

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ
ANA BİLİM DALI

SİBGAT HEKİM'İN ŞİİRLERİ
GİRİŞ-METİN-DİZİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

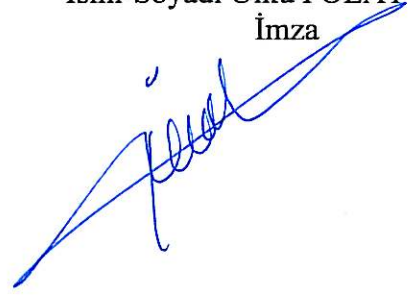
ÜLKÜ POLAT

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HATİCE ŞİRİN USER

Bornova-İZMİR
2011

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum *Sibgat Hekim, Giriş-Metin-Dizin* adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlâk ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İsim-Soyadı Ülkü POLAT
İmza

A handwritten signature in blue ink, consisting of a series of loops and strokes, positioned below the printed name and 'İmza' label.

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 01/08/2011 tarih ve 24/8 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Yeni Türk Dili anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Ülkü Polat'ın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve aday 23/08/2011 günü saat 14.00'de ~~70dk~~ süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi ~~gerçek~~ olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

Prof. Dr. Gürer Gülşeri'nin

BAŞKAN

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Mustafa Öner

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Doç. Dr. Hatice Çarın User

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı : Sibgat Hekim'in Şiirleri, Giriş-Metin-Dizin

Tezin İngilizce Başlığı : Tatar Poet Sibgat Hekim's Poetry, Introduction- Text- Index

* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.

2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.

3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**

4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin E.Ü.Lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 17(2) maddesi gereğince **anabilim dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
I.GİRİŞ	IV
1.Şair Hakkında.....	IV
1.1. XX. Asır Tatar Edebiyatının Genel Özellikleri	IV
1.1.1. 1905-1917 Yılları Arasındaki Tatar Edebiyatı (XX. Yüzyıl Başı Tatar Edebiyatı)...	XI
1.1.2. 1917 Sonrası Tatar Edebiyatı (Sovyet Dönemi Tatar Edebiyatı / Ekim İhtilâli Sonrası Tatar Edebiyatı)	XXXIII
1.2. Şairin Biyografisi.....	LXXVIII
1.2.1. Sibgat Hekim'in Hayatı.....	LXXVIII
1.2.2.Edebî Kişiliği	LXXXIII
1.2.3. Sibgat Hekim'in Eserleri.....	XCIII
2. Metin.....	XCV
2.1. Tatar Türkçesi Metin	XCV
2.2. Metnin Transkripsiyon Esasları	XCV
2.3. Metnin Dili Hakkında Genel Özellikler.....	XCVI
2.4. Metinde Standart Tatar Türkçesinden Ayrılan Diyalektolojik Özellikler.....	XCVII
2.5. Türkiye Türkçesi Metin	CXIII
2.6. Metnin Türkiye Türkçesi Karşılığı Verilirken Esas Alınan Prensipler.....	CXIII
3. Dizin Hakkında	CXIII
3.1.Metnin Dizini Hakkında Temel Prensipler	CXIV
Bibliyografya	CXV

II.METİN		1
	Tatar Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Yuqsınuv	2.....	480
Yaratam min.....	3.....	481
Zöbercet, Altınarıñ.....	4.....	482
Qışkı salqın idě.....	5.....	483
***Yar çitěne basıp uyğa çumdım.....	6.....	485
***Ozın çeçlě, zeñger bluzadan.....	7.....	485
***Kürěşkenge yıllar üttě indě.....	8.....	486
Şağıyr öyěnde.....	9.....	488
Ėoměr yaña başlana (1).....	11.....	489
Ėoměr yaña başlana (2).....	12.....	490
Qazan.....	13.....	491
Tělek.....	14.....	492
Yañğır tamçısı hem şağıyr.....	15.....	493
***Çiberlerněñ alsu yözlerě.....	15.....	494
***Ėzleme sin diñgěz töběnnen.....	15.....	494
***Hıslerěme törěp, kil, cılıtıym.....	16.....	494
Uçaq.....	16.....	495
Yuğalğan ėzler (1).....	17.....	496
... Tiz qaytırmın diyěp kitken idě.....	19.....	497
Yuğalğan ėzler (2).....	19.....	498
***Kileçek siněñ qulıñda.....	21.....	499
Küñělěm bulmıy idě.....	21.....	500
Mari kızı Ulina.....	22.....	501

***Yul buyında üsken topollerněň.....	24.....	502
Tuy istelěgě.....	24.....	503
***Költe-költe.....	25.....	503
***Üzenner buylap kile de.....	27.....	506
Ant.....	29.....	508
***Běz kayçandır ütkenerně bělsek.....	31.....	510
***Pioněrlar lagerěna usal.....	31.....	510
Çıķ börtěgě.....	32.....	511
Çüvekçě kızlar.....	35.....	514
Mině söyseň.....	36.....	515
Yanmıy.....	37.....	516
***Bašta sin bėzněň avılğa.....	38.....	517
Safğa çaķır mině.....	40.....	519

(1942—1946)

Frontta bėrěncě kön.....	40.....	519
***Tirgev kıtış yazğan ħatlar kile.....	41.....	520
Қullar.....	41.....	520
Frontovik.....	42.....	521
Ĥat.....	43.....	522
Rjěv çitěnde.....	45.....	524
Hava suğışı.....	46.....	525
Anketa.....	46.....	526
Қoşlar.....	48.....	527
***Oçratsağız Қazan uramında.....	49.....	528
Duslar.....	49.....	528

***Üzenlekte ciller uynap yöriy.....	51.....	530
***Urman cuyğan iske maturlıgın.....	51.....	531
***Kiçten yangan uçak köyrep yata.....	52.....	531
Qolın.....	53.....	532
Küpër.....	54.....	534
Ġarefiy dus.....	56.....	536
Yëğetlerë Qazan Artınıñ.....	57.....	536
Çit cirlerde.....	59.....	538
Tuğan cir köyë.....	59.....	539
Ġaybet hem cavap (1.Ġaybet).....	60.....	539
Ġaybet hem cavap (2.Cavap).....	60.....	540
«Yünkërs» hem bozav.....	61.....	540
Moldavan ħikeyesë.....	61.....	541
Höcüim aldınnan.....	64.....	543
Höcüimmen soñ.....	65.....	544
***Yünelgen apa şherge.....	65.....	545
Kötken idëm.....	66.....	545
Çëgen kıızı.....	66.....	546
***Urağımını tirgiym: vaq çalasıñ.....	67.....	547
***Üz ħalkımınıñ söyem batırlıgın.....	67.....	547
Tuğan yaq.....	67.....	547
(1947-1955)		
***Ĥalıqlar küñelë türënde.....	69.....	548
***Tuğan cir.....	69.....	549
Balta ostası.....	71.....	551

***K�m utirtqan iken bu naratnı.....	72.....	552
Taņ atqanda.....	73.....	553
Fazıl işmes�.....	74.....	554
***Citl�g�p kilgen ig�nner.....	75.....	554
***Uraqqa t�şken avılda.....	75.....	555
***ek�ende kırnı buylap �tt�n.....	77.....	557
Qarlıga.....	78.....	558
***K�pten ind� cıyınıp y�riym.....	79.....	559
Kursk duğası.....	80.....	560
***şağıym�n�n cırları.....	84.....	564
***Univ�rsitet turınnan.....	85.....	565
***K�k it�nde ind� yoldızlar bata.....	85.....	566
***Aların�n cırı uyattı.....	86.....	566
B�g�lme bazarında.....	86.....	567
***Qap-qara, mazut qına ul.....	88.....	569
***Bu yem-yeş�l yazęı kırlar buylap.....	89.....	569
***Kile ul qoyaş batsa da.....	89.....	569
V�r�ovoy.....	90.....	570
Bu kırlar, bu �zennerde.....	90.....	571
Id�lkey�m min�m.....	91.....	571
Cit�n� kıız.....	92.....	572
***Yağın duslar.....	92.....	573
B�lse�n id�.....	94.....	575
***Qaya barsam, qayda y�rsem de min.....	95.....	575
Tarlyuk.....	95.....	576

***Ataqlı Duğa suğışın.....	98.....	578
***Yeşrek çaқта қайда iděñ.....	98.....	579
Diñgěz küzě.....	99.....	580
***Elle niçek erněttěrep şunda.....	104.....	585
Öç ülěm ... 1942 yıl.....	104.....	585
1943 yıl.....	105.....	585

1955

Sud zalınnan

Yılımnıñ un köně.....	106.....	586
Sargılt keğaz.....	107.....	587
Yaña yıl köněnde.....	108.....	589
Küñěl öçen, eytçě... ..	110.....	590
Ükěnüv.....	111.....	591
Evliya.....	113.....	593
Zeñger çeçek.....	114.....	594
«Tsar-baba».....	115.....	595
Ramazan.....	116.....	597
Ferhinur.....	118.....	598
Turı Ğazze.....	121.....	601
Sěz haman berge iken.....	122.....	603
Utırdım min sudta... ..	123.....	604

1956—1966

Cılı süz.....	124.....	604
---------------	----------	-----

***Bolında—tuğaylarım.....	124.....	605
Tahtaş.....	125.....	606
***Barısı da bügen tēkelēp qarıy.....	126.....	607
Qadērlē poçmaq.....	126.....	607
Hacire.....	129.....	610
***Atım minēm ürge mēngen sayın.....	131.....	611
***Meskevdegē bēr tıkrıқта.....	131.....	612
Cil ismiy — yafraq sēlkēnmiy.....	133.....	613
***Sızlana qayçaқта küñēl.....	134.....	614
***Bötēnleyge indē yıraқ-yıraқ.....	134.....	615
Qazaқ duslarğa.....	135.....	616
***Köyē kite eşnēñ, cayı kite.....	136.....	617
***Min şağıyrnē alıp qaytam bēznēñ.....	136.....	617
***Sav bul indē, meñgē kürēp tuymas.....	138.....	618
***Çipçik ta üz çıtırmanım digen.....	138.....	619
Küñlēm Lenin bēlen söyleşe.....	138.....	619
***Hervaқıt şulay, bēraz aldaraq.....	139.....	620
***Törlē cirge barıp qağıldım.....	140.....	620
« Başmağım ».....	141.....	621
***Söyliy minēm kürşēm İbrahim.....	142.....	623
***Yava yañğır, ihlaslanıp yava.....	143.....	624
Başqa bērni de kirekmiy... ..	144.....	624
***«Kürēp kit, behillēğēn al...».....	144.....	625
***Usal diyler minē avılda.....	145.....	626
Ağa çişme.....	146.....	627

***Böz yörgen alannar yıraқта.....	148.....	628
Ġazim ürende.....	148.....	629
Tartar.....	151.....	632
Közgë urmanda.....	151.....	632
Poçta yëgëtë.....	152.....	633
Davıl çeceklerë.....	155.....	636
***Mëhçılar uza uramnan.....	155.....	637
Etne uramında.....	156.....	638
Bër ğorurlıķ hisë.....	158.....	639
***Uramnarıñ Zeyge kăder töse.....	159.....	641
***Sayladılar şeher sovëtına.....	160.....	641
***Yöriym töngë uramnarda.....	161.....	642
Ĥeyrulla.....	162.....	643
***Këmner ğëne yuķ bu meclëste.....	165.....	646
Ni öyliy urman?	166.....	647
Klindërler ëzliym.....	166.....	647
***Kirek cirde, bik tiyëşlë töşte.....	167.....	648
***Bötën dönyasına meşhür këşë.....	167.....	649
Jan-Rişar Blok.....	168.....	650
***Biyëkte sëz, anda mëner öçën.....	169.....	651
***Yeşërmiyim hiç te.....	170.....	651
Tuķay heykelë aldında.....	171.....	652
«Şürelë».....	172.....	654
***Rëspublikam minëm, Tatarstan.....	173.....	654
Kübrek kür sin, küñlëm.....	174.....	655

***Aq çeçleren anıñ sin sanama.....	174.....	656
***Çığam Arça kırlarına.....	175.....	657
Yemě sin dönyamıñ.....	176.....	657
***Monda da yazmasañ: kuvaqlar.....	176.....	658
Angliyege barıp qayt sin.....	177.....	659
***Arqaç, qaçaq bër çitkerek kitem.....	178.....	660
Moykada.....	179.....	660
***Qaçıp törlě ıgı-zıgılardan.....	179.....	661
Puşkin bar.....	180.....	662
***Elě haman qurqip uyanamın.....	181.....	663
Yasnaya Polyanada.....	181.....	663
***İlde sězd bargan köner idě.....	182.....	664
***Bězně hezěr tuqtatırmin dime.....	183.....	665
Těğermen stenasındağı yazuvlar.....	184.....	666
***Bolında kötövlər... Qaytamın.....	185.....	667
Yuvat sin şularnı.....	186.....	668
***Aprěl ayı. Qoyaşlı bër ırte.....	187.....	669
***Urmannarğa kërseñ, sızgırıp kër.....	187.....	669
İsenmēsöz, göller	188.....	670
***Nindiy gēne ciller ismesēn.....	188.....	671
***Kiseklě le bolıt, ey, kiseklě.....	189.....	671
Qayda da yörekte.....	189.....	671
***Tatar tüğällēğēñ miña nige?	190.....	672
Mari Qartı Filipp.....	190.....	673
***Görlevēkler görliy kayğı bēlmiy.....	192.....	675

***Neftě bėlen danlı arabaş.....	193.....	675
***Tallar arşıña ıkkın kük.....	193.....	675
***Köçke tındı suğış Aljirda.....	193.....	676
***Běr beygėde kürgen idėm anı.....	194.....	676
***Bötėnleyėm bėlen cirnėkė min.....	194.....	677
***Her yortta běr suğış faciğasė.....	195.....	677
Lėvitan tavışı.....	196.....	678
***Aprėl başı... ırlar ala-ola.....	196.....	679
Min bėrėnçė eçeklernė zliym.....	197.....	679
***ul tiymegen elė eçeklerge.....	197.....	680
***Turgay sayrıy, dertlė, moñlı sayrıy.....	197.....	680
***Alay ırte künėl tőşərme sin.....	198.....	680
***Söylemeske mömkin tügėl monda.....	198.....	681
***Şağıyr bėlen alıq yöregėn min.....	199.....	681
***Kėm de eytėp, kėm de uşıp tügėl.....	199.....	682
***Bolında, yılğa buyında.....	199.....	682
***Sinė onıtmağan kėşėler bar.....	200.....	682
Tataş, sinėñ pkeñ iske tőştė.....	200.....	683
***Kolonyaler iñriy kėn sayın.....	201.....	684
Rossiya-Kuba.....	202.....	684
İmet.....	202.....	685
Canlı heykel.....	204.....	687
Monda alıq sudya.....	206.....	689
Artillerist Gıylfan.....	210.....	693
alıqñıñ ulında.....	211.....	694

Běz Ƙazannan, İdelden.....	212.....	694
***Havada söt isě, cıp-cılı söt.....	212.....	695
Terezeler Ƙızıl.....	213.....	696
Avıl söyliy.....	213.....	696
Tereze ramnarı.....	215.....	698
***Üz gómremde Ƙiklerně küp bozdım.....	216.....	699
Tal.....	217.....	700
***Sin irěněp küzěň salmıy uzğan.....	217.....	700
Kölěmser.....	218.....	701
***Köz. YafraƘlar koyıla urmanda.....	219.....	702
***Siněň, şiksěz, bělem, kürgeněň bar.....	220.....	702
***NiƘaderlě matur bulmasınnar.....	220.....	703
***Bězně de nek şulay üstěrgenděr.....	220.....	703
***Rjěv yanı, Rjěv urmanı.....	221.....	704
Celil şeherě.....	222.....	705
***Haksızğa sörělgen cirěnnen.....	223.....	706
Ƙazan yulı.....	224.....	706
***Küñlěm miněm, açık söyleş sin.....	224.....	707
***Yazǵı ofıƘ, Ƙarıym, bar da zeñger.....	225.....	708
***Ey mekteběm, oƘƘan oyam miněm.....	226.....	709
Eptěriy.....	226.....	709
***Terezeler açıp běr sızǵırdım.....	228.....	711
***Yılǵanıñ borılǵan tōşěnde.....	228.....	711
***Napolěonnı Ƙuvǵan, öyěne.....	229.....	712
***Kötüvçeler... Dönya kötüvçeler.....	230.....	713

***Balaçaqta enkey bėlen ikev.....	230.....	713
«Krėstyan yoregė».....	231.....	714
Mullanur.....	232.....	715
***Bėrėnçė tav.....	232.....	716
Yarlar, yarlar.....	233.....	717
Ƙırgıy.....	234.....	717
***Dėkabristlar altı ayda uzğan.....	235.....	718
Mın yul sorıym.....	235.....	718
Tatar ھاatını.....	236.....	719
***Tuğan yaqta her tal cırlıy.....	237.....	720
Ūrlerėñnė mėngeç.....	237.....	721
***Ƙoyınıp ūsken su buyı.....	238.....	721
***Ebiylernėñ iskė sandıgında	238.....	722
***Kiç, İdėl... Paroħod aşıqmıy.....	238.....	722
***Cır yazmışı — Ƙoş yazmışı kėbėk.....	239.....	723
***Kėtūvçėler tapƘan çışme kėbėk.....	239.....	723
Bėr tavda un çışme.....	239.....	723
***Sorı taşƘa utırıp şıgır yazğan.....	241.....	724
Bėz poğma yazdıƘ.....	241.....	725
Torıgız, Musalar!.....	242.....	726
Heykel urınında uylanuvlar.....	243.....	727
***İdėl buylarında tañnar moñsuv.....	244.....	728

1967—1970

Enkey hatiresë

***Bu dönyadan meşekatsëz gëne.....	245.....	729
***Çurıkkanı suvıķ idë anıñ.....	247.....	730
Ul dulķınnar.....	248.....	732
Küñëlēñ sinëñ aķ, ulım.....	248.....	732
***Unaltı yort bëznëñ tıķrıķta.....	250.....	734
***Yañğır yavıp üttë ekrën gëne.....	251.....	735
***Enkey, sinnen küpmë işëttëm min.....	251.....	736
***Bëlem ħezër ħaytķan sayın avır.....	252.....	737

1967 — 1968

Nëmëts defterënnen

Kaşşaf dusķay.....	254.....	738
Duslarnı ëzliym.....	255.....	739
***Berlinda duslıķ yortında.....	256.....	740
***Berlinda, yıraķ Berlinda.....	258.....	743
Baħ ħabëřë yanında.....	259.....	744
***Borıngı, iskë Vëymarda.....	261.....	745
***Buħënavldnıñ ħapķasına yazģan.....	262.....	746
İmen tuķmaķ.....	263.....	747
Davıllarnıñ ëçëne.....	264.....	749
Ëmblëma.....	265.....	750
Yullar, yullar.....	266.....	751
Bëlgenner tik tora.....	267.....	752
Tatarlar yılmayıp üldëler.....	268.....	753

***Bu — Germaniya, suğış uzğan cirler.....	269.....	754
***Buldı monda, köreştë de kittë.....	269.....	754
***Bik nıq, bik nıq üzgerdë bu dönya.....	270.....	755

1968 — 1970

***Töngë ikë. Östel, keğaz, qara.....	271.....	755
Dürt yaran.....	272.....	756
İzgë bër ut.....	272.....	757
Bëznëñ buvın — ozın çılıbır ul.....	273.....	758
Hisap birem.....	274.....	759
Tıšta buran.....	275.....	760
***Puşkin öçen gafuv ite almıym.....	277.....	762
Özëlgensëñ sirënnen.....	278.....	763
***Ul tol. Yalgız... İlde küpler.....	279.....	764
***Ölken buvın safı siregeye.....	280.....	764
***Montërlarğa açuvlanıp qaytam.....	280.....	765
Nezër atı.....	281.....	765
***Minëm iskë quyın defterënde.....	282.....	767
***Üzëme yal birëp, ara-tire.....	282.....	767
***Şeyhi qart irtük bolında.....	283.....	768
***Barın da min yazıp bëtërdëm dip.....	283.....	768
***Tërdë uyda-künëilde.....	284.....	769
***Yaña şher... mektep, klub.....	285.....	770
***Yaz kile. Kötem. Yöriymën.....	286.....	771
***Meclëslerde şağıyrler az tügël.....	286.....	771
***Bëz — davıllı bër çor këşelerë.....	287.....	772

«Siběle çeçek».....	287	772
***Urman aša uzğan çaқта kěrdem.....	288	773
Tav siña.....	289	774
***Rěspublikam turındağı děkrět.....	290	775
Duğadan soñ.....	291	776
***Suğıştı... Ҙатı küñěllě.....	293	778
***Töšte nerse күргенлөгән бөлем.....	293	778
***Zur bu dönya, ğacep kiñ bu dönya.....	294	779

1970 — 1972

Karlovi Varı şıǵırlarě

***Tuğan cirge reĥmet, meñgě reĥmet.....	295	780
***Monda sin—yat, tělsěz, önsěz; monda.....	295	780
***Salıym yaña ěz diym: Karlovi Varı.....	296	781
***Tav östěnde tora, zur, mehabet.....	296	781
***Çitte běr ay... «İmpěrial»da yatam.....	296	782
***Çikler aša Könbatışqa uzam.....	297	782
***Urmı aniñ türde, yuğarıda.....	297	782
***Kurort bit, devalan ğına.....	298	784
*** Töşěnmegen kěşěler arasında.....	299	784
***Çěĥ cirěnde çěĥlar, slovaklar.....	299	784
***Toyam artta böyěk İděl barın.....	299	785

1971

Tuğay defterěnnen

***Berěldě can, suğıldı can yarsıp.....	300	786
---	-----	-----

***Segdi tavişı kile kėbėk kırdan.....	301	.....	786
***Tormışında kėpmė kirtelernė.....	301	.....	786
***Çatta «Bolğar» Kırıgıncı bülme.....	301	.....	787
***Kildė Tuğay... Eyttė ħalıq: ışan.....	301	.....	787
***Kildė Tuğay, kildė şağıyr cırlap.....	302	.....	787
***Andıy rayon bulmasa da cirde.....	302	.....	787
***Peterburg... Payteħėtke Tuğay	302	.....	788
***Soyuz tğėl, yöz yazuvçı tğėl.....	302	.....	788
***İkė kıllap kıbul ittė bu can.....	303	.....	788
***Min bötėnley başka çor řağıyrė.....	303	.....	788

1971—1972

***Fėrmada yaz. Tuvıp tora bar da.....	303	.....	789
***Tuğayda kötöv. Tuğayda.....	304	.....	789
***Solı kırı... Uylar, uylar.....	304	.....	790
***Kırlarda davıl, kırlarğa.....	305	.....	790
***Bėr ġėne kėn kırlarnı sin eylen.....	306	.....	791
***Ĥodaydan min sorıym: aldanraq.....	306	.....	792
***İcatı, yulı tomanlı.....	307	.....	793
***Suğışta kıalğın duslarnıñ.....	308	.....	794
***Kėpmė moñaydım avılda.....	308	.....	794
***Tuğta, bėr ütken ġomėrnė.....	309	.....	795
***Bar idė bėr tapқан zeñger tartmam.....	310	.....	796
***Avırıym, avırıym, küzlerde—yeş, toman.....	310	.....	796
***Partiyade stajım öç ditse.....	311	.....	797
***Kıydan tatar řağıyrlerė.....	312	.....	797

1972

KamAZ Köndelĕĝĕ

***Sütĕleçek yort östĕnde.....	312.....	798
***Küçerge tiyĕşlĕ öynĕň.....	312.....	798
***Yaña şherde yeş yüke.....	313.....	799
***Çorlar — başkıç, KamAZ — masştab.....	314.....	800
***Üz yaĝı üzĕnĕň yözĕnde.....	314.....	800
***Bar nigĕzler bĕrge butalĝanda.....	315.....	801

1974—1975

Baş kuyıp isken cillerge

***Baş kuyıp isken cillerge.....	316.....	802
***Tuĝan yaĝ — sandıķ, zeñger kük.....	317.....	803
***Çıĝa bĕr, çıĝa sĕrler de.....	318.....	805
***Mĕne ul yıl buyı.....	320.....	806
***Kıyıtamın tuĝan yaĝıma.....	321.....	807
***Fatıma.....	322.....	808
***Kızan östĕ, çitte aerodrom.....	322.....	808
***Nigĕzlerde bĕznĕň ĝasır buyı.....	323.....	809
***Bulmadı iĝenge şartlar.....	323.....	809
***Yaña Çallı. Uram. Yaña tufraķ.....	324.....	810
***Bötĕn fenĕn cirmĕň cıydı KamAZ.....	324.....	811
***Arış citken, ölgĕrĝen.....	325.....	811
***Yĕşĕnin ul — avıl, üstĕk elĕ.....	326.....	812
Öç tal.....	326.....	813

***Şulay yazğan. Öyde utırışçı.....	331.....	817
***Yeşlök ul tuy bëlen küñëllë.....	332.....	819
***Törlësë buldı tormışta.....	333.....	820
***Kürëp azagı gomërnëñ.....	334.....	820
***Kite avılınnan, öylene.....	335.....	821
***Yal yortında cıyılışıp, qartlar.....	336.....	822
***Ey, yazmış, yazmış.....	336.....	823
***Rehmet indë rehet tormış.....	337.....	824
***Çişmeler kinet yomılsa.....	338.....	824
***Min arışta, kırdä.....	338.....	824
Dëgët çeçegë.....	338.....	825
***Hatın-kızınñ mehebbetë.....	339.....	825
Üse baqçamda kindër.....	339.....	826
***Urman tın, urman yulı tın.....	340.....	826
***Köz. Aqkoş külë. Ayırılıp.....	340.....	827
***Üz küzlerë bëlen kürgen.....	341.....	827
***Tariyhım bay minëm. Qol Galiler.....	342.....	828
***Qar dimiy, suvıq, cil dimiy.....	342.....	828
***Qışkı ozın kiçler, salqın öyde.....	344.....	830
***Yatsa küñëldä çımırdap.....	344.....	831
***Utırıp yavğan yañgır ul.....	345.....	831
***Her kön irten qışkı terezege.....	345.....	831
***Öç yıl suğıştım gomumen.....	345.....	831
***Herkëmnëñ Tuqay kük şagıyr.....	346.....	832
***İpiyelerën miçke tıqqaç, enkey.....	346.....	832

***Min çit ilde Tatarstan neftě.....	346.....	833
***Qarpat itegěnde, Truskavětsta.....	347.....	833
***Resülneñ artında tavlار.....	347.....	833
***Çor-qoyaşnıñ yaqtısında uynap.....	348.....	834
***Tuqay bėlen oçraştırdı zaman.....	348.....	834
***Bėznėñ eş, üzėñ bėlesėñ.....	350.....	836
***Qart kėşė, borçuv uñaysız.....	351.....	837
***Yeşėn utı, minėm şıgırlernėñ.....	351.....	838
***Suğışnıñ mömkinlėgė zur.....	352.....	839
***Temlė töşler kürėp yoqlağanda.....	352.....	839
***İsepleseñ, istelėkler şaqtıy.....	353.....	840
***Vatan suğışı marşalları.....	354.....	840
***Qırğa qayçandır polosa.....	354.....	841
***Plastinkalar kinet kildė tėlge.....	355.....	842
***Minağa bėznėñ soldatlar.....	356.....	842
***Zinnet hem Hısmet—yeşteşler.....	357.....	843
***Yaz, mart başı. Tağın min Rjėvta.....	358.....	845
***Qarğa bata-bata min Rjėvniñ.....	359.....	846
***Legnetlengen açı hem qarğalğan.....	360.....	846
***Sud ülėmge hőkėm itken, ülėm.....	360.....	847
***Tatar halkınıñ ulları.....	361.....	847
***Kilėrge yarıy dönyağa.....	361.....	848
***Kalligraf-hattat küçėrėp yazğan.....	362.....	848
1976—1984		
***Üzėbėz azat itken şeherlerge.....	362.....	849

***Fronttan birlě salmağan.....	363.....	850
***Rusniñ tanılğan şağıyrě.....	364.....	850
***Қaytuvım sězněñ yaqlarğa.....	365.....	852
***Bězgě ħetlě yöz meretebe sınap.....	366.....	852
***Yuқ ġaměm ġüya bu cirde.....	367.....	853
***Köndelěk dan, törlě büleklerge.....	367.....	854
***Ayırılı kěşě қul birěp.....	367.....	854
***Zirat östěnde irte-kiç.....	368.....	854
Kötüvçě.....	368.....	854
***Heykel yuқ... Suğıшта ülgen.....	368.....	855
***Қayda sěz, bězněñ eniler?	369.....	855
***Utız yıldan soñ da blindajda	369.....	856
***Kinet kěne kilěp ығalar da.....	370.....	856
***Қayta ul kötöv aldınнан.....	370.....	856
***Bu ġoměrně ruħniñ küterěnkě.....	371.....	857
***Utırıp yava da yañır.....	371.....	858
***Küñělge tormış, бүğěngě.....	372.....	859
***Çallıda, iskě nigězde.....	373.....	859
***Ey, mehabet bina, siña қarıym.....	374.....	860
Bereñğě töbě öyem.....	375.....	861
***Üler aldınнан deştě ul.....	375.....	861
Susav.....	375.....	862
Artta cey.....	376.....	862
Yaraluv.....	377.....	863
***Běreñçě reħmetěm miněm.....	378.....	864

Běr avıl qayın utırtqan.....	378.....	864
Qırnıñ běr töşende qoyaş.....	379.....	865
***Herqaysın bülek iterlök.....	379.....	865
Köz.....	380.....	866
***Tıkrıq başında iskë yort.....	381.....	867
Arışnıñ sargılt sërkesë.....	382.....	868
Şeher parkı, ayırım qabër.....	383.....	869
Böyök Vatan sugışı... Danlı qurğan.....	383.....	870
Vasıyet.....	384.....	870
Beğëtlë bul, Aqtanış.....	384.....	870
Minëm tanış öyenkëler.....	385.....	872
***Utıram kürşëm öyende.....	386.....	872
***Uramda tuy, garmun, yeşlök hem.....	387.....	873
***Ğacep seyër hëller bula qayçaq.....	387.....	874
Soñğı yomran.....	388.....	874
Vëtëran.....	389.....	875
Yazğı kervannar.....	390.....	877
Ey, Qazan.....	392.....	878
***Urman, töpler, töp östënde.....	393.....	879
***Kürmiy barıbër yuğıyse.....	394.....	880
Sin gëroy.....	394.....	881
Urazay.....	396.....	882
***Yöriym-yöriym de baş iyem.....	397.....	883
***Östelëm igën qırı kük.....	397.....	884
*** Yeşlök, hëzmet, eşte tırışlıq	398.....	884

***Ğacepsänmegöz, tapsalar.....	398.....	885
***Ğalemde yözgen korabl.....	399.....	885
Çeçekler cıyam bolında.....	399.....	885
Yıraq yeşlögeme kıyttım.....	400.....	886
Yögere çeçekler ofıķķa.....	400.....	887
Қart.....	401.....	887
***İyun minë süzsöz ite.....	402.....	889
***Қayda cır — këröp şul yaķķa.....	403.....	890
Suğışnıñ dehşetë, köçë.....	404.....	890
Қarıym dokumëntal film.....	405.....	892
***Tëkelöp қарap toғanda.....	407.....	894
Tuy ite Қazan.....	408.....	894
***Borçıy, ğazaplıy küñëlnë	409.....	895
***İñnerëmnen қоçıp ozata kildëñ.....	409.....	895
***İskë tögërmen talları	409.....	896
***Қulımda çençe barmaқта	410.....	896
Reşide suқmağı.....	410.....	896
Yaz cittë.....	411.....	897
***Қaldı küñëlde avılınıñ.....	412.....	898
***Қırlarım, fenge yarlı, dip.....	412.....	898
***Қartayğaç töşken meħebbet.....	412.....	898
***Yalgız қабër. Қabrë anıñ ürde.....	412.....	899
Aқbay.....	413.....	900
Eytëlmegen vasıyet.....	415.....	901
Aқ pionnar.....	415.....	901

Çıķ Aznaķay kırlarına.....	416.....	902
***Sězněň kürgeněğěz barmı.....	417.....	903
Tuğan yaķta her tal cırlıy.....	417.....	903
Şeherler çaķıra.....	418.....	904
Kědr.....	418.....	904
«Kamaz».....	419.....	905
Kokuşkino yağı.....	420.....	906
***Lenin — hıyalında kürgen.....	421.....	907
***Kuvetě, ęnėrgiyasě.....	421.....	907
«Kaynar».....	421.....	907
Kundım ala-tav buyında.....	422.....	908
Boday dińğězėnde ķoyındı can.....	422.....	909
Mińlėbay kıızı Ğazize.....	424.....	910
Şuşında minėm oyam.....	425.....	911
Ferħinur.....	426.....	912
Front ھاtları.....	426.....	912
***Běr ķarasań, arış ceyėlėp yata.....	428.....	914
***Ucım ķırı, ucım araları.....	428.....	914
İndě kiç.....	428.....	914
Toram uylanıp uramda.....	429.....	915
Tuy.....	429.....	916
İyun yańgırını.....	430.....	917
***İyun mině bik beħėtlě ittě.....	431.....	917
***Kartlar yortı tiresėnde tınlıķ.....	432.....	918
Nigěz isě.....	432.....	918

***Қарадım zeñger Sayan-Şuş.....	433	919
***Күк totaş, totaş бәр tayға.....	433	919
Narat.....	433	920
***Туған yaқ — meñgëlëk moñım.....	434	920
5924.....	434	921
Frontovik hem қаз bebkelerë.....	436	923
Bu қабәрнëñ iyесë кëm	437	924
***Bar da gadiy, yazğı ucımnarnıñ.....	438	925
***Туған yaқ cillerëñ min.....	439	926
Kokuşkinodağı fonarlar.....	439	926
Leningrad, suğış, blokada.....	440	927
Frontoviklar frontovıknı күmdëk.....	441	928
***Күк çitënde indë yoldızlar bata.....	442	929
***Suviқ tiye, gripp ëlektëre.....	443	930
***Uramdamı, mëtrodamı şunda.....	443	930
***Sëz yeş këşë, bëlem, bëznëñ tëlne.....	444	931
Arçalılar bit bëz.....	445	931
***Bügën monda Baқы күргеzmесë.....	445	932
Ebiy hem қozғын.....	446	933
Yalgızlıқ.....	448	934
Töş irtен su buylarına.....	448	935
Yalgançı bürene.....	449	936
***Abıymnı min күmerge қaytam.....	449	936
Almaғаç.....	450	937
Kamaz almaғаçları.....	451	938

Qarama.....	451.....	938
Telgat dus.....	452.....	939
Öşegen bereñgeler kük.....	453.....	940
***İkë rota komandiri.....	453.....	940
Köz.....	454.....	941
Başaq çıñı.....	455.....	942
Nigëz.....	456.....	943
Tebikmek.....	457.....	944
***Unikëncë yöz. Bolğar közgësë.....	458.....	945
***İskë qabër taşlarında süzler.....	459.....	946
***Bar Qazanda bër Meğarif yortı.....	459.....	946
***Her yort qarşında bër topol.....	460.....	947
***Şherde küzge bërnerse.....	461.....	948
***Mart ayı. Qoyaş. Qar zeñger.....	461.....	948
***Sinë rencëtüvëm tügël.....	462.....	949
***Truskavëts. Kurortta üzëm.....	463.....	949
***Qazınmıym çüpte, uyımda.....	464.....	951

1976—1984

Tuqay defterënnen

***Kirek tügël törlë afişalar.....	464.....	951
***Yördëm ozaq kiçkë uramnarda ...	465.....	952
***Tatarları, bëlmiym, qaya kitken?.	466.....	952
*** Qayınsar yulım östënde.....	466.....	953
***Bër tatarda niçe yözlep şağıyr.....	467.....	954
***Tuqay tëlë, anıñ «Tuğan tël»ë ...	468.....	955

Tuqayğa.....	468.....	955
--------------	----------	-----

1972—1984

Tufan defterännen

Tribunağa suğa-suğa söyliy.....	469.....	956
Şıgır ul — qan.....	469.....	956
Ey, qayda sız, güzel ğamlələr?	470.....	956
Tormış matur.....	470.....	956
***Minëm suğış aldındağı tuyda....	470.....	957
***Qızıq bėznėñ tatar şağıyrlerė.....	471.....	957
Tufan yoqısı.....	472.....	958
Saqlağız Tufannı.....	473.....	959
***Şağıyrlernėñ Aqqoş külėndegė.....	474.....	960
***Qoyıqlı yoldızın kürgen.....	474.....	961
***Bar bėzde olı canlılar.....	475.....	962
***Yartı ğasır aşa tavışın işetem.....	476.....	962
Aqqoş külėnde sağış, moñ.....	477.....	963
***Tuqaydan soñ da bu tormış.....	477.....	964
III.DİZİN.....		965
IV.SONUÇ.....		1295

ÖNSÖZ

Bu çalışma tarihleri boyunca zorlu süreçlerden geçen Tatar Türklerinin önde gelen şairlerinden Sibgat Hekim ile onun şiirleri, edebî kişiliği, şiirlerinde kullandığı dil üzerine kurulmuştur. İlk şiirlerini otuzlu yılların başında vermeye başlayan şair II. Dünya Savaşı'nda cephede ön saflarda aktif olarak savaşır, çeşitli kahramanlıklar gösterir, savaştaki başarılarından dolayı şaire *Kızıl Yıldız* nişanı ve madalyalar verilir. Hekim cephedeyken de şiir yazmayı sürdürür. O gerçek bir halk şairidir. Geleneklerine sıkı sıkı bağlıdır, eserleri de bu geleneklerin üzerine kuruludur; fakat yeniliğe de karşı değildir şair, o genç yazarları her zaman desteklemiş, yazmaları için yüreklendirmiştir. Sibgat Hekim eserleriyle ve kişiliğiyle halkın gönlünde büyük bir yer edinmiştir. Şairin bir çok şiiri bestelenmiş ve türkü olarak yıllarca yankılanmıştır. Şair şiirleriyle ön planda olsa da onun mektupları ve makaleleri de edebî açıdan büyük önem taşır.

Memleketine çok bağlı olan Sibgat Hekim'in sanatının şekillenmesinde en büyük pay Abdullah Tukay'ındır. Şair Tukay ekolünün önemli bir temsilcisidir. En çok işlediği temalardan birisidir Tukay. Şiirlerinde Tukay geleneğini sürdürmüştür. Tukay'dan başka dostu şair Hesên Tufan da Hekim'in hayatında önemli iz bırakanlardandır. Sibgat Hekim Tukay ve Tufan çizgisinde bir şairdir. Tatar edebiyatının iki büyük ismi olan Tukay ve Tufan yanına Sibgat Hekim'i de dâhil etmek doğru olur.

Sibgat Hekim yazdığı lirik şiirleri, memleket şiirleri, savaşı yaşayan bir şair olarak yazdığı savaş, özlem temalı şiirleri ve Tukay için yazdığı şiirleri ile kendisini kanıtlamış usta bir şairdir. O sadece Tatar edebiyatının önde gelen isimlerini değil, Rus, Fransız, Alman ve İngiliz edebiyatının da önemli yazar ve şairlerini usta olarak kabul etmiş onları örnek almıştır (özellikle *Lermontov*, *Puşkin*, *Tolstoy* gibi).

Daha sağlığında altmıştan fazla kitabı basılan, uzun yıllar *Sovyet Edebiyatı* (Kazan Utları) dergisinde edebî çalışmalarını sürdüren, Rusya Federasyonu'nun *M. Gorkiy* ismindeki Devlet ödülünün, Tataristan Cumhuriyeti'nin *G. Tukay* ismindeki Devlet ödülünün ve *Lenin* nişanının sahibi olan Sibgat Hekim yetmiş beş yıllık yaşamına çok şey sığdırmış nereye giderse gitsin, hangi halk karşısına çıkarsa çıksın,

Tatar yazarları, Tatar halkı adına kendi sözünü kuvvetli, güzel biçimde söylemeyi bilmiş, yaşadıklarını şiirlerine aktarmıştır. Sibgat Hekim II. Dünya Savaşı'nda kaybettiği Tatar Edebiyatı'nın ünlü isimlerinden Musa Celil, Gadil Kutuy gibi isimlere duyduğu özlemi şiirlerinde dile getirmiştir. Savaşa katılan hayatlarını kaybeden diğer arkadaşlarına göre şanslıdır şair. Sibgat Hekim'in başka bir özelliği ise şiirlerinde siyasi-ideolojik konulara yer vermemesidir. Şair şiirlerini ideolojik görüşün emrine vermez.

Tatar şairlerinin arasında Sibgat Hekim'in seçilmesinde yukarıda da bahsettiğimiz özellikleri – şiir açısından bakıldığında gerçek bir usta olması, halkın gönlünde büyük bir yere sahip olması, gerçek bir Tukaycı olması ve memleketine, geleneklerine sınıksız bağlı olması, şiirlerinin nefes alıp vermek kadar doğal olması – etkili olmuştur. Diğer birçok Tatar şairi gibi Sibgat Hekim de yeterince tanınmamış bir şairdir. Bu çalışmayla hem Sibgat Hekim'in ismini geniş çevrelere duyurmak, daha çok tanınmasını sağlamak hem de Tatar Türkçesi üzerinde yapılacak başka çalışmalar için ek bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır.

Çalışmamız Sibgat Hekim'in 1986 yılında iki cilt halinde yayımlanan *Saylanma Eserler* adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. İncelememize konu olan şiirler 1938–1984 yılları arasında kaleme alınmıştır. Üç temel bölümden (Giriş-Metin-Dizin) oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde XX. yüzyıl Tatar edebiyatının genel özellikleri, XX. yüzyılda şiirde, nesirde, dram sanatında ön plana çıkan yazar ve şairlere de kısaca yer verilerek, çeşitli kaynakların ışığında değerlendirilmiştir. XX. yüzyıl Tatar edebiyatından önce *Yeni Edebiyat* XIX. yüzyılda şekillendiği için XIX. yüzyıl Tatar edebiyatının da kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır. XX. yüzyıl Tatar Edebiyatı'nın değerlendirilmesinin ardından şairin biyografisi, edebî kişiliği, eserleri verilmiştir. Metnin transkripsiyon esasları, dil özellikleri, metinde Standart Tatar Türkçesinden ayrılan diyalektolojik özellikler, metnin Türkiye Türkçesi verilirken esas alınan prensipler gibi metin ile ilgili bilgiler ve metnin dizini ile ilgili bilgiler de birinci bölümde yer almıştır. Birinci bölümün sonunda konunun incelenmesi için yararlanılan kitap, makale ve sözlüklerin bibliyografyaları verilmiştir. İkinci bölümde toplam 584 şiirin Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinleri yer alır. Üçüncü bölümde de 4349 madde başına ve 39602 toplam kelime sayısına sahip olan metnin dizini yer almaktadır.

* * *

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük emeği olan, çalışmanın her aşamasında karşılaştığım zorlukları özmeme yardımcı olarak vaktini esirgemeyen, bilgisinden çokça istifade ettiğim ve her yönüyle örnek aldığım sevgili hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Hatice şirin User'e öncelikli olarak yrektek teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında birçok konuda yardımlarını gördüğüm, lisans öğreniminden bu yana bize yol gösteren, farklı bakış aılları kazanmamızı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Mustafa ner'e şükranlarımı sunuyorum. şahs kitaplarını kullanmama izin veren bu konuda elinden gelen yardımı yapan ve dersleriyle bize çok şey katan değerli hocam Prof. Dr. Yavuz Akpınar'a teşekkür ederim. Her zaman desteğini hissettiğim, fikirlerinden istifade ettiğim sevgili hocam Yard. Doç. Dr. zkan ztekten'e teşekkür etmek isterim. Yine bu çalışma sırasında önemli yardımlarını gördüğüm, çok değerli hocam Mehmet Yasin Kaya ve yardımlarını esirgemeyen hocam Sinan Güzel'e teşekkür ediyorum.

Son olarak da tez süresince beni gönülden destekleyen sevgili annem Güldane Polat ve babam Hüseyin Polat'a sonsuz teşekkürler.

I.GİRİŞ

1.Şair Hakkında

1.1. XX. Asır Tatar Edebiyatının Genel Özellikleri

XX. yüzyıl Tatar edebiyatı aslında XIX. yüzyıldaki değişim ve yenileşme hareketleri üzerinde şekillenir. Bu sebeple XX. yüzyıl Tatar edebiyatından önce XIX. yüzyıl Tatar edebiyatının kısa bir değerlendirmesini yapmak yerinde olacaktır.

Tatar edebiyatının dini ideoloji ile eli-ayağı bağlanan çağı, feodalizmin karanlığı, mektep ve medreselerdeki skolastik düşünce, sömürgeleştirilmiş hümanizm yeni zaman ile değişir. Yeni zaman Tatar hayatındaki feodalizmin zayıflayan binasını titretmeye başlar. Bu titreme ile birlikte binada ortaya çıkan yarıklardan gözler dünyanın kültür hazinesine çevrilir. Avrupa ve Rusya'nın önde gelen fikir adamlarının yardımlarında gözü açılan âlimler ortaya çıkar. Onlar halka, halkın hayatına, diline ve yaratıcılığına itibar edip, bu zenginliği öğrenmeye girişirler; halkı feodalizm karanlığından ve çıkmazından kurtarma yolları hakkında düşünmeye başlarlar.¹

XIX. asırda, daha çok da onun sonuncu çeyreğinde Tatar Edebiyatı yeni edebiyat olarak şekillenir. Bu asırda edebî dili halka yaklaştırma arzusu ortaya çıkar ve şiir sanatında daha yeni biçimler aranmaya başlanır. Yazılı şiirde folklor etkisi artar. Edebiyatta anonimlikten yazarlığa geçiş güçlenir. Aslında XVIII. asır kazanımları olan bu eğilimler XIX. asırda tekrar gelişir, artar ve derinleşir.

Tatar halkı tarihinde XIX. asırda bilimsel fikirler gelişir, mekteplerde bilim öğretimi yaygınlaşır, edebiyatta yenilik izlerinin çoğalması gibi değişimler yaşanır. Bu değişimler tamamen Rusya çapındaki sosyal-ekonomik ve politik sebeplere bağlıdır. İdil boyu halklarının kültürel hayatında 1801 yılında Kazan'da Aziya matbaası ve 1804 yılında üniversite açılması büyük etki yapar.²

Aziya matbaasının açılması Tatar aydınlanmasının, kültürünün ve edebiyatının gelişimine büyük hareket getirir. Matbaada Arap harfleri ile Tatarca kitapların basılmaya başlanması, yazılı edebiyatın gelişmesine yol açar.

¹ İbrahim Nurillin, *Kêrêş*, XX Yöz Başı Tatar Edebiyatı, Kazan Univêrsitêti Neşriyatı, 1966, s. 5-6.

² M. Gaynullin, *Kêrêş*, Tatar Edebiyatı Tarihi, II. cilt, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.5.

İdil Boyu-Ural ve Sibirya halklarına eğitim götürmede ve onların milli bilincini şekillendirmede, Moskova ve Tartu Üniversitelerinin dışında, 1804 yılında Rusya'daki üçüncü eğitim yurdunun, yani Kazan Üniversitesinin açılmasının rolü büyüktür. Üniversitenin ilk hocalarından olan Tatar *Nigmet İbrahimov* (1778–1818), Kazan'da ilklerden biri olarak, *Ana Dil ve Edebiyatseverler Cemiyeti*'ni kurar, ona başkanlık eder ve orada kendisi de şiirler yazar. Üniversitede Doğu dilleri bölümü açılır, Tatar dili okutulmaya başlanır. Profesörler *İ. N. Berezin*, *A. K. Kazimbek*, *H. D. Fren* ve *Karl Fuks* gibi âlimler, İdil boyu halklarının, dolayısıyla Tatar halkının tarihine, etnografyasına, folkloruna, yazılı edebiyatına ilişkin malzemeleri toplayarak öğrenirler ve bastırıp çıkarmaya başlarlar. Üniversiteye işe alınan ileri görüşlü Tatar aydınlarından *İbrahim Halfin* (1778–1829), *Möhemmetgali Mehmütov* (1824–1891), *S. B. Küklaşev* (1811–1864), *H. Feizhanov* (1828–1866) ve *Gabdüş Vahapov* (1814–1876) gibi âlimler yetişir. Onlar okuma yurtlarında Tatar, Türk ve Arap dillerini öğretmekle beraber, büyük bilimsel faaliyetler de yürütürler: Tarihî ve edebî elyazması eserleri bastırıp çıkarmak, tercüme işleri yapmak, halkın konuşma dilini geliştirmek ve folklor eserlerini toplamak için büyük güç sarf ederler. Tatar edebî dilinin gelişimine önemli yenilikler getirirler.³

Kazan Üniversitesinin açılması Rus hükûmetinin, İdil ve Ural bölgesine ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermesi bakımından da dikkatleri çekecek mahiyettedir. Rus kaynaklarından anlaşıldığına göre, o sıralarda Kazan maarif bölgesi, Rusya'nın doğu illerinin ihtiyaçlarına göre, “Müslümanlarla anlaşma ve uzlaşma” politikasının icaplarına uygun bir surette düzenlenmişti ki, Kazan üniversitesi de bu bölgelerin yerli ahâlisiyle buralara yeni gelip yerleşen yabancılar, yani Ruslar arasında bir “bağ” ödevini görecekti.⁴

Yukarıda bahsettiğimiz gelişmelerin dışında XIX. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen ve Tatarların sosyal, kültürel hayatını etkileyen başka gelişmeler de vardır. Rusya'da feodalizmden kapitalizme geçiş devam ederken, Dekabristler isyanının (1825) ve devrim-demokrat emektarlarının etkisiyle eski aydın sınıfın temsilcileri arasında

---

³ Telgat Galiullin – Ramile Yarullina, *İdil-Ural Alanı, Tatar Türklerinin Edebiyatı*, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, cilt IX, Ankara, 2007, s. 676-677.

⁴ Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (15), Ankara, 1966, s.119.

bağımsızlık hareketleri güçlenir. Rusya'daki sosyal-ekonomik durum İdil boyu halklarının hayatına da yansır. 1814–1827 yıllarında laşmançılar⁵ arasında büyük hareketlenme olur. 1831 yılında *Biylar, Yaña Çişme* köylüleri ve başka köylüler isyan çıkarır. 1836 yılında *Buva* ilçesi köylüleri halkın tarlalarını işletmeye karşı çıkar. 1842 yılında *Akramovoda* devleti köylülerinin isyanı, 1849 yılında *Çistay* ilçesinde toprak kölesi köylülerinin askerî grup ile çarpışması, 1854–1856 yılındaki Kırım savaşı zamanında Tatarlar arasındaki hareket gibi tarihî olaylar da değişimin delilleridir. Bu çıkışlar XIX. asrın ikinci yarısında da devam eder.⁶

XIX. yüzyılın ilk yarısında *Ebilmenih Kargalıy* (1872–1833?), *Hibetullah Salihov* (1794–1867), *Şemsetdin Zeki* (1825–1865), *Abdülcabbar Kandalı* (1797–1860) gibi isimler eser veren yazar ve şairlerdir.⁷

XIX. yüzyılın ilk yarısında edebiyatta sufi düşünceler epeyce bir zemin oluşturur ve İslam dinine dayanan, özel ahlakî-felsefî görüşler sistematiği oluşturulur. Ebilmenih Kargalıy, Hibetulla Salihov ve Şemseddin Zeki bu yönelimin meşhur temsilcileridir. Orta Asır Tatar edebiyatı geleneklerinin devamı olarak, nazımla yazılan eserlerde dinî-ahlakî içerik büyük yer tutar. Öğüt ve nasihat ruhuyla beslenen şiirde, insanın dürüstlük, doğruluk ve adillik gibi sıfatlarla eğitilmesi gözetilir. Edipler insanı Allah önünde tövbe etmeye, edepli ve ahlâklı yaşamaya çağırırlar. Şiirlerde güçlükler önünde sabreden, yüce gönüllü ve yardımsever bir yaşam süren insanı ebediyette cennetin bekleyeceğini belirten fikirlerden bahsedilir. Tatar şiirinin dinî-tasavvufî etkisinden dünyevî-realist eğilime, halkçılığa doğru yönelişinde *Abdülcabbar Kandalı*'nın sanatı büyük rol oynar. Bu dönemde nesir ise bilimsel içtimaî-siyasî yazılara daha yakındır.⁸

XIX. yüzyılın en önemli hadiselerinden birisi de Ceditçilik hareketidir. Ceditçilik hareketi, *Gabdrahman Utz İmeni* (Otuz-imenli Abdürrahim) (1754–1834), *Abdünnasır Kursavi* (1765–1813), *Ebilmenih Kargalıy* (1782-1833?) ve *Hibetullah Salih* (1794–1867) gibi ediplerin, dinde asırlardan beri sürüp gitmekte olan taassuba karşı çıkan reformist fikirlerini beyan etmeleriyle başlar. Bu fikirler, XIX. asrın son

⁵ Laşmançı: Birinci Dünya Savaşında cephe gerisindeki hizmeti yapmak için Türkistan'ın yerli halkından toplanan asker.

⁶ N. Hanzafarov, *İctimagıy-Tarihiy Vakıygalar ve Tatar Kultura Hereketi*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.11.

⁷ Bu isimler için ayrıca bkz. Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Kazan, 1985, s.125-201.

⁸ Telgat Galiullin – Ramile Yarullina, age., s.679-682.

çeyreğinde Tatar maarifçileri ve ideologları *Şehabettin Mercani*, *Rızaeddin Fahreddin* ve *Kayyum Nasiri*'nin verdiği eserlerle, Tatar millî şuurunu uyandırarak kuvvetlendirir.⁹

Kazan Türklerinin uyanış hareketinin “din” platformunda başlamış ve gelişmiş olması karakteristik bir mahiyet taşımaktadır. Bunun başka türlü olmasına zaten imkan yoktu. XIX. yüzyıl boyunca Rusya Müslümanları arasında Ortaçağ zihniyeti, hayatın en mühim meselelerinde dahi din telâkkisi hüküm sürmekteydi. Yenilik hareketinin ancak bu zihniyetin kırılmasıyla, yani dinî telâkkilerde bir nevî reform yapılmasıyla mümkün olacağı âşikârdı.

Devrin ileri gelen mollalarından olan *Otuz-imenli Abdürrahim* halkın lüzumsuz din meseleleri ile uğraşmasını tasvip etmez ve halkın daha ziyade pratik hayat problemleri ile uğraşması gerektiğini düşünür. Bunun yanı sıra Tatarları Rusça öğrenmeye teşvik etmiştir. Gençlerin Rusça öğrenmelerini büyük bir günah sayan molla ve İşan'lara çok rastlandığına göre, Abdürrahim hazretin bu görüşü hakikaten bir yeniliktir.

Abdünnasır Kursavi, Otuz-imenli Abdürrahim'den sonra ceditçilik hareketinin ikinci mühim mümessilidir. Kursavi, Buhara ve Semerkand kütüphanelerindeki klasik İslam ulemasının birtakım köhne zihniyetlere saplanıp kaldığını görmüş ve hakikî âlim ve mütefekkirlerin eserlerinden ilham alarak “İslam dininde reforma doğru bir hareket yapılması lüzumuna” kanaat getirerek, “içtihat kapısının herkese açık bulunduğu” görüşünü müdafaaya başlamıştı. Ona göre her İslam âlimi, Kur'an ve hadis'i kendi akli ve kanaatine göre tefsir etmek, açıklamak ve hakikati aramak yoluna ve vardığı neticelere göre amel etmek hakkına haizdi; yani Buhara'da tatbik edilen ve bunun neticesi olarak Kazan ilinde de körü körüne tatbik edilen klasikleşen dogmaları tenkide girişmişti. Onun bu hareketi o zamanki iskolastik zihniyeti tamamıyla yıkıcı mahiyette olduğundan, Buhara'da büyük bir kasırganın kopmasına sebebiyet verdi. Kursavi, Buhara uleması ve emiri tarafından dinsizlikle itham edilerek, zındık sıfatıyla ölüme mahkum edildi; fakat güç hal ile hayatını kurtardıktan sonra, memleketine döndü ve Meçkere medresesinde müderris olarak derslere başladı.¹⁰

⁹ Hatice Şirin, *XX. Asır Başı Tatar Edebiyatının Genel Özellikleri*, Hesen Tufan'ın Şiirleri, Giriş-Metin-Sözlük, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, *Kazan Türklerinin Medeni Uyanış Devri*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XXIV, Sayı 3-4, Temmuz Aralık 1966.

Abdünnasır Kursavi'nin fikirleri XIX. yüzyıl sonunda tanınmış âlim, tarihçi, din adamı, felsefeci ve pedagog *Şehabettin Mercani* tarafından geliştirilir. O, bilimsel ve felsefî çalışmalarında skolastik düşünceye karşı çıkar, eski kitaplarda yazılanlara körü körüne bağlanmayı sert şekilde tenkit eder, hocası A. Kursavi'nin fikirlerini geliştirerek, insanın fikir yürütme, yeni içtihat yapma hakkını destekler. Mercani Tatar halkını, dar millî kabuğu içinde kilitlenip yumulup kalmadan bilim ve medeniyet alanında Avrupa halklarının kazanımlarını öğrenmeye çağırır; Rus dilini öğrenmenin Tatarlar için zaruri olduğunu kanıtlar.¹¹

Tatarlar arasında aydınlanma fikirlerini yaymada, Ş. Mercani'nin öğrencisi ve fikir ortağı, şarkiyatçı âlim *Hüseyn Feyizhanov* (1828–1866) da büyük pay sahibidir. O, yazılı ve edebî dili konuşma diline yaklaştırmada büyük işler başarır. Tatarların toplumsal fikir gelişiminde ve onları din baskısından kurtarmada Feyizhanov'un rolü büyüktür. H. Feyizhanov'un çalışkanlığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tatar halkının manevi hayatında süren ilerlemeci seyrin önemli unsuru olur.¹²

Ceditçilik hareketinin en önemli isimlerinden birisi de *Gaspıralı İsmail Bey*'dir (1810–1914). İsmail Bey'in amacı Rusya Müslüman-Türk toplumunda “modernleşmeyi-batılılaşmayı” sağlamaktır. Modernleşmeyi mekteplerden ve medreselerden başlatmaya karar veren İsmail Bey yeni tip okullar açar, bu yeni okullarda okutulması için yeni kitaplar hazırlar. Dil konusu üzerinde özellikle durur. İsmail Bey, yenileşme hamlesi sırasında Müslüman Türkler birlikte hareket etmeli, hem dil birliği, hem de kültür birliği sağlanmalıdır, düşüncesinde olmuştur.¹³

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'dan, Kahire'den, Bulak'tan gelen kitap sayısı artar. Tatar yazarlarının bazı eserleri İstanbul matbaalarında basılır.¹⁴

Toplumsal hayatın en mühim meselelerine edebiyatın hitap etmesi, halk hayatına itibarın güçlenmesi, el yazması edebî mirası ve halkın tarihini ciddi bir şekilde öğrenmek mecburiyetini doğurur.¹⁵

---

¹¹ Telgat Galiullin – Ramile Yarullina, age., s.685.

¹² Y. Abdullin, *XIX Yöznëñ İkençë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Kazan, 1985, s.237-242.

¹³ Yavuz Akpınar, “Eğitim Faaliyetleri, Usul-i Cedid Uğrunda Mücadele ve Ortak Dil İdeali”, İsmail Gaspıralı, cilt II, s.52-53.

¹⁴ E. Kerimullin, *XIX Yöznëñ İkençë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, cilt II, Kazan, 1985, s.242.

XIX. asrın ikinci yarısında Tatar halkını başka halkların edebiyatı ile tanıştırma meselesi güç kazanır. Doğu klasik edebiyatı temsilcilerinden *Nevai* (1441–1501), *Firdevsî* (940–1030), *Heyyam* (1048–1122), *Segdi* (1203–1292), *Rumi* (1207–1273), *Hafız* (1325–1390), *Nizami* (1141–1209) ve diğer büyük şairlerin, âlimlerin eserleri ayrı kitaplar halinde veya birleştirilmiş olarak basılır.

XIX. asrın sonlarında, daha çok da sekseninci yılların ortalarından başlayarak, bu dönemin Türk yazarlarının eserlerini basma ve Türk tercümeleri yoluyla Avrupa yazarlarının, ilk sırada, Fransız yazarlarının eserlerini basmaya yönelim gerçekleşir. Rus yazarlarının, eserlerinin Tatar dilinde bastırılması yönünde istekleri artar.

XIX. asrın sonunda ve XX. asrın başında, türlü sınırlamalar sonucunda, Rus edebiyatı sadece birkaç Tatar yayınında yer alır. Bunlar *Tolstoy*'un, *Lermontov*'un, *Puşkin*'in eserleridir.

XIX. yüzyılın sonunda tercüme eserler Tatar edebiyatının problemlerini çözme konusunda merkezde olurlar, yeni şiir şekillerinde önemli rol oynarlar.¹⁶

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tatar edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynayan yukarıda belirttiğimiz ceditçi yazarların dışında nesirde ön plana çıkan isimler *Musa Akyığıt* (1864–1923), *Zahir Bigiyev* (1870–1092), *Riza Fehretdinov* (1858–1936), *Fatih Kerimi*¹⁷ (1870–1937), *Şakir Mõhemmediyev* (1865–1923) ve *Zakir Hadi* (1863–1933); şiirde ön plana çıkan isimler ise *Gali Çokrıy* (1826–1889), *Ehmet Urazayev-Kormaşi* (?1855–1883), *Miftahëtdin Akmulla* (1831–1895), *Yakov Yëmëlyanov* (1848–1893), *Bahavëtdin Veyisëv*'dir (1819–1893/1894).¹⁸

XIX. yüzyılın seksenli yıllarında, Tatar edebiyatında bugüne kadar tam olarak bulunmayan yeni bir tür, yani dram varlığa gelir. Tatarlarda dram türünün geç şekillenme sebeplerinin ilki, dramın gerçekleştirilmesi zor bir tür olmasıdır, ikincisi, dram eserlerini sahneye koymak için ve milletimizin yaşamında tiyatrunun ortaya çıkması için gerekli olan tarihî, sosyal ve kültürel şartların geç gelişimi ile ilişkilidir.

¹⁵ M. Gaynullin, *XIX Yöznëñ İkençë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905)*, *İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s. 250.

¹⁶ M. Gaynëtdinov, *XIX Yöznëñ İkençë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905)*, *İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.252-257.

¹⁷ Ayrıca bkz. Fazıl Gökçek, *Tatar Edibi Fatih Kerimi ve İstanbul Mektupları Adlı Eseri*, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı 5, Bahar 1998.

¹⁸ Bu yazar ve şairler için bkz. Tatar Edebiyatı Tarihi II, s.291-483.

Toplum hayatında etkisi büyük olan din adamları, dini yalnız tek yönlü anlatarak tiyatro sanatını Tatarlara haram kılmışlardı. Sosyal ve iktisadî hayattaki değişimlerin, aydınlaşma hareketinin yayılmasının ve Kazan Rus tiyatrosunun da olumlu etkisiyle Tatar edebiyatında ilk dram eserleri doğmaya başlar. *Gabdrâhman İlyası*'nin (1856–1895) 1887 yılında basılan “Biçare kız” adlı dramı bu alandaki ilk tecrübedir. Dram eserlerinin yazılmaya başlanması ile beraber, XIX. yüzyıl sonlarında Tatar tiyatrosunu gerçekleştirme isteği de uyanır. Eserlerin her biri aydınların evlerinde sahneye koyulur.¹⁹

Tatar edebiyatı XIX. yüzyılda yaşanan edebiyattaki bu olumlu gelişmeler, değişimler ve aydınlanmacılığın ışığında XX. yüzyıla girer.

* * *

XX. yüzyıl Tatar edebiyatı doğrudan doğruya ceditçilik hareketine bağlı fikrî-estetik gelenekleri geliştirip Avrupa'nın eriştiği medeniyeti de örnek alarak, devam eder. XIX. yüzyıl sonunda edebiyata dâhil olan ceditçi edipler tabii şekilde kendilerinin yaşadıkları yüzyılda da edebî faaliyetlerini devam ettirdiler. Onların sunduğu fikirleri XX. yüzyıl başında edebiyata atılan genç edipler sağlamlaştırıp geliştirdiler.²⁰

Tatar edebiyatı, XX. asır başında güçlü bir yükseliş devri geçirerek, ihtilâli millî-demokratik geleneklere dayanmış, özellikli, çeşitli türlere sahip, olgun ve genç kabiliyetleri bol bir edebiyat olarak karşılar.²¹

İçtimaî ve tarihi gelişmelerin olağan üstü hızlı olması, XX. asır Tatar edebiyatına maarifçi realizm, tenkitçi realizm ve romantizm akımlarının kısa aralıklarla girmesine sebep olur. Tatar edebiyatında tenkitçi realizm ve romantizmin oluşmasına maarifçilik realizmi zemin hazırlar. XX. asır başı Tatar edebiyatında, sadece milleti aydınlatmak için mücadele fikirleri değil, bu yolda mücadele veren iyi kahraman da övgüye değer bir yer kaplar. Bu entelektüel kahraman, realist ve romantik görünüşlerle ortaya çıkar.²²

---

¹⁹ Telgat Galiullin – Ramile Yarullina, age., s.692.

²⁰ Çulpan Zariyova-Çetin, *Tatar Edebiyatının Gelişimi*, Akademik Bakış Dergisi, sayı 9, s.144

²¹ Rafail Mostafin-Reis Davutov, *Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 3, Bahar 1997, s.136 (Akt: Mustafa Öner).

²² Hatice Şirin, age., s.10.

Tatar edebiyatı XX. yüzyılın tamamında neredeyse XIX. asrın fikir, gelenek ve düşünceleri ile bu çağ biçiminde giyinmiştir. 1905 yılındaki devrim öncesi yıllarda eline kalem alan genç yazar ve şairlerin eserlerine, bu eserlerde yansıyan edebî-estetik fikirlere ve sanat metotlarına bakarsak bu fikrin doğruluğuna inanırız.²³

XX. yüzyıl Tatar edebiyatının bütünlüğünü, umumî bir temelde gelişmesini yeni tarih organize eder. Yeni tarih birbirinden ideolojik-siyasî açılardan çok farklı olan dönemleri birleştirir. 1905-1907'deki ihtilâl, 1917'deki Şubat ve Ekim ihtilâlleri, Birinci ve İkinci dünya savaşları, Sovyet devletinin geçirdiği karışık siyasî-ideolojik değişiklikler, ülke içinde halka karşı yukarıdan organize edilen karşı ihtilâller, SSCB'nin dağılması, Tataristan'ın 1991 yılında Rusya Federasyonu'nda bağımsız Cumhuriyet olarak bağımsızlık yoluna girmesi ve o yoldaki karışıklıklar, bunların hepsi de bir yüzyıl içinde olup biten ve edebiyatın akışına derin etki eden sosyal-tarihî etmenlerdir. Halk bahtı ve millet özgürlüğü için mücadele sloganı ile başlayan yeni tarih yüzyıl sonunda da aynı fikirler ile yaşamını devam ettirir, onları dönemin en aktüel sloganı olarak kabul eder. Edebiyatta da aynı fikirler, sıkıntılar ile yaşanır. Genel olarak, ideoloji ile sıkı şekilde sarılması, yüzyıl devamında siyasî fikirler ile durmadan beslenmesi XX. yüzyıl Tatar edebiyatına hastır.²⁴

XX. yüzyıl Tatar edebiyatı kaynaklarda genel olarak 1905-1917 (XX. Asır Başı Tatar Edebiyatı) ve 1917 sonrası (Sovyet Dönemi Tatar Edebiyatı/Ekim İhtilâli Sonrası Tatar Edebiyatı) Tatar Edebiyatı olarak iki dönemde incelenir. 1917 sonrası da kendi içerisinde dönemlere ayrılır. Bu çalışmada da XX. yüzyıl edebiyatı temelde iki dönem olarak incelenecektir.

1.1.1. 1905-1917 Yılları Arasındaki Tatar Edebiyatı (XX. Yüzyıl Başı Tatar Edebiyatı)

1905 Rus ihtilâline girerken İdil-Ural muhiti içtimaî hayatın her yönünde çarlık Rusyası'nın baskısı altında bulunmakla beraber, siyasî bakımdan Rus olmayan diğer

²³ İbrahim Nurillin, *Kerêş*, XX Yöz Başı Tatar Edebiyatı, Kazan Üniversitesi Neşriyatı, 1966, s.13-14.

²⁴ Nil Yuzyiyev, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, (Akt: İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal) Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.15.

memleketlerle aynı safta, idareye karşı mücadelede birleşmiş ve kültür hayatı bakımından da küçümsenmeyecek bir seviyede olgunlaşmıştı.²⁵

1905 yılındaki ihtilâl çarlık hükümetinin yerine, demokratik devlet getirmeyi, burjuva-demokratik sistemin izin vereceği derecede kadınları özgürleştirmeyi, aynı derecede milletlere bağımsızlık vermeyi, din ve kilisenin baskısını sınırlandırmayı gerekli görüyordu.²⁶

Kazan Türk Yeni Edebiyatı 1905 ihtilâlinin doğurduğu imkanlar sonucunda gereği gibi gelişmeye ve genişlemeye başlar. Rus ihtilâlinde, 1917 büyük ihtilâline kadar geçen on yıl içinde, Rusya’da Türk siyasî neşriyatı büyük buhran geçirmiş idiyse de, bunun dışında geniş manasıyla edebiyat göze çarpacak derecede canlanmış ve ilerlemişti.²⁷ Sadece on-on iki yıllık bir zamanı içine alan bu çağı (1905–1917) Tatar edebiyatının *altın devri* diye de değerlendirmek mümkündür. Asıl bu yıllarda millî edebiyatımızın, sanatımızın yüzük taşları olan güzel sanat eserleri yazılır.²⁸

1905 Rus inkılâbından sonra Kazan edebiyatının en hareketli sahalarından biri de vakitli matbuat, yani basın olmuştur. *Kayyum Nasiri*’nin 1871-1897 arasında çıkardığı “Kalender” (Takvim) ile *Kadı A. İbrahim*’in 1900’den itibaren neşrettiği “Mir’at”tan başka İdil-Ural ülkesinde yerli matbuat yoktu, bununla beraber *İ. Gaspıralı*’nın “Tercüman”ı ve Kafkasya’da neşredilen Türkçe gazeteler buralara da geliyor ve okunuyordu. Birçok Kazanlı muharrirler bu gazetelerde yazıyorlardı.²⁹

Sürelî matbuat ve matbaacılık ruhî istikamet seçme meselesinde doğru yönünü bulmaya yardım eder. Yeni devirde Batıya doğru başlayan ruhî dönüş XX. yüzyılda derin bir cereyana, Doğu ve Batı medeniyeti sentezi Tatar medeniyetinin yüzünü belirleyen faktöre dönüşür. Doğunun eskimiş edebî gelenekleri yıldan yıla edebiyattan dışlanarak dünya edebiyatının gelenekleri üstünlük kazanır. Doğu ve Batı sentezi Tatar edebiyatını gençleştirip yeniler.

---

²⁵ Ahmet Temir, Kuzey Türkleri Edebiyatı (Tatar-Başkurt), Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, cilt 3, Ankara, 1992.

²⁶ İbrahim Nurullin, *Berëñçë Rus Rëvolütsiyesë Yıllarında Edebî Hereket* (1905-1907), XX Yöz Başı Tatar Edebiyatı, Kazan, 1966, s.19.

²⁷ Abdullah Battal Taymas, age., s.139.

²⁸ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.694.

²⁹ Ahmet Temir, age., s.248-249.

Tatar matbuatının doğuşu ve kitap basma işinin hızlanması, Tatar edebiyatının dünya edebiyatı meydanına çıkmasını sağlaması ile beraber, onun sanat açısından olgunlaşma temposunu da hızlandırır.³⁰

1905-1917 arasında Kazan edebî dilinde: Kazan, Ufa, Orenburg, Astırhan, Samara gibi İdil-Ural bölgesine ait merkezlerle Uralski, Tomski, Vyatka, Taşkent gibi şehirlerde olmak üzere muhtelif isim altında kırk kadar gazete ve otuz beş kadar mecmua çıkmıştır. Bunların içinde kısa ömürlü ve muhteva bakımından zayıf olanlar da vardır; fakat, büyük bir kısmı münevver zümrenin kuvvetli kalemlerini bir arada toplayarak millî ve medenî kalkınmanın her alanında mühim rol oynamışlardır. Bu gazete ve dergilerden bazıları şunlardır:

Gazeteler: “*Kazan Muhbiri*” (Kazan, 29.X.1905, Yusuf Akçura, Seyidegery Alkin); “*Fikir*” (Uralski, 27.X.1905 Kamil Mutîî); “*Yulduz*” (Kazan, 15.I. 1906 Hadi Maksudî; “*Vakit*” (Orenburg, 21.II.1906, Fatih Kerimî); “*İl*” (Petersburg, 22.X.1913, Ayaz İshakî); “*El-İslah*” (3.X.1907, Vefa Bahtiyar); “*Kıyaş*” (10.XII. 1912, Zekeriya Sadreddin) vb.

Mecmualar³¹: “*El-Asr el-Cedid* (Uralski, 15.I.1906, Kamil Mutîî); “*Terbiyet el-Etfal*” (Moskova 1.I.1907, Fatih Emirhan); “*Şura*”(Orenburg 10.I.1908, Rizaeddin b. Fahreddin); “*İktisat*” (Samara, 15.IX. 1908, Fatih Murtaza); “*Maarif*” (Astırhan, 16.I.1909, Muhammed Sadık Rahimkul); “*Ang*” (Kazan, 15.XII.1912, Ahmed Geray Hasanî); “*Hukuk ve Hayat*” (Kazan, 1.I.1913, Şeyh Attar İmanay); “*Ak Yul*” (Kazan XI.1913, Yakub Halilî) vb.³²

XX. yüzyılda eserlerde, 1905 ihtilâli millî azatlık hareketlerinin güçlenmesinin bir sonucu olarak Tatar edebiyatının en çok başvurduğu temalar: millet; eskiliği, geriliği, feodal duraklamayı eleştirme; kadın; aydınlar, ahlakî çabalar; mektep-medrese hayatını tasvir etme ve halk olmuştur.³³

---

³⁰ TDTEA, Nil Yuziyev, age., s.18.

³¹Dergiler için ayrıca bkz. Möhemmet Mehdiyev, *Tatar Dergileri*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, cilt 8, sayı 1, Ocak 2007, İzmir, s. 155-170. (Akt. Vedat Kartalcık)

³²Ahmet Temir, age., s.249.

³³ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, Tatar Edebiyatı Teoriya. Tarih, Kazan «Megarif» Neşriyatı, 2006, s. 139-142.

* * *

XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatında şiir konusuna baktığımızda 1905 yılı ihtilâlinin Tatar şiirini hiç olmadığı kadar aktifleştirdiğini görürüz. 1905-1907 yıllarında şiirin ilk sırada birden yükselmesi rastlantı değildir. Bunun sebeplerinden birisi – asırlar boyunca tutuşup gelen şiir geleneklerinin yaşayışında ve kısa bir zamanda yanabilecek gücü saklamasındadır, ikincisi ise – milli edebiyatı, onun yaratıcı pınarlarını boğan engellerin bir kısmının ortadan kaldırılıp, süreli matbuata (basın) kapı açılması, akıl ve his özgürlüğüne susamaktan kuvvet alıp, ortaya çıkmasındadır.

Bu dönemde şiir halkın çeşitli tabakalarının isteklerini savunup, çarlık hükümetine boyun eğmeye karşı ayağa kalktı, politik dili açıldı ve gerçek bağımsızlığa aşkı koyulaşmış şiirlere katıldı. Aslında bu yıllarda da Tatar şiiri temelde didaktik ve belâgat sanatı olarak kaldı: doğruluğu, düşünce ve duyguları, hisleri tasvir etmeye nazaran, güzellikle nasihat etme, onu övme, şöylece yapalım deyip öğütleme, çaresizliği yargılayıp, kötülüğü kınama daha çok yapıldı.³⁴

Genel olarak XX. asır başı Tatar nazımının gelişiminde iki basamak göze çarpar. *1905–1911 yılları ve 1912–1917 yılları.*

Birinci Rus inkılâbı (Rus meşrutiyeti), *Abdullah Tukay* (1886–1913), *Mecit Gafurî* (1880–1934), *Necip Dumavî* (1883–1993), *Segıyt Remiyev* (1880–1926), *Dermend* (1859–1921), *Miraziz Ukmasî* gibilerin gönlünde yanıp duran şiir aşkını alevlendirir. Şiirdeki didaktik ve retorik üslup yeni içerik ve siyasî-içtimaî heyecan ile beslenmeye başlar. Şairler ülkedeki olaylara, millî hayata karşı tutumlarını gerçek detaylar ile tasvir etmekle beraber, sembolik ve alegorik şekiller yardımıyla da yansıtırlar.³⁵

İlk kez Tatar şiirine tam anlamıyla halk demokratik ihtilâl ideali sahip olur, onun merkezine ihtilâl teması gelip girer. Bunun bir edebî yansıması olarak, “*deniz*”, “*rüzgar-fırtına*” gibi sembolik şekiller edebiyatın çeşitli türlerinde bolca kullanılır.

İhtilâl ve bağımsızlık idealinin diğer sembolik şekilleri “*tanın atması*”, “*güneşin çıkması*”, “*aydınlatma*” göz önüne getirilir.³⁶

³⁴ Gali Halit, *Poëziya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.87-88.

³⁵ Telgat Galiullin – Ramile Yarullina, age., s.694.

³⁶ Gali Halit, age., s.88-89.

* * *

Abdullah Tukay (1886–1913), 1905-1911 kuşağının en önemli şairi, aslında sadece bu dönemin değil, Tatar edebiyatının en büyük şairidir.

Herhangi bir Tatar Türkü için Rusya'nın neresinde doğmuş ve yaşamış olursa olsun millî dili ve onun millî şairi Abdullah Tukay, kendi kimliğinin ayrılmaz bir parçası gibidir. Dolayısıyla Abdullah Tukay bir şair olmaktan çok ötede, Tatar Türkleri için tarihî ve sosyo-kültürel bir fenomendir.³⁷

Kazan Ardı bölgesindeki Kuşlaviç köyünde dünyaya gelen Tukay küçük yaşta yetim kalıp, elden ele, evden eve geçip yaşamış, 1895 yılının kışında (Uralsk) Cayık'ta yaşayan babasının kız kardeşi Azize Zabirova yanına alınmıştır.³⁸ Halasının yanına gelmeden önce beş aylıkken babasını, birkaç yıl sonra da annesini kaybeden Tukay, annesinin Sasna köyünün imamıyla evlendikten bir süre sonra onu yanına getirtmesi dikkate alınmazsa, Tukay için çileli günlerin daha beş aylık bebekken, babasını kaybetmesiyle başladığı söylenebilir. Annesi ikinci defa evlenince, onu yaşlı bir bakıcı kadına bırakır. Gerek bakıcının yanında kalırken, gerekse dedesinin evinde ve evlâtlık olarak verildiği iki ailede geçen çocukluk günleri, sevgiden mahrum olarak, yoksulluk ve sıkıntı içerisinde geçer. Bütün bunlara rağmen, özellikle, evlâtlık olarak verildiği Kırlyay köyünün ve çocukluk yıllarının onun şiirinde oldukça olumlu etkileri olmuştur. Dokuz yaşındayken halasının evine götürülen Tukay burada da uzun süre kalmaz.³⁹ Halasının kocası Aliasgar Osmanoğlu, onu, belki “adres yazabilecek kadar Rusça öğrensün” diye “Medrese yanındaki Rusça sınıfları” denilen ilk mektebe vermiş ve ondan sonra oranın en iyi medresesi olan molla Mutiullah Tuhfatullahoğlu medresesine (yatılı) koymuştu. Tukay bu medrese de 9-10 yıl kadar kalmış ve o devirde Rusya Türkleri arasındaki Buhara tipi medreselerde öğretilen bütüm “bilim”leri öğrenmişti. O senelerde kendisiyle temasta bulunan bazı kimselerin anlattığına göre, Tukay medresede iken Osmanlıca ve Çağatayca manzum eserleri okumayı severmiş. Anlaşılan, bunun ve diğer kimi âmillerin tesiri altında Abdullah'ın kendisinde de manzum söz söylemek ve

³⁷ Mustafa Öner, *Şairini Bayrak Yapan Ülke: Tataristan (Doğumunun 110. Yılı Dolayısıyla Abdullah Tukay'a Yeni Yaklaşımlar)*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 4, Güz 1997, s.188-197.

³⁸ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyilev, H. M. Yosıpova, age., s.166.

³⁹ Fatma Özkan, *Yirminci Yüzyılda Tatar Şiiri*, Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı V, sayı 531, Mart 1996.

şiiir yazmak hevesi uyanmıştır. Öte yandan bazı Rusça eserleri, “Tercüman”, “Şark-ı Rus” gibi gazeteleri okuması, fikrinin açılmasına, dünyanın gidişinden haberdar olmasına hizmet etmiştir ve bu suretle Birinci Rus ihtilâlini hafif de olsa, bir parça asrî bilgi hamulesiyle karşılamıştır.⁴⁰

Şiirlerinde zaman zaman Mutiullah medresesinde geçen yıllarını esaret hayatı şeklinde tasvir etmekle beraber, bu medrese, Tukay’ın edebî şahsiyetinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Medrese eski usulde eğitim veren diğer medreselere göre, yeniliklere açıktır. Öğrenciler, İstanbul’dan gelen günlük gazete ve dergileri takip edebiliyorlar; medresenin yanındaki Rus sınıfında okuyabiliyorlardı. Ceditçilik gibi fikir akımlarından da ilk defa burada haberdar olan Tukay, medrese yıllarında kendisini fikrî ve edebî bakımdan geliştirme fırsatını bulur. 1902 yılında İstanbul’dan gelerek aynı medresede okumaya başlayan Abdulveli adlı genç ile tanışır. Devrin moda fikir akımı gereğince “hürriyet, eşitlik, kardeşlik” taraftarı İstanbullu genç, padişaha ve mevcut rejime karşıdır. Tukay, onun yardımıyla Türk edebiyatını tanır, ihtilâlcî fikirlerinden etkilenir. Söz konusu ihtilâlcî görüşleri, 1905 yılında musahhah olarak girdiği, Uralsk’ta Rusça olarak çıkmakta olan Uralets gazetesinde çalışırken daha da gelişen Tukay bu yeni çevresinde yeni insanlar ve yeni fikirleri tanıma fırsatı bulur.

Tukay’ın ilk şiirlerinde, öğrenci hareketleri ve millî marifetçilik ideali büyük yer tutar. Buna bağlı olarak, yoksul halkı eğitmek, içerisinde bulunduğu durumdan kurtarma düşüncesiyle uyarmak, çalışmaya davet etmek için yazdığı şiirleri de ilk kalem tecrübeleri arasındadır.⁴¹

Tukay’ın matbaada basılan ilk şiiri “Mujik uykusu” Rus şairi Koltsov’tan tercüme ettiği bir şiirdir. Abdullah Tukayev imzasıyla “Fikir” gazetesinde basılır.⁴²

«G. Tukayev» imzası matbaada ilk görüldüğü yıl – yarım yıl vakit geçmeden, şairlerin içinden Tukay’ın sesi ayrı-ayrık işitilmeye başlanır.⁴³

1905 ihtilâlinden sonra kısa süreli de olsa esen hürriyet havası sayesinde pek çok dergi ve gazete çıkar. Uralets matbaasını satın alan Mutiullah, *Fikir*, *Elasrî’l-cedit* ve *Uklar* gibi gazete ve dergileri çıkarır. Tukay, bu yayın organlarında yayımlanan şiir ve

---

⁴⁰ Abdullah Battal Taymas, age., s.144-145.

⁴¹ Fatma Özkan, age., s.1052-1053.

⁴² D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyilecev, H. M. Yosıpova, age., s.167.

⁴³ İbrahim Nurillin, age., s.141.

nesirleriyle, hürriyeti ve hürriyeti getiren ihtilâli över. Fikirlerin hür olarak ifade edildiği, sansürsüz matbuatı alkışlar. Vatanın kurtuluşu, milletin hürriyet içerisinde ilerleyip gelişmesi, refaha ulaşması Tukay'ın en büyük arzusudur.

Şair 1907 yılında Kazan'a gelir. 1907 Tukay'ın hayatında olduğu kadar sanatında da değişikliklerin olduğu yıldır. Tukay, ölünceye kadar Kazan'da yaşar. Kazan'da, önce *El-islâh*'ta, daha sonra *G. Kemal* ile birlikte 1908 yılı Haziran ayında çıkarmaya başladığı *Yeşin* adlı mizah dergisinde şiir ve nesirleri yayımlanır. *Yeşin* dergisi 1909 yılının Haziran ayında onuncu sayısından sonra kapatılınca, 1910 yılı Mart ayında *Yalt-yult*'u çıkaran Tukay, devrin baskısının da etkisiyle hiciv ve mizah şiirlerine yönelir. Böylece bu tür şiirin başarılı örneklerini verir.⁴⁴

Sanatının Kazan döneminde Tukay'ın estetik düşüncesinde, edebî üslubunda bir yeni basamağa geçme görülür. Şairin şahsiyeti ile ilişkili lirik kahraman tipi, lirik-psikolojik derinlik ile şekillenir. Sanatına gururlu insan düşüncesinin gelip girmesiyle şairin lirik sanatındaki romantik başlangıç güçlenir. “Lirik” kahraman, şairlik görevine ulusal bağımsızlık, özgürlük ve adalet için mücadele ile ilişkilendirip bakar. Şair tipinde romantik tutum, Puşkin, Lermantov ve Byron gibi şairlerden gelen geleneklerin devam ettirilmesinde de görülür.⁴⁵

Tukay'ın 1911-1913 yılları arasındaki sanatına ayrı bir dönem olarak bakılabilecek özellikler taşıması, elbette rastlantı değildir. Memleket hayatındaki değişim şairin şahsî hayatındaki olaylar ile birleşip, dünyaya bakışına ve sanatına, şüphesiz belirli bir etki yapar. 1911 yılında Tukay Astrahan'a gidip gelir ve yeni etkiler olur. 1912 yılının başında Tukay Öçile köyüne gidip, iki aya yakın bir süre, bu yılın nisan ayında Petersburg'a gidip iki hafta kalır. Gittiği bu yerlerde yaşadığı hisleri şiirlerine aktarır.⁴⁶ Bu yıllarda Tukay'ın sanatında realizm ve halkçılık üst basamağa çıkar.

Şair ömrünün son yıllarında ve aylarında yazılan lirik şiirlerinde yaşam ve ölümün manası ile şairlik misyonu hakkındaki felsefi düşüncelere yer verir.

Abdullah Tukay, 1917 Şubat-Mart Rus ihtilâli günlerine ermeyip, hele koca Rusya'yı alt-üst eden, bütün millî gelenekleri tarumar eyleyen ve bütün millî kurumları

---

⁴⁴Fatma Özkan, age., s.1054-1055.

⁴⁵Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.698.

⁴⁶İbrahim Nurillin, age., s.175-176.

silip-süpüren “Ekim İhtilâli” facialarını görmeyip ve kendisi için bunun doğurabileceği acıklı imtihanlara çarpmaktan da kurtulup, 1913 yılının 15 Nisanında Kazan’da özel Klâçkin sağlık yurdunda bu fâni hayata gözlerini kapamıştır.⁴⁷

27 yıl yaşayıp 1913’te vefat eden bu şair sadece edebiyat tarihinde görkemli yerini almakla kalmamıştır; asrımızın sonuna geldiğimiz bugünlerde de Tatarlığın en mühim motifi olarak yaşamaktadır.

Eserlerinin geniş halk yığınları tarafından gördüğü ilgiye, daha sağlığında şahit olan A. Tukay’ın külliyatları, Sovyet devri boyunca da yayımlanmıştır.⁴⁸

Abdullah Tukay kendisinden sonraki dönemlerde de birçok şairi derinden etkilemiş, izinden giden genç şairler çok olmuştur. Yine tezimizin konusu olan Sibgat Hekim de Nacar Necmi’ye yazdığı mektuplarında Tukay’ı yeni baştan defalarca okuduğunu belirtmiştir. Sibgat Hekim’in sanatının şekillenmesinde Tukay büyük rol oynamıştır. Bu konuya daha ayrıntılı olarak Sibgat Hekim’in biyografisinde yer verilecektir.

* * *

*Mecit Gafurî*⁴⁹, (1880–1934), millet ve terakki ateşi ile parlayan ilk şairdir.⁵⁰ Gafurî bugünkü Başkurdistan’ın sınırları içindeki, Ufa’ya bağlı Gafuri’de, yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Medrese tahsili sırasında, henüz on üç yaşındayken anne ve babasını kaybeder. Bir taraftan tahsiline devam edip, diğer taraftan ekmek parasını kazanmak zorunda kalan Gafurî’nin çocukluğu büyük sıkıntılarla geçmiştir.⁵¹

Ufa, Troitsk ve Kazan medreselerinde öğrenim yapan Gafurî, Tatar-Başkurt halkı arasında, halkın hayatını yenilemeye, ceditçiliğe, milleti canlanmaya çağıran şiirleriyle büyük ün kazanmıştır. 1903’te Kazan’da ayrı bir küçük kitap şeklinde *Sibirya Demiryolu* manzumesi çıkmıştır. Böyle devasa teknik başarıdan duyduğu coşku, ona,

---

⁴⁷ Abdullah Battal Taymas, age., s.153.

⁴⁸ Mustafa Öner, age., s.189. Ayrıca Tukay için bkz. Mustafa Öner, Abdullah Tukay’ın Şiirleri (Giriş-Metin-Sözlük), İzmir 1990 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi); Mustafa Öner, Abdullah Tukay’ın Bir Şiiri: Şürelî, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı VI, İzmir, 1991; Gali Halit, *Abdullah Tukay*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, Kazan, 1986.

⁴⁹ Ayrıca bkz. G. Ramazanov, *Mecit Gafurî*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986, s.151-172.

⁵⁰ Ahmet Temir, age., s.250.

⁵¹ Fatma Özkan, age., s.1056-1057.

milleti kültüre ve eğitime çağırarak için bir vesile teşkil etmişti. Gafurî şiirlerini Sorbonne mezunu Yusuf Akçura'nın çıkardığı *Kazan Muhbiri* adlı ilk Tatar gazetesinde yayımlıyordu; onun şiirleri bu gazetede, ilk sayıdan başlayarak basılıyordu. Gafurî'nin o devir şiirlerindeki başlıca fikirleri, kültüre, milli bilince çağırmaktan, Müslüman âlemine mazisini övmekten, bugünkü durumuna acıtmaktan, geleceğine beslenen ümitten ibaret bulunuyordu.⁵²

Büyük Ekim ihtilâlini, ateşli şiirlerle alkışlayan Mecit Gafurî, “Tatar Yiğidine” (1920), “Güller Bakçasında” (1927), “Min Vatançı” (1932) gibi şiirlerinde, feodal-burjuva diye adlandırdığı insanları, keskin bir dille hicveder. Onun vatanseverliği Sovyetlerin tamamını kapsar; başka bir deyişle o, Sovyet ülkesinin ateşli vatanseveridir.⁵³

Ekim ihtilâli'nden sonra Gafurî, işçilerin ve Tatar kadınlarının ihtilâl öncesi hayatı konularında birçok şiirler, manzumeler, hikâyeler kaleme almıştır.

M. Gafurî'nin *Gençliğim ve Millet Sevgisi* adlı ilk şiir kitapları çarlık makamları tarafından toplattırılmış, şairin kendisi de sıkı polis nezareti altına alınmıştır. Gafurî hayatının büyük bir kısmını, 1934'te öldüğü Ufa'da geçirmiştir.⁵⁴

* * *

*Necip Dumavî*⁵⁵ (1883–1993), 1883 yılında Çistay'a (Aksubay) bağlı Yeni Duma köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu yerde başladığı tahsilini, Kazan'da tamamlamıştır. “Rus Sınıf” adıyla anılan Rus okuluna devam ederek Rusça öğrenen Dumavî, çeşitli okullarda öğretmenlik mesleğini sürdürür. 1905 yılında ise “imperialistik” savaşına katılan Dumavî, savaşta yaralandıktan sonra Çistay'a, öğretmenlik görevine geri döner.

Mollaları tenkit etmek maksadıyla kaleme aldığı *Tatar Ruhanîleri* adlı kitabı, 1926 yılında yayımlanır. 1927–1933 yılları arasında Özbekistan'da öğretmenlik

---

⁵²Tamurbek Devletşin, *Sovyet Tataristan'ı*, (çev. Mehmet Emircan), Kültür Bakanlığı Yayınları: 460, Ankara 1981, s.431.

⁵³Fatma Özkan, age., s.1058.

⁵⁴Tamurbek Devletşin, age., s.431-432.

⁵⁵Ayrıca bkz. R. Ganiyeva, *Necip Dumavî*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986, s.214-234.

görevinin yanı sıra kültür faaliyetlerini de yürütür. 1933 yılında Semerkant'ta vefat eder.⁵⁶

Sanatında tür çeşitliliği olan edibin ilk tecrübeleri 1902–1904 yıllarında yazılrsa da, onun şair olarak tanınması Birinci Rus İhtilâli yıllarındadır. Necip Dumavî'nin başlangıç şiirleri maarifetçilik fikirleri ile şekillenmiştir. İleriye doğru edibin sanat fikirlerinde değişimler meydana gelir, toplumsal-millî yaşayışa eleştirel bakış derinleşir, onun kalemi eleştirel realizme doğru yönünü değiştirir. 1910'lu yıllarda o Doğu, Batı edebiyatlarının geleneklerini, iki asrın sınırında kalıplaşan edebî mekteplerin usullerine, felsefî bilgilere müracaat eder. Millî edebiyatın yenileşmesinde bunların rolünü bilir. Bu dönemde Dumavî'nin sanatında romantizm bilgileri kuvvetlenir.

Dumavî'nin şiiri çağdaşlarının şiiriyle ortak özelliklere sahiptir. Şairin manevi mirasında meydana gelen motifler, sanatçı düşünme özellikleri, yararlanılan tarzlar, yazarın söylemek istediği fikirler onu G. Tukay'a ayrıca yaklaştırır. Bu ortak taraflar edibi Tukay şiiri mektebi vekili olarak saymaya meydan verir.

N. Dumavî'yi, her şeyden önce, millî meseleler, Tatar halkının hali, onun geleceği kaygılandırır, düşündürür.

O şiirde dil-stil özelliklerinden, mümkün olduğunca bol faydalanmış bir şairdir.⁵⁷

* * *

*Segıyt Remiyev*⁵⁸ (1880–1926), Tatar edebiyatının gelişmesinde çok önemli bir yer tutar. Büyük sanat tesirine sahip olan lirik-romantik şiirler yazarak, Tatar şiirini pek çok yenilik ile zenginleştirmiştir.⁵⁹

Şair Segıyt Remiyev'in sayı bakımından çok olmasa da, yetenekli yazılmış şiirleri ve sahne eserleri okuyucuların itibarını kazanmıştır. Remiyev dünyaya bakışıyla ihtilâlcî-demokratik yazarlara yakındır. O şiirlerinde cesur, isyancı insanın adaletli

---

⁵⁶ Fatma Özkan, age., s.1050.

⁵⁷ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyilev, H. M. Yosıpova, age., s 178-182.

⁵⁸ Ayrıca bkz. Ş. Sadretdinov, *Segıyt Remiyev*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Kazan, 1986, s.172-194.

⁵⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Segıyt Remiyev*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.48.

olmayan topluma karşı koymasını tasvir eder. Bu şairin romantik metotla yazdığını da gösterir.⁶⁰

Zorlu ve ağır bir yaşam süren Segiyt Remiyev'in şiirleri edebî-estetik kökleri ile Doğu felsefesine, Şark klasik edebiyatları geleneğine, Rus-Avrupa edebiyatlarına, medeniyetine gidip birleşir. Remiyev'in kalemine XX. asır başındaki ihtilâller, savaşlar, sosyal direnişler, ideolojik sınırlar iz bırakır. O isyancı bir şairdir, onun eserlerinde ümitsizlik, çaresizlik, sıkıntı vardır. Remiyev'in drama ve nesir eserlerinde ise mektep-medrese, aydınlanma meseleleri, ictimâî-sosyal problemler, kadın-kız meseleleri geniş yer tutar.⁶¹

* * *

*Dermend*⁶² (1859–1921), takma adıyla yazan orijinal şair *Zeki Sadıkoğlu Ramiyev*, diğer şairlere oranla şanslı bir şairdir. Dermend altın madeni sahibi bir ailede doğduğu için ekmek parası kazanmak için türlü sıkıntılar çeken diğer şairler gibi değildir.

Dermend ilk önce doğduğu köy olan Orenburg vilayetinin Cırgan köyünde medreseye başlamış, sonra da öğrenimine İstanbul'da devam etmiştir. İlk şiirleri 1903'te yayımlanmıştır, Dermend'in şiirleri Orenburg'da çıkan *Vakit* gazetesi ve *Şura* dergisinde basılıyordu. Dermend az ama iyi şiir yazmıştır. Şiirleri derin muhteviyatı, itinalı şekilde işlenmesi, iyi seçilmiş sözleri ile bir başkalık göstermektedir. Ölmez eserler arasında yer almak kısmetine nail olan Karab (Gemi) şiiri, şaire özellikle ün kazandırmıştır.⁶³

Şair Dermend Büyük Ekim İhtilâlini demokratik yazarlar gibi sevinerek karşılamamıştır.⁶⁴ O, sosyal olayları daha akılcı, soğukkanlı ve karamsar bir bakışla değerlendirir.

Onun şiirlerinde tabiat tasvirleri, mühim yer tutar. Özellikle çocukluğundan başlayarak bütün ömrünü geçirdiği Ural ve Orsk'tan ilhamla çizdiği tasvirler dikkat

⁶⁰ Mõhemmet Gaynullin, Tatar Edipleri (İcat Portrêtları), Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1978, s. 143.

⁶¹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 185-186.

⁶² Ayrıca bkz. G. Halit, *Dermend*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986. s.194-214.

⁶³ Tamurbek Devletşin, age., s.434-435.

⁶⁴ Mõhemmet Gaynullin, age., s.170.

çekicidir. Vatan toprağını sevgi ve bağlılık duygularını yansıtarak resmeden Derdmend'in tabiata bakışı subjektiftir.

Vatan ve millet sevgisi, vatan coğrafyasına-duyulan hayranlık ve bağlılık, vatanda ömür sürmenin mutluluğu Derdmend'in çok işlediği temalardandır.⁶⁵

Şair Sibgat Hekim bazı şiirlerinde Derdmend'e yer vermiş, bir şiirinde terazinin bir kefesine Derdmend'in altınlarını bir tarafına şiirlerini koymuştur; başka bir şiirinde ise Derdmend ile onun kadar şanslı olmayan, hayatları zor geçen Hesen Tufan gibi şairleri kıyaslamıştır.

* * *

Yukarıda 1905-1917 döneminde Tatar şiirini iki basamağa ayırmıştık. İkinci kuşak 1912-1917 yılları arasındadır.

Bu dönem Tatar şiirin ikinci kuşağı *S. Sünçeley* (1889-1941), *Z. Yarmekî* (1887-1965), *G. Söngatî* (1893-1917), *G. Haris* (1893-1931), *M. Feyzî* (1891-1928), *N. İsenbet* (1899-1993), *M. Mozaffariya* (1873-1945), *Gıyffet Tutaş* (1895-1977), *Şeyhzade Babiç* (1895-1919) ve *Fethi Burnaş* (1898-1942) gibi şairlerden oluşur. Bu şairlerin hepsi G. Tukay'ın şiir meclisinde doğan şairlerdir. Düşünce, estetik yakınlık ve motiflerin ortaklığı, onlara Tukay edebiyat mektebinin vekilleri olarak bakılmasına neden olur. Rusya ve Avrupa edebiyatlarına yönelmek, dünyanın edebî-estetik ve felsefî fikrinin ulaştığı kazanımları özümsemek, sınıflı ve güç hayat 1910'lu yıllar şiirini düşünce, tema yönünden çeşitlendirir ve yeni eğilimler, kendine özgü özellikler varlığa gelir.

Onlu yıllar şiirinde Tukay'ın şahsiyetinin tasvir edilmesinin, Tukay, S. Remiyev ve M. Gafurî'nin yarattığı geleneklerin devam ettirilmesinin yanı sıra, vatan ve halkın kaderi, toplumsal adaletsizlik gibi konular da yer alır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında millî şiir sanatının düşünce ve içeriği keskin değişimler geçirir, yeni tema ve konular girer, duygu ve düşünce genişliği gözetilir, estetik fikirlerin romantik türü daha da kuvvetlenir. Savaş temasının felsefî yansıması asker şair *G. Söngatî*, *M. Ukmasî* gibi ediplerin eserlerinde koyu renklerle verilir.

---

⁶⁵ Fatma Özkan, age., s.1062.

Genellikle XX. yüzyıl başı Tatar şiiri derin içeriği, şekillerinin olgunluğu, fikirlerinin felsefeliği ve imgeselliği ile edebiyatın gelişiminde mühim yer tutar.⁶⁶

* * *

Segıyt Sünçeleı (1889–1941), Hvalin bölgesi İske Mustak köyünde fakir bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğar. Altı yaşından on bir yaşına kadar Astrahan'ın Bahabiya medresesinde okur. Genç yaşta devrim-demokratik işe girer. 1906-1907 yıllarında Kazan'da medresede ve Tatar öğrencileri mektebinde okur. 1908–1915 yıllarında edebî eser vermeye başlar. Kazan, Orenburg, Astrahan matbuatında şiirleri, tercümeleri sık sık basılır.⁶⁷

Sovyet devrinde yazarın *İhtilâl Şıgırları, Revolutsion Şıgırları* (1919) adlı şiir kitapları *Tehitlerge Legnet* (1924) adlı draması ve 1961'de *Saylanma eserleri* yayımlanır.

S. Sünçeleı, ilk defa 2 Temmuz 1927'de tutuklanır. Onu Sultangaliyecilikle suçlarlar. İki hafta sonra serbest bırakmış olsalar da bu zamandan itibaren devamlı gözetim altında tutarlar. 28 Şubat 1929'da aynı "suç"u bahane ederek tekrar hapsederler. 28 Temmuz 1930'da OGPU Kollegiyumu, Sultangaliyecilikle suçlanıp tutuklanan 77 kişinin 21'ini, dolayısıyla S. Sünçeleı'ı en yüksek cezaya mahkum eder. 13 Ocak 1931 tarihli kararla ölüm cezası, on yıllık toplama kampı sürgününe çevrilir. Korkunç 1937 yılı gelip çatınca Sultangaliyecilerin dosyası tekrar arşivden çıkarılır. Bu yılın 9 Ekim günü Leningrad NKVD troykası S. Sünçeleı'ı ve bir grup Sultangaliyevci'yi ölüm cezasına mahkûm eder. Karar, 1937'de Solovki kampında infaz edilir. Kabiliyetli şair, mütercim, Tukay'ın yakın dostu Segıyt Sünçeleı'nın hayatı işte böyle feci şekilde tamamlanır.⁶⁸

* * *

Nekıy İsenbet (1899–1993), edebiyat sahasına çok erken gelir. 11-12 yaşlarındayken, artık o medresede şair olarak tanınmaya, 15 yaşından itibaren de

---

⁶⁶ Telgat Galiullin-Ramile Yarullin, age., s.696-697.

⁶⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Segıyt Sünçeleı*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.102.

⁶⁸ Rafail Mostafin – Reis Davutov, age., s.160-161.

eserleri matbuatta basılmaya başlar. 1914–1916 yıllarında şiirleri, piyesleri yayımlanır. 1925’te Ufa’da ilk kitabı olan *Çañ* adlı şiir kitabı basılır. Çeşitli şiirleri bestelenip halk şarkısı olarak söylenir.⁶⁹

Folklor alanında yaptığı çalışmalarla da tanınan şair, devrin ihtiyaç ve eğilimleri gereğince, çalışmayı, üretmeyi, ilerleme ve kalkınmayı teşvik eden manzumeler yazar. Ancak, insanın iç dünyasına ışık tutan duygulu, lirik şiirleri de vardır. Şiiri ideolojik görüşlerin emrine veren devrin maddeci ve şekilci şairleri arasında o, tabiat tasvirlerine yer verdiği, lirik şiirleriyle seçkin bir yere sahiptir.⁷⁰

* * *

Şeyhzade Babiç (1895–1919), aydın bir babanın ve tahsilli bir ailenin çocuğu olması sayesinde, erken yaşlardan itibaren şiirle ve edebiyatla ilgilenme fırsatı elde eder ve devrinin önde gelen edebiyatçılarından, özellikle Tukay’ın eserlerini okumaya başlar. Bir taraftan da ailesindeki büyüklerin rehberliğinde dönemin sosyal ve siyasî şartlarını takip ederek ileriki yaşlarında sahip olacağı fikirlerin esaslarını bu dönemlerde kazanır. Babiç, 1912 yılında, medresenin birinci sınıfındayken ilk şiirlerinden oluşan *İy Kitap* adlı eserini hazırlamış; ancak bu kitap yayımlanmadan kalmıştır. Bu yıllarda folklor ve halk edebiyatıyla da ilgilenmeye başlayan Babiç, Tukay’ın “Halk Edebiyatı”nı okur. Bundan etkilenen şair, daha sonra özellikle atasözleri ve bunların felsefeleri, Tatar-Başkurt halk şarkılarının tarihleriyle ilgili makaleler yazarak yayımlar.

Müzikle de ilgilendiği bilinen Babiç’in mizah yönü de çok kuvvetlidir. Şiirlerinin birçoğunda mizah ve hicvi kullanan Babiç, *Karmak*, *Akmulla*, *Yalt-yolı* gibi dergilerde bu mizahlı ve hicivli eserlerini yayımlar.

Maarifetçilik ve ceditçilik hareketinde etkili olan *Alimcan İbrahim*’in Babiç’in eserlerinde tesiri çok fazladır. Babiç asıl olanın halk diliyle eserler vermek olduğunu Alimcan İbrahim’den öğrenmiştir.

1919 yılının 18 Şubatında siyasî gelişmeler sonucunda Başkurt millî hareketini gerçekleştiren askerler Bolşeviklere katılır. Babiç de Bolşevikler yanına geçer. 28 Mart 1919 tarihinde yanında yoldaşları olduğu halde çıktığı bir yolculukta devrim karşıtları

⁶⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Nekıy İsenbet*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.137

⁷⁰ Fatma Özkan, age., s.1069.

tarafından önce tutuklanır, sonra da atla sürüklenerek kılıçtan geçirilir. Yanındakilerle birlikte bir çukura atıldığında henüz ölmemiş olan Babiç fark edilir ve son olarak başı taşla ezilmek suretiyle vahşice öldürülür.⁷¹

* * *

*Fethi Burnaş*⁷² (1898–1942) da Segıyt Sünçeley gibi repressiya kurbanı Tatar yazarlarındandır.

Şair olarak Burnaş bir romantiktir. İnsanların yaşayışını tasvir eden bir yazar olarak, bugünkü Tatar edebiyatında onun bir eşi yoktur. Burnaş birçok dram ve lirik eserlerle Tatar edebiyatını zenginleştirmeyi bilmiştir. Şairlik sanatında Tukay'ın ekolünü izlemiştir.⁷³

Yaş Yürekler, Tahir Zühre piyeslerinin sahnelenmesi ve devrim matbuatında şiir-poemalarının sık sık basılması onun ismini duyurmuştur.⁷⁴

Burnaş 24 Ağustos 1940'da tutuklanır. Sovyetlere karşı silâhli isyan hazırlamak ve milliyetçilik propagandası yürütmek ile suçlanır. 24 Ocak 1941'de Tataristan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi onu on yıl hapis ve beş yıl da vatandaşlık haklarından mahrumiyet ile mahkûm eder. Hüküm verildikten sonra, edip Samara bölgesindeki Bezimyanka kampına gönderilir. Onu burada bulunduğu esnada, mahkûmlar arasında karşı ihtilâlcî propaganda yürütmek ile suçlarlar. 15 Temmuz 1942'de NKVD'nin özel kurulu (sınırsız yetkili troyka) onu ölüm cezasına mahkûm eder. 1 Ağustos 1944'de Samara şehrinde onu kurşuna dizerler.⁷⁵

* * *

Yeni Tatar nesri XIX. yüzyıl sonlarında oluşarak XX. yüzyıl başında tamamen şekillenir. Onun bu vakit içindeki (1905-1917) gelişiminde iki etap göze çarpar: Birincisi – marifetçilik realizmi ile bağlı etaptır. Onun fikrî-estetik kaideleri XX.

---

⁷¹ Özkan Öztekten, *Şeyhzade Babiç (Öldürülmesinin 80. Yılında)* (1895-1919), Türk Kültürü, sayı 444, Nisan 2000.

⁷² Ayrıca bkz. A. Ehmedullin, *Fethi Burnaş*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, Kazan, 1986, s. 271-286.

⁷³ Tamurbek Devletşin, age., s.438.

⁷⁴ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Fethi Burnaş*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.133.

⁷⁵ Rafail Mostafin – Reis Davutov, age., s.144.

yüzyılın başında da devam eder. Birinci etabın sınırlarını Musa Akyığıt'ın 1886 yılında basılan «Hisamëtdin mënla» romanı ile Zakir Hadî'nin 1908 yılında basılan «Cihanşa hezret» hikâyesi arasında kabul etmek mümkündür.

İkinci etap ise temelde 1909-1910 yılları çevresinde başladığından onu onuncu yıllar nesri olarak adlandırmak yerinde olur. Elbette bu etaplar arasına set çekilmez, birinci etaba has fikrî-estetik gelenekler ikinci bölümde de devam eder fakat tekrar gelişir, yenileşir, tabakalaşır.

İkinci etabın (onuncu yılların) ilk örneklerini *F. Emirhan* verir. Onun «Garefe Kıç Töşëmde» (1907), «Beyremner» (1908), «Millet Terekkiy İttërov» (1909) ve «Kartaydım» gibi hikâyelerinde Tatar nesrindeki realizmin fikrî-estetik dönemecine, değişimine has birinci önemli bilgileri yansır. Ardından *Ş. Kamal'ın* «Uyanuv» (1909) ve *G. İbrahimov'un* «Yaz Başı» (1910) hikâyelerinde nesirdeki değişimin ikinci yeni niteliklerini gözlenir.⁷⁶

İlk etapta aydınlanmacılık estetiğine özgü normlar sürerken, ikinci etapta artık nesir, hayatı ve insan psikolojisini sanatlı bir şekilde tasvir etme prensiplerinin realist ve romantik üstünlüğünü özümsemeyi başarır. XX. yüzyıl başı edebiyatında, aydınlanmacılık realizminin aydınlattığı tema ve şekillerin düşünce içeriği ve sanat seviyesi iyice değişir, zenginleşir. Bunlardan biri olan eski görüşlü, kadimci din adamlarını, tüccarları eleştirmek keskin bir hâl alır, onlar tam manasıyla ifşa edilerek, satirik ve komik tiplere dönerler. Bunun ilk örnekleri *G. İshaki'nin* (1878–1954) “ İkë Yöz Yıldan Soñ İnkıyraz = İki Yüz Yıldan Sonra İnkıyraz” (1902) adlı eserinde verilir. Yazar milletin gelişimine engel olan, mektep ve medreselerin ahlâksızlık merkezine dönmesinde mollaları ve din adamlarını suçlar.

Onlu yıllar nesrinde geleneksel tipler arasında bilhassa karmaşık ve zıt tasvir edilen bir kısım millî aydın görülmektedir. İleri görüşlü, okumuş ve kültürlü kahramanlarda yazarların estetik idealleri yankı bulur. Milli aydın tipi, dönem gerçeği içinde ideali arayan, kendisinin bütün gücünü milletin kültürünü, sanatını geliştirme, onu dünya uygarlığı seviyesine çıkarmaya harcayan kahraman olarak göz önüne getirilir.⁷⁷

⁷⁶ G. Halit, *Proza*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, KazanTatarstan Kitap Neşriyatı, 1986, s.268.

⁷⁷ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.699.

Bunlardan başka kadın ve kızların tasvirine maarifetçilik edebiyatında büyük yer verilir. Maarifetçilik nesrinin suretleri dünyasında sıradan insan, halk sureti de kendi yerini almaya başlar

Onuncu yıllardaki Tatar edebiyatı psikolojiye keskin bir dönüş yapar. Nesir de doğal olarak psikolojiden uzak kalmaz. Psikoloji nesirdeki didaktik belâgatı ve politik şemayı ortaya çıkarmada, onun tasvirî imkânlarını açmada, geliştirmede büyük rol oynar. Nesirde insan ruhuna itibar artar.⁷⁸

Ülkede başlayan emperyalist savaş, Tatar edebiyatındaki çeşitli akım ve yönelişleri, bilhassa yaşam ve ölüm motifine bağlı psikolojizmi daha da güçlendirir.

Beşinci yılındaki millî bağımsızlık hareketinin etkisiyle Tatar nesrinde zindan ve mahkûm teması çeşitli türler ve tasvir teknikleri yardımıyla izini bırakır. *G. İshakî* hapisane günlüğü şeklinde yazılan “Zindan” (1907) hikâyesinde hayat gerçeğine, somut olaylara ve realizme temellenen şahsî mahkûmluk hatıralarını toplumsal-siyasî edebiyat üslubu ile tasvir eder.

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Rus-Avrupa edebiyatında kuvvetlenen modernist akımların her bir özelliği ve tekniği Tatar nesrinde de yer alır. Bilhassa sembolizm, varoluşçuluk, empresyonizm ve ekspresyonizm gibi akımlar *G. İbrahimov*, *F. Emirhan*, *Ş. Kemal*, *S. Celel*, *G. Rehim*, *G. Gaziz* ve *M. Henefî* gibi nesir yazarlarının eserlerinde, insanın ruhî durumunu, yaşamın sırlarını ve felsefî düşünceleri ile tasvir etmede başarıyla kullanılır.

XX. yüzyıl Tatar nesrinin şekillenmesinde *G. İshakî*, *F. Emirhan*, *G. İbrahimov*, *Ş. Kamal* ve *M. Gafurî* gibi edipler, ilk büyük pay sahipleridir, onların geleneklerini devam ettirenler *S. Rahmankolty*, *S. Celel*, *G. Gazizi*, *Ş. Ehmediyev*, *M. Henefî*, *G. Rehim*, *G. Refikiy*, *G. Söngati* gibilerin çok sayıda hikâyesi, denemesi, parçası ve nesri onlu yıllar nesir sanatını üslup ve tür yönünden zenginleştirmiştir.⁷⁹

* * *

Gayaz İshakî (1878–1954), nesir ve dram türünde aktif olarak, yeni, realistik Tatar edebiyatına kök salar. Onun sanatı Tatar edebiyatının altın çağına – realizm,

---

⁷⁸ G. Halit, age., s.269-281.

⁷⁹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.701-702.

realizm-romantizm devrine denk gelir. İshakî millî nesir ve dramın realistik eğilimi başında durur. Onun sanatının asıl merkezini millet teması teşkil eder, edebî eserlerindeki başka meseleler de bu boyutta aydınlatılır ve çözülür.⁸⁰

XX. asırda İshakî bir taraftan hikâye ve tiyatro eserleri yazmakla beraber, bir taraftan da Usul-ü cedid mekteplerinde öğretmenlik yapmak ve bu “cedid” hareketinin yayılmasına hizmet etmekle meşguldür. İshakî ilk eserlerinde saf bir didacticien ve sentimentalist idiye de, anlaşılan, Rus realist muharrirlerini okuya-okuya mukadder yolu bulmuş ve son eserlerinde gerçek bir realist yazar olmuştur: Muharrir, saf Kazan lehçesiyle yazar ve konularını da Kazan Türk tüccarı, medrese softaları, hocalar ve köylüler hayatından alırdı. İshakî aslında bir hoca oğlu olduğundan ve medrese terbiyesi gördüğünden, “Şâgirtler” ve “hazretler” hayatını, âdetlerini, gelenek ve göreneklerini çok iyi bilirdi. Onun için bunları tasvir hususunda onun eşi bulunmaz.⁸¹

* * *

Fatih Emirhan (1886–1926), dostu Tukay gibi, Tatar demokratik kültürü ve edebiyatın «tan vakti»nde doğdu, 1905 yılının sonunda «değişim günlerinde» eline kalem aldı. Karmaşık ve karşıt sanat yolunu geçip geldi yine iki ihtilâli karşıladı ve sonunda Sovyet kültürü cephenin bir askeri olarak yetiştirdi.⁸²

1895-1905 yılları arasında medresede okuyan yazar medreseyi tamamlayınca Moskova ve Petersburg’da kurslara devam ederek bilgisini artırır. Yazarlık faaliyetine de bu sırada başlar. 1907 yılında *Terbiyat’ül-Etfal* dergisinin yayın kurulunda sekreter olarak çalışır, dergiye makaleler yazar ve tercümeler yapar.⁸³

Fatih Emirhan eski yaşayış tarzına karşı yöneltilen satirik ve kritik makale ve hikâyeleriyle ün salmıştır. Onun *Gençlik*, *Eşitsizler*, *Dört Yol Ağzında Tesadüfen Tanıştık*, *Samigulla Abzuy* eserlerinde millî aydınlarını, genç öğrencilerin, tüccarların ve din adamlarının hayatı tasvir edilmiştir. Onun Fethulla Hazret romanı çok tanınmış bir eserdir.⁸⁴

---

⁸⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyalev, H. M. Yosıpova, age., s.151.

⁸¹ Abdullah Battal Taymas, age., s.137-138.

⁸² İbrahim Nurillin, age., s.268.

⁸³ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, *Fatih Emirhan*, Tatar Edebiyatı II, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.364.

⁸⁴ Tamurbek Devletşin, age., s.428.

Fatih Emirhan ateşli bir milliyetçi, köhne Şark usûllerinin amansız düşmanı, Garp medeniyetinin ve onun doğurduğu yeni usul ve sistemlerin âşıkıdır. Muharrir aynı zamanda yaman bir hicivcidir. Onun hiciv ve alaylarına, çoğunlukla, eski kafalı, cahil ve mutaassıp hocalar ve onları tutan bezirgânlar hedef olurdu.

Fatih Emirhan, denilebilir ki, yeni Kazan edebî dilinin işlenmesinde, zenginleşmesinde ve düzgünleşmesinde önemli rol oynayan bir ediptir. Emirhan Sovyet devrinde mev'ud eceliyle ölen nadir muhalif muharrirlerden biri olmuştur.⁸⁵

* * *

Galimcan İbrahimov'un (1887–1938), XX. yüzyıl başında Tatar millî edebiyatının sağlam temellerini atmış, onun ilerlemesinde ana eğilimi belirleyen yazarlar sırasında kendisine layık bir yeri vardır. O yetenekli, çeşitli sanatı ve aktif toplumsal çalışmalarıyla Ekim'e kadar halk arasında geniş popülerlik kazanmıştır.⁸⁶

Meşhur yazar, büyük âlim ve devlet adamı olan İbrahimov, çok zengin bir edebî miras bırakmıştır. Otuz yıllık sanat hayatında, yirmi kadar hikâye, üç povest, dört roman, bir piyes, tarihe ve dil bilimine ait düzineden fazla ilmî eser, beş yüze yakın tenkit makalesi yazar. Bunların büyük kısmı yazarın 1974–1987 yılları arasında çıkan sekiz ciltlik külliyatında yer almıştır. Bilim ve kültür sahasındaki hizmetleri için G. İbrahimov 1928'de Devlet Sanat Fenleri Akademisinin asil üyesi olarak seçilir. 1932'de Rusya Merkez Organizasyon Komitesi kararıyla kendisine *Hizmet Kahramanı* unvanı verilir.⁸⁷

G. İbrahimov, Sovyetler Birliğine dâhil bütün Türk ülkelerinde, bilhassa da 1920'li yıllarda tartışılan “sosyalizm içinde milliyet” meselesi ile doğrudan ilgilenmiştir.⁸⁸

1927–1938 yılları arasında Kırım ve Yalta'da verem tedavisi gören İbrahimov, ağır hasta olmasına rağmen 1938 yılında tutuklanarak Kazan'a getirilir. Tatarların millî bağımsızlığına önem vermek, devrim öncesi Tatar kültürünü yüceltmek, Tatar

---

⁸⁵ Abdullah Battal Taymas, age., s.141-142.

⁸⁶ M. Hesenov, *Galimcan İbrahimov*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.338-358.

⁸⁷ Rafail Mostafin-Reis Davutov, age., s.149-150.

⁸⁸ Mustafa Öner, *Bir Tatar Bolşeviğinin Ana Dili Mücadelesi*, Türk Kültürü, Haziran 1997, sayı 546.

aydınlarının rolünü aşırı abartmak, solculara saldırmak, sağcılarını görmezden gelmek, Rus komünistlerini çarlık jandarmasıyla kıyaslamak gibi suçlardan yargılanır ve 21 Ocak 1938’de hapisane revirinde eceliyle ölür.⁸⁹

* * *

Şerif Kamal (1884–1942), Tatar edebiyatı tarihinde en başta kısa hikâye ustası olarak tanınmıştır. Bu türü o realistik eğilimde geliştirir ve onun içeriğini zaman gerçekliğiyle birleştirir. Şerif Kamal, kendi hayat tecrübeleri aracılığıyla edebiyata gelmiştir ve gerçeklik ile sanat arasındaki münasebeti işte bu tecrübe ışığında görmeyi, anlamayı istemiştir.⁹⁰

1905 yılındaki ihtilâli Ş. Kamal Petersburg’da Tatar medresesinde muallim olarak karşılaşır. 1909’da nesir türündeki ilk eseri – «Uyanuv» isimli hikâyesini yazar ve onu Orenburg’da çıkan «Şura» dergisine gönderir. Çok zaman geçmeden hikâye basılır.

1910’da Ş. Kamal Orenburg’a taşınır. Ekim ihtilâline kadar «Şura» dergisi ve «Vakit» gazetesi neşriyatında muhasebeci olarak çalışır. Ş. Kamal’ın Orenburg çağı çok aktiftir.⁹¹

Ş. Kamal, Mişer ağzının özlüklerini de içine alan, kendine has bir çeşit “modern” üslûp ile işçiler, maden ocakları ve balıkçı “promıslaları” işçileri hayatından alıp birkaç tane hikâye yazmıştır, bu hikâyeleri “Vakit” gazetesinde basılmaya başlanmıştır. Yazar Sovyet devrinde de yazmaya devam etmiştir.⁹²

* * *

XX. asır başı dram sanatının ise yeni yükselişi bütün memlekette tarihî vaka olan 1905 yılındaki ihtilâle bağlıydı. Tatar tiyatrosunun tarihine bakılınca, onun sağlam

---

⁸⁹Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Galimcan İbrahimov*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.381.

⁹⁰G. Halit, *Şerif Kamal*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.

⁹¹Davutov R. N., Nurillina N. B., *Sovêt Tatarstanı Yazuvçuları*, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı 1986, s.229-230.

⁹²Abdullah Battal Taymas, age., s.143.

bir şekilde ayakta durması için kendi şahsını bulması, sanatçı estetiği, asıl yaşama şekli olan temsiline dönüşmesi gerekiyordu.⁹³

Diğer türlerle karşılaştırıldığında dram sanatının en son şekillendiği görülür. Dram XIX. asrın son çeyreğinde *G. İlyasî* ve *F. Halidî*'nin sanatlarında ortaya çıkar. Edebiyat âlimleri 1917 yılına kadarki dram sanatını kendi içerisinde üç bölüme ayırır:

1.1887–1905 yılları. Bu dönemi dram sanatının «marifetçilik çağı» olarak adlandırmak mümkündür.

2.1906–1911 yılları. Bu dönem de dram sanatının «tiyatrolu çağı» olarak adlandırılır.

3.1912–1917 yılları.⁹⁴

İlk döneme *G. İlyasî*, *F. Halidî*, *G. Kamal*, *G. İshakî*, *Y. Veli* gibilerin sanatını ve ilk tercümelerini sokmak mümkündür. Adı geçen dram yazarlarının sanatında aydınlanmacılık edebiyatının sorunları, yani Tatar milletinin yaşamı, eğitilmiş olmanın üstünlüğü, kişi özgürlüğü ve kadın hürriyeti gibi meseleler aydınlatılır.

Tatar dram sanatının ikinci, “tiyatrolu” çağı 1905 yılı devriminin devamında başlar. 1906 yılının 21 Nisanında Ufa şehrinde ilk resmî temsil olan *G. İshakî*'nin “Öç Hatın Bërle Tormış” dramı oynanır. Kazan’da ise aynı yılın 22 Aralığında *G. Kamal* tercümesiyle *H. Kemal*'in “Kızganiç Bala”= “Zavallı Çocuk” piyesi sahnelenir. Bu olaylardan sonra millî profesyonel tiyatro kendi tarih sayfalarını açmaya başlar. Dram sanatı, bu dönemde (1906–1911) hızlı bir gelişim gösterip, dünya edebiyatının edebî-estetik fikrinin seviyesine yükseltilir. O, tematik yönden dallara ayrılır, hayata yaklaşır ve kendi döneminin önemli sorunlarını aydınlatır. Millî eşitsizlik, millî bağımsızlık meseleleri, eski ve yeninin mücadelesi, *G. Kamal*, *G. İshakî*, *F. Emirhan*, *S. Remiyev*, *Ş. Şattarov* gibilerin dramlarında yaşamın ayrıntıları esas alınarak daha da güçlü aydınlatılır. Bu dramların birçoğunda kadın ve kızların özgürlüğü meselesi, feministik motifler ile örülerek, etkili şekilde yankılanır ve Tatar kızının özgürlüğe yönelişinde milletin yaşamı yansıtılır.⁹⁵

⁹³ B. Gızzet, *Dramaturgiya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.358-383.

⁹⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.194-195.

⁹⁵ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.702-702.

Dram sanatının üçüncü döneminde (1912–1917), *G. İshakî*, *G. Kamal* gibi isimlerin drama türünde sanatları sönmeye başlar. *M. Feyzî*, *K. Tinçurin*, *F. Burnaş*, *F. Seyfi-Kazanlı* gibi genç güçler ortaya çıkar. Onların sanatında toplumsal-sosyal, sınıfsal mücadele motifleri ikinci planda kalır. Millete halka hizmet etme ideali çevresinde bütün sosyal tabakaları birleştirip, Tatar halkının iktisadî durumunu iyileştirme, kültürünü ve medeniyetini yükseltmek için yapılan mücadeleyi tasvir etme ön plana çıkar. Fatih Emirhan'ın «Tigëzsëzler» (1913), *G. İshakî*'nin «Mögallime» (1913) vb. Yine bu temadaki eserlerde kahramanların psikolojisini, karmaşık iç dünyasını, hislerini açmayada büyük itibar edilir.⁹⁶

XX. yüzyıl başı Tatar dram sanatı, yüksek ideali ve sanatsal olarak işlenişi bakımından değerli görülen eserleri ile başka halkların sanatına da olumlu etki yapar. Tatar piyesleri Başkurt ve Türk (Osmanlı) sahnelerinde izleyicilerin gönlünü fetheder.⁹⁷

* * *

Galiğgar Kamal (1879–193), Tatar dram sanatının babasıdır. Tatar sahnesi onun doğumundan 16. yıllara kadar eserleri ile büyük zenginlik yaşar. *G. Kamal*'ın Tatar kültürü tarihindeki yerini Galimcan İbrahimov şöyle belirtir: “Tataristan kültür halk komiserliği kararı temelinde «*Tatar tiyatrosunun ana elementlerinden olan Tatar drama edebiyatının büyük hizmetçisi, babası ve Tatar sanatçılarının yakın yardımcısı G. Kamal arkadaşımıza Tatar halk dramaturgı-edibî ismi verildi.*»⁹⁸

G. Kamal kültür geriliğini ve küçük burjuvaziye alaya aldığı yirmi kadar sahnelik eser yazmıştır; hiciv ve mizahının iğneli sözlerini cahil tüccarlara karşı yöneltmiştir. Onun *İlk Tiyatro*, *Bedbaht Delikanlı*, *Zavallı Yavru*, *Müflis Üç Alçak Herif*, *Şehrimizin Sırları* ve diğer bazı piyesleri halk tarafından çok tutuluyor ve sık sık sahneye koyuluyordu. *G. Kamal* aynı zamanda diğer dillerden, ayrıca Rusça'dan (*Ostrovski*'nin, *Gogol*'un, *Gorki*'nin) Tatarcaya piyesler de çeviriyordu. 1905 inkılâbından sonra Tatar tiyatrosunun hızla gelişmesi ona çok şeyler borçludur.⁹⁹

⁹⁶ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylicev, H. M. Yosıpova, age., s.196-197.

⁹⁷ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.704.

⁹⁸ B. Gıyzzet, *Galiğgar Kamal*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.383.

⁹⁹ Tamurbek Devletşin, age., s.429-430.

* * *

Kerim Tinçurin (1887–1938), bugünkü Penza ülkesinin Demyan Bednyı bölgesi Tarakan köyünde, bir köylü çocuğu olarak doğar.

İlk tiyatro eserini (Munazara, 1906) daha medresede okuduğu devirde yazar. 1910 senesinde, ilk profesyonel tiyatro grubu *Seyyar*'a aktör olarak girer ve bundan itibaren de bütün ömrünü Tatar tiyatro sanatını ve dramaturjisini geliştirmeye adar. Hemen hemen her yıl bir iki piyes yazar ve Tatar dramasının klasiği hâline gelir. 1922'de onun idaresinde Kazan'da devlet tiyatrosu açılır.

Meşhur tiyatrocunun ellinci yaş jübilesinin ikinci gününde 16 Eylül 1937'de tutuklanır. Onu türlü suçlarla itham ederler, hatta Japonya casusu diye de suçlarlar. Yazar sözünden dönmez, haksız suçların hiçbirini kabul etmez. 14 Kasım 1938'de Özel Kurul (OSO) onu ölüm cezasına mahkûm eder. Bu karara dayanarak 15 Kasım 1938 gece yarısı, saat 1:50'de hapisane gardiyanları, yazarı vururlar.¹⁰⁰

1.1.2. 1917 Sonrası Tatar Edebiyatı (Sovyet Dönemi Tatar Edebiyatı)

Tatar aydınları çarlığı deviren Şubat ihtilâli'ni ittifak ve coşkunlukla karşıladıkları halde, Ekim İhtilâli'ne ve Bolşeviklerin iktidara gelmelerine karşı ayrı vaziyet aldılar. *A. İshakî, Fatih Emirhan, Rizaettin Fahrettin, Zakir Yemiyev, Necip Dumavî, Sagir Ramiyeve, S. Sünçeleve* gibi halk arasında tanınan ve sevilen büyük istidatlar da dâhil, birçok Tatar yazar ve şairleri Bolşevikler iktidara geldikten sonra yazmaktan vazgeçtiler.¹⁰¹

1917 Ekim ihtilâli yazarların dünyaya bakışlarına da, sanatlarına da, aralarındaki ilişkilerine de büyük etki yapar. Bolşevik partisinin ülke idaresine gelmesi ve devlet düzeni vasıtası ile parti diktatörlüğünün yerleştirilmesi, ülkede yeni ideolojik-siyasî ortamın oluşmasına sebep olur. Bu ortam edebî hayatı da keskin bir şekilde değiştirir. Sınıfcılık ve partililik prensiplerinin hayata geçirilmeye başlaması ediplerin dünyaya bakışlarını ve edebî hareketi belli kıstaslar içinde tutmaya, siyasî sansürün kuvvetlenmesine, edebî-sanat eserlerini egemen ideolojiye dayanıp değerlendirmenin

¹⁰⁰ Rafail Mostafin–Reis Davutov, age., s.163.

¹⁰¹ Tamurbek Devletşin, age., s.436.

temel usul haline gelmesine yol açar. Lenin tarafından takdim edilen particilik prensibinin ihtilâlden sonra pratik hayata geçmeye başlaması, iktidarda olan partinin ideolojisini aydınlatan matbuata ve aynı ruhtaki edebî eserlere meydanı genişçe açarken, başka bakışı savunanlara yolu kapatıyordu. Bu temelde Rusya'nın çeşitli merkezlerinde çıkmakta olan Tatarca gazete ve dergiler kapatılıyordu.¹⁰²

1917 sonrası Tatar edebiyatı da kendi içerisinde dönemlere ayrılır:

1. 1917–1940 yılları edebiyatı (Bu dönemde kendi içerisinde üç döneme ayrılır: İç savaş edebiyatı (1917-1921), Yirmili yıllar edebiyatı (1922–1929), Otuzlu yıllar edebiyatı (1930-1941))

2. 1941–1960 yılları edebiyatı (Bu dönem kendi içerisinde iki döneme ayrılır: Büyük Vatan Savaşı yılları edebiyatı (1941–1945), Savaştan sonraki edebiyat (1945–1960))

3. 1960 – 2000 yılları edebiyatı (Bu dönem de iki bölümde incelenir: 60-80. yıllar edebiyatı, Bugünkü edebiyat (1985–2000))¹⁰³

* * *

İç savaş dönemi edebiyatında şiir ve dram sanatı gelişim kazanır. Şiir, yeni içerik ile beslenerek, devrimci hayatı geleneksel *tan, gün ve güneş* sembolleri üzerinden coşkunun his ve duygular vasıtasıyla tasvir eder. Şiirlerde, geçmiş ile bugünü yansıtmada antitez tekniği kullanılır. Türler sistematığı oluşturulmaya başlanır: Devrimi öven toplumsal-propagandist ve satirik-komik şiirler öne çıkar, aşk şarkılarının ve pastoral nazmın ise gelişim imkânı sınırlanır. *M. Gafurî, F. Burnaş, S. Kudaş ve E. Segiydi'* nin şiirlerinde güzel geleceğe inanç, kan dökmeye ve mücadeleye çağırma düşünceleri güçlü yankı bulur.¹⁰⁴

Ekim devrimine *M. Gafurî*'nin «Kızıl Bayrak» şiirini bayrak olarak yükseltip giren demokratik ve sosyalistik Tatar şiiri iç savaş yıllarında da proleter düşünceleri ve yüksek değerleri kaybetmeden, çeşitli yönlerden memlekete saldıran Sovyet

---

¹⁰² Nil Yuziyev, age., s.20.

¹⁰³ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 210.

¹⁰⁴ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.705.

düşmanlarına ve milliyetçilere karşı halkta yükseltilem mücadele ruhunu söndürmemeyi, onu tekrar alevlendirmeyi istedi.¹⁰⁵

İç savaş yıllarında Sovyet yanlısı gazete ve dergilerde örgütlenmede ve ihtilâlcî faaliyetler yürütmede aktif olarak yer alan *Fethi Burnaş* “Çeçekten Heykel=Çiçekten Heykel” (1919), “Ak Kayın” ve “Ecel” (1919) şiirlerinde, devrimci romantik edebiyat metoduna dayanarak, devrimci düşünceleri savunmada belirli şekil ve semboller kullanır ve dini motifleri devam ettirerek yazar. Devrimi tasdikle karşılayan S. Remiyev ve S. Sünçeleý gibiler de, ülkedeki adaletsizliklerden dolayı gönülleri kırılarak edebiyattan çekilirler.

Dram sanatında sınıf çatışmasını tasvir eden tarihî-ihtilalcî dramlar öne çıkar. Bunlarda, dönemin talep ettiği sınıf çatışması merkeze koyulur ve eline silah alıp, ezilen halkın mutluluğu için savaşa çıkan savaşı-kahramanda, dönem kahramanının niteliği yansıtılır. Bu dönemde, aynı şekilde geleneksel sevgi konusuna dayanan romantik içerikli dramlar da yazılır. M. Feyzî'nin “Ural Suyı Buyında” (1917), Asılyar (1918-1920), “Ak Kalfak” (1922) ve F. Burnaş'ın “Tahir Zöhre” (1917) gibi sahne eserlerinde sevgi çatışması, sosyal eşitsizliği eleştirmeye hizmet etme doğrultusunda kurulmuştur.

Bu dönemde komedi türü de etkinleşerek, yeni özelliklerle zenginleşir ve hiciv konusu olarak önceki toplumu alır. *F. Burnaş*'ın “Yeş Yörekler” (1917) komedisi, halka dönük mizah ve romantik coşkunluk ile beslenirken, *K. Tinçurin*, komik durumlar ve satirik tipler yaratma ustası olduğunu ilgi çekici konular üzerine kurulan piyesleriyle kanıtlar.¹⁰⁶

Yirmili yıllar edebiyatında (1922–1929) ise şu gelişmeler yaşanır: 1920 yılının Haziranında Tataristan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilir. Cumhuriyette millî dilde süreli matbuat çıkması güç kazanır. 1920 yılının 2 Temmuzunda “İş” gazetesi durdurulup onun yerine «Tatarstan heberleri» çıkmaya başlar. 1920 yılında Kazan'da «Kızıl Yeşler» gazetesi kurulur. 1922–1924 yıllarında kültür ve edebiyat meselelerini aydınlatan «Bëznëñ Bayrak» isimli gazete çıkar. «Bëznëñ Yul» isimli toplumsal-politik ve edebî dergi (bugünkü «Kazan Utları») ve «Kızıl Şerëk Yeşlerë» dergisi çıkmaya başlar. 1923 yılında «Çayan» isimli satirik dergi, 1924 yılında «Yeş

¹⁰⁵ Nil Yuziyev, *Poëziya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1989, s.28.

¹⁰⁶ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.706.

Leninçi» isimli izci gazetesi, Tatar Kızıl Ordu askerleri için «Kızıl Armiye» gazeteleri de çıkan gazeteler arasındadır.

Bu gazete ve dergiler sadece kendi çevrelerine yazar ve gazetecileri, işçi ve köylü haberlerini toplamayı değil, edebî hareketin de genişlemesinde ve canlanmasında önemli rol oynadılar.¹⁰⁷

20’li yıllar ortasına kadar edebiyatta ideoloji ve sanatta serbestliğe belli bir derecede ruhsat veriliyor, 20’li yıllar sonunda bu serbestlikler kısıtlanmaya başlıyor. Parti iktidarı edebiyatı kendi kıskacında iyice sıkıştırıyor. Yazarlar teşkilatından, parti politikasını yerine getirmede, ideolojik savaşta iyice faydalanmaya başlıyor. Bolşevikler tarafından verilen vaatlerin çok azı hayata geçiyor. Totaliter rejim güçlendikçe Tatar halkını millet olarak zayıflatmak için düşünülen çareler daha çabuk uygulanıyor. Kısa vakit içinde iki alfabe değiştirilip, halk bin yıllık medeniyetinden ayrılıyor.¹⁰⁸ Çeşitli merkezlerdeki Tatarca matbuat organlarının kapatılması yüzünden, buralardaki edebî ocaklar da sönmeye yüz tutuyor. Onun için de yirmili yılların sonunda edipler çeşitli merkezlerden Kazan’a toplanmaya başlıyorlar.¹⁰⁹

20’li yıllarda edebiyat dünyası büyük kayıplar yaşar: *F. Emirhan, S. Remiyev, F. Esgat ve M. Feyzî* gibiler ölürlür. Şiir safları yeniden kurulur: *Ş. Babiç, Ş. Fidaî, D. Gobeydî ve İ. Yosfiy* gibi genç şairler, ateşli iç savaşın merkezinde yer alırlar. *M. Gafurî, F. Burnaş, K. Emirî, ve S. Kudaş* gibi şairler kendilerini sadece şiir ile sınırlamayıp, nesir ve dram sanatında da güçlerini sınarlar. *H. Taktaş, M. Celil, H. Tufan, G. Kutuy, Sirin, E. İshak ve Ş. Mennur* gibi isimler Kazan’da şiir saflarını sağlamlaştırırlar.¹¹⁰

* * *

Hadi Taktaş (1901–1931), Tatar Sovyet edebiyatının klasik yazarı 1901 yılınının 1 Ocağında eski Tambov vilayeti, Spass bölgesi (şimdiki Mordva Cumhuriyeti

¹⁰⁷ N. Gıyzzetullin, *Yëgermënçë Yıllar Edebiyatı, Edebî Hereket*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.82-83.

¹⁰⁸ Bu konu için ayrıca bkz. Hatice Şirin User, Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri, Akçağ, Ankara, 2006, s.318-335., Erdal Şahin, *Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi*, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, s.199, Temmuz 2003, İstanbul, s.42-45.

¹⁰⁹ Nil Yuzyiyev, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, (Akt:İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal), Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.13-30.

¹¹⁰ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.707.

Torbeevo ilçesi) Sırkıdı köyünde orta halli köylü bir ailede dünyaya gelir. Küçük yaşlardan itibaren edebiyata, şiire hevesli olarak büyür. Önce kendi köylerindeki mektepte, sonra Sırkıdı'dan otuz kilometre uzaklıktaki Peşle medresesinde okur.¹¹¹ Medresede şiirler yazar. 1913'te Buhara'ya gider, orada çeşitli işlerde çalışır, şiir yazmaya devam eder. 1918'den itibaren şiirleri basılmaya başlar.¹¹²

Taktaş'ın sanatı zengin ve çok yönlüdür. O, tiyatro ve dramın gelişim tarihinde derin iz bırakmış eserlerin yazarı da, çağın isteklerini hisseden keskin fikirli gazeteci, ve tenkitçi, vasıflı nesir yazarı da aynı zamanda. Fakat hepsinden önce ve hepsinin çok üstünde o – şair. Taktaşı, Tatar halkı kendisinin halk yazarı olarak tanıdı, eserleri Tatar edebiyatının altın hazinesinde yer aldı.¹¹³

Taktaş, mizacı bakımından bir tabiat çocuğu idi; o, tabiatı son derece seviyor ve baba yurdu Tambov ormanlarının hasretini çekiyordu. Taktaş, zulme, eşitsizliğe ve adaletsizliğe karşı savaşmakla beraber, ihtilâlcı değildi, tek başına bir savaşçı, sınırsız hür yaratıcılık taraftarıydı. İhtilâli, ancak tahrip edici bir kuvvet sayıyordu.

Taktaş, ilerici Tatar aydınları ceditçilerin millî demokratik geleneklerini devam ettiren bir şair olarak kalmıştır. Bundan dolayı Taktaş, komünistler için ancak bir yol arkadaşı olup, onlar tarafından muayyen siyasî amaçlara ulaşmak – köy ve halkın hayatı üzerinde tam kontrol kurmak için bir silah olarak kullanılmıştır. Fakat, Taktaş, şairlik sanatında bir söz sanatçısı, bir yenilikçi olarak Tatar edebiyatında derin bir iz bırakmıştır ve bugünkü şairler sık sık onun sanat geleneklerine başvurmaktadır.¹¹⁴

* * *

Musa Celil (1906–1944), Tatar halkının büyük oğlu, kahraman şairi 1906 yılının 15 Şubatında Orenburg bölgesi, Şarlık ilçesi Mustafa köyünde köylü bir ailede altıncı çocuk olarak dünyaya gelmiştir.¹¹⁵ İlk eğitimini köy okulunda almış, 1914–1917 yıllarında Orenburg'da Hüseyniye Medresesi'nde eğitim görmüştür. 9 yaşında iken

---

¹¹¹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.436.

¹¹² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Hadi Taktaş*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.162

¹¹³ Nil Yuziyev, *Hadi Taktaş*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s. 138.

¹¹⁴ Tamurbek Devletşin, age., s.440-442.

¹¹⁵ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.615.

şiiirler yazmaya başlayan şiiirin 1919 yılında *Kızıl Yıldız* adıyla cephe de çıkan gazetede mücadele ruhlu şiiirleri basılır. 1925 yılında “*Gidiyoruz*” adlı ilk şiiir kitabı yayımlanır.

M. Celil cephe de *Cesaret* (Otvaga) gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. Haziran 1942’de Volkov cephesinde yapılan muharebelerin birinde ağır yaralı olarak esir düşer. Esarete de, düşman toplama kamplarında millî ruhlu şiiirler yazmaya devam eder. 1943 yılında Sovyet subayları tarafından kurulan ve Almanlara karşı mücadele amaçlayan birliğe katılır, aktif faaliyet gösterir. Faaliyetin daha verimli olması için Almanların kurduğu İdil-Ural Lejyonu’nda çalışmaya razı olur ve bu görevin maskesi altında esir kamplarını dolaşır, milliyetçi esirleri kendi gizli birliğine toplar, Sovyet propagandası yürütür. Tatar esirleri ayaklanma hazırlığı yaparken gizli polis örgütü bu gizli örgütü bulur ve Celilciler tutuklanır. Şubat 1944’te yapılan mahkeme onları idam cezasına çarptırır. Savaşlarda gösterdiği cesareti için Musa Celil’e 1956 yılında Sovyetler Birliği Kahramanı nişanı verilir.

Musa Celil’in II. Dünya Savaşı’ndan önceki eserleriyle, savaş esnasındaki eserleri muhteva bakımından farklılık arz eder. Celil, savaşırken ve esareti sırasında; vatan sevgisini, vatanın kurtulması isteğini, savaşa ve düşmana duyduğu nefretini şiiirleştirir.

Celil, sanatın kaynağı olarak kabul ettiğı, halk şiiirinden hem şekil ve muhtevaca, hem de dil bakımından geniş ölçüde faydalanır. Şiiirlerindeki müzik unsurlarının zenginliğinde halk şiiirinin etkisi vardır.¹¹⁶

M. Celil esarete de, kamplarda, hapishanelerde ve ölümü beklerken de şiiir yazmaya devam etmiştir. Bu şiiirler çeşitli yollardan 1946–1947 yıllarında şiiirin vatanına getirilmiştir. Ama esirlere karşı yürütülen siyaset yüzünden bu şiiirler basılmamıştır. Celil’in esarete yazdığı şiiirleri ancak 1953 yılından sonra okurların karşısına çıkar ve şiiirin şöhreti tüm dünyaya yayılır.¹¹⁷

* * *

Hesen Tufan (1900–1981), 9 Aralık 1900’de eski Kazan gubernası Aksubay bölgesi İski Karmat köyünde orta hâlli bir köylü çocuğu olarak doğar. Yirmili yıllar

¹¹⁶ Fatma Özkan, age., s.28-29.

¹¹⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Musa Celil*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.175

ortasında eser yayımına başlayan H. Tufan, 1927 yılında Tatar şiirinde benzersiz bir iz bırakan *Ural Eskizları, İki Çor Arasında, Başlana Başladı, Bibliyevler* manzumelerini yazar.¹¹⁸

Hesen Tufan'ın ilk şiirleri asırlardır halkın kanını emen çarlık rejiminin yıkılmasından doğmuş coşkulu hislerle karışık bir bolşevizm taraftarlığıyla yazılmıştır.

Hesen Tufan'ın 1920'li yıllarda en fazla üzerinde çalıştığı konu, 1917 ihtilâlini hazırlayan çeşitli isyan ve grevlerin bizzat içinde yer alan Tatar işçi ve köylülerinin 1917 sonrası hayata bakış açıları ve düşünce sistemleridir.¹¹⁹

Otuzlu yıllar başında o artık Tatar şiirinin ön saflarına geçip zirve şahsiyetler arasına girer. Fakat 1935'te *Ant* manzumesinin yayımlanmasıyla şair, acımasız bir tenkide tutulur. Bu manzumeyi Komünist Parti Tataristan Ülke Komitesi zararlı eser olarak ilan eder. 19 Kasım 1940'ta, şair, NKVD organları tarafından karşı ihtilâlcî milliyetçilikle suçlanıp tutuklanır. 7 Mart 1942'de NKVD Askerî Kurulu onu ölüm cezasına mahkûm eder. Fakat aynı yılın Mart ayında ölüm cezası on yıl hapis ve ilâveten beş yıl vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına çevrilir. Şair, Sviyajsk ve Potma kamplarında ağır işlerde çalışıp cezasını çeker. Cezasının dolmasıyla beraber hiçbir mahkemeye çıkarmaksızın onu Sibiryaya sürgüne gönderirler. O beş yıl daha gözetim altında yaşar, kolhozda çoban olarak çalışır. 1956'da serbest bırakılınca Kazan'a döner.

En zor şartlara rağmen, H. Tufan hapiste de, sürgünde de edebiyatı bırakmaz. Bu devirde, "İrteler Citti İse", "Göller İndi Yafrak Yaralar", "Çeçek Sibile Cilde", "Moabitnı Kürdim Töşimde" gibi en güçlü, sanat bakımından en olgun şiirlerini yazar. Şair, Tukay ve Taktaş geleneğini devam ettiren klasik derecesine yükselir.¹²⁰

* * *

Gadil Kutuy (1903–1945), 28 Kasım 1903 yılında eski Saratov vilayeti, Kuznetsk ilçesi, Tatar Kınadısı köyünde orta halli köylü bir ailede doğar. İlk eğitimini doğduğu köyde alır, 1912 yılında babası çiftçiliği bırakıp, ailesiyle birlikte Samara şehrindeki Aleksëyëvsk köyüne taşınır. Kutuy burada Rus mektebinde eğitimine devam

¹¹⁸ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.164.

¹¹⁹ Hatice Şirin, Hesen Tufan'ın Şiirleri, Giriş-Metin-Sözlük, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

¹²⁰ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.164.

eder. 1917'de Samara şehrine taşınırlar. Yazarın bilim ve edebî yeteneğinin ortaya çıkması için burada şartlar uygundur.¹²¹ Tahsili sırasında, meşhur Rus yazarı *Aleksandr Neverov*'un edebiyat toplantılarına devam ederken şiire başlar. Onun eserlerinde *V. Mayakovski*'nin etkisi büyüktür. Yüksek tahsil için geldiği Kazan'da ilk şiirleri yayımlanır. Şiirlerinin yanı sıra, hikâye, piyes ve makaleler de yazan Kutuy, özellikle, *Tapşırılmagan Hatlar* (Gönderilmeyen Mektuplar) adlı eseriyle, dünya çapında şöhret kazanmıştır. Söz konusu eser, pek çok dile çevrilmiş; Amerika'da ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yayımlanmıştır.

Kutuy kendi isteğiyle İkinci Dünya Savaşı'na katılmış; cephe gazetelerinde çalışmıştır. Savaşta gösterdiği kahramanlıklardan dolayı, hükûmet tarafından madalyayla ödüllendirilen Kutuy, savaş sırasında hayatını kaybeder.

Savaş yıllarında da eserler vermeye devam eden Kutuy'un, sosyalist görüşün gereği olarak, çalışmayı, üretmeyi özendiren, teşvik eden ilk şiirlerine karşılık, savaş yıllarında, diğer Tatar şairleri gibi o da, vatan sevgisini ısrarla işlemiştir.¹²²

* * *

Otuzlu yıllar edebiyatı (1930-1941): 1930'lu yıllar, eski SSCB halklarının kaderinde, bugün hâlâ kanı sızmakta olan büyük bir yara bırakmış trajik bir devir olarak yer aldı. Evet, bu bir devirdir, çünkü Stalin'in hâkimiyeti altına aldığı milletlere karşı başlattığı acımasızlık ve zulüm uzun yıllar boyu devam etti.

Bu lânetlenmiş ülkede, başına cellât baltası inmemiş tek bir halk bile yoktur. Fakat Tatar ismini taşıyan millete, tarihî-siyasî sebeplere bağlı olarak, sopenin en ağır tarafı nasip olur. Fikir ve şuur sahibi Tatar aydınları, halkın asırlar boyu süregelen kültürünü, tarihî hassasiyetini, dil zenginliğini kendilerinde toplayan yazarlar, sanatçılar ve âlimler toplu hâlde yok edilirler. Artık 1937 yılı felâketi geçip gitti, rejimin kana susamışlığı duruldu diye farz edip rahatlamaya başlarken, 1940'ta *Hesen Tufan*, *Fatih Kerim* ve *Fethi Burnaş* tutuklanır. Fethi Burnaş, 1946'da idam edilir, romantik şair Fatih Kerim'in kaderini ise, 1941-45 yılları savaşı belirler.¹²³

---

¹²¹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.256.

¹²² Fatma Özkan, age., s.1074.

¹²³ Telgat Galiullin, *Stalin Devri Tatar Kültür Hayatı*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, sayı 6, Güz 1998.

23 Nisan 1932 tarihinde SBKP Merkez Komitesi «Edebiyat teşekküllerinin reorganizasyonu» kararını alır. Tek Sovyet Yazarları Birliği kurulur; bu zamana kadar mevcut olan Tatar Proleter Yazarları Birliği, Kızılordu ve Donanmanın Tatar Edebiyat Birliği ve diğer bu gibi teşkilâtlar ortadan kaldırılır. 1934 Temmuzunda Kazan'da Tataristan Sovyet Yazarları Birliğinin kurulduğu 1. Tatar Yazar Kongresi yapılır; Kavi Necmi bu birliğin başına getirilir.

1934 Ağustosunda Moskova'da toplanan I. Sovyetler Birliği Yazarları Kongresi'ne, Tatar yazarlarının delegeleri olarak, Moskovalı yazarlar *M. Gorki*, *A. Novikov-Priboy*, *V. Kirşon*, *S. Kiryanov* ve birkaç Tatar yazarı katılmışlardı. Tatar yazarlarının çoğunluğu NKVD'nin nezareti altında bulunuyordu, mamafih diğer halkların birçok yazarları da aynı durumda idiler.

1930'ların edebiyatı gerek konuları ve gerek metot bakımından, önceki on yıllık devreden değişiklik göstermektedir. Edebî eserlerin konusunu fabrikaların kolhozların ve köyde sınıf mücadelesinin, baltalamaların tasviri teşkil etmektedir.

Şiirler sosyalist vatani, Stalin'i, «mamura» Tataristan'ı, Stalin anayasasını, havacı Çkalov¹²⁴, öncü kadın işçileri Angelina, Osipenko gibi asrî kahramanları terennüm ediyorlardı.

SSKP Merkez Komitesi'nin 24.4.1932 tarihli kararıyla yazarlar, şairler ve dramaturgların yararlanabilecekleri tek yaratıcılık metodu olarak, gerçekliğin olduğu gibi değil, Komünist Partisi nokta-i nazarında nasıl olması gerektiğinin talebi saklı bulunan «sosyalist realizm» ilân edildi.

Sosyalist realizm metodundan sapma, yazarın eserlerini basmayı reddetmekten başlayarak, alenen tenkidine, Sovyet rejimine kolhozlara iftira etmekle suçlanmasına ve cezaya çarptırılmasına kadar, onun başını belaya sokuyordu. Sonuç olarak birçok mümtaz Tatar yazarları, bu yıllarda NKVD'nin kurbanı olmuştur.¹²⁵

Bu yıllarda *G. İbrahimov*, *M. Galev*, *K. Tinçurin*, *C. Belidî*, *F. Burnaş*, *G. Nigmeti*, *S. Celal*, *F. S. Kazanlı*, *G. Tolımbay* gibi pek çok yazar suçsuz olduğu halde yok edilir. Edebiyat yolundan saptırılır. Ondaki boşluğu üretimden, kolhoz bozkırlarından gelen acemi, zevksiz, vasat amatörler doldurur. O yıllarda Stalin rejimini

¹²⁴ Sibgat Hekim de 1940 yılında yazdığı bir şiirinde Çkalov'dan bahsetmektedir.

¹²⁵ Tamurbek Devletşin, age., s.447-449.

öven, sınıf çatışmasına, kan dökmeye çağırın, milliyetçiliği ifşa eden edebî yönden çok bayağı eserler yazılır. Dar ideolojik, siyasî çerçevelere sokulsa da, Tatar edebiyatı yaşamdan kopmaz. Tatar edebiyatının inanılmaz ağır şartlarda da kendi çehresini koruyabilmesinin en önemli nedeni, elbette, uzun asırlardan gelen büyük realist geleneklerinin olmasıdır, bu ve XX. yüzyıl başında kalkınmanın “altın çağı”nı yaşaması pek çok yazar için büyük dayanak olur. Diğer bir neden ise, 1917 yılı öncesinde Tatar edebiyatında, *G. İshakî, G. İbrahimov, Dermend, F. Emirhan, Ş. Kamal ve G. Kamal* gibi saygın kalem üstadlarının hizmet etmesi ve birçoğunun yirmili otuzlu yıllarda da faaliyetlerini devam ettirmesidir.¹²⁶

Genel olarak bu on yıl içindeki Tatar edebiyatının sanat değerinin seviyesi yıldan yıla düşüyordu; şiir yaygın propaganda ve pankart niteliği taşıyordu, birçok şair, edebî yaratıcılığın en tehlikesiz sahası olan Rus şairlerini Tatarcaya çevirme sahasını seçmişti: *V. Mayakovski'nin, D. Bedniy, A. Bezimenski, A. Jarov* ve başkalarının şiirleri tercüme ediliyordu.¹²⁷

1930'lu yıllarda nesirde *Kavi Necmi, Galimcan İbrahimov, Mehmud Galev, Fatih Seyfi-Kazanlı, Şamil Usmanov, Mirheyder Feyzi, Gomer Tolumbay, Sedri Celel, Fethi Burnaş, Gali Rehim ve Selah Atnagulov* ön plana çıkan isimler olmuşlardır.

1905 Meşrutiyetinin uyandırdığı millî bilincin gelişimi, yazarlarda halkın tarihî geçmişine olan merakı azaltmaz. Yazarlar sosyalist edebiyat metodunun isteklerine boyun eğmekten kaçma yolu olarak uzak tarih temasını aydınlatmayı bir yöntem olarak saymışlardır. *M. Celil, “Altın Çeç” (1935-1940), “İldar” (1940)* gibi kahramanlık zeminine ağırlık veren hacimli manzum eserlerini ve librettolarını yazar. *N. İsenbet*, 1939 yılında halk efsanelerine dayanılarak yazılan “*Tülek Batır*” eserini 1940 yılında da eski Roma kölelerinin yazgısını merkeze alan “*Spartak*” tragedyasını tamamlar. Bu yıllarda *İdigey* şiirini kitap olarak bastırmaya hazırlanır.

M. Galev “*Bolgançık Yıllar*” ve “*Möhacirler*” isimli romanları ile yeni dönem tarihî romanına temel atar.

30'lu yıllarda dönemin istediği savaş teması gelişir ve o edebî eserlerde türlü sanat teknikleri yardımıyla görünüm alır. *M. Emir* “*Sugış Sërë*” ve “*Ayak*” isimli

---

¹²⁶ Telgat Galiullin, Ramile Yarullina, age., s.713.

¹²⁷ Tamurbek Devletşin, age., s.452.

hikâyelerinde ve “Hikmetullin’in Manëvrda Kürgennerë” hikâyesinde savaş temasını muzip mizah ve cazip konular üzerinden aydınlatırken, A. Şamov “Bër Mehebbet Tarihi” ve “Gospitalde” hikâyelerinde iç savaş vakalarını maceralı ve komik durumlarla verir.

Ş. Kamal’ın dramlarının çoğu, bu dönemin sert savaşını ve yeni hayat kurmanın ağırlığını tasvir etmeye adanmıştır. “Kozgınnar Oyasında”, “Tavlar”, “Gabbas Galin” gibi dramlarına sınıf çatışması, her tarafta düşman arama ve ifşa etme hâkimken, yazar, işçi ve aydınların yeni koşullardaki yaşayışını göstermeye de yönelir.¹²⁸

* * *

Fatih Kerim (1909–1945), Tatar Sovyet şiirinin ünlü temsilcisi 9 Ocak 1909’da eski Ufa bölgesinin Belebey ilçesi (şimdiki Başkudistan Cumhuriyeti Bişbülek ili) Ayıt köyünde molla ailesinde doğar.¹²⁹

Edebiyattaki ilk tecrübeleri 1926–1929 yılları arasına aittir. O devirde Kazan İnşaat Mektebinde okuyan talebenin gazete ve dergilerde aktüel konularla ilgili makale, fıkra ve hikâyeleri ile çocuklar için yazılmış şiirleri görünmeye başlar. Ancak, bir kalem ustası olarak gelişip okuyucular tarafından tanınması 1929–1937 yılları arasına denk gelir. Bu yedi-sekiz yıl içinde genç yazarın iki mensur kitabı sekiz de şiir kitabı yayımlanır.¹³⁰

Kerim kısa sayılabilecek edebî faaliyeti sırasında pek çok güzel şiire imzasını atmıştır. Savaş yıllarında yazdığı şiirleri, samimî vatanseverlik duygularıyla doludur. Söz konusu şiirler, 1943 yılında *Mehebbet hem Nefret* ve 1944 yılında *Muñ hem Küç* adıyla yayımlanır. Fatih Kerim’in 1945 yılında kaleme aldığı “*Küñil Kuşım*” ve 1942 tarihini taşıyan “*Vatanım Üçin*” şiirleri, savaşın ortasındaki insanın hasret ve hüznüyle birlikte vatan sevgisini gösteren örneklerdir.¹³¹

Kerim 1938 yılının başında siyasî suçtan dolayı dört yıl hapse mahkum edilir. Birçok mektup ve dilekçe yazarak, mahkemenin yeniden görülmesini talep eder ve bunu başarır. 1941 yılında dava düşer ve suçsuz olduğu kabul edilerek serbest bırakılır. Aynı

---

¹²⁸ Telgat Galiullin, Ramile Yarullina, age., s.713-714.

¹²⁹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.265.

¹³⁰ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.152.

¹³¹ Fatma Özkan, age., s.1075.

yıl askere alınır. Şubat 1942'den Şubat 1945'e kadar cephede savaşıır. İki defa ağır yaralanır, gösterdiği kahramanlık için çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirilir.¹³²

Cephedeki hayatın tehlikeli ve zor şartlarına rağmen F. Kerim, her beş dakikasından edebiyat için faydalanır. 1942-1945 yılları arasında dokuz manzume, iki uzun hikâye, bir drama eseri ve yüzden fazla da şiir yazar. Edibin cephedeki şiirleri, M. Celil'in Moabit dizisi şiirleriyle beraber, devrinin Tatar şiirinin en yüksek noktasını teşkil eder.

F. Kerim, Keningsberg şehri savaşları esnasında, 19 Şubat 1945'te ölmüştür.¹³³

* * *

Kavi Necmi (1901–1957), 15 Aralık 1901 yılında eski Simber vilayeti Petryaks bölgesi Krasny Ostrov köyünde, fakir bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası sezonluk işçi olarak ailesiyle birlikte İdil Boyu, Kırım, Ural şehirlerinde, Altay bozkırlarında çalıştıktan sonra, nihayet, 1910 yılında Aktübe şehrine yerleşir.¹³⁴

Kavi Necmi ilk eğitimini Aktübe şehrinde altı yıllık Rus-Tatar okulunda alır. Okurken şiirler yazmaya başlar. 1919 yılında kendi isteği ile Kızıl Orduya yazılır ve Ukrayna'da yabancı müdahalecilere karşı savaşıır.¹³⁵

Necmi'nin ilk şiirleri 1918'de *İşçi* gazetesinde basılır. Yirmili yıllarda, büyük bir faaliyet göstererek edebî hareketin merkezinde yer alır. Şiirde de nesirde de epey başarılı olur. Onun *Çımıguv* (1923), *İn Songısı* (1924), *Şobaga* (1925), *Minlibike Kodaguynın Kaygısı* (1926), *Taştuğayga Kaytmıybız* (1928) isimli hikâyeleri, o devrin Tatar nesrinin ciddi kazançları kabul edilir. 1932 yılından itibaren K. Necmi, Tataristan Yazarlar Birliğini kurmak üzere çok çalışır ve 1934'te Tatar yazarlarının bu teşkilâtının ilk reisi olarak seçilir. 1937 yılında onu aniden başkanlıktan indirirler, partiden çıkarırlar, 2 Haziranda tutuklarlar. 16-19 Mart 1939 tarihlerinde yapılan oturum, onu on yıl hapis ve ilaveten beş yıl da vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına hükmeder. Yazar bu karara razı olmayıp birbiri ardına şikâyet dilekçeleri gönderir. Nihayet

---

¹³²Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Fatih Kerim*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.193.

¹³³ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.152.

¹³⁴ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.362.

¹³⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Kavi Necmi*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.175.

dosyaya yeniden bakılıp aynı yılın 29 Aralık günü, yazarı tamamen aklayıp serbest bırakırlar, basında da onun suçsuzluğunu ilân ederler.

Kavi Necmi, 1948 yılında en hacimli ve ciddî eserini *Yazgı Ciller* adlı tarihî-ihtilâlcî romanını tamamlar. Bu eser, 1951 yılında SSCB devlet ödülüne lâyık bulunur, pek çok dile tercüme edilir.¹³⁶

Kavi Necmi *Yazgı Ciller* (İlkbahar Rüzgârları), romanı hakkında Gorki ile 1934'te yaptığı konuşmasını hatırlayarak diyordu ki:

«İlk planımda kitapta Kazan fabrikatör ve tüccar tiplerini almayı hiç de düşünmemiştim. Gorki'nin başını serzenişle sallayarak şöyle dediğini hatırlıyorum: Azizim, nasıl oluyor da böyle bir romanda burjuvalardan bahsetmemeye karar verdiniz? O zaman bu kitapta sınır mücadelesi yapılamaz ki»

Necmi'nin dünya görüşüne sınıf mücadelesi ideolojisi nüfuz etmemiştir: O, kendi romanına Tatar halkında sınıf mücadelesi düşüncesini, kendi müşahedelerine ve iç duygusuna göre değil de ancak başka sosyal çevreden yapılan yabancı telkiniyle aktarmıştır.¹³⁷

Kavi Necmi, 24 Mart 1957'de Kazan'da vefat eder.¹³⁸

* * *

Fatih Seyfi Kazanlı (1888–1938), 22 Mart 1888'de eski Kazan vilayetinin Spas kazası Karamalı köyünde orta halli bir köylü ailede doğar. 1891–1892 yılındaki açlık yıllarında Kazan'a taşınırlar. Fatih Seyfi, başta eski tipteki Kazan mekteplerinde okur, sonra Muhammediye medresesinde eğitim görür.¹³⁹

Kazanlı Şubat ihtilâli esnasında Ufa'da Tatar ihtilâlcî sosyalistlerin *İrik* gazetesinde; Sovyet devrinde de *Kızıl Tataristan* gazetesi (1923–1925), *Yanalif* dergisi (1927–1929) redaktörü olur, Tataristan Cumhuriyeti'nin eğitim ve tarım komiserliklerinde türlü sorumluluklar alır.

---

¹³⁶ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.154-155.

¹³⁷ Tamurbek Devletşin, age., s.443-444.

¹³⁸ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.155.

¹³⁹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.427.

F. Seyfi Kazanlı'nın edebiyat, gazetecilik ve tenkit sahasındaki faaliyeti ihtilâl kadar derin olmuştur. 1907–1917 yılları arasında yazılan *Mökaddes Hizmet*, *Biznin Zaman*, *Yemsiz Tormuş*, *Cemagat Hadimi* piyesleri, pek çok makalesi, Sovyet devrinde yazılmış povest ve hikâyeleri, *Oç Narat* romanı, *Doşmannar*, *Zekvan Mulla Şeceresi*, *Zöbercet* gibi dramaları, popüler karakterde yazılan tarihî eserleri, broşürleri, hepsi Tatar Edebiyatı hazinesinin özel bir bölümünü teşkil ederler.

F. Seyfi Kazanlı, 16 Eylül 1936'da tevkif edilir. SR Partisine üye olmasına dayanarak, onu hükümet başındakilere ve parti yöneticilerine karşı saldırı hazırlığı, milliyetçilik ve bunun benzeri uydurma suçlar ile itham ederler. 3 Ağustos 1937'de Özel Kurul (OSO), kapalı oturumunda, edibin dosyasına bakıp onu en yüksek cezaya mahkûm ederler. Mahkûmiyet kararı iki gün sonra 5 Ağustos 1937'de infaz edilir.¹⁴⁰

* * *

Şamil Usmanov (1898–1937), 26 Aralık 1898'de, Saratov vilayeti Kuznetsk ilçesi Pendelge köyünde bir öğretmen çocuğu olarak doğar.¹⁴¹ 1917 yılında askerliğe alınır ve Ekim ihtilâlini ön saflarda karşılar. Sovyet sisteminin kurulmasında yer alır.¹⁴²

Yazar, İç savaş sırasında Beyaz Ordu'ya karşı Kızıl Ordu saflarında çarpışmış ve 1920 yılında Tataristan İhtilâl Komitesi sekreterliğine seçilmiştir.¹⁴³

Usmanov'un, ilk edebiyat tecrübeleri olan *Kanlı Könnerde* ve *Birinci Adım* dramaları iç savaşın en kızgın çağında, 1919 yılında yazılır ve el yazması hâlinde cephe sahnelerinde devamlı oynanır. Yirmili yıllardan itibaren yazar, nesir türünde de eser verir, pek çok hikâye yayımlar. 1935'te en büyük eseri olan *Legion Yulu*'nü tamamlar. Okurlar, *Pamirdan Radio* adlı hayali povestini de sıcak karşılarlar. *Kiçikken Ferman* adlı piyesini, otuzlu yıllar ortasında Tatar Akademi Tiyatrosu başarıyla sahneler.

Yazar 7 Nisan 1937'de Kazanskoe Podvore misafirhanesinde tutuklanır. Birkaç ay boyunca Kazan'ın Pleten Hapishanesinde sürekli işkence ederler. 3 Aralık 1937'de NKVD araştırmacıları sorgu esnasında meşhur yazarı döve döve öldürürler.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.159-160.

¹⁴¹ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.164.

¹⁴² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, *Şamil Osmanov*, Tatar Edebiyatı II, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.406.

¹⁴³ Hatice Şirin, age., s.19.

¹⁴⁴ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.164-165.

* * *

Gomer Tolımbay (1900–1938), 14 Nisan 1900’de Simbir gubernası Buva kazası Tolımbay köyünde, hâli vakti yerinde bir ailede doğar.

Yirmili yıllar başında Kazan günlük basınında G. Tolımbay imzasıyla ardı ardına makaleleri ve tahrik karakterli edebî eserleri basılmaya başlar. Yirmi yıla yakın süren hayatında otuz kadar kitabı basılır. Bunlar arasında vulgarize sosyalizm karakterinde yoğurulmuş eserlerde, realist tarzdaki güzel hikâye ve povestleri vardır. Tolımbay 10 Nisan 1937’de Komünist Partiden ihraç edilir. Aynı yıl 8 Haziran günü NKVD tarafından tutuklanıp karşı ihtilâlcı Troçkist örgütü mensubu olmakla suçlanır. 8 Mayıs 1938’de SSCB Yüksek Mahkemesi onu ölüm cezasına mahkûm eder. Karar aynı gün infaz edilir.¹⁴⁵

* * *

Mehmüt Galev (1886–1938), Eylül 1886’da Kazan bölgesinin Arça ilçesi Taşkiçü köyünde muallim çocuğu olarak doğar.

Edebiyata, 1906–1907 yıllarında Bakü ve Astırhan’da çıkan gazetelerde küçük makale ve fikra yayımlatarak başlar. Sonra Orenburg’da makaleler ve sosyal meseleler hakkında broşürler yayımlar; yazarı olduğu *Karmak* adlı mizah dergisinde satirik yazıları ve fıkraları yayımlanır. Denemeler ve hikâyelerden başka birkaç piyes de yazar.¹⁴⁶

M. Galev “Bolgançık Yıllar” ve “Möhacirler” isimli romanları ile yeni dönem tarihî romanına temel atar. “Kanlı Epope” denen genel isim altındaki bu epope dört kitaptan oluşup, halkın geçtiği yolun büyük ve üzüntülü hallerini merkeze almayı hedefler. Fakat bu kutsal niyet hayata geçemez; yalnız ilk iki bölümü Moskova’da Rusça basılır. Bunların merkezinde, 1887 yılındaki İdil boyunda yaşanan açlık, 1897 yılındaki sayım olayı ve halkın bu durumu zorla Hristiyanlaştırma diye kabul edip, Türkiye’ye göçüp gitmesi, yabancı topraklardaki acı vakası yatar. M. Galev’i adı geçen

---

¹⁴⁵ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.163.

¹⁴⁶ Rafail Mostafin, Reis Davutov, age., s.148.

eserlerinden dolayı her türlü ihanetle suçlarlar ve sonunda “Halk düşmanı” diye ortadan kaldırırlar.¹⁴⁷

* * *

Şerif Kamal (1884–1942), klasik bir yazar olarak Tatar Sovyet edebiyatında kök salanlardan birisidir. 27 Şubat 1884’te eski Penza bölgesi İnsar ilçesi, Peşla köyünde molla ailesinde dünyaya gelir. İlk eğitimini kendi köyünde alır.¹⁴⁸ Daha iyi eğitim alma niyeti ile Türkiye ve Mısır’a gider. 1906 yılında *Sada* isimli ilk şiir kitabı basılır. 1909’da *Uyanış* adlı ilk hikâyesini yazar ve *Şura* dergisinde yayınlanır. 1910’da Orenburg’a taşınır. *Şura* dergisinde ve *Vakit* gazetesinde çalışır. Bu dönemde yazarlığı aktif hale gelir¹⁴⁹. Mişer ağzının özlüklerini de içine alan, kendine has bir çeşit “modern” üslûp ile işçiler, maden ocakları ve balıkçı “promislları” işçileri hayatından alıp birkaç tane hikâye yazmıştır; onun bu kabil kısa hikâyeleri *Vakit* gazetesinde basılmaya başlar.¹⁵⁰ Altı-yedi yıl içinde otuzdan fazla hikâye, onlarca makale, *Akçarlıklar* uzun hikâyesini ve *Hacı Efendi Evleniyor* komedisini yazar.

Ekim ihtilâlinde sonra medyada çalışmasını ve edebî işlerini devam ettirir. 1925’te Kazan’a taşınır ve vefatına kadar orada yaşar. Dramaya dikkatini vererek, bir çok komedi, dram yazar. Nesirde büyük ebatlı eserlerde roman türüne başvurarak *Tan Atkanda* (1927), *Matur Tuganda* (1937) romanlarını yazar.¹⁵¹

Savaşın başlamasına doğru hayatta, 1942 yılının sonunda ölen ihtilâlden önceki tek Tatar yazarı (ihtilâlden önce yazmaya başlayan) Şerif Kamal kalır.¹⁵²

* * *

1941–1960 yılları edebiyatı kendi içerisinde iki dönemde incelenir. İlk dönem *İkinci Dünya Savaşı yılları edebiyatı* 1941–1945 yılları arasını kapsar.

1941 yılının 22 Haziranında Almanya’nın SSSR’ye saldırması Sovyet halkı için büyük bir sınava döner. Ülke savaş kamplarına döndürülüp, halk önderleri cephe için

---

¹⁴⁷ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.713.

¹⁴⁸ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.229.

¹⁴⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, *Şerif Kemal*, Tatar Edebiyatı II, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.406

¹⁵⁰ Abdullah Battal Taymas, age., s.143.

¹⁵¹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, age., s.406.

¹⁵² Tamurbek Devletşin, age., s.457.

çalışmaya başlar; siyasi, toplumsal ve kültürel hayat «vatan için» , «zafer için» sloganlarının etkisi altına girer. Tataristan'dan savaşa 560 bin kişi alınır; 200'den fazla yandaşımız Sovyetler Birliği Kahramanı ismine layık görülür. (M. Celil, P. Gavrilov, M. Dėvyatayėv, M. Sırtlanova, G. Gaftıyatullin vb.)

Tatar yazarlarının çoğu cepheye gider; 30'dan fazlası savaş meydanlarında veya esirlikte helak olur. (M. Celil, A. Aliş, F. Kerim, G. Kutuy, K. Bastırov, M. Gayaz, R. İlyas, H. Mőcey, D. Fethi vb.)

1942 yılından itibaren çeşitli cephelerde on altı isimde Tatarca gazeteler çıkar. Bu gazetelerde G. Kutuy, A. Şamov, E. Erikey, R. İşmorat, G. Epselemov, İ. Gazi, Ş. Mannur, E. Feyzi, Ş. Möderris, M. Hőseyėn, vb. edipler çalışırlar.¹⁵³

Edebiyat propagandist görevlerini hayata geçirmeye başlar. Halkı kutsal savaşa çağırarak, birliğe davet etmek, zafere inancı yerleştirmek, faşizme karşı nefret hissi uyandırmak bu dönem edebiyatının ana görevidir. “Sovyet Edebiyatı” dergisinde savaşa çağırarak ateşli şiirler, siyasî-içtimaî yazılar ve savaş olaylarını tasvir eden hikâyeler çokça yer almaya başlar. Okuyucunun his ve duygularına etki etmek amacıyla yazarlar zıt renkler ile çalışırlar. Vatanını koruyan yurtsever, çalışkan hizmet adamı açık ve aydınlık; faşizm ve onun ırgatları ise kara ve renksiz boyalarla tasvir edilir.

Savaş döneminin taleplerini en hızlı şekilde uygulayan tür liriktir. Şiirde tasvir edilen kahraman, yani ateşleri suları aşan Sovyet askeri vatanının kaderi için kanının son damlasını sakınmayan, “Kendini düşünme, vatani düşün” diye fikir yürüten kahramandır. Savaşın ilk yıllarında şairlerin eserleri halkı savaşa çağırmaya, düşmana karşı nefret hissini yerleştirmeye adanır. Aynı şekilde şiirsel yönden güçlü şekilde yankılanan motiflerden birisi olan Sovyet insanının vatanını korumaya yemin etmesi, M. Celil'in *Tupçı Antı* (1941), F. Kerim'in *Ant* (1942) şiirlerinde yansıtılır. Düşmana karşı girişilen kutsal savaşa giden insanın vataniyle ve yakınlarıyla vedalaşma hisleri ince renkler üzerinden verilir.¹⁵⁴

Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında cephelerde fiilen savaşa katılan şairler halkın maneviyatını kuvvetlendirme görevini üstlenmişlerdir. E. Feyzi, *Sıbgat Hekim*, A. Huci, *Muhammed Sadri*, *Şeref Möderris*, N. Arslanov gibi asker şairler, lirik ve epik

¹⁵³ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.223.

¹⁵⁴ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.716-717.

şiiirleriyle millet ve vatan sevgisini dile getirirler. Tatar şiiirinde bir yandan vatanseverlik, kahramanlık, temaları işlenirken, diğger yandan halkın derlenip toparlanması için gayrete getirme ve teşvik etme temaları önem kazanır. Ayrıca, sıradan insanlar, işçiler ve köylüler şiiirin seçkin konuları arasında yer alır. Savaş aleyhtarlığı ve dünya insanların kardeşliği pek çok şiiire konu olur. Bu dönemde toplumun yaşadığı değıişim ve yeniliklerin akisleri şiiirde hemen hissedilmektedir. Kalkınma, toparlanma yeniden düzenleme, ilerleme, endüstriyel kalkınma, buna bağılı olarak petrol işçileri şiiire konu olur. Savaştan önceki şiiirde köy peyzajı geniş şekilde kullanılırken savaştan sonra endüstriyel peyzaj önem kazanmaya başlar.

Savaşların yanı sıra ihtilâller de Tatar şiiirini pek çok bakımdan etkilemiştir. Savaş yıllarında, savaşa karşı çıkarak, vatanseverlik şiiirleri yazan genç şairler artık, topluma hâkim olan sosyalist ideolojinin yerleşmesi için çalışıyor; yediden yetmiş herkesi çalışmaya, üretmeye, kısacası sosyalizmi zafere ulaştırmaya çağırıyorlardı.¹⁵⁵

Bu dönemde lirik eserler ile birlikte, lirik-epik türe giren balad, oçerk (manzum deneme) ve poema gibi türler de etkinleşir. M. Celil'in *Kızıl Romaşka, Külmek, Ana Beyremë, Sandugaç hem Çişme*; F. Kerim'in *Timër hem Timërçë, Şomurt Kuvagi, Diñgëz Yarında*; Ş. Möderris'in *Tupçı Antı* gibi baladlarına ilgi çekici konular, keskin çatışma sembolleri ve romantik tipler hâkimdir. Tematik yönden çeşitli olan poemaların büyük bir kısmında Sovyet insanının cephedeki ve cephe gerisindeki kahramanlığı tasvir edilir.¹⁵⁶

Bu dönem Tatar edebiyatının ruhî durumunu üç şairin *M. Celil, F. Kerim ve H. Tufan*'ın kaderinde açıkça gözlemek mümkündür. F. Kerim'in şiiirleri edebiyatımızın hazinesinde kıymetli birer miras sayılır. O, ölümsüzlüğe başka yollar ile ulaşır. Sovyet hapishanesinden onu, yazdığı birçok şikâyetlerini hatırlayıp, 1941 sonunda azat ediyorlar. Hapisten çıkması ile cepheye gidiyor. İstihbaratçı er olarak, savaşta ölüm ile bir çok kez karşılaşılıyor. Savaş sırasında Moskova'dan Doğu Prusya'ya kadar olan yolu er, şair ve sanat adamı olarak yürüyor. Şubat 1945'te bir hücum sırasında faşist mermisiyle yaralanıp, kahramanca vefat ediyor. Ailesine onun ödül ve madalyalarını,

---

¹⁵⁵ Fatma Özkan, age., s.1049.

¹⁵⁶ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.717-718.

siperlerde yazdığı şiir defterlerini, giydiği elbisesini gönderiyorlar. Faşist mermileri ile delinmiş er elbisesi şimdi Kazan müzesinde saklanıyor.

M. Celil, F. Kerim'in şiirleri yalnız şiiri değil, dönem edebiyatını sanatta yeni yüksekliklere götürdü. Onlar edebiyatın realist zemininin, hayatî gerçeği tasvirini pekiştirdi, savaş grupları içinde, insanlık dışı ortamlara yakalanan insanların insanî duygularını, ince yürek hislerini sanat ustalığı ile ortaya koydu.

Hesen Tufan'ın şiirleri de Tatar edebiyatının yalnız sanatça yüksekliğini korumasını değil, onun yeni büyüklükler yakalamasını sağladı.¹⁵⁷

Savaş yıllarında nesirde ise hikâye, oçerk, povest gibi türler ön plana çıkar. Bu eserlerde halkın zafere inancı, kahramanlığı (F. Kerim, *Yazgı Tönde*; İ. Gazi, *Alar Öçev İdë*; G. Epselemov, *Vatan Ulı*); faşizmin yırtıcılığını ortaya çıkarma (G. Kutuy, *Ressam*; İ. Gazi, *Kışkı Kışte*; F. Kerim, *Razvëdçik yazmaları*); savaş dönemi insanların iç dünyalarını verme yoluyla yaşam ve ölüm, görev ve namus, kaygı ve ümit motiflerini yansıtma (E. Yeniki; *Bala, Ana hem Kız, Bër Gëne Segatke*) gibi temalar ön plana çıkar.¹⁵⁸

Savaş döneminde nesirde *F. Hösniy, E. Yeniki, F. Kerim, G. Beşirov, A. Şamov, G. Kutuy, G. Enselemov, A. Rasih, ve A. Ehmet, M. Maksut* ön plana çıkan isimlerdir.

Muharip yazarların hatıraları, savaş yılları nesrinde kendine özgü bir tür olarak şekillenir. Ş. Möderris'in *Kaynar Könnerde*, G. Enselemov'un *Köndelëk Defterënnen*, Ş. Mannur'un *Curnalist Bloknotınnan* ve H. Mösey'in *Sugışçı Yazmaları* gibi hatıralarında yazarların düşüncelerini, bizzat katıldıkları ve gördükleri olayları, Sovyet askerinin kahramanlıklarını tasvir eden olaylar yankı bulur.¹⁵⁹

Dramda ise halkın kahramanlığını, vatanseverliği, partizanlar hareketini yansıtan dramalar ortaya çıkar. M. Emir, *Partizan İvan*; T. Gıyzzet, *Töngë signal*; N. İsenbet *Meryem* gibi.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Nil Yuziyev, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, (Akt:İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal), Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.23.

¹⁵⁸ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 223.

¹⁵⁹ Telgat Galiullin–Ramile Yarullina, age., s.718-719.

¹⁶⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 224.

Meryem dramında Alman onbaşı Johann, vicdan azabı çekerek, kadın gerillası Mariya ile kocasının yardımına koşarak onları ölümden kurtardığı için, hemen öldürdüğü Tatar kızının ayaklarına kapanmaktadır.¹⁶¹

Bu dönemde halkın cephedeki fedakâr hizmetini tasvir eden dramlar da ön plana çıkar. R. İşmorat, *Kaytuv*, M. Emir *Gölcemal*, *Miñlëkamal* eserleri gibi.

N. İsenbet'in *Mullanur Vahitov*; M. Gali ve H. Urazikov'un *Kayyum Nasırî* gibi eserlerinde ise tarih ve zaman temasına bağlı olarak büyük şahısların ulu suretleri ortaya çıkarılır.¹⁶²

Ülkede savaş çıkmasına rağmen, millî edebiyatlara sansür azalmaz. VKP merkez komitesinin kararı temelinde Tatar tarihini aydınlatan ünlü "İdigej" destanına "hanlar ve feodallar destanı" şeklinde doğru olmayan bir değerlendirme yapılması ve eserin edebiyat tarihinden uzun yıllar boyunca dışlanması bunun açık bir örneğidir.¹⁶³

* * *

Şeref Müderris (1919–1963), 1 Kasım 1919 yılında şimdiki Tataristan ASSR'nin Çüprele bölgesi Tüben Karakite köyünde köylü bir ailede doğar. İlk öğrenimini kendi köyünde alır ve komşu köydeki yedi yıllık öğreniminden sonra 1935 yılında Kazan Pedagoji Enstitüsüne başlar, ardından iki yıllık Öğretmenlik Enstitüsünde okur. 1933 yılında şiirleri matbuatta görünmeye başlar.¹⁶⁴

Genç şair "Yeş Stalinçi" gazetesinde çalışırken, 1941 yılının baharında orduya alınır. Savaşın ilk günlerinden itibaren Beyaz Rusya sınırını koruyan bir asker olarak savaşta vurulur, yara alır ve sağlığını düzeltmek için Kazan'a, doğduğu köye döner. 1942 yılının baharında Ş. Müderris yeniden savaşın ortasındadır. Topçu asker, cephede Tatar dilinde çıkan "*Vatan Öçin*", "*Çiñüv Bayragı*", "*Front Hakiykati*" gazetelerinde çalışır.

Ş. Müderris savaş dönemi ve 50. yılların Tatar şiirinde de derin iz bırakan bir şairdir. Onun üst edebî zevke sahip olan "*Tupçı Vahap*" ve diğer poemaları, pek çok şiirleri geniş bir okur kitlesi tarafından bilinir. Şairin edebî tercüme dalındaki

---

¹⁶¹ Tamurbek Devletşin, age., s.459.

¹⁶² D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s 224-225.

¹⁶³ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.719.

¹⁶⁴ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.327.

çalışmaları da önemlidir. Onun tarafından Çuvaş edebiyatı klasiği *K. İvanov*'un “Narspi” poeması Şekspir'in soneleri orijinalinden bire bir tercüme edilmiştir.¹⁶⁵

* * *

Emirhan Yeniki (1909–2000), ünlü edip-nesir yazarı 17 Şubat 1909 yılının eski Ufa vilayeti, Belebey ilçesi Yeni Kargalı köyünde temiz bir köylü ailesinde doğar. 1911 yılında Yeni Kargalı köyünden kırk kilometre uzaklıkta olan Devleken köyüne taşınırlar. E. Yeniki'nin çocukluk ve mektep yılları bu köyde geçer.

Gençken edebiyat, sanat işine ilgi duyan Yeniki 1925 yılının yazında Kazan'a gelir.¹⁶⁶ 1926–1927'de İşçiler Fakültesinde okur. Savaşa kadar Tataristan'da, Özbekistan'da, Azerbaycan'da farklı kuruluşlarda çalışır. II. Dünya Savaşı'na asker olarak katılır.

E. Yeniki edebî çalışmalarına 1926'da başlar. Daha ilk hikâyeleri, kahramanların iç dünyalarını canlı tasvir ettiğinden, okuyucuların dikkatini çeker.¹⁶⁷

Yeniki'nin eserlerine sosyalist realizm prensipleri yönünden bakılınca onun hikâyelerindeki kahramanlar zorluklar karşısında güçsüz, şahsî hayatlarında hep sıkıntı çeken, zor hayattan kurtulmanın yolunu bilmeyen tipler olarak karşımıza çıkar. Yazar sık sık kahramanını toplumsal-hizmet hayatından, ortaklıktan ayrı olarak tasvir eder. *Saz Çeçegë*, *Yalgızlık* hikâyesi bu duruma örnek gösterilebilir.¹⁶⁸

E. Yeniki'nin hikâyeleri, uzun hikâyeleri, sosyal tenkitleri, felsefî mânâlı olmaları, hayatta olgunlaşmış meseleleri cesurca ele almaları ile, sanatça güzel işlenmeleri ile de okuyucuyu ve dikkatleri kendilerine çekerler. Yeniki, *Yürek sırrı* (1957), *Reşe* (1962), *Vicdan* (1968) adlı uzun hikâyelerinde, *Doğan toprak* (1959), *Gece damlaları* (1964), *Güzellik* (1964), *Kuray* (1970), *Söylenmeyen vasiyet* (1965) gibi pek çok hikâyelerinde ciddi-ahlakî meseleleri ele alır. Bu eserlerde toplum ve insan kaderi,

---

¹⁶⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Şeref Müderris*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.23.

¹⁶⁶ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.173.

¹⁶⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Emirhan Eniki*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.23.

¹⁶⁸ Hesên Heyri, *Hezërgë Tatar Prozası Turında*, Sovyet Edebiyatı, sayı 8, Ağustos, 1958.

doğduğu yere, dile sevgi, kuşakların bağlanması, vicdan saflığı, imana sadakat, işlenmiş günahlara pişmanlık gibi çeşitli ahlâk meseleleri işlenir.¹⁶⁹

* * *

Nekiy İsenbet (1899–1992), Tatar Sovyet edebiyatının ustası, tanınmış dramaturgu, şairi, nesir yazarı ve âlimidir. 29 Aralık 1899 yılında eski Ufa vilayetinin Zlatoust ilçesinin Malayaz köyünde bir molla ailesinde doğar. Köy mektebinde ilk eğitimini aldıktan sonra, 1910–1917 yıllarında Ufa'daki Heseniye, ardından Kazan'daki Möhemmediye medresesinde okur.¹⁷⁰

Tukay'ın etkisiyle kaleme aldığı ilk şiirleri, 1914 yılında yayımlanır. Folklor alanında yaptığı çalışmalarla da tanınan şair, devrin ihtiyaç ve eğilimleri gereğince, çalışmayı, üretmeyi, ilerleme ve kalkınmayı teşvik eden manzumeler yazar, *Kommuna Timirliginde*, *Urakçı Kız* gibi şiirleri, çalışıp üretmeyi, emeği kutsal sayan görüşün ifadesidir. Ancak, insanın iç dünyasına ışık tutan duygulu, lirik şiirleri de vardır. Şiiri ideolojik görüşlerin emrine veren devrin maddeci ve şekilci şairleri arasında o, tabiat tasvirlerine yer verdiği, lirik şiirleriyle seçkin bir yere sahiptir.¹⁷¹

N. İsenbet çok sayıda eser vermiştir. En büyük başarılarına eriştiği saha tiyatro eseri yazıcılığıdır. Otuzdan fazla eser yazarak, o Tatar tiyatroculuğunu, özellikle komedileri, dramları ve trajedileri ile zenginleştirmiştir.¹⁷²

* * *

1941–1960 yılları edebiyatının ikinci dönemi ise savaştan sonraki edebiyat yıllarıdır. 1945–1960 yılları arasındaki dönemi kapsar.

Savaş sonrası edebiyatta zaferin verdiği mutluluk ve sakin hayata geri dönülmesi geleceğe olan inancı artırır. Fakat repressiyanın (baskı) yeni dalgası olarak savaşta esir düşenler Stalin'in kamplarına gönderilir. 1953 yılında Stalin'in ölümüyle ve partinin

---

¹⁶⁹ Nil Yuziyev, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, (Akt:İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal), Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.23.

¹⁷⁰ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.173.

¹⁷¹ Fatma Özkan, age., s.1069.

¹⁷²Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Nekiy İsenbet*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.23.

XX. kongresinde (1956) «insan kültü» ifşa edilir. G. Beşirov'un *Namus*, Kavi Necmi'nin *Yazgı Ciller*¹⁷³ romanlarına 1951'de Stalin ödülü verilir.¹⁷⁴

Beşirov'un *Namus* romanında, ancak kadınların ve geçkin ihtiyarların kaldığı Tataristan kolhozlarından birinde, 1941-1942 yıllarında komsomolci Nefise, gönüllü olarak ikinci ekibin başına geçiyor ve üzerine aldığı vazife gereğince, bölgedeki hektar başına ortalama verim 6-7 kental iken, tarlaların verimini hektar başına 140 puda veya 22 kentalden fazlaya çıkarmaya muvaffak oluyor. Bu roman 1954 yılına kadar 8 dilde 21 defa basılmıştır.

K. Necmi'nin *Yazgı Ciller* romanında ise Tatar ve Rus halklarının, komünistlerin yönetiminde çarlığa karşı ve sosyalist ihtilâl uğruna müştereken yaptıkları mücadele anlatılıyor, Tatar ve Rus halklarının «ezeli dostluğu» belirtiliyor. Roman sosyalist ihtilâlin Kazan'daki zaferinin tasviriyle sona eriyor. Roman coşkununla tasvip ediliyor. *Provda* gazetesine göre bu roman, Tatar edebiyatının yalnız üstün bir eseri değil, aynı zamanda bütün kardeş edebiyatların gelişmesi için derin prensip önemine de haiz bulunmaktadır. Roman Sovyetler Birliği halkları ile Doğu Avrupa «halk demokrasilerinin» birçok dillerine çevrilmiştir. *Yazgı Ciller* romanının yalnız 1954 yılına kadar Rus dilinde, tirajı 900.000'i aşkın nüshayı bulan 8 baskısı yapılmıştır.

Stalin'in ölümünden sonra memleket derin bir nefes alır, memlekette manevî hayatı daha serbest geliştirme ümitleri doğar. 1930'larda cezalandırılmış olan Tatar şair ve yazarlarının hemen hemen hepsinin, ölümlerinden sonra itibarları iade edilir. Sovyet rejimi onların ne karşı ihtilâlcî, hele halk düşmanı olmadıklarını kabul etmek zorunda kalır.¹⁷⁵

1950 yılının ortasında M. Celil'in ve repressiya altındaki ediplerin (*G. İbrahimov, K. Tinçurin, F. Burnaş, Ş. Usmanov, F. Seyfi Kazanlı, H. Tufan, S. Reftykov vb.*) eserleri halka iade edilmeye başlanır.

50. yılların sonunda ülkede demokratik değişimler göze çarpar. Edebiyat ve sanat dünyasındaki başarılar için 1958 yılında G. Tukay ismindeki ödül oluşturulur. İlk ödül de «Tukay» romanıyla Ehmet Feyzi'ye verilir.¹⁷⁶

¹⁷³ Bu roman her hususta partinin taleplerine uygundur.

¹⁷⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyilecev, H. M. Yosıpova, age., s. 234.

¹⁷⁵ Tamurbek Devletşin, age., s. 460-471.

¹⁷⁶ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıyilecev, H. M. Yosıpova, age., s. 234.

Ne var ki Stalin'in ölümünden sonra «buzların çözülme» havasının devamı ve daha fazla gelişmesi, Sovyet rejimi için büyük bir tehlike teşkil etmekteydi, çünkü bu münasebetle aydınlar da uyanan fikrî, yaratıcı hürriyet arzusu, Sovyet rejimini yaralarını açmakla tehdit etmekteydi. Bundan dolayı Komünist partisi çok geçmeden politikasını birden bire, fikrî hayat üzerinde Stalin zamanında denenmiş sıkı kontrol yoluna çevirdi. Başta Sovyet döneminin tarihi olmak üzere tarihî konuların birçok patlayıcı malzeme ihtiva etmeleri dolayısıyla ve aynı zamanda A. Soljenitsin'in *Ivan Denisoviç'in Bir Günü* (1962) hikâyesi kabilinden kamp edebiyatının sel gibi taşma tehlikesi doğduğu için kamp edebiyatının yayımlanması yasaklanmış ve tarihî konuların «aktüel olmadıkları» bildirilmişti.¹⁷⁷

Savaştan sonraki edebiyatta hayata dönük zayıflıklar, karşıtlıkları kapatarak tasvir etme kendisini güçlü şekilde sezdirir. Edebiyatın gelişimine sosyalist realizm yön verir ve esasında edebiyatın özgürlüğü sınırlanır, «çatışmazlık teorisi» edebî gelişime büyük zarar verir. Edebiyat, kurumlar ve hizmet zaferleri ile uğraşarak, sıklıkla insan kişiliğini ikinci plana atarlar.¹⁷⁸

Savaş sonrası edebiyatta şiirde savaşçı şairler kuşağına (S. Hekim, Ş. Mannur, N. Arslanov, Z. Mansur vb.) katılan Ş. Galiyev, G. Afzal, İ. Yuzyiyev, R. Gerey, E. Bayan, G. Zeynaşeva, R. Ahmetcanov, gibi şairler şiire cephe gerisindeki zor kaderin, yetimliğin doğurduğu duyguları eklediler, şiiri barış motifleri ve yeni hisler ile zenginleştirdiler.¹⁷⁹

Şiirde savaştan dönmeyenleri özleme (Sibgat Hekim, *Kötken İdēm*; Ş. Galiyev *Etkeyge Hat*), savaş faciaları, kahramanlıklar, ruhî büyüklüğü tasvir etme (S. Hekim *Dala Cırı, Kursk Dugası*), sakin hayata dönen dünkü savaşın ruhî durumunu ortaya çıkarma (Ş. Mannur, *Kazan Kızı*), derin lirizm ile insanların hislerini tasvir etme (E. Erikey *Bik Küresēm Kile*, Ş. Mannur. *Kiçkē İdil*) gibi temalar ön plana çıkar.¹⁸⁰

Sibgat Hekim *Beklemiştım* adlı şiirinin bir dördlüğünde şöyle der:

*Köttēm ozaq, Һer kön kilēp köttēm,
Ġazapladı minē küp uylar;*

¹⁷⁷ Tamurbek Devletşin, age., s.473.

¹⁷⁸ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.720.

¹⁷⁹ Çulpan Zaripova-Çetin, *Tatar Edebiyatının Gelişimi*, Akademik Bakış Dergisi, sayı 9, 2006.

¹⁸⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 235.

Uzmadılar üz iləme kirə

Kerim, Celil, Ğadəl Kutuylar.

“Bekledim uzun zaman, her gün gelip bekledim,
Vicdan azabı çektirdi bana çok kaygılar;
Gelmediler memleketime geri
Kerim, Celil, Gadil Kutuylar.”

Sibgat Hekim bu dörtlükte savaşta hayatlarını kaybeden Fatih Kerim, Musa Celil, Gatil Kutuy’a olan özlemini ve geri dönmelerine olan ümidini dile getiriyor. Zaten şiirin sonunda Hekim, döneceklerini bilsem onları beklemekten sınırdan ağaç direğe dönmeye razıyım diyor.

Bu temaların dışında şiir, Tataristan topraklarında doğan büyük kuruluşlar ve kara altın (petrol) çıkaranlar hakkında tasvire yönelir. Petrol endüstrisinin doğması şiirde yeni bir temanın doğmasına neden olur. Petrol şiirsel bir malzeme olarak benimsenmeye başlanır. Ş. Möderris’in *Şögər Siña* (1948), E. İshak’ın *Neft* (1950), ve E. Yerikey’in *Burilşçik Bara* (1951) şiirlerinde doğadaki yeni görünüm tasvir edilir. Ş. Mannur, S. Hekim, ve N. Arslanov gibiler, şiirlerini petrol işçilerine adayarak, şiirsel dizeler yaratarak, petrolün insan psikolojisine yaptığı etkiyi gösterirler.

Stalin’in esir kamplarını dolaşıp dönen Hesen Tufan’ın sanatı, Tatar şiirini tekrar üst seviyeye çıkarır.

Şiirdeki hizmet teması ve hizmet sürecinde insan karakterini açma, temel yönelişlerden birisini ortaya çıkarır. İlk şiirleri *M. Sadri*, *E. Yerikey* ve *E. Davidov* gibiler verir, savaştan sonraki yıllardaki kolhoz köyleri hakkındaki en göze çarpan eser olarak S. Battal’ın “Olı Yul Buylap” eseri bilinmektedir.

Tatar şiirinde mizah ve hiciv sağlam şekilde gelişir ve Tatar şiiri önemli, ciddi konuları daha cesur ele almaya başlar. Bu gelişimi *E. Feyzî* ve *E. İshak* gibi büyük kuşak şairlerin eserlerinde gözlemek de mümkündür. *Z. Nuri*, *G. Afzal*, *Ş. Galiyev* gibi şairlerin mizah ve hiciv alanında etkin olarak çalışmaya başlamaları güldürü şiirlerini yeni temalar, tipler ve ezgiler ile zenginleştirir.¹⁸¹

---

¹⁸¹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.721-722.

* * *

Şeyhi Mannur (1905–1980), Tataristan’ın Tekeniş bölgesine bağlı Tulbay köyünde dünyaya gelmiştir. Açlığın hüküm sürdüğü 1921 yılında ailesi ile birlikte Sibiryaya taraflarına göçer. Burada *Azat Sibir* ve *Kommunist* gazetelerinde muhabirlik yapan Şeyhi Mannur’un ilk şiiri de yine 1923 yılında söz konusu gazetelerde çıkar. Aynı yıl *Tayga Tübinnen* ve *Çikken Sülgi* adlı şiir kitapları yayımlanır. Edebiyat alanında verdiği hizmetlerden dolayı 1939 yılında “Hizmet Kızıl Bayrağı” nişanıyla ödüllendirilir. II. Dünya Savaşı yıllarında cephede görev alan Mannur, savaştan sonra, *Cinüçilerge Selam*, *Yıllar Muni*, *Kayner Yürekler* ve *Cir Enkenin Silu Kızı* gibi eserlerini yazar.

XX. yüzyıl Tatar şairlerinin pek çoğu gibi, Şeyhi Mannur da sosyalist görüşlerini şiirine yansıtmıştır. Savaş yıllarında vatan, millet sevgisini işleyen Mannur, savaştan sonra verdiği eserlerinde halkın derlenip toparlanması, sosyalist düzen çerçevesinde kalkınması konularına ağırlık vermiştir.¹⁸²

* * *

Nuri Arslanov (1912–1991), 1912 yılında Kazakistan’daki Petropovel şehrinde bir işçi çocuğu olarak doğar. N. Arslanov’un şiir alanındaki işçiliği II. Dünya Savaşı yıllarında başlar. Edebiyatı daha çok 60’lı yıllardan sonra aktifleşerek, şiirleri felsefî fikirlerle donanarak, zenginleşir ve yeni özellikler ile genişler.¹⁸³

Arslanov Tatar edebiyatını epik şiirleri ile zenginleştirir, ilerleyen yıllarda eserlerindeki felsefî-lirik başlangıç derinleşir, insan duygularını dikkatle tasvir eder. Onun *Robağıylar* (1985–1986) ve *Aforizmnar* (1986) gibi kitaplarına giren felsefî-lirik karakterdeki dörtlük ve beyitleri, tarihî şahsiyetler, vatan, yaşam, ölüm ve anavatan hakkındaki önemli düşünceleri içerir.¹⁸⁴

---

¹⁸² Fatma Özkan, age., s.1078.

¹⁸³ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Nuri Arslanov*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.224.

¹⁸⁴ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.722.

* * *

İldar Yuzyiyev (1933), Tataristan'ın halk şairi (İldar Gafur oğlu Yuzyiyev), Başkurdistan Cumhuriyeti'nin Yañavıl bölgesi Yamadı köyünde 1933 yılında bir öğretmen çocuğu olarak doğar. İ. Yuzyiyev'in ilk şiirleri 1943 yılında yayımlanır. Ellili yılların şiirinde o manzumeleri ile tanınır.¹⁸⁵

Taktaş şiir okulunun yetenekli temsilcisi İ. Yuzyiyev çağdaşlarından, şiirinin içeriğiyle de, romantik ruhu ve düşünüşü ile de ayrılmaktadır. O, ellili yıllar ortasında *Enkey* ve *Tanış Moñnar* şiirleri ile şiir sanatına girer ve romantik bir şair olarak tanınır. Şair gençliği, sevgiyi ve baharı överek şiirler okur, duygu ve düşünce uyumuna yönelir, sevgi idealini yaratır, sürekli olarak saf sevgiyi akıldan üstün tutar, sevginin çeşitli özelliklerini canlı tasvirlerde verir. Sanatçıyı anavatan, dilin yazgısı, anne-babaya karşı tutum, ahlakî değerlerin korunması ve özgürlük-bağımsızlık gibi meseleler kaygılandırır. Balad türünün güzel örneklerini verir. Poema türünü tematik çeşitliliğe kavuşturur; gençlik ve sevgi meselelerini romantik his ve duygular vasıtasıyla aydınlatır; tarihî şahsiyetlerin aydınlık tiplerini tasvir eder (*Yazılmagan Poema, Songı Sınav, Kankay Ulı Behtiyar, Oçtı Dönya Çitlëğënnen*); insanlığın ve Tatar halkının geçmişini çeşitli sahnelerle vererek, bunlar üzerinden bugünü anlamaya yönelir. Yazarın pek çok şiiri bestelenmiş olup, bugün türkü olarak yankılanmaktadır.¹⁸⁶

Şairin lirik kahramanı sık sık geçmişteki hatıralar ile yaşar, gençliğinin geçtiği köyü, onun yabancı hüznünü, sırlı tanlarını, yıldızlı gecelerini özler. (*Cırlap uzdım urman arasın, Tıp-tın ırte, Bereñgë çeçegë, Balalıkla kirë kayttım elë*)¹⁸⁷

* * *

Savaş sonrası Tatar edebiyatında nesirde cephedeki kahramanlık (G. Epelemov, *Gazinur*; G. Beşirov, *Namus*; M. Emir, *Saf Küñël*); esirlikteki durumları, facialı hayatları tasvir (N. Devli, *Yeşev bëlen üleş arasında*; G. Epelemov, *Meñgëlëk këşë*);

¹⁸⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *İldar Yuzyiyev*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.362.

¹⁸⁶ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.722-723.

¹⁸⁷ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 302.

tarihe müracaat etme (K. Necmi, *Yazgı Ciller*; İ. Gazi, *Onutulmas Yıllar*; E. Feyzi, *Tukay*) gibi konular ön plana çıkar.¹⁸⁸

Bu dönemde II. Dünya savaşının belgesel temelini oluşturma yönünde eserler yazılması da artar. (Ş. Rakipov, R. Mustafin'in uzun hikâye ve romanları.)¹⁸⁹

Savaştan sonraki on beş yıl içinde, Tatar nesri, tema ve tür yönünden zenginleşmeyi, sanatsal yönden ise tasvir etme ustalığının gelişimini yaşar. Hayatı cilalayan tasvir etme, ondaki karşıtlıklara göz yumma, edebiyatın gelişimine engel olsa da, edebiyat hayata daha derin şekilde girer, yeni temaları ve sosyal-psikolojik yönden tasvir edilen kahramanları öne çıkarır.

Savaş sonrası nesrinde, hikâye ve povest türleri de gelişim gösterir. Bu alanda *E. Yeniki*, *M. Emir*, *A. Şamov*, *F. Hösni* ve *İ. Gazi* gibiler başarılı eserler yazarlar. Onları bir tema, dünkü muhabirin rahat hizmete dönmesi, hizmete ve insanlara tutumunun yansıtılması birleştirir. *E. Yeniki* ilk plana, kahramanların her hareketini psikolojik yönden motifleştirme prensibini koyar.¹⁹⁰

Dönemin konularını aydınlatmada *F. Hösni*, *İ. Gazi*, *G. Beşirov*, *M. Emir*, *A. Rasih*, *G. Epselemov*, *R. Tuhfatullin*, *G. Ahunov*, *A. Giylacev*, *E. Kasimov*, *M. Hesenov*, *M. Mehdiyev*, *Ş. Bikçurin*, *B. Kamalov*, *G. Sabitov*, *H. Kamalov*, *E. Bayan*, *V. Nurullin*, *A. Gaffar* gibi isimler hikâye, uzun hikâye ve romanları ile mühim rol oynarlar.¹⁹¹

Bu dönem şiirinde olduğu gibi nesrinde de petrol teması ön plana çıkar. Petrol çıkarmak ile ilişkili şekilde doğan yenilik ve değişimler, köy ile şehir arasında doğmaya başlayan karşıtlıklar *G. Ahunov*'un *Hezine* (1963), *Hucalar* (1968), *Ş. Bikçurin*'in *Katı Tokım* (1972), *Tiren Katlam* (1981), *M. Hesenov*'un *Şögerovlar* (1989) gibi romanlarında oldukça doğru yansıtılır. Ancak daha sonra edebiyatta çevreye karşı dikkatli tutum teması merkeze yerleşir.

Bu yıllar nesri, aydınların hayatına dikkat çeker, edebiyata âlim ve öğretmen, doktor ve sanatçı, gazeteci ve mimar tiplerini sokar. *A. Rasih*'in *İkē Buydak* (1965), *Sınav* (1979), *G. Epselemov*'un *Ak Çeçekler* (1965), *Yeşël Yar* (1968), *A. Giylesev*'in

¹⁸⁸ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Giylecev, H. M. Yosipova, age., s. 235.

¹⁸⁹ Çulpan Zariyeva-Çetin, age., s.148.

¹⁹⁰ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.723-724.

¹⁹¹ Nil Yuzyiyev, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, (Akt: İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal) Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.25.

Uramnar Artında Yaşël Bolın (1968), M. Malikov'un *Şefkat*, E. Kasıymov'un *Bir Kuluñnı Dustım* (1969), M. Zaripov'un *Üzëñekë-üzekte* (1979), S. Söleymanov'un *Gölbadrın* (1979) hikâyelerinde farklı meslek sahiplerinin tasvir edilmesi üzerinden zamanın önemli sorunları ve çatışmaları aydınlatılır.¹⁹²

* * *

Gomer Beşirov (1901–1999), 1901 yılında eski Kazan vilayeti Arça ilçesi Yanasala köyünde çiftçi ailesinde dünyaya geldi. Köy medresesinde okudu.¹⁹³

SSSR Devlet ödülü (1951), Abdullah Tukay ödülü (1996) sahibi G. Beşirov 1930'lu yıllarda başlayıp 1990'lı yılların sonuna kadar süren edebî faaliyetlerinde halkın yaşamının bir panoramasını yansıtmıştır.

Beşirov'un eserleri tema ve tür yönünden çeşitlilik gösterir. İç Savaş (*Sivaş*, 1937); cephe ve cephe gerisindeki birliktelik (*Namus*, 1948); tabiatı koruma (*Cidëgen Çişme*, 1976) gibi konular eserlerinde ön plana çıkar. Ahlâki konulu povestler (*Közgë Açı Cillerde*, 1984; *İ Yazmış, Yazmış*, 1990; *Sarut*, 1990); hayat ve zaman hakkında bazı düşünceler içeren romanlar (*Gıybret*, 2000) gibi eserler vermiştir.

Eserlerinde memleketi, halkı ile gururlanma hissi yatar. Hayatı epik enginlikte tasvirleri ile G. İbrahimov'dan gelen gelenekleri geliştirir. Beşirov'un bütün eserlerinde milletini, memleketini sevme hissi vardır.¹⁹⁴

* * *

Ayaz Gıylecev (1928), 17 Ocak 1928 yılında Tataristan ASSR'nin Sarman bölgesi Çukmarlı köyünde öğretmen bir ailede doğar. Çocukluğu ve mektep yılları Zey bölgesinin Yukarı Bagraj köyünde geçer. 1948-1950 yıllarında V. İ. Ulyanov-Lenin ismindeki Kazan Devlet Üniversitesi'nde okur. A. Gıylecev'in ilk sanat tecrübeleri öğrencilik yıllarına rastlar. 1948 yılında «Yan, Uçagım, Yan!» isimli ilk lirik ruhtaki hikâyesi basılır. Ancak onun aktif yılları 1956 yılından itibaren başlar.¹⁹⁵

---

¹⁹² Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age, s.725.

¹⁹³ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, *Ömer Beşirov*, Tatar Edebiyatı II, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.429.

¹⁹⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 247-248.

¹⁹⁵ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.149.

Gıylecev 50'li, 60'lı yıllarda yazdığı hikâye ve povestleri ile kendisini güçlü bir nasîr olarak tanıtır. O daha çok savaş dönemi ve savaş sonrası gençlerin hayatını realist bir ruhla yansıtmasıyla, zengin diliyle, ince psikolojik detayları kullanarak karakter farklılıklarını gösterebilmesiyle dikkatleri üzerine çeker. 60'lı ve 80'li yıllar arasında daha da yeni türlerde eser verir. Hikâye, povest, roman türlerinde aktif olarak eser verdiği gibi, pek çok komedi ve drama da yazar. Özellikle de povest ve roman türlerinde oldukça başarılı olur. Eserlerinde ciddi ahlâki, içtimaî meseleleri işler, ibret alınması gereken karakterleri zıt ve dramatik olaylar ile tasvir eder. Yazar en son Sibirya kampındaki günlüğünü yayımlamıştır.¹⁹⁶

* * *

Möhemmet Mehdiyev (1930), 1 Aralık 1930 yılında Tataristan ASSR'nin Arça bölgesi Göbirçek köyünde doğmuştur. 1944 yılında Sikärten köyündeki yedi yıllık mektebi ve 1947 yılında Arça pedagoji okulunu bitirince bu bölgede bulunan Sëcë Orta mektebinde bir yıl pionye yönetmeni olarak çalışır. 1950–1954 yıllarında Baltik askerî ordusunda çalışır. 1955–1960 yıllarında öğretmenlik yapar.¹⁹⁷

M. Mehdiyev sanat yoluna edebiyatçı ve tenkitçi olarak başlar. O, 20.yüzyılın başındaki edebiyat ile, Tatar folkloruna ait, sosyal düşünce tarihi sayfalarını aydınlatan, zengin arşiv materyallerini kaynak alarak yazdığı makaleleri kamuoyunda geniş ilgi uyandırmış, edebiyat tarihinin zenginliğini göstermede yardımcı olmuştur.

Yazar olarak M. Mehdiyev ismi matbuatta 60'lı yılların sonunda görülmeye başlar. *Biz Kırk Birinci Yıl Balaları* (1968) adlı povesti onu hünerli bir genç yazar olarak tanıtır. Bundan sonra birbiri ardına yazdığı romanları ve povestleri ile Tatar edebiyatının ön sıradaki yazarlarından biri kabul edilir. Onun nesri şiir ve ironi yönünden zengindir, eserlerindeki dramatism ve lirizm, hiciv ve mizah ona has, özel bir yer kazandırır.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Ayaz Gıylecev*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.303.

¹⁹⁷ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.324.

¹⁹⁸ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Muhammet Mehdiyev*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.349.

* * *

Savaş sonrası Tatar edebiyatında dram türünde ise savaştaki kahramanlık, cephe ve cephe gerisindeki birliktelik (T. Gıyzzet, *İzgə Emanet*; M. Emir, *Tormuş Cırı*); ahlâkî değerlerin korunması, farklı insan kişiliklerindeki eksiklikleri tenkit (Ş. Hesenov, *Profëssor Kiyevë*; N. İsenbet, *Zifa*); M. Celil'in edebî kişiliğini ortaya çıkarma (N. İsenbet, *Musa Celil*; R. İşmorat, *Ülmes Cır*); geçmiş tarihe başvurma (T. Gıyzzet, *Danlı Kõnner*; E. Feyzi, *Pugaçëv Kazanda*); hayattan parçalara başvurma ve çağdaşların yüksek ahlâk özelliklerini tasvir etme isteği (R. İşmorat, *Yakın Dus*; Y. Eminëv, *Yazılmagan Zakonnar, Gölçeçek*; E. Feyzi, *Revfe*) gibi konular ön plana çıkar.¹⁹⁹

Ellili yıllar dram sanatında küçük hacimli sahne eserleri, ayrıca kısa komediler etkinleşir. E. Kamal, M. Emir ve Y. Eminev'in tek perdeli kitaplarının, A. Ehmet'in *Camaliy Kart*, G. Nasırî'nin *Koşnarat* (1955), G. Zeynaşev'in *Köçsëz Kiyev* (1956), R. İşmorat'ın *Direktor Hatını* (1954), Ş. Rekıypov'un *Yaltırav ve Söyüv Bilgesë* (1958) gibi komedilerinin yazılması bu tür alanındaki verimli faaliyetler hakkında bilgi verir.²⁰⁰

* * *

1960–2000 yılları edebiyatı da iki bölümde incelenir. Birinci dönem 1960–1980 yılları arasını kapsar.

1960–1980 yıllarında «Kuruşçev yumuşaklığı» adıyla tarihe giren açıklık ve demokratik değişimleri altmışlı yıllar edebiyatına ve sanatına olumlu etki yapar; ideolojik baskı biraz zayıflar, ama parti etkisi, hızla yaşamın bütün alanlarına girer; ülke hayatında durgunluk dönemi başlar.²⁰¹

Tatar edebiyatındaki durgunluğun başlıca sebebi, az eser yazılmasında değil, az yayımlanmasındadır. Tatarca, Sovyetler Birliği'nde nispeten en az eserin yayımlandığı tek dildir: Sovyet zamanından önce yayımlanandan daha azdır.²⁰²

Milletlerin dostluğu ve enternasyonalizm düşünceleri zemininde Sovyet halkı şekillenir; Rus dili büyük bir hız ile diğer dilleri bastırmaya başlar. Millî dilin ve millî kültürün gelişimine büyük engeller çıkarılır; Tataristan şehirlerindeki Tatar okulları

¹⁹⁹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.235.

²⁰⁰ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.725.

²⁰¹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.255.

²⁰² Tamurbek Devletşin, age., s.482.

kapatılır, Tatarların toplu olarak yaşadığı dış bölgelerde asimilasyon olayları güçlenir. Tatar edebiyatına ve sanatına başka bölgelerden gelenlerin sayısı epey azalır.²⁰³

Komünist ideoloji hüküm sürerken, Tatar edebiyatı onun çerçevesinde kalsa da, sosyalist realizm edebiyat metodu önemli değişimlere uğrar. Yaşamı bütün doluluğuyla, karmaşıklığıyla yansıtmaya ve düşünülenin aksine, tek çeşitlilikten ve şablonluktan kaçma isteğine bağlı olarak Tatar edebiyatı da geleneksel realizme yönelir. Yetenekli kalem erbapları, hâkimiyet ideolojisini uzaklaştırarak, edebiyatın estetik aslına başvururlar, halkın asırların devamında oluşan ahlakî değerlerini savunurlar ve sanatlı, üst seviyede eserler yaratırlar. Bunların en meşhurları E. Yeniki'nin *Eytëlmegen Vasıyat*, *Tugan Tofrak*, A. Gıylecev'in *Öç Arşın*, *Comga Kôn Kiç Bëlen*, T. Minnullin'in *Eldëmëştän Elmender* adlı eserleridir.²⁰⁴

Tatar edebiyatında yeni realist yöne yol açan Nurhan Fettah'ın *İdil Suyu Akadurur* tarihî romanı olmuştur. Bu, büyük ölçüde tarihî belgelere dayanan gerçek tarihî roman, Tatarların ecdadı, X. asrın ilk çeyrek dönemi Bulgarlarının hayat ve faaliyetine hasredilmiştir. Romanda X. asrın başında İdil-Kama bölgesinde yaşayan çeşitli Bulgar kabileleri arasındaki sosyal hayat, millî kültür, adetler ve karşılıklı ilişkiler büyük ustalık, tarih vukufu ve büyük içtenlikle tasvir edilmiştir.²⁰⁵

* * *

1960–1980 yıllarında şiirde durum şöyledir: Kıdemli şairler *S. Hekim*, *H. Tufan*, *S. Battal*, *E. Davidov*, *N. Arslanov*, *Ş. Mannur*, *E. Erikey'in* eserlerinde zaman, insan ve dünya yazgısı, savaş ve huzur hakkında felsefî düşünceler geniş yer alır, 50.yıllarda şiir dünyasına gelen edipler savaş neslinin düşünce ve hislerini eserlerinde merkeze alırlar. Altmışlı yıllarda yetenekli, genç şairler *R. Feyzullin*, *R. Gataş*, *G. Rehim*, *R. Haris* ve *R. Mingalim* gibiler gelirler. 70. yıllarda *Reşit Ehmecanov*, *F. Yarullin*, *Zölfet*, *M. Eglemov*, *K. Sibgatullin*, *R. Miñnullin*, *F. Safın*, *Z. Mansurov*; 80. yıllarda *R. Zeydulla*, *H. Eyüpov*, *L. Zölkarney*, *G. Morat*, *N. Akmal* gibiler şiir dünyasının kapısını çalar.²⁰⁶

²⁰³ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.255.

²⁰⁴ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.728.

²⁰⁵ Tamurbek Devletşin, age., s.478.

²⁰⁶ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.256.

Yeni nesil durgunluğa, vaizciliğe ve donuklaşan sarı renklere karşı çıkar, metaforlara, esnek görünümlere, çeşitliliğe ve beyaz şiire daha geniş şekilde başvurur. İçerikte toplumsal meseleler üzerinde durulur, hayat felsefesine derinlik girer. R. Feyzullin'in *Körüşçeler*, *Seydeş*; R. Mingalim'in *Kük Astında*, R. Haris'in *Ressam*, *At İyerlev* gibi eserlerinde dış yenilikten daha çok, dönemin büyük sıkıntılarını lirik yollar yardımıyla canlandırma görülür.²⁰⁷

Altmışınca yılların başında edebiyata gür sesli şairler gelir. *Ravil Feyzullinlar*, *Renat Harisler* nesli diye adlandırılan bu nesil memlekette süren toplumsal-siyasî değişimler dalgasında bağırarak yükselir Şifalı yenileşme çağının başıdır bu. Gençler kıdemli şairlerden sağlam şekilde ayrılıyorlardı. Eski şairler geleneksel kalıplardan pek fazla uzaklaşmıyordu, işte böyle bir zamanda Ravil, Renat, Redif²⁰⁸, Röstemler kanunlaşan kısa kalıpları yıkıp attılar. Basında bu yeni şiir ile ilgili şamatalı tartışmalar başladı. *Enver Davidov*, *Şeref Möderris* gibi şairler gençlerin «eskiyi yıkma» arzusunu heyecanlı şekilde savunarak makaleler yazsalar da *Hesen Tufan* gibi usta kuşak bu tarzlara Tukay-Celil geleneklerini yıkma, şiiri bozma olarak bakıyorlardı. Sibgat Hekim ise heyecanlanıp-teleşlanıp çarpışmadı, onun fikri aynı oldu: “*Gayret etsinler...*”²⁰⁹

Bu dönem şiirinde sıradan insanın ruh dünyasını hayattaki değişimlere, toplumsal ilişkilere, aileye bağlı olarak ortaya çıkarma; onun mutluluğunu-üzüntüsünü, isteklerini merkeze koyma ön planda olan konulardandır. (N. Arslanov, *İr Gayretë*; R. Haris, *Këşë*; M. Eblemov, *Yırakka Kitëp Kara* vb.)

Şiir özel hisleri (E. Reşit, *Bërëncë mehebbet*; R. Feyzullin, *Sinëñ öçen yeşiyim*), memlekete, toprağa, halka derin hizmeti yansıtmış (G. Afzal, *Tugan cirëñnen kitme*; E. Reşit, *Avılını saginganda*; K. Sibgatullin, *Ëzlemegëz elle kaylardan*), ana dil hakkında derinden üzülmüş (Ş. Galiyev, *Tugan tël*; R. Belyev, *Tugan tëlde deşsem gëne*), anne-babayı sevme hislerini ön plana almıştır (R. Feyzullin, *Mëne bëz de üsëp cittëk, eni, Minëm eti*; K. Sibgatullin, *Eni*; R. Belyev, *Enkeyge hat*; R. Miñnullin, *Su buyınnan enkey kaytıp kile*). Bu konulardan başka şiir büyük şahısları tasvir etmiş (H. Tufan,

²⁰⁷ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.728.

²⁰⁸ Hesen Tufan, 1967'de Kazan Utları dergisinde yayımlanan “*Soklandıra da, Şatlandıra da*” adlı yazısında Redif'in yeni şairler arasında fark edildiğini, onun doğuştan yetenekli olduğunu, Redif'in Tukay, Taktaş ve Celil'in vasiyetlerini devam ettirenlerden birisi olacağına inandığını belirtir.

²⁰⁹ Mars Şabayev, *Tatarstannıñ Halk Şagıyrë Sibgat Hekimneñ Vafatına Un Yıl, Sagingıra...*, Kazan Utları, sayı 7 (885), 1996, s.180.

Mogikan; S. Hekim, *Kırgınçı Bülme*; R. Haris, *Mullanur*; R. Feyzullin, *Seydeş*; M. Eblemov, *Tukaydan hatlar*, *Akmulla arbası*); II. Dünya savaşını (G. Huciyev, *Běžněn Musa*; N. Devli, *Belinda okop*; S. Hekim, *Duga*, *Elë haman kurkıp uyanamın*), doğayı koruma gibi konuları işlemiştir.²¹⁰

* * *

Ravil Feyzullin (1943), 4 Ağustos 1943'te Tataristan'ın Balık Bistesı bölgesi Baltaç köyünde bir işçi ailesinde dünyaya gelir. Kotlı Bökeş köyünde liseyi ve 1965 yılında V. İ. Ulyanov-Lenin ismindeki Kazan Devlet Üniversitesi, Tarih-Filoloji Fakültesinde okur. 1966–1967 yıllarında Sovyet Ordusuna hizmet eder.²¹¹ 1968–1977 yılları arasında Tatar Yazarlar Birliği'nin Elmet bölümüne başkanlık eder, 1973–1977 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliği'nin genel sekreteri olarak çalışır. 1977 yılında profesyonel yazarlığa başlar. 90'lı yıllarda “Kazan Utları” dergisinin yazı işleri müdürü olur.²¹²

Feyzullin ilk şiirlerini lisede okuduğu dönemde yazmaya başlar ve şiirleri matbuatta görünür. Şiirin ulu meydanına ise o, 60'lı yılların başında çıkar. Sibgat Hekim, Kazan Utları dergisinde kaleme aldığı “*Poëziyebëzge Yaña Şagıyr Kile*” adlı kısa bir yazıyla Feyzullin'i tanıtır. Onun şiir meydanına korkarak değil cesur, kendisine inanarak geldiğini söyler.²¹³ Feyzullin'in şiiri, en başta, savaştan sonra, altmışıncı yıllarda, bilim-teknik ihtilâli çağında şekillenen neslin dünyaya bakışını, hayatla ilişkisini, ruhî ve ahlâkî arayışlarını yeni zamana göre yansıtma isteği ile doluydu. Feyzullin az sözle çok şey anlatan şairlerdendir. Onun şiirlerinde geleneksel tasvirlik yoktur, o, şiirlerini psikolojik durum, hisler ve fikirdeki karmaşalar, beklenmeyen lirik dönüşler temeline inşa eder. Onun şair olarak ustalığı kısa şiirleriyle büyük hayat felsefesi, psikolojik yoğunluk ve fikir yoğunluğunu verebilmesinde saklıdır.²¹⁴

²¹⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 256-257.

²¹¹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.481.

²¹² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Ravil Feyzullin*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.349.

²¹³ Sibgat Hekim, *Poëziyebëzge Yaña Şagıyr Kile*, Kazan Utları, sayı 2, KPSS'nin Tatarstan Öлке Komitetinin Gazeta Hem Jurnallar Neşriyatı, Kazan, 1967.

²¹⁴ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.481.

Feyzullin'in hacimli şiirlerinde ise, zamanın önemli problemleri, toplum ve insan ilişkisi tasvir edilir. (*Gadilerge gimn, Köreşçeler, Seydeş*). Son yıllardaki arayışları, sevgisi, kendisi ve yaşam hakkındaki düşünceleri “*Zaman Këmnëñ Zamani?*” isimli şiirinde yankı bulur.²¹⁵

* * *

Gerey Rehim (1941), 15 Temmuz 1941 yılında Tataristan'ın Şögir bölgesi Fedotovka köyünde kolhozcu bir ailede doğar. 1959'da Fedotovka mektebini tamamlar, önce kolhozda, sonra köy kütüphanesinde çalışır. 1961 yılında Leninnogorskinin «İliç Vasıyatlerë» isimli bölge gazetesinde onun «Yazgı Cır» adındaki ilk şiiri çıkar. 1962–1967 yıllarında Kazan Devlet Üniversitesi'nin Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünde okur. 1965–1967 yılları arasında «Kazan Utları» dergisinde basılan şiir çevirileri ve «Bërençë Karlıgaçlar» serisinde çıkan «Vegde» isimli birinci kitabı ile G. Rehim kendisini yetenekli, ümit vadeden kalem sahibi olarak tanıtır.²¹⁶

G. Rehim, insanın his ve duygu dünyasına yönelik şekiller arayarak lirizme, şarkıya ve nağmeye ağırlık verir, lirik parçalarında (*Su Buyında Yalgız Tal, Buran, Dürtnëñ Bëre, Moñlı Uy*) insan ve tabiat, sevgi ve namus gibi edebî sorunlar hakkında düşünür.²¹⁷

G. Rehim şiirlerinin dışında mizah-tenkit, çocuk edebiyatı, nesir ve müzikal drama alanlarında da eser verir. 1977 yılında yayımlanan *Könner Yazga Avıškaç, Sargaymagız, Ukaştannar* adlı povestleri, çocuklar için yazılan kitapları, *Onıttıñ Bugay, Uynagız Garmunnar* adlı kitapları okurlar tarafından sevilerek karşılanmıştır.²¹⁸

G. Rehim “Kaherlengen Mehebbet” operası ile 1984 yılında G. Tukay Devlet ödülünü kazanmıştır.²¹⁹

---

²¹⁵ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.729.

²¹⁶ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.393.

²¹⁷ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.728.

²¹⁸ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Gerey Rehim*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.399.

²¹⁹ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.394.

* * *

Renat Haris (1941), 1941 yılında Ulyanovsk bölgesinin Boğdaşkino ilçesi Zirikli Kül köyünde bir öğretmen ailesinde doğar. Çocukluğu ve okul yılları Tataristan'ın Buva bölgesinde geçer. 1963 yılında Kazan Eğitim Enstitüsünü tamamlar.

1965–1971 yılları arasında *Cumhuriyet*, *Gençler* gazetelerinin yazı işlerinde, 1971–1973 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliği idaresinin genel sekreteri olarak çalışır. 1973 yılında Tataristan Kültür bakanı olarak atanır, 1982–1994 yılları arasında “Kazan Utları” dergisinin ve “Tataristan Heberleri” gazetesinin baş redaktörü görevlerini yürütür.²²⁰

R. Haris beklenmedik teknikler ve kıyaslamalar şairidir. *Ak Sölgë*, *Bizek*, *Güzel Gömbez* ve *Hisëmnëñ İsëmë* gibi kitaplarında insanlara duyduğu sevgiyi, dönem ve hakikat hakkındaki düşüncelerini kısa, düzenli kompozisyonlar, kıvrak ritimler ve lirik yollar vasıtasıyla okuyucusuna ulaştırır. Son yıllarda Doğu şiirinin ruhunu, *Kandalıy* gibilerin sevgisini şiirlerine sokar. *Öç Übëşev poeması* ve *Mehebbet Şigırlerë* günümüz Tatar şiirinin kazanımlarıdır.²²¹

* * *

Zölfet (1947), 3 Ocak 1947 yılında Tataristan'ın Möslim bölgesi Yaña Seyët köyünde kolhozcu bir ailede doğar. Kendi bölgesindeki Urazmet Lisesini bitirince 1965–1969 yılları arasında Kazan Devlet Üniversitesi'nde okur. 1969 yılının Nisan ayından itibaren altı yıl *Çayan* dergisinde, daha sonra 1977 yılında Moskova'da üst düzey yazarlık kurslarına katılır. *Zölfet*'in ilk şiiri matbuatta onun öğrencilik yıllarında görülür. 1968 yılında yirmi şiiri «Bërëñçë Karlıgaçlar» serisinde yer alır. 70. yıllar devamında şairin «Yazmışlar Yarında» ve «Utlı Bozlar» adında iki kitabı basılır.

Şair gerçekliği, lirik kahramanın iç dünyasını, halkın kaderini, geçmişteki büyük tarihî olayları (ihtilâl, II. Dünya Savaşı) veya bugünün mühim problemlerini felsefeye bağlı olarak işlemeyi ister. Bu konular onun lirik monologlarında, baladlarında (*Timërçë turında ballada*, *Garmunçı turında ballada*, *Kaygı turında ballada*, *Yodrık*) ve 1982 yılı Kazan Utları dergisinde yayımlanan, edebî toplulukta şairin sanatsal arayışlar yolundaki

²²⁰ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Renat Haris*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.403.

²²¹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.729.

yeni bir başarısı olarak değerlendirilen «Yöreklerde—ülmes dastan» isimli poemasında ayrıca açıkça gözlenir.²²²

Zölfet'in şiirlerinde şahsî zıtlıkları siyasî boylamda çözmek ön planda değildir, geçmiş gelenekleri koruma, gelecek nesillere aktarma isteği güçlüdür. Onun eserlerinin başka bir başarısı da Tatar şiirinde sembollere ayrıca müracaat etmesindedir.²²³

Poetik düşünceyi yayarak göstermeye çalışmak, halka karışmak, temsilcilik, etkili ve orijinal tasvir gücü, düzenli ritm, Zölfet'in tarzına has özelliklerdir.²²⁴

* * *

Robert Miñnulin (1948), 1 Ağustos 1948 yılında Başkurdistan'ın İlleş bölgesi Necedë köyünde kolhozcu bir ailede dünyaya gelir. Çocukluğu Sön ırmağı boyundaki Şemmet köyünde geçer, komşu Akküz köyünde sekizinci, sınıfı tamamlar, ardından Ufa'ya gidip, birkaç ay Sevde-Kulinariya Lisesi'nde okur, kendi kolhozunda çalışır.²²⁵

1968–1973 yıllarında Kazan Devlet Üniversitesinde okur. Üniversiteyi bitirince, 1973–1976 yıllarında *Yeş Leninci* gazetesinde, 1977–1983 yıllarında Kazan Utları dergisinde, 1989–1991 yıllarında *Tataristan Televizyonu*, *Sabantuy* gazetesinde çalışır.²²⁶

R. Miñnulin mektepte okuduğu yıllarda şiir yazmaya başlar. Bu şiirleri bölgenin gündelik matbuatında basılır. 1976 yılında «Behëtlë Bulıgız» isimli ilk müstakil şiirlerini yayımlar.

Son yıllarda Miñnulin çocuk edebiyatıyla da ilgilenir. Doğruluk-dürüstlük, namusluluk, memleketi sevmeye, işini sevmeye gibi çocuk terbiyesinde büyük rol oynayan düşünceleri şair kendisine has bir üslupla, çocukları şiir yoluyla etkilemek için kullanır. Çocuk edebiyatındaki başarılarıyla Miñnulin 1982 yılında M. Celil isimli ödüle layık görülmüştür.²²⁷

---

²²² Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.394.

²²³ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gylyceev, H. M. Yosıpova, age., s. 293.

²²⁴ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Zölfet*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.440.

²²⁵ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.308.

²²⁶ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Robert Miñnulin*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.447.

²²⁷ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s.308.

* * *

1960-1980 yıllarında nesirde İ. Gazi, G. Beşirov, G. Epselemov, E. Yeniki, A. Gıylecev, G. Ahunov, H. Kamalov, M. Mehdiyev, A. Rasih, H. Fettah, M. Hebibullin aktif olarak ön plandaydı.

Bu dönemde savaş ile beslenen, memleket ve halkın kaderi için kaygılanmanın yansıdığı eserlerin sayısı artar. (E. Yeniki, *Töngë tamçılar, Tınıçlanuv, Maturlık*; M. Galiyev, *Töngë kıyulık*; H. Saryan, *Bër ananıñ biş ulı*; G. Epselemov, *Sünmes utlar*; A. Gıylecev, *Uramnar artında yeşël bolın*).²²⁸

Şiirde olduğu gibi “Kruşçev yumuşaklığı”ndan sonra nesirde de bu ana kadar abartılarak, idealleştirilerek tasvir edilen sosyalist toplumun gerçek yüzü ortaya koyulur ve ezop dili ile tenkit edilmeye başlanır. Yaşamın uzun yıllar gölgede kalan çirkin yönlerine dikkat çekilir, insan ve sistem zıtlığı edebî teknikler yardımıyla tasvir edilir. (A. Gıylecev, *Eteç Mëngen Çitende*; E. Bayanov, *Tav Yagı Povesti*)²²⁹

Askerî-vatansever temayı merkeze alan eserlerde kahramanlığa hayran olma ikinci plana düşer, kahramanlığın kaynaklarını arama, savaşın acı faciasını realist tasvirlerle verme ön plana çıkar (H. Kamalov, *Herkëmnëñ gomërë bër gëne, Bëznë öyde köteler vb.*).

Yine bu dönemde «köy nesri» büyük başarılarla ulaşır (R. Töhfetullin, *Avıldeşim Nebi, Yıldızım*; M. Hesenov, *Saf ciller*; A. Rasih, *Yazgı Avazlar*; E. Bayanov, *Tav yagı povëstë vb.*)

Hayat yeniliğini, çağ kahramanını, onun özellikle psikolojik portresini, ruhî-ahlâkî yüzünü, ideallerini ortaya koyma isteğine bağlı eserlere türlü yazgılı kahramanlar, türlü mesleklerdeki insanlar girer (G. Ahunov, *Hezine*; A. Gıylecev, *Öç arşın cir*; M. Mehdiyev, *Frontoviklar, Këşë kite – cırı kala vb.*).

Bu dönem nesir eserlerinin sanat değeri yükselir, olaylar insanın yazgısıyla birlikte verilir, psikolojik derinlik, şahsın ruhî karmaşası bütün detaylarıyla tasvir edilir.

Eserler tema bakımından zenginleşir. Tatar halkının geçmiş tarihini, toplumsal-ruhî hayatını anlama isteği (H. Fettah, *İtil suvı aka torur, Sızgıra torgan ukklar*; M. Hebibullin, *Kubrat Han vb.*); Sovyet hakimiyetinin çeşitli dönemlerinde Tatar

²²⁸ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.258.

²²⁹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.730.

köylüsünü tasvir etme, onların yaşama şekli (F. Hösniy, *Utuzınçı yıl*; A. Gıylecev, *Yazgı Kervannar*; G. Ahunov, *Çiklevék töşë*; M. Mehdiyev, *Bëz–kırık bërëncë yıl balaları, Këşë kite cırı kala*); II. Dünya Savaşı yıllarının karışıklıklarını, facialı olayları yeni çağın büyükleriyle değerlendirme (H. Kamalov, *Herkëmnën gomëřë bër gëne*; Ş. Rekıynov, *Kaydan sin, Can? Kızlar-yoldızlar*; M. Yunıs, *Şemdellerde gëne utlar yana*); işçilerin hayatı, seçim meseleleri (G. Ahunov, *Hezine, Hucalar*; A. Gıylecev, *Zey ëncëlerë*; E. Bayanov, *Ut hem su*); halka ait gelenek ve göreneklerin azalması, edep ve ahlâkın bozuluşu için kaygılanma (E. Yeniki, *Eytëlmegen Vasıyet*; H. Saryan, *Ber ananıñ biş ulı*; A. Rasih, *Sınav*; A. Gıylecev, *Comga kön kiç bëlen*); bilim insanlarının, aydınların hayatını ruhî-psikolojik planda ele alma gibi temalar ön plana çıkar (A. Rasih, *İkë buydak*; G. Epselemov, *Ak çeçekler, Yeşël yar*; A. Gıylecev, *Uramnar artında yeşël bolın, Urtalıkta*).²³⁰

* * *

Garif Ahunov (1925–2000), 1925 yılında Tataristan’ın Öçili köyünde bir çiftçi çocuğu olarak doğar. Arça öğretmen okulunu bitirdikten sonra 1947–1952 yılları arasında Kazan Devlet Üniversitesinde okur. 1952–1956 yılları arasında “Sovyet Edebiyatı” dergisinde çalışır. Ondan sonra on yıldan fazla bir süre Elmet şehrinde petrolcüler arasında yaşar, *Elmet Yazarlar Birliği*’ni kurar. 1968 yılında Kazan’a döner. Tataristan Yazarlar Birliği’nin sekreteri (1968–1971), Kazan Utları dergisinin yazı işleri müdürü (1971–1974), Tataristan Yazarlar Birliği’nin başkanı olarak çalışır.

Ahunov’un ilk yazarlık tecrübeleri öğrencilik yıllarına denk düşer. İlk hikâyesi 1951 yılında basılır. Öğrencilerin hayatını işleyen “Yeşlik Yemi” (1955) romanı onu yetenekli genç nasir olarak tanıtır. Petrolcüler arasında yaşamak onun çalışmalarını da çok etkilemiştir. Onlar hakkında pek çok hikâye, deneme, kısa roman ve “Hezine” (1963) adlı romanını yazar.

Yetmişli yıllarda yazar tarihî-ihtilâl temasını işleyen romanlar üstünde çalışır. 1978 yılında büyük epik eserin üçlemesinin ilk kitabı “İdil Kızı” romanı basılır.²³¹

²³⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 258-259.

²³¹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Arif Ahunov*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.279.

* * *

1960-1980 yıllarında dramda, sahne edebiyatının kıdemli nesli N. İsenbet, M. Emir, R. İşmorat gibilerin yanına 60–70. yıllarda H. Vahit, Y. Eminëv, Ş. Heseyënov, Z. Şahimorotov, C. Şekurov, A. Gıylecev, T. Miñnullin, E. Bayanov, İ. Yuziyev, R. Mingalim, F. Yarullin gibi edipler katılır. 80. yıllarda ise R. Hemid, E. Gaffar, F. Sadriyëv, Y. Safiullin, R. Batulla, F. Beyremova ve başkalarının piyesleri sahnelenir.²³²

İleride Tatar dram sanatının yeni sözünü söyleyecek olan bu yazarlar, kendilerini ilk olarak parlak yapımcılığa karşı çıkmaları ile tanıtırlar. Buna örnek olarak Ş. Höseyinov'un *Eni Kildë, Zöbeyde Adem Balası* (1965); H. Vahit'in *Bërëñçë Mehebbet* (1970), *Soñgi Hat* (1966), A. Gıylecev'in *Siz Kiñgırav, Cirge Tapşırılğan Sërler, Can Cılısı, Közge Açı Cillerde*, İ. Yuziyev'in *Yanar Çeçek*, T. Minnullin'in *Milevşenëñ Tugan Könë* (1968), Y. Emiyev'in *Satuvçılar* (1963), A. Rasih'in *İkë Buydak* ve R. Batulla'nın *Öçev Çıktık Yırak Yulga* gibi piyeslerini anmak mümkündür.

Altmışlı yılların başında dram sanatında bir canlanma gözlenir ve bu durum ilk olarak komedi türünde kendisini hissettirir. Vodvil (H. Vahit, "*Kük Kapısı Açılrsa*" 1967; Ş. Zeyniy, "*Eyi Eşneler*" 1968); müzikal komedi (Ş. Bikçurin'in "*Bëz Ayırılışmabız*" 1964), lirik komedi (H. Vahit, "*Rehim İtëğëz*" 1961; "*Kayda Soñ Sin?*" 1964), yaşam komedisi, (Y. Eminev, "*Satuvçılar*" 1961, M. Hesenov, "*Köye Kübelegë*" 1962; "*Ucım Bozavı*" 1966; T. Minnullin "*Nigëz Taşları*" 1968); ciddî komedi (H. Vahit, "*Karlıgaç Kanat Kaga*" 1966), trajikomedi (Ş. Hüseyinov "*Zöbeyde-Adem Balası*" 1961); satirik komedi-hikâye (N. İsenbet "*Kırlay Yëğëtë*" 1968); satirik yaşam komedisi (T. Zakirov "*Buydak*" 1964) gibi şekiller ortaya çıkar.²³³

Bu dönem dramında ön plana çıkan temalar ise şunlardır: gençlerin şahıs olarak şekillenışı, hayata atılmaları (H. Vahit, *Bërëñçë Mehebbet*); mektep hayatını çeşitli yönleriyle ele alma (H. Vahit, *Onıta almasan, nişlersëñ*); köy ve kolhoz hayatını sevmeye (T. Miñnullin, *Kırlarım, Tugaylarım*); tarihî konular, doğayı koruma, yaşamın anlamını ön plana koyma (İ. Yuziyev, *Kır kazları artınnan, Sandugaçlar kilgen bëzge*); nesillerin arasındaki manevî bağlılık, millî özelliklerin korunması, memlekete ilgi (T. Miñnullin, *Monda tuvdık, monda üstëk*; A. Gıylecev, *Yëfek bavlı bilbil koş*); çağdaşların zengin iç

²³² D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 260.

²³³ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.726.

dünyasını, ruhî durumlarını, edep-ahlâk meselelerini tasvir etme (Ş. Höseyënov, *Zöbeyde–Adem balası*; A. Gıylecev, *Közgë açi cillerde, Eger bik sagınsaň...*).²³⁴

* * *

Tufan Miñnullin, 1935 yılının Ağustosunda Tataristan'ın Kama Tamağı ilçesinin Merethuja köyünde kolhozcu bir ailede doğar. 1956–1961 yılları arasında Moskova'da M. S. Şçepkin ismindeki tiyatro lisesinde okur. Daha sonra da tiyatrodaki aktör olarak çalışır.

T. Miñnullin, edebiyata altmışlı yılların başında mizahî hikâyeler ve küçük hacimli sahne eserleriyle girer. Daha sonra o, esas ürün verme yönü olarak tiyatro eseri yazmayı seçer ve hayatın ciddî, ahlâkî meselelerini ele alan çok sayıda komedileri, dramları seyircilerin sevgisini kazanır, kabiliyetli bir dramcı olarak tanınır.²³⁵

Miñnullin eserlerinde tarihî kişiler (*Kankay Ulı Behtiyar, Moñlı Bër Cır, Bëz Kitebëz, Sëz Kalasız*), köy-kolhoz hayatı (*Kırlarım-Tugaylarım*), petrolcülerin hayatı (*Monda Tuvdik, Monda Üstëk*), mektep-kültür (*Üzëbëz Saylagan Yazmuş*), nesillerin ilişkisi, halkın borçlarını ödeme (*Nigëz Taşları, Eniler hem Bebiyeler*) gibi konular üzerinde durmuştur. Onun eserlerinde iyimserlik göze çarpar; o insana, insanın manevi gücüne inanır. Halkın gelenek ve göreneklerine, nesiller arasındaki bağa, yaşlılara hürmet gibi konulara önem verir.²³⁶

* * *

1960–2000 yılları edebiyatının ikinci dönemi ise 1985–2000 yılları arasını kapsar.

1985–2000 yılları arasındaki Tatar edebiyatının durumu ise şöyledir:

80. yılların ortasında memlekette başlayan demokratik değişimler, açık sosyalistik sistemin temelini zayıflatır, onun bütün karşıtlıkları açılır. Komünist partisinin hâkimiyeti bitirilir, yeni iktisadî yönelişe–kapitalizme yol açılır. 1990 yılında Tataristan'ın egemenliği hakkında beyanname kabul edilir; Tatar dili devlet dillerinden

²³⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.260-261.

²³⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, *Tufan Miñnullin*, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.377.

²³⁶ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.272-273.

birisi olarak kabul edilir. Toplumda Ekim İhtilâline (1917) ve 1941–1945 yıllarındaki II. Dünya Savaşı'na bakış değişir.

Bu dönemde totaliter sistemin kişiliksiz taraflarını ifşa eden eserler yazılır. (M. Hesenov, *Yazgı Acagan*; R. Möhemmediyev, *Sirat Küpëre*; N. Fettah, *Kiçüv*; A. Gıylecev, *Yegëz, bër doğa*; G. Tavlin, *Afet*) Tatar halkının uzak ve yakın tarihine ilgi artar, tarihî gerçeklikle temellenen eserler verilir (R. Batulla, *Söyembike*; M. Hebibullin, *Söyembike hanbike hem İvan Grozny*; E. Reşitov, *Kolşerif, Möhemmedyar*). Milletın kaderi, onun bugünü ve geleceği için kaygılanma bağlamında dil, gelenek-görenek meseleleri üzerinde durulur (M. Galiyev, *Nigëz*; T. Miñnullin *Şecere*).²³⁷

Seksenli yıllar sonunda toplumda başlayan büyük değişimlerin etkisinde, edipler dönem hayatını tenkitsel planda yansıtmaya eğilim gösterirler, Sovyet sistemine tenkitsel analiz yapma eğilimi ortaya çıkmaya başlar. Yazılıp da zamanında basılamayan eserlerden İ. Salahov'un "Taygak Kiçüv" romanı G. İshakî'nin göç sırasında yazılan eserleri (*Dulkin İçinde, Öyge Taba, Can Bayıbıç, Köz, Olug Möhemmed*) yayımlanır.

Yine seksenli yıllar sonunda toplumda başlayan derin değişiklikler etkisinde edebiyatta zaman konularını aydınlatma tarzı değişmeye başlar. Tataristan'ın müstakillik, bağımsızlık için mücadelesi edebiyata yeni bir ruh üfler, ediplerin yaratıcılık enerjisini kuvvetlendirir, fikirleri açıktan açığa söylemeye imkan verir. İdeal bir sistem olarak tanıtilen Sovyet sistemi bir çok eserde eleştirilmeye başlanır, işçi ile idareciler arasında ilan edilen eşitliğin gerçek yüzü ortaya konulur. (R. Muhammediyev'in *Kanarya Kafes Kuşu*, T. Galiullin'in *Tövbe, İlmek*, A. Gıylecev'in *Balta Kimin Elinde?* adlı romanları).²³⁸

XX. yüzyıl sonundaki değişim, yazarların dünyaya bakışının değişmesine sebep olur. Tatar edebiyatında son on yıl içinde sadece milletin devletçi geçmişine değil, daha da eski dönemlere, yani İslam dinini kabul ettiği dönemlere başvurma söz konusudur. Tatar söz sanatı güçlü adımlar ile mitolojiye, mit yaratmaya yönelir. Bugünkü edebiyatta majik realizm akımı ruhundaki eserlere örnek olarak F. Beyremova'nın *Kül Balığı, Kanatsız Akçarlaklar*, G. Gıylmanov'un, *Albastılar, Oça Torgan Këşëler*, N.

²³⁷ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 272-273.

²³⁸ Çulpan Zarıpova-Çetin, age., s.150.

Gıymatdinova'nın *Bolan*, Karakoş, M. Galiyev'in *Nigéz*, Z. Hekim'in *Agımsuvda Ni Bulmas*, F. Yahin'in *Sihërçë Kızı*" gibi eserlerini gösterebiliriz.

Tatar yazarları arasında ilk olarak Z. *Hekim*'in eserlerinde postmodern edebiyata özgü özellikler yansır. XX. yüzyılın son yirmi yılı içinde Tatar edebiyatında psikolojik başlangıcın öne çıkması psikolojizme temellenerek yazılan hikâye ve romanların artışına neden olur.²³⁹

* * *

1985–2000 yılları arasında Tatar edebiyatında şiirde G. Afzal, E. Bayanov, İ. Yuzyiyev, Reşit Etmecanov, E. Reşitov, R. Feyzullin, M. Eglemov, Zölfet, F. Yarullin, H. Eyüпов, K. Sibgatullin, Z. Mansurov, R. Zeydullina, G. Morat gibi isimler ön plandadır. Onların yanında insanın ruh güzelliğini, sakin hislerini, belirsiz duygularını uyandıran L. Şagıyrcañ, Ğ. Möëminova, N. Safına, R. Veliyëva, K. Bulatova, B. Rehimova, F. Zıyatdinova, F. Tarhanova, Ğ. Şerifullina, A. Minhacëva vb. şairlerin saflık yayan sanatları ışıldar.

Bu dönemde bazı şairler, zamanın gerçekliğine yüz çevirip, olayları realistik görünümde yansıtırken (R. Feyzullin, R. Haris, L. Şagıyrcañ, Z. Mansurov, A. Helim), bazı şairler ise hayal dünyasını, duyguları, özel hisleri, mutlu yaşama isteğini romantik tasvirler yardımıyla verirler (İ. Yuzyiyev, R. Gataş, Robert Ehmecanov).²⁴⁰

Bugünkü şiirde şairler, sanatçılar için yeni imkânlar açılmasından faydalanarak, halkın bağımsızlık mücadelesine yön vererek yer alırlar (M. Şabayev, Açıktañ Açığa, G. Rehim, Böyëk Haklık, R. Haris, Üzgerebëz gibi).²⁴¹

Bu yıllarda şiirde dikkati çeken temalar şunlardır: halkın tarihe ilgisinin artması, memlekete, toprağa bağlılık duyguları (G. Afzal, *Açı Yazmışlar*, Zölfet, *Tufrak Tarta*); Tatar dilini, dinini ve geleneklerini koruma (F. Yarullin, *Köreşçë*, Zölfet, *Cannarga Tiye Şul*, *İmansızlar*, N. Yuzyiyev, *Ukazlı Şagıyr Bulgançı*); büyük kişilerin aydınlık tasviri (R. Haris, *Necip Cihanov*, *Seydeş Yarı*, Zölfet, *Küreşe Kalsak*; N. Yuzyiyev, *Sin Bit Tıñly Bële İdeñ*, *İlham Niçe Yeşte?*); tabiatı koruma (Z. Mansurov, *Su Anası*, *Balık*

²³⁹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.732.

²⁴⁰ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.280.

²⁴¹ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.729.

Kıçkıruvı); anne-babaya saygı (R. Miñnullin, *Enkemññ Dogaları*; Ş. Mannapov, *Kartlar Kayta Comgadan*).²⁴²

Bu dönemde poema türünü geliştirmede aynı şekilde *İ. Yuziyev, M. Eglemov, Zölfet, G. Morat, R. Zeydulla, R. Sültiy* gibiler büyük paya sahiptir. Şiirde oratoryo, libretto, şiirsel drama, sone gibi türler varlığa gelir. Lirik şiirin özel bir türü olan şarkı türü ilginin merkezindedir. Onun yeni dönemdeki gelişiminde *H. Tufan, S. Hekim, G. Afzal, Ş. Galiyev, G. Zeynaşeva, İ. Yuziyev, R. Feyzullin, R. Haris, R. Beliyev, R. Miñnullin, Zölfet, F. Safin, Ş. Cihangirova* gibi şairler önemli paya sahiptir.²⁴³

* * *

1985–2000 yılları arasında Tatar edebiyatında nesirde *A. Gıylecev, E. Yeniki, M. Mehdiyev, M. Hesenov, E. Bayan, İ. Salahov, R. Möhemmediyev, R. Batulla, N. Fettah, M. Hebibullin, F. Sadriyev, A. Helim, N. Gıymetdinova, F. Beyremova, F. Latiyfi, K. Kerimov, M. Hucin, F. Safin, R. Feizov, R. Cibat* ön plana çıkan isimlerdir.

Hikâye türü için her yıl *F. Hösniy* ismindeki ödülün verilmesi bu türün aktifleşmesine sebep olur. (*M. Hucin, R. Feizov, R. Zeydulla, M. Galiyev, F. Yarullin, R. Gazizov, N. Gıymatdinova*).²⁴⁴

Nesirde entelektüel yöneliş güçlü şekilde belirmeye başlar. Entelektüel edebiyat felsefî-psikolojik, toplumsal, ahlakî özellikler ile zenginleştirilerek meydana çıkar. Entelektüel başlangıcın grotesk şekline ve satirik heyecana başvurması Sovyet toplumuna güçlü bir tenkit ile bakan eserlerin yaratılmasına sebep olur.

Son yıllar Tatar nesrinde romantizm tekrar yeşerir (*F. Sadriyev, Kırgıy Alma Açısı, M. Galiyev, Altın Totka*), santimental içerikli eserler yazılmaya başlanır (*F. Yarullin, Yaralı Yazmışlar, Kıygak, Kaz Kıçkıra, F. Beyremova, Këm?*). Milletlin yazgısına ve onun geleceğine münasebette millî realizm akımı, millî karakterler yaratması ile karakteristiktir. (*F. Latiyfi, Hıyanet*). Sembolik şekiller üzerine kurulan, çeşitli metaforik içerikli eserler Tatar nesrini yeni değerler ile zenginleştirir.²⁴⁵

²⁴² D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.280.

²⁴³ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.730.

²⁴⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.281.

²⁴⁵ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.732.

Bu yıllar nesrinde genel olarak bakıldığında en çok işlenen konular ise şunlardır: Stalin rejimini edebî tasvirlerle verme (İ. Salahov, *Taygak Kiçiv*; G. Tavlin, *Afet*; A. Gıylecev, *Yögöz, Bër Doga* vb); durgunluk yıllarının kötü tarafları ve haksızlığa izin verme gibi konuların üstünde durma (R. Möhemmediyev, *Këneri–Çitlëk Kuşu*; A. Gıylecev, *Balta Këm Kulında?*; F. Safin, *Gölcihan*); halkın geçmişte yaşadığı facialar (R. Batulla, *Söyembike*; M. Hebibullin, *Söyembike Canbike hem İvan Groznyi*; F. Latıyfi, *Hıyanet*); zamanın değişimine bağlı olarak toplum hayatına ahlâksızlık, imansızlık gibi meselelerin girmesi ve bunların sebepleri üzerinde düşünme (T. Galiullin, *Tevbe, Ėlmek, Töngë Yullar*; M. Malikova, *Öyërme*); ahlâki değerlerin korunması (M. Malikova, *Şefkat*; F. Sadriyev, *Taň Cilë*); islam dininin tarihine başvuru (F. Beyremova, *Soñğı namaz*, F. Yehin, *Ak Ebiyeler Dogası*).²⁴⁶

* * *

1985–2000 yılları arasında Tatar edebiyatında dram türünde ise T. Miñnullin, İ. Yuzyiyev, R. Hemid, R. Batulla, E. Gaffar, R. Mingalim, Z. Hekim, F. Beyremov, Amanulla, Y. Safiullin, D. Salihov, M. Gıylecev, G. Kayumov, R. Segdi ön plana çıkan isimlerdir.²⁴⁷

Seksenli yıllarda edipler, sahne kurallarını daha derin surette değiştirerek, sanatsal tasvir tekniklerinden belirli yapılara ve sembollere daha geniş yer verirler, bununla izleyiciye ya da okuyucuya duygusal etkide bulunmayı ve eserdeki ana düşünceyi tam olarak açmayı başarırlar.

Ülke tarihinde keskin değişimlerin başlaması sonucunda seksenli yıllar sonu Tatar dram sanatında yenilikler gerçekleşir. Komünist partisinin rolünün kaybolmaya başlaması, o ana kadar oldukça cesur eserler yazmış olan yazarları geniş medyaya çıkarır. İnsanın ahlâkî dünyası, millî örf ve adetlerin yok olma sorunu, totaliter rejim şartlarında insanlık özelliklerinin kaybolmaya başlaması, mal biriktirme, memur olma, sıcak makamda oturma isteği ile çeşitli cinayetler işleme, yalan ve iftiraldan çekinmemek adı geçen sahne eserlerinin ortak teması ve sorunuydu. T. Miñnullin'in *Eniler hem Bebiyeler* (1984), *Vöcdan Gazabı* (1987), *At Karagı* (1989), *İlgizer Plus Vera*

²⁴⁶ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.281-282.

²⁴⁷ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.282.

(1991); R. Hemid'in *İkë Segat Bër Gomër* (1985) dramları, A. Gıylecev'in *Öç Arşın Cir* (1987) tragedyası, *Köysëzlenen Sefer* (1988) dramı, M. Gıylecev'in *Biçara* (1989) dramı, G. Kayumov'un *Miras* trajifarsı (1990) işte bu yönelişteki eserler olarak, izleyicinin ilgisini üzerlerine çekerler.

Doksanlı yıllar başındaki siyasî mücadeleler ile birlikte ortaya çıkan düşünce ve fikirler, F. Beyremova'nın dram ve trajikomedi türlerindeki piyeslerinde ayrı bir yer tutar. Yazar tarihî belgeler temelinde şair Hadi Taktaş'ın yazgısını yeniden aydınlatır, onu etkili sanatsal teknikler, semboller, mitolojik motifler ve belirli yapılar vasıtasıyla ortaya koyar.

Melankolik ve ciddi komedi geleneği R. Batulla'nın *Söydërgëç Bötiyë* (1992), Z. Hekim'in *Karak* (1994), *Kürezeçë* (1998), M. Malikova'nın *Ocmah Balaları* (1990) gibi piyeslerinde devam ettirilir.²⁴⁸

Bu dönem dram sanatında, tür ve şekil çeşitliliğine yöneliş, eserlerde Fars unsurları ve parodi tekniklerini kullanma, belirliliğin sıklıkla fantastik ve absürt düzeye ulaştırılması, Rus ve Avrupa edebiyatları örneğinde “kötülük tiyatrosu” (Z. Hekim, *Yülerler Yortı*; D. Salihov, *Alla Kargagan Yort*, F. Beyremova, *Vakıyga Yülerler Yortında Bara*) ve absürt tiyatro örneklerini (M. Gıylecev, *Baskëtbolist*) kullanma hâkimdir.²⁴⁹

1.2. Şairin Biyografisi

1.2.1. Sibgat Hekim'in Hayatı

Ünlü Tatar şairi Sibgat Hekim (Sibgat Tacioğlu Hekimov) 4 Aralık 1911 yılında eski Kazan bölgesi Tsarëvokokşaysk ilçesi (bugünkü Tataristan Cumhuriyeti Arça bölgesi), Külli-Kimi köyünde köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. İlk eğitimini kendi köyünde alır, köyünde yedi yıllık eğitimini tamamladıktan sonra pionye yönetmeni olarak çalışır. 1931 yılında Kazan'a gelir, önce Tataristan İşçi Fakültesi'nde, daha sonra Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsü'nün Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünde okur. 1937–1938 yıllarında Tataristan Devlet Neşriyatında, 1938–1941 yıllarında

²⁴⁸ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.733-734.

²⁴⁹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.282.

«Sovyet Edebiyatı» (bugünkü Kazan Utları) dergisinde çalışır. 1938 yılında Tataristan Yazarlar Birliği'ne kabul edilir.²⁵⁰

Hekim'in ilk şiirleri otuzlu yılların başında yayımlanır. 1938 yılında “Birinçi Cırlar” adlı ilk kitabı basılır.²⁵¹

1941 yılının Temmuz ayında S. Hekim askere alınır. Bu yılın sonuna kadar yedek askerî karakolda çalışır, ardından kısa süreli askerî okullarda okur. 1942 yılının Mayısında orduda, önce öğrenci bölümünde, sonra bölük komutanı olarak Rjev çevresinde ve Kurs Dugasındaki savaflara katılır, cephede gösterdiği kahramanlıklar için “*Kızıl Yıldız*” nişanı ve madalyalar verilir. Şair, II. Dünya Savaşı'nda cephenin ön saflarında savaşmıştır.²⁵²

Nacar Necmi²⁵³ Sibgat Hekim'in Saylanma Eserler adlı kitabına yazdığı önsözde Sibgat Hekim'in asker-savaşçı olarak da, şair ve insan olarak da hep ön sırada yer aldığını, ön sırada olmanın ilk olarak onun kişiliğinden, ikinci olarak da Tukay'dan kaynaklandığını belirtir.

Sibgat Hekim cephede olduğu süre içerisinde de şiir yazmayı sürdürmüştür. *Safka Çakır Minë* (1941), *Frontta Bërëñçë Kôn* (1942), *Frontovik* (1942), *Hat* (1942), *Rjev Çitënde* (1942), *Hava Sugışı* (1942), *Anketa* (1942), *Duslar* (1943), *Kolın* (1944) vb. şiirleri cephede yazdığı, savaş dönemindeki duygularını yansıtan şiirlerdir.

1944 yılının baharında S. Hekim Saratov şehrinde askerî-politik kursları tamamladıktan sonra, 1946 yılının mayısına kadar Moldova'da sınır askerlerinin bölge politik idaresi birimi «Pograniçnik Moldavin» gazetesinde müdür olarak çalışır.

Askerden dönünce 1946–1950 yılları arasında S. Hekim *Sovyet Edebiyatı* dergisinde bölüm müdürü olarak çalışır. 1950 yılından itibaren profesyonel yazar olarak hayatına devam eder.²⁵⁴

Sibgat Hekim'in sağlığında altmıştan fazla kitabı basılır. Şair Rusya Federasyonu'nun *M. Gorkiy* ismindeki Devlet ödülünün, Tataristan Cumhuriyeti'nin *G.*

²⁵⁰ Gerey Rehim, Tatar Poeziyesë Antologiyesë 2, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1992, s.99.

²⁵¹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 19, Tatar Edebiyatı III, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.355.

²⁵² Davutov R. N., Nurillina N. B., Sovët Tatarstanı Yazuvçıları, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

²⁵³ İdil-Ural bölgesinden, Tatar-Başkurt Türklerinin meşhur şairidir. Nacar Necmi için ayrıca bkz. Mustafa Öner, İdil-Uraldan Bir Şair: Nacar Necmi, Türk Kültürü, sayı 395, Mart 1996, s.171-174.

²⁵⁴ Davutov R. N., Nurillina N. B., Sovët Tatarstanı Yazuvçıları, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

Tukay ismindeki Devlet ödülünün ve Lenin nişanının sahibi olur. Rusya Federasyonu'nun Yazarlar Birliği sekreteri, idare azası, Tataristan Yazarlar Birliği'nin idare azası olarak da seçilir. Sibgat Hekim nereye giderse gitsin, hangi halk karşısına çıkarsa çıksın, Tatar yazarları, Tatar halkı adına kendi sözünü kuvvetli, güzel biçimde söylemeyi bilmiştir.

Sibgat Hekim birçok nesir yazarı, dramaturg, tenkitçi, tercümeçi, Tatar ve Rus yazarı desteklemiş, gençler onun kanatlarının altında gelişmiştir. Onun yardımıyla yazarlığı öğrenip edebiyata ayak basmışlardır.²⁵⁵

Altmışınca yıllar başında edebiyata gür sesli yenilikçi şairler gelir. Ravil Feyzullin, Renat Harisler nesli olarak adlandırılan bu nesil geleneksel kalıpları yıkıp atar. Basında bu şiirlerle ilgili şamatalı tartışmalar yaşanır, *Enver Davidov*, *Şeref Möderris* gibi şairler gençlerin eskiyi yıkma tutkusunu heyecanlı şekilde savunarak makaleler yazsalar da, *Hesen Tufan* gibi usta kuşağımız bu yeni tarza *Tukay* geleneklerini yıkma olarak bakarlar. Sibgat Hekim ise hiç heyecanlanıp-telaşlanıp çarpışmaz, onun fikri sabittir: “Gayret etsinler” der.²⁵⁶ Sibgat Hekim her zaman gençleri desteklemiş onları yazmaları için yüreklendirmiş bir şairdir. Ayrıca çevre köylerden gelip Kazan Pedagoji Enstitüsünde okumak isteyen gençlere de elinden gelen yardımı yapmıştır.

S. Hekim dostlukta zengindir. Sadece Tatarları değil, Çuvaşları, Başkurtları, Mari halkını da sevmiştir. Bu sevgisi şiirlerine de yansımıştır. Onun ufukları geniştir, sadece Tatar dünyası ile yetinmemiş Tatar şiirini dünya edebiyatından ayrı düşünmemiş, Kul Gali ile *Tukay*'ı; Derdmend ile *Hesen Tufan*'ı, Puşkin ile Lermontov'ı; Goethe ile *Şiller*'i de ustası olarak görmüştür.²⁵⁷

Sibgat Hekim, “*Lermontov'dan yüz yıllar sonra yaşasan da, düşüncelerin başka, isteklerin başka olsa da bugünkü şiir hakkında düşünmeye başlarsan Lermontov'a geri*

---

²⁵⁵ Robert Miñnullin, *Akkoş Külëññ Ak Künëllë Şagıyrë*, (Sibgat Hekim'nëñ Tuvuvına 90 Yıl) Kazan Utları, sayı 12 (950), Kazan, 2001.

²⁵⁶ Mars Şabayıv, *Tatarstanın Halık Şagıyrë Sibgat Hekimnëñ Vafatına Un yıl*, Kazan Utları, sayı 7 (885), Kazan, 1996.

²⁵⁷ Robert Miñnullin, age., s.158.

dönersin, o bütün zamanlarda şiirde ulaşılan ortak bir büyüklüktür, büyük Lermontov ruhu şiirlerin içinde yatan sihirli bir güçtür” der.²⁵⁸

Sibgat Hekim dostluğa çok önem veren birisidir. «*Hislerëme törëp, kil, cılıtyım*» adlı şiirinde geçen şu mısralar onun dostluğa verdiği önemi göstermektedir:

Tatulandıķ. Östen tav töşkendey, Dost edindik. Üstten dağ yıkılmış gibi
Bötën hesretlerëm koyıldı. Bütün üzüntülerim dağıldı.

Mars Şabayev de Kazan Utları dergisinde S. Hekim’in ölümünün 10.yılı dolayısıyla kaleme aldığı yazısında Sibgat Hekim’in ona gerçek bir baba gibi olduğunu babalık yaptığını belirtir²⁵⁹. Yine Nacar Necmi ile ömrünün sonuna kadar çok sıkı dostluğu devam etmiştir. N. Necmi ile sürekli mektuplaşmışlardır.²⁶⁰ Nacar Necmi Sibgat Hekim’in büyüklüğü onun şiirlerinden, makalelerinden, koyun defterindeki yeniliklerinden başka yazdığı mektuplardandır aynı zamanda der, mektupların toplanıp bastırılması gerektiğini düşünür. Necmi Sibgat Hekim’in ona gönderdiği 72 mektubun hepsini saklamıştır. Bu mektupların çoğu edebiyat ve şiir hakkındadır.²⁶¹

Şamil Mannapov Sibgat Hekim’in mektupları hakkında : “*Büyük, net harfler, kağıdı sıkıyor gibi, aşağıya doğru yuvarlanıyorlar. Sözde cimri, fikirde zengin, sıkışan yay gibi sıkı cümleler. En gereklisini söylemeye niyetlendiği anlaşılıyor. Bu mektupları yazan elleri başkaları ile karıştırmak hiç mümkün değil.*” der. Mektuplar S. Hekim’in edebî değişim için kaygılanıp yaşadığını, ümitli genç yazarlara manevi yardım edişini, itibarlı olduğunu bir kez daha gösteriyor. Onun şahsî arşivinde *R. Gerey, G. Afzal, G. Rehim, M. Hesên, E. Bayan* vb. genç yazarlardan fikir alış verişi için veya gönderdikleri eserlerin sonucunu sormak için yazılan mektuplar var.²⁶²

---

²⁵⁸ Sibgat Hekim, *Böyëk Lermontov Ruhı*, Sovyet Edebiyatı, sayı 10, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, Ekim 1964.

²⁵⁹ Mars Şabayev II. Dünya Savaşı’nda babasını kaybetmiştir, Sibgat Hekim onu her zaman desteklemiştir.

²⁶⁰ Nacar Necmi’den Sibgat Hekim’e giden mektupların bir kaçı için bkz. *Nacar Necmi Hatları*, Kazan Utları, sayı 9 (1043), Kazan, 2009; Sibgat Hekim’in Nacar Necmi’ye yazdığı birkaç mektup için bkz. *Şıgırlı Sulışlar* (Sibgat Hekim’nën Nacar Necmi’ge Yazgan Hatlarınnan), Kazan Utları, s.7 (873), Kazan, 1995.

²⁶¹ Nacar Necmi, *Şıgırlë Sulışlar*, Kazan Utları, s. 7 (873), Kazan, 1995.

²⁶² Ramil Mozaffarov, *Sibgat Hekim Arhivi*, Kazan Utları, sayı 6 (1028), Kazan, 2008.

Sibgat Hekim'in kendisi bir dağdır, çok milletli Sovyet edebiyatının büyük bir dağı, bu dağdan akan yaratıcılık pınarı Tatarca, şırl şırl akar, güçlü akar, hasretli akar.²⁶³

Cılız, ince vücutlu, giyimine her zaman özen gösteren, temiz dolaşmayı seven S. Hekim ömrünün son günlerine kadar «Kazan Utları» dergisinin daimî yazı işleri heyeti üyesi olarak, üşenmeden her verilen yazıyı okumuş, yazıların kime ait olduğuna bakmadan tarafsız bir şekilde kısa cümleler kullanarak bu yazıları değerlendirmiştir. Onun söyledikleri doğru tespitler olduğu için kimse onunla tartışmaya girmezmiş.

Büyük şair, asker, Sibgat Hekim 3 Temmuz 1986 yılında Kazan'da vefat eder. Mars Şabayev onun ölümünün ardından şunları söyler:

“Hesen Tufan aramızdan ayrıldığında tek dayanağımız olarak Sibgat Hekim kalmıştı. Ama ne dayanak! Kendisinin de ömrü sayılı oldu. Can dostu, fikirdeşi, sırdaşı Tufansız kalınca Sibgat Ağabey yetim çocuk gibi üzüldü, soldu etkilendi. Zaten hayata doymayan şairimizin faaliyetleri ağrımaya başladı. Böyle olduktan sonra...Durgunluk kaygısı kaplayan dünyayı gönlü sızlayıp incinerek yaşayan Sibgat Hekim için Hesen Tufan tek akılık-paklık nuru idi. Sızlayan gönlünü sadece ona anlatabiliyordu. Bu ak nur da sönünce Sibgat Hekim de uzun yaşamadı, beş yıl sonra o da öldü.”

Tataristan Kitap Neşriyatı pek çok zorluklar ile karşılaşsa da Sibgat Hekim hakkında «Tanış öyenkeler» isimli hatıralar kitabı neşretmek için toplanır. Yapımcıları Sibgat Hekim'in eşi Mörşide Hanım Vildanova Hekimova ve oğlu Rafael Hekimova'dır. Şair vefat edince, iki ciltlik şiirlerini ve bir ciltlik makalelerini toplayıp okuyuculara ulaştıranlar da onlar olmuştur.²⁶⁴

Sibgat Hekim'in mektuplarının da şiirleri, makaleleri kadar önemli olduğunu yukarıda belirtmiştik. Nacar Necmi'ye toplam 72 mektup gönderen Sibgat Hekim'in ölümünden önce Necmi'ye gönderdiği son mektubu aynen veriyoruz:

“Nacar!

²⁶³ Nacar Necmi, *Küñelnëñ Algı Çigende*, Sibgat Hekim, Saylanma Eserler, İkë Tomda, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

²⁶⁴ Mars Şabayev, age., s.176.

24 aprêlde şıgır beyremě. Tukay, Celil ayları. Min radio bėlen sۆyleřtim, sinėň ıgışnı yazıp alırğa buldılar. Tėlėvidėniyėde yazuv turında Robert• hucası bėlen sۆyleřken. Boları hel itėlgen. Radio ۆėn řıgırlerėnnė sayla, ezėrle, fondqa kėrėp alır, aldağı yıllıqların ۆėn saklanır. Mėne siņa zadaniyė řul.

Min Meskevgе barmadım, avırdım. Poėmaņ turında Robertqa eyttėm, bėr kilėp ıgarğa buldı. Aņa belki tۆzetėlgen variantın birėrsėň.

Minde skleroz, bėr sėzge kűcem, bir siņa kűcem. Soņınnan gına iske tۆşe, keyėf urtaça. İnfarktın soņ kėřė niķ ۆzgere iken.

Salam bėlen Sibgat Hekim, 31/III–86.²⁶⁵

Nacar!

24 Nisan'da řiir bayramı. Tukay, Celil ayları. Ben radyo ile gۆrűřtűm, senin konuřma metnini dűzeltip aldılar. Televizyonda yazı hakkında Robert patronu ile konuřmuř. Bunları halletmiř. Radyo için řiirlerini seç, hazırla, vakıfa girip kalır, gelecekteki yıllıkların için saklanır. İřte sana gۆrev bu.

Ben Moskova'ya gitmedim, hastaydım. Poeman hakkında Robert ile konuřtum, gelmeyi istedi. Ona belki dűzeltilmiř řeklini verirsin.

Bende skleroz, bazen sana “siz” diye hitap ediyorum, bazen sen diye hitap ediyorum. Ardından yine hatırlıyorum, keyif ortaca. Enfarktűsten sonra insan çok deėiřiyormuř.

Selamlar Sibgat Hekim. 31/03/1986

Ölűműnden ۆ ay ۆnce yazılmıř bu mektupta Sibgat Hekim hastalıėından ve hastalıėın onu deėřtirdiėinden bahsediyor.

1.2.2.Edebı Kişiliği

...

Baabızda şomırt ağaçları

Cey buyına sinė kۆttėler;

Baemizde kuş kirazı ağaçları

Yaz boyunca seni beklediler;

• Robert Mişnullin

²⁶⁵ Sibgat Hekim, *Sibgat Hekim'nėn Nacar Necmi'ge Yazgan Hatlarınnan*, Kazan Utları, s.7 (873), Kazan, 1995.

*Sin kilmedeñ, közgë ciller indë
Yafraqlarnı cirge siptëler.²⁶⁶*

Sen gelmedin, güz rüzgârları şimdi
Yapraklarını yere serptiler.

Bu duygulu, güzel dizelerin sahibi lirik şair Sibgat Hekim'in sanatı, edebî kişiliği ilk olarak akla Tukay'ı getirir. Hekim tam anlamıyla Tukaycıdır. Sanatında Tukay'ı örnek alır.

Hekim ruhu ve bedeni ile Tukaycıdır. Kırgızlarda Manas destanını ezberden bilenlere «Manasçı» derler. Elbette, Tukay'ı tamamen ezberden bilmek mümkün değildir, fakat Sibgat Hekim'in Tukaycılığı ziyadesiyle geniş ve derin manâdadır. Tukay onun için usta da, millî gurur da, ruhî kaynak da. Şairin yaratıcılık başlangıcı da, olgunluk evresi de. Son yıllarda yazdığı eserleri de doğrudan doğruya Tukay'a ve onun ruhuna bağlı. Tukay ruhlu olmak da hayatın ön safında yer almayı gerektirir²⁶⁷, nitekim Sibgat Hekim savaşta da, edebiyatta da ön safta olmayı başarmış bir şairdir.

Sibgat Hekim Nacar Necmi'ye yazdığı bir mektupta: “*Tukay'ı yeni baştan okuyup bitirdim. Tukay'ı her okuyuşumda «Kim o şair?» diye soru geliyor akla.*” diyor.

Sibgat Hekim'in Tukay için yazdığı şiirler Tukay Defterinden başlığı altında iki ciltlik *Saylanma Eserler* (1986) adlı kitabında verilmiştir. Bu kısımda yer alan şiirlerinde büyük şair Tukay'ın Tatarlar için önemini, diğer şairler için ne kadar yol gösterici olduğunu vurgular, Tukay'ın Cayık'ın gökyüzünden inen bir yıldız olduğunu düşünür Sibgat Hekim. Özellikle *Tukayga* adlı şiiri onun Tukay'a olan bağlılığını ve Tukay ile ilgili düşüncelerini gözler önüne serer:

*Kürdëm gömëremde bu cirneñ
Küp törlë şağıyrlerën.
Siña tabınğan şikëllë
Bërkëmge tabınmadım.
Sinnen başlandı tatar da*

Gördüm ömrümde bu yerin
Çok türlü şairlerini.
Sana taptığım gibi
Hiç kimseye tapmadım.
Senden başlandı Tatar'da

²⁶⁶ Bu dörtlük şairin Yuksinuv (Hasret) adlı şiirinden alınmıştır.

²⁶⁷ Nacar Necmi, *Küñëlnëñ Alğı Çigënde*, Sibgat Hekim, Saylanma Eserler, İkë Tomda, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

Şiğırde şavlı goměr. Şiirde hayat dolu ömür
Başқа бәркәмнен де түгэл, Başka hiç kimseden de değil
Tik sinnen şağıyrləgəm. Sadece senden şairliğim.
Tələm de sinəñ «Tuğan təl», Dilimde senin « Ana dil »,
İmanım — sinəñ iman. İmanım — senin imanın.
Sině tuvdirğan halıķnuñ Seni doğuran halkın
Aldında başım iyem. Önünde başımı eğiyorum.

1984, Truskavets

Hekim 1984 yılında yazmış olduğu bu şiirinde Tukay'a gönülden bağlı olduğunu, ona sonsuz saygı duyduğunu ve şairliğini onu örnek almasına borçlu olduğunu belirtir.

Sibgat Hekim yakın dostu Hesên Tufan ile ilgili şiirler de yazmıştır. Bu şiirleri *Tufan Defterinden* başlığı altında 1986 yılında basılan Saylanma Eserler adlı eserinde yer almıştır. Bu şiirlerinde Hekim, Hesên Tufan'ı da Tukay'ın yanına koymuş ikisinin de büyük şairler olduğunu vurgulamış ve Hesên Tufan'ın Sibirya'da sürgünde geçirdiği uzun yıllara değinmiştir. Ayrıca Hesên Tufan'ın çiçeklere olan sevgisini de belirten Hekim gelecek kuşaklara Hesên Tufan'ı koruyun diye de seslenir.

Кızıқ бэзнэñ татар шаğıрлерэ, Orijinal bizim Tatar şairleri,
Törlэ yazmış бэлен туvgannar, Çeşitli yazgılarla doğmuşlar,
Bэrsэ altın priiskası totқан, Birisi altın madeni tutmuş,
Bэrsэ — şunda batraq. Tufannar Birisi—şurada işçi. Tufanlar
Kötüv kötken Sэbэр cirlerэnde, Sürü gütmüş Sibirya topraklarında
*Cıyған Tufan эçке çor moñın*²⁶⁸ Biriktirmiş Tufan gönle devrin hüznünü.

Sibgat Hekim bu dizelerde altın madeni sahibi bir ailede doğan Derdmend, bu madende çalışan Mecit Gafuri ve Sibirya'da sürgünde sürü güden Hesên Tufan'ı karşılaştırıyor.

²⁶⁸ Şiirin tamamı için bkz. s.471/958.

Sibgat Hekim Hesên Tufan'dan bahsederken onun hiç kimseye benzemediğini söyler: “*Kalemi bile başkadır. Kalemi altın uçludur. Mürekkebi sadece yeşildir. Eğer biterse bütün şehirde yeşil mürekkep arar. Başka renk kalemle kesinlikle yazmamıştır. Ayrıca çok küçük harflerle yazar. Her türlü şartta ve her yerde, düğünde, bayramda hatta hamamda sıra beklerken yazabilir. Tufan yazdığı şiirlerden asla para almamış, parasızlıktanda hiçbir zaman şikayet etmemiştir. En sevdiği meşguliyeti çiçek büyütme ve saat tamir etmektir*”.²⁶⁹

Sibgat Hekim'in şiirleri nefes alıp vermek gibi doğal, bu doğallık halkseverlikle bağlı, halkseverlik estiriyor. Sibgat Hekim şiire «ben de şair oldum şimdi» deyip gelmiş bir şair değil, onun bir çok eseri şairin kendisinden önce doğmuş, yani o şiirler dünyayı görmek için onun dünyaya gelmesini bekleyip durmuşlar da, şairin yüreği sayesinde ortaya çıkmışlar gibi. Bütün sır da belki bu çıkıştıdır, çünkü Sibgat Hekim'in bütün varlığı, canı, ruhu, aklı, bakışları, konuşmaları, yürüyüşü, gülümsemesi, memleketine, tarlalarına, patikalarına, dağlarına, ormanlarına, çeşmelerine, bu yerde yaşayan insanların gönlüne katılıp bir bütüne dönüşüyor.²⁷⁰

Sibgat Hekim sanatının başından sonuna kadar dört temayı sevip bu temalara müracaat ediyor: savaş, memleket, sevgi (aşk), Tukay temaları.

Şairin lirizminde temalar birbirine karışıyor: bir şiirin içeriği diğer şiirler ile bağlantısında açılıyor. Aşk temasında yazılmış şiirde memleket kaderi için kaygılanıyor, savaşı saklayan hatıralarla karışıyor.²⁷¹

Sibgat Hekim sanatına asıl ilhamı köyden, memleketinden alıyor. Yılın her yaz mevsiminde Saban tuyları zamanında köye gidiyor, köyde her sene beklenen kıymetli misafir o. Sibgat Hekim köyün gönlü arındırdığını köyde güzel şiirler yazıldığını düşünüyor.

Burada da yazmazsan: çalılar

Burada da yazmazsan: çalılar

Çiylerini üstüne püskürtsün...

Çiylerini üstüne püskürtsün...

Tıkanıp kalsan, kuşçağızlar söylüyorlar

Tıkanıp kalsan, kuşçağızlar söylüyorlar

²⁶⁹ Hatice Şirin, Hesên Tufan'ın Şiirleri, Giriş-Metin-Sözlük, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

²⁷⁰ Nacar Necmi, *Küñelnëñ Alğı Çigende*, Sibgat Hekim, Saylanma Eserler, İkê Tomda, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

²⁷¹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, Tatar Edebiyatı Teoriya. Tarih, Kazan, 2006.

Şiirin en gerekli bir yerini²⁷²...

Şiirin en gerekli bir yerini...

Bu dizelerde şair köyün şiir yazmak için ne kadar uygun bir yer olduğunu vurguluyor. Şiirin sonunda da bu yerde her şey bana yaşamak, yazmak için yardım ediyor diyor.

Memleket, ana dil... Esas olan bu duyguları her şair kendince söylüyor, fakat bazıları kuru bir çılgıktan ileri gitmiyor. Fakat Sibgat Hekim'in Arça tarafları, Külli-Kimi'ye bağlı şiirlerine, poemlerine tarafsız kalınmıyor. Külli-Kimi'nin söğütleri, Hesên Tufan'ın söğütleri gibi Tatarca söyleşiyor; Heyrulla'nın çarığı da Tatar'a ait, Tatar gönlü, karakteri ile örülmüş.²⁷³

Sibgat Hekim'in şiirlerinde sık sık geleneksel köy yaşayışı, şehir hayatından üstün olarak tasvir ediliyor. «Yugalğan İzler», «Ceygë Tañ», «Ey Mektebëm», «Ürlerëññë Mëngeç», «Başka Bërne de Kirekmiy», «Susav», «Çıgam Arça Kırklarına», «Minëm Tanış Öyënkëler» gibi şiirler köy temalı şiirlerdir.

Başlangıç devrinde memleketi lirik kahramana hayatın ağırlığından sığındığı yer olsa da («Gomër Yana Başlana», «Yugalğan İzler», «Ceygë Tañ»), 1960–1980 yıllarında memleket suretini yazar lirik-felsefî nüanslarda zenginleştirip, kendisine en yakın, ilahî bir yer olarak işliyor («Ey Mektebëm», «Ürlerëññë Mëngeç», «Koçagına Alsın, Kaynatsın», «Başka Bërne de Kirekmiy» «Kayda da Yörekte» «Tegërmen Stënasındağı Yazuvlar») Bu yönelimdeki eserlerde çevreye büyük yer veriliyor²⁷⁴.

Şairin Akkoş Gölü ile ilgili de yazmış olduğu şiirler vardır. (*Akkoş Külënde Sağış, Moñ...*) Sibgat Hekim yaz aylarının çoğunluğunu Akkoş gölünde geçirmiştir. Tatar şairlerinin Mekke'si! Bu yer Tatar şiirinin tılsımlı bir bölgesi. Burada *H. Tufan, E. Feyzi, G. Beşirov, A. Ehmët, A. Şamov, İ. Gazi, N. Devli, Z. Nuri, N. Yuziyevlerin ruhu,* burada *Ş. Galiyev, R. Haris, R. Gataş, G. Rehim, M. Eglem* şiirleri... Sibgat Hekimlerden sonra buraya başka yazarlar, şairler göçüp geldi. Gelenekler devam etti. Az mı Tatar şiiri ilk kez burada doğmuş, ilk kez ak kağıt üzerine burada düşmüş, ilk kez

²⁷² Şiirin tamamı için bkz. s.176/658.

²⁷³ Nacar Necmi, *Küñëlnëñ Alğı Çigënde*, Sibgat Hekim, Saylanma Eserler, İkë Tomda, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

²⁷⁴ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, Tatar Edebiyatı Teoriya. Tarih, Kazan, 2006.

burada yankılanmış. Sibgat Hekim'in de bir çok şiiri burada yazılmış, Akkoş gölüne bağışlanmış.

Hesen Tufan'ın vefatından sonra *Sibgat Hekim*, G. Beşirov, Ş. Galiyev, N. Yuziyev, İ. Yuziyev, R. Gataş gibi bir grup yazar Akkoş gölünde toplanır. Tufan'ın doğum gününde. Serin aralık ayında. Sibgat Hekim'in evine gidilir. Kazandan gelen hürmet göstergesi olan yiyecekler Tufan'ın yazlığına götürülür. Masa etrafında hatıralar konuşulur, şiirler okunur, Sibgat Hekim meclisin ortasında dilinde hep Tufan. Bu toplantılar düzenli olarak birkaç yıl devam etmiştir.²⁷⁵

Sibgat Hekim: “Bizim zengin bir edebî mirasımız, yeni şartlarda gelişen ilerici geleneklerimiz var. Biz eski gelenekleri devam ettirdik, bizim şiirimizin temel taşı eskiden gelen bir özellik olan toprakla çok güçlü biçimde bağlı olması, şiiri ulu, geniş yola çıkararak başka bir özellik de onun vatandaşlık duyguları ile sulanmış olmasıdır, memleketin bağımsızlığı, özgürlük gibi konular şairlerin sanatına da yansımıştır” der.²⁷⁶

Sibgat Hekim'in şiirlerinde öne çıkan temalardan birisi olan savaşı yazar birkaç boyutta resimliyor: İlk olarak savaş hafif özlem doğuran bir durum («Hat», «Kullar», «Frontovik» vb.), ikinci olarak insanlık hayatındaki bir facia («Duslar», «Yoldız», «Urman», «Kolin» vb.), üçüncü olarak azaplı geçmiş olarak yorumlanıyor («Elë Haman Kurkıp Uyanamın», «Bër Beygëde Kürgen İdëm Anı», «Duga», «Kursk Dugası», «Dala Cırı» vb.). Şairin lirik kahramanı savaşın tekrar olmamasını hayal ediyor.²⁷⁷

Elë haman kurkıp uyanamın

Töşëmde min töşëp esirge.

Nige minë ëzerlëkliy suğış,

*Sanıymı ul taza, yeş irge?*²⁷⁸

Artık her zaman korkup uyanıyorum

Rüyamda ben esir düşüp.

Neden beni kovalıyor savaş,

O güçlü ve genç erkek mi sanıyor?

²⁷⁵ Robert Miñnullin, *Akkoş Külëñëñ Ak Künëllë Şagıyrë*, (Sibgat Hekim'neñ Tuvuvına 90 Yıl) Kazan Utları, sayı 12 (950), Kazan, 2001.

²⁷⁶ Sibgat Hekim, *Bëznëñ Köñner Poëziyesë*, Sovët Edebiyatı, sayı: 7, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, Temmuz 1958.

²⁷⁷ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.244.

²⁷⁸ Şiirin tamamı için bkz. s.181/663.

II. Dünya savaşına katılan ve Kursk Dugasında, Rjev çevresindeki savaşlarda ön saflarda yer alan, önemli başarılar gösterdiği için “*Kızıl Yıldız*” nişanı ve madalyalarla ödüllendirilen Sibgat Hekim’in savaş sonrası psikolojisini bu dizeler açıklamaktadır.

*Köttëm ozaķ, her kön kilëp köttëm,
Ėazapladı minë küp uylar;
Uzmadılar üz ilëme kirë
Kerim, Celil, Ėadël Ėutuylar.*

Bekledim uzun zaman, her gün gelip bekledim,
Vicdan azabı çektirdi bana çok kaygılar;
Gelmediler kendi memleketime geri
Kerim, Celil, Gadil Kutuyular.

Bu dizelerde ise Sibgat Hekim savaşta hayatlarını kaybeden Fatih Kerim, Musa Celil ve Gadil Kutuy’u anımsıyor. Yine «Tirgev kıatış yazĖan Ėatlar kile;» adlı şiirindeki şu mısralar da Sibgat Hekim’in savaş dönemindeki duygularını çok güzel yansıtıyor:

*Uyınçıklar totķan neni ulım, Oyuncaklar tutan küçücük oğlum,
Resëmëñ sinëñ kıuyın kësemde; Resmin senin koynumda;
Sinëñ yeřlëk öçën suğışıp yöriym, Senin gençliğin için savaşıp duruyorum,
Üpkeleme miña, ülse de! Öfkelenme bana, ölse de!*

Sibgat Hekim aşk şiirlerinde tabiat konusuna ayrıca yer verir, onlar sayesinde aşkın güzelliği, saflığı hakkındaki fikirlerini belirtir, lirik kahramanın hissini güçlendirir. («Yuksınuv», «Fazıl Çişmesi», «Sëz Haman Bërge İken», « Min Bërëñçë Çeçeklernë Ėzliym»vb.)²⁷⁹ Sibgat Hekim’in özellikle «Yuksınuv» adlı şiiri aşk ve özlem temasının en yoğun işlendiği şiirlerinden birisidir.

Sibgat Hekim annesine duyduğu sevgiyi anlatan güzel şiirler de kaleme almıştır. Bu şiirlerini *Enkey Hatiresë* başlığı altında toplamıştır, «Bu dönyadan meřekatsëz Ėëne», «Ėurıķkanı suvıķ idë anıñ», «Ul dulķınnar», «Küñëlëñ sinëñ aķ, ulım», «Unaltı

²⁷⁹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. ř. Ėıylecev, H. M. Yosıpova, age., s. 244.

yort bėznėñ tıkrıķta», «Yañgır yavıp üttė ekřėn ğėne», «Enkey, sinnen kűpmė iřėttėm min», «Bėlem ħezėr řaytkan sayın avır» řiirleri bu bėlűmde yer alan řiirlerdir.

<i>Enkey űldė,</i>	Anneciğim öldű,
<i>İcatımnıñ niğėzėn</i>	Sanatımın temelini
<i>Taşladılar kėbėk şubarıp...²⁸⁰</i>	Attılar gibi koparıp...

Bu dizelerde Sibgat Hekim'in sanatında annesinin ne kadar önemli olduğunu gėrmek műmkűndűr.

Sibgat Hekim'in řiirlerinde sosyal, kiřisel zıtlıklar siyasi boyutta çėzűlműyor, o dėnem siyasetinin eksik taraflarını gėstermeyi, ideolojik tenkiti sevmiyor. 1960–1980 yıllarında řairin sanatında iki tez yer alıyor; lirik kahramanın hayatında kendi isteğiyle insanların bir arada olması ve tarihilik. Tarihî tez sık sık geçmiř savař veya millî tarih, tarihî řahiřlar ile bařlıyor, çağın toplumsal-ruhî yűzű tarihî boyutta belirtiliyor.²⁸¹

Memleket temasına bağlı olarak S. Hekim'in eserlerinde V. İ. Lenin'e bağışlanan eserler de ayrı bir yer tutuyor. Onun Lenin hakkındaki ilk şiiri 1938 yılında yazılan «Kışk Salkın İdė»²⁸² adlı şiirdir. Uzun yıllardan sonra řair Lenin temasına tekrar dėner ve «Kűnlėm Lenin Bėlen Sėyleře»²⁸³ (1957), «Lenin Fermanı Bėlen» (1958), «Kokuřkino Kresyannarınıñ Leninga Hatı» (1961), «Bahavınıñ Moñı» (1963), «Yazığız, Cır Ulları» (1963) poemalarını yazar.²⁸⁴

Sibgat Hekim'in en çok iřlediği temalardan birisi olan Tukay ile ilgili řiirlerini řair *Tukay Defterėnnen* bařlığı altında toplamıřtır. Tukay yukarıda da belirtildiği gibi Sibgat Hekim için çok önemlidir, onun sanatının řekillenmesinde bűyűk rolű vardır.

Sibgat Hekim şiirlerinde Rus edebiyatının önde gelen isimlerinden *Lermontov, Puşkin, Maksim Gorki, Mayakovski, Neksarov, Vasily Andreyevich Zhukovsky, Alexander Alexandrovich Fadeyev, Tolstoy, Anton Çehov, Sergey Aleksandroviç Yesenin, Mihail Dudin Vasili şukşin*; Alman Edebiyatından *Friedrich Schiller, Goethe*; Fransız yazar *Jean-Richard Bloch*; İngiliz şair *Lord Byron*; İtalyan yazar *Dante Alighieri*; Çuvaş halk şairi *Peder Huzangay*;

²⁸⁰ şiirin tamamı için bkz. s.245/729.

²⁸¹ D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. ř. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.245.

²⁸² şiir için bkz. s.5/483.

²⁸³ şiir için bkz. s.138/619.

²⁸⁴ Davutov R. N., Nurillina N. B., Sovėt Tatarstanı Yazuvçıları, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1986.

Bulgar şair *Nikola Vaptsarov*; Çekoslovak yazar *Julius Fuçik*; Kazak şair *Abay Kunanbay*; Tatar Edebiyatının önde gelen isimlerinden ise *Abdullah Tukay*, *Hesen Tufan*, *Şeyhzade Babiç*, *M. Şabayıv*, *M. Mehdiyev*, *G. Afzal*, *Segiyt Remiyev*, *Abdullah Aliş*, *F. Kerimi*, *Galimcan İbrahimov*, *Gerey Rehim*, *Ayaz Gıylecev*, *Emirhan Yeniki*, *Mecit Gafuri*, *Dermend*, *Musa Celil*, *Gadil Kutuy*, *Hadi Taktaş*, *Nekiy İsenbet* gibi isimlere yer verir. Bu yazar ve şairlerin dışında şiirlerde ünlü bilim adamlarının, askerlerin, ressamların, heykeltıraşların, bestecilerin, liderlerin isimlerine de rastlanır.

Sibgat Hekim'in şiirlerinde dikkati çeken bir nokta da şairin güncel konulardan uzak kalmamasıdır. Savaştan sonraki dönemde savaş temasının yoğun olarak işlendiği bir dönemde şairler Tataristan topraklarında doğan büyük kuruluşlar ve kara altın (petrol) çıkarıcıları hakkında tasvire yönelir. Petrol endüstrisinin doğması şiirde yeni bir temanın doğmasına neden olur. Petrol şiirsel bir malzeme olarak benimsenmeye başlanır. Ş. Möderris'in *Şögër Siña* (1948), E. İshak'ın *Neft* (1950), ve E. Yenikey'in *Burılışçik Bara* (1951) şiirlerinde doğadaki yeni görünüm tasvir edilir.²⁸⁵ Sibgat Hekim'de petrol temasıyla ilgili şiirler yazmıştır. («Kap-kara, mazut kına ul²⁸⁶», « Neftë bëlen danlı Karabaş²⁸⁷ »). Sibgat Hekim petrol temasıyla ilgili: “*Petrol Ural'da da, İdil boyunda da var. Fakat Tatar şairi petrolcülerin hizmet kahramanlığını kendince anlatmalı.*” der.²⁸⁸ Şairin yaşadığı dönemlerde güncel bir konu olan Kamaz²⁸⁹ şirketinin açılması da Sibgat Hekim'in şiirlerinde yankılanan başka bir konudur. Bu konuyla ilgili Mars Şabayev: “*Kamaz hastalığı şair olarak, Sibgat Hekim'in de gönlünü kımlıdattı, «Kamaz Köndelëgë» denen şiirleri ve «Devërler Kapkası» denen poeması bunun sonucunda ortaya çıktı*” der.

<i>Ƙara-kuçkıl bulıp aqtı Çulman,</i>	Kara-gri olup aktı Çulman,
<i>Ƙaradı kük Bolğar üzë şunnan,</i>	Baktı gibi Bulgar kendisi şuradan,
<i>Ƙaltırap ay yözdë su eçënde,</i>	Titreyip ay yüzdü su içinde
<i>Ëkskavatorniñ çümëçënde</i>	Dozerin kepçesinde
<i>Çebelendë ayı Bolğarniñ,</i>	Düğümlendi ayı Bulgar'ın,

²⁸⁵ Telgat Galiullin-Ramile Yarullina, age., s.721-722.

²⁸⁶ Bkz. s.88/569.

²⁸⁷ Bkz. s.193/675.

²⁸⁸ Sibgat Hekim, *Poëziya Hem Hezërgë Zaman*, Sovët Edebiyatı, sayı 6, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1960.

²⁸⁹ Merkezi Naberezhnye Chelny, Tataristan ve Rusya olan ağır iş kamyonu üreten şirket ve markanın adıdır.

*Bolğandiñ sin, Kama, bolğandiñ.*²⁹⁰ Bulandın sen, Kama bulandın.

Bu dizelerde şair Kamaz fabrikasının Çulman ve Kama nehirlerini kirlettiğini dile getiriyor. Aşağıdaki dizelerde ise Sibgat Hekim Kamaz Şirketi'nin sosyal hayatta yaptığı değişikliğe işaret ediyor:

KamAZda at. Atı jelledëm. KamAZ'da at. Ata acıdım.

Küz aldımda töştë at çori. Göz önümde bitti at devri.

Örëkkenmë böyëk KamAZdan, Ürkmüş mü büyük KamAZ'dan,
*İkë küzën anıñ kan başkan.*²⁹¹ İki gözünü onun kan kaplamış.

Sibgat Hekim'in şiirlerinde geçmiş gelenekleri saklayıp, gelecek nesillere ulaştırma isteği çok güçlüdür.²⁹² Hekim bu konuyla ilgili: “*Bundan sonra da edebiyata genç yetenekli yazar ve şairler gelir, bundan sonra da edebiyatımızın aynası olan «Kazan Utları»nda onların eserleri basılır. Bize kadar olan nesil–büyük nesil, onun geçmişinden gelen büyük gelenekleri var. Bu gelenekleri, büyük gelenekleri gençler geleceğe götürsün, kaybetmesin. Kazan Utları bunun için onlara ulu meydan.*” der.²⁹³ O gerçek bir şiir ustasıdır. Onun bir çok şiiri türküye dönüştürülüp, halkın gönlünde büyük yer almıştır. “Yuksınuv” (Ş. Mecitov türküsü), “Fazıl Çişmesë” (Tatar Halk türküsü), “Ey, Yazmış, Yazmış” (S. Sadiykova türküsü), “Kayda da Yörekte” (M. Mozaffarov türküsü), “Bu Kırlar Bu Üzennerde” (C. Feyzi türküsü), “Susav” (S. Sadiykova türküsü), “Minëm Tanış Öyënkëler” (R. Yehin türküsü), “Ürlërëñnë Mëngeç” (R. Yenikeyëv türküsü), “Başka Bërne de Kirekmiy” (M. Mozaffarov türküsü), “Özëlgensën Sirënnen” (N. Cihanov türküsü), “Tañ Atkanda” (Tatar Halk türküsü). Bunlar halkın ölümsüz türküleridir.²⁹⁴

²⁹⁰Bkz. s.315/801.

²⁹¹Bkz. s.314/800.

²⁹²D. F. Zahidullina, E. M. Zakircanov, T. Ş. Gıylecev, H. M. Yosıpova, age., s.245.

²⁹³Sibgat Hekim, *Jurnalımız Turında*, Kazan Utları, sayı 2 (1000), Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 2006.

²⁹⁴Robert Miñnullin, age., s.154-155.

Sibgat Hekim'in makaleleri de önemlidir. Makaleleriyle ilgili Nil Yuziyev: *Şaire edebiyatın iç dünyası özellikle yakın, şiir tılsımları özellikle tanıdık. Şiiri derinden anlama ve hissetme, şair eli, şair yüreği her makalede hissediliyor*, der.²⁹⁵

Sibgat Hekim geleneklere olan bağlılığı, memleketine olan sevgisi ile gerçek bir halk şairi olmayı başarabilmiştir. Hekim şiirde Tukay ve Tufan geleneklerini sürdürmüş, fakat gençlerin yeni tarzdaki şiirlerine de olumsuz bir gözle bakmamış, genç şair ve yazarları desteklemiştir.

Sibgat Hekim XX. yüzyıl Tatar edebiyatına damgasını vurmuş bir şairdir.

<i>Tuğan yaқта her tal cırlıy,</i>	Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
<i>Cırlıy tallar üzənçe.</i>	Söylüyor söğütler kendince.
<i>Cırlıy tallar, nişler yarlar,</i>	Söylüyor söğütler, ne yapar sevgililer,
<i>Bër kön cırlar özëlse?</i> ²⁹⁶	Bir gün türküler kesilse?

Onun türküleri kesildi. Onun sevdiği yaz aylarında kesildi. Hayır, kesilmedi! Onlar bizimle, bizim gönülde, bizim ruhta...²⁹⁷

1.2.3. Sibgat Hekim'in Eserleri

Saylanma Şigirler Hem Poemalar [Avtornıñ biogr. Bělüşmesë bëlen], Kazan: Tatknigoizdat, 1954.

Bërənçë Cırlar: Şigirler – Kazan: Tatgosizdat, 1938.

Par At: (Şigirler) – Kazan: Tatgosizdat, 1939.

Şagıyrnëñ Balaçağı: [Poemalar, Şigirler] – Kazan: Tatgosizdat, 1940.

Şigirler – Kazan: Tatgosizdat, 1946.

Duslık Turında Poema – Kazan: Tatgosizdat, 1949.

Şagıyrnëñ Balaçağı: Poema – Tatgosizdat, 1949.

²⁹⁵ Garif Ahunov, *Sulış Këbëk Tabıgıy*, Edebi Yazmışlar, Mekaleler, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1970.

²⁹⁶ Şiirin tamamı için bkz. s.417/904.

²⁹⁷ Mars Şabayıv, *Tatarstanın Halık Şagıyrë Sibgat Hekimnëñ Vafatına Un yıl*, Kazan Utları, sayı 7 (885), Kazan, 1996.

- Dala Cırı: Şıgırlar Hem Poemalar* [Biogr. Bělěşme Bĕlen] – Kazan: Tatgosizdat, 1950.
- Tañ Atkanda: [Şıgırlar]* – Kazan: Tatgosizdat, 1951.
- Bakçaçılar: Poema* – Kazan: Tatgosizdat, 1952.
- Kış Babay Ekiyeti: (Hikeye-Şıgırlar)* – Kazan: Tatgosizdat, 1952.
- Tukay Turında Poemalar* – Kazan: Tatgosizdat, 1953.
- Cırlar* – Kazan: Tatknigoizdat, 1955.
- Sud Zalında: [Şıgırlar]* – Kazan: Tatkitneşr, 1958.
- Cil İsmiy Yafrak Sĕlkĕnmiy: Cırlar Hem Poemalar* – Kazan: Tatkitneşr, 1960.
- Saylanma Şıgırlar Hem Poemalar* [Hesen Heyri Kĕrĕş Süzĕ Bĕlen], Kazan: Tatkitneşr, 1961.
- Bĕr Gorurlık Hisĕ: Şıgırlar.* – Kazan: Tatkitneşr, 1963.
- Küñĕlĕm Lenin Bĕlen Söyleşe: [Şıgırlar]* – Kazan: Tatkitneşr, 1965.
- Şul Uk* – Kazan: Tatkitneşr, 1970
- Yazıgız, Cir Ulları: [Şıgırlar Hem Poemalar]* – Kazan: Tatkitneşr, 1965.
- Ūrlar Aşa: Poema, Şıgırlar* – Kazan: Tatkitneşr., 1967.
- Cılı Süz: Şıgırlar, Poemalar* – Kazan: Tatkitneşr, 1968.
- Ūz Tavışın Bĕlen: [Mekaleler. N. Yuziyev Kĕrĕş Süzĕ Bĕlen]* – Kazan: Tatkitneşr, 1969.
- Torıgız, Musalar!: Şıgırlar, Poemalar* – Kazan: Tatkitneşr, 1970.
- Sibĕle Çeçek: [Şıgırlar, Poemalar]* – Kazan: Tatkitneşr, 1973.
- Tukay Turında Poemalar* – Kazan: Tatkitneşr, 1974.
- Fazıl Çişmesi: (Sibgat Hekim Süzlerĕne Yazılğan Cırlar)* – Kazan: Tatkitneşr, 1974.
- Gabdulla Tukay: Şagıyre 90 Yeş Tuluv Uñayı Bĕlen* – Kazan: Tatkitneşr, 1975.
- Şıgırlar* [H. Heyri Süz Başı Bĕlen] – Kazan: Tatkitneşr, 1956.
- Poemalar* – Kazan: Tatkitneşr, 1977.
- Halık Yazmışı – Şagıyr Yazmışı: Edebî-Publitsistik Mekaleler* – Kazan: Tatkitneşr, 1979.

*Ėzliyeler Yėvropa Buylap: Şigirler, Poemalar – Kazan: TatkitneŐır, 1983.*²⁹⁸

Saylanma Eserler, İķė Tomda, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.

2. Metin

2.1. Tatar Tėrkęesi Metin

Bu ęalıŐma XX. yėzyılın ۆnlė Tatar halk Şairlerinden olan Sibgat Hekim’in 1986 yılında Tatarıstan Kitap Neşriyatı’nda basılan, redaktėrlėęėnė *T. Galiullin, V. Nurillin* ve *İ. Yuzėyėv*’in yaptığı “*Saylanma Eserler*” adlı iki ciltlik eseri esas alınarak hazırlanmıştır. İncelememize konu olan edebī ۆrėnler Şairin 1938-1984 yılları arasında yazdığı Şiirlerdir.

Kitabın birinci cildinde yer alan Tatar-BaŐkurt Tėrklerinin meŐhur Őairi Nacar Necmi’nin “*Kėñėlnėñ Alğı Ćigėnde*” baŐlıklı giriŐ yazısı metne dāhil edilmemiŐ, fakat Őairin biyografisi ve edebī kiŐilięi verilirken bu yazıdan yararlanılmıŐtır.

Şiirler Tėrkiye Tėrkęesine aktarılırken Tatarca metindeki sıra takip edilmiş, kronolojik uygunluğa dikkat edilmiştir.

Yazıçevrimli metinde her Şiir, dizinleme için numaralandırılmıŐ ve buna bazı Şiirlerde geçen epigraflar dāhil edilmemiştir.

2.2. Metnin Transkripsiyon Esasları

Metnin Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılmasında Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat’ın “*Tėrk İلمي Transkripsiyon Kılavuzu*” temel alınmıştır. Tatar alfabesindeki 39 iŐaretin Tėrk alfabesine aktarılmasında Tėrk alfabesinde karşılığı olmayan Tatarca seslerin işaretlenmesinde Hint-Avrupa dillerinin alfabelerindeki *x, w, q* gibi sembollere baŐvurulmamıŐtır.

Vokaller bakımından Tatar Tėrkęesi, Tėrkiye Tėrkęesinden farklı olarak *kapalı e* sesini barındırır. ęalıŐmada *kapalı e* sesini yazıya kaydetmek için “*ė*” işareti tercih edilmiştir.

Tatarcadaki “*E e*” harfi sėz başında *y* tėremeli olarak ince sıra sėzlerde *yė-*, kalın sıra sėzlerde *yı-* hecelerini yazmaya ve okutmaya yarar: erer “*yėęėt*”, erepme “*yėęėrmė*”; елга “*yılęa*” epak “*yırağ*”.

²⁹⁸ Davutov R. N., Nurillina N. B., age., s. 515-516.

Tatarcada “э” harfi ise söz başında *ě* ünlüsünü yazmak için kullanılır: эч “ëç”, элек “ëlëk”.

“Ә” ise sözün başında da içinde de Türkiye Türkçesindeki *e* ünlüsü değerinde okunan bir harftir²⁹⁹ ve transkripsiyonda öyle işaretlenmiştir: әнә “ene”.

Vokallerin işaretlenmesinde dikkat edilmesi gereken bir durumda и “i” sesidir. Çünkü i sesi ancak birinci hecede görülür, diğer hecelerde bulunan i sesi yazıda “y”nin işaretlenmemesine rağmen diftonglu *-iy-* sesiyle yazıya kaydedilmiştir: ди “diy”, бизи “biziy”.

Tatarca yazımında işaretlenmeyen fakat diftonglu şekilde yazıya geçirilen bir diğer ses *y* “u” dur. *y* sadece ilk hecede “u” ünlüsünü karşılar, ilk hecenin dışında genellikle *-v* (*-uv/-üv*) şeklinde yazıya geçirilir: абайлау “abaylav”, ачұым “açuvım” (*açuım* şeklinde yazılan kelimedede *v* işaretlenmemesine rağmen *açuvım* şeklinde telaffuz edilir ve yazılır.).

Metnin transkripsiyonu yapılırken yukarıda bahsettiğimiz diftonglu seslerin işaretlenmesine dikkat edilmiştir.

Konsonantlardan çift dudak *v* ünsüzünü karşılamak için ayrı bir işaret kullanılmamıştır.

Tatarcadaki *ю* harfi kalın sıra kelimelerde *-yu-*, ince sıra kelimelerde *-yü-* şeklinde transkribe edilmiştir: юу “yuv-”, юләп “yüler”.

Tatarcadaki *я* harfi de ince sıra kelimelerde *-ye-*, kalın sıra kelimelerde *-ya-* olarak işaretlenmiştir: яфрак “yafraq”, ям “yem”.

Sızıcı *h* konsonantını işaretlemek için ise yukarıda belirttiğimiz gibi *x* kullanılmamış ve “*h*” işaretiyle yazıda gösterilmiştir.

Tatarcada arka damak *k* ve *g* sesleri bulunmasına rağmen alfabe de ayrı bir harf yoktur, ön damak şekilleri ile aynı harf kullanılmaktadır. Biz yazıya geçirirken kalın sıra kelimelerde *k* ve *g*, ince sıra kelimelerde de *k* ve *g* kullandık.

2.3. Metnin Dili Hakkında Genel Özellikler

Sibgat Hekim’in incelediğimiz şiirleri standart Tatar Türkçesi (Orta diyalekt) ile yazılmıştır. Metinde geçen ağızlara ait ve konuşma diline ait kelimeler “Metinde

²⁹⁹ Mustafa Öner, Tatar Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri, Ankara, 2007, s.686.

Standart Tatar Türkçesinden Ayrılan Diyalektolojik Özellikler” bölümünde incelenmiştir.

Şiirler ses, şekil, anlam ve söz varlığı bakımından genel olarak standart Tatarcaya uymaktadır.

Şair “Kaynar” adlı şiirinde Kazakça *kızgılđaq* (lale) ve *ķaynar* (çeşme) kelimelerini kullanmıştır. Şiirde Sibgat Hekim “*Biz Türküz, Türk olduğumuz için konuşmamız ortaktır*” der ve bu ortaklığın Tukay ve Kazak şair Abay Kunanbay’dan geldiğini sözlerine ekler.

Sibgat Hekim’in incelediğimiz şiirlerinin genelinde toplam üç yüz otuz üç Rusça kelime vardır. Diyalektolojik kelimelerin sayısı ise yirmi üçtür. Konuşma diline ait olarak verilen kelime sayısı da altmıştır.

Genel olarak bakıldığında şairin şiirlerinde bugünkü Tatar Türkçesinin gramer özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

2.4. Metinde Standart Tatar Türkçesinden Ayrılan Diyalektolojik Özellikler

Türk lehçeleri içerisinde tarihî Kıpçak koluna giren Tatar Türkçesi üç büyük diyalekte sahiptir:

1.Orta Diyalekt: Kama, Norlat, Mamadış, Baltaç, Döbyaz, Etne, Kazan Ardı Kreşinleri ağızları, Minzele, Kasıym, Nokrat, Glazov, Udmurt ve Mari cumhuriyetleri, Perm, Sverdlovsk ve Kuybişev ülkeleri Tatar ağızları.³⁰⁰

2.Batı (Mişer)³⁰¹ Diyalekti: Sërgaç, Çiştay, Çüprelë, Melekes, Hvalin, Temnikov, Lembre, Kuznetsk, Mordva-Karatay ağzı, Baykıbaş ağzı, Şarlık ağzı, Sterlitamak ağızları.³⁰²

3.Doğu (Sibirya) Diyalekti: Batı Sibirya’daki Tümen, Omsk ve Novosibirsk ülkelerinde konuşulan Tobol-İrtiş³⁰³, Baraba³⁰⁴, Tomsk³⁰⁵ ağızları.³⁰⁶

³⁰⁰ Mustafa Öner, Tatar Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri, Ankara, 2007, s.683.

³⁰¹ Mişer Tatarları için ayrıca bkz. Ercan Alkaya, Mişer Tatarları, Türkler Ansiklopedisi, 20. Cilt, Ankara, 2002, s.58-62.

³⁰² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 17, Tatar Edebiyatı I, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.55.

³⁰³ Tubal-İrtiş grubuna Tömen, Tubil, Saz tarafı, Tevriş, Tara ağızları girer.

³⁰⁴ Baraba grubu ağızlara ayrılmaz.

³⁰⁵ Tomsk grubuna Kalmak ve Yuyıştı-Çut ağızları dahildir.

³⁰⁶ Mustafa Öner, age., s.683.

Sibgat Hekim şiirlerini Standart Tatar Türkçesiyle yazmıştır. Sayıları az olmakla beraber ağız özelliği taşıyan sözlere de incelenen şiirlerde rastlanmıştır. Bu kelimeler Tatar Tələneñ Añlatmalı Süzləğē'nde (TTAS) diyalektolojik veya konuşma diline ait olarak belirtilmiştir. Bu kelimelerden bazıları Tatar Tələneñ Zur Dialektologik Süzləğē (TTZDS) ve Dialektologik Süzlək'e (DS) hangi ağızlarda ve Tataristan'ın hangi bölgelerinde kullanıldığına dair notlar verilerek dâhil edilmiştir. Bunların dışında sözlüklerde kökü ve başka türevleri bulunduğu halde şiirlerde rastladığımız şekillerinin yer almadığı isim ve fiil gövdelerine rastlanmıştır, bu kelimeler de aşağıda diyalektolojik kelimeler ve konuşma diline ait kelimelerle birlikte listelenmiştir.

TTAS'de diyalektolojik olduğu belirtilen kelimeler şunlardır:

apay: TTAS'de diyalektolojik bir söz olduğu belirtilerek “abla” anlamıyla kaydedilen bu söz TTZDS'de Kazan Artı ağızları topluluğu, Kamışlı ağızı (Smara bölgesi) ve Hıvalın ağızına (Ulyanovsk bölgesi); DS'de aynı anlamla Kargalı ağızına (Orenburg bölgesi) dâhil edilmiştir.

ara-: TTAS'de diyalektolojik bir söz olduğu belirtilerek “beklemek, görmeyi dilemek” anlamlarıyla verilen bu fiil TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

bēt-: TTAS'de diyalektolojik bir söz olduğu belirtilerek “büyüme, yetişme” anlamıyla verilen bu fiil TTZDS'de Temnikov ağızına (Mordoviya), Kuznětsk ağızına (Penza bölgesi) ve Lembre ağızına (Lembre ve Ruzayeka rayonları) dâhil edilmiş DS'de ise yer almamıştır.

böyel-: TTAS'de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilerek “boğulmak” anlamıyla verilen bu fiil DS'de yer almamış, “böyelgen” şekli kaydedilmiştir ve Kazan Ardı-Döbyez ağızına ait olduğu belirtilmiştir. TTZDS'de *böyelgen* şekli verilmiş, onun dışında *böyen-* şekli de Perm ağızına (Perm bölgesi) dâhil edilmiştir.

çaған: TTAS'de diyalektolojik bir söz olarak kaydedilen “akçaağaç” anlamındaki söz TTZDS'de aynı anlamla Kamışlı ağızına (Samara bölgesi), Börë ağızına (Başkurdistan), Minzele ağızına (Tataristan ve Başkurdistan), Perm ağızına (Perm bölgesi) dâhil edilmiş, DS'de yer almamıştır.

dēn: TTAS'de diyalektolojik olduğu belirtilen ve standart Tatarcada din şeklinde kullanılan incelenen şiirlerde hem “dēn” hem “din” şekline rastladığımız söz TTZDS'de Tüben Kama Kēreşēnnerē ağızına (Tataristan) dâhil edilmiştir, DS'de yer almamıştır.

ƙaldırça: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilerek “dokuma tezgâhındaki bir alet” anlamındaki kelime TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

ƙata: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilerek “belirli bir vaktin başından sonuna kadar, boyunca” anlamı verilen kelime TTZDS’de aynı anlama Nokrat ağzına (Kirov bölgesi ve Udmurtiya) dâhil edilmiş, DS’de yer almamıştır.

ƙavla-: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilen ve “kovalamak” anlamı verilen kelime DS’de aynı anlama Çüprelë ağzına (Tataristan’ın Çüprelë, kısmen Buva rayonları ve Çuvaşistan) ait olarak, “getirmek, alıp dönmek” anlamlarıyla ise Baykıbaş (Mişke) ağzına (Başkurdistan) ait olarak verilmiştir. TTZDS’de de kelime aynı anlama Çüprelë ağzına dâhil edilmiştir.

ƙurıpsa: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilen ve “ıhlamur ağacı lifi” anlamı verilen kelime TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

moğil: TTAS’de ve DS’de kayıtlı olmayan diyalektolojik bu söz TTZDS’de “hasat edilmiş ekin demeti” anlamındaki kelime Sibirya ağızlarına ait olarak verilmiştir.

nelet: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak kaydedilerek “lanet” anlamı verilen kelime TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

onta: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak “un” anlamıyla verilen kelime TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

ömsën-: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu belirtilerek “imrenmek” anlamıyla verilen fiil TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

puta: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu belirtilerek “kuşak” anlamıyla verilen kelime TTZDS’de Döbyez ağzına dâhil edilmiş (Tataristan: Kazan Artı), DS’de yer almamıştır.

sırhäv: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak “hasta, hastalıklı” anlamlarıyla kaydedilen kelime TTZDS’de aynı anlama Bastan ağzına (Ryazan bölgesi) ve Minzele ağzına (Tataristan ve Başkurdistan) dâhil edilmiş; DS’de ise *sırhäv* şekliyle bulunmamakla beraber *sırhâbat* kelimesi “hasta” anlamıyla verilmiş ve Kasıym ağzına (Ryazan bölgesi) ait olarak gösterilmiştir.

tav (II): TTAS’de diyalektolojik olduğu kaydedilerek “teşekkür” anlamıyla kaydedilen bu söz TTZDS’de kaydedilmemiş, DS’de aynı anlama Tav yağı kereşennerë ağzına ait olarak verilmiştir.

terez: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak “pencere” anlamıyla verilen kelime DS’de aynı anlamla Temnikov ağzına (Moldava) ait gösterilmiştir.

töçkält: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak “biraz tuzsuz olan, lezzeti benzer” anlamlarıyla verilen kelime TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

tönegән: TTAS’de diyalektolojik olduğu kaydedilerek “dün” anlamıyla verilen bu söz TTZDE’de Baltaç ağzına, Mamadış ağzına (Tataristan: Kazan Artı), Döbyez ağzına (Tataristan: Kazan Artı), Minzele ağzına (Tataristan ve Başkurdistan), Bereñgә ağzına (Mari El), Tarhan ağzına (Tataristan: Tav yağı bölgesi), Kazan artı Kereşenleri ağzına, Perm ağzına (Perm bölgesi), Çistay ağzına (Tataristan ve Samara bölgesi) dâhil edilmiş; DS’de aynı anlamla Kazan Ardı, Baltaç ağzı ve Kazan Ardı Kereşenleri ağzına ait olarak kaydedilmiştir.

töş: TTAS’de diyalektolojik olduğu kaydedilerek “yer” anlamıyla verilen bu söz TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

tuğar-: TTAS’de diyalektolojik bir söz olduğu kaydedilerek “koşulu atı serbest bırakmak” anlamıyla verilen bu fiil TTZDS’de kayıtlı değildir, *tugarlan-* şekli Tom ağzına (Tomsk, Këmërovo, Novosibirsk bölgeleri) dâhil edilmiştir; kelime DS’de de kaydedilmemiştir.

yağa: TTAS’de diyalektolojik bir söz olarak “bir şeyin kenarı, yanı, kenar yer” anlamlarıyla verilen kelime TTZDS’de aynı anlamla Perm ağzına (Perm bölgesi), Bogırışlan ağzına (Orenburg bölgesi), Saz yağı ağzına (Tömen bölgesi) ve Tara ağzına (Omsk bölgesi) dâhil edilmiş; DS’de ise yine aynı anlamla Karsun ağzına (Ulyanovsk bölgesi) ait olarak kaydedilmiştir.

* * *

TTAS’de konuşma diline ait olarak kaydedilen kelimeler ise şunlardır:

arıқ: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen ve “cılız” anlamıyla kaydedilen bu söz TTZDS’de aynı anlamla Tobol ağzı (Tömen bölgesi) ve Tara ağzına (Omsk bölgesi) dâhil edilmiş; DS’de yer almamıştır.

at (II): TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen ve “isim” anlamı verilen bu söz DS’de *at atteriv* şekliyle (gelin olunca damadın kardeşlerine seslenmek için güzel sözler belirleme geleneği) Sërgaç ağzına (Nijniy Novgorod bölgesi); *at kıçқıruv*

şekliyle (ad vermek) Lembre ağzına (Moldova'nın Lembre ve Ruzayëvka rayonları) ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS'de bunlara ek olarak “*at koy-*”şekliyle Sibirya ağızlarına dâhil edilmiştir.

atlı (II): TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilen ve “isimli” anlamıyla verilen söz TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

bëregeylë: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “güzel, en güzel, üstün özellikli” anlamlarıyla verilen söz TTZDS'de bulunmamakla birlikte *bëregey* şekli Sibirya ağızlarına ait olarak kaydedilmiştir; DS'de kaydedilmemiştir.

billehiy: TTAS'de konuşma diline ait ve yemin etmek için kullanılan bir söz olduğu belirtilen kelime TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

bur: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “bor” anlamıyla verilen söz DS'de kaydedilmemiş, TTZDS'de Kazan Artı ağızları topluluğuna (Tataristan: Kazan Artı), Tav yağı ağızları topluluğuna, Minzele ağzına (Tataristan ve Başkurdistan), Börë ağzına (Başkurdistan), Kargalı ağzına (Orenburg bölgesi), Bogırısın ağzına (Orenburg), Kamışlı ağzına (Samara), Ğçkën ağzına (Kurgan bölgesi), Nagaybek Këreşënneri ağzına (Çilebe bölgesi) ve Şarlı ağzına dâhil edilmiştir.

ciñëş-: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “kendi sözünü doğru, üstün çıkarmaya uğraşmak” anlamıyla verilen söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

cuy-: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “kaybetmek” anlamıyla verilen bu fiil DS'de *cuy-* şekliyle kaydedilmemiş, *cuy-* fiilinin pasif gövdesi olan *cuyıl-* şekliyle verilmiş ve bu şeklin Kazan Ardı, Baltaç ağzına ait olduğu belirtilmiştir. TTZDS'de *cuy-* şekli kaydedilmemiş *cuyal-* şekli ve *cuyıl-* şekli kaydedilmiştir.

çat (II): TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “tamamen, her zaman” anlamlarıyla verilen kelime TTZDS'de Kazan Artı ağızlarına dâhil edilmiş, DS'de kaydedilmemiştir.

çebelen-: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “karışmak, düzensiz hale gelmek” anlamlarıyla kaydedilen bu fiil DS'de aynı anlamla Hvalın ağzına (Ulyanovsk bölgesi) ait olarak verilmiştir. TTZDS'de ise Melekes ağzına (Ulyanovsk ve Samara bölgesi) ve Tarhan ağzına (Tataristan: Tav yağı) ait olarak kaydedilmiştir.

çeçke: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilen ve "çiçek" anlamıyla verilen DS'de yer almayan söz TTZDS'de Minzele ağzına (Tataristan ve Başkurdistan) ve Börë ağzına (Baskurdistan) ait olarak kaydedilmiştir.

çepe-: TTAS'de konuşma diline ait olarak "vurmak, çarpmak" anlamlarıyla verilen söz DS'de aynı anlamlarla Melekes ağzına (Ulyanovsk ve Samara bölgeleri) ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS'de ise Sterlëtamak ağzına (Baskurdistan) ve Minzele ağzına Tataristan ve Başkurdistan) ait olarak kaydedilmiştir.

çıdam: TTAS'de konuşma diline ait olarak "sabır" anlamıyla verilen kelime DS'de kaydedilmemiştir. TTZDS'de ise çıdam şekli olmamakla beraber "çıdamlı" şekli Karatay ağzına (Tataristan) ait olarak verilmiştir.

çınlap: TTAS'de konuşma diline ait olarak "gerçekten" anlamıyla verilen söz TTZDS'de kayıtlı değildir. DS'de bu şekliyle kaydedilmemiş, *çınılklap* şekli aynı anlamla Kazan Ardı, Mamadış ağzına ait olarak verilmiştir.

çır-çuv: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek "neşeli sesle gülme, bağırışma, kuşların ötüşme sesi" gibi anlamlarla verilen söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

çik- (II): TTAS'de konuşma diline ait olarak "bir durumu geçirmek, çekmek" anlamlarıyla verilen bu fiil TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

çirle-: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek "hastalanmak" anlamıyla kullanılan bu fiil TTZDS'de Kama tamagı ağzına (Tataristan: Tav yağı), ve Layëş ağzına (Tataristan: Kazan Artı) ait olarak verilmiştir; DS'de yer almamıştır.

çük-: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek "çökmek, diz çökmek" anlamlarıyla verilen bu fiil TTZDS'de kaydedilmemiş; DS'de *çük-* şekli bulunmamakla beraber "çügën-" dönüşlülük eki almış şekli verilmiş aynı anlamla Tëmnikov ağzına (Moldova) dâhil edilmiştir.

ëçkëçë: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilen "içkici" anlamındaki söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

husta: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilen "hasta" anlamındaki söz TTZDS'de Kuznětsk ağzına (Pënza bölgesi) ait olarak verilmiştir. DS'de kaydedilmemiştir.

hester: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “hazırlık, zorluk” anlamları verilen kelime TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

holıktı: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “huyu iyi olan, karakterli” anlamıyla verilen kelime DS'de yer almamaktadır; *holok* kelimesi “karakter” anlamıyla Orta diyalekte ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS'de de kayıtlı değildir.

ıgı-zıgı: TTAS'de konuşma diline ait olarak “sıkıntılı durum, düzensizlik, isyan” gibi anlamlarla verilen söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

ikev: TTAS'de konuşma diline ait olarak “ikisi birlikte” anlamıyla kaydedilen söz TTZDS'de ve DS'de yer almamıştır.

ıpiy: TTAS'de konuşma diline ait olarak “ekmek” anlamıyla verilen kelime DS'de aynı anlamla Turbaslı ağzına (Başkurdistan) ve Bereñgë ağzına (Başkurdistan) dâhil edilmiştir. TTZDS'de ise Minzele ağzına (Tataristan ve Başkurdistan) ve Perm ağzına (Perm bölgesi) dâhil edilmiştir.

işğal: TTAS'de konuşma diline ait olarak “avlu” anlamıyla kaydedilen söz DS'de aynı anlamla Sterlëtamak ağzına (Başkurdistan), Şarlık ağzına (Orenburg bölgesi) dâhil edilmiştir. TTZDS'de ise Baykıbaş (Mişke) ağzına (Başkurdistan), Şarlık ağzına ve Starlëtamak ağzına dâhil edilmiştir.

kërëş: TTAS'de konuşma diline ait olarak “giriş bölümü” anlamıyla kaydedilen söz TTZDS'de ve DS'de bu anlamıyla kaydedilmemiştir.

kilëş: TTAS'de konuşma diline ait olarak “dış görüntü” anlamıyla verilen söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

köçen-: TTAS'de konuşma diline ait olarak “kendini zorlamak, çabalamak” gibi anlamlarla verilen bu fiil de TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

könle-: TTAS'de konuşma diline ait olarak “şüpheyile bakmak, kıskanmak” gibi anlamlarla verilen fiil TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

kala: TTAS'de konuşma diline ait olarak verilen “şehir” anlamındaki söz TTZDS'de kayıtlı değildir, DS'de Orta diyalekte ait olarak kaydedilmiştir.

kayırcıktı: TTAS'de konuşma diline ait olarak “ekmek” anlamıyla verilen bu söz TTZDS'de ve DS'de kaydedilmemiştir.

kızıy: TTAS'de konuşma diline ait olduğu belirtilen “kızcağız” anlamındaki bu söz DS'de kaydedilmemiştir. Fakat *kızay* kelimesi aynı anlamla Melekes ağzına

(Ulyanovsk ve Samara bölgeleri) ait olarak verilmiştir. TTZDS’de ise *kızıy* şekli yoktur, *kızay* şekli aynı anlamla kayıtlıdır.

la: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “elbette” anlamıyla verilen bu söz TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

leġnetle-: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “lanetlemek” anlamındaki fiil TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

lele: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “lale” anlamındaki söz TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

leşnta: Aslında Rusça bir kelime olan “kurdele” anlamındaki söz Tatarcaya aynen girmiş TTAS’de konuşma diline ait olarak verilmiş, DS’de aynı anlamla Sërġaç aġzına (Nijniy Novgorod bölgesi) ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS’de de aynı aġzlara ait olarak verilmiştir.

leşpërde-: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “uġuldamak” anlamındaki kelime DS’de kaydedilmemiştir. TTZDS’de ise *leşpërde-* şekli kayıtlı değildir *leşpër bul-* şekli Baltasinskiy aġzına (Orenburgskaya oblast) dâhil edilmiştir.

lomovoy: Aslında Rusça olan “yük arabacısı” anlamındaki söz Tatarcaya aynen girmiş TTAS’de konuşma diline ait olarak aynı anlamla kaydedilmiş, TTZDS’de ve DS’de ise yer almamıştır.

matas-: TTAS’de konuşma diline ait olduġu belirtilerek “bir işle meşgul olmak, çabalamak” anlamıyla verilen fiil DS’de bu şekliyle yer almamıştır, fakat *mata-* şekli Kazan Ardı, Baltaç aġzına ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS’de de *matas-* şekli kayıtlı değildir *mata-* şekli Mamadış aġzına (Tataristan: Kazan Artı) ve Baltaç aġzına (Tataristan: Kazan Artı) ait olarak verilmiştir.

molodets: Aslında Rusça olan ve “yiġit; aferin” anlamlarına gelen bu söz Tatarcaya aynen girmiş TTAS’de konuşma diline ait olarak aynı anlamla verilmiş, TTZDS’de ve DS’de ise yer almamıştır.

mut: TTAS’de konuşma diline ait olduġu belirtilen” zeki, akıllı, kurnaz” anlamları verilen söz TTZDS’de Döbyez aġzına (Tataristan: Kazan Artı) dâhil edilmiş; DS’de yer almamıştır.

nu: Aslında Rusça olan ve “haydi” anlamıyla kaydedilen bu söz Tatarcaya aynen girmiş TTAS’de aynı anlamla konuşma diline ait olduğu belirtilmiş, TTZDS’de Kasıym ağzına (Ryazan bölgesi) ait olarak verilmiş; DS’de yer almamıştır.

nuja: Rusçada *nujda* şeklinde olan “muhtaçlık, sıkıntı” anlamına gelen söz Tatarcaya *nuja* şeklinde girmiş, TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “yaşamak için en gerekli şeylerin yetersizliği, muhtaçlık, fakirlik, zorluk” gibi anlamlarla verilen kelime DS’de kaydedilmemiştir. *Nujna* kelimesi aynı anlamlarla Kazan Ardı, Layeş ağzına, Zlatovst ağzına (Başkurdistan) ait olarak kaydedilmiştir. TTZDS’de kayıtlı değildir.

öyle: TTAS’de konuşma diline ait olarak kaydedilen “öğle vakti” anlamındaki söz TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

paradny: Aslında Rusça olan “tören” anlamındaki bu kelime TTAS’de konuşma diline ait olarak aynı anlamla verilmiş, kelime TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

pěsi: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “kedi” anlamındaki bu söz DS’de yer almamıştır. TTZDS’de Kama Tamagı ağzına (Tataristan: Tav yagı) dâhil edilmiştir.

podval: Aslında Rusça olan “bodrum” anlamındaki kelime Tatarcaya aynen girmiş TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilmiş, TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

těrneklen-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen “sağlığa kavuşmak” anlamına gelen fiil TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

tıburçın-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “yerinde duramamak” anlamına gelen fiil TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

tırpay-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “öfkelenmek” anlamıyla verilen fiil TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

tıññentěn: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “çaçlı, hetle” edatlarıyla aynı işlevde kullanılan bu söz TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

tuğma-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen “keserle vurmak” anlamındaki söz TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

tün-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “bir tarafa yıkılmak, düşünemez hale gelmek, geri dönmek, değişmek” anlamlarıyla verilen bu fiil TTZDS’de Kazan Ardı ağızları, Baltaç ağızı (Tataristan: Kazan Ardı), Bogırısın ağızı (Orenburg bölgesi), Kama Tamagı ağızı (Tataristan: Tav Yagı), Döbyez ağızı (Tataristan : KazanArdı) ve Bereñgë ağızına (Mari Cumhuriyeti); DS’de aynı anlamlarla Kazan Ardı, Etne Ağızı, Bereñgë ağızı (Mari Cumhuriyeti), Karsun Ağızı (Ulyanovsk bölgesi), Kargalı Ağızı (Orenburg bölgesi) gibi ağızlara dâhil edilmiştir.

urğı-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilerek “fişkirmek, taşmak, heyecanlanmak” anlamları verilen bu söz TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

yemle-: TTAS’de konuşma diline ait olarak verilen “güzelleştirmek, güzel yapmak” anlamlarındaki bu fiil TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

yeşne-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen “şimşek çakmak; güçlülük; temiz gönüllülüğün taşıp durması” gibi anlamlarla verilen fiil, TTZDS’de Baltaç ağızına (Tataristan: Kazan Ardı) ve Hvalın ağızına (Ulyanovsk bölgesi) dâhil edilmiştir. DS’de ise Bereñgë ağızına (Mari Cumhuriyeti) dâhil edilmiştir.

yomşa-: TTAS’de konuşma diline ait olarak “yumuşamak” anlamıyla verilen bu fiil TTZDS’de ve DS’de kaydedilmemiştir.

yulı: TTAS’de konuşma diline ait olarak “defa” anlamıyla kaydedilen söz TTZDS’de ve DS’de yer almamıştır.

zëre: TTAS’de konuşma diline ait olarak “boşuna” anlamıyla verilen söz TTZDS’de kayıtlı değildir; DS’de aynı anlamla Kazan Ardı, Mamadış ağızına ve Minzele ağızına (Tataristan ve Başkurdistan) dâhil edilmiştir.

* * *

Kullandığımız sözlüklerde kökü ve başka türevleri bulunduğu halde şiirlerde rastladığımız şekillerinin yer almadığı isim ve fiil gövdeleri şunlardır:

açtırt- : aç- “açmak” fiilinin çift faktitif eki almış *açtırt-* şekli sözlüklerde yer almamıştır.

balalı: “çocuk, yavru” anlamındaki bala kelimesinin -lı/-lë yapım eki almış şekli sözlüklerde yer almamıştır.

balkonla-: “balkon” anlamındaki kelimeye isimden fiil yapım eki getirmek suretiyle yapılan *balkonla-* şekli sözlüklerde kaydedilmemiştir.

baltaçık: balta kelimesine küçültme ve sevgi bildiren -çık yapım ekinin getirilmesiyle yapılan bu şekil sözlüklerde yer almamaktadır.

baruvçı: bar- fiilinin mastar eki almış ve -çı isimden isim yapma ekini almış şekli de sözlüklerde yoktur.

başkala-: bas- fiilinin devamlılığını, tekrarını ifade eden *başkala-* şekli sözlüklerde yoktur.

bëldërt-: bël- fiilinin bëldër- faktitifli gövdesi sözlüklerde yer alır fakat bëldërt- şekli yoktur.

bërnışle-: sözlüklerde rastlamadığımız bir fiildir.

bizel-: bize- “süslemek” fiilinin edilgen gövdesi sözlüklerde rastlamadığımız şekillerden birisidir.

bozavlı: “buzağı” kelimesinin -lı yapım eki almış şekli de sözlüklerde yoktur.

bökreyt-: *bökrey-* “yorulmak, eğilmek” fiilinin faktitif almış şekli sözlüklerde yer almamaktadır.

börkël-: *börkë-* fiilin edilgen gövdesi sözlüklerde yer almamaktadır.

bötërle-: *bötërle-* şekli de sözlüklerde yoktur.

bulğala-: *bul-* fiilinin hareketin devamlılığını, tekrarını ifade eden *bulğala-* şekli sözlüklerde yoktur.

buysındır-: *buysin-* “boyun eğmek” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yer almamaktadır.

cıyrğala-: *cıyr-* “çatmak” fiilinin devamlılığını ve tekrarını ifade eden *cıyrğala-* şekli de yoktur.

cibergele-: *ciber-* “göndermek” fiilinin devamlılığını ve tekrarını ifade eden *cibergele-* şekli sözlüklerde yoktur.

cilkelë: *cilke* “omuz, ense” anlamındaki kelimenin *cilkelë* şekli sözlüklerde yoktur.

çitlë: *çit* “kıyı, kenar” anlamındaki kelimenin *çitlë* şekli sözlüklerde yoktur.

çümëçle-: *çümëç* “kepçe” kelimesinin *çümëçle-* gövdesi sözlüklerde yoktur.

çiratsız: *çirat sözünün çiratsız* şekli sözlüklerde yoktur.

devalan-: *devala-* “tedavi etmek” fiilinin dönüşlülük gövdesi sözlüklerde yer almamaktadır.

doğalı: *doğa* “dua” kelimesinin -lı yapım ekini almış şekli de yoktur.

dörlet-: *dörle-* “tutuşmak” fiilinin faktitif eki almış şekli *dörlet-* sözlüklerde yer almamaktadır.

duğalı: *duğa* “boyunduruk” kelimesinin *duğalı* şekli yoktur.

erëmlë: *erëm* “pelin” kelimesinin *erëmlë* şekli yoktur.

ernëttër-: *ernë* “sızlamak” fiilinin *ernët-* şekli TTAS’de vardır, fakat *ernëttër-* şekli yoktur.

eytkele-: *eyt-* fiilinin devamlılığını ve sürekliliğini ifade eden *eytkele-* şekli sözlüklerde yer almamaktadır.

ëşlet-: *ëşle-* fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yer almamaktadır.

gönahsız: *gönah* kelimesinin *gönahsız* şekli yoktur.

ğayëplerlëk: Bu kelime de sözlüklerde yer almayan bir kelimedir.

heykelsëz: heykel kelimesinin -sëz isimden isim yapım eki almış şekli yoktur.

ħaķsız: *ħaķ* “hak” kelimesinin *ħaķsız* gövdesi de sözlüklerde yoktur.

ħaķsızlık: “haksızlık” kelimesi de sözlüklerde yoktur.

ħesretsëz : *ħesret* “keder” kelimesinin -sëz yapım ekini almış gövdesi sözlüklerde yoktur.

ħıyalsız: *ħıyal* “hayal” kelimesinin *ħıyalsız* şekli yoktur.

ilet-: *ile-* “elemek” fiilinin faktitif gövdesi yoktur.

intëktër-: “incitmek, ağrıtmak” anlamındaki fiilin *intëk-* şekli mevcuttur.

isëmlëksëz: *isëmlëk* kelimesinin -sëz yapım eki almış şekli sözlüklerde yer almamıştır.

ittër-: *it-* fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

kilgele-: *kil-* fiilinin sürekliliğini ve tekrarını ifade eden *kilgele-* gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

kirtelen-: *kirte* “engel” kelimesinin *kirtelen-* gövdesi TTAS’de “engel olmak, zorlaştırmak” gibi anlamlarla kayıtlıdır, *kirtelen-* dönüşlü gövdesi sözlüklerde yoktur.

kisetkele-: *kiset-* “uyarmak” fiilinin sürekliliğini ve tekrarını ifade eden *kisetkele-* şekli yoktur.

kitaplı: kitap kelimesinin –lı yapım ekini almış şekli sözlüklerde mevcut değildir.

kitêrêl-: *kitêr-* “getirmek” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yoktur.

köreşteş: *köreş* “mücadele, savaş” kelimesinin -teş isimden isim yapım eki almış şekli sözlüklerde mevcut değildir.

kötêl-: *köt-* “beklemek” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

köttêr-: *köt-* fiilinin sözlüklerde olmayan bir başka şekli de faktitif eki almış şeklidir.

köyleş-: “türkü söylemek” anlamındaki *köyle-* fiilinin işteş gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

kürêl-: *kür-* “bakmak, görmek” fiilinin pasif gövdesi yoktur.

kadat-: *kada-* “batırmak, yerleştirmek” anlamlarıyla TTAS’de kayıtlı olan fiilin faktitifli gövdesi yoktur.

karışlı: “bakış, ideoloji” anlamındaki *karış* kelimesinin -lı yapım eki almış şekli sözlüklerde yoktur.

karğal-: “beddua etmek” anlamındaki *karğa-* fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yoktur.

karındıklı: “geviş getiren hayvanların karın duvarlarından elde edilen ince sağlam tabaka” anlamıyla TTAS’de kayıtlı olan *karındık* kelimesinin *karındıklı* şekli mevcut değildir.

kazanış-: *kazan-* fiilinin işteş gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

kazıl-: *kazı-* “kazımak” fiilinin pasif gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

kıstırıl-: *kıs-* fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde vardır, fakat *kıstırıl-* şekli yoktur.

kotkarıl-: *kotkar-* “kurtarmak” fiilinin pasif gövdesi mevcut değildir.

leğnetlen-: *leğnet* “lanet” kelimesinin *leğnetle-* şekli TTAS’de kayıtlıdır ve konuşma diline ait olduğu belirtilmiştir, fakat *leğnetlen-* dönüşlü gövdesi yoktur.

lektêr-: *lek-* “hareket eden bir şeye kapılıp kalmak” anlamındaki fiilin *lektêr-* şekli sözlüklerde mevcut değildir.

meñgêle-: *meñgê* “ebedî, sonsuz” anlamındaki kelimenin *meñgêle-* şekli sözlüklerde yoktur.

meñgëleş-: *meñgë* kelimesinin *meñgëleş-* şekli de mevcut değildir.

meşeķatsëz: *meşeķat* kelimesinin -sëz yapım eki almış şekli sözlüklerde mevcut değildir.

meşgullen-: *meşgul* kelimesinin -la/-le yapım eki almış, üstüne -n dönüşlülük eki almış şekli sözlüklerde mevcut değildir.

omtıldır-: *omtil-* “çabalamak, atılmak” anlamındaki *omtil-* fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

önsëz: *ön* “yuva” anlamındaki kelimenin önsëz şekli sözlüklerde yoktur.

örlëklëk: *örlëk* “kiriş kalası” anlamındaki kelimenin TTAS’de *örlëklë* şekli kayıtlıdır, fakat *örlëklëk* şekli kayıtlı değildir.

pasportsız: Aslında Rusça olan *passport* kelimesinin *pasportsız* şekli sözlüklerde yoktur.

poşır-: *poş-* fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

sağayt-: *sağay-* “kuşkulanmak” fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

sanat-: *sana-*“ hesap etmek, saymak” fiilinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yoktur.

sarkıl-: *sark-* “sızmak” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yoktur.

siplet-: *siple-* “onarmak” kelimesinin faktitifli gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

sirënsëz: *sirën* “leylak” kelimesinin *sirënsëz* şekli sözlüklerde kaydedilmemiştir.

sirpël-: *sirpë-* “saçmak” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde kaydedilmemiştir.

siskendër-: *sisken-* “ürpermek” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yoktur.

soķlandır-: *soķlan-* “hayran olmak” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

sörtkele-: *sört-* “silmek” fiilinin *sörtën-* şekli TTAS’de kayıtlıdır, fakat hareketin sürekliliğini ve tekrarını ifade eden şekli olan *sörtkele-* biçimi yoktur.

suğışsız: *suğış* “savaş, kavga” kelimesinin *suğışsız* şekli sözlüklerde yoktur.

suğıştaş: *suğış* sözünün eşlik, ortaklık ifade eden *suğıştaş* şekli sözlüklere dâhil edilmemiştir.

sütkele-: *süt-* “çözmek” fiilinin sürekliliğini ve tekrarını ifade eden *sütkele-* şekli sözlüklerde yoktur.

şıklıandır-: *şıklan-* “örtünmek” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

taptal-: *tapta-* “yürümek, ezmek” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yoktur.

taşut-: *taşı-* “taşımak” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yoktur.

taşuvçı: *taşı-* fiilinin -v hareket adı ve üstüne -cı/-çi isimden isim yapım eki almış şekli sözlüklerde yoktur.

tesbiyhlı: *tesbiyh* “tespih” sözünün *tesbiyhlı* şekli sözlüklerde yoktur.

tëğël-: *tëk-* “dikmek” fiilinin pasif gövdesi sözlüklerde yoktur.

tigëzlë: *tigëz* kelimesinin *tigëzlë* şekli sözlüklerde yoktur.

tiñlevçi: *tiñ* “denk, eş” kelimesinin *tiñle-* şekli TTAS’de mevcuttur, *tiñlevçi* biçimi ise yoktur.

tözetkele-: *töz-* fiilinin *tözet-* şekli sözlüklerde mevcuttur, fakat *tözetkele-* şekli yoktur.

tözettër-: *töz-* fiilinin *tözettër-* şekli sözlüklerde mevcut değildir.

tuğızlı: *tuğız* “dokuz” kelimesinin *tuğızlı* şekli sözlüklerde mevcut değildir.

tunlu: *tun* “palto” kelimesinin *tunlu* şekli sözlüklerde yoktur.

tügëllëk: *tügël* kelimesinin *tügëllëk* şekli sözlüklerde yoktur.

ulaqsız: *ulak* “oluk” kelimesinin *ulaqsız* şekli sözlüklerde yoktur.

uyanmaslık: *uyanmas* şekli TTAS’de kayıtlı olan sözün *uyanmaslık* şekli sözlüklerde mevcut değildir.

uylat-: *uyla-* “düşünmek” sözünün *uylan-* dönüşlü gövdesi ve *uylandır-* şekli TTAS’de kayıtlıdır, *uylat-* faktitif gövdesi ise mevcut değildir.

uzar-: *uz-* fiilinin faktitif gövdesi de sözlüklerde mevcut değildir.

uzgala-: *uz-* fiilinin sürekliliğini ve tekrarını ifade eden *uzgala-* şekli sözlüklerde yoktur.

uzıl-: *uz-* “geçmek, aşmak” fiilinin pasif gövdesi mevcut değildir.

ükëndër-: *ükën-* “pişman olmak, hayıflanmak” anlamındaki kelimenin faktitif gövdesi yoktur.

ükënëçlë: *ükënëç* “pişmanlık” kelimesinin *ükënëçlë* şekli yoktur.

üksēt-: *üksē-* “hıçkırmak” kelimesinin faktitif gövdesi sözlüklerde yoktur.

üpkelē: *üpkē* “öfke” kelimesinin *üpkelē* şekli sözlüklerde yoktur.

üstērēš-: *üs-* “gelişmek, büyüme, yetişmek” fiilinin *üstēr-* şekli TTAS’de kayıtlıdır, *üstērēš-* şekli ise mevcut değildir.

ütērēl-: *ütēr-* “öldürmek” fiilinin pasif şekli sözlüklerde yoktur.

vatanlı: *vatan* sözünün -lı isimden isim yapım ekini almış şekli sözlüklerde yoktur.

yabal-: *yaba-* “örtmek” fiilinin pasif şekli sözlüklerde yoktur.

yamat-: *yama-* “yırtığı dikmek, yamamak” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yoktur.

yaratmavçı: *yarat-* “sevmek, beğenmek” fiilinin *yaratmavçı* şekli sözlüklerde yoktur.

yeşet-: *yeşe-* “yaşamak, var olmak” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde yoktur.

yoğar-: *yoğ-* “sinmek” fiilinin faktitif gövdesi sözlüklerde mevcut değildir.

yortlı: *yort* “ev, ülke, vatan, memleket” gibi anlamlara sahip olan bu kelimenin -lı yapım eki almış şekli sözlüklerde yoktur.

yörüvçē: *yör-* “yürümek, gezmek...” fiilinin -v hareket adı ve -çē yapım eki almış şekli sözlüklerde yoktur.

yözlē: *yöz* “yüz, mizaç” kelimesinin -lē yapım eki almış şekli sözlüklerde yoktur.

yuvış-: *yuv-* “yıkamak, temizlemek” fiilinin *yuvın-*, *yuvındır-*, *yuvıl-* şekli TTAS’de kayıtlıdır, fakat işteşlik gövdesi yoktur.

ziratsız: *zirat* “kabir, mezar” kelimesinin *ziratsız* şekli sözlüklerde mevcut değildir.

* * *

Şiirlerde dikkat çeken bir ağız özelliği de bazı sözlerde “y” sesi yerine “c” sesinin kullanılmasıdır. Bu kullanım Orta diyalektin bir özelliğidir. Şair şiirlerinde “gelenek” anlamına gelen *yola* biçimini *cola* şeklinde de kullanmıştır, “deli, çılgın” anlamındaki *yüler* sözünün *cüler* biçimi de şiirlerde kullanılmaktadır. Bu iki sözlük birim de şiirlerde mevcuttur. “alçak” anlamındaki *yünsēz* kelimesinin ise y’li şekli şiirlerde kullanılmamış, cünsēz sözüne yer verilmiştir.

2.5. Türkiye Türkçesi Metin

Sibgat Hekim'in iki ciltlik "Saylanma Eserler" adlı eserinden incelediğimiz şiirler, Türkiye Türkçesine aktarılırken Tatar Türkçesi Metindeki sırasıyla verilmiş ve aşağıda belirtilen aktarma sistemine bağlı kalınmıştır.

2.6. Metnin Türkiye Türkçesi Karşılığı Verilirken Esas Alınan Prensipler

Sibgat Hekim'in şiirleri Türkiye Türkçesine aktarılırken metnin orijinalliğinin korunmasına özellikle dikkat edilmiş, serbest aktarma yoluna gidilmemiştir. Türkiye Türkçesi metin, Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine bire bir tercüme edilmiştir. Ancak şiirlerde yer alan Tatar Türkçesine ait kimi deyimleşmiş söz öbeklerinin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ayrıca dipnot verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Cümlelerin anlaşılması için mısraların nesir gibi ifade edilmesinden kaçınılmış, şiirsel söyleyişin bozulmamasına dikkat edilmiş, devrik yapılar aynen aktarılmış, dizim (sentaks) sırası bozulmamıştır.

Şiirlerde geçen yer adları, meşhur kişi adları, millet adları gibi ansiklopedik maddeler hakkında, dipnotlarla gerekli bilgi ve açıklamalar yapılmıştır. Metnin orijinalinde şair tarafından verilen dipnotlar, metnin Türkiye Türkçesi'nde verilmiş yanına parantez açılarak şairin notu olduğu belirtilmiştir.

Bazı terimler, kurum isimleri ise (KamAZ vb.) aktarma yapılırken aynen bırakılmış, dipnotlarla açıklanmıştır.

Şiirlerinin genelinde Rusça kelimelere (üç yüz otuz üç kelime) rastlanmakla birlikte şair sadece "Şağıyr öyënde" adlı Mayakovski'ye ithafen yazdığı şiirini Rusça mısralarla bitirmiştir. Bu mısralar metnin Türkiye Türkçesinde aynen bırakılmış, çevirisi dipnot yoluyla verilmiştir.

3. Dizin Hakkında

Sibgat Hekim'in Tataristan Kitap Neşriyatı'nda basılan "Saylanma Eserler" adlı iki ciltlik eserinde incelediğimiz 1938–1984 yılları arasında yazılan şiirlerinde toplam madde başı kelime sayısı 4349'dur. Bu kelimelerden 3117'si isim 1232'si fiildir. Toplam kelime sayısı ise 39602'dir.

3.1. Metnin Dizini Hakkında Temel Prensipler

Tatar Türkçesi metin dizinleme için numaralandırılmıştır. Dizinde her sözcüğün anlamı “Tatar Têlênêñ Anlatmalı Sözlêgê” adlı çalışma temelinde metinde kullanılan anlamıyla belirtilmiştir.

Anlamı belirtilen sözcükler yazıçevrimli metinde geçtiği yer numarası belirtilerek aldığı eklerle dizinlenmiştir. Dizinenme yapılırken madde başı ile ilgili bazı sözler, yapılar o maddenin altında alt madde olarak verilmiştir.

Metinde her kelimenin ne kadar kullanıldığı da ilgili maddelerin altında belirtilmiş, sıklık dizini oluşturulmuştur.

Metnin dizini Türkiye Türkçesinin alfabe sırasına göre yapılmış, Türkiye Türkçesinde bulunmayan “ê” sesi, e harfinden hemen sonra; “ğ” harfi g harfinden sonra; “ğ” harfi h harfinden sonra, “k” harfi de k’den sonra listelenmiştir.

Tatar-Kiril alfabesindeki Ц ц “ts” ve Ш ш “şç” için ayrı birer madde açılmamış, bu seslerle başlayan kelimeler t ve ş ile başlayan kelimeler içerisine dâhil edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Sözlükler

ABDRAZAKOV K.S., AHUNCANOV G.H., BAYÇURA Ü.Ş., VAHİTOVA S.B., GAZİZOVA F.M., GANİYEYEV F.A., İSHAKOV G.İ., MÖHEMMEDİYEYEV M.G., OSMANOV M.M., FASEYEV F.S., FAHRETDİNOV G.G., HEMZİN K.H., HEMİDULLİN E.Ş., HANBİKOVA Ş.S., EMİROV G.S., ESADULLİN A.Ş., Tatarça-Rusça Sözlük Moskva, 1966.

ABDULLİN İ.A., VATİTOVA S.B., GAZİZOVA F.M., GAYNANOVA L.R., GANİYEYEV F. E., MÖHEMMEDİYEYEV M. G., HANBİKOVA Ş.S., ETMETYANOV R. G., AHUNCANOV G. N., MİNGULOVA R. R., Tatar Tələneñ Añlatmalı Sözlögä I: 1977, II: 1879, III: 1981, Kazan. (=TTAS)

BAYAZİTOVA F.S., RAMAZANOVA D.B., SADRIYKOVA Z.R., HEYRETDİNOVA T.H., Tatar Tələneñ Zur Dialëktologik Sözlögä, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan, 2009 (=TTZDS).

BAYAZİTOVA F.S., RAMAZANOVA D.B., SADRIYKOVA Z.R., HEYRETDİNOVA T.H., Tatar Tələneñ Diyalektologik Sözlögä, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1993 (=TTDS).

GANİYEYEV F.A., ABDULLİN İ.A., GATAULLİNA R.G., YUSUPOV F.Y., Tatarça-Rusça Ukuv-Ukutuv Sözlögä, Moskva, 1993

GANİYEYEV, F.E., Tatar Tələneñ Añlatmalı Sözlögä, Matbugat Yortı Neşriyatı, Kazan, 2005.

HESENEV M.H., vd., Tatar Enstiklopëdiya Sözlögä, Kazan Tatar Enstiklopëdiyesë İnstitutı, 2002.

MUSTAFAYEV E., ŞÇERBİNİN V. G., Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, Moskva, 1996.

ÖNER Mustafa, Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

TDK, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005.

Makale ve Kitaplar

ABDULLİN, Y., *XIX Yöznëñ İkëñçë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, cilt II, Kazan 1985, s.237-242.

AHUNOV, Garif *Sulış Këbëk Tabıgıy*, Edebi Yazmışlar, Mekaleler, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1970.

AKPINAR, Yavuz, “*Eğitim Faaliyetleri, Usul-i Cedid Uğrunda Mücadele ve Ortak Dil İdeali*”, İsmail Gaspıralı, cilt II, s.52-57.

DAVUTOV, R. N., NURİLLİNA N. B., *Sovët Tatarstanı Yazuvçıları*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.

DEVLETŞİN, Tamurbek, *Sovyet Tataristanı*, (çev: Mehmet Emircan) Kültür Bakanlığı Yayınları: 460, Ankara, 1981, s.431.

EHMEDULLİN, A., *Fethi Burnaş*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.271-286.

GALİULLİN, Telgat – YARULLİNA, Ramile, *İdil–Ural Alanı, Tatar Türklerinin Edebiyatı*, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, cilt IX, Ankara, 2007, s.676-736.

GALİULLİN, Telgat, *Stalin Devri Tatar Kültür Hayatı*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, sayı 6, Güz 1998.

GANİYËVA, R., *Necip Dumavı*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.214-234.

GAYNËTDİNOV, M., *XIX Yöznëñ İkëñçë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.252-258.

GAYNULLİN, Möhemmet, *Kërëŝ*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.5-10.

GAYNULLİN, Möhemmet, *XIX Yöznëñ İkëñçë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, cilt II, Kazan, 1985, s.250-252.

GAYNULLİN, Möhemmet, *Tatar Edipleri (İcat Portrêtları)*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1978.

GIYZZET, B., *Dramaturgiya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.358-383.

GIYZZET, B., *Galişgar Kamal*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.383-402.

GIYZZETULLİN, N., *Yëgermënçë Yıllar Edebiyatı, Edebî Hereket*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV. Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.82-109.

GÖKÇEK, Fazıl, *Tatar Edibi Fatih Kerimî ve İstanbul Mektupları Adlı Eseri*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 5, Bahar 1998.

HALİT, Gali, *Derdmend*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.194-214.

HALİT, Gali, *Proza*, Tatar Edebiyatı Tarihi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, cilt III, Kazan, 1986, s.264-295.

HALİT, Gali, *Şerif Kamal*, Tatar Edebiyatı Tarihi cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.315-318.

HALİT, Gali, *Abdullah Tukay*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.104-150.

HALİT, Gali, *Poëziya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.85-103.

HANZAFAROV, N., *İctimagıy-Tarihiy Vakıygalar ve Tatar Kultura Hereketi*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Kazan, 1985, s.11-14.

HEKİM, Sibgat, *Bëznëñ Könner Poëziyesë*, Sovët Edebiyatı, sayı: 7, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, Temmuz 1958.

HEKİM, Sibgat, *Böyëk Lermontov Ruhı*, Sovyet Edebiyatı, sayı 10, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, Ekim 1964.

HEKİM, Sibgat, *Jurnalımız Turında*, Kazan Utları, Tatarstan Kitap Neşriyatı, sayı 2 (1000), Kazan, 2006.

HEKİM, Sibgat, *Poëziya Hem Hezërgë Zaman*, Sovët Edebiyatı, sayı 6, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1960.

HEKİM, Sibgat, *Poëziyebözge Yaña Şagıyr Kile*, Kazan Utları, KPSS'niñ Tatarstan Ölke Komitëtiniñ Gazëta Hem Journallar Neşriyatı, Kazan, 1967.

HEKİM, Sibgat, *Saylanma Eserler, İkë Tomda*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.

HEKİM, Sibgat, *Sibgat Hekim'nën Nacar Necmi'ge Yazgan Hatlarinnan*, Kazan Utları, s.7 (873), Kazan, 1995.

HESENOV, M., *Galimcan İbrahimov*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt 3, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.338-358

HEYRİ, Hesên, *Hezërgë Tatar Prozası Turında*, Sovyet Edebiyatı, sayı 8, Ağustos, 1958.

KERİMULLİN, Ebrar, *XIX Yözneñ İkëncë Yartısında Tatar Edebiyatı (1861–1905), İctimagıy-Kultura Hereketë*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt II, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1985, s.242-248.

KURAT, Akdes Nimet *Kazan Türklerinin Medeni Uyanış Devri*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XXIV, Sayı 3-4, Temmuz Aralık 1966.

MEHDİYEV, Möhemmet, *Tatar Dergileri*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, cilt 8, sayı 1, Ocak 2007, İzmir, s. 155-170. (Akt. Vedat Kartalcık).

MİÑNULLİN, Robert, *Akkoş Külëneñ Ak Küñëllë Şagıyrë*, (Sibgat Hekim'nëñ Tuvuvına 90 Yıl) Kazan Utları, sayı 12 (950), Kazan, 2001.

MOSTAFİN, Rafail - DAVUTOV, Reis, *Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 3, Bahar 1997, s. 135-187. (Akt. Mustafa Öner)

MOZAFFAROV, Ramil, *Sibgat Hekim Arhivi*, Kazan Utları, sayı 6 (1028), Kazan, 2008, s.149-153.

NECMİ, Nacar, *Küñëlnëñ Alğı Çigënde*, Sibgat Hekim, Saylanma Eserler, İkë Tomda, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.

NECMİ, Nacar, *Nacar Necmi Hatları*, Kazan Utları, sayı 9 (1043), Kazan, 2009.

NECMİ, Nacar, *Şigirlë Sulışlar*, Kazan Utları, s. 7 (873), Kazan, 1995.

NURİLLİN, İbrahim *Kërëş*, XX Yöz Başı Tatar Edebiyatı, Kazan Univërsitëti Neşriyatı, 1966, s.5-18.

NURULLİN, İbrahim, *Berëñçë Rus Rëvolütsiyesë Yıllarında Edebî Herket* (1905-1907), XX Yöz Başı Tatar Edebiyatı, Kazan Univërsitëti Neşriyatı, 1966, s.19-40

ÖNER, Mustafa, *Abdullah Tukay'ın Bir Şiiri: Şürelî*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı VI, İzmir, 1991.

ÖNER, Mustafa, *Abdullah Tukay'ın Şiirleri (Giriş-Metin-Sözlük)*, İzmir, 1990 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi).

ÖNER, Mustafa, *Bir Tatar Bolşeviğinin Ana Dili Mücadelesi*, Türk Kültürü, sayı 546, Haziran 1997, s.551-558.

ÖNER, Mustafa, *İdil-Uraldan Bir Şair: Nacar Necmi*, Türk Kültürü, sayı 395, Mart 1996, s.171-174.

ÖNER, Mustafa, *Şairini Bayrak Yapan Ülke: Tataristan (Doğumunun 110. Yılı Dolayısıyla Abdullah Tukay'a Yeni Yaklaşımlar)*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 4, Güz 1997, s.188-197

ÖNER, Mustafa, *Tatar Türkçesi*, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ, Ankara, 2007, s.679-748.

ÖZKAN, Fatma, *Yirminci Yüzyılda Tatar Şiiri*, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı V, (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), sayı 531, Mart 1996.

ÖZTEKTEN, Özkan, *Şeyhzade Babiç (Öldürülmesinin 80. Yılında) (1895-1919)*, Türk Kültürü, sayı 444, Nisan 2000.

RAMAZANOV, G., *Mecit Gafurî*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.151-172.

REHİM, Gerey, *Tatar Poeziyesë Antologiyesë II*, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1992.

SADRETDİNOV, Ş., *Segıyt Remiyev*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt III, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.172-194.

ŞABAYEV, Mars, *Tatarstannıñ Halık Şagıyrë Sibgat Hekimnëñ Vafatına Un Yıl, Sagındıra...*, Kazan Utları, sayı 7 (885), Kazan, 1996, s.176-186.

ŞAHİN, Erdal, *Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi*, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, s. 199, İstanbul, Temmuz 2003, s.42-45.

ŞİRİN, Hatice, *Hesen Tufan'ın Şiirleri*, Giriş-Metin-Sözlük, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

TAYMAS, Abdullah Battal, Kazan Türkleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (15), Ankara, 1966.

TDTEA: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 17, 18, 19, Tatar Edebiyatı I:2001, II:2001, III: 2001, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara.

TEMİR, Ahmet, *Kuzey Türkleri Edebiyatı (Tatar-Başkurt)*, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, cilt 3, Ankara, 1992.

TUFAN, Hesen, *Soklandıra da, Şatlandıra da*, Kazan Utları, KPSS'nin Tatarstan Öлке Komitëtınının Gazëta Hem Jurnallar Neşriyatı, Kazan, 1967.

USER-ŞİRİN, Hatice, Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri, Akçağ, Ankara, 2006, s.318-335.

YUZİYEV, N., *Hadi Taktaş*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986, s.138-156.

YUZİYEV, N., *Oktyabr Rëvolütsiyesë Hem Tatar Poëziyesë*, Sovët Edebiyatı, sayı 2, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1962.

YUZİYEV, N., *Poëziya*, Tatar Edebiyatı Tarihi, cilt IV, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1989.

YUZİYEV, Nil, *Yeni Tarihte Yeni Edebiyat*, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, Tatar Edebiyatı III, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.13-30.

ZAHİDULLİNA, D. F., ZAKİRCANOV, E. M., GIYLECEV, T. Ş., YOSİPOVA, H. M., Tatar Edebiyatı Teoriya. Tarih, Kazan «Megarif» Neşriyatı, 2006.

ZARİPOVA-ÇETİN, Çulpan, *Tatar Edebiyatınının Gelişimi*, Akademik Bakış Dergisi, sayı 9, 2006, s.138-151.

TATAR TÜRKCESİ METİN

YUŖSINUV

- 5 Küz ƣarařım nindiy uyƣanlandı,
Sin bëlesën miken, yuŖ miken;
Sin kilesë yuldan küzëm almıy
Sinë kötem, irkem, kiç-irten.
- 10 Yaratam min, eytmiym gëne anı,
Sin yöreknë minëm bëlmiysëñ;
Ƙořlar ƣayta bëzge, sin haman yuŖ,
Sin haman yuŖ, niŖtër kilmiysëñ.
- 15 Sağınuvımnı tönner utırıp yazđan
Ƙatlar ğına basar disëñmë?
YuŖ, basalmıy, söygen cırlarıma
Sıydıralmıym ģezër ģisëmnë.
- 20 Sin uŖıđan mektep buylarınnan
Moñsuv ğına ƣarap ütem min;
İpteřlerëñ bëlen şav-gör kilëp
Kürnersëñ dip ömët item min.
- 20 Közğë yañğır yava taş uramda
Basıp toram ƣatta řıŖlanıp;
Bërer cirden mëne kinet këne
Sin ƣıđarsıñ këbëk şatlanıp.
- Beyrem könnerënde küzëm almıym
Poğod kolonnası östënnen;
Küpmë këřë ağıla, niçëk te min

25 Tanır idēm, bulsañ, tösēñnen.
Bağçabızda şomırt ağaçları
Cey buyına sinē köttēler;
Sin kilmedēñ, közgē ciller indē
Yafraqlarnı cirge siptēler.

30 Bu vaqıtlı ğına yuqsınuvım,
Duslarımniñ isē kitmesēn;
Tik yarata bēlgen kēşē ğēne
Sağına şulay üzēñēñ iptēşēn.

1938

YARATAM MİN

35 Çēkreyēp yana kükte yoldız,
Bürē çığa urman avızına.
İñkülēkte avıl ceyrep yata,
Hem cēmēldiy utlar az ğına.

40 Poşkırnıp atlar uza yuldan,
Olav tavışı ceyēle kırlarğa.
Yaratam min kışkı ozın tōnde
Yulçılarnıñ cırın tıñlarğa.

45 Yaratam min ütēp baruvçınıñ
Kıunar öçēn işēk kağuvın;
Yeş kilēññēñ cılı kıraş bēlen,
Yaқın itēp kıarşı aluvın.

Yaratam min kolhoz yeşlerēññ
Klubқа dip şavlap ütövēn...

50 Hem tuvdıruv yortı bülmesənde
Mediçkanıñ bala kötövən.

Yaratam min östel tiresənde
Tik bërüzə üsmër balanıñ
İrtegəsə könge kiç utırıp,
Tıp-tın ğına derəs qaravın.

55 Yaratam min avıl kəşəsənəñ
Küñəllə itəp ekiyet söylevən...
Ekiyet kəbək matur Qazan artı —
Balalığım ütken cirlerəm.

1938

ZÖBERCET, ALTINNARIÑ...

60 Yoldızlar bulıp qabındı
Meħebbet yalqınnarı.
Kirekmiy, bër yaqta torsın
Zöbercet, altınnarıñ.

65 Söylerge süzler tabılmıy,
Yaratsañ bër-bərəñnə.
İpteşlək hislerə ğəne
Çolğıy yeş küñələñnə.

70 Yeşləknəñ matur yılları
Cırlarda görlep barsın;
Yöregəm köreş hem söyüv
Utında dörlep yansın.

75 Yoldızlar bulıp qabındı
Meqebbet yalqınnarı.
Kirekmiy, bër yaqta torsın
Zöbercet, altınnarıñ.

1938

QIŞQI SALQIN İDĖ

80 Qısqı salqın idë. Qapqabızğa
Qara çitlë bayraq elgenëm
Hiç onıtılmas, aqrı; kön buyı min
Öyëbëzge qayıp kërmedëm.

Zurlar këbëk qayğı kiçërdëm min,
Kölüvler de kinet özëldë.
Başqaladan yıraç bër avılda
Yetim itëp sizdëm üzëmnë.

85 Başqa könnë bulsa orıdır idë,
Kiçkë çeyën anıñ eşmeseñ,—
Ul kön enkey bëzge qatı itëp
Nik bër süzën eytsën, içmasam.

90 Östelëme tüzëp defterlernë,
Hezërlerge diyëp dersëmnë,
Kitabımnı açtım, iñ bërëncë
Bitëndegë tanış resëmnë

95 Keqazëme küçërëp tözërdëm min;
— Balalarınıñ dustı idëñ bit,
Sin yuq hezër.— Zur herëfler bëlen

100 İšemən yazıp ƙuydım: Lenin, dip.
Tıñladım min tıŧta aƒaçlarınñ
Töngě tavişin — tiren moñnarın;
Min yoƒıƒa kittëm bik soñ ğına,
Yabınıp öske aynıñ nurların.

Meskev — yıraƒ. Tik bër ğene tapƒır
Leninni soñ niçek kürërge?
...Yıllar üttë. Bügën basıp toram
Mavzoleyniñ işëğë töbënde.

105 Çasovoylar, ütkër çasovoylar,
Hervaƒıtta anıñ yanında.
E min, azğa tuƒtap, ütëp baram
Meskev aşa tuğan avılğa.

110 Bik küp bulsa uzar biş-altı yıl —
Üzëm këbëk, minëm ulım da
Danlı Ƙızıl meydan urtasında
Basıp torır şuşı urında...

1938

* * *

115 Yar çitëne basıp uyğa çumdım,
Bar da talğan tiren bër moñğa;
Halkıbızniñ batır komandırın
Ağızıp alıp kittëñ sin, yılğa!

Küpmë ğene zarığıp kötsem de min,
Sin, Uralkay, miña deşmedëñ;

120 Küzler mnen b r ek-b r ek bulup
Tamdı siņa kaynar yeşler m.

Yar  it ne basıp uyğa  umdım,
Dul ınnarı uynıy yılğaniņ.
 apay ılar uzğan danlı yulniņ
İş tem k b k  lmes cırların.

1938

* * *

125 Ozın  e l , zeņger bluzadan
Y k taşuv ı taza y g tn 
İd l haman  z l p sağına—
 tkennern ņ istel g n s yliy,
Dul ınnarın  ağıp yarına...

130 Yaņđır tam ıları tavişı astında
Univ rsit t a  arap torğandır...
Belki, Leninniņ da zal buyın a
Uylap y rgen  ağı bulğandır.

135 Şul  ağında Gorkiy b r n   at
İş tkend r Lenin is m n...
E soņınnan b t n g m r yulı
B rge  te ik  k ş n ņ.

140  azan uramında  alğan  z n,
Yuvıp kiter yazđı yaņđırlar,
Lekin aniņ yağtı cırı cirde
Ozağ yıllar el  yaņđırar.

145 Ozın çeçlě, zeñger bluzadan
Yök taşuvçı taza yěgětně
İděl haman özělěp sađına —
Ütkennerněñ istelěğen söyliy,
Dulqınnarın ғаđıp yarına...

1938

* * *

S. D. Merkurovğa

150 Kürěškenge yıllar üttě indě —
Tübeteyěn kiyěp başına,
Qara eşçě kěběk ciñ sızğanıp,
Ul yılmayıp basa qarşıma.

Şeher çitěndegě yortına běz
Bargan iděk anı kürěрге,
Söyleşěрге, senğat ostasınıñ
Ėşě bėlen tanışıp yörěрге.

155 Ul üzěněñ könnər buyı çıqmıy
Hězmet ite torğan cirěne
Alıp kěrdě bėzně. Artistlar hem
Kompozitorlarınıñ birėde

160 Maskaları tora. «Cırlarımını
Ütėre almadılar duğlde»,—
Diğen kěběk qarıy Lermontov ta,
İhtıyarsız, şul çaq küñėlde

165   Җабатлысын аңа cavap itöp
 Yaña tuvğan şıgır yulların:
 «Böz almaşқа kildök — yaña buvın,
 Ėnelerēñ sinēñ, ullarıñ».

170   Tav östēne ҡunған börkēt kēbök,
 Yözē bēlen bēzge borılıp,
 Mayakovskiy tora alğı safta,
 Җuyı ҡoңğıрт çeçēn tuzdırıp.
 Rēспубликадағы ҡalemdeşler,
 Baş sheberge savmı kildēgēz?
 «Cırçı-şağıyrlernēñ yaḥşılارın
 Hem törlēsēn kübrek birēgēz!»

1938

175

ŞAGIYR ÖYĖNDE

V, V. Mayakovskiyğa

Tartılmıyça ҡalğan sigarasın,
 Bülme türēndegē divanın,
 Yulğa ezērlengen çēmodanın
 Ozaқ ҡarap tordım min anıñ.

180   Alar minē hiç te yuvatmıylar,
 Köçeyteler barı sağışım;
 Kürēрге min tēliym isen çağın,
 İşētesēm kile «Sul marş»ın —
 Kiñ meydannı üzēne buysındırған,
 185   Tın ҡaldırған köçlē tavışın.

Dürtnē suқtı seğat Kremlde,

Tavışı, çıñlap, Meskev östënnen
Divarlargä sëñdë. Öylerëne
Këşëler qayıp kile eşënnen.
190 Uramnardan ütken törkëmnernëñ
Kilëp çığar da ul bërsënnen,
Başqıcnnan mëner, çışënëp taşlar..
Yaña şığır yazar kiç bëlen.

195 Qulına alıp irten çëmodanın,
Yünelër ul aşığıp vokzalğa.
Ul Kiyevte bulır, Poltavada
Hem, tuqталıp bëznëñ Qazangä,
Zalğa çığıp, bötën taviş bëlen
200 Uqır bëzge yattan «Lenin »nı.
«Sovët pasportı»n ul biyëk totıp,
Maqtar minëm tuğan ilëmnë.

Şkafında külmek, galstugı,
Botinkası yata idende;
205 Èlgëçënde ceygë palto bëlen
Èşlepesë ezër kiyerge...
Stënağa uyılıp cır yazılğan
Ul gomërge yeşer, cuyılmas:
«Ya

Vsyu svoyu
210 zvonkuyu silu
poeta
Tebe otdayu,
atakuyuşçıy klass!»

1939

ĠOMĚR YAŇA BAŞLANA

1

- 215 Ceygĕ taň avıl östĕnde
Sızılıp kilgende,
Garmunniň moňı sibĕldĕ
Tınıç öylerge.
- 220 Tıñladıñmı sin ul cırnı
Yokı aralaş?
Tordıñmı sin, ħislerĕñe
Tüze almağaç?
- 225 Küçĕrdĕñmĕ, bĕz kilĕr dip,
Tereze gölĕññĕ?
Küterdĕñmĕ, kürĕrmĕn dip,
Ap-aq ölgĕññĕ?
- 230 Töşmedĕk sĕzge taban bĕz
Uram çatınnan;
Taraldıq çıqlar ĕçĕnnen,
Indır artınnan.
- 235 Annan birlĕ, bĕlesĕñmĕ?
Küpmĕ yıl üttĕ?
Lekin ul könner yöreknĕ
Ķabat cilkĕttĕ.
- 235 Ul çağında kĕm uylağan
Yar bulırsıñ dip,

Tormışka berge kërërläk
Par bulırsıñ dip?!

2

240 Min bögën bülmem eçende
Uylanıp yördäm;
Sin kilüvge hezërläkneñ
Hesterën kürdäm.

245 Baylıgım ene: kitaplar.
Bülmem kęçkëne...
İkë dus kęşë niçek te
Sıyar eçene.

250 Şıgırlar yazam: quvanam,
Ye bik qaygıram,
Tırlarëm sörtöp bitëmnen,
Köçke ayrılam.

Min uylım: sin añlarsıñ, dip,
Yöreknë, dustım!
Cırlarıñ matur bulsın, dip,
Sin bulırsıñ.

255 Bülmem tar, lekin küñlëm kiñ,
Eyde, üz türge.
Qalemner quldan töşkençë
Bulıyq böz berge.

Ul çağında këm uylağan,

260

Yar bulırsıñ dip,
Tormışqa berge kërërläk
Par bulırsıñ dip?!

1939

ҘАЗАН

265

Tav başına basıp ҡaradım min.
Ğaşıyҡ itöp, kiçkë utlarıñ
Ҙabındılar sinëñ; ҡulın suzıp,
Zavodlarıñ, uқuv yortlarıñ

270

Ҙақırdılar üzëne. Yeşlerëñnëñ
Tërkelërge algı safına
Tëledëm min, uramnardan üttëm,
Basıp ҡızıl bayraq astına.

275

Yat itmedëñ, çit kürmedëñ, Ҙazan,
Yoқlamıyça min ul kiçëmnë,
Tañnı köttëm, kittëm vuzlarıña,
Açıluvğa irten işëğë.

280

Tormışımın siña beyledëm min.
Yalkın yıllar sinde ağıla;
Sizëlmıy de ütken tönnerëmnëñ
Torıp irten alsu tañında,
Uramnarıñ buylap yöröp çıғam,
Sarayların ҡarap Bistenëñ...
Yaña ҡanat yargan ҡoşçıq këbëк,
Aşқınalar minëm һislerëm.

285 Ğacepsėnėv bėlen ararmin min
Terezesn ap yėmnėn;
Terezemnėn tplerėnde ĝene
Dulinnarı avlar dėlnėn...

1939

TELEK

290 Kpten indė cirde dan yrgen
Maturlının tnsėz allasın —
Krgenėm bar minėm Vėnėranı
Hem Egipet piramidaların,
Fidiy ėzmetlerėn — hemmesėn...
295 Lekin alar mondıy byėklėknė
zlerėne ayan alan son?

Alar niğk oza salanannar,
Bgėngee kilėp citkenner,
asırlara kėrėp alsın ğn,
Nindiy ullar icat itkenner?

300 Barısı, barısı minė uylandıra.
ıyalımnı yıra asırlara,
asırlara iltem, aıram;
Tariyh ğne kėrem, atarınam,
Avtorların ala bastıram.

305 Min qlerge tliym ıgırlerėm,
Alar kėbėk, cirėne citkėrėp;
Yeesėnner minnen son da elė
zėm kėbėk matur ittėrėp.

1939

YAŃGIR TAMÇISI HEM ŞAĞIYR

310

Bügën mäne salmaq yözöp kilgen
Bolıtlarınıñ kürdem törkemën;
Yuldan ezlep tapқан әncә kebәk,
Uçқа tottim yañgır börtәgән.

315

Қalemәннә қуyıp, қолақ saldım
Yırғанақлар аққан төnnerge:
«Қalemnerden tamğan tamçılar ul,
Cıyılalar, didēm, küllerge».

1939

* * *

320

Çiberlernәñ alsu yözlerә
Küzlerәннәñ yavın aldılar;
Şunnan birlә minēm күzlerēm
Moñsuv-uyçan bulıp қaldılar.

1939

* * *

325

Әzleme sin diñgәz töbәннен
Hiç tabılmıy torgan әncәнә;
Tap iptеşәñ bulır kеşәñә,
Ġadiy bәр dus — üzәñ işәñә.

1939

* * *

Hişlereme töröp, kil, cılıtıym,
İrkeleşen elë yöregëm;
Haksızğa min sinë kisek këne
Üpkeletöp quydım tönegën!

330 E soñınnan nindiy ükëndem min,
Üz-üzemnë şundiı tirgedëm;
Uylarıma hetta bër minutğa
Küñël açarğa da birmedëm.

335 Borçılıvlı bër kön, nek bër gomër
Këbëk, miña ozın toyıldı.
Tatulandıq. Östen tav töşkendey,
Bötën heşretlerëm qoyıldı.

340 Hişlereme töröp, kil, cılıtıym,
İrkeleşen elë yöregëm;
Haksızğa min sinë kisek këne
Üpkeletöp quydım tönegën!

1939

UÇAQ

345 Yar buyında yalgız bër ut yana,
Këm yal itken anda? Këm yaqqan?
Tuqtap min de cıyıp çıbıq saldım—
Ayırılıvı qıyın uçaqtan.

Taşlap kiter idëm — bik kızğanam,

350 Süner köyrep torğan kümərə.
Yañadan soñ anı këm tẽrgẽzẽr
Devam itsẽn öçẽn gomẽrẽ?

Şıgır itẽp yazdım sinẽ, uçaq,—
Sin küpmẽge qader yeşersẽñ?
Tiz sünerlẽk bulsañ, min yanında —
Qabızırmin, miña deşersẽñ!

1939

355 YUGALĖAN ĖZLER

1

Kiñ cilkelẽ, aq alyapkıç yapqan,
Bilbavına ütkẽn baltası
Qıstırılqan idẽ, isen çaqta
Bülek itken aña atası.

360 Kiterge dip cıyına. Kotomkasın
Üzẽ bẽlen nige alqanın
Tõşẽnẽp citmiym elẽ, çõnki aña
Kürmedẽm min bẽrni salqanın.

365 Avır yıllar idẽ. İsenleşẽp,
Ul uramqa çıqtı. Atladı.
Bẽlmiym, elle qaygı aldı anı,
Bẽlmiym, ayakları tartmadı—

370 Sizẽngen kük qabat kürẽşmevnẽ,
Bẽr eniyẽme, bẽr min — ulına,
Kirẽ borılıp, ozaq qarap tordı.

- Min, arqılı tōšöp yulina,
- Üksiy idēm. Küñälēm tulğangamı,
Ğacep tüğel bër süz deşmevēm,
Min bërənçë şunda tüktēm cirge
375 Sabıylıqnıñ açı yeşlerën.
- Cibermeske tēlep sarıldım min
(Künmedē ul barıbēr qalırğa).
Bërkëmnëñ de köçë citmes idē
Qullarımını qayııp alırğa.
- 380 İşëttēm min şunda enkey zarın:
«Ėş tabılmasmını birëde?
İl östënde çıpçıq ülmiy, diyeler,
Sin de ülmessëñ tuğan cirëñde.
- 385 Yort-cirlernëñ yemë, retë bëter,
Bup-buş qalır alar sin kitkeç,
Kür, öyëbëz niçëk tuzıp bara,
Këm sipletër anı köz citkeç?
- 390 Balta ostası bulıp bu tirede
Sin këmnerge yortlar salmadıñ!
E üzëñnëñ sıñar quvışınını
Adem retlë ite almadıñ...»
- 395 Huşı kitëp yatqan këşë këbëk,
Küterëlöp yulğa qaradım,
Ul borılğan çatqa yöğërdëm min,
Tik soñ idë, küre almadım...

. . . . .

Tiz ƙaytımın diyöp kitken idě,
Bik küp yıllar uzdı ħebersěz.
Ulıñ ezliy sině dip eytərsěz.
Oçratsağız anı eger sěz.

400 Səznəñ yaƙƙa barıp çıƙƙandır ul,
Öyler salğandır ul balƙonlap —
Yeşev öçən cıynaƙ, uñaylı itöp,
Arħitəktor kəbək maturlap.

405 Kürərge ul bəznə təlegendər;
Cıyıp az-maz tapƙan aƙçasın,
Aşıƙƙandır yulğa, e kəm bəle,
Satƙandır ul soñğı baltasın.

2

410 Ukraina, sinəñ avıllardan
Min küp üttəm, armıy ezledəm;
Oçratımın kəbək idəm anı;
Ömətəmnə hamam özmedəm.

415 Soradım min barıp, dulƙınlanıp,
Yort saluvçı herbər kəşəden;
Anı bələp eytken bər gəne süz
İşətmedəm lekin bərsənnen.

Yuƙƙa ğına minəm ħıyallanuv —
Mömkinmə soñ şuşı köngeçe

Kürmiy toruv üzənñ gairesen?
Qaytır idě, eyě, ülmese.

420 Tavlar bėlen tavlar tğel bit bėz:
İsen bulsa, goměr eçende
Kürėşer idėk elė anıñ bėlen
Kiñ Soyuznıñ bėrer töşende...

425 Stantsiya sayın, terezeden,
Kürėnər ul, dip qaraş taşladım —
Küzlerėme minəm çağılmadı,
Tik kaştannar iyde başların.

430 Diñgėz yarına töşep utırdım min,
Dulqınnarğa qaygım söylerge;
Anı ezlep barıp kėre idəm
Balıqçılar torğan öylerge...

435 Ul Oktyabr tañın kürmegendər,
Lekin anıñ qorğan öylerė
Tora basıp minəm yul östėnde,
Soqlandırıp yaqın-tirenė.

Kiñ cilkelė, aq alyapqıç yapqan,
Bilbavına ütkėn baltası
Qıstırılğan idė, isen çaқта
Bülek itken aña atası.

1939

* * *

440 Kileçek siněň ҡulıńda,
Yullarıń çeçke gěne;
Üsersěň, elě hezerge
Sin cidě yeşte gěne.

445 Üzenner, ҡırlar buyınça
Köz kile ekrěn gěne;
Yış ҡına sabıy vaqıtın
Yańarta hetěrem měne.

450 Yafraqlar, közně sizěpmě,
Yullarğa siběldeler;
Yańadan barır idem min
Mektepke siněň bėlen.

1939

KÜÑĚLĚM BULMIY İDĚ...

455 Küñěləm bulmıy idě, öy türėnnen
Talyan uynap, cırlap ütmesem.
Yöregėmně borçuv basa idě,
Sin söyělöp mině kötmeseň.

460 Kirtelene idě vaq bolıtlar
Tamçıların cirge siberge.
Tań yoqısı tatlı bula diyěp,
Taralışa iděk öylerge.

İ bėrėnçě yalqın, uçaq kėbėk,

Yana-yana artta aldıñ sin;
Sür lmed ñ, yıllar uzğan sayın
Tik k çeye g ne bardıñ sin.

465 K gerç nn ñ tama astı k b k,
Batist yavlı salıp iñ ñe
T şe id ñ suva, onıtılmaslı
 z aldırıp kitt ñ sin minde.

1939

MARİ KIZI ULİNA

470 Mari ızı, iber Ulina!
Sin yeşten  k  st ñ int g p.
Tav astında suzğan cırlarıñ
Tora id  b zge işt l p.

475 S zn ñ avıl b zge bik yaın,
Tar sumalar buylap  tt m min
Tar basmaa suva t şer dip,
Kiçler nde  z l p k tt m min.

480 Mari ızı, iber Ulina!
Çulpılarıñ taıp kilmed ñ
K rş deg  tatar y g t 
Sin  s yer, arı, dimed ñ.

485 Mari ızı, iber Ulina!
A kind rge uyıp ulıñnı,
 yrend ñ sin neış igerge,—
Çikken k lmek aysı iberge?

Tüzmedëm min, mëndëm uramğa.
Çirem üsken cirde irkënde
Biyëdëler yep-yeş yëğëtler,
Garmun uynap avıl çitënde.

490

Çuzğaldılar alar gör kilëp,
Kürşëğëzge annan kërdëler;
Çarap tordım tuynı min ozaç,
Cırladılar alar, köldëler.

495

İñ soñinnan sëznëñ çapçağa
Kiyevnëñ min kürdëm kërgenën,
Sëzde görëf şulay ikenën
Min yeşlëğëm bëlen bëlmedëm.

500

Altı yëğët këlet töbënde
Kiyev bëlen sinë köttëler;
Çullarında çamçı uynatıp,
Cilkeğëznë sëznëñ * tëttëler.

505

Mari kızını, çiber Ulina!
Şunnan birlë sinë kürmedëm,
Sëzde görëf şulay ikenën
Min yeşlëğëm bëlen bëlmedëm.

1940

---

* Kız kiyev yortına bötën naçar gadetlernë çaldırıp kërërge tiyëş. (Bit astı iskermelerë hemmesë de avtornıktı.— Red.)

* * *

Yul buyında üsken topollernëñ
Ütëşliy min qıstım qulların.
Talyan moñı tulğan üzennerëm,
Küpmë yıllar sêzde bulmadım.

510 Tañ aldınnan özgen garmun tavişı,
Yullarıma minëm tügëldëñ.
Ağ, min tağı cüler yëgët çaqñıñ
Yalqınına kërëp kümëldëm.

515 Töşëndëm min şunda garmunçınıñ
Ğacep osta, nêçke heylesën.
Didë, aqrı: «Şağıyr qırlarına
Kitelmaslıq bulıp beylensën».

520 Olavımda kilëş küzettëm min
Sızılıp kilgen tañnıñ yaqtısın.
Tuğan cirëm, siña birërmën min
Hıslerëmnëñ iñ-iñ tatlısın.

1940

TUY İSTELĖĖ

525 İstelëk seğat birëp sêz
Üzënçe zurlağansız.
Min, cüler, yaña töşëndëm:
Yeşlëğëm urlağansız.

Uyınçık kürgen sabıy kük,

530 Min şul bërqatlı tilë;
Bërëncë söyüv yazımını
Birëgëz, duslar, kirë!

1940

* * *

535 Költe-költe
Aq saqalın
Sëlke-sëlke,
Qış babağız
Ekiyet söyliy
Mëne sëzge:

540 — Bar tönnyaqta
Bozlar yözgen
Salkın Qotıp.
Sëz ul haqta
Bëlesëz bit
Kitap uqıp.

545 Bër de yuqqa
Qaybërevler
Tirgiy minë.
Şul Qotıpqa
Papaninnar
Kilgen idë.

550 Aq palatka
Ëçlerënnen
Çıqmadım min;
Alar bëlen

Bërge yatıp
Yoqladım min.

555 Açı ciller
Alarnı hiç
Örkětmedě,
Besler bėlen
Bizelse de
560 Kėrfėklerě.

Çkalov ta
Çotıp aşı
Oçқан idě,
Burannarım
565 Aña qarşı
Çıkkān idě.

Çanatları
Bozlanır da
Tuñar, diděm.
570 Oçalmas ul,
Çotıbımda
Çunar, diděm.

Tartışsam da,
Bozlarıma
575 Yıgılmadı;
Kölėp minnen,
Ciñėlděň,dip
Çul bolgadı.

580 E soñinnan
Oçuvçığa
İyeleştem;
Yıladım min,
Çotıpqa ul
Kilmegeçten.

585 Çar-burannar
Tuzdıruv bit
Çışniñ eşe;
Tik bër gëne
Minëm dustım —
590 Köçlë kışe.

1940

* * *

Üzenner buylap kile de
Cil işep çuya;
Ağaçlar palatkalarğa
Yafrağın çoya.

595 Uynarğa yëğët çulina
Bırğısın aldı;
Uyanır çezër laçınnar,
İndë tañ aldı.

600 Uynadı, suzıp uynadı,
Poğodça tüğel;
Bırğular köyën tiñlarğa
Öyrenge küñel.

605   Öslerge kiygen kiyëmner
                      Taza hem yaña,
                      Polkqa bürger prikaz bar
                      Bër könläk yalğa.

610   Ƙullarda citëz yöriyer
                      Cëp bëlen ine —
                      Suğışçı tışkı külmekke
                      Ağ yağa tège.

615   Tëgëlöp bëttë ağ yağa
                      Bik matur bulıp.
                      Yem-yeşël urman buyında
                      Ant ite polk.

620   Keğaznë aldı suğışçı,
                      Bu — keğaz tügël,
                      Yullarğa yazğan süzler az,
                      Hıslar az tügël.

625   Ütkenner Ƙalğa hıyalda
                      İsteläk bulıp...
                      Oktyabr birgen irëknë
                      Sağlarğa polk

                      Ant ite bürger tuğan il
                      Aldına basıp.
                      Süzler az, Ƙaynar toyğılar
                      Kübeydë taşıp.

630 İsemläk totıp ҡulına,
Komandir köte;
Suğışçı östel yanına
Yılmayıp üte.

Tebriklep, aña komandir
Ҙulların bire;
Şavlaşıp ҡuya naratlar
Baş iye-iyе.

635 Birğичі yөгөт һıyanet
İtmes antına;
Uynar ul tañda birğısın,
Birələp һалқına.

640 Üzenner buylap kile de
Cil isəp ҡuya;
Ağaçlar palatқalarға
Yafrağın ҡoya.

1940

ANT

645 Yaz ayı kiləp citkenən
Balıқçı күre:
Şalaşın ҡorıp cibere,
Cetmesən üre.

650 Yaz, İděl. İděl yarları
Yeşəl, yem-yeşəl.
Kük yözə — cetme, balıқçı

Җуыған cetmesән.

655 Tönnerә sәrlә İdәlnәñ,
Cırlar yatlıana;
Kük yözә — cetme, yoldızlar
Tulğan cetmege.

Bәр һебер kile, уçaқта
Ut сүндә кәбәк;
Ciller de мәнәп tavlarga
Üksәдә кәбәк.

660 Açuvı tiren İdәlnәñ,
İdәl östә қан;
Östәннен uzğan rus Razin,
Razin Stәpan.

665 Açuvı tiren, қайтмаған
Üç, ақув елә;
Östәннен uzğan dehşetlә
Pugaçev yavı.

670 Tariyhı tiren, tirennen
Җалқа моһnarı;
Җannarın yuvған İdәлde
Җanқay ulları.

675 Bәр һебер kile yar buylap,
Jiguli аша;
Volodya ant ite yarda:
Ciñәlәр patша.

Ant ite, küre balıqçı,
Jıguli küre.
Üzgerüp qorırğa cırnë
Ul üzë kile.

1940—1975

* * *

680 Bëz qayçandır ütkenernë bëlsek
Gëroyları aşa esernëñ,
Annan, ilëm, sinëñ çiklerëñde
Yaqlavçısı buldıq Hısanrıñ.

685 Fin frontı. Vatan suğışınıñ
Frontları, küpmë frontlar...
Frontlar bit alar: ülëm, dotlar!
Sin şularnı hamam yırıp bar.

690 Bëz azatlıq alıp birgen köñner,
Hetërlemiy iken këm gëne!
Bër vaqıyğa citer söyler öçën
Suğışınıñ bötën gomëreñe.

1940—1974

* * *

695 Pionërlar lagerëna usal
Neni saqçı minë qapqadan
Ütkermedë: «Abıy, şundıy tertıyp.
Röhset sora,— didë,— apadan».

Yeşlëgëmnë minëm çaqırğan kük

Քիչկրծի սլ (մին յե՛շ տըղմն)。
Նենի ցոմըրն, քայսի սրմաննի
Տոմաննի ղչնե կմըլդն?

700

Տսքմաք սուլափ կիլդն յե՛շ կնե քիզ,
Քիզիլ յավիկ սեւլեփ սա՛նա.
Տին իսլ քիզնի, սրման, սիբըրդնմն
Շավափ իթը քաչիրսւփ տափսնա?

705

Փիոնրլար ալան սրտաննա
Ըորլեթըլեր սքաք կիչկրծի.
Մալայ — օչքիս, սաքիլսմ յօրցմն
Տսլ սքաքնի մին սըր օչքիսն.

1940—1974

ՇԻՔ ԲՕՐՏԵԳԵ

710

Յե՛շ սլենցե
Քսնըլ իրտեն
Շիք սըրտեգը.
Հըրնըսենն
Սըզնե տարտա—
Սլ սիկ տըրն.

715

Յօքիլսմ սար ըա
Տաբիլցատնն
Քօչալննա;
Տսըզ սա՛սիլ սլ
Էքրն ցնե

720

Տսլ քալննա:

— Těliyım iken,
Göller sayın
Çuna alam,
Çalfağıñnıñ
725 Ęncělerě
Bula alam.

Sandugaçlar
Töşe mině
730 Ęçerge dip,
Kile yeşler
Çalgı alıp
Pěçenge dip.

Sandugaçnıñ
Meħebbetěn
735 Çaqtım kirě.
Min añarğa
Yılmaymıym da,
Kilse birě.

Bolın buylap
740 Yeş kız bėlen
Yėgėt bara,
Alar kinet,
Kürěp mině,
Tuqtap qala.

745 Bėrsěn-bėrsě
Maqtıy alar
Göller özėp,

750 Ğaşıyqlarnıñ
Süzlerëne
Toram tüzëp.

755 «Yörektegë
Yalqınnarnıñ
Köçlësë sin,
Çeçektegë
Ëncëlernëñ
Bërsë bit sin...»

760 Tabiygätneñ
Bötën kürkë,
Yemë minde;
Yemsëzlernë
Söymiy de min
Könlemiy de.

765 Şul çağında
Tav artınnan
Ķoyaş çıqtı,
Kürëp aldı
Ülendegë
Ëncë-çıqnı.

770 Çıķ üzë de
Kürüv bëlen
Ğaşıyķ buldı
Bit urtası,
Çoķırlanıp,
Nurğa tuldı.

775   Җояшаҗа ул
                          Меҗбетән.
                          Їҗлан иттә
                          Җояша үптә:
780   Ҙық бөртәгә
                          Очып бәттә.

1941

ҘÜВЕКҘӘ ҚИЗЛАР

                          Киң қылар өстәнде йөзген
                          Ақ томан арасынан—
785   Күрәне урман ырақта
                          Ҙамалы бүрәк сыман

                          Төш авыштımı — офықта
                          Қышқы ал қояша байы;
                          Цырлашып, Öнсе қызлары
790   Ҙүвекке йөзләк қайы;

                          «Бәрденбәр туған иләме
                          Шул булсын бүлекләрем—
                          Тамбулар бәлен қыгәлген
                          Бизеклә қүвеклерәм.

795   Қайыбыз, туфли қайыбыз,
                          Öслерән тымгәл итәп;
                          Қайыбыз цынақ, түзәмлә,
                          Кийерге цинәл итәп».

Төш авыштımı — офықта

800 Kışkı al qoyaş bayıy;
Cırlaşıp, Öñse kızları
Çüvekke yözlök qayıy.

Öñse. 1941

MİNĖ SÖYSEÑ

805 İrkem miña üpke qatış
Hatların cibergeliy:
«Arabız da yıraç tügël,
Kilmiysëñ, Çibergali».

810 Küñëlsëz, salqın kön idë,
Yörekte yalqın idë,
Şıgırdatıp ap-aq qarnı,
Kittëm kürërge yarnı.

Yoldızlar kërëp yuğalğan
Bolıtlar arasına;
Uynıy cil, qarnı sibelep
Yöreknëñ yarasına.

815 Yartı yul üttëmmë, yuqmı,
Qotırıp çıqtı buran.
Qayda ul irkem avılı?
Qayda ul yörgen uram?

820 Ağaçlar şavlıy cillerde,
Yaqında urman tora;
Aç bürë ulıy qaydadır,
Ulıy da tağın tına.

825 Yögërdëm kırlar buyınça,
Talsa da ayaqlarım.
Bëttë köç, bëttë dermanım,
Ëzlep yul mayakların.

830 Mehebbet diyëp ul qader
Nik yanıp yöriym bolay?
Öyëme qayttım borılıp,
Hıat yazdım mëne şulay:

«Mehebbet diyëp, buranda
Tëlemiym adaşırğa;
Minë söyseñ, töz mayaklar
Avıllar arasına!»

1941

835 YANMIY

Ul yazğan şigrën nigedër
Söymedë, yaratmadı;
Duslarına uqıtmadı,
Massağa taratmadı.

840 «Këm bële, ülëp kitermën,
Yazğanım dönya kürër;
Bër usal tällë edipnëñ
Qulına kilëp kërër».

845 Yandırıym elë üzën dip,
Şırpını sızğan idë,
Yanmadı şığır, añarğa:

«Sin mině kızğan»,— didě.

850 Utinnar yanıp bəttələr,
E şığır köyremedě;
Didě ul: «Minəm şağıyrəm,
Yazargä öyren elě.

855 Sin yörek yalqınnarıñnı
Sal miña kübrek itəp,
Min dörli-dörli yanarmın,
Torırsıñ isəñ kitəp».

1941

* * *

— Başta sin bəznəñ avılğa
Kilgelep yördəñ , ənəm;
Evvel bik tınıç idəñ de,
Açılıp kittə tələñ.

860 Kiç bəlen bəznəñ klubta
Dokladlar tıñlıy idəñ.
Şıgırlar bəzge uqıysıñ,
Bər de tik tormıy idəñ.

865 Kitaplar yazdıñ buğay sin
Kolhozlar turısınnan.
Kəmnədər söydəñ şikəllə
Törlə süz tuvdı şunnan.

Bəldərtmiy yördəm şigəmnə,
Arasın bozmıym, didəm;

870

Küñlě bizer yěgětten,
İšetse, kızınıñ, diděm.

875

Şulay běr qışkı irteně
Tereze aša qarıym:
Tolıpqa törənöp utırğan
Yeş kěne kızını tanıym.

880

Eyběrler salğan çanağa...
Min qara aqıl bėlen
İsepliyim, iseplerėmně
Bülėšem hatın bėlen.

885

İrtengě aq qar östėnde
Çananiñ ezě qala.
Nu, diymėn, kızınıñ çiberėn
Ėlektėrgen, yözě qara!

890

Eyt, ėnėkeş, tuğan cirlerėñ
Yıraqmı, qayda sinėñ?
Nindiy cil monda taşladı?
Nik çitten yarmı söydėñ?

— Min qayan? Sėznėñ aradan,
Běr malay min, běr Şamil;
Sěz suzğan buraznalarda
Tegerep üsken şağıyr...

1941

SAFQA ÇAĞIR MİNĖ

895 Kürşedegë yaqın tuğannarğa
İlëm yardım qulın suzğanda,
Poğod kiyëmën kiyënëp bëznëñ duslar —
Qızıl saflar alğa uzğanda,

900 Min, zapasta torğan yeş komandır,
Uylarımñıñ bëlmiy tıngısın,
Ezërlenëp her kön emër kötem
Ütev öçen izgë burıçım.

905 Monnan dürt yıl ëlek mılıtkı totıp
Bërge atlap bargan ulıñı
Hetërliymsëñ, ilëm? Çağırganda,
Üz safıñnan sin bër urını

905 Qaldırırısñ miña. Nıq ışanıp,
Min ciñerge baram, yeşerge;
Zapasta min toram — yeş komandır,
Onıta kürme, ilëm, deşerge!

1941

1942—1946

FRONTTA BĖRĖNÇĖ KÖN

910 Şuşı yeşke citëp aqıl kërmes iken,
Balalıqtan haman elë çıqmadım min:
Taşlap kitken yök arbasın kürëp qırda,
Pëçenëne kümëlëp anıñ yoqladım min.

915

—Töş kürüv ul eybet nerse, yeş yөгätkey! —
Siskenëp min қuydım irten elle nige.
Küzëm açsam — komandırım köлөp tora: —
Bu arbada қaytalmassıñ,— dip,— sin öyge.

1942

* * *

920

Tirgev қатış yazğan һатlar kile;
Açuvlangan һetta Röstemëm,
«Şigirlerën ette taşladı», dip,
Pır tuzdırğan yazuv östelën.

925

Uyınçıklar totқан neni ulım,
Resëmëñ sinëñ қуyın кёsemde;
Sinëñ yeşlek öçën suğışıp yöriym,
Üpkeleme miña, üлsem de!

Kalinin frontı, 1942

ҚULLAR

930

Bülme sin fikërën aniñ, ey,
Қoyaşım, irte batıp;
Kür, niçek iһlas бёlen ul
Һат уқы қırın yatıp.

Küp selam sёzge, dip yazğan
Һөрmetлө yullar da bar;
Nindiydөр ressam töşөrgen
Bik neni қullar da bar.

935 Min, diymән, nige yulıqtım,
Sızlanam anı kürәp;
Bәр аға iplep һатın ul,
Bәр қуя kirә төрәp.

940 Çeңçe barmaқlar miken ul.
Dip қуям, bigrek neni.
Ressamı indә monıñ, diym,
Küp gomәр itken ebiy.

945 Қulların үbe anıñ ul
Saқ қına, yomşaқ itәp;
Yeşlerә tama resәmge,
Küñәlә yomşap kitәp.

950 Қoyaşım battı yıraқта,
Ey, tuған, citer, diymән;
Bәрgelep indә қарarbiz
Қalğanın irten, diymән.

Kalinin frontı, 1942

FRONTOVİK

955 Frontovik қayta шеherge,
Қulında yarası bar;
Yaralı yep-yeş yәğәtnәñ
Söygenә-canaşı bar.

Ul söyler suğış turında,
Қızı tıñлаған bulır;
Çitletәp көne үter de

Süzně bütenge borır.

960 «Bötënleymě?» — dip sorar kız.
Frontovik: «Azğa,— diyer.—
Çullarım indě tözele,
Soñğı kat nazla»,— diyer

965 İlde yav yörgeñ çağında
İr kěşě tüzerměni?
Ayrıluv ciñěl tügěl de,
Çız ömět özerměni?

970 Savıgıp kitken yөгětněñ
Bik çiber canaşı bar;
Yöregě çitěnde anıñ
Meħebbet yarası bar.

Kalinin frontı, 1942

ҲАТ

975 Frontқа җıғар aldınнан
Keғазler түзсән ğене;
Ayrıluv yaħşı түгěl bit
Běr avız süzsöz ğене.

980 Ҳат yazuv ciñěl, şulay da
Barsı da zirekměni?
Küpten үк dertě sürөлgen
İr kěşě sirekměni?

Yaza ul: «Elě hezěrge

Min üzëm isen,— diyëp.—
Taşlama bala-çağanı
Suğışta ülse»,— diyëp.

985

Soravğa cavap alinsa,
Şuña da razıy bulıp,
Üz cayı bēlen yeşiy ul,
Op-olı abzıy bulıp.

990

Vaqt — cey ağırı diyimmē,
Yañğırılı közmē idē,
Min kürgen abıy şinēlden
Hem sabır yözlē idē.

995

Kēçkēne konvert totıp, ul
Elē bēr çatqa bara,
Yeşçikqa töşērēr idē bik —
Tulğan şul, kirē ala.

1000

Çitkerek kitēp basa da
Temekē törēp qarıy;
Tartmıy ul, taşlıy bötērlep
Borçıla minēm abıy.

Ėşēlon yulğa kuzgala.
— Yeşep te moña kader,
Bēlmiyçe yörgegen ikenmēn
Kadrēñnē, Mahibeder.

Kalinin frontı, 1942

1005

RJĚV ČITĚNDE

Íň yaqın dustıñ iken ul —
Frontta bulğan kěşěñ.
Üz itěp aña söyliysěñ
Hetta sin kürgen töşěñ.

1010

Törlě çaq bula — front bit:
Ye yörek erněp quya;
Ye ilham kilěp kite de,
Qılları berlěp quya.

1015

Něçkerěp citken küñělně
Moñlı köy tělěp uza;
Bu — tuğan ilēm köyě bit,
Kēm bolay cırda suza?

1020

Tıñlıylar qırda ülenner,
Başların cirge iyěp.
Okoplar buylap yöriy köy,
Savmısız, duslar, diyěp.

1025

İpteşem deşmiy minēm hiç:
Mıltığın yanga quyıp,
Ul köyně, aqrı, töşěnde
Tıñlıydır — kitken oyıp.

— Tor, iptes, tor, diym, yoqıñnan!
Hezěрге ontıp barın,
Küz salıq tuğan sheerge,
Anda bit söygen yarıñ.

1030 İşët, diyım, anıñ cırı bu,
Ul bėzně zarıgıp kőte;
Şeherde doşman bűgėn
Beyrem ite de tuy ite.

1035 Cır kilgen yaķķa baram min.
Oçratsam yarın eger,
Tapşırım kőmėş қаşıgın,—
Nişliysėñ, avır ҳeber.

Kalinin frontı, 1942

HAVA SUGIŞI

1040 Samolet yana havada,
Barsı da aña қarıy:
Oçuvçı,— diyler,— қadėrlė,
Ul isen қalsa yarıy.

1045 Ul baya oçsa aғaçlar
Başına tiyėp kėne,
Hiç tőşėnmessėñ üzėne:
Ul ҳezěr biyėk mėne.

1050 Molodets! — diyler okoptan.—
Az gına oçsa birė,
Қotıla doşman қulınнан,
Yıgılsa — üzėnėñ cirė.

Nek mėne bėznėñ okoplar
Östėne citüv bėlen,
Samolet kittė taralıp,—

Paraşyut kiyöp, tüben

1055

Oçuvçı töşe. Berëlgeç,
Şiklenöp çitke qarar;
Dusların küröp yanında,
Yılmayıp, östën qağar.

Kalinin frontı, 1942

ANKETA

1060

Suğış bargan cirde bula bu hel:
Yanmıy qalğan yalgız yort tora,
Tiresënde anıñ kart ağaçlar
Ekrën gëne şavlap utıra.

1065

Soldat anda ğarizasın yaza
Partiyage kërüv turında,
Yat samolet oçıp eylene de,
Bomba taşlap şuşı uringa,

1070

Bolitlarğa këröp, yeşërënöp,
Üz yağına kitöp yugala.
Yaralana yëğët, anketası
Qan tapları bëlen buyala.

1075

Pöhte tügël anıñ anketası,
Yañasınımı elle tutırsın?
Vatan suğışı bëter, sin, yeş ipteş,
Bër istelök itöp uqırsıñ.

Kalinin frontı, 1942

ÇOŞLAR

- 1080 Komandir başıñ bēlen sin
Avılını tapmıy yörē;
Oyatı nerse tora soñ —
Ştabқа қайtsañ kirē!
- Üzēmnē қатı tirgedēm:
«Hetērēñ — hetēr tügēl».
Yalgızım yatam basuvda,
Töşēnkē minēm küñēl.
- 1085 Soraşım ütövçēden, diym,
Frontovik bēlēr elē;
Tuқталıp, yanga utırıp,
Temekē törēr elē.
- 1090 «Küptenmē, iptēş komandir,
Birēde yuvasız?
Mēne ul avıl digenēñ,
Sēz yuққа çuvalasız.
- 1095 Bēz hezēr avıl çitēnde».
Balқıǵan yortlar ēlēk,
Yeş kızlar çişme yulınnan
Ütkenner cırlap, kölēp...
- 1100 Kölge eylengen avılını
Ul tabuv yulın söyliy;
Bēr törkēm қоşlar havada
Eylenēp oçıp yöriy.

Tëgënde doşman çigëne —
Avıllar dörlep yana;
Bëz ciñëp alğan avılğa
Şul қоşlar küçëp bara.

1105

Gazëta kilëp citkençë,
Қоşларға қарым irtен:
Күрәнмиy алар, front та
Төн бëлен алға kitken.

Kalinin frontı, 1942

* * *

1110

Оçratsағız Қазан uramında,
Tapşırırғız selam Қutuyға;
Minëm tuyda buldı, ezërlensën
İl tuyına — ciñüv —zur tuyға.

1942

DUSLAR

1115

Açuvım kilgen çağında,
İsmëğëz niçëk, diyëp
Tormadım, sügëne idëm şul
Ët diyëp, köçëk diyëp.

1120

Bügënnen Aқbay diyermën,
Yeise — Қaraborın;
Tirgenëp бër süz de eytmem,
Çın atın бëlmes borın.

1125 Kürdiysem hezër alarnı,
Ütmiymән çitlep këne;
Poğod қапçıғın çişem de
Sıylıymın ikmek bēlen.

Bu duslar bēlen beylense
Yazmışıñ eger sinēñ—
Utırdıñ kittēñ, bērazdan
Sanbatқа cittēm digēn.

1130 Dilbēge-felen kirekmiy,
Çıdasın çana ğına;
Alar bit taş yul soramıy,
Suқmaқtan çaba ğına.

1135 Kimēnde alar çanada
Dürt yaki altav bula;
Bilgēlē indē: arada
Қaybērē yalқav bula.

1140 Қuldağı ozın çıbırқы
Қayçaқта yalap қуя:
Ҳucası суқmıy alarға,
Kisetēp-yanap қуя.

1145 Tuқтата kuçēr alarnı
Yalға üz vaқıtı bēlen;
Utıra alar, borılıp
Buranga artı bēlen.

Çanadan yaralılarınñ

Iñğıraşkan tavişı kile;
Quzgala duslar, alarnı
Běrni de bėlmiy dime.

Könbatış frontı, 1943

* * *

1150

Üzenlėkte ciller uynap yöriy,
Yafraqlarnı qıvıp túbenge.
Mañgayında kızıl yoldız yana,—
Kėm ul kümėlėp yoqlıy ülenge?

1155

Kėm ul kümėlėp yoqlıy? Milletė kėm?
Qay ölkeden? Qaysı avıldan?
İlėnde kėm bulıp hėzmet itken?
Bu suğışqa qayçan alıñan?

1160

Balaları bardır, belki, anıñ,
Tuğannarı bardır, kėm bėlgen.
Lekin bėzge mėne şunısı açıq:
Tuğan cirė öçen ul ülgen.

1165

Başına ul cılı bürėk kiygen,
Tuñmas öçen közge salqınnan.
Qarap yata batır könbatışqa
Küçep bargan front artınnan.

Könbatış frontı, 1948

* * *

Urman cuyğan iskė maturlıgın,

Çaya kitken sayrar çoşlarım?
Nindiy davıl uzğan şavlap üsken
Ağaçlarınıñ kisöp oçların?

1170

Sav ağaç yuq monda. Zifa narat
Tınıç üsöp torğan cirënnen
Kinet avğan; imen, yëğëtlerçe,
Çoçaqlağan anı bilënnen.

1175

Yandırabız sinë, urman, diyöp,
«Yünkërs»lar oçıp kilgenner;
Bürëler de kaçıp kitken monnan,
Kilgen yavğa — nelet, digenner.

1180

Partizannar barıbër kitmegenner,
Urman yangın törlë yağınnan.
Urman tağın üser. Sovët halkı
İsen çığar uttan-yanğınnan.

Könbatış frontı, 1948

* * *

1185

Kiçten yangın uçak köyrep yata,
Yök atları yöriy tuqlanıp.
Këm dönyağa kilgen sërle tañ bu? —
Küzëm almıy toram soqlanıp.

Ülennerge salqın çık utırğan,
Küterële toman bolınnan.
Rota yoqlıy. İke avtomatçı
Alıp kile basuv yulınnan

1190 Běr nĕmĕtsnı polk ŝtabına.
Tınıp alan knyak dalası:
Aran, arı, tngĕ suıŝtan son
Cir sĕlkĕtken «suış allası».

1195 Kzlerĕme minĕm yoı kĕrmiy,
uzaldı bĕz monnan seferge;
şuşı taa arap, soldatlarım
orur atlap bara yeşerge.

1943

OLIN

1200 Bu bĕznĕ Dala frontı,
Ceyĕle yeŝĕl bolın.
Suıŝnı bar dıp te bĕlmiy,
Yalgızı uynıy olın.

1205 Uynıy ul: abıp kite de
Yu bulıp aıp tora.
Enkesĕ kilgennĕ ktĕp,
Yulda ul basıp tora.

1210 Fronta tuplar, tanlar,
Cigvlĕ atlar bara;
Sumkada tyĕp tutıran
Sanuvlı atlar bara.

Barsı da aŝıa ŝeherge,
Billehiy, ızı ta son!
Ni alan indĕ olına

Aldıngı sızıqta soñ?

1215

Şeherde uram suğışı
Kızgannan-kıza bögën;
Atqayım tirge manılğan,
Bökreyöp tarta yögën.

1220

Ülenner köyriy dalada,
Arbalar yata kırın.
Yeşlerě tama duğağa —
Boyıqqan neni qolın.

1225

Tertege avğan atnıñ ul
Sırtınnan tēşlep quya.
Kēm bēlen hezēr şayarsın? —
Yuqsınıp kēşnep quya.

1230

Elle ni ontıp cibergenmēn
Şıgırde süz başın,
Sargayıp yafraq qoyıla da
Maturlıy kōz başın.

Nek sabıy töslē yarattım
Kōzgē bēr tuğaynı min;
Şunda bit kürgen idēm le,
Duslarım, ul taynı min.

Dala frontı, 1944

1235

KÜPĒR

Tuplar tavışı birē kilēp citmiy,

Front yıraq devlet çigennen;
Timër küpër ëlënëp isen ƙalƙan,
Doşman, aƙrı, aşıƙıp çigengen.

1240

İyertëp tar basuv suƙmaƙların,
Kiñ yılƙanıñ ikë yaƙınnan
Zur taş yullar kile bu küpërge.
Şofër, aña kërër aldınnan,
Röħset köte sovët saƙçısınnan
1245 Suƙış ƙızƙan cirge uzarƙa...

1250

Mëne soldat bara. Gospitalde .
Alƙan kiyëmë çumƙan tuzanƙa.
Pilotkasın bër az ƙıñƙır salƙan,
Sarı ƙayış, yeşël pogonnan.
Ütken yulı şaƙtıy ozın anıñ,
İdël-yortnı yörek saƙıngan.

1255

Tuƙan yortnıñ atlap busaƙasın
Kërgenë yuk suƙış başınnan.
Yëƕëtlerçe, aƙbüz yavlıƙ bëlen
Tir börtëƕen sörte ƙaşınnan.

Ƙıkeyege salıp, kürgennerën
Duslarına söyler soñınnan.
E ƙezërge saƙnuv moñın ontıp,
Front yulın sorıy ulınnan.

Prut, 1944

1260

ĠAREFİY DUS

Yıldan artıq vaqıt uzılsa da
Çıqqanına hezër öyënnen,
Suğışnı ul barı işetep bëlgen,
Yıraq yörgeñ anıñ cilënnen.

1265

Söyliym aña front tormışınıñ
Miña tanış bulğan yaqların:
Suğış — suğış indë, beyrem tügël,
Bulğalıy, dip, törlë çaqlarıñ.

1270

Bërge buluv eybet buldı, diyep,
Soravları ana tëlënnen
Yavdıra ul: imëş, añlatıp bir:
«Niçëk isen qaldıñ ülëmmen?»

1275

— Bašta, diymën, kaska kiyep yördëm,
İntëktërgen idë başımın,
Bër cünsëzë yardım tegetken
Kaskadağı qaynar aşımın.

1280

Şunnan birlë anı kiymedëm, diym,
Kürëlesë indë kürëlgen,
Këşëlernëñ ülöp qaluvına
Ġaceplenmiy şunda yörelgen.

Miña elë nevbet citmegenmë,
Hodağa da tëlëk itmedëm;
Selamtlëk saqlav bülëgënnen
Bron da, diym, alıp kitmedëm.

1285 Suğışıp ülöv — üzě batırlıq ul,
Qırkam da soñ mēne ilēnnen;
Tērě kilēş yēgēt başıñ bēlen
Ayrılı, imēş, tuğan ilēñnen!

1290 İkençě qat baram frontqa min,
Bēlēp bulmıy, ipteş, aldağın.
Ütken ceynē, şulay, frits miña
Kiydēre yazğan idē baldağın* .

1295 Hētērlerge şunda tırıştım min
Resmēn-tösēn söygen ulımnıñ.
Belki, mēne şuşı seğatlerdēr
Çigē, didēm, gomēr yulımnıñ.

1300 Garefiy dus, ülēm arasınnan
Alıp çıqқан nindiy yul iken?
Bērқayda da anı onıtıp bulmıy,
Tuğan ilēm elle şul miken?

Prut, 1944

YĖGĖTLERĖ QAZAN ARTINIŃ

1305 Süz başlanıp kite buş arada
Sağnıp yazğan selam hatınnan,
Moñlı cırçı uzğan urmannardan,
Bēznēñ meşhūr Qazan artınnan.

Bērsē anıñ Segdi kürşēsēnnen,

---

* *Baldaq* — birēde: «çolğap aluv» meğnesinde.

Öçiläden oçrıy, Küvemnen;
Küterəlgen ھاlık zur suğışka
Yıraқ avıllardan — tübennen.

1310   Җузгалаклар cıyған bolınnardan,
                          Mekteplerge yörgen yullardan,
                          Yıgılıp, yılap қайтқан urınnardan,
                          Talyannarğa sėñgen moñnardan,

1315   Ekiyetlerden, bėznėñ meħebbetnėñ
                          Uyılıp ƣzė қалған cirlerden,
                          Babaylardan kilgen nigėzlerden,
                          Cırlap tuylar itken öylerden,

1320   Tuğan cirden bėznė kėm ayırır!
                          Tuğan il hem tuğan tėl öçėn
                          Gomėrlernė ħetta қызғанmadıқ,
                          Doşmannarnıñ bik küp törlėsėn
                          Meskev çitėndegė suğışlarda,
                          Belgorod hem Һarkov yanında —
                          Dala frontında, ilnėñ tiren
1325   Yılğaların kiçken çağında —

Onıtılmaslıқ itėp қıynadıқ bėz —
Yėğėtlerė Қazan artınıñ.
Kėr төşmesėn barır yullarına,
Namusına tatar ھاlığınıñ.

Prut, 1944

1330

ÇİT CİRLERDE

Buldı ul icat yulımda
İñ yaqın kürgen abıy,
Bik yıraqlarğa kitëp te,
Ayrılmıym min sabıy.

1335

Min hezër doşman cirënëñ
Suqmağın taptap yöriym;
Cimrëlgen yortlar, okoplarda
Anı yatlap yöriym.

1340

Bar da yat bulğanğa, aqrı,
Monda bik uñay tügël;
Küpmë avıllar uzılğan —
Bërsë de Qırlay tügël.

1345

Küñlëme bëznëñ «Şürelë »nëñ
Cilë kitse tiyëp,
Bël: tuğan ilnë, Tuqaynı
Bu malay sağna diyëp.

1944

TUĞAN CİR KÖYË

1350

Yögëre-yögre çıqtım uramğa min
Yal iterge kërgen öyëmnen;
İske töşrëp bëznë özlep kilgen
Bu matur köy — tuğan cirëmnen.

Ontılıp min tordım çat başında,

1355

Susağanmın, aħrı, moñnargä;
Mın rizamın ħetta kıska tönde
Cidë uyanıp, cidë tıñlarğa.

1944

ĠAYBET HEM CAVAP

1.Ġaybet

1360

Yıraқтаğı koyaş — cılı, diyöp
Yuvanırğa küpten öyrengeñ.
Tik bër eşsöz bėznėñ taraflarğa
Ġaybet süzë oçrıp cibergen:
«Sin kaçandır çiber kiyev idėñ
Hem uñgamı idėñ ciznenėñ,
Yaqın kėşəm küröp ħeber item
Yeş kilėnnėñ sinnen bizgenėñ».

2.Cavap

1365

Germaniyage yıraқ kėrgeñ sayın,
Yanıp ħėzmet itken kilėnnėñ
Bulıslıgın bėzge kübrek kürem,
Zur ciñüvge bargan ilėmnėñ
Ozaqlamıy beyrem kőñ citer,
1370 Sin yöriysėñ ħaybet ėzlenöp,
Tübenlėkten bik küp östėñ toram,
Ĥatlar yazma ikėyözlenöp!

Moldaviya, dėkabr, 1944

«YÜNKĒRS» HEM BOZAV

1375 Bozav bĕlen meşgullenĕr çakmını soñ,
Huca anıñ uynavınnan şundiı tuyğan —
Üzĕ yukta öyden çıgıp kitmesĕn dip,
İşĕğĕn ul nıqlap kına yabıp kıuyğan.

1380 Tübenge ük töşĕp oçқан «Yünkĕrs»nıñ
Avır yögĕ şuşı yortnı ĕzlep tapқан;
Bötĕn cirnĕ ut kıamağan; mĕşkĕn bozav,
Niçĕk isen kıalgandır ul, çıgıp çapқан.

1385 Bolın buylap oçıp yörĕgen «Yünkĕrs»nı
Kürĕp bĕrsĕ bigrek indĕ kıızıķ itken;
Mıltıgınnan atıp anı töşĕrgen de,
Kıanatına şul bozavnı beylep kıtken.

1945

MOLDAVAN HİKEYESĔ

1390 Tuķtaluv kıaya — suğışnıñ
Köçeygen, kızğan çağı,
Ėaskernĕñ doşman cirĕne
Höcümge uzğan çağı.

Şul vaķıt front artında
Ėş bĕlen yörĕgen idĕm,
Moldavan kıartı öyĕne
Mın kıuna kĕrgen idĕm.

1395 Söylegen idĕ moldavan

Ĝadiy hem kısqı itöp,
Mın hezör yazğan şıgırdın
Un qabat osta itöp.

1400

Qart gomer itken avılda
Bulğan bër citöz malay.
Yeş yağınnan da elle ni
Zur tögöl üzö alay.

1405

Öyrengeñ üzö tuğarıp,
Öyrengeñ üzö cigöp.
Kitken ul bër kön utınğa
Arbağa ügöz cigöp.

1410

Cıyılmıy qalğan igenner
Bar iken urnı bēlen;
Zur tanq yangan, çoqırğa
Qadalıp bornı bēlen.

1415

Moñayğan malay. Alanga
Citken ul köndöz bēlen.
Bik sabır bulsañ ğına sin
Yör iken ügöz bēlen.

1420

Qaranıp, arba artınnan
Atlağan şiklě kēşē,
E malay uyly iken tik:
«Bozarmı çiknē kēşe?»

«Ayrılma iken fronttan,
Frontnı quvıp qara;

- Urmanda, iměş, yalgızıñ
Tönle sin ҡunıp ҡara.
- 1425 Siña her suҡmaҡ bilgělә,
Sin monda avnap üsken:
Ütkerәp ciber, әnәkeş,
Tın töşten, avlaқ töşten...»
- 1430 Almağan malay aşarğa,
Ul yartı könge gәne
Dip ҫıққан; төpler yanında
Üsken aқ gömbe gәne.
- Çınnan da bәznәñ malaynıñ
Hәlә bit uyın түgәl,
Söylegen yüriy şayartıp:
«Ütkerüv ҡıyın түgәl,
- 1435 Tañ aldın kirek köterge»,—
Dip kәne күnmiy iken,
Sıy-һөрmet veǵde itәp ul
Avılǵa dimliy iken.
- 1440 Yatқан yat kәşә arbaǵa,
Arba bik irkән iken:
Yaǵarǵa bәraz ҫıbıқ ta
Töyerge mömkin iken.
- 1445 Töyegen, mәнәp utırǵan.
Yul tigәz, күñәl tigәz.
Malaynıñ uyın bәlgen күk,

Yuvirtқан yuldan ügěz.

1450 Duslıqnı monda avılda
Ügězde, atta sına;
Běrsě de uzmas kěrmiyçe
Zastava қапқasına.

Zastava қапқасın ügěz
Açқан diy mögězě bėlen,
Tapşırğan malay «қunaқnı»
Utını-yögě bėlen.

1945—1975

1455 HÖCÜM ALDINNAN

Ör-yaña tışqı külmekke
Aқ yaқа қuydı tęgөp;
Сақалın қırdı, аyaқта
İtekler tora kөлөp...

1460 —Üzgerdėñ, Ğayfıy, avılda
Bolay mut түgөл idėñ;
Kimsėnөp, keyfėñ ciberme,
Yėgėt, ut түgөл idėñ.

1465 Dusmı sin, bėrge üsөp te
Eytmesėñ miña uyıñ?
Yasanıp, iske tөşөrdėñ
Sin miña saban tuyın.

Ni buldı siña?

1470 —Běrnı de...
Běr yola alan yoıp,
Ülseı, ey, kilmıy yatasım
Tormınıñ yeměn cuyıp.

1945

HÖCÜMNEN SOÑ

1475 Tañ aldınnan bargan suı tındı kinet,
İpteqlerněñ sanı tulmıy — iş kim çıa;
İsěmlěkke těrkep anı utıranda:
— Yu, ülmeděm,— dip, oırdan Şıkin ıa.

1945

* * *

1480 Yünelgen apa sheerge,
Sıyırın citeklegen;
Tösěmě yorta kilmegen,
Satara iseplegen.

1485 Borılan sıyır, aranan,
Ul yır uzakmaan:
Ciměrelgen oyma buyma
Yatan da bozavlaan.

ırıda katan aaı
A eek atıp tora;
Moldavan atını bozavlı
Sıyırın satıp tora.

Moldaviya, 1945

1490

KÖTKEN İDĒM

Min alarnıñ kōn de çikler aša
Tuğan cirge atlap kērgenēn
Kōtken idēm, aħrı yuqqa ğına
Çarşılarga kilēp yōrgenmēn.

1495

Kōttēm ozaq, her kōn kilēp kōttēm,
Ġazapladı minē küp uylar;
Uzmadılar üz ilēme kirē
Kerim, Celil, Ġadēl Çutuylar.

1500

Ömētlendēr, kōt, diseler eger,
Balalarga tap bēr ğeyle, dip,
Min qalırğa riza tasma-tasma
Baġanaġa çikte eylenēp.

1946—1974

ÇĒGEN KIZI

1505

Temekēnēñ bōġēn bētken kōnē,
Ömēt itme bērnē urarġa,
Me qulımnı, çiber çēgen kızi,
Riza bulsañ buşqa yurarġa.

1510

Germaniyanēñ ħelēn söylep torma»
Bōġēngēsēn bēlem, ütkenēn,
Sin eyt elē miña bēr maturnıñ
Taşlaġanın yaki kōtkenēn.

— Yarıñ qalġan iken bik yıraқта.—

1515

Yuvatasıñ:— Tizden yul,— diyöp,—
Nindiydër bër yөгët gаşıyқ bulgаn,
Tik қaramıy аña ul,— diyöp.

Açuvlanma turı süzëm öçән,
Yarıymı soñ şulay baғarға?
Këmëm de yuқ minëm, sinë söyem,
Onıtқansıñ күzge қарарға.

Moldaviya, 1946

* * *

1520

Uragımnı tirgiym: vaқ çalasıñ,
Tiydëñ de soñ indë tëñkeme;
Defter bitëndegë uçmalarınıñ
Barın cıysañ — citmiy költege.

1946

* * *

1525

Üz һалқımınıñ söyem batırlıgın,
İrëк öçән barған suğışlarda
Kürdëm anıñ aldan kërgenën;
Üz cirëmnëñ söyem beysëzlägән,
Қırlarınıñ moñsuv maturlıgın,
Söyem һetta herbër түmgegән.

1946

1530

TUGAN YAҚ

Evvelgë gadet buyınça

Borıldım siña tağın,
İsenmë, canğa ğaziz cir,
İlhamım — tuğan yağım!

1535

Tuñmıyça üttëm frontnıñ
Buranlı ozın yulın;
Min yalanayaq vaqıttan
Saqlana sinëñ cılıñ.

1540

Balañnan, ap-aq saqallı
Qartıñnan oyalmadım;
Tufragıñ küñlëm ërëttë —
Yeşlerëm tıyalmadım.

1545

Uzsa da gomrëm yartısı
Sinnen ğël ayırım minëm,
Tik bërge buldı haman da
Şatlığım, qayğım minëm.

1550

Yaqın, bik yaqın pëçenge
Bëz tañda töşken bolın,
Qunıçın qapşıy itëknëñ
Suqmaқта üsken solıñ.

Yortlarıñ sıydıra, vaqıtsız
İşëğën qaqsam da min;
Yaña cır sinde tabarmın,
Kön sayın qaytsam da min.

1946

1947—1955

* * *

1555   Ҳалиқлар күнәлә түрәнде
                          Ғомәрге қалды ул ай;
                          Ҷатлықтан тәке ярларға
                          Сыйалми ақти Дунай.

1560   Сөйәнәп аһа қушıldı
                          Тин Прут, тинч Прут;
                          Yевропа үзеннерәнде
                          Тинди ярасыған фронт.

1565   Азатлық сүзә шавлади,
                          Yeşlerән сөрттә аһа...
                          Өр-yaһа қалайлар бәлен
                          Түбесән yaba қала.

1947

TUĞAN CİR

1570   Tuған cir, аһры, күнләмнен
                          Қайқан да kitmes.

                          Ul һақта cırlap, söylep te
                          Süzlerәм бәтmes.

                          Қул iziy үрler, tavlarnıñ
                          Zeңger sırtları.
                          Köte, қапқасын киһ ачып,

1575

Kolhoz yortları.

Utıra ırıyda yalgız
Cil tēgērmē.
Kūrēne indē avılga
Kōtūv kērgenē.

1580

İšetēlēp uya tanış cır:
Dert bēlen tulğan.
Kibenner östēne şefe
Nurları unğan.

1585

Ütkenēm küzge ezēr de
Tutırıp arıy.
Monda bit sinē ırdağı
Her ülen tanıy.

1590

Arba ēzēne cıyılğan
Sular da tınğan.
Balanı tēzge küterēp
ayandır monnan—

1595

Bu yullar buylap malay a,
urımıy basıp,
arşına matur yıllarnıñ
Yōgērgen yarsıp.

Yōgērgen dus-işler bēlen
uvanıp bērgē —
Ceyēp olaın balığan
Yeş Oktyabrge.

1600

İrək avazı östəmnən
Yañgırap ütken;
Enkey ul könnə şatlıqtan
Suvırıp üpken.

1605

İləm, baş tübem minəm de
Kügəñe tiygen.
Yeş tallar yılğañ yanında
İrkelep söygen.

1610

Sin ul — barası yulıma
Yaqtılıq sipken.
Özəlnes cəplerəm siña
Beylengen küpten.

1947

BALTA OSTASI

1615

Yantayıp tora iñbaşı —
Ələkten qalğan, diyler,
Ul yaqqa bürenelernəñ
Avırın salğan, diyler.

1620

Yuvnırğa, balta çabargğa
Bik irte totınğan ul;
Çul cayın sınaq qarağan
Evvel üz yortınnan ul.

İntəgəp bura kütergen,
Örləklək tabalmağan.
Çulları altın bulsa da,

Tübesən yabalmağan.

1625

Kürşəge qoyma tözetken
Hem qorıp birgen evən.
Annarı бүten avıldan
Alğan ul eşnəñ devən.

1630

Җулinnan balta töşmegen,
Ostası bulğan monıñ.
Bayğa tögərmen eşlegen —
Kürmegen tartқан onın.

1635

Beyremnə berge ütkergen
Marilar, ruslar bəlen.
Yuğalmam, digen, gomərge
Min şundiı duslar bəlen.

1640

Matça maylağan könnə de
Sipmegen süznə bər de,
Biyəgen ayaq oçında
Ul sekə yözləgənde.

Yantayıp tora iñbaşı —
Ələkten qalğan, diyler,
Ul yaqқа bürenelernəñ
Avırın salğan, diyler.

1947

* * *

1645

Kəm utırtқан iken bu naratnı

Bězněň basuv üreñe?
Běraz moñsuv, ul bėrüzė üsken,
Bik yıraqtan kürėne.

1650 «Aña indė yöz yeş çamasımı,
Artıq tadır, belki» —
Söyliy idė, anı kėçkėneden
Bėlgen minėm eti.

1655 Tuğan yaqqa qaytsam, ul — bėrėnçė
Qarşı aluvçım da;
Ayrılganda — arbam kümėlgençė
Ozatıp qaluvçım da.

1660 Tañ aldınnan eger şuşı qırda
Suzsañ garmuniñni,
İñ başta şul narat tıñlap tora
Sinėñ bar moñıñni.

1947

TAÑ ATQANDA

1665 Uyana irkėn bolınnar,
Açıla göl kėrfėklerė;
Tibrenėp yafraq östėnde
Uynıy çıq börtėklerė.

Uyana qoşlar tirekte,
Ceygė cil quya isėp;
Quzgala cırlar yörekte,
Şunda sin iske tőşėp.

1670 Uyana tañı iləmnəñ,
Qırlarğa sibəle nurı;
Tiñ bulıp bəznəñ yıllarğa
Balqısın gomər yulı.

1947

FAZIL ÇIŞMEŞƏ

1675 Çıltırap aqқан çişmege
Suvğa dip kilgen idəm;
Tiz gəne eylenəp öyge
Qaytırmın digen idəm.

1680 Özdərəp nige qaradıñ,
Nik tottıñ çilegəmmen?
Sularım tügəl, yalqınım
Tügəldə yöregəmmen...

1685 Qızarıp yangan şefeqten
Küzlerəm alalmadım;
Tibrendə tələm, eytərge
Süzlerəm tabalmadım.

1690 İnəşke töşken suqmaqniñ
Çitlerə ülək gəne;
Vegdem bar siña, bəlmesən
Tik kürşə-külen gəne.

1947

* * *

Citlögöp kilgen igenner
Üzëne deşe.
Totaşıp yırağ ofıqqa,
Tibrele reşe.

1695

Indırlar aşı çıgamın
Basuvğa turı.
Anda ul bėznėñ namuslı
Hėzmetnėñ zurı.

1700

Kürėnmiy hetta cigüvlė
Atnıñ duğası.
Şunda ontılıp bik ozağ
Kile torası.

1705

Üz cırım işetem arışnıñ
Kör tavışınnan.
Üte gómėrge saylağan
Yullarım şunnan.

1947

* * *

1710

Urağqa töşken avılda
Bala utıra yul yanında,
Şayarıp arğan;
Ėşçė sanına kėrmegen,
Öyennen çığıp yormegen
Bėr ebiy qalğan.

- 1715 Ul da yortına bulışkan:
Bülengen yaña uñıştan
Kiç ipiy salğan.
İsě basuv ƙapƙasına —
Uramniñ argı başına
Hetlě taralğan.
- 1720 Bězněñ mullıƙƙa sۆyengen,
Ƙanatın cilge kiyergen —
Těğermen tarta.
Arıř urađı bětmegeñ,
Az ğına sabır itmegen —
Ölgergen arpa.
- 1725 Boday anı ƙuvıp kile,
Çiberleněp, tulıp kile,—
Bigrek tar ara;
Kürşede solı cirlerě
(Kürənmiy hiç te iñnerě)
- 1730 Ağarıp bara.
- 1735 Herkěm ĥızmet bėlen yana,
Yoƙısın bülěp uyana
Tañ bėlengençě.
Ƙızuv eş bara kiñ ƙırda,
Evěnde, yabıƙ ındırda
Küz beylengençě.
- Annan lampa yaƙtısında,
Basuvda tön urtasında
Maşına şavlıy.

1740 Malay ye cırlap, ye kölöp,
Ülennerně siskenděřep,
Atların qavliy.

1745 Köşel tuqtavsız öyele,
Çın küñlěnnen söyene
Olav başlığı.
Quzgala ındır yanınnan
Timěr qodlarğa salınğan
Devlet aşlığı.

1750 Başaklar ərə börtėklě,
Bulmağan, diy, moña tiklě
Bıyılığı igěn.
Yul açıp bar mömkinlėkke,
Kolqoznı çiksėz kiñlėkke
Çıqardı ilēm.

1947

* * *

1755 Çeçkėçėñde qırnı buylap üttěñ,
Ėşlep uzdı tağın běr kōñěñ;
Hiç kēne de küñlěñnen kitmiy
Cirge kümělėp qalğan börtėğěñ.

1760 Kük kükrep quydı, hem sibelep
Yañğır yavdı başıñ oçında.
Şul börtėkler üsėp ölgėrgençė
Basıp torır iděñ şuşında.

1765 Yoқиında da, аһrı, borçıy sině
Kiçten ozaқ uylap yatқanıñ.
Uyanasıñ, күрөп basuvlarda
İğennerněñ sěrke қаққанın.
Yazға yıraқ elě. Siněñ kěběk,
Sagına yaznı közgě ucımnar,
Her kěşeně aldan қувandırған
1770 Ömět bėlen tulı bu yıllar.

1948

ҚАРЛИҒАÇ

1775 Қарліғаç kildě avılға,
Söyliy ah-zarın;
Eyleněp çıktı bėrniçe
Ul at abzarın.

Çitte, körekke tayanıp,
Қart konyuғ tora;
Küzete, қарліғаçқaynı
Ul күрөп tora.

1780 Қоşқayım оçtı, eyleněp
Қabat kěrmedě.
Söylendě konyuғ: «Abzarını
Kilěştěrmedě».

1785 Konyuғ bötėnley onıttı.
Annan bėrkönně
Қоşçıғım қayтқан iyertěp
Yaña tőrкėmně.

1790   ızara ofı,  l ktr
                             abına ki n.
T şemge k z n t ş rse,
Ye, ul ni dis n:

1795   Lampa t b nde, oyadan
                             ıarıp başın,
arıy konyuka, tiymesm 
                             Dip arlıaım.

— Yeşiy bir, b zn n kolozda
                             Citerl k yatı.
Tışta saraylar yanınnan
                             Yazı t n atı.

1948

* * *

1800   K pten ind  cıyımıp y riym
                             S ylerge dip t leg mn .
K rsem uvanıım arta,
atlı basa y reg mn .

1805     s r n  alıp bulmıy,
                             S zler n  ızanasın.
K r ş p te  lg rmiys n,
Kiterge  k uzalasın.

1810   Sin n b len tormışımın 
                             Bar yaı da bulır tulı.
Uylarını tartınmıya

Eyt, aqıllım, sin bu yulı.

1948

KURSK DUGASI

1815 Açıp kıydım vagon terezesen,
Temle isler kersen arıstan.
Üzëbëz azat itken cirden uzam,
Kağ arada biş yıl avışkan.

1820 Ağ tavlari kürëne Belgorodniñ,
Kaıtırğa dip kötöv uyandı.
Kaberlerge kikkë nurlar yattı,
Taşlar altın töske buyaldı.

1825 Tonıqlandı sırtı kağkularniñ,—
Başlanuvı miken ëngërnëñ?
Tar bulsa da, yaqtı suğmağı bar
Bu dalada sëznëñ gömërnëñ.

1825 Meñgëlëk dan sëzge, köreşteşler!
(Min ütëşliy gëne tik elë.)
Cir astınnan işëtle kük miña
Sëznëñ yöreklernëñ tipkenë.

1830 Ernüvëmnë nefret alıştırdı,
Bëraz ciñël buldı annarı;
Tufragına kañıbiz tamğan ilnëñ
Yırağ sızılıp tuva tañnarı.

Ey, ataqlı Duğa suğışları,

- 1835 Anda idēm min ul vaqıtını,
 H̡ez̡er ind̡e k̡uyı, yeş̡el solı
 K̡üm̡ep kitken yatқан okopnı
- 1840 Vzvodımda bulğan soldatlarnı
 İ̡s̡eml̡eks̡ez̡, yattan sanadım.
 Nişliyy iken h̡ez̡er svyaznoyım —
 Kolhozçısı Yaňa Sabanıñ?
 Yaralanıp bit ul çıķқан id̡e
 İ̡kev b̡erge k̡ergen h̡oc̡ümnen.
 H̡ez̡met frontına қayтқан cırım
 Cavap k̡öte haman üz̡ennen.
- 1845 Elle tırışıp ikmek üst̡erem̡e,
 Başıdamı bara olavnıñ?
 Ye, қayda sin, tıynaқ, basınқı dus.
 Zamandaşı böy̡ek sınavnıñ?
- 1850 Қoçaklaşıp üsken başaқlarnıñ
 Söylev tavışı kild̡e yaқınnan:
 «Қal irteng̡e tikl̡e, hiç қurıқma
 Tuñarmin dip t̡öng̡e salқınnan.
- 1855 Kolhozçılar қarşı çıғıp alır
 Rehim it, dip, eyde, yoқlarға.
 B̡eles̡ñm̡e, alar z̡emlyankadan
 K̡üç̡end̡eler yaňa yortlarға».
- Z̡emlyankalar urının ezliym қırdan,
 H̡ucası da tapmas büg̡ennen;
 Saban tartıp H̡arkov traktori

- 1860 Töşöp kile basuv türënnen.
- «Prohorovka avılı şuşımı?» — dip
Soraştırıp alam kürşënnen.
Biş poçmaqlı öyler küterëlgen,
Kiçkë tötën çığa bërsënnen.
- 1865 Uyanmaslıq itken idë doşman...
Başta avıl ekrën tërëlgen.
İl yardımge kilgen, bötënley ul
Ayağına basıp ölgërgen.
- 1870 Şiklenmiymën, köç citerlëk kërgen,
Bër nersenë kile bëlesëm:
Qırıy yortnıñ yañgır başlangançı
Yabarlarmı iken tübesën?
- 1875 «Aña qalğaç, ënëkeş, eş tuqtalmas,
Kitërëlgen indë taqtası;
Sin qayıtılıy tağın suğılganda,
Üz urınında torır qapqası».
- 1880 «Prëdsedatel büten këşëmë?» — diym.
«Bar, ahrı, bëzde bulğanıñ?»
«Prohorovka timër yul östënde
Yünelëşë idë Duğanıñ».
- Sin sorıysıñ, ağay, tormışıñnı
Öyrendëñ, dip, qayan başlarğa?
E min ozaq-ozax itëp qarıym
Tötën sëñgen sorı taşlarğa.

1885

Sténasın tuplar çuvarlağan,
Lekin taza, zur taş kibětně
Tanıdım min açığı. Yeşlěk, siña
Kěr qunmağan bu partbilětnı

1890

Poçmağında anıñ tapşırıldılar,
Tuğannarça kısıp qulıñnı;
Niçěk itěp mēne, eytçě, ipteş,
Onıtırsıñ şuşı urınnı?

1895

Dimek, sězněñ kibět tiresěnnen,
Aşlıq suqқан ındır çitěnnen,
Yazmışınnı ülçiy torğan utnıñ
Urtasına kěrep kitělgen.

1900

Prohorovka tuğan avılım tügěl.
Qalğan nigěz de yuq babamnan,
Goměrněñ bar tōşēn aqtarsam da,
Annan yaqın cirně tabalmam.

1905

Prohorovka tora: kügě ayaz,
Bolıtı yuq avır tōnnerněñ.
Anıñ bēlen devlet qızıqsına.
Yōregēnde yeşiy mēñnerněñ.

Hězmetten soñ qamıl tōplerēnde
Yoqlıy izrep ceynēñ tınlığı.
Vatan suğışı yıraqlaşқан sayın
Açıla bara bōtēn zurlığı.

Stalingrad qalqa, batırlıgın

1910

Ġasırlarnıñ kilmes cuyası;
Eyě, anda doşman ġaskerěněñ
Çıķmaska dip battı ķoyaşı.

1915

Çaķrımnarnı kěm isepke alġan,
Kirek bulġan ķader uzıldı;
Berlingaça Duġa ķırlarınnan
Ciñüvněñ kiñ yulı suzıldı.

1948

* * *

1920

Şaġıyrněñ cırları
Buysınnıy ķaběrge;
Ul cırlar baralar
Devěrden devěrge.

1925

Puşkin zur, tiñdeşsez,
Millionnar yarattı;
Bit anı tuvdırġan
Rus ħalkı talantlı.

1930

Puşkinniñ yöregě
Ġel tibe, ġel isen;
Ul — böyek, ķodretlě,
Ul — irěk söyüçen.

Ul — isen, yeşep te,
İndě yöz illěně!
Cırınnan yañġırıy
İlěmněñ kiñlěgě.

1949

* * *

1935   Univärsitët turınnan
                              Aqsıl bolıtlar üte.
                              Taş bağanalar yanında
                              Uylanıp tora yüke.

1940   Hezërge salqın şul aña,
                              Qış köte tuğan qalam.
                              Min mäne yaña asfaltıñ
                              Cılısın toyam haman.

                              Yulda yafraqlar küränmiy —
                              Cil yıraqlarğa quvğan.
                              Bu uram kiñ de, tigöz de,
                              Tın İdël östë sıman.

1945   Havada gudoklar tavışı
                              Tirbele, tağın tına.
                              Qaysı uramğa kërsem de,
                              Küñlëm cır bēlen tula.

1949

* * *

1950   Kük çitēnde indē yoldızlar bata,
                              Zur tuğan ilnēñ yaqtı tañı ata.
                              Sinēñ bēlen minē irkeliy nurı,
                              Küñēllerde tirbele yeşlök cırı.

                              Qabatlıy ul cırnı il urmannarı,

1955   Çabatlıy şeher, avıl uramnarı,
Yañgırıy ömět tulı köçlě avaz:
İlěmněñ kügě bulır meñgě ayaz.
1952

* * *

1960   Alarnıñ cırı uyattı
İrten bëzněñ tireně.
Ėşleděler... ҡaldı balķıp
Biyěk, yaqtı öylerě.

Baram çatlardan çatlarğa
Tañnar yaña tuvganda,
Tıñlıymın, tanıym: tęgě cır
İndě kürşě uramda.

1965   Bu tireden tözüvçěler
Tağın da yıraklaşa;
Cırları işětěle haman
Miña uramnar aşı.

1970   Yortları kürěne yıraktan,
Těkele küz ҡaraşım;
Cır yöriy şulay eyleněp
Bëzněñ Ҙazan ҡalasın.

1952

BÖGĖLME BAZARINDA

1975   Kötmiy ģalıķ tañnıñ bělěngeněn,
Bazarına cıyıla Bөгělmeněñ.

- Eyde, soldat, qarap torma annan,
Alıp ciber bəznəñ qarlıgannan.
Yağşırağın əzlep tabalmassıñ,
Ükənərlək bulma bazardan soñ.
- 1980 Eylenərsəñ barıbər sin bərazdan,
İştüğan ul sata bik küp arzan.
- Nindiy temlə, nindiy ərə, kürçə,
Üstərgen bit anı miçurinçi...
- 1985 Qısıp bilge ap-aq alyapkıçın,
Beylep külmek ciñnerənəñ oçın,
Cilek sata. Cirə danlı anıñ,
Közən Zöhre beyliy qarlığanın,
Balası kük sala bilevge.
- 1990 Aq bilevde, qarda tirende
Yazğa çaqlı yoqlıy, tınıç çığa.
Yaz cittäme — bala tıbrçına,
Kirek tügəl ekiyet söylevəñ,
Sütəp taşlıy östen bilevən...
- 1995 Kıçıra kük Zöhre Böğəlmenəñ
Tətretərlək itəp mən yöregən:
«Suğış barı üləm qaldırğan,
Üstərəğöz cirde qarlığan...»
- 2000 Yanda haman ceygə bazar şavlıy,
Tora soldat, taşlap kite almy:
— Eybet heber Dala frontınnan,

Ƙarlıganniñ ülçe şep sortınnan...

Ƙolağ salıp heber-ğat, cillerge,
Ezêrlene Zöhre at cigerge:

2005

— Kükte yoldız Ƙalkıp, kiç bulğanda,
Citsem yarar idê İştugança.

Ƙayta Zöhre, Ƙulda dilbêge,
İkê tolım uynıy cil bêlen.

2010

OfıƘ — baƘça kürêne at başınnan,
Ut Ƙabıngan güya. BaƘçasınnan
Ayırılса, ul nişler? Böğêlmenêñ
Söyliy ciller artta kümêlgenên.

1952—1974

* * *

2015

Ƙap-Ƙara, mazut Ƙına ul,
Sörtêne, tazarına:
Neftlê cirde Ƙıyın şul
Avılınıñ Ƙazlarına.

2020

Köyezlenêrge uylağan
Töşêp yazın inêşke.
Yaz kilgen şavlap, inêşte
Mazut yöze inê öste.

Ütkenê-sütkenê kazğa:
— Ey, monnan kitçê,— diyler,

Yaz citken, yalgız boyıgıp
Yörme, «neftçë»,— diyeler.

1952

* * *

2025

Bu yem-yeşël yazgı kırlar buylap
Üz gomëremde küpmë uzılğan;
Yaqın haman: iñ bërëncë cırım
Başlanıp bit kitken ucımnan.

1952

* * *

2030

Kile ul qoyaş batsa da,
Qızarıp tañ atsa da.
Bër ağaçtan bër ağaçqa
Yöriy yëgët baqçada.

2035

Bëznëñ baqçada, allanıp,
Alma pëşe ballanıp.
Ul üzë nige üstërmiy
Bëzden almağaç alıp?

2040

Yanımdağı almağaçqa
Başqayın iygen bula.
Üstërër idëm — këm qarar,
Min yalgız digen bula.

Üzëm özëp alma birdëm,
Yarattım küz qarashın.
Bëlmedëm şul yöregëmnëñ

Bolay atı yanasın.

1952

VĚROVOY

2045

— Salkındır bit?

— Yartı seat kĕne

Ūzĕň ĕşlep ara,— diy,— monda...

ullar tuńsa tuńar, ul tutalmıy,

ori şemner * tĕşĕre dĕvonga.

2050

Manaraa kĕn de kŭterĕle,

Size zehir ciller ĕresĕn;

Bĕle lekin şuşı basılarınıĕ

Biyĕklĕkke alıp mĕnesĕn.

1952

BU IRLAR, BU ŪZENNERDE

2055

Bu ırlar, bu ūzennerde minĕm

Ĕzlerĕm bik irte salınan;

aytam, aytam tuan yalarıma,

Tallarıma ĕetlĕ saınan.

2060

Bu ırlar, bu ūzennerde minĕm

Meebbetĕm yeşley abınan;

aytam, aytam tuan yalarıma,

Tavlarıma ĕetlĕ saınan.

---

* Şem — ikĕ yaki ĕ trubanı yalaan truba.

2065 Bu ҡırlar, bu üzennerden minëm
Küñlëm, duslar, hiç te tuymağan.
Arış şavlap sërke oçırğanda,
Hıslerëm de bërge uynağan.

2070 Bu ҡırlar, bu üzennerde minëm
Üzëm gëne bëlgen cırlar bar...
Ҙaytam, ҡaytam tuğan yaqlarıma,
Aşkındırıp kötken yullar bar.

1953

İDİLKEYËM MİNËM

İdëlkeyëm minëm, tuğan cirnëñ
Maturlıgın kürem suvıñda.
İrtengë tın İdël östë
2075 Uyata bötën hısñë.
Bër cırlasam, yardan yargä
Cırım tibrele töslë.
Kiñ İdëlkey, zur İdëlkey,
Ceyëldëñ küz aldımda.
2080 Behtëtlë min, yeşesem de
Sinëñ ҡaysı yarıñda.

İdëlkeyëm minëm, cırım da sin,
Yıraқ ilte torğan yulım da.
Mayakçı mayaklar tëzgen
2085 Minëm yul çitlerëne.
Ҙaya gına yul totsam da,
Işanam citerëme.
Kiñ İdëlkey, zur İdëlkey,

2090 Kile yarsıp cırlası;
Ġoměrėmdey yaqtı, tulı sin,
Böyėk duslıq yılǵası.

1953

CITĚNÇĚ KIZ

2095 Mın ıǵam irten ırlarǵa,
ırlarǵa-tuǵaylarǵa;
Üzėm citėn arasında,
Küñlėm elle aylarda.

2100 Zeñger citėnėm, cillerde
Uynap sėyėndėresėñ;
Kile bėtėn kėşėlernė
Matur kiyėndėresėm.

2105 Citėnkeyėm, tik bėr kėnde
oyıla sinėñ eeǵėñ;
Mın mėne meħebbetėmnėñ
Tėliym oza yeşevėn.

2110 Mın ıǵam irten ırlarǵa,
ırlarǵa-tuǵaylarǵa;
Üzėm citėn arasında,
Küñlėm elle çaylarda.

1953

* * *

2110 Yaǵın duslar,
Mėne ni turında

- Uylap yördëm elë min kiçe:
Bu küñëlnëñ tınıçlığı bête,
Borçuv arta iyun kërdiyse.
- 2115 İyun, iyun,
Çıqlı bolınıñda
Ëzëm qalğan minëm yarılıp,
Hısëm bülënëp qalğan:
Vatan suğışı
Şul ayda bit kittë qabınıp.
- 2120 Suğış barı kiçe bëtken kėbėk,
Öy türėmnen cırlap uzalar:
Bik yıraqtan, suğış qırlarınnan
Yaña qayta soldat-Musalar.
- 2125 Alar qayta tuğan illerėne
Bėraz ğına kiçėğėp, soñarıp;
Moabitnıñ divarların ütėp,
Kükreklerė bėlen yul yarıp.
- 2130 Cırlar qayta...
İrlerėn bik ozaq
Köter, bėlem, dönya tolları.
Vatan suğışı... anıñ yöreklerde
Cıyılıp kilgen sağış, moñnarı
Şul köyənçe.
- 2135 Küz aldınnan kitmes
Vaptsarov* hem Fuçık, Musalar.

---

* *Nikola Vaptsarov* — Bolgariya sağıyrė, ul da faşistlar tarafınan cezalap ütėrėlgen.

Tıncılığınıñ qatı köreşende
Şundıy mēñner tuvıp torsalar,
Bulmas suğış!

2140 İyun cırdan çıñlıy,
Qır, urmannar nindiy yem-yeşel.
Tabiygat te güya
Mēne-mēne:
«Suğış bulmas!» — diyēp ēndeşer.
1953

BĚLSEÑ İDĚ

2145 Almağaçınıñ almaların
Bērge özesēm kile;
Bērge yanıp, bērge köyēp,
Bērge tüzesēm kile.

2150 Anıñ bēlen baqçam buylap
Bērge ütesēm kile;
Tön yoqlamıy tañnarımını
Bērge kötesēm kile.

2155 Ėzlene küñlēm, Ėzlene,
Bötēn cirnē tarsına;
Yeşrēn sağışları bēlen
Çıqsın idē qarşıma.

Bēlseñ idē anın tañda
Yōriy torğan yulların;

2160   Şul meḥebbet yullarınıñ
   Qaylarda quşılğanın.

1953

* * *

   Qaya barsam, qayda yörsem de min,
Küñlême şulay toyıla:
Par qulıña par çilegëñ asıp,
Sin çıǵasıñ, enkey, qoyıǵa.

2165   Su alǵançı yulǵa bër qarıysıñ,
   Çileklerëñ tulǵaç — taǵın bër.
«Bala küñlê — dalada», — dip, belki,
Üpkelep te yörgen çaǵıñdır.

2170   İzgê tēlek tēlep üstērdēñ sin,
   Bassınnar dip tizrek ayaqqa.
Şul sūzlerēñ sinēñ iske tōşe,
Yünelsem de mēne qay yaqqa»"

2175   Qoyı yanında sin işētērsēñ,
   Minnen siña-ḥeber kilgenēn;
Sin herkēmge oçrıysıñdır, enkey,
Möldēreme kilēş çilegëñ.

1954

TARLYUK

Tuy-felen ütkerse

- 2180 Bërsə Kimədə * ,
Maridan ҡunaqlar —
İkə par kimənde.
- 2185 Ul Kimə beyremən
Yuq söylep torası,
Mariyın tatarını,
Eytərsən, ҡodası...
- 2190 Kəm kürgen bazarı
Marısız uzğanın?
Kiyəmner — çup-çubar.
Alırlıq küz yavın.
- 2195 Balsa ni, nersə
Alay iskiterlək?
Monda bar Ferhinur,
Mariya hem Tarlyuk!
- 2195 Olılar künlənde
Yort kirek-yarağı.
Yəğətke ni tora
Kızğa bər ҡaravı.
- 2200 Bazarğa tañ bəlen
Çıgamı soñ yuqqa?
Nik saqlıym sər itəp:
Min — ғаşıyq Tarlyukqa.
- Aña süz ҡuşқанçı,

---

* Kimə — Mari rəspublikası çigəndegə tatar avılı.

- 2205 Barın da isepliym:
Danlıqlı kıızı ul
Usaqlı Kisekněň*.
- Yalınıp sorarmın,
Veğdeme küñçě, dip;
Eytmese yarıy la:
«Sabırım üncě»**,— dip.
- 2210 Yarıy la küñělě
Bulmasa almasar***.
- Atnağa nige běr
Kön gěne bu bazar?
- 2215 Eger de avır süz
İşetsem Tarlyuktan,
Küzěne kürěnmem,
Ülerměn ğarlėkten.
- 2220 Kitkende borılıp
Karasa şul Tarlyuk.
Bazarnı köterměn,—
Sabırım citerlėk.

1954

---

* *Usaklı Kisek* —Mari avılı.

** *Sabırım üncě* — sabır it. Tatarlar mari hem tatar süzěn kuşıp söyliyer.

*** *Almasar* — küñělněň elě běr urınga utırıp citmevěn añlata.«Almasar bulma, canaşım, nasıyp tüğəl yar öçen» dip cırlıylar □alıқта.

* * *

2225 Ataqlı Duğa suğışın
Ul haman ala iske;
Qızuv iyul kiçlerende
Qanı tamğan Donětska.

Yıgılğan, tik taşlamağan
Soldatları frontta.
Vzvodı bēlen iñ aldan
Kērgen ul Belgorodqa.

2230 Ul yaqñıñ kırları kürgen
Anıñ yeş — cilek çağın;
Azatlıq öçen köreşte
Qırquvsız, zirek çağın.

2235 Bēle anı Pronino,
Ternovqa avılları;
Aq tavlar itegē buylap
Tarałğan anıñ danı.

2240 Komandır, bēznēñ komandır,
Üzē anda tuvmağan.
Lekin iñ avır yulları
Başlangan şul Duğadan.

1954

* * *

Yeşrek çaqta qayda idēñ,

2245 Küzěme çağılmadıñ?
Hezěr bėrnişlep te bulmıy,
Sağındıñ-sağınmadıñ.

Ükěneseñ-ükėnmeseñ de,
Yulımnıñ şul urtası.
Yarım tügəl sin, bik bėlem,
Lekin niçěk ontası?

2250 Cėmėldep yanğan utnı da
Kilmiy bit yugaltası.
Sin de, şul uttay, tormışım
Ürlerėnde kalķasıñ.

1954

DIŃGĚZ KÜZĚ
(Lėğėnda)

2255 Yiş kına min şulay,
Taşıy da dertlerėm,
Aqtara başlıymın
Küñlėm defterėn.

2260 Anda bar uylarım:
Söyüvnėñ sağışı,
Yoķısız poħodlar,
İlėmnėñ yazmışı.

2265 Barsı bėr moñ bulıp
Saqlana herçaķta.
Suğışnı ęzerlep

- 2270 Barışlyy Ƙarpatta
İşetken lęęendam
İskę ul, borıngı.
İmenner töbende
Saylap tın urınnı
Tıñlağan idem min.
- 2275 Partizan söyledę:
«Mondağı tavlarnı
Bęlmiysęň sin elę:
Tübende — imenner,
Küteręl yuğarı —
Tüęelęr östęne
Küllernęň suları.
Bęrsę bar, itleręn
2280 ırşılar amağan,
Hemmesę biyękten
Tık aña araęan,
arağan da tıngan.
Sęrlę de soñ töbę,
2285 Canıñnı sıęęrlep
Şul ěncę börtęęę
- 2290 Möldęriy. Kięleręn
uyıra, ızara.
Söyleşe şul vağıt
Tavlar da uzara.
Söyleşe, ęetęrlep
Kęmnęñdęr söygenęn,
Yomşarta küñęlnę
Meęebbet digenęň...

- 2295   Diyüvler yeşegen
                          Ėlĕk bu tavlarda.
                          Yullarnıñ çatına
                          Kĕşĕler avlarga
                          Çıķķannar tönnerĕn.
- 2300   Tav buyı duv ĩuba.
                          Yeneşe avıllar
                          Töşeler ĩurķuvĕga,
                          Kayĕĕĕga ĩalalar.
- 2305   E ĩayĕĕı suzıla,
                          Kön bĕte torırĕga
                          Yeşĕne — ĩartına:
                          Yort-cirler basımĩaķ,
                          Talana malları...
- 2310   Bik seyĕr ĩeller de
                          Bulĕalıy annarı:
                          Küz bĕraz beylene
                          Töşkeĕtĕn, kinetten
                          (Üskende her ĩĕşĕ
                          ĩulında tibretken)
- 2315   ĩızınıñ iñ siluvı
                          Avıldan yuĕala.
                          Uylarĕa urın yuķ
                          Batķan dip yılĕaĕa.
                          Barmaĕan ul suvĕga,
- 2320   Nersede soñ sĕrĕ?
                          Yĕĕĕtnĕñ bötĕnley
                          ĩoyıla sömsĕrĕ.

- 2325 Küpkemě? Kěšələr
Kürmiymě soñ, yüler,
Yeşergen ul kızını
Tavlarda diyüvler.
Yëğětě, açuvdan
Bělmiyçe nişlerën,
Uramnan uramğa
2330 Tuplap üz işlerën,
Aşığa köreşke,
Qurqınıç kıyağa
Ürmeliy. Yoqıdan
Qıvaqlar uyana.
2335 Totınğan, tayanğan
Taşlar da canlana.
Ağaqlar pışıldıy:
«Şavlama, şavlama».
- 2340 Mëneler, mëneler
(Qarañğı bula tön).
Kirekse, üzënëñ
Mëñ yıllıq kuvetën,
Sabırın birërge
Qızğanmas qarurman.
2345 Hel cıya yëğětler,
İndě niq arılğan.
- 2350 Uyinmı citüvë
Tav oçı— tübege!
Ğazaplı mehebbet
Ul şuña küre de.
Ni diseñ de, yeşlëk —

2355 Sizmesten köç käre,
Taşlarını batırlar
Diyüvler östöne
Oçıra yuğartın.
Asta cir görsöldiy:
«Üçnėñ ni ikenėn
Bėlmegen bėlsėn»,— diy.

2360 Kaçıp ta kötıla
Almağan diyüvler...
Nige yuğ avılda
Şatlıqtan biyüvler,
Nik bolay urmannıñ
Çırayı karañğı?
2365 Qız helaq buluvın
Citkėre tañ aldı...

2370 Tėğė kül kiç bėlen
Kėre qan tösėne.
Köndėzėn yeş qızınıñ
Ul iske tösėre
Küzlerėn. Tirende
Nersedėr qabına.
Sular da sündėrmiy,
Ėaşyqlar tabına.
2375 Ul— nindiy köç iken?
Ul — irėk utımı?
Elle bėz baş iygen
Meħebbet şuşımı?

Ut siña eyte kük:

2380

«Onıtma, onıtma!»
Kül östě zeñgersu,
Uyçan da, tonıķ ta.
Bar, yěgět, ҡurıķma:

2385

Tavlarda yul ҡısan;
Uñarsıñ ul «Diñgěz
Küzě»ne yulıķsañ».

2390

Yış ҡına min şulay,
Taşıy da dertlerěm,
Aqtara başlıymın
Küñlěm defterěn.

Anda bar uylarım:
Söyüvněñ sağışı,
Yokısız poħodlar,
İlěmněñ yazmışı.

1955

* * *

2395

Elle niçek erněttěrěp şunda
Ҙıştırdavın toydım ҡamılnıñ;
Tuğan cirněñ yalğanmıyça yatқан
Ҙıllarına güya ҡağıldım.

1955

ÖÇ ÜLĚM

1942 yıl.

2400

Bolğariyeně těntěp, aqtarıp,

Monarhistlar yöriy, monarhistlar.
Sud aldında — şağıyr Vaptsarov.

2405 Sud — küz buyav öçen...
Vaptsarovnı
Atuv tavışın mēñner işettä.
Bu — eytersēñ bēr kisetüv idē
Çēhoslovak ulı Fuçıknı.

1943 yıl.

2410 Tēzlendēre almıy niçek te,
Çul sēltegeç, açuvınnan şaşıp,
Attı faşist, attı Fuçıkça.

«İşettäñmē?» — digen kēbēk, faşist
Sınav bēlen qarıy Musağa.
«İşettäñ. Min — öçençēsē. Tüzem,
Öç kat miña avır bulsa da».

2415 Üterdēler bēr ük tañda güya
Öçēsēn de tēzēp bērretten.
Bēr yazmıšta tuvğan bu duslıqñı
Tartıp alıp bulmıy yörekten.

1955

1955

Sud zalınnan

YILIMNIŇ UN KÖNĚ...

2420

Tapmasaň öyemde,
Borçılma sin yukça,
Yılımniň un könĚn
Uzdıram min sudta.

2425

Cĕplerĕ ŗıgırnĕň
Küp te soň, sanasaň...
Ŗayan, diy, ul cĕpler—
Min kilep sarmasam,
Sudlarğa barmasam.

2430

Kilĕštĕr, ye ayır —
Minĕm bar kılğanım;
Yalgavı bik çitĕn
Meğebbet kılların.

2435

Bĕz kiňeŗ bülmesĕn
Totsaķ ta gĕl bikte,

2440

Yarata meğebbet
Yörĕrge irĕkte.

Buysınmiy bĕzge ul,
Yatsına sud zalın,
Ėlmiy de ķolaķķa
Ŗĕltesĕn sudyaniň.

Sin rehmet kötesñ
Tikşergen her eşten...
Ni yazıp bargandır
İñdegě feręstem?

2445 Min kilep sarganğa
Hatinım yarsına,
Yarıy bër basmasağ
Běz de sud qarşına.

SARGILT KEGAZ

2450 Měne hezër alar ayırılalar,
Süzlerěne nerse österge?
Qırıyları bögerlene töşken
Sargılt keğaz yata östelde.

2455 Aña këm de hiç iğtibar itmiy.
Birëlgen ul keğaz zagstan.
Qayğılarga qulın gına sëltep,
Qız hem yęğět ikev qavışqan —

2460 Qabatlanmıy torğan sirek könner
Qaldı iken qaysı tirede?
Mehebbetnėñ reşesěne kümělěp
Ütkenmė ul könner köymede?

2465 Elle tuylar yasar oçen feqat
Yaratılğan zeñger alanda,
Oçıp kiter töslě yırağ atınıp,
Uynağanmı yeşlėk tağanda?..

Yata keğaz hežer sud aldında,
Tavşalğan da, eyë, sargılt ta.
Moña qader tuy bülegë bëlen
Saqlanğandır, belki, sandıqta,

2470 Ye torğandır terez östënde ul
Qıstırılğan kilëş, onıtılıp,—
Elë yarıy, öyler yuvğan çaқта
Taşlanmağan niçëk yırtılıp...

2475 Kürsem sudta ene şul keğaznë,
Ğazaplana minëm vöcdanım.
Yeşlek...Qayçaq izgë seğatlerën
Onıtabız bik tiz böz anıñ.

YAÑA YIL KÖNËNDE

2480 Yaña yıl könënde
Yöriyeler sudlaşıp,
Alar sud zalına
Kërdëler nıq basıp:
Yeşrek bër ir këşë,
Yanında dürt hatın;
2485 Qay yaqqa borılma —
Yandıra dürt yalqın: —
Qotıla almassıñ
Irgıtıp bürkëñnë,
Torırsıñ, söyersëñ,
2490 Uylama bër këmne...

— Baştaraq çuvaldı.
Ey, minəm irəm de...
Tap şuña bër bala,
Tap tizrek, irənme.
2495   Çıvsañ da kitmiy ul,
            Kitmiy ul annan soñ.
            Sëlkëtsën, tirbetsën,
            Söyresën arbasın...—

2500   Dürtësë bër süzde,
            Taşlana dürtësë.
            Hätını — qaysıdır,
            Qaysısı — kürşësë?
            Barsı bër noқтаğa
            Suğalar, ayamıy.
2505   —Yaratıp yeşersëñ,
            Ayrıluv qaya, diy...—

2510   Sudyğa eş te yuq,
            Üzë süz yörtmiy ul,
            Dürt hătın eytkennë
            Tiñlıy da cöpliy ul.

            Dürt hătın sud yasıy,
            Çıgara hökëmnë.
            Bolarğa tarısañ,
            Bögerler hët këmnë.

2515   Yaña yıl aldı bu.
            Çar töşe, tın uram.
            —...Tuvdıram, min siña

İr bala tuvdıram...

KÜÑĖL ÖÇĖN, EYTÇĖ...

2520

Utırdım min sudta, eçten gēne

Çıgarıp bēruzēm ĥökēmnē.

Monısına ni citmegen tağı,

Balkıp tuvğan yemlē bu könnē

Üz öyēnde ütkerse ni bulğan?

2525

Malay ġına, indē öylengen,

Nek bēr atna indē bēрге yeşep,

Sud yulların tamam öyrenen...

Tormıştan da bēznēñ ġayēp ēzliy,

Şul sud zalı — bōtēn kürgenē;

2530

Etisēnēñ aқçasına alğan

Östēndegē kostyum, külmegē...

Ĥaraktēri, imēş... Kēm evliya?

Usalraқ ta, diy, kirē de.

Üpkeleşken sayın sudқа yöġer,

2535

Ni pıçaġım қалған birēde?

Erem ütken ġomēr... Anı uylap

Soñınnan bik küpler ükēngen.

Küñēl öçēn eytçē, elē yaña

Yılġa aşa salğan küpērden

2540

Nik tormasқа қарap tañ aldınнан?

Maturlıġı cirnēñ ġēl buşқа

Alınmağan lekin,

Köçēn қуyıp,

2545 Këmdër qorıp birgen tormışqa
Soqlanganda, elë sinëñ öleş
Kërmegenën şunda onıtma!
Min tormışqa ğaşıyq, ğaşıyq hetta
Kük çitëne posқан bolıtқа.

ÜKĒNÜV

...Şul yeş çağım, cüler çağım

Eylenër miken tağın?

Halıq cırı

2550 Sud zalında iñ arttağı rette,
Uñ qulına quyıp yañağın,
Utırdı ul apa. Këm bëlgen diy
Nindiy uyda aniñ yanganın?

2555 Bërevlerë kile eşë töşep,
Qayğırtırğa üzënëñ yazmışın.
E bërevler? Tıñlap utırırğa
Yörüvçëler monda azmı soñ?

2560 Töyënçëğën totıp, tégë apa
Tenefëste alğa küçëndë —
Çağırsalar, küzge kërëp, çeçrep,
Sud qarşına basar öçënmë?

2565 İsmë çıqқаç, siskendë de bastı,
Qırınıraq torıp irëne:
«...Ėçkëçë ul. Sëmyem harap ittë,
Ul — ğayıplë këşë birëde...

Ayırırğız»,— diy, yalına, gozërlene,

- Duslıq bêtken, ara suvınğan.
Kilêştêrûv yullarınıñ indê
Barısın ütêp çıkkaç, soñınnan
- 2570 Sorıy sudya: «Familiyagêznê
Üzgertiykmê, şulay qalamı?»
Yözên apa terezege bordı,
Ul İdêlge taba qaradı.
- 2575 Qızuvlıgı kimiy töştê añıñ,
Yanuvnıñ da bar bêr çaması.
İdêl buylarınnan, tuğaylardan
Nidêr êzliy kêbêk qarası.
- 2580 «Familiyagêznêñ qaysın sêznêñ...»
Yaña kilêp cittê dulqını...
«Qız çaqtağı...» — dip ul pışıldadı,
Küzlerênde yeşler tup-tulı.
- 2585 Elle qayçan yörgegen üzennernêñ
İskê moñı kittê sirpêlêp,
Yeşlêk güya qul izedê aña,
Tiptê yörge, tiptê cilkênêp.
- 2590 Yüke çeçeklerê isê bêlen
Aralaşıp, berge quşılıp,
Bilgêsêz bêr sağınuv berêp kêrdê,
Üksête şul êçnê poşırıp.
- 2590 Qız çaqtağı familiyañ bêlen,
Kegazlernê bêr qat aqtarıp,

Yaña pasport birëlër, e yeşlëknë
Bulmıy lekin kirë qaytarıp...

EVLIYA

- 2595 «İrëm minëm nek evliya indë...»
(Tiñlevçëler oçrıy çurtqa da.)
İr zatına, bëlem, kübrek töşe
Sëmyeda hem eşte... sudta da.
İrë monıñ kul yaqqandır elë.
- 2600 «Gomërende bër tapqır suqqanı,
Çiyërtkenë de yuq...»
Bolay bulğaç»
Ğayıplesën nişlep sud anı?
Ëçmiy, tartmıy, üz vaqıtında qayta...
- 2605 Mëne bit ul irnëñ asılı.
Saqlıydır bu apa küñëlënde
Qız çaқтаğı bërer açuvnı,
Evliya da indë yaramağaç...
- 2610 Küñël tula, ezër taşırğa,
Söyleşesë, süz quşası kile,
İrëñ utıra sinëñ qarşıñda,
Ul secdege kitken këbëk utıra,
Barınnan vaz kiçëp, yomılıp.
Küp te dimiyım, könge bër cılı süz
- 2615 Eytsën idë... hët ul yığılıp...
- Tüzse tüzer iken kësë, diymën,

Üz eçene yotıp zeheren...
Apanıñ min uylıym niçek itep
Kileçekte berge yeşeren.

2620 Artıgraq tügël idë miken
Yalgızlığı anıñ, tollığı?
Sud bēter de, alar öyge qaytır...
Ey buş, öyde ülēm tınlığı.

ZEÑGER ÇEÇEK

2625 Şulay gamsēz sin yōriysēñ qırda:
Qır indë buş, igēn urılğan.
Bēr yalgızı utıra zeñger çeçek.
Ütken qaқта anıñ turınnan

2630 Sizdērmesten küñēl moñsuvlana,
Köz başlanır, artta cey qala.
Bōtēn basuvında şul bēr çeçek
Ekrēn gēne cilde çayqala...

2635 Sin kirekse elle qaylarğa ilt,
Borçuvlarğa, gomrēm, sal minē —
Eti-enilerē sudlaşqanda
Çitte utırıp torğan sabıynı
Min barıbēr küz aldımnan cuymam,
Ul da ene zeñger başlıqtan,
Bēr idenge, bēr sudyağa qarıy;
2640 «Salkınçaraq bu tın taş yorttan
Nik qaytarıp cibermiy ul tizrek?»
Quzgatmıy da sōtlē şēşesēn;

Yenesě, sud hetlě sud aldında
Oyalmıyça niček eşesěň.

2645

Kěm tēlesěn ceyden ayrılırğa:
Cılı da ul... ceyde barsı bar;
İyēle-begēle cilde nefis çeçek,
Ul kēm bēlen közně qarşılar?

«TSAR-BABA»

2650

Taza, çiber, urta yeşlerde de
Küzē uynap torğan apanı
Sudya, zalda kürēp aluv bēlen,
«Tsar-baba» dip kēne atadı.

2655

«Tsar-baba»ğa tormış uyın ğına,
Bēle miken küñēl tōşēnē?
Ul ğomrēnde cidē irge citken,
Alıştırğan cidē kēşēnē.

2660

Her eşnēñ üz ostaları bula,
Bu ölkede ul dan qazanğan.
Soñğı irēn suğış yıllarında
Taşlap kitken... kitken Qazannan.

2665

Yeşiy sudta, yeşiy bēz bērnerse
Bēlmiy yörgeñ kıziq zakonnar;
Alay bēr de aptırama, eytiyk,
Qaç-nite qalsa hatınnar,
Öç yıl buyı heberē yuq iken,
Sud isepliy indē ülgenge...

2670 «Tsar-baba»nı niçe tapqır şulay
«Cirlegenner»... Těřě ul bende.
Qaytqan üzėněñ iske irě bėlen
Özerge dip ikě aranı.
Sabrın cuyğan, uynap torğan küzler
Köte tizrek sudnıñ qaranın.

2675 Sudyaga ul qatı üpkelegen:
Nige şulay irte «ütėrgen»?
Eytėrsėñ le, anı «ülgen» digen
Şul şomlı süz monda kitėrgen.

2680 Ülemnen ul qurqa. Ülemě soñ,
Ul yañadan aşığa zagsqa.
Tağın kėmněñ başın eylendėrėr,
Tağın kėmně salır sağışqa?

RAMAZAN

2685 Ramazanğa cidě tirelerě.
Zeñger kėpka kiygen, qalbardan.
Borqaq kėbėk tulı, tėřě malay,
Şuqlıq yıraq yörmiy añardan,
Yaramıy da şunnan bütenge ul.
Bėr avılda yeşiy detdomda.
Küzlerėññě tėkėp uylanasıñ:
2690 Nige yetim qalğan, nik monda?

Sabıy kilėş şaqtıy cirler gizgen,
Küp nerseně indě işėtken.

Enisėnėň isėmėn ۆzėp eyte:
— Fesehet,— diy,— ĩskė Kişėtten...

2695 Tol ҡaluvnı maqtamıylar, bėlem,
Kimsėtesėm kilmiy tollarnı.
Niķ tۆyelgen gۆmėr yۆgėn tartıp,
Taza irlər uzğan yullarnı
Ütmimėni alar? Yalgızlıqtan
2700 Yۆreklerė niķek talķına.

Bu yalgızlıķ — dert sűngennen tűgėl,
Balalarnı ҡarav ھاķına.
Fesehet te, belki, tol tormışnıñ
Tatıgandır aķı-tۆçėşėn...
2705 Ul kiyevge çıķķan, bėr sűzėm yuķ,
Tapķan iken sۆygen kėşėşėn,

Tora birsėn. Emma yannarına
Ramazan soñ nişlep sıymağan?
Ozatķannar...
2710 Şulmı tigėz gۆmėr?
Işanalımıym moña min haman.

Dusları az tűgėl Ramazannıñ,
Tamağı tuķ, ۆstė alışınğan...
Üz anası, bėr Fesehet kėne
2715 Sıypamıy tik anıñ başınnan.

Ramazan kiç yoķlağanda şulay
Cıyırğalıy neni ھاşların.
ھاşlar arasında ۆpke yeşiy:

2720 «Eniyëm, minë nige taşladıñ?»
Yıraқтаğı қояş cılıта, dip,
Nik ürterge canın balanıñ...
«Üsëp citsem — min taşlamam», —digen
Таşнı yarır süzë bar anıñ.

FERHİNUR

2725 Yöriy idëm barıbër tügëlmë dip,
Қуysalar da minë қay cirge,—
Қıyın іken, çitën іken sudта
Utırışçı buluv şağıyrge.

2730 Ayrıluvlar, іğ, bu ayrıluvlar,
Kölkëmë soñ, kirek yılargа...
Erniy küñël, açına. Hëyër, dönya
Sağışınnan nik күz yomargа.

2735 Mehebbetnëñ küpmë üz sağışı
Eytëlmiyçe қалған зарında...
Ferhinur da ayrılrğa kilgen,
Kilgen yalgız... Ul sud zalında.

2740 Bër de yuққа cırlamıylar іken
İsken cilge tiñlep gомërnë.
Ferhinurnı күrmegenge minëm
Yëğërmë yıl ütken, yëğërmë.

Kötmegende oçraştırта tormış,
Sin bëlmiysëñ ni dip eytërge.
Mëne üzë... Lekin şul arada

- 2745 Yeş Ferhınur siněñ hetěrdе
Tuğan yağı bēlen basa alğa:
Běraz tuñğan közge yañğırdan,
Basuv buylap tēğermennen қayta,
Östēne ul қapçık yabınған...
- 2750 Üzēnēkēn ittē yeşlěk, alar
Қapқа төбēn шақтй сақладım.
Şayarıp bēr isēne tōşērēr idēm
Ferhınurğa min ul çağларım,—
Sud zalındamını anıñ urını?..
2755 Kēmñē söygen? Kēmñē söyse de,
Söygen indē. Yuқ şul, bulalmadım
Anıñ tuyı uzğan kiçede.
- 2760 Sudta бүğēn nerse söylesēn ul?
Maturlığı tuynıñ öç könlep.
Alda bērge tormış қoruv beğētēn
Ölgērmegen elē tösmērlep,
Aқ tomanda elē borılmalar.
Ükēnēçlē şunsı anağa:
Üzēnēñ avır sınavları bēlen
Kēre suğış ikē arağa...
- 2765 Sağınuv anı saқ yoқılı itken.
(Darular soñ barmı yanuvdan?)
Köyme sorap bērsē avaz salsa
Kiñ İdēlnēñ arğı yağınnan.
Yögērēp çıққан tönle yar buyına,
2770 Қabatlangan avaz yañadan,
Қabatlangan... Lekin ul қaytmaған,

- 2775 Hıyalları haman aldağan.
Saf küñeldən bulğan meħebbetnėñ,
Meħebbetnėñ, eyė, sabırınnan
Nıgrak tağın ni bar? Ferħinur da.
Bütenner kük, irėn sağıngan,
İrėn kötken.
İr tiyėşlė kėşė,
Nıķ beylengen bulsa elerėñ,
2780 Ferħinurnıñ bėr işėtėr idėñ
Yıllar aşı siña deşkenėn...
- 2785 Sudta bėğėn nerse sėylesėn ul?
Yıllar tıngaç, suğış soñınnan
Tėlėgramma kile, tėlėgramma
Ferħinurğa atap suğılgan:
- «Sėyüvden tik istelėkler ҡaldı,
Ayrılrırğa sorıym rizalıķ...»
- Cir ġenemė? Kimsėtėlgen can da
Çiriy, iriy iken bozlanıp.
- 2790 Ğarlene ul, kimsėne ul şuña:
Kėm bėlen bit monda sudlaşa?
Bėr yuğalgan kilėş yeşiy birse,
Tėlėgramma eger suķmasa,
- 2795 Ėlėkkėe ҡalır idė ħisler;
Ĥesretėñnė ke yeşėrėp te
Asrar idėñ, yörėr idėñ ġorur,
Kėr tőşėrmiy ütken yeşlėkke...

2800 İrën ħurlap bër süz eytmedë ul,
Küz aldında üzë yabıġa.
Soġlandım min tın zal bëlen bëрге
Şunda aniñ olı canına.

TURI ĞAZZE

2805 Şeher sudında da tuġan avılım
İske töşëp minë alcıttı;
Bële idëm sabırlıġı bëlen
Danı çıġġan Ğazze ġarġıġnı.

2810 Ğara ġına, tebenek bër ġarġıġ...
Cidë bala baġġan tol ġalıp.
Suġış bëtse, açlıġ ġuva kilgen,
Ğayda ul yal itüv tuġtalıp.

2815 Turı Gazze diyeler idë anı.
Këm üz zarın aña tükmedë,
Emma bër de cënë söymiy idë
Ğaybetnë hem yuġ-bar üpkenë.

2820 Køn tuvdımı, üzënëñ meşëkatë,
Borġuvları tora tabılıp:
Yeş cilkëñcek sörtëñse de kinet,
Yıġılsa da yalġış abınıp,
Aña kildë.

2820 Sabaġ uġı, tirge,
Üġëtde de yuvat, irënme;

Sudya da bul, deşkeç, kürşëññëñ sin
Köyë kitëp bargan öyënde.

2825 Këm tormışın köyge salmadı ul,
İrnëñ hetta azıp-tuzğanı
Tevbe ittë Ğazze qarşısında,
Yuq, ikëñçë sudqa uzmadı...

2830 Yaratmıylar idë sudlaşırğa,
Taviş qıpsa avıl oçında,
Etkey şunda ciñnen tartıp quya:
Qızğalası bulma, oçınma.

2835 Ağaylarnıñ söylegenën bëlem,
Qaşıy-qaşıy iyek asların:
«Bu dönyada min törlësën kürdëm,
Sudqa, ënëm, ayaq basmadım...»

Qaybër eşnë,— bër de uynap eytmiym,
Küñël açuv oçën yazmadım,—
Hel iterge turı, bëregeylë
Bër süzë de cite Ğazzenëñ.

2840 SËZ HAMAN BËRGE İKEN

2845 Sin yeş kız, minëm yëğët çaq,
Uynama-kölme iken;
Söyme de, imëş, köyme de,
Tavlarğa mënme iken?
Eyttëler duslar könlepme:
Sëz haman bërge iken,

- Sěz haman běrge iken,
Běrge iken.
- 2850 Tuylar da üttě... ğoměrně
Uzmas dip yörme iken;
Aġardı çeçler, aġarmas —
Utlarġa kěr de iken.
Eyteler: ara bolarnı!
Sěz haman běrge iken,
2855 Sěz haman běrge iken,
Běrge iken.
aděr de, ĥörmet te sia
Tik tuġan cirde iken;
Onıqlar üskençě yeše,
2860 Yata sěr birme iken.
Eytsėnner: kürçě bolarnı!
Sěz haman běrge iken,
Sěz haman běrge iken,
Běrge iken.
- 2865 UTIRDIM MİN SUDTA...
- Utırdım min sudta, iske alıp
Küpten uzġan salın ıqlarnı,
Ĕzně küme torġan burannarnı,
Běr ontıla yazġan duslarnı.
- 2870 Ey söyėndėm řul duslarnıń bűġėn
Arabızda kürėp savların...
alġannarı ayda? Taġın toydım
Yöregėme min an savġanın.

2875 Eyttëm üzeme: ğadël hem turı bul,
Şundiylarını ħalıķ yarattı.
Këşëlernëñ yazmışları öçen
Sin bu sudta mëñ ħat cavaplı.

1956—1966

CILI SÜZ

(Konyuĥ avızınnan)

2880 — Eyte almıym yoĥladı dip atlar,
Borınnarın törtëp solıġa,
Barı bëlen aç itmedëm lekin,
Üz vaĥıtında birdëm suvnı da.

2885 Prëdsëdatël üzë yörġen at bu,
Artık ħuvma, utır, kil, ënëm!
Alay-bolay bulsa, tüler öçen
Tufragı da citmes Kimënëñ.

2890 Min kolĥozda utız yıllap konyuĥ,
Tay at buldı minëm arĥada.
Onıtalar, ënëm,
Ķayçaġında
Bër cılı süz kirek atĥa da...

1956

* * *

Bolında — tuġaylarım.
Tuġayda — tomannarım.

2895 Barsı-barsı miněkë
Tuğaydağı mallarım.

Tuğayğa çıqlar töşken,
Çıqlarnı qoşlar eşken.
Kötüvçenë de bërersë
Kötödër elë kiçten.

2900 Urmanda — alannarım,
Alannarda — mallarım.
Barsı-barsı miněkë
Şul beğëtlë tañnarım.

2905 Alanga çıqlar töşken,
Çıqlarnı qoşlar eşken.
Kötüvçenë de bërersë
Kötödër elë kiçten.

1956

TAQTAŞ

2910 Üz-üzënnen ağılıp, taşıp torğan
Cırlardağı süzler bik ğadiy.
Küz iyermes kısqı bër aranı
Nindiy şavlap üttëñ sin, Hadi.
Nindiy şavlap üttëñ, kiñ hem avır,
Yaqtı yulı buylap devërnëñ.
2915 Ozatuvı sinë çitën buldı,
Ernüvëne tüzëp begırnëñ...

Şıgırlereñ yazıp bëtërmedëñ,

2920 Yüriy gëne kıydiñ noqtasın;
Frontlar hem tınıç kırlar aş
Bara cırıñ, kıyda tuqtasın
Kemde bëlmiy... Torgan sayın siña
Yaña mēñner kıçaq ceyerler.
Kışıla bğēn sinēñ taşkıniña
Batır ırlar; Kerim, Celiller...
1956

* * *

2925 Barısı da bğēn tēkelēp kıarı,
Kıyda ul indē minde çiberlēk.
Belki, şöhretē taralgandır diym,
Mēñner yöregē söyēñēp tiberlēk.

2930 Bu hıakta kıçēn öyēme kıaytқаç,
Hıatın bēlen de ikev söyleştēk.
Ul eyttē miña: yanında bulğan
Malayıñ sinēñ uncidē yeşlēk.
1956

KADĒRLĒ POÇMAK

2935 Süteler oç taşlı tēğērmennē.
Stēnadan, kıalın tüşemnen
Bērkēmnēñ de kıulı kağılmağan,
Soñğı açlıq uzğaç tüşelgen
Onta kıoyıla, kıüksēp bētken onta,
Yeşēl mükler üsken çarıkıñı
2940 Kıüçēreler, kıuzgatalar bērge

- 2945 Tëğərmenë bēlen tariyhını...
Suvıqlarda kërēp cılınırlıq
Tebenek öy torğan urını
Tigēzlegen çaқта, tuqtalıp bër.
Tëğərmençë kartını — Frolını —
İske ala balta ostaları.
Qızgatalar töpten, yıraqtan:
«Mehebbetmë, elle tēğərmenmë
Kēşēlernë kübrek yılatқан? »
- 2950 Şayartalar disēñ...
Bu tēğərmen
Citmēş yıllap tartқан, ilegen,
Qayçağında bēz de tuq bulğanbız,
Qayçağında bër de tiymegen.
2955 Bala çağım iñ behetle itken
Süzler şuşı: «İğēn ölgērgen...»
Miçte kipken arış suvınmağan,
Yögēresēñ, alda — tēğərmen.
- 2960 Arqaña da, canıña da cılı,
Üzē barı oç-dürt umaçlıq.
Sötlē-sötsēz umaçına riza,
Tik bulmasın idē şul açlıq.
- 2965 Tēl oçına salır onıbiz yuq,
Küzlerēmnë töbiym Frolğa,
Ul üzēnēñ kamır qatқан, onlı
Baş barmağı bēlen borınga
Basıp quya: imēş, sabır it sin.
Çiratsız, diym, ciber, yalınıp,

- 2970 Haman ürtiy: niyën tartıyķ monıñ,
Tartsañ, bëter taşķa yağılıp.
- Alıştırıp birsem nişler iken?..
Onnı aluv bëlen Froidan,
Içķınamın, nindiy abaylav ul:
Ķayda — çoķır, Ķayda — borılmañ.
- 2975 Ürnë mëngeç, ütërseñ de çapmıym,
Yuķ, yazģanģa tügël huşımnan,
Küzler talıp, cilden yeşlengençë
Ķarap toruv rehet şuşımnan.
- 2980 Tatar avılları, Rus Ürtëmë,
Kiremetë kürëne mariniñ...
Çağılmasın bërni, üz yağımnı
Ëñģerënnen Ķetta tanıymın.
- 2985 Ciñël ğëne Ķesretë bar töslë,
Deşerge de Ķıymıym min bër de;
Cannı oyıtıp, çëmëttëre torģan
Ni saķlana iken ëñģerde?..
- 2990 Bërer zurraķ beyrem kötemmëni,
Külmegëmnë kiçten yamattım.
Yağımnı min tatar, mari Ķatış
Bazarları bëlen yarattım.
- Bazarları... miña nerse Ķalģan
Ķısıla-ķısıla kërëp tormışķa?
Eger mari töyep kilgen utının

2995 Tanışına şunda buriçqa
Birëp torsa, niçëk kuvandım min.
Buyalsınnar dëgët, kümërge.
Küñlëm minëm şul këşëlernë iç
Zarığa idë qabat kürërge.

3000 Qazılmalı yullar, qomlı yullar
Talasa da yörek şatlıqın,
Şul këşëler mari urmanınıñ
Alıp kile monda saflıqın.

3005 Alıp kile iskë moñnarın da.
Şuña ğına indë ükënem:
Süzlerëne küpmë qolaq soldım,
Uzmağanmın «kindë ükë»den *.

3010 Küpsënmedëm mari basuvına
Bëznëñ östen kitken yañırnı;
Küpër qaldı... Bër salavat küpërë
Totaştırdı ikë yağımını...

3015 Süteler öç taşlı tëğërmennë,
Cil tuzğıta sarğılt ontanı.
Qapçıqlarınıñ arasına posıp
Moñlanganın küñël ontamı?

1956

3015 HACİRE

Şav sërkede utırğanda
Arışı qırınıñ,

---

* *Kindë ükë*— ipiy yuk.

- 3020   Çayçandır bu yarım bëlen
                          Sin tanıştırdıñ.
                          Sin beğetlë ittëñ bëznë,
  Hacire!
  Hacire!
- 3025   Üte üz gomrëñ sinëñ
  Çay cirde,
  Çay cirde?
- 3030   Balalar da üsëp cittä,
                          Arttıq sangä bëz;
                          Mehebbetëbëz bik tigëz,
                          Sinë sağnabız.
                          Sin beğetlë ittëñ bëznë,
  Hacire!
  Hacire!
- 3035   Üte üz gomërëñ sinëñ
  Çay cirde,
  Çay cirde?
- 3040   Çavıştırdıñ... İndë küñël
                          Ontırımı şunı?
                          Ëğ, bëlesë kile de soñ
                          Üz tormışınıñı.
                          Sin beğetlë ittëñ bëznë,
  Hacire!
  Hacire!
- 3045   Üte üz gomërëñ sinëñ
  Çay cirde?
  Çay cirde?

1957

* * *

Atım minëm ürge mëngen sayın,
Şatlıgım da artqannan-arttı;
Vatanımniñ yaqtı bër poçmağı sin,
Qazan artı, ey Qazan artı.

3050

Qır cillerë irkeledë kilëp,
Tuqay moñı yıraqtan tarttı;
Ekiyetlerëñ bëlen açıldı tëlëm,
Qazan artı, ey Qazan artı.

3055

Mëne avıl, tanış këşelerëm,
Hıyallarım nik bolay tatlı?
Gël qoyaşqa qarıy terezelerëñ,
Qazan artı, ey Qazan artı.

1957

* * *

3060

Meskevdegë bër tıqırıqta,
Gömërge susap tınlıqqa,
yeşiy tanışım.
Tar bülme. Öç urındıqqa
Küz töşe... Qaygırmıyq yuqqa,
başı sav bulsın.

3065

Ni de yuqtır këşëlëklë,
Bütennerge këçëlëklë
duslıqqa tiñ, ey.
Küpten indë miña hetlë

Yul salğan monda h rmetl 
S rafiym  llyey!

3070 Kile Őigirler  b len,
Qoyaşı, ciller  b len
Jarokov Tair —
Őavlasın dip Kazakstan,
H zmette dan qazanıŐkan
3075 halkına ŐaĒıyr.

Qullarda b zn n qaseler
İsenl kke  ek Őeler
Şulay kay aqta,
3080 SuĒıŐlarda tatarlar dip,
Bigrek ind  heterler dip,
kızıp alsaĒ ta,

Milliy, toyĒılar k mn n de
K n l n bor ımıy, k n lde
k r yuĒ tuzanday.
3085 Bu b lmede  z n g ya
 abaŐsarda k b k toya
Peder Huzangay.

K n l b y kke aşına,
İs kitmiy b zn n aş-suvĒa,
3090 aş-su yuĒ iken.
YarattıĒ b z bu tıĒrıĒnı,
Cırlar zur d nyaaĒa  ıĒtı

CİL İSMİY — YAFRAĞ SĔLKĔNMIY

- 3095 Soň sinė niček bėlesėň?
Veğdeň gėl kičekteresėň,
Yılmayıp ƣuyasıň da,
Yılmayıp ƣuyasıň da...
Yıraƣƣa suzılma, diyler,
3100 Sin irte ƣızınma, diyler,
Çıƣmağan ƣoyaşıña,
Çıƣmağan ƣoyaşıña.
Běr ƣıgar ƣoyaş, kürėnėr,
Işana küñėl, bu küñėl
3105 Kötüvden tuƣtarmını,
Kötüvden tuƣtarmını?
Kėm da kėrmesėn arağa,
Yalgız ut süne dalada,
Bėz yalgız utlarmını,
3110 Bėz yalgız utlarmını?
Cil ismiy — yafrağ sėlkėnmiy,
Küñėller yuƣƣa cilkėnmiy,
Üzėň de sizesėndėr,
Üzėň de sizesėndėr.
3115 Yaratƣan yarlar ükėnmiy,
Saf meħebbetlerė ülmıy,

---

* *Aşçėvlov pėrėvlok* — aş-su tıƣrıƣı

Üzëň de söylersëň bër,

Üzëň de söylersëň bër.

1957

* * *

3120

Sızlana ayata küňël,
Bëlmiym nerse bulanın;
Tik sin gëne yuvatasıň,
İňge salıp ullarıň.

3125

Yuvatasıň, bötën dönyam
Arıla bolıtlardan;
adërlërek bërni de yu
Miňa şul minutlardan.

3130

Bërnerse de alıştırmıy
Gömërnëň şul seatën...
Minë taın kükke aşıra
Sinëň saf meebbetëň.

1957

* * *

3135

Bötënleyge indë yıra-yıra
Par aoşlar oan bu külden;
Min de kiter idëm şul yalarga arap.
Min ükënmem miken, ükënmem?

Min de kiter idëm köymelerde.
Köymelerde ceygë kilerde...
Armas miken ulım, talmas miken ulım

İşkeklerëm yalgız işkende?..

3140 Kül qamışı kėbėk sargaymasmı
Üz aqqoşım minėm, aqqoşım?
Annan başqa behtėm yartı gına minėm,
Niçek itėp yulım aq bulsın?

3145 Par aqqoşlar oçqan bėrge-bėrge,
Matur küller tağın bar, diyler.
Veğdelernė bėznėñ, ey, bėrkėtėr öçen
Aq qavryılar qalğan, qavryılar.

1958

QAZAQ DUSLARGA

3150 Qazan digen qaladan,
Yuldaşlar,
İdėl bėlen Qamadan,
Yuldaşlar,
Tuqay yörgen tőşlerden,
Mėñnerçe dus-işlerden
3155 Sėzge küp selam,
Sėzge küp selam.
Cambulmı onıtmağan,
Yuldaşlar,
Qartlar hem onıqlardan,
Yuldaşlar,
3160 Ataqlı Ala-Tavğa,
Küplegen bala-tavğa
Bėzden zur selam.
Bėzden zur selam.

3165 Bězněň helge kilgende,
Yuldaşlar,
Kızlar sězde kiyevde,
Yuldaşlar,
Eybet, tigěz torsınnar,
Eybet nigěz qorsınnar,
3170 Eytėgěz selam,
Eytėgěz selam.

Yeşel çirem dalada,
Yuldaşlar,
3175 Hezər kaya qarama,
Yuldaşlar,
Eşliy bėzněň yaqtaşlar,
Hezmette sinatmaslar,
Eytėgěz selam,
Eytėgěz selam.

1959

* * *

3180 Köyě kite eşněň, cayı kite,
Qayçağında çığam çığırdan...
Siněň cırğa totınıp küterėlem,
Sin barında, iləm, yığılmam.

1959

* * *

Min şağıyrně alıp qaytam bėzněň

3185

Meskev poëzdında * .
Bik kısqıa da kēbēk yulım minēm,
Güya bik ozın da...

3190

Üz ħelēnēñ avırlıgın bēle,
Arzanlı süz satma.
Kızganuvnı yaratmavçı qaraş
Tora haman saқта.

3195

Bolnitsadan Qazan yulına çıqqaç,
Yandı küzde oçqın...
Eyte töslē oçqın: sin ülemnen
Içqın, tizrek içqın...

3200

Elle nige bötēn köçke bügēn
Çaptı poëzd, çaptı...
Qaya, qaya yaqınayta soñ ul?
Yaqtı, dōnya yaqtı...

3205

Ul bit minē üzēnēñ dustı ittē,
Yaqın iptēş ittē.
Kinet sorar sıman: ozatasıñ
Qaysı töşke tiklē?
Min şağıyrnē alıp qaytam bēznēñ
Meskev poëzdında.
Bik kısqıa da kēbēk yulım minēm,
Güya bik ozın da...

1959

---

* Şağıyr Emet Feyzinē Meskevdēn Qazanğa alıp qaytuv turında süz bara.

* * *

3210 Sav bul indě, meňgě küröp tuymas,
Meňgě yöröp tuymas bolınım!
Küñël size: sinde minëm şulay
Soňğı tapqır, aħrı, buluvım.

3215 Sav bul indě, tıp-tın eremedė
Kürėnmiyçe aqқан inėşēm!
Sinėñ bėlen minēm borma yullar
Ayrılışa iken ni öçen?

1959

* * *

3220 Çıpçık ta üz çıtırmanım dıgen,
Tuğan cir tik bulsın çıtırman,
Ayırmasın sinė yazmışıñ şul
Çıtırmanda torğan yortıñnan.

3220 Qayğısı da ciñěl uza monda,
İkmeğė de yırtmıy tamaqını;
Qay tarafqa taba yöz totsañ da.
Sin beħetlė haman, qanatlı.

1959

KÜÑLƏM LENİN BƏLEN SÖYLEŞE

3225 Qazan elė, Qazan uyanmağan.
Yafraq bėlen yafraq sėrleşe.
Yöriym tañda Lenin uramında,

Küñlëm Lenin bëlen söyleşe.

3230

Bu çeçekler cirde bik küp üser,
Salkın ciller eger tiymese...
Uylarımni töbep kileçekke,
Küñlëm Lenin bëlen söyleşe.

3235

Bëz uzargä tiyëş, ey, yullar bar,
Zur eşlerge çağırıp il deşe.
Yulğa şulay çığar allarımnan
Küñlëm Lenin bëlen söyleşe.

3240

Yanar öçen қayan kilsen һisler,
Bügëngënë yörek söymese?
Қazan elë, Қazan uyanмаған,
Küñlëm Lenin bëlen söyleşe.

1959

* * *

3245

Hervaқıt şulay, bëraz aldaraq,
Yaz minëm küñlëmde irterek kile.
Ul minëm küñël gölën yeşertëp haman,
Cılı cilë bëlen irkelep kile.

Hervaқıt şulay, bëraz kiçëgëp,
Yaz minëm küñlëmnen soңgarıp kite.
Ul minëm gomrëm, gomrëm baқçasın meңgë
Şavlap torsın öçen suvğarıp kite.

1959

* * *

- 3250 Törlë cirge barıp ƙağıldım
Tavışın tıñlar öçen ağımnıñ.
Kürşëbëzge küzem tēkele,
Kürşem minem bura kütere.
- Bolay bulsa bara,— didë ul,
Ëş baltasın çabıp bükenge.
3255 Büreneler kitërëp öydëler,
Bolay bulsa bara, didëler.
- Niden bu dert bēzde — min bēlem...
Mañgayın ul sörttë ciñ bēlen.
Yafraç şavlıy iken — cil bēlen,
3260 Küñël üse iken — il bēlen.
- İğennernë kürmiy ütiymmë —
Arışlarğa ƙuyam bitëmnë.
Cılığa bar nerse kinengen,
Cılı bere cirden — tirennen.
- 3265 Mēnem tavğa: minë ħis basa,
Bër tuyğançı ƙarıym içmasam,
Tıñlıym elë, tıñlıym moñnarın,
Monda törlë ciller očraşa.
Bër ağımnı toya ƙolağım:
3270 — Beħëtlë yıl, — diy bu tın ağım...

1959

« BAŞMAĞIM»

- 3275 Küllë-Kimë avılınnan bëznëñ
    Qazanğaça siksen çaqırımnar...
    Hezër bërni tügël mondıy ara,
    Bër uylasañ, avır çaq bulğan.
- Qazanğa eş töşse — başqa borçuv,
    Bër ay aldan kür yul hesterën.
    Atı atmı, yullıq azıgın tap,—
    Ağartқан ul mujik çeçlerën.
- 3280 Ceyevlëler! Alar atlılardan
    Aldan қuzғалırға yarata.
    Ayağına kiygennen tış elë
    Qapçığında — bër par çabata.
- 3285 Şul çabatañ bëlen intëktërme
    Këşëlernëñ argan başların:
    Fërma қızlarınıñ küñëlënde
    Tik «Başmağım» бүгën, «Başmağım».
- 3290 Yeşëlçeden қayтқан apalar da
    Onıttılar kiçkë aşların...
    Qayda ğına yuğaltmadı iken,
    Ey, bu yeşlëk üzëñëñ başmağın?..
- 3295 Barsı irten «Başmağım »a kittë,
    İyerërge tëlöp ağımğa;
    Gëroylarnıñ ëzlerëne қарap,
    Tik bër şağıyr қaldı avılda.

Şul könnë kiç kürşë Servernëñ min
Kürdëm cırlap işëk açқанın:
«Yaқın itseñ, Sëbër bayı këbëk
Bik cıyırma miña қаşlarıñ...»

1959

* * *

3300 Söyliy minëm kürşëm İbrahim:
Tabılır elë këşë: dönya kiñ...

3305 Üzëbëznëñ avılnıķı dip,
Prëdsëdatël ittëk Şakırnı;
Ayaққа bër eyde bastırsın,
Ëşlegenge bëz bik şat indë.

Këşëlerën bële avılnıñ,
Cirën-suvın bële yeş қақтан,
Tirgevën bëz cirnë tirgiybëz,
Şul cir bëzge ipiy aşatқан...

3310 Anı ğına Şakir onıtmas...
Küñël қayttı bik tiz Şakirdan,
İskë yortın sütëp ırğıttı,
Ostalarını üzëne қақırған.

3315 Ğayıplırlëk eş te yuқ-yuğın,
Balaları işlë-işlësën...
Rehetlenëp lekin yeşerlëk
Sipletseñ de elë iskësën.

3320 Yaratmadı iske nigězně,
Oşatmadı avıl urtasın...
Nige, Şakir, bəzden yöz çöyděñ?
Nige, Şakir, bəzden qurqasıñ?

3325 Büreneler bar da töp buydan,
Büreneler bar da narattan.
Yuq, tünerlek tügěl qoyması,
Cil isse de qaysı taraftan...

Kolhozni ul bəzněñ torğızsa,
Eytərge bar idě isebəm:
«İndě hezər halıq isemənnen
Saliq siña yortniñ iñ şebən».

3330 Üzəne ul qordı iñ ələk,
Kürsetmedə bəzge igələk.

1959

* * *

3335 Yava yañgır, iqlaslanıp yava,
Üzegəne cirněñ ütkerəp;
Üzegəne cirněñ, ey, ütkerəp,
Küñələmnə minəm küterəp.

Min sinəkə, avıl, min sinəkə,
Min sinəkə tuvğan könəmnen;
Min şıtqanmın güya yañgırınnan
Şıqlandırğan narat tóbənnen.

1959

3340

BAŞKA BƏRNİ DE KİREKMİY...

Tuvıp-üsken şuşı cirnəñ yemən

Alıştırmıy iken hiçnerseñ.

Başka bərnı de kirekmiy,

Üzəm çapқан pəcənnernə

3345

Bər tuyғанçı isnesem.

Miña ğına şulay toyıla miken

Bötən rehetlerə soñ anıñ?

Başka bərnı de kirekmiy,

Üzəm tapқан çişmelernəñ

3350

Yatıp eçsem suların.

Ürlerə de zeñger dulqın-dulqın,

Ul ürlernəñ çigə qayda soñ?

Başka bərnı de kirekmiy,

Duslarnıñ min ğomrəm buyı

3355

Toysam cılı qaraşın.

1959

* * *

«Kürəp kit, behilləğən al...» —

Şulay dip ise ciller.

Üz ulı, üzənəñ balası,

Enkey minə behiller.

3360

Student çaқта cibergen

Büleklerəm fekıyrler,—

Üzə fekıyrləkte üsken,

Enkey minə behiller.

3365 Suğış yılları... Yuğaldı
Měň Sabir, měň Rehimner.
Min qayttım, qayttım köttěrep,
Enkey mině behiller.

3370 İskěrgen yortnıñ urınında
Yıllar kiměrěr timěrně...
E tőyěr qalsa küñelde? —
Běrnı almas tőyěrně.

1959

* * *

3375 Usal diyler mině avılda,
Qayan kilgen mondıy usallıq?
Běz, qatınnar, suğış yılında
Avıl arasında yul saldıq.

3380 Şul yul buylap poqta yörtüvçě
Qıymran abzıy qayta rayonnan...
Ey, bu suğış, qanlı bu suğış
Nik bėrěñçě mině ayırqan?

3380 Min bėrěñçě bulıp tatıdım
Avılıbızda ülěm açısın...
Taşlar tőştě miněm qulımnan,
Tağın aldım, soñ kěm taşısın?

3385 Yavlıqımını yolqıp başımnan,
Dürt balamnı qoçıp yıladım...
İrten tağın taşlar ceydēm min

Uylap haman yulniñ yırağın...

3390 At kötövən annan birdələr,
Yuq, küresəñ, minnen başqası...
Usal diyler minə avılda,
Min üzəm de Bürə Esması.

3395 Balalarınñ helən bələрге
Qayta idəm çabıp kötüvden...
Yetim üstəm, min tol yeşedəm,
Kötəlesə dōnya kötəlgen.

Yıllar minə usal ittələr...
Bər köylense tormış, bulsa nıq —
Elə şunu size başladım —
Kimi barı iken usallıq.

1959

3400 AĞA ÇIŞME

3405 Üzəm su alam iken,
Üzəm yuvanam iken.
Qarıym, qarıym, hiç tabalmıym,
Nige soñ yanam iken?

Ağa çişme
Çıltır-çıltır,
Söyliy çişme:
Niçək ontır,
Niçək ontır...

3410 Çişmeler ağa iken,

Yulların taba iken.
Ƙarıym, Ƙarıym, hiç tabalmıym,
Küzlerëm tala iken.
Ağa çışme
3415 Çıltır-çıltır,
Söyliy çışme:
Niçëk ontır,
Niçëk ontır...

Yullarğa çığam iken,
3420 Uylarğa çumam iken.
Ƙarıym, Ƙarıym, hiç tabalmıym,
Yırağta toman iken.
Ağa çışme
3425 Çıltır-çıltır,
Söyliy çışme:
Niçëk ontır,
Niçëk ontır...

1959

* * *

Bëz yörgeñ alannar yırağta
3430 Kümële, kümële, kümële...
Söyleme, kirekmiy, barsı da
Küñëlde, küñëlde, küñëlde.

Ƙamışı şavlavın işetem
Külnëñ de, külnëñ de, külnëñ de.
Söyleme, kirekmiy, barsı da
3435 Küñëlde, küñëlde, küñëlde.

Yeşlĕk ul ğomrĕnde bĕr ğĕne
Kĕmnĕñ de, kĕmnĕñ de, kĕmnĕñ de.
Söyleme, kirekmiy, barsı da
Küñĕlde, küñĕlde, küñĕlde.

1959

3440

ĠAZİM ÜRĒNDE

Ķuşı ozaĶ yatĶan uylarım:
Sin yaz indĕ anı, yaz indĕ...
Bĕr tınmas can bulır iken dip
Söyliy idĕ ĶalıĶ Ġazimnĕ.

3445

Ēş kĕşĕşĕ, ğadet buyınĶa,
Kürşĕsĕne başıta küz salĶan:
— Uyan, eyde! — Ġazim uyanĶan.
— Eyde, ĶuzĶal! — Ġazim ĶuzĶalĶan...

3450

Şulay yortlar salıp yörgende,
Ayına bĕr tapĶır bulsa da,
Öylerĕne Ķayta ostalar.
Kĕrĕp kiter öĶĕn munĶaĶa.

3455

At oĶrasa yulda, bütĕnner
SuzılĶannar tizrek ĶanaĶa.
Ġazim yannan ceyev atlaĶan,
Öyde bulĶan ul bĕr Ķamada.

MunĶa kĕrĶen ĶışĶı yuldan soñ,
Tenĕ de paĶ anıñ, paĶ — canı.
BazarĶaĶa saĶlıy almaĶan

3460

Yıraq yeşerse de aqçanı.

Küñel haman eşliy yuvanıç,
Küñel haman niktër aşqına:
Bazarlarda atın almaştı,
Östev birmiy — başqa-baş qına.

3465

Bër ük yortın bër ük nigëzde
Elle niçe saldı küçërëp.
Hıtını da çuvar yöregën
Citmiy idë aniñ töşënëp.

3470

Këm yeşegen cirde hıyalsız?
İşëtkenner üzënëñ tëlënnen:
«Avıl bayına, eyë, uç itëp
Salsañ idë mäne tögërmen!»

3475

Grajdannar suğışı, açlığı...
Beğët digen nerse — tik alda.
Tërneklene töşkeç, hel kërgeç,
Uynarğa yul birdë hıyalğa.

3480

Urman, urman, mari urmanı...
Mari öçen gëne üsemë?
Gazim hezër könge ikëşer
Çaptı çığıp, atı öşendë.

At öşense — atqa alan bar,
Alan güya atnıñ tubalı...
Üzë kistë, üzë taşıdı,
Küterëşër duslar buranı.

- 3485 Avıruv yıksa, eger çirlese?..
Ėşsöz yatmas, barır ürmelep.
Tögärmenge urın sayladı
Baynıķıñnan bėraz ürderek.
- 3490 Tamağı tuķ bulsa — şul citer,
Kimrek alır körek onın da;
Tık eylensən ğene tögərmen,
Kürėnėp torsın ķalku urında.
- 3495 Cėğėn-cėkke kitėrėp eşledė...
Ėş tėrelgeç kilėp valına,
Tögėrmennėñ valın ķuyarġa
Öme bėlen ġalıķ alına...
- 3500 Annan birlė şaktıy cil istė,
Törlė yaķķa ciller borıldı...
Elė de bulsa Ğazim il bėlen,
Ul — borıńġı bėr ķart, borıńġı.
- Ülgende ul terezesėnnen
Tögėrmenge küzėn tőşėrgen:
«Yuķ, yaramıy sėzge tuķtarġa...»
Ķanatlar da ġüya tőşėngen...
- 3505 Ciller uynıy Ğazim ürende,
Ğėl çaķırdı bu ür Ğazimnė.
Şunda yöriym min de ķayçaķta,
Küñəl saġna niçe yaz indė...

1959

TARTAR

3510 Min tuqtasam — tuqtıy, arıslardan
Tağın tavişı kile tartarnıñ.
Hernersege üzëmçe küz salam,
Běr şağıyrě min de tatarnıñ.

3515 Běr tirede gěl eylendě goměr,
Běr tirede şuña — bar moñım.
Tar-tar, diy ul, ürtep iske töşere
Suqmağımniñ minëm tarlıgın.

3520 Belki, tardır, lekin taptalmağan...
Běrözlöksöz yala këm yağa?
Min beğetlě — feqat şul suqmaqñtan
Kërsem gëne şigriy dönyama.

1959

KÖZGĚ URMANDA

3525 Köz köněnde qoyaş sirek qarıy,
Bězně indě sirek cılıta.
Barsın size yörek, barsın añlıy,
Goměr üte bėzněñ, yıl üte.

3530 Köz köněnde qoyaş sirek qarıy,
Qoyaşlıraq cirge yılışam.
Qart söyekke hezër şul da yarıy,
Ozaq cılınıp bulmıy yuğıysem.

Köz k n nde  oyaş serek  arıy,
Şıgır yazam, yazam     p.
Min de y riym,  oyaştan hi   almıy,
Narat t b  sayın k  en p.

1959

3535

PO TA Y G T 

Po ta y g t   asıymcan,
Bar  z urını,  z  ş ;
B z yeşegen ya larda
B le anı k b s .

3540

Her ayda b r k n  bar,
Bigrek te so  cavaplı.
Cavabı zur bulsa da,
Şul k nn  ul yarattı.

3545

Şul k nn  ul ta nan u 
Yul a  ı ar, elbette.
 eyran  ala  asıymcan
B zn n b y k devletke...
Tu tıy iken k mnerde?
Uramnarnı   aysında?

3550

Elle altı avılını 
Pensiyas  —  asıymda.

3555

Al u ıtuv ı Vafanı,
Avılını  ul tariyhı —
Kile s rl  şul yul a
 arıysı da  arıysı.

Kürgen senekçelerën,
Çalğan niçe senekten...
Küzëndegë moñsuvlıq
Törlë-törlë sebepten.

3560

Niçe buvın yeşlëknë
Üz devërëne iyertken.
Ay-hay, kıym iken ul
Barsı tıngaç kinetten...

3565

Yıraqtan bir selamëñ,
Layık këşë hõrmetke.
Çasıymcanga ni õçën
Şuşı yulda yõrmeske?

3570

Kërër annan õyëne
Aķuşërka Saranıñ.
— Kitërdëñmë,— diyer ul,—
Mëñ balanıñ savabın.

3575

Sin de, ulım, Çasıymcan,
Bëlmıy yõrseñ, bël bögën:
Tuvdıñ minëm ıulımda,
Min beyledëm këndëgëñ...

Kõt köndëzën, tönën köt...
Yazgı yullar, tomannar...
Bu ıullarda kızcıqlar,
Yeş sıluvlar tuvgannar.

3580 Maqtanır, ul: balalar
Kübrek tuva yaz bēlen...
Yemsēzlerē bēr de yuq,
Ülgennerēn az bēlem...

3585 Yıraqtan bir selamēñ,
Layıq kēşē ħörmetke.
Qasıymcangā ni öçēn
Şuşı yulda yörmeske?..

3590 Aña ifrat küñēllē,
Kölēp işēk açsalar.
Helel iken, qadērlē
Ĥēzmet kērgen aqçalar.

3595 Ey Qasıymcan, Qasıymcan,
Qolağıñnı sal ilge:
Avıllarıñ ütkençē
Eylenērsēñ şağıyrge.

Tın yortlarğa kērēr ul —
Tol yortlarğa kērēr ul.

3600 Ey Qasıymcan, Qasıymcan,
Yulıñ sinēñ aq taştan...
Sin utırğan bu yortlar
Zur suğıştā qatnaşқан.

Yıraqtan bir selamēñ,
Alar layıq ħörmetke.
Qasıymcangā ni öçēn

3605

Şuşı yulda yörmeske?

1959

DAVIL ÇEÇEKLERĖ

3610

Pëçen citken, min bolında yöriym,
Tuğaylarğa küñlëm tabındı.
Ozın, sarı davıl çeçeklerĖ
Kötöp utıra kėbėk davılını.

3615

Cir östėnnen küpmė davıl uzdı,
Bötėrėldė küpmė öyərme...
Utıra şomlı davıl çeçeklerĖ,
Çurqam niktėr yaqın kilėrge...

3620

Kıñğıravlar, sarı kıñğıravlar
Sizeler de davıl qubarın,
Heber salıp, uyatırlar töslė
Bu tıngısız cirnėñ ulların.

Yuq, qupmasın idė qabat suğış...
Çıñğıravlar nige qağarğa?
Halıq cıyına, niçençė qat cıyına
Çın-çınlap bėr yeşep qararğa.

1959

* * *

3625

Mėhçılar uza uramnan,
Ey, yemlė soñ kiçlerėn...
İdėlden yıraқта yöriy,

Ídelden yırakta yöriy
Danı Yaña Bisteněň.

3630 Bryüssel kiyěp qaradı,
Bürkě de бүrkě, бүrkě...
Měhçılar mẽhlar saylıylar,
Měhçılar mẽhlar saylıylar,
Üzlerě — ilněň kürkě.

3635 Měhları diseň mẽhları,
Niçe diňgěz kiçmedě?
Hözěr indě yartı dönya,
Hözěr indě yartı dönya
Běle Yaña Bisteně.

3640 Měhçılar tunnar tęgeler,
Ni citsěn cılı tunga!
Měhçılar uylıylar, ađrı,
Měhçılar uylıylar, ađrı,
Dönyanı cılıtırğa.

3645 Měhçılar uza uramnan,
Ey, yemlě soň kiçlerěn...
Ídelden yırakta yöriy,
Ídelden yırakta yöriy,
Danı Yaña Bisteněň.

1959

ETNE URAMINDA

Běrevlerněň kükreklerěn suđıř

3650

Dan orděni bėlen bizedė.
Bėrevlernė tufraq bastı, lekin
Yaqtırta cir ۆstėn yۆzlerė.

3655

Bėrevlernėñ gomrė bėlen suğış...
Tiydiyik, eyde, iskė yarağa.
Hızır kۆnner bۆtençerek tuva,
Bۆtençerek kۆlėp yarala.

3660

Min bıyıl da saban tuylarına
Etnebėzge qayttım Qazannan.
Min oçratqan tuğrı suğıştaşlar
İkėşė de alar kojannan,

3665

İkėşė de, yaña tuvğan kėbėk,
Çıgıp kile voğnkomattan—
Alarnıñ da kۆkregėne ilėm,
Soñ bulsa da, mėdal qadatqan.

3670

Sėz bėlseğėz idė şatlıqların,
Undürt yıllıq şatlıq niçaqlı!
Uzğan suğış bėlen bۆğėn gėne
Özgen alar isep-hısapnı.

«Germaniyanė ciñgen ۆçėn» mėdal
Kۆñlėn suzmıy soldat zurına;
Sin bir aña ۆzėne tiyėşlėşėn,
Çıñlap kėrsėn anıñ cırına.

Qart enkesė qul tiydėrėp qarar,
Balaları qarar tuyğançı...

3675

Mědalěneñ ikě yağında da
Üz cirėneñ uynıy kıoyaşı.

3680

Maşınağa sikėrėp mėndė alar,
Karşılarga kirek beyremně.
Cil küpėrttė kojan iteklerėn,
Oçar kıoşka alar eylendė.

3685

Çitten alıp kıaytkan moñnarı bar
Un buvınğa teəsiyr iterlėk.
Bėr köç te yuķ alar ruķın cirde
Kıol iterlėk, esir iterlėk.

Tuğan ilėm, bar nerseden östėn
Kėşė digen olı zatıñ bar.
Kėşėlerge yaķın kilgen sayın,
Maturraķ iken zakonnar.

1959

BĖR ĞORURLIĶ ĞİSĖ...

3690

Bėr ğorurlıķ Ğisė yana minde,
Ėçten berėp yana bitlerde.
Söyler idėm anı dönyadağı
Barlıķ-barlıķ parlamėntlarda.

3695

Kirek bulsa, dönya kartasınnan
Kırık ilně Ėzlep tabarımın.
Mın yeşegen Tatarstan mėne,
Kür, kıaylarga ilte tovarın...

3700 Kerosını da yuq, köndözden ul
Tələp kuya idə çırasın.
Kəm yuradı iken neft töyep
Okeannarğa anıñ çığasın?!.

3705 Ҙарındıқlı idə terezesə,
Yaba, yağa idə salamın.
Ҙezər aña dönya bazarında
Zur devletler bire selamən.

Nigəzlerən biyək itəp sala
Yaña Kuba, yaña Vətnam.
Küterəle bötən bər Afrika—
Kimsətəlgen, açtan boyıққан.

3710 Tatarstan üstə, üzə bulıша
Ul ələkkə koloniyalerge...
Əşəm de şul minəm: cırlap iltüv
Ҙalıқlarınñ danın yıllarğa.

3715 Bər gürürlük hisə yana minde,
Əçten berəp yana bitlerde.
Söyler idəm anı dönyadağı
Barlıқ-barlıқ parlaməntlarda.

1960

* * *

3720 Uramnarıñ Zeyge қader төşe,
Göller üse herbər taşında.
Elmet, Elmet, yeşlək şeherə sin,
Şavlap kərdəñ bəznəñ gəsırğa.

3725 Küterəldəñ yemlə Zey buyında,
Nıq tayanıp tavlار iñəne.
Elmet, Elmet, tuğan şeherəm sin,
Kəşələrəñ bötən il bəle.

Yortlarıñ da biyək, qatlı-qatlı,
Tire-yağıñ nindiy balqığan!
Elmet, Elmet, danlı şeherəm sin,
Sinəñ bəlen atlıy Baqular.

1960

* * *

3730 Sayladılar şeher sovətına,
Qaynata kön buyı Qazanım.
Hezər ində min şul Qazanımniñ
Bər hucası bulıp yazamın.

3735 Tübelerən tuqtıy-tuqtıy qarım
Herbər yortniñ, herbər toraqniñ;
Lenin rayonınıñ çitlerennen
Kürem bəznəñ Səbər traktın.

3740 Tanış tügəl uramnarnı ezliym,
Buranlı tön, köçke küz açam;
Kötmegende qayçaq «Qutuy» * bəlen,
«Musa Celil» * bəlen oçraşam...

Tağın atlıym, yaña salğan öyden

---

* Uram isəmnerə.

3745 Söyənöp yaqtı töse aq qarğa.
Tizrek, tizrek küteresě idě
Podvallardan öskě qatlarğa.

Kəmnergeděr bulışuvıñ uylap,
Qıvanasıñ irten sin mäne:
Yaqtı töse, kěçkěne běr yaqtı
Sızılıp kěre şunda şigrěme.

1960

* * *

3750 Yöriym tōngě uramnarda,
Küñělge moñ kēm sala,
Küñělge moñ kēm sala?
Hiçni gēne eşlep bulmıy,
Yörekkeyēm minēm tınmıy,
3755 Bar uramnar tınsa da,
Bar uramnar tınsa da.

Yöriym tōngě uramnarda,
Yoldızları kürsene,
Yoldızları kürsene.
3760 Meħebbet qışın da sulmıy,
Yöregēmde yalqın sünmiy,
Kükte yoldız sünse de,
Kükte yoldız sünse de.

Yöriym tōngě uramnarda
3765 Qarlar yavıp torsa da,
Terezeler tuñsa da.

3770 Miña bit, duslar, şul cite —
Yörekkeyəmnə cilkəte
Běr gëne ut bulsa da,
Běr gëne ut bulsa da.

1960

HEYRULLA

3775 Yalgannarğa bėraz yarata,
Borçaq sibe bėraz Heyrulla...
Yuq, zıyanlı kėşė tğəl ul,
Əşte — tayan, yulda — ayrılma.

Heyrullanıñ üzənėñ öyė bar,
İyələp kər — öyė tebenek.
Kėçkėne miç, ipiy sıymasa,
Bereñgələr şunda tegetet.

3780 Hönerė bar şular östėne:
Kėrgeç te ük çıpta stanı...
Öyė tulı kızlar, kızlarğa
Bar da zakon — anıñ kuşkanı.

3785 Dörəstėrmė, bėlmiym, Heyrulla
Ul süzlernė salmıy çutqa da:
Öylengeç ul, imėş, hatının
Alıp kaytқан törėp çıptağa...

3790 Çabatası ütse bazarda —
Çapqa sayın tuqtar Heyrulla.
Tavışı yarır bötėn uramnı,

- Ul könně ul tökre qayğıña.
- 3795   Şundıy çaқта söylet sin anı,
Malaylarğa vaqıt eremmě?
Běrqaya da kitmiy barıběr
Bězge digen salqın bereñgě.
- Suğış qırında,— diy,— oçrattım
Keběsteněñ şundıy yafragın...—
Söyliy şul běr yafraq astında
Yözlep soldat qaçıp yatqanın.
- 3800   —Běrvakit,— diy,— baqçam artına
Yıgılıp töşken idě bu qoyaş...—
Küp töpçenseñ, tuqtıy söylevden,
Söyletövě çitěn běr tınqaç.
- 3805   —Běz mēngēzdēk anı yuğarı,
Her yort sayın cıydıq bastırıq,
Yağ-yagınnan derrev aldık ta
Üz urnına qıydıq bastırıp...
- 3810   Minēm běr de iste qalmağan,
Hetěrlemiym ul at cikkenně...
Atsızlığı oçēn kiñ itēp
Birgen aña ħoday cilkeně.
- 3815   Urlamadı, bütennerněñ de
Hiç oşatmıy idě urlavın.
Tik urmannan ul buş çıqmadı,
Kěirse — ayqıy qalın urmanıñ.

- Rencəgendər, belki, yükeler:
«Həyrullanıñ qulı qayrılısın...»
Un çağrımnan söyrep qaytqan ul
Arqasında yüke qayrısın.
- 3820 Bərsənde ul qapqan — urmanıñ
Sağçıları anı qaptırğan.
—İlt,— digenner,— tığə avılğa...
E Həyrulla basıp çağ torğan.
- İltəğz,— dip cirge bergen ul, —
- 3825 Çabatılıq barı, ipiyge...—
Almaş-tilmeş iltəp baqqannar,
Kütergenner büləp ikəge —
- Yuq, alay da, iməş, bulmağan.
— Me, yükeñnə, me al, Həyrulla...—
- 3830 Ciltəretken Həyrul törgeknə,
Tuzan uynıy iken, ey, yulda...
- Könə avır, kürəp torasıñ
Oçın oçqa köçke yalgavın.
Ciñəleyər kəbək tormışı
- 3835 Quşsa qayçaq az-maz yalğanın.
- Çabatadan annan cılı az,
Sattı, yördə üzə kiyəp te...
Qoyaşnı ul qıştan sağına,
Totar idə haman biyekte.
- 3840 Utızınçı yılda kolhozlar
Həyrullağa ceydə qoçağın...

Kolhoz yüriy aña tapşırđı
Saqlarğa dip üzənñ borçağın.

3845

Borçağnı ul indë sipmedë,
Çoyaşnı gël küzën almastan,
Töşmegeyë digen şikëllë,
Çarap kına yattı şalaştan.

1960

* * *

3850

Këmner gëne yuğ bu meclëste:
Çağırıp alğaç anı këm de kile,
Çağırımıy da dusnı dus tabar.
Gömërge cir sörgen këşëler monda,
Cirnëñ uyın bëlgen ostalar.

3855

Këmner gëne yuğ meclëste:
Çıstağannı bëz bik köttërmiybëz,
Küñël bulsın öçën kıstap al.
Gömërge yort salğan këşëler monda,
Avılğa dan totқан ostalar.

3860

Këmner gëne yuğ bu meclëste:
Yuldan arıp qaytқан şofërlarnıñ
Boqalına, eyde, öste bal.
Fërmalardan mëngen kızlar monda,
İlnë söyëndërgen ostalar.

1960

Nİ SÖYLIY URMAN?

3865 İrten barsaň — ğamsız, hesretsız ul;
Yafrakları yomşaq, saf nurdan...
Bişek cırın köylep, qolağıma
Ni söyliy urman? Ni söyliy urman?

3870 Köndöz kërseň — şavly ğorurlanıp,
Tavışı görlep mäne tamırdan.
Ekiyetlernëň tëlë bëlen miña
Ni söyliy urman? Ni söyliy urman?

3875 Kiçen kilseň — ul uyların cıya,
Oyıp utıra këbëk aruvdan...
Küptengë bër istelëkke birëlöp,
Ni söyliy urman? Ni söyliy urman?

1960

KLİNDĖRLER ĖZLIYM

3880 Nerse salıym iken enkeyge min —
Anı, diymën, çiksız söyëndërgen?
Hat ahrında ğına eytöp quya:
Onıta kürme, ulım, klindërler...

3885 Qartaydı nıq, tëshlerë de tëshken,
Qolaqqa da hezër ul sağrak...
Nige indë şunda soramaska
Bërer temlë nerse, yomşaqraq?

3885 Këshelerden miña bik uñaysız,

Sinė baqqan iç ul, kiyëndergen.
Zurdan qubıp, iměş, küçteneçke
Klindërler ciber, klindërler?!

3890 Yıraqtan uq baribër kürëp toram
Klindërnë çeyde cëbëtkenën.
Uylıymı ul: arış, boday üsken
Basuvlarda ozın yul ütkenën?
Bu dönyada barı min gëne şul,
Min gëne şul anıñ köyën bëlgen.
3895 Buranmı ul, yañırmı ul tıšta —
Klindërler ëzliym, klindërler...

1960

* * *

Neqıy İsenbetke

3900 Kirek cirde, bik tiyěşlë töşte
Tëlge alıyq elë qalıqını.
İsenbetke kilsek, qalıqınıñ ul
Ekiyetënnen güya qalıqtı.

Avıl sayın yörëp, cırın alğan,
Meqallernë, törlë mezeknë.
Üz vaqıtında hem artıgı bëlen
Ul qaytarıp birdë ecetnë.

1960

* * *

3905 Bötën dönyasına meşhür kěşë
Şayan edip Taşëk Yaroslav.
Yaza törlë ilnëñ galimnerë

Hözmetlerən aña bağıslap.

3910 Öyreneler yulın, yul — eylençək,
Qayan, kəmnən, niçək bəlärgə?
Bögəlme bər çitte... Davıllarda
Gəl urtada bulğan Bögəlme...

3915 Davıllarda, yuq, adaşıp tügəl,
Azatlıqqa gəşiyk Gəşəklar
Çəh cirənnen Bögəlmege qader
Azatlıqnı ezlep aşıqqan.

3920 Tatarın da tapqan bulır idə,
Tatarı da yaqın küñəlge...
Mataşmağan saylap, bər çəh ulın
Koməndantı itken Bögəlme.

Azatlıqnıñ açqıqların totıp,
Rus tälənde, çəhça tavişlap,
Bögəlmenəñ uramnarı buylap
Yöriy kəbək haman Yaroslav.

1960—1974

3925 JAN-RİŞAR BLOK

Ağıldı tuğan yağına
Yavmıyça bolıt...
Qazanda Parijnı sağına
Jan-Rişar Blok*.

---

* *Jan-Rişar Blok* — frantsuz yazuvçısı, Böyək Vatan suğışı yıllarında Qazanda buldı.

3930

Butaldı iller, suğışqa
Can duçar bulıp.
Qazanda Tuqay klubi,
Jan-Rişar Blok.

3935

Cılınıp şunda çey eçer,
Yal iter qunıp;
Duslarga yöregën çişer
Jan-Rişar Blok.

3940

Uzdı zur suğış, aqtı su
Yar niçe tulıp.
Uzdı dönyadan poşınıp
Jan-Rişar Blok.

3945

Yuq cirde tınıçlıq, üzëñ
Yanmıyça torıp;
Yan, üldëm indë dime, yan,
Jan-Rişar Blok.

1960—1974

* * *

M. Celil bëlen F. Kerimge

Biyëkte sëz, anda mëner öçën
Şaqtıy gayret kirek, köç kirek...
Sëznëñ yazmışını min könliym hezër,
Torgän sayın könliym köçlärek.

3950

Şağıyr bulıp, soldat bulıp könliym,
Bëznëñ qullar bëрге ut açqan...
Bülënmıy, yan, sürëlmıy yan iken,

Běr gëne yan iken — totařtan!

1961

* * *

3955 Yeşermiym hiç te:
Bolıtlar öste
Cıyılıp torsa,
Kuyırıp torsa,
Këlt itëp şunda
Sin minëm iske
3960 Töşesëň, Musa,
Töşesëň, Musa.
Yeşermiym hiç te:
Ceygë tın kiçte
Meskev yağınnan
3965 Poëzdlar uzsa,
Këlt itëp şunda
Sin minëm iske
Töşesëň, Musa,
Töşesëň, Musa.
3970 Yeşermiym hiç te:
Küzge yeş talsa,
Küňëlge kayçaq
Bik avır bulsa,
Këlt itëp şunda
3975 Sin minëm iske
Töşesëň, Musa,
Töşesëň, Musa.

Yeşermiym hiç te:

3980 Kõlõp kõn tuvsa,
Bülmeme yeşlõk
Duslarım talsa,
Kõlt itõp şunda
Sin minõm iske
Tõşesõñ, Musa,
3985 Tõşesõñ, Musa.

1960

TUŖAY HEYKELEŖ ALDINDA

3990 Sinõ bütõn çayda oçratasıñ?
Tik şuşında, barı şuşında...
Süzõñnõ sin eyttõñ indõ küpten,
Turı eyttõñ, şuşıl, şuşılma.

3995 Ŗazanıñ sin urtasına bastıñ,
Bolař aşa ğına « Bolğar »ıñ;
İñ şatlavlı zaman sınavların
Sinnen başqa uzdı moñnarıñ.

3995 Tormışta mẽñ yanıp, şığırde bõr
Kõyregensõñ, tõrlõ çağıñ bar.
Yartı ğasır ara ğayõplõmõ —
Heykelde az sinõñ şalımnar.

4000 Halıķķa sin dõrõs yul tabıřtıñ,
Tariyhın da bõrge yazıřtıñ;
Sinõñ şalem başlap olıladı
Urtaķlıĝın bõznõñ yazmıřnıñ.

4005   Sinnen soñğı şığır diñgězende
   Şaqtıy oçrıy elë say cirler;
   Sin ul çaқта açық күргennë de
   Kürmiy bögën qaybër şağıyrler.

4010   Hezër indë törlë beheslernëñ
   Yıllar üzë yasıy yomğagın.
   Bëz haman da şul Rossiya bëlen,
   Bëzge nige başqa yul tağın!

  Sinë büten qayda oçratasıñ?
   Tik şuşında, barı şuşında...
   Süzëñnë sin eyttëñ indë küpten,
   Turı eyttëñ: quşıl, quşılma.

1960

4015   «ŞÜRELË»

  Şul bëz bëlgen Qırlay urmanınnan
   Kittë çığıp, kittë «Şürelë».
   Yul eybërsë? E artık yök nige? —
   Barı tik sav bulsın yöregë.

4020   Yöregënde ھalıq moñı anıñ,
   Meñgë ülmiy -torğan saf moñnar;
   Ul saf moñnar yıllar hem çorlarnıñ
   Qaynar canı aşa sarqılğan.

4025   Şigriyetë tiren, ruھı tiren,
   Elle indë şuña küremë,
   Küp yeşegen vëterannar bëlen

Bar dönyanı gize «Şürelê».

4030 «Şürelê»ge tiñleşesêñ kilse,
Bêl sengatte nindiy ür barın;
Ut Qırlaydan Kanadağa çaqlı,
Kanıdanıñ yaqtırt urmanın.

1960

* * *

4035 Rěspublikam minëm, Tatarstan,
Sin tuğansıñ — bəzge san bulğan;
Tufragıña Lenin qulı bəlen
Meñge yeşev köçə salınğan.

4040 Rěspublikam minëm, Tatarstan,
Balalarıñ million yıl torsın;
Hervaxıtta heyər-fatıhı
Töp yortım sin, minëm yortım sin.

4040 İdėlnėñ min köçlė kükrek tavışın
İşetem biyėk Oslan tavınnan;
Bəzge de zur yulda üzėbėz kėbėk
Tuğrı, batır duslar tabılğan.

4045 Rěspublikam minëm, Tatarstan,
Lenin sinė tañğa qaratқан;
Cillerėñe hetlė canğa rehet.
İsseler de qaysı taraftan.

1960

KÜBREK KÜR SİN, KÜÑĖLĖM...

4050 Aldan tözgen plannarım da bar,
Utır da yaz, cırğa sal ğına.
Başqa nerse ėzliy lekin küñĖl,
Ėkĕnĉĕ bĕr cırnı sağına.

4055 Ni citmevĕn sizem ğĕne barı,
Toyam ğına, canım talķına;
Uylarımınĭn min iñ kireklĕsĕn
Eytmegenmĕn kĕbĕk ğalkıma.

4060 Nĕkrasov hem Tuķay kalemĕne
Nasıyp tĕĝĕl bĕyĕk Őatlıķnı
Ėlĕmnĕñ her tuvĝan kĕnĕ miña
Alıp kilĕr öĉĕn aşıķtı.

Şul, ğalıķ, Şul ilnĕñ ķarşısında
Aķlanırĝa soñ min ğaklımı?
Kĕbrek kūr sin, küñlĕm, kĕbrek yarat,
Kĕbrek tarat, küñlĕm, yaķtını.

1960

* * *

Ėesen Tufanĝa

4065 Aķ ĉeĉlerĕn anıñ sin sanama.
Pasportınnan yeşĕn ķarama.
Ėaşıyķ bĕznĕñ Şuşı tormıŐķa ul,
Ėaşıyķ ğetta yeşĕl ķaraĝa.

4070 Oktyabrde romaŐkanı sağına,
Kĕbrek sağına, aĝrı, landıŐnı...

Kürmiy torğan yıllar öçen de dip.
Qabatlıylar tallar alqışını...

4075 Göleplernë sıypap-sıypap üte,
Sıypap üte herbër balannı.
Eyde, tizrek tëlë açılısın dip,
Söyleştëre këbëk balañını...

4080 Ut yağa da östëne ük iyële,
Küzëne ük këre utniñ ul;
Mëne hezër utqa avar töslë,
Yanar töslë, ala qotni ul.

Bötënësë şunda gına këbëk,
Ey, aqtara utni, aqtara...
Balalarça üzë, ey şatlana:
Kileçekke yazğan hat bara...

1961

* * *

4085 Çıgam Arça kırlarına,
Yullar kite Arçağa...
Begrëm, minë de şul yaqqa
Üzëñ bëlen alsana.

4090 Çıgam Arça kırlarına,
Qoşlar oça Arçağa;
Qoşlar oça, eşler poşa,
Qalmıym taşlar yavsa da.

1961

YEMĚ SĪN DÖNYAMNĪÑ

4095 Bigrek yeş buldım,
Bigrek aşkımdım.
Eytĕrsĕñ — taşkınmın,
taşkınmın.
Kürdĕm de — dörledĕm,
Köldĕñ de — könledĕm,
4100 Aldında faş buldım,
faş buldım.
Sagınğan çaқта yaz,
Sin törlĕ ھاқта yaz,
Süzlerĕñ ھاқта yaz,
4105 ھاқта yaz.
Bolıt yuқ ofıқта,
Köyemĕn, uf, utta,
Könnerĕm çalt ayaz,
çalt ayaz.
4110 Niçe қат uyandım,
Niçe қат uylandım,
Könĕne un yandım,
un yandım.
4115 Yar disem, bik irte,
Nazlı sin, bik irke,
Yemĕ sin dönyamniñ,
dönyamniñ.

1961

* * *

Monda da yazmasañ: қувақлар

4120 Çıqların östëne bõrkësën...
Törtëlseñ, hoşçıklar eyteler
Cırıñnıñ iñ kirek bër töşën.

4125 Monda da yazmasañ: al da yaz,
Tiremde sibëlgen qavrıylar...
Tuğan yaq cillerë beylene,
Çeçekler artımnan qalmıylar.

4130 Monda da yazmasañ: siħriy köç
Urgıla, tuqталıp bulamı;
Cirëmnëñ töbëne totaşqan
Min eşken çişmenëñ ulağı.

4130 Monda da yazmasañ: këşëler,
Sınatma, dusqay, dip qul kısa.
Miña bit hernerse bu cirde
Yeşerge, yazarğa bulışa.

1961

ANGLİYEĞE BARIP QAYT SİN...

4135 «Kitaplarıñ bër-bër arlı çığa,
Aña gına citer baylığıñ:
Angliyege barıp qayt sin, diyler,
İlëne küz töşër Bayronnıñ...»

4140 Yarar idë bër seyeğët qılsañ,
Tik iyun bit hezër, duslarım;
Qurqam, monda kürmiy qalırımın dip
Arıqlarınıñ, ey, baş kısqanın.

4145 Tuğan cirge beylé bër moñsuvlıq
Köçeye yaz bēlen qabattan;
Saban tuyın kötken çabışkıday,
Min bötēnley qalam tamaqtan.

4150 «Söyledēñ süz: nindiy çabışkı sin,
Qartaygansıñ, eşēñ añğıra...»
Krēstyanniñ şul «añğıra» atı
Bik yıraqtan qayçaq aldıra.

1961

* * *

Arğaç, qayçaq bër çitkerek kitem,
Canım bēraz suluv alsın diym...
Zur diñgēznēñ — ħalıq tormışınıñ
İşētēp toram lekin tavışın min.

4155 Yarga niček berēlüvēnnen ayıram
Dulqınnarnıñ zurın, vaqların;
Barın toyam, barsı ütēp kēre
Qoymaları aşa qapqanıñ.

4160 Bulmıy iken cannı biklep quyıp,
Baş oçında tınıç ay batsın...
Mēñ borçuvlı şul tormışım tizrek
Qoçağına alsın, qaynatsın.

1961

MOYKADA

4165 Moykadağı soñğı yortına *
Kitergenner anı duelden...
Fevral tısta ƙarnı öyergen,
Nefretlengen ƙalıƙ, duv kilgen...

4170 Jukovskiy yanda utırƙan,
Kön de, tön de berge, küñlë kiñ.
Helën aniñ ƙalıƙ bëlsën dip,
Üzë yazıp ëlgen büllëtën.

4175 Stënağa, iskë seğatke
Ƙarap torƙan uyda küp vaƙıt.
Puşkin ülgen... Şunda seğatnë
Ekrën gëne ƙuyƙan tuƙtatıp.

Ciberesë kile seğatnë,
Cıyılƙandır këbëƙ zar anda;
Kaya citüv ƙuca artınnan —
Ul ikënçë indë zamanda.

1961

* * *

4180 Ƙaçıp törlë ıƙı-zıƙılardan
Min çirkevën ëzliym Çitanıñ...
Dëkabristlar çirkevëne bardım,
Nersesë soñ miña çit aniñ?

---

* *Moykadağı yort* — Puşkin torƙan yort.

4185 Meçët kėbėk cıynaķ yeşel çirkev...
Ėşlepemnė salıp, çirkevde
Toram basıp, torğan sayın toyam
Dėkabristlar sulışın cilkemde.

4190 Dėkabristlar arasında yalgız...
İşetem kėbėk: eyde, huş kildėñ...
Eytėrsėñ, min Puşkinnan bėr ilçė,
Helėn sorry herkėm Puşkinniñ.

4195 Min bötėnley başķa din kėşėsė,
Hiç yat itmiym, minde ni ğadet;
Kılam Puşkin isenlėĝė öçen
Dėkabristlar bėlen ğıybadet.

1961—1969

PUŞKİN BAR

4200 Üz-üzėm bėlen ĝel mavıĝıp,
Kėrėşsem çeçerge oçķınnar,
Yañĝırır şul vaķıt bėr avaz:
Onıtma, Puşkin bar, Puşkin bar,

Ozın yul hem yıllar uzuvdan
Utırsa künėlge yuşķınnar,
İşetem: yuvdirt sin taşķınnan,
Yanıñda Puşkin bar, Puşkin bar»

4205 Küterėl yuĝarı, mėn biyėk,
Maķtavlı isėmner kuşşınnar...
İndė şul çigė dip uylama:

Dönyada Puşkin bar, Puşkin bar...

1961

* * *

4210

Elë haman ҡurҡıp uyanamın
Töşemde min töşep esirge.
Nige minë ężerlëkliy suğış,
Sanıymı ul taza, yeş irge?

4215

Tulı kilëş yeşlëgëmnë saldım,
Küpler Һetta saldı başların...
Nige mine ężerlëkliy suğış,
Şulmı citmiy, şulmı az tağın?

4220

Suğışsız bër illë yıl yeşevnë
Nıķ bërketken idëm Һıyalğa...
Nige minë ężerlëkliy suğış,
Eytërsëñ le Һaqsız min yalğa?

Һafalana, bëlem, borçıla cir,
Yış uyata minë ul deşep...
Can urnında tügël, cir üzë de
Kile töslë yaña urnaşıp.

1961

4225

YASNAYA POLYANADA

Yuğaldı süzlerëm, ҡaçtıлар tirenge.
Süz urnı tügël bu, yuқ-barnı söyleme.

Bėrersė sۆyleşse, ın-ınlap Őelteliym,
Dۆnyanıñ ubėne ulıñnı seltediym.

4230

Sabıy a... isemde zirata barganıym...
Hem tۆrtėp kūrsetke, teşlevem barmağım...

Urmanda sumağlar... kũñlėm ezliyder...
Orınımyım, ağılmıym: hernerse izgeder.

4235

Ber gėne ağaç ta yu yafra yarmağan,
Kėremėn — zurayam, kėremėn — yañaram.

Yukeler, ayınnar Şulay dip Őavlıymı:
Nik bolay esergen bu tatar Őaėıyrė?

Yasnaya Polyana hiayan ormas ul.
Mondağı ber kۆnėñ— bu uez ber gasır.

4240

Ul kūrėp tora kük cirėnde bėz barın.
Uteldė telegem... Borımıy vöcdanıym.

1961

* * *

4245

İlde sėzd bargan kۆnner idė...
Zapasımnı yulėa kũp aldım,
Ni öendėr min uezėmnėñ Şul a
Yulda buluvıma uvandıym.

Bavlı bėlen Elmet hem Aznaay...
Közė ciller bigrek zehirler...
Zur hęcümge kũken polkları

İske tüşere bu yeş şehirler.

4250

Ey söyledē şofēr: kayda neft,
Kayda izvest, kayda taşları...
İllē çağırım... yuk, bēr illē yılğa
Ul alğarak iltēp taşladı...

4255

Sinē ilte sinēñ uquvçılar!
Sinde gēne, sinde bar ğayēp...
Vağayırğa birmes bu, kēşeler,
Bu çorda sin kara vağayıp...

1961

* * *

4260

Bēznē ħezēr tuqtatırın dime,
Üttēk, uzdıq bēz ul noqtadan;
Tēleklernēñ lekin çiklerē yuk,
Bēz eşliysē eşler küp haman.

4265

Bēznē ħezēr tuqtatırın dime;
Bēznēñ indē şundıy çağıbız;
Ġağarin hem Titov tizlēĝene
Caylap quydıq bu cir şarın bēz,

Ey üzgerdē, üzgerdē de soñ il,
Küz iyermes çikte kit alğa...
Ĥetta tevlēk eşçēnde Titovlar
Eyleneler bēzde titanga.

1961

4270

TĚĞĚRMEN STĚNASINDAĞI YAZUVLAR

Yaňgırğa ėlektĕm, yaňgırğa,
Kinetten yavarın kĕm bĕlgen...
Borçaq ta kukuruz basuvda,
Basuvda iskĕ bĕr tĕğĕrmen.

4275

Ėçĕnde tin anıñ, şomlıraq...
Cil kükte bolıtıñı qabarttı;
Duvlamıy, qotırmıy tĕğĕrmen,
Ul indĕ bĕr ĕne qanatlı.

4280

Memorial taqta kük stĕna,
Uqıysıñ, qulların tanıysıñ;
Bur bĕlen hem kümĕr bĕlen de
Yazğannar avılınıñ tariyqın.

4285

Qadaqlap hem potlap ülçengen...
Bik sirek çalına tsĕntnĕrlar,
Avılınıñ monda üz moñnarı,
Yuq, tuğan, yuq monda çit cırlar.

4290

Yıllarğa it ene iqtıbar :
Qırık bĕr, qırık öç, qırık biş!..
Qayqını hĕt tarttır taşlarda,
Qayda ul, qay töşte tınıç kiç?

Qızlarğa alkağa yararlıq...
Özemĕn borçaqınıñ qazağın.
Yaňgırlar nığıraq yuvsaydĕ
Dönyanıñ cıyılğan tuzanın.

4295

Yaňgırnı cir niçäk yarata:
Barlıq can iyesä tärälgän...
Borçaq ta kukuruz basuvda,
Basuvda iskä bër tögärmen.

1961

* * *

4300

Bolında kötövler... Qaytamın
Barsına soqlana-soqlana.
Yullarnı söt başkan, sheerge
Tuqtavsız söt ağa, söt ağa...

4305

Frontnı aykağan kart şofër,
Utırsa maşına çokırğa,
Sügäne... Yullarnıñ aqçasın
Suğışlar toralar yolqırğa.

4310

Çaba aq bükselë maşına,
Hucası bik kırsı holiqlı.
Elë bit Germaniya bëlen de
Tözmegen uzara solıhını.

Bolında kötövler... Qaytamın
Barsına soqlana-soqlana.
Yullarnı söt başkan, sheerge
Tuqtavsız söt ağa, söt ağa.

1961

4315

YUVAT SİN ŞULARNI

Ul öyde bër qarçık, bër pësi,
Zuraytқан resëmë soldatniñ.
Yörüvë dörësmë, tügëlmë —
Tavışı işetëlsën seğatnëñ.

4320

Kimënde könge bër mertebe
Ëş yuqtan aqtara ul öynë...
Këçkëne tartmada yazuvlar,
Tesbiy□ı, ulınıñ ordëni.

4325

İstelëk ordënnı sörtkeliy,
Ağarta bëtkençë tapları...
Küñlë basılgaç, yañadan
Kiye üz urnına tartmanı.

4330

Küz töbep torganı şul idë,
Şul idë anı çin jellevçë.
Küzënde kabağı kızargan,
Küzënde suğışniñ şevlesë.

4335

Söylenëp yörmiy bu këşëler,
Çaygını gël ëçke yotalar;
Alarda tik nefret suğışqa,
Eytërsëñ, totaş bër ut alar.

Tesbiyhlı қartayған қullardan
Nik totmiy bër tügël, un һoday,
«Suğış» dip saқ қına eytүvge,
Yarılırға ezërler bombaday.

4340

Bereňgë baqçası eçennen
Üt te tın, tar ğına suqmaqtan,
Şıgırëm, yuvat sin şularını,
İzgë yul şul indë sin tapqan.

1961

* * *

4345

Aprël ayı. Qoyaşlı bër irte.
Totnıvım buldı qalemge,
Kildë heber: sin yazaçaq këşë
Yaña ğına oçtı ğalemge.

12 aprël, 1961

* * *

4350

Urmannarğa kërseñ, sızgırıp kër,
Sëlkënmegen ağaç qalmasıñ:
Suqmaqların uyat, alannarın,
Qoşçıqların uyat annan soñ...

4355

Qoşlar qanat cilpëmegen töşte
Yullar ozın, yullar şomlıraq.
Sayrasınnar bar da şaşıp-şasıp,
Urman eçë torsın şaňgırıp

Ontılmasıñ öçen, qoşlar monda
Her ağaçqa cırın uygandır...
Qalın urman, küpnë kürgen urman,
Uylandıra alsañ — uylandır.

1961

4360

İSENMƏSƏZ, GÖLLER...

Bər kürərgə küpten uylap yörgen
Könnernəñ min baram qarşına.
İsenməşəz, könner,
İsenməşəz, göller...

4365

Min qararğa bəlmıym qarşına.
Göllerge qul birem,
Könnerge yul birem,
Kön alışına, dönya alışına.

4370

Ul könnerge kiləp citer öçən
Min qayçannan birlə aşıqtım.
İsenməşəz, duslar,
İsenməşəz, qoşlar...
Min ğaşıyqımın, Cırge ğaşıyqımın.
Duslarğa qul birem,
4375 Qoşlarğa yul birem.
Nindiy ayaz, nindiy açıq kön...

1961

* * *

4380

Nindiy ğene ciller ismesən,
Nindiy ğene ciller qağmasın,
Nigəzəm minəm — Gorkiy nigəzə,
Yanda ğına yeşiy Tağtaşım *.

1961

---

* Birəde Gorki hem Tağtaş yeşegen yortlar küzde totıla.

* * *

Kiseklě le bolıt, ey, kiseklě,
Tamğan tamçıları iseplě...
Şıǵırde şul bolıt kük bulma dip,
Üz-üzěme eyttěm niçaqlı.

1961

4385

ҘAYDA DA YÖREKTE

Anda ul,
Anda ul tañnarnıñ
Nek Ҙırlay östěnde atқанı.
Ҙayda da yörekte, yörekte,
Töşlerge gěl kěrěp yödete
Nige soñ,
Nige soñ bu Ҙırlay yaqları?

4390

Anda ul,
Anda ul sularnıñ
Gomrěmněñ ezěnnen aqqanı.
Ҙayda da yörekte, yörekte,
Töşlerge gěl kěrěp yödete
Nige soñ,
Nige soñ bu Ҙırlay yaqları?

4395

4400

Anda ul,
Anda ul utlarnıñ
Tuqaylar yeşlěkte yaqqanı.
Ҙayda da yörekte, yörekte,
Töşlerge gěl kěrěp yödete

4405

Nige soñ,
Nige soñ bu Җırlay yaqları?

1961

* * *

A. Fadëyëvқа,

4410

Tatar түгәлләгәñ miña nige?
Tatar һетта үзә көнлән:
Sin күñәлге Ғафурлар бәлен,
Ғалимцаннар бәлен кәресәñ.

Gorkiydan soñ бәр өзәлген сәпнә
Ғәсәп оҗта итәп ялғадıñ;
Min Җазаннан торıp тоя idәм
Sinәñ anda niçәк янғанıñ...

4415

Belki bu cir eybet кәшәлерге
Yarlı түгәл алай yarlısın...
Sağnuvınnan hiç tuqtamas canım,
Nik urtalay şunda yarmıysıñ...

1961

MARİ ҖARTI FİLİPP

4420

Bәlmini, nik anı bәlmeske?
Filippmı? Ataqlı Filipp ul.
Avılda күp idә dusları,
Bit yördә бәзге de kilәp ul.

Yaratқан кәшәсә — Һeyrulla.

- 4425 Yëğët çaq... Urman hem sumala.
Sallarda aqqannar bërgelep,
Bërgelep batqannar suvğa da.
- 4430 Hëyrulla tuvmiştan marida,
Ul kübrek şul yaqta kön ittë.
İmëştër, yazgı bër taşuvda
Ülëmnen qotqargan Filippni.
- 4435 — Ay üttë, yıl üttë, Hëyrulla,
Barıym da bër qunaq bulıym dip,
Sin, belki, uylap ta quyğansıñ:
Bu mari ülgendër — qulıyn * dip.
- 4440 Yuq elë, qulıynğa irterek,
Onıtmas, sağay, hët sağayma...
Mın sinë ülgeç te tabarmın...
Ziratta — şul baqçasarayda.
- 4440 Samavır, qıstıbyı östelde:
—Küç *, eyde rızıqtan, küç, ağa...
Tatarça başlangan cırları
Küp vaqıt mariça oçlana.
- 4445 Qızmaça çağında Filippniñ
Yuq güya biyüvde tiñdeşë;
Ayaqlar bër töşte tik tora,
Ez gëne sëlkenë iñbaşı...

---

* *Qulıyn* — ülgën.

* *Küç* — aşa, rehim it.

4450 Biyler, öyëñ tar dimiyler,
Başları tiyse de tüşemge.
Küñëlnë alar kiñ totalar,
E bëzden kilmiy ul, köçenme.

4455 Ğomrënde ul niçe mertebe
Ozata, qul bire, ayrıla...
Dustınıñ qayqan da ülerën
Töşte de kürmedë Heyrulla.

Könnernëñ bërënde, qaqırıp,
Urmannar yağınnan cil deştë.
Colalar başqa dip tormadı,
Filippni Heyrul da cirleştë.

4460 İtëğën, bişmetën kiygëzëp,
Yanına biyeley saldılar;
Anda da eşlemiy yatmas ul,
Anda da yañadan sal qubar...

1961

* * *

4465 Görlevëkler görliy kayğı bëlmiy,
Tön yoldızsız lekin, tön aysız.
Moñsuv dime bër de, yazlar da bit
Bötënley ük bulmiy tomansız.

1962

* * *

4470 Neftě bēlen danlı arabaş...
Tavlarınnan kēmnner aramas,
Min de arıym — başıım eylene:
arabašta barlı ara aş.

1962

* * *

4475 Tallar arşıña ıan kük,
Tallar etta turayan.
Sinēñ öēn üstērgenner
eeklerēn tuaylar.

eeklerden oşıy kükrek
Sarı, allar, küresēñ;
Kilēp siña sarılalar,
Saıngannar, küresēñ.

4480 Ozatıp sinē ırlarda
Minēm arışlar ala.
Sinēñ bēlen yōriy-yōriy
Minēm bar ēşler ala.

1962

* * *

4485 Kōke tındı suış Aljirda,
Nie yıllar atı an cirge...
Bulmasa da ul üz Aljırım,
Yaram tiren, sızlıy bar cirēm,
Hi aıñ yu, yōrek, alcıra,

4490   Bik ciñělmě elle Aljirğa?
Azatlıgın anıñ sal cırğa.
1962

* * *

  Běr beygěde kürgen iděm anı,
Kilě idě almaçuvarda.
  Çıçkırdılar yulnı ikě yaqlap:
  «Çavla, soldat, alğa çığarma!»

4495   Kürgen kěşěm běr ayaqsız idě...
Her adımda yeşěrěn sěr tora;
Nik cilkěndě iken? Bik ez gěne
  Ėlekken ul atnıñ sırtına.

4500   Atına dert birěp, kuvet birěp,
Kile cilpěp sıñar qanatın.
  Ėzliy kěběk front yullarınnan
Ul üzěneñ sıngan qanatın...
1962

* * *

4505   Bötěnleyěm bėlen cirnėkė min,
Miněm barlıq nesěl-nesebėm —
  İğěnçėler. Cirden törtėp çığa
Herběr yulım, herběr eserėm.

  İğěn uñsa — cır da tiz yazıldı,
Kürmiy uzsam cirde yañanı,
Kolhozçılar şelte bėlen miña

4510

Basuvlardan barmaq yanadı.

Kötmegende matur heber kilse,
Eytyyk, Elmet yaki Buvadan,
Rěspublikabızniñ köreştege
Danlı könən qotlap qıvanam.

4515

Bötənleyem bēlen cirnēkē min,
Miñem barlıq nesēl-nesebēm —
İğençeler. Cirden törtēp çığa
Herbēr yulım, herbēr eserēm.

1962

* * *

Seliye Kamalovağa

4520

Her yortta bēr suğış faciğasē,
Suğışı nik kitmiy qadalıp...
Tēkelēp bēryulı stēnadan
Qarıy bēzge ikē Kamalov.

4525

Atalı hem ullı Kamalovlar,
Bērsē mēne illē östēnde.
E bērsēneñ yeşlēk yılmayuvı
Uynap tora irnē östēnde.

4530

Bu çat yortta, ēlēkkē taş yortta
Qayçaq şundi y tınlıq urnaşa —
Ayrılışқан suğışçılar tönle
Avaz sala kēbēk ür aşa.

1962

LĚVĪTAN TAVIŐI

4535 LĚvitanniń taviőı yańgıradı,
Őul LĚvitan, tańıŐ LĚvitan;
Öyde bar da ıuydı tĕtrenĕp:
Tağın ni bar? Őomlı nindiy tań...

4540 Ey, yullar kŭp, uyčan tollar kŭp...
Ĥat yazuvdan argan ıullar kŭp...
Ĥuzgalırğa kĕm de ııymadı,
Sĕlkĕnseler — suğış ıubar kŭk.
Taviőinnan öy nik ıaltırıy?
Nik ıurıınıç iken LĚvitan?
Kĕmnernĕdĕr kinet yuıısınıp,
Başın cirge ıaılı idĕ tal...

1962

* * *

4545 Aprĕl başı... ıırlar ala-ıola,
Şayarta bu diye torgansız —
Hiç Őayartmıym, isĕm kittĕ mĕne :
Bĕr töş te yuı ıırda turğaysız.

4550 İrteden ũk her ıalıuda alar.
TırıŐalar bolay kĕm őĕĕn? —
Tizden uynalaıaı opĕraniń
Öyreneler kĕbĕk kĕrĕŐĕn.

1962

MİN BĒRĒNĀĀ ĀĀĀEKLERNĒ ĒZLĪYM

4555 Min yazlarnı aldan kōtĕp alam,
Moñnarına birĕle başkayım;
Min bĕrĕnĀĀ ĀĀĀeklernĒ cıyġan
Urınnarġa baram yaz sayın.

4560 Min bĕrĕnĀĀ ĀĀĀeklernĒ Ēzliym,
Alar, belki, başka tōřtedĕr...
BĕrĕnĀĀler minĕ saġındıra,
BĕrĕnĀĀler minĕm iste ġĕl.

Yaz avışsa, ceynĕñ urtası bar,
ĀĀĀeklerĕ anıñ iřlĕrek.
Yuġaltuvnıñ ni ikenĕn bĕle,
Yuvatuvnı bĕlmiy hiĀ yōrek.

1962

* * *

4565 Āul tiymegen elĕ ĀĀĀeklerge,
Her tavıřķa sizġĕr, saķ Āaġı —
Āızlar tañda tıñlap tora kĕbĕk
Ekrĕn ġĕne aĀķan ķapķanı.

1962

* * *

4570 Turġay sayrıy, dertlĕ, moñlı sayrıy,
Tuyıp bulmas anı bĕr tıñlap...
Tuġaylarġa barsam, turġay kĕbĕk

Cırım oçar töslë pırhıldap.

1962

* * *

4575

Alay irte küñël töşërme sin
Könner salqın, könner qarlı dip,
Üttë indë küpten bëznëñ yazlar,
Bëznëñ yazlar artta qaldı dip.

4580

Gël sağıšta yanıp, gël borçılıp
Tibüvlerëñ taşla sin, yörek! —
Yuq, uzmadı yazlar, alarnıñ tik
Kilüvlerë başqa törlërek.

1962

* * *

4585

Söyemeske mömkin tügël monda,
Urgıp-urgıp çıktı şığırler;
Alda bëznëñ sirën çeçeklerë—
Yaña ğına özgen sirënner.

4590

Zalda kübrek neni kızlar idë,
Qara küzlë, qara çeçlëler;
Küzler ğene cëmëldedë zalda,
Küzler ğene oqın çeçtëler.

Söyemeske mömkin tügël monda,
Sağınsınar öçën söyledëm...
Këreşelermëni tözëlgënnar
Yarlarında şulay Zöyenëñ.

4595 Üzëne këm këmne esir iter,
Üzëne këm këmne östërer?
Alar, alar iyertër de minë
Bik yıraçça oçar töslëler.

1962

* * *

4600 Şağıyr bëlen halıq yöregën min
Oğşatamın ikë çaçmağa:
Oçraşsalar bëрге — oçkın oça,
Cırğa küçe, ilde saqlana.

1962

* * *

Këm de eytëp, këm de kuşıp tügël.
Tügël dannar öçën can atıp...
Ul üzë de sizmiy şağıyr buldı,
Këşëlernë feçat yaratıp.

1962

* * *

4605 Bolında, yılğa buyında
Taylar yarsıp këşniyeler;
Traktorlar cavap birmiy,
Traktorlar eşliyeler.

4610 İslerëne kërmiy hetta
Yeş tayıñ, kırıkmişñ;
Bilgëlë, alar başqara

Kolhozniň kırık eşen.

1962

* * *

4615 Sině onıtmağan kěşeler bar...
Nindiy eşte, kěm dip atarğa...
Sinnen çitte, sin üzlerě bėlen
Alışmıysıñ bolay hatlar da...

4620 Sině onıtmağan kěşeler bar —
Aralarda biyěk tav bulsın —
Sin goměrněň çatın borılğanda,
Sala alar siña, tavişın.

Ničėgrek siněň eşlevěñnė,
Yeşevěñnė kaysı yağada,
Şul kěşeler aşa kürėp tora,
Barlap tora güya zamana.

1962

4625 TAQTAŞ, SINĖÑ ÜPKEÑ İSKE TÖŞTĖ

...Saylav buldı,

Köttėm...

Bu yulı da

Narkom itėp saylamadılar..

H. Taqtaş. «Üpkeliym».

İñ yuğarı tőške, Vėrħovniyğa
Zur saylavlar idė ul yaznı,
Min şakçattım, Taqtaş, bėr kön şulay

4630 Gazətada kürəp Ukaznı.
Saylav eşənde min — předsədatəl,
Maqtavlı eş, ismə ni tora!
Uçastokta, okrugta da tügəl,
Předsədatəl rěspublikada.

4635 Maqtavlı eş... Һalıqqa küp reҺmet
Şağıyrlernəň barsı ismənnen.
Yartı ғasır tağın yeşiyim elə,
Ҙanatlanıp min şul Һis bəlen.

4640 Taқтаş, sinəň üpkeň iske töştə:
İtmegenner narkom bərazğa...
Sin şığırde narkom bulır kəşə.
Tiren sinəň yırған burazna.

4645 Attay cigələp, Һalıq faydasına
Һəzmet itsən eyde narkomnar.
Puşkin bəlen Tuқay arasında
Bəznəň de bit, dusқay, bar tomnar.

1962

* * *

4650 Koloniyaler iñriy kön sayın,
Safқа tēzēle tuғannar;
Şartlap özēle timər bogavlar,
Avır yıllar kimiy kön sayın.

4650 Məne Kongo, məne Aljiri,
Uynıy irək bırğısı...

Koloniyalerněň dip soňğısı,
Heber iter bër kön tañ cilě.

1962

ROSSIYA-KUBA

4655 Şiker قامışı, şav قامışlarını
Utlı tělěnde bu süzler tuvdı;
Eyttě dönyağa, dönyağa atav:
Rossiya-Kuba, Rossiya-Kuba.

4660 Tuqталıp miněm helně sorasañ,
Cavabım gadiy, min şunı bėlem;
Yeşiyim hēzmette, yeşiyim küptennen
Min Kuba bėlen, min Kuba bėlen.

4665 Kēčkēne utrav hem gorur halıķ...
Töbelgen aña doşmannar tubı.
Atav yarıñda dulqınnar şavlıy:
Rossiya-Kuba, Rossiya-Kuba.

4670 Yarsuv diñgēzde tora ul atav,
Gorurlıķ hisě kükregě tulı...
Quşıldı bēzněň yazmışlar berge:
Rossiya-Kuba, Rossiya-Kuba.

1962

İMET

Cil kırdı arışnı tirbettě,
Aşıtta قامışnı tirbettě.

- 4675 Arışlar ölgergen vaqıtta
Sağına küñelëm İmetnë.
- Uraqqa, töşerge cıyına
Cıyının ütkergeç: Bereze,
İmetke qayda ul derece,
Öyënde bër gëne tereze.
- 4680 Enisë öçën ul — Nigmatcan.
Hıtını: Nigmat te Qıymmetcan.
E halıq İmetke qaldırğan,
Tormış nıq kimsëtken: İmgekcan.
- 4685 Basuvda arışlar ëçënde
Moñnarı quyıra garmunniñ.
Söyliy ul: bëzge sin, ey, dönya,
Haman da kısınqı, tar buldıñ.
- 4690 Qolaxqa işëtëlöp quya kük
Arıştan -yağımlı süz kinet:
Beyremde nik monda yöriysëñ,
Yañadan bër atna tüz, İmet.
- 4695 Yuq anıñ tüzerlëk çaması,
Alırlıq urnı yuq burıçqa.
Arışlar çayqala, arışlar,
Küpmëni diñgëzden bër uçma...
- Hellëler beyremge bodayın
Aldan uq tarttırğan, iletken...
Garmun hem qıñgırav tavişı

4700   Qaydadır bër çitte İmetten.
Qaraq dip sanamas ul üzën,
Dönyası niçaqlı kısmasın.
Qıynalğan, ütërëlgen... yata ul,
Cil alıp kiter, kük uçmasın...

4705   Cil qırda arışnı tirbettë,
Aşıtta qamışnı tirbettë.
Arışlar ölgërgen vaqıtta
Sağına küñëlëm İmetnë.

1962

CANLI HEYKEL

4710   Min bu yaқта bër mösafir gına,
Yulım töştë, yuldan uzamın.
Suvı temlä iken Tebërdënëñ,
Qırı yemlä Hesen-ğucanıñ.

4715   Urmannarğa eger qağılsa süz,
Başla da kit süznë Qayıbıçtan...
Şavlıy qalın Qayıbıç urmannarı,
Min adaşmam — kërsem qay oçtan?

4720   Yaltıratıp yeşën yeşnegende,
Ağaçlarda monda quviş bar...
Quvişlarda lëğëndalar yata,
Quvişlardan qarıy, suğışlar...

Narattay nıq, zifa buylı irler
Azımı kittë Hesen-ğucadan...

- 4725   ᠖art naratlar Őıgırdaĝan sayın,
                        ᠖uviŐlardan ᠖alka ul zaman...
                        Naratlar, ey, soldatlar kük ᠖arıy,
                        Yaralarĝa yara östiy tañ...
                        Eyě, ŐuŐı iske urmannarıñ
                        ᠖art sa᠖cısı Yejev Stěpan.
- 4730   Uylarıñ avır ᠖esretěnnen
                        Yatar ᠖elge cittě tabut᠖a,
                        Ta᠖taların indě běrem-běrem
                        ᠖uyĝan idě aldan tabıp ta...
- 4735   Yu᠖, ᠖up kürmes monı ᠖esen-᠖uca,
                        Yu᠖, ᠖up kürmes monı Teběrdě.
                        İsennerge yasamaslar tabut,
                        ᠖azımaslar aldan ᠖aběrně.
- 4740   Bu dōnyanı ansat taşlar bulsañ,
                        Va᠖ıtınnan ęlěk sin eger,
                        Meñĝe ᠖arĝar sině ᠖aramalar,
                        İske almas meñĝe ęlmeler...
- 4745   Ullarıñ il öçen helaç buldı,
                        Sin alarıñ küñlën ᠖araltma,
                        Küzěñ tōŐer, küzěññe sal ene
                        ᠖omda üsken yeŐ běr narat᠖a.
- 4745   Nige yalgız, nige běrev ĝene?
                        Sebeplerěn eyde soraŐma,—
                        Sin işlerěn utırt, küterělsěn
                        Těrelĝeçě alar ᠖oyaŐ᠖a...

4750   Şulay başlandı bu zur izgě eş,
  Hesen-ħuca kildě, Tebërdě...
  Urman üstërërläk köçke iye,
  Ütöp çıksa qayğı beğirně.

4755   Tërě heykel, canlı bu heykelge
  Qarıy-qarıy çitten min bardım...
  Ullarıma istelëğëm, diy ul,
  Barısın da siksən gëktarnıñ.

4760   Zaman bėlen sölleş, sulışın toy,
  Zaman bėlen şavla, üs görlep.
  Min frontta qalğan duslarımın
  Yördem şunda, yördem tösmërlep.

4765   Alarnıñ da tonıq tavışların
  İşëttëm kük, sağınp eytemën...
  Namus bėlen ülgen batırlarğa
  Sala mẽñner böyök heykelën.

4770   Qayıbç urmannarı poçmağında
  Hesen-ħuca bėlen Tebërdě.
  Stěpannı isten çığarmağız,
  Stěpannar bizi devërně.

1962

MONDA ĤALIK SUDYA...

4770   Yaz kilüvge, yaznıñ başınnan uq
  Könner minëm sanap quyılğan:

- Küp nerseden s z it g z me r m,
Qaldırmağız saban tuyınnan.
- 4775 Qır  e eg  yulda min cıyarmin,
Őiklenmeg z, t g l k mge de...
H sler mn  min s ylerm n barı
Z ye b len b zn n G b nege.
- 4780 Qızlar uynıy torğan t gerekke
K m  a ırır, alır k m deŐ p?..
Cır yarattım, ɡadiy cır ılardan
Gomr m  tt  min m k nleŐ p.
- 4785 Helden tayğan yeş garmun i y g t
B r minutka  z ne yal sorar...
Cırdan a ılıp kitken  alı  canı
Qoyaşta b r k l p yaltırar...
- 4790 I  ındırma, sin k r p  al tizrek,
Sin alıp  al yıllı  zapası .
Basın ı da, Şat ta itken mo ım,
Sin tirende, ey , yatası ...
- 4790 Meydanına yırap min k r rm n,
Monda Norlat, Tatar Tanayı.
Ni y reg  b len t z p torsın
K reŐmiy e tatar malayı?
- 4795 Başım eylen r k k, al hem sarı
Yavlı lar a oza   arasam...
Y g tler n k zete Tav  l ,

- 4800 Yëğätlerën şeyliy Ҙара Ҙем.
Bügән monda bötән Gөbәne buyı,
İsebә yuқ avıl sanınıñ...
Ҙul avıllar indә çınıқtıra
Batırlarnıñ avır-sabırın.
- 4805 Gөjliy meydan, meydanda Aқyëğät,
Ul Tav İlә bәlen alıҘқан...
Üz batırın yaқlap, ey, қırlardan
Ҙuyırıp öske kile arıҘlar.
- 4810 Ҙavlap öske kile törlә yaқтан,
Alar Ҙundıy köçke eylendә:
Bәр minuttan мәne yeşәl dulқın
Basıp kiter töslә meydannı.
- 4815 Halıқnıñ kiñ cilkesәne berәlәp,
Çigәneler artқа yañadan.
Kөçән қaya қuyar urın tapmıy
Uynıy қırlar, yavlıy yaña dan.
- 4815 Nişlep tındı kinet olı meydan?
Gөbәne güya öske bөrkәldә...
Kәşәlernә yanı bәlen sözәp,
Meydanға soñ elә kәм kәrdә?
- 4820 Kүrәp anı, çüktә kәbәk meydan,
Nerse buldı elә meydanға?
Ҙarşıға uқ başқан taza irge
Ҙarap tordım, қалıp һeyranға.

- 4825 Cilkesäne monıñ qapçıqlarını
Erdenelep mömkin salırğa.
Şuşı indä Sabir, üzä indä...
Täkelgen bar meydan Sabirğa.
- 4830 Gërlernä ul küknëñ üzene çöyer,
Këşëmä ul, elle töpmä ul?
Beheske süz qalmas digen töslä,
Köreşerge röhsät köttä ul.
- 4835 Qızıl başlı ozın aq sölgënë
İkë qatlap qulğa uradı,
Eytärsëñ le şuşı zur meydanniñ
Üz biläne salır ul anı...
- 4835 Batırlarğa küz töşärdä Sabir,
Yägëtlernëñ nıgı saylangan...
Yördä bër süz: Sabir urnında min
Qaçar idëm irtük meydannan.
- 4840 Tiren, totaş sulavınnan sizäle
Bu meydanniñ indä qızğanı...
«Oyatsız!» — dip, fërma isëmännän
Özdä eşnä fërma qızları.
- 4845 Sanap qına torğan çaq bar idä
Kolhozdağı herbër sav irnä...
Kolhozına kürsetmedä igäläk... —
Qısa këbäk meydan Sabirını.
- Beyremënëñ yemän ciberse de,

Eyttë Һalıq; bəlsən bəlmegen:
«Sabir — erem tamaq! Doloy Sabir!»
Yıraqlaşıp bu süz Göbeneden —

4850 Arışlarda ҡabat yañğıradı...
Ey, bolgana Һalıq, bolgana...
Sabir — erem tamaq! Bar nefretən
Yazıp əldə güya ҡolğağa.

4855 Sudya östeləne kildə Sabir,
Irgıttı ul cirge sölgənə.
Ul basıldı, töştə, ul keçreydə,—
Ҷayda Sabir? Cirge səndəmə?

4860 Ul meydangə tağın atılıp çıqtı,
Ul meydannı gına ҡotırttı:
Monda — Һalıq sudya, batırılıqқа
Һalıq üzə bire Һoқuқnı.

4865 Meydan urnın kiçən yış yaқtırtıp,
Yeşən күkte haman səltene.
Parlılarınıñ süzlerə hiç bətmiy
Utırғanda arış sərkede.

1962

ARTİLLERİST GIYLFAN

4870 Ҷulların ul təzlerəne salğan,
Ҷullarında şundıy tamırlar —
Küz töşərvüv bəlen, ҡart soldatlar
Bərge uzğan yulnı tanırlar.

Terezedə kiçkə şefek yana,
Qurqıv bəlmes yeşlək, sin qayda?
Kiçkə şefek artilləriye utın
Hətərletəp yana Gıylfaŋa.

4875

Avılda bar miken şul şefekke
Küp qaravçı kəşə Gıylfannan?
Ütkən gömər ükənəçlə tügəl,
Sav, isen-sav bulıp il qalğan.

1962

* * *

4880

Halıqnıñ qulında
İñ yaqşı ciz ilek,
Ütkere cırınını,
Ütkere yöz ilep.

4885

Qulınıñ cayına
Cil bere, cil bere.
Ontanı — tuzannı
Cilgere, cilgere.

4890

Uzarın şikəllə,
Şul nəçke ilekten;
Nik diseñ, yazarğa
Üzə bit öyretken...

1963

BĚZ AZANNAN, İDĚLDEN

—Sĕz aydan? — dip sorıysız.
—Bĕz azannan, İdĕlden.
İdĕl — ĕçken su bulır.
4895 İdĕlde igĕn ikken,
Yeşegen, kĕnĕn itken
Tatarstan şul bulır.

— Sĕz aydan? — dip sorıysız.
—Bĕz azannan. azannı
4900 İdĕl kiçken — şul bĕlĕr.
Uramnarı a taşlı,
Cırlıy Seydeş, Tataşnı —
Tatarstan şul bulır.

—Sĕz aydan? — dip sorıysız.
—Bĕz İdĕlden. Cirĕnnen
4905 ara altın urğılır.
Tufragına Leninnan
Meñgĕlĕk beħĕt iĕgen —
Tatarstan şul bulır.

1963

* * *

4910 Havada sĕt isĕ, cıp-cılı sĕt,
İĕ uyısı sĕtnĕĕ, iĕ şebĕ;
Başın arış sĕtke mana tĕslĕ,

Ağarığa, ağırı, isebě.

4915 Romaşkalar töşöp kile ürden,
Berělöp-berělöp qala cilekler;
Romaşkalar cilě qağıluv bēlen
Cırlıy başlar kēbēk çilekler.

1963

TEREZELER QIZIL...

4920 Būten öyler uram yaqqa qarıy,
Avılında tik bēr yort qına
Zur dönyağa artı bēlen tora,
Tora tıp-tın, tınıç, yoqıda.
Ul utız yıl indě ayırım yeşiy,
Her tapqanın ülçep, saq totqan.
4925 Ul qavqalı uramnardan çitte,
Qayğılardan çitte, şatlıqtan.

4930 Terezeler qızıl, oyalalar...
Yort ta size, canı qıynala;
Utız yılğa utızlap il hezēr
Yözēn bordı bēznēñ qıyblağa.

1963

AVIL SÖYLİY

*Küllē-Kimē kolhozınıñ ēlēkkē
prēdsēdatēlē Feḡriyev Sadriğa*

Avıl söyliy: töştē de yuğaldı...
Avıl bēlen ciñēş, alış, bar...

- 4935 Lekin nige ul arıstan ҡalqa
Ölgërgende ҡırda arıqlar?
Ҙalqa җirëk ғasır ütkennen soñ,
Ҙulın ҡuyıp tora ҡoyaşqa,
Bitën ҡuyıp tora, ҡuzғалғанçı
Sin rehetën anıñ toy başta...
- 4940 Arıqlarınıñ urtasına basa,
Tanıysızdı digen şikëllë...
Nik tanıımıyk, tanıybız, diy ҡırlar.
Siña ҡayan andıy şik kërdë?
- 4945 Her kön kilëp tañda arıqlarğa
Sin iñ yaqtı uyıñ söyledëñ;
Canıñ sinëñ şuña monda yeşiy,
Yıraqtadır, belki söyegëñ...
- 4950 Ul basuvlar buylap kite annan,
Ҙarap yörüv ҡırını — bër yola,
Eybet iken igën — söyëne haman,
Naçar iken igën — borçıla.
- 4955 Üzë ҡorған ҡır stannarınıñ
Urınların ҡarap uza ul.
Üzë salған fërmalarğa këre,
Söye, sıypıy fërma bozavın.
- Avıl söyliy: öze, kise idë...
Eyttë — zakon, bële — haqlı ul.
Bu kolhozınıñ yaña nigëzëne
Eytërsëñ le ғomrën ҡaqtı ul.

4960 Hərap ittə utız cidənçə yıl,
Kəşənəñ de altın, asılı...
Söyleşe şul haqta yul arqılı
Arış qırı, boday basuvı.

1963

TEREZE RAMNARI

4965 Gıylmətdin yasıy ul
Tereze ramnarı.
Kəre de utıra
Avılınñ tañnarı.

4970 Uzdıra ostasın
Kazannıñ, Öfənəñ...
Kəre de utıra
Şul kiləş ofiğın.

4975 Tomalıy qayvaqıt
Künəlsəz burannar...
Yazlarını aldan uq
Sizeler bu ramnar.

4980 İrtən moñ iñ ələk
Qağıla ramnarğa.
Qağıla ramnarğa,
Tik kirek añlarğa.

Gıylmətdin eşliy ul,
Uyly ul küp nerse...

- 4985   Çaltırıy bu ramnar,
   Kük kinet kükrese...
   Yılmaysın idě bër
   Bar dönya, annarı
   Nik şunda şatlıqtan
   Şartlamıy ramnarı...
- 1963
- * * *
- 4990   Üz gomrënde çiklerně küp bozdım,
   Eytkenëmnən hiç te çigënmiym.
   Yılınñ törlě vaqıtında bozdım,
   Ütëp çıktım... Mari çigën min.
- 4995   Kaya? Këmge? Anda këmnëñ eşë?
   Duslaşırğa barı ısul tap...
   Çıqtım, këm de tuqtatmadı mině,
   Çazlar ğına qaldı ısıldap.
- 5000   Nek salavat küpërě töslě sölgë,
   Yuvınırğa siña su, sabın...
   Suvğa susıy küñël, bëlesëzmë
   Anıñ süzge, tëlge susavın?
- 5005   Anda miña këm de kisëp quya
   Qalın itëp ipiy tëlëmën —
   Zurlap aşıym ayırım hõrmet bëlen
   Rızığı dip ikë tëlëmñ.
   Minëm cannıñ yartı yağı — mari.
   Mari cirë, mari çigënëñ

Soñğı yulğa mině ozatqanda

Soñğı süzě bulır: çivěrin!*

1963

TAL

5010

Su çitěnde utıra... Su buyında
Min de yördem, min de butaldım...
Borıla-sarıla üsken... E bit nēçke,
Nefis çağın bēlem bu talnıñ.

5015

Ul eylenēp, ul tulğanıp üsken,
Arqasında zup-zur moğıllar...
Kükregěnde — buvinında anıñ
Minēm de bēr yeşlěk moñım bar.

5020

Küp tıñlağan talyan moñnarın ul,
Uyinnardan bētken ul arıp...
Yeş kızlarınıñ yēfek yavlıqları
Qalğan töslē aña uralıp.

5025

Herqaysınıñ hisē ürēlēp qalğan,
Qalğan ürēlēp törlē veğdeler...
Qarçıqlar bēr kilēr de qart taldan
Şul şellerēn güya değvalar.

1963

* * *

Sin irēnēp küzēñ salmıy uzğan

Her poçmaқта kötēp cır tora;

---

* Çivěrin—sav bul

Bu dönyada yeşlök këne tögöl,
Çartlık ta bar, çartlar yortı da...

5030

Tuğaylarnı bëlgen helfe anda...
Uğıy kön-tön, kılın kuşırğan.
Bişmetëne kızıl puta beylep,
Ütken yulın sağına kuçerlar.

5035

Ëşsözlekten gaciz çarçıklarınñ
Çelter gëne mënder tışları...
Baş törtüvge, Berlin yaqlarına
Alıp kite kürgen töşlerë...

5040

Yeş isebën eytmes alar siña,
Selametlök barı sin tële,
Tamağ ta tuğ, urın-cir de eybet,
E küzlerden sağış sirpële.

5045

Çartlar yortı tiresënde tınlık...
Öy de cılı bolay, ös bötën...
Emma tınlık... İkëlete tınlık...
İkëlete ozın közgë tön...

1963

KÖLËMSER

5050

Bu isëmnë nindiy irtelerde
Këm kuşqandır siña, Kölëms'er?
Ey Kölëms'er, yeşlök çadërën bëlseñ,
Yullarıñda sinëñ göl üser.

Bötën küzler çiberlerge töşer,
Çiberlerněñ danın kēm ülçer?
Üzěñ kěběk běr, beğtlesěne
Turı kilseñ idě, Köləmsər.

1964

* * *

5055 Köz. Yafraqlar koyıla urmanda.
Nersedər bar bügən, kür, anda?

Nindiy emər kinet qubargä:
Oçlı tayaq totıp qullargä,

5060 Nişlep yöriy iken minərlar —
Vesimeler bəlen Mönirler?

Qarıy alar, qarıy her töpně,
Çistartalar güya Harkovni.

5065 Ėzliy-ėzliy ęke kėreler,
Bu minərlar nige köleler?
Cılı, matur bulsa kön eger,
Törtėp çıgıp tora gömbeler.

İrtege de elě kilėrler,
Yėriy birsėn mondıy minərlar.

1964

* * *

Ĥösnul Veliullınga

5070

Siněň, şiksěz, bëlem, kürgeněň bar,
Ĝadette bit şulay, Ĥösnulla:
Vağ yılğalar niktěr bik şav-şuvlı,
Zur yılğa — tın, nurlar — östěnde.

5075

Tıştan ul tın, eşkě ağımı bula,
Tirenderek yeşěrěn köç bula;
Andıy yılğa qayçan da běr taşır,
Taşığanıñ kötem, Ĥösnulla.

1964

* * *

5080

Nıqaderlě matur bulmasınnar,
Güzel bulmasınnar çeçekeler,
Çeçekler de küterělöp qarıy,
İsēmnerě bëlen deşseler...

Çeçeklerde deva, çeçeklerden
Şuşı cirmě deva ez alğan?
Běr qaraviñ cite, běr gēne baq,
Qotqarırsıñ töslē ecelden.

1964

* * *

5085

Bězně de nek şulay üstěrgenděr
Bik qaděrlep këne enkeler:

Minëm ozaq asrap yörgen uylar—
Cılı, yomşaq sarı bebkeler.

5090

Küpmë tapqır östel yannarına
Qurqa-qurqa irten kilgenmën,
Aq kegazge qara külegesë
Töşmegeyë diyëp tilgennëñ.

5095

Bebkelerëm qaçıp bëter töslë,
Bërem-bërem cıyam yañadan.
Bërevge de quşmas, üzë qarar,
Alarnı tik minëm can bağar.

1963

* * *

5100

Rjëv yanı, Rjëv urmanı...
Salkın kışı kırık ikënëñ,
Annan birlë minëm ayaqta
Tuzdı indë kırık itëgëm.

5105

Rjëv yanı, Rjëv urmanı...
Kük çıraysız, qoyaş süngen kük.
Cılına cir timër miç bëlen.
Bötën dönya cirge sëñgen kük.

Qar qap-qara... Ülëm aqtargan...
Ëñgër-mëñgër çaqta, kiç bëlen,
Qaçıp-posıp tügël ağaçqa,
Şuvıp tügël cirden tüş bëlen;

5110 Běr törkemde alar, běr safta...
Adımnar nıq, ərë, salmaqılar:
Ut əcənən, algı sızıqtan
Çıgıp kile idë soldatlar.

5115 E citmese, cırlıy idëler...
Yartı yağı yalqın bolıtıñ.
Bata-bata qardan kileler,
Gëroyları këbëk Blokniñ.

5120 E citmese, cırlıy idëler...
Qırlar seyër, bëtken kiç citëp.
Ülëmnë min quydım kızğanıp,
Tora kürëp, tora işëtëp.

1964

CELİL ŞEHERË

5125 Mëñ de bër qat reħmet eyt bu çorğa:
Saqlıy iste, qısa, emëre nıq.
Zamandaşıñ, kür, qarşıña başqan,
Şeherëñe sinëñ evërelëp.

5130 Korpusları cidë gëne elë,
Citer bër kön citmëş cidëge...
Celil aşa çorniñ üzëne qarıym,
Başım quyıp açı cilëne...

5130 Moabittan çıqқан yalqınnarda
Totqannardır këbëk kirpëçnë...
Cırlarıña küçërëp qaldır iken

5135 Kileçegëñ öçën sin köçnë.
Uram, park, şehir bulıp yeşe,
Şular öçën kër de sin utqa...
Kirpëçlerën tēzgen çakta zaman
Eylendërsën cırıñ tsëmëntqa.

5140 Këm bu çorğa yaqınıraç tora:
Sinnë, ulmı? Uydan ara baş.
Ciller açı, istelëkler açı,
Şatlık bëlen sağış aralaş.

1964

* * *

«Yazuvçı Keşif Rehim»

5145 Haksızğa sörëlgën cirënnen
Qayttı ul — üzgerdë dönyalar...
Yanarğa ul küpten künëkken,
Yan eşte, sin yanmıy këm yanar?

Qayttı da birëldë eşëne...
Yazların bër kilën baqsalar,
Yap-yaqtı Beyreke yannarı,
Çeçekte utıra baqçalar...

5150 Ülmegen şağıyrlëk hislerë,
İcatqa Beyreke tar sıman.
Tuvası eserler urnında
Yörekten çeçekler taşığan.

1964

QAZAN YULI...

5155 Dürt yükeně dürt cirėnnen beylep
Yasağannar aña çarduğan...
Kěm diym siña: tırış kěşě idě...
Çeçeklerėñ bulsa, sal, tuğan.

5160 Qazan yulı—olı, borıngı yul,
Tora orınıp qaběřě poçmaqta...
Kėrosinga çaptı, toz taşıdı
Yazgı pıçraq, közgě pıçraqta.

5165 Reħmet eytėp avıl ut qabızdı,
Reħmet eytėp aşnı tatıdı...
Bilgě oçėn gėne qaběřėne
Běr taş salıp kitken ħatını.

5170 Bötėn gómėřě yulda ütken anıñ,
Buvınnarı hamam sızlıy kük...
Toz, diseler, ul eylenėp quya,
Yatqan cirě ħetta tozlı kük.

1964

* * *

Küñlėm minėm, aqıq söyleş sin:
Bu şeerde barı öydeş sin.

Dörėsě bit, monda, küñėlėm sin,
Tönle gėne qayıp qundiñ sin.

5175 Qırlarıña irten oçındıñ,

Könnerëñnë şunda oçırdıñ.

Şunda yörëp taptıñ sin ilham,
Kötüv sayın anda Ğıylëmhan.

5180

Traktorda sinëñ Yosıflar
Cirnë söre, yana kiç utlar...

Sinëñ yaqınıñ ata tañnarı,
Utıra yeşlëk atamannarı.

Yaqtısında uçaq utınıñ
Sin alarğa şıgır uqıdıñ.

5185

Sinde şatlıq, sinde ğorurlıq,
Sin şul cirde şıtқан bër orlıq.

Bër uyda bul, köyën köyleş sin,
Bu şeherde barı öydeş sin.

1964

* * *

5190

Yazğı ofıq, qarıym, bar da zeñger.
Küzge, diymën, nerse iyersën?
Min kötemën, hezër kürënër, diymën,
Cir yuldaşı — bërer iyerçën...

5195

Min alarğa künëğëp bëttëm indë,
Hıyallardan hezër çınnar küp.
Duğalı at kilëp çığar töslë,

Ciz křıñgırav kinet çıñlar kük.

1965

* * *

5200 Ey mektebëm, oçkan oyam minëm,
Üz oyasın herbër қоş tabar...
Bik yıraқтан күrënsën dip, ürge
Yüriy salған sinë ostalar...
Oзақ uylap bër süz eytken alar:
Monda uқır këşë, bël şunı;
Dürt yağıñda — dürt olı yul ene,
Dürtësë de bulır borçuvlı...

5205 Dürt yağıñda — dürt ozın yul yata,
Terezeler sinëñ tomanlı;
Қайқан ğına қайtmıym, үрден miña
Şul sağışlı күzler töbeldë.

1965

EPTĒRĪY

5210 Ul çabata yasap kön ütkerdë,
Hönerë şul, höner yarata...
Miç başında, sekëde hem çöyde,
Ayağında aniñ çabata.

5215 Këşëlerge tuğızlıdan ürdë,
Üzë oçën yarar cidëlë.
Қulı ciñël, çabatası ciñël,
E tormışniñ қайда ciñëlë?

- 5220 Cırladılar kızlar: «Eptëriyněň
Öyě tulı yüke-ķurıpsa,
Běz çabata kiyěp yörmes iděk,
Eptëriyně eger cir upsa...»
- 5225 Bazar könně cidě balasın ul
Uyatırğa kıymıy aptırıy...
Běr ret itěp balaların tězěp,
Çabatalar sata Eptëriy.
- 5230 Aķçasına bötěn kümeç alır,
Bazar anı elle kürmesmä,
Sınap karar, taralır mı toķım:
Tegeretěr çattan kümeçně.
- 5235 Yeşěl çirem buylap oçar kümeç,
Oçar kümeç cirden tup kěběk,
Üzě de tuķ, öyě de tuķ, güya
Bötěn dönya aña tuķ kěběk...
- 5240 Tuydır ğına, öyě tulı bala,
Balaları — çiber, köleçler;
Balaları anıñ eytërsěň le
Miçten ğene çıķķan kümeçler.
- 5240 Bolay ğına yazdım, süz bulsın dip,
Bazardan soñ söylep kıyarlıķ.
Maķtıy ħalıķ: «Eptëriy, dip, üzě
Ülgeç ħetta söyep kıyarlıķ».

1965

* * *

5245 Terezeler açıp bër sızgırdım,
Çapқан pëçennerëm kipsën dip,
Pokoslarım buylap sağışlarım
Sëznëñ yaqqa taba kitsën dip.

Terezeler açıp bër sızgırdım,
Sağışımnan ciller ıpınsın dip,
Tal böğelgen sayın iske töşër,
Minëm këbëk sin de yuqsın dip.

1965

* * *

G. Halitqa

5250 Yılğanıñ borılğan töşënde,
Bik hetër töşënde yılğanıñ
Tal tora, taza bër tal tora,
Yılamıy, kötme sin yılavın...

5255 Taşığan yazğı su, bozları
Şul talğa berëlgen, suğılğan;
Zur bozlar kısqannar — iñregen,
Qayçaqta cirgeçe sıgılğan.

5260 Cilkesë suyılğan, küp tüzgen,
Qalın, kiñ cilkesë yaralı;
Yeşegen şuşında, üstërgen
Şuşı cir hem şuşı yar anı.

5265 Tamırda törlë çüp, tamırlar
Açılğan, yafraqça yarlı ul...
Küpmë yıl bërüzë saqlağan,
Saqlağan qurqınıç yarı ul.

Yılğanıñ borılğan töşende,
Tuğayda çeçekler-sabıylar
İşeye yaz sayın, tik talğa
Nigedër bër küz de salmıylar.

1965

* * *

5270 Napolëonni qıvğan, öyëne
Qaytқан soldat, küñel şat ta soñ...
Qaytқан isen, tirek utırtқан:
Yortın anıñ uttan saqlasın.

5275 Soldat — vafat... Tirek — qartayğan,
Qanığalar aña yeşenner...
Tirek tiresende soldatnıñ
Onıqları indë yeşiyler.

5280 Olılarda qurquv, borçılıv:
Ügëtlep te qara, tirgep te,—
Üç itkendey, yeşen vaqıtında
Bala-çağa cıyıla tirekke.

Qıvışına anıñ këreler,
Qoya yañgır, tirek çılana.
Yuq, çıqmıylar, şunda tireknë

5285

Eylendärsän davıl çırağa.

1965

* * *

Kötüvçeler... Dönya kötüvçeler...

Çırda alar yazdan közgeçe...

Çorı başka... Nindiy kötüvçë sin.

Çıyallarıñ öste yözmese?..

5290

Kötüvçeler çırda... Alarğa da

Östeme bër yaña eş çıktı:

Könë buyı kötüvëññë qara,

Küzet cirmë, küzet buşlıqını.

5295

Çaytır vaqıt cite, küzeteler:

Çaysı sıyır aldan yul başlar?

Çayta kötöv, kötövlerge bëznëñ

Yul kürsetëp oça «yuldaşlar».

1965

* * *

5300

Balaçaqta enkey bëlen ikev

Yıraç çırda uraç urğanda,

Lev Tolstoy këbëk çartını kürëp,

Kërmiy idëm çurçıp urmanga.

Çezër min de barıp çıgam, urman

Ëlëkkëçe şavlıy, tavışlıy;

Ul — mehabet, lekin nidër citmiy,

5305

Citmiy töslě nek şul «Tolstoy».

1965

«KRĚSTYAN YÖREGĚ»

«Krěstyan yöregě» dip anı

Atağannar, küpten atalğan...

Borçuvlı kıır... Hēsret kēne anda...

5310

İşētkenēm şular — atamnan...

Anda kēmdēr yatıp yılağan, diy,

Atı ülgeç, atın, yögenēn

Çamıtları bēlen berge kümgen,

Kümgen, diyeler, üzēnēñ yöregēn.

5315

Ul çalkı kıır hamam suvlap tora,

Min tıñlarğa anı kıızığam.

Çaraboday çēçeklerē köygen —

Kükregēnnen tipken kıızuvdan...

5320

Anda tağın kēmner yılamağan...

İkmegēñnēñ yuqımı artığı?

Ėş ēzlep te... kübrek suğışlarğa

Kitkenner şul «yörek» arqılı...

5325

Ul hervaqıt çalkıp, suvlap tora,

Bēlem anı kēçē yeşēmmen...

«Krěstyan yöregē»nde uynıy,

Cey buyına uynıy yeşēnner.

Cil de yargan, su da yargan anı,

5330 Ütken-sütken ҡatı berəlgen...
Miña ғaziz, min bit özəlöp tōşken
Şul yöreктen, şul bër begirden.
1965

MULLANUR

5335 Ҙazan җитě, тıp-тın Ҙazan җитě,
Таş стěна, ап-ақ стěна.
Таş стěна түгěl, istelěклер
Íşle күк minem östeme.
Ақ стěна, салқın таş стěна,
Ye ul bër de deşmiy, ye — deşe.
Kürem uzған yulnı,
Kürem Mullanurnı
5340 Lenin belen bërge, yeneşe.

5345 Mullanurnı atқан mılıтқ тавışı
Stěnada ҡalған, monda ul.
Ақ стěна, таş стěна салқın,
Yөreklerde bėzněň — Mullanur.
Ақ стěна, салқın таş стěна,
Ye ul bër de deşmiy, ye — deşe.
Kürem uzған yulnı,
Kürem Mullanurnı
Lenin belen bërge, yeneşe.

1965

* * *

5350 Běrěңçě tav...

5355 Anda yatmıy toman,
Üz vaqıtında şavlıy yaz anda.
Bërëncë tav,
Bëlesëñmë, qayda? —
Bëz yeşegen danlı Qazanda.

5360 Bërëncë tav...
Cirde bërëncë tav...
Torgan çaqta dönya uylanıp,
Qarağan şul tavdan İdël aşı,
Qarağan yeş batır Ulyanov.

5365 Bërëncë tav...
Tavlar biyëk, tëke,
Ul mënmegen tavlar yuq alar...
Bërëncë tav
Ulyanovnı köte.
Köte anda tın, qart yükeler.

5370 Bërëncë tav...
Anda yatmıy toman,
Üz vaqıtında şavlıy yaz anda.
Bërëncë tav,
Bëlesëñmë, qayda? —
Bëz yeşegen danlı Qazanda.

1965

YARLAR, YARLAR...

5375 Çır-çuv kile bötën tire-yünëm,
Qoyılıp qalğan çıbıq ye salam.

Yarlar, yarlar, sěz zur kerez töslě:
Qoşlar küpmě oya yasağan...

5380

Yarlar, yarlar, ħalıq küñělě kěběk,
Sěz qatlavlı, tordım oyalıp;
Cırlarıma miněm sězde urın
Tabılır miken? Tik běr oyalıq...

1965

QIRGIY

5385

Avıldan çitte almağaç
Üse yalgız, qırğıy ul...
Yaznı da qarşılıy yalgız,
Çeçek ata, qormıy ul.

5390

Buranda çañğıçı yeş kız
Qalğan kěběk adaşıp,
Tuñmasın, çağır avılğa,
Qotqar üzën, al deşep...

5395

Töske de urta, urtaça,
Buyğa artıq üsmiy ul...
Yalınam bězge küçerge,
Yalınsam da — küçmiy ul.

Avılda küp alar, bik küp,
Tarta lekin qır mině,
Üzēm de bēlmiym: ni oçen
Yaratam şul «qırğıy»nı?

1965

* * *

5400 Dėkabristlar altı ayda uzğan...
Şul uq yulnı Çeĥov — oç ayda...
Siña seyər, siña Çeĥov nerse,
Tevlėk te kúp, tot ta oç eyde.

5405 Ekiyettegė aq atlarda tögəl,
Utırdım da kittəm «TUV»largá —
Eytərsėñ le ciberdėler minė
Cırlarımını yulda qıvarğa.

5410 Cırlarımınñ artınnan min oçtım...
Aşıqtıra zaman: ey, qalma...
Cittəm qıvıp tayğa öslerėnde,
Cittəm qıvıp zeñger Bayqalda...

1965

MİN YUL SORIYM...

5415 Halkım minəm gómėrė buyı çitte...
Çitte... haman beĥėt tartamı?
Çita... Çatta militsionėr tora,
Ul da bėznėñ Qazan tatarı.
— Tatarça cır-plastinkalar yuqmı?
Elfiyeler, İlham Şakirov?..

5420 Tañ aldınnan Çita uramında
Söyleşebėz ikev şav kilėp...
Min yul sorıym,
Ul minnen cır sorıy...

Plastinkalar — elle mēñ minēm:

Yanda alar, canda alar, canniñ

Küzenegě sayın moñ minēm...

1985

5425

TATAR ҲАТINI

Barmaqlarniñ oçı bēlen gēne

Çēmētēp totıp yavlıq poçmağın,

Üzēbēznēñ Ҡazan artında sin,

Tatar Һatını, küpmē oçradıñ.

5430

Üz avılıñda, çişme yanında da,

Aptēkada bulsın, kibētte —

Sin şul haman, sin gēl tartınuvçan, —

Kronşadқа çaklı kilēp te.

5435

Bēz bērvaxıt şulay kōz ayında

Leningrad buylap atladıq...

Küñelde hem çēmodanda şıgır,

Şıgır citmiy, şıgriy atnalıq.

5440

Kronşadta kiçe... Kronşadta

Һerbiyerçe bēznēñ Һel, diyler...

Anda da sin... Diñgēz sinē zalğa

Irgıttı kük... Zalda Һerbiyer...

5445

Şundıy itēp tıñladıñ sin, yanda

Şavlap tordı diñgēz tañğaça...

Oşatmağan kēşē oşatmasın,

Uyna garmun, cırla tatarça...

Sin bulmağan cir yuk, sin herqayda,
Ayırılmadıñ lekin tëlëñnen;
«Teftilev»në cırlap, plastinkalar
Sinëñ küñel këbək tëlengen...

1965

* * *

5450 Tuğan yaqta her tal cırlıy
Üz-üzëne, tın ğına...
Cırlıy her tal, cite ëñgër,
Tınnıy alar, tön bula...

5455 Tuğan yaqta her tal cırlıy,
İrkën monda her talğa...
Cırlıy her tal, batırlıqñıñ
Bilgësë kük her tamğa...

5460 Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Cırlıy yargä nıq basıp;
Monda bar da üz digençe,
Monda her tal — Nėkrasov.

1965

ÜRLERĔÑNĔ MĔNGEÇ...

5465 Ürlerëñnë mēngeç, tuğan yağım,
Reşëñ bëlen bitëm yuvdıñ sin;
Hervaqıtta bëрге urtaqlaştıñ,
Urtaqlaştıñ barın-yuğın sin.

5470 Ürlereñne mängeç, tuğan yağım,
Cilferdede yeşel külmegem...
Ni öçendër başka töşte tügël,
Ürlereñde yeşem tügemän...

Ürlereñne mängeç, tuğan yağım,
Ekrän deşep, minë tuqtattıñ...
Bar cılısın toyıp yatarımın kük
Ülgeç te min sinëñ tufraqnıñ.

1965

* * *

5475 Җойınıп үскен су buyı,
Şılt ta itmiy yaq-yaqta...
Yeşerge riza min monda
Eylenep bër yafraqqa.

1965

* * *

5480 Ebiylerneñ iske sandığında —
Namazlıq hem yaña uvğan kër...
Anda tariyh, anda bër poçmaqta
Tuqay üzë yata, «Tuğan tël».

1965

* * *

5485 Kiç, İdël... Parohod aşıqmıy,
Miçkeler, қапçıқлар öygenner...
Këmnerdër su kère... yuq, alar —
Җayçandır бөз kisen imenner...

5490 Běr polk athılar yöze kük,
Eytërsëñ komandir — çitte töp...
Paroğod şiklene, borıla,
Ütebëz tın ğına çitletëp...
Artımda kıçkırgan tavişlar...
Alarnı töpke min batırğan...
Kiç. İdël... Qalqalar ekrënlep,
Qalqalar tirennen batırlar...

1965

* * *

5495 Cır yazmışı — қоş yazmışı këbëk,
Bër tireden üte yulları;
Cır da қайқақ yıgılıp töşe cirge,
Küterële қайқақ yuğarı...

1965

* * *

5500 Kötüvçëler tapқан çişme këbëk,
Cırım minëm, sin de ulaqsız.
Şul çişme kük sin de tınıç aqtıñ,
Şul çişme kük sin de gönahsız.

1965

BËR TAVDA UN ÇİŞME...

5505 Bër tavda un çişme,
Unısı un töste,
Yuğıyse, bër uқ tav,
Yuğıyse, bër uқ cir,

- yulı bër...
- 5510 Bër tavda un çişme,
Tınnıylar bër kiç te,
Çeçeklə cey elə,
Atlı hem ceyvlə
yulıgır...
- 5515 Bër tavda un çişme,
Unısı un töste;
Bërsə tiz bolğana,
Bërsə tiz moñlana,
qom-taşta...
- 5520 Bër tavda un çişme,
Yulların sin kisme,
Ağışı un törlə,
Tavışı un törlə,
moñ başqa.
- 5525 Bër tavda un çişme,
Un yeş kız — un töşte,
Söyleşəp tuymıylar,
Tuy diyler, tuy diyler
çiberler...
- 5530 Bër tavda un çişme,
Sərəñnə sin çişme,
Sərəñnə çiberler
Dönyağa siberler,
siberler...

1965

* * *

5535 Sorı taşқа utırıp şıgır yazğan
Şağıyr kēbēk, uyda yeş çagan.
Yar astında kēreşeler tūğēl,
Güya cırlar oya yasağan.

5540 Aq paroğod «Musa Celil» uza...
Ayagüre basıp yeş çagan
Cavap bire aña, tavişları
Bēr-bērsēne bik nıq oğşagan.
1965

BĚZ POĚMA YAZDIQ

5545 Tarta küñēl İdēl buylarına —
Yalgızlıqtan, eçēm poşqanga...
«Yeşlēk yulı» * suğış allarınnan
Cıyğan idē bēznē Oslanga.

5550 Bēz poēma yazdıq: Qara Eğmet, **
Zeñger Eğmet ***, Musa, Hesenner...
Oslan tavındağı beyremnerde
Tuvmyı iken yağşı eserler.

Poēmanı kēm de uqımadı,—
Anda turı, tigēz, çıqlı yul...

---

* «Yeşlēk yulı». Suğış aldınnan bēr tōrkēm şağıyrler kollēktiv eser yazdılar.

** Qara Eğmet — Eğmet İshak.

*** Zeñger Eğmet — Eğmet Feyzi.

Çınbarlıқта ise kıyınraq,
Avırraq bulıp çıktı yul.

5555 Tormış bəznə, buyıbizğa qarap,
Təzəp kuydı başta bər cəpke,
Annan siptə törlə frontlarğa,
Siptə sazlı Volhov, Rjəvka.

5560 Musa yördə uy-hesretke batıp,
Esirləkte batıp tuzanğa...
Tufan bəznəñ tılda utırsa da,
Barmadılar hatlar Tufanğa...

5565 «Ciñüv» digen zur pəçatən suğıp,
Əşəbəznə tormış rasladı.
Frontlarda kənnarı küp tamdı,
Şağıyrlernəñ şuña az kəni.

5570 Kəriym kəyçək uzğan yulıma min
Kəyşlirək tüşten, Oslannan;
Həzər ində açıq eyte alam:
Yeşlək bəznəñ dörəs oçlangan.

1966

TORİGİZ, MUSALAR!

5575 Kəyvaqıt küp törlə
Uylardan yödiysəñ...
Kile bər cir buylap
Kıçkırap yöriysəm:
Basuvda — arışlar,

- Bağçada enisler
Ölgërdë, torıgız,
Torıgız, Alışlar...
- 5580   ayvaıt tınlıqtan
açasıñ yüriy sin...
Kile bër cir buylap
ııııp yöriysëm:
Doşmannar tınmaslar,
5585   oyalar yañadan
urğaşlar, torıgız,
Torıgız, urmaşlar...
- 5590   ayvaıt isniym de
Çeçeklë cil isën,
Kile bër cir buylap
ııııp yöriysëm:
Çeçekler üseler,
Kön sayın tormıšta
Sëz kirek, torıgız,
5595   Torıgız, Musalar!

1966

HEYKEL URININDA UYLANUVLAR

- 5600   Başqa çata gël kisetëp kildë
Bëznë zaman: artı ceyëlme...
E bu yulı bër de ikëlenmiy:
Heykel kirek, didë, Celilge.
- Ul odretlë, ul yörete eşnë,

Ul mēñ yıllar buyı biyētken...
Heykel öçēn urın saylıy zaman
Şağıyrlerge — eybet, biyēkten...

5605

Şeher Sovētınıñ qarşısında
Qalku urın... çınmı, eyt elē:
Aleksandr II nçeneñ, imēş,
Şul urında torgan heykelē?

5610

Biyēk urın, biş yöz ğasır tulğan.
Tariyhı da şunda, tirende...
Şul urında meñgēleşsēn şağıyr,
İçmasam üç itēp tiranga.

5615

Cıyılır bēr kōn Eħmet Simayıvlar,
Şabayıvlar, Ğaynan Qurmaşlar...
Çitte — bēрге, üz ilēnde nige,
Monda nige bēрге bulmaslar?

5620

Cıyılır alar Celil tiresēne —
Bēznēñ kēşēler, bēznēñ ilnēkē...
Bēr heykelge urın saylıy zaman,
E küñlēmde minēm — unikē...

1966

* * *

İdēl buylarında tañnar moñsuv,
Tiyēp tora yargā şul tañnar...
Musa taşlap kitken köymelerde
Devam ite yulnı Çulpannar...

5625 Yeşlëkke Һas bër aşkınuv bëlen
Musa eşë buylap kileler;
Musa Һomrën yalgap yöriyer kük
Tın yarlarda tuqtap köymeler.

5630 İdël buylarında tañnar moñsuv,
Moñsuv Һisler urğıy tirennen.
Musa taşlap kitken köymelerge
Sağışlarım minëm töyelgen.

1966

1967—1970

Enkey Һatiresë

* * *

5635 Bu dönyadan meşekatsëz gëne
Kitüv idë bötën tēlegē...
Enkey üldē... Eylene bik avır,
Köçke-çöçke minëm tēl elē.

5640 Bereketē oçmasın dip yortnıñ,
Ekrën gëne yabıp işëknë,
Yördē enkey,
Olılığın bēlēp,
Üz digençe yeşep eş ittē.

Üz Һulları bēlen soñğı tapqır
Urın-cirën üzē sēlëkken.

- 5645 Běr faydasız tora min şherden
Ėzlep alıp qaytqan sölëkler...
- 5650 Qaygılarını suvırtası idë —
Qaygılargá bulmıy qullanıp.
Enkey üldë,
İcatımñıñ nigëzën
Taşladılar këbëk qubarıp...
- Bëznëñ öyde ut ta tonıq bügën,
Enkey tavişı yukqa — öy şere.
Min yözënnen miña hetërë qalğan
Çaqlarına ëzliym işare...
- 5655 Hıfalağan: «Ansız çıgarırlar,
Ansız cirge-gürge salırlar,
Qaygılarını yuvışırğa gına
Ölgëreler, aqrı, şağıyrlar».
- 5660 Yazılaçaq şıgırlerëm yılıy,
Öy hëllerën tıñlap yılıylar —
Bër poçmaqqa posıp, üksëzler kük,
Yöregëmnë tırnap yılıylar.
- 5665 Bu dönyadan meşëqatsëz gëne
Kitüv idë bötën tëlegë...
Enkey üldë... Eylene bik avır,
Köçke-köçke minëm tël elë.

1967

* * *

- 5670   ǰurıǰkanı suvıǰ idě anıñ,
            Cılı çaǰta alsın dip ǰaběr,
            Eyte idě bik yıǰ...
            Enkey üldě,
            Üç itkendey, tıǰta — děkabr...
- 5675   Kinděr suǰtı enkey, cěbě bětkeç,
            Şürělerě asǰa şıvdılar.
            Aǰlı-tuǰlı üsték, eytěrseñ le
            İdendegě şul buş şürěler...
- 5680   Köně-töně kinděr suǰtı enkey,
            Nıǰ bulsın dip, ǰullar ǰısalar,
            Çıǰar urın tapmıy, cetmedegě
            Çabaǰ kěběk uynıy susalar...
- 5685   Çepler töslě çebelengen yullar,
            Artta bėzněñ ütken zaman bar;
            Min tuzdırıp miç başına atǰan
            Bişmetlerde küpmě yamav bar...
- 5690   ǰaltıraǰan yoldızları bėlen,
            Bězge ǰırın torǰan ayınıñ
            Zarı bėlen, yoldızlar kük tuñǰan
            Bereñgěsě bėlen marınıñ,
            Meñgě şomlı kiremetě bėlen
            Yeşiy minde bu yaǰ... Çatnama
            Suvıǰ tıǰta... Öreñgěler şartlıy,

E d kabr Őuņa Şatlana...

«Cılı ata k m g z...» K n l, ağrı,
Cılı ցına t liy ul yeşte...
 lge barib r t g lm ni? — T g l,
Barib r t g l iken  lge te...

5695

1967

UL DULINNAR...

Tuğan yaşta, k r niym ց ne  rden,
Őatlıցınnan arış duv ubar:
S y nee b lek  m t it p,
ırlar buylap y g r r dulınnar.

5700

ırlar buylap y g r r dulınnar.
ara-uıl... Őundiy t s k rgen.
Y g r r alar yuldan aytıp kilgen
Atrar, maŐınalar  st nnen.

5705

Alda avıl, enkey torğan avıl,
V tpunktı ցına  ts nner,
Ul dulınnar b zn n isk  zirat
oymasına yatıp  ks rl r.

1967

K N L N S N N A, ULIM

5710

iye baası. A munça,
A munada  stel m.
Enkeyge oşıy, bilg l ,
Min m Şunda  Őlev m.

- 5715 Aşarıma ҡuyıp ҫıға: —
Tamağıña ҡap, balam,—
Şavlatmıy bala-çaғанı,
Cil de ütmiy ҡapқadan.
- 5720 Tora postta, tarta tesbiyh,
Tarta, fikër tuplıy ul;
Nersenëdër kirë ҡaға,
Nersenëdër һuplıy ul.
- 5725 Ҷapқа төбәнде көн buyı
Deşmiy-tınmiy utıra.
Süren gëne ҡoyaş төşe
Bitëndegë tutına.
- 5730 — Ye uқıp ta күrset indë,
Bëtsën elë şigëm bër... —
Vraç këbëк ҡulım totıp,
Ritmin ҡapşıy şigirnëñ.
- 5735 Sıypıy, cibermiy ҡulımnı,
Cırdan ëzliy aқılım.
Beyesë de gadiy gëne:
— Künëleñ sinëñ aқ, ulım...
- 5735 Ҷiye бақçası. Aқ munça,
Aқ munçada östelëm.
Enkeyge oşıy, bilgëlë,
Minëm şunda eşlevëm.

1967

* * *

- 5740 Unaltı yort bėznėň tıkrıkta,
Bötėnėsė barı unaltı.
Şul bėr tıkrık — uzğan suğıšta
Yartı vzvod kėşė yuğalttı.
- 5745 ƘapƘa tőbė sayın — bėr topol,
Yanda bişter, yullar uñarmı?
Hetėrlete alar yort bėlen
Savbullaşıp torğan ullarnı.
- 5750 Şunda Ƙaytam, min — şul tıkrıktan,
Ƙaytam, çatta toram tuğtalıp.
Bėznėň tıkrık... Yağtı urtada...
Eytėrsėň le ütken tup yarıp...
- 5750 İskė, tiren Ƙoyı Ƙarşında
Tuvıp-üsken yortım bar minėm.
Basıp çatƘa, ğadet buyınça,
Çordaşlarnı eçten barlıymın.
- 5755 Bu — suğıştan Ƙalğan bėr ğadet.
Alar bit yuğ, barla, barlama...
Çėmodanım minėm söyrerge
Çat başına cıyıla bar bala.
- 5760 Barlıym... sanıym. Sizėp, balalar
Ƙıçırılar: bėrge sanıyğ, dip.
Babaların tanıym küzlerden:
Busı —Rehim, busı — Saliğ, dip...

5765 Yešteşlerëm bëttë tıkrıktan,—
Sagınam Ferit, sagınam Eyüpnë...
Tik min isen, seyër hıs minde:
İsenlëgëm öçën gayëplë...

Unaltı yort bëznëñ tıkrıkta,
Bötënësë barı unaltı.
Şul bër tıkrık — uzğan suğısta
Yartı vzvod këşë yugalıtı.

1967

* * *

5770 Yañgır yavıp üttë ekrën gëne,
Yuvaş kına, yuvaş kına.
Tuğan yaqka qaytam, min aşkınam,
Yul aşkına, yul aşkına.

5775 Yañgır yavıp üttë matur gına,
Bër hevëfsëz, bër hevëfsëz.
Al, zeñger, çuvar yavlıqlar
Börkenëp sëz, börkenëp sëz,
Çeçekler, këmnë kötesëz?
Min yıraqtan, min yıraqtan...

5780 Qırlar tın... Enkey deşe kük...
Tik zirattan... tik zirattan...

1970

* * *

Enkey, sinnen küpmë işëttëm min:

- 5785 Nigěz uynıy, disěň.
Ul ğına az, citmese sin elě:
Nigěz uylyy, disěň.
- Niçěk indě, enkey, bėzněň nigěz
Taş ta tufraq bit ul...
Taş ta tufraq... lekin bötěn uynı
Yata tuplap bit ul.
- 5790 Yata tıñlap yörek tiběşěňně,
Küp devěrler kiçe...
Küñlěň bėlen bėrge uynıy nigěz:
Küterěle, tőşe.
- 5795 Borçılasıñ... sizěp tora nigěz
Bu qayğıñnı anda...
Taş ta tufraq... Bişěk cırıñ sěñgen,
Tuqay moñı anda.
- 5800 Bu nigězně şular totsa totar,
Başqa bėrni totmas...
Uynıy nigěz, yata dürt poçmaqta
İñěp cirge dürt taş...

1970

* * *

- 5805 Bėlem ğezěr qaytqan sayın avır,
Qıyın bulasın da,
Tarta haman, qaytam, söylemėn
Qoyı burasına.

İskë qoyı... Tiren, töpsöz, salqın,
Bërsë burap birgen...
! Tarta haman, qaytam, şul qoyığa
Cirnë urap kilem.

5810 Suğış çitte, yıraç — kürënmegen
Suğış bëznëñ çattan...
Enkey kön de irten şul qoyınıñ
Çıgıp bozın çapqan.

5815 İskë qoyı... Yeşlëk bilgë salğan,
Minëm de bar tamgam.
Çaqrıp tora elle qayda töpte
Süz quyışqan tañnar.

5820 İskë qoyı... Köç hem gäzap bëlen
İñğıraşa çıgır,
Içqınır da çıgır, özëlër kük
Ütken yıllar — çılбір...

Bëlem hezër qaytqan sayın avır,
Qıyın bulasın da,
Tarta haman, qaytam, söylemën
5825 Qoyı burasına.

1970

1967 — 1968

Nëmëts defterënnen

*1966 yılıñ fevralënde Berlinda Germaniya
Demokratik Rëspublikası yazuvçıları Lenin premiyesë
layreatı Gëroy şağıyr Musa Celilnëñ 60 yıllıgım*

*ütkerdëler. Ul tantanağa Musaniñ yaqın duslarinnan
bërsë tenkıytçë Ğazi Qaşşaf bëlen bëрге min de
katnaştım. Bëz Beymar, Leyptsig, Drezdën, Şvedt këbëk
şenerlerde buldıq. Musaniñ ëzlerë buyınça yördëk. Bu
şıǵırlar şundaǵı uylanuvlarnıñ neticesë bularak
tuvdılar.*

QAŞŞAF DUSQAY

5830 Qaşşaf dusqay, avır yul yaruví,
Qıyın da soñ, bigrek çitën le,
Eger Musa üzë çağırmasa,
Qaya indë bëzge çit ilge?

Onıtmaǵan Musa, qayǵırtqan bit
Sinëñ bëlen minëm haqta da;
Ul çağırǵaç, röhset itmiy qara,
Ülgennernëñ haqın haqlama.

5835 Qaşşaf dusqay, heyërlëge bulsın,
Qulıñ kısıym, qulıñ bir miña;
Tatar şaǵıyrënëñ beyremën de
Ütkersënner elë Berlinda.

5840 Mondıy beğët bëzge az ëlege,
Hörmetlë zur pasport kësede,
Ëçten haman min ısanıp bëtmiym,
Ul kësede indë kërse de.

5845 Suǵışqanda lekin aldan yördëk,
Maqtav yavdı: tatar, başqort sëz...
Ul çaqta eş ciñëlërek idë,

Berlinga böz kerdäk pasportsız.

5850 Ėžen bëtëriyk herçaq tatarlarğa
Rifmalaşıp töşken taplarnıñ;
Tuqay bēlen, Celil bēlen raslıyq,
Böyēklēğēn raslıyq tatarnıñ!

1967

DUSLARNI ĖZLIYM

5855 Yeşlēğēm iske töşērēp
Tora hamam artımda:
Ceygē öyrenüv uzdırgan
Çastta —Qaban artında
Söyledēk şıgır; Musa, min.
Yazmışqa tağıлмаған,
Bolay iyergen, üzēne
5860 Yalgış ta kağıлмаған
Yeş bēr kız bēznēñ arada...
Tormıšta ul inanğan
Şıgırge; bērge qaytabız;
Atlıbız, kız — iñ aldan.

5865 Tuqtavsız, özlēksēz, meñgē
Öste şulay yan, qoyaş!
Kinet qarañğı qapladı
Arış qırın yartılaş.

5870 Yuq qına yañgır qurqıttı,
Kölem, kölep buşamıym;
Tufliler — qulda, yögērdēk,

Běz öçev: kız, Musa, min.

5875 Bërge şul yañgır astında
Caylap barası iken,
Yañgır kitërgen yeşenner —
Alar narasıy iken.

Zurları yıraқта bulğan,
E běz haman yögërdëk
Çarşına şularnıñ, utta
Yaralanıp yığıldıq...

5880 Duslarnı ëzliym. Duslarnı
Suğış utı yandırdı...
Yögërmiyim hezër, tön buyı
Tıñlap yatam yañgırnı.

1967

* * *

5885 Berlinda Duslıq yortında
Nëmëtslar hem tatarlar.
Tatarlar... Başqaça bëznë
Tağın këm dip atarlar?

5890 Yözënde sağış, tik sağış,
Üzë de ul, tügël de...
Berlinda olı meclësnëñ
Celil utıra türënde.

Yöreknë sizdërmiy kisken

5895 Üpkelë küz qaradı,
Qalınayǵan, avırayǵan
Moñnardan küz qabaǵı.

Söyliy Qaşşaf, anı hetta
Ėçertme hem aşatma,
Bër börték te üpkelemes,
Süz gëne bir Qaşşafqa.

5900 Söyliy Qaşşaf, imëş, nige
Bëzge gorur bulmaska?
Tercëme iteler, tatar
Mohtac elë tılmaçqa.

5905 Töşe töbëne tariyhniñ,
Tariyh bëznëñ tarqav ul...
Basıp şigrëne Tuqayniñ
Taǵın öske qalka ul.

5910 Tercëme iteler avır,
İntëgeler su ëçëp,
Min de Berlingaça kildëm
Şul tël öçën suǵışıp.

5915 Tuqayda tëlë totlıqtı
Tercëmeçë nëmëtsniñ.
Öyrengeñ — gomër-gomërge:
Min östën de min östën...

Hislerge tiydë, hislerge —
Tuqayda bit tuqtaldı;

5920 Bulışmıym yüriy, e nēmēts
Eyte almıy Tuqaynı.
Min qunaq, miña barıbēr,
Segat ütsēn, kön ütsēn.
Bulışmıym yüriy, tatarıñ
Tēlēne, diym, künēksēn.

5925 Künēksēn, böyēk Tuqaynı
Hiçkayçan onıtmasın;
Sengatnēñ gasırlar buyı
Nıgıtqan nıgıtmasın

5930 Üttēler atlap Tuqaylar,
Tuqaylar hem Celiller,
Yañğırıy alar Berlinda,
Nige tağı deliller?

5935 Şinēlē güya ēlgēçte,
Şinēller arasında;
Utıra Celil Gētēlar,
Şillērlar arasında.

Berlinda Duslıq yortında
Nēmētslar hem tatarlar.
Tatarlar... Başkaça bēznē
Tağın kēm dip atarlar?

1967

* * *

5940 Berlinda, yıraq Berlinda

Uyly-uyly taň qaldım:
Tağın da köçlerek yaňry
Moňı çitte tatarıň.

5945 Moňında kürem tatarıň
Ruğın, köçen, savlığın.
Tıñly nēmetslar Musanıň
Plastinkada «Sagınuv »ın.

5950 Musa da tıñly: üzë bit
Bulatova Mönire...
Oçraştılar, yılaştılar
Qaramıyça bėrnige.

5955 Būğen beyrem; mondıy beyrem
Niçe yılğa būğen bėr.
Oçraştılar, yılaştılar;
Qısqa iken bu gomer...

Suğış açkan ayıň sinėň
İň beğetsėz ayındır;
Germaniya, anı, Germaniya,
Nige ilden ayırdıň?

1967

5960 BAĞI QABĖRĖ YANINDA

Bar minėm aldan birėlgen
Sıyar-sıymas vaqtım.
Yulıqtım kilėp qabrėne
Sėbastyan Bağınıň.

5965 Yal ite çirkev... Běz monda
Başka ilden, diyběz.
Urtada Baḡ qabrě... Qaběr
İden bėlen tigěz.

5970 Yal ite çirkev de, Baḡ ta,
Qullar, qullar arġan...
Qaydadır türde, biyėkte
Ul uynaġan organ.

5975 Kũñėlden tőrłė teėsiyrler,
Kürgen sinnar çıqmıy.
Köyliyer organnı, öste
Kügerçėnner yoqlıy.

5980 Köyliyer, yañrıy çirkev,
İkė ilge moñın
Tarata, çiklerė bėte
İkė Germaniyanėñ.

Köyliyer, millionnar canın
Cirde yavlap alġan,
Biyėkten devletler bėlen
Söyleşe kük organ.

5985 Uquvçım, üzėm bėlgençe
Siña söylep baqtım.
Yaratam zur ruḡın min de
Sėbastyan Baḡnıñ.

1967

* * *

- 5990 Borıngı, iskë Vëymarda —
Yortında min Gëtëniñ.
Çıqtı da eyttë kart Gëtë:
Bëraz ğına köt, ënem.
- 5995 Kötemën tatar malayı,
Min këçkëne tavişlı,
Öyrendëm barı öçëncë
Tëlden uqıp «Faust»nı.
- 6000 Kërdëm, adaştım, zur dönya,
Mëne siña, uqıp üs...
Adaştım... Eyë, yeşegen
Bülmelerë utız öç...
- 6005 Vëymarda üzëm... Yıraqtan
Nomërda utın kürëp,
Tuqaynı uylıym, uylata
Hervaqıt ükëndërëp.
- 6010 Tariyhı meşhür bay «Bolğar»
Nomërnıñ iñ ötëğën
Birgen aña, bër bülmesë
Qader de yuq Gëtëneñ.
- 6010 Bu — şulay. Bëlem, Tuqayğa,
Bëlem, avır bulğanın;
Alıştırmas idë barıbër
Çitke salqın «Bolğar»ın.

1967

* * *

6015 Buğəvaldnıñ ƙapƙasına yazƙan:
« Her ƙeşəge — üzənəñ öleşə ».
Cirden avır ƙöyək isə bere,
Havasına səñgen ƙöl isə.

6020 Timər miçler suvınmaƙan töslə:
Öslerəne salƙın su orıp,
Ey, uzası kile, lekin şunda
Alırlar ƙük yalƙış suvırıp.

Buğəvaldnı ƙarap çıƙuv cite.
Bər üzənde ƙüpmə ƙorban bar!
Totƙınnarnıñ soñƙı süzlerən de
Stənadan monda ƙırƙannar...

6025 Əlegərmən ƙəbək yangan miçke,
Başƙan cirəm kinet ubar da...
Ƙayçandır bit «Faust» bəlen şaşıp,
Gətə yörgeñ monda urmanda.

6030 Gətə yörgeñ, ceygə irtelerde
Ruğlanırƙa ƙilgen Vəymardan...
Aƙıl citmiy, şuşı izgə urın
Cehennemnəñ üzəne eylengen.

6035 Ƙapƙa töbəndegə bər savıtƙa
Kite herƙəm aƙça töşərəp;
Tiyənnernə lekin salıp ƙına

Tınıçlana almas kěşělěk.

6040   Şofěr-něměts, běрни bulmağanday,
Maşınada izgě meydanda
Aşap aldı; bězně ilte Һezěr
Tamaқ yalğar öçen Věymarga.

1967

İMEN TUҚMAҚ

6045   İmen tukmaқ... Anı küpten
Babam merhüm қuyған yasap.
Kirek bula idě bězge —
Utın kissek, utın yarsaқ.

6050   Ėşě tik şul: çöyge iplep
Suққalası, bergelesě;
Canga rehet; күз aldında
Üse utın erdenesě.

6055   Bar bit utın yaruvniñ da
Lezzetě, běr seyěr hisě;
Yeşesěn Һězmet, yeşesěn
İpiy bėlen çeyěr isě...

6055   Ėşě tik şul: utın yaruv,
Ėşě bětkeç, avlaқ cirde
Yata idě lapasta ul
Běr zıyansız avnap cirde.

Çöylerě de, baltası da

6060   Җары идә үз ittәрәп...
                          Yata идә күlegede,
                          Әшlep arǵan mujik kәbәk...

6065   İmen tuǵmaǵ, salmaǵ tuǵmaǵ,
                          Kürdәм бүgән Buǵәнvaldta;
                          Kәşә tukmap kön it, imәş,
                          Ğaceplenme bu һikmetke.

6070   Tiren podval. İñ zur rolnә
                          Kilgen ütep tuǵmaǵ anda;
                          İñregen cir avıruv, һelsәz
                          Esirlernә tuǵmaǵanda.

6075   Torgan yotıp timәр miçler
                          Ülәklernә bәrem-bәrem...
                          Yata tuǵmaǵ... renciy aña
                          İmenner hem öreñgәler.

6075   Җуш, yalın — utın yarırǵa
                          Һezәр indә barماس kәbәk.
                          Yata üz ҡorbanın kәtәp,
                          Yalǵa talǵan palaç kәbәk.

1967

DAVILLARNIÑ ӘÇӘNE

6080   Җayçaқ şulay bәр de sizdәrmiyçе,
                          Aqrın ğına sızlap can yılıy.
                          Berlin süzә minde Rjәv, Orәl
                          Җırlarınнан kilәp yañǵırıy.

6085 Alman cirě buylap seyeĥetke
Çaķırsa da barır yul bėznė,
Kũňėl ilde; ilde her avılda
Heykel tora kızıl yoldızlı.

6090 Ĥislerėmnė suĥıřlardan ayırıp,
Tınıç eşke kıayçan tuplarımın?
Kõnbatıřta ipteřlerėn tanıym
Bėzge karşı atķan tuplarınıñ.

Kũňėlėm minėm dõnya bėlen tėtrep,
Anıñ bėlen bėrge tirbelgen;
Totıp ala bik tiz tonıķ kına
Avazlarını yeřrėn tirlardan.

6095 Bik kıyerėnkė dõnya, řıĥırler de
Soñġı çikke citėp kıyerėle.
Davıllarınıñ eçėne yulım minėm,
Yuķ borıluv artķa, kirėge!

1967

ĖMBLĖMA

6100 Ėmblėma... Ėmblėma...
Bėrkėtkenmė — bėrkėtken...
Ķuna kıayçak kũkregėñe
Eteçler hem bõrkėtler.

6105 İller, şeherler... Alarınıñ
Bėldėm illė yolasın.
Kõnbatıř Berlinda mıña

Berlin ěmlěmasın
Taqtılar. Berlin — ayu, diy
Şunda yeşrek běr něměts.
6110 Ayu, diy... Ayu těgělěn,
Eytěrsěñ, běz bělmiyběz.

Kěşěge tiymiy, yenesě,
Eybet, tınıç ĥolıķlı...
6115 Işandıрмаķçı... Eytěrsěñ,
Běz uzmaĥan frontını.

Ayu gěnahsız, tost totam
Ayu isenlěĝěne,
Berlinniñ lekin ışanmıym
Ayu ikenlěĝěne.

6120 Kěnbatış Berlinda isnep
Yaña suĝış sěrěměn,
Ütkennerěmnen aynımıy,
Haman uylap yěriyměn.

6125 Ayu, diy... Yüriy ul něměts
Üzěn měşķěn ite kük.
Tariyh ta ķayķaķ şayarta,
Ürtiy, mışķıl ite kük.

1967

YULLAR, YULLAR

6130 Min Germaniya buylap atlıym, yarsıp
Tamırlarda tibe ķan miněm.

Yul bir, taypıl çitke... Açı, usal
Tavışı yañrıy çorniñ — konvoynıñ.

6135 Borılıp qarıym çirək gasır artqa:
Yeş tamğan da cirge, kan tamğan;
Kür, atılğan yöreklerge oñşap,
Yul buyında yata qantarlar.

6140 Yullarnı da yuvğannardır töslë,
Şundıy şoma alar, ey, tigëz,
Bu ezlernëñ qaysı Alışnıqı?
Musanıqı qaysı, eytëgëz!

Yullar, yullar... Ul qurqınıç zaman
Tik ülëmnë monda şah itken;
Şahitlar yuq, yaratmağan zaman
Qaldırırğa cirde şahitlar.

6145 Min Germaniya buylap atlıym, ezle,
Törmelernëñ işëğën qaç barıp;
Bër yılıysım kile alar uzğan
Şul yullarğa minëm qaplanıp.

1967

BĚLGENNER TİK TORA

6150 Bëlgenner tik tora, bëlmegenner
Söyliy kübrek: Musa — bahadır,
Ul — Gerkules... Söylesënner eyde,
Sin üzëñçe cırla, beha bir.

6155 Kõn ütsěnge yazğan cırlar bėlen
Şaqqatırıp bulmıy bu ilnė.
Buyı anıñ Puşkin, Lermontovlar,
Tuqaylardan kilgen buy indė.

6160 Yöregė de şularnıķı kėbėk.
Şağıyrlernėñ yulın ған kisken,
Ėşė bėtkeç, alıp pistolėtın
Bėznėñ çorga çöygen Dantėslar.

6165 Totқан faşist cirge tőşkençė ük,
Taşlamağan anı ul çitke;
İspaniyanėñ yöregėne atқан,
Lorkalarğa atқан, Fuçikқа.

Tormağan ul sörtėp, çistartıp ta,
Azatlıqқа anı tőbegen.
Yaña buvın şağıyrlern köte,
Celillerden buşap, tőrmeler.

1967

6170 TATARLAR YILMAYIP ÜLDĖLER

Öyėmnėñ yanında cil yılıy —
Bik yıraқ yul uzğan ul, bėlem.
Musalar turında ħeber bar:
«Tatarlar yılmayıp üldėler».

6175 ħeberde totқınnar avazı,
Mėñnernėñ yoқısın ul bűler:
Bėz şahit, bėz kürdėk alarnı,

«Tatarlar yılmayıp üldeler».

6180

Cil iller buyınça kiter de
Tavlardan tavlarga ürmeler;
Tıñlağız, tıñlağız, diyer ul:
«Tatarlar yılmayıp üldeler».

1968

* * *

6185

Bu — Germaniya, suğış uzğan cirler
Töşere sině bik küp uylarğa;
Běrķayçan da adaşmassıñ, dustım,
Barsañ qarap Běthovėnnarğa.

6190

Adaşmassıñ, ħalıqlarnıñ yözėn
Yaqtırtalar şular, asılda;
Çıgıp basa şular sinnen alğa
Kimėnde bėrniçe ħasırğa.

1968

* * *

6195

Buldı monda, köreştė de kittė...
Ul köreşte yanğan, ħaynağan.
Sorıym haman: anı kürgen, bėlgen
Urınnar, dip, tağın ħayda bar?

Buldı monda, köreştė de kittė...
Mėnem ürge, ürnė sağındım.
Ķaysı ürde tuqtaldı, diym, Musa?

Këm kürsetër urnın şağıymëñ?

6200

Buldı monda, köreştë de kittë...
Ul köreşte alda, urtada...
Cibere ür ikëñçë bër ürge, —
Baram haman, artta ür kala.

6205

Buldı monda, köreştë de kittë...
Kıskalıqqa tormış öyrenen.
Ğaceplenëp yaña Germaniyage,
Tora basıp barı imenner.

1968

* * *

6210

Bik nıq, bik nıq üzgerdë bu dönya...
Heller eybet — helge kilgende;
Bülek ittë Tëlman Germaniyasë
Sirën çeçeklerë fëvralde.

6215

Bik nıq, bik nıq üzgerdë bu dönya.
Çağıştırıp qarıym min barın,
Uylıym ëçten kırık ikëñçënëñ
Tuğan ilde açı fëvralën...

Bik nıq, bik nıq üzgerdë bu dönya,
Niçëk indë şuña söyënmem!
Halıqlar çik aşa bër-bërsëne
Kübrek atsm idë sirënner...

1968

1968 — 1970

* * *

6220 Töngě ikě. Östel, keğaz, qara.
Yaz diym üzeme, nige tuqtaldıñ?
Yaz, yazmav bit oyat — terezede
Utı yangan qaqtı Tufannıñ.

6225 Yarışırğa qalğaç yarışırğa,
Şıgırlardan alqış küñelde...
Töngě ikě... Tik ikě ut yana
Tın urmanda, Aqkoş külende.
Söyleşeler bėznėñ terezeler,
Ni turında iken imnarı?
Tufannı moñ başqan, perde aşı
6230 Qar östene töşken moñnarı.

Almağaçqa keğaz tartma elgen,
Pėsneklerge anda cimnerė.
Yöregende pėsneklerden başlap
Bu tormışnıñ qarı, cillerė...

6235 Běr-běr artlı süne bėznėñ utlar,
Söyennem, yarıy kürdėk bu tañnı:
Söyennem: elė Puşkinnarınnan tış
Tuqaylı bu dönya, Tufanlı.

1968

DÜRT YARAN

6240 Siněň tös, siněň isteläk —
Terezedede dürt yaran.
Yuğaldıñ suğış kıırında,
Küñelde bėtmıy yaram.

6245 Tereze açsam, yıraқта
Kürėne sin kıtken yalan...
Onıtmıy sině dürt yaran,
Dürt yaran — ul dürt balañ.

6250 Üstě, zuraydı dürt yaran,
Herқaysı öçėn yanam;
Ciller қатрақ isse de,
Terezem қurқıp yabam...

1968

İZGĚ BĚR UT

6255 Ҳатинни да yeş balası bėlen
İske aldım bik yış frontta.
Rjėv çitlerėnde, қар östėnde
Tuñıp-öşėp yatқан minutta;
Saf suğıшта ğına buluvıma
İndě hezėr bėr yıl tuluvın
İseplıym de, kinet sağına idėm
6260 Üzėbėznėñ Tuқay klubın.

Tönner monda yaқtı, şundıy yaқtı,
Utırırğa mömkin cėp ėrlep....

6265 Bik yıraqtan şul klubniñ utı,
Běr kěçkěne utı cémëldep
Kürëne idě qar-burannar aşa
(Burannarnıñ cirde küp çağı),
Sündërem dip minomětlar attı,
Minomětlar... altı köpşelě.

6270 Öste tunıñ, kısqıa tunıñ siněñ,
Cennet kěběk tıştan ul tun, ey,
Ėçten cılıta tuğan yaqniñ utı,
Kürëmse de tıçqan utıday.

6275 Büreneden cidě qatlı itěp
Blindajlar buldım salmaqni;
İzgě běr ut kirek iken barı
Yeşer öçen siña sebepçě.

1968

BĖZNEŇ BUVIN — OZIN ÇILBIR UL

6280 Bězněñ buvin — ozın çılıbır ul,
Qırlar buylap uzğan yuldır ul.
Ozın çılıbır. Bik küp bocralar.
Ul bocralar — bar da běz alar...

6285 Memke torğan buvin başında,
Běr süz bėlen eytsek: mejaçı...
Avıl bėlen avıl arasın
Yarıp uzğan dönya nujası.

Cir — ikmegěñ, cir ul — yazmışıñ,

Her adımıñ çitke, yalgışıñ
Kěmnerněñděr özgen sınığın,
Küz yeşlerě tamğan solınıñ.

6290   Ҳезәр de bar Memke yılғası.
Bar da dörės, bar da çın monda ;
Cir bülgende şuşı yılғada
Yılağan ul yatıp çılıbırға.

6295   Dörěslěkně sörgeñ alға ul,
Bar avırlıq tōşken Memkege.
Söyliy idě enkey bu Һақта,
ReҺmet uқыym haman enkeme.

6300   Buvın-buvın ozın çılıbırını —
Hiç özělmes moñlı şul cırını
Niçe yıllar indě, ni zaman
Üzěm söyriym Һезәр mejadan.

6305   Yazlar şavlar anda, boz aғar,
Çıñlavınnan tınmas bocralar...
Dörės sızıp miken uzasıñ
Zamanıñnıñ sin de mejasın?

1968

ҲИСАП БІРЕМ

6310   Өлөkkөden күp нөçkerдө күñөл,
Күp üzgerдө, tulı sěr бөlen...
Üзөm haman tuған yaққа қarıym,
Arış avған yaққа sörlөgem.

Bik mökibben kitmese de Һalıқ,
Şağıyrėnėň Һadrė bar monda.
Һisap birem yılına bėr Һayıp,
Basıp enkey Һabrė aldında.

6315 Bik mökibben kitmese de, rehmet,
Қарşıлаған өчєn tiz tanıp.
Һisap birem, yaňa cırlarıma
Һezėrlenem ruҺiy Һistarıp.

6320 Rėhset alam yaňa eşlerėme,
Alam anıň Һeyėr-dogasın.
Bėr tuyғанçı can yılasın, eyde,
Yanda torған Һayın yılasın.

6325 Eyleneмėn bűten kėşėge min:
Kűnėl nurlı, cirge niқ basam;
Cirde iň zur batırlıққа ezėr —
Sularға sal, kirek utқа sal.

6330 Һıғам dönya Һarşısına, tiyme,
Yeşlerėñnė sörtme, yuvma, diym.
Cırnıň bőyėk urnın źzliy kűnėl,
Қabat ezėr avır yulға min.

1968

TIŞTA BURAN

Қaya alıp Һıғарın da bėlmiym
(Қızıқ өчєn eytmiym arttırıp),
Şıғır minė at kűk sőyriy Һayçaқ,

6335

Buran eçendegě at kěběk.

Ye fěrmağa şunda iltěp taşlıy,
Ye yuldağı bėrer muzeyğa,
Ye mektepke — kısqası, min könge
Yöz kěşěge, citem, yöz öyge.

6340

Қartlıғımnan tuyıp bara idēm
(Ey, қaptıқ ta бүгән, қaptıқ ta),
Қartlar yortı iken kėrgen öyēm,
Başım iydēm kilěp қartlıққа.

6345

Urınnarı yannarına tězělěp
Utırғannar, těge, çigeler...
Tön buyına şıgır söyler iděñ,
Şağıyrlěgěñ eytseñ sin eger.

6350

Tumboçkada yeşlěk resēmnerě,
Aқ keғazge salıp ramlıylar;
Қarıy ramnan yörgen yěgětlerě:
Emirğannar, Seğıyt Remiler.

6355

Bötěn töşte tertiy, çista, pöhte,
Öyde rehet, cılı — öy yaққан.
Қarıy miña Anna Karenina
Tumboçkada yatқан kitaptan.

Aқsıl yözlě, aқsıl çeçlě қарçıқ
(Eybet yeşiy monda, borçılma)
Қalğan oһşap yazın bala-çaға
Қardan yasap қuyған бєr sınға.

6360

Kürsete ul ƙul eşlerën üzënëñ,
Miña barı ƙala ƙuplarğa.
Gorkiy bëlen savıt-saba yuvğan
İdëldegë parohodlarda.

6365

Ƙardan ƙoyğan, bozdan ƙoyğan heykel,
Küzler indë bërni şeylemiy.
Parohodlar tavışın sağıngan ul:
«Bik yıraƙmı elë ceyge?» — diy.

6370

Yulğa güya aldan ezërlengen,
Kiygen yulğa östën almaşıp.
Tıšta buran... Salam eşkërtlerë —
Parohodlar — ƙalğan adaşıp...

1968

* * *

6375

Puşkin öçën gafuv ite almıym
Tariyhınıñ şul ƙara yılların;
Ƙaygım minëm çorlar kiçëp kile
Buylarınnan Ƙara yılğanıñ*.

Puşkinnan soñ, böyëk şağıyr ëzlep,
Lermontovniñ üzëne aşıqtım...
Kaygım minëm borıla-sarıla kile,
Buylarınnan kile Maşuƙniñ** ...

---

* Puşkin duelde ütërelgen urn.

** Lermontov duelde ütërelgen urn.

6380   **Q**aramadım ülcöp icatıma
  Yoğıntısın törlö şartlarıñı,
  Qaygım törlö çikler aşıa uzdı,
  Zurlıgına anıñ şatlandım.

1968

ÖZELGENSĚÑ SİRĚNNEN

6385   **Y**avlıqlarıñ
  elle siněñ,
  elle siněñ
  çigělgen.

6390   **Y**ullarıña
  elle sirěn,
  elle sirěn
  sibělgen.

6395   **S**ině küröp
  hemmesě de,
  hemmesě de
  söyěngen.

6400   **Ş**atlıqların
  elě de söyliy,
  elě de söyliy
  sirěnnen.

6405   **Y**eşiy minde
  siněñ taviş,
  siněñ sağış,
  siněñ süz.

6405   **M**ömkin tögěl:
  niček tanış,
  niček qavış

6410 sirənsəz.
Balqıy Һetta
üzəñnen soñ,
üzəñnen soñ
sinəñ yem.
Elle ində
özəlgensəñ,
6415 özəlgensəñ
sirənnen.
1988

* * *

6420 Ul tol. Yalgız... İlde küpler
Andıy yazmış bəlen...
Tora da irtən, söyleşe
Radioalgıç bəlen.
Canım, eytçə, barmı qabrən —
Urnın kürgen kəşəñ?
Canım, tağın niçe kəşə
Üldə dip eytersəñ?
6425 Qaldı bu gadetə anıñ
Vatan suğısınnan...
Avır itəp qayğısınnan
Vatan sulıy sıman...
Her kön çeyge utırğançı
6430 Şunı qabatlıy ul...
Canım, eybet Һeberlernə
İlge tarat, diy ul...
1969

* * *

6435 ÖLken buvın safı siregeye,
    Kalemdeşler-duslar kimiylar...
    Bër üzgerëş sizem: ülgen çaқта
    Zarlanırğa alar kıymıylar.

6440 Ğazapların siña sizdërmiylar,
    Ėçkë bër ħis eyte: bul sabır...
    Küz aldında soñğı minutlarda
    Zur obrazı basa Musanıñ...

1969

* * *

6445 Montërlarğa açuvlanıp kıytam...
    Avılıbızın utlı ittëler;
    Tık kırıy yort — tol ħatınğa kalğaç,
    Kul citmedë, üttë-kittëler.

6445 Yortında ut balkıp torsın öçën
    (Talaşkanğa yış-yış sulıymın.)
    Uzğan zur suğıšta helaq bulğan
    Yeş ħucası ene şul öynëñ.

6450 E min utnı şunnan başlar idëm,
    Yoqlar idëm tınıç can bëlen;
    Yoqlıy almıym, suğıšta bit alar
    Bëzden bër kön alda yandılar.

1969

NEZĚR ATI*

- 6455 Miñlĕbike artta kilgen atqa
Eyte yıl da nezĕr:
«Yazgı yemlĕ saban tuylarına
Qayıp kĕrĕr Nazir...»
- 6460 Çaptı atlar basuv yullarınnan,
E yıl, e cir — qatı...
Başın iyde çuqlı sölgĕlerden
Cirge nezĕr atı.
- 6465 Nazir avdı Vatan suğışında.
Toyaq tavişları
İşĕtle kük meydannardan, lekin
Yıraq tavişları.
- 6470 Batırlarını soñlap bulsa da bĕr
Taba ĕzlep zaman;
Ömĕtlerĕn özmiy kötkennerge
Ul ĕeberler — yaman.
- 6475 Hat taşuvçı kızınıñ — Nazirenĕñ
Qulda ezĕr hatı...
Olı meydan, Miñlĕbike şunda,
Şunda nezĕr atı...
- 6475 Şavlap torğan meydan urtasında
Sağınp yıladı ul,
Bar gevdesĕ bĕlen at muyınına

---

* Saban tuyındağı arttan kilgen atqa nezĕr eytĕv, adarınuv bar; bu — küptengĕ yola.

Sarılp yıladı ul.

6480   Çayta yuldan Miñlëbike, çayta
                              Boyıq nezër atı;
                              Soñlap heber kitërğenë öçën
                              İsëmë: Nazir atı...

6485   Miñlëbike bëlen anıñ helën
                              Añlavçılar atlar...
                              Yëğërmë yıl artka çaldı atlar,
                              Almaçuvar atlar...

1999

* * *

6490   Minëm iskë çuyın defterënde
                              Tëllëfonı Ğali, Zıyanıñ* .
                              Onıtılam da trubkağa totınam,
                              Nomërların aşığıp cıyamın.

6490   Niçe yıllar indë defterëmde
                              Yöriy hamam tanış nomërlar...
                              Tëllëfonnar özëlmıyçe tora,
                              Tëllëfonnı almıy gömërler.

1969

* * *

6495   Üzëme yal birëp, ara-tire
                              İstelëkler cëbën sütkeliym;

---

* Ğali Çuciy, Zıya Mansur

Bala aęta Őulay kűrŐelerge
Kere idem yogerep sűtke min.

6500

E ıkkanda ekrűn gene ıgam...
Hislerem — sűt, kűnel — űlmegem,
Vatarmin dip yalgış, őrka-őrka,
Eende min yoriym bűlmenen.

1969

* * *

6505

Őeyhi őrart irtűk bolında...
Tiz tabar suvniű baŐın...
Sűylener haman yalgızı:
iŐmeler tıgılmasın,
iŐmeler tıgılmasın...

6510

YeŐlкке-ħiske yulnı a,
Disteler tının alsın.
Őeyhi őrart oŐtep őruya kűk:
iŐmeler tıgılmasın.
iŐmeler tıgılmasın...

1969

* * *

6515

Barın da min yazıp beterdem dip,
Yordem uylap, bik niŐ aldandım,
Yazın tűrtep yaűa űlen ıktı,
Heber itsen nige aldan ber.

Tuĝan yaĝta yazın yeŐel űlen —
Yaűa buvin... bűten, baŐkaa...

Eytmiy alan sz kk ıtı len
Enkey abrndeg ta aa.

6520

ıyaların ceyp ıtı, yeiy,
Min de yeiyim, min de bgn bar...
abatlara mmkin tgl iken,
abatlanmıy iken buvınnar...

1970

* * *

6525

Trld uydaknld
Yaadan tken.
ıra... Elektr... Trle
Yanalar utlar.

6530

Cır minde yolıy, basmaan
Cır el safa;
Min el malay, br malay
ıptalı ata.

6535

Nik diy yazın a ardan
ımasın zler...
Sutılar ıpta tn buyı
ıptaı ızlar...

6540

Sylesem — sner, sz blen
Borıra urıp,
Utırdım ıpırt, utırdım
Min ıra totıp.

abızdım brsn, e brsn

Yardım oçinnan.
Ul yandı, yandı yeş kızlar,
Yardım eçëmnen.

6545 Bülëştë şunda üzara
Kızlar eç sernë...
Çıralar ekrënlep, hëlsëz,
Kızganiç sündë.

6550 Sündëler ekrën, hëtërde
Bügëngëm töslë:
Eylenëp alar kümërge,
Bögëlëp töştë...

6555 Soñinnan indë şığırde
Tëldëm çıralar.
Pëştëm, yıladım, kuymadım,
Bëlem, çın alar.

1970

* * *

Yaña şeher... mektep, klub,
Gazı, suvı...
Yaña şeher... Këşëler yeş,
Az borçuvı.

6560 Yaña şeher... Yeşiy almıy
Ul ir-atsız.
Yaña şeher... Şuña söyënem:
Ul — ziratsız.

6565 Yaña şeher... Tora şavlap,
Ürliy eşë.
Üte yıllar... Zirat nige? —
Ülmiy kēşë.

1970

* * *

6570 Yaz kile. Kötem. Yöriymën
Yuğa bozğa başkalap.
Yazgı sular da yul tapmıy
Çar astınnan baştarak.

6575 Kuzgala, yul yıra, taşıy,
Bolğanıp yarsıy sular...
Min toram, minëm küñëlde
Tuğaylar yasıy sular...

Min toram, yıllar küñëlge
Sağışın salıp uzğan.
Taşuvlar aqqan urında —
Sarı qom, sarı ezler...

1970

* * *

6580 Meclëslerde şağıyrler az tügël,
Tıştan — ipteş, tıştan dus alar,
Kiñeş itiyim diseñ — Çutuylar yuq,
Tayanırğa — Fatih, Musalar.

1970

* * *

6585 Böz — davıllı bër çor kəşələrë,
Niçək indë anı tapmaqşa;
Yöz yıldan soñ da min Taqtaş bëlen
Oçraşırımın... Selam Taqtaşqa!

6590 Cirde küpmë zur-zur-vaqıygalar
Uzğan bulır... Küpmë su aqқан...
Oçraşırımın, «Fazıl çişmesë»ne
«Urman qızı» kilër suqmaqтан.

6595 Oçraşırımın, ısanam bit şuña,
Yeşermiyçe söyliyım ğistegën;
Tavışı alda, sërle urmannarda
Üzëm icat itken çişmenëñ.

1979

«SİBËLE ÇEÇEK»

6600 Bu yörekke törlë deva kirek,
Avıruvların anıñ tap, nazla.
Savıgırımın, bëznëñ ansamblnëñ
Kontsërtrları bara Kavkazda.

6605 Bu yörekke törlë deva kirek,
Tuñam köndëz, tuñam tönnerde;
Savıqtırğıç iñ şıfalı deva,
Bëlem, bëlem, tuğan tëllerde...

6605 Qıçqırasım kile cirge minëm:

Hiç tuymadım sinde yeşep, dip...
E ansambl, üç itkendey, cırlıy,
Cırlıy haman «Sibële çeçek» dip.

6610

«Sibële çeçek»... Bolay, bu kãaderlẽ
Moñsuv tũgẽl idẽñ sin ẽlẽk.
Kõz. Qavqazda kontsẽrt. İşẽtem zaldan!
«Sibẽldẽk şul, duslar, sibẽldẽk...»

1970

* * *

6615

Urman aşıa uzğan çaқта kẽrdẽm,
Mari õyẽ gadiy, kiñ, yaqtı.
«Bẽz çiy mari, çuqınmağan mari...» —
Şulay didẽ miña İlbaqtı.

6620

Yeşiy monda tõrlẽ sağışlarnıñ
Cıyıp kõzgẽ, qışqı, yazğısın...
Samovarı ezẽr... Bastırdı ul
Samovardan alda... yazmışın.

6625

Kẽm baş tartır yulda İlbaqtınıñ
Tebikmegẽ, kaynar çeyennen.
Çeyge oçqın atıp zur miç yana,
Yana tõpler, yana çeyẽrler...

Yoqlar idẽm, qarıy kart naratlar
Terezeden, kũzler-çoqırlar —
Qarlı-bozlı salqın qullar bẽlen
Torgızırlar kẽbẽk yoqımnan...

6630 Tön. Qışkı tön ozın. Terezenë
Elle kěşë, elle cil qaqtı...
Şavlıy narat, şavlıy ütken tariyh...
Yul. Yalgız yort. Urman. İlbaqtı.
1970

TAV SIÑA

6635 Běznë yazmış yaqın kürşë itken,
Çikteş itken dönya qarşında;
Sinë cırlıym, tuğanlıgıñ öçën,
Mari halkı, rehmet — tav* siña.

6640 Urmannarda yeşegenge aqrı,
Şul helënde kilëş teñkeler
Saqlanğannar, sinëñ devlet-baylıq
Bulır idë, öyseñ, tav qader.

6645 Bazarlarda çitten sinde kürëp
Teñkelernëñ kömëş-safların,
Min kıızıqtım... Teñkeler ul — süzler,
Satılmıylar, didëñ, satmadıñ.

6650 Qızlarıñnıñ kindër tuqmaqlağan
Taqmaqların tıñlap böz üsken.
Süzëñ kömëş, üzëñ — kömëş, kömëş
Duslar küñlën kürgen kömëşkeñ.

6650 Qalın-qara urman öslerënnen
Şatlıq alıp kilsën tañ siña.

---

* Tav — rehmet.

—Saymı? **
—Yaşşı!
Şigriy tëlëñ öçën,
6655 Mari ھاłkı, reħmet — tav siña!
1970

* * *

Rěspublikam turındağı dëkrët...
Lenin tözëgen. Lenin bulışkan.
Cirë, çigë... Ҙayan ҡaya Һetlë...
Sanalğannar öyez, volostlar...

6660 Ҙızıқsımp, prosto bër bolay
Kartalarını ene al, ҡara:
Anda mari, tatar avılları
Utırğannar arқа-arқаға.

6665 Ҙışın buran bërge күмөp kite,
Atla da kër ҡapқа östënnen;
Abzarlarda түgël, bik tirende —
Ҙar astında atlar këşniyler.

6670 Yëğërmëncë yılını burannarın,
Yëğërmëncë yılını körtlerën
Ütëp kërdë terezege yaқtı,
Şul yaқtıda — minëm kötkenëm.

Şul dëkrëtta minëm avıl da bar
(Leninga Һas күñël kiñlëgë).

** *Saymı* — yaşşımı?

6675 Marilardan alıp, dëkrëtına
Kërtëp ҡuyған Küllë-Kimënë.

Dönya meşekatë arasında,
Burannarda şunda ҡısılıp,
Bër gönahsız eger töşëp ҡalsa,
Ni yuğaltır idë këşëlëk!

6680 Milletëmnë tanıған ul minëm,
Milletëñnë ,bëlmiy cirde tor,
Kürgendër kük Lenin elë başta
Avılımnıñ iskë ziratın,
Annan tıqrıq, annan bëznëñ yortnı

6685 Kürgendër dip uylyım, ҡuvanam,
Tëlëm, dinëm hõrmet itken öçën,
Enkeyëmnë minëm doğadan
Büldërmegen öçën aña reħmet,
İhtiramı öçën maqtarın,

6690 Mın Leninça tatar bulıp yeşiyım —
« Bar yazmışım bëlen tatarın.

1970

DUGADAN SOÑ

6695 Duğadan soñ çirëk ğasır. Duğa.
Belgorodқа ҡabat ҡul birdëm,
Terezemnë açtım, meñgëlëk ut
Ҙарap җıktı ëçën nomërnıñ.
Ҙарap җıktı böten poçmaqların,
Yenesë: këm yeşiy?

Ut: tanıym...
6700 Mın de tanıym, soldatlarnıñ tanış
Yözën kürdëm şuşı utta min.

Çayqala ut, bergelene, suğıla.
Tınıp qala kinet. Cil tına.
Tağın uynıy, kisek-kisek bulıp
6705 Soldatlarnıñ canı yolqına.

Qılğan uynıy utta, sağış uynıy,
Yoqı kërmiy, çönki yuq tıngı;
Zur kıtırşı tëlë bëlen şul ut
Yalap aldı bötën yoqımnı.

6710 Bülmem eşçë yaqtı, tısta yaqtı,
Sin ez gëne qalkıt başıñnı,
Terezeden suvırıp alır töslë
Soldatlarım, Harkov taş yulı.

Çayqala ut, bergelene, utta
6715 Kürëp alıp üzën İslamniñ,
Qıçqıramın soñğı tapqır şunda:
Oçraşmasaq, İslam, isen bul!

Qazan yëğëtë, Qazan lomovoyı,
Haman da yeş, yeşer yılları...
6720 Tavışı utnı qaltırıp çıqtı,
Terezeler minëm zıñladı.

Nomërda ut, meñgëlëk ut, yaqtı,
Utlar bëlen hezër oçraşam;

6725 Yanam bërge, ul soldatlar bëlen
Yansañ da jel tügël, içmasam.
1970

* * *

Suğıştı... Ҙатı küñellë
Dönya şaqtıy yomşadı,
Nëmëtslar yattan uqıylar
Ҙezër bëznëñ Musanı.

6730 Berlinda fëvral, anda da
Bëzdegë күк kar oça;
Uqıylar, ayırım süzler tik
Dotlar këbëк җarıша.

6735 Süzlernë eylenëp, çitlep,
Tëlämnen alalar күк;
Uqıylar, şıgır yulları
Tëgëlgen yaralar күк...
1970

* * *

6740 Töšte nerse күргенлëгән bëlem
Musanıñ min üler aldınnan:
Tuğan avılı... Enisë miç yaққан,
Ҙabartmalar pëşëre aқ onnan.

Pëşëre de қанат bëlen maylıy,
Çümele күк öye tabaққа.
Yurganınnan çıkқан ayağınнан

6745

Tartıp kite: pëštë qabartma...

Yul mektepke, qırğa, bolınnarğa,
Alda yaqtı yullar açılğan.
Çıjlıy taba, Musa uyanğan da
Qarap yata yurğan astınnan.

6750

Öyde erëm sēbērkēsē isē,
Üzē cıydı, üzē beyledē,
Orēburnıñ yeşēl dalaları,
Orēburnıñ yemlē ceylelē.

6755

Eniyēñe eşke yarıy idēñ,
Eniyēñe ikē küz idēñ,
Yılıy töşte: azat, irēklē bul,
Hucası bul, sēbēr üz öyēñ...

1970

* * *

6760

Zur bu dōnya, gacep kiñ bu dōnya,
Uzar elē anda küp davıl,
Hiç oñşamas lekin dōm-qarañğı,
Taşlap çıqqan iskē yortqa ul.

6765

Zur bu dōnya, gacep kiñ bu dōnya,
Davıl ciñer köçē bar anıñ;
Suqmaqlarda hiç özēlmes kēşē,
Ülen basmas işēk alların.

Zur bu dōnya, gacep kiñ bu dōnya,

Cılı heber kitër, hat aldır,
Öyden öyge, ilden ilge aşık,
Soñga alma, aşık, atlandır.

1970

1970 — 1972

Karlovi Varı ıgırlerë

* * *

6770

Tuğan cirge remet, meñgë remet,
Lezzet aldım küpmë ımeden!
Tağın nindiy yaña bër ıgana
aldı iken avız itmegen?

6775

Karlovi Varı matur, lekin yıra,
Yulı avır... Kirek ıdama.
Gëtë ëken ıganatan ëem,
ayda da bër bëznëñ ıgana.

1970

* * *

6780

Monda sin — yat, tëlsez, önsöz; monda
Bërnersege sinëñ aıñ yuk;
Suma-yullar, tavlar — Gëtëniı,
Monda Gëtë ite akimlëk.

Karlovi Varı paradniylarınnan

6785

Җымы атлы бѣзнѣ аяқлар;
Baş östende — işek öslerende
Eytärsēñ le süre-ayatler:

«Monnan Gětě kērēp-çığıp yörgeñ...»
Uñda, sulda, cirde, kükte — ul...
Vaқıtılıça tügěl, bu yaқlargā,
Bu cihanğa kilgen küpke ul.

1970

* * *

6790

Salıym yaña ėz diym: Karlovı Varı
Tavlarınıñ biyėk noқtasın
Ėzlep mėnem,— anda Gětě küpten
Küterėlgen, tora niқ basıp.

1971

* * *

6795

Tav östende tora, zur, mehabet,
Şuña, aқrı, ismė — «İmpėrial».
Cimėrėlgen impėriyaler, çorlar
Cilkesėne basıp ittēm yal...

1971

* * *

6800

Çitte bėr ay... «İmpėrial»da yatam,
Vannalarnıñ batam töbėne;
Җarıym saғnıp şunnan yıraқ ғалған

Bala çaḡnıñ baḡa külëne.

1971

* * *

6805

Çikler aṣa Könbatıṣḡa uzam,
Kürnëṣlernëñ zurın-vagın da
Tërkiy küñël, törlë ḡalıḡlarnıñ
Muzıḡası yañrıy vagonda.

6810

Tilë uylar kile ṣunda baṣḡa,
Terezemnë niḡlap yabam da
Küzlerëmnë yomam: küzëm beylep
Ciberseler minë yalanḡa,
Tabarmınmı üz cirëmnë?
Tabam!
Oriyëntirḡa osta caylaṣtıım! —
İdëlëme min çıḡarmın barıp
Köy-moñnarı buylap Seydeṣnëñ.

1970

* * *

6815

Urnı anıñ türde, yuḡarıda,
Baṣ iyem de tınam eçëmnen:
Zur zallardan organ taviṣları
İṣëtële toman eçënnen.

6820

Miña garmun, garmun citmiy çitte
Yullarıma yatar tañ nurı,
Yañḡırasın idë Yëvropanıñ

Urtasında tatar garmunı.

6825 Yañğırasın idë bër minutқа
Yëvropada «Arça», «Sarman»nar,
Tüzmes, torır tatar yëğätlerë,
Suğışlarda başın salgannar.

6830 Tüzmes, torır tatar yëğätlerë,
Alarnımı tufraq, qar qaplar!
İyerërler şul garmunğa alar
Germaniya hem Polşa, Karpattan..

6835 Kürüvgënde «Qara urman» şavlıy,
Yullar avır, yullar bormalı,
Sikeltelë, üz yazmışı këbëk
Bu tatarıñ bötën moñnarı.

6840 Azat ite, suğışa, helaq bula
Batırlarça tipken mëñ yörek;
Ülgenner de şul garmunı sağına.
Ülgennerge hetta moñ kirek.

1970

* * *

6840 Kurort bit, devalan ğına
Köngë oç qat su eş te...
Dürt yıl niçek tüzdëm iken
Öynë kürmiy suğıšta.

1972

* * *

6845 Töşänmegen kəşələr arasında,
Yıraqlarda, çitte täləmnən,
Min kireksöz; ayırılğan da canım
Tuğan cirden — üzənəñ tenənnən,
Bər buşlıqta eşsöz eylene kük;
Avırlığın toymıym gevidenəñ!..
6850 Bər ay çitte... Üksiy, sıza küñəl,
Urın tapmıy, şundi bendemən.

1970

* * *

6855 Çəğ cirənde çəğlar, slovaklar...
Görurlıqtan behes çıqqanda:
Sözde Fuçik bulsa, bəzde — Celil;
İñ zur delil — Celil çəğlarga.
Kaya gına, nindiy töbeklerge
Barıp kərmiy bəznəñ bu cırlar,
Tuqaynı min zapastaraq totam —
Qaplav öçən kirek qozırlar.

1970

* * *

6860 Toyam artta böyək İdəl barın,
Toyam artta Vatan, çik barın,
Təllərənnən Fuçik tavişın tıñlap
Arasında yöriym çəğlarnıñ.

6865 Tellerënnen miña rehet, şat tël,
Üzlerëne tağı da rehetër;
Yaratamın: ğorur bulsın ğalıq
Tik bulmasın ğına tekebbër.
Azat ğalıq...

6870 Tavlarına ğarıym,
Küre almam kilër ceysöz dip.
Këşələrnëñ... ğetta tavlarnıñ da
Yözlerëne çıqқан beysözlek.

6875 Faydası küp ğaynar sularınıñ,
Şıfası küp, eştëñ — ğazap yuq!
Savlıq kirek, selametlek kirek,
Barınnan da bigrek — azatlıq!

1970

1971

Tuqay defterënnen

* * *

6880 Berëldë can, suğıldı can yarsıp,
Çitlëğë tar, kısan — sıymadı;
Nerse citmiy, ğaya omtıla ul,
Këşələrge añlat sin anı.

6880 Ğomër buyı aşqındı ul şulay
Tuqay çatı, «Bolğar» çatına;
Yazmışlardan, sağışlardan torğan
Elle nindiy moñnar çağıra.

6885 Üz öyäne üzə kère almıy
Yörgen kěşě sıman, tönnerněň
Urtasında ırığını bülme
İşegěne küpmě töbelděm...

* * *

6890 Segdi tavişı kile kěběk ırdan:
Běz adaştı, otar, Ğabdulla;
Atnı jelliym üzěbězden bigrek,
Sině alıp aytan at tuña.

* * *

6895 Tormışında küpmě kirtelerně
Kürgen böyěk Tuay, küněkken
Ul alara, uzan. Uramnarnı
Arılarga lekin... urıan.

* * *

Çatta «Bolar» ırığını bülme.
Alıp kile ciller yaz isěn.
Ul tüşekte... Sorıy kěběk ciller:
«Oněgin»nı nige yazmıysıñ?

* * *

6900 Kildě Tuay... Eyttě alı: ışan,
İyer aña, inan, turı bar,

Bu — sınıtmas, bu — bërqayçan satmas,
Yözënde nur, iman nuri bar.

* * *

6905 Kildë Tuqay, kildë şağıyr cırlap
Hör toyğını, azat toyğını...
Tuqay, Tuqay — tatar halkınıñ ul
Buğazında ğazap töyëre...

* * *

6910 Andıy rayon bulmasa da cirde
(Ġayëbë yuq andıy ğataniñ),
Min suğıştan Tuqay rayonına
Yazdım ğatlar — bardı ğatlarım.

* * *

6915 Peterburg... Payteğetke Tuqay
Tik bër maqsat bëlen bardı kük:
Puşkinniñ ul, këşë kürmegende,
Ġarasına qalem mandı kük.

* * *

Soyuz tügël, yöz yazuvçı tügël,
Ġalmağannar qurqıp niçëk, ey, —
Ġaқыqatnë eytëp birër öçen
Bër Tolstoy citken, bër Tuqay.

* * *

6920

İkê ҡullap ҡabul ittë bu can
Puşkin, Tuqay ęstafętasın;
Tuqtata da sorıy yulda zaman:
Üzëñ nerse östep iltesëñ?

* * *

6925

Min bötënley başqa çor şağıyrë,
Yaña iman minde, dën yaña...
İkê ҡatlı terezeden ҡarıym,
Tuqay aşa ҡarıym dönyağa.

1971—1972

* * *

6930

Fërmada yaz. Tuvıp tora bar da,
Yeşerte yaz, yaznıñ bër imë.
Tëlëfonnan söyleşëрге ҡayçaq
Vaqıt tapmıy fërma mödiyrë.

6935

Tışında yaz, fërma ęçënde yaz,
Mëne ҡayda yazın beyremner;
Tëlëfonda beren tavişları,
Trubkağa këre berenner.

Tavişları açı, sklërozdan
Çıñlağan kük çıñlıy ҡart başıñ,
Tınıp ҡala alar yaqtı bergeç,

Aççaç kinet fërma apasın.

1971

* * *

6940 Tuğayda kötöv. Tuğayda
Yeş bër mari-kötövçë;
Kötövçë bër ük vaıtta
Tuğan yanıñ kükëşë.

6945 Yatam, yal item, küzetem
Bolın, zeñger küknë de,
Mari urmanı türënnen
Heber salğan kükëge
aytara cavap kötövçë,
Selam yağniy kükëden;
6950 alın mari urmannarın
Min de sinëñ kük bëlem.

Bolında tuğay, tuğayda
Yöriy utlap kötövler.
Sërlë urman tëlë bëlen
6955 Söyleşeler kükëler.

1971

* * *

Solı ırı... Uylar, uylar...
Solılar kük çornaldılar.
Altın-sarı ıñğıravlar
Çıñladılar, çıñladılar.

6960 Solı kırı göjliy totaş,
Küpmě köy bar, küpmě uy bar,
Küpmě sağış,— şuşı kırdan
Üttě yeşlěk, üttě tuylar.

6965 Solı kırı... Bayıy kıoyaş.
Kıyıtam kıçěn, soñlap, urap:
Artta goměr — kışerlěk cir,
Yata kırdı sınıan uraķ.

1972

* * *

6970 Kırlarda davıl, kırlarğa
Běr gěne kıara, dustım;
Arışlar uynıy cillerde,
Dulkınnar kıara-kıuçkııl.

6975 Eytěrsěñ ütken suğışnıñ
Kıalğan kölě kıuşılğan;
Kıuşılğan sağış alarğa,
Şuña kıara-kıuçkııllar.

Töşeler tüben dulkınnar,
Kötem çıķkanıñ şunnan;
Kıalkalar — yıraķ yıllarnıñ
Kıara sırtları sıman.

6980 Moñnarım basa başımını,
Bětmıy torğan moñnarım.
Onıtma meñgě borçuvlı
Şul kırlarda min barım.

1972

* * *

6985 Běr gëne kön kırlarnı sin eylen,
Běr gëne kön alıp yör elë;
Zur yanuvda uşıla iken bërge
Cir yöregë, alı yöregë.

6990 Cırnëň böyëk ağıyrë ul alı,
Bügën eşten minë otardı:
Anıñ cırı bastı, ülçevlerge
Kitërep salgaç million potlarnı.

1972

* * *

6995 odaydan min sorıym: aldanraq,
Yaı soñraq, diymën, al canım,
Tiyme miña, tiyme sin miña
Saban tuyı könnë Aranıñ,

Min meydanda... Meydan taralgaç,
Büten töşten minë sin ëzle.
Minëm öçën dönya rehetë —
aytuv şul kön kiçkë poëzdı.

7000 ala bolın artta çeçekte,
ala kırlar, ala su-inëş;
Tıgız, kıyın, këre vagonga,
Kilëp këre meydan şul kilëş.

Garmun këre, töşken salınıp

7005

Garmunnardan arıp ƙul başı;
Tıñlıym şul kiç ƙalƙım moñnarım
Canım tamam ğarıƙ bulğançı.

7010

Kěşələrněñ açığı yözěnnen
Bar uyların şunda uƙıdım;
Rělslardan öske küterěp,
Böyěk köçě şular ruƙınıñ

7015

Ƙayadır bik yıraƙ-yıraƙƙa
İlte siman: uzıp Ƙazannan,
Baram, baram, min bu poëzddan
Tělesem de töşep ƙalalmam.

7020

Ƙodaydan min ütėnem: kiçektěr,
Ƙaletěmněñ ülçep bar yağın,
Tiyme miña, tiyme sin miña
Saban tuyı könně Arçanıñ.

1972

* * *

7025

İcatı, yulı tomanlı,
Yözě de miña tonıƙ...
Tonıƙ ta, sěrlě de bulıp
Yeşedě minde Blok.

7030 Frontta buran aplasa
Suış-atış ırların,
Kürdēm yıratan alıan
Blok apostolların.

7035 Tındılar ulavdan tuplar,
Urnaştı kinet tınlı,
Frontnı, bötēn cihannı
Bērüzē tota Blok.

1972

* * *

Suışta alan duslarnıñ
İstelēen cil süte,
Küñēlnē cirsēte ciller,
Saındırıp cirsēte...

1972

* * *

7040 Küpmē moñaydım avılda
Tereze adalansa;
Moñaydım arañı, tōpsēz
Süngen küz arap alsa.

7045 Moñaydım kürēp nigēzde
Taşlar da tuzan, tirēs;
İñ avır isler uyattı
Taşlangan, tuzan nigēz.

Yeşer kük idē şul nigēz

7050 Tözelmes yara bulıp;
Qaytam, nek iskë urında —
Yaña yort, yana bër ut.

7055 Töplene, urnaşa, yeşiy,
Qulı nıq, öylerë nıq;
Birëşmiy şavqımğa, bële:
Yeşevge imanı nıq.

Yuq, bëtmiy nigëzler, halkım
Davılı-cillerëne
Birëşmiy, yeşiy — ışanam
Meñgëlëk cëgerëne.

1972

* * *

7060 Tuqta, bër ütken gomërnë
İske töşëriym diseñ,
İske töşërëp, burıçnı
Östen töşëriym diyseñ.

7065 Başqa meşëkatlerëñnëñ
Qaramıy barlıgına,
Yalgızıñ tot ta qırğa çıq,
Qaraboday qırına.

7070 İrten de, köndëz de tügël,
Köt qoyaş bayıganın,
Köt şefeqqa manılğanın
İşnada qayınnarnıñ,—

7075

araboday eegene
Yoar Şefe sarısı,
islerge yoar sarısı,
Uynar kuneel saıŐı.

Arısı yatı bu donya
Beden de ala buay,
Ofıqlar artına batıp
Bara kk araboday.

1972

* * *

7080

Bar id be tapan zeger tartmam
(Sez uylıysız: sabıy soyengen),
Aıı yu lekin, iŐtem, toyam:
ıltırnylar tpte tiyenner.

7085

ıltırnylar... ızıuvım tgel
Ye Őhretke, dana, ye mala,
Cırlar Şunda, zaman — zeger tartma,
Aı ezliym haman zamana!

1972

* * *

7090

Avırıym, avırıym, kzlerde — yeş, toman,
KeŐelerden bizdem, min yattım...
artlı been beyl avıruvı bu?
Avıruvı mı elle icatnı?

7095 Ey, ƙayda sin, minēm isķē ilham?
Ey, ƙayda sin, icat aĉķıĉı?
Tapsam — toram sikrēp urnımnan min,
Min tap-taza, min sav, yeş ķēşē!

1972

* * *

7100 Partiyade stajım öĉ diste.
Ĝorurlanıp eytem: Duĝadan...
Bulĝan, uzĝan. Yulda nik tuĝtalam,
Atlarımını nige tuĝaram,
Nik ul ĥaĝta bŭĝen min uylanam?
Kŭngen tındı tavişı zur ĉañnıñ.
Bulĝan, bētken. İske tōşēp bŭĝen
Söyēndēre nige şul ĉaĝım?

7105 Partiyage ķergenēmnē ĥetta
Sizmegenmēn, ĥisler dulĝını —
Tıl, frontnıñ köĉlē bēr dulĝını
Algı safĝa ĉöygen tup-turı.

7110 Kērgenēmnē sizmegenmēn ĥetta,
Karērası, dostı, ĉinnarı
Hiĉ kilmegen başķa, sin — azatlık,
Sin — beysēzlēk, soldat sin barı.

7115 Partiyade stajım öĉ diste,
Suĝışıp, yavlap alĝan stajım.
E ostazıñ? Ostazlarĝa kilsek:
Ĥalıķ bēlen Lenin — ostazım.

1972

ҖAYDAN TATAR ҖАҖИYRLERĖ...

7120   Җaydan tatar җағырлерĖ?
                          Өчилĕден *, Дүртилĕден **
                          Poëziya дөnyasına
                          Җавlap күpmĕ кĕшĕ kilgen.

Җaydan tatar җағырлерĖ?
Җотlap, мақtap min қул çabam:
Talantaılar, e üzlerĕ
Taқtalaçıқ ***, Дүртmunçadan.

1972

1972

KamAZ köndelĕğĕ

* * *

7125   Sütĕleçek yort östĕnde
                          Tın ay tora;
                          Ayğa totınıp,
                          Zarın söylep
                          Turgay tora.

* * *

7130   Küçerge tiyĕşlĕ öynĕñ

---

* Tuқay.

** Babiç.

*** Ğamil Afzal.

Çarşında üse tirek;
Yöz yıl yeşegen kart tirek
Eytërsëñ soñğı terek.

7135 Yöz yıl yeşegen şul tirek
Çabargan tavıq töslë:
Saqlıy kük kran-tilgennen
Çanatında çëbëşnë.

7140 Eylene öste, biyëkte,
Eylene tilgen-kran.
Min — sabıy, jellep çëbëşnë,
Kranğa tamaq kıram.

* * *

7145 Yaña şherde yeş yüke,
Kiyëmë-östë yuqa.
Ükëne këbëk: urnımnan
Çuzğaldım, küçtëm yuqqa.

Yaña şherde yeş yüke,
Dürt yağında dürt çazıç:
Tamır cey, nıgı, küterël,
Tufrac kara, küp azıç.

7150 Yaña şherde yeş yüke,
Çazıç ta bav dürt yağı.
Kitermë? Çalmıy yarlarınñ
Beylep-çuyıp totkanı.

* * *

7155 Çorlar — başkıç, KamAZ — masştab,
Küterëlem öske başkıçlap.

Atqa küpmë ömët bağladım,
Bër suqır at idë bar malım.

Këçkëneden minde at cënë,
Qırğa çıqsam, tarttı at yulı.

7160 KamAZda at. Atnı jelledëm.
Küz aldımda töştë at çorı.

Örëkkenmë böyëk KamAZdan,
İkë küzën anıñ qan başqan.

7165 Tügël bik tiz üle torqan ul,
Çorın yaqlap üre torqan ul!

* * *

Üz yağı üzënëñ yözënde
Ni eytseñ de çağıla,
Çallıda ütken-uzqanı,
Kileçegë Çallıda.

7170 Yaña, zur yortlar aldında
Anıñ turayqanın bër
Küzetem, yözënde moñı
Çallı tuqaylarımıñ.

7175 Minëm de şunda yöreknëñ
Berëldë kılları bër;
Yözënde kiçkë salqını
Bereñgë kırlarınıñ.

7180 Tariyhın, görëf-gadetën
Bër töşke cıya torgan
Olılıq, hetta nidër bar
Meçëtë, ziratınnan.

7185 Tanıym yöz-mëñner ëçënnen:
Saşal, çeçë çal gına,
Tuşta, ni buldı digen kük,
Şarap tora Çallıga.

* * *

Bar nigëzler bërge butalganda,
Kükregëmnë şaynar ut alganda,
Kürgennernë tërkep kegazge,
Min de yördëm, yördëm KamAZda.

7190 Kama böyëk hem tariyhı böyëk,
Bötënësën bër tanıysı kilëp,
Toram yarda. Çallı yalannarı...
İşëtëlmıy çalgı yanavları.

7195 Şara-kuçkııl bulıp aqtı Çulman,
Şaradı kük Bolşar üzë şunnan,
Şaltrıap ay yözdë su ëçënde,
Ëkskavatorınıñ çümëçënde

Çebelendë ayı Bolgarnıñ,
Bolgandıñ sin, Kama, bolgandıñ.

7200

Vaqtılı öy-vagonnarğa kërdëm,
Eytërsëñ le davıllardan kërdëm;
Aldı çornap hisler davılı,
Çorı şundıy, şundıy devërë...
Zur eşlernë bëznëñ bar bit kılğan,

7205

Taşladıñ sin, çorım, Magnitkadan
Stalingradқа bëznë, Duğalarğa.
Batırlıqlar... isep yuq alarğa,

7210

Magnitkalar aşa, yazlar aşa,
Böyëklëkler — min KamAZlar aşa
Baram haman alğa, alda — yalan,
Aqtarıla cirëm, qaynıy yağam,
Yanam min de, şunda bërge yanam,—
Çorım, sinëñ hisler bëlen yanam.

1974—1975

Baş kuyıp isken cillerge

* * *

7215

Baş kuyıp isken cillerge,
Yöriym qırda kuvanıp;
Yöriym arışlarım bëlen
Min bërge dulqınlanıp.

7220 Baş kuyıp isken cillerge,
Ontıl da ontıl iken;
Yeşlök ul kırdı uynağan
Dulqın da dulqın iken.

7225 Yeşlök şul dulqın şiköllö
Uzar, üteçek iken;
Yeşlök dip aldandım, alda
Barı kük çeçek iken.
Arıştan ayırım këm kürgen
Arıřnıñ kük çeçegën?
Nerse yazsa da — şuşında,
şuşında — küreçegëm.

7230 Yuqtır iyun cillerödey
Yağımlı hem şefqatlö;
İñ tatlı yeřlerëm bëlen
Yuvam şunda řefeķnı.

1974

* * *

7235 Tuğan yaķ — sandıķ, zeñger kük —
Östëndegë sırması...
Sandıķta yatķan sölgëler —
Herķaysı bër cır başı.

7240 Ebkeyler herķaysın қақlap
Salıp қaldırған өлök;
Қағılam, sërlö nersege
Kilöp қағılған көбök.

7245 Tuğan yaq — sandıq, hazine,
Cırğa min — nek aç kěşě,
Açam tělegen vaqıtta,
Üz qulımda açkıçı.

Tuğan yaq — sandıq, zur sandıq
Cırı bėlen dan totqan;
Çıgaram sölgėler tösle
Cırlarını min sandıqtan.

7250 Çıgaram bėremlep tartıp,
Qazanğa suzılğançı
Suzam, uynatam qulımda,
Eytėrsėñ kızıl malçı.

7255 Alam bėr yılğa citerėn,
Ėçkė bėr tėtrev bėlen,
Yabamın iplep, açkıçın
Bilgėle tőške ėlem.

7260 Qarıym yıraqtan: tuğan yaq,
Billehiy, sėrlė sandıq;
Cırlarım öste, enkeynėñ
Doğasın töpke saldıq.

1974

* * *

7265 Çığa bėr, çığa sėrler de
Tiren su tóbėndegė;
Her avıl sayın bar idė
Ėlek su tėğėrmenė.

Biklese bərsə buvasın,
Quysa yabıp ulagın,
İkənçə tğərmençəge
Doşman idə ul avıl.

7270

Emər şul: qara, totılma,
Birəlme tərə kiləş...
Yeşərmiym, cibere idək
Buvağa tərəköməş.

7275

Küzete idək uynaqlap
İñ töpke yögərgenən...
Kəltərep tartıp utırğan
İcatım tğərmenən
Tuqtatsa kəmdər, həzər min

7280

Bolınga tüşəp, əzlep
Kitemən şunda hislernəñ
Buvılğan tüşən əzlep.

7285

Tabamın əzlep cıyılğan,
Böyelgen küller suvın,
Balaçaқтаğı şikəllə
Salamın küne suvın *,
Salamın malaylar kəbək
Şuq, şayan tərəköməş...
Taşıtuv hisler yılğasın
Haman da minəm töp eş...

1975

---

* *Küne suvı* — tərəköməş.

* * *

- 7290 Měne ul yıl buyı
Tir tükken, sin kötken,
Ur ğına, al ğına,
Arışlar sörlėkken.
- 7295 Ur ğına, al ğına
Hězmetěñ cavabın...
Üç itken şikėllė
Yava da yava ğel.
- 7300 Dulqınnar şikėllė
Arışlar işelgen;
Şatlanır urında
Yılıymın eçemnen.
- 7305 Eylendė kayğığa
Tuqtavsız aqқан su;
Qıynalğan kėşė kük
Bökreytėp arqasın,
Yatqannar arışlar.
Cir güya küpėre,
Qır oşap qalğan kük
Totaş bėr küpėrge.
- 7310 Ükėnėr oçėnmė
Qır tulı aşlıgım?
Niçe kėn, niçe tön
Aşavım aş tügėl.

7315 Açılgan arada
Urdılar, suqtılar;
Küşələr nindiy zur
Soqlanğıç ruhlılar.

7320 Şuşındiy vaqıtta
Kürsetöp seletñ,
Çıgarsañ idë sin
Qoyaşın sengatnñ.

1974

* * *

7325 Qaytamın tuğan yağıma
Yılñıñ bay vaqıtında,
Utıram Qazan artında —
Tëlnñ paytehetende.

Utıram, tire-yünemde,
Yanımda küp sabıylar;
Miña bu olı tehetne
Qaldırğan Kursavılar.

7330 Mercani anda utırğan,
Tuqaylar bulğan şahı;
Alar saqlağan kük saqla —
Bër gëne anıñ şartı.

1974

* * *

7335 Fatima,
Öy artında üsken şomırtıñnıñ
Töbëndegě yeşel çiremne
Sin çikmeseñ kilëp, deftereme
Tañ cillerë kilëp çigermë?

7340 Fatima,
Ëzlegende irten küñëllernë
Bër aşlarlık cılı şıgırnë,
Östelëme alıp yabar idëm
Bër aşyavlık kader cirëñnë.

1974

* * *

7345 Qazan östë, çitte aerodrom,
Alına, yana utlar;
Qayta arıp yıraқ kırlar buylap
Kiçkë samolëtlar.

7350 Uyım minëm aerodrom östën
Urap çığa ëlëk;
Qayta alar kiçkë aşқа қaytқан
Uraqçılar këbëk...

7355 Altmış tügël, illë tügël miña,
Barı un yeş töslë.
Borınnarğa këre sağındırıp
Sötlë umaç isë.

Kiçkë Ƙazan, ƙayta samolëtlar...

Minëm bötën hisnë

Ƙuzgattı şul sötlë aşƙa salğan

Temlë bötnëk isë.

1974

* * *

7360

Nigëzlerde bëznëñ ğasır buyı

Cıyılıp kilgen hisnë

Buldozerlar tufraƙ öyëmnerën

İşken këbëk işte.

Ėkskavatorlar ul hislernë

Maşınağa sostı.

Yazılaçaƙ şıgırlerëm şunda

Tuzan bulıp oçtı.

1974

* * *

«Bulmadı igënge şartlar

Hezërgë şartlar këbëk...»

7370

İgënnar ƙarargä çıƙƙan

Borıñı ƙartlar këbëk

Ƙuzğalıp, ƙubıp tañ bëlen,

Maƙtanıp vatan bëlen,

Ƙırğalap tamaƙ nindiydër

7375

Bër ğorur meƙam bëlen,

Bolıtlar yöriy söyleşëp

Bězněň iskě mějada,
Tuqtap, polosa buyında
Kiñeşeler üzara.

7380

Başları ap-aq çalmalı
Meçet qartları kėbėk,
Bolıtlar yöriy söyleşėp,
Bėrge şatlanıp, kölėp.

1974

* * *

7385

Yaña Çallı. Uram. Yaña tufraq....
Tizrek al da uta —
Çeçeklernė uzıp çıgıp kile
Cirden alabuta.

7390

Bala çaqta min tormışnı bėldėm
İpiy, on, botka dip.
Alabuta deşe: ütkenėñnė,
Malay, onıtma, dip.

1974

* * *

*Çallı şeher partiya komitėtiniñ
ėlėkkė ikėnçė sėkrėtarė
Söleymanov Arħimėd Alėksandroviçqa*

Bötėn fenėn cirnėñ cıydı KamAZ,
Yana, balqıy utlar;
KamAZ — gigant, urtasına kėrėp

7395

Bastı Arħimědlar.

Arħılısın, buyın-masştabın
Reħim it te ülçe;
KamAZ — avır, anıñ avırlığı
Arħimědka töşe...

1974

* * *

7400

Arıř citken, ölgěrgen,
Ölgěrgeněñ min bėlem:
Arıř — tiyěñ tırnağı,
Miña küpten bilgělě
Niçe tiyěñ torganı.

7405

Arıř citken, kön ęssě,
Arıřnıñ üzėnėñ isě:
Töçkeltėm bėraz, töçě;
Qır — tañ bėlen enkeynėñ
Tomalap quyǵan miçě.

7410

Açar basuv qapqasın —
Açar miçnėñ qapqaçın...
Miña tiyer qıyırçık,
İskě gadet buyınça
Qıyırıtısañ qıyırıt...

1974

* * *

7415 Yěšənin ul — avıl, üstək elə
Bəz sirensəz, didək;
Kön iterbəz monnan soñ da elə
Yěšəninsız, didək.

7420 Yěšənin ul — avıl, şunnan başqa
Urın qalması aña...
E ul bəznəñ barıbızdan alda
Kərdə KamAZlarga.

7425 Kiçelergə kərdə, toraqlarınıñ
Atlas işğənnen;
Her östelde avtograf qaldı —
Kitap Yěšəninnan.

7430 Malyar qızlar resəməñ yasap əldə
İntərklublarda.
Qaradılar könleşərlək itəp,
İntim köləp aña.

Tolyattılar hem KamAZlar, BAMnar —
Çorlar isəmənnen
Bəznəñ bəlen berge şığır söyliy
Sərgəy Yěšəninnar.

1974

7435 ÖÇ TAL

Qaytam da tüşəm bolınga,

- Töšemën «Şomırtlı»ğa;
Ələkkə yılğa töbände
Su ağa şıpırt kına.
- 7440   Qayçandır tiren idə ul,
Bəz üstək çitte qoyınıp;
E həzər yöriy urtada,
Küməlmiy sirtme qoyrıq.
- 7445   Bara ul nersedər əzlep
Sayıgıp qalğan sudan;
Qoyrığı uynıy, qalemnə
Qarağa mangan siman.
- 7450   Yözesə idə yeşləkke
Bu yardım qolaç salıp...
İskə tğərmen urnında
Barı tik iske çarıq.
- 7455   Uylarım yılğa töbände,
Uylarımnan gariqmın,
İşete başlıym bər vaqıt
Şavlağanın çarıqnıñ.
İşetem: ırğıla kinet
Çarıqnıñ östəne su;
Dərəldiy başlıy bər vaqıt
Tğərmen stənası.
- 7460   İşetem: kəmdər qıçqıra
Sal, dip, tizrek möşkege...
Hıslərəm güya tğərmen

- Taşlarında nęckere.
- 7465 İskę bęř tęgęrmen urnı.
Yeşlęk şunda butalğan;
Bökreyęp ҡapçık kütergen
Apalar kük bu tallar.
- 7470 İskę tęgęrmen, yılğanıñ
Buvılğan urnı monda;
Utıram zeñger tınlıķta,
Buvınnar tınlıģında.
- 7475 Bu ara... Tatar da mari...
Bu yıraķ çik, bu ara
Ėasırlar, İdęller aşı
Totaşı kük Bolğarğa.
- Selam, Bolın marıları,
Fin-ugor, ugor-finner;
Tariyhta bęznęñ yazmışlar
Ėęl bęrge turı kilgen.
- 7480 Bu ara... Cıyıla ciller
Ėurkıniç ayı, tönę.
İskę tęgęrmen urınında
Tön buyı mari tuyı...
- 7485 Bu ara... yava yañğırı,
Yava aralaş ҡarı;
Şuşında tabıla irten
Yuğalğan, adaşkanı...

- 7490 Bu ara... Tegerep üstëm
Şuşı cir tufragında;
Kilem şatlığım söylerge,
Ye bërge uftanırğa.
- 7495 Bu öç tal... Lëğëndalarnıñ
Nindiylere yuq monda.
Yazın çarıqnıñ astında,
Qaynap torgan upqında
- 7500 Tëgërmençenëñ öç kıızı
Batqan, ışan-ışanma,
Söyliyer, çıqqan, diy, alar
Eylenëp şul öç talğa...
- 7505 Törlëçe kürdëm alarnı:
Moñsuv, uyçan, kör, dertlë;
Bërsë — aq, bërsë — zep-zeñger,
Bërsë sarı külmeklë.
- 7505 İskë tëgërmen urınında
Yazı şavliy yıllarnıñ;
Cıyıla yeşler uyınğa,
Qıza uyın, cır, garmun...
- 7510 Bu öç kız çitte, urtağa
Çaқыра «Sarman» köyë;
İñ küñëlsëzë alarğa
Taralğaç Saban tuyı.

7515 Cırnı cır yota, köyně — köy,
Tıñlap yarda tal ala;
Yarda-şul öç tal arşında
Tağın ikě par ala.

7520 Beħětlě, tınıç könnerně
eber ite tañ aldan,
Küptengě yörek sěrlerěn
Yeşergen kük tallardan,

7525 Utıra yarda ikě par,
Araları öç adım;
Sargaya kėbėk yözlerě
Meħebbetten öç talnıñ.

7530 Şavlağan şulay niçe yaz,
Ceyě kısqı, kőz, yañğır...
artaydı tallar, yeşlėgě
Artta aldı ızlarnıñ.

7535 Tősem tėgěrmen urnına
Avılğa aytuv bėlen:
Suğışta aysı ebersėz
Yuğalğan, aysı ülgen.

7535 Başımnı aya uyarğa
Bėlmiy eçem poşqanda,
Tősem de söyliym ayğımnı
Zamandaşım öç talğa.

1975

* * *

Sud defterennen

Şulay yazğan. Öyde utırışçı,
Sudta utırışçı.
Gömër buyı utırışçı... Sudya
Çıgar, uqır eşně...

7540

Min küz saldım alda qaralaçaq
Törlë yazuvlarga....
Uramda yaz, yeşler, bala-çağa,
Şavliy yaz uramda.

7545

Sağınırılıq olı bulsın yeşlëk,
Yaqtı bulsın uzğan...
Aqtı bozlar Qazan yılğasında,
Zeñger-moñsuv bozlar.

7550

İdëlde yaz, qalın, kör tavışı
Barlıq yılğalarnıñ;
Şundıy çaқта tıñlap utır sudta
Bala yılağanın...

7555

Kërdë këşë sudya bülmesëne,
Yemsëz, kara këşë;
Bu können soñ ernëp minëm yörek
Haman qanar töslë.

Bolnitsada yatқан hatınıñıñ
Ülëmën aşıqtırıp,
Kërdë monda, e bër çitte tordı

Yaña ғашык kölöp.

7560

Sudyalarnı yöriy aşıqtırıp,
    Ҙаравıllıy. Кәрәп,
Шуşı кешә bastı minәм алға
    Ҙара үләм bulıp.

7565

Bolnitsadan sudқа yazuv: «Ҙıyın,
    Eger ayırım bulsañ,
Kötmegez, min behil, min meñgäge
    Üzәм ayırılışam...»

7570

Ülemnәñ min tanış idәм әләк
    Әskizları bәlen,
Bügән anı sud zalında күrdәм
    Üz күzlerәм bәlen.

7575

Sağınırılıқ olı bulsın yeşlәk,
    Yaqtı bulsın uzğan.
Aqtı bozlar, savbullaşıp aqtı
    Soñğı moñsuv bozlar...

Aprël, 1975

* * *

7580

Yeşlәk ul tuy bәlen күñәllә.
Mul itәp sıy-һөрmet қuy алға,
Hemәр de östelsән һıyalға.
Ҙalğanı barsı da tabılır;
Ҙараңğı төшmesән tuylarға!
Tuylarға, tuylarға, tuylarға.

7585 Yeşlëkte Celiller qaraşı,
Yıllarnıñ qarşında yeş tükme,
Yıllarnı omtıldır beğëtke!
Qalğanı barsı da tabılır;
Bul tuğrı tormışqa, yeşlëkke!
Yeşlëkke, yeşlëkke, yeşlëkke!

7590 Yeşlëk ul bolay da beğëtlë,
Berhëtler kirekmiy yeşlëkke,
Yeşlëknë törmegëz berhëtke!
Qalğanı barsı da tabılır;
Balalar üssënner beğëtke!
Beğëtke, beğëtke, beğëtke.

7595 Yeşlëkke kilëşe aq tösler,
Yeşlëkke meñgëlëk alqışlar,
«Açı»nı tatisın can-duslar.
Qalğanı barsı da tabılır;
Tik açı bulmasın yazmışlar!
Yazmışlar, yazmışlar, yazmışlar.

1975

* * *

7600 Törlësë buldı tormışta,
İcat bit ul — çınbarlıq;
Eytken çaqlarım az tügël:
Yarıy, avılım, sin bar, dip.

7605 Törlësë buldı tormışta,
Suğışıp canım arsa,

7610 Qıynalıp yaqı: ħaksızğa,
Naħaħqa cebǎrlense,
Yıgıldım siña, ħiç tǔgǎl
Östǎmde tǔbem yuħtan,
İcattan tǔgǎl, ħertǔrlǎ
Vaqlıħtan-tǔbenlǎkten
Qaçıp, min siña yıgıldım.
Qayıttım, sinde savıħtıım,
7615 Şatlandım ħerçaq eçǎmnen,
Yǔregǎmde sav utım.

Tıqırıħqa kǎrgende ħer tal
Qul birdǎ, deŐtǎ tanıp.
Barsı da sinde devalıy,
Barsı da sinde tabiyb.

1975

* * *

7620 Kǔrǎp azağı ħomǎrnǎñ
YaħınlaŐıp kilgenǎn,
AŐıħmıy, tǔgerek itǎp,
Oçlap aniñ kibenǎn,
7625 ħervaħıt olı, zur bulıp
Atalarça kiñeŐte,
Selamǎñ alıp yıraħtan,
Bata bargan qoyaşta
Yılmayıp, cılınıp utırđan
Şul avıl qartlarına
7630 Soqlandım, kǎŐǎneñ yǔzǎ,
Pasportı — qaħqa monda.

1975

* * *

7635 Kite avılınnan, öylene,
Ėşen eşliy kaznanıñ,
Çitte, yıraқта qarşılıy
Ul ğomrënëñ azagın.

7640 Qartaya bërvaqıt, yonçıy,
Tuymıy başlıy savlıqqa;
İsëne töngë bala çaq,
Tuğan cirde, tallıqta
Ontılıp bëtken çişme bar,
Ulağı yeşël mükle,
Sağına şul iskë çişmenë,
Tallıqını-yeşëllëknë.

7645 İtse de hëzmet bik ozaq
Yıraқта üz avılınnan,
E ğomër digenëñ aqқан
Şul çişme ulağınnan.

7650 Qaytası idë, küresë,
Tëzlenëp çügelesë,
Şunda ruğ, qaydadır yörgen
Gevdesë, külegesë.

7655 Ruğ şunda, şunda ayırılıp
Qalğanga ul tın iken;
Basa susavnı, e üzë
Bër ğëne yotım iken.

1975

* * *

Yal yortında cıyılışıp, ҡartlar
Urmandağı közgě alanda
Yal iteler, ҡoşlar җaқıralar,
Başқа eş yuk monda alarga.

7660

Uçlarında ipiy valçıkları,
Küzler, uylar sarıtüşlerde;
Sızğıralar, sarıtüşler lekin
Aşıkmylar ҡulğa töşerge.
Suzılған ҡart ҡullar, ҡullarda cim,
7665 İse kitmiy sarıtüşlerněň...
Közgě urman... Közgě sarı alan...
Tik sağışı sarı töslerněň.

1975

* * *

7670

Ey, yazmış, yazmış,
Tuған cirěmněň
Tuvғаç ta sěngen
Miña üz tösě,
Җaya barsam da
Min şat, қanatlı,
7675 İrěklě, azat,
Haman üz kěşě.

Ey, yazmış, yazmış,
Tělemiy m bėrni,
Başқа bėr ceyně

Min üz ceyәнnen;

7680

Ayırma mině
Şuşı tufraqtan,
Қара ikmegәм,
Sötlě çeyәнnen.

7685

Ey, yazmış, yazmış,
Çitte sulırmın
Susız göl kěběk
Қayğıdan-moñnan;
Ayırma mině

7690

Öy türөmdegě
Mileşlerөmnen,
Қayınnarımnan.

1975

* * *

Rehmet indě rehet tormış
Birgen Sovětқа;
Kötöv kötөp yöriy malay
Vělosipөdta.

7695

Қulında süserөp бөткен
Ozın çıbırқы;
Şartlıy, yañğırıy, avazı
Uzğan çornıқы.

1975

* * *

7700

Çişmeler kinet yomılsa,
Koyılar tomalansa,
Çişme buylarındağı kük,
Küñělně toman basa.

7705

Çiřmeler üzlerě miněm
Uçlarıma su saldı;
Su saldı alar yeşerge
Köçeytěp tik susavnı.

1974

* * *

7710

Min arışta, kırdı...
Yal iterge
Běr tınlık ta kirek.
Tınlık kirek,
Şul tınlıkta
Bıtbıldıq ta kirek.

1974

DĚGĚT ÇEÇEGĚ

7715

Děgětě kıyan? Atı yuq,
Arbası yuq, küçerě...
Şularğa istelěk sıman
Üse dėgět çeçegě.

1974

* * *

7720   Ҳатин-қизниñ меҳеббетё
                          Ёрге, диулер, сирпёле;
                          Ўиллар авишқақ сирпёле,
                          Тишта салқин цил ёре.

7725   Ёрнеñ, диулер, меҳеббетё
                          Ҳатин-қизға сирпёле;
                          Қартаяа тёшкеқ сирпёле,
                          Ўёрек ууққа цилкёне.

7730   Ўёслёкте, диулер, меҳеббет
                          Ўёзге тигёз сирпёле;
                          Вақитли тугёл, гомёрге
                          Сирпёлювён син тёле.

1974

ЎСЕ БАҚҶАМДА КИНДЁР...

7735   Цил гёне алип килгедёр,
                          Қирлардан искен цилдёр:
                          Ўсе терезем қаршанда,
                          Ўсе бёр бёртёк киндёр.

7740   Қарымин, энкеу, мин аña
                          Ёрлегиñ сусёñ итёп,
                          Кёлмегёñ, ап-ақ уавлигиñ,
                          Онтилмас тосёñ итёп.

7740   Сёугё тин, моñсуу таñнарда

Tereze ғаға kindër;
Uyata sinëñ şikëllë,
Sindër ul, enkey, sindër.

1975

* * *

7745

Urman tın, urman yulı tın,
Uylap yuldan ütesëñ.
Tiyëñner şul çaқта başқа
Taşlıy narat kürkesën.

7750

Minëm kük eşke aşığa
Yulımda kırmışkalar.
Bügën de cirëm isen, diym,
Yeşiy, diym, tormış haman.

1975

* * *

7755

Köz. Aққоş külë. Ayırılıp
Küp melekler қала,
Şigırlar, östelde ülgen
Kübelekler қала.

Kiteler... Aққоş urmanı,
Öyler şere қала.
Gomërnëñ қисқалığıна
Іşareler қала.

1975

* * *

7760 Üz küzlerě bēlen kürgen
Anı Çallı yarları,
Berēlēp-sugılıp şunda
Uzğan atsız arbalı.

7765 Atın urlatıp çēgennen,
Çēgennē kargap şunda,
Cigēlēp ütken ğasırnıñ
Kakşagan arbasına,
Tertege kērep, cigēlēp
(Kirek tūĝel dilbēge),
7770 Morgunok uzğan ataqlı
«Muraviye ilē»ne * .

7775 Frontlar, sugışlar artta,
Bik küpler, ülgen mēne;
Ul isen, ürler tōşe de,
Yañadan ürler mēne.

Morgunok Çallı yarında,
Maylap arba küçerēn,
Kuzĝalĝan, bara, onıtқан
İndē yıllar isebēn.

1975

---

* A. Tvardovskiy. Strana Muraviye.

* * *

7780

Tariyhım bay minëm. ol Galiler
Hem ulları altın Remiler,
Ülmiy torğan altın cırlar yazıp,
Bëznëñ çornı etta yemliyeler!

1973

* * *

7785

ar dimiy, suvı, cil dimiy,
Östënde ayrı tunı,
Alıp üz östëne bötën
Ağartuv-ayğırtuvnı,
Yördë avıldan avılğa
Këçkëne çana tartıp,

7790

ay könnë kübrek, ay könnë
Öç këne dane satıp,
Yördë kitap satıp, aydan?
İsmë niçëk, ni atlı?

7795

Barı tik çanası iste,
Tunlı këşë, kitaplı...

7800

Yem kërdë öyge, e tıta
Cihanniñ tota arı,
Ëšten soñ kitap tınlargä
Etinëñ çordaqları
Cıyıldı kiçën, can kërdë,
unda bër çitte posıp,
Tıñladım, ayda Zöleya?
ayda, dip, ezër Yosıf?

- 7805 İşək töbände bozlı su.
Bërem-bërem çümëçlep
Ëçtëler, yangan yörekke
Tordı alar su östep.
Qızsalar, kisettë eti:
Uqıym, imëş, këm öçën?
7810 Quydı Һezreti Ğalinëñ
Yaltıratıp qılıçın...
Tışta qar tëğë këşëneñ
Eytërsëñ qayrı tunı...
Adaşsa buranda? Kinet
7815 Küñëlge qayğı tuldı.
- Kitaplı, diyler, adaşmas.
Kötmesten avıllarını
Uyatıp tañda, qar başqan,
Kört başqan avıllarını
7820 Urıydır, arsa, tübenge
Şuvar çanası bëlen,
Ğasırlar ëçëne şuvar
Çuvar çanası bëlen.
- 7825 Yuqtır ğazaplı, qıyın yul
Kitapnıñ yulı qader;
Ülmiyeler, yeşiyler ozaq
Yosıflar, Zöleyhalar.

1975

* * *

Ġabdėlnasıyr Sabitov (1745—1840)— kalligraf — 223
tom ҡulyazma kitap küçėrėp yazған.

7830 Ҡышқы озын киçлер, салқын өйде
Ҡалған ҡайçaқ ҡullar күшėгėп,
Төннер, yıllar buyı ul utırған,
Ul utırған томнар күçėрėп.

7835 Ҡузғалмаған, тerezeden гėне
Күз төшėрėп алған ul yazға;
Her yeşegen yılға ikėşer том,
İкė yöz том kitap-ҡulyazma.

Yandırılған, күмėлgenner alar,
Tuzannarda avnap çormada;
Kanaşeviç күzlerėnnen ҡaçıp,
Kilėp citken бėznėñ çorlarға.

7840 Ġabdėlnasıyr... Üzėnėñ yeşė бėлен
Tiñ kėşė ul zur бėр ғasırға.
Kitaplardan heykel öyer idėm
Erdenelep Ġabdėlnasıyrға.

1975

* * *

7845 Yatsa күñėlde çımırdap,
Oyıp izgėlėk,
Tabıla üzėnnen-üzė
Kirek süz єlėk...

1975

* * *

7850

Utırıp yavğan yañgır ul
Neqıy İsenbet kėbėk:
Üstėre ikmek, tabınga
Qıya kiskelep, tėlėp.

1975

* * *

7855

Her kön irten qısqı terezegė
Kilėp quna pėsnek,
Östen ürėlėp östelėme qarıy:
Utırasıñmı eşlep?

Min baq sėlkiym: bulmıy, çıqmıy, tuğan,
Barmıy, tuğan, köçlep:
Sinėñ kėbėk tik pėsəldep kėne
Yeşiyim hezėr, pėsnek.

1975

* * *

7860

Öç yıl suğıştım gómumen
Suğıştan tuyğan öçėn.
Maqsus tağın bėr yıl, busı —
Bilgėlė, Tuqay öçėn!

1975

* * *

7865   Herkěmněň Tuqay kük şağıyr
                          Bulası kile...
Kěmněň yěğěrmě ciděde
                          Ülesě kile?

1975

* * *

7870   İpiyelerěn miçke tıqqaç, enkey
                          (Qoyaş çığar büğěn)
Pıçaq bėlen ozak kıra tōbėn
                          Küves çileğěněň.

7875   Uqmaştıra qaldıq-postıqlardan
                          Yodrıq qader qamır;
Eveliy de — miçke, busı, iměş,
                          Töpçėk bulıp qalır.

                          Halıq bėle: tırış, cėntėklep yaz,
                          Uylap, tōpçėp kėne;
Tuqaydan soň barıbėr şigriyette
                          Bėz şul tōpçėk kėne.

1975

* * *

7880   Mın çit ilde Tatarstan neftě
Dert-cėgerě bėlen eş item;
Qulda altın priiskası totqan

Dermendě kěběk hıs item.

1975

* * *

7885   Ƙarpat itegěnde, Truskavětsta
Eylenemde kilem Adam Mitskěviçka*.
Basa susınım — eçsem çıñlap aqқан
Şul azatlıq digen çıganaqtan.

1975

* * *

7890   Resülněň artında tavlار,
Biyěk-biyěk tavlار iç...
Tayanıç kirek yazğanda,
Miněm qayda tayanıç?

7895   Şıgırlar başqa bulsa da,
Anıqı kük hönerěm,
Yazam, qaydadır yalanda
Baş qalkıtıta běr erěm.

Ul mině bělmiy, min — anı,
Tını da yuq, öně de,
Işanıç birěp, şul erěm
Küz aldıma ělěne.

1975

---

* Heykel

* * *

7900 Çor-қояşниң yaқtıсында uynap,
Қарlıғаңниң қанат оңıday
Бәр мизгелде чағılıp kitken fikәр,
Бәр шигірлэк fikәр оңән, ey,
Utlarға min ezәр, şul fikәrnәñ
7905 Kүriym gәne қанат оңларın,
İkәnçә бәр şatlıқ kәtәp tora,
İñ zur şatlıқ — yazuv östelәм.

1976

* * *

*Kompozitor Mansur Mozaffarov
istelәgәne*

7910 Tuқay бәlen оңраştırdı zaman;
Ul «Bolғar»da yeşiy, bar şunda,
Бәр күрәp қал үзән... Тағın қayan
Şunnan da zur beһәt Mansurға!

7915 Kүrәştәrdә, күzlerәnde şatlıқ,
Bülme әçә cılı, öy yaққан.
Andıy şatlıқ tön buyına yazıp,
Tañda ayırılған icattan.

7920 İcat utı suvınıp ölgәrmegen,
Şul cılıtsa cılıta, tik icat...
Andıy çaqta kәm de bulsa kilsән,
Nindiy kәşә, barıbәр, nindiy zat.

7920 Andıy çaqta kәm de bulsa kilsән,

Kilsən, kərsən, birsən salamən;
Doşmanıña hətta yomşıy küñəl,
Sin sorama anıñ sebebən.

7925 Küñələnde tik izgələk kəne,
Nurı ağıla küñəl-közgənəñ;
Yuq dönyada alıştırır nerse
İcatnıñ şul yaqtı mizgələn.

7930 İcat bəlen yangan kısqa tönnəñ
Çiksöz behetən şunda Mansurğa
Söylep tizrek, citkərmekçə Tuqay
Mansur aşa kilər gasırğa.

7935 Bülmesəne iñgen icat ruhın
Kıçkırmaska tēlep, pııldap
Mansurnıñ ul qolağına eyttē:
Bu tōş tūğəl, buldı bu çınlap.

Yoqlamadım, yazdım, keğaz, qalem
Hem östeller bəlen söyleştēm;
Bēlesēñmē, malay, min bit büğən
Ferēsteler bəlen söyleştēm...

7940 Ferēsteler bəlen söyleştēm min,
Fatihamnı al da yulğa sin,
Zur yulğa çık, malay, izgē eşte
Ferēsteler bulsın yuldaşnı...

7945 Yeş küñəlge salğan bu süzlernəñ
Alış-birēşē yuq din bəlen,

Cır-icatta her çaķ feręsteler
Kirek iken, kirek, min bęlem.

1975

* * *

« Bęznęń eş, üzęń bęlesęń,
Ciręne citsęn ķuķan eş...»

7950

Tora ķırıyda üz danın
Yatsınĝan kük ķuķlavıç.

Ütkenęn iske alsa da
Bęlmedęm tuķ aynı, dip,
ķıķırmas lekin dęnyaĝa:
Min birdęm Tuķaynı, dip.

7955

Küp soń tatar avılları,
Taķıķüv, Yabınçılar,
ķaysısı şunıń deĝvalap,
Mercani danın sorar?

7960

Küp soń tatar avılları
Urmannar ışıĝında,
Yeşiy meşeķat eçęnde,
Hęzmette kęşe şunda.

7965

Tuvdıra böyęk ulların,
Üzę ĝel onıķ ķarıy.
Ozata: eytmıy başķa süz,
Barı tik: onıtma, diy.

1974

* * *

7970   Çart kęřę, borçuv uñaysız,
                              Ęř töşe, ęzlep kęrem.
Yeşler — řigirdęr, Tufannan
Min seğat tőzettęrem.

7975   Tazarta tőrlę vağ-töyek
                              Keğazden ęř őstelęn;
Kiyer küzlęęn, őstelge
Çuya lupa, ęskeęn.

Yantaya bęraz, iyęle,
Ul söyliy başly, kötem;
Ağtara, mağty seęatęm:
«Unsigęz taşly iken...»

7980   şağıyr — seęatęę, küzetem,
                              Sizdęrmiy ęęten kölem.
Çaptıra kılın, řigırnęň
Rifmasın ęskek bęlen
Lektęre tőslę, uylanıp
7985   Őyęme atlıym sülpen,
Tufan seęatęm sütken kük,
Yazęanım kirę sütęm.

1975

* * *

Yeřęn utı, minęm řigırlernęň
Çarap ęętelęęn,

7990

Tikşärdä kük annan astın, östän
Yazuv östelänñ.

7995

Frontlarda yöröp yeşlök üttë,
İndë yeşëm üttë;
Kilgenmë şul yalgış suqmıy çalğan
İskë yeşën utı?

8000

Sınar öçën gëne elle kükten
Atқан bër şarmı ul;
Ara-tire kisetkelep torsam,
Şürler, yomşarmı ul?

Yaza birdëm, ıurıuv tügël, hetta
Canım kımşanmadı.
Üz gomrëmde küp uynadı öste
Törlë ut şarları.

1974

* * *

8005

Suğışnıñ mömkinlëgë zur,
Törlëçe suğış sınar...
Yeş, taza, ıaynar idëler
Min kürgen suğışçılar.

8010

Bërkëttë küñlëm gomërge
Şul yeş çağın suğışnıñ.
Kart çağı bulamı anıñ?
Bula, kısıla sulış-tın.

8015 Běrnı eşlete almıylar
Vraçlar, zur tabiyblar:
Utız yıl uzğaç, oçraşqaç,
Yılıylar frontoviklar.

1975

* * *

8020 Temlə töşler küröp yoqlağanda,
Belgorod ye Harkov
Uyata tañ bēlen, enkey kēbēk,
Yurganımnın tartıp:

— Tor, soldat, tor, sin qotqargan kōn bu...
Alam bişterēmnē,
Yañartırğa çıgam tınıp qalğan
İskē hislerēmnē.
Şağıyrlernē icat ürlerēne
8025 İlham alıp mēngen.
İtem beyrem min şeherler bēlen,
İl-ħalıqlar bēlen.

1974

* * *

8030 İsepleseñ, istelēkler şaqtıy
Tērē, iminnerge;
Bēz suğışkan cirden çığa kaska,
Çığa rēmēnner de...

Torıp suğış qabat alır töslē
Cir bilēnnen ēlēp.

8035 Çığa iskë tranşeyalar yazın
Şul rëmënnër këbëk.

1974

* * *

Vatan suğışı marşalları...
Küñël şundıy künëkken:
Ölkeler-frontlar bulıp
Çaldı Jukov, Konëvlar...

8040 Tormıştan kite marşallar,
E sin tınıç torıp qal;
Yañadan qıldan kitken kük
Buldı miña frontlar...

1974

* * *

8045 Qırğa qayçandır polosa
Suzğan avıldeşlarını
Yördëm sağınıp, çıqtı bolıt,
Kildë, davıl başlandı.

8050 Yavdı yañğır, yulda şunda
Kërdëm küpër astına,
Üttëler östen dëbërdep,
Öske küpmë bastılar,
Tüzdëm, kükriy kük, eytersëñ
Bu küpër ikë qatlı,
Uzdı yözlegen maşına,

8055

Hem uzdı ikě atlı...

Döbördiy ikě ƣat küpěr,
Suƣsañ, yeşen, suƣ eyde...
Talıy sağış, toram önsöz,
Söyeldem de subayğa...

8060

Kükriy kük, davıl küpěrněñ
Taƣtaların ƣuptarır.
Uzdı kük avıldaşlarım
Söyrep avır tupların.

8065

Ƙaçıp ƣalğan kěşě sıman,
Çıƣtım, ƣuptım önemnen.
Soldatlar mēnep bara kük
Salavat küpěrennen.

1974

* * *

8070

Plastinƣalar * kinet kildě tēlge,
Front, suğış, zaman, tomannar
Bastı alğa, helaq bulğan duslar
Eytěrsěñ le zalğa tulğannar.

8075

Zur ciñüvněñ utız yıllıgında,
Torıp suğışıp alğan ürlerden
Ülmes yaƣtı bēlen yaƣtırtılar
Dokladımnı minem ülgenner.

1976

---

* Şeref Mōderris, Enber Davıdov, Zıya Mansurlarnıñ plastinƣağa yazğan çığışları.

* * *

8080 Minağa bėznėň soldatlar
Yalgış basmasın öçėn,
Alar üz vaqıtınnan ęlek
Kükke aşmasın öçėn,
Quyalar idė sapėrlar
Qayçaqta çıbıq tørtėp.
Kürmedėm, bastım bėrsėne
Hetėrden çıgıp kitėp.

8085 Bėz öçev, öçev yeneşe:
Ülėm, min hem talçıbıq.
Sėlkėnmiy, min de sėlkėnmiym,
Toram önsėz, talçıgıp.

8090 Kėm başlap deşer? Tınlıqta
Quşar süz aldan ulmı?
Quzgalmıy, min de quzgalmıym,
Köte quzgalğanımnı.

8095 Havağa çöygen rakėta
Közgė bėr qara tönde
Tikşėre: toramı kėşė
Haman şul haletėnde?

Tikşėre: turı kilemė
Digen kėbėk çınlıqqa?
Süne ayağım oçında
Kürsetėp şul çıbıqqa.

8100 Eyleneň k b k urnımda,
Bolġanam utta-suda.
B z  cev:  l m,  ıbık, min
Bu ġalem urtasında.

1975

* * *

8105 Zinnet hem  ismet—yeŖteŖler,
AvıldaŖlar,  ordaŖlar;
Mecl ste b rs  tuġtasa,
 k n s  cır baŖlar.

8110 Tatular,   ken suları
B r  iŖme, b r kismekten.
Avılda k pm  yaňalıġ
Zinnet b len  ismetten...

8115 Kol ozda b rge, h zmette,
B rge Ŗatlıġ, bar moňnar;
YeŖl kke matur istel k
Alar salġan narkomnar...

8120 Tını ta, suġıŖta b rge...
Utnı-suvnı ki mekte
B rge bulırġa yazġandır
Zinnet b len  ismetke.

8120 G l b rge, pı ı da balta,
 k s  de sap rlar;
 d l, Don, k zġe yaňırlar,

Yaňırlar hem salķınnar...

8125 Gël bërge, Berlinga çaķlı
Bërge küpmë cir atla.
Ķayttılar, Ķaytķaç, avılda
Suğıştılar...Ziratta.

8130 Bozılmağan ikë duslıķ
Suğışta irëķ öçën,
İskë çarduğan başında
Kisëlgen zirëķ öçën
Suğıştılar...Zirëķ öçën
Zinnetnëñ yandı canı,
8135 Şul yeşël zirëķ astında
Etisë çarduğanı.

8140 Totıngan idë Zinnet bër
Üzënëñ baltasına,
Bastı Dnyepr, Ķulınnan
Töştë kük balta suvğa.
Şul soňğı zirëķmë ciñëp
Alğan cirnëñ östënde?
Yal ite ikë Ķart sapër
Avğan zirëķ östënde.

1975

* * *

8145 Yaz, mart başı. Tağın min Rjëvta.
Tıngı bëlmiy haman Ķart başım,
Kildëm sağınp nek utız yıl ëlëķ

Bězně qarşılağan mart başın.

8150 İdël östë. Küzge bere yaqtı.
Suğış minëm çıqmıy hetërden.
E yeş kızlar, bërni bulmağanday,
İdëlde su ala bekëden.

8155 Eytërsëñ cir yaña yaratılğan,
Üz behetën yaña tatıgan.
Yaz, mart başı. Bar dönyasın onıtıp,
Kër çaykıylar, tıp-tın, hatınnar.

1975

* * *

8160 Qarğa bata-bata min Rjěvniñ
Urmanına kërdëm. Ye, şunnan?
Min suğışkan urman... Tanıp bulmıy,
Qaplap kitken anı yeş urman.

8160 Bik qadërlë tösler... Ul töslerne
Yuğaltmasğa küpmë tırışma,
Her yaña çor qatlav-qatlav itëp
Üz töslerën sala tormışqa.

8165 Avır buldı, qıyın buldı. Bëlem,
Vatılğanmın, atlıym köçke min;
Barıbër ezliym, qarlar yırap ezliym
Böyëk Vatan suğışı töslerën.

1975

* * *

*1974 yılınıñ avgustında, ülëmene 30 yıl tuluv
uñayı bēlen, Plettsenzee burgomistrı Musa Celil ñelaq
bulğan urıñğa aq rozalardan torğan vėnok kıydı.*

8170 Leġnetlengen aqı hem qarǵalǵan,
Tufraq, taşlar çat qan urıñğa,
Faşist üzėnėñ aybaltası bēlen
Şaǵıyr başın çapqan urıñğa —
Rozalardan vėnok! Bu haqıyqat,
Tügěl buş-süz tügěl uydırma,
Sovět şaǵıyrėne, kommunistqa
8175 Vėnok quysın oçėn bu dōnya,
Qarşılıqlar bēlen tulı dōnya
Rozalarınıñ ap-aq beylemėn
Salsın oçėn alǵa, şaǵıyr üzėnėñ
İtsėn oçėn icat beyremėn,
8180 Cırǵa küpmė köreşėrge kirek!
Qayçan da bėr olı can ciñe,
Çeçek totıp üzė kile dōnya
Tatar şaǵıyrėne, Celilge.

1975

* * *

8185 Sud ülėmge hōkėm itken, ülėm...
Sanap yeşiy Musa her kōnėn:
Vaqtı tabıp şunda, eserlerėn
Ul soratıp ala Danteniñ.

Niçe tapqır bulıp çıqtı iken

8190 Ötälöp can utta, ten utta?
Kěröv aña, yuk, kırkıncı tögel
Běr temuğtan tağın «Temuğ» қа.
1975

* * *

8195 Tatar halkınıñ ulları —
Celil, Kerim, Bayanı...
Nıgeder alarnı tögel,
Suğış minë ayadı.

Nerse, ni eytiym, yazmışқа —
Miñe ayağan öçen?
Bëlem, uñaysız, yeşiyim kük
Min şul ağaylar öçen.

8200 Ey, hezër isen bulsa diym
Celilë de, Bayanı...
Këmge qalsa da şıgırnëñ
Ciñel tögel bayrağı.
1975

* * *

8205 Kilërge yarı dönyağa,
Taşlap çitke bar eşne,
Tık uqır öçen gëne de
Şeyhözade Babiçını.
1975

* * *

8210 Kalligraf-ḥattat küçerëp yazğan,
Ürëp bargan sıman.
Ḳotḳarılğan osta kalligraf
Ülëm cezasınnan.

8215 Min de jelliym küz nurların tügëp
İza çikkennernë.
Nik yuḳ itken ḥökëm küçerëp tügël,
İcat itkennernë?

1975

1976 —1984

* * *

8220 Üzëbëz azat itken şherlerge
Çaḳıralar, kite tantana;
Suḡışıp ülgen suḡışçılar bëlen
Söyleşërge vaḳıt tar ḳala.

8220 Çıḡam zaldan ekrën-şıpırt ḳına,
Çıḡam ḳırğa, ḳırda ḳar, buran...
Ḳıçḳıramın yalgızlıḳtan buvılıp,
Ḳarlarınnan çornıñ ḳarlıḡam.

8225 İşëtem şunda ayaq tavişların
Meñgëlëk şom başḳan taraftan;
Trañşëyalar, okop, blindajlardan,

8230 Kısqa tunnan hem maskhalattan
Cıyılalar tanış suğışçılar,
Öste ap-aq halat, ös qarlı.
Uzğan zaman burannarı bēlen
Çekēštērēp krujka, toslarnı.
Küterebēz ciñüv hōrmetēne,
Şeher üzē kürēp tañ qala,
Ülēler yuq cirde ul kōn, cir bēr,
8235 Tilērēp cir ite tantana.

1976

* * *

8240 Fronttan birlē salmağan
İtēgēm ayağında,
Qayttım min, suğış bētkēç te,
Avılğa — may ayında.
8240 Atladım cayğa, yanda — at,
Arsañ — atta barası,
Frontlar arası tūgēl
Arça — Etne arası.

8245 Qayttım çik quyıp ülēmge,
Cirdegē bar ernüvge;
Seyēr his: gacep, kēşēler
Cir qazıy bereñgēge.

8250 Işanmıy küñēl, uylıyımın
Suğışnıñ utın haman,
Seyēr his: kēşēler cirde
Bereñgē utırtalar.

* * *

8255 Rusniñ tanılgan şağıyrë
Miğail Lvov bēlen
Oçraştıq, tatar ikenë
Küzēnnen bēlēnēp tora.

8260 Mavzoley işēgē tōbēnde
Oçraştıq, yōz şat aniñ,
Güya bēr tapqır yuğaltıp,
Şuşında üz tatarın
Yañadan tapқан şikēllē.

Üskenbēz ayırım, lekin
Bēr tigēz itebēz hēzmet:
Ul — Devlet *, e min — Hekim.

8265 Ul baқsañ, Devlet malayı,
Ėap-Ėadiy Refqat iken!
Eylenēp qaytsañ asılıña,
Üzēñe rehet iken.

8270 Oçraştıq, izgē minutlar
Nige iken az bula?
Lenin aldında kēşēler
Qayta kinet asılına.

Yeşiybēz vatanlı, illē
Hem törlē tēllē bulıp,

---

* M. Lvovniñ etisē Devletşa Şahi ulı Gabitovқа işare.

8275 Nigedër Lenin aldında
Qalabız milliy bulıp.

Oçraştıq, bër-bërëbëznë
Şuşında añlıy töştëk,
Süz birdëk tatarça, tëlne
Saqlarğa ant itëştëk.

1976

* * *

8280 Qaytuvım sëznëñ yaqlarğa
Bëraz qunaq bulıym dip.
Eytseler: «Hekim malayı
Üldë, vafat, qulıyn *»,— dip
Işanma, bëlëş, mari dus,
8285 Sëlte barı qulıñnı;
Miña sin, bëlem, bërqayçan
Tëlemessëñ qulıynnı.

8290 Bërqayçan sëznëñ urmannı
Tönle urlap kismedëm,
Cırladım ikë halıqñnı
Feqat urtaq hislerën.

8295 Urmannar bëlen söyleşken
Tëlëñnë tıñlap qunıym,
Qardeşlëk, duslıq haqına
Kiçërër, belki, qulıyn.

1976

---

* *qulıyn*—üldë (mariça).

* * *

Bëzgë hetlë yöz mertebe sına,
İlegënnen ilep yöz qabat,
Dermendnëñ şığırlerën Vaqıt
Cıyğan yullap, cıyğan mışqallap.

8300 Ülçer öçen bizmen alğan Vaqıt,
Vaqıt — sudya, Vaqıt hel ite:
Totқан, ülçiy, qıl urtada — bizmen,
İkë yaqta — ikë telinke.

8305 Bër yağında — şıgır, bër yağında —
Alyapqıçı tulı, al tulı
Dermendnëñ Ural tavlarınnan,
Qomnan arçıp alğan altını.

8310 Kitëre, sala, altın basa qayçaq,
Qarap torğan këbëk ul monı,
Oçıp kilëp şunda telinkege
Dermendnëñ quna bılbılı.

8315 Tigëzlene ülçev, altınnargä
Şığırlerë anıñ beraber;
Uza yıllar, arta beyelerë,
Zaman bëlen bëрге baralar.

1976

* * *

Yuq gamëm güya bu cirde,
Yuq güya bala-çağam,
Yeş vaqıttığı şikëllë
Baramın polosadan.

8320

Kükriy kük, salamın qolaq
Yıraq alqışlargä min,
Baramın këbëk aldanıp,
Törlë al töslerge min.

1976

* * *

8325

Köndelëk dan, törlë büleklerge
İsep totıp şağıyr cır yaza;
İñ soñınnan beye bire qalıq,
Cırlarına qarap — cënaza.

1976

* * *

8330

Ayrıla këşë kul birëp,
Üzënëñ ülesën bëlëp,
Aldıñ — yuq, stënadığı
İskë bër resëm këbëk.

1976

* * *

8335 Zirat östənde irte-kiç
Tora koşlar çır-çuvı,
Kəşənəñ canı, küresəñ,
Meñgə şulay borçuvlı.
1976

KÖTÜVÇƏ

8340 Yeşəl tuğayı, bolını,
Dönyası bər cır kəbək;
Başkan ul kötöv aldına
Böyək dirijər kəbək
1976

* * *

8345 Heykel yuq... Suğıştı ulgen
Soldatlarını sagaytqan,
Çaytqaç, basuv çapqasında
Tuqtap qalğan soldatlar.
Heykelsəz avıl... Soldatlar...
Sağına kəm alar kəbək,
Tik heykel yuqqa avılğa
Kərmiy toralar kəbək.
1976—1982

* * *

8350   Çayda sěz, bėznėň eniler?
Tabıp, allarğa salıp,
                          Bişėkke salıp tirbetken,
                          Çabıķ arbağa salıp,
                          Taň bėlen uraķķa kitken
                          Şavlatıp tıķrıķnı...
8355   Tuğız-un bala üstėrgen,
                          Sabır hem kiň ħolıķlı,
                          Çayda sěz, bėznėň eniler?!

8360   Kön artı kön bayıġan,
                          Urgansız, suķķansız yalgız,
                          Şul ħaķta kombaynnar
                          Uylana bėġen kırlarda,
                          Cirėmnėň saf orlıġı
                          Aġıla bunkerğa... saġınam:
                          Zur canlı, sabır, olı,
8365   Çayda sěz, bėznėň eniler?!

1976

* * *

Utız yıldan soň da blindajda —
Çul seġatė... Kötıyk kilgençė:
Kotėlogın totıp, batalonniň
Kuġnyasına kitken iyesė.

1976

* * *

8370

Kinet këne kilëp çıǵalar da
Yësënnar bëlen Şuqşinnar,
Yuǵalalar kinet — taǵın buşlıq...
Añlatırılıq süzler yuq şuñar.

1976

* * *

Eǵmetşin Foatqa

8375

Ǵayta ul kötöv aldınnan,
Toyıp dönya kiñlëǵen,
Eytërsëñ mayda Berlinga
Kilëp kërgen kön büǵen.

8380

Kötüvä törtken de başın
Ul atlap bargan yulǵa,
Uyların güya töşengen,
Ǵabatlap bara şunda.

8385

Kötüvä süzsöz buysınǵan,
Bërsüzsöz küngen barsı,
Ǵayta ul kötöv aldınnan,
Zur, ğorur külegesë
Yatǵan kiç tınıç ǵırlarǵa
(Ütken ul uttan-sudan),
Kötüvën alıp bara kük
Cır şarı urtasınnan.

8390 Çitëne basam-basam dip
Bata bargan qoyaşnıñ,
Atlıy... Şağıyr başım bëlen
Atlavınnan könleştëm.
Könleştëm, hareketënde
8395 Sizële böyëk zamanı,
Atlıy, qırlarnıñ östënde
İkë qanat — kojanı.

1976

* * *

8400 Bu gómërnë ruhnıñ küterënkë
Könnerënde iken sin oçla;
Üç itkendey, turı kile şul ruq
Duğadağı avır suğışqa.

1976

* * *

8405 Utırıp yava da yañgır,
Tösler aralaşa da,
Salavat küpëre totaşa
Qırdağı polosaga.

Kürënmıy oçı-qırıyı,
Barasım küptër sıman,
Bu küpër —ıcatqa yaña
Salınğan küpër sıman.

8410 Kërem, këmnerdër aldıma

Eytërsëñ palas sala.
Studiyage kërgen kük
Këremën polosağa.

8415

Këremën, kağıla botaqlar,
Bik tanış qullar këbëk,
Këmnerdër kiçe polosa
Suzğan da qungan këbëk.

8420

Herqaysı tanış, qul birëp
Kürëšem bërem-bërem;
Yem-yeşël plastinkalarını
Köylegen öreñgëler.

8425

Meñgëlëk plastinkalar kük,
Öreñgë yafraqları
Eylene, bötën moñnarnı
Yazgannar yaq-yaqtağı.

Ozatıp qala zirëkler,
Ozatıp qala çağan,
Buvınnar tavişın tıñlap
Uzamın polosadan.

1976

* * *

8430

Küñëlge tormış, bügëngë
Kön ördë bu hislernë:
«Utız yıldan soñ Duğada

FRG * nēmētsları

8435 Zavod salaçaq, diseler
Sězněň bēlen urtaqqa...»
Eytken bulsalar bu haqta
Suğışlar bargan çaqta...

8440 Salalar zavod... Ayavsız,
Qatlavlı soñ cınbarlıq —
Duğada ülgēn soldatlar
Tērēlēp yavğa çığarlıq.

1976

* * *

8445 Çallıda, iskē nigēzde —
Yort küçkeç, qalğan şunda —
Utıra yalgızı çiyē
Kırpēçler arasında,

Yeşedēk tigēz digen kük,
Beğēt tēlep haqına,
Ul çeçek atқан şuşında
Uzğan könner haqına.

1976

---

* FRG (GFR) — Fēdērativnaya Rēspublika Germaniy (Germaniya Fēdērativ Rēspublikası).

* * *

Qazan devlet pedagogiya institutınıñ 100 yıllığına

8450 Ey, mehabet bina, siña qarıym,
Qarağan kük gasıyk könçë kız;
Qaynap, şavlap sinde bulıp uzdı
Kim digende yartı Könçığış.

8455 Heterliymen sinen işegnen
Qurqa-qurqa kergen çaklarını,
Qarşıladi zallarında türde
Tolstoylar — körek saqallı.

8460 Buraznadan — siña, izge yortqa;
Tıšta qaldı güya gönahlar.
Yazuv ölkesende Tolstoylar
Elë haman miña graflar.

8465 Ey, mehabet bina, izge nigöz,
Qalın işek, qalın taş iden.
Elë haman min şul graflarınıñ
Allarına kilöp baş iyem.

Yeşlëgemde minem fatihalar
Bik küp idë, totım imtihan,
Gomërlëkke barı bërsë qaldı:
Cırlarıma birgen fatihañ.

1976

8470

BEREŇĞĚ TÖBĚ ÖYEM

Sin şıgır yazarğa öyren,
Babañnıñ tĕlĕn öyren,
E min köregĕm alam da
Bereñğĕ töbĕ öyem.

8475

Öyem, urtasında torıp
Üzĕm sızğan sızıķnıñ,
Talıy ğazabı üzĕmnen
Üzĕm rizasızlıķnıñ.

8480

Eytĕrsĕñ bĕğĕn küñĕlge
Bar ernüv turı kilgen;
Onıtılıp, başım kütermiy,
Bereñğĕ töbĕ öyem.

1977

* * *

8485

Üler aldınnan deŝtĕ ul
Gölendemge Göli dip,
Göli dip, bĕrĕnĕçĕ özgen
Yeŝlĕğĕmnĕñ gölĕ dip.

1977

SUSAV

8490

Küñĕlge minĕm, tuğan yaķ,
Bigrek te yaķın şul sin,
Ķırlarıñ östĕnnen isken
Cillerge ħetlĕ susıym.

8495 Tězlenem čiřmelerěňe,
Bětmıy tik susav ğına.
Min bit beħětlě — barı sin
Beħětlě bulsaň ğına.

Nik bolay sağıřlı ittěň
Bu ҡader mině soň sin?
Ayırılıp běr kōn de uzımıy,
Yaňadan siňa susıym.

8500 Bu nındiy ğomrēm buyına
Bětmegen susav iken?
Ülgende, başım oçında
Su salıp torsaň iken.

1977

ARTTA CEY

8505 Pěçennerně yırıp yöröp,
Cirge taralasıň da
Yatasıň, yatasıň ceyněň
Yeşěl taramasında.

8510 Ҙaynıy çey, taşıy bolınnar,
Dürt yaқта dürt kötövçě,
Urtada haman da tormış,
Gěl dönya kötöv eşě.

8515 Ҙaynıy çey, ҡaynıy tormışım
Ҙaynıy yōrekkeyěmněň
Ҙislerě, Һislerě ҡaynıy
Ҙayın cileklerěněň.

8520 Artta cey, artta huş islě
Cileklě taramalar,
Uylarım taramalar kük
Bu cirge taralgannar.

İyun, 1977

YARALUV

8525 Çıgarğa bër kön ıalğanda
(Niçek söyengeněn bël!)
Tavıřları işetěle
Tavıķ çebiylereněň.

Hezěrlěk bara, e tıřtan
Běrni de bulmağan kük,
Alar da bornıylar iken
Bereňgě bornağan kük.

8530 Yėğěrmě kōnēne tüz de
Köt sin yėğěrmě bėrēn;
Ey ıayıan citer tuyғанçı
Minēm yögėrėr kōnēm?!

8535 Çıgası, ıarıysı idě
Vatıp tizrek ıabıķnı:
Kēm sině: kėřēmě, elle
Karşılar tik tavıķmı?

8540 Soñlasañ — ıarap digen kük,
ıabıķnı yara borın.
řatlıđın kürsegėz idě.

Dönyäğa yaraluvniñ!

Sorıylar: «Çi-çi! Niçäk?»—dip,

E min cir yemën bēlem:

Köte cir — qoyaşı bēlen,

8545

Yeşel çiremē bēlen.

İyun, 1997

* * *

Bērēnçē reḡmetēm minēm

Öyēm, ilēm iminge.

İkēnçē reḡmetēm ilham

Birgen öçen — iyunge.

İyul, 1977

8550

BĒR AVIL QAYIN UTIRTQAN

Bēr avıl qayın utirtqan,

Polosada gēl qayın,

Gēl qayın, şavlıy kön sayın,

Bēr qayın her tol sayın.

8555

Söyliy qayğısın üzēnçe

Şul qayınnar tollarğa,

Tollar — qayınnarğa; avır

Bar da tıp-tın torğanda.

İyul, 1977

ҘИРНІН БӚР ТӖШӚНДЕ ҘОYAŞ

8560

Ҙırınıñ бӚр тӖшӚнде Ҙoyaş,
Кӱлеге бӚр тӖшӚнде.
Uynadı şulay ikӚ тӖs
MinӚm ğomӚr ӗçӗнде.

8565

Şul җırlarında ğomӚrnӚñ
Tınnıy kӖreştӚ canım,
Sayladı ӱzӗne bu cirnӚñ
MeñgӚ Ҙoyaşlı yaĝın.

İyul, 1977

* * *

8570

Herҗaysın бӱлек iterlӚk
İdӚl tuĝaylarınıñ,
Cirde iñ yemlӚ, matur ay
SinӚñ tuvĝan ayıñdır.

8575

Yuқ iyun kӚbӚk beĝӗtlӚ,
Çeçekler җaynaĝan ay.
Bar bulsa, бӚр tuĝay çeçek
Tapşırсын ӱzӚ ĥoday.

Herҗaysın бӱлек iterlӚk
İdӚl tuĝaylarınıñ.
Cirde iñ yemlӚ, matur ay
SinӚñ tuvĝan ayıñdır.

1977

8580

KÖZ

Köz. At kötövě bolında.
Kötövçesě Yarulla.
Hetěrlim, közgě tönnerde
Salqın cilge, yañğırga
8585 Tüzmiy qaça idě atlar...
Yaqında qışı mēne...
Qaça idě atlar evēn,
Kibenner ışığına.

8590

Qaysı boğılğa sıyına,
Qaysı — üz qaqaasına.
Köz. Avıl yoqlıy, ışağan
Atlarınñ qaytmasına.

8595

Köz. Yañğır. Yoqlamıy atlar,
Atlar cilde taptana,
Tön buyı tıpırdıy atlar,
Yabılğannar qaqaalar.

8600

Güya yözlegen yılğalar
Şavlıy atlar yalında.
Tön buyı qaqa töbēnnen
Atlar cıya Yarulla.

Qartayğan sayın şefqatsēz
Borçuvlar yabrılalar...
Uyımda nige şul atlar?
Nige şul Yarullalar?

1977

* * *

8605 Tıkrıq başında iske yort,
Tuzannan kaplap yozen
Tora ul catta, tubeshe
Yeshel muk — yeshel ucım.

8610 Tıkrıq başında iske yort,
Tuzgan, tuzan, boyıq, tın
Tigez, gor kilgen cakların
Bele idem bu yortniñ.

8615 Taralgan... Nice yaz kilip,
Nice cey hem kis utken,
Tagın yaz, ishgaldında
Erkmen de kicitkan.

8620 Kaz bebkeleré yanında,
Yarlı, isle balalı,
Ustergen bezne avılınıñ
Sul kiñ ishgalları.

Çatta yort... Kapkasın açıp
Ul qarşı almıy indé,
Yoriym sul kapka tobende,
Yoriymen arlı-birlé.

8625 Tınlıqta şunda oyadan,
Kıyığınnan çormanıñ,
Sıyırçık balasınıñ min
İsettém çırıldavın.

8630 Tıkrıқта, kiçkë ãngërde,
Tınıp şundiı çırlıdı;
Gevdesë, oyası, yortı —
Bötën nigëzë dërëldiy.

8635 Çırlıdı yarsıp, oñsağan
Başı orçık başına.
Çaldırıp cavaplılıqnı
Sıyrıçık balasına,
Tarałğan bu yort, törlësën
Törlë yaqqa oçırğan...
8640 Sıyrıçık balası bëlen
Tik min gëne ul çordan.

1977

ARIŞNIÑ SARGILT SËRKESË

8645 Arışnıñ sargılt sërkesë
Yabışkan da arışqa,
Sëlkëne irtengë cilde,
Künëp kötken yazmışqa.

Min de bu cirnëñ vaqıtlı
Çunağı, irkesë kük;
Toram ez gëne ëlegëp,
Arışnıñ sërkesë kük.

Avgust, 1977

8650

ŞEHER PARKI, AYIRIM ABĒR...

Şeher parkı, ayırım abĒr...

İller urıy-urıy,

Stalingrad öçĕn hela bulan

Rubĕn İbarruri.

8655

Küñĕl öçĕn sına, Stalingradnıñ

Cirĕn arıym çuıp,

Şul abĒrde bĕrge rus soldatı —

Yata Kamĕnşçikov.

8660

Köttĕñ, ana, aylar, yıllar köttĕñ,

attan ata köttĕñ,

Şul abĒrde, şunda ruı tatar

Fettaĕtdinovnıñ.

8665

Park. abĒr. İdĕl buylarınıñ

Moñsuv isken cilĕ.

Şul cil bĕlen kile yıraqlardan

Moñsuv ispan cırı.

Avgust, 1977

* * *

8670

Böyĕk Vatan suıı... Danlı uran...

Söye-söymiysĕñmĕ,

Stalingrada uıp bulmıy bütĕn

Şunnan zur isĕmnĕ.

1977

VASIYET

8675 Minnen de bër cırçı çıqmasmı dip
Cırlap qarar öçen kildem de
Kirë kitem, qaytarıgız minë
Kimë ziratına, Kimëge.

1977

BEHËTLË BUL, AQTANIŞ...

M. Mendiyevke

8680 Danlı yılgalar yağı bu,
Bu yaqmı, bu yaq tanış,
İñ lirik cırlar yağı bu,
Üzëbëznëñ Aqtanış.

Şağıyrler yoqlasın eyde,
Ërëp kiçkë alqışqa.
Alqışqa yumart güzeller
Barsı da Aqtanıšta.

8685 Şağıyrler yoqlasın eyde,
Yoqı kërmiy, bëz ayıq,
Köte Sön, köte Iq buyı,
Kittëk, eyde, prozaik.

8690 Iq tuğaylarında atlar,
Atlar bala çaқтаğı;
Ülgençë, ağırga tiklë
Bërge baraçaqları.

8695 Bala çaқтаğı ʃik ll 
Çiʃiyk te tıʃavların,
Çabıyq b r, tizden su basar
Yeml  Iq tuǵayların.
Bala  aq — tomanlı tuǵay...
Bu gom r kısq a, bik az.
8700 K zlern  perde  aplaǵan,
Alda su, elle miraj?

B z — avıl, on bulsın atq a,
P  en hem on sıyrıǵa,
Çabıyq ʃul ciren atlarda
Yul bir p NTRǵa.

8705 Çabıyq  arʃına yıllarnı ,
İks z- iks z alda  ʃ.
Ya a cir, ya a urında
Be  tl  bul, Aqtanıʃ.

1978

MIN M TANIʃ  YENK LER

8710 S zge  ndeʃmiy min k mge
 ndeʃiy m,  yenk ler?
Citt  min m de, s zn  n k k
 artaydım, diyer k nner.

8715 K beyd  minde de tutlar
S zdeg  tutlar k b k,
Ul tutlar u aqta s n p
B tmegen utlar k b k.

8720

Җабındı, яandı бәр çorda
Yeşlėknėň saf ħislerė,
Sėz minėm meħebbetėmnėň
Bėrdenbėr şahitları.

8725

Җayda ul bėrge aşķınan,
Bėrge şavlağan kėnner?
Minėm tanış öyenkėler,
Sėzge baş iyer kėmner?

1978

* * *

8730

Utıram kürşėm öyėnde
Avıruvniň ħelėn bėlėp,
Yata östelde darular,
Yanında ħerbiy bilėt.

8735

Tavşalğan, tuzğan, nişleptėr
Ul ħezėr yatraķ siman,
Yata östelde ul közgė
Sargayğan yafraķ siman.

Җartayğan avıruv soldatķa
Tormış hem sulış öşp
Yata şul bilėt östelde
«Sugış hem solıķ» kėbėk.

1978

* * *

8740 Uramda tuy, garmun, yeşlök hem cır,
E qartlarğa nerse soñ qalğan,—
Tuy qararğa küterölöp çıqqan
Urındağı avıruv-sırhavlar.
Qartlar bar da cıyılğan bër töşke,
İkë ara şundıy bülengen,
8745 Qartlar berge, çitte, atlar qırda
Qurqıp qalğan kebëk büräden.

Yeşlök güya tatıp qarıy torğan
Tatlı rızık — küñel ömsengen,
Üzlerë bërqayçan öylenmegen
Küşeler töslë, qartlar önsözler.

8750 Bik küñelsöz miña, e yeşlökke
Elle bar ul qartlar, elle yuq,
Küñelde şik tamam bëtte şul çaq,
Çınnan da bu cirde alla yuq.

1978

* * *

8755 Ğacep seyër hëller bula qayçaq:
Avılım qırı, avılım ziratı,
Zirat yanı, qırda boday utıra,
İrenëp qar yava, cir qatı.

Boday qırı. Enkey qabërëne
Bik küp bulsa şunnan un adım...

8760

Üpke bëlen avıldaşlarına,
Alıp enkey ėlgen urağın,

Zeherenĕp urıp kiter töslĕ...
Bötĕn yağnı ıaplap, yağalap,
Ağ ıar yava, zirat ıoymasına
Yabaladı ıar yava, yabaladı.

8765

1978

SONĐI YOMRAN

ıatlavlı, ğacep kiyĕrenkĕ
Zur dönya urtasında,
Urazay avılı yanında,
Ürelĕp Iıııa, Söngĕ,

8770

Omtılıp zeñger buşlııııa
(Kürĕne bar yağlar aña),
ıalkıp bar gevdesĕ bëlen,
Basıp art ayaklarđa,

8775

Sızđıra yomran, aldında
Ađıydĕl — ap-ağ sölgĕ...
Üz ruğı bëlen tartışıp,
Digendey tönmĕ, önmĕ,

8780

Sızđıra yomran, ıart yomran,
Yardan torıp yıllarđa.
ııııııra, yuı, tınıı tüğĕl
Cirde şuşı yomran da.

8785 Urazay avılı bolını
Tuğaylı, dımlı, çıqlı...
Kildēm küñlēm ƙuşƙanğa,
Sagınıp Sönnē, Iƙnı.

8790 Bēlem yomranniñ nersege
Şulay nıƙ turayǵanın,
Su basa, kürēp ƙalıym diy
İrkēn Iƙ tuǵayların.

Sızǵıra, tuƙtavsız aƙı,
Yōreknē sızdı moñı,
Şigrēmnēñ yaralı yulı
Şul yomran sızǵıruvı.

1978

8795

VĚTĚRAN

8800 Suǵıŝta — bērēnĉē kōnnen,
Artta Vatan, il torǵan;
Vatan suǵıŝı větěranı,
Artillerist, větěran.
8805 Kürŝēm zur ƙayǵı kiĉěrdě:
Kürŝēm ƙatının cirledě;
Ciñmedě ƙayǵısın běrni,
Kiñeŝ felen ciñmedě,
Barsı běr süznē tuƙıdı:
Yal iterge, kurortƙa...
E ul tıp-tın cıyındı da,
Cıyınǵan kük frontƙa,
Suǵıŝƙan, yeŝlěǵě uzǵan

8810 Urınnarğa ƙabattan
Kittě, pověstka alğan kük
Ƙıçten voěnkomatın.

8815 Ğacep bu kěşě dıgeněñ,
Köreşe, alcıy adem,
Ƙarıy běr könně üzěne
İl ƙıçken faciğaden.

Ƙarıy biyěkten, ƙurgannan,
İstelěkler ƙaděrlě;
Basa yañadan ayaƙƙa,
Sav-selamet, ƙadimgě

8820 Kěşěge eylene kěşě,
Eytěrsěñ alışınğan,
Yañadan tuva kük kěşě
Millionnar yazmışınnan.

8825 Tuvadı, ışandım, bulğan
Ul dalada, ƙurganda;
Yeşergen, başƙa idě ul
Min ikěñçě kürgende.

7 yanvar, 1978

YAZĞI KERVANNAR

Ayaz Ğıylecěvke

8830 Suğıştan soñ ikěñçě yaz, moñsuv
Yazı idě ƙırık altınıñ,
Běz çanada ikev, bėzden başƙa

Ěžě de yuř křrda atlınř.

8835 Abıy bělen ikev, ozata mině,
Atı yabık, arık at idě,
Miněm kũňělěm kěběk ekrěn-ekrěn
Ěřěp bargan yomřař mart idě.

8840 Suęıřtan soň kũrěněp kitũv oěen
Řaytřan iděm, yulım Arçaęa.
Tik běz ğěne atlı, suęıřtan soň
Řalęan barı běr at, běr řana.

Bězněň atnř řurřa-örkesě yuř,
Dilběęeně abıy buř totřan.
Īkěņě běr, bũten běr dũnyadan,
Aş şar dũnyasınnan, buşlıştan.

8845 Kinet kěne peyda buldı alar:
Ni ikeněn sũyěp nazlavnř
Onıtıp kũpten, avır çana tartıp,
Törkěmě kũk kiyěk řazlarnř,

8850 Ĥatın-řızlar kile idě tězělěp,
Şıçşrdılar: al, dip, atıñnı...
Yuř, suřmadı abıy, eytěrsěň at
Oyatınnan çitke atıldı.

8855 Oyatımnan min řanadan tũřtěm,
Yöregěmně arıř tırnadı;
Alar tartıp şaytşan şanalarda
Yořlıy idě arıř řırları,

8860 Yoqlıy idě boday basuvları,
Yoqlıy idě yeşel dulqınnar...
Çeçmiy qalsañ eger, şuşı kırlar
Goměr buyı, bėlem, sulqıldar.

Atnı abıy öyge taba bordı,
Atqa ciñel hezır, at çaba.
Üzeme de ciñel idě minem,
Min ceyevlep kittem Arçağa.

8865 Gorur yözler, küzler, ul qaraşlar
Künñelemde yazılıp qalğannar.
Zeñger kükke gorur başnı çöyep,
Bara yuldan yazgı kervannar.

10 yanvar, 1978

EY, QAZAN...

8870 Ey, Qazan, babamnar yortı,
Tariyhım uzğan sinde,
Danlı hem şanlı bulıp sin
Yeşersēñ bėzden soñ da,
Yeşersēñ bėzden soñ da.

8875 Ey Qazan, şağıyrlar yortı,
İñ yaqtı ezler sinde,
Danlı hem şanlı bulıp sin
Yeşersēñ bėzden soñ da,
Yeşersēñ bėzden soñ da.

8880

Ey Җазан, килеҗек yortı,
Nur җеҗеҗ yöz ғасırға
Danlı hem ғанлы bulıp sin
Yeşersеñ бөzden soñ da,
Yeşersеñ бөzden soñ da.

17 fěvral, 1978

* * *

8885

Urman, töpler, töp östөnde — җазан,
Eytөrsеñ le gudron җазanı:
Soldatқа аш пөşe, бөraz җitte —
Üz Җазанım, ғомрөm Җазanı.

8890

İkө iñde ikө ғалın taғta,
Aғ taғtalar — ap-aғ ғanatlar —
Basıp iññө, cirge salınıp töşken...
Urman, töpler, soldat, baraqлар.

8895

Urman şere, yazmışım da şere,
Kildөm ütөp min күp cirlernө.
Front — yıraғ, бөr ғırıyға posıp
Җarıy күzge tik мүк cileğө.

8900

Җarıy күzge suғış yetimө күк,
Җазан бөlen Yoşғar-Olanıñ
Urtasında soldatларım бөlen
Taptıym kön de yeş ғar alanın...

1978

* * *

Kürmiy barıbër yuğıyse,
Ye salsın, ye salmasın,
Yuğaltқан soldat bër küzën,
Yuğaltқан yasalmasın.

8905

Yuvingan baraқ aldında,
Törge de ul sölgëge
Қayadır қuyған, onıtқан
Hem eylengen sêrlëge.

8910

Sorarlar, bilgëlä, minnen:
Algannar nişlep şunı?
Қargıym soldat bëlen bërge
Sav-isen rişvetçëñë.
Rişvetçë tınıç yeşiydër,
Қargıym, nelet suқsın bër.. .

1978

8915

SİN GËROY

*Böyëk Vatan suğışınnan isen қaytıp ta
üzëñëñ Gëroy ikenlëgën bëlmiy vafat
bulған Hesen Zamanovқа bağışlıym.*

Sin Gëroy...

Bëlmedëñ

Ul һақта,

Қaytsañ da

8920

Suğıştan sav қалıp.

8925 Vatan gəl
Yuqsınıp  nde e:
Zamanov,
Zamanov,
Zamanov...

8930 Sin G roy...
B lmed n
Ul  a ta,
B leg n tap ırmıy
 ara yu .
Vatan gəl
Yuqsınıp  nde e:
Zamanov,
Zamanov,
Zamanov...

8940 Sin G roy...
Sin ya lap su ı kan,
 an  oy an
Yarlar nı ,
Zaman nı .
Vatan gəl
Yuqsınıp  nde e:
Zamanov,
Zamanov,
Zamanov.

8945 Sin G roy...
B lmed n
Ul  a ta,

8950 Arada yana ut
Zarlanıp...
Vatan gël
Yuqsınıp ėndeşe:
Zamanov,
Zamanov,
8955 Zamanov.

Aprël, 1978

URAZAY

8960 Üzennerneñ yemë sinde,
Bötën zeñgerlëk sinde;
Nerse turında söyliysëñ
Ağıydël bëlen Söñge?

Urazay, Urazay,
Yatsam töşlerëme këre
Sinde bulıp uzğan cey.

8965 Bër Ağıydëlge qarıysıñ,
Qarıysıñ annan Söñge,
Üzëñ şat, üzëñ ğaşıyksıñ
Üzëñ tuvdırğan sërge.

8970 Urazay, Urazay,
Yatsam töşlerëme këre
Sinde bulıp uzğan cey.

İyun, 1978

* * *

Yöriym-yöriym de baş iyem
Qayıp iske nigözge,
Min üzge, isken cil üzge,
Buvınnar öne üzge.

8975

Aqtaram nesel-nesebem,
İsemë niçek, ni atlı?
Utıram iske nigözde,
Eytërsen le gönahlı.

8980

Ütkenem belen söylesem,
Yana ike yañağım;
Ütkenën onıta torğan
Gadetë bar yañanıñ.

8985

Şuşı cir, şuşı tufraqqa
Gömër buyı burıçlı,
Ul burıç nigözde yatқан
Taş kėbėk avır, oçlı.

1978

* * *

8990

Östelëm igen kırı kük,
Bülengen oç basuvğa,
Qalemëm — uraq, urağım
Alam da eşke çığam.

Indırda baylıgım, qarıym
Çamalap indırdağın,
Uram üz kişerlëğëmnë,
Uramın ölgërgenën.

8995

Arıştan bodayğa küçem,
Janrdan bër janrga,
Uramın, qalmasıñ eşëm
Közgë qarlı yañgırğa.

9000

Uçmalar ürçiy, şatlanam:
Eşledëm kiçe, bügën...
Kimiy cir, kimiy ekrënlep
Urası kişerlëğëm.

1978

* * *

9005

Yeşlëk, hëzmet, eşte tırışlıq —
Bik küp nerse biziñ Vatannı;
Matur qartlar bëtte avılda —
Körek saqal, gorur, veqarlë.

1978

* * *

9010

Ğacepsënmegëz, tapsalar
Ayda gamel defterë,
Mëndëler, aykap yördëler
Anda Ğalem yeşlerë.

1978

* * *

Ĝalemde yözgen korabl
Ķarnı yarıp bara kük;
Korabldegě kosmonavt
Ķarındağı bala kük.

1978

9015

ÇEÇEKLER CIYAM BOLINDA

Çeçekler cıyam bolında,
Çeçekler sörmədeler,
Yandı can, yandı uftanıp,
Bilgēsöz sërlerēnnen.

9020

Her araş minēm yöreknē
Köydērēp üttē töslē,
Süzsöz köydērgen araşlar
Nik bolay ükēnēçlē?

9025

Cıyılıp çeçekler bērgē
Kilgenner kük yeşlēkten;
arıylar küzge, e minēm
Küzlerēmde yeş kipken.

9030

Sorıylar kēbēk çeçekler:
«Ye, eyt, nindiy uyiñ bar?»
Uylardan uyılıp aldı
Yöregēmde uyımnar.

1978

YIRAK YEŞLƏGƏME QAYTTIM

9035 Yıraq yeşləgəme qayttım
Ütkennen sorap qına,
Yeşləkten — yeşəl bolında
Sin yörgeñ suqmaq qına.

9040 Yıraq yeşləgəme qayttım
Suğışlardan min, uttan,
Qaytmadı lekin qadərlə
Bərge uzğan minutlar.

9045 Çeçekler sinəñ əzlerge
Təzgen zeñger çuqların,
Çeçekler saqlap tora kük
Sinəñ yeşlək suqmağın.

9045 Yıraq yeşləgəme qayttım
Suğışlardan min, uttan,
Qaytmadı lekin qadərlə
Bərge uzğan minutlar.

1978

YÖGƏRE ÇEÇEKLER OFIQQA

9050 Yögere çeçekler ofıqqa,
Yögere kır çeçeklerə.
Qırıs kır çeçeklerənəñ
Yuq tormış həsetlerə.

Yögere çeçekler ofıqqa,

9055

Ofıqqaça tup-turı,
Ağıla alarnıñ artınnan
Hıslerəmnəñ dulqını.

9060

Yögere çeçekler ofıqqa,
Balkıp bər üter öçən.
Yögere çeçekler kəmnernə
Behtlė iter öçən?

1978

QART

9065

Yortta küp vaqıt bėruzė,
İskė garmun, istelėk,
Üzė kük qabıgı tuzgan,
Tuzgan forma-ėçtelėk.

9070

Uynıy küp vaqıt bər köynė,
Basa garmun baqasın:
«Dönya kürmiy yėgėt bulmıy,
Kürmiy dönya cefasın».

9075

Yörmiyler barmaqıar hezėr,
Garmundağı baqalar
Küldegė baqalar töslė
Batalar da qalkalar.

Bər qatı itėp basa da
Garmunı baqasına,
Taşlıy, eş kirek, eş citmiy
Ataqlı baltaçıga.

9080   Ğşledě, tğěl dan öçen,
Tğěl östěnlěk öçen:
«Ķalmasın cirde kěşěge,
Ülgeç, öç könlěk eşěñ».

9085   Baltası kıstırğan, tora,
Üzěněñ eş baltası,
Tora běr eşsěz irteden
Kıçkě kıoyaş batқанçı.

9090   Uylana balta da kıayқақ,
Yılmaya hem şatlana,
Yözěnde yarıқтан tüşken
Sap-salkın şefeқ yana.

9095   Şul uқ eş citmiy aña da,
Küzete bar dönyanı,
Dönyası, bilgělě indě,
Aқ yortlı mari yağı.

9100   Yılmaya: һucası isen,
İsen bu yortnıñ қартı,
Tik yatmas, bar iken elě
Garmun uynarlıқ dertě.

1978

* * *

9100   İyun mině süzsöz ite,
İyun şundıy siğěrlě,
Yöriym onıtılıp, meñgěge

Cirge kilgen şikällë.

9105 Siğärlä iyun ayında
Bolinnarnıñ qolımın.
İyun pëçenëne kümälëp,
Yarsıp çapқан qolınnıñ

9110 Köttëm qarşıma çıqqanın;
Bolında eş, qırda eş,
Çaba, bėrnide gamë yuq,—
Başı — sarı könbağış.

9115 Çaba, bala çağım çaba,
Kürėne de kümäle;
Köttëm qarşıma çıqqanın,
Oçraşırız, kēm bēle?

9115 Aña ofıqqa qaderlë
Suzılğan yul da qısqa.
Tomanlı, yeşlë küzlerēm
Feqat şul könbağıšta.

1978

* * *

9120 Qayda cır — kėrėp şul yaqqa
Kitem onıtılğan kėbėk:
Cırlıy yėgėtler avılda
Kitap uqığan kėbėk.

1978

SUGIŞNIŇ DEHŞETĚ, KÖÇĚ

- 9125 Suğışniň dehşetĚ, köçĚ
(Tariyhka yazsın Duğa)
Aldıngı sızıqqa berĕp
Kĕrgenner yarsuvında.
- 9130 Aldıngı sızıq — tupçığa
Tügĕl lekin uç tĕbĕň:
Ŗayçaq üz soldatlarıña
Bere yalgış üz tubıň.
- 9135 Kŭpmĕ köç salıngan «ura»,
Sŭrĕlĕp, sŭnĕp şunda,
Yaňgırıy almıyça qala
Mĕñnernĕň sulışında.
- 9140 Duğada, kır urtasında,
Okoptan torıp basıp,
Alıp kır buylap suzılğan
Tĕlĕfon trubkasın,
- 9140 Rota komandırı sügĕne
Ata-anası bĕlen:
«Üz kĕşĕlerĕňe osta
Ata alasıň, bĕlem...»
- 9145 Min ħelĕn aňlıym sügĕngen
Rota komandırıniň.
Ėafuvı yözĕne yazılğan
Utta kalğan cirĕnĕň.

- 9150 Tělěfon trubkasınnan
Eytěrsěñ üttě şul çor,
Çıçqıra qarlıqқан tavış:
«Alğaraq utnı küçer!»
- 9155 Feqat qır, yuq bėrnindiy bütėn
Ştab anıñ aldında.
«Alğarak küçer utıñnı,
Küçer doşmannarıña».
- 9160 Küpmě yıl indě Duğadan
Kitkenge miněm şunnan —
İşetem, yañğırırıy haman
Avazı tělěfonnan.
- 9160 Yöriy góměrmě iyerěp,
Yöriy şul kěşě bėrge:
«Onıtma, şığır utıñnı
Alğaraq küçerěrge».

1979

ÇARIYM DOKUMĖNTAL FİLM

- 9165 Çarıym dokumėntal film,
Yėğěrmě sėriyelě —
Zur suğış üzě turında
Haman da söyliy elě.
- 9170 Çarıym sınav küzě bėlen —
Suğıştan қанım arған...
Çarıym hem üzěmně tanıym

Şundağı kadrlardan.

9175 Ul da tanığan şikëllë
Tuqталıp qaldı kinet.
Yanınnan fronttaşları
Tuplarını bardı söyrep.

9180 Tuzanlı taş yul östënde
Ul avgust qoyaşında
Tora dönyasın onıtıp,
Susap bër avız suvğa.

Çıqqan da qara terëlä
Tanqlar ziratınnan,
Tora — bar rehet minutlar
Uylarını cıya torğan.

9185 Yözënde gorur şevleler,
Ul basıp qalğan cir nıq,
Prohorovka qırlarında
Urnaşıp qalğan tınlıq

9190 Yözënde anıñ çağıla,
Yözënde — altın irkë.
Añına yaña kilgen kük,
Tora ul añğı-miñgë.

9195 Gómërnëñ şuşı bërdenbër
Beğëtlë sekundına
Işanıp bëtmegen töslë,
Ëçënnen söyënep tora.

9200   Şinělə törəlgen tıgız,
Öste ҡat-ҡatlı duға.
Min — yeşlěğeme, ul minəm
Tėkelgen ҡartlıғıma.

Tėkelgen, tanıym, barı tik
Ҙul birəp күрешesě...
Ekranға tamarға tora
Özəlěp күzněñ yeşě.

9205   Yeşlěğem, çınnan da bu min,
Mecbür ikrar ҡılırға.
Böyěk könnerěmně ozatıp,
Ҙaldım ękran töbende.

9210   Ҙaldım min ҡartlıғım bėlen,
Ėçken darular bėlen;
Devalıym Һezěr üzěmně
Kiçken davıllar bėlen.

1979

* * *

9215   Tėkelěp ҡarap torғanda
Rifma ęzlep «yörek»ke,
Enkesě oҺşattı ҡızın
Mışқaldağı yėfekke.

Min indě açtım digende
Süzlerněñ tiren sėrən,

9220 Ul eytöp saldı yañadan:
«Balğa qunmağan çebën».

1979

TUY İTE QAZAN

9225 Lenin heykelë aldına,
Özöp alıp hislerden,
Salalar tuy çeçeklerë
Yaña öylenëşkenner.

9230 Çitten bër şahit şikëllë
Yeşlernëñ qavışuvına,
Quşılıp bëznëñ zamanniñ,
Qazanniñ şav-şuvına,
Yöriym min şunda, meydanda;
Çeçekler uçma-uçma,
Sanıym, küpmë kız kiyevde,
Küpmë yeş kız tormışta?

9235 Yeşiyler, köreşelerdër
Birgen antlar öçen de,
İrëk meydanına yavğan
Ap-aq saf qar östënde
Yatalar yanıp çeçekler...
Üzë başkoda Qazan,
9240 Lëntalar bëlen bizelöp,
Qaya aşqına Qazan?

Tuy ite Qazan, meydanda
Yöriym güya san öçen,

9245 Yöriym ƙalƙan eeklernėň
Cıyıp soňƙı sağışın.
1979

* * *

Borçıy, ƙazaplıy künėlnė
Ütelmegen veƙdeler,
Şuñadır tuƙan yaƙlarda
Tomanlı terezeler.
1979

* * *

9250 İñnerėmnen ƙoıp ozata kildėň,
İkė ƙulıñ toydı iñnerėm.
Süzsėz ğene minė ozata kildėň,
Hıslerėñnė toydı yöregėm.

9255 atƙa ƙına hetlė digen idėň,
atƙa citke, öyge kėrėrmėn.
İñnerėmnen ƙoıp ozata kildėň
Azaƙına aƙlı ƙomėrnėň.
1979

* * *

9260 İskė tėƙėrmen talları
Tanır kük, abaylar kük,
Tėƙėrmen ıratı kėtėp
Utırƙan aƙaylar kük.
1979

* * *

9265   ulımda ene barmata
                             ze bar uraımnıñ,
                             Bik yırataı oı kk
                             Bu Őıır yullarınıñ.

                             Kmlgm onıtıp cibersem.
                             arıym Şul enege min;
                             Hzmetten, halıqtan başka
                             Bu cirde nersege min?!

1979

9270

REŞİDE SUMAI

oalap alırday bulam
Bryulı yeŐl yemn,
Bar bznñ avılda znñ
Sumaı ReŐidenñ.

9275

Suma hem inŐ... İkes
İk aıret kbk,
Reşide inŐte sken
Ozın a tirek kbk.

9280

znnen, artınnan anıñ
Yazı su, arlı suda
Şuşı suma buylap kilgen
SuıŐnıñ ayısı da.

adrl yatı hıslern

9285 Batist yavlıqqa töynep,
Tañ bēlen inēş çitēnnen
Fērmağa atlıy tirek.

9290 Öy bēlen fērma arası...
Uzmağan zēre gomēr.
Ul toya: şuşı suqmaқта
Cılısı yöregēññ.

24 yanvar, 1979

YAZ CİTTĒ

9295 Yaz cittē, tağın yaz cittē,
Cir ērēp, ağa bozlar,
Kitmiy nişliysēñ, digen kük
İrēñep ağa bozlar.

9300 Boz kile Qazan suvında,
Boz kile köyme sıman.
—Sēz qaydan?
Göjēldiy bozlar:
—Bēz Kimē tiresēnnen.

Kiteler, beħilleşeler,
Bētmiy söyler süzlerē;
Yıraқта, lekin qolaқта
Bozlarmñ göjēldevē.

1979

* * *

9305

Qaldı küñelde avılınıñ
Doğalı kiçkě yemě;
Ağaç başı tesbiyh tarta,
Yafraqlar — disbelerě.

1979

* * *

9310

Qırlarım, fenge yarlı, dip
Tirgiyler sězně yukqa,
Sězde min běr kōn eçēnde
Eylenem filosofqa.

1979

* * *

9315

Qartayğaç tōşken meħebbet
Bulmıy evvelgě kěběk.
Avgustta çeçek kürsetěp
Alğan bereñgě kěběk.

1979

* * *

Yıltır-yıltır utlar yana,
Bězde tügěl, kontorda,
Bězněñ küñel zurda tügěl,
Běr kěçkěne maturda.

Halıq cırı

9320 Yalgız ҡaběr. Ҙabrer anıñ ürde.
Ürně töškeç — Çėbiy bolını.
İksěz-çiksěz orķestrğa oħşap,
Üz-üzėnnen çıñlıy bolını.

Çėbiyelerėn oçratmadım niktěr,
Bala çaқта cıydım ҡuzğalaқ.
Һezěr de min yalğa ҡaytқан sayın
Şul tireden yöriym uzğalap.

9325 Ҙay yaқlardan kilėp çıққandır ul,
Kontordağı ҡızını yaratқан.
Yaratқанı öçėn nige elė
Ҙabrer anıñ çitte zirattan?

9330 Üzėne ҡul salған, mordar kitken *,
Azımı cirde ҡorban-mordarlar,
Һıyanetně bėrқayçan da ғafuv
İtmiy torған ҡırıs moñnar bar.

9335 Һıyanetke protėst kėbėk yata,
Miña şunnan matur urın yuқ;
Kötüvçėler şunda, şefeқ şunda,
Meñgėlėk ut töslė gorurlıқ.

1979

AҚBAY

Zirat ҡoyması buyında
Tav-tav timěr-tomırlar,

---

* *Mordar kitken* —din-şeriğat zakonnarın bozıp ülgen kėşė. Şuña ziratқа күmmegenner.

9340

Şofërlar artıq-portıqniñ
Barın şunda tondırğan.

9345

Qaybërsë eşke yararlıq
Tözetkelep baqqanda;
Şunda iskë miçkeler de.
Şunda iskë baqlar da.

9350

Dönyası muyın tiñentën
Timërge batқан këbëk;
E Aqbay — qışkı tın qoyaş
Qarıy kük baqtan kölöp.

9355

E balaları? Alarnıñ
Cırları cırlanmağan,
Eytërsëñ tormış şul baqlar
Ëçënde yomarlangan.

Ap-aqlar, yodriq-yodriq qar,
Yomşaq qar, yüyëş qarlar,
Tuqtavsız burannar uynıy,
Burannan yılışqannar.

9360

Ağıla moñ Aqbay küzënnen,
Tilmërgen qarashınnan,
Tanavı gına yıltırıy
Timërler arasınnan.

1979

EYTËLMEGEN VASIYET

Emirhan Eniki'ge

9365 Qılgannar yögere dalada,
Tın başkort dalasında,
Yögre kart tariyh — Aqbike
Şul taşkın arasında.

9370 Qılgannar yögere dalada,
Qılgannar bëlen kürëş;
Zamannar çeçë ağargan,
Zamannar çeçë kömëş.

9375 Qılgannar yögere dalada,
Çuqları-çulpıları,
İşetëlëp quyğan şikëllë
Aqbike sulkıldavı.

9375 Qılgannar yögere dalada,
Söyem şul hasiyetlerën.
Söyliyer eytëlmiy qalğan
Meñgëlëk vasiyetlerën.

1979

AQ PIONNAR

9380 Cil këbëk istë gomërler,
Su këbëk aqtı yıllar.
Yeşlëkke istelëk töslë
Utıra aq pionnar.

9385 Eytǵız, tañ kǵbǵk yaǵtı
Meǵebbet pionnarı,
Ǵaysıǵız kǵmnǵñ sǵygenǵ,
Ǵaysıǵız kǵmnǵñ yarı?

9390 Kǵmnerdǵr minǵm űikǵllǵ
Ǵumıp tatlı uylarǵa
Sǵyliydǵr yeűlǵk ǵislerǵn,
İyǵlǵp, pionnargǵa.

1979

ǴIǴ AZNAǴAY ǴIRLARINA

9395 Ǵıǵ, tuǵan, yemlǵ bu yaǵnıñ
Dangǵ bay ǵırlarına,
Ǵıǵ, űkǵnmessǵñ, ǵırǵa ǵıǵ,
Aznaǵay ǵırlarına.

9400 Ǵeǵekte utırǵan ǵaǵta
Ǵırlarda ǵaraboday,
Ǵıǵ, űkǵnmessǵñ, ǵomǵrǵe
İsǵñde ǵalır bu ay.

Ǵalırısıñ ǵırlarda yalǵız
Ǵeǵekler bǵlen bǵrǵe,
Ǵalırısıñ ǵislerǵñ yangan
űefekler bǵlen bǵrǵe.

9405 Ǵıǵ, tuǵan, danlı bu yaǵnıñ
Nazǵa bay ǵırlarına,
Ǵıǵ, űkǵnmessǵñ, ǵırǵa ǵıǵ,

Aznaqay qırlarına.

1979

* * *

9410

Sězněň kürgeněgěz barmı
Şağıyrler söyěngenně?
Tik üz yazmışları bėlen
Yazalar şıgırlerně.

1979

TUĞAN YAQTA HER TAL CIRLIY

9415

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Üz-üzene, tın ğına.
Cırlıy tallar, cite eñğēr,
Tınmıy alar, tön bula.

9420

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Cırlıy tallar tön qata.
Cırlıy tallar, cite ırte,
Tınmıy alar, tañ ata.

9425

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Cırlıy tallar üzənçe.
Cırlıy tallar, nişler yarlar,
Běr kön cırlar özělse?

Děkabr, 1979

ŞEHERLER ÇAĞIRA

9430 Üzëbëz azat itken şeherlernëñ
Gudokları çağıra, gudoklar.
Uyanam tañ bëlen, uyanaya zur yıllar,
Andıy tañda tınıç këm yoqlar?

Üzëbëz azat itken şeherlernëñ
Öslerënde tuva balqıp tañ.
Soldatların böyëk beyremëne
Çağıra Orël, çağıra Harkovlar.

9435 Üzëbëz azat itken şeherlernëñ
Kileçegën bügën kürëp qal.
Uzar bik küp yıllar, bëz bulmabız ul çağ,
Haman deşer bëznë gudoklar.

1980

KËDR

9440 Sëbër, Şuşënskida
Erëmlë bër buşlıqta,
Bu cirde min de buldım dip,
İstelëkke, duslıqqa,

9445 Tufraqın, qazıp, yomşartıp
Utırtım yep-yeş këdr,
Burannar moñın kitërse,
Bëlëgëz: minëm köydër.

Soñınnan, ayırılışqanda

9450 Süz birdëm kědrğa min,
Ul üsěp citkeç, zurayğaç,
Yañadan kilěrgе min.

9455 Burannar, ciller kağadır
Şul kědr üsěntěsěn,
Çorlarğa alıp barır ul
Mehabet üzěněñ tösěn.

2 yanvar, 1980

«KAMAZ»

9460 Başqasın tügěl, sorıy çor
Bězden ul cırnı ğına.
Şuşěnskida Leninniñ
Yöz de un yıllığına
Hezěrlěk bargan könnerde,
Çorniñ basıp atlavın
İşětěp, toyıp yörgende,
Tormış masştabların
9465 Sıydıra almıy şığırge
Yanganda, intěkkende,
Leninniñ böyěklěğene
Layıq cır il kötkende,
Tormış hem icat turında
9470 Anda süz minsěz barmas,
Digen kük, çattan çıqtı da
Yanımnan uzdı «KamAZ»,

Östedě östěme tuzan,
Şayan süz, östevěne:

9475

Sin aya bolay?
Krasnoyar,
Sayan-u GESlarına.

9480

Minm — knelde, e sinn
Ksede ke naryad.,.
Yullar gl br iken bznn,
Tormınn nerek...

17 yanvar, 1980

KOKUKINO YAI

9485

Kokukino yaı — Lenin yaı,
Elle nindiy zne igriy ya.
Her ta sayın ul yalara arap,
Uylanırn el sin, yrek.

9490

ul Appaay yaı — Lenin yaı,
Bala aın krgen Appaay.
Appaaylar bik yaımlı itp,
ndekendr aa: balaay.

9495

ul Appaay yaı — Lenin yaı,
Ba stnde yz ap-a ay.
Ul z de bik yaımlı itp
Krkendr: apay, apaay.

Kokukino yaı — Lenin yaı,
Elle nindiy zne igriy ya.
Her ta sayın ul yalara arap,
Uylanırn el sin, yrek.

1980

* * *

9500 Lenin — hıyalında kürgen
Böyök azat Sëbërnë,
«Sayan itegënde Şuş * ..,» dip
Başlap ıuyğan şıgırnë.

9505 Yañadan devam itmegen,
Yazmağan, ıigën bëlgen,
Rëvolyutsiyanë yasap
Bulamı şıgır bëlen?

1980

* * *

9510 ııuvetë, ënërgiyasë...
Yaqtısı — hısë këbëk.
GES-këşë. Mayakovskiy
Krasnoyar GESı këbëk.

1980

«ıAYNAR»

9515 Bëz törkiy, törkiy bulğanga
Süz urtağ iken,
Bëz lele dip yördëk, e ul
ıızgılđağ iken.

Urtaqlıq tëlde Abaydan,
Tuğaydan iken,

---

* «Şuş u podnojiya Sayana...» (Lenin yaza başlağan şıgır).

Běz salqın çişme dip yördék,

Ul qaynar * iken.

1980

9520

QUNDIM ALA-TAV BUYINDA

Qundım Ala-Tav buyında,

Maqsus tirmede.

Dala tın, öste hisapsız

Yoldız tirbele.

9525

Dalada tirme, yalgızlıq,

Aqrı, tınlıqtan.

Yattım da çalqan, küzetem

Kükne tönlekten.

9530

Küzetem kükne-galemně,

Çü, bülme, tiyme.

Eytěrsěñ obsěrvatoriya

Dalada tirme.

9535

Küzetem, yoldızlar nindiy

Yaqınnar, diyměn,

Měne ul qayda yaralğan

Aqınnar, diyměn.

1980

BODAY DİNGEZĖNDE QOYINDI CAN

Qayçan gıma elě qunıp töněn,

---

* *Qaynar* — çişme (qazaqça).

- 9540 Yörgeñ malay min at saqlarğa.
Yıllar uzdı, eylendem de qaldım
Ölken şağıyr, bër aqsaxalğa.
- Edebiyat beyrem ite şavlap,
Yazuvçılar öç yöz bar zalda.
Aqsaxal dip sëzd açtırtılar
9545 Tuğızınçı sëzd barganda.
- Annan indë sëzd ütöv bëlen,
Qarşı kilmiy Qazan kuşqanğa,
Kitëp bardım Çirem cirlerge min,
Qardeş, tuğan Kazagstanğa.
- 9550 Ğaceplenëp cirnëñ zurlıǵına,
Dala buylap, susap yañırğa,
Yördem yıraq Cambul ölkesënde,
Hislerëmnë söylep Cambulğa.
- Ala-Tavniñ yeşël itegënde
9555 Aşattılar savlıq aşları,
Qartayǵanıñ şunda bëldem qabat,
Tottırdılar sarıq başları.
- Boday diñgëzënde qoyındı can,
Zaman ruǵı bëlen min yandım,
9560 Zaman bëlen üstërëştëm bërge
Kazagstan cirë milliardın.
Şıǵırlernë — çiremnernë küter,
Körek totıp, eyde, bas alğa.
Taǵın nindiy eşler tapşırırlar

9565

Kileçekte sin aqsaxalğa?

1980

MIÑLƏBAY QIZI ĞAZİZE

9570

Yıl tevləgəne bər tapqır
Kürəşem enkey bəlen.
Yanuvdan tuqtamıy yörek,
Kürəşem, dip eytken bəlen.

9575

İrkele yaki tirge dip,
İñəne quyğan sıman,
Salam qayğılı başımını
Ziyaret qoymasına.

9580

İyem həsretlə başımını
Min tuğan cir qabərəne.
Vaz kiçep bötən dönyadan,
İkevden ikev gəne
Söyleşken çağım behtətlə,
Küñəldə qabına bər ut,
Ayaza küñələm, eytersəñ
Yuğala qara bolit.

9585

Yañadan tulışa ruğım
İzgələk hem nur bəlen,
Aşqınam alğa, nindiydər
Yaqtı şigriy ür mənem.
Miñləbay qızı Ğazize,
Enkeynəñ — Ğazizenəñ
Qabərənde topol... Kitkənde

9590

Ürlerden ul izedem.

1980

UINDA MİNEM OYAM

Minem bala a ezleren
amıqlar kumgen kupten.
Eylene basım oında
9595 Tizzitlar * tumgeklekte.

Tiz kit, tiz kit diyer alar.
uqlar tiz kiterge.
E minem kitesem kilmiy,
Upkeliym tizzitlarqa.

9600

Niaqlı borcu... niaqlı
Tuzgıgan can ııra,
E asta torflı bolın,
Tumgek te amıql ına.

9605

Oalar tuzgıp, oalar,
Yılıylar, ıyıldıylar,
Yılıymın min de, cıyılğan
uında cıyın monar.

9610

uında, avıqlan gomem,
Avıqlan kupten oylem,
Eylenem min de tuqtavsız —
uında minem oyam.

İyun, 1980

---

* Tizzit — tekerlek.

FERHİNUR

9615 Evvelgëçe dulqınlana arış,
Evvelgëçe öste balkıy nur.
Evvelgëçe kölep sin qarşıma
Nik çıqmıysıñ yulğa, Ferhınur?

9620 Evvelgëçe dulqınlana arış,
Evvelgëçe ata tanış tañ.
Tik kürënëp kitse de, min riza,
Al yavlıgıñ sinëñ arıştan.

Ütkennernë iske töşerër öçen,
Sağınıp söyler öçen, Ferhınur,
Tuğan yaqınıñ yeşel suqmaqları
Oçraştırır bëznë, belki, bër.

İyun, 1980

9625 FRONT HATLARI

Tön idë, kıçkıra yalgız
Uramda qalğan sarıq,
Yatam avılda yañgırınıñ
Tavışına qolaq salıp.

9630 Tuqta, bu yortta këm idë?
Yañgır şıbırdap quya...
Uyana Fatıyma qarçıq,
İşek şığırdap quya,
Çığa yañgırğa qaramıy,
9635 Sizëne minëm yörek:

Ҷулнда front җатлари,
Ғатлари тӧргеk-тӧргеk...

- 9640 Suza: «Uқи,— diy,— җилатma...» —
Ҷуллари дӧр-дӧр киле...
E тӧгӧ yортта кӧм idӧ?
Туқта, җӧ, кӧмдӧр киле,
Yӧз yeшлӧк Iбраhim, yӧз yeш.
Yaнғирли тӧннерде ul
Yoқlamiy, front җатларин
- 9645 Ҷӧпрекке тӧрген де ul,
Yӧрий бӧр yорттан бӧр yортқа,
Sӧyrep isкӧ galoшн;
Tuқtavсиз koйган шul yaнғир
Isке тӧшӧре барисн.
- 9650 Uрамда тағин кӧмнердӧр
Yoқlamiy, yoқисизлар.
Alарнин yӧрегӧ sизлар,
Nigӧzӧ, yorti sизлар.
- 9655 Tӧn buyı җат uқıy қатлар,
Tӧlevсӧz җат, sap-sarı;
Her ӧyде sandıқ tӧбӧнде
Yata front җатлари.
- 9660 Uқıylar қатлар, soн indӧ,
Zararı бар savlıққа;
Sandıқта front җатлари,
Barlıқ front sandıқта.

30 iyun, 1980

* * *

9665 Běr qarasaň, arıř ceyëlöp yata
Yeşel kiyem töslë,
Běr qarasaň, dulqınlana, uynıy
Yeĥin köyë töslë.

1 iyul, 1980

* * *

9670 Ucım qırı, ucım araları
Traditsion şıgır yulları kük,
Yaĥı bëznëň Qazan artındaĥı
Etne bëlen Şimbër yulları kük.

1 iyul, 1980

9670 İNDĖ KIÇ...

İndë kiç, baram qır buylap,
Qoyaşqa arqam bëlen;
Qartlıq ul qoyaşqa tuymıy,
Köreşe salqın bëlen.

9675 Arqamda qoyaş cılısı,
Qoyaşnıñ sürenë de
Cılıta, qoyaş süngende
Qartlıq ta süne bërge.

1 iyul, 1980

TORAM UYLANIP URAMDA

9680 Toram uylanıp uramda,
Toram qarap, tormış
Üzgerdë: qayda balalar? —
Uram tıp-tın, tın-buş.

9685 Uram buş, uramda çirem.
Qarlar tınıp aqqan...
Qayda diym tığë malaylar,
Qarmaq totıp çapqan?

9690 Uramda qaz bebkelerë,
Bebkeler de boyıq.
Qayda diym tığë ebiyler,
Ebiyler hem oyıq?

9695 Qayda ul tığë malaylar,
Uram çatınnan uq,
Qayta, dip «ura» kıçkırgan
Unnarça şat onıq?

2 iyul, 1980

TUY

9700 Elle nindiy gaceyëp tuy idë,
Tuy yaratmıy këmdër tıygannı,
Tuy bër kile, kürgenëm yuq idë
Elëge qader mondiy tuylarnı.

Tuy meclësën ayağüre basıp,

«Tuğan töl»nə cırlap yaptılar.
Bu mecləste Һuca bulıp türde
Üzə utıra idə Ğabdullañ.

9705 «Töl»nə cırlap tuy uramğa çıqtı,
«Töl» il bəlen bərge totaştı,
İl qarşına qırlar urtasınnan
Tuqay ozata bardı tutaşnı.

9710 Tuyğa kinet ilahılıq kərdə,
Bötən nerse güya ilahi.
Tuqaydan sin eger östən bulsañ,
Bulsañ böyək, bulsañ sin dahiy,
Başqa cır tap, başqa cırnı cırla.
Tuğan yaqñnıñ siħriy moñnarı
9715 Yeşiy minde, üzəm yeşep qalam
Onıtıp şunda bötən dönyamnı.

Tuy qırlarınıñ urtasınnan bara,
Qayda tuqtar, bəlmim, bilgəsöz.
Min şat bögən, min beğətlə bögən,
9720 Barıgız da «Tuğan töl»lə söz.

5 iyul, 1980

İYUN YAÑGIRI

Öyden çıqqaç — başqıç, işək aldı,
Qapqa, annan bəznəñ öy çatı.
Bürenede — avıl kəşələrə,
9725 Avıl bit ul — Һalıq icatı.

9730 Söyliy bərsə, arada iñ qartı
(Utıralar qoyaş batqançı) :
İməş, patşa, (bəznəñ patşa tügəl,
Ni öçəndər törək patşası),
Saqlap torıp yortı turısınnan
Uzğan çağın şunda yarlınıñ,
Tuqtatқан, diy (yarlı — kükke qarap
Kötöp yörgen iyun yañğırın):

9735 «Ülçiy alsañ, baylıgımnı ülçe,
Təlese niçək ülçe, bəl retən!»
Öygen, iməş, barlıq altınnarın,
Öygen cirge ul mal-mölketən.

9740 Yarlı haman üz yañğırın kötken,
Küñlände haman qayğı-moñ!
«İyunnəñ bər yañğırına sinəñ
Tormıy,— digen,— bötən baylıgıñ...»

6 iyul, 1980

* * *

9745 İyun minə bik beğətlə ittə
(Miña hezər citməş yeş ində),
Vatan suğışın iske almağanda
Buldı miña çiksəz rehimlə.

Yeşesən tik qulda qalem, keğaz,
Bolın bəlen bəznəñ tıqrıq;
Elle qayan hisler kildə taşıp.
İyunde min yazdım qotırıp.

9750

Başka ayda, başka çahta niçək?
Ya kilmedə beğət, ya kildə...
Vatan suğışın iske almağanda
İyun miña buldı rehimlə.

11 iyul, 1980

* * *

9755

Qartlar yortı tiresənde tınlıq,
Nik bu qader avır bu tınlıq?
Şilt ta itmiy monda, şundi y tınlıq —
Nigəzənde namaz uqırlıq.

1980

NİGƏZ İSƏ

9760

Su bəlen tigəzləndə cir,
Qalmadı tigəzləsə.
Qır çeçeklərende küzəm,
Küñəldə nigəz isə.

9765

Şul avır nigəz isləren
Tuğaydan isken ciller,
Stalingradtan, Rjəvtan,
Duğadan isken ciller
Bu yaqqa alıp kile kük;
Ağarıp tomannardan,
Tırpayıp utırğan miçler
9770 Qalkalar Duğalardan.

Taşlangan nigězler tösě,
Nigězler salqınlığı...
Cirněň bėrtuqtavsız sarqıy,
Şigırněň sarqıy moñı.

1k. İyul, 1980

* * *

9775

Qaradım zeñger Sayan-Şuş,
Yenisey yarlarinnan.
Şigırėm, tormışnıñ sin bit
Yöriysěň yarlarinnan.

1980

* * *

9780

Kük totaş, totaş bėr tayğa,
Feqat totaş bėr Sėbėr,
Dėkabristlardan alıp,
Deşmiy bėr süz bėrsė bėr.

1980

NARAT

9785

Rjėv. Urman. Yoqı başkan minė,
Okobıma sızılıp
Çėrėm item, uzdı ozın şevle
Aqılımda sızılıp.

Rjėv. Urman. Tuplar gülevėne
Yeşėn yaraqlaşqan...

9790

Küzėm açsam, qatın tügėl, yanga

Yeşel narat yatқан.

9795 Sizmegenmën yeneşemde şavlap
Narat avğanın da,
Narat ta min — ikev ülëklernëñ
Çiksëz aymağında.

Narat minëm öske iplep salğan
Botaq-ııslarnı.
Yata, ayıra bëlem digen töslë
Dusnı hem doşmannı.

1980

* * *

9800 Tuğan yaq — meñgëlëk moñım,
Hernerse gadiy, sade.
Küzëmnë tutırıp qarıym
Cirdegë hernersege.

9805 Tuğan yaq — meñgëlëk moñım,
Omtıla ruğım alğa,
Küñëlnë ürtep yögërgen
Meñgëlëk dulqınnarğa
Küzëmnë tutırıp qarıym.

9810 Ul dulqınnar meñgëlëk.
Arışlar şul haqta söyliy
Minëm bitke berëlep.

1980

5924

Ulyanov kilëp cittä dip,

9815   Şuşı töşte sörgenge,
Ul ayak bastı dip şunda,
Şunda yıraç Sëbërde,
Bağana tora kır-ürde,
Bağanada tsifrlar:
9820   Biş mēñ tuğız yöz yëğermë
Dürt çağırım yul... kiñ kırlar...

Peterburgtan — Sëbërge,
Bağanada şul ara.
Moña küp yıllar uzsa da,
Küñël haman şomlana.

9825   Yalanda, ürde bağana;
Kiñ Sëbër taygasınnan,
İñ nıgın ëzlep aradan,
İñ nıgın saylap şunnan,
Zaman üz ürene kaçқан.

9830   Çarşılap zur çornı ul,
Ĕñgërge kërëp baruvçı
Nindiydër yulçını ul,
Bër mosafırını uylata —

9835   Ay yaqtısı Sëbërde,
Yördëm bağana tireliy
Kiçkë seyër ëñgërde.

9840   Bu igë-çigë yuğ Sëbër,
Sërlë cir sinëñ öçën;
Yoldızlar yaralğan monda
Feçat şul Sëbër öçën.

Eylendě baġana hem ür,
Eylendě bötěn Ğalem,
Yulıma kite almıyça
Eylendēm min de haman.

9845 Toydım ayaġım astında
Vaġ taşlar kıştırdavın;
Şuşında — cirněň noġtası,
Meňġelěk — şuşında ul.

9850 Toydım bu meňġelěk cirně
Běrüzēm ħalġaç barı,
Ėzledēm cirně beryulı
İñlegen ħaraşlarnı.

9855 Bilġesěz miña bu Sėběr,
Miña, cırçı-şagıyrge;
Min kittēm kėrėp, iyerėp
Şul bėyėk mosafirġa.

1980

FRONTOVİK HEM ĶAZ BEBKELERĖ

M. Mendiyėvke

9860 Ķiremde ħaz bebkelerė,
Ķaravçısı... frontovik.
Frontovik artında basıp
Tora suġış — zur tariyġ.
Ķiremde ħaz bebkelerė,
Tik şularda ġam-ħayġı.
Bar idė yėġet çaġları,

9865

Uzdı yıllar, qartaydı.

Şeherlerně azat ittě,
Törlě iller yazmışın
Hel ittě, qayttı, qartaydı,
Qaraganıñ qaz bulsın.

9870

Gönahsız, narasıy, diyer,
Söyöp süzler eytkeler,
Uzğan suğışlar turında
Běрни bėlmiy bebkeler.

9875

Yöriyer çemçenöp çirem,
Sap-sarılar, yomşaqlar...
Uramda běr üzě isen,
Ul saqlamıy, kēm saqlar.

9880

Frontovik, Duğa soldatı,
Artillerist, at qader.
Söylene: «İkěnėñ bėrsě —
Ye suğış, ye bebkeler...»

1981

BU QABĚRNĚÑ İYESĔ KĚM?

— Bu kaběrnėñ İyesě kēm?

— Eşref...

9885

Bik küplerně saldı ħesretke...
Çiber idě, irte ħaşıyq buldı
Avıl yėġetlerě Eşrefke.

- 9890 Eytərsəñ le rifma öçən gəne
Təlge kildə bügən Eşref.
Cırladılar avıl yəğətlerə:
Übəşərgə elə yeşrek.
- 9895 Çaya idə, yüler yeş vaqıtta
Mecləslərdən, tuydan kəm qalğan?
Yaratmağan yəğətəne, kölöp,
Söyek taşlıy idə çarşavdan.
- 9900 Tik bərnə söy, bərden qorı qalma,
Ükənərsəñ, qızıy, aldansañ...
Garmunçıdan garmunçığa küçtə,
Törləsəne buldı almasar.
- 9900 Garmunçılar zur suğışka kittə,
Tındı yeşlək, tındı yeş yörek...
— Bu qabərnəñ iyəsə kəm?
— Minəm
Küñəl töşəp yörgen Eşref.

1981

* * *

- 9905 Bar da ğadiy, yazğı ucımnarnıñ
Cirden kürənüvə de,
Əşə ğadiy, yeşeyəşə ğadiy,
Cirlev-kümüvə de....
Kümeler tın, bozımıy izgələknə
9910 Maqtav, yılav, zarı...
Ozatalar soñğı yulğa, barı

Uqıp cėnazanı.

Sorıy bėrsė: nındiy kėşė idė?

Cavap bire zirat:

9915

Eybet kėşė, yaşılığı ęala,

Kėşėlėđė ęıymmet.

Cir kėşėşė... ęaybėr kimčėlėđė

Buluv mėmkin lekin.

9920

Eyde kittėk, sorav alsın kilėp,

Őzė Mėnkir-Nenkir.

1981

* * *

Tuğan yağ cillerėnėñ min

Moñınnan ũrselenem.

Çeçeklė yeşėl şul cirnė

9925

ęaytıp bėr kũrsem eger,

Arışlar bėlen sėyleşėp,

ęırınnan uzsam eger,

Őkėnmem ũlsem eger.

1981

KOKUŞKİNODAĞI FONARLAR

Kokuşkino bėlen Şuşėnski...

9930

Araları yırağ, ęar başkan.

Sėyleşeler tėngė seğatlerde,

Yazmışları bėlen ęardeşler.

Kokuşkino ğėl soraşıp tora,

9935 Kürənmese eger ürden ut;
Hələ niçək, niçək barıp cittə?
Niçək anda bəznəñ Ulyanov?

9940 Söyleşeler tōngə seğatlerde,
Sərlə itəp utlar ımlaşa...
Şuşənskidığı terezede
Yeşəl lampa utı bulmasa,
Kokuşkino kinet uyğa qala,
Ciller söyliy törlə hēberler...
Hafalana, borçılalar töslə
Uyğa talğan tōngə fonarlar...

9945 Annan birlə bik küp yıllar üttə,
İse ciller gəl Şuş buyınnan:
Yeniseyda million kilovattlı
GESlar eşliy, eş, eş, muyınnan...

9950 İkə avıl, araları yırağ,
Başqa tormış, başqa zamannar.
Ap-aq qarğa sarğılt bər tös sirpiy
Kokuşkinodağı fonarlar.

1981

LENİNGRAD, SUĞIŞ, BLOKADA

9955 Leningrad, suğış, blokada...
İlden ilge kuvdı esirlək...
Qayttı, iste eytken süzlerə
«İşanmagaç, nige yeşiyim?» dip.

9960 Mědal gěne üzě yuǵıyse,
Qoyaşıday yana öyleněñ.
Bütennerde kürěp uftandı
Vatan suǵışınıñ mēdalěn.

9965 «Işanuvçı kēşě sin gěne,
Qotqarsañ, sin qotqaralasıñ...» —
Yılıy idě beyrem könēnde
Qoçıp üzēñ ul qart anasın.

Yılıy idě, totıp yöregēn:
«Bar iken,— dip,— nindiy yaralar?»
Tik anası salır şikēllē
Yomşaq qulı bēlen yamavlar.

9970 Kēşě bērçaq duvlıy-duvlıy da,
Uqıǵaqtın aña cēnaza,
Kinet tınıp kōtēp yata kük
Üzēne haman hōkēm, bēr ceza.

9975 Yata kēşě kōtēp cirēñ
Ĝadēllēknē yaqlap raslavın;
Kildē mēdal — qabrē östēne
Qoydı usaq soñlap yafraqın.

1981

9980 FRONTOVİKLAR FRONTOVİKNI KÜMDĚK
Cirledēler tuǵan abıymnı,
Utırdılar cirge çügelep.
Halıqta bit: ğaybet kite, diyler,

Kitmiy, diyeler, barı bër ğadet.

9985 Bërev tuva cirge, küzën açā,
Bërev ayaq suza, küz yoma.
Sedaqa ul yolalarnıñ bërsë,
Borınğıdan qalğan bër yola.

9990 Kësedegë bëznëñ tiyënnernë
Her kön sayın yıllar sanata.
İşanuvdan tügël, ğadet saqlap,
Edep saqlap birdëm sedaqa.

Köreklerë alda, këşëler tın,
Yazğı zirat ta tın, vaqıt tın.
Utırdılar retten, utırğan kük
Qırıyına tözëlep okopnıñ.

9995 Sedaqağa bërer eybër alır
Abıymnıñ alar tösë itëp,
Frontoviklar frontoviknı kümdëk,
Këşëlerçe kümdëk, këşë itëp.

10000 Utırdılar tözëlep bar gevdenëñ
Avırlıgın salıp qırğıçqa.
Frontta da şular bëlen idëm,
Şular bëlen — tınıç tormıšta.

1981

* * *

Kük çitënde indë yoldızlar bata,
İlëmnëñ sızılıp yaqtı tañı ata,

10005

Sinėň bělen mině irkeliy nurı,
Küñellerde tirbele yeşlĕk cırı.

10010

Bu gomĕrnĕň dertlĕ, aşkıngan çağı,
Bu gomĕrnĕň alsu tañ siman çağı,
Hıslernĕň yeş göldey açılğan çağı,
Meĥebbetnĕ şaşıp qarşılar çağı.

Küñellerde söyüv, meĥebbet hem naz,
Eytĕrsĕň le cirnĕň östĕnde gĕl yaz,
Yañgırıy ömĕt tulı köçlĕ avaz:
İlĕmnĕň kügĕ bulır meñgĕ ayaz.

1981

* * *

10015

Suvıķ tiye, gripp ĕlektĕre,
Küplep ĕçem daru-ağuvnı.
Şıgır avıruvı bĕr vaķıtını
Kısırıkly tĕgĕ avıruvnı.

10020

Qarşılığın, tormış, adım sayın,
Adım sayın, tormış, bimazañ.
Ülĕm bělen ikev qalğan çağta
Şıgırlernĕ şebrek min yazam.

1981

* * *

Uramdamı, mĕtrodamı şunda,
Üz qarşıma kilgen törkĕmnen

10025

Vatan suğışı kęşeleręn ęzliym,
Üz cayına bęrsę terkęlder.

10030

Bęraz ğına ul sörlęğep atlar,
Uylarında atlar, onıtılır,
Bęr yaķ inęn ya pulęmęt başkan.
Ya minomęt, yaķı pętęer *.

10035

Çırayında zęmlyankalar tösę,
Östę-bası — barısı qorımlı;
Yatķan tigęz front sabırlığı,
Avır yıllar basınķılığı.

10040

Yal iterge tęlep, kilęr atlap:
Niçek atlasa da, cir öçęn
Barıbęr tügęlmęni? Uz zamanı
Bilğelegen ęetta yöręşęn.

Çırayında zęmlyankalar tösę,
Ülęm tamam ķanı suvitķan,
Eytęrsęň ul bötęn ğomrę buyı
Çığa kębék alğı sızıķtan.

20 fęvral, 1981

* * *

10045

Sęz yeş kęşę, bęlem, bęznęň tęlnę
Yeşetęrge cirge tuvğansız.
Қıyın buldı: bęz Tuķaysız üsték,
Sęz — Tuķaysız, Taķtaş, Tufansız.

1982

---

* *Pętęer* (PTR) — protivotankovoğ ruje (tankķa qarşı ata torğan mılıtķ).

ARÇALILAR BİT BİZ

10050 Arça, Arça, yetim qalır idēm
Sinnen minē ayırıp alsalar.
Sin zeñgersu urman-qırlar yağı,
Qazan artı — danlı Qırlay yağı,
Şuña da şul gorur,
Sinde uza gomēr,
Arçalılar bit bēz, Arçalar.

10055 Arça, Arça, ekiyet-moñnar yağı,
Tañnar zeñger, yortlar zeñgerler.
Sızıla tañnar aldan bēlgen töslē,
Enkeyēmnēñ bēlezēgē töslē,
Şuña da şul gorur,
10060 Sinde uza gomēr,
Beñētlēler sinde Meñgerler.

Arça, Arça, sinde minēm nigēz.
Siña qaytsam, güya yuq qaygım.
Bērqayda yuq kızlar Arçadağı,
10065 Çitēklerge çigēle Arça danı.
Şuña da şul gorur,
Sinde uza gomēr,
Varisları bit bēz Tuqaynıñ.

1982

* * *

10070 Būğēn monda Baqıy kūrgezmesē.
Būğēn monda huca Urmançē.

Yördem olı sengat dönyasında,
Yördem tamam küñel bulgançı.

10075 Bu kürgezme üzë zur bër tariyh,
Qaynar selam minnen ressamğa.
Moñ dönyasın açıp bire almam
Min biçara, küpmë yazsam da.
Üzën qayçaq min oñsattım anıñ
Ceyën kırdı, kızuv qoyaşta
10080 Arış arasınnan kilëp çıqqan
Mehabet zat Hozır İlyaşka.
Qalın tariyh urmannarı aşı
Atlap bara këbëk Urmançë,
Şunda tuvğan böyëk «sağış» * ların
Şigriy canım saqlar ülgençë.

Mart, 1982

10085 EBİY HEM QOZĞIN

Ziratta tuqtavsız suzıp
Qıçqırsa qozğın eger,
Borçıla yöz yeşlëk ebiy:
«Yapmadı avızın, qaher!
10090 Bar elë, qarap kër elë...» —
Ëndeşe onıgına:
«Qay yaqqı qarap qıçqıra,
Ni gönah şomlıgına?»
Onıgı çıgıp këre de

10095 Yuvanıp, öske qarap:

---

* B. Urmançëniñ «sağış» isëmlë skulptura eserëne işare.

- «Ebiy,— diy,— qozgın qıçqıra
Yuğarı oçqa qarap».
Qozgın gayëplë... Yuğıyse
Ülënnen qalmıy këşë.
10100 Ebiy: «İbrahimğa;— diy.— Avılda
Ul qart iñ qarıy këşë...»
Tavışı tındı digende
Qıçqırıp quya qozgın.
«Qay yaqqa qarap qıçqıra?
10105 Qarap kër elë, qızım»
Onıgı, kürse-kürnese:
«Tüben oçqa»,— diy yürıy.
Bik avır sulıy da ebiy:
«Gölcamalğa... — dip yurıy.—
10110 Alla rehmetënde bulsın
Bërge uzğan yeşlëkke».
Şomlı qozgın önë kile
Totındıyse tesbiyhğa.
«Ebiy,— diy onıgı kölep,—
10115 Qozgın, gël alğa qarap,
Nişleptër qıçqıra bügën
Bëznëñ uramğa qarap.»
Uylanıp utıra ebiy
Kilgende qızarıp tañ:
10120 «Balalar avırıydır elë
Tıkrıқта kızamıqtan...»
Qozgınıñ yazın ziratta
Bala çıgarğan çağı.
«Tügël,— diy ebiy,— başıma
10125 Bela çıgarğan çağı...»

Mart, 1982

YALĞIZLIK

- 10130 Bu ҡartnıñ köndeläk yulı;
Yort, tıkrıq, iske zirat,
Herkön tikşeröp tora kük
Ҙayçan dip minem çirat
Tereze turınnan uza,
Güya küp kürgen resem,
Şeyliym göller arasınan
Sëlkengen külegesën.
- 10135 Ëlek pëçen çabar idë,
Uragın urır idë.
Ëlek yulı ozın idë:
Yort, İdël, Oder idë...
Yalgızlık... hezër oç könge
- 10140 Ҙapqa këlesënëñ bër
Şıqılđađanı işetëlse,
Ҙartqa kön açıldı, bël.
Uyında kolhozlar töziy,
Ҙora ҡır stannarı.
- 10145 Yuq, üzë tügël — yalgızlık
Tëlegen doşmannarı.

İyul, 1982

TÖŞ İRTEN SU BUYLARINA

- 10150 Ҙaratıym diseñ üzëñe
Avılda tekebbërnë,
Avılda tügël, ilëñde,
Cirëñde feqat bërnë,
Töş irten su buylarına,
Ëzle, küzet talçığıp,

- 10155 Tibrenər sanduğaç basıp
Sayrağan yeş tal-çıbıq.
Öz şunu, kürsetmiyçe suq
Tekebbər bələgəne,
İñer sər şul çaqta anıñ.
İñer sər yöregəne.
- 10160 Bəl şunu, sizdərme lekin,
Yör haman saqlap sərəñ,
Şul können başlap gömərge
Sinəkə tekebbərəñ.

İyul, 1982

YALĞANÇI BÜRENE

- 10165 Ostalar yort başlağanda
Hucanı, bu bendenə
Bər kızıq itiyk digen kük,
Bərəñçə bürenenə
Kümeler, annan şayartıp
- 10170 Köleler: kür ene, dip,
Yata nigəzde kümələp
Yalğançı bürene, dip.
Minə de kümerler bər kön,
Kirekmiy kümerge küp.
- 10175 Yatasım kilmiy qabərde
Yalğançı bürene kük.

İyul, 1982

* * *

Abıyımını min kümerge qaytam,

- 10180 Yazgı sular taşıy — bolğançık.
Yulım avır hem uylarım avır,
Mondıy hælde minëm bulğan yuq.
Abıymnıñ esirlêkte uzğan
Yıllarınnan qalğan mēñ bela,
Haksızlık hem gâzap, açı hêsret
Şul sularda güya bolğana.
- 10185 Abıymnıñ olı kıızı qayta,
Qullarında bala, tik kēne
Yatmıy yoqlap, bilevlerēn açıp,
Tuğan yaqqa qarıy, tilpēne.
Abıymnıñ gâzapları bêtken,
- 10190 İndē sorav almas-timesler.
Balanı bēz unbiş çağrım buyı
Küterebēz almaş-tilmeşlep.
Bēz qaytası yaqqa sular aşığa,
Yazlar aşığa, cirge cim kēre...
- 10195 Şul cir bēlen savbullaşa bērsē,
Yeşer öçēn bērsē cilkēne.

İyul, 1982

ALMAĞAÇ

- 10200 Taralğan nigēz. Taralğan
Yort-nigēz. İden-saygak
Küpten yuq. Herkēm kērgen de
Kiregēn alğan saylap.
Taralıp şürēler yata,
Qaldırça, susa, kılıç...
Stanok quy da kindērnē
- 10205 Suğarğa şunda kēreş.

Bağçada bër töp almağaç.
Qorğan oçı, kevsesë.
Kile şul almağaç bëlen
Qul birëp kürëşesë.

İyul, 1982

10210

KAMAZ ALMAĞAÇLARI

Sëz — bëznëñ uzğan yeşlëkke
Bu cirde almaş barı,
Sëzde devamı yeşlëknëñ,
KamAZ almağaçları.

10215

Kilesëz uramnar buylap,
Eytërsëñ zagstan sëz,
Yazmıñnıñ üzë bëlen de
Şuşında tanışkansız.
Sëz ayaq başkan cir — KamAZ.

10220

Tamırlar çıqқан şunnan...
Diseler:
— Qaydan?
Eytëgëz:
— Devërler qapqasınnan...

10225

Sëz — bëznëñ uzğan yeşlëkke
Bu cirde almaş barı,
Yaqtı, heyërlë yul sëzge,
KamAZ almağaçları.

Avgust, 1982

QARAMA

10230

Yörekten sağış bëlen moñ,

10235 Yarsıp ƙan tama töslë,
Urmanı ƙaldırıp kitken
Yalgız ƙarama töslë
Toramın ƙır urtasında;
Gël uylan, sağın iken,
Kör çađıñ — bërge şavlağan
Şul urman çađıñ iken.

Avgust, 1982

TELGAT DUS

10240 Telgat dus, avıldaş minëm...
Kërëşëp « Bismilla»dan,
Bökreyëp, ƙabër taşına
Merħümnëñ isëmën yazđan.
Ƙaysınıñ Bibigarife...
Ƙaysınıñ Reħmetulla...
10245 Bëtërgen: «Üzë bër alla
Bulsın,— dip,— reħmetënde».
Yazđan... Asılda bit avıl —
Hëzmetçen, tırış toğım...
Yazđan ħörmetlep, ğadette,
10250 Ülgeç, itmiyler ħökëm...
Yazđan... Uyları totaşđan
Suđışđa — atasına...
Barsına yazđan, etisë
Taşınnan başđasına.
10255 Miña da yazar... Yılmayıp:
Ye, ni bar cir yemë kük?
«Başđa bërni de kirekmiy»,—
Dip cırlap ciberër kük.

Avgust, 1982

ÖŞƏGEN BEREŃGƏLER KÜK

- 10260 Min yetim, minnen ƣalgannar
Bar da şat, üzəm bəlem.
Ƣarıym avılım kügəne
Bala ƣaƣ küzə bəlen.
Ƣarıym dəkabr kiçənde,
10265 Üpkem zur dəkabrge,
Yuƣ, ipiy eger, onıtмам
Kərgençə şul kabərge.
Dəkabr küñəldə ƣaldı
Açlıƣ simvolı kəbək.
10270 Yıladım üksəp tüşəmdə
Min solı onı kürəp
Eniden sorap yıladım,
Ey, solı ƣoymağın min,
Dəkabr, sabıy canımmı
10275 Nik irte ƣıynadıñ, diym.
Bərsə avılım östəne
Avdargan yögə bəlen:
Öşəgen bereŃgələr kük
Yoldızlar cəməldiyler.

11 avgust, 1982

* * *

«Şürelə» baləti avtorı

F. Yarullin isteləgəne»

- 10280 İkə rota komandırı,
İkəböz de Duğada;
Tañ bəlen ƣıñğıravına

10285 Kěmděr kitěřep suğa da,
Qaynarga kěreşe cehennem,
İkě ara mēñ adım,
Berělěp minēm blindajğa
Tora idě moñnariñ.

10290 İkě rota komandırı,
İkě moñlı lirikniñ
Hıslere ikě qanatı
Kėbėk idě irėknėñ.

10295 Avır suğışları bargan
Könnerėnde Duğanıñ,
İşettēm urmanda şıñşıp
Şürelėnėñ yılavın.

Bar minēm ھاlkımda moñnar,
Her moñ bėr ğasır kėbėk,
Yörteseñ canıñda asrap
Enkeñ doğası kėbėk.

10300 Nindiy zur beħet: Duğada
Qalğan bulsañ ũlmiyçe,
«Şürelė» ũlėmsėzłėĝe
Citken idě yuĝıyse.

10 iyul, 1983

KÖZ

10305 Kız kız indė. Uylar-ħisler başqa,
Yazar şıĝır başqa, köy başqa.
Yatam kırdı salam kibeniñde

- 10310 Yöznə quyıp közgə qoyaşqa.
Ürde yullar... Citməş yeşlək gömər.
Açlıq, suğış... Qayda ul rehet...
Suğışıp uzğan urinnarğa sefer
Hem Yevropa buylap seyehet
Ürde yullar... İcat, edebiyat.
Yazgannar küp, açış — sanavlı.
- 10315 Büğən min bar cencallardan azat,
Yatam, asta arış salamı.
Ürde yullar... Citməş yeşlək gömər.
Uquvçılar nidər köte kük.
Qamil iş, töčkəlt arış iş,
10320 Yatam qırda suqqan költe kük.
- Yatam qırda canım-tenəm bəlen
Şuşı cirge ruhiy bəreğəp.
Közgə süren qoyaş yaqtısında
Tonıq qına qabına bər ömət.
Sěntyabr, 1983
- 10325 BAŞAQ ÇİÑİ
- Arış ölgərgen könnerde,
Tüzmiym, citmiy çıdamım,
Çıgam qırğa, tıñlıym arış
Başagınıñ çıñlavın.
- 10330 Qır tıp-tın, bər can iyesə
Avazı, nidası yuq.
Arış ta qoyaş, zeñger kük,
Tik izgə ilahılıq.
Kəmnerdər çeçken de cirden
- 10335 Kitken güya, kəşəsən

Kürmiym, niçeme buvınnı
İske töşere şuşı çıñ.
Her başağ — bër gomër, bër çıñ,
Çıñı bëlen başağnıñ
10340 Çıñı adaşkan garmunnıñ
Yöregeme gazap, moñ.
Yeşlök, sinëñ de bu cirde
Bar idë bit bar çağıñ.
Yılıysı kile şul kırdı
10345 Qoçıp arış başağın.

Avgust, 1985

NİĞİZ

— Bu nindiy zirat?
— Öçilë ziratı...
— E Öçilë?
10350 — Bulğan. Hezër yuğ. Cir bëlen
Tigëzlengen isëmë.
— Bu nindiy kötöv?
— Kürşë avıl kötövë...
Örkër töslë —
10355 Kötövçë qabër taşında
Utıra börkët töslë.
Kötövën quvıp kitërgen
Monda ni pıçağıma?
Sıyırlar ükëre nigëznëñ
10360 Basıp dürt poçmağına.
Yeşegen, gomër kiçërgen
Elle un buvın monda.
Eytçë, ni megne këşësöz

Çişmeler urğuvında?

10365

azan yılğası buyında,
Sırmaların kz sırğın.
Balan — avıl taralğanda
açıp alğan ız sıman.

10370

Nindiy eçpoşırğıç buşlık,
Yuğaltsa cir kēřēñē...
Bu nindiy avıl? —
Bu, tuğan,
Arça yağı Őçilē.

Oktyabr, 1983

TEBİKMEK

10375

Elle bar ul, elle yu ezērgē
Yeş, tu buvın Őçēn tebikmek.
Açlık yılını mēne şul tebikmek
Yazmışımını minēm el itmek.
Yarattım min balta ostaların,

10380

Çeyēr islē alyapıçların,
Sizmiy aldım şular tiresēnde
Sabıy gomērēm alğa oçanın.
Etiler yort saldı bērniçe pot
Bereñgēge mari-bēlēřke.

10385

Yomiçalar arasında yalğız
Utıram uynap, kērmiym min eçke
Kndēzgē çey, min bit artı tama,
Btennerge barı min imgek;
Onıtmağan eti, ırğan başa

- 10390 Çepegen de aynar tebikmek,
Bürėġen kiyėp, minėm yanga apan
(Bėr sűz de yu urlav aında).
Yıladı ul olılara ũksėp,
Ūzė őygen bura artında.
- 10395 Ūlgende de etėrėmnen ımas
ul vaıtta minėm urıan;
Yıladı ul ba pėkennen tũġel,
Oyatınnan, ġarlėk, urlıtan.
Elle bar ul, elle yu ezėrgė
- 10400 Ye, tu buvin ően tebikmek.
Alı yılını mėne ul tebikmek
Yazmıımnı minėm el itmek.

Oktyabr, 1983

* * *

- 10405 Unikėnė yöz. Bolġar kőzġesė.
aya aralı dũrt yata dũrt o.
adėrlė miras, anatlı miras,
Sőyėnem: niek tiymegen ut-kũz.
İdėl őstėnde talpınıp alar,
Nek sigėz ġasır kilgenner oıp,
Davıl hem cilnė yarıp ınıan
- 10410 anatlarında « ıyssa-i Yosıf».
Cir arı kėbėk Bolġar kőzġesė,
Omtılġan kũkke dũrt yata dũrt o.
Ey, bőyėk senġat, anatlı senġat,
Nindiy ilahi beetlė oı.

Oktyabr, 1983

* * *

10415

İşkə qabər taşlarında süzler
Çornalğannar — urman-çıtırman.
Yatlarğa yat, miña ğaziz, yaqın
Tariyhım bar, tuğan yortım bar.

10420

Süzler — yullar, süzler bër-bërsëne
Ürëlöp mêngen zeñger ürler kük.
Niçäk bulsa, şulay qabul ittëm,
Tariyhımnı qormıym üzgertöp.

10425

Uzğanımnı minëm heter, diyler,
Ütkennerden bügen hevëf küp.
Qalıym cirde ürëlöp, iskë qabër
Taşlarına yazğan herëf kük.

Oktyabr, 1983

* * *

10430

Bar Qazanda bër Meğarif yortı
Bik faydalı nerse meğarif.
Sëz uylıysız indë bu ay sayın
Uqır öçën şunda bara dip.

10435

Yul östënde zavod, kön de bëznë
Tuqlandırğan ipiy zavodı.
Min bit — avıl... Arış arasınnan...
Sëz bëlesëz minëm zevıqını.
Bala çaqlarıma kite alıp

Şul zavodta pėşken ҡabartma.
Ҙabartmamı, meғarıfmě — ҡaysı
Ғislerěmně miněm aғarta?

10440 Zavod ҡarşındağı urındıқта
Utıram ozaқ, irten sabaqқа
Barmıy ҡalğan sabıy bala kėbėk;
Avıl miçě, enkey, ҡabartma
Ғıyalımnan çıqmıy, onıtılam,
Min bit — avıl, avıl kėşěsě,
10445 Uқuvdan ni — bėlmiym, kũñělěmde
Ҙabartmanıñ ҡaldı Һuş isě.

1984

* * *

10450 Her yort ҡarşında běr topol,
Sۆyleşeler tańda lėpěrdep,
Yalgız ҡalğan avıl ҡarçıqları
Utıralar tۆslě cėp őrlep.

Her yort ҡarşında běr topol,
Eytěrsěñ le bėzněñ eniler
Uzğan suғıstağı ullarına
Tězělěşep oyıқ beyliyler.

10455 Her yort ҡarşında běr topol,
Yeşěl yavlıқ — yeşěl yabaldaş.
Kўp bulsa da yeşěl yafraqları,
Yaralarını alar yabalmas.

10460

Her yort qarşında bër topol,
Şıqsız ciller işək qağalar,
Quldan töşken cılı biyeleyler,
Oyıkbaşlar, cəplə kabalar...

1984

* * *

10465

Şeherde küzge bërnerse
Kürənmiy, yıl uzğanı
Sizəlmiy, avılda qalqa
Balaçaq yoldızları.

10470

Yoldızlar qayda kübrek,
Qaysı öy turısında?
Yanalar qay töşte, oşşap
Çilegə tulı suvğa?

Möldərep, tügələr-tügəlmes,
Elle avıl bête, dip,
Yoldızlar tora taşlandıq
Nigəzlerge təkələp...

1984. Truskavets

* * *

10475

Mart ayı. Qoyaş. Qar zeñger.
Kük yözə çista — zeñger.
Qalın qar astına kërəp
Qışlağan çişme zeñger.

10480 Reḥmetēm eyttēm tormışqa
Mın, şundıy kışnı küröp,
Çişmekey — zeñger pėsėkey
Tırışıp mışnıy kėbėk.
1984. Truskavets

* * *

R. Moranġa

10485 Sinė rencėtüvēm tüġel,
Ruvıym, miña renceme
Minēm tercemei ħelnė,
İtėp bulmıy terceme.
Siña tigėz rifma kirek,
Kılmek bulsın citėnnen,
Minēm tercemei ħelēm
10490 Tora ülēm-citėmnen.
Tora bėlgėnlėk-açlıqtan.
Tora yetimlėġėmnen,
Tora suġıştan, blokada,
Abıym esirlėġėnnen.
10495 Tora tanış Celillerden,
Qulları boġavlanġan,
Tora Vatan suġışına
Tiñ böyėk yılavlardan.
Faciġa bolay da bik kúp,
10500 Kúbėsən eçke yotam,
Tapşıram tėġė dőnyaġa,
Tapşırġan kėbėk Tufan.
1984. Truskavėts

* * *

- Truskavëts. Kurortta üzëm,
Ütkenner bëlen yeşiyım.
10505 Açlıq yıl şuşı yaqlarğa
Yul totıp, eti, Rehim
(Rehim ul abıy, küp bulsa
Undürt yeş, çandır malay,
Gömërmnëñ ağırina tiklë
10510 Sızlanıp sağıdır malay)
Çıqqannar kilëp, eş ezlep;
İl buylap yazmış sipken,
Baltalarına eş tapmıy
Ülgenner açtan, tiften.
10515 Şular yöregëmnen kitmiy,
Tamaqtan ütmıy sınık,
Çarıylar şikëllë küzge,
Aşağanda, ımsınıp.
Yalım yal tügël, qayğıdan
10520 Eylendëm min sırhavğa,
Küzëm ez gëne yomsam da
Basa uzğan çor alğa.
Minëm küz aldında kön-tön
İkë tın şevle yöriy,
10525 Minëm bu cirge kilgennë
Eytërsëñ şeylep yöriy.
Min hasta, qayda küñëlnëñ
Behtëllë, yaqtı çağı?
Köngë oç tapqır eşsem de
10530 Maqtavlı «Naftusya»nı,
Faydasız; yatam bülmemde,

10535

Bërozlëksëz can yılıy;
E tışta güya yarışıp,
Şat avazlar yañğırıy,
Hıslerge yarışa yeşlëk,
Anıñ sayın Rehimnë,
Sagınam etinë, qabul it,
Dala, qaynar yeşëmnë.

1984. Truskavets

* * *

10540

Qazınmıym çüpte, uyımda
Bügëngë tormış, il-kön,
Yazuv östelëm — suğışqan
Qırlarım këbëk irkën.

10545

Kirekse cir söre bëlem,
Atnı tuğara bëlem.
Yazam, qalem bëlen tügël,
Yazam Duğalar bëlen.

1984. Truskavets

1976—1984

Tuqay defterënnen

* * *

Kirek tügël törlë afışalar,
Kirek tügël törlë iğlannar,

10550 Beyrem iken, yübileyě iken
Tuqay üzě yöriy iñ aldan.

Köyě, moñı — bar da üzəněkě,
Hesretlenme: qayan cır alıyq?
Tuqay diděñ — hareketke kile
Halıq üzě, üzě zur tariyq.

1976

* * *

10555 Yördem ozaq kiçkě uramnarda
Oçratırğa tēlep Tuqaynı,
Uylar minēm uynap-qaynap torğan
Yoldız tulı kükke tēkeldě.

10560 Tuqay — yoldız. Cılı, yomşaq, irkēn
Bişēnçē yıl ceyě kügēnnen,
Bişēnçē yıl tētrevlerēn tıñlap,
Ceyrep yatқан Cayıq kügēnnen
Atılıp çıqqan yoldız. Biyēk, yaqtı.
Uncidēnçē yıllar kügēne

10565 Barıp citmiy yanıp süngen yoldız...
Ėzē lekin haman kürēne.
Küp küzettēm yoldız atılğanın,
Ėzē — kükte, Ėzē — aqıldı.
Süngende de yoldız yoldızlarınıñ
10570 Arasına iken atıla.

1977

* * *

Tatarları, bəlmiym, qaya kitken?
Zurmi, kiñmė, tap-tar gınamı?
Anda tögəl hikmet, kilgen yeşep
Cayıqta bər tatar uramı.

10575

Tora-bara barıbər bəter idė.
Başqa isəm bəlen ataldı:
Hızər — Tuqay, gomər buyı şulay
Saqlap qalğan Tuqay tatarnı.

1977

* * *

10580

Qayınsar * yulım östənde,
Bəraz gına qayırsam.
Qayınsar — kėčkėne, lekin
Tuqay bulğan Qayınsar.
Tuqay — nekrut, buyı bəlen
Oşsamağan nekrutqa.

10585

Cırlıy şulay da əcənnen:
«Kėresė bar,— dip,— utqa».

10590

Şağıyrlėk kilėşe, qotılsa
Əşlerė küp əclese,
Ni helde iken Sacide —
Apası, ferėştesė?

Tanış miña bu yaqlarnıñ

---

* Qayınsar Arça rayonına kėre. 1907 yılını Tuqay, bu yaqqa Cayıqtan (Uralskidan) soldatqa qaralırğa qaytqaç, Qayınsar avılında yeşegen Sacide apası yanına kilėp çıqa.

Havası da, cilä de.
Çayınsargä qarap uzam
Çaytışlıy min Kimäge.

10595

Eger de bärer arbalı
Küröse Çayınsardan,
Uylanıp çalam: Tuçaydır,
Başçayın çırın salğan.

10600

Oçraşam yullar çatında,
Beräle küçer küçerge.
Mömkin çetta bër arbadan
Bër arbağa küçerge.

10605

Oçraşam gël şunda, sêrlä
Küzlerënëñ bağışı...
Min yaña kilem kük cirge,
Anıñ — kitêp barışı.

1978

* * *

10610

Bër tatar da niçe yözlep şağıyr,
Her şağıyrnë iste tot ayırım;
Çayta idem uylap min şularğa
Yoğıntısın böyök Tuçaynıñ,

Yeşen çırnı yaqtırttı şul vaçıt,
Kürënëp kittë yulda at çabat,
Kürënëp kittë basuv urtasında
Çart çarama bëlen çart narat.

10615 Yeşen kırnı yaqtırttı beryulı,
Mëne, didëm, çitën mesele,
Qaysına soñ kübrek töştë yaqtı?
Qaramağa? Atqa? Nersege?

10620 Yeşen kırnı yaqtırttı bërtigëz,
Bër kır — bër çor kinet gölt ittë,
Küz aldında cir yeşerëp kittë,
Bërsën-bërsë uzışıp, göl kittë.

1978

* * *

10625 Tuqay tëlë, anıñ «Tuğan tël»ë —
Eytërsëñ bër izgë dogalıq,
Şamailler itëp ëlgen halıq,
Ey bu halıq, böyëk bu halıq.

10630 Ul bër qulı bëlen heykel salğan
(Heykellerën anıñ sana, il),
Ul ikëncë qulı bëlen üzënëñ
Şağıyrëne yazğan şamail.

1977

TUQAYĞA

10635 Kürdëm gomëremde bu cirnëñ
Küp törlë şağıyrlerën.
Siña tabıngan şikëllë
Bërkëmge tabınmadım.

Sinnen başlandı tatarda
Şıgırde şavlı gomër.
Başqa bërķemnen de tügël,
Tik sinnen şağıırlëgëm.
10640 Tëlëm de sinëñ «Tuğan tël»,
İmanım — sinëñ iman.
Sinë tuvdırğan ħalıķnıñ
Aldında başım iyem.
1984. Truskavets

1972—1984

Tufan defterënnen

TRİBUNAĞA SUĞA-SUĞA SÖYLİY

10645 Tribunağa suğa-suğa söyliy,
Bötën tenën aniñ ut alğan:
«Könëm öçën tügël, dënëm öçën» —
Çaldı bëzge ħesen Tufannan.
1972

ŞİĞİR UL — ҚАН

10650 Tribunağa suğa-suğa söyliy:
Şıgır ul — қан, şıgır ħis söye,
Emirħan hem Tuqay buvınına
Tuğrı buluv — bëznëñ missiya...
1972

EY, QAYDA SƏZ, GÜZEL ĞAMLƏLER?

10655

Tribunağa suğa-suğa söyliy:
«Halıq alda kəmnə meñgələr —
Eytüv kıyın... Halıq öçən yeşe.
Ey, qayda səz, güzel ğamlələr?»

1971

TORMIŞ MATUR

10660

Tribunağa suğa-suğa söyliy:
«Hel itmiyçe kitmiyk bögənnen.
Tormış matur, roman kəbək bu yul,
Kəşələrə: ritmik buvınnar...»

1972

* * *

10665

Minəm suğış aldındağı tuyda
Hesen Tufan tuynı yardı soñ!
Bar tavişqa: «Açı, aç!» — didə,
Sizgen kəbək aç yazmışın,

10670

Musa Celil annan bastı torıp:
«Şampanskiy, Hekim, aç ələk...»
Açtım... «Açı!»—didə, şunnan birlə
Yana yörek, yana açınıp.

Tuqaydağı terezeler minəm
Tavişınnan Ğadəl Qutuynıñ
Tordı zıñlap, soñğı könəmeçe

10675

Tik açısı qaldı ul tuynıñ.

Tuydağıça qabatlandı bar da,
Qabatlandı «açı», çiratlar...
Qolağımda tavişları yañğırıy,
Bër-bërsënnen yıraç ziratlar.

1975—1982

* * *

10680

Qızıq bëznëñ tatar şağıyrlerë,
Törlë yazmış bëlen tuvğannar,
Bërsë altın priiskası* totqan,
Bërsë — şunda** batraq. Tufannar

10685

Kötüv kötken Sëbër cirlerënde,
Cıyğan Tufan eşke çor moñın,
Bër kön şulay üzë baqqan ügëz
Kilgen tönle özëp çılbırın.
Beylep quyğan çılbırların özgen,
Üz şağıyrën monda këm eşler?

10690

Sëbër tönë, qarañğı tön aş
Terezeden kërgen mögëzler.

10695

Qaragannar moñsuv-quyı küzler,
Bu bulğan hel, dörës, çın bulğan,
Quyğan şunda çıñlap mögëzlerde
Özgelenëp bëtken çılbırlar.

Çılattıñ da, yılattıñ da, yazmış,

---

* Dermend.

** M. Ğafuriniñ şul altın priiskasında eşlevëne işare.

Ni ikenen tormış itüvněň
Bělěp, Tufan Tufan bulıp ǵaldı,
Köttěrsen de duńgız kötövěň.

Aprěl, 1975

10700

TUFAN YOǴISI

Bahadirlar kěběk yoǵlıy,
Çırayında: uf, ardım...
Cırı başqa, hetta başqa
Yoǵısı da Tufannıñ.

10705

Bahadirlar kěběk yoǵlıy,
Sěběr urmannarınıñ,
Bik tiren yeşere bělgen
Sěrlě urmannarınıñ
Saǵışı anıñ yözěnde,

10710

Yözěnde tormış aǵa,
Güya şul ǵalın urmannar
Tuǵtap běr sulış ala...
Yözěnde olı sabırlıǵ,
Moñı «Kiyěk ǵazlar» nıñ,

10715

Běr sulışta çıǵara kük
Ėçten bötěn ǵazabın.

Uf itěp, ǵuya da tına,
Basa dönya kürěkke...
Miñamı taǵı? Min ǵurǵam

10720

Yoǵlaǵanın kürěp te.

Min toram basıp ǵırıyda,

Tıp-tın bötën yort eşçë,
Bahadirlar kėbėk yoqlıy,
Üzėne tiñ yoqısı.

1976

10725

SAKLAGIZ TUFANNI

Qalemedeş Mişail Dudin
Qazanımnan yıraқта,
Bėrer eş bėlen yörgende
Şulay Leningradta

10730

Oçratsa, bėrniçe adım
Kilėp citmiy tuqtaldı,
Qıçkırdı kūrėşkençė ük:
«Saqlağız,— dip,— Tufannı!»

10735

Bėr çirėk ğasır ul şulay,
Qalın, ozın zallarnıñ.
Bötën dönyağa bilgėlē
Kolonnalı zallarnıñ,
Başınnan kūrėp aldiyse,
Taşlağız dip yuq-barnı,

10740

Qıçkırdı kėşėler aşa:
«Saqlağız,— dip,— Tufannı!»

10745

Toyıldı miña baştaraq
Yüriy şayartқан sıman,
İşėtėldė annan kisetken,
Citdiy sağaytқан sıman,
Şomlandı künėl, künėlnė
Tora-bara ut aldı;

Min tögöl, ul bit kıçkırdı:

«Saqlağız, —dip, —Tufannı! »

Avgust, 1977

* * *

10750

Şağıyrlernëñ Aqkoş külendegë
Daçasında (dime: nayannar)
Flokslar bëlen bëрге üse
Pugaçevlar, Gomer Hıyyamnar.

10755

Çeçeklerge ğaşıyk Hesen Tufan,
Bağçasında közgë bër tañda,
Üzë baqqan çeçeklernë öze,
İzgëlerçe ilte Tuqayğa.

10760

Her yıl şulay, her yıl bër vaqıtta
Qıya çeçek, Tuqay — allası;
Şunda tamam quşılıp bëte këbëk
Tuqay bëlen Tufan arası.

1976

* * *

Tufan istelëgë

10765

Qoyıqlı yoldızını kürgen
Nindiy tañ buldı iken?
Bala çaq hıyalı nige
Aña tağıldı iken?
Qoyıǵı eytersëñ bëznëñ
Tıqrıq buyı ğına,
Min şul hikmetlë yoldızınıñ
Totınıp qoyıǵına,

10770

Uzğanmın gomër arasın,
Qaldı tik ah orırğa;

Kitëröp citkërdë minë
Gomërem aqırına.

10775

Qabattan eylene, diyeler,
Ul siksen, tuqsan yılğa;
Oçrar kük, min de bërkönnë
Meñgëge çıqsam yulğa.

1978

* * *

10780

Bar bëzde olı canlılar,
Bar bëzde fidakyarler,
Üz şehsiy faciğalerën
Halıqqa, ilge qader

10785

Citkërmiy alar, deşkende
Vatani, ilë alğa,
Üzlerën bağışlıy alar
Böyök, zur ideallarğa.

Bar bëzde olı canlılar,
Kerim hem Tufannarı,
İl yazmışı bëlen bërge
Yañgırıy tik dannarı.

1981

* * *

*Ƙaplan-ƙırda söyekler yata,
Hesen Tufan*

10790 Yartı ğasır aşı tavişin işetem,
Yartı ğasır aşı ƙul suzam.
Ƙarakalpakstan, çüllerende
Oçrar töslë idë yeş Tufan.

10795 Utızınçı yıllar başında uƙ
Kilëp siña yıraƙ Ƙazannan,
Ul seyeşet ƙılğan...
Hezër sağına...
Mamıƙ këbëƙ çeçë ağarğan.

10800 Kileçekte döĝë, mamıƙ üser,
Baƙça üser Ƙaplan-ƙırlarğa
Tariyhınnan ƙarap, yarğalanıp,
Ƙomnan, tozdan ƙatƙan ƙırlarğa
Körek totıp ul ƙanallar yırğan,
Çüllerëññëñ gizgen her yağın...

10805 Hezër sağına... yata irkën suvlap,
Üzë këbëƙ Amu-deryanıñ.
Suğarğan da million küñëllernë,
İksëz-çiksëz sahra çüllernë,
Ul yal ite Amu-derya këbëƙ,
10810 Şul könnernë sağına yöregë.

Karakalpakstan, çüllerëñnen
Ayırıp bulmağan kük susavnı,

Halıqlarınıñ olı yazmışınnan
Ayırıp alıp bulmıy Tufanı.

1980

10815

AĞKOŞ KÜLEŃDE SAĞIŞ, MOŃ...

Ağkoş külende sağış, moñ.

Yuqsınıp sorıy urman:

Ġasırınıñ üzë kėbėk çal

Qayda, dip, sinėñ Tufan?

10820

Üzėm de ızlıym, şuşınnan

Uzġan ızlerėn bėlem.

Çeçekler qarıy küzėme

Tufan küzlerė bėlen.

Ul yuqta romaşkalargı

10825

Qunmaġan hetta tuzan,

Sıypıym, başlarinnan söyėp

Sıypaġan kėbėk Tufan

Ağkoş külende sağış, moñ,

Yuqsınıp sorıy urman:

10830

Ġasırınıñ üzë kėbėk çal

Qayda, dip, sinėñ Tufan?

23 avgust, 1982

* * *

Tuqaydan soñ da bu tormış

Bėr minut tuqtalmadı,

Uzdı bu cirneñ ıztennen

10835

Şavqımlı Tufannarı.

İkė süz — ikė böyėklėk,

Eytėrsėñ yürıy Tufan

Saylaġan yazmıştan barı

Üzëne tiñ süznë: «Cihan».

1984. Truskavets

TÜRKİYE TÜRKÇESİ METİN

HASRET

Bakışlarım nasıl da kederlendi,
Sen biliyor musun acaba, bilmiyor musun;
Senin geleceğin yoldan gözümü almadan
Seni bekliyorum, sevgilim, akşam-sabah.

Seviyorum ben, sadece söylemiyorum bunu,
Sen benim yüreğimi bilmiyorsun;
Kuşlar dönüyor bize, sen hiç yoksun,
Sen hiç yoksun, nedense gelmiyorsun.

Hasretimi gecelerce oturup yazdığım
Mektuplar dindirir mi dersin?
Hayır, dindirmiyor, sevdiğim türkülerime
Sığdıramıyorum şimdi hislerimi.

Senin okuduğun okul yollarından
Hüzünlüce bakıp geçiyorum ben;
Arkadaşların ile koşuşturarak gelip
Görünürsün diye ümit ediyorum ben.

Güz yağmuru yağıyor taş sokakta
Duruyorum köşede örtünüp;
Bir yerden şimdi aniden
Sen çıkarsın gibi sevinip.

Bayram günlerinde gözümü almıyorum
Geçit töreni üstünden;
Pek çok insan akıyor, nasıl da ben
Tanırdım, olsaydın, görünüşünden.

Bahçemizde kuş kirazı ağaçları
Yaz boyunca seni beklediler;
Sen gelmedin, güz rüzgârları şimdi
Yapraklarını yere serptiler.

Bu geçici hasretim,
Dostlarımın aklı kalmasın
Yalnız sezebilen kişi
Özler böyle kendisinin eşini.

1938

SEVİYORUM BEN

Işıldayıp parlıyor gökte yıldız,
Kurt çıkıyor orman ağzına.
Vadide köy yayılıyor,
Ve pırıldıyor ateşler birazcık.

Homurdanarak atlar geçiyor yoldan,
Bu ses yayılıyor kırlara.
Seviyorum ben kışın uzun gecede
Yolcuların şarkılarını dinlemeyi.

Seviyorum ben geçip gidenin
Konaklamak için kapı çalışını;
Genç gelinin ılık bakışı ile,
Samimi şekilde karşılmasını.

Seviyorum ben kolhoz gençlerinin
Kulübe diye bağrışarak geçişini...

Ve doğum evinin odasında
Hanım doktorun çocuk bekleyişini.

Seviyorum ben masa başında
Tek başına yetişkin gencin
Ertesi güne dek oturup
Sessizce ders çalışmasını.

Seviyorum ben köy insanının
Keyiflice masal anlatmasını...
Masal gibi güzel Kazan Ardı¹ —
Çocukluğumun geçtiği yerler.

1938

ZÜMRÜT, ALTINLARIN

Yıldızlar gibi yanıp tutuştu
Aşk alevleri.
Gerekmiyor, bir tarafta dursun
Zümrüt, altınların.

Söylemeye sözler bulunmuyor,
Sevsen birbirini.
Eşlik hisleri sadece
Kaplıyor genç gönlünü.

Gençliğin güzel yılları
Türkülerde gürleyip sürsün;
Yüreğim mücadele ve sevgi
Ateşinde tutuşup yansın.

---

¹ Kazan Ardı : Tataristan'ın kuzey bölgesi.

Yıldızlar gibi yanıp tutuştu
Aşk alevleri.
Gerekmiyor, bir tarafta dursun
Zümrüt, altınların.

1938

KIŞ SOĞUKTU

Kış soğuktu. Kapımıza
Kara kenarlı bayrak astığım
Hiç unutulmaz, belki; gün boyu ben
Evimize dönüp girmedim.

Büyükler gibi üzüntü geçirdim ben,
Gülüşler de aniden kesildi.
Başkentten uzak bir köyde
Yetim gibi hissettim kendimi.

Başka bir gün olsa kızıp söylenirdi,
Akşam çayını onun içmesen, —
O gün anneciğim bize sertçe
Neden bir söz söylesin, hiç olmazsa.

Masama dizip defterleri,
Hazırlamak için niyetlenip dersimi,
Kitabımı açtım, en baş
Sayfadaki tanıdık resmi.

Kâğıdıma yazıp kaydettim ben;
— Çocukların arkadaşydın elbette,

Sen yoksun artık. — Büyük harflerle
İsmi yazıverdim: Lenin², diye.

Dinledim ben dışarıda ağaçların
Geceki seslerini — derin hüzünlerini;
Ben uykuya daldım çok sonra,
Örtünüp üste ayın ışıklarını.

Moskova — uzak. Sadece bir kez daha
Lenin'i acaba nasıl görmeli?
...Yıllar geçti. Bugün ayakta duruyorum
Mezarın eşiği dibinde.

Nöbetçiler, güçlü nöbetçiler,
Her zaman onun yanında.
Ama ben, kısa bir süre duraksayıp, geçip gidiyorum
Moskova üzerinden doğduğum köye.

Çok fazla olsa da geçer beş-altı yıl —
Kendim gibi, benim oğlum da
Meşhur Kızıl Meydan³ ortasında
Ayakta durur bu meydanda....

1938

---

² Vladimir İlyiç Lenin: 1870-1924 yılları arasında yaşamış Rus sosyalist politikacı, Ekim Devrimi'nin lideri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) ilk genel sekreteridir. Aynı zamanda Marksist teorik ve felsefi yazıların yazarı olarak bilimsel sosyalizmin de kurucularındandır.

³ Kızıl Meydan: Moskova'daki dünyaca ünlü meydan. 15. Yüzyılda Kremlin'in duvarları tamamlandıktan hemen sonra yapılmıştır. Hem Rusya hem de eski SSCB'nin toplumsal ve siyasi tarihinde önemli bir yeri vardır. Kızıl meydan idamlara, gösterilere, geçit törenlerine ve mitinglere sahne olmuştur. Kremlin'in hemen doğusunda Moskova Irmağı'nın kuzeyinde yaklaşık 73,000 m²lik bir alanı kaplar.

* * *

Sahil kenarında durup düşünceye daldım,
Hepsi de dalmış derin bir kedere;
Halkımızın kahraman komutanını
Akıtıp götürdün sen, ırmak!

Ne kadar da üzülüp beklesem de ben,
Sen, Ural'ım⁴, bana cevap vermedin;
Gözlerimden damla-damla olup
Damladı sana sıcak yaşlarım.

Sahil kenarında durup düşünceye daldım,
Dalgaları oynuyor ırmağın.
Çapayçıların⁵ geçtiği ünlü yolun
İşitiyorum gibi ölmez türkülerini.

1938

* * *

Uzun saçlı, mavi tulumlu
Yük taşıyıcı güçlü yiğidi
İdil daima derinden özlüyor —
Geçmişlerin hatıralarını anlatıyor,
Dalgalarını vurup kıyıya...

Yağmur damlalarının sesi altında
Üniversiteye bakıp durmuştur...

---

⁴ Ural Nehri: Rusya ve Kazakistan'ın topraklarından geçen nehir. Ural Dağları'nın bittiği yerin güneyinden doğar ve güney batı yönünde ilerleyerek Kazakistan'ın batısındaki Atyrau şehrinden Hazar Denizi'ne dökülür.

⁵ Çapayçı: Ünlü şair Çapayev'in izinden gidenlere verilen isim.

Belki, Lenin'in de toplantı boyunca
Düşünüp durduğu zamanı olmuştur.

Şu çağında Gorki⁶ ilk kez
İşitmiştir Lenin ismini...
Fakat sonradan bütün ömrü
Birlikte geçiyor iki kişinin.

Kazan sokağında kalmış izini,
Yıkayıp gider bahar yağmurları,
Lakin onun ferah türküsü yerde
Uzun yıllar yankılanır.

Uzun saçlı, mavi tulumlu
Yük taşıyıcı güçlü yiğidi
İdil daima derinden özlüyor —
Geçmişlerin hatıralarını anlatıyor,
Dalgalarını vurup kıyıya...

1938

* * *

*S. D. Merkurov'a*⁷

Görüşmeyeli yıllar geçti şimdi —
Tübeteyi⁸ takıp başına
Sıradan bir işçi gibi kol sıvayıp,
O gülümseyip çıkıyor karşıma.

---

⁶ Aleksay Maksimoviç Peşkov (Maksim Gorki): (d.28 Mart 1868- ö.18 Haziran 1936) Sovyet-Rus yazar.

⁷ Sergey Dimitrievich Merkurov 1881-1952 yılları arasında yaşamış Yunan-Ermeni asıllı heykeltıraş.

⁸ tübetey: Şekli fesi andıran, fazla yüksek olmayan Tatar millî başlığı.

Şehir kenarındaki evine biz
Gitmiştik onu görmeye,
Konuşmaya, sanat ustasının
İşi ile ilgili bilgi edinmeye.

O kendisinin günler boyunca çıkmadan
Çalışıp durduğu yerine
Götürdü bizi. Sanatçılar ve
Bestekârların yerine.

Maskeleri duruyor. « Türkülerimi
Öldüremediler düelloda » , —
Der gibi bakıyor Lermontov⁹ da,
Hükümsüz, o an gönülde

Tekrarlıyorsun ona cevap verip
Yeni ortaya çıkan şiir mısralarını:
« Biz değiştirmeye geldik — yeni neslini,
Senin kardeşlerini, oğullarını ».

Dağ üstüne konan kartal gibi,
Yüzünü bize çevirip,
Mayakovski¹⁰ duruyor ön sırada,
Koyu kumral saçını savurup.
Cumhuriyetteki kalemdaşlar,
Başkente rahat geldiniz mi?
«Ozan şairlerin iyisini
Ve türlüştünü çokça veriniz! »

1938

---

⁹ Mihail Yuryeviç Lermontov (d.15 Ekim 1814-27 Temmuz 1841), Rus yazar ve şair.

¹⁰ Vladimir Vladimiroviç Mayakovski (7 Temmuz 1893-14 Nisan 1930), Rus şair.

ŞAİR EVİNDE

V. V. Mayakovski'ye

İçilmeden kalan sigarasını,
Odanın başköşesindeki koltuğunu,
Yola hazırlanmış bavulunu
Uzunca seyrettim ben onun.

Onlar beni hiç de teselli etmiyorlar,
Artırıyorlar bütün hasretimi;
Görmeyi ben diliyorum sağ zamanını,
İşitmek istiyorum «Sol Marş»¹¹ını —
Geniş meydanı kendine bağlı kılan,
Sessiz bırakan güçlü sesini.

Dördü çaldı saat Kremlin'de,
Sesi çınlayıp, Moskova üstünden
Duvarlara sindi. Evlerine
İnsanlar dönüyorlar işinden.
Caddelerden geçen toplulukların
Gelip çıkar da o birisinden,
Merdivenlerinden çıkar, elbiselerini çıkarır...
Yeni şiir yazar akşamleyin.

Eline alıp sabahleyin valizini,
Yönelir o aceleyle gara.
O Kiev'dedir¹², Poltava'da¹³
Ve konaklayıp bizim Kazan'da
Misafir salonuna çıkıp, bütün sesi ile

¹¹ Sol Marş: Rus Şair Mayakovski'nin bir şiiri.

¹² Kiev: Ukrayna'nın başkenti ve en büyük kentidir.

¹³ Poltava: Ukrayna'da Poltava oblastının merkezi şehridir. Vorskla Nehri kıyısında yer alır.

Okur bize gönülden «Lenin»i.
« Sovyet pasaportu »nu o yüksek tutup,
Över benim memleketimi.

Dolabında gömlek, kravatı,
İskarpini durur dōşemede;
Askısında yazlık palto ile
Şapkası hazır giymeye...
Duvara kazınıp türkü yazılmış,
O ömür boyu yaşar, kaybolmaz:
«Ya

Vsyu svoyu

zvonkuyu silu

poeta

Tebe otdayu,

Atakuyuşçiy klas!»¹⁴

1939

HAYAT YENİ BAŞLIYOR

(1)

Yaz şafağı köy üstünde
Belirginleştğinde,
Akordeonun ezgisi yayıldı
Sakin evlere.

Dinledin mi sen o türküyü
Uyku arasında?

---

¹⁴ (ya/vsyu svoyu/ zvonkuyu silu/ poeta/ tebe otdayu/ atakuyuşçiy klas : ben/ kendimi hepsi benim/ güçlü ses hepsi/ şairin/ sana vereceğim/ işçi sınıf.)

Kalktın mı sen, hislerine
Dayanamayarak?

Götürdün mü, biz geliriz diye,
Pencere çiçeğini?
Kaldırdın mı, görürüm diye,
Bembeyaz örgü örneğini?

Gelmedik size doğru biz
Caddenin köşesinden;
Saçıldık çiyllerin arasından,
Bahçenin öte tarafından.

Ondan beri, biliyor musun?
Ne kadar yıl geçti?
Fakat o günler yüreği
Yeniden dertlendirdi.

O zamanda kim düşünmüş
Sevgili olursun diye,
Hayata beraber girecek
Eş olursun diye?!

2

Ben bugün odam içerisinde
Düşünüp gezdim;
Senin gelişine hazırlığın
Gerekenlerini yaptım.

Zenginliğim işte: kitaplar

Odam küçük...
İki dost nasıl da
Sıgar içine.

Şiirler yazıyorum, seviniyorum,
Elbette çok kaygılanıyorum,
Terlerimi silip yüzümden,
Zorlukla ayrılıyorum.

Ben düşünüyorum: sen anlarsın, diye.
Yüreği, dostum!
Türkülerin güzel olsun, diye,
Sen yardım edersin.

Odam dar, fakat gönlüm geniş,
Haydi, başköşeye.
Kalemler elden düşünce
Bulalım biz birlikte.

O zamanda kim düşünmüş,
Sevgili olursun diye,
Hayata beraber girecek
Eş olursun diye?!

1939

KAZAN

Dağ başına durup baktım ben,
Sevdirip, akşamki ateşlerin
Yandılar senin; elini uzatıp,
Fabrikaların, mekteplerin.

Çağırdılar kendilerine. Gençlerinden
Dizilmek için öndeki sırasına
İstedim ben, sokaklardan geçtim,
Durup kızıl bayrak altına.

Yabancılamadın, yadırgamadın, Kazan,
Uyumadan ben o akşamımı,
Şafağı bekledim, gittim yüksekokullarına,
Sabahleyin kapıların açılmasıyla.

Hayatımı sana bağladım ben.
Heyecanlı yıllar sende akıyor;
Hissedilmiyor da geçen gecelerimden
Uyanıp sabah pembe şafağında,

Sokaklarını geçip dolaşıyorum,
Barakalarına bakıp Biste'nin¹⁵ ...
Yeni kanat çırpan kuşcağz gibi,
Heyecanlanıyorlar benim hislerim.

Şaşırarak bakıyorum ben
Penceresini açıp evimin;
Penceremin hemen dibinde
Dalgaları çağıldar İdil'in...

1939

DİLEK

Dünyada uzun zamandır şanı yürüyen

---

¹⁵ Yeni Biste: Kazan şehrinin dibinde bulunan bir Tatar mahallesidir.

Güzelliğın eşsiz ilâhını —
Görmüşlüğüm var benim Venüs'ü
Ve Mısır piramitlerini,
Fidiy hizmetlerini — hepsini...
Fakat onlar böylesine yüksekliğı
Kendilerine ne zaman almışlar acaba?

Onlar nasıl uzun zaman korunmuş,
Bugüne dek gelmişler,
Asırlara girip kalması için,
Hangi eller bunu yaratmışlar?

Hepsi, hepsi beni düşündürüyor.
Hayalimi uzak asırlara,
Asırlara götürüyorum, gerçekleştiriyorum;
Tarih içine giriyorum, arıyorum,
Yazarlarını göz önüne getiriyorum.

Ben işlemeyi diliyorum şiirlerimi,
Onlar gibi yerine ulaştırıp;
Yaşasınlar benden sonra da daima
Kendim gibi güzel yaptırıp.

1939

YAĞMUR DAMLASI VE ŞAİR

Bugün işte yavaş yavaş süzülüp gelen
Bulutların grubunu gördüm;
Yoldan aranıp bulunan inci gibi,
Avucuma yakaladım yağmur damlasını.

Kalemimi koyup, kulak verdim
Çağlayanlar akan gecelere:
« Kalemlerden damlayan damlalar o,
Birikiyorlar dedim göllere ».

1939

* * *

Güzellerin pembe yüzleri
Gözlerimin ferini aldılar;
Bundan beri benim gözlerim
Kederli-endişeli halde kaldılar.

1939

* * *

Arama sen deniz dibinden
Hiç bulunmayıp duran inciği;
Bul arkadaşın olması gereken kişiyi,
Sıradan bir dost — kendin gibisini.

1939

* * *

Hislerime sarıp, gel, ısıtayım,
Okşasın şimdi yüreğim;
Haksız yere ben seni bir parçacık
İncitiverdim dün!

Fakat sonradan nasıl pişman oldum ben,
Kendi kendime şöyle öfkelenim;

Düşüncelerime ayrıca bir dakika
Güzel vakit geçirmek için dahi vermedim.

Huzursuz edici bir gün, tam bir ömür
Gibi bana uzun geldi.
Dost edindik. Üstten dağ yıkılmış gibi,
Bütün üzüntülerim dağıldı.

Hislerime sarıp, gel, ısıtayım,
Okşasın şimdi yüreğim;
Haksız yere ben seni bir parçacık
İncitiverdim dün!

1939

OCAK

Sahil kenarında yalnız bir ateş yanıyor,
Kim dinlenmiş orada? Kim yakmış?
Durup ben de toplayıp çubuk yerleştirdim —
Ayrılması zor ocaktan.

Bırakıp giderdim — elbette acıyorum,
Söner yanıp duran kömürü.
Tekrar onu kim diriltir
Devam etsin diye ömrü?

Şiir yapıp yazdım seni, ocak, —
Sen ne kadar daha yaşarsın?
Hemen sönecek olsan, ben yanında —
Tutuştururum, bana seslenirsin!

1939

KAYBOLAN İZLER

1

Geniş enseli, ak önlük giyinmiş,
Kemerine keskin baltası
Bağlanmıştı, hayattalarken
Hediye etmiş ana babası.

Gitmek için hazırlanıyor. Çıkınını
Kendisi ile niye aldığını
Anlayamıyorum şimdi, çünkü ona
Görmedim ben bir şey koyduğunu.

Zor yıllardı. Vedalaşıp,
O sokağa çıktı. Yürüdü.
Bilmiyorum, belki kaygı sardı onu,
Bilmiyorum, ayakları taşımadı —

Sezmiş gibi tekrar görüşmemeyi,
Bir anneciğime, bir de ben — oğluna,
Geri dönüp uzunca bakıp durdu.
Ben ardınca düşüp peşine,

Hıçkırıyordum. İçim dolduğundan mı,
Şaşırtıcı değil bir söz söylemeyişim,
Ben ilk önce burada döktüm yere
Çocukluğun acı gözyaşlarını.

Göndermemeyi dileyip sarıldım ben
(Razı olmadı o yine de kalmaya).
Hiç kimsenin de gücü yetmezdi

Kollarımı sıyırıp almaya.

İşittim ben burada anneciğimin şikâyetini:
«İş bulunmaz mı acaba bu yerde?
Memleket üstünde serçe ölmüyor, diyorlar,
Sen de ölmezsin memleketinde.

Evin-yerin güzelliği, selameti biter,
Bomboş kalır onlar sen gidince,
Gör, evimiz nasıl eskiyip dağılıyor,
Kim onarır onu sonbahar gelince?

Balta ustası olup bu çevrede
Sen kimlere evler onarmadın!
Fakat kendinin biricik evini
Adam gibi düzgün yapmadın...»

Bilincini kaybeden kişi gibi,
Yukarı çıkıp yola baktım,
Onun büküldüğü kavşağa koştum ben,
Ama geçti, göremedim...

.....

Çabuk dönerim deyip gitmişti,
Çok yıllar geçti habersiz.
Oğlun arıyor seni diye söylersiniz.
Rastlarsanız ona eğer siz.

Sizin taraflara gelmiştir o,
Evler inşa etmiştir o balkonlu —

Yaşamak için düzenli, uygun yapıp,
Mimar gibi süsleyip.

Görmek için o bizi dilemiştir;
Biriktirip azıcık kazandığı parasını,
Acele etmiştir yol için, ama kim bilir,
Satmıştır o sonuncu baltasını.

2

Ukrayna, senin köylerden
Ben çok geçtim, yorulmadan aradım;
Rastlarım gibiydim ona;
Ümidimi ne olursa olsun kesmedim.

Sordum ben gidip, heyecanlanıp,
Ev yapan her bir kişiden;
Onu bilip konuşan bir tek söz
Duymadım ne var ki birisinden.

Boşuna benim ümitleniş —
Mümkün mü acaba bu güne kadar
Görmeden duran kendisinin ailesini?
Dönerdi, elbette, ölmese.

Dağlar ile dağlar değil elbette biz:
Sağ olsa, ömür içinde
Görüşürdük şimdi onunla
Geniş Sovyetler Birliği'nin herhangi bir yerinde...

Her istasyonda, pencereden

Görünür o, diye baktım —
Gözlerime benim çarpmadı,
Sadece kestaneler eğdi başlarını.

Deniz kıyısına inip oturdum ben,
Dalgalara kaygımı söylemeye;
Onu arayıp gelip giriyordum
Balıkçıların yaşadığı evlere...

O Ekim şafağını görmemiştir,
Fakat onun inşa ettiği evleri
Dimdik duruyor benim yol üstünde,
Hayran bırakıp yakın çevreyi.

Geniş enseli, ak önlük giyinmiş,
Kemerine keskin baltası
Bağlanmıştı, hayattalarken
Hediye etmiş ana-babası.

1939

* * *

Gelecek senin elinde,
Yolların çiçek tamamen;
Büyürsün, henüz şimdilik
Sen yedi yaşındasın sadece.

Vadiler, kırlar boyunca
Sonbahar geliyor yavaşça;
Sık sık çocukluk çağını
Yeniliyor hafızam işte.

Yapraklar, sonbaharı hissedip mi,
Yollara saçıldılar;
Yeniden giderdim ben
Mektebe seninle.

1939

GÖNLÜM HOŞNUT OLMUYORDU

Gönlüm hoşnut olmuyordu, evin önünden
Akordeon çalıp, şarkı söyleyerek geçmemem.
Yüreğimi kaygı basıyordu,
Sen sevip beni beklemeden.

Bekliyordu küçük bulutlar
Damlalarını yere saçmak için.
Şafak uykusu tatlı oluyor deyip,
Dağılıyorduk evlere.

Ah birinci alev, ocak gibi,
Yana-yana arkada kaldın sen;
Dinmedin, yıllar geçtikçe
Sadece güçlenerek gittin sen.

Güvercinin gerdanı gibi,
Patiska eşarp takıp omzuna
Giderdin suya, unutulmaz
İz bırakıp gittin sen bende.

1939

MARİ¹⁶ KIZI ULİNA

Mari kızı, güzel Ulina!
Sen daha küçükken büyüdün ıstırap çekip.
Dağ eteğinde söylenmiş türkülerini
Biz işitip duruyorduk.

Sizin köy bize çok yakın,
Dar patikalar boyunca geçtim ben.
Dar iskeleye suya gelir diye,
Gecelerinde tükenip bekledim ben.

Mari kızı, güzel Ulina!
Pullarını takıp gelmedin,
Komşudaki Tatar yiğidi
Seni sever, belki, demedin.

Mari kızı, güzel Ulina!
Ak ketene koyup elini,
Öğrendin sen nakış işlemeyi, —
İşlenen gömlek hangi güzele?

Sabretmedim ben, çıktım sokağa.
Çimenlerin yetiştiği açık havada
Dans ettiler gepegenç yiğitler,
Akordeon çalıp köy sınırında.

Davrandılar onlar çabuk,
Komşunuza ardından girdiler;

---

¹⁶ Mari: (Mari El Cumhuriyeti) Rusya Federasyonu'na bağlı otonom bir cumhuriyettir. Ülke Doğu Avrupa Ovası üzerinde, İdil Nehri etrafında Rusya Federasyon'u içinde bulunur. Mari halkı Fin-Ugor dil ailesinin Fin Grubu'nda yer alır ve Mari dilini konuşur.

Seyrettim töreni ben uzun süre,
Türkü söylediler onlar, neşelendiler.

En sonunda sizin kapıya
Damadın ben gördüm girdiğini,
Sizde âdetin böyle olduğunu
Ben gençliğim ile anlayamadım.

Altı yiğit kiler dibinde
Damat ile seni beklediler;
Ellerinde kamçı sallayıp,
Omuzlarınızı sizin dağıttılar.

Mari kızı, güzel Ulina!
Bundan itibaren seni görmedim,
Sizde âdetin böyle olduğunu
Ben gençliğim yüzünden anlayamadım.

1940

* * *

Yol boyunda yetişmiş kavak ağaçlarının
Geçerken ben sıktım ellerini.
Akordeon ezgisi dolmuş vadilerim,
Birçok yıllar sizde bulunmadım.

Şafak önünden susmuş akordeon sesi,
Yollarıma benim saçıldın.
Ah, ben yine deli yiğit çağın
Alevine girip gömüldüm.

Anladım ben burada akordeoncunun

Şaşılacak derecede usta, ince hilesini.
Dedi, galiba: « Şair kırlarına
Gidemeyecek şekilde bağlansın ».

Arabamda gözledim ben
Sızıp gelen şafağın aydınlığını.
Memleketim, sana sunarım ben
Hislerimin en tatlısını.

1940

DÜĞÜN HATIRASI

Hatıra saat verip siz
Kendinizce hürmet göstermişsiniz.
Ben akılsız, yeni anladım:
Gençliğimi çalmışsınız.

Oyuncak gören küçük çocuk gibi,
Ben şu tecrübesiz deli;
İlk aşk ilkbaharımı
Veriniz, dostlar, geri!

1940

* * *

Demet demet
Ak sakalını
Karıştıra karıştıra
Kış dedeniz
Masal anlatıyor
İşte size:

— Var kuzeyde
Buzların yüzdüğü
Soğuk Kutup.
Siz o konuya dair
Öğreniyorsunuz elbette
Kitap okuyarak.

Boş yere
Bazıları
Öfkeleniyor bana.
Bu Kutup'a
Papaninler¹⁷
Gelmişti.

Ak çadır
İçlerinden
Çıkmadım ben;
Onlar ile
Birlikte yatıp
Uyudum ben.

Kuvvetli rüzgârlar
Onları hiç
Korkutmadı,
Kırağular ile
Süslense de
Kirpikleri.

Çkalov¹⁸ da

---

¹⁷ Ivan Dmitrievich Papanin: 26 Kasım 1894-30 Ocak 1986, Rus Kutup araştırmacısı, bilim adamı.

Kutup aşarak
Uçmuştu,
Boranlarım
Ona karşı
Başlamıştı.

Kanatları
Buzlanır da
Donar, dedim.
Uçamaz o,
Kutbumda
Konar, dedim.

Mücadele etsem de,
Buzlarıma
Düşmedi;
Gülüp bana,
Yenildin, deyip
El salladı.

Fakat sonradan
Pilota
Aıştım ben;
Ağladım ben,
Kutup'a onun
Gelmeyişine.

Kar boranlar
Saçıyor elbet
Kışın işi;

---

¹⁸ Valeri Çkalov: 2 Şubat 1904- 15 Aralık 1938, SSCB'li askerî test pilotu.

Sadece biricik olan
Benim dostum —
Güçlü kişi.

1940

* * *

Vadiler boyunca gelir de
Rüzgâr esiverir;
Ağaçlar çadırlara
Yaprağını döküverir.

Çalmak için yiğit eline
Çanını aldı;
Uyanır şimdi yiğitler,
Artık şafak kapladı.

Oynadı, çalıp oynadı,
Törene değil;
Çanların ezgisini dinlemeye
Alışmış gönül.

Üstlere giyilmiş elbiseler
Temiz ve yeni,
Taburda bugün emir var
Bir günlük tatil için.

Ellerde hünerli çalışıyorlar
İp ile iğne —
Savaşçı dışarıdan gelen gömleğe
Ak yaka dikeyor.

Dikilip bitti ak yaka
Pek güzel olarak.
Yemyeşil orman boyunda
Yemin ediyor tabur.

Kâğıdı aldı savaşı,
Bu — kâğıt değil,
Mısralara yazılan kelimeler az,
Hisler az değil.

Geçmişler ayağa kalkıyor hayalde
Hatıra olarak...
Ekim Devrimi'nin¹⁹ verdiği hürriyeti
Korumak için tabur

Yemin ediyor bugün memleket
Öne çıkıp.
Kelimeler az, heyecanlı duygular
Arttı taşıp.

Liste alıp eline,
Komutan bekliyor;
Savaşçı masa yanına
Gülümseyerek geçiyor.

Tebrik edip, ona komutan
Ellerini uzatıyor;
Uğuldayıverir çam ağaçları

---

¹⁹ Ekim Devrimi: Çarlık Rusyası'nda Jülyen takvimine göre 24 Ekim 1917'de Petrograd'taki Kışlık Saray'ın Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin eline geçmesiyle başlayan ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açan olaylar dizisidir.

Baş eğe eğe.

Çancı yiğit ihanet
Etmez yeminine;
Çaldı o tanda çanını,
Gönülden bağlanıp halkına.

Vadiler boyunca gelir de
Rüzgâr esiverir;
Ağaçlar çadırlara
Yaprağını döküverir.

1940

ANT

İlkbahar ayının geldiğini
Balıkçı görüyor:
Barakasını kuruveriyor,
Ağını örüyor.

İlkbahar, İdil, İdil kıyıları
Yeşil, yemyeşil.
Gökyüzü, olta, balıkçı
Yerleştirmiş ağını.

Geceleri esrarlı İdil'in,
Şarkılar ezberleniyor;
Gökyüzü, olta, yıldızlar
Toplanmış ağa.

Bir haber geliyor, ocakta

Ateş söndü gibi;
Rüzgârlar da tırmanıp dağlara
Hıçkırды gibi.

Öfkesi derin İdil'in,
İdil üstü kan;
Üstünden geçen Rus Razin
Razin Stepan.²⁰

Öfkesi derin, azalmamış
İntikam, öfke şimdi;
Üstünden geçen dehşetli
Pugaçev²¹ düşmanı.

Tarihi derin, derinden
Çıkıyor kederleri;
Kanlarını yıkamış İdil'de
Soydaş evlatları.

Bir haber geliyor sahil boyunca,
Jiguli²² ormanları üzerinden;
Volodya yemin ediyor sahilde
Yeniliyor çar.

Yemin ediyor, görüyor balıkçı,
Jiguli görüyor.
Değiştirerek kurmak için dünyayı

---

²⁰ Razin Stepan: Sten'ka Razin, 1630-1671 yılları arasında yaşamış Rusya'nın güneydoğu sınırında baş gösteren Kazak ve köylü isyanının lideri.

²¹ Yemelyan Pugaçev: 1740-1775 yılları arasında yaşamış II. Katerina döneminde Rusya İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Kazak lider, Rus köylü ayaklanmasının lideri.

²²Jiguli: İdil boylarında ormanlık bir bölgenin adı.

O kendisi geliyor.

1940—1975

* * *

Biz bir zamanlar geçenleri bilsek
Kahramanları sayesinde eserin,
Ondan, ülkem, senin sınırlarında
Savunucusu olduk Hasan'ın.

Fin cephesi. II. Dünya Savaşı'nın
Cepheleri, birçok cepheler...
Cepheler elbette onlar: ölüm, siperler!
Sen bunları her zaman aşır git.

Bize azatlık getiren günleri
Hatırlamazmış kimler ki
Bir vaka yeter anlatmak için
Savaşçının bütün ömrünü.

1940 — 1974

* * *

Öncüler kampına zalim
Küçücük bekçi beni kapıdan
Geçirmedi: « Ağabey, böyle kural,
İzin gerek, — dedi, — teyzeden ».

Gençliğimi benim çağırılmış gibi
Bağırdı o (ben genç değilim).
Kısacık ömrüm, hangi ormanların
Sisleri içine gömüldün?

Patika geçip geldi gencecik kızı,
Kızıl eşarp takıp başına.
Sen Şu kızı, orman, gönderdin mi
Cevap verip çağıran sese?

Öncüler düzlük ortasında
Tutuşturdular ocağı akşamüstü.
Delikanlı — kıvılcım, saklıyorum yüreğimde
Şu ocağın ben bir kıvılcımını.

1940 — 1974

ÇİY DAMLASI

Taze ota
Konu sabahtan
Çiy damlası.
Her Şeyi
Kendisine ekiyor —
O çok diri.

Uyuyor hepsi de
Tabiatın
Kucağında;
Söze başlıyor o
Yavaşça
Şu vakitte:

— İstiyorsa,
Her iek
Konabilirim,
Őapkasının

İncileri
Olabilirim.

Bülbüller
Konuyor bana
İçmek için
Geliyor gençler
Tırpan alıp
Ota diyerek.

Bülbülün
Sevgisini
Çevirdim geri.
Ben ona
Gülümsemiyorum da,
Gelse buraya.

Çayır geçip
Genç kız ile
Delikanlı gidiyor,
Onlar birden,
Görüp beni,
Duruveriyor.

Birbirini
Övüyor onlar
Çiçekler koparıp,
Âşıkların
Sözlerine
Katlanıp duruyorum.

« Yürekteki
Alevlerin
Güçlüsüsün sen,
Çiçekteki
İncilerin
Birisi elbette sen...»

Tabiatın
Bütün görkemi,
Güzelliği bende;
Çirkinleri
Sevmem de ben,
Kıskanmam da.

Şu vakitte
Dağ ardından
Güneş çıktı,
Görüp aldı
Ottaki
İnci-çiyi.

Çiy kendisi de
Bakmayla
Âşık oldu;
Elbette ortası
Çukurlanıp
Nurla kaplandı.

Güneşe o
Aşkını
İlan etti.

Güneş öptü:
Çiy damlası
Uçup bitti.

1941

ÇARIKÇI KIZLAR

Geniş kırlar üstünde yüzen
Beyaz sis arasından —
Görünüyor orman uzakta
Samur börk gibi.

Gün ortası geçince — ufukta
Kışın al güneşi batıyor;
Türkü söyleyip, Ökse²³ kızları
Çarığa nakış işliyor:

« Biricik memleketime
Şu olsun hediyelerim —
Tamburlar²⁴ ile işlenen
Süslü çarıklarım.

Süslüyoruz, çarık süslüyoruz,
Üstlerini benek yapıp;
Süslüyoruz titiz, sabırlı,
Giymek için çabuk yapıp ».

Gün ortası geçince — ufukta
Kışın al güneşi batıyor;

---

²³ Ökse: Bir Tatar köyü.

²⁴ tambur: Bir nakış işleme türü.

Türkü söyleyip, Önse kızları
Çarığa nakış işliyor.

Önse, 1941

BENİ SEVSEN

Sevgilim bana öfkeyle karışık
Mektuplarını gönderip duruyor:
« Aramız da uzak değil,
Gelmiyorsun, Çibergali ».

Keyifsiz, soğuk bir gündü,
Yürekte alevdi,
Gıcırdatıp bembeyaz karı,
Gittim görmeye sevgiliyi.

Yıldızlar girip kaybolmuş
Bulutlar arasına;
Uçuruyor rüzgâr, karı serpiştirip
Yüreğin yarasına.

Yolun yarısını geçtim mi, geçmedim mi,
Şiddetlenip başladı boran.
Nerede o sevgilimin köyü?
Nerede o yürüdüğüm sokak?

Ağaçlar uğulduyor rüzgârlarda,
Yakında orman duruyor;
Aç kurt uluyor bir yerlerde,
Uluyor da tekrar susuyor.

Koştum kırlar boyunca,
Yorulsa da ayaklarım.
Bitti gücüm, bitti dermanım,
Arayıp yol işaretlerini.

Aşk diye o kadar
Neden yanıp yürüyorum böyle?
Evime döndüm bükülüp,
Mektup yazdım işte şöyle:

« Aşk diyerek, boranda
İstemiyorum yolumu kaybetmeyi;
Beni seviyorsan, işaretler yerleştir
Köyler arasına! »

1941

YANMIYOR

O yazdığı şiirini her nedense
Sevmedi, beğenmedi;
Dostlarına okutmadı,
Halka yayımlamadı.

« Kim bilir, ölüp giderim,
Yazdığımı dünya görür;
Bir keskin dilli yazarın
Eline gelip geçer ».

Yakıyorum şimdi kendisi için,
Kibriti çakmıştı,
Yanmadı şiir, ona:

« Sen beni sakla »,— dedi.

Odunlar yanıp bittiler,
Fakat şiiir tutuşmadı;
Dedi o: « Benim şairim,
Yazmak için uzmanlaş şimdi.
Sen yüreğın alevlerini
Bırak bana daha çok yapıp,
Ben gürül-gürül yanarım,
Durursun hayret edip ».

1941

* * *

— İlk sen bizim köye
Hep gelip durdun, kardeşim;
Önce çok sessizdin de,
Açılıp gitti dilin.

Akşamleyin bizim kulüpte
Tebliğler dinliyordun.
Şiirler okuyordun bize,
Hiç boş durmuyordun.

Kitaplar yazdın aynı zamanda sen
Kolhozlar hakkında.
Birisini sevdin gibi,
O sebepten ortaya çıktı türlü kelimeler.

Belirtmiyordum şüphemi,
Arasını bozmayayım, dedim;

Gönlü bıkar yığitten,
İşitse, kızın, dedim.

Şöyle bir kış sabahı
Pencereden bakıyorum:
Gocuğa bürünüp oturan
Gencecik kızı tanıyorum.

Eşyaları yerleştirmiş kızağa...
Ben cahil akıl ile
Düşünüyorum, fikirlerimi
Paylaşıyorum eşim ile.

Sabahki ak kar üstünde
Kızağın izi kalıyor.
Haydi, diyorum, kızın güzelini
Kapmış, yüzü esmer!

Anlat, kardeşim, memleketini
Uzak mı, nerede senin?
Hangi rüzgâr buraya attı?
Niçin yabancı bir yâri sevdin?

— Ben nereden? Sizin aranızdan,
Bir delikanlı ben, bir Şamil;
Sizin bıraktığınız saban izlerinde
Yuvarlanıp büyüyen şair...

1941

SAFLARA ÇAĞIR BENİ

Komşudaki yakın akrabalara
Memleketim yardım elini uzatmışta,
Asker kıyafetini giyinip bizim dostlar —
Kızıl saflar ilerlediğinde,

Ben, yedekte duran genç komutan,
Düşüncelerimin bilmiyor rahatlığını,
Hazırlanıp her gün emir bekliyorum
Gerçekleştirmek için kutsal borcumu.

Bundan dört yıl önce tüfek tutup
Birlikte yürüyüp gittiğin vatan evladını
Hatırlıyor musun, memleketim? Çağırıldığında,
Kendi safından sen bir yeri

Bırakırsın bana. İyice inanıp,
Ben yenmeye gidiyorum, yaşamak için;
Yedekte ben duruyorum — genç komutan,
Unutma, memleketim, seslenmeyi!

1941

1942—1946

CEPHEDE BİRİNCİ GÜN

Şu yaşa gelip hayatı anlamazmış,
Çocukluktan şimdi çıkmadım ben:
Terk edilivermiş yük arabasını görüp kırdı,
Otuna gömülüp onun uyudum ben.

— Düş görmek işte güzel şey, genç yiğit! —
İrkilip ben yerleştirdim sabahleyin kim bilir neden.
Gözümü açsam, komutanım gülüyor: —
Bu arabada dönemezsin, — deyip, — sen eve.

1942

* * *

Öfkeyle karışık yazılmış mektuplar geliyor;
Öfkelenmiş de Rüstem'im,
« Şiirlerini uzaklara attı » deyip,
Darmadağın etmiş yazı masasını.

Oyuncaklar tutan küçücük oğlum,
Resmin senin koynumda;
Senin gençliğin için savaşıp duruyorum,
Öfkelenme bana, ölsem de!

Kalinin cephesi, 1942

ELLER

Dağıtma sen aklını onun, ah,
Güneşim, erken batıp;
Gör, nasıl saflıkla o
Mektup okuyor yan yatıp.

Çok selam size, diye yazdığı
Hürmetli satırlar da var;
Nasılsa ressamın çizdiği
Pek küçücük ellerde var.

Ben, diyorum, neden karşılaştım,
Üzülüyorum onu görüp;
Bir dikkatlice açıyor kadın işte,
Bir dürüp geri koyuyor.

Serçe parmaklar mı ki acaba o,
Deyip koyuyorum, epeyce küçücük.
Ressamı şimdi bunun, diyorum,
Çok yaşamış nine.

Ellerini öpüyor onun o
Dikkatlice, özenlice;
Gözyaşları damlıyor resme,
Gönlü yumuşayıverip.

Güneşim battı uzakta,
Ah, memleket, vakti geldi, diyorum;
Hep birlikte şimdi seyrediyoruz
Geri kalanını sabahleyin, diyorum.

Kalinin cephesi, 1942

CEPHEDEKİ ASKER

Cephedeki asker dönüyor şehre,
Elinde yarası var;
Yaralı gencecik yiğidin
Sevgilisi-yâri var.

O anlatır savaş hakkında,
Kızı dinlemiş olmalı;

Etrafindan dolanıp geçer de
Sözü başka şeylere çevirir.

« Tamamen mi » — diye sorar kız.
Asker: « Azcık,— der. —
Ellerim artık iyileşiyor,
Son defa şımart », — der.

Memlekette düşman gezdiği vakitte
Erkek kişi katlanır mı acaba?
Ayrılık kolay değil de,
Kız ümit keser mi?

İyileşiveren yiğidin
Pek güzel sevgilisi var;
Yüreği zorda onun
Aşk yarası var.

Kalinin cephesi, 1942

MEKTUP

Cepheye gider ön sıralarda
Kâğıtlar sabretsin sadece;
Ayrılık güzel değil elbette
Ağızdan tek bir söz çıkmadan.

Mektup yazmak kolay, doğru dürüst
Hepsi de hisli mi acaba?
Uzun zamandır endişesi dinmiş
Yiğit nadir mi acaba?

Yazıyor o: « Henüz şimdilik
Ben kendim sağım, — deyip.—
Bırakma çoluk çocuğunu
Savaşta ölürsem »,— deyip.

Soruya cevap alınsa,
Buna da razı olup,
Normal şekilde yaşıyor o,
Büyük ağabey olarak.

Vakit — yaz sonu mu diyeyim,
Yağmurlu güz mü idi,
Benim gördüğüm ağabey paltolu
Ve sakın mizaçlı idi.

Küçük zarf tutup, o
Şimdi bir kavşağa varıyor,
Kutuya atar idi şüphesiz —
Dolmuş şu, geri alıyor.

Dışarıya doğru adım atıyor da
Tütün sarıp bakıyor;
İçmiyor o, fırlatıyor buruşturup —
Kaygılanıyor benim ağabeyim.

Katar yola yöneliyor.
— Yaşayıp bu güne kadar,
Bilmeden yaşamışım
Kıymetini, Mahibeder.

Kalinin cephesi, 1942

RJEV²⁵ SINIRINDA

En yakın dostunmuş o —
Cephede bulunan kişi.
Yakın görüp ona anlatıyorsun
Hatta sen gördüğün rüyayı.

Türlü zaman olur — cephe işte:
Ya yürek sızlayıverir;
Ya ilham geliverir de,
Telleri vuruverir.

İncelip giden gönlü
Kederli ezgi kesip geçer;
Bu — memleketimin türküsü elbette,
Kim böyle ezgide uzun hava okuyor?

Dinliyorlar kırdan otlar,
Başlarını yere eğip.
Siperler boyunca geçiyor ezgi,
Merhaba, dostlar, deyip.

Dostum cevap vermiyor benim hiç:
Tüfeğini yana koyup,
O ezgiyi, muhtemelen, düşünde
Dinliyordur — uyuyuvermiş.

— Uyan, arkadaş, uyan, diyorum, uykundan!
Şimdiye kadar unutup hepsini,

---

²⁵ Rjev: Rusya Federasyonu'nun Merkez Rusya Federal Bölgesi'nde yer alan Tver Oblastı'nda bulunan şehir.

Bakalım memlekete,
Orada elbette sevdiğin yârin.

İşit, diyorum, onun türküsü bu,
O bizi sabırsızlanarak bekliyor;
Şehirde düşman bugün
Tören yapıyor da düğün yapıyor.

Türkünün geldiği tarafa varıyorum ben.
Rastlarsam yârine eğer,
İletirim gümüş kaşığı, —
Neylersin, kötü haber.

Kalinin cephesi, 1942

HAVA SAVAŞI

Uçak tutuşuyor havada,
Hepsi de ona bakıyor:
— Pilot, — diyorlar, — değerli,
O sağ kalsa iyi olur.

O biraz önce uçsa ağaçlar
Tepesine değip sadece,
Hiç anlamazsın kendisini:
O artık yüksek işte.

— Aferin! — diyorlar siperden, —
Azıcık uçsa burada,
Kurtulur düşman elinden,
Yenilse — kendisinin memleketi.

Tam Şu anda bizim siperler
Üstüne ulaşmamızla,
Uçak gitti parçalanıp, —
Paraşüt takıp, aşağı

Pilot iniyor. Çarpışınca,
Korkup sınıra bakıyor;
Dostlarını görüp yanında,
Gülümseyip, üstünü silkelere.

Kalinin cephesi, 1942

ANKET

Savaşın olduğu yerde yaşanıyor bu durum:
Yanmadan kalan yalnız ev duruyor,
Çevresinde onun ihtiyar ağaçlar
Yavaşça uğuldaşıp oturuyor.

Asker orada dilekçesini yazıyor
Partiye giriş hakkında,
Yabancı uçak uçup dolanıyor da,
Bomba atıp Şu sokağa,

Bulutların arasına girip, gizlenip,
Kendi tarafına gidip kayboluyor.
Yaralanıyor yiğit, anketi
Kan lekeleri ile boyanıyor.

Temiz değil onun anketi,
Yenisini mi acaba tamamlarsın?
Vatan savaşı biter, sen, genç arkadaş,

Sadece bir hatıra gibi okursun.

Kalinin cephesi, 1942

KUŞLAR

Komutan aklın ile sen
Köyü de bulmadan gez;
Bunda utanacak ne var ki —
Karargâha dönsen geri!

Kendime acımasızca lanet okudum:
«Hatırın — hatır değil».
Yalnızım uzanıyorum tarlada,
Sıkıntılı benim gönlüm.

Hal hatır sorayım geçenlerden, diyorum,
Cephedeki asker tanır şimdi;
Konaklayıp, yana oturup,
Tütün sarar şimdi.

« Çoktandır mı, dost komutan,
Burada oyalanıyorsunuz?
İşte o köy dediğiniz,
Siz boşuna karışıyorsunuz.

Biz şimdi köy sınırında ».
Işıldamış evler eskiden,
Genç kızlar çeşme yolundan
Geçmişler türkü söyleyip, gülüp...

Küle dönen köyü

O ele geçirme yolunu söylüyor;
Bir grup uçak havada
Dolanıp uçup duruyor.

Dikimde düşman sınırına —
Köyler gürüldeyip yanıyor;
Bizim yenip aldığımız köye
Şu kuşlar göçüp gidiyor.

Gazete gelinceye kadar,
Kuşlara bakıyorum sabahleyin:
Görünmüyor onlar, cephe
Gece ile ileri kadar gitmiş.

Kalinin cephesi, 1942

* * *

Rastlasanız Kazan sokağında,
Veriniz selam Kutuy'a²⁶
Benim düğünde bulundu, hazırlansın
Memleket düğüne — zafer — büyük düğüne.

1942

DOSTLAR

Öfkelendiğim zamanda,
İsminiz nedir, deyip
Durmam, söyleniyordum bu
Köpek deyip, enik deyip.

---

²⁶Adil Kutuy (Adilşa Nurmuhemmedoğlu Kutuyev): 1903-1943 yılları arasında yaşamış nesir, şiir, drama yazarı ve eleştirmen.

Bugünden Akbay derim,
Ya da — Karaborın;
Öfkelenip, bir kelime de söylemem,
Gerçek adını bilmeden evvel.

Görürsem şimdi onları
Geçmiyorum değmeden;
Asker kesesini çözüyorum da
İkram ediyorum ekmek ile.

Bu dostlarla bağlansa
Kaderin eğer senin —
Oturdun gittin, biraz sonra
Sanbat'a yakınlaştım de.

Dizgin falan gerekmiyor,
Dirensin kızak sadece;
Onlar elbette taş yol istemiyor,
Patikadan hızlıca koşuyor.

En azından onlar kızakta
Dört veya altısı birden olur;
Malum artık: arada
Bazısı tembeldir.

Eldeki uzun değnek
Bazen işe yarıyor;
Sahibi vurmadan onlara,
Uyarıp-korkutuveriyor.

Durdurup sürücü onları

Mola için tam vaktinde;
Oturuyor onlar, dönüp
Kar fırtınasına sırtlarını.

Kızıktan yaralıların
Feryat eden sesleri geliyor;
Silkinip kalkıyor dostlar, onlara
Hiçbir şey de bilmiyor söyleme.

Könbatış cephesi, 1943

* * *

Vadide rüzgârlar oynayıp duruyor,
Yaprakları sürükleyip çukura.
Alnında kızıl yıldız yanıyor, —
Kim o gömülüp uyukluyor ota?

Kim o gömülüp uyukluyor? Ulusu ne?
Hangi ülkeden? Hangi köyden?
Memleketinde kim olarak görev yapmış?
Bu savaşa ne zaman alınmış?

Çocukları vardır, belki, onun,
Kardeşleri vardır, kim bilir.
Fakat bize işte şurası aşikâr:
Memleketi için o ölmüş.

Başına o sıcak börk takmış,
Üşümemek için güz soğuşundan.
Seyredip duruyor kahraman Batı'ya
Göçüp gitmiş cephe arkasından.

Könbatış cephesi, 1943

* * *

Orman yitirmiş eski güzelliğini,
Nereye gitmiş öten kuşlarım?
Hangi kuvvetli rüzgâr uğuldayıp geçmiş büyüyen
Ağaçların kesip başlarını?

Sağlıklı ağaç yok burada. Çok güzel çam ağacı
Yavaşça büyüüp durmuş yerinden
Aniden yıkılmış; meşe ağacı, yiğitler gibi,
Kucaklamış onu belinden.

Yakıyoruz seni, orman deyip,
«Yünkers »²⁷ ler uçup çabukça gelmişler;
Kurtlar da kaçıp gitmiş buradan,
Gelen düşmana — alçak, demişler.

Partizanlar zaten gitmemişler,
Orman yanmış çeşitli taraflarından.
Orman tekrar büyür. Sovyet halkı
Sağ çıkar ateşten-yangından.

Könbatış cephesi, 1943

* * *

Akşamdan yanan ocak tutuşup durur,
Yük atları yürüyor karınlarını doyurup.
Kimin dünyaya geldiği esrarlı tan bu? —
Gözümü alamıyorum hayran kalıp.

Otlara serin çiy oturmuş,

---

²⁷ yünkers: Rus yapımı savaş uçağı.

Yukarı uzanıyor sis çayırdan.
Bölük uyuyor. İki tüfekçi
Getiriyor tarla yolundan

Bir Almanı alay karargâhına.
Susup kalmış güney bozkırı:
Yorulmuş, belki, geceki savaştan sonra
Yeryüzünü sarsan «Savaş Tanrısı».

Gözlerime benim uyku girmiyor,
İsyân ettik biz buradan sefere;
Şu şafağa bakıp, askerlerim
Kahramanca gidiyor yaşamaya.

1943

KULIN²⁸

Bu bizim Dala cephesi,
Yayılır yeşil çayır.
Savaş var diye de bilmeden,
Yalnız başına oynuyor kulın.

Oynar o: hızla koşuverir de
Yok olup kaçıp durur.
Annesi gelmesini bekleyip,
Yolda o ayakta durur.

Cepheye toplar, tanklar,
Koşulmuş atlar gidiyor;

---

²⁸ kulın: Bir yaşına kadarki tay.

Bohçaya düğümleyip doldurduğu
Hasretli mektuplar gidiyor.

Hepsi de acele ediyor şehre,
Vallahi, ilginç de işte!
Ne kalmış şimdi kulına
Birinci çizgide acaba?

Şehirde sokak savaşı
Gittikçe kızışıyor bugün;
Sevgili atım tere suya batmış,
Yorulup taşıyor yükünü.

Otlar tutuşuyor bozkırda,
At arabaları yan yatıyor.
Göz yaşları damlıyor boyunduruğa —
Hüzünlenmiş küçücük taylor.

Oka yıkılmış atın o
Sırtından ısırır verir.
Kim ile şimdi oynarsın? —
Özleyip kişneyiverir.

Kim bilir nasıl unutuvermişim
Şiirde söz başını,
Sarıp yaprak dökülür de
Süsler sonbaharın başını.

Tam çocuk gibi sevdim
Sonbahardaki bir vadiyi ben;
Şurada elbette görmüştüm,

Dostlarım, o tayı ben.

Dala cephesi, 1944

KÖPRÜ

Topların sesi buraya kadar ulaşmıyor,
Cephe uzak devlet sınırından;
Demir köprü asılıp sağlam kalmış,
Düşman, belki, aceleyle geri çekilmiş.

Takip edip dar tarla patikalarını,
Geniş ırmağın iki tarafından
Büyük taş yollar ulaşıyor bu köprüye,
Şoför, oraya girmeden önce,
İzin bekliyor Sovyet nöbetçisinden
Savaşın hiddetlendiği yere geçmek için...

İşte asker gidiyor. Hastanede
Aldığı kıyafeti bulaşmış çamura.
Başlığını biraz yanlamasına takmış,
Sarı kemer, yeşil apoletle.
Geçtiği yolu epeyce uzun onun,
İdil boyunu yürek özlemiş.

Memleketin varıp kapı eşiğine
Girdiği yok savaşın başından beri.
Yiğitler gibi, krem rengi mendil ile
Ter damlasını siliyor kaşından.

Hikâyeye katıp, gördüklerini
Dostlarına anlatır sonradan.

Fakat Şimdi zlem kaygısını unutup,
Cephenin yolunu sorar oğlundan.

Prut, 1944

GAREFİ DOST

Yıldan çok vakit geride bırakılsa da
Ortaya çıktığından beri evinden,
Savaşı hepsi işitip öğrenmiş,
Uzak yaşanmış onun rüzgârından.

Anlatıyorum ona cephe hayatının
Bana aşına olan taraflarını:
Savaş — savaş Şimdi, bayram değil,
Yaşanıp duruyor, deyip, türlü zamanların.

Beraber olmak faydalı oldu, deyip,
Soruları ana dilinden
Yağdırıyor o: acaba, anlativer:
«Nasıl sağ kaldın ölümden?»

— nce, diyorum, kask takıp yürüdüm,
İncitmiŐti başımı,
Bir alçak uçurumdan yuvarlamıŐ
Miğferdeki sıcak aŐımı.

Şundan beri onu takmadım, diyorum,
Görülecek olan Şimdi görülmüş,
İnsanların lp kalmasına
ŐaŐırmadan yine de yrnmŐ.

Bana Şimdi sıra gelmemiş mi,

Tanrıya da dilemedim;
Sağlıklı koruma bölümünden
Zırh da, diyorum, götürmedim.

Savaşıp ölmek — kendisi kahramanlık o,
Korkuyorum da sonra tabii devletinden;
Canlı görünüşlü yiğit başın ile
Ayrılar derler, memleketinden!

İkinci kez gidiyorum cepheye ben,
Bilinmiyor, arkadaş, gelecekteki.
Geçen yaz, şöylece frits²⁹ bana
Takıvermişti yüzüğünü.

Hatırlamak için yine de çabaladım ben
Resmini-simasını okşadığım oğlumun
Belki, işte şu saatlerdir
Çizgisi, dedim, ömür yolumun.

Garefi dost, ölüm arasından
Götüren hangi yol imiş?
Hiçbir yerde de onu unutmuyor,
Memleketim acaba şu mu ki?

Prut, 1944

YİĞİTLERİ KAZAN ARDININ

Sohbet başlayıverir boş vakitte
Hatırlayıp yazmış selam eşinden,

---

²⁹ Frits: Alman General adı; Nazi askerlerini karşılamak için de kullanılır. Burada yüzüğü takmak öldürmek manasında kullanılmıştır.

Kederli türkücünün geçtiği ormanlardan,
Bizim ünlü Kazan Ardı'ndan.

Birisi onun Segdi'nin³⁰ yakınından,
Öçile'den³¹ rastlıyor, Küvem'den³²;
Ayaklandırılmış halk büyük savaşa
Uzak köylerden — aşağılardan.

Kuzukulakları toplanan çayırlardan,
Okullara yürünen yollardan
Yıkılıp, ağlayıp dönülen yerlerden,
Akordeonlara sinen kederlerden,

Hikâyelerden, bizim sevginin
Oyulup izinin kaldığı yerlerden,
Dedelerden ulaşmış ocaklardan,
Türkü söylenip düğünler yapmış evlerden,

Memleketten bizi kim ayırır!
Memleket ve ana dil için
Canları bile esirgemedik,
Düşmanların pek çok türlüsünü

Moskova sınırındaki savaşlarda,
Belgrad³³ ve Harkov³⁴ yanında —
Dala cephesinde, ülkenin derin

---

³⁰ Segdi: Abdullah Tukay'ı Kırday köyünden yanına alan çiftçinin adıdır.

³¹ Öçile: Abdullah Tukay'ın çocukluğunu geçirdiği Tatar köylerinden birisidir.

³² Küvem: Etne rayonunda bir köy.

³³ Belgrad: Sırbistan'ın başkenti ve en büyük şehridir. Şehir Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği platoda kurulmuştur.

³⁴ Harkov: Ukrayna'nın ikinci büyük şehridir. Harkov Oblastı'nın idari merkezi ve bununla birlikte oblastın Harkivskii Rayonu'nun da idari merkezidir.

Irmaklarını geçtiği zamanda —

Unutulmayacak şekilde galip geldik biz —

Yiğitleri Kazan Ardı'nın.

Kir bulaşmasın gittiğin yollarına,

Namusuna Tatar halkının.

Prut , 1944

YABANCI TOPRAKLARDA

Oldu o sanat yolumda

En yakın gördüğüm ağabey,

Çok fazla uzaklara gidip de,

Ayrılamıyorum ben çocuk.

Ben şimdi düşman toprağının

Patikasını ezerek yürüyorum;

Yıkılmış evler, siperlerde

Onu ezberleyip duruyorum.

Hepsi yabancı olduğundan, belki,

Burası pek rahat değil;

Az mı köyler geçilmiş —

Bir tanesi de Kırıl³⁵ değil.

Gönlüme bizim «Şürelî»nin³⁶

Rüzgârı değip gitse,

Tanı: memleketi, Tukay'ı³⁷

---

³⁵ Kırıl: Tukay'ın çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği bir Tatar köyüdür. Tukay Kırıl'da geçen yaşamını ömrünün en güzel günleri olarak anmış ve birçok şiirinde bu günlerini samimiyetle dile getirmiştir.

³⁶ şürelî: Halk inancına göre ormanda yaşayıp insanlara saldıran canlı varlık, orman perisi.

Bu delikanlı hatırlıyor deyip.

1944

MEMLEKET TÜRKÜSÜ

Koşa koşa çıktım yola ben
Dinlenmek için girdiğim evimden;
Hatırlayıp bizi arayıp gelmiş
Bu güzel türkü — memleketimden.

Unutulup ben durdum kavşak başında,
Susamışım, belki, nağmelere;
Ben razıyım hatta kısa gecede
Yedi kez uyanıp, yedi kez dinlemeye.

1944

DEDİKODU VE CEVAP

1.Dedikodu

Uzaktaki güneş — sıcak, deyip
Avunmayı çoktan öğrenmiş.
İşsiz güçsüz biri bizim taraflara
Dedikodu uçuruvermiş:
«Sen epeydir iyi damat idin
Ve çalışkanıydın eniştelerin,
Seni kendime yakın hissedip haber veriyorum
Genç gelinin senden bıktığını».

---

³⁷ Abdullah Tukay: 1900-1951 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın en ünlü şairlerindedir.

2.Cevap

Uzak Almanya'ya her girdikçe,
Severek hizmet eden gelinin
Gayretini bize daha çok görüyorum,
Büyük zafere giden memleketimin
Çok geçmeden bayram günü gelir,
Sen yürüyorsun dedikodu aranıp,
Alçaklıktan çok çok üstün duruyorum,
Mektuplar yazma ikiyüzlülük yapıp!

Moldova, Aralık, 1944

«YÜNKERS» VE BUZAĞI

Buzağı ile uğraşacak zaman mı ki,
Çiftçi onun oynamasından öylesine bıkmış—
Kendisi yokken evden çıkıp gitmesin diye,
Kapıyı o sağlamca kapatmış.

Çukura düşüp uçan «yünkers»in
Ağır yükü şu evi arayıp bulmuş;
Bütün yeri ateş sarmış; zavallı buzağı,
Nasıl sağ kalmıştır o, çıkıp koşmuş.

Çayır boyunca uçup duran «yünkers»i
Görüp birisi epeyce ilginç bulmuş:
Tüfeğiyle ateş edip onu düşürmüş de,
Kanadına şu buzağıyı bağlayıvermiş.

1945

MOLDOVALI³⁸ HİKÂYESİ

Durmak nerede — savaşın
Şiddetlendiği, alevlendiği zamanı,
Askerin düşman topraklarına
Hücuma geçtiği zamanı.

O sırada cephe arkasında
İş yaparak dolaşıyordum,
Moldovalı ihtiyarın evine
Ben konaklayarak girmiştim.

Anlatmıştı Moldovalı
Basit ve kısaca,
Benim şimdi yazdığım şiirden
On kat daha ustaca.

İhtiyarın yaşadığı evde
Varmış bir usta delikanlı.
Yaş bakımından da öyle
Pek büyük değil kendisi.

Alışmış kendisi koşumlarını çıkarıp,
Alışmış kendisi yola hazırlanıp.
Gitmiş o bir gün oduna
Arabaya öküz koşup.

Toplanmadan kalan ekinler
Varmış yer yer;

---

³⁸ Moldova: Ukrayna ile Romanya arasında kalan bir ülkedir. Başkenti Kişinev'dir. İçinden Prut ve Dniester nehirleri geçer.

Büyük tank yanmış, çukura
Saplanıp burnu ile.

Kaygılanmış delikanlı. Düzlüğe
Ulaşmış o gündüz vakti.
Pek sabırlı olsan yalnızca sen
Yürü öküz ile.

Bakın, araba ardından
Gitmiş şüpheli kişi,
Delikanlı ise düşünüyormuş sadece:
«Bozar mı sınırı bu kişi?»

«Ayrılma imiş cepheden,
Cepheyi koruyup gözet;
Ormanda, derler ki, yalnız başına
Geceleyin sen konaklayıp gözet.

Sana her patika tanıdık,
Sen burada yuvarlanıp büyümüşsün:
Yol gösterip gönder, kardeşim,
Issız yerden, تنها yerden...»

Almamış delikanlı yemek için,
O sadece yarım günlük
Diye çıkmış; köklerin yanında
Büyümüş sadece ak mantar.

Gerçekten de bizim delikanlının
Hali elbette oyun değil,
Söylemiş mahsus kandırıp:

« Yol göstermek zor değil,

Şafak öncesini beklemek gerek » , —

Deyip de razı olmuyormuş,
İkram ve hürmet vaat edip o
Köye ikna ediyormuş.

Uzanmış yabancı kişi arabaya,
Araba pek genişmiş:
Yakmak için biraz çalı çırpı da
Yüklemek mümkünmüş.

Yüklemiş, binip oturmuş.
Yol düz, gönül dostça.
Delikanlının oyun bildiği gibi,
Koşturmuş yoldan öküz.

Dostluğu burada köyde
Öküzde, attı dene;
Birisi de geçmez girmeden
Gümrük kapısına.

Gümrük kapısını öküz
Açmış diyor boynuzu ile,
Göndermiş delikanlı «misafiri»
Odunu-yükü ile.

1945-1975

HÜCUMDAN ÖNCE

Yepyeni görünen gömleğe

Ak yaka dikiverdi;
Sakalını temizledi, ayakta
Çizmeler gülüp duruyor...

— Değiştin, Gayfi, köyde
Böyle kurnaz değildin;
Aşağılandığını hissedip, keyfini kaçırma,
Yiğit, ateş değildin.

Dost musun sen, beraber büyüyüp de
Söylemezsen bana sıkıntını?
Süslenip, hatırlattın
Sen bana hasat bayramını.

Ne oldu sana?
— Hiçbir şey de...
Bir gelenek akılda sinip kalmış,
Ölsem, ah, gelmiyor yatasım
Hayatın güzelliğini kaybedip.

1945

HÜCUMDAN SONRA

Tan öncesinden devam eden savaş dindi aniden,
Arkadaşlarının sayısı tamamlanmıyor—dost eksik çıkıyor;
Listeye kaydedip onu oturduğunda:
— Yok, ölmedim, — deyip, çukurdan Şişkin³⁹ çıkıyor.

1945

---

³⁹ İlya Şişkin: Rus ressamı.

* * *

Yönelmiş teyze şehre,
İneğini yanında götürmüş;
Eve uygun gelmemiş,
Satmaya niyetlenmiş.

Üzölmüş inek, sağa sola bakınmış,
O uzun süre geçmeden:
Yıkılmış çit yanına
Yatmış da buzağı doğurmuş.

Kenarda kestane ağacı
Ak çiçeklenip durur;
Moldova kadını buzağılı
İneğini sergileyip durur.

Moldova, 1945

BEKLEMİŞTİM

Ben onların her gün sınırlar aşarak
Memlekete adım atıp girmesini
Beklemiştim, belki yok yere
Karşılama için gelip durmuşum.

Bekledim uzun zaman, her gün gelip bekledim,
Vicdan azabı çektirdi bana çok kaygılar;
Gelmediler kendi memleketime geri

Kerim⁴⁰, Celil⁴¹, Gadil Kutuylar.

Ümitlendir, bekle, deseler eğer,
Çocuklara bul bir hile, diye,
Ben kalmaya razıyım birlikte
Sınırd ağaç direğe dönüp.

1946-1974

ÇİNGENE KIZI

Tütünün bugün yerden bittiği gün,
Ümitlenme bir sigara sarmaya,
Al tut elimi, güzel Çingene kızı,
Razıysan boşa yormaya.

Almanya'nın halini anlatıp durma,
Bugünkü durumunu biliyorum, geçmişini,
Sen anlat şimdi bana bir güzelin
Terk ettiğini veya beklediğini.

—Sevgilin kalmış ise pek uzakta.—

Ümitlendiriyorsun: — Derhal yolculuk var, — deyip, —
Her nasılsa bir yiğit aşık olmuş,
Ancak bakamadan ona o, —deyip.

Öfkelenme doğru sözüm için,
Uygun mu peki böyle fal bakmak?
Kimsem de yok benim, seni seviyorum,

---

⁴⁰ Fatih Kerim: 1909-1945 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın önemli yazarlarından.

⁴¹ Musa Celil: 1906-1944 yılları arasında yaşamış İdil Tatar asıllı Sovyet şairidir. Musa Celil Sovyet Birliği'nin Kahramanı ve Lenin Ödülleri'ni aynı zamanda kazanan tek kişidir.

Unutmuşsun çekinmeyi.

Moldavya, 1946

* * *

Orağıma çıkışıyorum: az biçiyorsun,
Dokundun da artık paralarım;
Defter sayfalarındaki tutamların
Hepsini toplasan — yetmiyor bir demete.

1946

* * *

Kendi halkımın seviyorum cesurluğunu,
Hürriyet için süren savaşlarda
Gördüm onun önce girdiğini;
Memleketimin seviyorum bağımsızlığını,
Kırlarının hüznü güzelliğini,
Seviyorum hatta her bir tümseğini.

1946

MEMLEKET

Eski geleneğe göre
Döndüm sana tekrar,
Esen mi, gönle aziz memleket,
İlhamım — memleketim!

Donmadan geçtim cephenin
Boranlı uzun yolunu;
Benim yalınayak olduğum zamanda
Korunuyor senin sıcaklığın.

Çocuğundan, bembeyaz sakallı
İhtiyarından çekinmedim;
Toprağını gönlüm eritti —
Gözyaşlarımı tutamadım.

Geçse de ömrümün yarısı
Senden her zaman ayrı benim,
Fakat birlikte oldu daima da
Sevincim, üzüntüm benim.

Yakın, çok yakın hasata
Bizim tan vakti indiğimiz çayır,
Konçunu yokluyor çizmenin
Patikada yetişen yulafın.

Evlerin sığdırıyor, zamansız
Kapısını çalsam da ben;
Yeni türkü sende bulurum,
Her gün dönsem de ben.

1946

1947—1955

* * *

Halkların gönlünde
Ebediyen kaldı o ah ;
Sevinçten sarp kıyıları

Sığamayarak aktı Tuna⁴².

Sevinip ona karıştı
Sessiz Prut⁴³, sakın Prut;
Avrupa vadilerinde
Sakinleşti coşan cephe.

Hürriyet sözü uğuldadı,
Gözyaşlarını sildi ona...
Yepyeni saçlar ile
Çatısını örtüverdi.

1947

MEMLEKET

Memleket, muhtemelen, gönlümden
Hiçbir zaman gitmez.
O konuda türkü söyleyip, anlatıp da
Sözlerim bitmez.

El sallar tepeler, dağların
Gök mavisi sırtları.
Bekliyor kapısını geniş açıp,
Kolhoz evleri.

Duruyor kenarda yalnız başına
Yel değirmeni.
Görünüyor şimdi köye

---

⁴² Tuna: Almanya'nın güneyinde Karaorman bölgesinde Breya ve Brigach dağ ırmaklarının 678 m yükseklikteki Donav-Eschingen'de birleşmesiyle meydana gelen ırmak.

⁴³ Prut: Tuna Nehri'nin Ukrayna'nın batısından kaynağını alan, Moldova ve Romanya'dan geçen bir koludur.

Sürünün girdiği.

İştiliverir tanıdık bir türkü:

Dert ile dolmuş.

Harman yığınları üstüne şafağın

Işıkları konmuş.

Geçmişim göze artık

Doldurup bakıyor.

Burada elbette seni kırdaki

Her ot tanıyor.

Araba yoluna biriken

Sular da dinmiş.

Paçasını dize kadar sıvayıp

Bir zamanlar buradan —

Bu yollar boyunca delikanlı çağ,

Korkmadan çıkıp,

Karşına güzel yılların

Coşup çabuk geçmiş.

Coşan eş-dost ile

Sevinip birlikte —

Açıp kulacını ışıldamış

Yeni Ekime.

Hürriyet sesi üstümden

Yankılanıp geçmiş;

Kardeşim o günü mutluluktan

İçine çekip öpmüş.

Memleketim, başım benim de
Gökyüzüne değmiş.
Genç söğütler akarsuyunun kıyısında
Kucaklayıp sevmiş.

Sensin o — gideceğim yola
Işık saçan.
Kopmaz iplerim sana
Bağlanmış çoktandır.

1947

BALTA USTASI

Yamulup duruyor omuzu —
Evvelden kalmış, diyorlar,
O tarafa ağaç kütüklerinin
Ağırını koymuş, diyorlar.

Yontmaya, balta vurmaya
Pek erken başlamış o;
El hünerini deneyip bakmış
Önce kendi evinde o.

Zahmet çekerek tomruk duvarı yükseltmiş,
Kiriş kalaslığı bulamamış.
Elleri altın gibi olsa da,
Çatısını örtememiş.

Komşuya çit onarmış
Ve kuruvermiş ambar.
Sonra farklı köyden

Almış o işin büyüğünü.

Elinden balta düşmemiş,
Ustası olmuş bunun.
Zengine değirmen yapmış—
Görmemiş taşıdığı unu.

Bayramı birlikte geçirmiş
Mariler, Ruslar ile.
Kaybolmam, der, ömür billâh
Ben böyle dostlar ile.

Kalas yağladığı günde de
Hiç çene çalmamış,
Dans etmiş ayak ucunda
O sekinin önünde.

Yamulup duruyor omuzu —
Evvelden kalmış, diyorlar,
O tarafa ağaç kütüklerinin
Ağırını koymuş, diyorlar.

1947

* * *

Kim dikmiş acaba bu çam ağacını
Bizim tarlanın yukarisına?
Biraz hüznü, o yalnız büyümüş,
Pek uzaktan görünüyor.

« O artık yüz yaşında kadar mı

Daha fazladır, belki » —
Anlatıyordu, onu küçükten
Öğrenmiş benim babam.

Memlekete dönsem, o — ilk önce
Karşılıyıcım da;
Ayrılırken— arabam kayboluncaya kadar
Uğurlayıp kalıcım da.
Şafak önünden eğer şu tarlada
Çalsan akordeonu,
En başta şu çam ağacı dinleyip durur
Senin bütün hüznünü.

1947

ŞAFAK SÖKERKEN

Uyanıyor geniş çayırlar,
Açılıyor çiçeklerin kirpikleri;
Uçuşup yaprakların üstünde
Oynuyor çiy damlaları.

Uyanıyor kuşlar kavak ağacında,
Yaz rüzgârı esiveriyor;
Uyanıyor türküler yürekte,
Şurada sen hatırlanıp.

Uyanıyor şafağı memleketimin,
Kırlara saçıyor ışığını;
Denk olarak bizim yıllara
Işıldasın ömür yolu.

1947

FAZIL ÇEŞMESİ

Şırıldayıp akan çeşmeye
Su için gelmişim;
Çabucak dolanıp eve
Dönerim demiştim.

Etkileyip neden baktın,
Neden tuttun kovamdan?
Sularım değil, alevlerim
Döküldü yüreğimden...

Kızarıp yanan şafaktan
Gözlerimi alamadım;
Çırpındı dilim, söylemek için
Sözlerimi bulamadım.

Dereye inen patikanın
Kenarları cansız sadece;
Yeminim var sana, bilmesin
Ancak konu-komşu.

1947

* * *

Yetişen ekinler
Kendisine çağırıyor.
Bağlanıp uzak ufuğa,
Dalgalanıyor serap.

Harmanlar ötesinden çıkıyorum

Tarlaya doğru.
Orada işte bizim namuslu
İşin büyüklüğü.

Görünmüyor hatta koşulu
Atın boyunduruğu.
Şurada unutulup pek uzun
Durası geliyor.

Kendi türkümü işitiyorum çavdarın
Gür sesinden.
Geçiyor ebediyen seçilmiş
Yollarım şuradan.

1947

* * *

Hasada başlayan köyde
Çocuk oturuyor yol kenarında,
Oynayıp yorulmuş;
İşçilerin sayısına girmeyen,
Evinden çıkıp gitmeyen
Sadece nine kalmış.

O da evle meşgul olmuş
Ayrılan yeni mahsulden
Akşam ekmek yapmış.
Kokusu tarlanın kapısına —
Sokağın karşı başına
Kadar yayılmış.

Bizim berekete sevinmiş,
Kanatlarını rüzgâra açmış —
Değirmen kendine çekiyor.
Çavdarın biçilmesi bitmemiş,
Birazcık sabretmemiş —
Olgunlaşmış arpa.

Buğday onu kovup gelir,
Güzelleşip, dolup gelir,—
Çok dar boşluk;
Çevrede yulaf yerleri
(Görünmüyor hiç de genişlikleri)
Ağarıp gidiyor.

Birisi hizmet ile yarıyor,
Uykusunu bölüp uyanıyor
Şafak oluncaya kadar.
Aktif olarak iş devam ediyor geniş kırdan,
Ambarında, çorak harmanda
Karanlık bastırıncaya kadar.

Sonra lamba ışığında,
Tarlada gece yarısında
Makine gürültü çıkarıyor.
Delikanlı ya türkü söyleyip ya gülüp,
Otları ürperterek,
Atlarını kovalıyor.

Yığınlar kesintisiz kümeleniyor,
Gerçekten gönülden seviniyor
Kervan başkanı.

Hareket ediyor harman yanından
Demir kasalara konuluyor
Devletin tahılı.

Başaklar iri taneli,
Olmamış, der, buna yakın
Bu yılki ekin.
Mümkün olabildiğince,
Kolhozu sınırsız genişliğe
Kavuşturdu memleketim.

1947

* * *

Mibzerinde kırkı baştan sona geçtin,
Çalışarak geçti yine bir günün;
Hiç gönlünden gitmiyor
Toprağa gömülüp kalan parçan.

Gök gürleyiverdi ve serpiştirip
Yağmur yağdı başucunda.
Şu damlalar yetişinceye kadar
Çıkıp dururdun şuracıkta.

Uykunda da, belki, rahatsız ediyor seni
Akşamdan uzun süre düşünüp yattığın.
Uyanırsın, görüp tarlalarda
Ekinlerin polen silktiğini.

İlkbahar uzak şimdi. Senin gibi,
Özlüyorlar baharı sonbaharın yeşil ekinleri,

Herkesi önce sevindirmiş
Ümitle dolu olan bu yıllar.

1948

KIRLANGIÇ

Kırlangıç geldi köye,
Anlatıyor şikâyetini;
Dolanıp çıktı bir süre
O at ahırını.

Kenarda, küreğe dayanıp,
İhtiyar seyis duruyor;
Gözetiyor, kırlangıççığı
O çaresiz izliyor.

Kuşcağızım uçtu, dolanıp
Yeniden girmedi,
Söylendi seyis: « Ahır
Aklına getirmedi ».

Seyis tamamen unuttu.
Ondan önceki gün
Kuşçuğum yanında götürüp dönmüş
Yeni topluluğu.

Kızarıyor ufuk, elektrik
Yanıyor akşamleyin.
Tavana bakarsan,
Ya, o ne desin:

Lamba dibinde, yuvadan
Çıkarıp başını,
Bakıyor seyise, değmez mi
Diye kırlangıcım.
—Yaşayıver, bizim kolhozda
Yeterli aydınlık.
Dışarıda kümesler yanından
Bahar gecesi sızdı.

1948

* * *

Çoktandır niyetlenip duruyorum
Söylemek için dileğimi.
Görsem sevincim artıyor,
Mutluluk kaplıyor yüreğimi.

Gönlündeki sırrını alamadan,
Sözlerini saklıyorsun.
Görüşüp de yetişmiyorsun,
Gitmek için davranıyorsun.

Seninle hayatımın
Her tarafı dolu olur.
Düşüncelerini çekinmeden
Anlat, akıllım, sen bu defa.

1948

KURSK⁴⁴ MUHAREVESİ

Açıverdim vagonun penceresini,
Güzel kokular girsin çavdar tarlasından.
Kendimizin bağımsızlaştırdığı yerden geçiyorum,
Ne zaman beş yıl geçmiş.

Ak dağları görünüyor Belgrad'ın,
Dönmek için sürü uyandı.
Kabirlere akşam nurları uzandı,
Taşlar altın renge boyandı.

Donuklaştı sırtı yükseklerin,—
Başlangıcı mı ki alaca karanlığın?
Karanlık olsa da, aydınlık patikası var
Bu bozkırda sizin ömrün.

Ebediyen şöhret size, savaşçılar!
(Bense sadece geçerken ancak.)
Yer altından işitiliyor gibi bana
Sizin yüreklerin çarptığı.

Acımı nefret yendi,
Biraz çabuk oldu sonra;
Toprağına kanımızın damladığı memleketin
Uzak gözüüp doğuyor tanları.

Ah, meşhur Duga savaşları,

---

⁴⁴ Kursk Muharebesi: II. Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesinde, Alman kuvvetlerinin Kursk çıkıntısına karşı 1943 Temmuz ve Ağustos aylarında giriştikleri genel taarruzdur. II. Dünya Savaşı sırasında yapılmış en büyük tank çarpışmalarından birisidir. Almanların Doğu Cephesi'nde gerçekleştirdiği son stratejik taarruzdur.

Oradaydım ben o vakitte,
Artık şimdi sık, yeşil yulaf
Gömüvermiş vatan siperini.

Takımında bulunan askerleri
Künyesiz, ezberden saydım.
Ne yapıyor acaba şimdi habercim —
Kolhozcusu Yeni Saba'nın⁴⁵?

Yaralanıp elbette o çıkmıştı
İkisinin birlikte girdiği hücumdan.
Cepheye dönen türküm
Cevap bekliyor daima kendisinden.

Acaba çabalayıp ekin yetiştiriyor mu,
Başında mı gidiyor at arabasının?
Peki, sen neredesin, mütevazı, sessiz dost,
Çağdaşı büyük sınavın?

Kucaklaşıp yetişen başakların
Konuşma sesi geldi yakından:
« Kal sabahki gibi, hiç korkma
Donarım diye geceki soğuktan.

Kolhozcular itiraz eder
Merhamet et, diye, haydi, uyumaya.
Biliyor musun, onlar toprak damlardan
Göç ettiler yeni yurtlara » .

Toprak damların yerini arıyorum kırdı,

---

⁴⁵ Yeni Saba: Tataristan'da Tayga ormanlarının başladığı ilçedir.

Sahibi de bulmaz bugünden;
Saban sürüp Harkov traktörü
İnip geliyor tarla köşesinden.

« Prohorovka⁴⁶ köyü burası mı? » — diye
Soruşturuveriyorum komşumdan.
Beş köşeli evler yükseltilmiş,
Akşam dumanı çıkıyor birisinden.

Aymazlık etmişti düşman...
Önce köy yavaşça dirilmiş.
Devlet yardıma gelmiş, tamamen o
Ayaklanıp başarmış.

Kuşkulanmıyorum, güç yeterli girmiş,
Bir şeyi bilmek istiyorum:
Sınır ülkenin yağmuru başlayıncaya kadar
Örterler mi acaba tepesini?

«Ona kalınca, kardeşim, iş duraklamaz,
Getirilmiş artık tahtası;
Sen dönerken tekrar vurulunca,
Asıl yerinde durur kapısı » .

« Başkan farklı insan mı? » —diyorum
« Var, belki, bizde bulunmuşluğu? »
«Prohorovka demir yolu üstünde
Yönelişiydi Duga'nın.

Sen soruyorsun, ağabey, yaşamını

---

⁴⁶ Prohorovka: Rusya'da Belgrad oblastına bağlı olan bir köy.

Öğrendin, deyip, ne zaman başlamayı?
Fakat ben uzun uzun bakıyorum
Duman sinmiş boz taşlara.

Duvarını toplar süslemiş,
Ancak temiz, büyük taş dükkânı
Tanıdım ben açıkça. Gençlik, sana
Kir bulaşmamış bu parti cüzdanı

Odasında onun gönderdiler,
Kardeşler gibi sıkıp elini;
Nasıl yapıp, anlat lütfen, arkadaş,
Unutursun bu yeri?

Demek ki sizin dükkân çevresinden,
Buğday dövülen harman kenarından,
Kaderini ölçen ateşin
Ortasına girip yıpranmış.

Prohorovka doğduğum köy değil,
Kalan ocak da yok babamdan,
Ömrün bütün köşe bucağını arasamda
Ondan yakın yer bulamam.

Prohorovka duruyor: gökyüzü berrak,
Bulut yok çetin gecelerin.
Onunla devlet ilgilenir,
Yüreğinde yaşar binlerin.

Görevden sonra anız diplerinde
Uyukluyor içi geçip yazın sessizliği;

İkinci Dünya Savaşı uzaklaştıkça
Açılıp gidiyor bütün büyüklüğü.

Stalingrad⁴⁷ kalkıyor, kahramanlığını
Asırların gelmez kaybedesi;
Elbette, orada düşman askerinin
Görünmemesi için battı güneşi.

Kilometreleri kim hesaba katmış,
Gerektiği kadar geçildi;
Berlin'e kadar Duğa bozkırından
Zaferin geniş yolu uzandı.

1948

* * *

Şairin türküleri
Boyun eğmiyor kabre;
O türküler ulaşıyorlar
Devirden devire.

Puşkin büyük, eşsiz,
Milyonlar yarattı;
Elbette onu doğuran
Rus halkı yetenekli.

Puşkin'in yüreği
Daima atıyor, daima selamet
O — yüce, kudretli,

---

⁴⁷ Stalingrad: Rusya'daki Volgograd Oblastı'nın merkezi olan şehirdir. Volga Nehri'nin batı yakasında kurulmuştur. İçinden Prut ve Dniester nehirleri geçer.

O — hürriyetperver.

O — sağ, yaşayıp da,
Şimdi yüz elliyi!
Türküsünden yankılanıyor
Ülkemin genişliği.

1949

* * *

Üniversite yakınından
Beyazımsı bulutlar geçiyor.
Taş direkler yanında
Efkârlanıp duruyor ıhlamur ağacı.

Şu anki soğuk tanıdık ona,
Kış bekliyor doğduğum kent.
Ben işte yeni asfaltın
Sıcağını hissediyorum daima.

Yolda yapraklar görünmüyor —
Rüzgâr uzaklara kovmuş.
Bu sokak geniş de, düz de,
Durgun İdil üstü gibi.

Gökyüzünde sirenlerin sesi
Salınıyor, tekrar susuyor.
Hangi sokağa girsem de,
Gönlüm türkü ile doluyor.

1949

* * *

Ufukta artık yıldızlar batıyor,
Büyük memleketin aydınlık şafağı atıyor.
Seninle beni öpüp kucaklıyor ışığı,
Gönüllerde salınıyor gençlik türküsü.

Tekrarlıyor o türküyü memleket ormanları,
Tekrarlıyor şehir, köy sokakları,
Yankılanıyor ümit dolu güçlü ses:
Memleketimin göğü olmalı ebedî hür.

1952

* * *

Onların türküsü uyandırdı
Sabahleyin bizim çevreyi.
Çalıştılar... Işıldayıverdi
Yüksek, aydınlık evleri.

Gidiyorum oradan oraya
Şafaklar yeni doğduğunda,
Dinliyorum, biliyorum: şu türkü
Şimdi komşu sokakta.

Bu çevreden inşaatçılar
Daha çok uzaklaşıyor;
Türküler işitilir daima
Bana sokaklar ötesinden.

Evleri görünüyor uzaktan,

Dikiliyor bakışlarım;
Türkü yürüyor şöyle dolaşıp
Bizim Kazan şehrini.

1952

BÖGİLME⁴⁸ PAZARINDA

Beklemeden halk şafağın atmasını,
Pazarına toplanıyor Bögilme'nin.

— Haydi, asker, bakıp durma ardından,
Alıp gönder bizim Firenk üzümünden.
Daha güzelini arayıp bulamazsın,
Pişman olma pazardan sonra.

Dönersin zaten sen birazdan,
İştugan⁴⁹ o satıyor pek çok ucuz.

Ne lezzetli, ne iri, bak lütfen,
Yetiştirmiş elbette onu Miçurinçi teorisi⁵⁰

Bağlayıp beline bembeyaz önlüğünü,
Bağlayıp gömlek yenlerinin ucunu,
Çilek satıyor. Yaprağı meşhur onun,
Sonbaharda Zöhre topluyor Firenk üzümünü,
Çocuğu gibi koyuyor kundağa.

---

⁴⁸ Bögilme: Tataristan'ın büyük şehirlerinden birisidir.

⁴⁹ İştugan: Saba rayonuna bağlı olan bir kasaba.

⁵⁰ Miçurinçi Teorisi: Miçurinçi bitki türlerine çaprazlama yöntemini uygulamıştır. Canlı türlerle ortamın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu anlayarak, ortamı değiştirmek yoluyla türleri de dönüştürmeyi başarmıştır ve böylece türlerin değişebileceğini ortaya koymuştur.

Beyaz kundakta, karda derinde
İlkbahara kadar uyuyor, sessiz görünüyor.
İlkbahar yakınlaştığında — çocuk yerinde duramıyor,
Gerekmez hikâye anlatman
Çözüp atıyor üstten kundağını...

Haykırıyor gibi Zöhre Bögilme'nin
Titretecekmişçesine binlerce yüreğini:
«Savaşın yalnızca ölüm bıraktığı,
Toprakta yetiştiriniz Firenk üzümü.

Etrafta daima yaz ki pazar çınlıyor,
Ayakta duruyor asker, bırakıp gitmeden:
— Güzel haber Dala cephesinden,
Firenk üzümünün tartıyor güzel cinsinden...

Can kulağıyla dinliyor haber-mektup rüzgârlara,
Hazırlanıyor Zöhre at koşmaya:

— Gökte yıldız yükselip akşam olduğunda,
Gitsem iyi olurdu İştügan'a.

Dönüyor Zöhre, elde dizgin,
İki saç örgüsü kımıldıyor rüzgâr ile.

Ufuk — bahçe görünüyor at tepesinden,
Ateş yanmış gibi. Bahçesinden
Ayrılrsa, o ne yapar? Bögilme'nin
Söylüyor rüzgârlar arkada kaybolduğunu.

1952—1974

* * *

Kapkara, mazot yalnızca o,
Silinir, tazelenir:
Petrollü toprakta zor bu durum
Köyün kazlarına.

Caka satmayı düşünmüş
İnip baharda dereye.
Bahar gelmiş gürüldeyip, derede
Mazot yüzüyor en üstte.

Geçmiş-i-biriktirdiği kaza:
— Ah, buradan git lütfen, — diyorlar,—
İlkbahar gelmiş, yalnız sıkılıp
Yürüme, « petrolcü », — diyorlar.

1952

* * *

Bu yemyeşil ilkbahardaki kırlar boyunca
Kendi hayatımda az mı geçilmiş;
Yakın daima: en birinci türküm
Başlanıp elbette gitmiş ekinden.

1952

* * *

Geliyor o güneş batsa da,
Kızarıp tan atsa da.
Bir ağaçtan bir ağaca

Yürüyor yiğit bahçede.

Bizim bahçede, kızarıp,
Elma olgunlaşıyor ballanıp.
O kendisi neden yetiştirmiyor
Bizden elma ağacı alıp?

Yanımdaki elma ağacına
Başçığını eğmiş olur.
Büyütürdüm — kim bakar,
Ben yalnızım der.

Kendim koparıp elma verdim.
Sevdim bakışlarımı.
Bilmedim şu yüreğimin
Böyle şiddetli yanacağını.

1952

VERHOVOY⁵¹

— Soğuktur şüphesiz?
— Yarım saat sadece
Kendin çalışıp bak, —der, — burada...
Eller donsa donar, o durmaz,
Çelik boru dirsekleri indirir devoniyene⁵².

Kuleye her gün çıkarılıyor,
Hissediyor zehir gibi yellerin eseceğini;

---

⁵¹ verhovoy: sondaj işinde en yukarı kısımda çalışan kişi.

⁵² devoniyen: Toprağın jeolojik tarihinde paleozoik zamanın dördüncü devri. Bu dönemde dev bitkilerden ormanlar gelişmiş, taş kömür yatakları oluşmuştur. Kıtalar henüz birbirinden ayrılmamış durumdadır.

Biliyor ama Şu basamakların
Yükseklİğe tırmandıracağını.

1952

BU KIRLAR, BU VADİLERDE

Bu kırlar, bu vadilerde benim
İzlerim pek erken bırakılmış;
Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Söğütlerime kadar özlenmiş.

Bu kırlar bu vadilerde benim
Aşkım gençken yanmış;
Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Dağlarımaya kadar özlemiş.

Bu kırlar, bu vadilerde benim
Gönlüm, dostlar, hiç de doymamış.
Çavdar uğuldayıp polen uçurunca,
Hislerimde beraber kımıldamış.

Bu kırlar, bu vadilerde benim
Tek kendimin bildiği türküler var...
Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Heyecanlandırıp bekleyen yollar var.

1953

CANIM İDİL'İM BENİM

Canım İdil'im benim, memleketin
Güzelliğini görüyorum sularında.

Sabahki sakin İdil üstü
Uyandırıyor bütün hissi.
Bir türkü söylesem, kıyıdan kıyıya
Türküm titretiyor gibi.
Geniş İdilcim, büyük İdilcim,
Yayıldın gözümün önünde.
Şanslıyım ben, yaşasam da
Senin herhangi bir kıyında.

Canım İdil'im benim, türküm de sen,
Uzağa götüren yolum da.

Kılavuzcu işaretler dizmiş
Benim yolumun kenarlarına.
Nereye yönelsem de,
İnanıyorum yanına geleceğime.
Geniş İdilcim, büyük İdilcim,
Geliyor coşup türkü söyleyesin;
Ömrüm gibi aydınlık, dolusun sen,
Büyük dostluk ırmağı.

1953

PAMUKÇU KIZ

Ben çıkıyorum sabahleyin kırlara,
Kırlara-vadilere;
Kendim pamuk arasında,
Gönlüm kim bilir nerelerde.

Gök mavisi pamuğum, rüzgârlarda
Oynatıp sevindiriyorsun;
Geliyor bütün insanları

Güzel giyindiresim.

Pamukçuğum, sadece bir günde
Dökülüyor senin çiçeğin;
Ben işte sevgimin
Diliyorum uzun yaşamasını.

Ben çıkıyorum sabahleyin kırlara,
Kırlara-vadilere;
Kendim pamuk arasında,
Gönlüm kim bilir nerelerde.

1953

* * *

Yakın dostlar,
Şimdi ne hakkında
Düşünüp durdum ben akşam:
Bu gönlün sessizliği bitiyor,
Endişe artıyor haziran girdiyse.

Haziran, haziran,
Şebnemli çayırında
İzim kalmış benim yarılıp,
Hislerim bölünüp kalmış:
Dünya savaşı
Şu ayda başladı elbette tutuşup.

Savaş ancak akşam bitmiş gibi,
Evimin önünden türkü söyleyip geçiyorlar:
Pek uzaktan, savaş kırlarından

Yeni dönüyor asker-Musalar.

Onlar dönüyor memleketlerine
Biraz gecikip, geride kalıp;
Moabit'in⁵³ duvarlarını geçip,
Göğüsleri ile yol yarıp.

Türküler dönüyor...
Erkeklerini pek uzun
Bekler, biliyorum, yeryüzünün dulları.
II. Dünya Savaşı... Onun yüreklerde
Toplanıp gelen özlem, hüznüleri
Şu halde.

Göz önünden gitmez
Vaptsarov⁵⁴ ve Fuçik⁵⁵, Musalar.
Sakinliğin güçlü mücadelesinde
Şöyle binler doğup yaşasalar,
Olmaz savaş!

Haziran türküden çınlıyor,
Kır, ormanlar nasıl yemyeşil.
Tabiat da sanki
İşte-İşte:
«Savaş olmaz!» deyip konuşur.

1953

---

⁵³ Moabit: Meşhur Tatar şairi Musa Celil'in (1906-1944) II. Dünya Savaşı sırasında 1942'de ağır yaralı olarak Almanlara esir düştükten sonra Berlin'de yattığı hapisane.

⁵⁴ Nikola Vaptsarov: ⁵⁴(7 Aralık 1909–23 Temmuz 1942), Bulgar şair, makine teknisyeni olan Vaptsarov Bulgaristan Komünist Partisi saflarında politik faaliyetlerde bulunmuş, tutuklanmış ve işkence görmüştür. Beş arkadaşıyla birlikte 23 Temmuz 1942'de idam edilmiştir.

⁵⁵ Yulius (Julius) Fuçik: 1903-1943 yılları arasında yaşamış Çekoslovak yazar, edebiyat tenkitçisi ve gazeteci. Hitler polisi tarafından tutuklanmış ve ölüme mahkûm edilmiştir.

BİLSEYDİ

Elma ağaçlarının elmalarını
Birlikte koparırım geliyor;
Birlikte tutuşup, birlikte yapıp,
Birlikte sabredesim geliyor.

Onunla bahçem boyunca
Beraber geçesim geliyor;
Gece uyumadan şafaklarımı
Beraber bekleyesim geliyor.

Aranıyor gönlüm, aranıyor,
Bütün yeryüzü daralıyor;
Gizlenmiş hasretleri ile
Çıksaydı karşıma.

Bilseydi onun şafakta
Yürüyüp durduğu yollarını;
Şu sevgi yollarının
Nerelerde kavuştuğunu.

1953

* * *

Nereye gitsem, nerede olsam da ben,
Gönlümde şöyle hissediliyor:
Çift koluna çift kova asıp
Sen gidiyorsun, anneciğim, kuyuya.

Su alıncaya kadar yola bir kere bakıyorsun,
Kovaların dolunca — tekrar bir kez.

« Çocuk gönlü — bozkırda », —diye, belki,
Kızıp da durduğun zamanındır.

Mukaddes dilek dileyip büyüttün sen,
Kalksınlar diye çabucak ayağa.
Şu sözlerin senin hatırlanıyor,
Yönelsem de işte hangi tarafa.

Kuyu yanında sen iştirsin,
Benden sana haber geldiğini;
Sen birisine rastlıyorsundur, anneciğim,
Taşmıyor halde kovası.

1954

TARLYUK

Düğün falan yapsa
Birisi Kimi'de⁵⁶
Mari halkından misafirler —
İki çift en azından.

O Kimi törenini
Yok anlatıp durası
Mari'nin Tatar'ın,
Adeta dünürü...

Kim görmüş pazarın
Marisiz geçtiğini?
Elbiseler — alaca bulaca
Göze çarpıyor.

---

⁵⁶ Kimi: Mari devleti sınırları içerisindeki Tatar köyü (şairin notu).

Olsa ne, nesi
Öyle olağanüstü?
Burada var Ferhinur,
Mariya ve Tarlyuk!

Büyüklerin gönlünde
Ülkenin ihtiyaçları.
Gence gereken şey
Kıza bir bakışı.

Pazara şafak ile
Sıvışıp gider mi sebepsiz acaba?
Neden saklayayım sır edip:
Ben — aşığım Tarlyuk'a.

Ona teklifte bulununcaya kadar,
Hepsini de hesaplıyorum:
Ünlü kızı o
Usaklı Kisek'in.⁵⁷

Yalvarıp sorarım,
Sözüme razı ol lütfen, deyip;
Söylemese belki
« Sabret », — deyip.

Belki gönlü
Olmasa kararsız.
Haftada neden bir
Gün sadece bu pazar?

---

⁵⁷ Mari köyü (şairin notu).

Eğer de ağır bir söz
İşitsem Tarlyuk'tan,
Gözüne görünmem,
Ölürüm utançtan.

Gidince dönüp
Baksa şu Tarlyuk,
Pazarı beklerim, —
Sabrım yeterli.

1954

* * *

Ünlü Duga savaşını
O daima hatırlar;
Kızgın temmuz akşamlarında
Kanı damlamış Donetska⁵⁸.

Yıkılmış, fakat bırakmamış
Askerlerini cephede.
Takımı ile en önden
Girmiş o Belgrad'a.

O yerin tarlalarını görmüş
Onun genç — çilek zamanını;
Özgürlük için savaşta
Korkusuz, akıllı zamanını.

Biliyor onu Pronino⁵⁹,

---

⁵⁸ Donetska: Don ırmağının bir koludur.

Ternovka⁶⁰ köyleri;
Ak dağların eteği boyunca
Yayılmış onun şöhreti.

Komutan, bizim komutan,
Kendisi orada doğmamış.
Fakat en ağır yolları
Başlamış şu Duga'dan.

1954

* * *

Daha genç zamanda neredeydin,
Gözüme çarpmadın?
Şimdi bir şey yapmakta olmuyor,
Özledin-özlemedin.

Pişman olsan da olmasan da,
Yolumun şu ortası.
Yarım değilsin sen, elbette biliyorum,
Fakat nasıl unutmalı?

Pırıldayıp yanan ateşi de
Gelmiyor işte söndüresim,
Sen de, şu ateş gibi, ömrümün
Tepelerinde yükselirsin.

1954

---

⁵⁹ Pronino: Rusya Federasyonu'nda Vologodskaya oblastına bağlı olan bir köy.

⁶⁰Ternovka: Ukrayna'da Dnipropetrovsk oblastına bağlı, Bahçesaray'ın yakınlarında bulunan bir köydür.

DENİZ GÖZÜ

(Efsane)

Çoğu zaman ben şöyle,
Taşar da dertlerim,
Karıştırmaya başlıyorum
Gönlümün defterini.

Onda var fikirlerim:
Aşkın hasreti,
Uykusuz seferler,
Memleketimin kaderi.

Hepsi bir hasret olup
Saklanıyor her zaman.
Savaşı araştırıp
Giderken Karpat'ta⁶¹
İşitmiş efsanem
Eski o, evvel zamandaki
Meşe ağaçları dibinde
Seçip sessiz yeri
Dinlemiştim ben.

Partizan anlattı:
« Buradaki dağları
Bilmiyorsun sen şimdi:
Aşağıda — meşe ağaçları,
Uzan yukarı —
Dökülür üstüne
Göllerin suları.

---

⁶¹ Karpatlar: Doğu Avrupa'da bir dağ silsilesidir. Karpat Dağları, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya ve Romanya olmak üzere beş ülkenin toprakları üzerinde yer alır.

Birisi var, kenarlarını
Çam ağaçları sarmış,
Hepsi yüksekte
Sadece ona bakmış,
Bakmış da susmuş.
Gizli de mademki kökü,
Gönlünü büyüleyip
Şu inci tanesi

Dökülüp saçılmış. Akşamlarını
Koyulaştırıyor, kırmızılaştırıyor.
Konuşuyor şu vakit
Dağlar da aşıyor.
Konuşuyor, hatırlayıp
Birisini sevdiğini,
Yumuşatıyor gönlü
Aşk denilen.

Devler yaşamış
İlk bu dağlarda.
Yolların kesişme noktasına
İnsanları avlamak için
Çıkışlar geceleri.
Dağ boyu ses çıkarıyor
Yan yana köyler
Korkmaya başlıyorlar,
Endişede kalıyorlar.

Ama endişe devam ediyor,
Gün biterken
Gencine — yaşlısına:

Evler-yerler sessiz,
Talan ediliyor malları...
Pek tuhaf hallerde
Olup duruyor ardından:
Ortalık biraz kararıyor
Düşünce, aniden
(Büyürken her insanın
Elinde salladığı)

Kızın en güzeli
Köyden kayboluyor.
Düşünmek için yer yok
Batmış o ırmağa.
Gitmemiş o suya
Neyde peki sırrı?
Yiğidin tamamen
Asılıyor suratı.

Uzun zamandır mı? İnsanlar
Görmüyor mu acaba, deli
Saklamış o kızı
Dağlarda devler.
Yiğidi, öfkeden
Bilmeden ne yapacağını
Sokaktan sokağa
Toplayıp kendi arkadaşlarını,
Acele ediyor mücadeleye,
Tehlikeli kayalara
Tırmanıyor. Uykudan
Çalılar uyanıyor.
Tutunduğu, dayandığı

Taşlar da canlanıyor,
Ağaçlar fısıldıyor:
« Gürültü yapma, gürültü yapma ».

Yukarı tırmanıyorlar, tırmanıyorlar
(Karanlık oluyor gece).
Gerekirse, kendisinin
Bin yıllık kuvvetini,
Sabrını vermek için
Çekinmez koca orman.
Güç topluyor yiğitler,
Artık çok yorulmuş.

Oyun mu ulaşması
Dağ başı — tepeye!
Cefalı aşk
O şuna göre de.
Ne desen de, gençlik —
Fark etmeden güç giriyor,
Taşları kahramanlar
Devlerin üstüne
Atıyor yukarıdan.
Aşağıda yer gümbürdüyor:
« İntikamın ne olduğunu
Bilmeyen bilsin », — der.

Kaçıp da kurtuluyor
Ele geçirilmeyen devler...
Neden yok köyde
Sevinçten yapılan danslar.
Neden böyle ormanın

Yüzü karanlık?
Kız helak oluşunu
Anlatıyor şafak öncesi...

Şu göl akşamleyin
Giriyor kan rengine.
Gündüz vakti genç kızın
O hatırlatıyor
Gözlerini. Derinde
Bir şey yanıyor.
Sular da söndürmüyor,
Âşıklar tutuluyor.
O — nasıl güçmüş?
O — hürriyet ateşi mi?
Acaba bizim baş eğdiğimiz
Aşk bu mu?

Ateş sana söylüyor gibi:
«Unutma, unutma! »
Gölün üstü açık mavi,
Tasalı da, donuk da.
Git, yiğit, korkma:
Dağlarda yol çetin;
Rastlasın o « Deniz
Gözü » ne rastlasın» .

Sık sık benim şöyle,
Taşar da dertlerim,
Karıştırmaya başlarım
Gönlümün defterini.

Onda bütün fikirlerim:
Sevginin hasreti,
Uykusuz seferler,
Memleketimin kaderi.

1955

* * *

Her nasılsa acı çektirip şurada
Hışıldamasını duydum anızlı toprağın;
Memleketin bağlanmadan yaşayan
Hislerine sanki dokundum.

1955

ÜÇ ÖLÜM

1942. yıl

Bulgaristan'ı didik didik edip, düzeni bozup
Monarşistler yürüyor, monarşistler.
Mahkeme önünde — şair Vaptsarov.

Mahkeme — göz boyamak için...
Vaptsarov'a
Ateş etme sesini binler işitti.
Bu — adeta bir uyarıydı
Çekoslavak oğlu Fuçik'e.

1943. yıl

Diz çöktüremeden nasıl da,
Ümidi kesince, öfkesinden şaşırıp,

Ateş etti faşist, ateş etti Fuçik'e.

« İşittin mi? » — der gibi, faşist

Deneme ile Musa'ya.

« İşittim. Ben — üçüncüsü. Katlanıyorum,

Üç kat bana ağır olsa da » .

Öldürdüler aynı şafakta sanki

Üçünü de dizip yan yana.

Aynı yazgıda doğan bu dostluğu

Çekip almak imkânsız yürekten.

1955

1955

Mahkeme Salonundan

YILIMIN ON GÜNÜ

Bulamazsan evimde,

Kaygılanma sen boşuna,

Yılımın on gününü

Geçiriyorum ben mahkemede.

Mısraları şiirin

Çok da gerçi, sayarsan...

Nerede, der, o mısralar —

Ben gelip sarmasam,

Mahkemelere varmasam.

Yakınlaştır veya uzaklaştır —

Benim var yaptığım;
Bağlaması pek çetin
Aşk tellerini.

Biz öğüt odasını
Tutsak da her zaman kilitli,
Seviyor aşk
Yürümeyi hürriyette.

Boyun eğmiyor bize o,
Yadırgıyor mahkeme salonunu,
Asmıyor da kulağa
Azarlamasını hâkimin.

Sen teşekkür bekliyorsun
Araştırıp öğrendiğin her işten...
Ne yazıp gitmiştir
Omuzdaki meleğim?

Ben gelip sarınca
Eşim öfkeleniyor,
Tamam bir de çıkmasak
Biz de mahkeme önüne.

SARIMSİ KÂĞIT

İşte şimdi onlar ayrılıyorlar,
Sözlerine ne ilave etmek için?
Kenarları bükülüvermiş
Sarımsı kâğıt duruyor masada.

Ona hiç kimse dikkat etmiyor.
Verilmiş o kayıt ofisinden
Kaygılara yalnızca el silkip,
Kız ve delikanlı ikisi kavuşmuş —

Tekrarlanmadan duran seyrek günler
Kaldı acaba hangi çevrede?
Aşkın serabına gömülüp
Geçmiş mi o günler sandalda?

Belki düğünler yapmak için sadece
Yaratılmış gök mavisini alanda,
Uçuverir gibi uzağa fırlayıp,
Sallanmış mı gençlik sacayağında?..

Duruyor kâğıt şimdi mahkeme önünde,
Buruşmuş da elbette, sarımsı da.
Buraya kadar düğün hediyeleri ile
Saklanmıştı, belki, sandıkta,

Belki durmuştur pencere üstünde o
Sıkıştırılmış gibi, unutulup, —
Tamam da, evlerin temizlendiği zamanda
Atılmamış nasıl yırtılıp...

Görsem mahkemede işte şu kâğıdı,
Cefa çekiyor benim vicdanım.
Gençlik... Bazen güzel saatlerini
Unutuyoruz çok çabuk biz onun.

YILBAŞI GÜNÜNDE

Yılbaşı gününde
Yürüyorlar davalaşıp,
Onlar mahkeme salonuna
Girdiler sağlam basıp:
Genççe bir erkek kişi,
Yanında dört kadın;
Hiçbir tarafa dönme —
Yakıyor dört alev:
— Kurtulamazsın
Fırlatıp borkünü,
Yaşarsın, seversin,
Düşünme hiç kimseyi...

— Daha en başta karıştı,
Ah, benim eşim de...
Doğur şuna bir çocuk,
Doğur çabukça, üşenme.
Kovsan da gitmez o,
Gitmez o ondan sonra.
Oynatsın, sallasın,
Sürsün arabasını... —

Dördü aynı sözde,
Terk ediliyor dördü.
Eşi — hangisidir,
Hangisi — yakını?
Hepsi aynı noktaya
Vuruyor, acımiyorlar.
— Sevip yaşarsın,

Ayrılmak nerede, der...—

Mahkemeye iş de yok,
Kendisi söz beklemeden o,
Dört kadının söylediğini
Dinliyor da tasdik ediyor o.

Dört kadın mahkeme yapıyor,
Çıkarıyor hükmü.
Bunlara tesadüf edersen,
Bükerler herkesi

Yılbaşı öncesi bu.
Kar yağıyor, sakın sokak.
— Doğururum, ben sana
—Erkek çocuk doğururum...

TESELLİ İÇİN, SÖYLE LÜTFEN

Oturdum ben mahkemede, yürekten
Çıkarıp kendim hükmü.
Buna da yetmemiş yine
Parlayarak doğan güzel bu günü
Kendi evinde geçirse ne olur?
Delikanlı tek, yeni evlenmiş,
Tam bir hafta şimdi beraber yaşayıp,
Mahkeme yollarını tamamen öğrenmiş...

Hayattan da bizim suç arıyor,
Şu mahkeme salonu — bütün gördüğü;
Babasının parasına aldığı

Üstündeki kıyafeti, elbisesi...

Karakteri, sanki... Kim evliya?

Acımasız da, der, aksi de.

Birbirine öfkelendikçe mahkemeye koş,

Ne işim var burada?

Boşa geçmiş ömür... Onu düşünüp

Ardından çok kişiler pişman olmuş.

Teselli için söyle lütfen, henüz yeni

Irmak üzerinden kurulan köprüden

Niçin bakmak olmasın ki tan öncesinden?

Güzelliği yeryüzünün her zaman boş yere

Korunmamış fakat,

Gücünü koyup,

Birisi kuruvermiş hayata

Hayran olunca, şimdi senin payının

Verilmediğini şurada unutma!

Ben hayata âşık, âşık hatta

Ufukta saklanan buluta.

PİŞMANLIK

Şu genç çağım, deli çağım

Geri döner mi yeniden?

Halk türküsü

Mahkeme salonunda en arkadaki sırada,

Sağ koluna koyup yanağını,

Oturdu o teyze. Kim bilmiş der

Nasıl kaygıda onun yandığını?

Kimileri geliyor işi düşüp,

Gözetmek için kendisinin yazgısını.
Fakat bazıları? Nefes alıp oturmak üzere
Yürüyenler burada az mı ki?

Çıkını tutup, şu teyze
Molada öne geçti —
Çağırırsalar, göze girip, sıçrayıp,
Mahkeme karşısına çıkmak için mi?

İsmi geçince, irkildi de ayağa kalktı,
Daha eğik durup üşeniyor:
«... İçkici o. Ailemi harap etti,
O — suçlu kişi burada...

Ayırınız » , — diyor, yalvarıyor, yakarıyor,
Dostluk bitmiş, ara soğumuş.
Arabuluculuk yollarının şimdi
Hepsini geçip gidince, sonradan

Soruyor hâkim: « Soyadınızı
Değiştiriyor muyuz, böyle kalıyor mu? »
Yüzünü teyze pencereye çevirdi,
O İdil'e doğru baktı.

Kızgınlığı azalarak düştü onun,
Yanmanın da var bir sınırı.
İdil civarlarından, vadilerden
Bir şey arıyor gibi bakışı.

« Soyadınızın hangisi sizin... »
Yeni gelip ulaştı dalgası...

« Kızlık zamandaki... » — diye o fısıldadı,
Gözlerinde yaşlar dop-dolu.

Kim bilir yürüdüğü vadilerin
Eski hüznü gitti dağılıp,
Gençlik sanki el salladı ona,
Çarptı yürek, çarptı heyecanlanıp.

Ihlamur çiçeklerinin kokusu ile
Görüşüp, beraber katılıp,
Belirsiz bir özlem vurup girdi,
Hıçkırarak ağlatıyor şu canını sıkıp.

Kızlık zamandaki soyadın ile,
Evrakları bir kez karıştırıp,
Yeni kimlik verilir, ama gençliği
Yaşamaz geri dönüp.

EVLİYA

« Yiğidim benim tam evliya artık...»
(Denk olanlar da rastlıyor şeytana.)
Erkekliğine, biliyorum, çokça yere yıkılıyor
Ailede ve işte... Mahkemede de.
Eşi bunun el kaldırmıştır artık.

« Ömründe bir kez zarar verdiği,
Fiske vurduğu da yok...»
Böyle olunca,
Suçlasın neden mahkeme onu?
İçmiyor, sigara kullanmıyor, tam vaktinde dönüyor...

İşte şüphesiz o erkeğin hası.
Saklıyordur bu abla gönlünde
Kızlık zamanındaki bir öfkeyi,
Evliya da artık faydalı olamayınca...

Gönlü doluyor, hazır taşmaya,
Söyleşesi, konuşası geliyor,
Eşin oturuyor senin karşında,
O secdeye gitmiş gibi oturuyor,
Hepsinden vazgeçip, kapanıp.
Çok ta demiyorum, günde bir sıcak söz
Söyleseydi... Hiç olmazsa o eğilip....

Sabretse katlanırmış insan, diyorum,
Kendi içine atıp zehrini...
Ablanın ben düşünüyorum nasıl yapıp
Gelecekte beraber yaşayacağını.

Daha çok değil miydi acaba
Yalnızlığı onun, dulluğu?
Mahkeme biter de, onlar eve döner...
Ah boş, evde ölüm sessizliği.

PEYGAMBER ÇİÇEĞİ

Şöyle gamsız sen yaşıyorsun kırdı:
Kır şimdi boş, ekin biçilmiş.
Tek başına oturur peygamber çiçeği.
Geçmiş çağda onun hakkında
Hissettirmeden gönül hüznlenir,

Sonbahar başlar, geride kalır yaz.
Bütün tarlasında şu bir çiçek
Yavaşça rüzgârda silkelendir...

Sen gerekirse bir yerlere alıp git,
Sıkıntılara, ömrüm, bırak beni —
Ana babaları davalıştığında
Kenarda oturup duran küçük çocuğu
Ben zaten göz önümden ayırmam,
O da işte gök mavisi başlıktan,
Bir yere, bir hâkime bakıyor;
« Serince bu sessiz taş binadan
Neden geri çevirip göndermiyor o daha çabuk? »
Kımıldatmadan da sütlü şişesini;
Sanki, mahkeme kadar mahkeme önünde
Utanmadan nasıl içiyorsun.

Kim istesin yazdan ayrılmayı:
Sıcak da o... yazda hepsi var;
Eğilip bükülerek rüzgârda güzel çiçek,
O kim ile sonbaharı karşılar?

ÇAR BABA

Güçlü, güzel, orta yaşlarda da
Gözleri parlayıp duran teyzeyi
Hâkim, salonda görür görmez
« Çar-baba » diye adlandırdı.

« Çar-baba »ya hayat oyun sadece,
Biliyor mu ki gönül üzülmeği?

O ömründe yedi erkeğe yetmiş,
Değiştirmiş yedi kişiyi.

Her işin kendi ustası olur,
Bu ülkede o ün kazanmış.
Sonuncu erkeğini savaş yıllarında
Bırakıp gitmiş... Gitmiş Kazan'dan.

Yaşar mahkemede, yaşar biz hiçbir şey
Bilmeden yürüyen ilgi çekici kanunlar;
Öyle hiç de şaşırma, diyelim ki,
Kaybolup gitse kadınlar,
Üç yıl boyunca haberi yokmuş,
Mahkeme hesaplıyor şimdi öldüğünü...

«Çar-baba»yı birçok kez şöyle
« Gömmüşler »...Canlı o bende.
Dönmüş kendisinin eski erkeği ile
Bozmak için aralarını.
Sabrını yitirmiş, parlayıp duran gözler
Bekliyor çabukça mahkemenin kararını.

Hâkime o çok öfkelenmiş:
Neden şöyle erken « öldürmüş » ?
Adeta, onu « ölmüş » dediği
Şu uğursuz sözü burada haber vermiş.

Ölümden o korkuyor. Ölü mü acaba,
O yeniden acele ediyor kayıt ofisine.
Tekrar kimin başını döndürür,
Tekrar kimi salar kedere?

RAMAZAN

Ramazan yedi yaş civarında
Gök mavisi kep giymiş, şalvarlı.
Gürbüz, canlı delikanlı,
Şakacılık uzak değil ondan,
Uygun da değildir bundan başkasına o.
Bir köyde yaşıyor yetimhanede.
Gözlerini dikip düşünüyorsun:
Neden yetim kalmış, neden burada?

Çocuk haliyle epeyce yerler gezmiş,
Çok şeyi artık işitmiş.
Annesinin ismini tamamlayarak söylüyor:
— Fesehet, — diyor, — Eski Kişitten⁶²...

Dul kalmayı övmüyorlar, biliyorum,
Küçümsemek istemiyorum dulları.
Sağlam düğümlemiş ömür yükünü çekip,
Güçlü erkeklerin aştığı yolları
Geçmiyor mu acaba onlar? Yalnızlıktan
Yüreklere nasıl eziyet çekiyor.

Bu yalnızlık — endişe bittiğinden değil,
Çocukları büyütme uğruna.
Fesehet de, belki, dul hayatın
Tatmıştır acısını-tatlısını...
O evlenmiş, bir sözüm yok,
Bulmuşmuş sevdiği kişiyi,

---

⁶² Eski Kişit: Arça rayonunda bir köy.

Yaşayıp dursun. Ama yanlarına
Ramazan acaba niçin sığmamış?
Uğurlamışlar...
Bu mu düzgün ömür?
İnanamıyorum buna ben hep.

Dostları az değil Ramazan'ın,
Karnı tok, üstü değişirmiş...
Öz annesi, tek Fesehet
Okşamıyor sadece onun başından.

Ramazan akşam uyuduğunda şöyle
Çatıp duruyor küçücük kaşlarını.
Kaşların arasında öfke var:
« Annem, beni neden terk ettin? »

Uzaktaki güneş ısıtır, diye,
Neden alay etmek gönlüyle çocuğun...
« Büyüsem — ben terk etmem » — dediği
Taşı yaracak sözü var onun.

FERHİNUR

Yaşıyordum hepsi bir değil mi deyip,
Nereye koyarsa koysunlar beni, —
Zormuş, çetinmiş mahkemede
Vekil olmak şaire.

Ayrılıklar, ah, bu ayrılıklar,
Gülmek mi acaba ağlamak mı gerek...
Sızlıyor gönül, kederleniyor. Fakat, dünya

Kederinden niçin göz yummalı?

Aşkın az mı kendi hüznü
Söylenmeden kalmış kederinde...
Ferhinur da ayrılmak için gelmiş,
Gelmiş yalnız... O mahkeme salonuna.

Boşuna türkü söylemiyormuş
Esen yele eşitleyip ömrü.
Ferhinur'u görmeyeli benim
Yirmi yıl geçmiş, yirmi.

Beklenmedik bir anda karşılaştırıyor hayat,
Sen bilmiyorsun ne deyip anlatmayı.
İşte kendisi... Fakat bu arada
Genç Ferhinur senin hafızada
Memleketi ile öne çıkıyor:
Kısa bir süre dinen sonbahar yağmurundan,
Tarla boyunca değirmenden dönüyor,
Üstüne o torba örtünüyor...

Kendi bildiğini yaptı gençlik, onların
Kapı dibini pek çok korudum.
Kandırıp bir kez aklına getirirdim
Ferhinur'a ben o zamanlarımı, —
Mahkeme salonunda mı onun yeri?..
Kimi sevmiş? Kimi sevse de,
Sevmiş artık. Yok şu, bulunamadım
Onun düğününün yapıldığı akşamda.

Mahkemede bugün ne anlatsın o?

Güzelliği düğünün üç gün.
İleride beraber hayat kurma mutluluğunu
Yakalayamamış Şimdiye kadar göz önünde canlanıp,
Ak sislerde hâlâ dönemeçler.
Şurası pişmanlık verici anneye:
Kendisinin ağır sınavları ile
Başlar savaş iki yerde.

Hasret onu hassas uykulu yapmış.
(İlaçlar acaba var mı yanmaktan?)
Kayık isteyip birisi bağırsa
Geniş İdil'in karşıdaki yakasından,
Koşup gitmiş geceleyin nehir kıyısına,
Tekrarlanmış ses yeniden,
Tekrarlanmış... Fakat o geri dönmemiş,
Hayalleri daima kandırmış.

Saf gönülden olan aşkın,
Sevginin, elbette, sabrından
Daha güçlü başka ne var? Ferhinur da,
Başkaları gibi, eşini özlemiş,
Eşini beklemiş.
Koca olması gereken kişi,
Sıkıca bağlanmış olsa saçların,
Ferhinur'un bir kez iŐitirdin
Yıllar ötesinden sana seslendiğini...

Mahkemede bugün ne anlatsın o?
Yıllar sakinleşince, kavga ardından
Telgraf geliyor, telgraf
Ferhinur'un adına çekilmiş:

« Aşktan sadece anılar kaldı,
Ayrılmak için soruyorum razılık...»

Sadece yeryüzü mü? Aşağılanan ruhta
Buzla kaplanıyor, kaplanıyormuş buzlanıp.

Utaniyor o, kendini hor görüyor o şundan ötürü:
Kim ile acaba burada davalanıyor?
Tamamen yok olmuş gibi yaşayıverse,
Bir de telgrafa karşılık vermese,

Eskisi gibi kalırdı hisler;
Kederini içinde saklayıp da
Korurdun, yaşadın gurur,
Leke kondurmadan geçen gençliğe...

Eşini eleştirip tek söz söylemedi o,
Göz önünde kendisi eziliyor.
Hayran kaldım ben sessiz salonla birlikte
Burada onun büyük gönlüne.

DÜRÜST GAZZE

Şehir mahkemesinde de doğduğum köy
Aklıma gelip beni şaşırttı;
Biliyordum sabrı ile
Şöhreti yayılan Gazze ihtiyarcığını.

Esmerce, bodur bir ihtiyar...
Yedi çocuk büyütmüş dul kalıp.

Savaş bitse, açlık devam etmiş,
Nerede onun bir durup dinlenmesi.

Dürtüst Gazze derlerdi ona.
Kim kendi derdini ona dökmedi ki,
Ama hiç de gönlü sevmiyordu
Dedikoduyu ve vara yoğa öfkelenmeyi.

Güneş doğdu mu, kendisinin meşakkati,
Sıkıntıları bulunup durur:
Genç heveskâr aniden bir yanlış yapsa da,
Düşse de aniden yenilip,
Ona geldi.

Nasihat ver, biraz kız,
Öğüt ver de teselli et, üşenme;
Hâkim de ol, çağırınca, komşunun sen
Düzeni bozulup gitmiş evinde.

Kimin hayatını düzene koymadı ki o,
Erkeğin hatta yoldan çıkkanı
Tövbe etti Gazze karşısında,
Yok, ikinci duruşmaya gerek kalmadı...

Sevmiyorlardı davalaşmayı,
Gürültü kopsa köyün başında,
Babacığım şurada yenden çekiverir:
Kıpırdama, heyecanlanma.

Ağabeylerin söylediklerini bilirim,
Kaşıyarak çene altlarını:

« Bu dünyada ben türlüünü gördüm,
Mahkemeye, kardeşim, ayak basmadım...»

Hiçbir işi, — oynayıp söylemedim,
Keyiflendirmek için yazmadım, —
Çözümlemek için dürüst, tek
Bir sözü de yetiyor Gazze'nin.

SİZ HEP BİRLİKTEYMIŞSİNİZ

Sen genç kız, benim delikanlı çağım,
Oynama-gülmeymiş;
Sevmeymiş, yanmaymış,
Dağlara çıkmaymış?
Söylediler dostlar tahmin edip mi:
Siz hep birlikteymişsiniz,
Siz hep birlikteymişsiniz,
Birlikteymişsiniz.

Düğünler de geçti... Ömür
Geçmez deyip durma, derler;
Ağardı saçlar, ağarmaz —
Ateşlere gir de, derler.
Derler ki: bak bunlara!
Siz hep birlikteymişsiniz,
Siz hep birlikteymişsiniz,
Birlikteymişsiniz.

Kıymet de, saygı da sana
Tek memleketteymiş;
Torunlar büyüyünceye kadar yaşa,

Yabancıya sır verme, derler.
Söylediler: bakınız bunlara!
Siz hep birlikteymişsiniz,
Siz hep birlikteymişsiniz,
Birlikteymişsiniz.

OTURDUM BEN MAHKEMEDE

Oturdum ben mahkemede, hatırlayıp
Çoktandır geçen soğuk kışları,
İzleri gömüp duran boranları,
Bir de tamamen unutulmaya başlanan dostları.

Ah sevindim şu dostların bugün
Aramızda görüp sağlarını...
Kalanları nerede? Yeniden hissettim
Yüreğime ben kan topladığını.

Söyledim kendime: adaletli ve dürüst ol,
Böylelerini halk sevdi.
İnsanların gelecekleri için
Sen bu mahkemede bin kat sorumlusun.

1956 — 1966

SICAK SOHBET

(Seyisin ağzından)

— Söyleyemiyorum uyukladı diye atlar,
Burunlarını dürtüp yulafa,

Hiç birini aç bırakmadım,
Tam zamanında verdim suyu da.

Başkan kendisi giden at bu,
Gereksiz yere sürme, otur, gel, kardeşim!
Faydasız ödemek için
Toprağı da kıt Kimi'nin⁶³.

Ben kolhozda otuz yıl boyunca seyis,
Tay at oldu benim sayemde.
Unuturlar, kardeşim,
Bazen de
Bir sıcak söz gerek ata da...

1956

* * *

Çayırdı — vadilerim.
Vadide — sislerim.
Hepsi-hepsi benimki
Vadideki hayvanlarım.

Vadiye çiylere düşmüş,
Çiylere kuşlar içmiş.
Çobanı da birisi
Bekliyordur şimdi akşamdan.

Ormanda — düzlüklerim,
Düzlüklerde — hayvanlarım.
Hepsi-hepsi benimki

---

⁶³ Külli-Kimi: Arça bölgesinde bir köy. Aynı Zamanda Sibgat Hekim'in doğduğu köydür.

Şu mutlu şafaklarım.

Düzlüğe çiylər düşmüş,
Çiyləri kuşlar içmiş.
Çobanı da birisi
Bekliyordur şimdi akşamdan.

1956

TAKTAŞ⁶⁴

Kendi-kendisinden dökülüp, taşıp duran
Türkülerdeki sözler pek sıradan.
Hızlıca kısa bir mesafeyi
Nasıl bağırıp geçtin sen, Hadi.
Nasıl bağırıp geçtin, geniş ve ağır,
Aydınlık yolunu geçip devrin.
Uğurlaması seni zor oldu,
Sızısına dayanıp kalbin...

Şiirlerini yazıp bitirmedin,
Bile bile koydun noktasını;
Cepheler ve sessiz meydanlar aşarak
Ulaşıyor türkün, nerede dursun
Kimde bilmiyor... Durdukça sana
Yeni binler kucak açarlar.
Katılıyor bugün senin taşkınına
Kahraman erkekler: Kerim, Celiller...

1956

---

⁶⁴ Hadi Taktaş: (Muhammethadi Heyrullaoğlu Taktaşev) 1901- 1931 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın klasik yazarlarından birisidir.

* * *

Hepsi de bugün gözlerini dikip bakıyor,
Nerede o artık bendeki güzellik.
Belki, şöhretim yayılmıştır derim,
Binlercesinin yüreği sevinip çarpar.

Bu konuda akşamleyin geri dönünce
Eşi ile de ikimiz birlikte konuştuk.
O anlattı bana: yanında olan
Oğlanın senin on yedi yaşında.
1956

KIYMETLİ TAŞRA

Söküyorlar üç taşlı değirmeni.
Duvardan, kalın döşemeden
Hiç kimsenin de eli değmemiş,
Sonuncu kıtlık geçince döşenmiş
Un saçılıyor, küflenivermiş un.
Yeşil yosunların olduğu su çarkını
Taşıyorlar, uyandırıyorlar birlikte
Değirmeni ile tarihi...

Soğuklarda girip ısınmak
Bodur evin bulunduğu meydanı
Düzelttiği çağda, durup sadece,
Değirmenci ihtiyarı — Frol'ı —
Hatırlıyor balta ustaları.
Uyandırıyorlar, derinden, uzaktan:
«Sevgi mi, yoksa değirmen mi

İnsanları daha çok ağlatan? »

Aldatıyorlar diyorsun...

Bu değirmen

Yetmiş yıl boyunca çekmiş, elemiş,

Bazen biz de tok olmuşuz,

Bazen hiç faydası olmamış.

Çocukluk çağımı en talihli yapan

Sözler şu: «Ekin olgunlaşmış...»

Sobada kuruyan çavdar soğumadan,

Koşuyorsun, ileride — değirmen.

Sırtına da, gönlüne de sıcak,

Tam hepsi üç-dört umaçlık.

Sütlü-sütsüz umacına⁶⁵ razı,

Sadece olmasaydı şu açlık.

Dilinin ucuna gelir unumuz yok,

Gözlerimi dikiyorum Frol'a,

O kendisinin hamur bulaşan unlu

Baş parmağı ile önde

Ayakta duruyor: Sözde: sabret sen.

Sırasız, diyorum, gönder, yalvarıp.

Hep utandırıyor: neyini çekelim bunun,

Çeksek biter taşa sürülüp.

—Değiştirirsem ne yaparmış?..

Unu almakla Frol'dan,

Fırlayıveririm, nasıl anlayacak ki o:

---

⁶⁵ umaç: Yemeğe koymak üzere una süt veya su konarak yapılan hamurdan yiyecek.

Nerede — çukur, nerede — dönemecin.

Tepeyi aşınca öldürsen de koşmam,
Yok, aklımı kaybedecek kadar da değil,
Gözler dalıp, rüzgârdan yaşarıncaaya kadar
Bakıp durmak rahat şuradan.

Tatar köyleri, Rus Ürtemi,
Karaağaçları görünüyor Mari'nin...
Yansımasın hiçbir şey, kendi yerimi
Alacakaranlığından da tanırım.

Hafif kederi var gibi,
Seslenmeye de cesaret edemiyorum ben hiç;
Gönlü uyutup, çimdire durmuş
Nasıl korunuyormuş alaca karanlıkta?

Bir büyükçe bayram daha beklercesine
Gömleğimi akşamdan yamattım.
Yerimi ben Tatar, Mari karışık
Pazarları ile sevdim.

Pazarları... Bana ne kalmış
Sıkışa-şıkışa girip hayata?
Bir de Mari istifleyip getirdiği odununu
Tanışına burada ödünç
Verse nasıl sevinirdim ben.
Boyansınlar katrana, kömüre.
Gönlüm benim şu insanları elbette
Sabırsızlanıyordu yeniden görmek için.

Kazılmalı yollar, kumlu yollar
Saldırsa da yürek mutluluğunu,
Şu insanlar Mari ormanının
Getiriyor burada saflığını.

Getiriyor akla eski kederlerini de.
Şuna sadece şimdi hayıflanırım:
Sözlerine az mı kulak verdim,
Benimsememişim «ekmek yok».

Çok görmedim Mari tarlasına
Bizim üst taraftan giden yağmuru;
Köprü kaldı... Bir gökkuşağı
Birleştirdi iki tarafımı...

Yıkıyorlar üç taşlı değirmeni,
Rüzgâr savuruyor sarımsı unu.
Torbaların arasına saklanıp
Hüzünlendiğini gönül unuttur mu?

1956

HACİRE

Tamamen polende olunca
Çavdarı tarlanın.
Bir zamanlar bu yarım ile
Sen tanıştırdın.

Sen mutlu ettin bizi,

Hacire!

Hacire!

Geçiyor ömrün senin

Hangi yerde?

Hangi yerde?

Çocuklar da büyüdü,
Eklendik saygıya biz;
Sevgimiz pek dostça,
Seni özlüyoruz.

Sen mutlu ettin bizi,

Hacire!

Hacire!

Geçiyor ömrün senin

Hangi yerde?

Hangi yerde?

Kavuşturdu... Şimdi gönül

Unutur mu bunu?

Ah, bilmek istiyor da sonra

Kendi hayatını

Sen mutlu ettin bizi,

Hacire!

Hacire!

Geçiyor ömrün senin

Hangi yerde?

Hangi yerde?

1957

* * *

Atım benim tepeye çıktıkça,
Mutluluğum da arttıkça arttı;
Vatanımın aydınlık bir köşesisin sen,
Kazan Ardı, ey Kazan Ardı.

Bozkır rüzgârları kucakladı gelip,
Tukay'ın hasreti uzaktan çekti;
Masalların ile açıldı dilim,
Kazan Ardı, ey Kazan Ardı.

İşte köy, tanıdık insanlarım,
Hayallerim neden böyle tatlı?
Her zaman güneşe bakıyor pencerelerin,
Kazan Ardı, ey Kazan Ardı.

1957

* * *

Moskova'daki bir ara sokakta,
Ebediyen susayıp sakinliğe,
yaşıyor tanıdığım.
Dar oda. Üç sandalyeye
Göz takılıyor... Endişelenmeyelim boşuna,
Yeter ki sağlık olsun.

Nasıl da kişilikli,
Başkalarına saygılı
dostluğa eş ah.
Çoktandır şimdi bana kadar
Yol yapmış burada hürmetli
Serafiym İlliyey!

Geliyor şiirleri ile,
Güneşi, rüzgârı ile
Jarakov Tair—

Bağırısın diye Kazakistan,
Emekte ün kazanmışları
halkına şair.

Ellerde bizim kadehler
Sağlığa tokuşuyorlar
şöyle bazen,
Savaşlarda Tatarlar için,
Daha çok şimdi kötüler diye,
öfkelenirsek de,

Milli hisler kimin de
Gönlünü hüzünlendirmiyor, gönülde
kir yok toz gibi.
Bu odada kendisini adeta
Çeboksar'da⁶⁶ hissediyor
Peder Huzangay⁶⁷.

Gönül yücelere atılmak istiyor
Umurumuzda değil bizim yeme-içme,
yemek-su yokmuş.
Sevdik biz bu patikayı,
Türküler büyük dünyaya çıktı
Aşçevlov⁶⁸.

1957

RÜZGÂR ESMİYOR — YAPRAK KIMILDAMIYOR

Acaba kendini nasıl bilirsin?

⁶⁶ Çeboksar: Çuvaşistan'ın başkenti.

⁶⁷ Peder Huzangay: Ünlü Çuvaş halk şairi.

⁶⁸ aşçevlov perevlok: yiyecek-içecek patikası (şairin notu).

Sözlerini her zaman geciktiriyorsun,
Gülümseyiveriyorsun da,
Gülümseyiveriyorsun da...
Uzağa uzanma, derler,
Sen sabah öfkelenme, derler,
Çıkmayan güneşine,
Çıkmayan güneşine.

Bir çıkar güneş, görünür,
İnanıyor gönül, bu gönül
Beklemekten vazgeçer mi ki
Beklemekten vazgeçer mi ki?
Kim girse de araya,
Yalnız ışık söner kırdı,
Biz yalnız ışıklar mıyız ki,
Biz yalnız ışıklar mıyız ki?

Rüzgâr esmiyor — yaprak kımıldamıyor,
Gönüller boş yere heyecanlanmıyor,
Kendin de hissediyorsundur,
Kendin de hissediyorsundur.
Seven sevgililer pişman olmaz,
Saf aşkları ölmez,
Kendin de söylersin aynısını,
Kendin de söylersin aynısını.

1957

* * *

Kaygılanır bazen gönül,
Bilmiyorum ne olduğunu;

Sadece sen teselli edersin,
Omuzlarıma koyup ellerini.

Teselli edersin, bütün dünyam
Arınır bulutlardan;
Daha değerli hiçbir şey de yok
Bana bu dakikalardan.

Hiçbir şey de değiştirmiyor
Ömrün şu saatini...
Beni yine gökyüzüne kaldırıyor
Senin saf aşkın.

1957

* * *

Tamamıyla şimdi uzun-uzun
Çift kuğuların yüzdüğü bu gölden;
Ben de giderdim bu yerlere bakıp,
Ben pişman olmam mı acaba, pişman olmam mı?

Ben de giderdim kayıklarda,
Kayıklarda yaz akşamlarında...
Yorulmaz mı elim, yorulmaz mı elim
Küreklerimi yalnız çekince?..

Göl kamışı gibi sararmaz mı
Kendi kuğum benim, kuğum?
Ondan ayrı talihim yarım benim,
Nasıl yolum rahat olsun?

Çift kuğuların hep beraber yüzdüğü,

Güzel göller yine var, derler.
Sözlerini bizim, ah, yazmamız için
Ak tüyler kalmış, ak tüyler.

1958

KAZAK DOSTLARA

Kazan isimli şehirden,
Ey yoldaşlar,
İdil ile Kama'dan⁶⁹
Ey yoldaşlar,
Tukay'ın yaşadığı yerlerden,
Binlerce eş dosttan
Size çok selam,
Size çok selam.

Cambul'u⁷⁰ unutmamış,
Ey yoldaşlar,
İhtiyarlar ve torunlardan,
Ey yoldaşlar,
Ünlü Altay Dağı'na⁷¹,
Binlerce çocuk dağa
Bizden çok selam,
Bizden çok selam.
Bizim hale gelince,
Ey yoldaşlar,
Kızlar sizde damatta,

---

⁶⁹ Kama: İdil Nehri'nin bir kolu.

⁷⁰ Cambul: SSCB'de Kazakistan Cumhuriyeti'nin güneyinde bulunan büyük kısmı çöl ve bozkırla kaplı olan ve ortasından Çu ırmağının geçtiği geniş bir yönetim bölgesinin merkezi olan kent.

⁷¹ Altay Dağları: Orta Asya'da konumu Kazakistan sınır bölgesi, Rusya (Sibirya), Moğolistan ve Çin'e kadar varan sıra dağlar.

Ey yoldaşlar,
Güzel, dostça dursunlar,
Güzel ocak kursunlar,
Söleyiniz selam,
Söleyiniz selam.

Yeşil çimen bozkırda,
Ey yoldaşlar,
Şimdi nereye baksan,
Ey yoldaşlar,
Çalışıyor bizim köylüler,
Hizmette yorulmazlar,
Söleyiniz selam,
Söleyiniz selam.

1959

* * *

Düzeni gider işin, sistemi gider,
Bazen de çıkarım çığırdan...
Senin türkülerine tutunup yükselirim,
Sen varken, memleketim, yıkılmam.

1959

* * *

Ben şairi alıp dönüyorum bizim
Moskova treninde⁷².
Çok kısa gibi de yolum benim,
Uzun gibi de.

---

⁷² Şair Ehmet Feyzi'yi Moskova'dan Kazan'a getirmekle ilgili. (şairin notu)

Kendi durumunun zorluğunu biliyor,
Kıymetsiz söz satma.
Merhameti sevmeyen bakış
Durur hep tetikte.

Hastaneden Kazan yoluna çıkınca
Çaktı gözde kıvılcım...
Söyler adeta kıvılcım: sen ölümden
Kurtul, çabucak kurtul...

Acaba niye tamamen zorlanarak bugün
Gitti tren, gitti...
Nereye, nereye yaklaşıyor acaba o?
Aydınlık, dünya aydınlık...

O elbette beni kendisinin dostu yaptı,
Yakın arkadaş yaptı.
Birden sorar gibi: uğurluyorsun
Nereye kadar?

Ben şairi alıp dönüyorum bizim
Moskova treninde.
Çok kısa gibi de yolum benim,
Uzun gibi de.

1959

* * *

Hoşça kal artık, ebediyen görsem de doymayacağım,
Ebediyen yürüsem de bıkmayacağım çayırım!

Gönül hissediyor: sende benim şöyle
Son kez, belki, oluşumu.

Hoşça kal artık, sessiz sedasız çalılıkta
Görünmeden akan çayım!
Senin ile benim kıvrımlı yollarımız
Birbirinden ayrılıyormuş ne için?

1959

* * *

Serçe de kendi ormanım demiş, —
Memleket gibi olsun sık orman,
Ayırmasın seni kaderin şu
Ormandaki evinden.

Endişesi de kolay geçiyor burada,
Ekmeği de yırtmıyor damağı;
Hangi yöne doğru yüz çevirsen de,
Sen mutlu hep, neşeli.

1959

GÖNLÜM LENİN İLE SÖYLEŞİYOR

Kazan şimdi, Kazan uyanmamış.
Yaprak yaprak ile fısıldaşıyor.
Yürüyorum şafakta Lenin meydanında,
Gönlüm Lenin ile söyleşiyor.

Bu çiçekler toprakta pek çok yetişir,
Serin rüzgârlar eğer değmese...

Fikirlerimi odaklayıp geleceğe,
Gönlüm Lenin ile söyleşiyor.

Bizim aşmamız gereken ah, yollar var,
Büyük işlere çağırıp memleket sesleniyor.
Yola şöyle çıkar önlerinden
Gönlüm Lenin ile söyleşiyor.

Yanmak için nasıl gelsin duygular,
Bugünkünü yürek sevmese?
Kazan şimdi, Kazan uyanmamış,
Gönlüm Lenin ile söyleşiyor.

1959

* * *

Her zaman şöyle biraz daha önce,
İlkbahar benim gönlümde daha erken gelir,
O benim gönül çiçeğini yeşertip hep,
Ilık rüzgârı ile kucaklayıp gelir.

Her zaman şöyle, biraz gecikip,
İlkbahar benim gönlümden gecikip gider.
O benim ömrümün, ömrümün bahçesini ebedî
Uğuldayıp durması için sulayıp gider.

1959

* * *

Farklı yerlere gidip uğradım
Sesini dinlemek için akıntının.

Komşumuza dikkatle bakıyorum,
Komşum benim duvarı yükseltiyor.

— Böyle olsa uygundur, — dedi o,
İş baltasını vurup kütüğe.
Kütükler getirip yıgdılar,
Böyle olsa uygundur, dediler.

Neden bu heyecan bizde — ben biliyorum...
Alnını o sildi yeni ile.
Yaprak uğulduyormuş — rüzgâr ile,
Sevgi büyüyormuş — memleket ile.

Ekinleri görmeden geçeyim mi —
Çavdarlara koyuyorum yanağımı.
Sıcağa bütün her şey sevinmiş,
Sıcak çarpıyor yerden — derinden.

Çıkıyorum dağa: beni his kaplıyor,
Yalnız bıkcıncaya kadar bakayım hiç olmazsa,
Dinliyorum şimdi, dinliyorum ezgilerini,
Burada çeşitli rüzgârlar karşılaşıyor.
Tek akıntıyı duyuyor kulağım:
— Talihli yıl, — der bu sessiz akıntı...

1959

İSKARPİNİM

Küllü-Kimi köyünden bizim
Kazan'a kadar seksen kilometre.
Şimdi hiçbir şey değil böyle mesafe,
Bir düşünsen, meşakkatli çağ olmuş.

Kazan'a iş düşse — akılda sıkıntı,
Bir ay önceden gör yol hazırlığını.
Atı at mı, yolluk azığını bul, —
Ağartmış o köylü saçlarını.

Yayalar! Onlar atlılardan
Önce davranmayı seviyor.
Ayağına giydiğinden başka şimdi
Torbasında — bir çift çarık.

Şu çarığın ile ağrıtmı
İnsanların ağrıyan başlarını:
Firma kızlarının gönlünde
Sadece «İskarpinim» bugün, «İskarpinim».

Manavdan dönen teyzeler de
Unuttular akşam yemeklerini...
Nerelerde kaybetmedi ki,
Ah, bu gençlik kendisinin iskarpinini?

Hepsi sabahleyin « İskarpinim» için gitti,
Takip etmek isteyip modayı;
Kahramanlarının izlerine bakıp,
Sadece bir şair kaldı köyde.

O gün akşam komşu Server ile ben
Gördüm türkü söyleyip kapı açtığını:
«Hürmet etsen, Sibiryaya zengini gibi
Fazla çatma bana kaşlarını...»

1959

* * *

Söylüyor benim komşum İbrahim:
Bulunur artık insan: dünya geniş...

Kendimizin köylüsü diye,
Başkan yaptık Şakir'i;
Haydi bir ayağa kaldırsın,
Çalışınca biz pek mutluyuz şimdi.

İnsanlarını tanır köyün,
Toprak ve suyu bilir gençlikten,
Küfretmesini biz toprağa küfrediyoruz,
Şu toprak bize ekmek yedirmiş...

Onu tek Şakir unutmaz...
Gönül bıktı çok çabuk Şakir'den,
Eski evini bozup dağıttı,
Ustaları kendisi çağırmış.

Ayıplık durum da yok aslında,
Evlatları çok çok...
Rahatça yaşayabilecek şekilde
Onarsan da artık eskisini.

Sevmedi eski ocağını,
Beğenmedi köy halkını...
Neden, Şakir, bizden yüz çevirdin?
Neden, Şakir, bizden kaçıyorsun?

Kütükler de var dibe çakılmış,

Kütükler de var çam ağacından.
Yok, dönmeye imkân vermiyor duvarı,
Rüzgâr esse de hangi taraftan...

Kolhozu o bizim inşa etse,
Anlatmaya vardı niyetim:
«Hemen şimdi halk adıyla»
Kuruyoruz sana evin en güzelini».

Kendine o yaptı en önce,
Göstermedi bize iyilik.

1959

* * *

Yağıyor yağmur, coşup yağıyor,
Merkezine yerin işleyip;
Merkezine yerin, ah, işleyip,
Beni keyiflendirip.

Ben, sen, köy, ben sen,
Ben, sen doğan günümden;
Ben doğmuşum sanki yağmurundan
Örtünen çam ağacı dibinden.

1959

BAŞKA BİR ŞEY DE GEREKMEZ

Doğup büyüdüğüm şu yerin güzelliğini
Değiştirmiyormuş hiçbir şeyin.

Başka bir şey de gerekmez,

Kendimin biçtiği otları
Tek bıkcıncaya kadar koklasam.
Bana sadece şöyle hissedilir mi ki
Bütün bolluğu acaba onun?
Başka bir şey de gerekmez,
Kendimin bulduğu pınarların
Yatıp içsem sularını.
Tepeleri de gök mavisi dalga-dalga,
O tepelerin sınırı nerede acaba?
Başka bir şey de gerekmez,
Dostların ben ömrüm boyunca
Hissetsem sıcak bakışını.

1959

* * *

«Görüp git, helâllik al...» —
Şöyle deyip eser rüzgârlar.
Öz oğlu, kendisinin çocuğu,
Anneciğim beni bağışlar.

Öğrencilik zamanında göndermiş
Hediyelerimi fakirler, —
Kendisi yoksulluk içinde büyümüş,
Anneciğim beni bağışlar.

Savaş yılları... Yok oldu
Binlerce Sabir⁷³, binlerce Rehimler⁷⁴.
Ben döndüm, döndüm inandırıp, —

⁷³ Mirza Ali Ekber Sabir: 1862-1911 yılları arasında yaşayan Türk dünyasının en ünlü hiciv şairlerinden birisidir ve Azerbaycan'da modern şiirin öncülerindendir.

⁷⁴ Gerey Rehim: 1941 yılında doğmuş Tatar Edebiyatı'nın son devir şairlerindendir.

Anneciğim beni bağışlar.

Eskiyen evin yerinde
Yıllar kemirir demiri...
Fakat parçalar kalsa gönülde? —
Hiçbir şey almaz parçayı.

1959

* * *

Acımasız diyorlar bana köyde,
Nereden geliyor böyle acımasızlık?
Biz, kadınlar, savaş yıllarında
Köy arasında yol kurduk.

Bu yol boyunca posta yürüten
Gıymran ağabey dönüyor rayondan⁷⁵...
Ah, bu savaş, kanlı bu savaş
Neden ilk beni ayırmış?

Ben ilk olarak tattım
Köyümüzde ölüm acısını...
Taşlar düştü benim elimden,
Tekrar aldım, acaba kim taşısın?

Eşarbımı çekip başımdan,
Dört çocuğumu kucaklayıp ağladım...
Sabahleyin tekrar taşlar yığıdım ben
Düşünüp hep yolun uzağını...

---

⁷⁵ rayon: 1.Sovyet düzeninde *rěspublika*, *kray* içinde coğrafi ve idari açıdan ayrılmış birim, bölge. 2. Mıntıka. 3. Saha.

At sürüsünü ardından verdiler,
Yok, görürsün, benden başkası...
Acımasız diyorlar bana köyde,
Ben kendim de Böri'lerin Esması.

Çocukların halini bilmek için
Dönüyordum hızlıca gidip kalabalıktan...
Yetim büyüdüm, ben dul yaşadım,
Beklenilecek dünya beklenmiş.

Yıllar beni zalim yaptılar...
Bir teselli etse hayat, olsa güçlü —
Şimdi şunu hissetmeye başladım —
Azalıp gidermiş zalimlik.

1959

AKIYOR ÇEŞME

Kendim su alırmışım,
Kendim avunurmuşum.
Bakıyorum, bakıyorum, hiç bulamıyorum,
Neden acaba yanıyormuşum?

Akıyor çeşme

Şırıl-şırıl,

Söylüyor çeşme:

Nasıl unuttur,

Nasıl unuttur...

Çeşmeler akıyormuş,
Yollarını buluyormuş.
Bakıyorum, bakıyorum, hiç bulamıyorum,

Gözlerim dalıyormuş.

Akıyor çeşme

Şırıl-şırıl,

Söylüyor çeşme:

Nasıl unuttur,

Nasıl unuttur...

Yollara çıkıyormuşum,

Düşüncelere dalıyormuşum.

Bakıyorum, bakıyorum, hiç bulamıyorum,

Uzakta sismiş.

Akıyor çeşme

Şırıl-şırıl,

Söylüyor çeşme:

Nasıl unuttur,

Nasıl unuttur...

1959

* * *

Bizim yürüdüğümüz düzlükler uzakta

Kaybolur, kaybolur, kaybolur...

Söyleme, gerekmez, hepsi de

Gönülde, gönülde, gönülde.

Sazlığın uğultusunu işitiyorum

Gölün de, gölün de, gölün de.

Söyleme, gerekmez, hepsi de

Gönülde, gönülde, gönülde.

Gençlik o ömründe biricik

Herkesin de, herkesin de, herkesin de.

Söyleme, gerekmez, hepsi de
Gönülde, gönülde, gönülde.

1959

GAZİM'İN TEPESİNDE

Karışıyor uzak olan düşüncelerim:
Sen yaz şimdi onu, yaz şimdi...
Sadece huzursuz gönül olurmuş diye
Söylüyordu halk Gazim'i.

Emekçi, âdet olduğu üzere,
Komşusuna önce göz atmış:
— Uyan, haydi! — Gazim uyanmış.
— Haydi, kalk! — Gazim kalkmış...

Şöyle binalar kurunca,
Ayda bir kez olsa da,
Evlerine dönüyor ustalar.
Girmek için hamama.

At rastlasa yolda, diğerleri
Uzanmışlar çabucak kızağa.
Gazim yandan yayan yürümüş,
Evdeymiş o bir tahmini sürede.

Hamama ulaştıkları kış yolundan sonra,
Bedeni de temiz onun, temiz — ruhu.
Pazara kadar saklayıvermemiş
Uzun süre saklasa da parayı.

Gönül her zaman teselli için çalışır,
Gönül her zaman nedense heyecanlanır:
Pazarlarda atını değiş-tokuş yaptı,
İlave vermeden — başa baş.

Aynı evini aynı yerde
Her nasılsa kurdu taşıyıp.
Eşi de heyecanlanan yüreğini
Anlayıp yanına gelmiyordu onun.

Kim yaşamış dünyada hayalsiz?
İşitmişler kendisinin dilinden:
«Köy zenginine, elbette, nispet yapıp,
Yapsaydın işte değirmen!»

İç savaş⁷⁶, açlık...
Talih denen şey — elbette gelecekte.
Sağlığına kavuşmaya başlayınca, gürbüzleşince,
Hayaller kurmaya izin verdi.

Orman, orman, Mari ormanı...
Sadece Mari için büyür mü?
Gazim şimdi günde ikişer kez
Koştı çıkıp, atı yoruldu.

At yorulsa — at için düzlük var,
Düzlük sanki atın heybesi...
Kendi kesti, kendi taşıdı,
Dayanırlar dostlar borana.

---

⁷⁶ Sovyet Devrimi'nden sonra süren iç savaş.

Hasta düşerse, eğer hastalansa?..
İşsiz yaşamaz, gider sürünüp.
Değirmene yer seçti
Zengine ait olandan biraz üst tarafta.

Karnı tok olsa — bu yeter,
Daha az alır kürek ununu da;
Sadece dönsün değirmen,
Görünüp dursun yüksek yerde.

Çok eksiksiz çalıştı...
İş durunca gelip şafta,
Değirmenin şaftını koymaya
İmece ile halk razı oluyor...

Ondan itibaren pek çok rüzgâr esti,
Türlü yerlere rüzgârlar yön değiştirdi...
Bugün de olsa Gazim memleket ile,
O — eski zamandaki bir ihtiyar, pek eski.

Ölünce o penceresinden
Değirmene bakmış:
«Yok, yaramıyor size durmak...»
Kanatlar da sanki anlamış...

Rüzgârlar oynuyor Gazim tepesinde
Her zaman çağırdı bu tepe Gazim'i.
Şurada yürüyorum ben de ara sıra,
Gönül özlüyor fazlasıyla yaz şimdi...

1959

TARTAR⁷⁷

Ben durursam — duruyor, çavdarlardan
Tekrar sesi geliyor tartarın.
Her şeye kendimce bakıyorum,
Bir şairiyim ben de tatarın.

Aynı çemberde her zaman döndü ömür,
Bir çemberde şundan ötürü — bütün kaygım.
Tar-tar, der o, küçümseyip hatırlatıyor
Patikamın benim darlığını.

Belki, dardır, fakat çiğnenmemiş...
Aralıksız kim haksız yere suçluyor?
Ben mutluyum — yalnızca şu patikadan
Girsem şiir dünyama.

1959

SONBAHAR ORMANINDA

Sonbahar gününde güneş seyrek bakıyor,
Bizi artık seyrek ısıtıyor.
Hepsini hissediyor yürek, hepsini anlıyor,
Ömür geçiyor bizim, yıl geçiyor.

Sonbahar gününde güneş seyrek bakıyor,
Daha güneşli yere doğru yöneliyorum.
İhtiyar kemiğe şimdi bu da yarıyor,
Uzun süre ısınmak imkânsız zaten.

---

⁷⁷ tartar: Otların arasında yaşayan, kahverengi renginde, dar gövdeli, ufakça, hızlı hareket eden bir kuş.

Sonbahar gününde güneş seyrek bakıyor,
Şiir yazıyorum, yazıyorum öfkelenip.
Ben de yürüyorum, güneşten hiç mahrum olmadan
O çam ağacı dibinden bu çam dibine.

GENÇ POSTACI

Genç postacı Kasıymcan,
Var kendi yeri, kendi işi;
Bizim yaşadığımız yerlerde
Tanıyor onu çoğu.

Her ayda bir günü var,
Haddinden çok da önemli.
Cevabı mühim olsa da,
Bu günü o sevdi.

O gün o tâ şafak vakti
Yola çıkar, elbette.
Hayran kalıyor Kasıymcan
Bizim büyük devlete...

Duraklarmış kimlerde?
Sokakların hangisinde?
Belki altı köyün
Emekli maaşı — Kasıym'da.

Al öğretmen Vafa'yı,
Köyün o tarihi —
Gelir esrarlı şu yola

Baktıkça bakası gelir.

Görmüş senekçilerini⁷⁸,
Kalmış birçok yabadan...
Gözündeki hüznün
Türlü-türlü sebepten.

Birçok nesil gençliği
Kendi devrine götürmüş.
Ah-ah, zor imiş o
Hepsi susunca aniden...

Uzaktan ver selamını,
Layık insan saygıya.
Kasıymcan niçin
Bu yolda yürümesin ki?

Girer ardından evine
Akuşirka Sara'nın.
— Getirdin mi, — der o, —
Pek çok çocuğun sevabını.

Sen de, oğlum, Kasıymcan,
Bilmeden yaşıyorsan, bil bugün:
Doğdun benim elimde,
Ben bağladım göbeğini...

Bekle gündüzünü, gecesini bekle...
Bahar yolları, sisleri...

---

⁷⁸ senekçi: 1.Yabayla çalışan, harmancı. 2. Sovyet devriminden sonraki iç savaşta İdil-Ural bölgesindeki direnişçilerin genel adı.

Bu ellerde kızcağızlar,
Yeni güzeller doğmuşlar.

Övünür, o: çocuklar
Daha çok doğuyor bahar ile...
Çirkinleri hiç yok,
Ölenleri az biliyorum...

Uzaktan ver selamını,
Layık insan saygıya.
Kasıymcan niçin
Bu yolda yürümesin ki?

Ona çok keyifli,
Gülüp kapı açsalar.
Helalmiş, kıymetli
Alın teri akçeler.

Ah Kasıymcan, Kasıymcan,
Can kulağıyla dinle memleketi:
Köylerini geçinceye kadar
Dönüşürsün bir şaire.

Tenha memleketlere girer o —
Dul memleketlere girer o.

Ah Kasıymcan, Kasıymcan,
Yolun senin ak taştan...
Senin yaşadığın bu memleketler
Büyük savaşa katılmış.

Uzaktan ver selamını,
Onlar layık saygıya.
Kasıymcan niçin
Bu yolda yürümesin ki?

1959

RÜZGÂR ÇİÇEKLERİ

Ekinlerin yetiştiği, ben tarlada yürüyorum,
Vadilere gönlüm tutuldu.
Uzun, sarı rüzgâr çiçekleri
Bekleyip duruyor gibi rüzgârı.

Dünya üzerinden az mı rüzgâr geçti,
Az mı döndü hortumlar...
Oturuyor esrarengiz rüzgâr çiçekleri,
Korkuyorum nedense yaklaşmaya...

Çingiraklar, sarı çingiraklar
Hissediyorlar da fırtına çıkacağını,
Haber verip, uyandırıyorlar gibi
Bu huzursuz yerin oğullarını.

Yok kopmasın tekrar savaş...
Çingiraklar niye çalmalı?
Halk hazırlanıyor, kaçınıcı kez hazırlanıyor
Dikkatlice bir yaşayıp bakmak için.

1959

* * *

Kürkçüler geçiyor sokaktan,
Ah, güzel son akşamlarını...
İdil'den uzakta yaşıyor,
İdil'den uzakta yaşıyor
Ünü Yeni Biste'nin.

Brüssel⁷⁹ giyip denedi,
Börkü de börkü, börkü...
Kürkçüler kürkler seçiyorlar,
Kürkçüler kürkler seçiyorlar,
Kendileri — memleketin kürkü.

Kürkleri dersen kürkleri,
Ne kadar deniz aşmadı?
Şimdi dünyanın yarısı,
Şimdi dünyanın yarısı
Tanıyor Yeni Biste'yi.

Kürkçüler küçük mantolar dikiyorlar,
Ne yetsin sıcak mantoya!
Kürkçüler düşünüyorlar, muhtemelen,
Kürkçüler düşünüyorlar, muhtemelen,
Dünyayı ısıtmak için.

Kürkçüler geçiyor sokaktan,
Ah, güzel son akşamlarını...
İdil'den uzakta yaşıyor,
İdilden uzakta yaşıyor,

---

⁷⁹ Brüssel'deki en iyi kürkü.

Ünü Yeni Biste'nin.

1959

ETNE⁸⁰ SOKAĞINDA

Bazılarının göğüslerini savaş
Şan nişanı ile süsledi.
Bazılarını toprak kapladı, fakat
Aydınlatıyor yeryüzünü yüzleri.

Bazılarının ömrü ile savaş...
Değmiyoruz, boş ver, eski yaraya.
Şimdi günler daha farklı doğuyor,
Daha farklı gülümseyip doğuyor.

Ben bu yıl da hasat bayramına
Etne'mize döndüm Kazan'dan.
Benim rastladığım dürüst savaşçılar
İkisi de onların paltolu,

İkisi de, yeni doğmuş gibi,
Çıkıp geliyor askerlik şubesinden —
Onların da göğsüne memleketim,
Son olsa da nişan takmış.

Siz bilseydiniz mutluluklarını,
On dört yıllık sevinç ne kadar!
Geçen savaş ile bugün
Koparmış onlar hesap-kitabı.

---

⁸⁰ Etne: Tataristan'da Baltasin rayonuna bağlı bir köy.

«Almanya'yı yendiği için» madalya —
Yüreğini sunmaz asker kalabalığına;
Sen ver onun kendisine gereklisin,
Çınlayıp girsin onun türküsüne.

İhtiyar annesi dokunup bakar,
Çocukları bakar bıkcıncaya kadar...
Madalyasının iki tarafında da
Memleketinin oynuyor güneşi.

Arabaya atlayıp bindi onlar,
Karşılama gerek bayramı.
Rüzgâr kabarttı palto eteklerini,
Uçan kuşa dönüştü onlar.

Sınırdan alıp döndüğü kaygıları var
On kuşağa etki edecek şekilde.
Bir güç de yok onların ruhunu toprakta
Kul etmek için, esir etmek için.

Memleketim, her şeyden üstün
İnsan denen ulu varlığın var.
İnsanlara yaklaştıkça,
Daha güzelmiş kanunlar.

1959

BİR GURURLANMA HİSSİ

Bir gururlanma hissi uyanıyor bende,
Gönülden hücum edip yanıyor yüzlerde.
Söyledim onu dünyadaki
Bütün-bütün parlamentolarda.

Gerek olsa, dünya haritasından
Kırk ülkeyi arayıp bulurum.
Benim yaşadığım Tataristan işte,
Gör, nerelere alıp götürüyor malını...

Gaz yağı da yok, gündüzden o
Kesip koyuyordu çirasını.
Kim yorumlamıştı petrol yükleyip
Okyanuslara onun çıkacağını?!

Deri kaplıydı onun penceresi,
Kapatıyor, yakıyordu samanını.
Şimdi ona dünya pazarında
Büyük devletler veriyor selamını.

Temellerini uzun yapıp kuruyor
Yeni Küba, Yeni Vietnam.
Ayağa kalkıyor bütün bir Afrika —
Hor görülmüş, açlıktan bunalmış.

Tataristan gelişti, kendisi yardım ediyor
O eski kolonilere...
İşim de bu benim: türkü söyleyerek götürmek
Halkların ününü yıllara.

Bir gururlanma hissi uyanıyor bende,
İçten hücum edip yanıyor yüzlerde.
Söyledim onu dünyadaki
Bütün-bütün parlamentolarda.

1960

* * *

Sokakların Zey'e⁸¹ kadar ulaşıyor,
Çiçekler yetişiyor her bir taşında,
Elmet⁸², Elmet, gençlik memleketisin,
Uğuldayıp girdin bizim yüzyıla.

Büyüdün güzel Zey boyunda,
Sağlam yaslanıp dağların ensesine,
Elmet, Elmet, doğduğum şehrimsin sen,
İnsanlarını bütün ülkeler tanır.

Evlerinde büyük, katlı-katlı,
Etrafın nasıl ışıldamış!
Elmet, Elmet, ünlü şehrimsin sen,
Seninle ilerliyor Baküler⁸³.

1960

* * *

Seçtiler şehir meclisine,
Coşturuyor gün boyu Kazan'ım.
Şimdi ben bu Kazan'ımın
Bir sahibi olarak yazıyorum.

Çatılarına durup-durup bakıyorum
Her bir evin, her bir meskenin;
Lenin bölgesinin sınırlarından

---

⁸¹ Zey: Tataristan'ın Zey rayonunda bir nehir.

⁸² Elmet: Tataristan'da petrol ve doğal gazın çıkarıldığı şehirlerden birsidir.

⁸³ Bakü: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alan başkenti ve Kafkas'ın en büyük şehridir.

Görüyorum bizim Sibiryaya yolunu.

Tanış olmayan sokakları arıyorum,
Fırtınalı gece, zar zor göz açıyorum;
Beklenmedik bir şekilde bazen «Kutuy» ile,
«Musa Celil» ile karşılaşıyorum...

Tekrar gidiyorum, yeni inşa edilmiş evden
Sevinip aydınlık düşüyor ak kara.
Çabuk-çabuk kaldırsaydın
Bodrumlardan üstteki katlara.

Birilerine yardımını düşünüp,
Seviniyorsun sabahleyin sen işte:
Aydınlık iniyor, küçük bir aydınlık
Sızıp giriyor şurada şiirime.

1960

* * *

Yürüyorum geceki sokaklarda,
Gönlü kim hüznlendiriyor,
Gönlü kim hüznlendiriyor?
Hiçbir şey yapmadan,
Yürekçiğim benim susmuyor,
Bütün sokaklar sussa da,
Bütün sokaklar sussa da.

Yürüyorum geceki sokaklarda,
Yıldızları görsene,
Yıldızları görsene.

Sevgi kışın da solmuyor,
Yüreğimde alev sönmüyor,
Gökte yıldız sönse de,
Gökte yıldız sönse de.

Yürüyorum geceki sokaklarda
Karlar yağıp dursa da,
Pencereler donsa da.
Bana elbette, dostlar, şu yetiyor —
Yürekçiğimi dertlendiriyor
Azıcık ateş olsa da,
Azıcık ateş olsa da.

1960

HEYRULLA

Yalanları biraz sever,
Hile yapar biraz Heyrulla...
Yok, zararlı birisi değil o,
İşte — güven, yolda — ayrılma.

Heyrulla'nın kendisinin evi var,
Eğilip gir — evi alçacak.
Küçük fırın, ekmek sığmasa,
Patatesleri yine de yuvarla.

Hüneri var bunlar üstüne:
Girince de pek çok hasır tezgâhı...
Evi dolu kızlar, kızlara
Var da kurallar — onun buyurduğu.

Dürüst müdür, bilmiyorum, Heyrulla
O söylediği sözleri hesaba katmıyor:
Evlence o, sanki, eşini
Alıp dönmüş dürüp hasıra.

Çarığı geçse pazarda —
Her kapıda duraklıyor Heyrulla.
Sesi çınlatır bütün sokağı,
O gün o tükürür kaygıyla.

Böyle zamanda konuşur sen onu,
Delikanlılara zaman gereksiz mi?
Hiçbir yere de gitmiyor hepsi bir
Bize der soğuk patates.

— Savaş meydanında, — der, —rastladım
Lahananın böyle yaprağına... —
Anlatıyor şu bir yaprak altında
Yüzlerce askerin kaçıp uzandığını.

— Bir ara, — der, — bahçemin arkasına
Düşmüştü bu güneş...—
Çok soruştursan, duruyor konuşmadan,
Konuşturmak zor bir kez susunca.

— Biz çıkardık onu yukarı,
Her ev boyunca saman yığdık,
Her tarafından aniden aldık da
Kendi yerine koyduk bastırıp.

Benim hiç akılda kalmamış,

Hatırlamıyorum onun at koştuğunu...
Atsız olduğu için genişçe
Vermiş ona Tanrı yelkenli gemiyi.

Çalmadı, başkalarının da
Hiç sevmiyordu çalmasını.
Sadece ormandan o boş çıkmadı,
Girse — karıştırıyor sık ormanı.

Kırılmıştır, belki, ıhlamurlar:
«Heyrulla'nın eli bükülsün...»
On kilometreden sürüyüp dönmüş o
Arkasında ıhlamur ağacı kabuğunu.

Bir defasında o yemiş —ormanın
Bekçileri onu yakalamış.
—Alıp git, — demişler, — şu köye...
Fakat Heyrulla ayakta zar zor durmuş.

—Götürünüz, — diye yere vurmuş o, —
Çarıklık hepsi, ekmeğe... —
Değiş-tokuş edip götürüp bakmışlar,
Kabul etmişler bölüp ikiye —

Yok, öyle de, sanki, olmamış.
— Al, ıhlamuru, işte al, Heyrulla... —
Hafifleştirmiş Heyrul bohçayı,
Toz oynuyormuş, ah, yolda...

Günü kaygılı, görüp duruyorsun
Ucunu başa zorlukla bağladığını.

Kolaylaşıyor gibi hayatı
Katsa bazen biraz yalanını.

Çarıktan nihayet sıcak az,
Sergiledi, yürüdü kendisi giyip de...
Güneşi o kıştan özlüyor,
Tutardı hep yüksekte.

Otuzuncu yılda kolhozlar
Heyrulla'ya açtı kucagını...
Kolhoz bile bile ona hak verdi
Saklaması için kendisinin bezelyesini.

Bezelyeyi o şimdi yaymadı,
Güneşe uzun süre bakamadığından,
Düşmez inşallah der gibi,
Bakıp yattı barakadan.

1960

* * *

Kimler yok bu mecliste:
Çağırırverince herkes de gelir,
Çağırmadan da dostu dost bulur.
Ömür boyu toprak süren insanlar burada,
Toprağın kaygısını anlamış ustalar.

Kimler yok bu mecliste:
Israr etmeni biz elbette beklemiyoruz,
Gönül hoş olsun diye davet ediver.
Ömür boyu bina inşa eden insanlar burada,

Köyde meşhur olan ustalar.

Kimler yok bu mecliste:

Yoldan yorulup dönen şoförlerin

Kadehine, haydi, koy bal rakısı.

Firmalardan çıkan kızlar burada,

Memleketi sevindiren ustalar.

1960

NE ANLATIYOR ORMAN?

Sabahleyin gitsen — gamsız, kedersiz o;

Yaprakları ipek gibi, saf nurdan...

Beşik türküsünü söyleyip, kulağıma

Ne anlatıyor orman? Ne anlatıyor orman?

Gündüz girsen — uğulduyor gururlanıp.

Sesi gürleyip artıyor kökten.

Masalların dili ile bana

Ne anlatıyor orman? Ne anlatıyor orman?

Akşam gelsen — o kaygılarını yığıyor,

Uyuyup dinleniyor gibi yorgunluktan...

Evvelki bir hatıra teslim olup,

Ne anlatıyor orman? Ne anlatıyor orman?

1960

ÇÖREKLER ARIYORUM

Ne koyayım acaba anneciğime ben —

Onu, derim, pek çok sevindiren?

Mektup sonunda söyleyiverir:

Unutma, oğlum, erekleri...

Pek yaşlandı, dişleri de dökülmüş,
Kulağı da onun artık daha hassas...
Neden şimdi burada istememek
Birer lezzetli şey, daha yumuşak?

İnsanlardan bana pek faydasız,
Sana bakmış tabii ki o, giyindirmiş.
Fazla kopup, sanki, yemek olarak
erekler gönder, erekler?!

Çok uzaktan zaten görüp duruyorum
oreği çayda ıslattığını.
Düşünüyor mu: avdar, buğday yetişen
Tarlalarda uzun yol geçtiğini?

Bu dünyada ben ancak şu,
Ben ancak şu onun ezgisini bilmişim.
Boran mı o, yağmur mu o dışarıda —
erekler arıyorum, erekler...

1960

* * *

*Nekıy İsenbet'e*⁸⁴

Gerekli yerde, çok gerekli yerde
Konuşalım halk hakkında.
İsenbet'e gelsek, halkın o

---

⁸⁴ Nekıy İsenbet: 1899-1992 yılları arasında yaşamış Tataristan milli yazarı, tanınmış tiyatrocu, şair, nesir yazarı ve âlim.

Masalından sanki ayağa kalktı.

Her köye varıp, türküsünü almış,
Atasözlerini, çeşitli fıkraları.
Tam vaktinde ve fazlasıyla
O geri çevirip verdi borcunu.

1960

* * *

Bütün dünyasıyla ünlü kişi
Muzip edip Taşek Yaroslav⁸⁵.
Yazıyor türlü ülkelerin âlimleri
Hizmetlerini ona ithaf edip.

Öğreniyorlar yolunu, yol — dolambaç,
Nerede, kimden, nasıl öğrenmeli?
Bögilme bir kenarda... Fırtınalarda
Her zaman merkezde olan Bögilme...

Fırtınalarda, yok, yolunu kaybetmemiş,
Hürriyete âşık olan Gaşıklar
Çek yerinden Bögilmeye kadar
Hürriyeti arayıp aceleyle.

Tatar'ını da bulduğu olurdu,
Tatar'ı da yakın gönüle...
Çabalamadan seçip, bir Çek oğlunu
Komutanı yapmış Bögilme.

---

⁸⁵ Taşek Yaroslav: I. Yaroslav, Kiev Büyük Knezi.

Hürriyetin anahtarlarını tutup,
Rus dilinde, Çekçe seslenip,
Bögilme'nin sokakları boyunca
Yürüyor gibi her zaman Yaroslav.

1960—1974

JEAN-RICHARD BLOCH⁸⁶

Hareket etti memleketine
Yağmadan bulut...
Kazan'da Paris'i özleyiyor
Jean-Richard Bloch.

Karıştı ülkeler, savaşa
Gönül duçar olup,
Kazan'da Tukay kulübü,
Jean-Richard Bloch.

Isınıp şurada çay içer,
Dinlenir konaklayıp;
Dostlara gönlünü açar
Jean-Richard Bloch.

Geçti büyük savaş, aktı su
Sahil fazlasıyla dolup.
Geçti dünyadan sıkılıp
Jean-Richard Bloch.

Yok toprakta sakinlik, kendin

---

⁸⁶ Jan-Rişar Blok: Fransız yazarı, II. Dünya Savaşı yıllarında Kazan'da bulundu 1960 — 1974 (şairin notu)

Yanmadan durup;
Yan, öldüm artık deme, yan,
Jean-Richard Bloch.

1960—1974

* * *

M. Celil ile F. Kerim'e

Yüksektesiniz siz, orada yükselmek için
Çok fazla gayret gerek, güç gerek...
Sizin hayatınızı ben kıskanıyorum şimdi,
Gün geçtikçe daha güçlü kıskanıyorum.

Şair olarak, asker olarak kıskanıyorum,
Bizim ellerimiz beraber ateş açmış...
Ayrılmadan, yan, sönmeden yan imiş,
Beraberce yan imiş — durmaksızın!

1961

* * *

Saklamıyorum hiç de:
Bulutlar üstte
Toplanıp dursa,
Koyulaşıp dursa,
Tik tak edip burada,
Sen benim aklıma
Geliyorsun, Musa,
Geliyorsun, Musa.

Saklamıyorum hiç de:
Baharın sessiz akşamında

Moskova tarafından
Trenler geçse,
Tik tak edip burada
Sen benim aklıma
Geliyorsun, Musa,
Geliyorsun, Musa.

Saklamıyorum hiç de:
Göze yaş dolsa,
Gönül bazen
Çok kaygılansa,
Tik tak edip burada
Sen benim aklıma
Geliyorsun, Musa,
Geliyorsun, Musa.

Saklamıyorum hiç de:
Gülümseyerek güneş doğsa,
Odama gençlik
Dostlarım toplansa,
Tik tak edip burada
Sen benim aklıma,
Geliyorsun, Musa
Geliyorsun, Musa.

1960

TUKAY HEYKELİ ÖNÜNDE

Sana başka nerede rastlasın?
Yalnızca burada, yalnızca burada...
Sözünü sen söyledin uzun zaman önce,

Doğru söyledin, ister katıl, ister katılma.

Kazan'ın sen ortasında ayakta durdun,
Bolak'ı⁸⁷ aşarak hemen yanında«Bulgar»ın;
En zor zaman sınavlarını
Senden uzakta geçirdi kaygılarını.

Hayatta bin yanıp, şiirde bir kez
Yanmışsın, türlü zamanların var,
Yarım asırlık ara mı suçlu —
Heykelde az senin benzerliklerin.

Halka sen doğru yolu gösterdin,
Tarihini de birlikte yazdın;
Senin kalemin önce yüceltti
Ortaklığını bizim hayatın.

Senden sonra şiir denizinde
Çokça rastlıyor şimdi sığ dünyalar;
Senin o zamanda açık gördüğünü de
Görmüyor bugün bazı şairler.

Artık şimdi çeşitli tartışmaların
Yıllar kendisi değiştiriyor sonucunu.
Biz her zaman da şu Rusya ile,
Bize neden farklı yollar yine!

Sana başka nerede rastlasın?
Yalnızca burada, yalnızca burada...
Sözünü sen söyledin uzun zaman önce,

---

⁸⁷ Bolak: Kazan şehrinin ortasından akan küçük derenin adı.

Doğru söyledin, ister katıl, ister katılma.

1960

«ŞÜRELİ»⁸⁸

Şu bizim bildiğimiz Kırıl原因ından
Çıkıp gitti, gitti «Şürelî».
Yol çıkını? Fakat gereksiz yük neden? —
Ancak sağ olsun yüreği.

Yüreğinde halk hasreti onun,
Ebedî ölmeden duran saf kaygılar;
O saf hasretler yıllar ve çağların
Kaynar ruhunu aşarak akmışlar.

Şiiri derin, ruhu derin,
Acaba şimdi şuna göre mi,
Çok yaşayan emektarlar ile
Bütün dünyayı geziyor «Şürelî».

«Şürelî»ye denk olmak istiyorsan,
Sanatta nasıl zirve olduğunu bil;
Işık Kırıl原因ı'dan Kanada'ya kadar,
Kanada'nın aydınlat ormanını.

1960

* * *

Cumhuriyetim benim, Tataristan,
Sen kardeşsin — bize hürmette bulunan;
Toprağına Lenin eli ile

---

⁸⁸ Şürelî: Abdullah Tukay'ın ünlü bir şiiri.

Ebedî yaşam gücü yerleştirilmiş.

Cumhuriyetim benim, Tataristan,
Çocukların milyon yıl yaşasın;
Her zaman hayırlı-dualı
Asıl memleketimsin sen, benim memleketimsin sen.

İdil'in ben güçlü gönül sesini
İşitirim yüksek Oslan dağından;
Bize de büyük yolda kendimiz gibi
Dürüst, cesur dostlar bulunmuş.

Cumhuriyetim benim, Tataristan,
Lenin seni şafağa baktırmış;
Rüzgârlarına kadar içe ferahlık verir,
Esseler de hangi taraftan.

1960

DAHA ÇOK GÖR SEN, GÖNLÜM...

Önceden kurduğum planlarım da var,
Otur da yaz, dizeye dök sadece.
Başka bir şey arıyor ne var ki gönül,
İkinci bir şiiri özlüyor.

Neyin yetmeyeceğini sezerim ancak,
Hissediyorum, gönlüm cefa çekiyor;
Düşüncelerimin ben en gereklisini
Söylememişim gibi halkıma.

Neksarov⁸⁹ ve Tukay kalemine
Nasip olmayan büyük mutluluğu
Memleketimin her doğan güneşi bana
Getirmek için acele etti.

Şu halk, şu memleketin karşısında
Aklanmak için ben haklı mıyım acaba?
Daha çok gör sen, gönlüm, daha çok sev,
Daha çok yay, gönlüm, aydınlığını.

1960

* * *

*Hesen Tufan'a*⁹⁰

Ak saçlarını onun sen sayma,
Pasaportundan yaşına bakma.
Âşık bizim bu hayata o,
Âşık hatta yeşil siyaha.

Ekimde papatyayı özlüyor,
Daha çok özlüyor, belki, inci çiçeğini...
Görmeden geçirdiği yıllar için de diyerek,
Tekrarlıyorlar söğütler alkışı...

Yaban güllerini okşayıp-okşayıp geçiyor,
Okşayıp geçiyor her bir kar topu çiçeğini.
Hemen, çabucak dili açılsın diye,
Konuşturuyor gibi çocuğunu...

Ateş yakıyor üstüne hatta eğiliyor,

---

⁸⁹ Neksarov (Nikolay Alekseyeviç Neksarov): 1821-1877 yılları arasında yaşamış Rus şair.

⁹⁰ Hesen Tufan: 1900-1981 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın ünlü şairlerindendir.

Tam gözüne giriyor ateşin o;
İşte şimdi ateşe düşer gibi,
Yanar gibi, patlatır ödünü o.

Hepsi burada gibi,
Ah, karıştırıyor ateşi, karıştırıyor...
Çocuklar gibi kendisi, ah seviniyor:
Geleceğe yazılmış mektup gidiyor...

1961

* * *

Çıkıyorum Arça⁹¹ meydanlarına,
Yollar gidiyor Arça'ya...
Yüreğim, beni de şu yere
Kendin ile alsana.

Çıkıyorum Arça meydanlarına,
Kuşlar uçuyor Arça'ya...
Kuşlar uçuyor, canları sıkılıyor,
Kalmıyorum taşlar yağsa da.

1961

GÜZELLİĞİSİN SEN DÜNYAMIN

Hepsinden önce genç oldum,
Hepsinden önce heyecanlandım.
Adeta — taşkınım,
taşkınım.
Gördüm de — tutuştum,
Güldün de — kıskandım,

---

⁹¹ Arça: Tataristan'da bir rayondur.

Önünde açığa çıktım,
açığa çıktım.
Özlenilen zamanda yaz,
Sen türlü konularda yaz,
Sözlerini mektuba yaz,
mektuba yaz.
Bulut yok ufukta,
Yanıyorum, ah, ateşte,
Günlerim tamamen bulutsuz,
tamamen bulutsuz.
Kaç kere uyandım,
Kaç kere efkârlandım,
Günde on kez yandım,
on kez yandım.
Sevgili desem, çok erken,
Nazlısın sen, çok nazlı,
Güzelliğisin sen dünyamın,
dünyamın.

1961

* * *

Burada da yazmazsan: çalılar
Çiyelerini üstüne püskürtsün...
Tıkanıp kalsan, kuşcağızlar söylüyorlar
Şiirin en gerekli bir yerini.

Burada da yazmazsan: al da yaz,
Çevremde saçılmış kuş tüyleri...
Memleket rüzgârları bağlanıyor,
Çiçekler ardımdan kalmazlar.

Burada da yazmazsan: sihirli güç
Fıskırır, durakladığı olur mu;
Yerinden dibine bağlanmış
Benim içtiğim çeşmenin oluğu.

Burada da yazmazsan: insanlar,
Ümidini kırma, canım dostum, deyip tokalaşıyorlar.
Bana elbette her şey bu yerde
Yaşamak için, yazmak için yardım ediyor.

1961

İNGİLTERE'YE GİDİP DÖN SEN...

«Kitapların birbiri ardınca çıkıyor,
Ona sadece yeter zenginliğin:
İngiltere'ye gidip dön sen, diyorlar,
Memleketine bak Byron'un⁹²...»

İyi olurdu bir yolculuk yapsan,
Sadece haziran elbette şimdi, dostlarım;
Korkuyorum burada görmeden kalırım diye
Çavdarların, ah, başaklandığını.

Memlekete bağlı bir hüzün
Güçleniyor bahar ile tekrardan;
Hasat bayramını bekleyen koşu atı gibi,
Ben tamamen kesilirim iştahtan.

«Söyledin söz: ne biçim bir koşu atısın sen,

---

⁹² Lord Byron: (George Gordon Byron) 1788-1824 yılları arasında yaşamış, dünya çapında tanınan İngiliz şair.

İhtiyarlamışsın, işin de ahmakça»
Köylünün şu «sersem» atı
Pek uzaktan bazen elden kaçıyor.

1961

* * *

Yorulunca, bazen bir köşeye doğru giderim,
Benim canım biraz nefes alsın derim...
Büyük denizin — halk yaşamının
İşitip duruyorum gerçi sesini ben.

Sahile çarpmasından fark ediyorum
Dalgaların büyüklerini, küçüklerini;
Hepsini duyuyorum, hepsi geçip gidiyor
Kapının duvarlarını aşarak.

Olmuyormuş ruhu kapatarak koyup,
Başucunda sessiz ay batsın...
Binlerce sıkıntılı olan şu hayatım çabukça
Kucağına alsın, kaynatsın.

1961

MOYKA'DA

Moyka'da bulunan sonuncu evine⁹³
Getirmişler onu düellodan...
Şubat ayı dışarıda karı uçuşturmuş,
Öfkelenmiş halk, kızıp bağırılmış...

---

⁹³ Moyka'da bulunan ev: Puşkin'in yaşadığı ev (şairin notu)

Jukovskiy⁹⁴ yan tarafında yaşamış,
Her gün, her gece birlikte, gönlü geniş.
Halini onun halk bilsin diye,
Kendisi yazıp asmış bir bildiri.

Duvara, eski saate
Bakıp durmuş kaygılı olarak çok vakit.
Puşkin ölmüş... Şurada saati
Yavaşça koymuş durdurup.

Göndermek istiyor saati,
Toplanmış gibidir kederler onda;
Nerede ulaşmak sahibi ardından —
O ikinci artık zamanda.

1961

* * *

Kaçıp türlü sıkıntılardan
Ben kilisesini arıyorum Çita'nın⁹⁵...
Dekabristler⁹⁶ kilisesine vardım,
Neyi acaba bana yabancı onun?

Mescit gibi temiz yeşil kilise...
Başlığımı koyup kilisede
Ayakta duruyorum, durdukça hissediyorum
Dekabristlerin soluğunu ensemblede.

---

⁹⁴ Vasily Andreyevich Zhukovsky: 1783-1852 yılları arasında yaşayan Rus şair.

⁹⁵ Çita: Çita Oblastı, Rusya Federasyonu'na bağlı Sibirya bölgesinde bir Çita Oblastı'nın idarî merkezi. Batısında Baykal Gölü, Irkuts ve Ulan Ude, güneyinde Moğolistan yer almaktadır. Yaklaşık 30.000 nüfusa sahip olan şehirden Trans Sibirya Demiryolu geçmektedir.

⁹⁶ Dekabrist: Çarlığa karşı mücadele ederek 1825 yılı aralık ayında isyan başlatan Rus asilzade sınıfına mensup ihtilalci.

Dekabristler arasında yalnız...
İşitiyorum gibi: haydi, hoş geldin...
Sanki, ben Puşkin'den bir elçi,
Hatırını soruyor birisi Puşkin'in.

Ben tamamen farklı bir dinin insanı,
Hiç yadırgamıyorum, bende nasıl âdet;
Yapıyorum Puşkin'in sağlığı için
Dekabristler ile ibadet.

1961—1969

PUŞKİN VAR

Kendi kendime her zaman kapılıp,
Başlasam saçmaya kıvılcımlar,
Yankılanır bu vakitte bir ses:
Unutma, Puşkin var, Puşkin var.

Uzun yol ve yıllar aşmaktan
Otursa gönle kederler,
İşitirim: yıkattır sen taşkından,
Yanımda Puşkin var, Puşkin var.

Uzan yukarı, çık yükseğe,
Övgülü isimler kavuşsunlar...
Artık bu sınırı diye düşünme:
Dünyada Puşkin var, Puşkin var...

1961

* * *

Artık her zaman korkup uyanıyorum
Rüyamda ben esir düşüp.
Neden beni kovalıyor savaş,
O güçlü ve genç erkek mi sanıyor?

Bütün gençliğimi verdim,
Çokları da vermiş başlarını...
Neden beni kovalıyor savaş,
Bu yetmiyor mu, bu az mı yine?

Savaşız bir elli yıl yaşamı
Bağlamıştım sıkıca hayale...
Neden beni kovalıyor savaş
Adeta hakkım yok benim dinlenmeye?

Endişeleniyor, biliyorum, telaşlanıyor yer,
Sık sık uyandırıyor beni o seslenip...
Can yerinde değil, yer kendisi de
Geliyor gibi yeni yerleşip.

1961

YASNAYA POLYANA'DA⁹⁷

Kayboldu sözlerim, gizlendiler derine.
Söz meydanı değil bu, varı-yoğu anlatma.

Birisi konuşsa, iyice kızıyorum,

---

⁹⁷ Yasnaya Polyana: Moskova'nın iki yüz km. güneyinde, Tula iline bağlı bir köy. Aynı zamanda Tolstoy'un doğduğu ve hayatının büyük kısmını geçirdiği çiftliğin bulunduğu köydür.

Dünyanın çöpünü elinin tersiyle it diyorum.

Çocukluk çağı... Hafızamda mezarlığa gittiğim...

Ve dürtüp gösterince, parmağımı dişlediğim.

Ormanda patikalar... Gönlüm arıyordur...

Takılmıyorum, uğramıyorum: her şey ilâhidir.

Tek bir ağaç da yok yaprak açmamış,

Giriyorum — büyüyorum, giriyorum — yenileniyorum.

Ihlamur ağaçları, kayınlar şöyle deyip bağılıyor mu:

Neden böyle afallamış bu Tatar şairi?

Yasnaya Polyana hiçbir zaman planlamaz o.

Buradaki bir günün — bu tam bir asır.

O görüp duruyor yeryüzünde hepimizi.

Gerçekleşti dileğim... Huzursuz olmuyor vicdanım.

1961

* * *

Memlekette kongrenin olduğu günlerdi...

Azığımı yola çok aldım,

Nedendir ben kendimin şu zamanda

Yolda oluşuna sevindim.

Bavlı⁹⁸ ile Elmet ve Aznakay⁹⁹...

---

⁹⁸ Bavlı: Tataristan'ın bir şehridir.

⁹⁹ Aznakay: Tataristan'a 375 km mesafede bulunan bir şehirdir.

Sonbahar rüzgârları hepsinden daha güçlüdür...
Büyük hücumla giden alayları
Akla getiriyor bu genç şehirler.

Ah söyledi şoför: nerede petrol,
Nerede kireç, nerede taşları...
Elli kilometre... Yok, bir elli yıllığına
O öne doğru götürüp bıraktı...

Seni alıp gidiyor senin okurların!
Sende sadece, sende hep suç...
Önemini kaybetmez bu insanlar,
Bu çağda sen değerini kaybedip de bir bak...

1961

* * *

Bizi şimdi durdururum deme,
Geçtik, geride bıraktık biz o noktadan;
Dileklerin ne var ki sınırları yok,
Bizim yapmak istediğimiz işler çok her zaman.

Bizi şimdi durdururum deme;
Bizim şimdi böyle çağımız;
Gagarin¹⁰⁰ ve Titov¹⁰¹ hızına
Usulca koyduk bu yer yuvarlağını biz,

Ah değişti, değişti de sonra memleket,

---

¹⁰⁰ Yuri Alekseeviç Gagarin: 1934-1968 yılları arasında yaşamış Sovyet kozmonotu. Gagarin 1961 yılında uzaya çıkan ilk insandır.

¹⁰¹ German Stepanoviç Titov: 1935-2000 yılları arasında yaşamış Sovyet kozmonotu. Yuri Gagarin'den sonra uzaya çıkan ikinci insandır.

Hızlı bir şekilde sınırda git öne...
Hatta gün içinde Titovlar
Dönüşüyorlar bizde titana¹⁰².

1961

DEĞİRMEN DUVARINDAKİ YAZILAR

Yağmura tutuldum yağmura,
Aniden yağacağını kim bilmiş...
Bezelye de mısır da tarlada,
Tarlada eski bir değirmen.

İçinde sessizlik onun, daha ürkütücü...
Rüzgâr gökte bulutu kabarttı;
Hareket etmiyor, öfkelenmiyor değirmen,
O şimdi birazcık neşeli.

Anıt tahta gibi duvar,
Okuyorsun, ellerini tanıyorsun;
Bor ile ve kömür ile de
Yazmışlar köyün tarihini.

Çentikleyerek ve tartarak ölçülmüş...
Pek seyrek çalınır burada kentaller,
Köyün burada kendi kaygıları
Yok, kardeş, yok burada yabancı türküler.

Yıllara et işte itibar:
Kırk bir, kırk üç, kırk beş!..
Kaygını bari çektir taşlarda,

---

¹⁰² titan: Grek mitolojisine göre, Olimpos tanrılarına karşı savaşan ölümlü kahraman.

Nerede o, hangi yerde sakin akşam?

Kızlara küpe için uygun...
Koparıyorum bezelyenin baklasını.
Yağmurlar daha şiddetli yıkasaydı
Dünyanın birikmiş tozunu.

Yağmuru toprak nasıl da seviyor:
Bütün ruh sahipleri dirilmiş...
Bezelye de mısır da tarlada,
Tarlada eski bir değirmen.

1961

* * *

Çayırdaki sürüler... Dönüyorum
Hepsine hayran olarak.
Yolları süt kaplamış, şehre
Durmaksızın süt akıyor, süt akıyor...

Cepheyi karış-karış gezen ihtiyar şoför,
Saplansa araba çukura,
Söyleniyor... Yolların sermayesini
Savaşlar yağmalamak için duruyorlar.

Hızlıca gidiyor ak kursaklı makine,
Sahibi çok sert karakterli.
Şimdi elbette Almanya ile de
Anlaşma yapmadan kabul etmiyor barışı.

Çayırdaki sürüler... Dönüyorum

Hepsine hayran olarak.
Yolları st kaplamış, şehre
Durmaksızın st akıyor, st akıyor...

1961

TESELLİ ET SEN şUNLARI

O evde bir ihtiyarcık, bir kedi,
Büyütmüş fotoğrafını askerın.
Yaşamı gerçek mi, değil mi —
Sesi işitilsin saatin.

En az her gün bir kere
İşi olmadığından arıyor o evi...
Küçük çekmecede belgeler,
Tespahi, oğlunun madalyası.

Hatıra madalyayı silip temizliyor,
Ağartıyor lekeleri yok oluncaya kadar...
Gönlü sıkışınca, yeniden
Takıyor kendi yerine ekmeceyi.

Gzn dikip durduğu buydu,
Buydu onu gerçekten zen şey.
Göz kapakları kızarmış,
Gözlerinde savaşın yansımaları.

Anlatıp durmaz bu kişiler,
zntlerini hep ie atarlar;
Onlarda yalnızca nefret savaşa,
Adeta, dinmeyen bir ateş onlar.

Tespikli yaşlanmış ellerden
Neden tutmuyor bir değil, on tanrı,
«Savaş» için dikkatlice konuşmaya,
Patlamaya hazırlar bomba gibi.

Patates tarlası içinden
Geç de تنها, dar patikadan,
Şiirim, teselli et sen şunları,
İlahi yol bu artık senin bulduğun.

1961

* * *

Nisan ayı. Güneşli bir sabah.
Tutunmam oldu kaleme,
Geldi haber: senin yazacağın kişi
Yenice hareket etti yeryüzüne.

12 Nisan 1961

* * *

Ormanlara girersen, ıslık çalıp gir,
Sallanmayan ağaç kalmasın:
Patikalarını uyandır, düzlüklerini,
Kuşçağızlarını uyandır ardından...

Kuşların kanat çırpmadığı yerde
Yollar uzun, yollar ürkütücü.
Ötsünler hepsi de şaşırıp-şaşırıp,
Ormanın içi ayağa kalksın yankılanıp.

Unutulmaması için, kuşlar burada
Her ağaca şarkısını oymuştur...
Sık orman, çoğunu görmüş orman,
Efkârlandırırverirsen — efkârlandır.

1961

MERHABA, ÇİÇEKLER...

Bir kere görmek için uzun zamandır düşünüp durmuş
Günlerin ben gidiyorum önüne.
Merhaba, günler,
Merhaba, çiçekler...

Ben bakmayı bilmiyorum bazısına.
Çiçeklere el uzatıyorum,
Günlere izin veriyorum,
Gün değişiyor, dünya değişiyor.

O günlere gelip ulaşmak için
Ben ne zamandan beri acele ettim.
Merhaba, dostlar,
Merhaba, kuşlar...
Ben aşığım, yeryüzüne aşığım.
Dostlara el uzatıyorum,
Kuşlara izin veriyorum.
Nasıl bulutsuz, nasıl açık bir gün...

1961

* * *

Nasıl da rüzgârlar esmesin,
Nasıl da rüzgârlar silkelemesin,
Baba ocağım benim — Gorki ocağı,
Hemen yanında Taktaş'ım yaşıyor.

1961

* * *

Parçalı elbette bulut, ah, parçalı,
Düşen damlaları kederli...
Şiirde bu bulut gibi olma deyip,
Kendi kendime söyledim kaç kere.

1961

NEREDE DE YÜREKTE

Orada işte,
Orada işte şafakların
Tam Kırlay üzerinde atmıştı.
Nerede de yürekte, yürekte,
Düşlere her zaman girip telaşlandırıyor
Neden acaba
Neden acaba bu Kırlay tarafları?

Orada işte,
Orada işte suların,
Ömrümün yolundan akanı.
Nerede de yürekte, yürekte,
Düşlere her zaman girip telaşlandırıyor

Neden acaba
Neden acaba bu Kırlyay tarafları?

Orada işte,
Orada işte ateşlerin,
Tukayların gençliğinde yanarı.
Nerede de yürekte, yürekte,
Düşlere her zaman girip telaşlandırıyor
Neden acaba,
Neden acaba bu Kırlyay tarafları?

1961

* * *

*A. Fadeyev'e*¹⁰³

Tatar olmamandan bana ne?
Tatar hatta kendisi kıskansın:
Sen gönle Gafuriler¹⁰⁴ ile,
Galimcanlar¹⁰⁵ ile giriyorsun.

Gorki'den sonra tamamen kopan ipi
Şaşılacak derecede ustaca bağladın;
Ben Kazan'dan durup hissediyorum
Senin orada nasıl yandığını...

Belki bu yer iyi insanlara

---

¹⁰³ Alexander Alexandrovich Fadeyev: 1901-1956 yılları arasında yaşamış Sovyet yazarı.

¹⁰⁴ Mecit Gafuri: (Gabdilmecit Nurgalioglu Gafurov) 1880-1934 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar-Başkurt şairi ve yazarıdır.

¹⁰⁵ Galimcan İbrahimov: 1887-1938 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın klasik yazarlarından. Tatar edebiyatının 1917 ihtilâlini takip eden devrede, sosyalist realizm edebiyatı olarak teşekkül etmesinde önemli rol oynamış şahsiyetlerden birisidir. Tatarca olarak yayımlanan ilk gazete özelliği taşıyan *Çulpan*'ın kurucusu ve redaktörüdür. Yazarlığının yanı sıra edebiyat tenkitçisi, gazeteci, maarifçi ve siyasetçi kimliklerine sahiptir.

Yoksul değil öyle yoksulsun...
Hasretinden hiç dinmez gönlüm,
Neden tam ortadan burada yarmıyorsun...

1961

MARİ İHTİYARI FİLİPP

Tanımıyor mu, neden onu tanımamak?
Filipp mi? Ünlü Filipp o.
Köyde çoktu dostları,
Elbette gitti bize de gelip o.

Sevdiği kişi — Heyrulla.
Delikanlı çağ... Orman ve katran.
Sallarda akmışlar hep beraber,
Hep beraber batmışlar suya da.

Heyrulla doğduğundan beri Mari'de.
O daha çok burada yaşadı.
Derler ki ilkbahardaki bir selde
Ölümden kurtarmış Filipp'i.

— Ay geçti, yıl geçti, Heyrulla,
Gideyim de bir konuk olayım diye,
Sen, belki, düşünürmüşsündür de:
Bu Mari ölmüştür — ölmüş deyip.

Yok artık, ölmek için daha erken,
Unutmaz, ister kuşkulan ister kuşkulanma...
Ben seni ölünce de bulurum...

Mezarda — Şu bahesarayda¹⁰⁶

Semaver, erek masada:

— Ye, haydi rızıktan, ye, ağabey...

Tatarca başlayan türküleri

Çoğu zaman Marice bitiyor.

akırkeyif zamanında Filipp'in

Yok sanki dansta dengi;

Ayaklar bir yerde sabit duruyor,

Birazcık sallanıyor omuzları...

Beyler evin dar demiyorlar,

Başları değse de tavana.

Gönlünü onlar geniş tutuyorlar,

Fakat bizden gelmiyor o, kendini zorlama.

Ömründe o pek çok kez

Uğurluyor, el sıkıŐıyor, ayrılıyor...

Dostunun ne zaman da öleceğini,

Düşte de görmedi Heyrulla.

Günlerden birinde çağırıp,

Ormanlar tarafından rzgr seslendi.

Adetler farklı deyip durmadı,

Filipp'i Heyrulla da gömmeye katıldı.

izmesini, ceketini giydirip,

Yanına eldiven koydular;

Orada da çalıŐmadan yaşamaz o,

---

¹⁰⁶ bahesaray: Mezar için kullanılan bir tabir.

Orada da yeniden sal kullanır.

1961

* * *

Çağlayanlar çağlıyor kaygı bilmeden,
Gece yıldızsız lakin gece aysız.
Kasvetli deme hiç, baharlar da elbette
Tamamen olmuyor sissiz.

1962

* * *

Petrolü ile meşhur Karabaş¹⁰⁷ ...
Dağlarından kimler bakmaz,
Ben de bakıyorum — başım dönüyor:
Karabaş'ta zenginlik kara maden.

1962

* * *

Söğütler önüne çıkmış gibi,
Söğütler hatta ayağı kalkmış.
Senin için yetiştirmişler
Çiçeklerini vadiler.

Çiçeklerden hoşla gidiyor daha çok
Sarı, kırmızılar, görüyorsun;
Gelip sana sarılıyorlar,
Özlemişler, görüyorsun.

---

¹⁰⁷ Karabaş: Tataristan'da Bögilme şehri civarında bulunan bir köy.

Uğurlayıp seni kırlarda
Benim çavdarlar kalır.
Seninle yürümekten
Benim bütün işlerim kalır.

1962

* * *

Güçlkle dindi savaş Aljir'da¹⁰⁸,
Nice yıllar aktı kan yere...
Hiç değilse o öz Aljir'im,
Yaram derin, sızlıyor her yerim,
Hiç hakkın yok, yürek, yorulmaya,
Çok kolay mı acaba Aljir'a?
Özgürlüğünü onun türkölere yansıt.

1962

* * *

Bir at yarışında görmüştüm onu,
Geliyordu boz atta.
Bağırdılar yolu iki taraf tutup:
«Kovala, asker, öne geçirme!»

Gördüğüm kişinin bir ayağı yoktu...
Her adımda gizlice sır durur;
Neden heyecanlanmıştı? Elbette azıcık
Kapılmış o atın sırtına.

Atını sevip, kuvvet verip,
Geliyor çırpar gibi tek kanadını.

---

¹⁰⁸ Aljir: Cezayir

Arıyor gibi cephe yollarından
O kendisinin kırılan kanadını.

1962

* * *

Her şeyim ile toprağa aidim ben
Benim bütün varlık neslim —
Ekinciler. Topraktan dürtüp çıkıyor
Her bir yolum, her bir eserim.

Ekin büyüse — şiir de tez yazıldı,
Görmeden geçsem yerde bu yılın ürünü,
Kolhozcular uyarı ile bana
Tarlalardan parmak salladı.

Birdenbire güzel bir haber gelse,
Mesela, Elmet veya Buva'dan¹⁰⁹,
Cumhuriyetimizin savaştaki
Şanlı gününü kutlayıp gururlanıyorum.

Her şeyim ile toprağa aidim ben
Benim bütün varlık neslim —
Ekinciler. Topraktan dürtüp çıkıyor
Her bir yolum, her bir eserim.

1962

* * *

Seliye Kamalov'a

Her memlekette bir savaş faciası,

---

¹⁰⁹ Buva: Tataristan'da bulunan bir şehir.

Savaş, neden yok oluvermiyor...
Gözlerini dikip aynı zamanda duvardan
Bakıyor bize iki Kamalov.

Babalı oğullu Kamalovlar,
Birisi şimdi ellinin üstünde.
Fakat birisinin gençlik tebessümü
Yansıyıp duruyor üstünde.

Bu yolların kesiştiği ilde, evvelki taş ilde
Bazen böyle sessizlik oluyor —
Birbirinden ayrılan savaşçılar geceleyin
Haber veriyor gibi tepe aşıyor.

1962

LEVİTAN'IN¹¹⁰ SESİ

Levitan'ın sesi yankılandı,
Şu Levitan, tanıdık Levitan;
Evde hepsi de titreyiverdi:
Yine ne var? Uğursuz hangi şafak...

Ah, yollar çok, efkârlı dullar çok...
Mektup yazmaktan yorulmuş eller çok...
Baş kaldırmak için kimse cesur davranmadı,
Harekete geçseler — savaş başlar gibi.

Sesinden ev neden titriyor?
Neden korku verici acaba Levitan?
Bazıları aniden yokluğunu hissedip,

---

¹¹⁰ Isaac Levitan: 1860-1900 yılları arasında yaşamış ünlü Rus ressamıdır.

Başını yere kadar eğdi söğüt.

1962

* * *

Nisan başı... Kırlar alacalı,
Kandırıyor bu deyip durmuşsunuz —
Hiç kandırmıyorum, hayret ettim işte:
Bir yer de yok kırdı turgaysız.

Sabahtan beri hep yüksekte onlar.
Çabalıyorlar böyle kim için? —
Çabucak sahnelenecek operanın
Öğreniyorlar gibi giriş bölümünü.

1962

BEN İLK ÇİÇEKLERİ ARIYORUM

Ben ilkbaharları önceden bekleyiveririm,
Hasretlerine teslim oluyor akılcığımı;
Ben ilk çiçekleri yığan
Yerlere giderim her bahar.

Ben ilk çiçekleri arıyorum,
Onlar, belki, başka yerdedir...
İlkler bana hasret çektiriyor,
İlkler benim aklımda her zaman.

İlkbahar geçse, yazın ortası var,
Çiçekleri onun daha çok.
Zararın ne olduğunu biliyor,

Teselliyi bilmiyor hiç yürek.

1962

* * *

El değmemiş şimdi çiçeklere
Her sese duyarlı, hassas zamanı —
Kızlar şafakta kulak verip duruyor gibi
Yavaşça açmış kapıyı.

1962

* * *

Turgay ötüyor, dertli, hüznü ötüyor,
Bıkmak olmaz onu bir kez dinleyip...
Vadilere gitsem, turgay gibi
Türküm havaya yayılır gibi pır-pır edip.

1962

* * *

Öyle erken sevme sen
Günler soğuk, günler karlı diyerek,
Geçti artık çoktandır bizim ilkbaharlar,
Bizim ilkbaharlar geride kaldı diyerek.

Her zaman hasrette yanıp, her zaman üzülüp
Çarpmalarını bitir sen, yürek! —
Yok, geçmedi ilkbaharlar, onların sadece
Gelişleri başka türlü.

1962

* * *

Söylememek mümkün değil burada,
Fıskırıp-fıskırıp çıktı şiirler;
İleride bizim leylak çiçekleri —
Yenice koparılmış leylaklar.

Salonda daha çok küçücük kızlar vardı,
Kara gözlü, kara saçlılar;
Gözler de ışıldadı salonda,
Gözler de kıvılcım saçtılar.

Söylememek mümkün değil burada,
Hatırlamaları için söyledim...
Kırlangıçlar mı acaba dizilenler
Kenarlarına böyle Zöye'nin¹¹¹.

Kendine kim kimi esir eder,
Kendine kim kimi saldırtır?
Onlar, onlar yanına takıp götürür de beni
Pek uzağa uçar gibiler.

1962

* * *

Şair ile halkın yüreğini ben
Benzetirim iki çakmağa:
Rastlaştılar aynı anda — kıvılcım uçar,
Şiire dönüşür, memlekette saklanır.

1962

---

¹¹¹ Zöye: İdil Nehri'nin sağ kolu.

* * *

Kimse söyleyip, kimse istemiş değil.
Ünlüler için heveslenmiş değil...
O kendisi de farketmeden şair oldu,
İnsanları yalnızca severek.

1962

* * *

Çayırda, ırmak boyunda
Taylar tepinip, kişniyorlar;
Traktörler cevap vermiyor,
Traktörler çalışıyorlar.

Düşünmüyorlar bile
Genç tayın, kuyruğu kırılan tayın;
Belli, onlar yapıyor
Kolhozun kırk işini.

1962

* * *

Seni unutmayan insanlar var...
Hangi işte, kim diye adlandırmalı...
Senden uzakta, sen kendileri ile
Alıp vermiyorsun böyle mektuplar da...

Seni unutmayan insanlar var —
Aralarda yüksek dağlar olsun —
Sen ömrün kavşağını dönünce,

Duyuruyorlar onlar sana seslerini.

Nasıl senin işini,
Yaşamını hangi yerde,
Şu insanlar bir uçtan bir uca görüp duruyor,
Yoklayıp duruyor adeta zamane.

1962

TAKTAŞ, SENİN ÖFKEN HATIRLANDI

...Seçim oldu,
Bekledim...
Bu kez de
Halk komiseri seçmediler...

H. Taktaş «Öfkeleniyorum»

En yüce yere, Verhovniy'a¹¹²
Büyük seçimlerdi o bahar,
Ben şaşırdım, Taktaş, bir gün şöyle
Gazetede görüp hükmü.

Seçim işinde ben — başkan,
Övgüye değer iş, ismi ne oluyor!
Tarlada, bölgede değil,
Başkan cumhuriyette.

Övgüye değer iş... Halka çok teşekkürler
Şairlerin hepsi adına.
Yarım asır daha yaşayayım lütfen,
Heyecanlanıp ben bu his ile.

Taktaş, senin öfken hatırlandı:

---

¹¹² Verhovniy: Kanun çıkarma yetkisine sahip olan en üstteki devlet organı.

Yapmamışlar halk komiseri kısa bir süre için...
Sen şiirde halk komiseri olması gereken insansın.
Derin senin açtığın çukur.

At gibi koşulup, halk yararına
Hizmet etsin haydi halk komiserleri.
Puşkin ile Tukay arasında
Bizim de elbette, sevgili dost, var kitap ciltleri.

1962

* * *

Sömürge ülkeler inliyor her gün,
Sıraya diziliyor kardeşler;
Kırılıp parçalanıyor demir prangalar,
Kederli yıllar azalıyor gün geçtikçe.

İşte Kongo¹¹³, işte Cezayir
Çalıyor hürriyet çanı...
Sömürge ülkelerin sonuncusu diye,
Haber verir bir gün tan yeli.

1962

RUSYA-KÜBA

Şeker kamışı, tamamıyla kamışların
Heyecanlı dilinde bu sözler doğdu;
Söyledi dünyaya, dünyaya ada:
Rusya-Küba, Rusya-Küba.

Durup benim halimi sorarsan,

---

¹¹³ Kongo: Bir Orta-Güney Afrika ülkesidir.

Cevabım sıradan, ben şunu biliyorum;
Yaşıyorum hizmette, yaşıyorum çoktandır
Ben Küba ile, ben Küba ile.

Küçük ada ve gururlu halk...
Doğrultulmuş ona düşmanların topu.
Ada kıyısında dalgalar bağıyor:
Rusya-Küba, Rusya-Küba.

Coşkulu denizde duruyor o ada,
Kahramanlık hissi dolu göğsü...
Karıştı bizim yazgılar birlikte:
Rusya-Küba, Rusya-Küba.

1962

İMET¹¹⁴

Rüzgâr tarlada çavdarı titretti.
Aşıta¹¹⁵ kamışı titretti.
Çavdarların olgunlaştığı zamanda
Özlüyor gönlüm İmet'i.

Ekin biçmeye başlamak için hazırlanıyor
Hasat bayramını geçince Bereze¹¹⁶
İmet'e nerede o derece,
Evinde tek bir pencere.

Annesi için o — Nigmetcan.
Eşi: Nigmet de Kıymetcan da.

¹¹⁴ İmet: Köy adı.

¹¹⁵ Aşıt : Etne rayonunda küçük bir dere.

¹¹⁶ Bereze: Tataristan'daki bir köy.

Fakat halk İmet'e bırakmış,
Hayatın çok hor gördüğü: İmgekan.

Tarlada çavdarlar içinde
Ezgileri sıklaşıyor akordeonun.
Söylüyor o: bize sen, ah, dünya,
Her zaman da kasvetli, dar oldun.

Kulağa ulaşıyor gibi
Çavdardan güzel söz aniden:
Törende neden burada yürüyorsun,
Tekrar bir hafta sabret, İmet.

Yok onun sabretmeye niyeti,
Alacak yeri yok borca.
Çavdarlar silkeleniyor, çavdarlar,
Çok mu denizden bir tutam...

Hali iyi olanlar törene buğdayını
Önceden çektiymiş, eletmiş...
Akordeon ve çan sesi
Belirsiz bir uzaklıkta İmet'ten.

Hırsız diye saymaz o kendisini,
Dünyası ne kadar da sıkıştırırsa bile.
Dövülmüş, öldürülmüş... Yatıyor o,
Rüzgâr götürür gibi bir tutamını...

Rüzgâr tarlada çavdarı titretti.
Aşıta kamışı titretti.
Çavdarların olgunlaştığı zamanda

Özlüyor gönlüm İmet'i.

1962

CANLI HEYKEL

Ben bu yerde bir yolcuym sadece,
Yolum düştü, yoldan geçiyorum.
Suyu tatlıymış Teberdi'nin¹¹⁷,
Tarlası güzel Çiftçi Hasan'ın.

Ormanlara eğer gelse söz,
Başla da bitir sözü Kaybıç'tan¹¹⁸.
Uğulduyor koyu Kaybıç ormanları,
Ben yolumu kaybetmem — girsem de hangi taraftan?

Parlatıp şimşek çakınca,
Ağaçlarda burada kovuk var...
Kovuklarda efsaneler yatıyor,
Kovuklardan bakıyor, savaşlar...

Çam ağacı gibi dayanıklı, güzel boylu erkekler
Az mı gitti Çiftçi Hasan'dan...
İhtiyar çam ağaçları kütürdedikçe,
Kovuklardan kalkıyor işte zaman...

Çam ağaçları, ah, askerler gibi bakıyor,
Yaralara yara ekliyor şafak...
Elbette, şu eski ormanların
İhtiyar bekçisi Yejev Stepan.

---

¹¹⁷ Teberdi: Kafkas dağlarından doğan Karaçay bölgesinde bulunan bir ırmaktır.

¹¹⁸ Kaybıç: Tataristan'daki bir rayonun adıdır.

Kaygılarının ağır kederinden
Uzanacak duruma geldi tabuta,
Tahtalarını şayet teker-teker
Koymuştu önceden bulup da.

Yok, onaylamaz bunu çiftçi Hasan,
Yok, onaylamaz bunu Teberdi.
Sağlara yapamazlar tabut,
Kazamazlar önceden kabri.

Bu dünyayı kolay terk edecek olursan
Vaktinden önce sen eğer,
Ebedî beddua eder sana karaağaçlar,
Hoşuna gitmez ebedî karaağaçların.

Oğulların memleket için helâk oldu,
Sen onların gönlünü karartma,
Bak, göz at oradaki
Kumda büyüyen genç bir çam ağacına.

Neden yalnız, neden herhangi biri sadece?
Sebeplerini boş ver sorma, —
Sen benzerlerini dik, büyüsün
Bakınca onlar güneşe...

Şöyle başladı bu büyük ilâhi iş,
Çiftçi Hasan geldi, Teberdi...
Orman büyütebilecek güce sahip,
Delip çıksa kaygı bağı.

Diri heykel, canlı bu heykele
Baka-baka kenardan ben gittim...
Oğullarıma hatıram, der o,
Hepsi de seksen hektarın.

Zaman ile konuş, soluğunu hisset,
Zaman ile bağırarak konuş, yaşa gürleyip.
Ben cephede kalan dostlarımı
Yürüdüm şurada, yürüdüm hatırlayıp.

Onların da net işitilmeyen seslerini
İşittim gibi, hatırlayıp söylerim...
Namusuyla ölmüş kahramanlara
İnşa etmişler binlerce yüce heykeli.

Kaybıç ormanlarının taşrasında
Çiftçi Hasan ile Teberdi.
Stepan'ı akıldan çıkarmayız,
Stepanlar güzelleştiriyor çağı.

1962

BURADA HALK HÂKİMİ

Baharın gelmesiyle, baharın başından itibaren
Günler benim hesaplanıverilmiş:
Çok şeyden siz ediniz mahrum,
Ayırmayınız hasat bayramından.

Kır çiçeği yolda ben toplarım,
Kuşkulanmayınız, değil kimseye...
Hislerimi ben anlatırım sadece

Zöye ile bizim Göbine'ye¹¹⁹.

Kızların oynayıp durduğu çembere
Kim çağırır, alır kim seslenip?..
Türkü yaptım, basit türkücüler gibi
Ömrüm geçti benim imrenip.

Halsizleşen genç akordeoncu yiğit
Bir dakika kendisine mola ister...
Türküden açılıveren halkın gönlü
Güneşte tamamen gülüp ışık saçar...

Kaçırma, sen görüver çabucak,
Sen alıver yıllık azığını,
Üzüntülü de, sevinçli de yapmış hasretim,
Sen derinde, elbette, yatıyorsun...

Meydanını geçip ben girerim,
Burada Norlat¹²⁰, Tatar Tanayı¹²¹.
Nasıl yüreği ile sabredip dursun
Mücadele etmeden Tatar delikanlısı?

Başım döner gibi, kırmızı ve sarı
Eşarplara uzunca baksam...
Yiğitlerini gözetliyor Tav şehri,
Yiğitlerini belli belirsiz görüyor Kara Şem.

Bugün burada bütün Göbine şeridi,
Hesabı yok köylerin sayısının...

---

¹¹⁹ Göbine: Zöye nehrinin sol kolu.

¹²⁰ Norlat: Tataristan'da bir rayondur.

¹²¹ Tatar Tanayı: Yeşil vadi rayonunda, Göbine nehri civarında bulunan bir köy.

Bu köyler şimdi sağlamlaştırıyor
Kahramanların üzüntüsünü-sabrını.

Gürldüyor meydan, meydanda Akyiğit,
O Tav şehri ile alış-verişte bulunmuş...
Kendi kahramanını savunup, ah, kırlarda
Sıklaşıp durur üstte çavdarlar.

Gürleye gürleye üstümüze gelir türlü taraflardan,
Onlar şöyle zorlukla geri döndü;
Bir dakika içinde şimdi yeşil dalga
Kaplayıverecek gibi meydanı.

Halkın geniş ensesine çarpıp,
Geri çekiliyorlar yeniden.
Gücünü koyacak yer bulmadan
Oynuyor kırlar, kaplıyor yeni şöhret.

Neden sustu birden büyük meydan?
Göbine adeta insanın üstüne sindi.
İnsanları yandan süzüp,
Meydana acaba şimdi kim girdi?

Görüp onu, diz çöktü gibi meydan,
Ne oldu şimdi meydana?
Karşıda tam şimdi ayakta duran güçlü erkeğe
Bakıp durdum, hayran kalıp.

Ensesine bunun keseleri
Yerleştirip koymak mümkün.
Şu şimdi Sabir, kendisi şimdi...

Gözlerini dikmiş bütün meydan Sabir'e.

Ağırlıklarını o gökyüzüne fırlatır,
Yabancı mı o, acaba yerli mi?
Tartışmaya gerek yok der gibi,
Savaşmak için izin bekledi o.

Kızıl uçlu uzun ak havluyu
İkiye katlayıp eline doladı,
Adeta şu büyük meydanın
Kendi beline bağlar işte onu...

Kahramanlara baktı Sabir,
Yiğitlerin güçlülere seçilmiş...
Yayıldı bir söz: Sabir meydanında ben
Kaçardım erkenden meydandan.

Derin, aralıksız soluğundan hissediliyor
Bu meydanın artık kızıştığı...
«Utanmaz!» — deyip, firma isminden
Kopardı işi firma kızları.

Hesaplayıp durduğu zaman vardı
Kolhozdaki her bir sağlıklı erkeği...
Kolhozuna göstermedi iyilik...—
Sıkıştırıyor gibi meydan Sabir'i.

Törenin tadını kaçırsa da,
Söyledi millet; bilsin bilmeyen:
« Sabir — boşboğaz! Kahrolsun Sabir! »
Uzaklaşıp bu söz Göbine'den —

Çavdarlarda yeniden yankılandı...
Ah, karışıyor halk, karışıyor...
Sabir — boşboğaz! Bütün nefretini
Yazıp astı sanki sırığa.

Hâkim masasına geldi Sabir,
Fırlatıp attı o yere havluyu.
O yerleşip oturdu, düştü, o küçüldü, —
Nerede Sabir? Yere sindi mi?

O meydana tekrar atılıp çıktı,
O tamamen meydanı kızdırdı:
Burada — halk hâkim, kahramanlığa
Halk kendisi veriyor hükmü.

Meydanı akşamleyin sık sık aydınlatıp,
Şimşek gökte daima çakıyor.
Çiftlerin sözleri hiç bitmiyor
Oturunca çavdar polende.

1962

TOPÇU GIYLFAN

Ellerini o dizlerine koymuş,
Ellerinde şöyle damarlar —
Bakmayla, tecrübeli askerler
Birlikte aşılın yolu tanırırlar.

Pencerede akşam tanı yanyor,
Korku bilmez gençlik, sen neredesin?

Akşam tanı topçu sınıfına ışığını
Hatırlatıp yanıyor Gıylfan'a.

Köyde var mı acaba şu tana
Çok bakıcı insan Gıylfan'dan?
Geçen ömür pişmanlık verici değil,
Sağ, sağ-salim olarak memleket kalmış.

1962

* * *

Halkın elinde
En güzel pirinçten elek,
Geçiriyor türküsünü,
Geçiriyor yüz kez eleyip.

Elinin hünerine
Rüzgâr çarpıyor, rüzgâr çarpıyor.
Unu — tozu
Eliyor, eliyor.

Geçerim gibi,
Şu ince elekten;
Neden dersin, yazmak için
Kendisi elbette öğretmiş...

1963

BİZ KAZAN'DAN, İDİL'DEN

— Siz nereden? — diye soruyorsunuz.

— Biz Kazan'dan, İdil'den.

İdil — içilen sudur.
İdil’de ekin ekmiş,
Yaşamış, ömür sürmüş
Tataristan şudur.

— Siz nereden? — diye soruyorsunuz.
— Biz Kazan’dan, Kazan’ı
İdil geçmiş — şu bilir.
Sokakları ak taşlı,
Türkü söylüyor Seydeş¹²², Taktaş’ı —
Tataristan şudur.

— Siz nereden? — diye soruyorsunuz.
— Biz İdil’den. Toprağından
Petrol fişkirir.
Toprağına Lenin’dan
Ebedî mutluluk inmiş —
Tataristan şudur.

1963

* * *

Havada süt kokusu, sıcacık süt,
En yoğunu sütün, en güzeli;
Başını çavdar süte banıyor gibi,
Ağarmak için, belki, niyeti.

Papatyalar inip duruyor tepeden,
Çarpı-çarpıveriyor çilekler;
Papatyaların rüzgârının dokunmasıyla

---

¹²² Salih Seydeş: Meşhur Tatar halk türkücüsü.

Türkü söylemeye başlar gibi kovalar.

1963

PENCERELER KIZIL

Başka evler sokak tarafına bakıyor,
Köyünde tek bir ev sadece
Büyük dünyaya karşı ayakta duruyor,
Duruyor sessiz sedasız, sakın, uykuda.

O otuz yıldır ayrı yaşıyor,
Her bulduğunu ölçüp, nöbet tutmuş.
O gürültülü sokaklardan uzakta,
Endişelerden uzakta, mutluluktan.
Pencereler kızıl, utanırlar...
Ev de hissediyor, gönlü üzüyor;
Otuz yıla yaklaşık otuz memleket şimdi
Yüzünü çevirdi bizim kibleye.

1963

KÖY ANLATIYOR

Külli-Kimi kolhozunun eski
Başkanı Fehriyev Sadri'ye

Köy anlatıyor: düştü de kayboldu...
Köy ile güreş, alıp ver, git...
Fakat neden o çavdardan yükseliyor
Olgunlaşınca kırdaki çavdarlar?

Kalkıyor çeyrek asır geçtikten sonra,

Elini koyup duruyor güneşe karşı,
Yanağını koyup duruyor, harekete geçince
Sen huzurunu onun hisset önce...

Çavdarların ortasına basıyor,
Tanıyor musunuz der gibi...
Niçin tanımayalım, tanıyoruz, diyor tarlalar.
Sana neden böyle kuşku girdi?

Her gün gelip şafakta çavdarlara
Sen en aydınlık fikrini söyledin;
Gönlün senin ondandır ki burada yaşıyor,
Uzaktadır fakat kemiğin...

O tarlalar boyunca gidiyor ardından,
Bakıp tarlaya doğru yürümek — bir gelenek,
Güzel ise ekin — seviniyor hep,
Kötü ise ekin— üzülüyor.

Kendisinin yaptığı tarla makinelerinin
Yerlerine bakıp geçiyor o,
Kendisinin inşa ettiği firmalara giriyor,
Seviyor, okşuyor firma buzağını.

Köy anlatıyor: koparır, keserdi...
Söyledi— kanun, biliyor — haklı o.
Bu kolhozun yeni temelini
Adeta ömrünü silkeledi o.

Harap etti otuz yedinci yıl,
İnsanın da altını, kıymetlisi...

Söyleşiyor bu konuda yol boyunca
Çavdar tarlası, buğday tarlası.

1963

PENCERE ÇERÇEVELERİ

Gıylmitdin, yapar o
Pencere çerçeveleri.
Girer de oturur
Köyün şafakları.

Geçer ustasını
Kazan'ın, Ufa'nın...
Girer de oturur
Bu hali ufuğun.

Bastırır bazen
Kaygılı boranlar...
İlkbaharları eskiden beri
Hisseder bu çerçeveler.

Sabahleyin hasret en önce
Dokunur bu çerçevelere.
Dokunur bu çerçevelere,
Fakat anlamak gerek.

Gıylmitdin yapar o,
Düşünür o çok şey...
Titrer bu çerçeveler,
Gökyüzü birden kükrese...

Gülümseydi bir kez
Bütün dünya, sonra
Neden burada mutluluktan
Çatlamıyor çerçeveleri...

1963

* * *

Kendi ömrümde sınırları pek çok bozdum,
Söylediklerimden hiç de vazgeçmiyorum.
Yılın çeşitli zamanlarında bozdum,
Geçip gittim... Mari sınırını ben.

Nereye? Kime? Orada kimin işi?
Dost olmak için sadece bir yöntem bul...
Çıktım, kimse durdurmadı beni,
Tek kazlar kaldı ısıldayıp.

Tam gökkuşağı gibi havlu,
Yıkanmak için sana su, sabun...
Suya susuyor gönül, biliyor musunuz
Onun sohbete, dile susadığını?

Orada bana birisi de kesip koyuyor
Kalınca ekmek dilimini —
Hürmet gösterip yiyorum özellikle saygıyla
Rızkı için iki dilimini.

Benim gönlümün yarı tarafı — Mari.
Mari yeri, Mari sınırının
Sonuncu yoluna beni uğurlayınca

Sonuncu sözü olur: hoşça kal!

1963

SÖĞÜT

Su kıyısında yaşıyor... Su boyunda
Ben de yürüdüm, ben de dolaştım...
Dönerek-sarılarak büyümüş... Ama elbette ince,
Zarif çağını bilirim bu söğütün.

O dolanıp, o serpilip büyümüş,
Sayesinde kocaman ekin demetlerinin...
Göğsünde — boğumunda onun
Benim de bir gençlik hüznüm var.

Çok dinlemiş akordeon ezgilerini o,
Çalgı çalmaktan bitmiş o yorulup...
Genç kızların ipek eşarpları
Kalmış gibi ona dolanıp.

Her birinin hissi bağlanıp kalmış,
Kalmış bağlanıp türlü sözler...
Yaşlı kadınların hepsi gelir de ihtiyar söğütten
Şu şallarını sanki isterler.

1963

* * *

Senin üşenip bakmadan geçtiğin
Her köşede bekleyip türkü durur;
Bu dünyada sadece gençlik değil,

İhtiyarlık da var, ihtiyarlar evi de...

Tukayları tanıyan hoca orada...
Okuyor gece gündüz, ellerini kavuşturmuş.
Ceketine kızıl kuşak bağlayıp,
Geçtiği yolu hatırlıyor arabacı.

İşsizlikten aciz yaşlı kadınların
Tüllerden sadece yastık astarları...
Uyumaya, Berlin taraflarına
Götürür gördüğü düşleri...

Yaşlarını söylemez onlar sana,
Sen yalnızca sağlık dile,
Karın da tok, yatak-yer güzel,
Yine de gözlerden hasret sızıyor.

İhtiyarların evinin çevresinde sessizlik...
Ev de sıcak böyle, yukarısı sağlam...
Fakat sessizlik... İki defa sessizlik...
İki defa uzun sonbahar gecesi...

1963

KÖLİMSER

Bu ismi hangi sabahlarda
Kim koymuştur sana, Kölimser?
Ah, Kölimser, gençliğin kıymetini bilsen,
Yollarında senin çiçek yetişir.

Bütün gözler güzellere bakar,

Güzellerin şanını kim ölçer?
Kendin gibi bir talihliye
Denk gelseydin, Kölimser.

* * *

Sonbahar. Yapraklar dökülüyor ormanda.
Bir şey var bugün, bak, orada?

Nasıl emir birden başlatmak için:
Sivri sopa tutup ellere,

Neden yürüyormuş mayıncılar —
Vesimeler ile Münirler?

Bakıyor onlar, bakıyorlar her dibe,
Ayıklıyorlar gibi Harkov'u

Araya-araya iç taraflara giriyorlar,
Bu mayıncılar neden gülüyorlar?

Sıcak, güzel olsa gün eğer,
Dürtüp çıkıp durur mantarlar.

Ertesi gün de daima gelirler,
Yürüyüversin bu şekilde mayıncılar.

1964

* * *

Hösnul Veliullin'e

Senin, şüphesiz, bilirim, görmüşlüğün var,

Her zaman mutlaka şöyle, Hösnulla:
Ufak nehirler nedense çok gürültülü,
Büyük ırmak — sakin, nurlar — üstünde.

Dıştan o sessiz, içe akıntı oluyor,
Daha derinlerde gizlice güç buluyor;
Öyle ırmak arada sırada bir haber getirir
Haber getirmeni bekliyorum, Hösnulla.

1964

* * *

Bu kadar da güzel olmasınlar,
Güzel olmasınlar çiçekler,
Çiçeklerde uzanıp bakar,
İsimleri ile seslenseler...

Çiçeklerde deva, çiçeklerden
Şu yer mi deva az almış?
Bir bakışın yeter, azıcık bak,
Kurtarırısın gibi ecelden.

1964

* * *

Bizi de tam şöyle büyütmüşler
Çok hürmet edip anneler:
Benim uzun süre saklayıp durduğum endişeler —
Sıcak, sevimli sarı yavrular.

Çok kez masa yanlarına

Korka-korka sabahleyin gelmişim,
Ak kâğıda kara gölgesi
Düşmez inşallah deyip çaylak kuşunun.

Ördek yavrularım kaçır gibi
Teker teker toplarım yeniden.
Birisine de buyurmaz, kendisi bakar,
Onlara sadece benim gönül bakar.

1963

* * *

Rjev tarafı, Rjev ormanı...
Soğuk kışı kırk ikinin,
Ondan beri benim ayakta
Eskidi artık kırk çizmem.

Rjev tarafı, Rjev ormanı...
Gökyüzü solgun, güneş batmış gibi.
Isınıyor yeryüzü demir soba ile.
Bütün dünya toprağa sinmiş gibi.

Kar kapkara... Bela saçmış...
Alaca karanlıkta, akşamleyin,
Kaçıp gizlenerek değil ağaca,
Yuvarlanarak değil yerden göğüs ile;

Bir toplulukta onlar, bir safta...
Adımlar sağlam, büyük düzgünler:
Işık içinden, ön taraftaki çizgiden
Çıkıp geliyordu askerler.

Ulaşmamasına rağmen, türkü söylüyorlardı...
Yarı tarafı alev bulutun.
Bata-bata kardan gelirler,
Kahramanları gibi Blok'un.

Ulaşmamasına rağmen, türkü söylüyorlardı...
Kırlar garip, akşam vakti gelmiş.
Ölümü ben koydum saklayıp,
Görüp durur, işitip durur.

1964

CELİL ŞEHİRİ

Bin de bir kere teşekkür et bu çağa:
Akılda tutuyor, buyuruyor, emri sağlam.
Çağdaşın, bak, karşıda durmuş,
Senin şehrine dönüşüp.

Bina kompleksleri henüz sadece yedi,
Ulaşır bir gün yetmiş yediye...
Celil'in aracılığıyla çağın kendisine bakıyorum,
Başımı koyup keskin rüzgârına.

Moabit'ten yayılan alevlerde
Kaplamaş gibidirler kerpici...
Türkülerine taşıyıp kaldırmış
Geleceğin için senin gücünü.

Sokak, park, şehir halinde yaşa,
Şunlar için gir de sen ateşe...

Kerpiçlerini dizdiği çağda zaman
Dönüştürsün türkünü çimentoya.

Kim bu çağa daha yakın duruyor:
Sen mi, o mu? Onun içinden ara bir baş.
Rüzgârlar acı, hatıralar acı,
Mutluluk ile hüznün iç içe.

1964

* * *

Yazar Keşif Rehim'e

Haksız yere sürülmüş yerinden
Döndü o — değişti dünyalar...
Yanmaya o çoktandır alışmış,
Yan görevde, sen yanmadan kim yanar?

Döndü de kendisini adadı işine...
Baharları bir gelin baksalar,
Ap-aydınlık Beyreke¹²³ tarafları,
Çiçeklenmiş bahçeler...

Ölmeyen şairlik hisleri,
Sanat Beyreke dar gibi.
Doğacak eserler yerinde
Yürekten çiçekler taşımış.

1964

KAZAN YOLU

Dört ıhlamur ağacını dört yerinden bağlayıp

---

¹²³ Beyreke: Tataristan'ın bir şehridir.

Yapmışlar ona çardaklı mezar...
Kim diyeyim sana: gayretli insandı...
Çiçeklerin varsa, koy, kardeş.

Kazan yolu, büyük, eski yol,
Takılıp duruyor mezarı köşede...
Gaza koştu, tuz taşıdı
Bahar çamuru, sonbahar çamurunda.

Teşekkür edip köy halkı ateş yaktı,
Teşekkür edip yemeği tattı...
İz için sadece kabrine
Bir taş koyup gitmiş eşi.

Bütün ömrü yolda geçmiş onun,
Eklemleri hep ağrıyor gibi...
Tuz, deseler, o dönüverir,
Yattığı yeri de tuzlu gibi.

1964

* * *

Gönlüm benim, açıkça konuş sen:
Bu şehirde sadece bir ev arkadaşısın sen.

Doğrusu elbette, burada, gönlüm sen,
Geceleyin dönüp konakladın sen.

Meydanlarına sabahleyin hızla koştun,
Günlerini şurada geçirdin.

Şurada yürüyüp buldun sen ilham,
Her kalabalık orada Gıylimhan.

Traktörde senin Yosıflar
Toprağı sürüyor, yanıyor akşam ışıklar...

Senin memleketinin atıyor tanları,
Oturuyor gençlik başkanları.

Işığında ocak ateşinin
Sen onlara şiir okudun.

Sende mutluluk, sende gururluluk,
Sen bu yerde filiz veren bir tohum.

Aynı fikirde ol, türkünü söyle sen,
Bu şehirde sadece bir ev arkadaşısın sen.

1964

* * *

İlkbahar ufuğu, bakıyorum, tamamen mavi,
Göze, derim, ne takip ediyorsun?
Ben bekliyorum, şimdi görünür, diyorum,
Dünya dostu — birer takipçi...

Ben onlara alıştım artık,
Hayallerden şimdi gerçekler çok.
Boyunduruklu at gelip çıkar gibi,
Pirinçten çan aniden çınlar gibi.

1965

* * *

Ah mektebim, unutulmuş evim benim,
Kendi yuvasını her bir kuş bulur...
Çok uzaktan görünsün diye, tepeye
Bile bile yerleştirmiş seni ustalar...

Uzunca düşünüp bir söz söylemiş onlar:
Burada öğrenim görür insan, bil bunu;
Dört tarafında — dört ulu yol işte,
Dördü de galiba sıkıntılı...

Dört tarafında — dört uzun yol duruyor,
Pencereler senin puslu,
Dönmediğim zaman, tepeden bana
Bu hasretli gözler dikildi.

1965

EPTİRİ

O çarık yaparak geçindi,
Mesleği bu, böyle ustalık yapar...
Ocak başında, sekide ve askıda,
Ayağında onun çarık.

İnsanlara dokuzludan ördü,
Kendisi için uygundur yedili.
Eli çabuk, çarığı hafif,
Fakat hayatın nerede kolayı?

Türkü söylediler kızlar: «Eptiri'nin

Evi dolu ıhlamur ağacı lifi¹²⁴
Biz çarık giyip yürümezdik,
Eptiri'yi eğer toprak kaplasa...»

Pazarın olduğu gün yedi çocuğunu o
Uyandırmaya çekinmiyor karar veremiyor...
Bir sıra yapıp çocuklarını dizip,
Çarıklar satıyor Eptiri.

Parasına bütün çörek alır,
Pazar onu acaba görmez mi,
Deneyip bakar, dağılır mı kalabalık:
Yuvarlar tamamen çöreği.

Yeşil çimenlik boyunca dağılır çörek,
Dağılır çörek yerden top gibi,
Kendi de tok, evi de tok, sanki
Bütün dünya ona tok gibi...

Doyur sadece, evi dolu çocuk,
Çocukları — güzel, güler yüzlüler;
Çocukları onun adeta
Fırından çıkmış çörekler.

Öylesine yazdım, laf olsun diye,
Pazardan sonra söyleyivermelik.
Övüyor halk: «Eptiri, için, kendisi
Ölünce de dayayıvermelik».

1965

---

¹²⁴ Tatarlar tarafından çarık, ayakkabı vb. örmek için kullanılan ıhlamur ağacı lifi.

* * *

Pencereleri açıp bir kez ıslık çaldım,
Biçilmiş otlarım kurusun diye,
Çayırlarım boyunca hasretlerim
Sizin tarafa doğru gitsin diye.

Pencereleri açıp bir kez ıslık çaldım,
Hasretimden rüzgârlar çıksın diye,
Söğüt ağacı eğildikçe hatırlat,
Benim gibi sen de özle diye.

1965

* * *

*G. Halit'e*¹²⁵

Irmağın bükülen yerinde,
Çok tehlikeli yerinde ırmağın
Söğüt ağacı duruyor, dayanıklı bir söğüt duruyor,
Ağlamıyor, bekleme sen ağlamasını...

Taşımış bahar suları, buzları
Şu söğüte çarpmış, vurmuş;
Büyük buzlar sıkıştırmışlar — inlemiş,
Bazen yere kadar eğilmiş.

Ensesi yaralanmış, çok sabretmiş,
Kalın, geniş ensesi yaralı;
Yaşamış şurada, büyütmüş
Şu toprak ve şu kıyı onu.

---

¹²⁵ G. Halit: Tatar bilim adamı.

Kökte türlü çöp, kökler
Açılmış, yaprağa yetersiz o...
Az mı yıl yalnız korumuş,
Korumuş tehlikeli kıyıyı o.

Irmağın bükülen yerinde,
Kırda çiçekler çocuklar
Çoğalıyorlar her bahar, fakat söğüte
Her nedense bir kere bakmıyorlar.

1965

* * *

Napolyon'u¹²⁶ kovmuş, evine
Dönmüş asker, gönül de sevinçli artık...
Dönmüş sağ, kavak dikmiş:
Evini onun ışıktan korusun.

Asker — ölü... Kavak — ihtiyarlamış,
Sataşılıyorlar ona şimşekler...
Kavak çevresinde askerin
Torunları şimdi yaşıyorlar.

İhtiyarlarda korku, kaygı:
Öğütleyip de bakıyor, öfkelenip de, —
Beklenmedik bir anda, şimşek vaktinde
Çoluk çocuk toplanıyor kavak ağacına.

---

¹²⁶ Napolyon Bonapart: (1769-1821) Fransız Devrimi'nin generalidir, 11 Kasım 1799'dan 18 Mayıs 1804'e kadar Fransa Konsülü olarak Fransa Cumhuriyeti'nin ilk başkanı, sonrasında da 18 Mayıs 1804 ile 6 Nisan 1814 arasında Fransa İmparatoru ve İtalya Kralı olmuştur. 1812 yılındaki Vatan savaşında Tatarlar Napolyon'a karşı büyük kahramanlıklar göstermişlerdir.

Boşluğuna onun giriyorlar,
Serpiyor yağmur, kavak ıslanıyor.
Yok, bırakmıyorlar, burada kavağı
Dönüştürsün rüzgâr çıraya.

1965

* * *

Çobanlar... Yeryüzü çobanları...
Kırda onlar bahardan güze kadar...
Çağı farklı... Nasıl çobansın sen,
Hayallerin üstte yüzmese?..

Çobanlar kırda... Onlara da
İlave yeni bir iş çıktı:
Gün boyu sürüsüne bakıyor,
Gözetle yeri, gözetle düzlüğü.

Dönme vakti yakınlaşıyor, gözetiyorlar:
Hangi inek önce yola çıkar?
Dönüyor sürü, sürülere bizim
Yol gösterip dağılıyor « yoldaşlar ».

1965

* * *

Çocukluğumda anneciğim ile ikimiz birlikte
Uzak kırda ekin biçerken,
Lev Tolstoy¹²⁷ gibi tecrübeliyi görüp,

---

¹²⁷ Lev Nikolayeviç Tolstoy: 1828-1910 yılları arasında yaşamış büyük Rus yazarı, fikir, eğitim, sanat dünyasının en ünlü kişilerinden biridir.

Girmiyordum korkup ormana.

Artık ben de geliyorum, orman
Eskisi gibi uğulduyor, ses çıkarıyor;
O — büyük, fakat bir şey yakınlaşmıyor,
Yakınlaşmıyor tıpkı şu « Tolstoy » gibi.

1965

KÖYLÜ YÜREĞİ

« Köylü yüreği » diye onu
Adlandırmışlar, çoktandır adlanmış...
Huzursuz kır... Keder sadece orada...
İşittiğim bunlar — babamdan...

Orada birisi uzanıp ağlamış, der,
Atı ölünce, atını, yular takımını
Hamutları ile birlikte gömmüş,
Gömmüş, derler, kendisinin yüreğini.

O yüksek meydan hep sulayıp duruyor,
Ben dinlemek için onu bulmak istiyorum.
Kara buğday çiçekleri kurumuş —
Göğsünden çarpan sıcaktan...

Orada tekrar kimler ağlamamış...
Ekmeğinin yok mu artanı?
İş arayıp da... Daha çok savaflara
Gitmiştir bu «yürek» ile...

O her zaman kalkıp, sulayıp duruyor,

Bilirim onu küçük yaşımdan...
« Köylü yüreği »nde parlıyor,
Yaz boyunca parlıyor şimşekler.

Rüzgâr da çatlatmış, su da çatlatmış onu,
Geçmişi sert azarlamış...
Bana en değerli, ben elbette kopup düşmüşüm
Şu yürekten, şu bir kalpten.

1965

MULLANUR

Kazan sınırı, تنها Kazan sınırı,
Taş duvar, bembeyaz duvar.
Taş duvar değil, hatıralar
Yıkılıyor gibi benim üstüme.
Beyaz duvar, serin taş duvar,
Ya hiç konuşmuyor, ya da — konuşuyor.
Görüyorum geçtiği yolu,
Görüyorum Mullanur'u
Lenin ile birlikte yan yana.

Mullanur'u zıplatmış tüfek sesi
Duvarda kalmış, burada işte.
Beyaz duvar, taş duvar serin,
Yüreklerde bizim — Mullanur.
Beyaz duvar, serin taş duvar,
Ya hiç konuşmuyor, ya da — konuşuyor.
Görüyorum geçtiği yolu,
Görüyorum Mullanur'u
Lenin ile birlikte, yan yana.

1965

* * *

Birinci dağ...
Orada kaplamıyor sis,
Tam vaktinde gürüldüyor bahar orada.
Birinci dağ,
Biliyor musun, nerede? —
Bizim yaşadığımız şanlı Kazan'da.
Birinci dağ...
Yeryüzünde birinci dağ...
Var olduğu çağda dünya düşünüp
Seyretmiş bu dağdan İdil ötesinden,
Seyretmiş genç kahraman Ulyanov¹²⁸.

Birinci dağ...
Dağlar yüksek, dik,
Onun tırmanmadığı dağ yok...
Birinci dağ,
Ulyanov'u bekliyor.
Bekliyor orada sakin, ihtiyar ıhlamur ağaçları.

Birinci dağ...
Orada kaplamıyor sis,
Tam vaktinde gürüldüyor bahar orada,
Birinci dağ,
Biliyor musun, nerede? —
Bizim yaşadığımız şanlı Kazan'da.

1965

---

¹²⁸ Vladimir Ilyich Ulyanov: Lenin.

SAHİLLER, SAHİLLER...

Ötüş sesleri geliyor bütün çevremden,
Dökülüvermiş fidan veya saman.
Sahiller, sahiller, siz büyük petekler gibi:
Kuşlar az mı yuva yapmış...

Sahiller, sahiller, halkın gönlü gibi,
Siz karmaşık, utanıp durdum;
Türkülerime benim sizde yer
Bulunur mu acaba? Sadece bir yuvalık...

1965

YABAN

Köyden uzakta elma ağacı
Yetiştiriyor yalnız, yaban o...
Baharı da karşılıyor yalnız,
Çiçekleniyor, kurumuyor o.

Boranda kızakçı genç kız
Kalmış gibi yolunu kaybedip,
Donmasın, çağır köye,
Kurtar kendini, konuşuver...

Görünüş de orta halli, ortaca,
Boyca çok uzamıyor o...
Yalvarıyorum bize göçmesi için,
Yalvarsam da — göçmüyor o.

Köyde çok onlar, elbette çok,

Kendine çekiyor kır beni,
Kendim de bilmiyorum: ne için
Seviyorum şu « yaban »ı?

1965

* * *

Dekabristler altı ayda aşmış...
Aynı yolu Çehov¹²⁹ — üç ayda...
Senin için tuhaf, senin için Çehov ne ki,
Gün de çok, tut da uç haydi.

Masallardaki ak atlarda değil,
Oturdum da gittim « TUV»¹³⁰lara
Adeta gönderdiler beni
Türkülerimi yolda kovalamak için.

Türkülerimin ardından ben uçtum...
Acele ettiriyor zaman: ah, kalma...
Yetiştim kovup tayga üstlerinde,
Yetiştim kovup gök mavisi Baykal'da¹³¹...

1965

BEN YOL SORUYORUM

Halkım benim ömrü boyunca sınırda...
Sınırda... Daima şansı kendisine çekiyor mu?

---

¹²⁹ Anton Çehov: 1860-1904 yılları arasında yaşamış Rus tiyatro yazarı ve modern kısa öykünün kurucularındandır.

¹³⁰ Tuv: Yıllarca koşulmadan kalan besili at.

¹³¹ Baykal: Dünyanın en derin gölü olarak anılmaktadır. Sibirya'nın güneyinde, Irkutsk Oblastı ve Buryatya arasında yer alır.

Çita... Kavşakta Milis mensubu duruyor,
O da bizim Kazan Tatar'ı.
— Tatarca türkü-gramafon çanağı yok mu?
Elfiyeler¹³², İlham Şakirov¹³³?..

Şafak önünden Çita yolunda
Konuşuyoruz ikimiz bağışarak...
Ben yol soruyorum,
O benden türkü soruyor...
Plaklar — belki binlerce benim:
Yanında onlar, gönülde onlar, gönlün
Her gözeneği hasret benim...

1965

TATAR KADINI

Parmaklarının ucu ile sadece
Çimdirip tutup eşarbının köşesini,
Kendimizin Kazan Ardı'nda sen,
Tatar kadını, az mı rastladın.

Kendi köyünde, çeşme yanında da,
Eczanede olsun, dükkânda —
Sen şu daima, sen daima mahcup, —
Kronştad'a kadar gelip de.

Biz bir ara şöyle güz ayında
Leningrad boyunca vardık...
Gönülde ve valizde şiir,

---

¹³² Elfiye: Bin mısradan meydana gelen manzum eserler için kullanılan terim.

¹³³ İlham Şakirov: Tatar Dünyası'nın "Sanat Güneşi" olarak kabul edilen klasik müzik sanatçısıdır.

Şiir ulaşmıyor, şiirli her hafta.

Kronşad'ta¹³⁴ akşam... Kronşad'ta
Askerlere göre bizim durum, derler...
Orada da sen... Deniz seni salona
Fırlatıp attı gibi... Salonda askerler...

Şöyle yapıp dinledin sen, yanında
Uğuldayıp durdu deniz şafağa kadar...
Sevmeyen insan sevmesin,
Çal akordeon, söyle Tatarca...

Senin olmadığın yer yok, sen her yerde
Ayrılmadın fakat lisanından;
«Teftilev»¹³⁵'i söyleyip, plaklar
Senin gönül gibi istemiş...

1965

* * *

Memlekette her söğüt türkü söylüyor
Kendi kendisine, sessizce...
Türkü söylüyor her söğüt, alaca karanlık yaklaşıyor,
Susmadan onlar gece oluyor...

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Bağımsız burada her söğüt...

---

¹³⁴ Kronşad: Finlandiya sınırında bulunan bir Rus kasabası.

¹³⁵ Teftilev: Hristiyan olan Tatar mirzalarından Kutlu Muhammed Tevkilev, Başkurdistan'ın kuzeyinde bulunan elliye yakın köyü yağmalayıp yaktı. Binden fazla köy ahalisini öldürttü. Söyentüş köyünde yüz beş kişiyi ambara kilitleyip diri diri yaktı. Başkurtlar Albay Tevkilev'i lanetleyip ağıt yaktılar. Bu ağıta Teftilev ağıtı denir.

Türkü söylüyor her söğüt, kahramanlığın
İşareti gibi her damga...

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Türkü söylüyor kıyıya sağlam basıp;
Burada hepsi de kendine has,
Burada her söğüt — Neksarov.

1965

TEPELERİNE ÇIKINCA

Tepelerine çıkınca, memleketim,
Buhar ile yüzümü yıkadın sen;
Her zaman birlikte paylaştın,
Paylaştın varını yoğunu sen.

Tepelerine çıkınca memleketim,
Rüzgârla dalgalandı yeşil gömleğim...
Nedendir başka yerde değil,
Tepelerinde gözyaşımı akıtıyorum...

Tepelerine çıkınca, memleketim,
Yavaşça seslenip, beni durdurdun...
Bütün sıcakımı hissedip yatarım gibi
Ölünce de ben senin toprağının.

1965

* * *

Yüzüp ilerleyen su boyu,
Şırıltı da etmeden sağa sola...

Yaşamaya razıyım ben burada
Dönüşüp bir yaprağa.

1965

* * *

Babaannelerin eski sandığında —
Namazlık ve yeni yıkanmış çamaşır...
Onda tarih, onda bir köşede
Tukay kendisi yatıyor, « Ana dil».

1965

* * *

Akşam, İdil... Vapur acele etmiyor,
Variller, torbalar yığılmışlar...
Her nasılsa su giriyor... Yok, onlar —
Bir zamanlar bizim kestiğimiz meşe ağaçları...

Bir alay atlılar yüzer gibi,
Sanki kumandan — kıyıda kök...
Vapur şüpheleniyor, yön değiştiriyor,
Geçiyoruz sessizce etraftan dolanıp...

Arkamda imdat isteyen sesler...
Onları dibe ben batıran...
Akşam. İdil... Kalkıyorlar yavaşça,
Kalkıyorlar derinden kahramanlar...

1965

* * *

Türkü kaderi — kuş kaderi gibi,
Aynı yerden geçiyor yolları;
Türkü de bazen düşüyor toprağa,
Kaldırılıyor bazen yukarı...

1965

* * *

Çobanların bulduğu pınar gibi,
Türküm benim, sen de oluksuz.
Şu pınar gibi sen de sessiz aktın,
Şu pınar gibi sen de günahsız.

1965

BİR DAĞDA ON PINAR

Bir dağda on pınar,
Onu da on renkte,
Aslında, farklı dağ,
Aslında farklı yer,
yolu bir...

Bir dağda on pınar,
Dinmiyorlar bir akşam da,
Çiçekli yaz şimdi,
Atlı ve yayan
karşılaşırlar...

Bir dağda on pınar,
Onu da on renkte;

Birisi çabuk bulanıyor,
Birisi çabuk hüzünleniyor,
kum-taşa...

Bir dağda on pınar,
Yollarını sen kesme;
Akışı on türlü,
Sesi on türlü,
ezgi farklı.

Bir dağda on pınar,
On genç kız — on yerde,
Konuşup bıkmıyorlar,
Düğün diyorlar, düğün diyorlar
güzeller...

Bir dağda on pınar,
Sırrını sen açma,
Sırrını güzeller
Dünyaya yayarlar,
yayarlar...

1965

* * *

Boz taşa oturup şiir yazan
Şair gibi, akılda taze akçaağaç.
Sahil aşağısında kırlangıçlar değil,
Sanki türküler yuva yapmış.

Ak vapur «Musa Celil» geçiyor...
Oturmadan kalkıp genç akçaağaç
Cevap veriyor ona, sesleri

Birbirine pek çok benziyor.

1965

BİZ ŞİİR YAZDIK

Çekiyor gönül İdil boylarına —
Yalnızlıktan, canım sıkılmış...
« Gençlik yolu »¹³⁶ savaş öncelerinden
Toplamıştı bizi Oslan'a¹³⁷.

Biz şiir yazdık: Kara Ehmet¹³⁸,
Mavi Ehmet¹³⁹, Musa, Hesenler...
Oslan dağındaki törenlerde
Doğmuyormuş güzel eserler.

Şiiri kimse okumadı, —
Orada doğru, düzgün, şebnemli yol...
Hayatta esiyor daha zor,
Daha zor olarak çıktı yol.

Hayat bizi boyumuza bakıp,
Dizip koydu, önce bir ipe,
Oradan dağıttı çeşitli cephelere,
Dağıttı bataklık Volhov¹⁴⁰, Rjev'e.

Musa yürüdü kaygıya-kedere batıp,
Esirlikte batıp çamura...

---

¹³⁶ «Gençlik yolu» Savaş öncesinde bir grup şairin aynı amaçla eserler yazdıkları topluluk (şairin notu).

¹³⁷ Oslan: Tataristan'da bir rayon.

¹³⁸ Kara Ehmet: Ehmet İshak (şairin notu).

¹³⁹ Mavi Ehmet: Ehmet Feyzi (şairin notu).

¹⁴⁰ Volhov: Rusya'nın dört büyük nehrinden birisidir.

Tufan¹⁴¹ bizim cephe gerisinde otursa da,
Ulaşmadılar mektuplar Tufan'a...

«Zafer» denen büyük damganı vurup,
İşimizi hayat ispat etti.
Cephelerde kanları çok damladı,
Şairlerin ondandır ki az kanları.

Bakıyorum bazen geçtiğim yola ben
Daha güneşli yerden, Oslan'dan;
Şimdi artık açıkça söyleyiveriyorum:
Gençlik bizim gerçekten bitmiş.

1966

KALKINIZ, MUSALAR!

Bazen çok çeşitli
Endişelerden yoruluyorsun...
Geliyor bir yer kıyısından
Bağırıp çağırıp yürüyesim:
Tarlada — çavdarlar,
Bahçede anasonlar
Olgunlaştı, kalkınız,
Kalkınız, Alişler¹⁴²...

Bazen sessizlikten
Kaçarsın mahsus sen...
Geliyor bir yer kıyısından
Bağırıp çağırıp yürüyesim:

---

¹⁴¹ Hesên Tufan: 1900-1981 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar şairi.

¹⁴² Abdulla Aliş: 1908-1944 yılları arasında yaşamış Tatar şairi, oyun yazarı ve direniş savaşıdır.

Düşmanlar sessiz kalmazlar,
Saçarlar yeniden
Kurşunlar, kalkınız,
Kalkınız, Kurmaşlar¹⁴³...

Bazen alıyorum da
Çiçekli yel kokusunu,
Geliyor bir yer kıyısından
Bağırıp çağırıp yürüyesim:
Çiçekler büyüyorlar,
Her gün hayatta
Siz gereklisiniz, kalkınız,
Kalkınız, Musalar!

1966

HEYKEL MEYDANINDAN DÜŞÜNCELER

Başka çağda her zaman uyarıp geldi
Bizi zaman: çok yayılma...
Fakat bu defa hiç tereddüt etmeden:
Heykel gerek, dedi, Celil'e.

O kudretli, o yürütüyor işi,
O binlerce yıl boyunca parmağında oynatmış...
Heykel için yer seçiyor zaman
Şairlere — güzel, yüksekten...

Şehir Meclisi'nin karşısında
Yüksek yer... İdeal mi, söyle şimdi:
II. Aleksandr'ın¹⁴⁴, acaba,

---

¹⁴³ Kurmaş: Gaynan Kurmaş

Şu meydanda duran heykeli?

Yüksek yer, beş yüz asır dolmuş.

Tarihi de burada, derinde...

Bu yerde ebedileşsin şair,

Hiç olmazsa nispet yapıp tirana.

Toplanır bir gün Ehmet Simayıvler¹⁴⁵,

Şabayıvlar¹⁴⁶, Gaynan Kurmaşlar...

Dışarıda — birlikte, öz memleketlerinde neden,

Burada neden birlikte olmasınlar?

Toplanır onlar Celil'in çevresine —

Bizim insanlarımız, bizim memleket...

Bir heykele yer seçiyor zaman,

Fakat gönlümde benim — on iki...

1966

* * *

İdil kıyılarında tanlar hüzünlü,

Değip durur sahile bu tanlar...

Musa'nın bırakıp gittiği teknelerde

Devam ediyor yola Çulpanlar¹⁴⁷...

Gençliğe has bir heyecan ile

Musa'nın yolu boyunca geliyorlar;

Musa'nın ömrünü devam ettiriyorlar gibi

---

¹⁴⁴ Aleksandr Nikolayeviç: 1818-1881 yılları arasında yaşamış Rus Çarı'dır.

¹⁴⁵ Ehmet Simayiv: gazeteci.

¹⁴⁶ M. Şabayiv: Tatar Edebiyatı yazarlarından.

¹⁴⁷ Çulpan: Musa Celil'in kızı.

Tenha sahillerde durup tekneler.

İdil kıyılarında tanlar hüzünlü
Hüzünlü hisler taşıyor derinden.
Musa'nın bırakıp gittiği teknelere
Hasretlerim benim yığılmış.

1966

1967 — 1970

Anneciğimin hatırası

* * *

Bu dünyadan sadece meşakkatsizce
Gitmekti bütün isteği...
Anneciğim öldü...
Dönüyor pek ağır,
Zar-zor benim dil bugün.

Bereketi kaçmasın diye evin,
Yavaşça kapatıp kapıyı,
Yaşadı anneciğim
Büyükliğini bilip,
Kendince yaşayıp çalıştı.

Kendi elleriyle son kez
Yerini-toprağını kendisi silkelemiş.
Tamamen faydasız duruyor benim şehirden
Arayıp alıp döndüğüm sülükler...

Endişelerini emseydi —

Endişelere kullanamadan
Anneciğim öldü,
Sanatımın temelini
Attılar gibi koparıp...

Bizim evde ışık da solgun bugün,
Anneciğimin sesi nafiye — ev çıplak.
Benim yüzümden bana hatırı kaldığı
Vakitlerine arıyorum işaret...

Endişelenmiş: « O olmadan çıkarırlar,
O olmadan toprağa-mezara koyarlar,
Endişelerini yok etmek için sadece
Vaktinde yetişirler, belki, şairler » .

Yazılacak şiirlerim ağlıyor,
Evin hallerini dinleyip ağlıyorlar —
Bir köşeye saklanıp, öksüzler gibi,
Yüreğimi tırmalayıp ağlıyorlar.

Bu dünyadan sadece meşakkatsizce
Gitmekti bütün isteği...
Anneciğim öldü...
Dönüyor pek ağır,
Zar-zor benim dil bugün.

1967

* * *

Korktuğu soğuktan onun,
Sıcak zamanda alsın deyip kabir,

Söylüyordu pek sık...
Anneciğim öldü,
Nispet yapar gibi, dışarıda — aralık ayı...

Kendir dövdü anneciğim, ipi bitince,
Torbacıkları aşağıya yuvarlandılar.
Yarı aç yaşayarak büyüdük, adeta
Yerdeki şu boş torbacıklar...

Gece-gündüz kendir dövdü anneciğim,
Sağlam olsun diye, eller onu sıkıştırıyor,
Çıkacak yer bulamadan, ağdaki
Çamaca balığı gibi kımıldıyor susalar...

İpler gibi düğümleniyor yollar,
Arkada bizim geçen zaman var;
Benim eskitip soba başına attığım
Ceketlerde az mı yama var...

Titreyen yıldızları ile,
Bize meyilli duran ayının
Kederi ile, yıldızlar gibi donuklaşmış
Patatesi ile Mari'nin.

Ebedî uğursuz karaağacı ile
Yaşıyor bende bu yer... Çıtırdama
Soğuk dışarıda... Akçağaç yarılıyor,
Fakat aralık ayı buna seviniyor...

« Sıcak zamanda gömünüz... » Gönül belki,
Sıcak sadece istiyor o yaşta...

Ölünce hepsi bir değil mi acaba? — Değil,
Hepsi bir değilmiş ölünce de...

1967

O DALGALAR

Memlekette, görünüyorum sadece tepeden,
Mutluluğundan çavdar bağırır:
Müjde için hediye ümit edip,
Kırlar boyunca geçer dalgalar.

Kırlar boyunca geçer dalgalar
Kara-gri... Böyle renk girmiş.
Geçer onlar yoldan dönüp gelen
Atlar, arabalar üstünden.

İleride köy, anneciğimin yaşadığı köy,
Vetpunkt'ı¹⁴⁸ sadece geçsinler,
O dalgalar bizim eski mezarlık
Çitine yatıp hıçkırıyorlar.

1967

GÖNLÜN SENİN TEMİZ, OĞLUM

Vişne bahçesi. Ak hamam,
Ak hamamda masam.
Anneciğime benziyor, belli
Benim burada işim.

Nimetimi koyar:

---

¹⁴⁸ Vetpunkt: yer adı.

— Ağzına götür, yavrum, —
Bağırtmadan çoluk çocuğu,
Rüzgâr da geçmiyor kapıdan.

Duruyor nöbette, çekiyor tespih,
Çekiyor, düşünüyor o;
Bir şey reddediyor,
Bir şey onaylıyor o.

Kapı dibinde gün boyu
Konuşmadan oturur.
Cılızca güneş düşer
Yüzündeki çillere.

— Lütfen okuyup da göster,
Bitsin artık şüphem tamamen... —
Hekim gibi elimi tutup,
Ritmini yokluyor şiirin.

Okşuyor, bırakmıyor elimi,
Türküden arıyor aklım.
Değeri de normalce:
— Gönlün senin temiz, oğlum...

Vişne bahçesi. Ak hamam,
Ak hamamda masam,
Anneciğime benziyor, belli,
Benim burada işim.

1967

* * *

On altı ev bizim sokakta,
Hepsi sadece on altı.
Bu bir sokak — geçen savaşta
İnsanlarının yarısını kaybetti.

Her kapı dibi — bir kavak,
Yanda torba, yollar iyi sonuçlanır mı?
Hatırlatıyor onlar ev ile
Vedalaşıp duran oğulları.

Burada dönüyorum, ben — şu sokaktan,
Dönüyorum, köşede duruyorum duraklayıp.
Bizim sokak... Aydınlık ortada...
Adeta geçmiş yankılanıp...

Eski, derin kuyu karşısında
Doğup-büyüdüğüm evim var benim.
Durup köşeye, geleneğe göre,
Çağdaşları gönülden yokluyorum.

Bu — savaştan kalan bir gelenek.
Onlar elbette yok, yokla, yoklama...
Valizimi benim sürükleyerek götürmek için
Köşe başına toplanıyor bütün çocuklar.

Yokluyorum... Hesaplıyorum. Hissedip, çocuklar
Bağırıyorlar: birlikte hesaplayalım, deyip.
Babalarını tanıyorum gözlerden:
Bu — Rehim, bu — Salih, deyip...

Yaşıtlarım yok oldu sokaktan, —
Özlüyorum Ferit'i, özlüyorum Eyüp'ü...
Sadece ben sağım, tuhaf his bende:
Sağlıklı olduğum için kabahatli...

On altı ev bizim sokakta,
Hepsi sadece on altı.
Bu bir sokak — geçen savaşta
İnsanlarının yarısını kaybetti.

1967

* * *

Yağmur yağıp geçti yavaşça,
Yavaşça, yavaşça.
Memlekete dönüyorum, ben heyecanlanıyorum,
Yol heyecanlanıyor, yol heyecanlanıyor.

Yağmur yağıp geçti güzelce,
Tamamen kaygısız, tamamen kaygısız.
Kırmızı, gök mavisi, alaca renkli eşarplar
Örtünüp siz, örtünüp siz,
Çiçekler, kimi bekliyorsunuz?
Ben uzaktan, ben uzaktan...
Meydanlar sessiz... Anneciğim sesleniyor gibi...
Elbette kabirden... Elbette kabirden...

1970

* * *

Anneciğim, senden az mı işittim ben:
Temel sallanıyor dersin.
O bile az, o da yetmezmiş gibi sen hâlâ:
Temel düşünüyor dersin.

Nasıl şimdi, anneciğim, bizim temel
Taş ve toprak elbette o...
Taş ve toprak... Fakat bütün kaygıyı
Toplayıp yatıyor elbette o.

Yatıyor dinleyip yürek çarpışını,
Çok devirler geçiyor...
Gönlün ile birlikte oynuyor temel:
Yukarı çıkarılıyor, iniyor.

Kaygılanırsın... Hissedip duruyor temel
Bu kaygını orada...
Taş ve toprak... Beşik türkün sinmiş,
Tukay ezgisi orada.

Bu temeli şunlar tutsa tutar,
Başka hiçbir şey tutmaz...
Oynuyor temel, yatıyor dört köşede
İnip yere dört taş...

1970

* * *

Biliyorum şimdi döndükçe ağır,
Zor olursun da,
Çeker daima, dönerim, yaslanırım
Kuyu duvarına.

Eski kuyu... Derin, dipsiz, serin,
Birisi duvarını örüvermiş...
!Çeker daima, dönerim, bu kuyuya
Yeryüzünü dolanıp gelirim.

Savaş uzakta, uzak — gözükmemiş
Savaş bizim köşeden...
Anneciğim her gün sabahleyin bu kuyunun
Çıkıp buzunu kırmış.

Eski kuyu... Gençlik iz bırakmış,
Benim de var damgam.
Çağırıp durur bilinmez ki hangi dipte
Sözleştiğin tanlar.

Eski kuyu... Güç ve zorlukla
Feryat ediyor çıkırık,
Kopar da çıkırık, ayrılır gibi
Geçmiş yıllar — zincir...

Biliyorum şimdi döndükçe ağır,
Zor olursun da,
Çeker daima, dönerim, yaslanırım
Kuyu duvarına.

1970

1967— 1968

Alman Defterinden

1966 yılının şubatında Berlin’de Almanya Demokratik Cumhuriyeti yazarları Lenin mükâfatı ödülü Kahraman şair Musa Celil’in 60. yılını kutladılar. O törene Musa’nın yakın dostlarından birisi olan eleştirmen Gazi Kaşşaf ile birlikte ben de katıldım. Biz Beymar, Leyptsing, Drezden, Şvedt gibi şehirlerde bulunduk. Musa’nın izleri boyunca yürüdük. Bu şiirler buradaki düşüncelerin sonucu olarak doğdular.

KAŞŞAF¹⁴⁹ DOSTCUĞUM

Kaşşaf dostcuğum, meşakkatli yol açmak,
Zor da sonra, gereğinden çok çetin elbette,
Eğer Musa kendisi çağırmasa,
Nerede şimdi bize yabancı ülke?

Unutmamış Musa, ilgilenmiş elbette
Senin ile benim konuda da;
O çağırınca, müsaade etmiyor karanlık,
Ölmüşlerin hakkını savunma.

Kaşşaf dostcuğum, hayırlı olsun,
Elini sıkayım, elini ver bana;
Tatar şairinin merasimini de
Gerçekleştirsinler şimdi Berlin’de.

---

¹⁴⁹ Gazi Kaşşaf: 1907-1975 yılları arasında yaşamış edebiyat ustası ve tenkitçi.

Böyle şans bize az nasip olur,
Değerli büyük pasaport cepte,
Yürekten daima ben inanmıyorum,
O cebe şimdi girse de.

Savaşırken ne var ki önden yürüdük,
Övgü yağdı: Tatar, Başkurtsunuz siz...
O zamanda iş daha kolaydı,
Berlin'e biz girdik pasaportsuz.

İzini bitiriyoruz her zaman Tatarlara
Kafiyeleşen lekelerin;
Tukay ile, Celil ile ispat ediyoruz,
Büyükliğini ispat ediyoruz Tatar'ın!

1967

DOSTLARI ARIYORUM

Gençliğimi hatırlayıp,
Duruyor daima arkamda:
Yaz araştırması geçiren
Karakolda — Kaban¹⁵⁰ arkasında
Okuduk şiir: Musa, ben.
Kadere takılmadan,
Böyle peşinden gitmiş, kendisine
Yanlış da dokunmamış
Genç bir kız bizim arada...
Hayatta o inanmış
Şiire; birlikte dönüyoruz,
Varıyoruz, kız — en evvel.

---

¹⁵⁰ Kaban: Tataristan'da bulunan bir göldür.

Aralıksız, devamlı, ebedî
Yukarıda şöyle yan, güneş!
Aniden karanlık kapladı
Çavdar tarlasını hemen hemen.

Güçsüz yağmur korkuttu,
Gülüyorum, gülüp kurtulamıyorum;
Terlikler — elde, koştuk,
Biz üçümüz: kız, Musa, ben.

Birlikte şu yağmur altında
Usulca gidecekmiş,
Yağmurun getirdiği şimşekler —
Onlar yavrucukmuş.

Büyükleri uzakta olan,
Fakat biz daima koştuk
Önüne şunların, ateşte
Yaralanıp yıkıldık...

Dostları arıyorum. Dostları
Savaşın ateşi yaktı...
Koşmuyorum artık, gece boyu
Dinleyip yatıyorum yağmuru.

1967

* * *

Berlin'de dostluk evinde
Almanlar ve Tatarlar.

Tatarlar... Başka türlü bizi
Tekrar kim diye adlandırıyorlar?

Yüzünde özlem, sadece özlem,
Kendisi de o, değil de...
Berlin'de ulu meclisin
Celil oturuyor başköşesinde.

Yüreği hissettirmeden kesen
Öfkeli göz baktı,
Kalınlaşmış, ağırlaşmış
Hüzünlerden göz kapağı.

Anlatıyor Kaşşaf, onu hatta
İçirtme ve yedirtme,
Bir parça da hatırı kalmaz,
Söz ver sadece Kaşşaf'a.

Anlatıyor Kaşşaf, acaba, neden
Bize gururlu olmamayı?
Tercüme ediyorlar, Tatar
Muhtaç şimdi tercümana.

İniyor dibine tarihin,
Tarih bizim dağınık işte...
Basıp şiirine Tukay'ın
Tekrar yukarıya çıkıyor o.

Tercüme ediyorlar ağır,
İnliyorlar su içip,
Ben de Berlin'e kadar geldim

Ŗu dil için savaŖıp.

Tukay'da dili tutuldu
Tercüman Alman'ın.
Öğrenmiş — bütün ömrü boyunca:
Ben üstünüm de ben üstün...

Hislere dokundu, hislere —
Tukay'da elbette durakladı;
Yardım etmiyorum kasten, fakat Alman
Anlatamıyor Tukay'ı.

Ben konuk, bana hepsi bir,
Saat geçsin, gün geçsin.
Yardım etmiyorum kasten, Tatar'ın
Dilini, diyorum ki, öğrensin.

Öğrensin, büyük Tukay'ı
Hiçbir zaman unutmasın;
Sanatını asırlar boyu
Güçlendirsin, güçlendirmesin

Geçtiler varıp Tukaylar,
Tukaylar ve Celiller,
Yankılanıyor onlar Berlin'de
Neden tekrar deliller?

Paltosu sanki askıda,
Paltolar arasında;
Oturuyor Celil, Gitiler,

Şillirler¹⁵¹ arasında.

Berlin'de dostluk evinde
Almanlar ve Tatarlar.
Tatarlar... Başka türlü bizi
Tekrar kim diye adlandırır?

1967

* * *

Berlin'de, uzak Berlin'de
Düşüne-düşüne şaşta kaldım:
Daha da güçlü yankılanıyor
Kederi dışarıda Tatar'ın.

Kederinde görüyorum Tatar'ın
Ruhunu, gücünü, sağlığını.
Dinliyorlar Almanlar Musa'nın
Plakta « Hasret »ini.

Musa da dinliyor: kendisi elbette
Bulatova Mönire...
Rastlaştılar, ağlaştılar
Bakmadan hiçbir şeye.

Bugün tören; böyle tören
Birçok yılda bugün bir kere.
Rastlaştılar, ağlaştılar;
Kısaymış bu ömür...

---

¹⁵¹ Friedrich Schiller: Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805), şair, filozof, tarihçi ve en önemli Alman dram yazarıdır. Yazdığı tiyatro eserleri Alman tiyatrosunda başyapıt niteliğindedir.

Savaşın açıldığı ayın senin
En talihsiz ayındır;
Almanya, onu, Almanya,
Neden memleketten ayırdın?

1967

BAH¹⁵² KABRİ YANINDA

Var benim önceden verilmiş
Azıcık vaktim.
Rastladım gelip kabrine
Sebestyan Bah'ın.

Dinleniyor kilise... Biz burada
Başka memleketten, diyoruz.
Ortada Bah'ın kabri... Kabir
Yer ile düz.

Dinleniyor kilise de, Bah da,
Eller, eller yorulmuş...
Bir yerlerde başköşede yüksekte
O çalmış org.

Gönülden türlü tesirler,
Görmüş heykeller çıkmıyor
Ayarlıyorlar orgu, yukarıda
Güvercinler uyukluyor.

---

¹⁵² Johann Sebastian Bach: 1685-1750 yılları arasında yaşamış dünyaca ünlü Alman klasik müzik bestecisi ve orgcudur.

Kuruyorlar, yankılanıyor kilise,
İki memlekete ezgisini
Yayıyor, sınırları bitiyor
İki Almanya'nın.

Mırıldanıyorlar, milyonların canını
Yerde işgal edip almış,
Büyük devletler ile
Konuşuyor gibi org.

Okurum, kendi bildiğimce
Sana söyleyip baktım.
Seviyorum büyük ruhunu ben de
Sebestyan Bah'ın.

1967

* * *

Evvelki, eski Veymar'da¹⁵³ —
Evinde ben Giti'nin¹⁵⁴
Çıktı da söyledi ihtiyar Giti:
Birazcık bekle, kardeşim.

Bekliyorum Tatar delikanlısı,
Ben cılız sesli,
Anladım sadece üçüncü
Lisandan okuyup « Faust »¹⁵⁵u.

Girdim, yolumu kaybettim, büyük dünya,
İşte sana, okuyup geliş...

---

¹⁵³ Veymar: Thuringen Eyaleti'nin kültürel miraslarıyla ünlü olan bir şehridir.

¹⁵⁴ Giti: Goethe

¹⁵⁵ Faust: Goethe'nin en önemli yapıtlarından bir tanesidir.

Yolumu kaybettim... Elbette yaşamış
Odaları otuz üç...

Veymar'da kendim... Uzaktan
Otel odasında ışığını görüp,
Tukay'ı düşünüyorum, düşündürüyor
Her zaman pişman ettirip.

Tarihi meşhur zengin « Bulgar »
Otel odasının en yoksulunu
Vermiş ona, bir odası
Kadar da yok Giti'nin.

Bu — böyle. Biliyorum Tukay için
Biliyorum zor olduğunu;
Değiştirmezdi zaten asla
Yabancıya soğuk « Bulgar »ını.

1967

* * *

Buhenvald¹⁵⁶ın kapısına yazmış:
« Herkese — kendisinin hissesi ».
Yerden ağır yanık kokusu tesir ediyor,
Havasına sinmiş kül kokusu.

Demir sobalar soğumamış gibi:
Üstlerine soğuk su çarpıp,
Ah, arkada bırakası geliyor, fakat şurada
Alırlar gibi yanlılıkla içine çekip.

---

¹⁵⁶ Buhenvald: Toplama kampı.

Buhenvald'ı seyredip çıkmak yetiyor.
Sadece kendisinde az mı kurban var!
Esirlerin son sözlerini de
Duvardan burada temizlemişler...

Kapılıp kalırım gibi yanan sobaya,
Ayağa kalkan toprağım aniden yarılr da...
Bir zamanlar elbette « Faust » ile şaşıp,
Giti yürümüş burada ormanda.

Giti yürümüş, yaz sabahlarında
İlham almak için gelmiş Veymar'dan.
Akıl yetmiyor, bu mukaddes yer
Cehennemine kendisine dönüşmüş.

Kapı dibindeki bir kaba
Gidiyor birisi akça atıp;
Kuruşları ama oraya atıp da
İnsanlık bir nefes alamaz.

Şoför-Alman, hiçbir şey olmamış gibi,
Arabada büyük meydanda
Yiyiverdi: bizi ulaştırıyor şimdi
Açlığımızı bastırmak için Veymar'a.

1967

MEŞE AĞACINDAN KESER

Meşe ağacından keser... Onu çoktandır
Babam merhum yapıp koymuş.

Lazım oluyordu bize —
Odun kessek, odun yarsak.

İşi sadece şu: çiviye itinayla
Çakıp duracak; çarpıp duracak
Gönle huzur; göz önünde
Çoğalıyor odun parçası.

Var elbette odun kesmenin de
Tadı, bir garip hissi;
Yaşasın hizmet, yaşasın
Ekmek ile çam sakızı kokusu...

İşi sadece şu: odun kesmek,
İşi bitince, ıssız yerde
Yatıyordu çardakta o
Tek başına zararsız oyalanıp yerde.

Kamaları da, baltası da
Bakıyordu sevdirep...
Yatıyordu gölgede,
Çalışıp yorulmuş köylü gibi...

Meşe ağacından keser, ağır keser,
Gördüm bugün Buhenvald'ta;
Kişi sürekli keserle vurup yaşamını sürdürsün derler,
Şaşırma bu hikmete.

Derin bodrum. En büyük rolü
Gelmiş yapıp keser orada;
İnlemiş yer hastalıklı, halsiz

Esirleri keserle vurunca.

İçine çekip durmuş demir sobalar
Cesetleri birbiri ardınca...
Yatıyor tokmak... Öfkeleniyor ona
Meşe ağaçları ve akçaağaçlar.

İste, rica et — odun kesmek için
Artık şimdi gitmez gibi.
Uzaniyor kendi kurbanını bekleyip,
Molada dinlenen cellat gibi.

1967

RÜZGÂRLARIN İÇİNE

Bazen şöyle hiç hissettirmeden,
Yavaşça sızlayıp gönül ağlıyor,
Berlin sözü bende Rjev, Orel¹⁵⁷
Meydanlarından gelip yankılanıyor.

Alman toprağı boyunca seyahate
Çağırrsa da gider yol bizi,
Gönül memlekette, memlekette her köyde
Heykel duruyor kızıl yıldızlı.

Hislerimi savaşlardan uzaklaştırıp,
Sakin işe ne zaman toplarım?
Batıda arkadaşlarını tanıyorum
Bize karşı atmış toplarını.

---

¹⁵⁷ Orel: Rusya Federasyonu'nda bulunan bir şehirdir.

Gönlüm benim dünya ile sarsılıp,
Onunla birlikte sallanmış;
Tutup alıyor elbette çabuk belirsizce
Seslerini gizlice atış yerlerinden.

Çok zor dünya, şiirler de
Sonuncu sınıra ulaşmış genişliyor.
Rüzgârların içine yolum benim,
Yok dönmek arkaya, geriye!

1967

ARMA

Arma... Arma...
Tutturmuş mu — tutturmuş...
Konuyor bazen göğsüne
Horozlar ve kartallar.

Memleketler, şehirler... Onların
Öğrendim elli geleneğini.
Batı Berlin'de bana
Berlin armasını
Taktılar. Berlin — ayı, der
Şurada daha genç bir Alman.
Ayı, der... Ayı olmadığını,
Sanki biz bilmiyoruz.

İnsana değmeden, güya,
Güzel, sakın huylu...
İnandırmak istiyor... Sanki,
Biz geçmemişiz cepheyi.

Ayı günahsız, kadeh kaldırıyorum
Ayının sağlığına,
Berlin'in fakat inanmıyorum
Ayı olduğuna.

Batı Berlin'de sezip
Yeni savaş tepkilerini,
Geçmişlerimden akıllanmadan
Daima düşünüp yürüyorum.

Ayı, diyor... Bile bile o Alman
Kendisini mutsuz ediyor gibi.
Tarih de bazen aldatıyor,
Alay ediyor, küçümsüyor gibi.

1967

YOLLAR, YOLLAR

Ben Almanya boyunca gidiyorum, öfkelenip
Damarlarda atan kan benim,
Yol ver, dön sınıra... Acı, keskin
Sesi yankılanıyor devrin — konvoyun.

Dönüp bakıyorum çeyrek asır geriye:
Gözyaşı damlamış da toprağa, kan damlamış;
Gör, taşan yüreklere benzeyip,
Yol boyunda yatarlar lime-lime gibi.

Yolları da temizlemişler gibi,
Böyle dümdüz onlar, ah, düzgün,

Bu izlerin hangisi Aliş'inki¹⁵⁸?
Musa'nınki hangisi, söyleyiniz!

Yollar, yollar... O korkunç zaman
Yalnızca ölümü burada padişah yapmış;
Şahitler yok, sevmemiş zaman
Bırakmayı toprakta şahitler.

Ben Almanya boyunca gidiyorum, ara,
Zindanların kapısını çal gidip;
Tek ağlamak istiyorum onların geçtiği
Şu yollara benim kapanıp.

1967

ANLAMIŞLAR GİBİ DURUYOR

Anlamışlar gibi duruyor, anlamamışlar
Anlatıyor daha çok: Musa — yiğit,
O — dev gibi bir adam... Anlatsınlar haydi,
Sen kendince türkü söyle, değer ver.

Günün geçmesine yazılan türküler ile
Hayran bırakmak imkânsız bu memleketi.
Ölçüsü onun Puşkin, Lermontovlar¹⁵⁹,
Tukaylardan gelmiş ölçü işte.

Yüreği de bunlarınkı gibi.
Şairlerin yolunu kan kesmiş,
İşi bitince, alıp tabancasını

---

¹⁵⁸ A. Aliş: Tatar şairi.

¹⁵⁹ Mihail Yuryeviç Lermontov: 1814-1841 yılları arasında yaşamış Rus yazar ve şair.

Bizim çağa fırlatmış Danteslar¹⁶⁰.

Tutmuş faşist yere ininceye kadar,
Bırakmamış onu o kenara;
İspanya'nın yüreğine atmış,
Lorkalara¹⁶¹ atmış, Fuçik'e.

Durmamış o silip, temizleyip de,
Özgürlüğe onu hedeflemiş.
Yeni kuşak şairlerini bekliyor,
Celillerden boşalıp, zindanlar.

1967

TATARLAR GÜLÜMSEYİP ÖLDÜLER

Evimin çevresinde rüzgâr ağlıyor —
Pek uzun yol aşmış o, biliyorum.
Musalar hakkında haber var:
« Tatarlar gülümseyip öldüler ».

Haberde tutuklular sesi,
Binlerin uykusunu o böler:
Biz şahidiz, biz gördük onları,
« Tatarlar gülümseyip öldüler ».

Rüzgâr memleketler boyunca gider de
Dağlardan dağlara yayılmak;
Dinleyiniz, dinleyiniz, der o:
« Tatarlar gülümseyip öldüler ».

1968

---

¹⁶⁰ Dante Alighieri: 1265-1321 yılları arasında yaşamış İtalyan ozan ve politikacı.

¹⁶¹ Federico Garcia Lorca: 1898-1936 yılları arasında yaşamış İspanyol oyun yazarı, şair, ressam, piyanist ve bestecidir.

* * *

Bu — Almanya, savaşın geçtiği yerler
Düşürüyor seni pek çok endişeye;
Hiçbir zaman da yolunu kaybetmezsin, dostum,
Gitsen bakıp Bethovınlara.¹⁶²

Yolunu kaybetmezsin, halkların yüzünü
Aydınlatıyorlar şunlar, temelde;
ıkıp duruyor şunlar senin önüne
En azından birkaç asra.

1968

* * *

Bulundu burada, savaştı da gitti...
O savaşta yanmış, kaynamış.
Soruyorum daima: onu gören, bilen
Yerler, deyip, tekrar nerede var?

Bulundu burada, savaştı da gitti...
ıkıyorum tepeye, tepeyi hatırladım.
Hangi tepede durakladı, diyorum, Musa?
Kim gösterir yerini şairin?

Bulundu burada, savaştı da gitti...
O savaşta önde, ortada...
Gönderiyor tepe ikinci bir tepeye, —
Gidiyorum hep, arkada tepe kalıyor.

---

¹⁶² Ludwig van Beethoven: 1770-1827 yılları arasında yaşamış dünyaca ünlü Alman klasik müzik bestecisidir.

Bulundu burada, savaştı da gitti...
Kısalığı ömür anlamış.
Hayran kalıp yeni Almanya'ya
Ayakta duruyor bütün meşe ağaçları.
1968

* * *

Pek çok, pek çok değişti bu dünya...
Güçler faydalı — hale gelince;
Hediye etti, Telman Almanyası
Leylak çiçekleri şubatta.

Pek çok, pek çok değişti bu dünya...
Karşılaştırıp bakıyorum ben hepsini,
Düşünüyorum gönülden kırk ikincinin
Doğduğu memlekette kaygılı şubatını...

Pek çok, pek çok değişti bu dünya,
Nasıl artık buna sevinmem!
Halklar sınır aşarak birbirine
Daha çok atsın leylaklar...
1968

1968 — 1970

* * *

Gecenin ikisi. Masa, kâğıt, karanlık.
Yaz diyorum kendime, neden durakladın?

Yaz, yazmamak elbette utandırıcı — pencerede
Işığı yandığı çağda Tufan'ın.

Yarışmaya kalınca yarışmak için,
Şiirlerden alkış gönülde...
Gecenin ikisi... Sadece iki ışık yanıyor
Tenha ormanda, Akkoş gölünde.

Konuşuyorlar bizim pencereler,
Ne hakkında acaba işaretleri?
Tufan'ı kaygı kaplamış, perdeyi geçerek
Kar üstüne düşmüş kaygıları.

Elma ağacına kese kâğıdı asmış,
İsketelere orada yemleri.
Yüreğinde isketelerden sonra
Bu hayatın karı, rüzgârı...

Birbiri ardınca sönüyor bizim ışıklar,
Seviniyorum, tamam gördük bu tanı;
Seviniyorum: bugün Puşkinlerden başka
Tukaylı bu dünya, Tufanlı.

1968

DÖRT YARAN

Senin sima, senin hatıra —
Pencerede dört yaran.
Kayboldun savaş meydanında,
Gönülde bitmiyor yaram.

Pencere açsam, uzakta
Görünüyor senin gittiğin kır...
Unutmuyor seni dört yaran,
Dört yaran — o dört yavrun.

Büyüdü, boy attı dört yaran,
Her biri için yanıyorum;
Rüzgârlar daha güçlü esse de,
Penceremi korkup kapatıyorum...

1968

İLAHİ BİR IŞIK

Kadını da genç çocuğu ile
Hatırladım elbette sık sık cephede.
Rjev sınırlarında, kar üstünde
Donup-üşüyüp uzandığı dakikada;
Sadece savaşta oluşuma
Artık şimdi bir yıl dolmasını
Hesaplıyorum da, birden özlüyordum
Kendimizin Tukay kulübünü.

Geceler burada aydınlık, böyle aydınlık,
Oturmaya uygun iplik eğirip...
Pek uzaktan şu kulübün ışığı,
Bir cılız ışığı pırıldayıp
Görünüyordu kar-boranlar ötesinden
(Boranların yeryüzünde çok olduğu zamanı),
Söndürüyorum diye füze salar attı,
Füze salarlar... Altı namlulu.

Üstte palton, kısa palton senin,
Cennet gibi dıştan o palto, ah,
İçten ısıtıyor memleketin ışığı,
Görünse de cılız ışık gibi.

Ağaç kütüğünden yedi katlı şekilde
Siperler kazmaya çalıştım sabırla;
İlahi bir ışık gerekmiş sadece
Yaşamak için sana sebep olan.

1968

BİZİM NESİL — UZUN ZİNCİR O

Bizim nesil — uzun zincir o,
Kırlar boyunca geçilen yoldur o.
Uzun zincir. Pek çok halkalar.
O halkalar — hepsi de biz onlar...

Memke'nin durduğu neslin başında,
Bir kelime ile anlatırsak: arabacı...
Köy ile köy arasını
Yarıp geçmiş dünya derdi.

Toprak — ekmeğin, toprak işte — kaderin,
Her adımın dışarıya, yanlışın
Birilerinin kırmış bir parçasını,
Göz yaşları damlamış yulafın.

Şu an da var Memke akarsuyu,
Hepsi de gerçek, hepsi de doğru burada;
Toprak bölünce bu akarsuda

Ağlamış o yatıp zincire.

Gerçekliği sürmüş önce o,
Bütün ağırlık inmiş Memke'ye
Anlatıyordu anneciğim bu konuda,
Teşekkür ediyorum daima anneciğime.

Kuşak-kuşak uzun zincir —
Hiç söylenmez hüznü Şu türküyü
Birçok yıllar şimdi, ne zaman
Kendim sürüklüyorum şimdi tarla sınırından.

Baharlar gürülder orada, buz akar,
Çınlamaktan vazgeçmez halkalar...
Doğru çizip mi geçiyorsun acaba
Zamanın sen de sınırını?

1968

HESAP VERİYORUM

Eskisinden çok hassaslaştı gönül,
Çok değişti, dolu sır ile...
Kendim daima memlekete bakıyorum,
Çavdarın devrildiği tarafa eğiliyorum.

Çok ilgilenmese de halk,
şairinin değeri var burada.
Hesap veriyorum yılda bir kez dönüp,
Ayakta durup anneciğimin kabri önünde.

Pek ilgilenmese de, teşekkürler,

Karşılacağı için çabucak tanıyıp.
Hesap veriyorum yeni türkülerime
Hazırlanıyorum manevi arınıp.

Müsaade alıyorum yeni işlerime,
Alıyorum onun hayır duasını.
Tek bıkcıncaya kadar gönül ağlasın, haydi,
Yan tarafta duran akça ağaç ağlasın.

Dönüşürüm başka bir insana ben:
Gönül nurlu, yere sağlam basıyorum;
Yerde en büyük kahramanlığa hazır —
Sulara bırak, gerekirse ateşe bırak.

Çıkıyorum dünyanın karşısına, dokunma,
Göz yaşlarımı silme, temizleme diyorum.
Türkünün büyük yerini arıyor gönül,
Yeniden hazırım meşakkatli yola ben.

1968

DIŞARIDA BORAN

Nereye alıp götüreceğini de bilmiyorum
(İlgi çekmesi için söylemiyorum abartıp),
Şiir beni at gibi sürüklüyor bazen,
Boran içindeki at gibi.

Ya çiftliğe şurada alıp gidiyor,
Ya yoldaki bir müzeye,
Ya mektebe — kısacası ben günde
Yüz kişiye yetiyorum, yüz eve.

İhtiyarlığımdan usanıp gidiyordum
(Ah, daraldık da bugün, daraldık),
İhtiyarlar eviymiş meğer girdiğim ev,
Başımı eğdim gelip ihtiyarlığa.

Meydanların yanlarına dizilip
Oturmuşlar, dikiyor, nakış işliyorlar...
Gece boyunca şiir okurdun,
Şairliğini açıklarsan sen şayet.

Komodinde gençlik resimleri,
Ak kâğıda yerleştirip çerçeveliyorlar;
Bakıyor çerçeveden yaşayan yiğitleri:
Emirhanlar¹⁶³, Segıyt Remiler¹⁶⁴.

Her yerde düzen, temiz, nizam,
Evde huzur, sıcak — ev ısıtmış.
Bakıyor bana Anna Karenina¹⁶⁵
Komodinde duran kitaptan.

Beyazımsı yüzlü, beyazımsı saçlı ihtiyar
(Güzel yaşıyor burada, endişelenme)
Benzeyivermiş baharda çocuklara
Kardan yapılıvermiş bir heykele.

Gösteriyor o el işlerini kendisinin,
Bana sadece kalıyor onaylamak.
Gorki ile kapacak yıkamış

---

¹⁶³ Emirhan Yeniki: 1909-2000 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar romancısı.

¹⁶⁴ Segıyt Remi: 1880-1926 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar şairlerinden.

¹⁶⁵ Anna Karenina: Lev Tolstoy'un çok ünlü romanlarından birisidir.

İdil'deki vapurlarda.

Kardan akıp gelmiş, buzdan akıp gelmiş heykel,
Gözler artık hiçbir şey görmüyor.
Vapurların sesini özlemiş o:
« Çok uzak mı daha yaza? » der.

Yola sanki önceden hazırlanmış,
Giymiş yol için üstünü değiştirip.
Dışarıda boran... Saman yığınları —
Vapurlar — kalmış yolunu kaybedip.
1968

* * *

Puşkin için affetmiyorum
Tarihin şu kara yıllarını;
Üzüntüm benim çağlar aşır gelir
Kıyılarından Kara ırmağın¹⁶⁶

Puşkinden sonra, büyük şair arayıp
Lermontov'un kendisine acele ettim...
Üzüntüm benim dönerek dolanarak geliyor,
Kıyılarından geliyor Maşuk'un¹⁶⁷.

Bakamadım dikkatlice sanatıma
Tesirini türlü şartların,
Üzüntüm türlü sınırlar aşarak geçti,
Büyüklüğüne onun sevindim.

1968

---

¹⁶⁶ Kara ırmak: Puşkin'in savaşta öldürüldüğü yer (şairin notu).

¹⁶⁷ Maşuk: Lermontov'un savaşta öldürüldüğü yer (şairin notu).

KOPARILMIŞSIN LEYLAKTAN

Mendillerin

belki senin,
belki senin
işlenmiş.

Yollarına

belki leylak,
belki leylak
serpilmiŐ.

Seni g r p

hepsi de,
hepsi de
sevinmiş.

Sevin lerini

bug n de anlatıyor,
bug n de anlatıyor
leylaklar.

Yaşıyor bende

senin sesin,
senin hasretin,
senin sohbetin.

M mk n değil:

nasıl tanıdık
nasıl kavuŐma
leylaksız.

Parlıyor hatta

kendisinden sonra,
kendisinden sonra
senin g zelliğin.

Belki şimdi
koparılmışsın,
koparılmışsın
leylaktan.

1968

* * *

O dul. Yalnız... Memlekette çokları
Onun gibi kader ile...
Doğrulur da sabahleyin, söyleşir
Radyo ile.
Gönlüm, söyle lütfen, var mı kabrini —
Yerini gören insanın?
Gönlüm, yine ne kadar insan
Öldü diye adeta?

Kaldı bu huyu onun
Vatan savaşından...
Hasta olup üzüntüsünden
Vatan solgunlaşıyor gibi...
Her gün çaya oturunca
Şunu tekrarlar o...
Gönlüm, güzel haberleri
Memlekete yay, der o...

1969

* * *

İhtiyar nesil azalıyor,
Kalemdeşler-dostlar azalıyorlar...

Bir değişim hissediyorum: öldüğü çağda
Sızlanmak için onlar cesur davranmıyorlar.

Cefalarını sana hissettirmiyorlar,
İçerideki bir his diyor: sabırlı ol...
Göz önünde sonuncu dakikalarda
Büyük sureti ayağa kalkıyor Musa'nın...

1969

* * *

Elektrikçilere öfkelenip dönüyorum...
Köyümüzü ışıklı yaptılar;
Sadece üçra ev — dul kadına kalınca,
Yapmadılar, geçti gittiler.

Evinde ışığın parlayıp durması için
(Dalaşmaya sık-sık soluyorum.)
Geçen büyük savaşta helak olmuş
Genç reisi işte bu evin.

Oysa ben ışığa şuradan başlardım,
Uyuklardım sessiz gönül ile;
Uyuklamayayım, savaşta elbette onlar
Bizden bir gün önce yandılar.

1969

NEZİR ATI¹⁶⁸

Minlebike arkadan gelen ata

---

¹⁶⁸ nezir atı: Tatarların milli bayramında arkadan gelen ata adak adanır; — bu eski bir gelenek (şairin notu)

Adıyor her yıl adak:
« Bahardaki keyifli hasat bayramlarına
Dönüp girer Nazir...»

Hızla koştu atlar tarla yollarından,
Fakat yol, fakat toprak — sert...
Başını eğdi püsküllü havlulardan
Yere nezir atı.

Nazir yıkıldı Vatan savaşında.
Toynak sesleri
İşitiliyor gibi meydanlardan, fakat
Uzak sesleri.

Cesurları gecikse de aynı
Zaman arayıp bulur;
Ümitlerini kesmeden bekleyenlere
O haberler — kötü.

Mektup taşıyıcı kızın — Nazire'nin
Elde hazır mektubu...
Ulu meydan, Minlebike şurada,
Şurada nezir atı...

Uğuldayıp duran meydanın ortasında
Hatırlayıp ağladı o,
Bütün bedeni ile atın boynuna
Sarılıp ağladı o.

Dönüyor yoldan Minlebike, dönüyor
Sıkıntılı nezir atı;

Gecikip haber getirdiği için

İsmi: Nazir atı...

Minlebike ile onun halini

Anlayıcılar atlar...

Yirmi yıl geride kaldı atlar,

Boz renkli atlar...

1969

* * *

Benim eski not defterinde

Telefonu Gali, Zıya'nın¹⁶⁹.

Unutuluyorum da ahizeye tutunuyorum,

Numaralarını aceleyle topluyorum.

Pek çok yıllar şimdi defterimde

Duruyor hep tanış numaralar...

Telefonlar tükenmeden duruyor,

Telefonu almıyor ömürler.

1969

* * *

Kendime mola verip, zaman zaman

Hatıraların ipini çözüyorum;

Çocukluk çağında böyle komşulara

Girerdim koşup süte ben.

Fakat çıkarken yavaşça çıkıyorum...

---

¹⁶⁹ Gali Huci, Zıya Mansur (Şairin notu).

Hislerim — st, gönül — mleğim,
Paralarım diye elde olmadan, korka-korka,
İçinde ben yürüyorum odanın.

1969

* * *

Ŗeyhi kocakarı sabahın krnde çayırda...
abuk bulur suyun baŖını...
Kendi kendine söylenir daima yalnız:
Pınarlar tıkanmasın,
Pınarlar tıkanmasın...

Gençliğe — hislere yolu a,
Desteler dinlensin.
Ŗeyhi kocakarı katıp koyuyor gibi:
Pınarlar tıkanmasın,
Pınarlar tıkanmasın...

1969

* * *

Hepsini de ben yazıp bitirdim deyip,
DŖnp durdum, çok fazla aldandım,
Baharda dürtüp taze ot ıktı,
Niye haber etsin ki önceden.

Memlekette baharda yeŖil ot —
Yeni kuŖak... ayrı, farklı...
Söylenmeden kalan sz gibi çıktı ot
Anneciğimin kabrindeki taŖı aŖarak.

Yapraklarını açıp çıktı, yaşıyor,
Ben de yaşıyorum, ben de bugün varım...
Tekrarlamaya mümkün değilmiş,
Tekrarlanmıyormuş nesiller...

1970

* * *

Canlandı akılda-gönülde
Yeniden geçmiş.
Çıra... Elektirk... Farklı farklı
Yanıyorlar ışıklar.

Türkü bende uyukluyor, kalkmamış
Türkü şimdi sıraya;
Ben şimdi delikanlı, bir delikanlı
Hasırlı zamanda.

Nasıl der baharda ak kardan
Çıkmasın izler...
Çalıştılar hasırda gece boyunca
Hasırcı kızlar...

Söyleşsem — söner söz ile
Endişelendirmeye korkup,
Oturdum sessizce, oturdum
Ben çıra tutup.

Yaktım birisini, birisini ise
Yardım ucundan.

O yandı, yandı genç kızlar,
Yandım içimden.

Paylaştılar şurada kendi aralarında
Kızlar gönül sırlarını...
Çıralar yavaşça, cansız,
Miskin söndü.

Söndüler yavaşça, hafızada
Bugünkü gibi:
Dönüşüp onlar kömüre,
Bükülüp düştü...

Ardından şimdi şiirde
Dildim çıralar.
Piştim, ağladım, yazmadım,
Biliyorum, gerçek onlar.

1970

* * *

Yeni şehir... Mektep, kulüp,
Gazı, suyu...
Yeni şehir... İnsanlar genç,
Az huzursuzluğu.

Yeni şehir... Yaşayamıyor
O erkeksiz.
Yeni şehir... Şuna seviniyorum:
O — mezarsız.

Yeni şehir... Uğuldayıp duruyor,
Gelişiyor hizmeti.
Geçiyor yıllar... Mezarlık neden? —
Ölmüyor insan.

1970

* * *

Bahar geliyor. Bekliyorum. Yürüyorum
İnce buza basarak.
Bahar suları da yolunu bulmuyor
Kar altından öncelikle.

Güçleniyor, sürüklüyor, taşıyor,
Bulanıp coşuyor sular...
Ben duruyorum, benim gönülde
Vadileri işliyor sular...

Ben yaşıyorum, yıllar gönle
Özlemine koyup geçmiş.
Sellerin aktığı yerde —
Sarı kum, sarı izler...

1970

* * *

Meclislerde şairler az değil,
Dışarıdan — arkadaş, dışarıdan dost onlar,
Fikir alışverişi edeyim dersin — Kutuylar yok,

Dayanmak için — Fatih¹⁷⁰, Musalar.

1970

* * *

Biz — fırtınalı bir çağın insanları,
Nasıl artık onu bulmamak;
Yüz yıldan sonra da ben Taktaş ile
Rastlaşırım... Selam Taktaş'a!

Memlekette az mı büyük-büyük olaylar
Geçmiş olur... Az mı su akmış...
Rastlaşırım, « Fazıl pınarı »na
« Orman kızı » gelir patikadan.

Rastlaşırım, inanıyorum elbette buna,
Saklamadan söylüyorum histekilerini;
Sesi ileride, gizli ormanlarda
Kendimin yaptığı pınarın.

1970

« SERPİLİYOR ÇİÇEK »

Bu yüreğe türlü deva gerek,
Hastalıklarını onun bul, şımart.
İyileşirim, bizim müzik grubunun
Konserleri devam ediyor Kafkasya'da.

Bu yüreğe türlü deva gerek,
Donuyorum gündüz, donuyorum gecelerde;

---

¹⁷⁰ Fatih Kerimi: 1870-1937 yılları arasında yaşamış Tatar yazarı, gazeteci, naşir.

İyileştirince en şifalı ilaç,
Biliyorum, biliyorum, ana dillerde...

Bağırmak istiyorum toprağıma benim:
Hiç doymadım sende yaşayarak, deyip...
Fakat grup, beklenmedik bir anda, söylüyor
Söylüyor daima « Serpiliyor çiçek » diye.

« Serpiliyor çiçek »... Böyle, bu kadar
Hüzünlü değildin sen eskiden.
Sonbahar. Kafkasya'da konser. İşitiyorum salondan:
« Serpildik şu, dostlar, serpildik...»

1970

* * *

Orman aşarak geçmiş çağı girdim,
Mari evi mütevazı, geniş, aydınlık.
« Biz tamamen Mari, baş eğmemiş Mari...» —
Şöyle dedi bana İlbaktı.

Yaşıyor burada türlü hasretlerini
Toplayıp sonbahar, kış, ilkbahardaki...
Semaveri hazır... Ayağı kaldırdı o
Semaverden önce... Kaderini.

Kim karşı gelir yolda İlbaktı'nın
Böreği, sıcak çayına.
Çaya kıvılcım atıp büyük soba yanıyor,
Yanıyor kökler, yanıyor budaklar...

Uyurdum, bakar ihtiyar çam ağaçları
Pencereden, bakışlar-çukurlar —
Karlı-buzlu soğuk eller ile
Kaldırırlar gibi uykumdan...

Gece. Kış gecesi boyunca. Pencereyi
Belki birisi, belki rüzgâr vurdu...
Uğulduyor çam ağacı, uğulduyor geçen tarih...
Yol. Yalnız ev. Orman. İlbaktı.

1970

TEŞEKKÜRLER SANA

Bizi kader yakın komşu yapmış,
Sınırdaş yapmış dünya önünde;
Seni söylüyorum, kardeşliğin için,
Mari halkı, teşekkür sana.

Ormanlarda yaşayana belki,
Şu durumda akçeler
Saklamışlar, senin mal-mülk, zenginlik
Olurdu, yığsan, dağ kadar.

Pazarlarda kenardan sende görüp
Akçelerin saf gümüşlerini,
Ben diledim... Akçeler o — sözler,
Satılmıyorlar, dedin, satmadın.

Kızlarının kendir dövdüğü
Kısa şiirlerini dinleyip biz büyümüşüz.
Sözün gümüş, kendin gümüş, gümüş

Dostlar gönlünü görmüş gümüşçeğini.

Koyu-kara orman üstlerinden

Mutluluk getirsin şafak sana.

— Güzel mi?

— Güzel!

Şiirli dilin için,

Mari halkı, teşekkür, teşekkür sana!

1970

* * *

Cumhuriyetim hakkındaki kararname...

Lenin barışını. Lenin yardım etmiş.

Memlekete, sınıra... Nereden nereye kadar...

Hesap edilmişler ilçeler, nahiyeler...

Merak edip açık bir şekilde

Haritaları işte al, bak:

Orada Mari, Tatar köyleri

Yerleşmişler arka-arkaya.

Kışın boran birlikte gömüp gidiyor,

Git de gir kapı üstünden;

Ahırlarda değil, pek derinde —

Kar altında atlar kişniyorlar.

Yirminci yılın boranlarını,

Yirminci yılın kar yığınlarını

Geçip girdi pencereye aydınlık,

Bu aydınlıkta — benim beklediğim.

Şu kararnamede benim köyüm de var
(Lenin'e özgü gönül genişliği).
Marilerden alıp kararnamesine
Yerleştirip koymuş Külli-Kimi köyüne.

Dünya meşakkati arasında
Boranlarda şurada sıkışıp,
Bir günahsız eğer düşüp kalsa,
Ne kaybederdi insanlık!

Milletimi tanımış o benim,
Milletini bilmeden yeryüzünde yaşa,
Görmüştür gibi Lenin şimdi başta
Köyümün eski mezarlığını,
Oradan patikayı, oradan bizim evi

Görmüştür diye düşünüyorum, seviniyorum,
Dilime dinime hürmet eden için,
Anneciğimi benim duadan
Kesmediği için ona teşekkürler,
Saygısı için överim,
Ben Lenin gibi Tatar olup yaşıyorum —
Bütün yazgım ile Tatar'ım.

1970

DUGA'DAN SONRA

Duga'dan sonra çeyrek asır. Duga.
Belgrad'a tekrar el uzattım,
Penceremi açtım, sonsuzluk ateşi
Bakıp çıktı içine küçük bölmenin.

Bakıp çıktı bütün odalarına,
Sözde: Kim yaşıyor?
Ateş: tanıyorum...
Ben de tanıyorum, askerlerin tanış
Yüzünü gördüm şu ateşte ben.

Dalgalanıyor ateş, vurup duruyor, çarpılıyor.
Diniveriyor birden. Rüzgâr diniyor.
Yeniden hareketleniyor, parça-parça olup
Askerlerin gönlü çekip çıkarılıyor.

Çalılar oynuyor ateşte, keder oynuyor,
Uyku girmiyor, çünkü yok huzur;
Büyük pütürlü dili ile bu ateş
Yalayiverdi bütün uykumu.

Odamın içi aydınlık, dışarıda aydınlık,
Sen azıcık kaldır başını,
Pencereden çekip alır gibi
Askerlerim, Harkov taş yolunu.

Dalgalanıyor ateş, vurup duruyor, ateşte
Görüverip kendisini İslam'ın,
Haykırıyorum sonuncu kez şurada:
Karşılaşmazsak, İslam, selamette ol!

Kazan yiğidi, Kazan arabacısı,
Daima da genç, yaşar yılları...
Sesi ışığı titretip çıktı,
Pencereler benim çınladı.

Küçük bölmede ışık, sonsuzluk ateşi, aydınlık,
Ateşler ile şimdi karşılaşıyorum;
Yanıyorum birlikte, o askerler ile
Yansan da yazık değil, hatta.

1970

* * *

Savaştı... Güçlü gönüllü
Dünya pek çok yumuşadı,
Almanlar ezberden okuyorlar
Şimdi bizim Musa'yı.

Berlin'de şubat ayı, orada da
Bizdeki gibi kar uçuşuyor;
Okuyorlar, bazı kelimeler sadece
Siperler gibi baş kaldırıyorlar.

Kelimeleri çevirip, benimsemeyip,
Dilimden alıyorlar gibi;
Okuyorlar, şiir mısraları
Dikilmiş yaralar gibi...

1970

* * *

Düşte ne gördüğünü biliyorum
Musa'nın ben ölüm öncesinden:
Doğduğu köyü... Anneciği soba yakmış,
Börekler pişiriyor ak undan.

Pişiriyor da kanat ile yağlıyor,
Yığın gibi yerleştiriyor tabağa.
Yorganından çıkmış ayağından
Çekip gidiyor: pişti bñrek...

Yol mektebe, kıra, çayırlara,
İleride aydınlık yollar açılmış.
Cızıldııyor tava, Musa uyanmış da
Bakıp uzanıyor yorgan altından.

Evde pelin süpürgesi kokusu,
Kendisi yığdı, kendisi bağladı,
Orenburg'un¹⁷¹ yeşil bozkırları,
Orenburg'un güzel yazları.

Anneciğine işe yarıyordun,
Anneciğine iki göz idin,
Ağlıyor düşte: özgür, serbest ol,
Aile reisi ol, Sibirya kendi evin...

1970

* * *

Büyük bu dünya, acayip geniş bu dünya,
Geçer şimdi onda çok fırtına,
Hiç benzemez fakat zifiri karanlık,
Terk edip gitmiş eski eve o.

Büyük bu dünya, acayip geniş bu dünya,

---

¹⁷¹ Orenburg: Rusya'nın Volga Federal Bölgesinde bulunan Orenburg Oblastına bağlı, aynı zamanda oblastın yönetim merkezi olan şehir Tatarların da yaşadığı bölgelerden birisidir.

Fırtınayı yenecek gücü var onun;
Patikalarda hiç ayrılmaz insan,
Ot çıkmaz kapı önlerine.

Büyük bu dünya, acayip geniş bu dünya,
Sıcak haber getir, mektup bırak,
Evden eve, memleketten memlekete acele et,
Sona kalma, acele et, sevindir.

1970

1970 —1972

Karlovi Varı¹⁷² Şiirleri

* * *

Memlekete teşekkürler, sonsuz teşekkürler,
Lezzet aldım az mı kaynaktan!
Yine hangi yeni bir kaynak
Kaldı acaba tatmadan?

Karlovi Varı güzel, fakat uzak,
Yolu meşakkatli... Gerekir sabretmek.
Giti'nin içtiği kaynaktan içiyorum,
Nerede de bir bizim kaynak.

1970

* * *

Burada sen — yabancı, dilsiz, sessiz; burada

---

¹⁷² Karlovi Varı: Çek Cumhuriyeti'nin Bohemya bölgesinde bulunan kaplıcalarıyla ünlü bir turizm şehri.

Bir Şeye senin hakkın yok;
Patikalar-yollar, dağlar — Giti'ninki,
Burada Giti yapıyor hâkimlik.

Karlovı Varı törenlerinden
Cesaret etmeden geçiyor bizim ayaklar;
Baş üstünde — kapı üstlerinde
Adeta sure-ayetler:

« Buradan Giti girip-çıkıp yürümüş...»
Sağda, solda, yerde, gökte — o...
Vakitlice değil bu taraflara
Bu cihana gelmiş uzun zaman için o.
1970

* * *

Bırakayım yeni iz diyorum: Karlovı Varı
Dağlarının yüksek noktasını
Arayıp çıkıyorum, — oraya Giti çoktandır
Çıkarılmış, duruyor sağlam basıp.
1971

* * *

Dağ üstünde duruyor, büyük, ulu,
Şuna, belki, ismi — « emperyalizm ».
Dağılmış imparatorlukların, çağların
Ensesine çıkıp soluklandım...
1971

* * *

Sınırdan bir ay...« emperyalizm »de uzanıyorum,
Banyo teknelerinin batıyorum dibine;
Bakıyorum hatırlayıp şuradan uzak kaldığım
Çocukluk çağının kurbağa gölüne.

1971

* * *

Sınırlar aşarak Batı'ya gidiyorum,
Görünüşlerin büyüğünü-ufağını da
Kaydediyor gönül, türlü halkların
Müziği yankılanıyor vagonda.

Çılgın fikirler geliyor şurada farklı,
Penceremi sağlamca örtüyorum da
Gözlerimi yumuyorum: gözümü bağlayıp
Gönderseler beni tenhaya,
Bulur muyum kendi yerimi?
Bulurum!
Doğuya ustaca alıştım! —
İdil'imi ben çıkarırım gidip
Türküleri, ezgileri boyunca Seydeş'in.

1970

* * *

Yeri onun başköşede, yukarıda,
Baş eğiyorum da susuyorum içimden:
Büyük salonlardan org sesleri

İşitiliyor sis içinden.

Bana akordeon, akordeon yetmiyor dışarıda,
Yollarıma uzanır tan ışığı,
Yankılansaydı Avrupa'nın
Ortasında Tatar akordeonu.

Yankılansaydı bir dakika
Avrupa'da « Arça » , « Sarman »lar¹⁷³ ,
Sabretmez, durur Tatar yiğitleri,
Savaşlarda canını feda edip.

Sabretmez, durur Tatar yiğitleri,
Onları mı toprak, kar kaplar!
Takip ederler şu akordeonu onlar
Almanya, Polşa¹⁷⁴ , Karpat'tan...

Kürüvgin'de « Kara orman »¹⁷⁵ uğulduyor,
Yollar meşakkatli, yollar kıvrımlı,
Zorlu, kendi kaderi gibi
Bu Tatar'ın bütün ezgileri.

Bağımsızlaştırıyor, savaşıyor, helâk oluyor
Kahramanlar gibi hücum etmiş binlerce yürek;
Ölenler de şu akordeonu özlüyor,
Ölenlere de ezgi gerek.

1970

---

¹⁷³ Sarman: Tataristan'ın doğusunda bulunan bir rayon.

¹⁷⁴ Polşa: Polonya

¹⁷⁵ Kara Orman: Almanya'nın güneybatısında bulunan Baden—Württemberg eyaletindeki ağaçlık dağ bölgesidir. Ormanın doğu ve güney kısımları Ren Nehri tarafından sınırlandırılmıştır.

* * *

Sağlık ocağında elbette, tedavi ol
Günde üç kez su iç de...
Dört yıl nasıl dayandım acaba
Evi görmeden savaşa.

1972

* * *

Anlamayan insanlar arasında,
Uzaklarda, dışarıda dilimden,
Benim gereksiz yere; ayrılmış da gönlüm
Memleketten — kendisinin bedeninden,
Bir boşlukta işsiz dolaşıyor gibi,
Ağırlığımı hissetmiyorum bedenim!..
Bir ay dışarıda... Hıçkırıyor, sızlıyor gönül,
Yer bulmadan, şöyle bir kulum.

1970

* * *

Çek topraklarında Çekler, Slovaklar...
Kahramanlıktan bahis açıldığında:
Sizde Fuçık olsa, bizde — Celil;
En büyük ispat — Celil Çeklere.

Nereye, hangi bölgelere
Gidip girmeden bizim bu türküler,
Tukay'ı ben daha yedekte tutuyorum —

Engellemek için gerek kozlar.

1970

* * *

Hissediyorum arkada büyük İdil'in varlığını,
Hissediyorum arkada Vatan, sınırın varlığını,
Dillerinden Fuçık'ın sesini dinleyip
Arasında yürüyorum Çeklerin.

Dillerinden bana keyifli, sevinçli dil,
Kendilerine daha da çok keyiflidir;
Severim: gururlu olan halk,
Sadece olmasın kibirli.

Özgür halk...
Dağlarına bakıyorum,
Göremem gelecek yazsız deyip.
İnsanların... Hatta dağların da
Yüzlerine yansımış özgürlük.

Faydası çok kaynar sularının,
Şifası çok, içtin — azap yok!
Sağlık gerek, selametlik gerek,
Hepsinden de daha büyük — özgürlük!

1970

1971

Tukay defterinden

* * *

Çarptı gönül, çarptı gönül heyecanlanıp,
Kafesi dar, sıkı — sığmadı;
Hiçbir şey yetmiyor, ne için çabalıyor o,
İnsanlara anlat sen onu.

Ömür boyu heyecanlandı o böyle
Tukay kavşağı, « Bulgar » kavşağına;
Yazgılardan, hasretlerden duran
Böyle kaygılar çağırıyor.

Kendi evine kendisi giremeden
Yaşamış insan gibi, gecelerin
Ortasında kırkinci oda
Kapısına az mı göz diktim...

* * *

Segdi'nin sesi geliyor gibi kırdan:
Biz kaybolduk, kurtar bizi, Abdulla;
Ata acıyorum kendimizden daha çok,
Seni alıp dönen at donuyor.

* * *

Ömründe az mı engelleri

Görmüş büyük Tukay, alışmış
O onları, aşmış. Sokakları
Boylu boyunca geçmek için ancak... Kaçmış.

* * *

Kavşakta « Bulgar ». Kırkinci oda.
Getiriyor rüzgârlar bahar kokusunu.
O döşekte... sorar gibi rüzgârlar:
« Onigin »¹⁷⁶ i neden yazmıyorsun?

* * *

Geldi Tukay... Söyledi halk: inan,
Katıl ona, inan, doğru hepsi,
Bu — yenilmez, bu — asla ihanet etmez,
Yüzünde nur, iman nuru var.

* * *

Geldi Tukay, geldi şair söyleyip
Hür duyguyu, özgür duyguyu...
Tukay, Tukay — Tatar halkını o
Boğazında cefa kabarcıkları...

* * *

Onun gibi bir yer olmasa da yeryüzünde
(Suçu yok onun gibi hatanın),

---

¹⁷⁶ Yevgeniy Onigin (1883): Aleksandr Sergeyeviç Puşkin tarafından yazılan, Rus Edebiyatı'nın en önemli klasik eserlerinden biri niteliğindeki manzum roman.

Ben savaştan Tukay bölgesine
Yazdım mektuplar — gitti mektuplarım.

* * *

Petersburg... Başkente Tukay
Elbette bir amaçla gitti gibi:
Puşkin'in o, insan göremeyince,
Mürekkebine kalem batırdı gibi.

* * *

Birlik değil, yüz yazar değil,
Kalmamışlar korkup nasıl, ah, —
Hakikati söyleyivermek için
Bir Tolstoy yetmiş, bir Tukay.

* * *

İki elle kabul etti bu gönül
Puşkin, Tukay bayrağını;
Durduruyor da soruyor yolda zaman
Kendin ne katıp götürüyorsun?

* * *

Ben tamamen başka çağ şairi,
Yeni iman bende, din yeni...
İki taraflı pencereden bakıyorum,
Tukay ile bakıyorum dünyaya.

1971 — 1972

* * *

Firmada bahar. Doğup duruyor hepsi de,
Yeşillendiriyor bahar, baharın bir şifası.
Telefonla konuşmaya bazen
Vakit bulamıyor firma müdürü.

Dışında bahar, çiftlik içinde bahar,
Şimdi nerede bahar bayramları;
Telefonda kuzu sesleri,
Ahizeye giriyor kuzular.

Sesleri keskin, sklerozdan
Çınladığı gibi sesi çınıyor ihtiyar başın,
Susuveriyor onlar aydınlık çarpınca,
Açınca birden firma kapısını.

1971

* * *

Kırda sürü. Kırda
Genç bir Mari çobanı;
Çoban aynı zamanda
Memleketin guguk kuşu.

Uzaniyorum, dinleniyorum, gözetiyorum
Çayır, mavi gökyüzünü de,
Mari ormanının ücra yerinden
Haber göndermiş guguk kuşuna

Geri gönderiyor cevap çoban,
Selam yani guguk kuşundan;
Sık Mari ormanlarını
Ben de senin gibi tanıyorum.

Çayırdaki kır, kırdaki
Yürüyor otlayıp sürüler
Gizli orman dili ile
Söyleşiyorlar guguk kuşları.

1971

* * *

Yulaf tarlası... Endişeler, endişeler...
Yulaflar gibi paketleniler.
Altın gibi sarı çanlar
Çınladılar, çınladılar.
Yulaf tarlası uğulduyor aralıksız,
Az mı ezgi var, az mı endişe var,
Az mı hasret, — bu tarladan
Geçti gençlik, geçti düğünler.

Yulaf tarlası... Batıyor güneş.
Dönüyorum akşam vakti, gecikip, dolanıp:
Arkada ömür — işlenecek toprak
Uzaniyor tarlada kırılmış orak.

1972

* * *

Tarlada rüzgâr, tarlalara
Sadece bir bak, dostum;

Çavdarlar hareketleniyor rüzgârlarda,
Dalgalar kara-gri.

Adeta geçen savaşın
Kalan külü eklenmiş;
Eklenmiş hasret onlara,
Ondandır ki kara-griler.

İniyorlar aşağıya dalgalar,
Bekliyorum çıkmasını şuradan;
Yukarı çıkıyorlar — uzun yılların
Kara sırtları gibi.

Kaygılarım eziyor başımı,
Bitmeden duran kaygılarım.
Unutma ebedî huzursuz
Bu tarlalarda benim varlığımı.

1972

* * *

Sadece bir gün tarlalarda sen dolaş,
Sadece bir gün durup bulun şimdi;
Büyük yangında yardımlaşmış birlikte
Memleketin yüreği, halkın yüreği.

Memleketin büyük şairi o halk,
Bugün işten beni kurtardı:
Onun türküsü kapladı, ölçülere

Getirip koyunca milyon potları¹⁷⁷.

1972

* * *

Tanrı'dan ben istiyorum: daha önce
Veya daha sonra, diyorum, al canımı,
Dokunma bana, dokunma sen bana
Hasat bayramı günü Arça'nın.

Ben meydanda... Meydan dağılınca,
Başka yerden beni sen ara.
Benim için dünya huzuru —
Dönme şu gün akşamki trende.

Kalıyor çayır arkada çiçekte,
Kalıyor tarlalar, kalıyor su-dere;
Sıkı, zor, giriyor vagona,
Gelip giriyor meydan şu halde.

Akordeon giriyor, yerleştirilip konmuş
Akordeonlardan yorulup omuzu;
Dinliyorum bu akşam halkımın ezgilerini
Gönlüm tamamen üzüntüye boğuluncaya kadar.

İnsanların açıkça yüzünden
Bütün düşüncelerini şurada okudum;
Raylardan yukarı kaldırıp,
Büyük gücü şunlar ruhunun

---

¹⁷⁷ pot: 16,3 kilograma denk gelen eski bir ağırlık ölçüsü, yaklaşık bir teneke.

Bir yerlere pek uzaktan uzağa
Ulaştırıyor gibi: geçip Kazan'dan
Gidiyorum, gidiyorum ben bu trenden
İstesem de inemem.

Dilim, ruhum şu trende,
Nasılsa kendisine bir tren;
Koruyup bütün ilahi hislerini,
Dostça yaşasaydı ülkemiz.

Tanrı'dan ben istiyorum: geciktir,
Hâlimin ölçüp bütün yönlerini,
Dokunma bana, dokunma sen bana
Hasat bayramı günü Arça'nın.

1972

* * *

Sanatı, izi, sisli,
Yüzü de bana solgun...
Solgun ve gizli halde
Yaşadı bende Blok.

Cephede boran kaplasa
Savaş-atış meydanlarını,
Gördüm uzaktan yükselen
Blok'un havarilerini.

Sustular uğultudan toplar,
Kapladi birden sessizlik
Cepheyi, bütün cihanı

Yalnız yönetiyor Blok.

1972

* * *

Savaşta kalan dostların
Hatırasını rüzgâr etrafa saçıyor,
Gönle sıla hasreti çektiriyor rüzgârlar,
Hatırlatıp memleketi aratıyor...

1972

* * *

Az mı kaygılandım köyde
Pencere çivilense;
Kaygılandım karanlık, derin
Sönen göz bakıp kalsa.

Kaygılandım görüp ocakta
Taşlar ve toz, tezek;
En ağır hisler uyandırdı
Terk edilmiş, eskimiş ocak.

Yaşıyor gibiydi şu ocak
İyileşmez yara olarak;
Dönüyorum, tam eski yerde —
Yeni memleket, yanıyor bir ateş.

Yerleşiyor, oluşuyor, yaşıyor,
Yolu sağlam, evleri sağlam;

Yenilmiyor hastalığa, biliyor:

Yaşama inancı sağlam.

Yok, yok olmuyor ocaklar, halkım

Fırtınasına-rüzgârlarına

Yenilmiyor, yaşıyor — güveniyorum

Ebedî gücüne.

1972

* * *

Durdur bir geçmiş ömrü

Hatırlayayım diyorsun,

Hatırlayıp, borcu

Üstten ulaştırayım diyorsun.

Başka zorlukların

Bakmadan varlığına,

Tek başına kuru da tarlaya git,

Kara buğday tarlasına.

Sabahleyin de gündüz de değil,

Bekle güneşin batmasını,

Bekle tana boyanmasını

Ekim alanında kayınların, —

Kara buğday çiçeğine

Siner tan sarısı,

Hislere tesir eder sarısı,

Hareketlenir gönül hasreti.

İhtimal ki aydınlık bu dünya
Bizden de kalıyor aynı zamanda,
Ufukların arkasına batıp
Gidiyor gibi kara buğday.

1972

* * *

Vardı bulduğum bir gök mavisi çekmecem
(Siz düşünüyorsunuz: çocuk sevinmiş),
Anahtarı yok fakat, işitiyorum, hissediyorum;
Şangırdıyorlar dipte kuruşlar.

Şangırdıyorlar... Arzuladığım değil
Ya şöhrete, üne, ya mala,
Türkü söylerler şurada, zaman — gök mavisi çekmece,
Anahtar arıyorum daima zamana!

1972

* * *

Hastalanıyorum, hastalanıyorum, gözlerde — yaş, buğu
İnsanlardan ben bıktım, saklandım...
İhtiyarlık ile ilgili bir hastalık mı bu?
Hastalığı mı acaba sanatın?

Ah, neredesin sen, benim eski ilhamım?
Ah, neredesin sen, sanat anahtarı?
Bulsam — sıçrayıp dururum yerimden ben,
Ben tap-taze, ben canlı, genç insan!

1972

* * *

Partide stajım üç deste.
Gururlanıp söylüyorum: Duga'dan...
Yaşamış, geçmiş. Yolda neden duruyorum,
Atlarımı neden serbest bırakıyorum,
Neden o konuda bugün ben endişeleniyorum?
Alışan sesi sustu büyük çanın.
Yaşamış, bitmiş. Hatırlayıp bugün
Sevindiriyor neden şu zamanım?

Partiye girdiğimi hatta,
Hissetmemişim, hisler dalgası —
Cephe gerisi, cephenin güçlü bir dalgası
Öndeki safa fırlatmış doğrudan doğruya.

Girdiğimi hissetmemişim hatta,
Kariyeri, görevi, unvanları
Hiç gelmemiş başa, sen — hürriyet,
Sen — bağımsızlık, askersin sen hepsi.

Partide stajım üç deste,
Mücadele edip kazandığım stajım.
Fakat ustan? Ustalara gelsek:
Halk ile Lenin — ustam.

1972

NEREDEN TATAR ŞAİRLERİ

Nereden Tatar şairleri?

Öçile'den¹⁷⁸, Dörtile'den¹⁷⁹
Edebiyat dünyasına
Uğuldayıp az mı kişi gelmiş.

Nereden Tatar şairleri?
Kutlayıp, övüp ben alkışlıyorum:
Yetenekliler, fakat kendileri
Taktalacık¹⁸⁰, Dürtmunça'dan¹⁸¹.

1972

1972

KamAZ¹⁸² günlüğü

* * *

Dağıtılacak ülkenin üstünde
Sessiz ay duruyor;
Aya tutunup,
Şikâyetini anlatıp
Turgay kuşu duruyor.

* * *

Göçmek için tahsis edilen evin
Önünde büyüyor ağaç;
Yüz yıl yaşamış ihtiyar ağaç —
Adeta sonuncu direk.

---

¹⁷⁸ Tukay

¹⁷⁹ Şehzade Babiç: 1895-1919 yılları arasında yaşamış Tatar ve Başkurt halklarının ortak şairi.

¹⁸⁰ Gamil Afzal: 1921'de doğmuş, mizahî ve satirik hikâyeleriyle tanınmış, pek çok şiir kitabı da yayımlamış Tatar şair ve yazarı.

¹⁸¹ Dürtmunça: Tataristan'da bir köy.

¹⁸² Kamaz: Merkezi Naberezhnye Chelny, Tataristan ve Rusya olan ağır iş kamyonu üreten şirket ve markanın adıdır.

Yüz yıl yaşamış bu ağaç
Kabarmış tavuk gibi:
Koruyor gibi turna-çaylak kuşundan
Kanadında yavrusu.

Dönüyor üstte, yüksekte,
Dönüyor çaylak kuşu-turna.
Ben — çocuk, acıyarak yavruya,
Turna kuşuna yutkunuyorum.

* * *

Yeni şehirde genç ıhlamur ağacı,
Örtüsü-üstü ince.
Hayıflanıyor gibi: yerimden
Silkinip kalktım, göçtüm boşuna.

Yeni şehirde genç ıhlamur ağacı,
Dört tarafında dört kazık.
Kök sal, kuvvetlen, yetiş,
Toprak koyu, çok kaynak.

Yeni şehirde genç ıhlamur ağacı,
Kazık ve ip dört tarafı.
Gider mi? Kalmıyor sahillerin
Bağlayıp-koyup tuttuğu.

* * *

Devirler — merdiven, KamAZ — ölçek,
Yükseliyorum basamak dizip.

Ata az mı ümit bağladım,
Bir kör at idi bütün malım.

Küçüklükten bende at cini,
Kıra çıksam çekti at yolu.

KamAZ'da at. Ata acıdım.
Göz önümde bitti at devri.

Ürkmüş mü büyük KamAZ'dan,
İki gözünü onun kan kaplamış.

Elbette çabuk ölüp durmuş değil o,
Çağını savunup kaplamış o!

* * *

Memleketi kendisinin yüzünde
Ne söylesen de yansıyor,
Çallı'da¹⁸³ geçmişi-geride bıraktıkları
Geleceği Çallı'da.

Yeni büyük binaların önünde
Onun ayağa kalktığını tamamen
Gözetliyorum, yüzünde kederi

---

¹⁸³ Yar Çallı: Kazan'dan sonra Tataristan Cumhuriyeti'nin ikinci büyük şehridir.

Çallı vadilerinin.

Benim de şurada yüreğin
Çarptı derin hisleri tamamen;
Yüzünde akşamın serinliği
Patates tarlalarının.

Tarihini, örf-âdetini
Bir yere yığıp durmuş
Ululuk, hatta her ne ararsan var
Camisi, mezarlığından.

Tanıyorum yüz binler içinden:
Sakalı, saçı ağarmış,
Dur, ne oldu der gibi,
Bakıp duruyor Çallı'ya.

* * *

Bütün ocaklar birlikte dağıldığında
Göğsümü kaynar ateş kapladığında
Görülenleri kaydedip kâğıda
Ben de yaşadım, yaşadım KamAZ' da.

Kama büyük tarihi de büyük,
Hepsini tamamen tanımak isteyip,
Duruyorum kenarda, Çallı kırları...
İşitilmiyor tırpan bilemeleri.

Kara-gri olup aktı ulman¹⁸⁴,
Baktı gibi Bulgar kendisi Şuradan,
Titreyip ay yüzdü su içinde
Dozerin kepçesinde
Dgmlendi ayı Bulgar'ın,
Bulandın sen, Kama bulandın.

Vakitlice ev-vagonlara girdim;
Adeta fırtınalardan girdim;
Sarıverdi hisler fırtınayı,
ağı Şöyle, Şöyle devri...
Büyük işleri bizim elbette var yaptığı,
Fırlattın sen, ağım, Magnitka'dan¹⁸⁵
Stalingrad'a bizi, Dugalara.
Kahramanlıklar... Hesap yok onlara.

Magnitkalar geçerek, baharlar geçerek,
Ycelikler — ben KamAZlar geçerek
Varıyorum daima ileriye, ileride — kır,
Dağıtılıyor toprağım, kaynıyor kıyım,
Yanıyorum ben de, Şurada birlikte yanıyorum, —
ağım, senin hislerin ile yanıyorum.

1974 — 1975

Başımı yaslayıp esen rzgrlara

* * *

Başımı yaslayıp esen rzgrlara

---

¹⁸⁴ ulman: Tataristan'daki en büyük akarsulardan birisidir.

¹⁸⁵ Magnitka: Rusya Federasyonu içinde bir köy.

Yürüyorum kırdan sevinip;
Yürüyorum çavdarlarım ile
Ben birlikte dalgalanıp.

Başımı yaslayıp esen rüzgârlara,
Unutul da unutulmuş;
Gençlik o kırdan oynamış
Dalga da dalgaymış.

Gençlik şu dalga gibi
Geçer, geçecekmiş;
Gençlik için aldandım, ileride
Hepsi peygamber çiçeğiymiş.

Çavdardan başka kim görmüş
Çavdarın peygamber çiçeğini?
Ne yazsa da — şurada,
Şurada — göreceğim.

Yoktur haziran rüzgârları gibi
Gönül okşayıcı ve şefkatli,
En tatlı gözyaşlarım ile
Yıkıyorum şurada şafağı.

1974

* * *

Memleket — sandık, mavi gökyüzü —
Üstündeki sırması...
Sandıkta yatan havlular —
Her biri bir türkünün başlangıcı.

Ninecikler her birini temizleyip
Koyup kaldırmış eski zamanlarda;
Dokunuyorum, esrarlı nesneye
Gelip uğramış gibi.

Memleket — sandık, hazine,
Türküye ben — tam aç insan,
Açarım istediğim zaman,
Kendi elimde anahtarı.

Memleket — sandık, büyük sandık
Türküsü ile şöhreti yakalamış;
Çıkartıyorum havlular gibi
Türküler gibi ben sandıktan.

Çıkartıyorum güçlü şekilde çekip,
Kazan'a uzanana kadar
Çekiyorum, oynatıyorum elimde,
Adeta savaşa katılan bir tüccar.

Alıyorum bir yıla gerektiği kadarını,
İçerideki bir titreme ile,
Dikkatlice kapatıyorum, anahtarını
Belli yere asıyorum.

Bakıyorum uzaktan: memleket,
Vallahi, esrarlı sandık;
Türkülerim üstte, anneciğimin
Duasını dibe koyduk.

1974

* * *

Çıkar tamamen, çıkar sırlar da
Derin su dibindeki;
Her köyde vardı
Eskiden su değirmeni.
Kapatsa birisi su bendini,
Koysa tıkayıp oluşunu,
İkinci değirmenciye
Düşmandı o köy.

Emir şu: bak, engelleme,
Yenilme dinç görünüş...
Saklamıyorum, gönderiyorduk
Su bendine cıva.

Gözetiyorduk eğlenip
En dibe süratli geçtiğini...
Gürüldeyip çekip oturmuş
Sanatımın değirmeni
Durdursa birisi, artık ben
Çayıra girip, arayıp
Giderim şurada hislerin
Boğulduğu yeri arayıp.

Bulurum arayıp biriken,
Boğulan göllerin suyunu,
Çocukluk çağındaki gibi
Koyarım cıvayı,
Koyarım delikanlılar gibi
Komik, şakacı cıva...

Taşıtmak hisler ırmağını
Daima da benim asıl işim...

1975

* * *

İşte o yıl boyunca
Ter dökmüş, seni beklemiş,
Biç sadece, al sadece,
Çavdarlar eğilip yatmış.

Biç sadece, al sadece
Hizmetin cevabını...
Gösterişte bulunmuş gibi
Yağar da yağar her zaman.

Dalgalar gibi
Çavdarlar dolanmış;
Sevinecek yerde
Ağlıyorum içimden.

Döndü endişeye,
Aralıksız akan su;
Dövülen insan gibi
Kıvrılıp arkasını,
Uzanmışlar çavdarlar.
Toprak sanki köpürüyor,
Tarla benzeyivermiş gibi
Bitişik bir köprüye.

Hayıflanmak için mi

Tarla dolusu ekinim?
Nice gündüz, nice gece
Yemeğim yemek değil.

Açıldığı arada
Biçtiler, ekin dövdüler;
İnsanlar ne büyük
Hayran olunacak ruhlular.

İşte şöyle zamanda
Gösterip yeteneğini,
Çıkarsaydın sen
Güneşini sanatın.

1974

* * *

Dönüyorum memleketime
Yılın güzel vaktinde,
Oturuyorum Kazan sırtında —
Dilin başkentinde.

Oturuyorum, çevremde,
Yanımda çok çocuklar;
Bana bu ulu tahtı
Bırakmış Kursâviler.¹⁸⁶

Mercani¹⁸⁷ orada oturmuş,

---

¹⁸⁶ Abdülnâsır Kursâvi: 1770-1814 yılları arasında yaşamış ilk Türk aydınlanma hareketi olan Cedircilik'in önde gelen isimlerindendir.

¹⁸⁷ Şahabeddin Mercani: 1818-1889 yılları arasında yaşamış Tatar kimliğinin benimsenmesi için mücadeleler veren ilk ve en önemli aydınlardan birisidir.

Tukayların olmuş padişahı;
Onların koruduğu gibi kuru —
Biricik onun şartı.

1974

* * *

Fatima,
Evin arkasında yetişen kuşkirazının
Dibindeki yeşil çimeni
Sen işlemesen gelip, defterime
Tan rüzgârları gelip işler mi?

Fatima,
Aradığında sabahleyin gönülleri
Tav vermek üzere ılık şiiire,
Masama alıp örterdim
Bir sofraya örtüsü gibi yeryüzünü.

1974

* * *

Kazan üstü, kenarda hava limanı,
Bulunuyor, parlıyor ışıklar;
Dönüyor yorulup uzak tarlaları geçerek
Akşamki uçaklar.

Fikrim benim hava limanı üstünü
Kaplıyor önce;
Dönüyor onlar akşam yemeğine dönen
Orakçılar gibi...

Altmış değil, elli değil bana,
Sadece on yaş gibi.
Burunlara giriyor özletip
Sütlü umaç kokusu.

Kazan akşamı, dönüyor uçaklar...
Benim bütün hissimi
Uyandırdı şu sütlü aşı konulan
Güzel nane kokusu.

1974

* * *

Baba ocaklarında bizim asır boyu
Birikip gelen hissi
Buldozerler toprak yığınlarını
Yıkar gibi yıktı.

Greyderler o hisleri
Kepçeyle doldurup aldı.
Yazılacak şiirlerim şurada
Toz olup uçtu.

1974

* * *

« Olmadı ekine şartlar
Bugünkü şartlar gibi...»
Ekinler seyretmeye çıkmış
Eski zamanlardaki ihtiyarlar gibi
Uyanıp, kalkıp tan ile,

Övünüp vatan ile,
Yutkunup durur her nasılsa
Bir gururlu mevki ile,
Bulutlar geçiyor söyleşip
Bizim eski tarla sınırında,
Durup, tarla civarında
Danıştılar karşılıklı.

Başları bembeyaz sarıklı
Cami ihtiyarları gibi,
Bulutlar yürüyor söyleşip,
Birlikte sevinip, gülüp.

1974

* * *

Yeni Çallı. Sokak. Yeni toprak...
Çabukça al da zararlı otları ayıkla —
Çiçekleri aşıp çıkıp geliyor
Yerden kara pazı otu.

Çocukluk çağında ben hayatı tanıdım
Ekmek, un, içli pılav deyip.
Kara pazı otu sesleniyor: geçmişini,
Delikanlı, unutma, deyip.

1974

* * *

*Çallı şehir parti komitesinin şimdiye kadarki ikinci
sekreteri Söleymanov Arhimed Aleksandroviç'e.*

Bütün bilimini yeryüzünün topladı KamAZ,
Yanıyor, parlıyor ışıklar;
KamAZ — endüstri, merkezine girip
Ayağa kalktı Arhimedler¹⁸⁸.
Enini, boyunu, miktarını
Lutfedip de ölç;
KamAZ — ağır, onun ağırlığı
Arhimed'e düşüyor...

1974

* * *

Çavdar yetişmiş, olgunlaşmış,
Olgunlaştığını ben biliyorum:
Çavdar — sincap tırnağı,
Bana çoktandır bildik
Pek çok sincabın bulunduğu.

Çavdar yetişmiş, güneş sıcak,
Çavdarın kendisinin kokusu:
Biraz tuzsuz olmuş, tuzsuz;
Tarla — tan ile anneciğimin
Kapatıp koyduğu fırını.

Açar tarla kapısını —
Açar fırının kapağını...

---

¹⁸⁸ Arşimed: (M.Ö 287-M.Ö 212) Yunan matematikçi, fizikçi, astronom filozofu ve mühendis.

Bana nasip olur ekmek,
Eski geleneğe göre
Gücendirirsen gücendir...

1974

* * *

Yesenin¹⁸⁹ o — köy, büyüdük artık
Biz leylaksız, dedik;
Yaşarız bundan sonra da artık
Yeseninsiz, dedik.

Yesenin o — köy, buradan başka
Yer kalmaz ona...
Fakat o bizim hepimizden önde
Girdi KamAZlara.

Akşamlara girdi, meskenlerin
Adımlayıp kapısından;
Her masada el yazısı kaldı —
Kitap Yesenin'den.

Ressam kızlar resmini yapıp astı
Kulüp binalarında.
Baktılar kıskançlık yapıp,
Özel gülüp ona.

Tolyattılar¹⁹⁰ ve KamAZlar, BAMlar¹⁹¹ —

---

¹⁸⁹ Sergey Aleksandroviç Yesenin: 1895-1925 yılları arasında yaşamış Rus şair.

¹⁹⁰ Tolyatti: Rusya Federasyonu'nun Volga Federal Bölgesi'nde bulunan Samara Oblastı'nda bir şehir.

¹⁹¹ Bam: İran'ın güneybatısında Kirman Eyaleti'ne bağlı şehir.

Devirler isminden.
Bizimle birlikte şiir okuyor
Sergey Yeseninler.

1974

ÜÇ SÖĞÜT

Dönüyorum da iniyorum çayıra,
İniyorum « Şomırtlı »¹⁹²ya;
Eski ırmak dibinde
Su akıyor yavaşça.

Bir zamanlar derindi o,
Biz büyüdük kıyıda yüzüp;
Fakat şimdi yürüyor ortada,
Gömülmeden çıkırkı kuyruğu.

Gidiyor o bir şey arayıp
Sığılaşıp kalmış sudan;
Kuyruğu kımlıdıyor, kalemi
Mürekkebe batmış gibi.

Yüzmeliydi gençliğe
Bu kıyıdan kulaç atıp...
Eski değirmenin yerinde
Ancak eski su çarkı.

Endişelerim ırmak dibinde,
Endişelerimden gark oldum,
İşitmeye başlıyorum bir an

---

¹⁹² Şomırtlı: Tataristan'da bir köy.

Uğuldadığını su çarkının.
İşitiyorum: atılıyor birden
Çarkın üstüne su;
Silkinerek başlıyor bir an
Değirmen duvarı.

İşitiyorum: birisi bağılıyor
Koy, diye, çabuk oluğa...
Hislerim sanki değirmen
Taşlarında eziliyor.

Eski bir değirmen yeri.
Gençlik burada dağılmış;
Eğilip torba kaldırmış
Teyzeler gibi bu dallar.

Eski değirmen, ırmağın
Boğulan yeri burada;
Oturuyorum gök mavisi sakinlikte,
Nesillerin sakinliğinde.

Bu mesafe... Tatar ve Mari...
Bu uzun çizgi, bu mesafe
Asırlar, İdiller aşarak
Bağlanıyor gibi Bulgar'a.

Selam, Bolın Marileri
Fin-Ugor, Ugor-Finler;
Tarihte bizim yazgılar
Her zaman birlikte kesişmiş.

Bu mesafe... Toplanıyor rüzgârlar
Tehlikeli ayı, gecesi.
Eski değirmenin yerinde
Gece boyunca Mari düğünü...

Bu mesafe... Yağıyor yağmuru,
Yağıyor karışık karı;
Şurada bulunuyor sabahleyin
Kaybolanı, yolunu kaybedeni...

Bu mesafe... Yuvarlanıp büyüdüm
Şu yerin toprağında;
Geliyorum mutluluğumu anlatmaya,
Veya birlikte üzölmeye.

Bu üç söğüt... Efsanelerin
Hangileri yok burada.
Baharda su çarkının altında
Kaynayıp duran girdapta

Değirmencinin üç kızı
Batmış, inan-inanma,
Anlatıyorlar, çıkmış, diyor, onlar
Dönüşüp şu üç söğöde...

Farklı farklı gördüm onları:
Kederli, tasalı, keyifli, endişeli;
Birisi — ak, birisi — masmavi,
Birisi sarı elbiseli.

Eski değirmenin yerinde

Baharı uğulduyor yılların;
Toplanıyor gençler oyuna
Isınıyor oyun, türkü, akordeon...

Bu üç kız kenarda, ortaya
Çağırıyor « Sarman » ezgisi;
En keyifsizi onlara
Unutulunca hasat bayramı.

Türküyü türkü yutuyor, ezgiyi — ezgi,
Dinleyip kıyıda söğüt kalıyor;
Kıyıda şu üç söğütün önünde
Tekrar iki çift kalıyor.

Talihli, rahat günleri
Haber veriyor tan önceden,
Evvelki yürek sırlarını
Saklamış gibi söğütlerden.

Oturuyor kıyıda iki çift,
Araları üç adım;
Sararıyor gibi yüzleri
Sevgiden üç söğüdün.

Uğuldemiş böyle nice bahar,
Yazı kısa, güz yağmur...
İhtiyarladı söğütler, gençliği
Geride kaldı kızların.

Geliyorum değirmenin yerine
Köye geri dönüş ile :

Savaşta kimisi habersiz
Kaybolmuş, kimisi ölmüş.

Başımı nereye koyacağımı
Bilmeden canım sıkıldığında,
Geliyorum anlatıyorum kaygımı
Zamandaşım üç söğüde.

1975

* * *

Mahkeme defterinden

Şöyle yazmış. Evde müzakereci,
Mahkemede müzakereci.
Ömür boyunca müzakereci... Hâkim
Ortaya çıkar, yapar işini...

Ben baktım önde görüşülecek
Çeşitli belgelere...
Dışarıda bahar, gençler, çoluk çocuk,
Gürüldüyor bahar sokakta.

Hatırlananlar yüce olsun gençlik,
Aydınlık olsun geçmiş...
Aktı buzlar Kazan ırmağında
Gök mavisi-hüzünlü buzlar.

İdil'de bahar, gür, neşeli sesi
Bütün ırmakların;
Böyle zamanda dinleyip otur mahkemede
Çocuk ağlamasını.

Girdi insan hâkim bölmesine,
Keyifsiz, neşesiz insan;
Bu günden sonra sızlayıp benim yürek
Daima kanar gibi.

Hastanede yatan eşinin
Ölümünü hızlandırıp,
Girdi burada, fakat kenarda durdu
Yeni âşık gülüp.

Hâkimleri acele ettiriyor,
Gözetiyor. Girip
Şu insan çıktı benim önüme
Kötü ölüm olarak.

Hastaneden mahkemeye belge: « çetin,
Eğer yalnız olsan,
Beklemeyiniz, ben razıyım, ben ebediyen
Kendim ayrılıyorum...»

Ölümün ben tanıştım önce
Eskizleri ile,
Bugün onu mahkeme salonunda gördüm
Kendi gözlerim ile.

Hatırlananlar yüce olsun gençlik,
Aydınlık olsun geçmiş.
Aktı buzlar, vedalaşıp aktı
Sonuncu hüzünlü buzlar...

Nisan, 1975

* * *

Gençlik işte düğün ile neşeli.
Zengin şekilde ikram-hürmet yap önce,
İçki de eklensin hayale.
Kalanın hepsi de bulunur;
Karanlık düşmesin düğünlere!
Düğünlere, düğünlere, düğünlere.

Gençlikte Celillerin ideolojisi
Yılların önünde gözyaşı dökme,
Yılları gayret ettirt talihe!
Kalanın hepsi de bulunur;
Ol dürüst hayata, gençliğe!
Gençliğe, gençliğe, gençliğe!

Gençlik işte böyle iken de talihli,
Kadifeler gerekmez gençliğe,
Gençliği sıkıca sarmalamayınız kadifeyle!
Kalanın hepsi de bulunur;
Çocuklar büyüsünler mutluluğa!
Mutluluğa, mutluluğa, mutluluğa.

Gençliğe yakışıyor ak renkler,
Gençliğe sonsuz alkışlar,
« Acı »yı tatsın sevgili dostlar.
Kalanın hepsi de bulunur;
Fakat acı olmasın yazgılar!
Yazgılar, yazgılar, yazgılar.

1975

* * *

Türlüsü oldu hayatta,
Sanat elbette o — gerçeklik;
Anlattığım zamanlarım az değil;
Tamam, köyüm, sen geliş, deyip.
Türlüsü oldu hayatta,
Savaşıp takatsiz kalsa,
Dayak yiyip veya haksız yere,
Delil olmadan eziyet görse,
Yalvardım sana, hiç değil
Üstümde çatım boşuna,
Sanattan değil, her türlü
Alçaklıktan — namussuzluktan
Kaçıp, ben sana yalvardım.
Döndüm, sende iyileştim.
Sevindim her zaman içimden,
Yüreğimde canlı ateşim.

Ara sokağa girince her söğüt
El sıkıştı, konuştu tanıyıp.
Hepsi de sende şifa buluyor,
Hepsi de sende hekim.

1975

* * *

Görüp ömrün sonunun
Yakınlaşıp geldiğini,
Acele etmeden, yuvarlayıp,
Art arda harman yığınını,

Her zaman ulu, büyük olarak
Babalar gibi öğütte,
Selamını alıp uzaktan,
Batıp giden güneşte
Gülümseyip, ısınıp oturmuş
Şu köy ihtiyarlarına
Hayran oldum, insanın yüzü,
Kimliği — kapı burada.

1975

* * *

Gidiyor köyünden, evleniyor,
İşini yapıyor hazinenin,
Dışarıda, uzakta karşılıyor
O ömrünün sonunu.

Yaşlanıyor bir ara, yorgun düşüyor,
İhtiyacı kalmamaya başlıyor sağlığa;
Aklına geliyor gece çocukluk çağı
Memlekette, söğütlükte
Unutulup gitmiş pınar var,
Oluğu yeşil yosunlu,
Hatırlıyor şu eski çeşmeyi,
Söğütlüğü — yeşilliği.

Etse de hizmet pek uzak
Uzakta kendi köyünden,
Fakat ömür dediğin akmış
Şu çeşme oluğundan.

Geri dönseydi, görseydi,
Diz çökseydi,
Şurada ruhu, bir yerlerde yaşamış
Bedeni, gölgesi.

Ruhu şurada, şurada ayrılıp
Kalınca o sakinmiş;
Kaplıyor susuzluk, fakat kendisi
Sadece bir yudummuş.

1975

* * *

Tatil ilinde toplaşıp, ihtiyarlar
Ormandaki sonbahar düzlüğünde
Dinleniyorlar, kuşlar çağırıyorlar,
Başka iş yok burada onlara.

Avuçlarında ekmek kırıntıları,
Gözler, endişeler sarıtüşlerde;
Ötüyorlar, sarıtüşler fakat
Acele etmiyorlar yakalanmak için.

Uzanmış ihtiyar eller, ellerde yem,
İlgilenmiyor sarıtüşlerin...
Sonbahar ormanı... Sonbahar sarı düzlük...
Sadece hasreti sarı renklerin.

1975

* * *

Ah, kader, kader
Memleketimin
Doğunca da sinmiş
Bana kendi rengi,
Nereye gitsem de
Ben mutluyum, sevinçli,
Hür, bağımsız,
Daima öz insan.

Ah, kader, kader,
İstemiyorum hiçbir şey,
Başka bir yazı
Ben kendi yazımdan;
Ayırma beni
Şu topraktan,
Kara ekmeğim,
Sütlü çayımdan.

Ah, kader, kader,
Kenarda kururum
Susuz gül gibi
Endişeden-kederden;
Ayırma beni
Evin başköşesindeki
Üvez ağaçlarımdan,
Akçaağaçlarımdan.

1975

* * *

Teşekkürler şimdi rahat hayat
Sunan Sovyetler Birliği'ne;
Sürü bekleyip gidiyor delikanlı
Bisiklette.

Elinde tiftik tiftik oluvermiş
Uzun değnek;
Patlıyor, yankılanıyor, sesi
Geçmiş çağın.

1975

* * *

Pınarlar birden kesilse,
Kuyular kapansa,
Pınar civarındaki gibi,
Gönlü sis kaplıyor.

Pınarlar kendileri benim
Avuçlarıma su koydu;
Su koydu onlar yaşamak için
Pekiştirip sadece susamayı.

1974

* * *

Ben çavdarda, tarlada...
Dinlenmek için
Biraz sessizlik de gerek.
Sessizlik gerek,

Şu sessizlikte
Bıldırcın da gerek.

1974

KATRAN ÇİÇEĞİ

Katranı nerede? Atı yok,
Arabası yok, tekerleği de
Şunlara hatıra gibi
Yetiştiriyor katran çiçeği.

1974

* * *

Kadınların sevgisi
Erkeğe, derler, saçılır;
Yıllar geçince saçılır,
Dışarıda serin rüzgârlar eser.

Erkeğin, derler, sevgisi
Kadınlara saçılır;
Yaşlanınca saçılır,
Yürek yok yere heyecanlanır.

Gençlikte, derler, sevgi
Yüze sakın saçılır;
Geçici değil, ömür boyu
Saçılmasını sen dile.

1974

YETİŞİYOR BAHÇEMDE KENDİR...

Rüzgâr sadece getirmiştir,
Kırlardan esen rüzgârdır:
Yetiştiriyor penceremin önünde,
Yetiştiriyor bir tane kendir.

Bakıyorum, anneciğim, ben ona
Eğirdiği elyafını yapıp,
Gömleğin, bembeyaz mendilin,
Unutulmayacak rengini yapıp.

Yaz sessizliği, hüzünlü tanlarda
Pencereye çarpıyor kendir;
Uyandırıyor senin gibi,
Sensindir o, anneciğim, sensindir.

1975

* * *

Orman sessiz, orman yolu sessiz,
Düşünüp yoldan geçiyorsun.
Sincaplar bu zamanda farklı
Atıyor çam ağacı kozalağını.

Benim gibi işe acele ediyor
Yolumda karıncalar.
Bugün de yerim selamet diyorum,
Yaşıyor, diyorum, hayat daima.

1975

* * *

Sonbahar. Akkoş gölü. Ayrılıp
Çok melekler kalıyor,
Şiirler, masada ölmüş
Kelebekler kalıyor.

Gidiyorlar... Akkoş ormanı,
Evler çıplak kalıyor.
Ömrün kısalığına
İşaretler kalıyor.

1975

* * *

Kendi gözleriyle görmüş
Onu Çallı sahilleri,
Çarpışıp-vurulup şurada
Geçmiş atsız arabalı.

Atını çaldırıp çingeneden,
Çingeneyi nefretle hatırlayıp şurada,
Koşulup geçmiş asrın
Harap olan arabasına,
Oka girip, koşulup
(Gerekmez dizgin),
Murgunok'u geçmiş ünlü
« Muraviye şehri »ne¹⁹³.

Cepheler, savaşlar arkada,

---

¹⁹³ A. Tvardovskiy. Strana Muraviye (Şairin notu)

Pek çokları, ölmüş işte;
O sağ, tepeler iner de
Yeniden tepeler çıkar.

Murgunok Çallı sahilinde,
Yağlayıp araba dingilini,
Yönelmiş, gidiyor, unutmuş
Artık yılların hesabını.

1975

* * *

Tarihim zengin benim, Kol Galiler¹⁹⁴
Ve elleri altın Remiler,
Ölmeden duran altın türküler yazarak,
Bizim hayatımızı da güzelleştiriyorlar!

1973

* * *

Kar demeden, soğuk, rüzgâr demeden,
Üstünde eskitme deriden paltosu,
Alıp kendi üstüne tam
Temizlemeyi-özen göstermeyi,
Yürüdü köyden-köye
Küçük kızak çekip,
Hangi günde daha çok, hangi günde
Sadece üç tane satıp,
Yürüdü kitap satıp, nereden?
İsmi nasıl, ne adlı?

---

¹⁹⁴ Kol Gali: 12. yüzyılın sonları 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşamış “Kıssa-i Yusuf” adlı eserin yazarıdır.

Muhtemelen kızıağı akılda,
Paltolu kişi, kitaplı...

Güzellik girdi eve, fakat dışarıda
Cihanın dinmeyen karı,
İşten sonra kitap dinlemeye
Babanın çağdaşları
Toplandı akşam, sessizleşti
şurada bir kenarda saklanıp,
Dinledim, nerede Züleyha?
Nerede, deyip, şimdi Yusuf ?
Kapı dibinde buzlu su.
Teker teker kaşıklayıp
İçtiler, yanan yüreğe
Durdu onlar su katıp.
Meraklansalar, uyardı baba:
Okuyorum, acaba, kim için?
Koydu Hz. Ali'nin
Parlatıp kılıcını...
Dışarıda kar şu kişinin
Adeta eskitme paltosu...
Yolunu kaybetse boranda? Birden
Gönle kaygı doldu.

Kitaplı, derler, kaybolmaz.
Bekletmeden köyleri
Uyandırıp şafakta, kar kaplamış,
Kar kaplamış köyleri
Etrafindan dolanıyordur, yorulsa, çukura
Kayar kızıağı ile.
Asırların içine kayar

Alaca renkli kızıağı ile.

Yoktur meşakkatli, çetin yol
Kitabın yolu kadar;
Ölmezler, yaşarlar uzun
Yusuflar, Züleyhalar.

1975

* * *

Gabdilnasıyr Sabitov (1745 — 1840) — hattat
— 223 cilt el yazması kitap kopyalayıp yazmış.

Kışın uzun akşamları, soğuk evde
Kalmış bazen eller uyuşup,
Geceler, yıllar boyunca o oturmuş,
O yaşamış ciltler kopyalayıp.

Kalkmadan, pencereden sadece
Bakıp almış o bahara;
Her yaşadığı yıla ikişer cilt,
İki yüz cilt el yazması kitap

Yakılmış, gömülmüşler onlar,
Tozlarda yuvarlanıp tavan arasında;
Kanaşeviç ¹⁹⁵ gözlerinden kaçıp,
Gelip ulaşmış bizim çağlara.

Gabdilnasıyr... Kendisinin yaşı ile
Akran kişi o büyük bir asra.
Kitaplardan anıt düzenlerdim
Dizip Gabdilnasıyr'a.

1975

---

¹⁹⁵ Luka Kanaşeviç (1744-1755)

* * *

Yaşasa gönülde çarpıp,
Uyuşup ilahilik,
Bulunur kendi kendisine
Gerekli söz evvela...

1975

* * *

Dinlenip yağın yağmur o
Nekıy İsenbet gibi;
Artırıyor ekmek, yemek sofrasına
Koyuyor kesip, dilimleyip.

1975

* * *

Her gün sabahleyin kışın pencereye
Gelip konuyor baştankara,
Üstten uzanıp masama bakıyor:
Oturuyor musun çalışıp?

Ben baş sallıyorum: olmuyor, çıkmıyor, kardeş,
Gitmiyor, kardeş, mecbur edip:
Senin gibi sadece cıkıkleyip
Yaşıyorum şimdi, baştankara.

1975

* * *

Üç yıl savaştım umumen

Savaştan bıkmak için.
Özel tekrar bir yıl, bu —
Meşhur, Tukay için!

1975

* * *

Birisinin Tukay gibi şair
Olası geliyor...
Kimin yirmi yedide
Ölesi geliyor?

1975

* * *

Ekmekleri fırına koyunca, anneciğim
(Güneş çıkar bugün)
Bıçak ile uzun süre kazıyor dibini
Hamur teknesinin.

Biriktiriyor çer çöplerden
Yumruk kadar hamur;
Çeviriyor da — fırına, bu, sanki,
Kalıntı olup kalır.

Halk biliyor: gayret et, tafsilatıyla yaz,
Düşünüp, araştırıp sadece;
Tukay'dan sonra zaten şiirde
Biz şu kalıntılarız sadece.

1975

* * *

Ben sınır memlekette Tataristan petrolü
İsteği-kuvveti ile çalışıyorum;
Elde altın madeni tutmuş
Dermend¹⁹⁶ gibi hissediyorum.

1975

* * *

Karpat dağları eteklerinde, Truskavets'de¹⁹⁷
Dönüşümde geliyorum Adam Mitskeviç'e¹⁹⁸
Ortaya çıkıyor susuzluğum — içsem çınlayıp akan
Şu özgürlük denen kaynaktan.

1975

* * *

Resul'ün arkasında dağlar,
Yüksek-yüksek dağlar elbette...
Dayanak gerek yazarken,
Benim nerede dayanağım?

Şiirler farklı olsa da,
Onunki gibi ustalığım,
Yazıyorum, bir yerlerde tenhada
Büyümeye başlıyor bir pelin.

---

¹⁹⁶Dermend: (1859-1921) Muhammed Zakir Muhammedsadıkoğlu Remiyev, ünlü Tatar şairlerinden birisi olan Dermend tüccar bir ailenin çocuğudur, üç yaşında iken babası bütün ailesini alıp Orsk ilçesindeki Yulık köyüne taşınarak orada ticaret yapıp, altın çıkarma işiyle uğraşmıştır. Sibgat Hekim, Dermend ile ilgili olarak "Terazinin bir kefesine Dermend'in altınlarını, bir tarafına şiirlerini koysanız şiirleri ağır basar." demiştir.

¹⁹⁷ Truskavets: Ukrayna'nın İlbav vilayetinde bulunan bir şehir.

¹⁹⁸ Adam Mitskeviç: heykel (Şairin notu)

O beni tanımıyor, ben — onu,
Soluğu da yok, sesi de,
Güven verip, şu pelin
Gözüme ilişiyor.

1975

* * *

Devrin-güneşin ışığında oynayıp,
Kırlangıcın kanat ucu gibi
Aynı anda yansıyıvermiş fikir,
Bir şiirlik fikir için, ah,
Duygulara ben hazırım, şu fikrin
Göreyim sadece kanat uçlarını,
İkinci bir mutluluk bekleyip duruyor,
En büyük mutluluk — yazı masam.

1976

* * *

*Besteci Mansur Mozaffarov
anısına*

Tukay ile buluşturdu zaman;
O « Bulgaristan »da yaşıyor, git şurada,
Bir görüver kendisini... Tekrar nerede
Şundan da büyük mutluluk Mansur'a!

Görüşürdü, gözlerinde mutluluk,
Odanın içi sıcak, ev ısıtmış.
Öyle mutluluk gece boyunca yazıp,

Şafakta ayrılmış sanattan.

Sanat ateşi soğuyup bitmemiş,
Şu ısıtsa ısıtır, sadece sanat...
Öyle çağda kim olursa olsun gelsin,
Hangi insan, hepsi bir, hangi varlık.

Öyle çağda kim olursa olsun gelsin,
Gelsin, girsin, versin selamını;
Düşmanına da yumuşuyor gönül,
Sen sorma bunun sebebini.

Gönlünde sadece iyilik,
Nuru dökülüyor gönül aynanın;
Yok dünyada değiştirecek nesne
Sanatın şu aydınlık zamanını.

Sanat ile yanan kısa gecenin
Sonsuz mutluluğunu şurada Mansur'a
Söyleyip çabucak, anlatmak ister Tukay
Mansur ile gelir asra.

Odasına inen sanat ruhunu
Bağırmamayı isteyip, fısıldayıp
Mansur'un o kulağına söyledi:
Bu düş değil, oldu bu hakikaten.

Uyumadım, yazdım, kâğıt, kalem
Ve masallar ile konuştum;
Biliyor musun, delikanlı, ben elbette bugün
Melekler ile konuştum...

Melekler ile konuştum ben,
Fatihamı al da yola sen,
Büyük yola çık, delikanlı, mukaddes işte
Melekler olsun yoldaşın...

Toy gönle koyulan bu sözlerin
İlişkisi yok din ile,
Şiirde-sanatta her zaman melekler
Gerekmiş, gerek, ben biliyorum.

1975

* * *

« Bizim işi, kendin biliyorsun,
Yerine getirilsin emredilen iş...»
Duruyor kenarda kendi şanını
Yadırgamış gibi Kuşlaviç.¹⁹⁹

Geçmişini hatırlasa da
Hatırlamadım tok ayını, deyip,
Bağırılmaz fakat dünyaya:
Ben verdim Tukay'ı deyip.

Çok sonra Tatar köyleri,
Taşkiçüv²⁰⁰, Yabınçılar,
Hangisi şunun isteyip,
Mercani'nin şanını sorar?

---

¹⁹⁹ Kuşlaviç: Bir Tatar köyü.

²⁰⁰ Taşkiçüv: Arça ilçesine bağlı bir köy.

Çok sonra Tatar köyleri
Ormanların tenhasında,
Yaşıyor meşakkat içinde,
Görevde insan şurada.

Doğuruyor yüce oğullarını,
Kendisi her zaman torun bakıyor.
Uğurluyor: söylemiyor başka söz,
Ancak : unutma, diyor.

1974

* * *

İhtiyar kişi, endişe faydasız,
İş düşüyor, arayıp giriyorum.
Gençler — şiirdir, Tufan'dan
Ben bir saat ayarlatıyorum.

Temizliyor türlü ufak
Kâğıtlardan çalışma masasını;
Takar gözlüğünü, masaya
Koyar büyüteç, kısılcını.

Eğiliyor, biraz eğiliyor,
O anlatmaya başlıyor, bekliyorum;
Gözden geçiriyor, övüyor saatimi:
« On sekiz taşlıymış... »

Şair — saatçi, araştırıyorum,
Hissettirmeden, içten gülüyorum.
Yakalıyor duygusunu, şiirin
Kafiyesini kıskaç ile

Kapılıp kalıyor gibi, düşüncelere dalıp
Evime gidiyorum uyuşuk,
Tufan saatim kurulmuş gibi,
Yazdığımı tekrar bozuyorum.

1975

* * *

Şimşek ışığı, benim şiirlerin
Bakıp içeriğini,
Anlamaya çalıştı gibi ardından altını, üstünü
Yazı masasının.

Cephelerde yürüyerek gençlik geçti,
Artık yaşım geçti;
Gelmiş mi şu aniden çakmadan kalan
Eski şimşek ışığı?

Denemek için sadece acaba gökyüzünden
Atılan bir küre mi o;
Ara sıra uyarıp dursam,
Korkar, yumuşar mı o?

Yazıverdim, korku değil, hatta
Ruhum kıpırdamadı.
Kendi ömrümde çok oynadı üstte
Türlü ışık çemberleri.

1974

* * *

Savaşın olma ihtimali büyük,
Farklı farklı savaş dener...
Genç, güçlü, ateşliydim
Benim gördüğüm savaşçılar.

Bağladı gönlüm ebediyen
Şu genç çağını savaşın.
İhtiyar çağı oluyor mu onun?
Oluyor, küçülüyor soluk-sakin.

Hiçbir şey yapmıyorlar
Hekimler, büyük tabipler:
Otuz yıl geçince, rastlaşınca,
Ağlıyorlar askerler.

1975

* * *

Keyifli düşler görüp uyuduğunda,
Belgrad veya Harkov
Uyandırıyor şafak ile, anneciğim gibi,
Yorganımdan çekip:

— Kalk, asker, kalk, senin kurtardığın gün bu...

Alıyorum torbamı,
Hatırlatmaya çıkıyorum susuveren
Eski hislerimi.
Şairleri sanat tepelerine
İlham alıp çıkmış.

Tören yapıyorum ben şehirler ile,
Memleket-halklar ile.

1974

* * *

Hesaplasan, hatıralar pek çok
Dirilere, sağlara;
Bizim savaştığımız topraktan çıkıyor miğfer,
Çıkıyor kayışlar da...

Durup savaş yeniden ele geçirir gibi
Yeryüzünün belinden bağlayıp.
Çıkıyor eski siperler baharda
Şu kayışlar gibi.

1974

* * *

II. Dünya savaşı mareşalleri...
Gönül şöyle alışmış:
Ülkeler-cepheler olarak
Kaldı Jukov²⁰¹, Konevler²⁰²...

Hayattan gidiyor mareşaller,
Fakat sen sessiz duruver;
Yeniden elden gitmiş gibi
Oldu bana cepheler...

1974

---

²⁰¹ Georgi Jukov: 1896-1974 yılları arasında yaşamış İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızıl Ordu'nun başlıca komutanlarından birisidir.

²⁰² İvan Konev: 1897-1973 yılları arasında yaşamış İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının yenilgiye uğratılmasında önemli rol oynayan Sovyet mareşal.

* * *

Tarlanın bir zamanlar parçalarını
Sunulduğu köylüleri
Düşündüm hatırlayıp, çıktı bulut,
Geldi, fırtına başladı.

Yağdı yağmur, yolda şurada
Girdim köprü altına,
Geçtiler üstten gürültü edip,
Yukarıya az mı bastılar,
Sabrettim, gürlüyor gök, adeta
Bu köprü iki katlı,
Geçti yüzlerce makine,
Ve geçti iki atlı...

Gürldüyor iki kat köprü,
Vursan, şimşek, vur haydi...
Saldırıyor hasret, duruyorum sessizce,
Yaslandım da kazığa...

Gürlüyor gök, fırtına köprünün
Tahtalarını ayırır.
Geçti gibi hemşehrilerim
Sürükleyip ağır toplarını.

Kaçıveren kişi gibi,
Çıktım, ayrıldım yuvamdan.
Askerler çıkıp gidiyor gibi
Gökkuşağından.

1974

* * *

Plaklar birden geldi dile,
Cephe, savaş, çağ, sisler
Öne çıktı, helak olmuş dostlar
Adeta salona toplanmışlar.

Büyük zaferin otuzuncu yılında,
Yaşayıp savaşıvermiş tepelerden
Ölümsüz aydınlık ile aydınlattılar
Bildirimi benim helâk olmuşlar.

1976

* * *

Mayına bizim askerler
Yanlışlıkla basmasın diye,
Onlar tam vaktinden önce
Gökyüzüne ulaşmasın diye,
Koyuyorlardı istihkâm erleri
Bazen çubuk dürtüp.
Görmedim bastım birisine
Hafızadan çıkıverip.

Biz uçümüz birlikte, uçümüz yan yana:
Ölüm, ben ve söğüt dalı.
Titremiyor, ben de titremiyorum,
Duruyorum sessiz, yorulup.

Kim önce konuşur? Sessizlikte
Söze başlar önden o mu?

Kalkmıyor, ben de kalkmıyorum,
Bekliyor kalkmamı.

Havaya atmış füze
Güzün bir kara gecesinde
Dikkatle düşünüp bakıyor: yaşıyor mu kişi
Her zaman şu durumunda?

Dikkatle düşünüp bakıyor: karşılıyor mu
Demiş gibi gerçekliğe?
Susuyor ayağımın ucunda
Gösterip şu çubuğu.

Dönüyorum gibi yerimde,
Bulanıyorum ateşte-suda.
Biz üçümüz birlikte: ölüm, çubuk, ben
Bu âlemin ortasında.

1975

* * *

Zinnet ve Hismet — yaşlılar,
Hemşehriler, çağdaşlar;
Mecliste birisi duraklasa,
İkincisi türküye başlar.

Dostlar, içtikleri suları
Aynı pınar, aynı kaptan.
Köyde birçok yenilik
Zinnet ile Hismet'ten...

Kolhozda birlikte, görevde,
Birlikte mutluluk, bütün kaygılar;
Gençliğe güzel anılar
Onlar bırakmış halk komiserleri...

Barışta, savaşta birlikte...
Ateşi-suyu geçmekte
Birlikte olmak yazgılarıdır
Zinnet ile Hismet'in.

Her zaman birlikte, bıçkı ve balta,
İkisi de istihkâm görevlileri;
İdil, Don²⁰³, sonbahar yağmurları,
Yağmurlar hem de serinler...

Her zaman birlikte, Berlin'e kadar
Birlikte az mı yere giderler.
Döndüler, dönünce köyde
Savaştlar... Kabirde.

Bozulmamış iki dostluk
Savaşta bağımsızlık için,
Eski çardaklı mezar başında
Kesilen kızılağaç için
Savaştlar... Kızılağaç için
Zinnet'in yandı canı,
Şu yeşil kızılağaç altında
Babasının mezarı.

---

²⁰³ Don nehri: Rusya Federasyonu'nun başlıca nehirlerinden birisidir. Moskova'nın güneydoğusunda Tula olarak adlandırılan bölgeden doğar ve 1,950 km boyunca akarak Azak Denizi'ne dökülür. Nehir en doğu noktasında İdil Nehri'ne yaklaşır ve Volga-Don Kanalı ile birbirine bağlanır.

Tutunmuştı Zinnet sadece
Kendisinin baltasına,
Aldı Dinyeper nehri²⁰⁴, elinden
Düştü gibi balta suya.

Şu sonuncu kızılağaç mı yenip
Aldığı toprağın üstünde?
Dinleniyor iki ihtiyar istihkâm görevlisi
Yıkılan kızılağaç üstünde.

1975

* * *

Bahar, mart başı. Yine ben Rjev'de.
Sükûnet bilmeden hep ihtiyar başım,
Geldim hatırlayıp tam otuz yıl önce
Bizi karşılayan mart başını.

İdil üstü. Göze çarpıyor aydınlık.
Savaş benim çıkmıyor hafızamdan.
Fakat genç kızlar, hiçbir şey olmamış gibi,
İdil'de su alıyor oluktan.

Adeta yeryüzü yeni yaratılmış,
Kendi bahtını yeni tatmış.
Bahar, mart başı. Bütün dünyasını unutup,
Çamaşır yıkıyorlar, sessizce, kadınlar.

1975

---

²⁰⁴ Dinyeper nehri: Rusya Federasyonu ile Ukrayna topraklarının bir kısmını sulayan bir nehir. İdil ve Tuna'dan sonra Avrupa'nın üçüncü uzun nehridir.

* * *

Kara bata-bata ben Rjev'in
Ormanına girdim. Yoksa, şurası?
Benim savaştığım orman... Tanıyamadan,
Kaplayıvermiş onu yeni orman.

Elbette değerli yadigârlar... O yadigârları
Kaybetmemeye fazla uğraşma,
Her yeni çağ kat kat yapıp
Kendi yadigârlarını bırakıyor hayata.

Ağır oldu, çetin oldu. Biliyorum,
Dağılmışım, gidiyorum zorlukla ben;
Yine de arıyorum, karları kazıp arıyorum
II. Dünya Savaşı yadigârlarını.

1975

* * *

1974 yılının ağustosunda, ölümünün 30 yılı
dolduğundan ötürü, Pletsensee belediye başkanı Musa
Celil'in öldüğü yere beyaz güllerden yapılmış bir
çelenk koydu.

Lanetlenmiş acı ve beddua edilmiş
Toprak, taşlar tamamen kan yere,
Faşist kendisinin baltası ile
Şairin başını vurmuş yere —
Güllerden çelenk! Bu gerçek,
Değil boş söz, değil yalan,

Sovyet şairine, komüniste
Çelenk koysun diye bu dünya,
Karşıtlıklarla dolu dünya
Güllerin bembeyaz demetini
Koysun diye öne, şair kendisinin
Yapsın diye sanat törenini,
Şiire az mı mücadele etmek gerek!
Bazen de bir ulu can galip gelir,
Çiçek tutup kendisi gelir dünya
Tatar şairine, Celil'e.

1975

* * *

Mahkeme ölüme hüküm vermiş, ölüm...
Hesap ederek yaşıyor Musa her gününü:
Vakit bulup şurada, eserlerini
O istetip alıyor Dante'nin²⁰⁵.

Pek çok kez mi çıktı acaba
Yakılıp can ateşte, beden ateşte?
Girmek ona, yok, korkunç değil
Bir cehennemden tekrar « Cehennem »e.

1975

* * *

Tatar halkının oğulları —
Celil, Kerim, Bayanı²⁰⁶...

---

²⁰⁵ Dante Alighieri: 1265-1321 yılları arasında yaşamış İtalyan ozan ve politikacı.

²⁰⁶ Nur Bayan: 1905-1945 yılları arasında yaşamış şair.

Her nedense onları değil,
Savaş bana merhamet etti.

Ne, ne söyleyeyim kadere —
Bana merhamet ettiği için?
Biliyorum, faydasız, yaşıyorum gibi
Ben şu ağabeyler için.

Ah, şimdi sağ olsa diyorum
Celil'i ve Bayan'ı...
Birine kalsa de şiirin
Kolay olmayan bayrağı.

1975

* * *

Gelmek için uygun dünyaya,
Atıp kenara bütin işleri,
Sadece okumak için de
Şehzade Babiç'i²⁰⁷.

1975

* * *

Yazı ustası-hattat kopyalayıp yazmış,
Sarıp gitmiş gibi.
Kurtarılmış usta hattat
Ölüm cezasından.

Ben de acıyorum göz nurlarını döküp

---

²⁰⁷ Şehzade Babiç: 1895-1919 yılları arasında yaşamış Tatar ve Başkurt halklarının ortak şairi.

Cefa çekenlere.
Neden yok etmiş hüküm değiştirenleri değil,
Yaratanları?

1975

1976 — 1984

* * *

Kendimizin hürriyete çıkardığı şehirlere
Çağırıyorlar, gidiyor alay;
Savaşıp ölen savaşçılar ile
Konuşmaya vakit daralıyor.

Çıkıyorum salondan usulca,
Çıkıyorum meydana, meydanda kar, boran...
Bağırıyorum yalnızlıktan boğulup,
Karlarından devrin bulanıyorum.

İşitiyorum şurada ayak seslerini
Sonsuz uğursuzluğun kapladığı taraftan;
Hendeklerden, siperlerden, muhafaza siperlerinden,
Kısa paltolu ve kamuflajlı
Toplanıyorlar tanıdık savaşçılar,
Üstte bembeyaz elbise, üst karlı,
Geçmiş zaman boranları ile
Tokuşturup bardağı, kadehleri
Kaldırıyoruz zafer hürmetine,
Şehir kendisi görüp hayran oluyor,
Ölüler yok toprakta o gün, toprak kendisi,
Coşup toprak yapıyor tören.

1976

* * *

Cepheden beri çıkarmadığım
Çizmem ayağında,
Döndüm ben, savaş bitince,
Köye — mayıs ayında.

Çıktım yola, yanda — at,
Yorulsan — atta gidilecek,
Cepheler arası değil
Arça — Etne²⁰⁸ arası.

Döndüm engel olup ölüme,
Topraktaki bütün acıya;
Tuhaf his: ilginç, insanlar
Toprağı kazıyor patates için.

İnanmıyor gönül, düşünüyorum
Savaşın ateşini daima,
Tuhaf his: insanlar toprakta
Patates ekiyorlar.

1976

* * *

Rus'un tanınmış şairi
Mihail Lvov ile
Karşılaştık, Tatar olduğu
Gözünden anlaşılıp duruyor.

---

²⁰⁸ Etne: Tataristan'da Baltasin rayonuna bağlı bir köy.

Anıtın kapısı dibinde,
Karşılaştık, yüzü mutlu onun,
Sanki bir kez kaybedip,
Şurada öz Tatar'ını
Yeniden bulmuş gibi.

Büyümüştük ayrı, fakat
Eşit olarak yapıyoruz hizmeti:
O — Devlet²⁰⁹, fakat ben — Hekim.

O baksan, Devlet'in oğlu,
Mütevazı Refkat imiş!
Dolaşıp dönsen özüne,
Kendine huzurmuş.

Karşılaştık, mukaddes dakikalar
Neden acaba az olur?
Lenin önünde insanlar
Dönüyor birden özüne.

Yaşıyoruz vatanlı, memleketli
Ve çeşitli dilli olarak,
Her nedense Lenin önünde
Oluveriyoruz aynı devletli.

Karşılaştık, birbirimizi
Şurada anlayıverdik,
Söz verdik Tatarca, dili
Korumaya ant içtik.

1976

---

²⁰⁹ M. Lvov'un babası Devletşa Şahi'nin oğlu Gabitov kastediliyor (Şairin notu).

* * *

Dönüşüm sizin taraflara
Biraz misafir olayım diye.
Söyleseler : « Hekim delikanlısı
Öldü, ölü, öldü », — diye
İnanma, tanıdık, Mari dost,
Sadece reddet;
Bana sen, biliyorum, hiçbir zaman
Dilemezsın ölümü.

Hiçbir zaman sizin ormanı
Geceleyin çalıp kesmedim,
Türkü söyledim iki halkın
Sadece ortak hislerini.

Ormanlar ile söyleşen
Dilini dinleyip konaklıyorum,
Kardeşlik, dostluk uğruna
Bağışlar, belki, ölüm.

1976

* * *

Bize kadar yüz kere deneyip,
Eleğinden eleyip yüz kere,
Dermend'in şiirlerini Vakit²¹⁰
Toplamış arayıp, toplamış tartarak.

---

²¹⁰ Vakit: gazete

Ölçmek için el kantarı almış Vakit,
Vakit — hâkim, Vakit hallediyor:
Tutmuş, ölçüyor, eşit yap — el kantarı,
İki tarafta — iki çanak.

Bir tarafında — şiir, bir tarafında —
Önlüğü dolu, kızıl dolu
Dermend'in Ural dağlarından,
Kumdan arındırıp almış altını.

Getiriyor, koyuyor, altın baskın çıkıyor bazen
Bakıp durmuş gibi o buna,
Uçup gelip şurada çanağa
Dermend'in konuyor bülbülü.

Eşitleniyor ölçüm, altınlara
Şiirleri onun beraber;
Geçiyor yıllar, artıyor değerleri,
Zaman ile birlikte gidiyorlar.

1976

* * *

Yok gamım sanki bu yerde
Yok sanki çoluk çocuğum,
Genç zamandaki gibi
Gidiyorum tarladan.

Gürlüyor gök, dinliyorum
Uzun alkışları ben,
Gidiyorum gibi aldandım,

Türlü al renklere ben.

1976

* * *

Günlük şöret, türlü hediyelere
Niyetlenip şair şiir yazıyor;
En sonunda değer veriyor halk,
Şiirlerine bakıp — cenaze.

1976

* * *

Ayrılıyor insan el sıkışıp,
Kendisinin öleceğini bilip,
Aldın — yok, duvardaki
Eski bir resim gibi.

1976

* * *

Mezarlık üstünde sabah-akşam
Vardır kuşların ötüşü,
İnsanın canı, görüyorsun,
Ebedî şöyle sıkıntılı.

1976

ÇOBAN

Yeşil vadiyi, çayırı,
Dünyası bir türkü gibi;
Durmuş o sürü önünde
Büyük orkestra şefi gibi.

1976

* * *

Heykel yok... Savaşta yok olmuş
Askerleri kuşkulandırmış,
Dönünce, tarlanın geçidinde
Duraklayıp kalmış askerler.

Anıtsız köy... Askerler...
Özlüyor birisi onlar gibi,
Ancak heykel boşuna köye
Girmeden duruyor gibi.

1976 — 1982

* * *

Neredesiniz, bizim anneler?
Doğurup, kırmızılara sarıp,
Beşiğe koyup sallamış,
Elbise arabaya koyup,
Şafak ile orağa gitmiş,
Patırdatarak sokağı...
Dokuz-on çocuk büyütmüş,
Sabırlı ve geniş huylu,
Neredesiniz siz, bizim anneler?

Gün ardı güneş batmış,
Biçmişsiniz, dövmüşsünüz yalnız,
Şu konuda biçerdöverler
Endişeleniyor bugün tarlalarda,
Toprağımın saf tohumu
Dökülüyor ambara... Özlüyorum:
Çok diri, sabırlı, yüce,

Neredesiniz siz, bizim anneler?!

1976

* * *

Otuz yıldan sonra da muhafaza siperinde —
Kol saati... Bekliyoruz gelinceye kadar:
Tenceresini tutup, taburun
Mutfağına giden sahibini.

1976

* * *

Birden gelip ortaya çıkıyorlar da
Yeseninler ile Şukşinler²¹¹,
Kayboluyorlar birden — tekrar boşluk...
Anlatılacak sözler yok şuna.

1976

* * *

Ehmetşin Foat'a

Dönüyor o sürünün önünden,
Anlayıp dünyanın genişliğini,
Adeta mayısta Berlin'e
Gelip girdiği gün bugün.

Sürüsü eğmiş de başını
O yürüyüp gitmiş yoluna,
Düşüncelerini sanki anlamış,
Tekrarlayıp gidiyor şurada.

---

²¹¹ Vasili Şukşin: Ünlü Rus yazar.

Sürüsü sessiz boyun eğmiş,
Hiç konuşmadan razı olmuş hepsi,
Dönüyor sürü önünden,
Büyük gururlu gölgesi
Uzanmış akşam sessiz kırlara
(Geçmiş o ateşten-sudan),
Sürüsünü alıp gidiyor gibi
Yeryüzünün ortasından.

Sınırına basayım-basayım diye
Batıp giden güneşin,
Gidiyor... Şair başım ile
Adımlarına imrendim.
İmrendim, davranışında
Seziliyor yüce zamanı,
Gidiyor, kırların üstünde
İki kanat sanki paltosu.

1976

* * *

Bu ömrü gönlün neşeli
Günlerinde ise sen bitir;
Beklenmedik bir anda, karşılaşıyor şu ruh
Duga'daki ağır savaşıla.

1976

* * *

Dinlenip yağıyor da yağmur,
Renkler karışıyor da,
Gökkuşağı birleşiyor
Kırdaki toprağa.

Görünmüyor ucu bucağı,
Gidesim çoktur gibi,
Bu köprü — sanatta yeni
Kurulmuş köprü gibi.

Giriyorum, birisi önüme
Adeta halı seriyor.
Okula girmiş gibi
Giriyorum tarlaya.

Giriyorum, sallanıyor ağaçların dalları,
Elbette tanıdık eller gibi,
Birisi akşam tarlayı
Sunmuş da konaklamış gibi.

Herkes tanıdık, el uzatıp
Tokalaşıyorum ayrı ayrı;
Yemyeşil levhaları
Avutmuş akçaağaçlar.

Ebedî levhalar gibi,
Akçaağaç yaprakları
Dönüyor, bütün kaygılarını
Açmışlar çevredekilere.

Uğurlayıveriyor kızılağaçlar,
Uğurlayıveriyor akçaağaç,
Nesillerin sesini dinleyip
Geçiyorum tarladan.

1976

* * *

Gönle hayat, bugünkü
Güneş söyledi bu hisleri:
« Otuz yıldan sonra Duga'da
FRG²¹² Almanları.
Fabrika kurulacak, deseler
Sizin ile ortak...»
Anlatmış olsalar bu konuda
Savaşların olduğu zamanda...

Kuruyorlar fabrika... İnsafsız,
Karmaşık sonra hakikat —
Duga'da ölmüş askerler
Dirilip düşmanı kovmalık.

1976

* * *

Çallı'da, eski baba ocağında —
Ev taşınınca, kalmış şurada —
Oturuyor yalnız vişne ağacı
Kerpiçlerin arasında,

---

²¹² FRG (GFR) — Federativnaya Respublika Germaniy (Federal Almanya Cumhuriyeti) (Germaniya Federativ Respublikası) (Şairin notu).

Yaşadık dostça der gibi,
Talih dileyip halkına,
O çiçeklenmiş şurada
Geçmiş günlere hürmeten.

1976

* * *

Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsü'nün 100. yılına

Ah, ulu bina, sana bakıyorum,
Baktığı gibi âşık kıskanç kızın;
Kaynayıp, uğuldayıp sende yaşayıp geçti
En azından doğunun yarısı.

Hatırlıyorum senin kapından
Korka-korka girdiğim zamanları,
Karşıladi salonlarında başköşesinde
Tolstoylar — geniş sakallı.

Çukurdan — sana, ilahi vatana;
Dışarıda kaldı sanki günahlar.
Yazı ülkesinde Tolstoylar
Şimdi daima bana kontlar.

Ah, ulu bina, ilahi yer,
Kalın kapı, kalın taş yer.
Şimdi her zaman ben şu kontların
Önlerine gelip baş eğiyorum.

Gençliğimde benim Fatihalar

Pek çoktu, imtihan gibi kabul ettim,
Sonsuz sadece birisi kaldı;
Türkülerime verdiğin Fatihan.

1976

PATATES KÖKÜ YIĞIYORUM

Sen şiir yazmayı öğren,
Atanın dilini öğren,
Fakat ben küreğimi alıyorum da
Patates kökü yığıyorum.

Yığıyorum ortasında durarak
Kendimin çizdiği çizginin,
Hücum ediyor azabı kendimden
Kendimin rızasızlığının.

Adeta bugün gönle
Bütün acı tesadüf etmiş;
Unutulup, başımı kaldırmadan,
Patates kökü yığıyorum.

1977

* * *

Ölmeden önce konuştu o
Gölendem'e Göli deyip,
Göli deyip, ilk ayırmış
Gençliğimin gülü deyip.

1977

SUSAMAK

Gönle benim, memleket,
Hepsinden daha yakın şu sensin,
Tarlaların üstünden esen
Rüzgârlara kadar susuyorum

Diz çöküyorum pınarlarına,
Bitmiyor elbette susamak daha.
Ben elbette talihliyim — yalnızca sen
Talihli olsan bile.

Neden böyle hasretli yaptın
Bu kadar beni acaba sen?
Ayrılıp bir gün de geçmeden,
Yeniden sana susuyorum.

Bu nasıl ömrüm boyunca
Bitmeyen susamakmış ?
Ölünce, başım ucunda
Su koyup dursaymış.

1977

ARKADA YAZ

Otları yarararak yürüyüp,
Toprağa yayılırsın da
Uzanırsın, uzanırsın yazın
Yeşil taramasında.

Kaynıyor çay, taşıyor çayırlar,

Dört tarafta dört çoban,
Ortada her zaman da hayat,
Her zaman dünya sürü işi.

Kaynıyor çay, kaynıyor hayatım
Kaynıyor yürekçiğimin
Hisleri, hisleri kaynıyor
Dağ çileklerinin.

Arkada yaz, arkada hoş kokulu
Çilekli taramalar,
Düşüncelerim taramalar gibi
Bu toprağa yayılmışlar.

Haziran, 1977

DÜNYAYA GELİŞ

Çıkmaya bir gün kalınca
(Nasıl sevindiğini gör!)
Sesleri işitiliyor
Tavuk yavrularının.

Hazırlık devam ediyor , fakat dışarıdan
Hiçbir şey de olmamış gibi,
Onlar da delip çıkıyorlarmış
Patatesin baş gösterdiği gibi.

Yirmi gününe katlan da
Bekle sen yirmi birini;
Ah ne zaman vakti gelir bıkcıncaya kadar
Benim çabucak geçen günümün.?!

Çıkmalı, bakmalıydı
Kırıp çabucak kabuğu:
Kim seni: insan mı, yoksa
Karşılar sadece tavuk mu?

Geciksen — bozuk der gibi
Kabuğu yarıyor gaga.
Mutluluğunu görseydiniz.
Dünyaya gelişin!

Soruyorlar: « Çi-çi! Nasıl? » — deyip,
Fakat ben yeryüzünün güzelliğini biliyorum:
Bekliyor yeryüzü — güneşi ile,
Yeşil ekini ile.

Haziran, 1977

* * *

İlk teşekkürüm benim
Evim, memleketimin sağlığına,
İkinci teşekkürüm ilham
Verdiği için — haziran ayına.

Temmuz, 1977

BÜTÜN KÖY KAYIN DİKMiŞ

Bütün köy kayın dikmiş,
Tarlada her zaman kayın,
Her zaman kayın, uğulduyor her gün,
Her dula karşılık bir kayın.

Anlatıyor kaygısını kendince
Şu kayınlar dullara,
Dullar — kayınlara; ağır
Hepsi de sessizce dururken.

Temmuz, 1977

TARLANIN BİR YERİNDE GÜNEŞ

Tarlanın bir yerinde güneş,
Gölge bir yerinde.
Oynadı şöyle iki görüntü
Benim ömrüm içinde.

Şu meydanlarında ömrün
Susmadan mücadele etti gönlüm,
Seçti kendisine bu yerin
Ebedî güneşli tarafını.

Temmuz, 1977

* * *

Her biri armağan etmelik
İdil yataklarının,
Yeryüzünde en güzel ay, güzel ay
Senin doğan ayındır.

Yok haziran gibi şanslı,
Çiçeklerin kaynadığı ay.
Var olsa, bir vadi çiçek
Versin kendisi Tanrı.

Her biri armağan etmelik
İdil yataklarının
Yeryüzünde en güzel, güzel ay
Senin doğan ayındır.

1977

SONBAHAR

Sonbahar. At sürüsü çayırdı.
Çobanı Yarulla.
Hatırlıyorum, sonbahar gecelerinde
Serin rüzgâra, yağmura
Sabretmeden kaçüyordu atlar...
Yakında kışı işte...
Kaçüyordu atlar ambarlar,
Yığınlar tenhasına.

Kimisi yığına sığınyor,
Kimisi — kendi kapısına.
Sonbahar. Köy uyukluyor, inanmış
Atların döneceğine.

Sonbahar. Yağmur. Uyumuyor atlar,
Atlar rüzgârda dolaşyoy,
Gece boyunca takırdıyor atlar,
Kapanmışlar kapılar.

Sanki yüzlerce akarsu
Uğulduyor atların yelesinde.
Gece boyunca kapı dibinden
Atları topluyor Yarulla.

İhtiyarladıkça acımasız
Sıkıntılar saldırıyorlar...
Aklımda neden şu atlar?
Neden şu Yarullalar?

1977

* * *

Patika başında eski ev,
Tozla kaplayıp yüzünü
Duruyor o köşede, çatısı
Yeşil yosun — yeşil ekin.

Patika başında eski ev,
Eskimiş, tozlu, sıkıntılı, sessiz.
Pürüzsüz, gürültülü olduğu zamanlarını
Biliyordum bu evin.

Unutulmuş... Nice bahar gelip,
Nice yaz ve kış geçmiş,
Tekrar bahar avlusunda
Dulavrat otu ve ısırgan otu.

Kaz yavruları yanında,
Yoksul, kalabalık çocuklu,
Büyütmüş bizi köyün
Şu geniş avluları.

Köşede ev... Kapısını açıp
O karşılamıyor artık,

Yürüyorum Şu kapı dibinde,
Yürüyorum sağa-sola.

Sessizlikte Şurada evden,
Eğriliginden tavan arasının,
Sığırcık yavrusunun ben
İŞittim bağırışını.

Patikada, akşamın alaca karanlığında,
Susup Şöyle acı-acı bağırıyor;
Vücudu, yuvası, evi —
Bütün yeri sarsıyor.

Bağırıyor öfkelenip, benzemiŐ
Başı iğ başına.
Bırakıp sorumluluğunu
Sığırcık yavrusuna.
Unutulmuş bu ev, türlüŐünü
Çeşitli taraflara uçurmuŐ.
Sığırcık yavrusu ile
Sadece ben o devirdeniz.

1977

ÇAVDARIN SARIMSİ TOZU

Çavdarın sarımsı tozu
SarılmıŐ da çavdara,
Titriyor sabahki rüzgârda,
Razı olup beklemiş kadere.

Ben de bu yerin geçici
Misafiri, nazlısı gibi;
Duruyorum azıcık kapılıp,
Çavdarın tozu gibi.

Ağustos, 1977

KENT PARKI, YALNIZ KABİR

Kent parkı, yalnız kabir...
Memleketleri biçiyor,
Stalingrad için helâk olan
Ruben İbarruri²¹³.

Gönül için deneyip, Stalingrad'ın
Toprağına bakıyorum eşeleyip,
Şu kabirde birlikte Rus askeri —
Yatıyor Kamenşçikov.

Bekledin, onu, aylar, yıllar bekledin,
Mektuptan mektuba bekledin,
Şu kabirde, şurada ruhu Tatar
Fettahitdinov²¹⁴'in.

Park. Kabir. İdil boylarının
Kasvetli esmiş rüzgârı.
Şu rüzgâr ile geliyor uzaklardan
Hüzünlü İspanyol şarkısı.

Ağustos, 1977

---

²¹³ Ruben İbarruri: 1920-1942 yılları arasında yaşamıştır. Komünist politikacı Dolores İbarruri'nin oğludur. Ruben İbarruri Kızıl orduya katılmış 1942'de Stalingrad savaşında ölmüştür.

²¹⁴ Nuretdin Azantin Fettehitdiniyev: besteci.

* * *

II. Dünya Savaşı... Meşhur anıt...
Seviyor musun sevmiyor musun,
Stalingrad'a ad vermiyor farklı
Şundan büyük ismi.

1977

VASIYET

Benden de bir türkücü çıkmaz mı diye
Türkü söyleyip denemek için geldim de
Geri gidiyorum, döndürünüz beni
Kimi mezarlığına, Kimi'ye.

1977

TALİHLİ OL, AKTANIŞ²¹⁵

M. Mehdiyev'e²¹⁶

Ünlü akarsuların toprağı bu,
Bu toprak mı, bu toprak tanıdık,
En lirik türkülerin toprağı bu,
Kendimizin Aktanış'ı.

Şairler uyusun haydi,
Keyiflenip akşamki alkışa.
Alkışa cömert güzeller
Hepsi de Aktanış'ta.

Şairler uyusun haydi,

---

²¹⁵ Aktanış: Tataristan'ın bir kenti.

²¹⁶ Muhammed Mehdiyev: 1930 yılında doğmuş Tataristan'ın halk yazarlarından.

Uyku girmiyor, biz ayık,
Bekliyor Sön²¹⁷, bekliyor İk²¹⁸ boyu,
Gittik, haydi, nâsir.

İk yataklarında atlar,
Atlar çocukluk çağındaki;
Ölünce, sonuna kadar
Birlikte gidecekleri.

Çocukluk çağındaki gibi
Çözüyoruz da ayak bağlarımı,
Hızla koşuyoruz beraber, çabucak su basar
Güzel İk yataklarını.

Çocukluk çağı — sisli vadi...
Bu ömür kısa, pek az.
Gözleri perde kaplamış,
İleride su, yoksa serap?

Biz — köy, toz gibi olsun ata,
Yem ve un ineğe,
Hızla koşuyoruz şu boz atlarda
Yol verip NTR'e.²¹⁹

Hızla koşuyoruz önüne yılların,
Uçsuz bucaksız ileride iş.
Yeni toprak, yeni yerde
Talihli ol, Aktanış.

1978

---

²¹⁷ Sön: Tataristan'da bir nehir.

²¹⁸ İk: Tataristan'ın İk rayonunda bir nehir.

²¹⁹ NTR: (National Transcontinental Railway) Milli Kıtalararası Demiryolu.

BENİM TANIŞ SALKIM SÖĞÜTLER

Size seslenmeden ben kime
Sesleneyim, salkım söğütler?
Geçti benim de, sizin gibi
Yaşlandım, der günler.

Çoğaldı bende de kederler
Sizdeki kederler gibi,
O kederler ocakta sönüp
Bitmeyen ateşler gibi.

Tutuştı, yandı aynı çağda
Gençliğin saf hisleri,
Siz benim sevgimin
Yegâne şahitleri.

Nerede o birlikte heyecanlanan
Birlikte uğulduyan günler?
Benim tanıdık salkımsöğütler,
Size baş eğer kimler?

1978

* * *

Oturuyorum komşunun evinde
Hastalıklı halini bilip,
Duruyor masada ilaçlar,
Yanında askerî bilet.

Buruşmuş, yıpranmış, nedendir
O şimdi daha yabancı gibi,

Duruyor masada o sonbahardaki
Sararan yaprak gibi.

Eskiyen hastalık askere
Hayat ve nefes üfleyip
Duruyor şu bilet masada
« Savaş ve barış » gibi.

1978

* * *

Sokakta düğün, akordeon, gençlik ve türkü
Fakat ihtiyarlara nedir son kalan, —
Düğünü izlemeye yukarı çıkmış
Meydandaki hastalar.

İhtiyarların hepsi de toplanmış bir yere,
İki ara şöyle ayrılmış,
İhtiyarlar birlikte, kenarda, atlar kırdı
Korkuvermiş gibi kurttan.

Gençlik sanki tadıp denemiş
Tatlı rızık — gönül imrenir,
Kendileri hiçbir zaman evlenmemiş
İnsanlar gibi, ihtiyarlar yuvasızlar.

Pek keyifsiz bana, fakat gençliğe
Belki bütün o ihtiyarlar, belki yok,
Gönülde şüphe tamamen bitti şu zamanda,
Gerçekten de bu yerde Tanrı yok.

1978

* * *

Olağanüstü garip durumlar oluyor bazen:
Köyümün tarlası, köyümün mezarlığı,
Mezarlık yanı, tarlada buğday duruyor,
Üşenerek kar yağıyor, toprak katı.

Buğday tarlası. Anneciğimin kabrine
Pek çok olsa şuradan on adım...
Öfkeyle hemşehrilerine,
Alıp anneciğim asıp bırakmış orağını.

Öfkeyle biçiverir gibi...
Her tarafı kaplayıp, çevreleyip,
Ak kar yağıyor, mezarlık duvarına
Lapa lapa kar yağıyor, lapa lapa.

1978

SONUNCU KÖSTEBEK

Karmaşık, acayip zor
Büyük dünya ortasında,
Urazay²²⁰ köyü yanında,
Uzanıp Ik'a, Sön'e.

Atılıp gök mavisi boşluğa
(Görünüyor bütün taraflar ona),
Kalkıp bütün vücudu ile,
Basıp arka ayaklara,

---

²²⁰ Urazay: Tataristan'da bir köy.

Islık çalıyor köstebek, önünde
Ak İdil²²¹ — bembeyaz havlu...
Kendi ruhu ile tartışıp,
Dercesine gece mi, gerçek mi,

Islık çalıyor köstebek, ihtiyar köstebek,
Kıyıdan durup yıllara.
Bağırıyor, yok, sakın değil
Toprak da şu köstebek de.

Urazay köyü ayırı
Vadileri var, nemli, iyli...
Geldim gönlüm isteyince,
zleyip Sn'i, Ik'ı.

Biliyorum köstebeğin neden
şöyle sağlam ayağa kalktığını,
şu basar, grvereyim der
Geniş Ik ayırlarını.
Islık çalıyor, durmadan kaygılı,
Yüreği kederlendirdi kaygısı,
şiirim yaraalı yolu
şu köstebek mırıldanışı.

1978

GAZİ

Savaşta — ilk günden,
Arkada vatan, memleket durmuş;
Vatan savaşı gazisi,

---

²²¹ Ak İdil: Nokrat nehriyle birlikte Çulman nehrinin en önemli kollarından biridir.

Topçu, gazi.
Komşum büyük sıkıntı geçirdi:
Komşum eşini defnetti;
Yenmedi kederini hiçbir şey,
Öğüt falan yenmedi,
Hepsi de aynı sözü üsteledi:
Dinlenmeye, sağlık yurduna...
Fakat o sessizce hazırlandı da,
Niyetlenmiş gibi cepheye,
Savaşığı, gençliğinin geçtiği
Meydanlara tekrardan
Gitti, ihbarname almış gibi
Akşamdan askerlik şubesinde.

İlginç bu insan dediğin,
Mücadele ediyor, yoruluyor insan,
Hesap ediyor bir günü kendisine
Memleketin geçirdiği faciadan.

Bakıyor yüksekte, kaleden
Hatıralar değerli;
Kalkıyor yeniden ayağa,
Sağ-selamet, eskiye

İnsana dönüyor insan,
Adeta değişmiş,
Yeniden doğuyor gibi insan
Milyonların kaderinden.

Doğuyordur, inandım, yaşamış
O bozkırda, kalede;

Gençleşmiş, başkaydı o
Ben ikinci gördüğümde.

7 Ocak 1978

BAHAR KERVANLARI

Ayaz Gıylecev'e²²²

Savaştan sonra ikinci bahar, hüznü
Baharıydı kırk altının,
Biz kızakta ikimiz birlikte, bizden başka
İzi de yok kırdan atlının.

Ağabey ile ikimiz, uğurluyor beni,
Atı çelimsiz, cılız attı,
Benim gönlüm gibi yavaş yavaş
Eriyip giden ılık mart ayı idi.

Savaştan sonra görünüp gitmek için
Dönmüştüm, yolum Arça'ya.
Sadece biz atlıyız, savaştan sonra
Kalmış sadece bir ta, bir kızak.

Bizim atın korkması-ürkmesi yok,
Dizginini ağabey gevşek tutmuş.
İkinci bir, farklı bir dünyadan,
Ak kar dünyasından, boşluktan.

Aniden peyda oldu onlar:
Ne olduğunu sevip şımarmanın
Unutup çoktandır, ağır kızak çekip,
Topluluğu gibi yaban kazlarının,

---

²²² Ayaz Gıylecev: 1928'de doğmuş Tataristan'ın yazar ve dramaturglarındandır.

Kadınlar geliyordu dizilip,
Bağırdılar: al, deyip, atını...
Yok, vurmadi ağabey, adeta at
Utancından kenara atıldı.

Utancımından ben kızaktan indim,
Yüreğimi çavdar tırmaladı;
Onların çekip döndüğü kızaklarda
Uyukluyordu çavdar tarlaları,

Uyukluyordu buğday tarlaları,
Uyuyordu yeşil dalgalar...
Tohum saçmayıversen eğer, şu tarlalar
Ömür boyu, biliyorum, sızlar.

Atı ağabey eve doğru çevirdi,
Ata kolay şimdi, at koşuyor.
Kendime de kolaydı benim,
Ben yayan gittim Arça'ya.

Gururlu yüzler, gözler, o bakışlar
Gönlüme kazınıvermişler.
Mavi gökyüzüne gururlu başını kaldırıp,
Gidiyor yoldan bahar kervanları.

10 Ocak 1978

AH, KAZAN...

Ah, Kazan, atalarımın yurdu,
Tarihim geçmiş sende,

Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.

Ah Kazan, şairler yurdu,
En aydınlık yollar sende,
Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.

Ah Kazan gelecek yurdu,
Nur saçıp yüz asra
Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.

17 Şubat 1978

* * *

Orman, kütükler, kütüklerin üstünde — kazan,
Adeta katran kazanı:
Askere aş pişiyor, biraz kenarda —
Öz Kazan'ım, ömrümün Kazan'ı.

İki omuzda iki kalın tahta,
Ak tahtalar — bembeyaz kanatlar —
Enlemesine koyulup döşenmiş...
Orman, kütükler, asker, kulübeler.

Orman çorak, kaderim de çorak,
Geldim geçip ben çok yerleri.

Cephe — uzak, bir kenara saklanıp
Bakıyor gibi Frenk üzümü.

Bakıyor göze savaş yetimi gibi,
Kazan ile Yoşkar-Ola'nın²²³
Ortasında askerlerimle
Yürüyorum her gün yeni kar düzlüğünü...

1978

* * *

Görmeden hepsi bir aslında
Ya koysun, ya koymasın,
Kaybetmiş asker bir gözünü,
Kaybetmiş sahtesini.

Yıkanmış kulübe önünde,
Dürmüş de o havluya
Bir yerlere koymuş, unutmuş
Ve dönüşmüş esrara.

Sorarlar, elbette, benden:
Almışlar neden şunu?
Beddua ediyorum askerlerle birlikte
Sağ selamet rüşvetçiye.
Rüşvetçi sakın yaşıyordur,
Beddua ediyorum, lanet olsun.

1978

---

²²³ Yoşkar-Ola: Rusya Federasyonu'na bağlı Mari El Cumhuriyeti'nin başkentidir.

SEN KAHRAMANSIN...

II.Dünya savaşından sağ dönüp de kendisinin kahraman olduğunu bilmeden vefat eden Hesên Zamanov'a²²⁴ ithaf ediyorum.

Sen Kahramansın...

Bilmedin

O konuda,

Dönsen de

Savaştan sağ kalıp.

Vatan her zaman

Yokluğunu hissedip sesleniyor:

Zamanov,

Zamanov,

Zamanov...

Sen Kahramansın...

Bilmedin

O konuda,

Armağanını vermeden

Çare yok.

Vatan her zaman

Yokluğunu hissedip sesleniyor:

Zamanov,

Zamanov,

Zamanov...

Sen Kahramansın...

Senin savunup savaştığın,

Kan döktüğün

---

²²⁴ Hesên Zamanov: Sovyet askeri.

Kıyılar sağlam,
Zaman sağlam.
Vatan her zaman
Yokluğunu hissedip sesleniyor:
Zamanov,
Zamanov,
Zamanov.

Sen Kahramansın...
Bilmedin
O konuda,
Arada yanıyor ateş
Yakınıp...
Vatan her zaman
Yokluğunu hissedip sesleniyor:
Zamanov,
Zamanov,
Zamanov.

Nisan, 1978

URAZAY

Vadilerin güzelliği sende,
Bütün mavilik sende;
Ne hakkında konuşuyorsun
Ak İdil ile Sön'e.

Urazay, Urazay,
Yatsam düşlerime giriyor
Sende yaşanılıp geçen bahar.

Bir Ak İdil'e bakıyorsun bir,
Bakıyorsun ardından Sön'e,
Kendin mutlu, kendin âşiksın
Kendinin doğurduğu sırra.

Urazay, Urazay,
Yatsam düşlerime giriyor
Sende yaşanılıp geçen bahar.

Haziran, 1978

* * *

Yürüyorum-yürüyorum da baş eğiyorum
Dönüp eski ocağa,
Ben başka, esen rüzgâr başka,
Nesillerin gerçeği başka.

Arıyorum akrabalarımı,
İsmi nasıl, ne adında?
Oturuyorum eski baba ocağında,
Adeta suçlu gibi.

Geçmişim ile konuşuyorum,
Yanıyor iki yanağım;
Geçmişini unutup duran
Huyu var yeninin.

Şu yer, şu toprağa
Ömür boyunca borçlu,
O borç baba ocağında yatan

Taş gibi ağır, sivri.

1978

* * *

Masam ekin kırı gibi,
Bölünmüş üç tarlaya,
Kelemim — orak, orağımı
Alıyorum da işe çıkıyorum.

Harmanda zenginliğim, bakıyorum
Koruyarak harmandakini,
Meydanın kendime ait kısmını
Biçiyorum olgunlaşmışını.

Çavdardan buğdaya geçiyorum,
Türden bir türe,
Biçiyorum, kalmasın işim
Sonbahardaki karlı yağmura.

Tutumlar çoğalıyor, seviniyorum:
Çalıştım dün, bugün...
Azalıyor toprak, azalıyor yavaşça
Biçeceğim payım.

1978

* * *

Gençlik, hizmet, işte gayretlilik —
Pek çok şey süslüyor Vatan'ı;
Güzel ihtiyarlar bitti köyde —

Geniş sakal, gururlu, vakarlı.

1978

* * *

Şaşırmayınız, bulsalar
Ayda niyet defteri,
Çıktılar, çok yer görüp gezdiler
Orada Dünya gençleri.

1978

* * *

Yeryüzünde yüzen gemi
Karı yarıp gidiyor gibi;
Gemideki astranot
Karındaki çocuk gibi.

1978

ÇİÇEKLER TOPLUYORUM ÇAYIRDA

Çiçekler topluyorum çayırda,
Çiçekler saltanat sürdürmediler,
Yandı can, yandı, oflayıp,
Bilinmeyen sırlarından.

Her bakış benim yüreği
Yakıp geçti gibi,
Sessiz yakan bakışlar
Neden böyle pişmanlık dolu?

Toplanıp çiçekler birlikte
Gelmişler gibi gençlikten;
Bakıyorlar göze, fakat benim
Gözlerimde yaş kurumuş.

Soruyorlar gibi çiçekler:
« Peki, anlat, nasıl endişelerin var? »
Endişelerden oyuluverdi
Yüreğimde çukurlar.

1978

UZAK GENÇLİĞİME DÖNDÜM

Uzak gençliğime döndüm
Geçmişten sorup sadece,
Gençlikten — yeşil çayırda
Senin yürüdüğün patika.

Uzak gençliğime döndüm
Savaşlardan ben, ateşten,
Dönmedi lakin değerli
Birlikte geçirilen dakikalar.

Çiçekler senin izlerine
Dizmişler gök mavisi püsküllerini,
Çiçekler saklayıp duruyor gibi
Senin gençlik patikanı.

Uzak gençliğime döndüm
Savaşlardan ben, ateşten,

Dönmedi lakin değerli
Birlikte geçirilen dakikalar.

1978

KOŞUYOR ÇİÇEKLER UFUĞA

Koşuyor çiçekler ufuğa,
Koşuyor kır çiçekleri.
Yabani kır çiçeklerinin
Yok hayat kederleri.

Koşuyor çiçekler ufuğa,
Ufuğa kadar dümdüz,
Akın ediyor onların ardından
Hislerimin dalgası.

Koşuyor çiçekler ufuğa,
Parlayıp bir kez geçmek için.
Koşuyor çiçekler kimleri
Mutlu etmek için?

1978

İHTİYAR

Evde çoğu zaman yalnız,
Eski akordeon, hatıra,
Kendisi gibi kıyafeti de eskimiş,
Eskimiş dışı-içi.

Çalıyor çoğu zaman aynı ezgiyi,
Basıyor akordeonun sol tuşuna:
« Dünya görmeden delikanlı olmadan,

Görmeden dünya cefasını ».

Hareket etmiyor parmaklar artık,
Akordeondaki tuşlar
Göldeki kurbağalar gibi
Batıyorlar da çıkıyorlar.

Bir kere güçlüce basıyor da
Akordeonun tuşuna,
Bırakıyor, iş gerek, iş yetmiyor
Ünlü baltacığa.

Çalıştı, değil şöhret için,
Değil üstünlük için:
« Kalmasın yeryüzünde insana,
Ölünce, üç günlük işin » .

Baltasını koltuğuna sıkıştırmış, duruyor,
Kendisinin iş baltası,
Duruyor bir işsiz sabahtan
Akşam güneşi batıncaya kadar.

Efkârlanıyor balta da bazen,
Gülümsüyor ve seviniyor,
Yüzünde aralıktan inen
Sopsoğuk şafak yanıyor.

Aynı iş yetmiyor ona da,
Araştırıyor bütün dünyayı,
Dünyası belli şimdi,
Beyaz evli Mari tarafları.

Gülümsüyor: sahibi sağlıklı,
Sağlıklı bu evin ihtiyarı
Elbette yatmaz, varsa hâlâ
Akordeon çalmaya isteği.

1978

* * *

Haziran beni sessizleştirdi,
Haziran böyle sihirli,
Yürüyorum unutulup, ebediyen
Yeryüzüne gelmiş gibi.

Sihirli haziran ayında
Çayırların kuluyum.
Haziranın samanına gömülüp,
Heyecanlanıp koşan tayın

Bekledim karşıma çıkmasını;
Çayırdaki iş, tarlada iş,
Koşuyor, hiç derdi yok, —
Başı — sarı ayçiçeği.

Koşuyor, çocukluk çağım koşuyor,
Görünüyor da gömülüyor;
Bekledim karşıma çıkmasını,
Rastlaşırız, kim bilir?

Ona ufuğa kadar
Uzanan yol da kısa.

Buğulu, yaşlı gözlerim
Yalnızca şu ayçiçeğinde.

1978

* * *

Nerede türkü — girip şu tarafa
Gidiyorum unutulmuş gibi:
Türkü söylüyor yiğitler köyde
Kitap okur gibi.

1978

SAVAŞIN DEHŞETİ, GÜCÜ

Savaşın dehşeti, gücü
(Tarihe yazsın Duga)
Birinci sınıra hücum edip
Girmişler heyecanında.

Birinci sınıra — topçuya
Değil fakat avuç içini:
Bazen kendi askerlerine
Atıyor yanlışlıkla kendi topunu.

Az mı güç verilmiş « hurra »,
Sakinleşip, sönüp şurada,
Yankılanamadan kalıyor
Binlerin soluğunda.

Duga'da meydanın ortasında,
Siperden ayağa kalkıp,
Alıp meydan boyunca uzanan

Telefon ahizesini,

Büyük komutanı sövüyor

Ana –avrat:

« Kendi insanlarına ustaca

Atabiliyorsun biliyorum... »

Ben halini anlıyorum sövdüğü

Bölük komutanının.

Affi yüzüne yazılmış

Ateşte kalan toprağının.

Telefon ahizesinden

Adeta geçti şu devir,

Bağırıyor bozulan ses:

« Daha önce ateşi götür! »

Fakat meydan, yok hiçbir fark

Karargâh onun önünde.

« Öncelikle götür ateşi,

Götür düşmanlarına » .

Birçok yıl geçti şimdi Duga'dan

Gideli benim şuradan —

İşitiyorum, yankılanıyor daima

Sesi telefondan.

Yaşıyor ömrüme katılıp

Yaşıyor şu kişi birlikte:

« Unutma, şiir ateşini

Daha önce götürmeyi » .

1979

İZLİYORUM BELGESEL FİLM

İzliyorum belgesel film,
Yirmi bölümlü —
Büyük savaşın kendisi hakkında
Her zaman da anlatır.

İzliyorum sinema gözüyle —
Savaşın kanım tükenmiş...
İzliyorum ve kendimi tanıyorum
Şuradaki sahnelerden.

O da tanımış gibi
Duraklayıp kaldı birden.
Yanından cephe arkadaşları
Toplarını sürükleyip gitti.

Tozlu taş yol üstünde
O ağustos güneşinde
Duruyor dünyasını unutup,
Susayıp bir yudum suya.

Çıkmış da kara madalyalı
Tankların mezarlığından,
Duruyor — bütün huzurlu dakikalar
Kaygıları toplayıp durmuş.

Yüzünde gururlu yansımalar,
Onun basıverdiği yer sağlam.
Prohorovka meydanlarında
Yerleşivermiş sakinlik.

Yüzünde onun yansıyor,
Yüzünde — altından gelen gücü.
Aklına yeni gelmiş gibi,
Duruyor o ahmak.

Ömrün şu yegâne
Huzurlu saniyesine
İnanmamış gibi,
İçinden sevinip duruyor.

Paltosu dürülmüş sıkı,
Üstüne kat-kat boyunduruk.
Ben — gençliğime, o benim
Dikmiş gözlerini ihtiyarlığıma.

Gözlerini dikmiş, tanıyorum, ancak
El uzatıp vedalaşacak...
Ekranı damlamak için duruyor
Tükenip gözün yaşı.

Gençliğim, gerçekten de bu ben,
Mecbur kabul etmek.
Önemli günlerimi uğurlayıp,
Kaldım ekran dibinde.

Kaldım ben ihtiyarlığım ile,
İçilen ilaçlar ile;
Bakıyorum artık kendime
Geçen fırtınalar ile.

1979

* * *

Gözleri dikip bakıp durunca
Kafiye arayıp « yürek »e,
Annesi benzetti kızını
Mıskaldaki²²⁵ ipeğe.

Ben artık çözdüm deyince
Kelimelerin derin sırrını,
O söyleyip yerleştirdi yeniden:
« Bala konmayan sinek » .

1979

DÜĞÜN YAPIYOR KAZAN

Lenin heykeli önüne,
Koparıverip hislerden,
Koyuyorlar düğün çiçekleri
Yeni evlenenler.

Dışarıdan bir şahit gibi
Gençlerin kavuşmasına
Katılıp bizim zamanın,
Kazan'ın hengâmesine,
Yürüyorum ben şurada, meydanda;
Çiçekler demet-demet,
Hesaplıyorum, ne kadar kız damatta,
Ne kadar kız hayatta?

Yaşıyorlar, mücadele ediyorlardır

---

²²⁵ mıska: 4.26 grama eşit bir ağırlık ölçüsü.

Ettikleri yeminler için de,
Hürriyet meydanına yağın
Bembeyaz temiz kar üstünde
Yanıp dururlar çiçekler...
Kendisi görücülerin başı Kazan,
Kurdeleler ile süslenip
Neden heyecanlanıyor Kazan?

Düğün yapıyor Kazan, meydanda
Yürüyorum sanki itibar için,
Yürüyorum kalan çiçeklerin
Toplayıp sonuncu hasretini.

1979

* * *

Endişelendiriyor, üzüyor gönlü
Gerçekleşmeyen sözler,
Şundandır memleketlerde
Sisli pencereler.

1979

* * *

Omuzlarımdan sarıp uğurlayıverdin,
İki elini hissetti omuzlarım.
Sessizce beni uğurlayıverdin,
Duygularını hissetti yüreğim.

Sadece kavşağa kadar demiştin,
Kavşağa gelince, eve girerim.
Omuzlarımdan sarıp uğurlayıverdin

Sonuna kadar ömrün.

1979

* * *

Eski değirmen söğütleri
Tanır gibi, gösterir gibi,
Değirmen nöbeti bekleyip
Oturan ağabeyler gibi.

1979

* * *

Elimde serçe parmakta
İzi var orağımın,
Pek uzaktaki ucu gibi
Bu şiir mısralarının.

Kimliğimi unutuversem.
Bakıyorum şu parmağa ben;
Hizmetten, halktan uzak
Bu yerdeyim neden ben?!

1979

REŞİDE PATİKASI

Kucaklayıverir gibi oluyorum
Tamamen yeşil güzelliğini,
Var bizim köyde kendisinin
Patikası Reşide'nin.

Patika ve dere... İki
İki ahret gibi,
Reşide dereye yetişen
Uzan ak kavak ağacı gibi.

İzinden, ardından onun
Bahar suyu, karlı suda
Şu patika boyunca gelmiş
Savaşın kaygısı da.

Değerli aydınlık hislerini
Patiska mendile düğümleyip,
Şafak ile dere kenarından
Firmaya gidiyor kavak ağacı.

Ev ile firma arası...
Geçmemiş boşuna ömür.
O hissediyor: şu patikada
Sıcağını yüreğinin.

24 Ocak 1979

BAHAR GELDİ

Bahar geldi, yine bahar geldi,
Yer eriyip, akıyor buzlar,
Gitmez ne yapsan da der gibi
Üşenip akıyor buzlar.

Buz geliyor Kazan'ın suyunda,
Buz geliyor kayık gibi.
— Siz nereden?

Gürldüyor buzlar:
— Biz Kimi çevresinden.

Gidiyorlar, vedalaşıyorlar,
Bitmiyor söylenecek sözleri;
Uzakta, fakat kulakta
Buzların gürüldeyişi.

1979

* * *

Kaldı gönülde köyün
Dualı akşamki güzelliği;
Ağacın tepesi tespih çekiyor,
Yapraklar — tespihleri.

1979

* * *

Tarlalarım, bilime yoksul, deyip
Hor görüyorlar sizi boşuna,
Sizde ben bir gün içinde
Dönerim filosofa.

1979

* * *

İhtiyarlayınca azalıyor sevgi
Olmuyor eskisi gibi.
Ağustosta çiçek gösterivermiş
Patates gibi.

1979

* * *

Pırıltılı-pırıltılı ışıklar yanıyor,
Bizde değil, ofiste,
Bizim gönül büyükte değil,
Biraz küçükte.

Halk türküsü

Yalnız kabir. Kabri onun tepede.
Tepeyi inince — civciv çiftliği.
Uçsuz bucaksız orkestraya benzeyip,
Kendi kendisinden çınlıyor çiftliği.

Civcivlerine rastlamadım her nedense,
Çocukluk çağında topladım kuzukulağı.
Şimdi ben tatil için döndükçe
Şu taraftan yürüyorum geçip.

Hangi taraftan gelip çıkmıştır o,
Bürodaki kızını sevmiş.
Sevdiği için neden şimdi
Kabri onun dışarıda mezarlıktan?

Kendisine zulmetmiş, imansız ölmüş,
Birçok yerde kurban-murdarlar,
İhaneti hiçbir zaman da af
Etmeden duran hoyrat kederler var.

İhanete protesto gibi duruyor,
Bana şuradan güzel yer yok;
Çobanlar şurada, şafak şurada,
Sonsuz ışık gibi gururlu.

1979

AKBAY

Mezarlığın çiti civarında
Yığın-yığın hırdavatlar,
Şoförler artıkların gereksizlerin
Hepsini şuraya atmışlar.

Bazısı işe yarar
Onarıp bakınca;
Şurada eski kaplar da,
Şurada eski kazanlar da.

Dünyası boyuna kadar
Demire batmış gibi;
Fakat Akbay — kışın sakın güneşi
Bakıyor gibi kazandan tebessüm edip.

Oysa çocukları? Onların
Türküleri söylenmeden,
Adeta hayat şu kazanların
İçinde sıkıştırılmış.

Bembeyazlar, lapa-lapa kar,
Yumuşak kar, nemli karlar,
Aralıksız boranlar oynuyor,
Borandan gizlenmişler.

Akıyor keder Akbay'ın gözünden,
Mahrum olduğu bakışından,
Burnu parlıyor
Demirlerin arasından.

1979

SÖYLENEMEMİŞ VASIYET

Emirhan Eniki'ye²²⁶

Çalılar koşuyor kırdada,
Tenha Başkurt kırında,
Geçiyor eski tarih — Akbike
Şu taşkın arasında.

Çalılar koşuyor kırdada,
Çalılar ile görüş;
Zamanların saçı ağarmış,
Zamanların saçı gümüş.

Çalılar koşuyor kırdada,
Saçakları-pulları
İştilivermiş gibi
Akbike'nin hıçkırması.

Çalılar koşuyor kırdada,
Seviyorum şu özelliklerini.
Anlatıyorlar açıklanmadan kalan
Ebedî vasiyetlerini.

1979

AK ŞAKAYIK ÇİÇEKLERİ

Rüzgâr gibi esti ömürler
Su gibi aktı yıllar.
Gençliğe hatıra gibi

---

²²⁶ Emirhan Eniki: 1909-2000 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar roman yazarı. Yazarın, “Söylenememiş Vasiyet” adlı bir hikâyesi var, Akbike de bu hikayedeki yetmiş yaşında bir Başkurt ihtiyarı.

Yaşıyor ak şakayıklar.

Söyleyiniz, şafak gibi aydınlık
Sevgi şakayıkları,
Hanginiz kimin sevdiği,
Hanginiz kimin yâri?

Birileri benim gibi
Dalıp tatlı düşüncelere
Anlatıyordur gençlik hislerini
Eğilip, şakayıklara.

1979

GİT AZNAKAY TARLALARINA

Git, kardeş, bu güzel yerin
Şöhreti büyük tarlalarına,
Git, pişman olmazsın, tarlaya git,
Aznakay tarlalarına.

Çiçeklendiği zamanda
Tarlalarda kara buğday,
Git, pişman olmazsın, ebediyen
Aklında kalır bu ay.

Kalırsın tarlalarda yalnız
Çiçekler ile birlikte,
Kalırsın duyguların tutuşmuş
Şafaklar ile birlikte.

Git, kardeş, şöhretli bu yerin

Nazı çok tarlalarına,
Git, pişman olmazsın, tarlaya git,
Aznakay tarlalarına.

1979

* * *

Sizin görmüşlüğünüz var mı
Şairlerin sevdiğini?
Sadece kendi kaderleri ile
Yazarlar şiirleri.

1979

MEMLEKETTE HER SÖĞÜT TÜRKÜ SÖYLÜYOR

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Kendi kendine, sessizce.
Türkü söylüyor söğütler, alacakaranlık oluyor,
Susmuyor onlar, gece oluyor.

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Söylüyor söğütler gece boyunca.
Söylüyor söğütler, sabah vakti geliyor,
Susmuyor onlar, şafak söküyor.

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Söylüyor söğütler kendince.
Söylüyor söğütler, ne yapar sevgililer,
Bir gün türküler kesilse?

Aralık, 1979

ŞEHİRLER ÇAĞIRIYOR

Kendimizin bağımsızlaştırdığı şehirlerin
Sirenleri çağırıyor, sirenler.
Uyanıyorum şafak ile, uyanıyor büyük yıllar
Öyle şafakta sakın kim uyur?

Kendimizin bağımsızlaştırdığı şehirlerin
Üstlerinde doğuyor ışıldayıp şafak.
Askerlerini büyük törenine
Çağırıyor Orel, çağırıyor Harkovlar.

Kendimizin bağımsızlaştırdığı şehirlerin
Geleceğini bugün gör.
Geçer pek çok yıllar, biz olmayız o zaman,
Daima seslenir bize sirenler.

1980

SEDİR

Sibirya, Şuşinski'de
Pelinli bir yerde,
Bu yerde ben de yaşadım deyip,
Hatırayı, dostluğu,

Toprağını, kazıp, yumuşatıp
Diktim taptaze sedir,
Boranlar hasretini getirse,
Biliniz: benim hasretimdir.

Sonradan, birbirimizden ayrılınca

Söz verdim sedire ben,
O büyüyünce, boy atınca,
Yeniden gelmek için ben.

Boranlar, rüzgârlar silkeliyordur
Şu sedir filizini,
Devirlere götürür o,
Kendisinin ulu hatırasını.

2 Ocak 1980

« **KAMAZ** »

Başkasını değil, istiyor çağ
Bizden o türküyü sadece.
Şuşinski'de Lenin'in
Yüz onuncu doğum yılına
Hazırlığın olduğu günlerde,
Devrin ayağa kalkıp yürümesini
İşitip, hissedip yürüyünce,
Hayatın büyüklüğünü
Sığdıramıyor şiire
Yandığında, üzüldüğünde,
Lenin'in büyüklüğüne
Yaraşır türkü memleket beklediğinde,
Hayat ve sanat hakkında
Orada söz bensiz devam etmez,
Der gibi, köşeden çıktı da
Yanımdan geçti « Kamaz ».

Kattı üstüme toz,
Muzip söz, üstüne:

— Sen nereye böyle?
— Krasnoyar,
Sayan-Şus hidroelektrik santrallerine.

Benim — gönülde, fakat senin
Kesende iş için iş elbisesi...
Yollar her zaman birmiş bizim,
Hayatın içine doğru...

17 Ocak 1980

KOKUŞKINO²²⁷ YERİ

Kokuşkino yeri — Lenin yeri,
Öyle kendisine şiirli yer.
Her şafak şu yerlere bakıp,
Efkârlanırsın şimdi sen, yürek.

Şu Appakay yeri — Lenin yeri,
Çocukluk çağını görmüş Appakay.
Appakaylar pek güzelce,
Seslenmiştir ona: yavrucuğum.

Şu Appakay yeri — Lenin yeri,
Baş üstünde yüzü bembeyaz ay.
O kendisi de pek güzelce
Görüşmüştür: abla, ablacığım.

Kokuşkino yeri — Lenin yeri,
Öyle kendisine şiirli yer.
Her şafak şu yerlere bakıp,

---

²²⁷ Kokuşkino: Pitreç rayonunda bulunan bir köy, halk arasında Appakay diye de bilinir.

Efkârlanırsın şimdi sen, yürek.

1980

* * *

Lenin hayalinde görmüş
Büyük bağımsız Sibiryaya'yı,
« Sayan eteğinde Şuş²²⁸... » diye
Başlayıveren şiiri.

Yeniden devam etmemiş
Yazmamış, sınırını bilmiş,
İhtilali yapıp
Olur mu şiir ile?

1980

* * *

Kuvveti, enerjisi...
Aydınlığı — hissi gibi.
Hidroelektrik santrali-insan. Mayakovski
Krasnoyar hidroelektrik santrali gibi.

1980

« KAYNAR »

Biz Türküz, Türk olduğumuz için
Konuşmamız ortakmış,
Biz lale diye adlandırdık, fakat o

---

²²⁸ « Şuş u podnojiya Sayana... » (Lenin'in yazmaya başladığı şiir).

Kızgıldakmış²²⁹.

Ortaklık dilde Abay'dan²³⁰

Tukay'dan imiş,

Biz soğuk pınar diye adlandırdık,

O kaynarmış²³¹.

KONAKLADIM ALADAĞ CİVARINDA

Konakladım Aladağ civarında,

Özel çadırda.

Bozkır sessiz, yukarıda sayısız

Yıldız titriyor.

Bozkırda çadır, yalnızlık,

Belki, sessizlikten.

Uzandım da sırtüstü, gözetliyorum,

Gökyüzünü delikten.

Gözetliyorum, gökyüzünü-âlemi,

Dikkat et, dağıtma, dokunma.

Adeta gözlemevi

Bozkırda çadır.

Gözetliyorum, yıldızlar nasıl da

Yakınlar, derim,

İşte o nerede doğmuş

Ozanlar, derim.

1980

²²⁹ Kızgıldak — (Kızgaldak) lale (Kazakça).

²³⁰ Abay İbrahim Kunanbayoğlu: 1845-1904 yılları arasında yaşamış Kazak şair, besteci ve filozofu.

²³¹ Kaynar — çeşme (Kazakça) (Şairin notu).

BUĞDAY DENİZİNDE YÜZDÜ CAN

Bazen konaklayıp geceleyin,
Yaşayan delikanlıyım ben şöhret korumak için.
Yıllar geçti, döndüm de kaldım
İhtiyar şaire, bir ak sakallıya.

Edebiyat tören yapıyor uğuldayıp,
Yazarlar üç yüz var salonda.
Ak sakal için kongre açtırttılar
Dokuzuncu kongre devam ederken.

Sonra artık kongrenin geçmesiyle,
Karşı gelmeden Kazan istediği için,
Gittim Çirem²³² topraklarına ben,
Kardeş, akraba Kazakistan'a.

Şaşırp toprağın büyüklüğüne,
Bozkır boyunca susayıp yağmura,
Vardım uzak Cambul bölgesine,
Hislerimi söyleyip Cambul'a.

Aladağ'ın yeşil eteğinde
Yedirdiler sağlık aşları,
İhtiyarladığımı şurada anladım tekrar,
Tutturdular koyun başları.

Buğday denizinde yüzdü can,
Zamanın ruhu ile ben yandım,
Zaman ile yaşattım birlikte

---

²³² Çirem: yer adı.

Kazakistan memleketinin milyarını.

Şiirleri — ekinleri kaldır,
Kürek tutup, haydi, çık öne.
Tekrar nasıl çalışır hakkını verirler
Gelecekte sen aksakala?

1980

MİNLEBAY'IN KIZI AZİZE

Yılda bir kez
Görüşüyorum anneciğim ile.
Yanmadan durmuyor yürek
Görüşürüm diye söyleyen ile.

Kucakla veya kız deyip,
Omzuna koymuş gibi,
Koyuyorum endişeli başımı
Ziyaret duvarına.

Eğiyorum kederli başımı
Benim memleketimin kabrine.
Vazgeçip bütün dünyadan
İkimizden ikimiz sadece
Konuşan çağım talihli,
Gönülde yanıyor bir ateş,
Açılıyor gönlüm adeta
Kayboluyor kara bulut.

Yeniden doluyor ruhum
İlâhilik ve nur ile,

İleriye doğru atılıyorum, bir şekilde
Aydınlık şiirli tepeye çıkıyorum.

Minlebay'ın kızı Azize,
Anneciğimin — Azize'nin
Kabrinde kavak ağacı... Giderken
Tepelerden el salladım.

1980

ŞURADA BENİM YUVAM

Benim çocukluk çağımın izlerini
Kamışlar gömmüş çoktan.
Dönüyor başımın ucunda
Tavuscuk kuşları tümsekte.

Çabuk git, çabuk git diyorlar onlar.
İstiyorlar çabuk gitmemi.
Fakat benim gidesim gelmiyor,
Kızıyorum tavuscuk kuşlarına.

Ne kadar sıkıntı... Ne kadar
Öfkelenen gönül haykırıyor,
Fakat altta torflu otlak,
Tümsek ve kamış sadece.

Uçuyorlar öfkelenip, uçuyorlar,
Ağlıyorlar, bağılıyorlar,
Ağlıyorum ben de, birikmiş
Şurada toplu hüznler.

Şurada kavuşmuş ömür,
Birikmiş çoktandır yığıyorum,
Geri dönüyorum ben de durmadan —
Şurada benim yuvam.

Haziran, 1980

FERHİNUR

Eskisi gibi dalgalanıyor çavdar,
Eskisi gibi yukarıda parlıyor nur.
Eskisi gibi gülümseyip sen karşıma
Neden çıkmıyorsun yola, Ferhinur?

Eskisi gibi dalgalanıyor çavdar,
Eskisi gibi atıyor tanıdık şafak.
Sadece görünüp gitse de, ben razıyım,
Al eşarbın senin çavdardan.

Geçmişleri akla getirmek için,
Hatırlayıp anlatmak için, Ferhinur,
Memleketin yeşil patikaları
Karşılaştırır bizi, belki, bir kez.

Haziran, 1980

CEPHE MEKTUPLARI

Geceydi, bağılıyor yalnız
Sokakta kalan koyun,
Uzanıyorum köyde yağmurun
Sesine kulak verip.

Dur, bu evdeki kimdi?
Yağmur şırıldaıverir...
Uyanır Fatıyma ihtiyarcığı,
Kapı gıcırdayıverir,
Çıkar yağmura bakmadan,
Seziyor benim yürek:
Elinde cephe mektupları,
Mektupları tomar-tomar...

Uzattıyor: « Oku, — diyor, — ıslatma... » —
Elleri tir-tir titriyor...
Fakat Şu evdeki kimdi?
Dur, dinle, birisi geliyor,
Yüz yaşındaki İbrahim, yüz yaş...
Yağmurlu gecelerde o
Uyumuyor, cephe mektuplarını
Beze sarmış da o,
Yürüyor bir evden bir eve,
Sürüyüp eski lastiklerini;
Aralıksız yağın Şu yağmur
Akla getiriyor hepsini.

Sokakta yine birileri
Uyumuyor, uykusuzlar.
Onların yüreği sızlar,
Baba ocakları, evleri sızlar.

Gece boyunca mektup okuyor ihtiyarlar,
Ücretsiz mektup, sapsarı;
Her evde sandık dibinde
Duruyor cephe mektupları.

Okuyorlar ihtiyarlar, artık,
Zararı var sağlığa;
Sandıkta cephe mektupları,
Bütün cephe sandıkta.

30 Haziran 1980

* * *

Bir baksan, çavdar yayılıp yatıyor
Yeşil elbise gibi,
Bir baksan, dalgalanıyor, çalıyor
Yehin²³³ şarkısı gibi.

1 Temmuz 1980

* * *

Ekin tarlası, ekinlerin arası
Geleneksel şiir yolları gibi,
Veya bizim Kazan Ardı'ndaki
Etne ile Şimbir²³⁴ yolları gibi.

1 Temmuz 1980

ARTIK AKŞAM...

Artık akşam, gidiyorum tarlalar boyunca,
Güneşe sırtım ile;
İhtiyarlık işte güneşe doymuyor,
Mücadele ediyor soğuk ile.

---

²³³ Yehin: Rüstem Yehin, 1921-1993 yılları arasında yaşamış ünlü besteci.

²³⁴ Şimbir: Tataristan'da bir kent.

Sırtımda güneşin sıcaklığı,
Güneşin cılız ışığı da
Isıtıyor, güneş batınca
İhtiyarlık da batıyor birlikte.

1 Temmuz 1980

DURUYORUM EFKÂRLANIP SOKAKTA

Duruyorum efkârlanıp sokakta,
Duruyorum bakıp, hayat
Değişti: nerede çocuklar? —
Sokak sessiz, sakin-boş.

Sokak boş, sokakta yeşillik.
Karlar dinip akmış...
Nerede diyorum şu delikanlılar,
Olta tutup takip eden?

Sokakta kaz yavruları,
Yavrular da sıkıntılı.
Nerede diyorum şu ihtiyarlar,
İhtiyarlar ve çorap?

Nerede işte şu delikanlılar,
Sokağın köşesinden,
Dönüyor, « hurra » deyip bağırın
Onlarca sevinçli torun?

2 Temmuz 1980

DÜĞÜN

Nasıl acayip düğündü,
Düğün sevmiyor birinin engellemesini,
Düğün bir kez gelir, görmüşlüğüm yoktu
Şu ana kadar böyle düğünleri.

Düğün meclisi ayakta durup,
« Ana dil »i türkü söyleyip kapladılar.
Bu mecliste ev sahibi olarak başköşede
Kendisi oturuyordu Abdullah.

« Dil »i türkü söyleyip düğün sokağa taşıtı,
« Dil » memleket ile birlikte katıldı,
Memleketin önüne tarlalar ortasından
Tukay uğurlayarak gitti yetişkin kızı.

Düğüne birden ilâhilik girdi,
Bütün her şey sanki ilâhi.
Tukay'dan sen eğer üstün olsan,
Olsan yüce, olsan sen dâhi,
Başka türkü bul, başka türkü söyle.
Memleketin büyülü ezgileri
Yaşıyor ben de, kendim yaşayıveriyorum
Unutup şurada bütün dünyamı.

Düğün tarlaların ortasından gidiyor,
Nerede durur, bilmiyorum, belirsiz.
Ben mutluyum bugün, ben talihliyim bugün,
Devam ediniz de « Ana dil »li siz.

5 Temmuz 1980

HAZİRAN YAĞMURU

Evden çıkınca — merdiven, kapı önü,
Kapı, sonra bizim evin kavşağı.
Kütüklerde — köy insanları,
Köy elbette o — halkın yaratıcılığı.

Anlatıyor birisi, aralarında en ihtiyar
(Oturuyorlar güneş batıncaya kadar):
Sanki, padişah, (bizim padişah değil,
Ne içindir Türk padişahı),
Koruyup durarak ülkeyi doğrudan
Geçen çağını şurada yoksulun,
Durdurmuş, der (fakir — gökyüzüne bakıp
Bekleyip durmuş haziran yağmurunu):

« Ölçebilirsen, zenginliğimi ölç,
İstese nasıl ölçer, bil zenginliğini! »
Yığmış, sanki, zenginlik altınlarını,
Yığmış toprağa o malını mülkünü.
Yoksul her zaman kendi yağmurunu beklemiş,
Gönlünde daima endişe — keder!
« Haziranın bir yağmuruna senin
Değişilmez, — der, — bütün malın mülkün...»

6 Haziran 1980

* * *

Haziran beni pek mutlu etti
(Ben şimdi yetmiş yaşındayım artık),
II. Dünya Savaşı'nı hatırlamayınca

Oldu bana sınırsız merhametli.

Yaşasın sadece elde kalem, kâğıt,
Çayır ile bizim patika;
Acaba nereden geldi taşıp hisler,
Haziranda ben yazdım coşup.

Başka ayda, başka çağda nasıl?
Ya gelmedi talih, ya geldi...
II. Dünya Savaşı'nı hatırlamayınca
Haziran bana oldu şefkatli.

11 Temmuz 1980

* * *

İhtiyarlar evi çevresinde sessizlik,
Neden bu kadar ağır bu sessizlik?
Çıt da etmeden burada, şöyle sessizlik —
Köşesinde namaz kılmak için.

1980

VATAN KOKUSU

Su ile dengelendi toprak,
Kalmadı denkliği, eşitliği.
Kır çiçeklerinde gözüm,
Gönülde vatan kokusu.

Şu kaygılı vatan kokularımı
Vadiden esen rüzgârlar,
Stalingrad'dan, Rjev'den,

Duga'dan esen rüzgârlar
Bu tarafa getirir gibi;
Ağarıp sislerden,
Öfkelenip durmuş ocaklar
Kalkarlar Dugalardan.

Terk edilen vatanların rengi,
Vatanların serinliği...
Toprağın aralıksız sızıyor,
Şiirin sızıyor kederi.

1k. Temmuz, 1980

* * *

Seyrettim gök mavisi Sayan-Şuş'u
Yenisey²³⁵ kıyılarından.
Şiirim, hayatın sen elbette
Yürüyorsun kıyılarından.

1980

* * *

Gökyüzü birleşik, birleşik bir tayga,
Fakat birleşik bir Sibirya,
Dekabristlerden²³⁶ alıp,
Konuşmuyor bir kelime birisinden birisi.

1980

---

²³⁵ Yenisey: Arktik Okyanusu'na boşalan en büyük nehir sistemi. Angara ve Selenga kolları ile birlikte dünyanın en uzun beşinci akarsuyu olma özelliği taşır. Moğolistan'ın dağlarından doğar, nehir Türkler açısından tarihi önem teşkil eder, bir çok Türk ve Moğol devleti bu nehrin kenarlarında kurulmuştur.

²³⁶ Dekabrist: Çarlığa karşı mücadele ederek 1825 yılı aralık ayında isyan başlatan Rus asilzade sınıfına mensup ihtilalci.

ÇAM AĞACI

Rjev. Orman. Uyku kaplamış beni,
Siperime uzanıp
Hafiften uyuyorum, geçti uzun gölge
Aklımda çizilip.

Rjev. Orman. Topların gümbürtüsüne
Şimşek alışmış...
Gözümü açsam, eşim değil, yanımda
Yeşil çam ağacı uzanmış.

Duymamışım yakınımda uğuldayıp
Çam ağacının yıkıldığını da,
Çam ağacı ve ben — ikimiz birlikte ölülerin
Uçsuz bucaksız yerinde.

Çam ağacı benim üstüme dikkatlice koymuş
Budak-yapraklarını.
Uzaniyor, ayırabiliyorum der gibi
Dostu ve düşmanı.

1980

* * *

Memleket — ebedî hasretim,
Her şey mütevazı, sade.
Gözümü açıp bakıyorum
Yerdeki her varlığa.

Memleket — ebedî hasretim,

Atılıyor ruhum öne,
Gönlü tamamen yakıp geçen
Ebedî dalgalara
Gözümü açıp bakıyorum.
O dalgalar ebedî.
Çavdarlar şu konuda konuşuyor
Benim yüzüme çarpıp.

1980

5924

Ulyanov geldi diye,
Şu yerde sürgüne,
O ayak bastı diye şurada,
Şurada uzak Sibiry'a da,
Direk duruyor tarlada-tepede,
Direkte rakamlar:
Beş bin dokuz yüz yirmi
Dört kilometre yol... Geniş kırlar...

Petersburg'dan Sibiry'a
Direkte şu mesafe.
Buna çok yıllar geçse de,
Gönül her zaman korkuyor.

Kırda, tepede direk;
Geniş Sibiry taygasından,
En sağlamını arayıp aralarından,
En sağlamını seçip şuradan
Zaman kendi tepesine dikmiş.
Karşılıp büyük çağı o,
Alaca karanlığa girip giden

Her nasılsa yolcuyu o,
Bir misafiri endişelendiriyor —
Ay ışığı Sibiryâ'da,
Yürüdüm direk etrafını çevreleyerek
Akşamki ilginç alaca karanlıkta.

Bu uçsuz-bucaksız Sibiryâ,
Esrarengiz yer senin için;
Yıldızlar doğmuş şurada
Sadece şu Sibiryâ için.

Döndü direk ve tepe,
Döndü bütün âlem
Yoluma gidemedikçe
Döndüm ben de daima.

Duydum ayağımın altında
Ufak taşların gıcırdadığını;
Şurada — yeryüzünün noktası,
Ebedîlik — şurada işte.

Duydum bu ebedî yeri,
Yalnız kalınca tamamen,
Aradım toprağı hemen
Arşınlayan bakışları.

Belirsiz bana bu Sibiryâ,
Bana, ozan-şaire;
Ben giriverdim, takılıp
Şu büyük misafire.

1980

ASKER VE KAZ YAVRULARI

M. Mehdiyev'e

Otlakta kaz yavruları,
Bakıcıları... Asker.
Askerin sırtında ayağa kalkıp
Duruyor savaş — büyük tarih.

Otlakta kaz yavruları,
Sadece şunlarda gam-kaygı.
Vardı delikanlı zamanları,
Geçti yıllar, yaşlandı.

Şehirleri bağımsızlaştırdı,
Çeşitli memleketlerin kaderini
Halletti, döndü, yaşlandı,
Baktığın kaz olsun.

Günahsız, yavrucuklar, der,
Sevip sözler söyler,
Geçen savaşlar hakkında
Hiçbir şey bilmiyor yavrular.

Yürüyorlar gagalayıp çimenliği,
Sapsarılar, yumuşaklar...
Sokakta sadece kendisi sağ kalmış,
O korumazsa, kim korur.

Asker Duga askeri,
Topçu, ad gibi.

Söyleniyor:« ikisinden birisi —

Ya savaş, ya yavrular...»

1981

BU KABRİN SAHİBİ KİM?

— Bu kabrin sahibi kim?

— Eşref...

Pek çoklarına üzüntü verdi...

Güzeldi, erken âşık oldu

Köyün delikanlıları Eşref'e.

Sanki sadece kafiye için

Dile geldi bugün Eşref.

Türkü söylediler köyün delikanlıları:

Öpüşmek için bugün daha genç.

Acardı, deli genç zamanda

Toplantılardan, düğünlerden kim geri kalmış?

Sevmediği yiğidine, alay edip,

Kemik atıyordu çarşıftan²³⁷.

Sadece birini sev, aynı anda boş kalma,

Pişman olursun, kızcağız, aldansan...

Akordeoncudan akordeoncuya gitti,

Türlüsüne tereddüt etti.

Akordeoncular büyük savaşa gitti,

---

²³⁷ Çarşıftan kemik atmak Tatarlarda kız isteme ile ilgili bir gelenektir. Yemek pişirilen ocağın önünde bir perde vardır, burada yemekler pişirildikten sonra perde kapatılır, misafirler gelince yemekler ikram edilir. Eğer gelen damat adayı uygun değilse yani istenmiyorsa bu perdenin arkasından bir kemik atılır, bu olumsuz yanıt demektir.

Sustu gençlik, sustu genç yürek...
— Bu kabrin sahibi kim?
— Benim
Sevip giden Eşref.

1981

* * *

Hepsi de sıradan, bahardaki ekinlerin
Topraktan görünüşü de,
İşi sıradan, yaşayışı sıradan,
Defnedilişi — gömülüğü de...

Gömüyorlar sessiz, bozmadan ilâhiliği
Övgüsü, ağlaması, yakınması...
Uğurluyorlar sonuncu yola, hepsi
Cenaze namazını kılıp.

Soruyor birisi: nasıl insandı?
Cevap veriyor mezarlık:
İyi huylu insan, iyiliği kalır,
İnsanlığı kıymetli.

Toprak insanı... Bazı eksiklikleri
Olması mümkün lakin.
Haydi gittik, sorgulasın gelip,
Kendisi Münkir-Nekir²³⁸.

1981

---

²³⁸ Münkir-Nekir: İslam inancına göre insanlar ölüp mezara gömüldükten sonra dirilecekler başlarına mezar tahtasına vurup o zaman öldüklerini anlayacaklardır. Bu sırada sorgu melekleri olan Münkir ve Nekir gelecektir.

* * *

Memleket rüzgârlarının ben
Hasretinden üzülyorum.
Çiçekli yeşil şu toprağı
Dönüp bir kez görsem eğer,
Çavdarlar ile söyleşip,
Tarlalarından geçsem eğer,
Pişman olmam ölsem eğer.

1981

KOKUŞKİNO'DAKİ FENERLER

Kokuşkino ile Şusinski...
Araları uzak, kar kaplamış.
Söyleşiyorlar gece saatlerinde,
Kaderleri ile kardeşler.

Kokuşkino her zaman sorup duruyor,
Görünmezse eğer tepeden ışık;
Durumu nasıl, nasıl gitti?
Nasıl orada bizim Ulyanov?

Söyleşiyorlar gece saatlerinde,
Gizlice ışıklar işaretliyorlar...
Şuşinski'deki pencerede
Yeşil lamba ışığı olmasa,
Kokuşkino birden endişelenir,
Rüzgârlar anlatır çeşitli haberler...
Endişelenirler, üzürlü gibi
Düşünceye dalan gece fenerleri...

Ondan beri pek çok yıllar geçti,
Esen rüzgârlar her zaman Şuş civarından
Yenisey’de milyon kilovatlı
Hidroelektrik santralleri çalışır, iş, iş, boyuna kadar.

İki köy, araları uzak,
Başka hayat, farklı zamanlar.
Bembeyaz kara sarımsı bir renk saçıyor
Kokuşkino’daki fenerler.

1981

LENİNGRAD, SAVAŞ, KUŞATMA

Leningrad, savaş, kuşatma...
Memleketten memlekete sürdü esirlik...
Döndü, akılda söylediği sözleri
« İnanmayınca, niye yaşayayım? » deyip.

Madalya veya kendisi,
Güneşi gibi yanıyor öğle vaktinin.
Başka zamanlarda görüp ofladı
II. Dünya Savaşı’nın madalyasını.

« Güvenilir insan sensin sadece,
Kurtarsan, sen kurtarabilirsin... » —
Ağlıyordu tören gününde
Kucaklayıp kendisinin ihtiyar anasını.

Ağlıyordu, tutup yüreğini:
«Varmış, — deyip, — nasıl yaralar? »
Yalnızca annesi koyar gibi

Yumuşak eli ile yamalar.

İnsan bir süre feryat eder de,
Ona cenaze namazı kılınca,
Birden susup bekleyip yatar gibi
Kendisine her zaman hüküm, ceza.

Yatar insan bekleyip toprağının
Adilliğini savunup ispatlamayı;
Geldi madalya — kabri üstüne
Döktü kavak ağacı gecikip yaprağını.

1981

ASKERLER ASKERİNİ GÖMDÜK

Gömdüler öz ağabeyimi,
Oturdular yere çöküp.
Halkta elbette: dedikodu başlar, derler,
Gitmeden, derler, hepsi bir gelenek.

Birisi geliyor dünyaya, gözünü açıyor,
Birisi vefat ediyor, gözünü kapatıp.
Sadaka o geleneklerin birisi,
Eski zamanlardan kalan bir gelenek.

Kesedeki bizim paraları
Her gün yıllar saydırır.
İnanmaktan değil, geleneği koruyup,
Ahlâkı koruyup verdim sadaka.

Kürekleri önde, insanlar sessiz,

Bahar kabri de sessiz, vakit sessiz.
Oturdular sıradan, oturmuş gibi
Kenarına dizilip siperin.

Sadakaya birer eşya alır
Ağabeyimin onlar uygunu yapıp,
Askerler askerini gömdük,
İnsan gibi gömdük, insanca.

Oturdular dizilip bütün bedenin
Ağırlığını verip kaşağıya.
Cephede de şunlarlaydım,
Şunlarla — sakın hayatta.

1981

* * *

Ufukta artık yıldızlar batıyor,
Memleketimin gözükep aydınlık şafağı atıyor,
Seninle beni kucaklıyor nuru,
Gönüllerde salmıyor gençlik türküsü.

Bu ömrün dertli, heyecanlandığı çağı,
Bu ömrün pembe şafak gibi olduğu çağı,
Hislerin taze çiçek gibi açıldığı çağı,
Aşkı sersemleyip karşılayacağı çağı.

Gönüllerde sevgi, aşk ve naz,
Adeta yeryüzünün üstünde daima bahar,
Yankılanıyor ümit dolu güçlü ses:
Memleketimin göğü olmalı ebedî açık.

1981

* * *

Soğuk dokunuyor, grip bulaştırıyor,
Çokça içiyorum ilaç-zehiri.
Şiir ağrısı bir an
Sıkıştırıyor bu hastalığı.

Karşılığın, hayat, her adım,
Her adım, hayat, huzursuzluğun.
Ölüm ile ikimizin kaldığı vakitte
Şiirleri daha etkili ben yazıyorum.
1981

* * *

Sokakta mı, metroda mı şurada,
Tam önüme gelen topluluktan
II. Dünya Savaşı kişilerini arıyorum,
Kendi kendisine birisi yürür.

Birazcık ayağı sendeleyerek yürür,
Düşüncelerinde yürür, unutulur,
Omzunun birini tüfek bastırmış,
Veya havan topu, veya tanksavar.

Yüzünde toprakların rengi,
Üstü-başı — hepsi isli;
Uzanmış düz cephenin sabrı,
Zor yılların sessizliği.

Dinlemeyi isteyip, gidip gelir:

Nasıl gitse de, toprak için
Hepsi bir değil mi acaba? Geride bırak zamanı,
Hesapladığın adımlarını hatta.

Yüzünde toprakların rengi,
Ölüm tamamen kanı soğutmuş,
Adeta o bütün ömür boyu
Çıkıyor gibi ön taraftaki çizgiden.

20 Şubat 1981

* * *

Siz genç insanlar, biliyorum, bizim dili
Yaşatmak için dünyaya geldiniz.
Zor oldu: biz Tukaysız büyüdük,
Siz — Tukaysız, Taktaş, Tufansız.

1982

ARÇALILAR ELBETTE BİZ

Arça, Arça yetim kalırdım
Senden beni ayırırseler.
Sen mavimsi orman-kırlar yeri,
Kazan sırtı — meşhur Kırlay yeri,
Ondan ötürü de şu gurur,
Sende geçer ömür,
Arçalılar elbette biz, Arçalar.

Arça, Arça, masal-ezgiler yeri,

Tanlar gök mavisi, evler gök mavisiler.
Beliriyor tanlar önceden anlamış gibi,
Anneciğimin bileziği gibi,
Ondan ötürü de şu gurur,
Sende geçiyor ömür,
Talihliler sende Mengerler²³⁹.

Arça, Arça, sende benim ocağım.
Sana dönsem, sanki yok endişem.
Hiçbir yerde yok kızlar Arça'daki,
Çizmelere işlenir Arça şanı.
Ondan ötürü de şu gurur,
Sende geçiyor ömür,
Mirasçıları elbette biziz Tukay'ın.

1982

* * *

Bugün burada Bakıy²⁴⁰ sergisi,
Bugün burada patron Urmançı.
Bulundum ulu sanat dünyasında,
Bulundum tamamen gönlüm oluncaya kadar.

Bu sergi kendisi büyük bir tarih,
Sıcak selam benden ressama.
Hasret dünyasını açıp veremem
Ben çaresiz, ne kadar yazsam da.
Kendisini bazen ben benzettim onun
Yazın kırdı, kızgın güneşte

---

²³⁹ Carl Menger: 1840-1921 yılları arasında yaşamış Avusturyalı iktisatçı.

²⁴⁰ Bakıy Urmançı : 1897—1990 yılları arasında yaşamış heykeltıraş ve ressam.

Çavdar arasından gelip çıkan
Ulu zat Hızır İlyas'a.
Dolu tarih ormanları aşarak
Gidiyor gibi Urmançı,
Şurada doğan büyük « hasret »²⁴¹lerini
Şiirli gönlüm korur ölünceye kadar.

Mart, 1982

BABAANNE VE KUZGUN

Mezarlıkta durmaksızın süzülüp
Bağırsa kuzgun eğer,
Huzursuz oluyor yüz yaşındaki ihtiyar kadın:
« Kapatmadı ağzını, lanet!
Var şimdi, bakıp gir şimdi... » —
Sesleniyor torununa:
« Hangi tarafa bakıp bağıyor,
Nasıl günah şanssızlığına? »
Torunu çıkıp giriyor da
Oyalanıp, yukarıya bakıp:
« Babaanne, — diyor, — kuzgun bağıyor
Yukarı tarafa bakıp. »
Kuzgun kabahatli... Aslında
Ölümden geri kalmaz insan.
Babaanne: « İbrahim'e; — der. — Köyde
O ihtiyar en yaşlı kişi... »
Sesi kesildi derken
Bağırıyor kuzgun.
« Hangi tarafa bakıp bağıyor?
Bakıp gir şimdi, kızım »

---

²⁴¹ B. Urmançı'nın « hasret » isimli heykel eserine işaret. (şairin notu)

Torunu, görse de görmese de:
« Aşağı tarafa » — diyerek mahsus. —
Pek ağır soluyor da babaanne:
« Gülcemal'e... — deyip yoruyor.
Allah'ın rahmetinde olsun
Birlikte geçen gençliğe » .
Uğursuz kuzgunun sesi geliyor
Başladıysa tespihe.
« Babaanne, — diyor torunu gülüp, —
Kuzgun, her zaman öne bakıp,
Nedendir bağıyor bugün
Bizim sokağa bakıp. »
Düşünceye dalıp oturuyor babaanne
Geldiğinde kızarıp tan:
« Çocuklar hastalanmıştır şimdi
Ara sokakta kızamıktan...»
Kuzgunun baharda mezarlıkta
Yavru çıkardığı zamanı.
« Değil, — diyor babaanne, — başıma
Bela çıkardığı çağı...»

Mart, 1982

YALNIZLIK

Bu ihtiyarın her günkü yolu;
Ev, ara sokak, eski mezarlık.
Her gün kontrol edip duruyor gibi
Ara sıra deyip benim nöbet.
Pencere doğrusundan geçiyor,
Sanki çok gördüğüm resim,
Belli belirsiz görüyorum çiçekler arasından

Kımıldayan gölgesini.
Eskiden ekin biçerdi,
Orağını döverdi.
Eskiden yolu uzundu:
Ev, İdil, Oder²⁴² idi...
Yalnızlık... Şimdi üç günde bir
Kapı kilidinin
Tıkırdadığı işitilse,
İhtiyara güneş açıldı, bil.
Aklında kolhozlar kuruyor,
Yapıyor tarla makineleri.
Yok, kendisi değil — yalnızlık
Dilemiş düşmanları.

Temmuz, 1982

İN SABAHLEYİN SU KIYILARINA

Baktırayım dersen kendine
Köyde kibirlenmeyi,
Köyde değil, memleketinde,
Yerinde fakat bir hiç,
İN, gözet yorulup,
Uçuşur bülbül ayağa kalkıp,
Ötmüş genç söğüt-dal.
Kopar şunu göstermeden vur
Kibirli bileğinle,
Siner sır şu çağda onun,
Siner sır yüreğine.
Anla şunu, hissettirme lakin

---

²⁴² Oder Nehri: Çek Cumhuriyeti'nde doğarak Avrupa'nın kuzey kesimindeki ovaları sular ve Baltık Denizi'ne dökülür. Vistül'den sonra Polonya'nın ikinci uzun nehridir.

Yaşa her zaman saklayıp sırrını,
Şu günden itibaren ebediyen
Sen kibrini.

Temmuz, 1982

YALANCI KÜTÜK

Ustalar eve başladığı zaman
Sahibi, bu kulu
Biraz ilginç yapalım der gibi,
İlk kütüğü
Gömüyorlar, ardından kandırıp
Gülüyorlar: gör işte, deyip,
Yatıyor temelde gömülüp
Yalancı kütük, deyip.
Beni de gömerler bir gün,
Gerekmiyor gömmek için uzun süre.
Yatasım gelmiyor kabirde
Yalancı kütük gibi.

Temmuz, 1982

* * *

Ağabeyimi ben gömmek için dönüyorum,
Bahar suları taşıyor — bulanık.
Yolum meşakkatli ve endişelerim ağır,
Böyle halde benim olduğum yoktu.
Ağabeyimin esirlikte geçen
Yıllarından kalan binlerce bela,
Haksızlık ve zulüm, acı keder
Şu sular da sanki bulanıyor.

Ağabeyimin büyük kızı dönüyor,
Kollarında çocuk, ancak
Yatmıyor uyuyup, kundağını açıp
Memlekete bakıyor, kanatlanıyor.
Ağabeyimin cezaları bitmiş,
Artık sorgulamaz, dokunmazlar.
Çocuğu biz on beş kilometre boyunca
Taşınız değiştirerek.
Bizim döneceğimiz yere sular acele ediyor,
Baharlar acele ediyor, toprağa rızık giriyor...
Şu toprak ile vedalaşıyor birisi,
Yaşamak için birisi hevesleniyor.

Temmuz, 1982

ELMA AĞACI

Unutulmuş baba ocağı. Unutulmuş
Ev-ocak. Zemin
Çoktandır yok. Birisi girmiş de
İhtiyaçlarını almış seçip.
Dağılmış torbalar duruyor,
Kaldırça²⁴³, susa²⁴⁴, kılıç²⁴⁵...
Tezgâha koy da kendiri
Dokumaya şurada başla.
Bahçede bir kök elma ağacı.
Kurumuş başı, gövdesi.
Geliyor şu elma ağacı ile
El uzatıp görüşesi.

Temmuz, 1982

---

²⁴³ Kaldırça: Dokuma tezgâhındaki tarak.

²⁴⁴ Susa: Dokuma tezgâhında demir oynar başlık.

²⁴⁵ Kılıç: Dokuma tezgâhındaki parçalardan birisidir.

KAMAZ ELMA AĞAÇLARI

Siz — bizim geçen gençliğe
Bu yerde alternatif hepsi,
Sizde devamı gençliğin,
Kamaz'ın elma ağaçları.
Geliyorsunuz sokaklar boyunca,
Adeta nüfus dairesinden siz,
Kaderin kendisi ile de
Şurada tanışmışsınız.
Sizin ayak bastığınız yer — Kamaz.
Nesiller çıkmış şuradan...
Deseler:
— Nereden?
Söyleyiniz:
— Devirler kapısından...
Siz — bizim geçen gençliğe
Bu yerde alternatif hepsi,
Aydınlık, hayırlı yol size,
KamAZ elma ağaçları.

Ağustos, 1982

KARAAĞAÇ

Yürekten hasret ile keder,
Coşup kan damlıyor gibi,
Ormanı bırakıp giden
Yalnız karaağaç gibi
Duruyorum kırım ortasında;
Her zaman efkârlan, hatırlaymış,

Keyifli çağın — birlikte uğuldayan

Şu orman çağın imiş.

Ağustos, 1982

TELGAT DOST

Telgat dost, köylüm benim...

Başlayıp « Bismillah »dan,

Eğilip, kabir taşına

Merhumun ismini yazmış.

Kiminin Bibigarife...

Kiminin Rehmetulla...

Bitirmiş: « Kendisi tek Allah'ın

Olsun, — deyip, — merhametinde ».

Yazmış... Temelde elbette köy —

Hizmetkâr, gayretli nesil...

Yazmış hürmet edip, gelenekte,

Ölünce, yargılamıyorlar...

Yazmış... Fikirleri birleşmiş

Savaşa — babasına...

Hepsine yazmış, babasının

Taşından başkasına.

Bana da yazar... Gülümseyip:

Ya, ne var yeryüzü güzelliği gibi?

« Başka hiçbir şey de gerekmez », —

Diye türkü söyler gibi.

Ağustos, 1982

ÜŞÜYEN PATATESLER GİBİ

Ben yetim benden kalanların
Hepsi de mutlu, kendim biliyorum.
Bakıyorum köyümün göğüne
Çocukluk çağı gözü ile.
Bakıyorum aralık akşamında,
Öfkem büyük aralığa,
Yok, ekmek bir de, unutmam
Girinceye kadar şu kabre.
Aralık gönülde kaldı
Açlık sembolü gibi.
Ağladım hıçkırıp düşümde
Ben yulaf unu görüp.
Anneciğimden isteyip ağladım,
Ah yulaf gözlemesini ben,
Aralık, çocuk gönlüme
Neden erken işkence ettin, diyorum.
Birisi köyümün üstüne
Attığı yükü ile:
Üşüyen patatesler gibi
Yıldızlar ışıldıyorlar.

11 Ağustos 1982

* * *

« Şürelî » balesi müellifi

F. Yarullin anısına

İki bölük komutanı,
İkimiz de Duğa'da;
Şafak ile çingırağı
Birisi getirip çalar da,

Kaynamaya başlar cehennem,
İkisinin arası bin adım,
Çarpıp benim sipere
Duruyordu kaygıların.

İki bölük komutanı,
İki kederli duygusalın
Hisleri iki kanadı
Gibiydi hürriyetin.

Ağır savaşları devam eden
Günlerinde Duga'nın,
İşittim ormanda sızlanıp
Şürelî'nin ağlamasını.
Var benim halkımda hasretler,
Her hasret bir asır gibi,
Saklıyorsun gönlünde koruyup
Anneciğinin duası gibi.

Nasıl büyük mutluluk: Duga'da
Kalırsan ölmeden,
« Şürelî » ölümsüzlüğe
Yakınlaşmıştı aslında.

10 Temmuz 1983

SONBAHAR

Sonbahar sonbahar şimdi. Fikirler-duygular başka,
Yazılacak şiir başka, ezgi başka.
Uzaniyorum tarlada saman yığnında
Yüzü çevirip sonbahar güneşine.

Tepede yollar... Yetmiş yaşındaki ömür...
Açlık, savaş... Nerede o huzur...
Savaşıp geride bırakılan yerlere yolculuk
Ve Avrupa boyunca seyahat
Tepede yollar... Sanat, edebiyat.
Yazanlar çok, yaratıcılık — sınırlı.
Bugün ben bütün kavgalardan bağımsız,
Yatıyorum, altta çavdar otu.
Tepede yollar... Yetmiş yaşlık ömür...
Okuyucular bir şey bekliyor gibi.
Anızlı toprak kokusu, hoş çavdar kokusu,
Uzaniyorum kırdan dövülmüş ekin demeti gibi.

Uzaniyorum kırdan gönlüm-bedenim ile
Şu yerle ruhi birleşip.
Sonbaharın cılız güneşinin aydınlığında
Solgunca yanıyor bir ümit.

Eylül, 1983

BAŞAK SESİ

Çavdarın olgunlaştığı günlerde,
Sabretmiyorum, yetmiyor sabrım
Çıkıyorum tarlaya, dinliyorum çavdar
Başağının çınlamasını.
Tarla sessiz, bir can sahibinin
Sesi, sedası yok.
Çavdar ve güneş, mavi gökyüzü,
Sadece büyük ilâhîlik.
Birileri ekmiş de topraktan
Gitmiş sanki, insanını

Görmüyorum, her nasılsa nesli
Hatırlatıyor şu ses.
Her başak — bir ömür, bir ses,
Sesi ile başağın
Sesi yabancı akordeonun
Yüreğime azap, keder.
Gençlik, senin de bu yerde
Vardı elbette olduğun çağ.
Ağlamak istiyor şu tarlada
Kucaklayıp çavdar başağını.

Ağustos, 1985

BABA OCAĞI

— Bu hangi kabir?
— Öçili'nin kabri...
— Fakat Öçili?
— Yaşamış. Artık yok. Toprak ile
Düzlenmiş ismi.
— Bu hangi sürü?
— Komşu köyün sürüsü...
Ürker gibi —
Çobanın mezar taşında
Oturuyor kartal gibi.
Sürüsünü sürüp getirmiş
Buraya kahretsin.
İnekler böğürüyor baba ocağının
Basıp dört köşesine.
Yaşamış, ömür geçirmiş
İhtimal on kuşak burada.
Söyle lütfen, ne mana var ıSSIZ

Pınarların çağlayışında?

Kazan ırmağı boyunda,
Sırmalarını sonbahar dikmiş.
Kar topu çiçeği — köy unutulduğunda
Kaçıveren kız gibi.

Nasıl can sıkıcı boşluk,
Kaybetse toprak insanı...
Bu hangi köy?
— Bu, kardeş,
Arça tarafı Öçile.

Ekim, 1983

BUĞDAY BÖREĞİ

Belki var, belki yok hâlihazırda
Genç, tok nesil için börek.
Açlık yılı işte şu börek
Kaderimi benim halletmek.
Sevdim ben balta ustalarını,
Çam sakızı kokulu önlüklerini,
Hissetmedim şunların çevresinde
Çocukluk çağımın geçip gittiğini.
Babalar bina inşa etti birkaç teneke
Patatese Mari — tanıdığa.
Yongalar arasında yalnız
Oturuyorum oynayıp, girmiyorum ben içeri
Gündüz çayı, ben elbette fazla iştahlı,
Başkalarına sadece ben bela;
Unutmamış babam, kazıtılmış başıma

Geçiriyor kaynar böreği,
Börkünü giyip, benim tarafa uzatmış
(Tek söz de yok hırsızlık hakkında).
Ağladı o büyüklerce hıçkırıp,
Kendisinin yığıdığı kütüklerin arkasında.
Öldüğünde de hatırımdan çıkmaz
Şu vakitte benim korktuğum;
Ağladı o başı haşlandığından değil,
Utancından, utanç, aşağılamadan.
Belki var o, belki yok hâlihazırda
Genç, tok nesil için börek.
Açlık yılı işte şu börek
Kaderimi benim halletmek.

Ekim, 1983

* * *

On ikinci asır. Bulgar aynası.
Kıvrak fikirli dört tarafta dört kuş.
Kıymetli miras, sevinçli miras,
Seviniyorum: nasıl tahrip etmemiş yangın.
İdil üstünde kanat çırpıp onlar,
Tam sekiz asır gelmişler uçup,
Fırtına ve rüzgârı yarıp güçlenen
Kanatlarında « Kıssa-i Yusuf ».
Yer küre gibi Bulgar aynası,
Atılmış gökyüzüne dört tarafta dört kuş.
Ah, büyük sanat, neşeli sanat,
Nasıl ilâhi talihli uçuş.

Ekim, 1983

* * *

Eski mezar taşlarında kelimeler
Sarılmışlar — orman-sık orman
Yabancılara yabancı, bana aziz, yakın
Tarihim var, memleketim var.

Kelimeler — yollar, kelimeler birbirine
Bağlanıp çıkan gök mavisi tepeler gibi.
Nasıl olsa, böyle kabul ettim,
Tarihimi yeniden yapılandırmıyorum.

Geçmişime benim kötü derler,
Geçmişlerden bugün korku çok.
Uzanıveriyorum yerde, eski kabir
Taşlarına yazılan yazı gibi.

Ekim, 1983

* * *

Var Kazan'da bir bilim evi,
Pek faydalı şey bilim.
Siz düşünüyorsunuz şimdi her ay
Okumak için şurada devam eder deyip.

Yol üstünde fabrika, her gün bizi
Doyurmuş ekmek fabrikası.
Ben elbette — köy... Çavdar arasından...
Siz biliyorsunuz benim zevkimi.
Çocukluk çağlarıma götürüyor
Şu fırında pişmiş börek.

Börek mi, bilim mi — hangisi

Hislerimi benim aydınlatır?

Fırının önündeki sandalyede

Oturuyorum uzun, sabahleyin derse

Gitmeden kalan küçük çocuk gibi;

Köy fırını, anneciğim, börek

Hayalimden çıkmıyor, unutulurum,

Ben elbette — köy, köy insanı,

Okumaktan ne — bilmiyorum, gönlümde

Böreğin kaldı hoş kokusu.

1984

* * *

Her evin önünde bir kavak ağacı

Söyleşiyorlar şafakta uğuldayıp,

Yalnız kalan köyün ihtiyarları

Oturuyorlar gibi iplik eğirip.

Her evin önünde bir kavak ağacı,

Adeta bizim annelerimiz

Geçmiş savaştaki oğullarına

Dizilip çorap örüyorlar.

Her evin önünde bir kavak ağacı,

Yeşil eşarp — yeşil dallar.

Çok olsa da yeşil yaprakları,

Yaraları onlar kapatamaz.

Her evin önünde bir kavak ağacı,

Keyifsiz rüzgârlar kapı çalıyorlar,
Elden düşen sıcak eldivenler
Kısa konçlu çoraplar, kalın ipliler...

1984

* * *

Şehirde göze bir şey
Görünmüyor, yılın geçtiği
Hissedilmiyor, köyde yükseliyor
Çocukluğun yıldızları.

Yıldızlar nerede daha çok,
Hangi ev yakınında?
Yanıyorlar hangi düşte, benzeyip
Kovası dolu suya?

Taşıp, dökülür dökülmez,
Belki köy bitiyor, deyip,
Yıldızlar duruyor terk edilmiş
Ocaklara gözleri dikip.

1984. *Truskavets*

* * *

Mart ayı. Güneş. Kar gök mavisi.
Gökyüzü açık — gök mavisi.
Kalın kar altına girip
Kışı geçiren pınar gök mavisi.

Teşekkürümü ettim hayata
Ben şöyle kışı görüp,

Canım pınarım — gök mavisi kediciğim
Çabalayıp mırlıyor gibi.

1984. Truskavets.

* * *

R. Moran'a

Seni kırmak değil,
Ruviym, bana kırılma
Benim hayat hikâyemi,
Yapamazsın tercüme.
Sana düz kafiye gerek,
Elbise olsun pamuktan,
Benim hayat hikâyem
Duruyor ölüm-kalımdan.
Duruyor muhtaçlık-açlıktan.
Duruyor yetimliğimden,
Duruyor savaştan, kuşatma,
Ağabeyimin esirliğinden.
Duruyor tanıdık Celiller'den,
Elleri prangayla vurulmuş,
Duruyor II. Dünya Savaşı'na
Denk büyük ağlamalardan.
Dert zaten pek çok,
Çoğunu içime atıyorum,
Sığınıyorum şu dünyaya,
Sığınan Tufan gibi.

1984. Truskavets

* * *

Truskavets. Sağlık yurdunda kendim,
Geçmişler ile yaşıyorum.
Kıtık yılında şu taraflara

Yönelip, babam, Rehim
(Rehim o ağabey, çok olsa
On dört yaşında, sıska delikanlı
Ömrümün sonuna kadar
Üzülüp hatırlar delikanlı)
Gelip çıkmışlar, iş arayıp;
Memleket boyunca kader savurmuş,
Baltalarına iş bulmadan
Ölmüşler açlıktan, tifodan.
Şunlar yüreğimden gitmiyor,
Boğazdan geçmiyor sıkıntılı,
Bakıyorlar gibi göze,
Yemek yerken, imrenip.
Tatilim tatil değil, sıkıntıdan
Döndüm ben hastaya,
Gözümü azıcık yumsam da
Çıkıyor geçen devir öne.
Benim gözümün önünde gece-gündüz
İki sessiz gölge yürüyor,
Benim bu yere geldiğimi
Sanki tahmin edip yürüyor.
Ben hasta, nerede gönlün
Talihli, aydınlık çağı?
Günde üç kez içsem de
Övülmeye değer « Naftusya»yı²⁴⁶,
Faydasız; uzanıyorum, odamda,
Hiç durmadan gönül ağlıyor;
Fakat dışarıda sanki yarışıp,
Mutlu sesler yankılanıyor,
Hislerle yarışıyor gençlik.

---

²⁴⁶ Naftusya: Birçok hastalığa iyi gelen maden suyu.

Onun her Rehim'i,
Özlüyorum babanı, kabul et,
Bozkır, heyecanlı yaşımı.

1984. Truskavets

* * *

Aranmıyorum çöpte, aklımda
Bugünkü hayat, halk
Yazı masam — savaşılan
Kırlarım gibi geniş.

Gerekirse toprak sürebilirim,
Atı serbest bırakabilirim.
Yazıyorum, kalem ile değil,
Yazıyorum, Dugalar ile.

1984. Truskavets

1976 — 1984

Tukay Defterinden

* * *

Gerekli değil türlü afişler,
Gerekli değil türlü ilanlar,
Törenmiş, jübile siymiş
Tukay kendisi yürüyor en önden.

Şarkısı, ezgisi — hepsi de kendisinininki,
Kederlenme: nasıl türkü alalım?
Tukay dedin — hareketleniyor

Halkın kendisi, kendisi büyük tarih.

1976

* * *

Yürüdüm akşamki uzun yollarda
Rastlamayı isteyip Tukay'a,
Düşünceler benim kımıldayıp-kaynayıp duran
Yıldız dolu gökyüzüne dikildi.

Tukay — yıldız. Sıcak, yumuşak, açık
Beşinci yıl yazının göğünden
Beşinci yıl titreyişlerini dinleyip,
Yayılp uzanan Cayık²⁴⁷ göğünden
Kayıp gitmiş yıldız. Büyük, aydınlık.
On yedinci yılların göğüne
Ulaşmadan yanıp sönmüş yıldız...
İzi lakin daima görünüyor.
Çok gözettim yıldızın kaydığını,
İzi — gökte, izi — akılda.
Söndüğünde de yıldız yıldızların
Arasına meğer kayıyor.

1977

* * *

Tatarları, bilmiyorum, nereye gitmiş?
Büyük mü, geniş mi, dapdaracak mı?
Orada değil hikmet, gelmiş yaşayıp
Cayık'ta bir Tatar sokağı.

---

²⁴⁷ Cayık: (Uralsk) Tataristan'ın bir şehri.

Biraz vakit geçince zaten biterdi.
Başka isimle adlandırıldı:
Artık — Tukay, ömür boyu şöyle
Koruyuvermiş Tukay Tatar'ı.

1977

* * *

Kayınsar²⁴⁸ yolum üstünde,
Birazcık uzaklaşsam.
Kayınsar — küçük, fakat
Tukay'ın bulunduğu Kayınsar.

Tukay — sigara içmez, gövdesi bakımından
Benzemez sigara içmeze.
Türkü söylüyor, şöyle yine içinden:
« Girmek ister, — deyip, — ateşe » .

Şairlik yakışıyor, kurtulsa
İşleri çok yapsa,
Ne halde acaba Sacide —
Ablası, meleği?

Tanıdık bana bu tarafların
Havası da, rüzgârı da.
Kayınsar'a uğrayıp geçiyorum
Dönerken ben Kimi'ye.

Eğer de birer arabalı
Görünse Kayınsar'dan,

---

²⁴⁸ Kayınsar Arça bölgesine girer. 1907 yılında Tukay, bu yere Cayık'tan (Uralski'den) askerlik için görüşmeye dönünce, Kayınsar köyünde yaşayan Sacide ablasının yanına gelir (Şairin notu).

Efkârlanıveriyorum: Tukay'dır,
Başcağızını eğmiş.

Rastlıyorum kavşakta,
Çarpışıyor dingil dingile
Mümkün hatta bir arabadan
Diğerine geçmek.

Rastlıyorum her zaman şurada, sırlı
Gözlerinin bakışı...
Ben yeni geliyorum gibi yeryüzüne,
O — giderken.

1978

* * *

Bir Tatar'da yüzlerce şair,
Her şairi akılda tut ayrı;
Dönerdim efkârlanıp ben şunlara
Etkisini büyük Tukay'ın,

Şimşek kırı aydınlattı şu vakit,
Görünüverdi yolda at yeniden,
Görünüverdi kırım ortasında
İhtiyar karaağaç ile ihtiyar çam ağacı.

Şimşek kırı aydınlattı tamamen,
İşte, dedim, çetin mesele,
Hangisine acaba daha çok düştü aydınlık?
Karaağaca? Ata? Neye?

Şimşek kırı aydınlattı eşit olarak,

Bir kır — bir çağ aniden pırıl-pırıl oldu,
Göz önünde toprak yeşeriverdi,
Birisinden birisi geçip, çiçek gitti.

1978

* * *

Tukay'ın dili, onun « Ana dil»i —
Adeta bir ilahi dualıktır,
Şemail yapıp asmış halk,
Ah bu halk, yüce bu halk.

O bir eli ile heykel yapmış
(Heykellerini onun hesap et, memleket),
O ikinci eli ile kendi
Şairine yazmış şemail.

1977

TUKAY'A

Gördüm ömrümde bu yerin
Çok türlü şairlerini.
Sana taptığım gibi
Hiç kimseye tapmadım.
Senden başladı Tatar'da
Şiirde hayat dolu ömür.
Başka hiç kimseden de değil,
Sadece senden şairliğim.
Dilimde senin « Ana dil »,
İmanım — senin imanın.
Seni doğuran halkın
Önünde başımı eğiyorum.

1984. *Truskavets*

1972 — 1984

Tufan defterinden

KÜRSÜYE VURA-VURA KONUŞUYOR

Kürsüye vura-vura konuşuyor,
Bütün bedenini onun ateş kaplamış:
« Günüm için değil, dinim için » —
Kaldı bize Hesen Tufan'dan.

1972

ŞİİR O — KAN

Kürsüye vura-vura konuşuyor:
Şiir o — kan, şiir duyguyu sever,
Emirhan ve Tukay nesline
Sadık olmak — bizim vazifemiz...

1972

AH, NEREDESİNİZ SİZ, GÜZEL HÜZÜNLÜLER?

Kürsüye vura-vura konuşuyor:
« Halk önce kimi ölümsüzleştirir —
Söylemek zor... Halk için yaşa.
Ah, neredesiniz siz, güzel hüznülüler? »

1971

HAYAT GÜZEL

Kürsüye vura-vura konuşuyor:
« Halletmeden gitmeyelim bugünden.

Hayat güzel, roman gibi bu yol,
İnsanları: ritmik nesiller...»

1972

* * *

Benim savaştan önceki düğünümde
Hesen Tufan düğünü çınlattı sonra!
Olanca sesiyle: « Acı, acı! » — dedi,
Hissetmiş gibi acı kaderini.

Musa Celil ardından ayağı kalkıp:
« Şampanya, Hekim, aç önce...»
Açtım... « Acı! » — dedi, şundan beri
Yanıyor yürek, yanıyor gamlanıp.

Tukay'daki pencereler benim
Sesinden Gadil Kutuy'un
Çınlayıp durdu son gününe kadar
Sadece acısı kaldı o düğünün.

Düğün boyunca tekrarlandı hepsi de,
Tekrarlandı « acı », nöbetler...
Kulağımda sesleri yankılanıyor,
Birbirinden uzak kabirler.

1975 — 1982

* * *

Orijinal bizim Tatar şairleri,
Çeşitli yazgılarla doğmuşlar,

Birisi altın madeni tutmuş,
Birisi — şurada işçi. Tufanlar
Sürü gütmüş Sibiryaya topraklarında,
Biriktirmiş Tufan gönle devrin hüznünü,
Bir gün şöyle kendisinin baktığı öküz
Gelmiş geceleyin koparıp zincirini.

Bağlayıvermiş zincirini kopan,
Kendi şairini burada kim arar?
Sibiryaya gecesini, karanlık geceyi aşarak
Pencereden girmiş boynuzlar.
Bakmışlar hüznünlü koyu gözler,
Bu olan durum, doğru, gerçekten yaşanmış,
Çınlayıvermiş şurada boynuzlarda
Parçalanmış zincirler.

Gözyaşlarına boğdun da, ağlattın da kader,
Ne olduğunu yaşamının
Bilip, Tufan Tufan oluverdi,
Bekletsen de domuz sürüsünü.

Nisan, 1975

TUFAN UYKUSU

Yiğitler gibi uyuyor,
Yüzünde: oh, yoruldu...
Şiiri başka, hatta başka
Uykusu da Tufan'ın.

Yiğitler gibi uyuyor,

Sibirya ormanlarının,
Pek derin saklayabilen
Gizli ormanlarının
Hasreti onun yüzünde,
Yüzünde hayat akıyor,
Sanki şu sık ormanlar
Durup bir nefes alıyor...

Yüzünde büyük sabır,
Hüznü « Yaban kazları »nın,
Bir nefeste çıkarıyor gibi
Gönülden bütün azabını.

Oh edip, koyuyor da susuyor,
Adım atıyor dünyanın güzelliğine...
Bana mı tekrar? Ben korkuyorum
Uyduğunu görüp de.

Ben ayakta duruyorum kenarda,
Sessizce tamamen evin içi,
Yiğitler gibi uyuyor,
Kendisine denk uykusu.

1976

SAKLAYIN TUFAN'I

Kalemdaş Mihail Dudin²⁴⁹
Kazan'ımdan uzakta,
Birer iş ile meşgul olduğunda
Şöyle Leningrad'ta

---

²⁴⁹ Mihail Dudin: 1916-1993 yılları arasında yaşamış Rus şair.

Rastlaşırsa, birkaç adım
Gelmeden durdu,
Bağırdı, görüşünceye kadar:
« Saklayınız , — deyip, — Tufan'ı! »

Bir çeyrek asır o şöyle,
Geniş, yüksek salonların,
Bütün dünyaya tanıdık
Kolonlu salonların
Başından görüp aldıysa,
Atınız deyip gereksizleri,
Bağırdı insanları aşarak:
« Saklayınız, — deyip, — Tufan'ı! »

Duyuldu bana en başta
Mahsus şaka yapıyor gibi,
İşitildi ondan uyarın,
Ciddi şekilde tehdit eder gibi,
Kötülük düştü gönle, gönlü
Vakit geçince ateş aldı;
Ben değil, o elbette bağırdı:
« Saklayınız, — deyip, — Tufan'ı! »

Ağustos, 1977

* * *

Şairlerin Akkoş gölündeki
Yazlığında (deme: oyunbazlar)
Çiçekler ile birlikte yetişiyor

Pugaçevler, Gomer Heyyamlar²⁵⁰.

Çiçeklere âşık Hesên Tufan,
Bahçesinde sonbahardaki bir şafakta,
Kendisinin yetiştirdiği çiçekleri koparıyor,
Hayırseverler gibi götürüyor Tukay'a.

Her yıl şöyle, her yıl aynı vakitte
Koyuyor çiçek, Tukay — Allah'ı;
Şurada tamamen kavuşuyor gibi
Tukay ile Tufan'ın arası.

1976

* * *

Tufan hatırası

Kuyruklu tanı gören
Hangi şafaktı acaba?
Çocukluk çağının hayali neden
Ona takıldı acaba?
Kuyruğu adeta bizim
Sokak boyunca,
Ben şu hikmetli yıldızın
Tutunup kuyruğuna,
Geçmişim ömrün mesafesini,
Kaldı sadece ah atmak için;

Getirip ulaştırdı beni
Ömrümün sonuna.
Yeniden döner, derler,
O seksen, doksan yıla;

---

²⁵⁰ Gomer Heyyam: 1048-1131 yılları arasında yaşamış Fars şair, filozof, matematikçi.

Rastlar gibi, ben de bir gün
Ebediyen çıksam yola.

1978

* * *

Var bizde yüce gönüllüler
Var bizde fedakârlar,
Kendi şahsi dertlerini
Halka, millete kadar

Ulaştırmadan onlar, konuştuğunda
Vatanı, milleti ileriye,
Kendilerini adıyorlar onlar
Büyük, ciddi ideallere.

Var bizde yüce gönüllüler,
Kerim ve Tufanları,
Memleketin kaderi ile birlikte
Yankılanıyor gibi şöhretleri.

1981

* * *

Kaplan-kırda²⁵¹ kemikler duruyor.

Hesen Tufan

Yarım asır ötesinden sesini işitiyorum,
Yarım asır ötesinden el uzatıyorum.
Karakalpakistan, çöllerinde
Rastlar gibiydi genç Tufan.

Otuzuncu yılların başında

---

²⁵¹ Kaplan kırı: Karakum çölünün bir bölümü.

Gelip sana uzak Kazan'dan,
O seyahat etmiş... Şimdi özlüyor...
Pamuk gibi saçı ağarmış.

Gelecekte bulgur, pamuk yetişir,
Bahçe yetişir Kaplan-kırlara
Tarihinden bakıp, aralayıp,
Kumdan, tuzdan kirlenen kırlara
Kürek tutup o kanallar açmış,
Çöllerinin gezmiş her tarafını...

Şimdi özlüyor... Yatıyor bağımsız sulayıp,
Kendisi gibi Amuderya'nın²⁵².
Sulamış da milyon gönülleri,
Uçsuz-bucaksız kır çölleri,
O dinleniyor Amuderya gibi,
Şu günleri özlüyor yüreği.

Karakalpakistan, çöllerinden
Ayırmamış gibi susamayı,
Halkların ulu kaderinden
Ayıramamış Tufan'ı.

1980

AKKOŞ GÖLÜNDE ÖZLEM, HÜZÜN...

Akkoş gölünde özlem, hüzün,
Yokluğunu hissedip soruyor orman:
Asrın kendisi gibi ihtiyar
Nerede, deyip, senin Tufan?

---

²⁵² Amuderya (Ceyhun): Orta Asya'nın en uzun nehri.

Kendim de arıyorum, şuradan
Geçtiği izlerini tanıyorum.
Çiçekler bakıyor gözlerime
Tufan'ın gözleri ile.
O olmadığı zamanda papatyalara
Konmamış hatta toz,
Okşuyorum, başlarından sevip
Okşadığı gibi Tufan'ın.
Akkoş gölünde özlem, hüzün,
Yokluğunu hissedip soruyor orman:
Asrın kendisi gibi ihtiyar
Nerede, deyip, senin Tufan?

23 Ağustos 1982

* * *

Tukay'dan sonra da bu hayat
Bir dakika durmadı,
Geçti bu toprağın üstünden
Hastalıklı Tufanları.
İki söz — iki büyüklük,
Adeta bile bile Tufan
Seçmiş kaderden sadece
Kendisine denk sözü: « Cihan » .

1984. Truskavets

DİZİN

A

Abay : Abay İbrahim Kunanbayoğlu (1845-1904 yılları arasında yaşamış Kazak şair, besteci ve filozofu.)

a.-dan 9516

[=1]

abayla- : göstermek, anlamak

a.-r kük 9259

a.-v 2973

[=2]

abın- : hata yapmak

a.-ıp 2818

[=1]

abıy : ağabey

a. 694, 991, 1000, 1332 , 8842, 8851, 8861, 10507

a. bēlen 8833

a.-ım 10494

a.-ımın 9979, 10177

a.-ımınñ 9996, 10181,

10185, 10189

[=16]

abzar : ahır

a.-ın 1775

a.-larda tūğēl 6666

a.-nı 1782

[=3]

abzıy : ağabey

a. 988, 3377

[=2]

aç : aç, açıklık

a. 821, 2881, 7243

a.-tan 3709, 10514

[=5]

aç- : açmak

a. 6507, 10669

a.-a 937, 9982

a.-am 3739, 7244,

a.-ar 7410, 7411

a.-қаç 6939

a.-қан 1452, 3951, 4568,

5956

a.-қанın 3297

a.-ıp 285, 1574, 1752, 5242, 5246, 8621, 10186

a.-ıp kuydım 1813

a.-ıp bire almam 10075

a.-arğa 333

a.-salar 3589

a.-sam 916, 6244, 9790

a.-tım 91, 6695, 9217, 10669

[=31]

kūñēl aç- : güzel vakit geçirmek, keyiflendirmek

kūñēl a.-arğa 333

kūñēl a.-uv oçēn 2837

[=2]

açı : acı, kaygılı, keskin

a. 375, 555, 2704, 5129, 5140 (2), 6131, 6214, 6936, 7598, 8168, 8791, 10183, 10666 (2), 10667, 10670, 10677

a.-nı 7596

a.-sı 10675

a.-sın 3381

[=21]

açık : açık, açıkça, aşikâr

a. 1160, 1887, 4005, 4376, 5171, 5569, 7008

[=7]

açıl- : açılmak

a.-a 1663, 1908

a.-dı 3052, 10141

a.-ğan 5263, 6747, 7314, 10009

a.-ıp 859, 4784

a.-sın 4075

a.-uvğa 275

[=12]

açın- : gamlanmak, kederlenmek

a.-a 2731

a.-ıp 10671

[=2]

açış : yaratıcılık

a. 10314

[=1]

açkıç : anahtar

a. 7087

a.-ı 7082, 7093, 7245

a.-ın 7256

a.-ların 3921
[=6]
açlık : açlık, kıtlık
a. 2809, 2937, 2962,
10269, 10310, 10377, 10401,
10505
a.-ı 3473
a.-tan 10491
[=10]
açlı-tuklu : yarı aç halde
a.5674
[=1]
açtırt- : açtırtmak
a.-tılar 9544
[=1]
açuv : öfke
a. 665
a.-dan 2327
a.-ı 660, 664
a.-ım 1114
a.-ınnan 2409
a.-nı 2607
[=7]
açuvlan- : öfkelenmek
a.ğan 919
a.-ıp 6441
a.-ma 1516
[=3]
Adam Mitskëviç : heykel (şairin
notu)
a.7885
[=1]
adaş- : yolunu kaybetmek
a.-ıp 5388, 6371
a.-ıp tügël 3913
a.-ırğa 832
a.-қан 10340
a.-қанı 7487
a.-mam 4716
a.-mas 7816
a.-massiñ 6185, 6187
a.-sa 7814
a.-tık 6889
a.-tim 5999
a.-tim 5997
[=14]

adem : insan, adam
a. 391, 8813
[=2]
adım : adım
a. 7521, 8759, 10285, 10730
a. sayın 10019, 10020
a.-da 4496
a.-ıñ 6287
a.-nar 5110
[=9]
aerodrom : hava limanı
a. 7348, 7344
[=2]
afişa : afiş
a.-lar 10547
[=1]
Afrika : Afrika
a. 3708
[=1]
ağa : ağabey
a. 4441
[=1]
ağaç : ağaç
a. 1170, 4234, 4349, 9307
a.-ı 1486
a.-қа 2030, 4357, 5107
a.-lar 593, 641, 819, 1043, 1062, 2337
a.-larda 4718
a.-ları 26
a.-larınıñ 97, 1169
a.-tan 2030
[=19]
ağar- : ağarmak
a.-dı 2851
a.-ğan 9369, 10798
a.-ıp 1730, 9768
a.-ırğa 4913
a.-mas 2851
[=7]
ağart- : ağartmak, temizlemek
a.-a 4325, 10438
a.-қан 3279
a.-uv 7787
[=4]
ağay : ağabey, krş. **ağa**
a. 1881

a.-lar öçen 8199
a.-lar kük 9261
a.-larnıñ 2832
[=4]
ağıl- : akmak, dökülmek,
bir yere hareket etmek, akın
etmek
a.-a 24, 277, 7925, 8363,
9056, 9358
a.-dı 3926
a.-ıp 2909
[=8]
ağım : akıntı, akım,
moda
a. 3270
a.-ğa 3293
a.-ı 5073
a.-nı 3269
a.-nıñ 3250
[=5]
ağış : akış
a.-ı 5521
[=1]
Ağıydöl : Ak İdil ırmağı
a.8776
a. bēlen 8960
a.-ge 8964
[=3]
ağız- : akıtmak
a.-ıp 116
[=1]
ağuv : zehir
a.-nı 10016
[=1]
ah : endişe bildiren
ünlem
a. 10771
[=1]
ah-zar : şikâyet
a.-ın 1773
[=1]
ağ : pişmanlık, öfke,
endişe bildiren ünlem krş. **ah**
a. 512
[=1]
ağır : son

a.-ğa tiklë 8691
a.-ı 989
a.-ına 10773
a.-ına tiklë 10509
a.-ında gına 3879
[=5]
ağiret : ahiret
a. kēbëk 9276
[=1]
ağrı : ihtimal ki, muhtemelen,
belki, galiba
a. 79, 481, 516, 1024, 1192, 1239,
1339, 1353, 1493, 1568, 1763, 1878, 3211,
3640, 3641, 4070, 4913, 5658, 5692, 6638,
6795, 9526
a.-ısı 7076
[=23]
ağ : beyaz, temiz, rahat
a. 356, 436, 483, 532, 549, 610, 611,
783, 880, 1430, 1457, 1487, 1817, 1989,
2236, 2761, 3142, 3146, 3599, 3743, 4065,
4307, 4830, 4901, 5091, 5336, 5343, 5345,
5403, 5538, 5709, 5710, 5711, 5733, 5734,
5735, 6349, 6532, 6741, 7502, 7594, 8764,
8844, 8890, 9094, 9278, 9379, 9383
[=48]
ağ- : akmak
a.-a 3400, 3405, 3410, 3414, 3423,
4302 (2), 4314 (2), 7439, 9293, 9295, 10710
a.-ar 6302
a.-қан 315, 1675, 3213, 6578, 6589,
7303, 7646, 7886, 9684
a.-қанı 4395
a.-қаннар 4426
a.-tı 1558, 1799, 3938, 4485, 7194,
7546, 7574, 7574, 9381
a.-tıñ 5501
[=35]
Ağbay : Akbay
a. 1118, 9337, 9348, 9358
[=4]
Ağbike : Akbike (Emirhan Yeniki'nin
Söylenememiş Vasiyet adlı hikayesindeki
ihtiyar kadının adıdır.)
a. 9365, 9374
[=2]

aķbüz : krem rengi
a. 1254
[=1]
aķça : para, sermaye
a. 6034
a.-lar 3591
a.-nı 3460
a.-sın 405, 4305
a.-sına 2530, 5226
[=7]
aķıl : akıl
a. 877, 6031
a.-da 10568
a.-ım 5731
a.-ımda 9787
[=5]
aķıl kir- : hayatı anlamak
a.-mes iken 910
[=1]
aķıllı : akıllı
a.-m 1811
[=1]
aķın : ozan
a.-nar 9536
[=1]
Aķkoş : Akkoş gölü
a. 6226, 7752, 7756,
10750, 10815, 10816, 10828
[=7]
aķkoş : kuğu
a.-ım 3132, 3140 (2),
a.-lar 3143
[=4]
aķlan- : aklanmak
a.-ıręa 4062
[=1]
aķrın : yavaşça
a. ğına 6080
[=1]
aķsaķal : ak sakallı kişi
a. 9544
a.-ęa 9541, 9565
[=3]
aķsıl : beyazımsı
a. 1934, 6356 (2)
[=3]

Aķtanıř : Tataristan'da bir kent.
a. 8676, 8680, 8708
a.-ta 8684
[=4]
aķtar- : aramak, karıştırmak, düzeni
bozmak, saçmak, gözden geçirmek
a.-a 2257, 2389, 4082 (2), 4321, 7978,
a.-am 8975
a.-ęan 5105
a.-ıp 2400, 2591
a.-sam 1899
[=11]
aķtarıl- : dağıtılmak
a.-a 7211
[=1]
aķtarın- : aramak
a.-am 303
[=1]
Aķuđerka Sara: Akuğerka Sara
a.-nıñ 3569
[=1]
Aķyęęit : Akyiğit
a. 4802
[=1]
al (I) : al, kızıl
a. 787, 799, 4794, 5776, 8305, 8323,
9620
a.-lar 4477
a.-laręa 8350
a.-larınnan 3235, 5545
[=11]
al (II) : ön, ön taraf, öndeki, ilk, önce
a.-da 2759, 2958, 3474, 4583, 5705,
6200, 6452, 6594, 6620, 6747, 7210, 7224,
7421, 7540, 8700, 8706, 9991, 10656
a.-dan 1526, 1769, 2228, 3277, 3281,
4049, 4553, 4697, 4732, 4736, 4975, 5295,
5843, 5863, 5961, 6368, 6515, 7517, 8089,
10057, 10550
a.-danrak 6992
a.-darak 3241
a.-ęa 304, 1108, 2559, 2745, 4267,
4494, 6189, 6294, 7210, 7562, 7577, 8070,
8178, 9563, 9585, 9805, 10115, 10382,
10522, 10783
a.-ęarak 4253, 9151, 9154, 9163

a.-ların 6765
a.-larına 8465
a.-ı (aldı) 2515, 9722
a.-ıma (aldıma) 7899, 8410
a.-ımda (aldımda) 2079,
7161
a.-ımnan (aldımnan) 2637
a.-ın (aldın) 1435
a.-ına (aldına) 624, 8339,
9222
a.-ında (aldında) 2402,
2466 , 2643, 2799, 3986, 4100,
6048, 6314, 6439, 7170, 8270,
8274, 8775, 8905, 9153, 10523,
10621, 10643
a.-ındağı (aldındağı) 10664
a.-ınnan (aldınnan) 510,
973, 1243, 1455, 1474, 1657,
2134, 2540, 5418, 6739, 8374,
8384, 8483
[=111]
alğa bas- : öne çıkmak
a. bas 9563
a. basa 2745, 10522
a. bastı 7562, 8070
[=5]
alğa bastır- : göz önüne
getirmek
a. bastıram 304
[=1]
alğa uz- : ilerlemek
a. uzganda 896
[=1]
al- : almak, kaplamak,
yardımcı fiil: “tezlik, yeterlik,
tamamlama”
a. 3356, 3552, 3829, 3855,
4122, 5390, 6661, 6993, 7385,
7941, 8850
a. ğına 7292, 7294
a.-a 996, 6093, 8151,
8187, 10712
a.-alar kük 6735
a.-a almadım 1684

a.-am 723, 726, 1862, 3401, 4553,
5569, 6319, 6320, 7254, 8021, 8473, 8990
a.-asıñ 9143
a.-dı 366, 596, 598, 615, 766 , 2366,
6039, 6709, 10747
a.-dı ise 10738
a.-dık 3806
a.-dılar 319
a.-dım 3383, 4243, 6771
a.-dıñ 8330
çaķırıp a.-ğaç 3849
çornap a.-dı 7202
a.-ğan 295, 1103, 1247, 1628, 1913,
2530, 3901, 5082, 5982, 7113, 7833, 8073,
8141, 8300, 8307, 9316, 10201, 10646
a.-ğan kük 8810
a.-ğançı 2165
a.-ğanda 7187
a.-ğanın 361
a.-ğannar 8910
a.-ıp 194, 731, 2035, 6160, 6674,
6715, 7342, 7626, 7786, 8025, 8761, 9138,
9223, 9781
a.-ıp bara 8388
a.-ıp barrı 9454
a.-ıp birgen 688
a.-ıp bulmıy 1804, 2418, 10814
a.-ıp ciber 1977
a.-ıp çığarın 6332
a.-ıp çıķķan 1298
a.-ıp ķal 4787
a.-ıp ķaytam 3184, 3204
a.-ıp ķaytķan 3681, 3787, 5645, 6891
a.-ıp ķerdē 157
a.-ıp kite 5037, 10435
a.-ıp kiter 4703
a.-ıp kitmedēm 1284
a.-ıp kittēñ 116
a.-ıp mēnesēñ 2053
a.-ır 1853, 3490, 4779, 5226
a.-ır töslē 6712, 8032
a.-ırday 9271
a.-ırğa 379
a.-ırlar kük 6020
a.-ırlık 2189, 4693
a.-ıyķ 10552

a.-madılar 160
 a.-madım 395
 a.-madiñ 391
 a.-mağaç 222
 a.-mağan 1427, 2360,
 3459
 a.-mam 6869, 10075
 a.-mas 3371, 6036
 a.-massiñ 2487
 a.-mastan 3845
 a.-mıy 4, 1185, 1999,
 2408, 5919, 6493, 6560, 6884,
 8622, 9465
 a.-mıyça 9134, 9843
 a.-mıylar 8012
 a.-mıym 22, 2879, 6372,
 6451
 a.-sağ 3081
 a.-salar 10049
 a.-sana 4088
 a.-sañ 4359, 9733
 a.-sın 4152, 4162, 5668
 a.-uv 2652, 2972
 [=171]
alıp kil- : getirmek
 a.-ıp kile 1189, 3002,
 3003, 6897
 a.-ıp kile kük 9767
 a.-ıp kilër öçen 4060
 a.-ıp kilgendër 7732
 a.-ıp kilsen 6651
 [=8]
iske al- : hatırlamak
 iske a.-a 2223, 2946
 iske a.-dım 6254
 iske a.-ıp 2866
 iske a.-mağanda 9744,
 9752
 iske a.-mas 4740
 iske a.-sa 7952
 [=8]
karşı al- : karşılamak
 karşı a.-uvın 46
 [=1]
karşı aluvçı: karşılayıcı
 karşı a.-m 1654

[=1]
kotnı al- : ödünü koparmak, çok
 korkutmak
 kotnı a.-a 4080
 [=1]
sorav al- : sorgulamak
 sorav a.-sın 9919
 sorav a.-mas 10190
 [=2]
tëlge al- : konuşmak
 tëlge a.-ıyğ 3898
 [=1]
tın al- : dinlenmek
 tının a.-sın 6508
 [=1]
alabuta : kara pazı otu
 a. 7387, 7390
 [=2]
ala-çola : alacalı
 a. 4544
 [=1]
alan : alan, düzlük
 a. 704, 3481, 3482, 7666
 a.-da 2463, 7657
 a.-ğa 1411, 2904
 a.-ın 8900
 a.-nar 3428
 a.-narda 2901
 a.-narım 2900
 a.-narın 4350
 [=13]
alar : bk. **ul** (çokluk)
 a. 180, 294, 296, 385, 490, 493, 552,
 686, 742, 746, 1107, 1132, 1134, 1144, 1855,
 2124, 2450, 2481, 2622, 2699, 2749, 3280,
 3603, 3660, 3668, 3677, 3680, 3683, 4335,
 4450, 4548, 4558, 4595, 4595, 4611, 4620,
 4748, 4807, 5038, 5061, 5109, 5201, 5287,
 5363, 5395, 5423 (2), 5453, 5485, 5617,
 5703, 5744, 5755, 5875, 5930, 6138, 6147,
 6281, 6436, 6451, 6550, 6555, 6581, 6829,
 6938, 7332, 7350, 7498, 7706, 7807, 7836,
 8078, 8115, 8528, 8845, 8855, 9417, 9421,
 9596, 9996, 10407, 10458, 10782, 10784
 a. kébék 306, 8346
 a.-da 4334

a.-ğa 1140, 5184, 5193,
5290, 6894, 6974, 7207, 7510,
7659

a.-nı 556, 1122, 1142,
1148, 5096, 5492, 6177, 7500
a.-nı tügəl 8194
a.-nımı 6828
a.-niñ 1491, 1957, 3663,
4579, 4742, 4761, 6104, 9056,
9350, 9652
[=116]

Ala-tav : Aladağ

a. 9520, 9521
a.-ğa 3160
a.-niñ 9554
[=4]

alay : öyle
a. 1402, 2191, 2664, 3828,
4416, 4573
[=6]

alay-bolay bul-: faydasız
olmak
a. bulsa 2885
[=1]

alcı- : yorulmak
a.-rğa 4488
a.-y 8813
[=2]

alcıt- : şaşırtmak
a.-tı 2804
[=1]

alda- : kandırmak
a.-ğan 2772
[=1]

aldağı : gelecekteki
a.-n 1290
[=1]

aldan- : aldanmak
a.-dım 6513, 7224
a.-ıp 8322
a.-sañ 9897
[=4]

aldınğı : birinci
a.1214, 9126, 9128
[=3]

aldır- : elden kaçırmak

a.-a 4150
[=1]

Aleksandr II : Aleksandr Nikolayeviç (1818-
1881 yılları arasında yaşamış Rus Çarı'dır.)
a. 5607

[=1]

algı : ön, öndeki, ön taraftaki
a.169, 269, 5111, 7107, 10042
[=5]

alın- : alınmak, bulunmak,
korunmak, razı olmak
a.-a 3496, 7345
a.-ğan 1157
a.-sa 985
a.-mağan 2542
[=5]

alış- : alıp vermek, alış-verişte
bulunmak
a. 4933
a.-қан 4803
a.-mıysiñ 4616
[=3]

alış-birleş : bağlantı
a.birleş 7945
[=1]

alışın- : değişmek
a.-a 4368 (2)
a.-ğan 2713, 8821
[=4]

alıştır- : değiştirmek, yenmek
a.-dı 1829
a.-ğan 2657
a.-ıp 2971
a.-ır 7926
a.-mas 6011
a.-mıy 3127, 3342
[=7]

Aliş : Abdulla Aliş
a.-lar 5579
[=1]

Alişnıki : Aliş'inke
a. 6139
[=1]

Aljir : Cezayir
a.-da 4484
a.-ğa 4489

a.-ı 4650
a.-ım 4486
[=4]
alğa : küpe
a.-ğa 4291
[=1]
alkış : alkış
a. 6224
a.-ğa 8682, 8683
a.-lar 7595
a.-larğa 8321
a.-nı 4072
[=6]
Alla : Allah, Tanrı, ilâh
a. 8753, 10110, 10245
a.-sı 1193, 10759
a.-sın 290
[=6]
allan- : kızarmak
a.-ıp 2032
[=1]
alma : elma
a. 2033, 2040
a.-ların 2145
[=3]
almaçubar : boz renkli
a. 6485
a.-da 4492
[=2]
almağaç : elma ağacı
a. 2035, 5383, 10197,
10206
a. bēlen 10208
a.-ğa 2036, 6231
a.-ları 10210, 10214,
10228
a.-nıñ 2145
[=11]
Alman : Alman
a. 6083
[=1]
almasar bul- : kararsız olmak,
tereddüt etmek
a. buldı 9899
a. bulmasa 2211
[=2]

almaş : alternatif
a. 10212, 10226
a.-ğa 165
[=3]
almaş- : değış-tokuş etmek,
değıştirmek
a.-ıp 6369
a.-tı 3463
[=2]
almaş-tilmeş : değış-tokuş
a. 3826
[=1]
almaş-tilmeşle- : değıştirmek, krş. **almaş-**
a.tilmeşlep 10192
[=1]
alsu : pembe
a. 279, 318, 10008
[=3]
altav : altısı birden
a. 1135
[=1]
altı : altı
a. 105, 498, 3550, 5399, 6268
a.-nıñ (kıırık a.-nıñ) 8830
[=6]
altın : altın
a. 1623, 1820, 4961, 7781, 7782,
7882, 8308, 9190, 10682
a.-ı 8307
a.-narğa 8312
a.-narın 9736
a.-narıñ 59, 63, 75
[=15]
kara altın : petrol
kara a. 4906
[=1]
altın-sarı : altın gibi sarı
a. 6958
[=1]
altmış : altmış
a. tügēl 7352
[=1]
alyapkıç : önlük
a. 356, 436
a.-ı 8305
a.-ın 1984

a.-ların 10380
[=5]
Amu-derya : Amuderya
(Ceyhun)
a. kēbēk 10809
a.-nīñ 10806
[=2]
ana : ana
a. 1270, 8659
a.-ğa 2762
a.-sı 2714, 9968
a.-sı bēlen 9141
a.-sın 9965
[=7]
aña : bk. **ul** (yönelme)
a. 163, 359, 362, 439, 565,
631, 1008, 1040, 1243, 1265,
1515, 1559, 1564, 1649, 1873,
1937, 2202, 2282, 2454, 2584,
2812, 2819, 3588, 3671, 3704,
3811, 3842, 3908, 4664, 5021,
5156, 5233, 5275, 5540, 6007,
6072, 6688, 6901, 7420, 7430,
7736, 8190, 8772, 9091, 9115,
9490, 9971, 10765
a. ğına 4136
[=49]
añar : bk. **ul** (yön-
yönelme)
a.-dan 2686
a.-ğa 846, 736
[=3]
anda : bk. **ul** (bulunma)
a. 344, 1029, 1064, 1697,
1834, 1911, 2239, 2259, 2391,
3946, 4177, 4386, 4387, 4393,
4394, 4400, 4401, 4414, 4462,
4463, 4993, 5001, 5030, 5056,
5178, 5309, 5311, 5319, 5351,
5352, 5366, 5368, 5369, 5440,
5481 (2), 5552, 5795, 5797, 6067,
6232, 6302, 6662, 6730, 6759,
6792, 7330, 9010, 9470, 9936,
a. tūğēl 10573
[=51]
andıy : öyle, onun gibi

a. 4943, 5075, 6418, 6908, 6909,
7914, 7918, 7920, 9430
[=9]
Angliye : İngiltere
a.-ge 4134, 4137
[=2]
anı :bk. **ul** (yükleme)
a. 6,152, 349, 366, 387, 399, 410, 414,
430, 936, 1173, 1277, 1299, 1338, 1384,
1476, 1651, 1725, 1923, 1983, 2234, 2536,
2603, 2676, 2765, 2811, 3442, 3539, 3692,
3716, 3792, 3804, 3821, 3849, 3878, 4165,
4329, 4420, 4491, 4570, 4818, 4833, 5227,
5261, 5307, 5316, 5324, 5327, 5896, 5958,
6042, 6163, 6167, 6193, 6585, 6879, 7570,
7761, 7896 , 8159
a. ğına 3310
[=61]
anıķı : onunki
a. kük 7893
[=1]
anıñ :bk. **ul** (ilgi)
a. 86, 106, 140, 179,422, 433, 913,
927, 943, 970, 1030, 1062, 1072, 1158, 1250,
1264, 1306, 1375, 1526, 1889, 1903, 1986,
2131, 2149, 2157, 2231, 2237, 2477, 2553,
2574, 2621, 2628, 2715, 2723, 2753, 2756,
2801, 3347, 3458, 3468, 3672, 3701, 3783,
3894, 4020, 4065, 4170, 4183, 4275, 4490,
4562, 4692, 4939, 5000, 5016, 5167, 5213,
5236, 5273, 5282, 5667, 6156, 6320, 6383,
6425, 6482, 6598, 6763, 6815, 6990, 7163,
7171, 7333, 7398, 7623, 7923, 8010, 8257,
8313, 9153, 9189, 9279, 9317, 9328, 10077,
10158, 10606, 10623, 10628, 10646, 10709
a. bēlen 6092
a. sayın 10536
[=93]
anketa : anket
a. 1059
a.-sı 1070, 1072
[=3]
Anna Karenina : Anna Karenina
a. 6354
[=1]

- annan** : bk. **ul** (çıkma);
oradan; ardından; sonra; nihayet
a. 231, 491, 682, 1737,
1785, 1900, 1976, 2496, 3141,
3388, 3497, 3568, 3836, 4351,
4948, 5099, 5557, 6684 (2), 7990,
8965, 9546, 9723, 9945, 10169,
10668, 10744
[=27]
- anarı** : sonra, ardından
a. 1627, 1830, 2310, 4986
[=4]
- ansambl** : müzik grubu
a. 6607
a.-něň 6599
[=2]
- ansat** : kolay
a. 4737
[=1]
- ansız** : o olmadan
a. 5655, 5656
[=2]
- ant** : ant, yemin
a. 643
a.-ına 636
a.-lar öçen 9235
[=3]
- ant it-** : yemin
etmek
a.-e 614, 623, 674, 676
[=4]
- ant itěš-** : karşılıklı ant
içmek
a.-těk 8279
[=1]
- aňgi-miňě** : ahmak
a. 9192
[=1]
- aňğıra** : ahmakça, sersem
a. 4148, 4149
[=2]
- aň** : akıl
a.-ına 9191
[=1]
- aňla-** : anlamak
a.-rğa 4980
a.-rsiň 251
a.-ıy 3525, 8277
a.-ıym 9144
[=5]
- aňlat-** : anlatmak
a. 6879
a.-ıp 1271
a.-ırlık 8373
[=3]
- aňlavçı** : anlayıcı
a.-lar 6483
[=1]
- apa** : abla, teyze
a. 1478, 2552, 2558, 2572, 2606
a.-dan 695
a.-lar 3288
a.-lar kük 7467
a.-kay 9494
a.-nı 2651
a.-nıň 2618
a.-sı 10590
[=12]
- ap-aķ** : bembeyaz
a. 226, 809, 1539, 1984, 5333, 7380,
7738, 8177, 8229, 8776, 8890, 9237, 9493,
9951
a.-lar 9354
[=15]
- apay** : abla krş. **apa**
a. 9494
[=1]
- apostol** : havari
a.-ların 7031
[=1]
- Appaķay** : Kokuşkino köyüne halk
arasında verilen isim.
a. 9487, 9488, 9491
a.-lar 9489
[=4]
- aprěl** : nisan ayı
a. 4344, 4544
[=2]
- aptěka** : eczane
a.-da 5431
[=1]
- aptıra-** : şaşırarak, karar verememek

a.-ma 2664
a.-ıy 5223
[=2]
ar- : yorulmak,
ağrımak, tükenmek, takatsiz
kalmak
a.-dım 10702
a.-ğaç 4151
a.-ğan 1192, 1709, 3285,
4537, 5970, 6061, 9170
a.-ıp 3859, 5019, 7005,
7346
a.-mas 3137
a.-mıy 409
a.-sa 7605, 7820
a.-sañ 8241
[=18]
ara : ara, mesafe
a. 1727, 2567, 3274, 3997,
7472, 7473, 7480, 7484, 7488,
8743, 9822, 10285
a.-bız 805
a.-bızda 2871
a.-da 1136, 1302, 1816,
2743, 5860, 7314, 8949, 9726
a.-dan 888, 9827
a.-ğa 2764, 3107
a.-larda 4618
a.-ları 7521, 9666, 9930,
9949
a.-nı 2671, 2911
a.-sı 8243, 9287, 10761
a.-sı tüğəl 8242
a.-sın 869, 6284, 10770
a.sına 812, 834, 3013,
10570
a.-sında 2095, 2107, 2718,
3375, 4188, 4644, 5933, 5935,
6676, 6843, 6862, 8445, 9366,
10385
a.-sinnan 783, 1297, 9361,
10079, 10133, 10433
[=64]
ara-tire : zaman zaman, ara
sıra
a. 6494, 7998

[=2]
ara- : aramak
a. 5139
[=1]
aralaş : arasında, karışık
a. 220, 5141, 7485
[=3]
aralaş- : görüşmek, karışmak
a.-a 8403
a.-ıp 2587
[=2]
arba : at veya öküz arabası, araba
a. 1415, 1440, 1588, 7777
a.-da 917
a.-dan 10601
a.-ğa 1406, 1439, 8352, 10602
a.-lar 1220
a.-m 1655
a.-sı 7716
a.-sın 912
a.-sın 2498
a.-sına 7767
[=16]
arbalı : arabalı
a. 7763, 10595
[=1]
Arça : Tataristan'da bir rayondur.
a. 4085, 4089, 6824, 8243, 10048 (2),
10055 (2), 10062 (2), 10065, 10373
a.-dağı 10064
a.-ğa 4086, 4090, 8838, 8864
a.-lar 10054
a.-nıñ 6995, 7023
[=20]
Arçalı : Arçalı
a.-lar 10047, 10054
[=2]
arçı- : arındırmak
a.-p 8307
[=1]
arçıl- : arınmak
a.-a 3124
[=1]
arğı : karşı, karşıdaki
a. 1717, 2768
[=2]

- Arhiměd** : Arşimed
a.-ça 7399
a.-lar 7395
[=2]
- arhitěktor** : mimar
a. kěběk 403
[=1]
- arıķ** : cılız
a. 8834
[=1]
- arıl-** : yorulmak
a.-ğan 2346
[=1]
- arış** : çavdar
a. 1722, 2065, 2957, 3891,
4865, 4912, 4963, 5698, 5867,
6310, 7400, 7402, 7405, 8854,
8856, 9613, 9617, 9662, 10079,
10316, 10319, 10326, 10328,
10332, 10345, 10433
a.-ı 3017
a.-ça 8643
a.-lar 4481, 4674, 4684,
4694 (2), 4706, 4805, 4935, 5576,
6970, 7293, 7299, 7306, 9810
a.-lar bėlen 9925
a.-larda 4850
a.-lardan 3510
a.-larğa 3262, 4944
a.-larım bėlen 7216
a.-larnıñ 4142, 4940
a.-nı 4672, 4704
a.-nıñ 1703, 7227, 7406,
8641, 8642, 8649
a.-ta 7708
a.-tan 1814, 4689, 4934,
7226, 8995, 9620
[=65]
- arķa** : arka, sırt
a. 6663
a.-ğa 6663
a.-m bėlen 9672
a.-mda 9675
a.-ña 2959
a.-sın 7305
a.-sında 3819
- [=7]
- arķada** : sayesinde
a. 2888
[=1]
- arķasında** : bk. arķada
a. 5015
[=1]
- arķıla-** : boylu boyunca geçmek
a.-rğa 6895
[=1]
- arķılı (I)** : bir şeyin eni boyunca
a.-sın 7396
[=1]
- arķılı (II)** : ardınca
a. 371, 4962, 5322
[=3]
- arlı-birlě** : sağa-sola
a. 8624
[=1]
- arpa** : arpa
a. 1724
[=1]
- art** : arka, sırt
a. 8774
a.-ı 1145, 4921, 8358,
a.-ımda 5491, 5853
a.-ımnan 4125
a.-ına 3800, 7078
a.-ında 1391, 5855, 7335, 7888, 9860,
10394
a.-ınnan 230, 764, 1165, 1415, 4178,
5407, 9056, 9279
a.-ça 4811, 6098, 6133, 6484
a.-ta 462, 2011, 2630, 4576, 5681,
6202, 6454, 6859, 6860, 6966, 7000, 7527,
7772, 8504, 8517 (2), 8797
a.-tağı 2550
[=45]
- Қазан Арті:** Kazan Ardı (Tataristan'ın kuzey bölgesi)
Қазан a. 57, 3049 (2), 3053 (2), 3057 (2), 10051
Қазан a.-nda 5428, 7324
Қазан a.-ndağı 9668
Қазан a.-nıñ 1301, 1327
Қазан a.-nnan 1305

[=14]
art- : artmak, eklenmek
a.-a 1802, 2113, 8314
a.-tık 3027
[=4]
artkannan-art-: artıkça artmak
artkannan a.-tı 3047
[=1]
artık : çok, fazla,
gereksiz, gereksiz yere
a. 1261, 1650, 2884, 4018,
5392, 5598, 10387
a.-ı 3903, 5320
a.-rağ tüğël 2620
[=10]
artık-portık : gereksiz
a.-nın 9340
[=1]
artillerist : topçu
a. 4866, 8799, 9879
[=1]
artilleriye : topçu sınıfı
a. 4873
[=1]
artist : sanatçı
a.-lar 157
[=1]
arth : ardınca
a. 4135, 6235
[=2]
arttır- : abartmak
a.-ıp 6333
[=1]
aruv : yorgunluk
a.-dan 3873
[=1]
arzan : ucuz
a. 1981
[=1]
arzanlı : kıymetsiz
a. 3189
[=1]
as : alt, aşağı
a.-ka 5673
a.-ların 2833
a.-ta 2356, 9602, 10316

[=5]
as- : asmak
a.-ıp 2163
[=1]
asfalt : asfalt
a.-nın 1939
[=1]
asıl (I) : öz, temel, has
a.-da 6188, 10246
a.-ı 2605
a.-ıña 8266
a.-ına 8271
[=5]
asıl (II) : kıymetli
a.-ı 4961
[=1]
asra- : korumak, saklamak
a.-p 5087, 10298
a.-r idën 2796
[=3]
ast : alt, aşağı, dağ ile
kullanıldığında dağın etekleri
a.-ın 7990
a.-ına 271, 8049, 10476
a.-ında 130, 472, 3798, 5536, 5872,
6667, 7494, 8134, 9845
a.-ınnan 1827, 6571, 6749
[=16]
tamağ astı : gerdan
tamağ a.-ı kēbēk 465
[=1]
aş : yemek, aş; yeme
a. 3089, 3090, 8887
a. tüğël 7313
a.-ımnı 1276
a.-ka 7350, 7358
a.-ları 9555
a.-ların 3289
a.-larlık 7341
a.-nı 5164
[=11]
aş- : aşmak, geçmek
a.-a 562, 1491, 2919, 4023, 4158,
4530, 6217, 6229, 6382, 6519, 6613, 6802,
7208 (2), 7209, 7474, 10081, 10690, 10740
a.-a ğına 3992

a.-masın öçen 8079
[=21]
aşa : üzerinden,
ötesinden, aracılığıyla, ile,
sayesinde, bir uçtan bir uca
a. 108, 673, 681, 873,
1695, 1968, 2539, 2781, 4623,
5128, 5359, 6265, 6927, 7931,
10790, 10791
[=16]
aşa- : yemek yemek
a.-ğanda 10517
a.-p 6039
a.-rğa 1427
a.-ıym 5003
[=4]
aşar : nimet
a.-ıma 5714
[=1]
aşat- : yedirmek
a.-қан 3309
a.-ma 5897
a.-tılar 9555
[=3]
aşav : yemek
a.-ım 7313
[=1]
aşçevlov përvlok : yiyecek
içecek patikası
a.-tan 3093
[=1]
aşık- : acele etmek
a. 6768, 6769
a.-a 1211, 2331, 2679,
7748, 10193, 10194
a.-ıp 195, 1239, 6489
a.-қан 3916
a.-қандır 406
a.-mıy 5483, 7622
a.-mıylar 7663
a.-tı 4060
a.-tım 4370, 6377
[=19]
aşıktır- : hızlandırmak,
acele ettirmek
a.-a 5408

a.-ıp 7557, 7560
[=3]
aşır- : kaldırmak, gerçekleştirmek
a.-a 3129
a.-am 302
[=2]
Aşıt : Etne rayonunda küçük bir
dere.
a.-ta 4673, 4705
[=2]
aşkın- : heyecanlanmak, ileri doğru
atılma hissi doğmak
a.-a 3088, 3462, 5773 (2), 9241
a.-alar 283
a.-am 5772, 9585
a.-dı 6880
a.-dım 4095
a.-ğan 8722, 10007
[=12]
aşkıdır- : heyecanlandırmak
a.-ıp 2070
[=1]
aşkınuv : heyecan
a. 5625
[=1]
aşlık : ekin, tahıl, buğday
a. 1894
a.-ı 1748
a.-ım 7311
[=3]
aşyavlık : sofraya örtüsü
a. қader 7343
[=1]
at (I) : at
a. 1775, 2003, 2008, 2883, 2888,
3388, 3453, 3481, 3809, 5195, 6476, 6891,
7157, 7158, 7159, 7160, 7161, 8240, 8581,
8834, 8840, 8851, 8862, 10612
a. këbëk 6335
a. kük 6334
a.-ı 3278, 3480, 4149, 5312, 6453,
6461, 6473, 6479, 6481, 7715, 8834
a.-ım 3046
a.-ın 3463, 5312, 7764
a.-ına 4499
a.-iñni 8850

a.-ka 2891, 3481, 6454,
7156, 8701, 8862, 10618
a.-kayım 1217
a.-lar 39, 1208, 2879,
5704, 6458, 6483, 6484, 6485,
6667, 8585, 8587, 8593, 8594,
8595, 8598, 8600, 8603, 8689,
8690, 8744, 10027, 10028
a.-larda 8703
a.-larda tügël 5403
a.-ları 1183
a.-larımın 7099
a.-ların 1742
a.-larınıñ 8592
a.-mı 3278
a.-nı 6890, 7160, 8861,
10544
a.-nıñ 1223, 1700, 3482,
4498, 8841
a.-ta 1448, 8241
a.-tay 4642
[=92]
at (II) : ad, nam, şöhet
a. 9539
a. kader 9879
a.-ın 1121
[=3]
at- : atmak, atılmak,
zıplatmak, ateş etmek
a.-ıp 1384, 6623
a.-kan 5341, 5682, 6090,
6164, 6165, 7997
a.-sın 6218
a.-tı 2410 (2), 6267
[=12]
can at- : heveslenmek
can a.-ıp 4602
[=1]
çeçek at- : çiçeklenmek
çeçek a.-a 5386
çeçek a.-ıp tora 1487
çeçek a.-kan 8448
[=3]
tañ at- : tan atmak, şafak
sökmek
tañ a.-a 1950, 9421, 9618

tañı a.-a 10004
tañnarı a.-a 5181
tañ a.-kanda 1661
tañnarınıñ a.-kanı 4388
tañ a.-sa 2029
[=8]
ata : baba
a. 9143
a.-mnan 5310
a.-sı 359, 439
a.-sına 10252
a.-larça 7625
[=6]
ata-ana : anababa
a. anası bēlen 9141
[=1]
ata- : adlandırmak
a.-dı 2653
a.-ğannar 5308
a.-p 2785
a.-rğa 4614
a.-rlar 5887, 5939
[=6]
ataklı : ünlü, tanınmış.
a. 1833, 2222, 3160, 4421, 7770, 9078
[=6]
atakuyuşçıy : işçi
a. 213
atal- : adlanmak, adlandırılmak
a.-dı 10576
a.-ğan 5308
[=2]
atalı : babalı
a. 4523
[=1]
ataman : Rus Kazaklarında başkan.
a.-narı 5182
[=1]
atav : ada
a. 4657, 4665, 4667
[=3]
atıl- : atılmak, taşmak, kaymak
a.-a 10570
a.-dı 8852
a.-ğan 6135
a.-ıp 4858

[=4]
yoldız atıl- : yıldız kaymak
yoldız a.-ğanın 10567
yoldız a.-ıp 10563
[=2]
atın- : fırlamak
a.-ıp 2464
[=1]
atış : atış
a. 7029
[=1]
atla- : yürümek, gitmek,
varmak, adım atmak, yola çıkmak
a. 6665, 8125
a.-dı 365
a.-dık 5435
a.-dım 8240
a.-ğan 1416, 3455
a.-p 902, 1197, 1252,
1492, 5928, 7424, 8379, 10035,
10082
a.-sa 10036
a.-ıy 3729, 6783, 8392,
8396, 9286
a.ıybız 5863
a.-ıym 3742, 6129, 6145,
7985, 8165
[=28]
atlav : adım, yürüme
a.-ın 9462
a.-ınnan 8393
[=2]
ath (I) : atlı
a. 5512, 8055, 8839
a.-lar 5487
a.-lardan 3280
a.-nıñ 8832
[=6]
ath (II) : isimli
a. 7793, 8976
[=2]
atna : hafta
a. 2526, 4691
a.-ğa 2212
[=3]
atnalıq : her hafta

a. 5437
[=1]
atsız : atsız
a. 7763
[=1]
atsızlıq : atsız olmak
a.-ı öçen 3810
[=1]
atuv : ateş etme
a. 2405
[=1]
av- : devrilmek, yıkılmak, düşmek
a.-ar töslë 4079
a.-dı 6462
a.-ğan 1172, 1223, 6310
a.-ğanın 9793
[=6]
avaz : ses
a. 1955, 2770, 4199, 10013
a.-ı 1600, 6175, 7698, 9159, 10331
a.-lar 10534
a.-larmı 6094
[=11]
avaz sal- : haber vermek, bağırmaq
a. sala këbëk 4530
a. salsa 2767
[=2]
avdar- : atmak
a.-ğan 10277
[=1]
avgust : ağustos ayı
a. 9178
a.-ta 9315
[=2]
avıl : köy, köy halkı
a. 37, 55, 215, 474, 489, 1091, 1093,
1866, 1954, 2829, 3054, 3319, 3336, 3375,
3471, 4799, 4931, 4932, 4933, 4956, 5163,
5705 (2), 6284, 6672, 7269, 7415, 7419,
7629, 8345, 8550, 8551, 8591, 8701, 9724,
9725, 9887, 9890, 9949, 10247, 10353,
10367, 10371, 10433, 10442, 10444 (2),
10449, 10472
a. bëlen 6284
a. sayın 3901, 7264

a.-da 83, 1399, 1447,
1460, 1707, 2361, 2688, 3295,
3372, 3390, 4422, 4875, 5395,
6085, 7040, 8110, 8126, 9005,
9121, 9273, 9628, 10100, 10149,
10465

a.-da tgl 10150

a.-dan 1155, 1627, 2316,
5383, 7788

a.-ga 108, 856, 1103,

1438, 1578, 1772, 3822, 3857,
5389, 7529, 7788, 8239, 8347

a.-ı 817, 1861, 6740, 8769,
8783

a.-ıbızda 3381

a.-ıbızın 6442

a.-ım 2803, 7603, 8755,
8755, 10262, 10276

a.-ım tgl 1897

a.-ımnıñ 6683

a.-ında 4920

a.-ıñda 5430

a.-ınnan 3272, 7632, 7645

a.-lar 834, 1102, 1341,
2301, 4800

a.-lardan 408, 1309

a.-ları 2235, 2979, 6662,
7956, 7960

a.-larıñ 3594

a.-larını 7817, 7819

a.-nı 1078, 1097

a.-nıkı 3302

a.-nıñ 2015, 3306, 3550,
3553, 4282, 4285, 4968, 8619,
9305

[=142]

avıldaş : aynı köyl,

hemşehri

a. 10238

a.-lar 8105

a.-larım 8062

a.-larına 8760

a.-larını 8045

[=5]

avır : zor, kt, ağır,
meşakkatli, çetin; znt

a. 364, 1037, 1379, 1902, 2214, 2240,
2414, 2763, 2913, 3275, 3832, 3973, 4649,
4729, 4801, 5635, 5665, 5802, 5822, 5827,
5908, 6010, 6015, 6330, 6427, 6775, 6832,
7046, 7398, 8063, 8164, 8401, 8557, 8847,
8986, 9755, 9763, 10034, 10108, 10179 (2),
10292

a.-ın 1616, 1644

a.-rak 5554

[=44]

avır- : hastalanmak

a.-ıdır 10120

a.-ıym 7088 (2)

[=3]

avıray- : ağırlaşmak

a.-ğan 5894

[=1]

avırlık : ağırlık, zorluk

a. 6295

a.-ı 7398

a.-ın 3188, 6848, 10000

[=5]

avıruv : hasta, hastalık, hastalıklı

a. 3485, 6068, 8734, 8741

a.-ı 10017

a.-ımı 7091

a.-ların 6598

a.-mı 7090

a.-nı 10018

a.-nıñ 8727

[=10]

avış- : geçmek, birikmek

a.-kaç 7721

a.-қан 1816, 9609

a.-sa 4561

a.-tımı 786, 798

[=6]

avız : ağız

a. 976, 6773, 9180

a.-ın 10089

a.-ına 36

[=5]

avlaқ : تنها, ıssız

a. 1426, 6055

[=2]

avla- : avlamak

a.-rğa 2298
[=1]
avna- : yuvarlanmak,
oyalanmak
a.-p 1424, 6057, 7837
[=3]
avtograf : el yazısı
a. 7425
[=1]
avtomatçı : tüfekçi
a. 1188
[=1]
avtor : yazar
a.-ların 304
[=1]
ay (I) : ay; bir ay,
a. 3277, 4160, 4432, 6798,
6849, 7126, 7196, 8570, 8573,
8578, 9400, 9492, 9834
a. sayın 10429
a.-da 2119, 3540, 5399,
5400, 9008, 9749
a.-ğa 7127
a.-ı 644, 4344, 7198, 7481,
10475
a.-iñ 5956
a.-ına 3450
a.-ında 5434, 8239, 9103
a.-iñdir 5957, 8571, 8579
a.-ınıñ 5685
a.-lar 8659
a.-nı 7953
a.-nıñ 100
[=38]
ay (II) : acı ve sızlanma
bildiren ünlem
a. 1556
[=1]
aya- : acımak, merhamet
etmek
a.-dı 8195
a.-ğan öçen 8197
a.-mıy 2504
[=3]
ayagüre : oturmadan, ayakta
a. 5539, 9701

[=2]
ayak (I) : ayak
a. 1639, 2835, 8224, 9814
a.-ım 8098, 9845
a.-ımda 8237
a.-ına 1868, 3282
a.-ında 5213
a.-ınnan 6744
a.-ka 2170, 3304, 8818
a.-lar 4446, 6783
a.-larğa 8774
a.-ları 367
a.-larım 824
a.-ta 1458, 5099
[=21]
ayak suz- : vefat etmek
a. suza 9984
[=1]
ayak (II) : kadeh
a. 10219
[=1]
ayaksız : ayaksız
a. 4495
[=1]
ayat : ayet
a.-ler 6785
[=1]
ayavsız : insafsız
a. 8438
[=1]
ayaz : berrak, bulutsuz, açık hava;
hür
a. 1901, 1956, 4108, 4109, 4376,
10014
[=6]
ayaz- : açılmak
a.-a 9581
[=1]
aybalta : balta
a.-sı belen 8170
[=1]
ay-hay : üzüntü bildiren ünlem
a. 3562
[=1]
ayık : ayık
a. 8686

[=1]
ayır- : ayırmak,
uzaklaştırmak, fark etmek
a. 2429
a.-a bēlem 9798
a.-am 4155
a.-diñ 5959
a.-ğan 3379
a.-ıgız 2566
a.-ıp 6087, 10049, 10812,
10814
a.-ır 1318
a.-ma 7680, 7688
a.-masın 3218
[=14]
ayırıl- : ayrılmak
a.1288
a.-a 4453, 8328
a.-a almıym 1334
a.-alar 2450
a.-am 250
a.-ğan 6845, 7915
a.-ğanda 1655
a.-ıp 7652, 7752, 8498
a.-ırğa 2645, 2735, 2787
a.-ma 1419, 3775
a.-madiñ 5447
a.-sa 2010
[=20]
ayırılış- : birbirinden
ayrılmak, ayrılmak
a.-a 3215
a.-am 7567
a.-қан 4529
a.-қanda 9448
[=4]
ayırılıv : ayrılma, ayrılık
a. 966, 975, 2506
a.-ı 346
a.-lar 2729 (2)
[=6]
ayırım : ayrı, başka,
özellikle, yalnız, bazı
a. 1544, 4923, 5003, 6732,
7226, 7565, 8261, 8650, 8651,
10608

[=10]
ayқа- : karıştırmak, karış karış
gezmek, çok yer görüp gezmek
a.-ğan 4303
a.-p 9009
a.-ıy 3815
[=3]
aymaқ : yer
a.-ında 9795
[=1]
aynı- : akıllanmak
a.-mıy 6122
[=1]
aysız : aysız
a. 4465
[=1]
ayu : ayı
a. 6108, 6110 (2), 6116, 6117, 6119,
6124
[=7]
az : az, biraz, kısa bir süre
a. 617, 625, 3583, 3836, 3998, 4216,
5566, 5784, 5839, 6559, 8269, 8698
a. ğına 38, 1048, 1723
a. tüğel 618, 2712, 6580, 7602
a.-ğa 107, 961
a.-mı 2557, 4722, 9330
[=24]
az-maz : azıcık, biraz
a. 405, 3835
[=2]
az- : azmak
azıp-tuz- : yoldan çıkmak
a.-ğanı 2825
[=1]
azaқ : bir bütünün en son parçası,
sonu
a.-ı 7620
a.-ın 7635
a.-ına қақlı 9257
[=3]
azat : özgür, bağımsız
a. 6756, 6867, 6905, 7674, 9500,
10315
[=6]
azat it- : bağımsızlaştırmak

a. itken 1815, 8216, 9427,
9431, 9435

a. ite 6835

a. ittë 9866

[=7]

azatlık : özgürlük, hürriyet

a. 688, 1563, 6875, 7110,
7887

a. öçën 2232

a.-ın 4490

a.-қа 3914, 6167

a.-nı 3916

a.-nıñ 3921

[=11]

azık : azık, kaynak

a. 7149

a.-ın 3278

[=2]

Aznaqay : Tataristan'a 375
km mesafede bulunan bir şehirdir.

a. 4246, 9392, 9396, 9408

[=4]

B

baba : ata krş. **babay**

b.-ğız 534
b.-ların 5760
b.-m 6043
b.-mnan 1898
b.-mnar 8870
b.-ñniñ 8472
[=6]

babay : dede
b.-lardan 1316
[=1]

Babiç : Şehzade Babiç
(1895-1919 yılları arasında
yaşamış Tatar ve Başkurt
halklarının ortak şairi.)
b.-nı 8207
[=1]

bağana : dik vaziyette yere
çakılan ağaç direk
b. 9817, 9825, 9835, 9841
b.-da 9818, 9822
b.-ğa 1502
b.-lar 1935
[=8]

bağış : bakış
b.-ı 10604
[=1]

bağışla- : ithaf etmek,
adamak
b.-p 3908
b.-ıy 10784
[=2]

bağla- : bağlamak
b.- dım 7156
[=1]

Bağ : Johann Sebastian
Bach (1685-1750 yılları arasında
yaşamış dünyaca ünlü Alman
klasik müzik bestecisi ve
orgcudur.)
b. 5960, 5967, 5969
b.-niñ 5964, 5988
[=5]

bahadır : bahadır, yiğit, pehlivan
b. 6151
b.-lar kēbēk 10701, 10705, 10723
[=4]

bağ : büyük metal kazan
b.-lar 9345, 9352
b.-tan 9349
[=3]

bağ - : bakmak, yetiştirmek,
büyütmek
b. 5083
b.-a 6801
b.-ar 5096
b.-arğa 1517
b.-қан 2808, 3886, 10686, 10756
b.-қанда 9343
b.-қаннар 3826
b.-salar 5147
b.-sañ 8264
b.-tım 5986
[=13]

bağa : kurbağa; akordeonun kalın
sesli sol el klavye tuşu
b.-lar 9072
b.-lar töslē 9073
b.-sın 9068
b.-sına 9076
[=4]

bağça : bahçe, sebze ve meyve
bahçesi
b. 2008, 10800
b.-bızda 26
b.-da 2031, 2032, 5577, 10206
b.-lar 5149
b.-m 2149, 3800
b.-mda 7731
b.-sı 4340, 5710, 5734
b.-sın 3247
b.-sında 10755
b.-sinnan 2009
[=17]

bağçasaray : mezarlık için kullanılan bir
tabir
b.-da 4439
[=1]

Bakıy : Bakıy Urmançı (1897—1990 yılları arasında yaşamış heykeltıraş ve ressam.)
b. 10069
[=1]

Baķu : Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alan başkenti ve Kafkas'ın en büyük şehridir.
b.-lar 3729
[=1]

bal : bal, bal rakısı
b. 3860
b.-ğa 9220
[=2]

bala : çocuk, yavru
b. 50, 1708, 1991, 2167, 2493, 2518, 2808, 5234, 7551, 8355, 10123, 10186
b. kēbēk 10441
b. kük 9014
b.-ķay 9490
b.-lar 3026, 3580, 5758, 7592, 9682, 10120
b.-larķa 4083
b.-largā 1500
b.-ları 1158, 3315, 3674, 5235, 5236, 9350
b.-ların 5224
b.-larıñ 4037
b.-larmı 2702
b.-larnıñ 94, 3392
b.-m 5715
b.-mmı 3385
b.-nı 10191
b.-nıñ 52, 2721, 3571
b.-ñ 6247
b.-ñnan 1539
b.-ñnı 4076
b.-sı 3358, 5222
b.-sı kük 1988
b.-sı bēlen 6253, 8639
b.-sına 8636
b.-sınıñ 8627
[=50]

bala çak : çocukluk çağı
b. çak 7638, 8697, 9592, 10263, 10764
b.-çağım 2955, 5757, 9111
b.-çağın 9488
b.-çağnıñ 6801
b.-çaķlarımā 10435
b.-çaķta 6496, 7388, 9322
b.-çaķtağı 8690,
b. -çaķtağı şikēllē 8693
[=16]

bala-çağa : irili-ufaklı çocuklar, çoluk çocuk
b. 5281, 6358, 7542
b.-m 8317
b.-nı 983, 5716
[=6]

balaçak : çocukluk
b. 10466
b.-ta 5298
b.-tağı şikēllē 7284
[=3]

balak : pantolon paçası
b.-nı 1590
[=1]

balalı : çocuklu
b. 8618
[=1]

balalıķ : çocukluk, çocukluk çağı
b.-ım 58
b.-tan 911
[=2]

balan : kar topu çiçeği
b. 10367
b.-nı 4074
[=2]

bala-tav : çocuk dağ
b.tavğa 3161
[=1]

baldaķ : yüzük
b.-ın 1292
[=1]

balıķçı : balıķçı
b. 645, 650, 676
b.-lar 431
[=4]

balķı- : parlamak, ışıldamak

b.-ğan 1094, 1598, 3727
b.-p 1959, 2523, 6445,
9059, 9432
b.-sın 1673
b.-y 6409, 7393, 9614
[=12]
balkonla- : balkonlu yapmak
b.-p 401
[=1]
ballan- : tatlılaşmak,
olgunlaşmak
b.-ıp 2033
[=1]
balta : balta
b. 388, 1612, 1617, 1629,
2946, 8120, 8139, 9087, 10379
b.-larına 10513
b.-sı 357, 437, 6058, 9083,
9084
b.-sın 407, 3254
b.-sına 8137
[=18]
baltaçık : baltacık
b.-a 9078
[=1]
Bam : İran'ın
güneybatısında Kirman Eyaleti'ne
bağlı bir şehir.
b.-nar 7431
[=1]
bar (I) : var, mevcut
b. 291, 537, 605, 932, 955,
969, 971, 1201, 1408, 1689, 1752,
1823, 1878, 2068, 2070, 2192,
2259, 2279, 2430, 2575, 2646,
2723, 2775, 3144, 3233, 3263,
3322, 3323, 3327, 3481, 3537,
3540, 3681, 3686, 3776, 3780,
3783, 3996, 4049, 4196, 4200 (2),
4204 (2), 4208 (2), 4255, 4535,
4561, 4613, 4617, 4645, 4718,
4842, 4875, 5017, 5029, 5056,
5069, 5681, 5683, 5751, 5815,
5961, 6022, 6050, 6173, 6194,
6312, 6521, 6672, 6763, 6903,
6961 (2), 7080, 7180, 7204, 7264,

7640, 8574, 8751, 8982, 9029, 9263, 9273,
9332, 9543, 9659, 9864, 9905, 9967, 9999,
10256, 10296, 10343 (2), 10375, 10399,
10418 (2), 10427, 10586, 10778, 10779,
10786

b. iken 9097
b. töslə 2983
b.-dır 1158, 1159
b.-ın 4029, 6859, 6860, 6983
b.-mı 2766, 6421, 9409
[=117]

bar (II) : bütün, hepsi, olanca
b. 114, 715, 1339, 1660, 1809, 1899,
2391, 3515, 3685, 3755, 3756, 4027,
4354, 4483, 4487, 4534, 4825, 4852,
4986, 5189, 5460, 5466, 5473, 5757,
6281, 6290, 6291 (2), 6295, 6476,
6691, 6901, 6928, 7009, 7021, 7157,
7186, 8113, 8154, 8205, 8245, 8480,
8558, 8742, 8772, 8773, 9092, 9183,
10261, 10315, 10551, 10666, 10676
b.-ın 1027, 1523, 2203, 4157, 4240,
6212, 6512, 9341
b.-ınnan 2613, 6875
[=63]
bar- : gitmek, ulaşmak, yola
çıkılmak, devam etmek, gelişmek.
b. 687, 2383, 4933, 7603, 7909, 10090
b.-a 386, 741, 994, 1104, 1197, 1208,
1210, 1246, 1730, 1734, 1846, 1908, 2920,
3253, 3256, 3399, 4084, 6340, 6600, 7444,
7778, 8381, 8526, 8868, 9716, 10430
b.-a kēbək 10082
b.-a kük 7079, 8066, 8388, 9012
b.-açakları 8692
b.-alar 1919, 8315
b.-am 107, 906, 1034, 1289, 1961,
4362, 4556, 6202, 7014 (2), 7210,
9671
b.-amın 8319, 8322
b.-ası 1608, 5873, 8241
b.-asım 8407
b.-dı 6911, 9176, 9708
b.-dı kük 6913
b.-dım 4182, 4754, 9548
b.-diñ 464

b.-ğan 902, 1060, 1165,
1368, 1474, 1525, 2823, 4242,
7627, 8379, 8391, 8437, 8836,
9461, 10292

b.-ğan idëk 152
b.-ğan sıman 8209
b.-ğanda 9545
b.-ğandır 2443
b.-ğanım 4230
b.-iğiz 9720
b.-ıp 412
b.-ıp kağıldım 3249
b.-ıp kaķ 6146
b.-ır 1328, 3486, 6084,
9454
b.-ır idëm 450
b.-ıym 4433
b.-madılar 5562
b.-mağan 2319
b.-mas 9470
b.-mas kebek 6075
b.-masam 2428
b.-mıy 7857, 10440
b.-sam 2161, 7672, 4571
b.-sañ 3864, 6186
b.-sın 69
[=109]

barıp cit- : gitmek, ulaşmak
b. citmiy 10565
b. cittä 9935
[=2]

barıp çıķ- : gelmek, çıkarmak
b. çıķam 5302
b. çıķarın 6813
b. çıķķandır 400
[=3]

barıp kër- : gelip girmek, gidip
girmek
b. këre idëm 430
b. kërmiy 6856
[=2]

barıp kayt- : gidip dönmek
b. kayt 4134, 4137
[=2]

baraķ : baraka, kulübe
b. 8905

b.-lar 8892

[=2]

barı (I) : hepsi, bütün, tamamen, hiç
biri
b.181, 1263, 2881, 2960, 3825, 6206,
7111, 7225, 9850, 9911, 9982, 10212,
10226
b.-bızdan 7421
b.-sı 300 (2), 2925, 10032
b.-sın 2569, 4756, 9649
[=21]

barı (II) : ancak, sadece, yalnızca
b.1996, 2120, 3893, 3988, 4012, 4053,
4776, 4994, 5039, 5172, 5188, 5739,
5767, 5995, 6275, 6361, 7353, 8285,
8468, 8494, 8840, 10388, 10838
[=23]

barı tik : ancak, muhtemelen
b. 4019, 7451, 7794, 7967, 9201
[=5]

barıbër : zaten, yine de, nasıl olsa da;
hepsi bir, aynı
b. 377, 1178, 1980, 2637
3794, 3889, 5920, 6011, 7878, 7919,
8166, 8901, 10575
b. tügëlmëni 5694, 10037
b. tügël iken 5695
b. tügëlmë 2725
[=17]

barında : var olduğunda
b. 3183
[=1]

barış : gidiş
b.-ı 10606
[=1]

barışlıy : giderken
b. 2266
[=1]

barla- : yoklamak
b. 5755
b.-ıym 5758
b.-ıymın 5753
b.-ma 5755
b.-p 4624
[=5]

barlıķ (I) : bütün

b. 4296, 7018, 7549, 9661
[=4]
barlık (II) : varlık, zenginlik
b. 3693 (2), 3717 (2),
4471, 4504, 4516, 9736
b.-ina 7065
[=9]
barmak : parmak
b.-ı 2966
b.-ım 4231
b.-lar 939, 9071
b.-larnıñ 5426
b.-ta 9262
[=6]
barmak yana- : işaret
parmağını sallayarak korkutmak
b.-dı 4510
[=1]
barsı : hepsi
b. 978, 1040, 1211, 2263,
2503, 2646, 2894 (2), 2902 (2),
3292, 3430, 3434, 3438, 3563,
4157, 4635, 7579, 7585, 7591,
7597, 7618, 7619, 8383, 8684,
8804
b.-n 3525 (2)
b.-na 4300, 4312, 10253
[=31]
baruvçı : giden kişi
b. 9831
b.-nıñ 43
[=2]
bas- : çıkmak, basmak,
adım atmak, kaplamak, ayağa
kalkmak, ezmek, baskın çıkmak,
dindirmek, ayakta durmak
b.-a 150, 455, 997, 1803,
3265, 4940, 6189, 6440, 6980,
7654, 7703, 7886, 8308, 8789,
8818, 9068, 9075, 10718
b.-am 6324, 8390 (2)
b.-ar 11, 8695
b.-ar öçñmë 2561
b.-ıp 19, 103, 112, 113,
121, 264, 271, 434, 624, 1206,
1593, 1762, 1868, 2482, 2967,

3823, 4186, 4809, 5459, 5539, 5752, 5906,
6206, 6314, 6793, 6797, 8774, 8891, 9137,
9186, 9462, 9701, 9859, 10154, 10360, 10721
b.-kan 4301, 4313, 4820, 5124, 6026,
6229, 7163, 7818, 7819, 8225, 8339, 9784,
9930, 10029, 10219
b.-madım 2835
b.-mağan 6528
b.-mas 6765
b.-masağ 2447
b.-masın öçñ 8077
b.-sınnar 2170
b.-tı 2562, 3651, 6990, 7395, 8138,
9815, 10668
b.-tılar 8051
b.-tım 8082
b.-tıñ 3991
[=91]
basal- : dindirmek
b.-mıy 12
[=1]
basıl- : yerleşip oturmak, sıkışmak
b.-dı 4856
b.-ğaç 4326
[=2]
basımçağ : sessiz
b. 2307
[=1]
basınkı : sessiz
b. 1847, 4788
[=2]
basınkılık : sessizlik
b.-ı 10034
[=1]
başkala- : basmak
b.-p 6569
[=1]
başkıç : merdiven
b. 7154, 9721
b.-ınnan 192
b.-larnıñ 2052
[=4]
başkıçla- : basamak dizmek
b.-p 7155
[=1]
basma : iskele

b.-ğa 476
[=1]
bastır- : ayağa kaldırmak
b.-dı 6619
b.-ıp 3807
b.-sın 3304
[=3]
bastırık : saman
b. 3805
[=1]
basuv : tarla
b. 1189, 1240, 1646, 1716,
1860, 2747, 6458, 7410, 8343,
10612
b.-da 1083, 1738, 4273,
4274, 4297, 4298, 4684, 5576
b.-ğa 1696, 8988
b.-ı 4963
b.-ına 3007
b.-ında 2631
b.-lar 4948
b.-larda 1765, 3892
b.-lardan 4510
b.-ları 8857
[=28]
baş :baş, kafa, akıl,
başlangıç, tepe
b. 1604, 2377, 5139, 6784,
7214 (2), 7218, 9492, 10397
b.-ı 3063, 4544, 7237,
8144, 8154, 8634, 9110, 9307
b.-ım 4470, 4794, 5129,
6343, 8145, 8481, 8502, 9594,
10643
b.-ım bēlen 8392
b.-ıma 10123
b.-ımnan 3384
b.-ımını 1274, 6980, 7532,
9573, 9575
b.-ın 1228, 1230, 1793,
2680, 4543, 4912, 6503, 6826,
8147, 8171
b.-ına 148, 264, 701, 1044,
1162, 1717, 5682, 5757, 8634
b.-ında 1352, 5212, 6282,
8130, 8605, 8609, 10794

b.-ındamı 1846
b.-ınnan 1253, 2008, 2715, 4770,
10738
b.-ıñ 1077, 1287, 1760, 6937
b.-қа 3276, 7110, 10389
b.-қайым 4554
b.-қайын 2037, 10598
b.-лары 4449, 7380, 9557
b.-ларын 3285, 4214
b.-ларınнан 10826
b.-nı 8867
[=84]
baş barmaq : baş parmak
b. barmağı 2966
[=1]
baş iy- : baş eğmek
b.iye 634
b.iyem 6816, 8465, 8971
b.iyer 8725
b.-ım iydēm 6343
b.-ım iyem 10643
b.-ın iydē 6460
b.-ların iydē 427
b.-ların iyēp 1019
[=10]
baş қалқıt- : büyümeye başlamak; baş
kaldırmak
b. қалқıta 7895
b.-ıñını қалқıt 6711
[=2]
baş kıs- : başaklanmak
b.қısqanın 4142
[=1]
baş oçı : baş ucu
b.oçında 4160
b.-ım oçında 8502, 9594
[=3]
baş sēlk- : baş sallamak
b.sēlkiym 7856
[=1]
baş шеher : başkent
b. шеherge 172
[=1]
baş tart- : karşı gelmek
b.tartır 6621
[=1]

baş tört- : uyumak
b.törtüvge 5036
b.-in törtken 8378
[=2]
kul başı : omuz
k. başı 7005
[=1]
başak : başak
b. 10325, 10338
b.-in 10345
b.-iniñ 10329
b.-lar 1749
b.-larniñ 1849
b.-niñ 10339
[=7]
başka : başka, ayrı, uzak,
farklı
b. 85, 3141, 3340, 3343,
3348, 3353, 3994, 4010, 4051,
4192, 4458, 4558, 4580, 5288,
5469, 5523, 5597, 5799, 5966,
6806, 6924, 7064, 7419, 7659,
7678, 7746, 7892, 7966, 8826,
8831, 9268, 9713 (2), 9750 (2),
9950 (2), 10257, 10305, 10306
(2), 10576, 10638, 10703 (2)
b.-sı 3389
b.-sın tügël 9457
b.-sına 10254
[=48]
başka-baş : başa baş
b. kına 3464
[=1]
başqaça : başka türlü, farklı
b. 5886, 5938, 6517
[=3]
başkala : başkent krş. **baş**
şehar
b.- dan 83
[=1]
başkar- : yapmak
b.-a 4611
[=1]
başkoda : kız istemeye
giden görücülerin başı
b. 9239

[=1]
Başkort : Başkurt
b. 5844, 9364
[=2]
başla- : başlamak
b. 4714
b.-dım 3398
b.-ğanda 10164
b.-p 9502
b.-r 5295, 6449, 8107
b.-r kēbēk 4917
b.-rğa 1882
b.-ıy 718, 7458, 7637, 7977
b.-ıym 7454
b.-ıymın 2257, 2389
[=16]
başlap : itibaren, sonra; önce
b. 4001, 6233, 8088, 10162
[=4]
başlan- : başlamak, başlanmak
b.-a 214
b.-dı 4749, 8047, 10636
b.-ğan 2241, 4442
b.-ğançı 1871
b.-ıp 1302, 2027
b.-ır 2630
[=10]
başlanuv : başlangıç
b.-ı 1822
[=1]
başlı : uçlu
b. 4830
[=1]
başlık (I) : başkan
b.-ı 1745
[=1]
başlık (II) : başlık
b.-tan 2638
[=1]
başmaq : iskarpin
b.-ım 3271, 3287 (2), 3292
b.-ın 3291
[=5]
başta : ilk, önce, başta
b. 856, 1273, 1659, 1866, 3446, 4939,
5556, 6682

b.-rak 2491, 6571, 10742
[=11]
bat- : (güneş için)
batmak
b.-a 1949, 5115 (2), 7627,
8156 (2), 8391, 10003
b.-alar 9074
b.-am 6799
b.-ıp 928, 5559, 5560,
7078
b.-kan 2318, 7497
b.-kan kēbēk 9347
b.-kançı 9086, 9727
b.-kannar 4427
b.-sa 2028
b.-sın 4160
b.-tı 947, 1912
[=24]
batalon : tabur
b.-niñ 8368
[=1]
batır : kahraman, cesur
b. 115, 1164, 2924, 4043,
5360
b.-ın 4804
b.-lar 2353, 5494
b.-larça 6836
b.-larğa 4763, 4834
b.-larını 6466
b.-larınıñ 4801
[=13]
batır- : batırmak
b.-ğan 5492
[=1]
batırlıq : kahramanlık,
cesurluk
b. 1285
b.-ın 1524, 1909
b.-қа 4860, 6325
b.-lar 7207
b.-niñ 5456
[=7]
batist : patiska
b. 466, 9284
[=2]
batraq : işçi

b.10683
[=1]
bav : ip
b. 7151
[=1]
Bavlı : Tataristan'da bir şehir
b. 4246
[=1]
bay : güzel, zengin, büyük, çok
b. 6005, 7323, 7780, 9394, 9406
b.-ğa 1631
b.-ı kēbēk 3298
b.-ına 3471
b.-nıķıñnan 3488
[=9]
baya : biraz önce
b. 1043
[=1]
Bayan : Nur Bayan
b.-ı 8193, 8201
[=2]
bayı- : batmak krş. **bat-**
b.-ğan 8358
b.-ğanın 7069
b.-y 787, 789, 6964
[=5]
Baykal : Baykal
b.-da 5410
[=1]
baylıq : zenginlik
b. 6640
b.-ım 243, 8991
b.-ımnı 9733
b.-iñ 4136, 9740
[=6]
bayraq : bayrak
b. 78, 271
b.-ı 8203
[=3]
Bayron : Lord Byron (George Gordon
Byron) 1788-1824 yılları arasında yaşamış,
dünya çapında tanınmış İngiliz şair.
b.-niñ 4138
[=1]
bazar : pazar

b. 1998, 2213, 5222, 5227
 b.-da 3788
 b.-dan 1979, 5239
 b.-ğa 2198
 b.-ğaça 3459
 b.-ı 2186
 b.-ma 1975
 b.-ında 1973, 3704
 b.-larda 3463, 6642
 b.-ları 2990, 2991
 b.-nı 2220
 [=18]
bebke : kaz veya ördek
 yavrusu
 b.-ler 5088, 9689, 9873,
 9881
 b.-lerë 8617, 9688, 9857,
 9858, 9862
 b.-lerëm 5093
 [=10]
beğır : bağır, kalp, yürek
 b.-den 5330
 b.-ëm 4087
 b.-ně 4752
 b.-něň 2916
 [=4]
beha : değer
 b. 6153
 [=1]
beğes : bahis, tartışma
 b. 6852
 b.-ke 4828
 b.-lerněň 4007
 [=3]
beğët : talih, mutluluk,
 şans, baht
 b. 3474, 4908, 5413, 5839, 7911,
 8447, 9751, 10300
 b.-ën 2759, 7929, 8153
 b.-ke 7584, 7592, 7593 (3)
 b.-ëm 3141
 [=17]
beğëtlë : şanslı, talihli,
 mutlu
 b. 2080, 2903, 3223, 3270,
 3520, 7516, 7588, 8494, 8495,

8572, 8676, 8708, 9194, 9579, 9719, 10414,
 10528
 b.-ler 10061
 b.-sëne 5053
 [=19]
beğëtlë it- : mutlu etmek, talihli yapmak
 b. iter öçën 9061
 b. itken 2955
 b. ittë 9742
 b. ittëň 3020, 3030, 3040
 [=6]
beğëtsëz : talihsiz
 b. 5957
 [=1]
beğil : razı olma
 b. 7566
 [=1]
beğillëk : helallik
 b.-ën 3356
 [=1]
beğille- : bağışlamak
 b.-r 3359, 3363, 3367
 [=3]
beğilles- : vedalaşmak
 b.-eler 9301
 [=1]
bekë : oluk
 b.-den 8151
 [=1]
bela : bela
 b. 10125, 10182
 [=1]
Belgorod : Belgrad
 b. 1323, 8017
 b.-қа 2229, 6694
 b.-niň 1817
 [=5]
belki : belki
 b. 132, 1158, 1295, 1650, 2167, 2469,
 2703, 2927, 3518, 3816, 4415, 4434, 4558,
 4947, 8295, 9624
 [=16]
bende : kul
 b.-mën 6850
 b.-ně 10166
 [=2]

ber- : çarpmak, tesir etmek, atmak, vurmak, hücum etmek
 b.-e 3264, 4884 (2), 6015, 8148, 9131
 b.-ëp 2588, 3691, 3715, 9126
 b.-geç 6938
 b.-gen 3824
 [=12]

beraber : beraber
 b. 8313
 [=1]

bereket : bereket
 b.-ë 5637
 [=1]

beren : kuzu
 b. 6934
 b.-ner 6935
 [=2]

bereňgë : patates
 b. 3795, 4340, 7177, 8251, 8470, 8474, 8482, 8529
 b. këbëk 9316
 b.-ge 8247, 10384
 b.-ler 3779
 b.-ler kük 10259, 10278
 b.-së 5687
 [=14]

Bereze : Bereze köyü
 b. 4677
 [=1]

berël- : çarpmak, çarpışmak, azarlamak
 b.-dë 6876, 7175
 b.-e 10600
 b.-ëp 1013, 4810, 4915 (2), 7762, 9810, 10286
 b.-geç 1055
 b.-gen 5255, 5328
 [=13]

berëlüv : çarpma
 b.-ënnen 4155
 [=1]

bergele- : vurup durmak
 b.-së 6047

[=1]

bergelen- : vurup durmak
 b.-e 6702, 6714
 [=2]

berhët : kadife
 b.- ke 7590
 b.-ler 7589
 [=2]

Berlin : Berlin
 b. 5036, 6081, 6107, 6108
 b.-da 5826, 5838, 5884, 5890, 5930, 5936, 5940 (2), 6106, 6120, 6730
 b.-ğa 5846, 8376
 b.-ğa çaqlı 8124
 b.-ğaça 1915, 5910
 b.-nıñ 6118
 [=21]

bes : kırağı
 b.-ler 558
 [=1]

beye : değer
 b.-lerë 8314
 b.-së 5732
 [=2]

beye bir- : değer vermek
 b. bire 8326
 [=1]

beygë : at yarışı
 b.-de 4491
 [=1]

beyle-örmek : bağlamak, takmak, toplamak,
 b.- dë 6751
 b.-dëm 276, 3575
 b.-iy 1987
 b.-iyler 10453
 b.-p 701, 1385, 1985, 5032, 5155, 6808, 7153, 10688
 [=13]

beylem : demet
 b.-ën 8177
 [=1]

beylen- : bağlanmak
 b.-e 4124
 b.-gen 1611, 2779
 b.-se 1126

- b.-sěn 517
[=5]
- küz beylen-** : (hava için)
kararmak, karanlık bastırmak
küz b.-e 2311
küz b.-gençě 1736
[=2]
- beylě** : bađlı, ilgili
b. 4143, 7090
[=2]
- Beyreke** : Beyreke şehri
b. 5148, 5151
[=2]
- beyrem** : bayram, tōren
b. 22, 1033, 1369, 2987,
5952 (2), 8026, 9542, 9964,
10548
b. tūgěl 1267
b.-de 4690
b.-ěn 2182, 5837, 8179
b.-ěne 9433
b.-ěněň 4846
b.-ge 4696
b.-ner 6933
b.-nerde 5549
b.-ně 1633, 3678
[=22]
- beyšězlěk** : bađımsızlık,
ōzgürlük
b. 6871, 7111
b.-ěn 1527
[=3]
- běl-** : tanımak, bilmek,
anlamak, görmek, ōđrenmek,
hatırlamak
b. 1345, 3573, 4029, 5202,
8523, 9735, 10142, 10160
b.-dēm 6105, 7388, 9556
b.-e 406, 840, 2052, 2234,
2655, 2805, 3188, 3306, 3307,
3539, 3637, 3725, 4563, 4957,
7054, 7876, 8612, 9114
b.-em 1509, 2130, 2248,
2597, 2695, 2832, 3257, 3583,
4221, 4660, 5013, 5069, 5324,
5802, 5822, 6009, 6010, 6172,
- 6555, 6604 (2), 6738, 6951, 7401, 7947,
8164, 8198, 8286, 8543, 8787, 8860, 9143,
9798, 10043, 10261, 10543, 10544, 10821
b.-esě kile 3038
b.-esēm 1870
b.-esěn 3, 3095, 7948
b.-esěňmě 231, 1855, 5354, 5371,
7938
b.-esěz 541, 10433
b.-esězmmě 4999
b.-ěp 414, 1290, 5640, 8329, 8727,
10698
b.-ěr 1086, 4900
b.-ěrge 3392, 3910
b.-gen 32, 1159, 1263, 1652, 2068,
2552, 3852, 3894, 4016, 4272, 5030, 6193,
9504, 10707
b.-gen kük 1445
b.-gen tōslě 10057
b.-genče 5985
b.-genner 6149, 6150
b.-gěz 9447
b.-medēm 497, 505, 2042, 7953
b.-meděň 8917, 8927, 8947
b.-megen 2358, 4847
b.-mes 1121, 4872
b.-mesěn 1689
b.-meske 4420
b.-mini 4420
b.-miy 898, 1149, 1201, 2663, 2921,
3573, 4464, 4564, 6681, 7533, 7896, 8145,
8916, 9873
b.-miyběz 6111
b.-miyče 1003, 2328
b.-miym 366, 367, 3120, 3784, 4365,
5397, 6332, 9718, 10445, 10571
b.-miysěň 7, 2274, 2742
b.-segěz idě 3665
b.-sek 680
b.-seň 5049
b.-seň idě 2144, 2157
b.-sěn 2358, 4170, 4847
[=162]
- bělděrt-** : belirtmek
b.-miy 868
[=1]

- bělek** : bilek
b.-ěne 10156
[=1]
- bělen** : ile, beraber
b. 16, 45, 95, 154, 168, 193, 198, 204, 284, 361, 420, 422, 451, 497, 499, 505, 552, 558, 608, 740, 770, 792, 860, 877, 879, 929, 987, 1052, 1071, 1077, 1108, 1125, 1126, 1143, 1145, 1225, 1254, 1287, 1374, 1392, 1408, 1410, 1412, 1414, 1452, 1454, 1565, 1581, 1596, 1634, 1636, 1731, 1770, 1808, 1903, 1948, 1951, 2007, 2127, 2149, 2155, 2198, 2228, 2367, 2412, 2468, 2586, 2590, 2648, 2652, 2670, 2745, 2763, 2791, 2800, 2805, 2881, 2930, 2941, 2966, 2972, 2990, 3018, 3052, 3070, 3071, 3150, 3214, 3224, 3226, 3228, 3232, 3236, 3240, 3244, 3258, 3259, 3260, 3284, 3496, 3499, 3581, 3650, 3653, 3667, 3729, 3740, 3741, 3870, 3903, 3946, 4009, 4026, 4034, 4088, 4144, 4195, 4197, 4246, 4281, 4281, 4309, 4409, 4410, 4468, 4482, 4503, 4509, 4515, 4597, 4615, 4637, 4644, 4662 (2), 4757, 4758, 4763, 4766, 4777, 4792, 4803, 4816, 4869, 4916, 4921, 4933, 5003, 5060, 5080, 5103, 5106, 5108, 5141, 5298, 5313, 5340, 5349, 5464, 5625, 5642, 5684, 5686, 5687, 5688, 5744, 5792, 5818, 5826, 5832, 5849 (2), 5968, 5983, 6027, 6053, 6091, 6092, 6154, 6253, 6283, 6284, 6308, 6362, 6418, 6420, 6450, 6476, 6482, 6536, 6586, 6627, 6691, 6708, 6723, 6724, 6742, 6913, 6954, 7090, 7115, 7213, 7216, 7232, 7247, 7255, 7372, 7373, 7375, 7408, 7433, 7529, 7569, 7571, 7576, 7760, 7821, 7823, 7840, 7870, 7881, 7908, 7928, 7937, 7939, 7940, 7945, 7983, 8018, 8026, 8027, 8074, 8111, 8119, 8170, 8176, 8218, 8230, 8253, 8292, 8315, 8353, 8371, 8392, 8435, 8544, 8545, 8639, 8665, 8760, 8773, 8777, 8833, 8898, 8899, 8911, 8960, 8979, 9141, 9169, 9209, 9210, 9212, 9240, 9285, 9287, 9368, 9402, 9404, 9411, 9429, 9506, 9546, 9559, 9560, 9568, 9570, 9584, 9669, 9672, 9674, 9706, 9747, 9759, 9925, 9929, 9932, 9969, 10001, 10002, 10005, 10021, 10195, 10208, 10217, 10230, 10263, 10277, 10282, 10321, 10339, 10350, 10504, 10545, 10546, 10576, 10583, 10614, 10627, 10629, 10681, 10728, 10752, 10761, 10788, 10823
b. gěne 5426
[=317]
- bělezěk** : bilezik
b.-ě töslě 10058
[=1]
- bělěn-** : anlaşılmak, belli olmak
b.-ěp 8255
b.-genčě 1733
b.-geněn 1974
[=3]
- bělěš** : tanıdık
b. 8284
b.-ke 10384
[=2]
- bělgěnlěk** : muhtaçlık
b. 10491
[=1]
- běr** : bir, bir kere, yalnız, biraz, tek, aynı, ortak, hepsi, hiç
b. 62, 74, 83, 88, 114, 325, 332, 334 (2), 343, 369 (2), 373, 543, 606, 656, 672, 690, 707, 842, 863, 872, 889 (2), 904, 937, 938, 976, 994, 1075, 1099, 1120, 1190, 1232, 1275, 1359, 1400, 1405, 1470, 1500, 1510, 1514, 1638, 1712, 1756, 1870, 2030 (2), 2076, 2101, 2165, 2166, 2197, 2212, 2263, 2406, 2415, 2417, 2447, 2483, 2493, 2499, 2503, 2526, 2575, 2588, 2591, 2600, 2614, 2627, 2631, 2639 (2), 2664, 2688, 2705, 2714, 2737, 2751, 2780, 2792, 2798, 2807, 2813, 2836, 2839, 2869, 2891, 2911, 2944,

2954, 2984, 3009, 3048, 3058,
3103, 3117, 3118, 3266, 3269,
3275, 3277, 3283, 3295, 3304,
3345, 3397, 3443, 3450, 3456,
3465 (2), 3500, 3513, 3514, 3515,
3540, 3582, 3622, 3683, 3689,
3690, 3708, 3714, 3733, 3748,
3798, 3803, 3808, 3874, 3911,
3919, 3995, 4052, 4121, 4139,
4143, 4151, 4190, 4199, 4217,
4239 (2), 4252, 4274, 4288, 4298,
4316 (2), 4316, 4320, 4335, 4344,
4361, 4411, 4430, 4433, 4446,
4466, 4491, 4495, 4519, 4547,
4570, 4628, 4653, 4691, 4695,
4699, 4709, 4744, 4783, 4785,
4808, 4836, 4920, 4949, 4985,
5017, 5024, 5053, 5075, 5083 (2),
5109 (2), 5122, 5127, 5147, 5166,
5186, 5187, 5201, 5224, 5242,
5246, 5252, 5269, 5291, 5330,
5337, 5346, 5381, 5478, 5481,
5487, 5496, 5503, 5504, 5506,
5507, 5508, 5509, 5510, 5514,
5519, 5524, 5529, 5556, 5574,
5582, 5590, 5599, 5613, 5619,
5625, 5644, 5661, 5727, 5740,
5742, 5754, 5768, 5775 (2), 5860,
5898, 5953, 6007, 6022, 6033,
6051, 6057, 6079, 6109, 6147,
6201, 6252, 6258, 6264, 6275,
6283, 6313, 6321, 6359, 6435,
6438, 6452, 6466, 6515, 6530,
6584, 6660, 6678, 6772, 6777,
6798, 6823, 6847, 6849, 6913,
6919 (2), 6929, 6941, 6942, 7017,
7051, 7060, 7080, 7106, 7157,
7171, 7175, 7179, 7191, 7237,
7254, 7255, 7262, 7309, 7341,
7343, 7375, 7454, 7458, 7464,
7558, 7678, 7710, 7735, 7801,
7841, 7862, 7895, 7902, 7903,
7906, 7910, 7997, 8093, 8109 (2),
8136, 8181, 8191, 8234, 8258,
8262, 8304 (2), 8331, 8338, 8498,
8522, 8550, 8551, 8554, 8559,

8560, 8561, 8574, 8672, 8695, 8718, 8742,
8804, 8814, 8840 (2), 8843 (2), 8895, 8903,
8914, 8964, 8996, 9059, 9067, 9075, 9085,
9180, 9226, 9311, 9425, 9441, 9480, 9541,
9567, 9580, 9624, 9646 (2), 9662, 9664,
9699, 9740, 9779, 9780, 9782 (2), 9833,
9876, 9924, 9951, 9973, 9982, 9986, 10017,
10029, 10073, 10140, 10167, 10173, 10206,
10245, 10297, 10324, 10330, 10338 (2),
10392, 10427, 10447, 10451, 10455, 10459,
10574, 10601, 10602, 10607, 10620 (2),
10624, 10627, 10686, 10712, 10715, 10734,
10755, 10758, 10833

b. gène 101, 414, 588, 3436, 3769,
3770, 3953, 4234, 4278, 4679, 5083, 6969,
6984, 6985, 7333, 7655,

b. tügël 4337

b.-ën 8531

b.-ënde 4456

b.-në 1505, 9896, 10151

[=434]

bëraz : biraz

b. 1248, 1441, 1647, 1830, 2311,
2746, 3241, 3245, 3488, 3772, 3773, 4152,
7407, 7976, 8281, 8887

b. gına 2125, 5992, 10027, 10580

[=20]

bërazdan : biraz sonra, birazdan

b. 1128, 1980

[=2]

bërazğa : kısa bir süre için

b. 4639

[=1]

bër-bër artlı : birbirini ardınca

b. 4135, 6235

[=2]

bër-bërë : birisinden biri, birbirleri

b. bërëbëznë 8276

b. bërëñnë 65

[=2]

bër-bërsë : bk. bër-bërë

b.-bërsëne 5541, 6217, 10419

b.-bërënnen 10678

[=4]

bërçağ : bir süre

b. 9970

[=1]
běrden : aynı anda
 b. 9896
 [=1]
běrdenběr : biricik, yegâne
 b. 790, 8721, 9193
 [=3]
běregeylě : tek
 b. 2838
 [=1]
běrem-běrem : teker teker, birbiri
 ardınca, ayrı ayrı
 b. 4731, 5094, 6071, 7805,
 8419
 [=5]
běremle- : güçlü şekilde
 çekmek
 b.-p 7250
 [=1]
běrer : birer, herhangi
 bir, bir
 b. 20, 423, 2607, 2987,
 3884, 5192, 6337, 9995, 10595,
 10728
 b.-sě 2179, 2898, 2906,
 4228
 [=14]
běrev : birisi, herhangi
 biri
 b. 9982, 9983
 b. gěne 4745
 b.-ge 5095
 [=4]
běrevler : bazıları, kimileri
 b. 2556
 b.-ě 2554
 b.-ně 3651
 b.-něň 3649, 3653
 [=5]
běřeg- : birleşmek
 b.-ěp 10321
 [=1]
běřeňčě : birinci, baştaki,
 ilk, ilk olarak
 b. 91, 134, 374, 461, 529,
 909, 1653, 2026, 3379, 3380,

4552, 4555, 4557, 5350, 5353, 5356, 5357,
 5361, 5364, 5367, 5370, 8485, 8546, 8796,
 10168
 b.-ler 4559, 4560
 [=27]
běрге : birlikte, beraber,
 b. 137, 237, 258, 261, 553, 902, 1269,
 1464, 1545, 1597, 1633, 1842, 2066, 2146,
 2147 (2), 2148, 2150, 2152, 2526, 2587,
 2619, 2759, 2800, 2840, 2846, 2847, 2848,
 2854, 2855, 2856, 2862, 2863, 2864, 2940,
 3951, 4000, 4169, 4599, 4669, 4870, 5313,
 5340, 5349, 5465, 5615, 5616, 5759, 5792,
 5862, 5872, 6092, 6664, 6724, 6986, 7186,
 7212, 7217, 7383, 7433, 7479, 7491, 8112,
 8113, 8116, 8118, 8120, 8124, 8125, 8315,
 8657, 8692, 8722, 8723, 8744, 8911, 9024,
 9040, 9048, 9161, 9402, 9404, 9560, 9678,
 9706, 10111, 10236, 10752, 10789
 [=89]
běрге-běрге : hep beraber
 b. 3143
 [=1]
běргеlep : hep birlikte, hep beraber
 b. 949, 4426, 4427
 [=3]
běřkatlı : hayat tecrübesi olmayan
 b. 528
 [=1]
běřkaya : hiçbir yere
 b. 3794
 [=1]
běřkayčan : asla, hiçbir zaman
 b. 6185, 6902, 8286, 8288, 8748, 9331
 [=6]
běřkayda : hiçbir yerde
 b. 1299, 10064
 [=2]
běřkěm : hiç kimse
 b.-ge 10635
 b.-ně 2490
 b.-nen de tügěl 10638
 b.-něň 378, 2936
 [=5]
běřkět- : yazmak, bağlamak, tutturmak
 b.-ěr öčen 3145

b.-ken 4218, 6101
 b.-kenmë 6101
 b.-të 8008
 [=5]
bërkönnë : önceki gün, bir gün
 b. 1785, 10777
 [=2]
bërnerse : hiçbir şey
 b. 2662, 3127, 10463
 b.-ge 6779
 [=4]
bërni : hiçbir şey
 b. 363, 1149, 1469, 2981, 3125, 3340, 3343, 3348, 3353, 3371, 5799, 6037, 6365, 7677, 8012, 8150, 8527, 8802, 9873, 10257
 b. tügël 3274
 b.-de 9109
 b.-ge 5951
 [=23]
bërniçe : birkaç, bir süre
 b. 1774, 6190, 10383, 10730
 [=4]
bërnindiy : hiçbir
 b. 9152
 [=1]
bërnişle- : bir şey yapmak
 b.-p 2244
 [=1]
bërozlëksëz : aralıksız, hiç durmadan
 b. 3519, 10532
 [=2]
bërretten : yan yana
 b. 2416
 [=1]
bërsë : birisi
 b. 756, 1306, 1342, 1383, 1449, 2279, 2767, 4524, 5516, 5517, 5807, 7266, 7502 (2), 7503, 8106, 8468, 9726, 9782, 9880, 9913, 9985, 10026, 10195, 10196, 10276, 10682, 10683

b.-n 6540 (2)
 b.-nde 3820
 b.-ne 8082
 b.-něň 4525
 b.-nnen 191, 415, 1864
 [=36]
bërsën-bërsë : birisinden birisi, birbirleri
 b. 745, 10622
 [=2]
bërsüzsëz : hiç konuşmadan
 b. 8383
 [=1]
bërtigëz : eşit
 b. 10619
 [=1]
bërtuqtavsız : aralıksız
 b. 9773
 [=1]
bërüze : kendi başına, yalnız,
 b. 52, 1647, 5264, 7035, 9063
 b.-m 2521, 9850
 [=7]
bërvaqt : bir ara
 b. 3800, 5434, 7636
 [=3]
bëryulu : aynı zamanda, tamamen, hemen
 b. 4521, 9272, 9851, 10615
 [=4]
bët- (I) : bitmek, yok olmak, yardımcı fiil olarak: güçlenme, tekrarlanma
 b.-e 2112, 2305, 5979, 10472
 b.-e këbëk 10760
 b.er 384, 1074, 2622, 2970
 b.-er idë10575
 b.-er töslë 5093
 b.-keç 5672, 6055, 6160, 8238
 b.-ken 2567, 2938, 5019, 5118, 7102, 7640, 7696, 10189, 10695
 b.-ken këbëk 2120
 b.-kençë 4325
 b.-megen 1722, 8501, 8717
 b.-megen töslë 9195
 b.-mes 1571
 b.-miy 4864, 6243, 6981, 7056, 8493, 9302

b.-miym 5841
b.-se 2809
b.-sën 5727
b.-tě 611, 780, 825 (2),
5762, 8752, 9005
b.-těler 848
b.-tēm 5193
[=49]
bět- (II) : yerden bitmek
b.-ken 1504
[=1]
bětěr- : bitirmek
b.-dēm 6512
b.-gen 10245
b.-iyk 5847
b.-meděň 2917
[=4]
Běthověn : Ludwig van
Beethoven (1770-1827 yılları
arasında yaşamış dünyaca ünlü
Alman klasik müzik bestecisidir.)
b. narga 6186
[=1]
běz : biz
b. 151, 165, 223, 227, 258,
420, 680, 688, 1093, 1103, 1195,
1326, 1548, 2377, 2433, 2448,
2477, 2662, 2953, 3027, 3091,
3109, 3110, 3233, 3305, 3308,
3374, 3428, 3538, 3804, 3854,
4009, 4016, 4240, 4259, 4261,
4265, 4891, 4893, 4899, 4905,
5220, 5355, 5372, 5434, 5486,
5542, 5547, 5826, 5846, 5871,
5877, 5965, 6111, 6115, 6177 (2),
6281, 6584, 6615, 6647, 6889,
7416, 7441, 7879, 8030, 8084,
8102, 8686, 8701, 8831, 9300,
9437, 9512, 9514, 9518, 10045,
10047, 10054, 10068, 10191,
10193
b. gëne 8839
b.-de 1878, 3257, 4269,
6853, 9317, 10778, 10779, 10786
b.-degë kük 6731

b.-den 2035, 3162, 3163, 3320, 3321,
4451, 6452, 7077, 8831, 8873, 8874, 8878,
8879, 8883, 8884, 9458
b.-ge 8, 87, 168, 199, 473, 474, 862,
1160, 1367, 2437, 3309, 3331, 3795, 4010,
4033, 4042, 4423, 4522, 4686, 5393, 5685,
5830, 5839, 5901, 6044, 6090, 10648
b.-ge hetlě 8296
b.-ně 157, 404, 1031, 1318, 1350,
3020, 3030, 3040, 3524, 4258, 4262, 5085,
5546, 5555, 5598, 5886, 5938, 6039, 6084,
6634, 7206, 8147, 8619, 9438, 9624, 10431
b.-něň 197, 856, 860, 895, 1051, 1199,
1305, 1314, 1343, 1359, 1431, 1646, 1672,
1697, 1719, 1796, 1958, 1972, 1977, 2032,
2238, 2528, 3008, 3076, 3089, 3145, 3164,
3176, 3184, 3204, 3272, 3326, 3526, 3547,
3721, 3737, 3951, 4002, 4067, 4263, 4575,
4576, 4583, 4645, 4669, 4777, 4930, 5296,
5344, 5415, 5439, 5561, 5570, 5618 (2),
5651, 5681, 5707, 5738, 5748, 5766, 5786,
5811, 5860, 5905, 6161, 6227, 6235, 6277,
6278, 6599, 6684, 6729, 6777, 6783, 6856,
7204, 7360, 7377, 7421, 7478, 7783, 7839,
7948, 8076, 8349, 8357, 8365, 8841, 9228,
9273, 9317, 9480, 9668, 9723, 9728, 9747,
9936, 9987, 10043, 10117, 10211, 10225,
10452, 10653, 10680, 10766
b.-něň bēlen 7433
[=270]
bılbıl : bülbül
b.-ı 8311
[=1]
bırğı : geniş, büyük başlı metal
tekerlek şeklindeki müzik çanı
b.-lar 601
b.-sı 4651
b.-sın 596, 637
[=4]
bırğıcı : müzik çanını çalan kişi
b. 635
[=1]
bıtbıldık : bildircin
b. 7713
[=1]
bıyıl : bu yıl

b. 3657
b.-ğı 1751
[=2]
Bibigarife : Bibigarife
b. 10243
[=1]
biçara : çaresiz
b. 10076
[=1]
bigrek : epeyce,
gereğinden çok, daha çok,
haddinden çok, hepsinden önce,
hepsinden çok, daha büyük
b. 940, 1383, 1727, 3080,
3541, 4094, 4095, 4247, 5828,
6875, 6890, 8489
[=12]
bik (I) : çok, pek, pek
fazla, elbette, şüphesiz
b. 99, 109, 248, 347, 397,
474, 612, 714, 858, 934, 969, 995,
1321, 1333, 1340, 1371, 1413,
1440, 1512, 1547, 1618, 1648,
1701, 1981, 2056, 2122, 2129,
2248, 2309, 2431, 2477, 2537,
2910, 3028, 3186, 3187, 3206,
3207, 3229, 3299, 3305, 3311,
3854, 3885, 3897, 3973, 4114,
4115, 4150, 4284, 4308, 4489,
4497, 4596, 5071, 5086, 5199,
5251, 5395, 5541, 5635, 5665,
5669, 6093, 6095, 6172, 6184,
6207 (2), 6211 (2), 6215 (2),
6254, 6263, 6280, 6311, 6315,
6367, 6513, 6666, 7012, 7164,
7644, 7773, 8160, 8415, 8467,
8698, 8750, 8759, 9004, 9264,
9437, 9489, 9493, 9742, 9885,
9945, 10108, 10428, 10499,
10707
[=103]
bik (II) : kilit
b.-te 2434
[=1]
bikle- : kapatmak
b.-p 4159

b.-se 7266
[=2]
bilbav : kemer
b.-ına 357, 437
[=2]
bil : bel
b.-ëne 4833
b.-ënnen 1173, 8033
b.-ge 1984
[=4]
bilët : bilet
b. 8729, 8736
[=2]
bilev : kundak
b.-de 1989
b.-ën 1993
b.-ge 1988
b.-lerën 10187
[=4]
bilgë : iz, işaret
b. 5814
b. öçen gëne 5165
b.-së kük 5457
[=3]
bilgëlä : malum, tanıdık, belli, bildik,
meşhur, elbette
b. 1136, 1423, 4611, 5712, 5736,
7257, 7403, 7863, 8909, 9093, 10735
[=11]
bilgële- : hesaplamak
b.-gen 10038
[=1]
bilgësöz : belirsiz, bilinmeyen
b. 2588, 9019, 9718, 9853
[=4]
billehiy : vallahi
b. 1212, 7259
[=2]
bimaza : huzursuzluk
b.-ñ 10020
[=1]
bina : bina
b. 8450, 8462
[=2]
bir- : vermek; uzatmak; etmek;
yardımcı fiil olarak hareketin bittiğini belirtir.

b. 3564, 3584, 3602, 3671,
 5836, 6153
 aňlatıp b. 1271
 yeşiy b. 1796
 kaytarıp b.-dë 3904
 b.-dëler 3388
 b.-dëm 2040, 2882, 7955
 yaza b.-dëm 8000
 saklap b.-dëm 9990
 b.-e 3705, 4861, 8326
 açıp b.-e almam 10075
 b.-em 6306, 6313, 6317
 b.-ëgëz 174, 530
 b.-ëp 523, 4499 (2), 6494,
 7898
 b.-ëp torsa 2995
 eytëp b.-ër öçën 6918
 b.-ërge 2343
 b.-ërmën 520
 b.-gen 621, 3811, 6007,
 7693, 8469
 b.-gen öçën 8549
 alıp b.-gen 688
 burap b.-gen 5807
 qorıp b.-gen 1626, 2544
 b.-me 2860
 b.-medëm 333
 b.-mes 4256
 b.-miy 3464
 yeşiy b.-se 2792
 alıştırap b.-sem 2971
 b.-sën 7921
 tora b.-sën 2707
 yöriy b.-sën 5068
 [=52]
ant bir- : yemin etmek,
 büyük söz vermek
 ant b.-gen 9235
 [=1]
cavap bir- : cevap vermek
 cavap b.-e 5540, 9914
 cavap b.- miy 4607
 [=3]
qul bir- : el uzatmak
 qul b.-dë 7617
 qul b.-dëm 6694

qul b.-e 4453
 qul b.-em 4366, 4374
 qul b.-ëp 8328, 8418, 9202, 10209
 qulların bire 632
 [=10]
süz bir- : söz vermek
 süz gëne b. 5899
 süz b.-dëk 8278
 süz b.-dëm 9449
 [=3]
yul bir- : yol vermek; izin vermek
 yul b. 6131
 yul b.-dë 3476
 yul b.-em 4367, 4375
 yul b.-ëp 8704
 [=5]
birë : bura, burada, buraya
 b. 738, 1048, 1236
 [=3]
birëde : yerinde, bu yerde, burada
 b. 158, 381, 1090, 2535, 2565
 [=5]
birël- : verilmek; kendini adamak,
 teslim olmak, yenilmek, gönülden bağlanmak
 b.-dë 5146
 b.-e 4554
 b.-ëp 638, 3874
 b.-ër 2592
 b.-gen 2455, 5961
 b.-me 7271
 [=8]
birëş- : yenilmek
 b.-miy 7054, 7058
 [=2]
birleş : ...beri, itibaren
 b. 231, 320, 503, 1277, 3497, 4370,
 5099, 8236, 9945, 10670
 [=10]
bismilla : besmele
 b.-dan 10240
 [=1]
Biste : Yeni Biste mahallesi (Kazan
 şehrinin dibinde bulunan bir Tatar
 mahallesidir.)
 b.-në 3637
 b.-nëñ 281, 3627, 3647

[=4]
biş : beş
 b. 109, 1816, 1863, 4288
 (kırık b.), 5609, 9819 (b. měň
 tuğız yöz yëğërmë)
 [=6]
bişëk : beşik
 b. 3866, 5796
 b.-ke 8351
 [=3]
bişëncë : beşinci
 b. 10560, 10561
 [=2]
bişmet : Tatarlar ve başka
 Türk kavimlerinde giyilen
 pamuklu kumaştan ceket
 b.-ën 4460
 b.-ëne 5032
 b.-erde 5683
 [=3]
bişter : torba
 b. 5743
 b.-ëmnë 8021
 [=2]
bit (I) : yanak, yüz
 b.-ëm 5464
 b.-ëmnë 3262
 b.-ëmnën 249
 b.-ën 4938
 b.-ëndegë 5725
 b.-lerde 3691, 3715
 b.-ke 9811
 [=8]
bit (II) : sayfa
 b.-ëndegë 92, 1522
 [=2]
bit (III) : elbette, şüphesiz,
 mutlaka; işte; acaba
 b. 94, 420, 541, 586, 686,
 756, 772, 975, 1010, 1016, 1029,
 1132, 1233, 1432, 1586, 1841,
 1923, 1983, 2027, 2045, 2119,
 2251, 2605, 2791, 3200, 3767,
 4132, 4140, 4309, 4423, 4466,
 4645, 4890, 5012, 5070, 5173,
 5329, 5755, 5787, 5789, 5831,

5917, 5948, 6027, 6050, 6221, 6451, 6592,
 6839, 7204, 7601, 7938, 8494, 9725, 9777,
 9981, 10047, 10054, 10068, 10247, 10343,
 10387, 10433, 10444, 10747
 [=65]
biy : bey
 b.-ler 4448
 [=1]
biyeley : eldiven
 b. 4461
 b.-ler 10460
 [=2]
biyë- : dans etmek
 b.-dëler 488
 b.-gen 1639
 [=2]
biyëk : yüksek, yüce, büyük
 b. 200, 1046, 1960, 3706, 3726, 4041,
 4205, 4618, 5362, 5609, 6791, 7889 (2),
 10563
 b.-te 3839, 3946, 5971, 7138
 b.-ten 2281, 5604, 5983, 8816
 [=22]
biyëklëk : yükseklik
 b.-ke 2053
 [=1]
biyët- : parmağında oynatmak
 b.-ken 5602
 [=1]
biyüv : dans
 b.-de 4445
 b.-ler 2362
 [=2]
biz- : bıkmak
 b.-dëm 7089
 b.-er 870
 b.-genën 1364
 [=3]
bize- : süslemek, güzelleştirmek
 b.-dë 3650
 b.-iy 4768, 9004
 [=3]
bizeklë : süslü
 b. 793
 [=1]
bizel- : süslenmek

b.-öp 9240
b.-se 559
[=2]
bizmen : el kantarı
b. 8300, 8302
[=2]
blindaj : muhafaza siperi,
siper
b.-da 8366
b.-ğa 10286
b.-lar 6274
b.-lardan 8226
[=4]
Blok : Jean Richard
Bloch (II. Dünya Savaşı yıllarında
Kazan'da bulunan Fransız yazarı)
b. 3925, 3929, 3933, 3937,
3941, 3945, 7027, 7031, 7035
b.-niñ 5116
[=10]
blokada : kuşatma
b. 9953, 9954, 10493
[=3]
bluza : tulum
b.-dan 125, 142
[=2]
bocra : halka
b.-lar 6280, 6281, 6303
[=3]
boday : buğday
b. 1725, 3891, 4963, 8756,
8758, 8857, 9537, 9558
b.-ğa 8995
b.-ın 4696
[=10]
boğav : pranga
b.-lar 4648
[=1]
boğavlan- : prangaya
vurulmak
b.-ğan 10496
[=1]
boğıl : yığın
b.-ğa 8589
[=1]
boğal : kadeh

b.-ına 3860
[=1]
Bolağ : Bolak deresi (Kazan şehrinin
ortasından akan küçük derenin adı.)
b. 3992
[=1]
bolar : bk. **bu** (çokluk)
b.-ğa 2513
b.-nı 2853, 2861
[=3]
bolay : böyle, bu şekilde
b. 828, 1017, 1461, 2043, 2363, 2602,
3055, 3253, 3256, 4237, 4549, 4616, 5043,
5858, 6609, 6660, 8496, 9023, 9475
[=19]
bolay da : zaten, böyle iken de
b. 7588, 10499
[=2]
bolay ğına : öylesine
b. ğına 5238
[=1]
bolğa- : bir şeyi havada sallamak
kul bolğa- : vedalaşma veya uğurlama için
el sallamak
kul b.-dı 578
[=1]
bolğan- : karışmak, bulanmak
b.-a 4851 (2), 5516, 10184
b.-am 8101
b.-dın 7199 (2)
b.-ıp 6573
[=8]
bolğançık : bulanık
b. 10178
[=1]
Bolğar : Bugünkü Bulgaristan ve halkı
b. 6005, 6881, 6896, 7195, 10403,
10411
b.-da 7909
b.-ğa 7475
b.-ın 6012
b.-iñ 3992
b.-niñ 7198
[=11]
Bolğariye : Bulgaristan
b.-ně 2400

[=1]
bolın : çayır, otlak, tarla,
çiftlik
b. 739, 1200, 1382, 1548,
6945, 7000, 9602
b. bēlen 9747
b.-da 2892, 3607, 4299,
4311, 4605, 6502, 6952, 8581,
9015, 9016, 9035, 9108
b.-ğa 7279, 7436
b.-ı 8337, 8783, 9318,
9320
b.-ım 3209
b.-ıñda 2115
b.-nan 1187
b.-nar 1662, 8509
b.-nardan 1310
b.-narga 6746
b.-narnıñ 9104
[=34]
Bolın marıları : Bolın Marileri
b. 7476
[=1]
bolıt : bulut
b. 3927, 4106, 4381, 8046,
9582
b. kük 4383
b.-ı 1902
b.-қа 2548
b.-lar 457, 812, 1934,
3955, 7376, 7382
b.-lardan 3124
b.-largā 1068
b.-larnıñ 311
b.-nı 4276
b.-nıñ 5114
[=19]
bolnitsa : hastane
b.-da 7556
b.-dan 3192, 7564
[=3]
bomba : bomba
b. 1067
b.-day 4339
[=2]
borçaқ : bezelye

b. 4273, 4297
b.-ın 3843
b.-nı 3844
b.-nıñ 4292
[=5]
borçaқ kēbēk tulı: gūrbūz
b. kēbēk tulı 2685
[=1]
borçaқ sip- : hile yapmak
b. sibe 3773
[=1]
borçı- : huzursuz olmak,
endişelendirmek, rahatsız etmek,
hüzünlendirmek
b.-mıy 3083, 4241
b.-rgā 6537
b.-y 1763, 9246
[=5]
borçıl- : kaygılanmak, endişelenmek,
üzülmek, telaşlanmak, huzursuz olmak
b.-a 1000, 4221, 4951, 10088
b.-alar töslē 9943
b.-asıñ 5794
b.-ğan 1482
b.-ıp 4577
b.-ma 2421, 6357
[=10]
borçıluv : kaygı
b. 5278
[=1]
borçıluvlı : huzursuz edici
b. 334
[=1]
borçuv : kaygı, endişe, sıkıntı,
huzursuzluk
b. 455, 2113, 3276, 7968, 9600
b.-ı 6559
b.-lar 8602
b.-largā 2634
b.-ları 2816
[=9]
borçuvlı : sıkıntılı, huzursuz
b. 4161, 5204, 5309, 6982, 8335
[=5]
bor- : çevirmek
b.-dı 2572, 4930, 8861

b.-ır 959
[=4]
borıl- : yön değiştirmek,
dönmek, bükülmek, çevirmek
b.-a 5012, 5489, 6378
b.-dı 3498
b.-dım 1532
b.-ğan 394, 5250, 5266
b.-ğanda 4619
b.-ıp 168, 370, 1144, 2218,
6133
b.-ma 2485
b.-uv 6098
[=16]
borılıp kayıt- : gidilen
yere geri dönmek
b. kayıtım 829
[=1]
borılma : dönemeç
b.-lar 2761
b.-ñ 2974
[=2]
borın (I) : burun, gaga, ön
taraf
b. 8539
b.-ğa 2966
b.-ı 1410
b.-narga 7354
b.-narın 2880
[=5]
borın (II) : evvel
b. 1121
[=1]
borıngı : evvel zamandaki,
eski zamandaki, eski
zamanlardaki, evvelki, pek eski,
eski
b. 2268, 3500 (2), 5159,
5989, 7371
b.-dan 9986
[=7]
borma : kıvrımlı
b. 3214
[=1]
bormalı : kıvrımlı
b. 6832

[=1]
borna- : baş göstermek, delip çıkmak
b.-ğan kük 8529
b.-ıylar 8528
[=2]
botak : ağaç dalı, budak
b. 9797
b.-lar 8414
[=2]
botinka : iskarpin
b.-sı 203
[=1]
botka : buğday benzeri hububatın süt
veya suda, üzüm, havuç ve etle pişirilmesiyle
yapılan bir içli pilav
b. 7389
[=1]
boyık : sıkıntılı
b. 6479, 8610, 9689
[=3]
boyık- : hüzünlenmek, sıkılmak,
bunalmak
b.-ıp 2022
b.-kan 1222, 3709
[=3]
boz : buz
b. 6302, 9296, 9297
b.-dan 6364
b.-ğa 6569
b.-ın 5813
b.-lar 538, 5256, 7546, 7547, 7574,
7575, 9293, 9295, 9299
b.-ları 5254
b.-larıma 574
b.-larnıñ 9304
[=18]
boz- : bozmak
b.-armı 1418
b.-dım 4989, 4991
b.-mıy 9909
b.-mıym 869
[=5]
bozav : buzağı
b. 1373, 1374, 1380
b.-ın 4955
b.-nı 1385

[=5]
bozavla- : buzağı doğurmak
 b.-ğan 1485
 [=1]
bozavlı : buzağılı
 b. 1488
 [=1]
bozıl- : bozulmak
 b.-mağan 8128
 [=1]
bozlan- : buzlanmak
 b.-ıp 2789
 b.-ır 568
 [=2]
bozlu : buzlu
 b.7804
 [=1]
bögəl- : bükülmek,
 gövdesini eğmek
 b.-əp 6551
 b.-gen sayın 5248
 [=2]
Bögəlme : Bögilme şəhri
 b.1973, 3911, 3912, 3920
 b.-ge qader 3915
 b.-něñ 1975, 1994, 2010,
 3923
 [=9]
bök- : bükmək
 b.-erler 2514
 [=1]
bögerlen- : bükülmək
 b.-e töşken 2452
 [=1]
bökrey- : yorulmaq,
 eğilmək
 b.-əp 1218, 7466, 10241
 [=3]
bökreyt- : kıvrılmək
 b.-əp 7305
 [=1]
börçək : damla
 b. 119 (2)
 [=2]
börken- : örtünmək
 b.-əp 5777 (2)

[=2]
börkə- : püskürtmək
 b.-sən 4119
 [=1]
börkəl- : sinmək
 b.-də 4815
 [=1]
börkət : kartal
 b. töslə 10356
 b. kəbək 167
 b.-ler 6103
 [=3]
börtək : parça, tane, damla
 b. 5898, 7735
 b.-ə 708, 711, 779, 2286
 b.-ən 313, 1255, 1758
 b.-ler 1761
 b.-lerə 1665
 [=11]
börtəklə : taneli
 b. 1749
 [=1]
bötən : tam, bütün, hepsi, her, sağlam
 b. 136, 198, 337, 691, 758, 1380,
 1908, 2075, 2099, 2154, 2529, 2631, 3123,
 3196, 3347, 3708, 3725, 3790, 3905, 4798,
 5043, 5051, 5104, 5167, 5226, 5233, 5374,
 5634, 5664, 5788, 6352, 6697, 6709, 6834,
 7034, 7357, 7392, 7786, 8424, 8632, 8763,
 8958, 9577, 9710, 9716, 9741, 9842, 10041,
 10646, 10716, 10722, 10736
 b.-əsə 4081, 5739, 5767
 b.-əsən 7191
 [=56]
bötənley : tamamen, her şey
 b. 1784, 1867, 2321, 4146, 4192,
 4467, 6924
 b.-əm 4503, 4515
 b.-mə 960
 [=10]
bötənleyge : tamamıyla
 b. 3131
 [=1]
bötərle- : buruşturmaq
 b.-p taşlıy 999
 [=1]

bötərəl- : dönmək
b.-də 3612
[=1]
bötnək : nane
b. 7359
[=1]
böyel- : boğulmaq
b.-gen 7283
[=1]
böyək : böyük, yuce,
önemli,
b. 1848, 1927, 2091, 3547,
4058, 4764, 5924, 6329, 6376,
6859, 6893, 6988, 7011, 7162,
7190 (2), 7964, 8167, 8340, 8395,
8667, 9207, 9433, 9500, 9712,
9856, 10083, 10413, 10498,
10610, 10626, 10785
b.-ke 3088
[=33]
böyüklək : büyüklük, yucelik
b. 10836
b.-ən 5850
b.-əne 9467
b.-ler 7209
b.-nə 294
[=5]
bron : zırh
b. 1284
[=1]
bryüssel : Brüssel'deki en
iyi kürk.
b. 3628
[=1]
bu : bu
b. 30, 388, 616, 917, 1016,
1030, 1060, 1126, 1157, 1184,
1199, 1242, 1346, 1351, 1592,
1645, 1770, 1811, 1824, 1888,
1943, 1965, 2024, 2054 (2), 2055
(2), 2059 (2), 2063 (2), 2067 (2),
2112, 2213, 2296, 2406, 2417,
2515, 2523, 2606, 2640, 2659,
2701, 2729, 2834, 2877, 2883,
2929, 2951, 3018, 3085, 3091,
3104, 3132, 3229, 3257, 3270,

3291, 3378, 3378, 3506, 3578, 3600, 3618,
3801, 3848, 3858, 3893, 4132, 4227, 4237,
4239, 4249, 4256, 4257, 4265, 4332, 4392,
4399, 4406, 4415, 4435, 4527, 4545, 4626,
4656, 4709, 4737, 4749, 4753, 4839, 4849,
4958, 4976, 4983, 5013, 5028, 5047, 5064,
5122, 5138, 5172, 5188, 5599, 5633, 5663,
5689, 5754, 5795, 5798, 5826, 5955, 6009,
6065, 6139, 6155, 6183, 6207, 6211, 6215,
6234, 6236, 6238, 6296, 6425, 6597, 6601,
6758 (2), 6762 (2), 6766 (2), 6788, 6789,
6834, 6856, 6902, 6902, 6920, 7014, 7076,
7090, 7328, 7449, 7467, 7472, 7473 (2),
7480, 7484, 7488, 7492, 7508, 7554, 7935
(2), 7944, 8020, 8053, 8103, 8172, 8175,
8316, 8398, 8408, 8431, 8436, 8500, 8520,
8566, 8612, 8637, 8646, 8677, 8678 (2),
8679, 8698, 8753, 8812, 9096, 9205, 9265,
9269, 9393, 9400, 9405, 9442, 9630, 9703,
9755, 9767, 9837, 9849, 9853, 9882, 9883,
9902, 10007, 10008, 10073, 10127, 10166,
10212, 10226, 10342, 10347, 10352, 10371,
10372, 10429, 10525, 10591, 10626 (2),
10632, 10662, 10693, 10832, 10834
b. qader 8497, 9755
b. qaderlə 6609
[=228]
buğay : aynı zamanda
b. 864, 7077
[=2]
buğaz : boğaz
b.-ında 6907
[=1]
Buğənvəld : Buhendvald toplama kampı
b.-nı 6021
b.-niñ 6013
b.-ta 6063
[=3]
bul- : var olmak, olmak, bulunmak,
yaşamak, yaşanmak; bildirme eki
fonksiyonunda “-dır,-dir” ; ana yardımcı fiil
fonksiyonunda “imek”; yardımcı fiil
fonksiyonunda bir isim veya sıfatın belirttiği
hali almayı ifade eder
b. 2822, 2874, 5187, 6756, 6757,
7586, 8676, 8708

b.-a 459, 110, 1060, 1135,
1137, 2037, 2039, 2340, 2658,
5073, 5074, 5453, 6044, 8011,
8269, 8754, 9417
b.-a alam 726
b.-a almadım 2755
b.-am 9271
b.-amı 4127, 8010, 9506
b.-ası kile 7865
b.-asın 5803, 5823
b.-dı 1111, 1269, 1331,
1468, 1545, 1830, 2888, 2915,
4345, 4603, 4819, 6191, 6195,
6199, 6203, 7184, 7600, 7604,
7935, 8043, 8164 (2), 9745, 9753,
10045, 10763
b.-dık 683
b.-dım 4094, 6274, 9442
b.-diñ 4687
b.-ğaç 2602
b.-ğan 1007, 1266, 1400,
1630, 1837, 2524, 2773, 2931,
3275, 3456, 3912, 4033, 5876,
7098, 7102, 7331, 8824, 10180,
10350, 10582, 10693 (2)
b.-ğan kader 1914
b.-ğanbız 2953
b.-ğanda 2004
b.-ğandır 133
b.-ğanga 1339, 9512
b.-ğaniñ 1878
b.-ğanın 3120, 6010
b.-ip 119, 388, 986, 1204,
2263, 3931, 6690, 6704, 7194,
7367, 7875, 8188, 8452, 8963,
8970
b.-ip kalabız 8275
b.-ip kaldı 10698
b.-ir 196, 1809, 4894,
4897, 4903, 4909, 5008, 6589
b.-ir idë 3917, 6641
b.-ir iken 3443
b.-irğa 8118
b.-ırsıñ 236, 238, 260, 262
b.-ıyık 258
b.-ma 2831, 4383

b.-mabız 9437
b.-madı 7368
b.-madım 509
b.-mağan 1750, 3828, 5446
b.-mağan kük 8527
ayırıp b.-mağan kük 10812
b.-mağanday 6037, 8150
b.-mas 2138, 2143
b.-masa 6908, 9940
b.-masın 7598
b.-masın ğına 6866
b.-masın idë 2962
b.-masınnar 5077, 5078
b.-maska 5901
b.-maslar 5616
b.-mıy 2244, 2593, 4467, 7856, 9069,
9314
b.-mıy iken 4159
alıp b.-mıy 1804
ayırıp alıp b.-mıy 10814
bëlëp b.-mıy 1290
ëşlep b.-mıy 3753
itëp b.-mıy 10486
kullanıp b.-mıy 5647
kuşıp b.-mıy 8669
onıtıp b.-mıy 1299
tanıp b.-mıy 8158
b.-sa 85, 109, 1623, 1823, 2190, 2414,
2779, 3253, 3256, 3397, 3450, 3489, 3499,
3542, 3664, 3694, 3769, 3770, 5065, 5158,
6853, 7892, 7918, 7920, 8574, 8759, 10421,
10457, 10507
soñlap b.-sa 6466
b.-salar 8436
b.-sañ 25, 353, 1507, 4737, 7565,
9711, 9712 (2), 10301
b.-sañ ğına 1413, 8495
b.-sın 253, 791, 3063, 3142, 3217,
4019, 4618, 5238, 5431, 5677, 5835, 6865,
7544, 7545, 7572, 7573, 7943, 8701, 9869,
10110, 10246, 10488
b.-uv 1269, 2728, 9918, 10653
b.-uvım 3211
b.-uvıma 4245, 6257
[=241]

bulp : ...halinde, halde,
şekilde, olarak; gibi
b. 60, 72, 321, 517, 612,
620, 988, 1156, 1672, 3380, 3733,
3950 (2), 4878, 5134, 5554, 7026,
7049, 7563, 7624, 8038, 8273,
8872, 8877, 8882
9703

[=26]

bulur : olmalı, olması
gerek, galiba
b. 324, 957, 1956, 4640,
5204, 10014

[=6]

alay-bolay bul- : faydasız
olmak

alay-bolay b.-sa 2885

[=1]

almasar bul- : tereddüt
etmek, kararsız olmak

almasar b.-dı 9899

almasar b.-masa 2211

[=2]

avır bul- : kaygılanmak
avır b.-sa 3973

[=1]

faş bul- : açığa çıkmak
faş b.-dım 4100, 4101

[=2]

ğasıyık bul- : aşık olmak
ğasıyık b.-dı 771, 9886

ğasıyık b.-ğan 1514

[=3]

ğarıık bul- : boğulmak
ğarıık b.-ğançı7007

[=1]

helaık bul- : helâk olmak

helaık b.-a 6835

helaık b.-dı 4741

helaık b.-ğan 6447, 8070,

8653

helaık b.-uvın 2365

[=6]

isen bul- : selamette olmak,
sağ olmak

isen b. 6717

isen b.-sa 421

isen b.-sa 8200

[=3]

küñël bul- : gönlü olmak, gönlü hoş
olmak, kanaat etmek

küñël b.-ğançı 10072

küñël b.-sın öçen 3855

küñëlëm b.-mıy idë 452, 453

[=4]

ķunaık bul- : misafir olmak, konuk
olmak

ķunaık b.-ıym 4433, 8281

[=2]

peyda bul- : peyda olmak

peyda b.-dı 8845

[=1]

sav bul- : hoşça kal

sav b. 3208, 3212

[=2]

sabır bul- : sabırlı olmak

sabır b. 6438

[=1]

ükëñërlëk bul- : pişman olmak

ükëñërlëk b.-ma 1979

[=1]

Bulatova : Bulatova Mönire

b. 5949

[=1]

buldozer : buldozer

b.-lar 7362

[=1]

bulğala- : yaşanıp durmak, olup durmak

b.-ıy 1268, 2310

[=2]

bulış- (I) : yardım etmek

b.-a 3710, 4133

b.-ırsıñ 254

b.-ķan 6657

b.-mıym 5918, 5922

[=6]

bulış- (II) : meşgul olmak

b.-ķan 1713

[=1]

bulışlık : gayret

b.-ın 1367

[=1]

- bulışuv** : yardım
b.-iñ 3746
[=1]
- bulmas** : olmayacak
b. 4570
[=1]
- bulmasa** : hiç değilse
b. 4486
[=1]
- bulmıy** : imkânsız
b. 2418, 3530, 6155
[=3]
- bunker** : ambar
b.-ğa 8363
[=1]
- bup-buş** : bomboş
b. 385
[=1]
- bur** : bor
b. 4281
[=1]
- bura** : tomruktan
yapılmış ev duvarı, duvar, kütük
b. 1621, 3252, 10394
b.-sına 5805, 5825
[=5]
- buran** : boran, kar fırtınası
b. 816 , 6331, 6370, 6664,
7028, 8221
b.-da 831, 5387, 7814
b.-ğa 1145
b.-ı 3484
b.-mı 3895
b.-nan 9357
b.-nar 4974, 9356, 9446,
9452
b.-narda 6677
b.-narı bēlen 8230
b.-narım 564
b.-narın 6668
b.-narnı 2868
b.-narnıñ 6266
[=23]
- buranlı** : boranlı, fırtınalı
b. 1536, 3739
[=2]
- bura-** : duvar örmek
b.-p 5807
[=1]
- burazna** : çukur; saban izi
b. 4641
b.-dan 8458
b.-larda 890
[=3]
- burıç** : borç
b. 8985
b.-ım 900
b.-ğa 2994, 4693
b.-nı 7062
[=5]
- burıçlı** : borçlu
b. 8984
[=1]
- busağa** : kapı eşiği
b.-sın 1252
[=1]
- bısı** : bk. **bu**
b. 5761 (2), 7874, 7862
[=4]
- buş** : boş, gevşek
b. 1302, 2623, 2626, 3814, 5675,
8173, 8842, 9683, 9684
[=9]
- buşa-** : yapılan bir işi bırakmak,
kurtulmak, boşalmak
b.-mıym 5869
b.-p 6169
[=2]
- buşka** : boş yere, boşa
b. 1507, 2541
[=2]
- buşlıq** : boşluk, düzlük yer
b. 8372, 10369
b.-ğa 8771
b.-nı 5293
b.-ta 6847, 9441
b.-tan 8844
[=7]
- butal-** : karışmak, dolaşmak,
dağılmak
b.-dı 3930
b.-dım 5011

b.-ğan 7465
b.-ğanda 7186
[=4]
Buva : Buva şehri
b.-dan 4512
[=1]
buva : su bendi
b.-ğa 7273
b.-sın 7266
[=2]
buvıl- : boğulmak
b.-ğan 7281, 7469
b.-ıp 8222
[=3]
buvın : eklem yeri,
boğum; nesil, kuşak
b. 165, 3560, 6168, 6277,
6278, 6282, 6298 (2), 6433, 6517,
10362
b. öçen 10376, 10400
b.-ğa 3682
b.-ına 10652
b.-ında 5016
b.-nar 6523, 7471, 8428,
8974, 10663
b.-narı 5168
b.-nı 10336
[=23]
buy : boy, kıyı, yol, bir
şeyin civarı, ölçü, gövde
b. 6157
b.-dan 3322
b.-ı 6156
b.-ı bēlen 10583
b.-ıbızğa 5555
b.-ın 7396
b.-larına 5543, 10147,
10152
b.-larında 5621, 5629
b.-larındağı kük 7702
b.-larınıñ 8663
b.-larınnan 14, 2576, 6375,
6379
[=17]
buyal- : boyanmak

b.-a 1071
b.-dı 1820
b.-sınnar 2996
[=3]
buya- : boyamak
küz buya- : göz boyamak, aldatmak
küz b.-v öçen 2403
[=1]
buyğa : boyca
b. 5392
[=1]
buyı : boyu, boyunca, şerit, bir şeyin
çevresi, civarı, kıyı
b. 79, 155, 2300, 2666, 3354, 3731,
4798, 5292, 5412, 5475, 5602, 5722, 5882,
5926, 6534, 6880, 7290, 7360, 7483, 7538,
7830, 8595, 8599, 8687, 8860, 8984, 9654,
10041, 10191, 10577,
b. ğına 10767
b.-na 1484, 2769
b.-nda 343, 506, 613, 3722, 4605,
5010, 6136, 7378, 9338, 9520, 9521, 10365
b.-nnan 9946
[=46]
buyına : boyunca krş. **buyınça**
b. 27, 5326, 6346, 7914, 8500
[=5]
buyınça : boyunca; göre, ...olduğu
üzere
b. 132, 444, 82, 1531, 3445, 5752,
6179, 7413
[=8]
buyla- : bir yerden baştan sona
geçmek, geçmek
b.-p 280, 700, 739, 1755, 2914, 7346
[=6]
buylap : boyunca, kıyısından
b. 475, 591, 639, 672, 1020, 1382,
1592, 2024, 2149, 2236, 2747, 3376, 3923,
4948, 5230, 5244, 5435, 5574, 5582, 5590,
5626, 5700, 5701, 6083, 6129, 6145, 6279,
6814, 9138, 9281, 9551, 9671, 10215, 10312,
10512
[=35]
buylı : boylu
b. 4721

[=1]
buysin- : baş eğmek, boyun eğmek
 b.-ğan 8382
 b.-mıy 1918, 2437
 [=3]
buysındır- : bağlı kılmak
 b.-ğan 184
 [=1]
bügən : bugün
 b. 103, 239, 310, 605, 623, 1032, 1216, 1504, 2757, 2782, 2870, 2923, 2925, 3196, 3287, 3573, 3667, 4006, 4798, 5056, 5651, 5952, 5953, 6063, 6341, 6521, 6989, 7100, 7102, 7570, 7750, 7869, 7938, 8361, 8377, 8479, 9000, 9436, 9719 (2), 9889, 10069, 10070, 10116, 10424
 b.-geçe 297
 b.-nen 1118, 1858, 10661
 [=49]
bügəngə : bugünkü
 b. 8430, 10540
 b.-m töslə 6549
 b.-ně 3238
 b.-sən 1509
 [=5]
büken : ağaç kütüğü
 b.-ge 3254
 [=1]
bükselə : kursaklı
 b. 4307
 [=1]
bül- : bölmək, dağıtmak
 b.-əp 1732, 3827
 b.-er 6176
 b.-gende 6292
 b.-me 927, 9530
 [=6]
büldər- : kesmek
 b.-megen öçən 6688
 [=1]
bülek : hediye, armağan
 b. 5699
 b.-ě 2468

b.-ěň 8929
 b.-lerəm 791, 3361
 b.-lerge 8324
 [=6]
bülek it- : hediye etmək, armağan etmək
 b. itken 359, 439
 b. ittə 6209
 b. iterlək 8568, 8576
 [=5]
bülək : bölüm
 b.-ənnen 1283
 [=1]
bülən- : bölünmək, ayrılmak
 b.-əp 2117
 b.-gen 1714, 8743, 8988
 b.-miy 3952
 [=5]
büləş- : paylaşmaq
 b.-em 879
 b.-tə 6544
 [=2]
bülme : bölme, oda
 b. 177, 3061, 6886, 6896, 7913
 b.-de 3085
 b.-lerə 6000
 b.-m 239, 244, 255, 6710
 b.-mde 10531
 b.-me 3980
 b.-něň 6501
 b.-sə 6007
 b.-sən 2433
 b.-sənde 49
 b.-səne 7552, 7932
 [=19]
bürə : kurt
 b. 36, 821
 b.-den 8745
 b.-ler 1176
 [=4]
Bürə : Böri
 b. 3391
 [=1]
bürək : börk
 b. 1162
 b. siman 785
 b.-ən 10391

b.-ě 3629 (3)

b.-ěňně 2488

[=7]

bürene : gövdesi kesilmiş

ağaç kütüğü, kütük

b. 10164, 10172

b. kük 10176

b.-de 9724

b.-den 6273

b.-ler 3255, 3322, 3323

b.-lerněň 1615, 1643

b.-ně 10168

[=11]

büten : farklı, başka, ayrı,

başka zamanda

b. 1627, 1877, 3987, 4011,

4919, 6323, 6517, 6997, 8669,

8843, 9152

b.-ge 959, 2687

b.-ner 3453

b.-ner kük 2776

b.-nerde 9960

b.-nerge 3065, 10388

b.-nerněň 3812

[=19]

bütençe : başka türlü, farklı

b.-rek 3655, 3656

[=2]

büllětën : bildiri

b. 4171

[=1]

C

Cambul : SSCB’de Kazakistan Cumhuriyet’inin güneyinde bulunan büyük kısmı çöl ve bozkırla kaplı olan ve ortasından Çu ırmağının geçtiği geniş bir yönetim bölgesinin merkezi olan kent.

c. 9552
c.-ğa 9553
c.-nı 3156
[=3]

can : can, ruh, gönül,
c. 2788, 3443, 3931, 4223,
4296, 5096, 6080, 6321, 6876 (2),
6920, 8181, 8189, 9018, 9537,
9558, 9601, 10330, 10532

c. bēlen 6450
c.-da 5423
c.-ğa 1533, 4046, 6048
c.-ı 3458, 4023, 4784,
4928, 6705, 8133, 8334
c.-ım 4054, 4152, 4417,
6421, 6423, 6431, 6845, 6993,
7007, 8001, 8565, 10084, 10321
c.-ımını 10274
c.-ın 2721, 5981
c.-ına 2801
c.-iñ 4946
c.-iña 2959
c.-iñda 10298
c.-iñni 2285
c.-nı 2985, 4159
c.-niñ 5005
c.-niñ 5423
[=56]

can ar- : takatsiz kalmak
c.-ım arsa 7605
[=1]

can at- : heveslenmek
c. atıp 4602
[=1]

can kěr- : sessizleşmek
c. kěrdě 7800
[=1]

can-dus : sevgili dost
c. duslar 7596
[=1]

canaş : sevgili, yâr
c.-ı 955, 969
[=2]

canlan- : canlanmak
c.-a 2336
[=1]

canlı : canlı, diri, gönüllü
c. 4708, 4753, 8364
c.-lar 10778, 10786
[=5]

cavap : cevap
c. 163, 703, 985, 1356, 1844, 6948
c.-ı 3542
c.-ım 4660
c.-ın 7295
[=9]

cavap bir- : cevap vermek
c. bire 5540, 9914
c. birmiy 4607
[=3]

cavaplı : sorumlu, önemli
c. 2877, 3541
[=2]

cavaplılık : sorumluluk
c.-nı 8635
[=1]

cay : yol, imkân, sistem, hüner,
kendine has yaşayış
c.-ğa 8240
c.-ı 3180
c.-ın 1619
c.-ına 4883, 10026
[=5]

üz cayı bēlen: normal şekilde
üz c.-ı bēlen 987
[=1]

Cayıq : (Uralsk) Tataristan’ın bir
şehri.
c. 10562
c.-ta 10574
[=2]

caylap : usulca
c. 4265, 5873

- [=2]
caylaş- : alışmak
 c.-tım 6812
 [=1]
cebërlen- : eziyet görmek
 c.-se 7607
 [=1]
cefa : cefa
 c.-sın 9070
 [=1]
cehennem : cehennem
 c. 10284
 c.-něň 6032
 [=2]
Celil : Musa Celil (1906-1944 yılları arasında yaşamış İdil Tatar asıllı Sovyet şairidir. Musa Celil Sovyet Birliği'nin Kahramanı ve Lenin Ödülleri'ni aynı zamanda kazanan tek kişidir.)
 c. 1498, 5121, 5128, 5538, 5617, 5891, 5934, 6853, 6854, 8193, 10667
 c. bēlen 3741, 5849
 c.-ě 8201
 c.-ge 5600, 8183
 c.-ler 2924, 5929, 7582
 c.-lerden 6169, 10495
 [=21]
cencal : kavga
 c.-lardan 10315
 [=1]
cennet : cennet
 c. kēbēk 6270
 [=1]
cetme : olta, ağ
 c. 650, 654
 c.-degě 5678
 c.-ge 655
 c.sěň 647, 651
 [=6]
cey : yaz mevsimi
 c. 27, 989, 2630, 5326, 5511, 8504, 8517, 8614, 8963, 8970
 c.-de 2646
 c.-den 2645
 c.-ě 7525, 10560
 c.-ěmnen 7679
 c.-ěň 10077
 c.-ge 6367
 c.-lerě 6753
 c.-ně 1291, 7678
 c.-něň 1906, 4561, 8507
 c.-sěz 6869
 [=24]
ceyğě : yaza ait, yazlık
 c. 204, 215, 1667, 1998, 3136, 3963, 5854, 6029, 7740
 [=9]
cey- : kapalı bir şeyi açmak, salmak, yığmak
 c. 7148
 c.-dēm 3386
 c.-ěp 1598, 6520
 [=4]
ķoçaķ cey- : kucak açmak
 ķoçaķ c.-erler 2922
 ķoçaķın c.-dē 3841
 [=2]
ceyev : yayan
 c. 3455
 [=1]
ceyevlep : bk. ceyev
 c. 8864
 [=1]
ceyevlě : yayan, yaya
 c. 5512
 c.-ler 3280
 [=2]
ceyěl- : yayılmak
 c.-dēň 2079
 c.-e 40, 1200
 c.-ěp yata 9662
 c.-me 5598
 [=5]
ceyre- : yayılmak
 c.-p yata 37
 c.-p yatқан 10562
 [=2]
ceza : ceza

c. 9973
c.-sinnan 8211
[=2]
cěbět- : ıslatmak
c.-keněn 3890
[=1]
cěger : güç, kuvvet
c.-ě bělen 7881
c.-ěne 7059
[=2]
cěgěn-cěkke kitěr- : çok eksiksiz
biçimde yapmak
c. cěkke kitěrěp 3493
[=1]
cěmělde- : ışıldamak,
pırıldamak
c.-dě 4587
c.-iy 38
c.-iyler 10279
c.-p 2250, 6264
[=5]
cěnaza : cenaze
c. 8327
[=1]
cěnaza uķı- : cenaze
namazı kılmak
c. uķığaçtın 9971
c.-nı uķıp 9912
[=2]
cěn : cin; gönül
c.-ě 2813, 7158
[=2]
cěntěklep : tafsilatıyla
c. 7876
[=1]
cěp : ip, iplik; mısra
c. 6262, 10450
c. bělen 608
c.-ě 5672
c.-ěn 6495
c.-ke 5556
c.-ler 2426
c.-ler töslě 5680
c.-lerě 2424
c.-lerěm 1610
c.-ně 4411

[=11]
cěplě : ipli
c. 10462
[=1]
cılı : sıcak, sıcaklık, ılık
c. 45, 1162, 1357, 2614, 2646, 2878,
2891, 2959, 3244, 3264, 3355, 3639, 3836,
5043, 5065, 5088, 5668, 5692, 6353, 6767,
7341, 7913, 10461, 10559
c. ğına 5693
c.-ğa 3263
c.-ñ 1538
c.-sı 9290, 9675
c.-sın 1940, 5473
[=31]
cılın- : ısınmak
c.-a 5103
c.-ıp 3530, 3934, 7628
c.-ırlık 2942
[=5]
cılıt- : ısıtmak
c.-a 2720, 3524, 6271, 7917, 9677
c.-ırğa 3642
c.-ıym 326, 338
c.-sa 7917
[=9]
cıp-cılı : sıcaklık
c. 4910
[=1]
cır : türkü, şarkı, şiir, ezgi
c. 206, 1034, 1553, 1580, 1963, 1971,
4507, 4780, 5027, 5416, 5421, 5495, 5497,
6528, 6529, 7237, 7507, 7512, 7946, 107,
8325, 8738, 9119, 9468, 9713, 10552
c. bělen 1948
c. kěběk 8338
c.-da 1017
c.-dan 2139, 4784, 5731
c.-ğa 3182, 4050, 4490, 4600, 7243,
8180
c.-ı 140, 1030, 1952, 1957, 6990,
8666, 10006, 10703
c.-ı bělen 7247
c.-ım 1703, 1843, 2026, 2077, 2082,
4572, 5500
c.-ın 42, 3866, 3901, 4357

c.-ına 3672
c.-innan 1931
c.-iñ 2920, 5137, 5796
c.-iñni 4881
c.-iñniñ 4121
c.-lar 653, 1668, 1919,
2068, 2128, 3092, 4286, 5537,
6856, 7782, 8679, 9425
c.-lar bēlen 6154
c.-larda 69
c.-lardagı 2910
c.-ları 1917, 1967, 4442,
9351
c.-larım 7260
c.-larıma 12, 5380, 6317,
8469
c.-larımni 159, 5406
c.-larımniñ 5407
c.-ların 124
c.-larına 8327
c.-larını 7249
c.-larıñ 253, 472
c.-larıña 5132
c.-ni 219, 1953, 4052,
6299, 7512, 9713
c.-ni ğına 9458
c.-niñ 6329
[=106]
cırçı : türkücü, ozan
c. 173, 1304, 8672, 9854
c.-lardan 4780
[=5]
cırıla- : türkü söylemek,
şarkı söylemek
c. 5445, 6153, 9713
c.-dılar 493, 5218, 9890
c.-dım 8290
c.-ıy 4902, 4917, 5450,
5452, 5454, 5456, 5458, 5459,
6607, 6608, 9121, 9413, 9414,
9416, 9418, 9419, 9420, 9422,
9423, 9424, 10585
c.-ıy idēler 5113, 5117
c.-ıym 6636
c.-mıylar 2737

c.-p 454, 1096, 1317, 1570, 1740,
2121, 3297, 3712, 5448, 6904, 8673, 9702,
9705, 10258
c.-r 6154, 7086
c.-sam 2076
c.-sı kile 2089
[=50]
cırlan- : türkü söylenmek
c.-mağan 9351
[=1]
cırlaş- : beraber türkü söylemek
c.-ıp 788, 800
[=2]
cıy- : toplamak, yığmak,
biriktirmek
c.-a 2345, 3872, 8600
c.-a torğan 7179, 9184
c.-am 5094, 9015, 9016
c.-amın 6489
c.-armın 4774
c.-dı 6751, 7392
c.-dık 3805
c.-dım 9322
c.-ğan 1310, 4555, 8299 (2), 10685
c.-ğan idē 5546
c.-ıp 345, 405, 6618, 9245
c.-sañ 1523
[=25]
cıyıl- : toplanmak, birikmek
c.-a 1975, 5281, 5757, 7480, 7506
c.-alar 317, 8228
c.-dı 7800
c.-ğan 1588, 4294, 7282, 8742, 9606
c.-ğandır kēbēk 4177
c.-ıp 9024
c.-ıp kilgen 2132, 7361
c.-ıp torsa 3956
c.-ır 5613, 5617
c.-mıy 1407
[=20]
cıyın : toplu halde; hasat bayramı
c. 9607
c.-ın 4677
[=2]
cıyın- : hazırlanmak, niyetlenmek
c.-a 306, 3621 (2), 4676

c.-dı 8806
c.-ğan kük 8807
c.-ıp yöriym 1800
[=7]
cıyılış- : toplaşmak
c.-ıp 7656
[=1]
cıyır- : çatmak
c.-ma 3299
[=1]
cıyırğala- : çatıp durmak
c.-ıy 2717
[=1]
cıynağ : düzenli, titiz,
temiz
c. 402, 796, 4184
[=3]
ciber- : göndermek,
kaçırmak, bırakmak ; yardımcı fiil
olarak “tezlik, bitiş
kuvvetlendirme”
c. 1425, 1977, 2968, 3888
c.-dëler 5405
c.-dëñmë 702
c.-e 6201
c.-e idëk 7272
ķorıp c.-e 646
cırıp c.-ër kük 10258
c.-esë kile 4176
c.-gen 3360
oçırıp c.-gen 1360
ontıp c.-genmën 1227
c.-me 1462
c.-meske 376
c.-miy 2641, 5730
c.-se 4846
c.-seler 6809
onıtıp c.-sem 9266
[=21]
cibergele- : gönderip durmak
c.-iy 804
[=1]
cidë : yedi, yedi kez
c. 443, 1355 (2), 2656,
2657, 2683, 2808, 5222, 6273
c. gëne 5126

c.-de 7866 (yëğërmë cidëde)
c.-ge 5127 (citmëş cidëge)
[=12]
cidëlä : yedili
c. 5215
[=1]
cidëñçë : yedinci
c. 4960 (utız cidëñçë)
[=1]
cigël- : (yük hayvanları için) arabaya
koşulmak, koşulmak
c.-ëp 4642, 7766, 7768
[=3]
cigüvlë : koşulmuş, koşulu (at)
c. 1208, 1699
[=2]
cihan : cihan
c. 10839
c.-ğa 6789
c.-nı 7034
c.-nıñ 7797
[=4]
cik- : taşıyıcı hayvanı arabaya
koşmak, yola hazırlanmak
c.-erge 2003
c.-ëp 1404, 1406
c.-kennë 3809
[=4]
cil : rüzgâr, yel
c. 592, 640, 813, 886, 1577, 1667,
1942, 3012, 3094, 3111, 3325, 3497, 3679,
4276, 4457, 4672, 4703, 4704, 4884 (2),
5327, 5589, 5717, 6171, 6179, 6630, 6703,
7037, 7722, 7784, 8973
c. bëlen 2007, 3259, 8665
c. gëne 7732
c. këbëk 9380
c.-de 2632, 2647, 8594, 8644
c.-den 2977
c.-dër 7733
c.-ë 1344, 4653, 4916, 8664, 10592
c.-ë bëlen 3244
c.-ge 1720, 2738, 8584
c.-ëne 5129
c.-ënnen 1264

c.-ler 28, 555, 658, 1150,
2011, 2051, 3230, 3268, 3357,
3498, 3505, 4247, 4377, 4378,
5140, 5247, 6250, 6897, 6898,
7038, 7480, 9452, 9764, 9766,
9942, 9946, 10460
c.-lerde 819, 2097, 6970
c.-lerě 3050, 4124, 6234,
7338
c.-lerě bělen 3071
c.-lerědey 7230
c.-lerěne 7057
c.-lerěne ħetlě 4046
c.-lerěněň 9921
c.-lerge 2002, 7214, 7218,
c.-lerge ħetlě 8491
c.-ně 10409
[=97]
cilek : çilek
c. 1986, 2231
c.-ler 4915
[=2]
ķayın cilegě : dađ çileđi
ķayın c.-lerěněň 8516
[=1]
mük cilegě : dađ çileđi
mük c. 8896
[=1]
cileklě : çilekli
c. 8518
[=1]
cilfěrde- : rüzgârla
dalgalanmak
c.-dě 5468
[=1]
cilger- : elemek
c.-e 4886 (2)
[=2]
cilke : omuz, ense
c.-gězně 501
c.-mde 4187
c.-sě 5258, 5259
c.-sěne 4810, 4822, 6797
[=7]
cilkelě : enseli
c. 356, 436

[=2]
cilken : yelkenli gemi
c.-ě 3811
[=1]
cilkěn- : heyecanlanmak, heveslenmek
c.-dě iken 4497
c.-e 10196, 7726
c.-ěp 2585
c.-kěnmıy 3112
[=5]
cilkěnçek : heveskâr
c. 2817
[=1]
cilkět- : dertlendirmek
c.-e 234, 3768
[=2]
cilpě- : kanat çırpmaq
c.-megen 4352
c.-p 4500
[=2]
ciltěret- : hafifleştirmek
c.-ken 3830
[=1]
cim : yem; rızık
c. 7664 10193
c.-nerě 6232
[=3]
ciměrěl- : yıkılmak, dağılmak
c.-gen 1337, 1484, 6796
[=3]
ciñ : elbisenin omuzdan bileğe
veya dirseğe kadar olan kol kısmı, kolun yeni
c. 149
c. bělen 3258
c.-nen 2830
c.-nerěněň 1985
[=4]
ciñ- : galip gelmek, yenmek
c.-e 8181
c.-er 6763
c.-erge 906
c.-ěp 1103, 8140
c.-gen öçen 3669
c.-medě 8802, 8803
[=8]
ciñěl : kolay, hafif, çabuk

c. 797, 977, 1830, 3220,
5216 (2), 8862
c. gëne 2983
c. idë 8863
c. tügël 966, 8203
c.-ë 5217
c.-ërek 5845
c.-më 4489
[=14]

ciñël- : yenilmek
c.-dëñ 577
c.-ër 675
[=2]

ciñëley- : kolaylaşmak
c.-ër këbëk 3834
[=1]

ciñëş- : güreşmek
c. 4933
[=1]

ciñüv : zafer
c. 1112, 5563, 8232
c.-ge 1368
c.-nëñ 1916, 8072
[=6]

cir : yeryüzü, dünya,
memleket, yer, toprak
c. 1193, 1533, 1827, 2356,
2788, 3309, 3611, 3652, 3851,
4221, 4223, 4295, 4415, 5040,
5103, 5192, 5221, 5261, 5446,
5507, 5574, 5582, 5590, 6068,
6286, 6286, 6292, 6459, 6966,
6987, 7307, 7489, 8033, 8125,
8152, 8234, 8235, 8247, 8543,
8544, 8707, 8757, 8983, 9001,
9186, 9293, 9759, 9838, 9917,
10219, 10256, 10370, 10543,
10621
c. bëlen 10195, 10350
c. öçën 10036
c.-de 140, 289, 487, 1060,
1997, 2014, 3024, 3025, 3034,
3035, 3044, 3045, 3229, 3469,
3683, 3897, 3942, 4132, 4508,
5186, 5357, 5982, 6055, 6057,
6144, 6266, 6325, 6588, 6681,

6787, 6908, 8234, 8250, 8316, 8570, 8578,
8753, 8782, 9081, 9269, 9330, 9442, 10212,
10226, 10342, 1042

c.-degë 8245, 9803
c.-den 20, 1815, 3264, 4505, 4517,
5108, 5231, 6015, 7387, 8030, 9906, 10334
c.-ë 1050, 1986, 5006, 5170, 6083,
6658, 9561
c.-ëm 520, 4487, 6026, 7211, 7750
c.-ëmnë 6810
c.-ëmnëñ 4128, 8362
c.-ën 5643, 8656
c.-ënde 6851
c.-ëñde 10151
c.-ëne 156, 306, 1389, 7949
c.-ëñëñ 1335, 9147, 9974
c.-ëñnë 7343
c.-ënnen 1171, 3915, 4905, 5142,
5155
c.-ge 29, 374, 458, 1019, 1245, 1758,
2726, 3249, 3528, 3824, 4373, 4485, 4855,
4857, 5104, 5497, 5656, 5801, 6134, 6162,
6324, 6461, 6605, 8506, 8520, 8891, 9102,
9737, 9980, 9983, 10044, 10194, 10322,
10525
c.-ge çaqlı idë 4543
c.-geçe 5257
c.-ler 2307, 2691, 4004, 6183
c.-lerde 1330
c.-lerden 1315
c.-lerë 1728
c.-lerëm 58
c.-lerënde 10684
c.-lerge 9548
c.-lernë 8894
c.-lernëñ 384
c.-më 5082
c.-në 678, 1380, 1900, 2154, 3308,
5180, 5293, 5809, 9849, 9851, 9923
c.-nëkë 4503, 4515
c.-nëñ 2541, 3333, 3334, 3341, 3618,
3852, 6988, 7392, 8141, 8566, 8646, 9550,
9773, 9847, 10012, 10632, 10834
[=228]

cir şarı : yeryüzü, yer küre,
yer yuvarlağı

c. şarı 8389
c. şarı kėbėk 10411
c. şarın 4265
[=3]

kük cir: gökyüzü
kük c.-ėnde 4240
kük c.-ge 10605
[=2]

tuğan cir : memleket
tuğan c. 1347, 1567, 1568,
3217, 9576

tuğan c.-de 2858, 7639
tuğan c.-den 1318, 6846
tuğan c.-ė öçėn 1161
tuğan c.-ėm 520
tuğan c.-ėmnen 1351, 7669
tuğan c.-ėñde 383
tuğan c.-ge 1492, 4143,

6770

tuğan c.-lerėñ 884
tuğan c.-nėñ 2072, 2397
[=20]

üz cir : memleket
üz c.-ėmnėñ 1527
üz c.-ėnėñ 3676
[=2]

ciren : boz renk
c. 8703
[=1]

cir-su : toprak ve su
c.-ėn suvın 3307
[=1]

cirle- : defnetmek,
gömmek
c.-dė 8801
c.-dėler 9979
c.-genner 2669
[=3]

cirleş- : gömmeye
katılmak
c.-tė 4459
[=1]

cirlev : defnediliş
c. 9908

[=1]

cirsėt- : memleketi aratmak, sıla
hasreti çektirmek
c.-e 7038, 7039

[=2]

cit- : yetmek, yakınlaşmak,
gelmek, ulaşmak, vakti gelmek, yetişkin hale
gelmek, gitmek

c.-e 2839, 3767, 5083, 5294, 5452,
6021, 9416, 9420
c.-em 6339

c.-er 690, 948, 1369, 3489, 4136,
5127, 8532

c.-er öçėn 4369

c.-erėme 2087

c.-erėn 7254

c.-ėp 910, 6096

c.-ėp bėtken 5118

c.-keç 387, 9255

üsėp c.-keç 9450

c.-ken 1014, 1412, 2022, 2656, 3607,
6919, 7400, 7405, 7839

c.-ken idė 10303

kilėp c.-kençė 1105

kilėp c.-kenėn 644

kilėp c.-kenner 297

c.-megen 2522

c.-megenmė 1281

c.-mes 2886

c.-mes idė 378

c.-mese 5113, 5117, 5784

c.-mevėn 4053

c.-miy 1523, 4216, 5304, 5437, 6031,
6819, 6878, 9077, 9091, 10327

c.-miy töslė 5305

c.-miy idė 3468

barıp c.-miy 10565

kilėp c.-miy 1236, 10731

töşėnėp c.-miym 362

c.-sem 2005

üsėp c.-sem 2722

c.-sėn 3639, 7949

c.-tė 4730, 8712, 9291, 9292 (2)

barıp c.-tė 9935

kilėp c.-tė 2579, 9813

üsėp c.-tė 3026

c.-tēm 1129, 5409, 5410
c.-tēmě 1991
c.-üv 4178
c.-üv bělen 1052
c.-üvě 2347
[=82]
ķul cit- : yapmak
ķul c.-medě 6444
[=1]
citdiy : ciddi şekilde
c. 10745
[=1]
citekle- : yanında götürmek
c.-gen 1479
[=1]
citerlěk : yeterli
c. 1797, 1869, 2221
[=3]
citěn : pamuk
c. 2095, 2107
c.-ēm 2097
c.-keyēm 2101
c.-nen 10487
[=5]
citěnce : pamukçu
c. 2092
[=1]
citěz : hünərli, usta
c. 607, 1400
[=2]
citķēr- : ulaştırmak;
anlatmak
kitērěp c.-dě 10772
c.-kěre 2366
c.-ěp 306
c.-mekçě 7930
c.-kěrmiy 10782
[=5]
citlěk- : yetiřmiř halde
olmak
c.-ěp 1691
[=1]
citměř : yetmiř
c. 2952, 5127 (c. ciděge),
9743, 10309, 10317
[=5]

ciz : bakıra, çinko, kurşun veya demir karıştırmakla elde edilen pirinç madeninden yapılmış olan, pirinçten
c. 4880, 5196
[=2]
cizne : enişte
c.-něñ 1362
[=1]
cola : âdet krş. **yola**
c.-lar 4458
[=1]
cöple- : tasdik etmek
c.-iy 2510
[=1]
cuy- : kaybetmek, yitirmek, ayırmak
c.-ası kilmes 1910
c.-ğan 1166, 2672
c.-ıp 1472
c.-mam 2637
[=5]
cuyıl- : kaybolmak
c.-mas 207
[=1]
cüler : deli, akılsız krş. **yüler**
c. 512, 525
[=2]
cünsěz (yünsěz) : alçak
c.-ě 1275
[=1]

Ç

çabağ : çamaça balığı
ç. kēbēk 5679
[=1]

Çabaqsar : Çeboksar
(Çuvaşistan'ın başkenti)
ç.-da kēbēk 3086
[=1]

çabata : çarık
ç. 3283, 5210, 5213, 5220
ç.-dan 3836
ç.-lar 5225
ç.-ñ bēlen 3284
ç.-sı 3788, 5216
[=9]

çabatalıq : çarıklık
ç. 3825
[=1]

çabışkı : koşu atı
ç. 4147
ç.-day 4145
[=2]

çağan : akçaağaç
ç. 5535, 5539, 8427
[=3]

çağ (I) : an, zaman, çağ,
vakit
ç. 162, 1010, 1592, 2841,
3275, 4230, 4244, 4425, 4842,
7946, 8752, 9437
ç.-ı 133, 1388, 1390, 4566,
6266, 8010, 10007, 10008, 10009,
10010, 10123, 10125, 10528
ç.-ıbız 4263
ç.-ım 7103, 9111, 9579
ç.-ın 182, 2231, 2233,
5013, 8009, 9731
ç.-iñ 3996, 10236, 10237,
10343
ç.-iñdir 2168
ç.-ları 9864
ç.-larım 2752, 7602
ç.-larım 8611
ç.-larına 5654
ç.-larıñ 1268

ç.-larını 8455
ç.-mini 1374
ç.-niñ 512
ç.-ta 358, 438, 2242, 2472, 2628,
2944, 3360, 3792, 4005, 4102, 5106, 5136,
5358, 5597, 5668, 5692, 5845, 6222, 6435,
6531, 6613, 7550, 7746, 7918, 7920, 8437,
9397, 9750, 10021, 10158
ç.-tağı 2580, 2590, 2607
ç.-tan 3307
[=83]

bala çağ : çocukluk çağı
bala ç. 7638, 8697, 9592, 10263,
10764
bala ç.-ım 2955, 9111
bala ç.-ın 9488
bala ç.-larım 10435
bala ç.-niñ 6801
bala ç.-ta 6496, 7388, 9322
bala ç.-tağı şikēllē 8690, 8693
[=15]

çağ (II) : zar zor
ç. 3823
[=1]

çağıl- : yansımak
ç.-a 7167, 9189
ç.-ıp kitken 7902
ç.-masın 2981
[=4]

küzge çağıl- : göze çarpmak
küzlerēme ç.-madı 426
küzēme ç.-madıñ 2243
[=2]

çağında : çağında, vakitte, zamanda,
zamanında
ç. 134, 235, 259, 720, 763, 964, 1114,
1325, 4444
[=9]

çağıştır- : karşılaştırmak
ç.-ıp 6212
[=1]

çaqır- : çağırmaq
ç. 892, 5389
ç.-a 6883, 7509, 9426, 9428, 9434 (2)
ç.-alar 7658, 8217
ç.-dı 3506

ç.-dılar 268
ç.-ğaç 5833
ç.-ğan 3313
ç.-ğan kük 696
ç.-ğanda 903
ç.-ıp 3234, 4456
ç.-ıp alğaç 3849
ç.-ıp tora 5816
ç.-ır 4779
ç.-masa 5829
ç.-mıy 3850
ç.-sa 6084
ç.-salar 2560
ç.-uv 703
[=26]
çaqlı : kadar, ...e yakın;
gibi
ç. 1990, 4030, 5433, 8124,
9257
ç. idë 4543
[=6]
çaqma : çakmak
ç.-ğa 4598
[=1]
çaqrım : 1,06 kilometreye
eşit bir uzunluk ölçüsü
ç. 4252, 9820, 10191
ç.-nan 3818
ç.-nar 3273
ç.-narnı 1913
[=6]
çal : ağarmış; ihtiyar
ç. 10818, 10830
ç. ğına 7183
[=3]
çal- : biçmek
ç.-asıñ 1520
[=1]
çalbar : şalvar
ç.-dan 2684
[=1]
çalğı : tırpan
ç. 731, 7193
[=2]
çalım : benzerlik
ç.-nar 3998

[=1]
çalın- : çalınmak
ç.-a 4284
[=1]
çalğan : sırtüstü
ç. 9527
[=1]
Çallı : Yar Çallı şehri (Kazan'dan
sonra Tataristan Cumhuriyeti'nin ikinci
büyük şehridir.)
ç. 7173, 7192, 7384, 7392, 7761, 7776
ç.-da 7168, 7169, 8442
ç.-ğa 7185
[=10]
çalmalı : sarıklı
ç. 7380
[=1]
çalt : tamamen
ç. 4108, 4109
[=2]
çama : tahmini bir süre, bir şeyin
tahminî sınırı, yaklaşık büyüklüğü; niyet
ç. da 3456
ç.-sı 2575, 4692
ç.-sımı 1649
[=4]
çamalap : koruyarak
ç. 8992
[=1]
çana : kızak
ç. 7789, 8840, 8847
ç. ğına 1131
ç.-da 1134, 8831
ç.-dan 1146, 8853
ç.-ğa 876, 3454
ç.-larda 8855
ç.-nıñ 881
ç.-sı 7794
ç.-sı bēlen 7821, 7823
[=15]
çandır : sıska
ç. 10508
[=1]
çañğıçı : kızakçı
ç. 5387
[=1]

- çañ** : çan
ç.-niñ 7101
[=1]
- çap-** : hızla koşmak,
hızlıca gitmek, gitmek, koşmak,
takip etmek, biçmek, vurmak,
kırmak, uzatmak
ç.-a 4307, 8862, 9109,
9111 (2)
ç.-a ğına 1133
ç.-ar idë 10135
ç.-arga 1617
ç.-ıp 3254, 3393
ç.-ıp kite 1203
ç.-ıyķ 8695, 8703, 8705
ç.-ķan 1381, 3344, 5243,
5813, 8171, 9106, 9687, 10391
ç.-mıym 2975
ç.-tı 3197 (2), 3480, 5161,
6458
[=28]
- ķul çap-** : alkışlamak
ķul ç.-am 7122
[=1]
- Çapayçı** : Ünlü şair
Çapayev'in izinden gidenlere
verilen isim.
ç.-lar 123
[=1]
- çara** : çare
ç. 8930
[=1]
- çarduğan** : etrafi çardakla
çevrili mezar, mezar
ç. 5156, 8130
ç.-ı 8135
[=3]
- çarıķ** : su çarkı
ç. 7451
ç.-nı 2939
ç.-niñ 7455, 7457, 7494
[=5]
- çarşav** : çarşaf
ç.-dan 9895
[=1]
- çasovoy** : nöbetçiler
ç. lar 105 (2)
[=2]
- çast** : karakol
ç.-ta 5855
[=1]
- çat (I)** : kavşak, yolların kesişme
noktası, köşe,yer
ç. 1352, 4527, 5757
ç.-ı 6881, 9723
ç.-ın 4619
ç.-ına 2297, 6881
ç.-ında 10599
ç.-ınnan 228, 9693
ç.-ķa 394, 994, 5752, 9255
ç.-ķa ğına ħetlë 9254
ç.-lardan 1961
ç.-larğa 1961
ç.-ta 19, 5414, 5747, 6896, 8607, 8621
ç.-tan 5229, 5811, 9471
[=27]
- çat (II)** : tamamen
ç. 8169
[=1]
- çanta-** : çatırdamak
ç.-ma 5689
[=1]
- çaya** : acar, kıvrak
ç. 9892, 10404
[=2]
- çayķa-** : yıkamak
ç.-ıylar 8155
[=1]
- çayķal-** : silkelenmek, dalgalanmak
ç.-a 2632, 4694, 6702, 6714
[=4]
- çebelen-** : düğümlemek
ç.-dë 7198
ç.-gen 5680
[=2]
- çeç** : saç
ç.-ë 7183, 9369, 9370, 10798
ç.-ën 170
ç.-ler 2851
ç.-lerëñ 2779, 3279, 4065
[=9]

çeç- : tohum saçmak,
saçmak, ekmek

ç.-erge 4198
ç.-ëp 8881
ç.-ken 10334
ç.-miy 8859
ç.-têler 4588
[=5]

çeçek : çiçek
ç. 2631, 2647, 6596, 6608,
6609, 7225, 8182, 8574, 9315,
10759

ç.-ën 7227
ç.-ëne 7072
ç.-ëñ 2102
ç.-ler 3229, 4125, 5079,
5153, 5267, 5592, 5778, 8573,
9015, 9016, 9017, 9024, 9028,
9041, 9043, 9049, 9050, 9054,
9058, 9060, 9231, 9238, 10822
ç.-ler bēlen 9402
ç.-lerde 5081
ç.-lerden 4476, 5081
ç.-lerë 2586, 4562, 5317,

9224
ç.-lerën 4475, 5158
ç.-lerge 4565, 10754
ç.-lernë 4552, 4555, 4557,
7386, 10756
ç.-lernëñ 9244
ç.-te 7000
ç.-tegë 754
[=56]

çeçek at- : çiçeklenmek
ç. ata 5386
ç. atıp tora 1487
ç. atkan 8448
[=3]

çeçekte utır- :
çiçeklenmek krş. **çeçek at-**
ç. utıra 5149
ç. utırğan 9397
[=2]

davıl çeçegë : rüzgâr
çiçeği

davıl ç.-lerë 3606, 3609, 3613
[=3]

dëgët çeçegë : katran çiçeği
dëgët ç. 7714, 7718
[=2]

zeñger çeçek : peygamber çiçeği
zeñger ç. 2624, 2627
[=2]

ķır çeçegë : kır çiçeği
ķır ç. 4774
ķır ç.-lerë 9051
ķır ç.-lerënëñ 9052
ķır ç.-lerënde 9761
[=4]

siren çeçegë : leylak
siren ç.-lerë 4583, 6210
[=2]

çeçeklë : çiçekli
ç. 5511, 5589, 9923
[=3]

çeçke : çiçek krş. **çeçek**
ç. gëne 441
ç.-ler 5078
[=2]

çeçekëç : mibzer
ç.-ëñde 1755
[=1]

çeçlë : saçlı
ç. 125, 142, 6356
ç.-ler 4586
[=4]

çeçre- : sıçramak
ç.-p 2560
[=1]

çekëş- : tokuşmak
ç.-eler 3077
[=1]

çekëştër- : tokuşturmak
ç.-ëp 8231
[=1]

çençe barmak : serçe parmak
ç. barmaklar 939
ç. barmakta 9262
ç.-ge 9267
[=3]

çepe- : bir şeyi kafaya fırlatmak, geçirmek
ç.-gen 10390
[=1]

çey : çay
ç. 3934, 8509, 8513,
10387

ç.-de 3890
ç.-ënnen 7683
ç.-ën 86
ç.-ënnen 6622
ç.-ge 6429, 6623
[=10]

çeyër : çam sakızı; budak
ç. 6053, 10379
ç.-ler 6624
[=3]

çëbën : sinek
ç. 9220
[=1]

çëbëş : kuş yavrusu
ç.-në 7137, 7140
[=2]

çëbiy : civciv, yavru krş.
çëbëş

ç. 9318
ç.-lerën 9321
ç.-lerëneñ 8525
[=3]

çëgen : çingene
ç. 1503, 1506
ç.-në 7765
ç.-nen 7764
[=4]

Çëh : Çek
ç. 3915, 3919, 6851
ç.-lar 6851
ç.-larğa 6854
ç.-larnıñ 6862
[=6]

Çëhça : Çekçe
ç. 3922
[=1]

Çëhoslovak : Çekoslovak
ç. 2407
[=1]

Çëhov : Anton Çehov (1860-1904 yılları arasında yaşamış Rus tiyatro yazarı ve modern kısa öykünün kurucularındandır.)
ç. 5400, 5401
[=2]

çëkrey- : ışıldamak
ç.-ëp 35
[=1]

çëlter : pek ince veya desenli hafif dokuma tül
ç. gëne 5035
[=1]

çëmçën- : gagalamak
ç.-ëp 9874
[=1]

çëmët- : çimdirmek
ç.-ëp 5427
[=1]

çëmëttër- : çimdirmek
ç.-e torğan 2985
[=1]

çëmödan : valiz, bavul
ç.-da 5436
ç.-ım 5756
ç.-ın 178, 194
[=4]

çërëm it- : hafif bir şekilde uyumak
ç. item 9786
[=1]

çıbık : çubuk, çalı çırpı, fidan, dal
ç. 345, 1441, 5375, 8081, 8102, 10155
ç.-ka 8099
[=7]

çıbırkı : hayvanları dürtmek için kullanılan değnek
ç. 1138, 7697
[=2]

çıda- : sabretmek, direnmek
ç.-maç kirek 6775
ç.-sın 1131
[=2]

çıdam : sabır
ç.-ım 10327
[=1]

çığanak : kaynak
ç. 6772, 6777

ç.-tan 6776, 7887
 [=4]
çıgar- : çıkarmak;
 kavuşturmak; kovmak; geçirmek
 ç.-a 2512
 ç.-a kük 10715
 ç.-am 7248, 7250
 ç.-dı 1754
 ç.-ğan 10123, 10125
 ç.-ıp 1793, 2521
 ç.-ırlar 5655
 ç.-ma 4494
 ç.-mağız 4767
 ç.-mın 6813
 ç.-sañ idě 7320
 ç.-sıñ kěběk 21
 [=15]
çığır : çıkırık
 ç. 5819, 5820
 [=2]
çığırdan çık- : çığırdan
 çıkmak, çok öfkelenmek
 ç. çıkam 3181
 [=1]
çıjla- : cızıldamak
 ç.-ıy 6748
 [=1]
çık : çiy
 ç. 708, 711, 769, 779,
 1186, 1665
 ç.-lar 229, 2896, 2904
 ç.-ların 2897, 2905, 4119
 ç.-nı 768
 [=13]
çık- : gitmek, ortaya
 çıkmak, kovmak; çıkmak,
 görünmek; açılmak; yayılmak;
 yansımak; yardımcı fiil
 fonksiyonunda hareketin başından
 sonuna sürdüğünü, sonuçlandığını
 ifade eder.
 ç. 7066, 7942, 9392, 9393,
 9395 (2), 9399, 9405, 9407 (2)
 ç.-a 36, 1475, 1477, 1864,
 1990, 4135, 4505, 4517, 7262 (2),
 8030, 8031, 8034, 9634

ç.-a kěběk 10042
 kuyıp ç.-a 5714
 ç.-alar 8370
 ç.-am 2093, 2105, 3181, 4085, 4089,
 6327, 6498, 8022, 8220, 8221
 8990, 10328
 ç.-am iken 3419
 barıp ç.-am 5302
 yörěp ç.-am 280
 ç.-amı 2199
 ç.-amın 1695
 ç.-ar 973, 1181, 3103, 3235, 3545,
 5678, 7539, 7869
 kilěp ç.-ar 191
 kilěp ç.-ar töslě 5195
 ç.-arğa 8522
 ç.-arın 6332
 ç.-arlık 8441
 ç.-arsıñ kěběk 21
 ç.-ası 8534
 ç.-asıñ 2164
 ç.-asın 3701
 ç.-ıp 198, 1376, 1381, 1711, 3480,
 5813, 6786, 8083
 ç.-ıp basa 6189
 ç.-ıp kěre 1009
 ç.-ıp kile 3662, 5112, 7386
 ç.-ıp kittě 4017
 ç.-ıp tora 5066
 ç.-kaç 2562, 2569, 3192, 9722
 ç.-қан 1429, 2806, 4472, 5130, 5237,
 6744, 6871, 7370, 7498, 8740, 9181, 10220
 ç.-қан idě 566, 1841
 alıp ç.-қан 1298
 atılıp ç.-қан 10563
 kilěp ç.-қан 10079
 taşlap ç.-қан 6761
 yögěrěp ç.-қан 2769
 ç.-қанда 6498, 6852
 barıp ç.-қандır 400
 kilěp ç.-қандır 9325
 ç.-қанın 6977, 9107, 9113
 ç.-қанına 1262
 ç.-қаннар 2299
 kilěp ç.-қаннар 10511
 ç.-madı 3814

ç.-madım 551, 911
ç.-mağan 3101, 3102
ç.-mas 10395
ç.-masın 6533
ç.-maska 1912
ç.-masmı 8672
ç.-mıy 155, 5974, 7856,
8149, 10443
ç.-mıylar 5284
ç.-mıysın 9616
ütöp ç.-sa 4752
ç.-sam 7159, 10777
ç.-sın idë 2156
ç.-tı 365, 765, 3092, 5291,
5991, 6514, 6518, 8046, 9471,
9705
atılıp ç.-tı 4858
bulıp ç.-tı 5554, 8188
ceyöp ç.-tı 6520
eylenöp ç.-tı 1774
kaltıratıp ç.-tı 6720
karpap ç.-tı 6696, 6697
kötürüp ç.-tı 816
urgıp-urgıp ç.-tı 4582
ç.-tım 1348, 4995, 8065
ütep ç.-tım 4992
ç.-uv 6021
[=154]
karşı çık- : itiraz etmek
karşı ç.-ip alır 1853
[=1]
kiyevge çık- : evlenmek
kiyevge ç.-қан 2705
[=1]
urıp çık- : etrafı kaplamak
urıp ç.-a 7349
[=1]
çıklı : çiyli, şebnemli
ç. 2115, 5552, 8784
[=3]
çılan- : ıslanmak
ç.-a 5283
[=1]
çilat- : ıslatmak, göz
yaşlarına boğmak
ç.-ma 9638

ç.-tıñ 10696
[=2]
çılbr : zincir
ç. 5821, 6277, 6278, 6280
ç.-ğa 6293
ç.-ın 10687
ç.-lar 10695
ç.-ların 10688
ç.-nı 6298
[=9]
çıltır-çıltır : şırıl şırıl
ç. 3406, 3415, 3424
[=3]
çıltıra- : şırıldamak, şangırdamak
ç.-p 1675
ç.-ıylar 7083, 7084
[=3]
çımırda- : çarpmak
ç.-p 7844
[=1]
çın : gerçek, gerçekten, doğru;
ideal
ç. 1121, 1744, 4329, 6291, 6555,
10693
ç.-mı 5606
ç.-nan 1431, 8753, 9205
ç.-nar 5194
[=11]
çınbarlık : gerçeklik, hakikat; hayat
ç. 7601, 8439
ç.-ta 5553
[=3]
çınlap : hakikaten
ç. 7935
[=1]
çın-çınlap : dikkatlice, iyice
ç. 3622, 4228
[=2]
çınık- : güçlenmek
ç.-қан 10409
[=1]
çınıktır- : sağlamaştırmak
ç.-a 4800
[=1]
çınlık : gerçeklik
ç.-қа 8097

çıñ [=1]
: ses
ç. 10337, 10338
ç.-ı 10325, 10340
ç.-ı bēlen 10339
[=5]
çıñla- : çınılamak
ç.-dılar 6959 (2)
ç.-ğan kük 6937
ç.-ıy 2139, 6937, 9320
ç.-p 187, 3672, 7886,
ç.-p kuyğan 10694
ç.-r kük 5196
ç.-vın 10329
ç.-vınnan 6303
[=13]
çıpçık : serçe
ç. 382, 3216
[=2]
çıpta : hasır
ç. 3781, 6534
ç.-ğa 3787
[=3]
çıptaçı : hasırcı
ç. 6535
[=1]
çıptalı : hasırlı
ç. 6531
[=1]
çıra : çıra
ç. 6526, 6539
ç.-ğa 5285
ç.-lar 6546, 6553
ç.-sın 3699
[=6]
çıray : yüz
ç.-ı 2364
ç.-ında 10031, 10039,
10702
[=4]
çıraysız : solgun
ç. 5102
[=1]
çır-çuv : kuşların ötüşme
sesi
ç. 5374

ç.-ı 8333
[=2]
çırıl-da- : bağırmaq
ç.-ıy 8630, 8633
[=2]
çırıl-dav : bağırış
ç.-ın 8628
[=1]
çırış : çam ağacı
ç.-lar 2280
[=1]
çıtırman : sık orman, orman
ç. 3217, 10416
ç.-da 3219
ç.-ım 3216
[=4]
çıyıl-da- : tiz bir sesle bağırmaq
ç.-ıylar 9605
[=1]
çiber : güzel, iyi
ç. 470, 478, 482, 502, 969, 1361,
1506, 2650, 5235
ç. idē 9886
ç.-ēn 882
ç.-ge 485
ç.-ler 5528, 5531
ç.-lerge 5051
ç.-lernēñ 318, 5052
[=17]
Çiberğali : Çiberğali
ç. 806
[=1]
çiberlēk : güzellik
ç. 2926
[=1]
çiberlen- : güzelleşmek
ç.-ēp 1726
[=1]
çi-çi : civcivin yumurtadan çıkarken
çıkardığı ses
ç. 8542
[=1]
çigēl- : nakış işlenmek
ç.-e 10064
ç.-gen 792, 6388
[=3]

çigën- : geri çekilmek,
vazgeçmek

ç.-eler 4811
ç.-gen 1239
ç.-miym 4990
[=3]

çik : çizgi, sınır
ç. 6217, 6860, 7473
ç.-ë 1296, 3352, 4207,

6658

ç.-ën 4992, 9504
ç.-ëne 1101
ç.-ëneñ 5006
ç.-ënnen 1237
ç.-ke 6096
ç.-ler 1491, 6382, 6802
ç.-lerë 4260, 5979
ç.-lerënde 682
ç.-lernë 4989
ç.-në 1418
ç.-te 1502, 4267
[=23]

çik kuy- : engel olmak
ç. kuyıp 8244
[=1]

çik- (I) : nakış işlemek,
işlemek

ç.-eler 6345
ç.-erge 484
ç.-ermë 7338
ç.-ken 485
ç.-meseñ 7337
[=5]

çik- (II) : çekmek

iza çik- : cefa çekmek
iza ç.-kennernë 8213
[=1]

çiksëz : sınırsız, sonsuz,
uçsuz bucaksız, pek çok
ç. 1753, 3878, 7929, 9745,
9795

[=5]

çikteş : sınırdaş

ç. 6635
[=1]

çilek : kova

ç.-ë 10470
ç.-ëmnen 1680
ç.-ëñ 2163, 2176
ç.-ler 4917
ç.-lerëñ 2166
[=6]

küves çilegë : hamur teknesi
küves ç.-nëñ 7871
[=1]

çin : unvan
ç.-narı 7109
[=1]

çira- : kaplanmak
ç.-ıy 2789 (2)
[=2]

çirat : nöbet
ç. 10130
ç.-ı 9260
ç.-lar 10677
[=3]

çiratsız : sınırsız
ç. 2968
[=1]

Çirem : Çirem (yer adı)
ç. 9548
[=1]

çirem : çimen, çimenlik, yeşillik,
otlak, ekin
ç. 487, 3172, 5230, 9684, 9874
ç.-de 9858, 9862
ç.-ë bëlen 8545
ç.-në 7336
ç.-nernë 9562
[=10]

çirëk : çeyrek
ç. 4936, 6133, 6693, 10734
[=4]

çirkev : kilise
ç. 4184, 5965, 5969, 5977
ç.-de 4185
ç.-ën 4181
ç.-ëñe 4182
[=7]

çirle- : hastalanmak
ç.-se 3485
[=1]

çista : temiz, açık
ç. 6352, 10476
[=2]

çistar- : arınmak
ç.-ıp 6318
[=1]

çistart- : ayıklamak,
temizlemek
ç.-alar 5062
ç.-ıp 6166
[=2]

çiş- : çözmek, açmak
ç.-em 1124
ç.-er 3936
ç.-iyk 8694
ç.-me 5530
[=4]

çişen- : elbiseleri
çıkarmak
ç.-ëp 192
[=1]

çişme : çeşme, pınar,
kaynak
ç. 1095, 3400, 3405, 3407,
3414, 3416, 3423, 3425, 5430, ,
5503, 5504, 5509, 5514, 5519,
5524, 5529, 7640, 7647, 7702,
8109, 9518, 10478
ç. këbëk 5499
ç. kük 5501, 5502
ç.-den 6771
ç.-ge 1675
ç.-key 10481
ç.-ler 3410, 6505, 6506,
6510, 6511, 7700, 7704, 10364
ç.-lerëne 8492
ç.-lernëñ 3349
ç.-në 7642
ç.-nëñ 4129, 6595
ç.-së 1674
ç.-sëne 6590
[=43]

çit : kıyı, kenar, dışarı,
uzak, uzaklık, yabancı, sınır
ç.1330, 4183, 4286, 5830,
7880

ç.-ë 5332 (2)
ç.-ënde 489, 1005, 1093, 5010
ç.-ëndegë 151,1322
ç.-ëne 113, 121, 8390
ç.-ënnen 1894, 9285
ç.-ke 1056, 6012, 6131, 6163, 6287,
8205, 8852
ç.-kerek 997,4151
ç.-lerë 1688
ç.-lerën 2279
ç.-lerënde 6255
ç.-lerëne 2085
ç.-lerënnen 3736
ç.-te 1776, 2636, 3911, 4615, 4699,
4925, 4926, 5383, 5412, 5413, 5488, 5615,
5810, 5943, 6798, 6819, 6844, 6849, 7344,
7441, 7508, 7558, 7634, 7685, 7801, 8744,
8887, 9328
ç.-ten 887, 3681, 4754, 6642, 9226
[=65]

çit kür- : yadırgamak
ç. kürmedëñ 272
[=1]

kük çitë : ufuk
kük ç.-nde 1949, 10003
kük ç.-ne 2548
[=3]

Çita : Çita Oblastı, Rusya
Federasyonu'na bağlı Sibiryâ bölgesinde bir
Çita Oblastı'nın idarî merkezi. Batısında
Baykal Gölü, Irkuts ve Ulan Ude, güneyinde
Moğolistan yer almaktadır.
ç. 5414, 5418
ç.-nıñ 4181
[=3]

çitëk : çizme
ç.-lerge 10065
[=1]

çitën : çetin, zor
ç. 2431, 2915, 3803, 5828, 10616
ç. iken 2727
ç.-de 970
[=7]

çitle- : benimsememek, değmemek
ç.-p 6734
ç.-p këne 1123

[=2]
çitletěp : etrafından dolanıp
ç. 5490
ç. kěne 958
[=2]
çitlě : kenarlı
ç. 78
[=1]
çitlěk : kafes
ç.-gě 6877
[=1]
çivěrin : hoşça kal
ç. 5008
[=1]
çiy : tamamen
ç. 6615
[=1]
çiye : vişne, vişne ağacı
ç. 5710, 5734, 8444
[=3]
çiyěrt- : fiske vurmak
ç.-keně 2601
[=1]
Çkalov : Valeri Çkalov (2
Şubat 1904- 15 Aralık 1938,
SSCB’li askerî test pilotu.)
ç. 561
[=1]
çoķır : çukur
ç. 2974
ç.-dan 1477
ç.-ğa 1409, 4304
ç.-lar 6626
[=5]
çoķırlan- : çukurlanmak
ç.-ıp 773
[=1]
çolğa- : kaplamak
ç.-ıy 67
[=1]
çor : çağ, devir
ç. 6584, 6924, 7900, 8162,
9149, 9457, 10522, 10620, 10685
ç.-da 4257, 8718
ç.-dan 8640
ç.-ğa 5122, 5138, 6161

ç.-ı 5288, 7161, 7203
ç.-ım 7205, 7213
ç.-ın 7165
ç.-lar 6374, 6796, 7154, 7432
ç.-largā 7839, 9454
ç.-larnıñ 4022
ç.-nı 7783, 9830
ç.-nıķı 7699
ç.-niñ 5128, 6132, 8223, 9462
[=35]
çordaş : çağdaş
ç.-lar 8105
ç.-ları 7799
ç.-larnı 5753
[=3]
çorma : tavan arası
ç. da 7837
ç.-nıñ 8626
[=2]
çorna- : sarmak
ç.-p aldı 7202
[=1]
çornal- : paketlenmek, sarılmak
ç.-dılar 6957
ç.-ğannar 10416
[=2]
çönki : çünkü
ç. 362, 6707
[=2]
çöy (I) : askı
ç.-de 5212
[=1]
çöy (II) : kama;çivi
ç.-ge 6046
ç.-lerě 6058
[=2]
çöy- : yukarı kaldırmak, havaya
fırlatmak, fırlatmak, atmak; yüz çevirmek
ç.-děñ 3320
ç.-er 4826
ç.-ěp 8867
ç.-gen 6161, 7107, 8092
[=6]
çuķın- : baş eğmek
ç.-mağan 6615
[=1]

çuķı- : toprağı eőelemek

ç.-ıp 8656

[=1]

çuķ : saçak, püskül

ç.-ları 9372

ç.-ların 9042

[=2]

çuķlı : püsküllü

ç. 6460

[=1]

Çulman : Çulman nehri

(Tataristan'daki en büyük akarsulardan birisidir.)

ç. 7194

[=1]

Çulpan : Çulpan (Musa Celil'in kızı.)

ç.-nar 5624

[=1]

çulpı : pul

ç.-ları 9372

ç.-larıñ 479

[=2]

çum- : dalmak; bulaşmak

ç.-dım 113, 121

ç.-ğan 1247

ç.-ıp 9389

ç.-am iken 3420

[=5]

çup-çuvar : alaca-bulaca

ç. 2188

[=1]

çurt : şeytan

ç.-ķa 2596

[=1]

çut : hesap

ç.-ķa 3785

[=1]

çuv- : heyecanlanmak

ç.-ar 3467

[=1]

çuval- : karışmak

ç.-asız 1092

ç.-dı 2491

[=2]

çuvar : alaca renkli

ç. 5776, 7823

[=2]

çuvarla- : süslemek

ç.-ğan 1885

[=1]

çü : dikkat et, dinle anlamlarında kullanılan bir seslenme edatı

ç. 9530, 9641

[=2]

çügele- : çökmek

ç.-p 9980

ç.-esë 7649

[=2]

çük- : diz çökmek

ç.-të këbëk 4818

[=1]

çül : çöl

ç.-lerëñde 10792

ç.-lerëññëñ 10804

ç.-lerëñnen 10811

ç.-lernë 10808

[=4]

çülmek : çömlek

ç.-ëm 6499

[=1]

çümele : yığın

ç. kük 6743

[=1]

çümëç : kepçe

ç.-ënde 7197

[=1]

çümëçle- : kaşıklamak

ç.-p 7805

[=1]

çüp : çöp

ç. 5262

ç.-ëne 4229

ç.-te 10539

[=3]

çüprek : bez

ç.-ke 9645

[=1]

çüvek : çarık

ç.-ke 789, 801

ç.-lerëm 793

[=3]

çüvekçě : çarıkçı
ç. 781
[=1]

D

da : de, dahi, ve
d. 110, 114, 132, 191, 307,
333, 568, 573, 715, 737, 805, 822,
824, 932, 934, 977, 978, 986, 997,
1040, 1211, 1229, 1261, 1282,
1284, 1286, 1299, 1339, 1401,
1431, 1485, 1543, 1545, 1552,
1554, 1569, 1589, 1623, 1654,
1656, 1713, 1763, 1809, 1823,
1858, 1899, 1966, 2028, 2029,
2082, 2083, 2086, 2203, 2250,
2256, 2283, 2290, 2336, 2373,
2382, 2388, 2414, 2467, 2495,
2510, 2528, 2575, 2596, 2598,
2608, 2638, 2642, 2646, 2687,
2726, 2735, 2775, 2788, 2803,
2818, 2822, 2849, 2882, 2886,
2891, 2925, 2959, 2959, 3000,
3003, 3026, 3047, 3097, 3098,
3107, 3186, 3187, 3206, 3207,
3220, 3222, 3288, 3322, 3323,
3430, 3434, 3438, 3450, 3467,
3490, 3504, 3529, 3542, 3555,
3657, 3663, 3664, 3675, 3698,
3726, 3755, 3756, 3760, 3765,
3766, 3769, 3770, 3783, 3785,
3794, 3828, 3850, 3882, 3917,
3918, 4000, 4009, 4049, 4050,
4077, 4092, 4118, 4122 (2), 4126,
4130, 4354, 4385, 4389, 4396,
4403, 4427, 4433, 4454, 4459,
4462, 4463, 4466, 4486, 4507,
4534, 4616, 4632, 4687, 4714,
4756, 4761, 4788, 5029, 5075,
5146, 5189, 5290, 5327, 5385,
5394, 5404, 5415, 5430, 5440,
5460, 5497, 5561, 5610, 5803,
5820, 5823, 5828, 5832, 5942,
5948, 5991, 6026, 6050, 6058,
6084, 6134, 6137, 6185, 6253,
6281, 6291 (2), 6332, 6419, 6455,
6466, 6488, 6512, 6570, 6586,
6665, 6672, 6719, 6725, 6730,
6748, 6777, 6803, 6807, 6845,

6864, 6870, 6875, 6908, 6922, 6928, 7045,
7219, 7221, 7228, 7289, 7297, 7385, 7417,
7436, 7472, 7579, 7585, 7588, 7591, 7597,
7618, 7619, 7672, 7892, 7897, 7911, 7941,
7952, 8120, 8181, 8202, 8366, 8370, 8402,
8403, 8417, 8473, 8506, 8511, 8528, 8558,
8643, 8684, 8742, 8753, 8782, 8806, 8873,
8874, 8878, 8879, 8883, 8884, 8893, 8919,
8990, 9074, 9075, 9087, 9091, 9116, 9168,
9173, 9181, 9205, 9282, 9331, 9345, 9471,
9527, 9720, 9793, 9823, 9905, 9970, 10001,
10036, 10052, 10059, 10066, 10076, 10108,
10204, 10255, 10261, 10284, 10457, 10499,
10521, 10551, 10585, 10592, 10676, 10696
(2), 10704, 10717, 10807, 10832

[=322]

daça : yazlık
d.-sında 10751

[=1]

dahiy : dâhi
d. 9712
[=1]

Dala frontı : Dala cephesi
d. frontı 1199
d. frontında 1324
d. frontınnan 2000
[=3]

dala : bozkır, kır
d. 9523, 9551, 10538
d.-da 1219, 1824, 2167, 3108, 3172,
8825, 9363, 9367, 9371, 9375, 9525, 9532
d.-ları 6752
d.-sı 1191
d.-sında 9364
[=18]

dan : şöhret, ün, şan; meşhur
d. 1825, 2659, 3074, 3650, 4813, 8324
d. öçen 9079
d.-ğa 7085, 9394
d.-ı 289, 2237, 2806, 3627, 3647,
10065
d.-ın 3713, 5052, 7950, 7959
d.-nar öçen 4602
d.-narı 10789
[=21]

dan tot- : meşhur olmak

dan t.-kan 3857, 7247
[=2]
dane : tane
d. 7791
[=1]
danlı : meşhur, ünlü,
şanlı, şöhretli
d. 111, 123, 1986, 3728,
4468, 4514, 5355, 5372, 8667,
8677, 8872, 8877, 8882, 9405,
10051
[=15]
danlıklı : ünlü
d. 2204
[1]
Dante : Dante Alighieri
(1265-1321 yılları arasında
yaşamış İtalyan ozan ve
politikacı.)
d.-niñ 8187
[=1]
Dantes : bk. **Dante**
d.-lar 6161
[=1]
daru : ilaç
d. 10016
d.-lar 2766, 8728
d.-lar bēlen 9210
[=4]
davıl : kuvvetli rüzgâr,
fırtına, rüzgâr
d. 1168, 3611, 3616, 5285,
6759, 6763, 6968, 8047, 8060,
10409
d.-ı 7202, 7057
d.-lar bēlen 9212
d.-larda 3911, 3913
d.-lardan 7201
d.-larnıñ 6078, 6097
d.-nı 3610
[=19]
davıl çeçegë : rüzgâr
çiçeği
d. çeçeklerë 3606, 3609,
3613
[=3]

davıllı : fırtınalı
d. 6584
[=1]
de : bk. **da**
d. 82, 117, 278, 345, 378, 383, 543,
559, 591, 639, 658, 761, 762, 769, 858, 863,
925, 958, 966, 1012, 1033, 1066, 1120, 1124,
1149, 1176, 1203, 1342, 1384, 1449, 1469,
1491, 1518, 1521, 1584, 1604, 1637, 1638,
1757, 1898, 1943 (2), 1947, 2050, 2066,
2080, 2161, 2172, 2214, 2246, 2252, 2284,
2309, 2350, 2351, 2416, 2439, 2448, 2454,
2492, 2533, 2562, 2601, 2622, 2650, 2664,
2737, 2754, 2813, 2817, 2821, 2836, 2839,
2843, 2843, 2852, 2857, 2898, 2906, 2930,
2936, 2953, 2954, 2975, 2984 (2), 3038,
3064, 3082, 3113, 3114, 3117, 3118, 3125,
3127, 3133, 3135, 3221, 3317, 3325, 3340,
3343, 3348, 3351, 3353, 3391, 3433 (3), 3437
(3), 3458, 3460, 3499, 3507, 3513, 3533,
3572, 3582, 3616, 3629, 3660, 3661, 3712,
3762, 3763, 3808, 3812, 3849, 3881, 4005,
4042, 4047, 4071, 4087, 4098, 4099, 4169
(2), 4223, 4266, 4281, 4309, 4423, 4449,
4455, 4466, 4470, 4538, 4595, 4601 (2),
4603, 4645, 4775, 4846, 4932, 4961, 4967,
4971, 4995, 5001, 5011 (2), 5017, 5024,
5040, 5043, 5067, 5079, 5085, 5095, 5122,
5135, 5204, 5232 (2), 5249, 5269, 5302,
5327, 5337, 5346, 5391, 5397, 5500, 5501,
5502, 5551, 5588, 5599, 5717, 5732, 5812,
5815, 5837, 5842, 5889 (2), 5910, 5915,
5969, 5987, 6008, 6023, 6058, 6079, 6095,
6158, 6179, 6191, 6195, 6199, 6203, 6250,
6259, 6272, 6290, 6305, 6311, 6315, 6394,
6395, 6398, 6399, 6521 (2), 6700, 6742,
6816, 6837, 6945, 6951, 7015, 7025, 7026,
7068 (2), 7077, 7167, 7174, 7189, 7212,
7262, 7534, 7578, 7644, 7750, 7774, 7874,
7897, 7918, 7920, 8031, 8059, 8086, 8090,
8121, 8201, 8206, 8212, 8378, 8498, 8527,
8530, 8616, 8646, 8672, 8673, 8712, 8714,
8832, 8863, 8900, 8906, 8971, 9112, 9235,
9323, 9344, 9442, 9460, 9493, 9540, 9606,
9610, 9619, 9645, 9676, 9689, 9844, 9906,
9908, 10094, 10173, 10200, 10217, 10257,

10281, 10334, 10342, 10390,
10392, 10395, 10431, 10529,
10569, 10592, 10595, 10638,
10640, 10699, 10776, 10820
[=314]

defter : defter

d. 1522
d.-ě 9008
d.-ěmde 6490
d.-ěme 7337
d.-ěn 2258, 2390
d.-lerně 89
[=7]

ķuyın defterě : not defteri

ķuyın d.-nde 6486
[=1]

değvala- : istemek

d.-p 7958
d.-r 5025
[=2]

dehşet : dehşet

d.-ě 9123, 9124
[=2]

dehşetlě : dehşetli

d. 666
[=1]

delil : ispat, delil

d. 6854
d.-ler 5931
[=2]

Derdmend : Muhammed Zakir
Muhammedsadıkoğlu Remiyev,
(1859-1921) Tatar şairi.

d.-ě kěběk 7883
d.-něň 8298, 8306, 8311
[=4]

derece : derece

d. 4678
[=1]

derěs : ders

d. 54
d.-ěmně 90
[=2]

derman : derman

d.-ım 825
[=1]

derrev : aniden

d. 3806
[=1]

dert : dert, endiše, heyecan, istek

d. 2701, 3257, 7881
d. bėlen 1581
d.-ě 979, 9098
[=6]

dert bir- : sevmek

d. birěp 4499
[=1]

dertlě : dertli, endiřeli

d. 4569, 7501, 10007
d.-lerěm 2256, 2388
[=5]

deş- : konuşmak, çağırarak,
seslenmek, söylemek, cevap vermek

d.-e 1692, 3234, 5337, 5346, 7390
d.-e kük 5780
d.-er 8088, 9438

d.-erge 908, 2984

d.-ersěň 354

d.-ěp 4222, 4779, 5390, 5472

d.-keç 2822

d.-kende 10782

d.-keněn 2781

d.-meděň 118

d.-mevěm 373

d.-miy 1022, 5337, 5346, 5723, 9782

d.-seler 5080

d.-tě 4457, 7617, 8483

[=29]

detdom : yetimhane

d.-da 2688
[=1]

deva : deva, ilaç

d. 5081, 5082, 6597, 6601, 6603
[=5]

devala- : şifa bulmak, bakmak

d.-ıy 7618
d.-ıym 9211
[=2]

devalan- : tedavi olmak

d. ğına 6839
[=1]

devam : devam

d.-ı 10213
[=1]
devam it- : devam etmek
d. ite 5624
d. itmegen 9503
d. itsën 350
[=3]
dev : büyük
d.-ën 1628
[=1]
devër : devir, çağ
d.-den 1920
d.-ë 7203
d.-ëne 3561
d.-ge 1920
d.-ler 5791, 10224
d.-ně 4768
d.-něň 2914
[=8]
devlet : devlet; mal mülk
d. 1237, 1748, 1903, 6640
d.-ke 3547
d.-ler 3705
d.-ler bëlen 5983
[=7]
Devlet : M. Lvov'un
babası Devletşa Şahi'nin oğlu
Gabitov
d. 8263, 8264
[=2]
dëğët : katran
d. 2996
d.-ë 7715
[=2]
dëğët çeçegë : katran çiçeği
d. çeçegë 7714, 7718
[=2]
dëkabr : aralık ayı
d. 5671, 5691, 10264,
10268, 10274
d.-ge 10265
[=6]
dëkabrist : Çarlığa karşı
mücadele ederek 1825 yılı aralık
ayında isyan başlatan Rus asilzade
sınıfına mensup ihtilalci.

d.-lar 4182, 4187, 4188, 5399
d. bëlen 4195
d.-lardan 9781
[=6]
dëkrët : kararname
d. 6656
d.-ına 6674
d.-ta 6672
[=3]
dën : din
d. 6925
d.-ëm öçën 10647
[=2]
dër-dër kil- : tir-tir titremek
d. kile 9639
[=1]
dërëlde- : silkinmek, sarsmak
d.-iy 7458, 8632
[=2]
dëvon : devoniyen
d.-ğa 2049
[=1]
dımlı : nemli
d. 8784
[=1]
di- : demek, söylemek;
niyetlenmek
d.-dë 516, 695, 847, 850, 3253, 5600,
6616, 10666, 10670
d.-dëk 7416, 7418
d.-ler 3256
d.-dëm 317, 569, 572, 869, 871, 1296,
10616
d.-dëň 6645, 10553
d.-gen 1129, 1635, 2039, 2676, 2722,
3216, 3474, 3686, 3795, 5563, 7887, 9741,
d.-gen idëm 1678
d.-gen idëň 9254
d.-gen këbëk 161, 2411, 8097
d.-gen kük 7184, 8446, 8538, 9294,
9471, 10167
d.-gen şikëllë 3846, 4941
d.-gen töslë 4828, 9798
d.-gende 9217, 10102
d.-genëň 1091, 2294, 7646, 8812
d.-genner 1177, 3822

d.-me 1149, 3944, 4258,
4262, 4466, 10751
d.-meděň 481
d.-miy 7784 (2)
d.-miyler 4448
d.-miym 2614
d.-p 577, 732, 917, 920,
940, 1268, 1477, 1882, 2167,
2170, 2207, 2209, 2725, 2742,
2850, 3357, 4071, 4131, 4840,
4236, 4383, 4435, 4458, 4574,
4576, 5668, 5761, 6194, 6512
6606, 6869, 7389, 7391, 7603,
7803, 7953, 7955, 8484, 8485,
8486, 8542, 8850, 9309, 9442,
9571, 9694, 9957, 9967, 10109,
10130, 10170, 10172, 10246,
10430, 10472, 10586, 10733,
10739, 10741, 10749, 10819,
10831
d.-seler 1499, 5169, 8434,
10221
d.-sem 4114
d.-seň 2351, 3633, 4889,
5785, 6582, 7061, 7063, 10148
d.-sěň 1791, 2950, 5783
d.-sěňmě 11
d.-y 1452, 1750, 2047,
2358, 2426, 2506, 2533, 2552,
2566, 2694, 3270, 3516, 3796,
3800, 4755, 4942, 5311, 6108,
6110, 6124, 6367, 6432, 6532,
7498, 7967, 8789, 9638, 9732,
10096, 10100, 10107, 10114,
10124
d.-yběz 5966
d.-ye 4545
d.-yěp 90, 396, 459, 827,
831, 982, 984, 1021, 1115, 1117
(2), 1174, 1269, 1346, 1357,
1513, 1515, 2143, 5092
d.-yer 961, 963, 3570,
6181, 8713, 9870
d.-yerměň 1118
d.-yimmě 989

d.-yler 382, 1041, 1047, 1614, 1616,
1642, 1644, 2021, 2023, 3099, 3100, 3144,
3372, 3390, 4137, 5314, 5439, 5527 (2),
7720, 7723, 7727, 7816, 9596, 9981, 9982,
10423, 10774
d.-yler idě 2811
d.-ym 941, 1026, 1030, 1085, 1277,
1284, 1877, 2927, 2968, 4152, 4229, 5157,
5923, 6197, 6220, 6328, 6790, 7750, 7751,
8200, 9686, 9690, 10275
d.-yměň 882, 935, 948, 950, 1273,
2616, 3878, 5190, 5191, 6993, 9534, 9536
[=272]
digendey : dercesine
d. 8778
[=1]
üz digençe : kendince, kendine has
üz d. 5460, 5641
[=2]
kim digende : en azından
kim d. 8453
[=1]
digen : isimli
d. 3148
[=1]
dilbēge : dizgin
d. 1130, 2006, 7769
d.-ně 8842
[=4]
dimek : demek ki
d. 1893
[=1]
dimle- : ikna etmek
d.-iy 1438
[=1]
din : din krş. **děň**
d. 4192
d. bēlen 7945
d.-ěm 6686
[=3]
diňgěz : deniz
d. 322, 428, 2254, 2385, 3634, 5440,
5443
d.-de 4667
d.-den 4695
d.-ěnde 4003, 9537, 9558

d.-něň 4153
[=13]

dip : diye; için
d. 17, 48, 96, 223, 225,
236, 238, 251, 253, 260, 262, 360,
398, 425, 476, 729, 844, 931, 960,
1201, 1376, 1429, 1500, 1676,
1795, 1801, 1818, 1852, 1854,
1861, 1912, 2318, 2580, 2671,
2720, 2879, 3073, 3079, 3080,
3302, 3443, 3824, 3843, 4075,
4141, 4170, 4207, 4338, 4433,
4614, 4652, 4700, 4892, 4898,
4904, 5004, 5199, 5238, 5240,
5243, 5245, 5247, 5249, 5307,
5637, 5677, 5759, 5887, 5939,
6267, 6424, 6500, 6608, 6685,
7224, 7461, 8281, 8283, 8390,
8672, 9501, 9514, 9518, 9544,
9570, 9813, 9815, 10258
d. kěne 1436, 2653
[=90]

dirijěr : orkestra řefi
d. kěběk 8340
[=1]

disbě : tespih
d.-lerě 9308
[=1]

diste : deste
d. 7096, 7112
d.-ler 6508
[=3]

divan : koltuk
d.-ın 177
[=1]

divar : duvar
d.-larğa 188
d.-ların 2126
[=2]

diyüv : dev
d.-ler 2295, 2326, 2354,
2360
[=4]

Dnyepş : Dinyeper nehri
(Rusya Federasyonu ile Ukrayna
topraklarının bir kısmını sulayan

bir nehir. İdil ve Tuna'dan sonra Avrupa'nın
üçüncü uzun nehridir.)
d. 8138
[=1]

doğa : dua
d.-dan 6687
d.-sı kěběk 10299
d.-sın 7261
[=3]

doğalı : dualı
d. 9306
[=1]

doğalık : dualık
d. 10624
[=1]

doklad : bildiri, tebliğ
d.-ımnı 8075
d.-lar 861
[=2]

dokuměntal : belgesel
d. 9164, 9165
[=2]

doloy : kahretsin
d. 4848
[=1]

Don : Don nehri (Rusya
Federasyonu'nun başlıca nehirlerinden
birisidir. Moskova'nın güneydoğusunda Tula
olarak adlandırılan bölgeden doğar ve 1,950
km boyunca akarak Azak Denizi'ne dökülür.
Nehir en doğu noktasında İdil Nehri'ne
yaklaşır ve Volga-Don Kanalı ile birbirine
bağlanır.)
d. 8122
[=1]

Donětska : Don ırmağının bir kolu
d.-ğa 2225
[=1]

dost : görev
d.-ı 7109
[=1]

doşman : düşman
d.1032, 1049, 1101, 1239, 1335, 1389,
1865, 1911
d. idě 7269
d.-iña 7922

d.-nar 4664, 5584
d.-narı 10146
d.-nariña 9155
d.-narmiñ 1321
d.-mı 9799
[=16]
dot : siper
d.-lar 686
d.-lar këbək 6733
[=2]
döbërde- : gürültü etmek,
gürüldemek
d.-iy 8056
d.-p 8050
[=2]
dögë : bulgur
d. 10799
[=1]
döm-ķarañğı : zifiri karanlık
d. 6760
[=1]
dönya : dünya, yeryüzü
d. 841, 2130, 2731, 3199,
3301, 3395, 3635, 3636, 3694,
3704, 4368, 4686, 4986, 5104,
5233, 5286, 5358, 5997, 6095,
6207, 6211, 6215, 6238, 6285,
6327, 6635, 6676, 6727, 6758 (2),
6762 (2), 6766 (2), 6998, 7076,
8175, 8176, 8182, 8375, 8512,
8768, 9069, 9070, 10718
d. bëlen 6091
d.-da 2834, 3893, 4208,
5028, 7926
d.-dağı 3692, 3716
d.-dan 3940, 5633, 5663,
8843, 9577
d.-ğa 1184, 3092, 4657,
4657, 4921, 5532, 6927, 7954,
8204, 8541, 10501, 10736
d.-lar 5143
d.-m 3123
d.-ma 3521
d.-mmı 9716
d.-mmiñ 4093, 4116, 4117

d.-mı 3642, 4027, 4737, 9092
d.-niñ 4229, 4294
d.-sı 4701, 8338, 9093, 9346
d.-sın 8154, 9179, 10075
d.-sına 3905, 7119
d.-sında 10071
d.-sinnan 8844
[=94]
dörës : doğru, gerçek, gerçekten,
dürüst
d. 3999, 5570, 6291, 6304, 10693
d.-ë 5173
d.-më 4318
d.-tërmë 3784
[=8]
dörëslëk : gerçeklik
d.-në 6294
[=1]
dörle- : tutuşmak, gürül gürül yanmak
d.-dëm 4098
d.-p 71, 1102
[=3]
dörlet- : tutuşturmak
d.-tëler 705
[=1]
dörli-dörli : gürül gürül
d. 854
[=1]
duçar bul- : duçar olmak
d. bulıp 3931
[=1]
Dudin : Mihail Dudin (1916-1993
yılları arasında yaşamış Rus şair.)
d. 10726
[=1]
duël : düello
d.-de 160
d.-den 4165
[=2]
Duğa : Kursk Muharevesi , savaşın
yapıldığı yerin ismi
d. 1833, 1915, 2222, 6693, 9125, 9878
d.-da 8432, 8440, 9136, 10281, 10300
d.-dağı 8401
d.-dan 2241, 6692, 6693, 7097, 9156,
9766

- d.-lar bēlen 10546
d.-lardan 9770
d.-larğa 7206
d.-niñ 1880, 10293
[=23]
- Kursk Duğası** : Kursk
Muharevesi krş. **Duğa**
Kursk d. 1812
[=1]
- duğa** : boyunduruk
d. 9198
d.-ğa 1221
duğası 1700
[=3]
- duğalı** : boyunduruklu
d. 5195
[=1]
- dulqın** : dalğa
d. 3351 (2), 4808, 7221,
d. iken 7221
d. şikēllē 7222
d.-ı 2579, 7105, 7106,
9057
d.-nar 4665, 5696, 5700,
5701, 5707, 6971, 6976, 8858,
9809
d.-nar şikēllē 7298
d.-narğa 429, 9807
d.-narı 122, 287
d.-narın 129, 146
d.-narnıñ 4156
[=27]
- dulqınlan-** : dalgalanmak;
heyecanlanmak
d.-a 9613, 9617, 9664
d.-ıp 412, 7217
[=5]
- Dunay** : Tuna nehri
d. 1558
[=1]
- duñgız** : domuz
d. 10699
[=1]
- dus** : dost
d. 245, 325, 1260, 1297, 1847, 3850,
6581, 8284, 10238, 10239
d.-qay 4131, 4645, 5826, 5827, 5835
d.-lar 530, 895, 1021, 1113, 1148,
2064, 2109, 2845, 3484, 3767, 4043, 4371,
6612, 6649, 8070
d.-lar bēlen 1126, 1636
d.-larğa 3147, 3936, 4374
d.-ları 2712, 4422
d.-larım 1234, 3981, 4140
d.-larımını 4759
d.-larımınıñ 31
d.-ların 1057
d.-larına 1257
d.-larına 838
d.-larını 2869, 5851, 5880 (2)
d.-larınıñ 2870, 3354, 7036
d.-mı 1464
d.-nı 3850, 9799
[=55]
- dus-iş** : eş dost
d.-ler 1596
d.-lerden 3153
[=2]
- duslaş-** : dost olmak
d.-ırğa 4994
[=1]
- duslıq** : dostluk
d. 2091, 2567, 5884, 5936, 8128, 8294
d.-qa 3066, 9443
d.-nı 1447, 2417
[=10]
- dust** : arkadaş, dost krş. **dus**
d.-ı 94, 3200
d.-ım 252, 589, 6185, 6969
d.-iñ iken 1006
d.-ınıñ 4454
[=8]
- duv kil-** : kızıp bağırmak
d. kilgen 4167
[=1]
- duv qıp-** : ses çıkarmak, bağırmak
d. quba 2300
d. qubar 5698
[=2]
- duvla-** : hareket etmek; feryat etmek

d.-ıy 9970 (2)

d.-mıy 4277

[=3]

dürt : dört

d. 901, 1135, 2484, 2486,
2509, 2511, 3385, 5155 (2), 5203

(2), 5205 (2), 5800, 5801, 6239,
6241, 6246, 6247 (2), 6248, 6841,
7147 (2), 7151, 8510 (2), 9820,

10360, 10404 (2), 10412 (2)

d.-ěšě 2499, 2500, 5204

d.-ně 186

[=37]

Dürtilě : Şehzade Babiç

(Şairin notu) d.-den 7118

[=1]

Dürtmunça : Dürtmunça köyü

d.-dan 7124

[=1]

E

e : ama, fakat, ise, -e
rağmen, oysa

e. 107, 136, 330, 390, 406,
579, 849, 1258, 1417, 1883, 2304,
2556, 2592, 3370, 3823, 4018,
4451, 4525, 4682, 5012, 5041,
5113, 5117, 5217, 5599, 5620,
5691, 5877, 5918, 6449, 6459 (2),
6498, 6540, 6607, 7114, 7123,
7421, 7442, 7558, 7646, 7654,
7796, 8041, 8150, 8263, 8473,
8526, 8543, 8739, 8750, 8806,
9026, 9348, 9350, 9478, 9514,
9598, 9602, 9640, 10349, 10533
[=62]

ebiy : ihtiyar kadın,
ihtiyar, babaanne, nine
e. 942, 1712, 10085,
10088, 10096, 10100, 10108,
10114, 10118, 10124
e.-ler 9690, 9691
e.-lerněň 5479
[=13]

ebkey : ninecik
e.-ler 7238
[=1]

ecel : ecel
e.-den 5084
[=1]

ecet : borç
e.-ně 3904
[=1]

edebiyat : edebiyat
e. 9542, 10313
[=2]

edep : ahlâk
e. 9990
[=1]

edip : edip, yazar
e. 3906
e.-něň 842
[=2]

eger : eğer, şayet; bir de

e. 399, 1035, 1127, 1499, 1657, 2214,
2793, 2993, 3230, 3485, 4713, 4738, 5065,
5221, 5829, 6347, 6678, 7565, 8859, 9711,
9924, 9926, 9927, 9934, 10087, 10266, 10595
[=27]

Egipet : Mısır
e. 292
[=1]

Eğmet (Kara Eğmet) : Ehmet İshak
e. 5547
[=1]

Eğmet (Zeñger Eğmet) : Ehmet Feyzi
e. 5548
[=1]

Eğmet : Ehmet Simayiv (gazeteci)
e. 5613
[=1]

ekiyet : masal, hikâye
e. 56, 535, 1992, 10055
e. kěběk 57
e.-ěnnen 3900
e.-lerden 1314
e.-lerěň bělen 3052
e.-lerněň 3870
e.-tegě 5403
[=10]

ekrěň : yavaş, yavaşça, usulca
e. 1866, 5472, 6548, 8220, 8835 (2)
e. gěne 445, 719, 1063, 2632, 4175,
4568, 5638, 5770, 6498,
[=12]

ekrěňlep : yavaşça
e. 5493, 6546, 9001
[=3]

elbette : elbette
e. 3545
[=1]

elě (I) : şimdi, bugün, henüz, daima,
şimdiye kadar, artık, daha
e. 307, 327, 339, 362, 422, 442, 665,
844, 851, 911, 981, 994, 1086, 1088, 1281,
1510, 1767, 2274, 2538, 2545, 2599, 2760,
2761, 2899, 2907, 3225, 3239, 3267, 3282,
3301, 3317, 3398, 3499, 4004, 4209, 4309,
4436, 4565, 4636, 4817, 4819, 5067, 5126,
5511, 5606, 5636, 5666, 5727, 5784, 5838,

5903, 6237, 6367, 6398, 6399,
6529, 6530, 6682, 6759, 6985,
7415, 7417, 8461, 8464, 9097,
9327, 9486, 9498, 9891, 10090
(2), 10105, 10120
[=73]

elë (II) : emir ve
istek ifadeleriyle beraber öğüt,
rica, istek veya kararlılık
anlamları verir; Vakit bildiren
kelimelerin yanında sözün
anlamını güçlendirir; geçmiş
zaman çekimiyle kullanılıp
şaşırtma, ne yapacağını bilememe
ifadesini verir
e. 141, 1826, 2111, 2472,
3898, 9168, 9538
[=7]

elëge : şu ana kadar
e. kader 9700
[=1]

elfiye : bin mısradan
meydana gelen manzum eserler
için kullanılan terim
e.- ler 5417
[=1]

elle : yoksa, acaba;
belki, ihtimal, kim bilir, soru
ifadelerine tam cevap
verilemediği durumlarda
belirsizliği anlatır.
e. 366, 915, 1073, 1300,
1845, 2096, 2108, 2377, 2462,
2633, 2948, 3196, 3550, 4025,
4489, 4827, 5227, 5422, 6386,
6387, 6390, 6391, 6413, 6630 (2),
7091, 7996, 8536, 8700, 8751 (2)
, 10362, 10375 (2), 10399 (2),
10472
[=37]

elle kayan : acaba
e. kayan 9748
[=1]

elle kayčan : kim bilir
e. kayčan 2582
[=1]

elle kayda : bilinmez ki
e. kayda 5816
[=1]

elle ni : kim bilir; öyle
e. ni 1227, 1401
[=2]

elle niçe : her nasılsa
e. niçe 3466
[=1]

elle niçëk : her nasılsa
e. niçëk 2395
[=1]

elle nindiy : nasılsa; böyle, öyle
e. nindiy 6883, 7017, 9484, 9496,
9697
[=5]

Elmet : Tataristan'da petrol ve doğal
gazın çıkarıldığı şehirlerden birsidir.
e. 3720 (2), 3724 (2), 3728 (2), 4246,
4512
[=8]

emër : emir
e. 899, 5057, 7270
e.-ë 5123
[=4]

Emirhan : Emirhan Yeniki (1909-2000
yılları arasında yaşamış ünlü Tatar
romancısı.)
e. 10652
e.-nar 6351
[=2]

emma : ama, fakat
e. 2707, 2813, 5044
[=3]

ene : işte, oradaki
e. 243, 2474, 2638, 4287, 4743, 5203,
6448, 6661, 10170
[=9]

eni : anne
e.-den 10272
e.-ler 8349, 8357, 8365, 10452
e.-së 6740
e.-së öçën 4680
e.-sënëñ 2693
[=8]

enis : anason

e.-ler 5577
[=1]
eniy : bk. **eni**
e.-ëm 2719
e.-ëme 369
e.-ëne 6754, 6755
[=4]
enke : bk. **enkey**
e.-ler 5086
e.-me 6297
e.-ñ 10299
e.-së 1205, 3673, 9215
[=6]
enkey : bk. **eniy**
(sevimsizlik şekli)
e. 87, 380, 1602, 2164,
2175, 3359, 3363, 3367, 5633,
5635, 5639, 5648, 5652, 5665,
5670, 5672, 5676, 5705, 5780,
5782, 5786, 5812, 6296, 6314,
6519, 7736, 7743, 7868, 8758,
8761, 10442
e. bëlen 5298, 9568
e. këbëk 8018
e.-ëmnë 6687
e.-ëmnëñ 10058
e.-ge 3877, 5712, 5736
e.nëñ 7260, 7408, 9588
[=42]
Eptëriy : Eptiri
e. 5209, 5225, 5240
e.-në 5221
e.-nëñ 5218
[=5]
erdene : odun parçası
e.-së 6049
[=1]
erdenele- : odun
yerleştirmek, dizmek
e.-p 4823, 7843
[=2]
erëkmen : dulavrat otu
e. 8616
[=1]
erem : boşa giden,
gereksiz

e. 2536
e.-më 3793
[=2]
erem tamak : boşuna yaşayan
e. tamak 4848, 4852
[=2]
ereme : dere yataklarında yetişen bir
çalılık
e.-de 3212
[=1]
erëm : pelin
e. 6750, 7895, 7898
[=3]
erëmlë : pelinli
e. 9441
[=1]
ernë- : sızlamak
e.-iy 2731
e.-p 7554
e.-p kuya 1011
[=3]
ernëttër- : acı çektirmek
e.-ëp 2395
[=1]
ernüv : acı, sızı
e. 8480
e.-ëmnë 1829
e.-ëne 2916
e.-ge 8245
[=4]
eser : eser
e.-ëm 4506, 4518
e.-ler 5152, 5550
e.-lerën 8186
e.-nëñ 681
[=6]
eser- : afallamak
e.-gen 4237
[=1]
esir : esir
e.-lernë 6069
[=1]
esir it- : esir etmek
e. iter 4593
e. iterlëk 3684
[=2]

- esir tös-** : esir düşmek
e.-ge tösöp 4210
[=1]
- esirläk** : esirlik
e. 9955
e.-ännen 10494
e.-te 5560, 10181
[=3]
- Esmä** : Esmä
e.-sı 3391
[=1]
- Eşref** : Eşref
e. 9884, 9889, 9904
e.-ke 9887
[=4]
- eteç** : horoz
e.-ler 6103
[=1]
- eti** : baba
e. 1652, 7808, 10389,
10506
e.-ler 10383
e.-në 10537
e.-nëñ 7799
e.-së 8135, 10253
e.-sënëñ 2530
[=10]
- eti-eni** : ana baba
e. enilerë 2635
[=1]
- etkey** : bk. **eni** (sevimsilik
şekli)
e. 2830
[=1]
- Etne** : Tataristan'da
Baltasin rayonuna bağlı bir
köy.
e. 3648, 8243
e. bëlen 9669
e.-bëzge 3658
[=4]
- ette** : uzak
e. 920
[=1]
- evele-** : çevirmek
e.-iy 7874
- [=1]
- evën** : ot kurutma ambarı
e. 1626, 8587
e.-de 1735
[=3]
- evërël-** : dönüşmek
e.-ëp 5125
[=1]
- evliya** : evliya
e. 2532, 2594, 2595, 2608
[=4]
- evvel** : önce, eski
e. 858, 1620
e.-gë 1531
e.-gë këbëk 9314
e.-gëçe 9613, 9614, 9615, 9617, 9618
[=9]
- ey** : ey; ah (ünlem)
e. 927, 948, 1471, 1833, 2021, 2492,
2623, 2870, 3049, 3053, 3057, 3066, 3145,
3233, 3291, 3334, 3378, 3592, 3598, 3624,
3644, 3831, 4082, 4083, 4142, 4250, 4266,
4381, 4536, 4686, 4725, 4804, 4851, 5049,
5197, 5408, 6019, 6138, 6270, 6341, 6917,
7092, 7093, 7668, 7676, 7684, 7903, 8200,
8450, 8462, 8532, 8869, 8870, 8875, 8880,
10273, 10413, 10626, 10654, 10658
[=60]
- eybër** : eşya; çıkın
e. 9995
e.-ler 876
e.-së 4018
[=3]
- eybet** : güzel, faydalı, iyi, iyi huylu
e. 914, 1269, 2000, 3168, 3169, 4415,
5040, 5604, 6113, 6208, 6357, 6431, 9915
e. iken 4950
[=14]
- eyde** : haydi; boş ver; hemen
e. 256, 1854, 1976, 3304, 3447, 3448,
3654, 3860, 4075, 4189, 4441, 4643, 4746,
5402, 6152, 6321, 8057, 8681, 8685, 8688,
9563, 9919
[=22]
- eyë** : elbette

e. 419, 1911, 2467, 2774,
3471, 4727, 4789, 5999

[=8]

eylen- : dolaşmak,
dönmek, dönüşmek, çevirmek,
geri dönmek, dolanmak

e. 6984

e.-dě 3514, 3680, 4807,
7302, 9841, 9842

e.-dēm 9540, 9844, 10520

e.-e 1066, 4470, 5635,
5665, 7138, 7139, 8424, 8820,
9594, 10774

e.-e kük 6847

e.-eler 4269

e.-em 9312, 9610

e.-em kēbēk 8100

e.-eměn 6323

e.-ěp 1100, 1502, 1677,
1774, 1780, 1971, 5014, 5478,
6550, 6734, 7499, 8266

e.-ěp kuya 5169

e.-ěr kük 4794

e.-ěrsěň 1980, 3595

e.-gen 1097, 6032, 8908

e.-sěn gēne 3491

[=46]

eylene : dönüş

e.-mde 7885

[=1]

eylenček : dolambaç

e. 3909

[=1]

eylenděr- : döndürmek,
dönüştürmek

e.-ěr 2680

e.-sěn 5137, 5285

[=3]

eyt- : anlatmak,
söylemek, demek, konuşmak,
açıklamak

e. 884, 1510, 1811, 5606,
9029

e.-çě 1891, 2519, 2538,
6421, 10363

e.-e 2693, 6438

e.-e töslě 3194

e.-e kük 2379

e.-e alam 5569

e.-e almıy 5919

e.-e almıym 2879

e.-e idě 5669

e.-eler 2853, 4120

e.-em 7097

e.-eměn 4762

e.-ěgěz 3170, 3171, 3178, 3179, 6140,
9384, 10223

e.-ěp 4601

e.-ěp birer 6918

e.-ěp kuya 3879

e.-ěp saldı 9219

e.-ěrge 1685, 2742, 3327

e.-ěrsěz 398

e.-iym 8196

e.-ken 414, 5201, 7602, 8436, 9956

e.-ken bēlen 9570

e.-kenēmnen 4990

e.-kenně 2509

e.-medě 2798

e.-megenměn kēbēk 4056

e.-mem 1120

e.-mes 5038

e.-mese 2208

e.-meseň 1465

e.-miy 6518, 7966

e.-miym 2836, 6333

e.-miym gēne 6

e.-sek 6283

e.-seler 8282

e.-seň 6347, 7167

e.-sěn 88

e.-sěn idě 2615

e.-sēnner 2861

e.-tě 2931, 4657, 4847, 4957, 5991,
6900, 7934

e.-těler 2845

e.-tēm 2874, 4384, 10479

e.-těň 3989, 3990, 4013, 4014

e.-üv 10657

e.-üvge 4338

[=81]

nezěr eyt- : adak adamak

nezër e.-e 6455 [=1]	e.-e 2003 e.-ëp 899 e.-gen 178, 6368 e.-sën 1111 [=5]
rehmet eyt- : teşekkür etmek	
rehmet e. 5122 rehmet e.-ëp 5163, 5164 [=3]	
eytël- : açıklanmak, söylenmek	
e.-megen 9362 e.-miy 9377 e.-miyçe 2734 [=3]	
eytërsëñ (le) : adeta, sanki	
e. 2185, 2406, 2676, 4096, 4190, 4220, 4335, 4832, 4959, 5236, 5405, 5488, 5674, 5749, 6111, 6114, 6424, 6785, 6972, 7133, 7201, 7253, 7813, 8052, 8071, 8152, 8376, 8411, 8479, 8821, 8851, 8886, 8978, 9149, 9352, 9531, 9581, 9888, 10012, 10041, 10216, 10452, 10526, 10624, 10766, 10837 [=46]	
eytiyk : diyelim ki, mesela	
e. 2664, 4512 [=2]	
eytkele- : sataşır gibi sözler söylemek	
e.-r 9871 [=1]	
Eyüp : Eyüp	
e.-në 5763 [=1]	
ez : biraz, az krş. az	
e. 5082 e. gëne 4447, 4497, 6711, 8648, 10521 [=6]	
ezër : hazır	
e. 205, 2609, 6325, 6330, 6471, 6619, 7904 e.-ler 4339 [=8]	
ezërle- : hazırlanmak	

Ě

ěç : iç, iç taraf; gönül, yürek

ě. 1804, 6545
ě.-ě 4355, 6710, 7913,

10722

ě.-ěmnen 6543, 6816,

7301, 7614

ě.-ěn 6696

ě.-ěnde 239, 421, 4268,

4275, 4684, 6501, 6932, 7196,

7962, 8563, 9311, 9353

ě.-ěndegě 6335

ě.-ěne 246, 303, 699, 6078,

6097, 7822

ě.-ěnerek 9481

ě.-ěnnen 229, 4340, 5111,

6818, 7182, 9196, 10585

ě.-ke 2795, 4333, 5063,

5073, 6438, 7255, 10386, 10500,

10685

ě.-lerěnnen 550

ě.-ten 3691, 3715, 5753,

5841, 6213, 6271, 7981, 10716

ě.-ten gěne 2520

[=57]

ěç poş- : canı sıkılmak

ě.-ěm poşkanda 7533

ě.-ěm poşkaŋa 5544

ě.-ler poşa 4091

[=3]

ěç poşır- : can sıkılmak

ě.-ně poşırıp 2589

[=1]

ěçke yot- : içe atmak

ě. yotalar 4333

ě. yotam 10500

ě.-ěne yotıp 2617

[=3]

ěç- : içmek

ě. 6840

ě.-em 6776, 10016

ě.-er 3934

ě.-erge 729

ě.-esěň 2644

ě.-ěp 5909

ě.-ěrtme 5897

ě.-ken 2897, 2905, 4129, 4894, 6776,
8108, 9210

ě.-meseň 86

ě.-miy 2604

ě.-sem 3350, 7886, 10529

ě.-těler 7806

ě.-těň 6873

[=22]

ěçkěçě : içkici

ě. 2564

[=1]

ěçpoşırğıç : can sıkıcı

ě. 10369

[=1]

ěçtelěk : içerik, iç

ě. 9066

ě.-ěn 7989

[=2]

ěħ : ah (şaşırma, pişmanlık,
kırgınlık bildiren ünlem)

ě. 3038

[=1]

ěkran : ekran

ě. 9208

ě.-ğa 9203

[=2]

ěkskavator : greyder

ě.-lar 7364

ě.-nıň 7197

[=2]

ěl- : asmak, bağlamak

ě.-dě 4853, 7427

ě.-em 7257

ě.-ěp 8033

ě.-gen 4171, 6231, 8761, 10625

ě.-geněm 78

ě.-miy 2439

[=10]

ělek- : nasip olmak; kapılmak,
kapılıp kalmak, tutulmak

ě.-e 5839

ě.-ěp 8648

ě.-ěrměn kěběk 6025

ě.-ken 4498

	ě.-těm 4271 [=5]		ě. 768, 2286
ělektěr-	: kapmak; bulaştırmak		ě. kěběk 312
	ě.-e 10015		ě.-lerě 725
	ě.-gen 883 [=2]		ě.-lerněň 755
ělektř	: elektrik		ě.-ně 323 [=6]
	ě. 1788, 6526 [=2]	ěndeš-	: seslenmek, konuşmak
ělěk	: önce; ilk; evvel, evvela; eskiden, eski zamanlarda		ě.-e 8922, 8932, 8942, 8952, 10091
	ě. 901, 1094, 2296, 3330, 4738, 4977, 6610, 7239, 7265, 7349, 7568, 7847, 8078, 8146, 10135, 10137, 10669		ě.-ěr 2143
	ě.-ten 1614, 1642 [=19]		ě.-iym 8711
ělěkkě	: eski, eskisi, evvelki		ě.-kenděr 9490
	ě. 3711, 4527, 7438		ě.-miy 8710 [=9]
	ě.-den 6307 [=4]	ěně	: küçük erkek kardeş
ělěkkěče	: eskisi gibi		ě.-lerěň 166 [=1]
	ě. 2794, 5303 [=2]	ěněkeš	: küçük erkek kardeş krş. ěně
ělěn-	: asılmak; ilişmek		ě. 884, 1425, 1873 [=3]
	ě.-e 7899	ěněm	: kendisinden küçük erkek için kullanılan hitap sözü, kardeşim
	ě.-ěp 1238 [=2]		ě. 857, 2835, 2884, 2889, 5992 [=5]
ělgěč	: askı	ěněrgiya	: enerji
	ě.-ěnde 204		ě.-sě 9507 [=1]
	ě.-gěçte 5932 [=2]	ěňgěr	: alaca karanlık
Ěllyey	: Sěrafiym İllyey		ě. 5452, 9416
	ě. 3069 [=1]		ě.-de 2986, 8629, 9836
ělme	: karaağaç		ě.-ěnnen 2982
	ě.-ler 4740 [=1]		ě.-ge 9831
ěmblěma	: arma		ě.-něň 1822 [=8]
	ě. 6099, 6100 (2)	ěňgěr-měňgěr	: bk. ěňgěr
	ě.-sın 6107 [=4]		ě.-měňgěr 5106 [=1]
ěncě	: inci	ěřě	: iri, büyük
			ě. 1749, 1982, 5110 [=3]
		ěřě-	: erimek; keyiflenmek
			ě.-p 8682, 8836, 9293 [=3]
		ěřět-	: eritmek
			ě.-tě 1541 [=1]
		ěrle-	: iplik eğirmek

- ě.-gen 7737
 ě.-p 6262, 10450
 [=3]
ěskek : kıskaç
 ě. bělen 7983
 ě.-ěn 7975
 [=2]
ěskěrt : saman yığını
 ě.-lerě 6370
 [=1]
ěskiz : eskiz
 ě.-ları bělen 7569
 [=1]
ěssě : sıcak
 ě. 7405
 [=1]
ěstafěta : bayrak yarışında
 bayrak
 ě.-sın 6921
 [=1]
ěř : iş, hizmet, görev,
 durum, çalışma
 ě. 381, 1734, 1873, 2507,
 3254, 3276, 3314, 3494, 4321,
 4631, 4634, 4749, 5291, 5321,
 5845, 7289, 7659, 7948, 7949,
 7969, 7973, 8706, 9077 (2), 9084,
 9091, 9108 (2), 9948 (2), 10511,
 10513
 ě. bělen 1392, 10728
 ě.-ě 587, 2554, 3537,
 4993, 6046, 6054, 6055, 6160,
 6565, 8512, 9907
 ě.-ě bělen 154
 ě.-ěbězně 5564
 ě.-ěm 3712, 8997
 ě.-ěn 4612, 7633
 ě.-ěnde 4630
 ě.-ěne 5146
 ě.-ěnnen 189
 ě.-ěň 4148, 9082
 ě.-ke 6088, 6754, 7748,
 8990, 9342, 9479
 ě.-ler 4261, 4483
 ě.-lerě 10588
 ě.-lerěme 6319
- ě.-lerěn 6360
 ě.-lerge 3234
 ě.-lerně 7204
 ě.-ně 2836, 4841, 5601, 7539, 8205
 ě.-něň 1628, 2658, 3180
 ě.-te 2598, 3775, 4614, 5145, 7942,
 9003
 ě.-ten 2442, 6989, 7798
 [=86]
ěř kěřěsě : emekçi
 ě. kěřěsě 3445
 [=1]
ěř it- : çalışmak
 ě. item 7881
 ě. ittě 5641
 [=2]
ěřčě : işçi
 ě. 1710
 ě. kěběk 149
 [=2]
ěřělon : katar
 ě. 1001
 [=1]
ěřle- : çalışmak, yapmak
 ě.-dě 3493, 9079
 ě.-děler 1959
 ě.-dēm 9000
 ě.-gen 1631
 ě.-genge 3305
 ě.-miy 4462
 ě.-lep 1756, 2047, 6061, 7855
 ě.-p bulmıy 3753
 ě.-r 9564
 ě.-rge 305
 ě.-se 10587
 ě.-iy 3176, 3461, 4981, 7633, 9948
 ě.-iyler 4608
 ě.-iysě 4261
 [=22]
ěřlepe : başlık, şapka
 ě.-mně 4185
 ě.-sě 205
 [=2]
ěřlet- : yapmak
 ě.-e almıylar 8012
 [=1]

ěšlev : iş
 ě.-ěm 5713, 5737
 ě.-ěňně 4621
 [=3]

ěššěz : işsiz güçsüz, işsiz
 ě.1359, 3486, 6847, 9085
 [=4]

ěššězlěk : işsizlik
 ě.-ten 5034
 [=1]

ět : köpek
 ě. 1117
 [=1]

ěz : iz, yol
 ě. 468, 6790
 ě.-ě 881, 1315, 5626,
 8832, 9263, 10566, 10568 (2)
 ě.-ěm 2116
 ě.-ěň 138, 5847
 ě.-ěne 1588
 ě.-ěnnen 4395, 9279
 ě.-ler 3551, 6533, 6579,
 8876
 ě.-lerěm 2056
 ě.-lerěň 9592, 10821
 ě.-lerěne 3294
 ě.-lerge 9041
 ě.-lerněň 6139
 ě.-ně 2868
 [=27]

ězerlěkle- : kovalamak
 ě.-iy 4211, 4215, 4219
 [=3]

ězerle- : arařtırmak krř.
ězerlěkle-
 ě.-p 2265
 [=1]

ězle- : aramak, aranmak
 ě. 6145, 6997, 10153
 ě.-děm 409, 9851
 ě.-gende 7340
 ě.-iy 398, 2528, 4051,
 5063 (2), 5731, 6329
 ě.-iy kěběk 2577, 4501
 ě.-iyděr 4232

ě.-iym1857, 3738, 3876, 3896, 4181,
 4552, 4557, 5654, 5851, 5880, 7087, 8166
 (2), 10025, 10820
 ě.-me 322
 ě.-p 312, 430, 826, 1350, 1379, 1978,
 3695, 3916, 5321, 5645, 6376, 6467, 6792,
 7279, 7281, 7282, 7444, 7969, 9214, 9827,
 10511
 ě.-r 10689
 [=54]

ězlen- : aranmak
 ě.-e 2153 (2)
 ě.-ěp 1370
 [=3]

F

faciğa : dert, facia

f. 10499
f.-den 8815
f.-lerën 10780
f.-sě 4519
[=4]

familiya : soyadı

f.-gězně 2570
f.-gězněň 2578
f.-ñ bėlen 2590
[=3]

faş bul- : açığa çıkmak

f. buldım 4100, 4101
[=2]

faşist : faşist

f. 2410, 2411, 6162, 8170
[=4]

Fatıyma : Fatıyma

f. 9632
[=1]

Fatih : Fatih Kerimi
(1870-1937 yılları arasında
yaşamış Tatar yazarı, gazeteci,
naşir.)

f. 6583
[=1]

Fatıha : Kur'an'ın Fatıha
suresi

f.-lar 8466
f.-mnı 7941
f.-ñ 8469
[=3]

fatıhalı : dualı

f. 4038
[=1]

Fatima : Fatima

f. 7334, 7339
[=2]

Faust : Goethe'nin en
önemli yapıtlarından birisidir.

f. bėlen 6027
f.-nı 5996
[=2]

faydalı : faydalı

f. 10428

[=1]

fayda : fayda, yarar

f.-sı 6872
f.-sına 4642
[=2]

faydasız : faydasız

f. 5644, 10531
[=2]

Fazıl : Fazıl çeşmesi

f. 1674, 6590
[=2]

feķat : fakat, sadece, yalnızca

f. 2462, 3520, 4604, 8291, 9118, 9152,
9780, 9840, 10151
[=9]

feķıyr : fakir

f.-ler 3361
[=1]

feķıyrlėk : yoksulluk

f.-te 3362
[=1]

felen : falan

f. 1130, 2178, 8803
[=3]

fen : bilim

f.-ėn 7392
f.-ge 9309
[=2]

ferėšte : melek

f.-ler 7943, 7946
f.-ler bėlen 7939, 7940
f.-m 2444
f.-sě 10590
[=6]

Ferħinur : Ferħinur

f. 2192, 2724, 2735, 2744, 2775, 9612,
9616, 9622

f.-ğa 2752, 2785
f.-nı 2739
f.-mıñ 2780
[=12]

Ferit : Ferit

f. 5763
[=1]

fërma : kolhozlarda
hayvancılığın herhangi bir
birimiyle meşğul olan birim,
firma, çiftlik
f. 3286, 4840, 4841, 4955,
6931, 6932, 6939, 9287
f.-da 6928
f.-ğa 6336, 9286
f.-lardan 3861
f.-largâ 4954
[=13]

Fesehet : Fesehet
f. 2694, 2703
f. këne 2714
[=3]

Fettahëtdinov (Fettahënyëv):
Nurettin Azantin Fettehiniyev
(besteci)
f.-niñ 8662
[=1]

fëvral : şubat ayı
f. 4166, 6730
f.-de 6210
f.-ën 6214
[=4]

fidakyar : fedakâr
f.-ler 10779
[=1]

Fidiy hëzmetlerë : *Fidiy*
hizmetleri
F. hëzmetlerën 293
[=1]

fikër : fikir, akıl
f. 7902
f. öçën 7903
f.-ën 927
f.-nëñ 7904
[=4]

fikër tupla- : düşünmek
f. tuplıy 5719
[=1]

Filipp : Filipp
f. 4419, 4421
f.-mı 4421
f.-nı 4431, 4459
f.-niñ 4444

[=6]
film : film
f. 9164, 9165
[=2]

filosof : filosof
f.-ğa 9312
[=1]

Fin frontı : Fin cephesi
f. frontı 684
[=1]

Fin-ugor : Fin-Ugor
f. ugor 7477
[=1]

floks : çiçek
f.-lar bëlen 10752
[=1]

fonar : fener
f.-lar 9928, 9944, 9952
[=3]

forma : dış
f. 9066
[=1]

FRG : Federativnaya Respublika
Germaniy (Federal Almanya Cumhuriyeti)
f. 8433
[=1]

Frits : Alman General adı; Nazi
askerlerini karşılamak için de kullanılır.
f. 1291
[=1]

Frol : Frol
f.-dan 2972
f.-ğa 2964
f.-mı 2945
[=3]

front : savaşta cephe
f. 1010, 1107, 1165, 1237, 1259, 1265,
1391, 1562, 4501, 8069, 8895, 9625, 9636,
9644, 9657, 9660, 9661, 10033
f.-ına 1843
f.-ğa 973, 1207, 1289, 8807
f.-lar 685, 686, 2919, 7772, 8043,
8242
f.-larda 5565, 7992
f.-largâ 5557
f.-ları 685

f.-nı 1420, 4303, 6115,
7034
f.-niñ 1535, 7106
f.-ta 909, 1007, 2227,
4759, 6254, 7028, 10001
f.-tan 1419, 8236
[=48]

Dala frontı: Dala cephesi

Dala f. 1199

Dala f.-nda 1324

Dala f.-nman 2000

[=3]

Fin frontı : Fin cephesi

Fin f. 684

[=1]

frontovik : cephe bulunan
asker, asker

f. 951, 952, 961, 1086,

9857, 9859, 9860, 9878

f.-lar 8015, 9978, 9997

f.-nı 9978, 9997

[=13]

fronttaş : cephe arkadaşları

f.-ları 9175

[=1]

Fuçik : Yulius (Julius)

Fuçik (1903-1943 yılları arasında

yaşamış Çekoslavak yazar,

edebiyat tenkitçisi ve gazeteci.

Hitler polisi tarafından

tutuklanmış ve ölüme mahkûm

edilmiştir.)

f. 2135, 6853, 6861

f.-ka 2407, 2410, 6165

f.-nı 2407

[=7]

G

Gagarin : Yuri Alekseeviç
Gagarin (1934-1968 yılları
arasında yaşamış Sovyet
kozmonotu. Gagarin 1961 yılında
uzaya çıkan ilk insandır.)

g. 4264

[=1]

galoş : ayak lastiği

g.-ın 9647

[=1]

galstuk : kravat

g.-ı 202

[=1]

garmun : akordeon

g. 489, 510, 4698, 5445,
6819 (2), 7004, 7507, 8738, 9064,
9068, 9098

g.-dağı 9072

g.-ğa 6829

g.-ı 6822, 9076

g.-iñni 1658

g.-nardan 7005

g.-nı 6837

g.-niñ 217, 4685, 10340

[=22]

garmunçı : akordeoncu

g. 4782

g.-dan 9898

g.-ğa 9898

g.-lar 9900

g.-niñ 514

[=5]

gaz : gaz

g.-ı 6557

[=1]

gazëta : gazete

g. 1105

g.-da 4629

[=2]

gëktar : hektar

g.-niñ 4756

[=1]

gël : her zaman, daima,
uzun süre, hep

g. 1544, 1926 (2), 2434, 2541, 3056,
3096, 3506, 3514, 3845, 3912, 4197, 4333,
4390, 4397, 4404, 4560, 4577 (2), 5432,
5597, 7297, 7479, 7965, 8120, 8124, 8512,
8552, 8553, 8921, 8931, 8941, 8951, 9480,
9933, 9946, 10012, 10115, 10235, 10603

[=40]

gëne : sadece; tek,yalnızca; bile;
ancak; (yer için) hemen yanında, tamamen;
da/de ;(sıfatlarda) oldukça; evvelki iş veya
hâlin üstünden çok vaktin geçtiğini bildirir.

g. 6, 32, 66, 101, 117, 286, 414, 441,
443, 445, 464, 588, 689, 719, 974, 976, 1063,
1428, 1430, 1677, 1688, 1690, 1826, 2068,
2213, 2520, 2632, 2918, 2983, 3121, 3436,
3478, 3491, 3521, 3667, 3753, 3769, 3770,
3848, 3853, 3858, 3893, 3894, 3953, 4053,
4175, 4234, 4255, 4278, 4377, 4378, 4447,
4497, 4568, 4587, 4588, 4679, 4745, 5035,
5083, 5126, 5165, 5174, 5237, 5426, 5633,
5638, 5663, 5697, 5724, 5732, 5770, 5899,
6498, 6711, 6969, 6984, 6985, 7333, 7655,
7732, 7832, 7905, 7996, 8206, 8640, 8648,
8839, 9252, 9578, 9888, 9958, 9962, 10521

g.-më 2788

[=95]

gerkules : dev gibi kişi

g. 6152

[=1]

gër : ağırlık

g.-lernë 4826

[=1]

Germaniya : Almanya

g. 5958 (2), 6129, 6145, 6183, 6830

g. bëlen 4309

g.-ge 1365, 6205

g.-në 3669

g.-nëñ 5980

g.-së 6209

g.-nëñ 1508

[=13]

gëroy : kahraman

g. 8915, 8916, 8926, 8936, 8946

g.-ları 681

g.-ları këbëk 5116

g.-larını 3294

[=8]
ges : hidroelektrik
santrali
g. 9509
g.- 1 kěběk 9510
g.-lar 9948
g.-larına 9477
[=4]
gevde : beden, vücut
g.-něň 6848, 9999
g.-sě 7651, 8631
g.-sě bělen 6476, 8773
[=6]
Gětě : Goethe
g. 5991, 6028, 6029, 6776,
6781, 6786, 6792
g.-lar 5934
g.-něň 6008
g.-nıķı 6780
g.-nıň 5990
[=11]
Gıylfan : Gıylfan
g. 4866
g.-ğa 4874
g.-nan 4876
[=3]
gigant : endüstri
g. 7394
[=1]
giz- : gezmek
g.-e 4027
g.-gen 2691, 10804
[=3]
Gorkiy : Aleksay
Maksimoviç Peşkov (Maksim
Gorki)) (d.28 Mart 1868- ö.18
Haziran 1936) Sovyet-Rus yazar.
g. 134, 4379
g. bělen 6362
g.-dan 4411
[=4]
gospital : hastane
g.-de 1246
[=1]
Göbëne : Zöye nehrinin sol
kolu

g. 4798, 4815
g.-den 4849
g.-ge 4777
[=4]
göjælde- : gürüldemek
g.-iy 9299
g.-vě 9304
[=2]
göjle- : gürüldemek, uğuldamak
g.-iy 4802, 6960
[=2]
göl : çiçek, gül
g. 1663, 5050, 10622
g. kěběk 7686
g.-dey 10009
g.-ě 8486
g.-ěn 3243
g.-ěňně 224
g.-ler 747, 3719, 4360, 4364, 10133
g.-ler sayın 722
g.-lerge 4366
[=15]
Gölcamal : Gülcemal
g.-ğa 10109
[=1]
Gölendem : Gölendem
g.-ge 8484
[=1]
gölep : yaban gülü
g.-lerně 4073
[=1]
Göli : Göli
g. 8484, 8485
[=2]
gölt it- : pırıl-pırıl olmak
g. ittě 10620
[=1]
gömbe : mantar bitkisi
g. gëne 1430
g.-ler 5066
[=2]
gönah : günah
g. 10093
g.-lar 8459
[=2]
gönahlı : suçlu

g. 8978
[=1]
gönahsız : günahsız
g. 5502, 6116, 6678, 9870
[=4]
gör kilëp : güzel; hızlıca
g. kilëp 490, 8611
[=2]
görle- : gürlmek,
çağlamak
g.-p 69, 3869, 4758
g.-iy 4464
[=4]
görlevëk : çağlayan
g.-ler 4464
[=1]
görsëlde- : gümbürdemek
g.-iy 2356
[=1]
graf : kont
g.-lar 8461
g.-larnıñ 8464
[=2]
Grajdannar suğışı: Sovyet
Devrimi'nden sonra süren iç savaş
g. suğışı 3473
[=1]
grip : grip
g. 10015
[=1]
gudok : siren
g.-lar 1945, 9428, 9438
g.-ları 9428
[=4]
gudron : katran
g. 8886
[=1]
gülev : gümbürtü
g.-ëne 9788
[=1]
gür : mezar
g.-ge 5656
[=1]
güya : sanki; adeta; gibi
g. 2009, 2141, 2398, 2415,
2584, 3085, 3187, 3207, 3338,

3482, 3504, 3900, 4445, 4624, 4815, 4853,
5025, 5062, 5232, 5537, 5932, 6368, 7307,
7462, 8258, 8316, 8317, 8380, 8459, 8597,
8746, 9243, 9710, 10063, 10132, 10184,
10335, 10533, 10711
[=39]
güzel : güzel
g. 5078, 10654, 10658
g.-ler 8683
[=4]

Ğ

Ğabdĕlnasıyr : Gabdilnasıyr
Sabitov (hattat)

ğ. 7840
ğ.-ğa 7843
[=2]

Ğabdulla : Abdullah Tukay

ğ. 6889
ğ.-ñ 9704
[=2]

ğacep : şaşırıcı, şaşılacak
derecede, acayip, ilginç,
olağanüstü

ğ. 515, 4412, 6758, 6762,
6766, 8246, 8754, 8767, 8812
ğ. tüğĕl 373
[=10]

ğaceplen- : şaşırmaq, hayran
kalmak,

ğ.-ĕp 6205, 9550
ğ.-me 6065
ğ.-miy 1280
[=4]

ğacepsĕn- : şaşırmaq

ğ.-megĕz 9007
ğ.-üv bĕlen 284
[=2]

ğaceyĕp : bk. **ğacep**

ğ. 9697
[=1]

ğaciz : aciz

ğ. 5034
[=1]

ğadet : gelenek, âdet;
huy; her zaman

ğ. 1531, 3445, 4193, 5752,
5754, 7413, 9982, 9989
ğ.-ĕ 6425, 8982
ğ.-ĕn 7178
ğ.-te 5070, 10249
[=13]

Ğadĕl : Gadil Kutuy

ğ. 1498, 10673
[=2]

ğadĕl : adaletli

ğ. 2874

[=1]

ğadĕllĕk : adillik

ğ.-nĕ 9975
[=1]

ğadiy : sıradan, basit, normal,
mütevazı

ğ. 325, 1396, 2910, 4660, 4780, 6614,
9801, 9905, 9907 (2)
ğ. gĕne 5732
[=11]

Ğafuri : Mecit Gafuri

ğ.-lar bĕlen 4409
[=1]

ğafuv : af

ğ. 9331
ğ.-ı 9146
[=2]

ğafuv it- : affetmek

ğ. ite almıym 6372
[=1]

ğaile : aile

ğ.-sĕn 418
[=1]

ğalem : âlem, yeryüzü, dünya

ğ. 8103, 9010, 9842
ğ.-de 9011
ğ.-ge 4347
ğ.-nĕ 9529
[=6]

Ğali : Gali Huci (şairin notu)

ğ. 6487
[=1]

Ğali : Kol Gali

ğ.-ler 7780
[=1]

Ğali : Hz. Ali

ğ.-nĕñ 7810
[=1]

Ğalimcan : Galimcan İbrahimov (1887-1938 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın klasik yazarlarından). Tatar edebiyatının 1917 ihtilalini takip eden devrede, sosyalist realizm edebiyatı olarak teşekkül etmesinde önemli rol oynamış şahsiyetlerden birisidir. Yazarlığının yanı sıra

edebiyat tenkitçisi, gazeteci, maarifçi ve siyasetçi kimliklerine sahiptir.)

ğ.-nar bēlen 4410
[=1]
ğalim : âlim
ğ.-nerē 3907
[=1]
ğam : dert, gam
ğ. 9863
ğ.-ē 9109
ğ.-ēm 8316
[=3]
ğamel : niyet
ğ. 9008
[=1]
ğamlē : hüzünlü
ğ.-ler 10654, 10658
[=2]
ğamsēz : gamsız
ğ. 2625, 3864
[=2]
ğap-ğadiy : mütevazı
ğ. 8265
[=1]
Ğarefiy : Garefi
ğ.1260, 1297
[=2]
ğarıq- : gark olmak
ğ.-mın 7453
[=1]
ğarıq bul- : üzüntüye boğulmak
ğ.bulğançı 7007
[=1]
ğariza : dilekçe
ğ.-sın 1064
[=1]
ğarlēk : utanç
ğ. 10398
ğ.-ten 2217
[=2]
ğarlen- : utanmak
ğ.-e 2790
[=1]
ğasır : asır, yüzyıl

ğ. 3997, 4239, 4636, 4936, 5609, 6133, 6693, 7360, 10408, 10734, 10790, 10791
ğ. kēbēk 10297
ğ.-ğa 3721, 6190, 7841, 7931, 8881
ğ.-lar 5926, 7474, 7822
ğ.-larğa 298, 301, 302
ğ.-larnıñ 1910
ğ.-niñ 7766, 10818, 10830
[=28]
ğasker : asker
ğ.-ēnēñ 1911
ğ.-nēñ 1389
[=2]
Ğaşēk : Gaşık
ğ.-lar 3914
[=1]
ğasıyq : âşık
ğ. 2201, 2547, 3914, 4067, 7559, 8451, 10754
ğ. ħetta 2547, 4068
ğ.-lar 2374
ğ.-larnıñ 748
ğ.-mın 4373 (2)
ğ.-sıñ 8966
[=14]
ğasıyq bul- : âşık olmak
ğ. buldı 771, 9886
ğ. bulğan 1514
[=3]
ğasıyq it- : sevdirmek
ğ. itēp 265
[=1]
ğavğalı : gürültülü
ğ. 4925
[=1]
ğaybet : dedikodu
ğ. 1356, 1360, 1370, 9981
ğ.-nē 2814
[=5]
ğayēp : suç
ğ. 2528, 4255
ğ.-ē 6909
[=3]
ğayēple- : suçlamak
ğ.-sēn 2603

[=1]
ğayëplerlëk : ayıplık
ğ. 3314
[=1]
ğayëplë : suçlu, kabahatli
ğ. 2565, 5765, 10098
ğ.-më 3997
[=4]
Ğayfiy : Gayfi
ğ. 1460
[=1]
Ğaynan : Gaynan Kurmaş
ğ. 5614
[=1]
ğayret : gayret
ğ. 3947
[=1]
ğazap : azap, ceza; zulüm,
cefa; zorluk
ğ. 6873, 6907, 10183,
10341
ğ. bëlen 5818
ğ.-ı 8477
ğ.-ın 10716
ğ.-ları 10189
ğ.-ların 6437
[=9]
ğazapla- : vicdan azabı
çektirmek, üzme
ğ.-dı 1496
ğ.-ıy 9246
[=2]
ğazaplan- : cefa çekmek
ğ.-a 2475
[=1]
ğazaplı : cefalı; meşakkatli
ğ. 2349, 7824
[=2]
Ğazim : Gazim
ğ. 3440, 3447, 3448, 3455,
3479, 3499, 3505
ğ.-në 3444, 3506
[=9]
ğaziz : en değerli; aziz
ğ. 1533, 5329, 10417
[=3]

Ğazize : Azize
ğ. 9566, 9587
ğ.-nëñ 9588
[=3]
Ğazze : Gazze
ğ. 2802, 2806, 2811, 2826
ğ.-nëñ 2839
[=5]
ğına : bk. **ğëne**
ğ. 11, 15, 30, 38, 54, 99, 416, 1048,
1131, 1133, 1413, 1493, 1723, 2086, 2125,
2456, 2525, 2654, 2807, 3004, 3141, 3290,
3310, 3346, 3879, 3992, 4050, 4054, 4136,
4341, 4347, 4380, 4584, 4709, 4859, 4996,
5207, 5234, 5238, 5451, 5490, 5657, 5693,
5706, 5774, 5784, 5992, 6080, 6257, 6839,
6855, 6866, 7183, 7292 (2), , 7294 (2), 8493,
8495, 9254, 9360, 9415, 9458, 9538, 10027,
10580, 10767
ğ. këbëk 4081
ğ.-mı 10572
[=69]
ğıybadet : ibadet
ğ. 4195
[=1]
Ğıylëmhan : Gıylimhan
ğ. 5178
[=1]
Ğıylmëtdin : Gıylmitdin
ğ. 4965, 4981
[=2]
Ğıymran : Gıymran
ğ. 3377
[=1]
Ğomer : Gomer Heyyam (1048-1131
yılları arasında yaşamış Fars şair, filozof,
matematikçi.)
ğ. 10753
[=1]
ğomër : ömür, hayat, can
ğ. 136, 214, 334, 421, 1296, 1673,
2536, 2697, 2710, 3514, 3526, 4877, 5955,
6880, 6966, 7538, 7646, 8563, 8698, 8860,
8984, 9288, 9608, 10052, 10059, 10067,
10309, 10317, 10338, 10361, 10577, 10637,
10770

ğ.-ě 350, 5167, 5412,
 10041
 ğ.-ě bělen 3653
 ğ.-ěm 698, 1543, 2634,
 3247 (2), 3354, 4781, 8500, 8888,
 10382, 10773
 ğ.ěmde 2025, 4989, 8002,
 10632
 ğ.-ěmdey 2090
 ğ.-ěme 9160
 ğ.-ěmněň 4395, 10509
 ğ.-ěň 3023, 3033, 3043,
 4959, 5627
 ğ.-ěnde 2600, 2656, 3436,
 4452
 ğ.-ěne 691
 ğ.-ěněň 7635
 ğ.-ler 6493, 9380
 ğ.-lerně 1320
 ğ.-ně 2738, 2849, 7060,
 8398
 ğ.-něň 1824, 1899, 3128,
 4619, 7620, 7758, 8564, 9193,
 9257, 10007, 10008
 [=86]
ĝoměr it- : yaşamak
 ğ. itken 942, 1399
 [=2]
ĝoměrge : ebediyen, ömür
 boyu, ömür billâh
 ğ. 207, 1556, 1635, 1705,
 3059, 3851, 3856, 7729, 8008,
 9399, 10162
 [=11]
ĝoměr-ĝoměrge: bütün ömür
 boyunca
 ğ. 5914
 [=1]
ĝoměrlek : sonsuz
 ğ.-ke 8468
 [=1]
ĝomumen : umumen
 ğ. 7860
 [=1]
ĝorěf : âdet, örf
 ğ. 496, 504, 7178

[=3]
ĝorur : gurur, gururlu; kahramanca,
 ğ. 1197, 2796, 4663, 5901, 6865,
 7375, 8385, 8865, 8867, 9006, 9185, 10059,
 10066
 [=13]
ĝorurlan- : gururlanmak
 ğ.-ıp 3868, 7097
 [=2]
ĝorurlık : gururlanma, kahramanlık,
 gururlu, gururluluk,
 ğ. 3689, 3690, 3714, 4668, 5185, 9336
 ğ.-tan 6852
 [=7]
ĝozěrlen- : (yalvarıp) yakarmak
 ğ.-e 2566
 [=1]

H

Hacire : Hacire
h. 3015, 3021, 3022, 3031,
3032, 3041, 3042
[=7]

Hadi : Hadi Taktaş
(Muhammethadi Heyrulloğlu
Taktaşev) (1901- 1931 yılları
arasında yaşamış Tatar
Edebiyatı'nın klasik yazarlarından
birisidir.)
h. 2912
[=1]

haman : daima, hep, her
zaman, ne olursa olsun; şimdi; hiç
h. 8, 9, 127, 144, 411, 687,
911, 1545, 1844, 1940, 1967,
1998, 2026, 2223, 2711, 2772,
2840, 2846, 2847, 2854, 2855,
2862, 2863, 2969, 3191, 3223,
3243, 3387, 3461, 3462, 3839,
3924, 4009, 4209, 4261, 4687,
4863, 4950, 5168, 5315, 5413,
5432, 5804, 5808, 5824, 5841,
5853, 5877, 6123, 6193, 6202,
6297, 6309, 6491, 6504, 6608,
6719, 7087, 7210, 7289, 7555,
7675, 7751, 8095, 8145, 8249,
8461, 8464, 8511, 9158, 9168,
9438, 9738, 9739, 9824, 9844,
9973, 10161, 10565
[=79]

hava : hava, gökyüzü
h. 1038
h.-da 1039, 1099, 1945,
4910
h.-ğa 8092
h.-sı 10592
h.-sına 6016
[=8]

helâk bul- : helâk olmak
h. bula 6835
h. buldı 4741
h. bulğan 6447, 8070,
8653

h. buluvın 2365
[=6]

hem : ve; hem de; da/de
h. 38, 49, 70, 157, 174, 197, 292, 309,
604, 992, 1319, 1323, 1356, 1362, 1373,
1396, 1626, 1759, 2135, 2193, 2457, 2598,
2814, 2874, 2913, 2919, 3158, 3903, 4022,
4057, 4201, 4231, 4246, 4264, 4281, 4283,
4425, 4523, 4663, 4698, 4794, 5212, 5261,
5436, 5480, 5512, 5818, 5885, 5897, 5929,
5937, 6073, 6103, 6830, 7190, 7231, 7431,
7781, 7937, 8055, 8085, 8104, 8123, 8168,
8227, 8273, 8356, 8614, 8702, 8735, 8737,
8738, 8872, 8877, 8882, 8908, 9088, 9171,
9275, 9469, 9584, 9691, 9799, 9841, 9857,
10011, 10085, 10179, 10183, 10312, 10409,
10652, 10787
[=93]

hemme : hepsi
h.-sě 2281, 6394, 6395
h.-sěn 293
[=4]

her : her, hep
h. 899, 1423, 1495, 1587, 1769, 2313,
2442, 2658, 3540, 3805, 4059, 4357, 4496,
4519, 4548, 4566, 4924, 4944, 5027, 5061,
5450, 5452, 5454, 5455, 5456, 5457, 5458,
5461, 6014, 6085, 6287, 6429, 7264, 7425,
7616, 7834, 7852, 7946, 8162, 8185, 8554,
9020, 9413, 9414, 9418, 9422, 9485, 9497,
9656, 9988, 10297, 10338, 10447, 10451,
10455, 10459, 10608, 10758 (2), 10804
[=60]

herbër : her bir
h. 413, 1529, 3719, 3735 (2), 4074,
4506 (2), 4518 (2), 4843, 5198
[=12]

herçaq : bk. **hervaxıt**
h. 5847, 7614
h.-ta 2264
[=3]

herkëm : birisi
h. 1731, 4191, 6034, 10200
h.-ge 2175
h.-něñ 7864
[=6]

- herkön** : her gün
h. 10129
[=1]
- herkayda** : her yerde
h. 5446
[=1]
- herkaysı** : her biri, herkes
h. 7237, 8418
h. öçen 6249
h.-n 7238, 8568, 8576
h.-niñ 5022
[=7]
- hernerse** : her şey, her varlık
h. 4132, 4233, 9801
h.-ge 3512, 9803
h.-ně 712
[=6]
- hertörlě** : her türlü
h. 7610
[=1]
- hervaqt** : her zaman
h. 3241, 3245, 5323, 6004,
7624
h.-ta 106, 4038, 5465
[=8]
- heykel** : heykel, anıt
h. 4708, 4753, 5596, 5600,
6086, 6364, 7842, 8341, 8347,
10627
h. öçen 5603
h.-de 3998
h.-ě 3986, 5608, 9222
h.-ěn 4764
h.-ge 4753, 5619
h.-lerěn 10628
[=19]
- heykelsěz** : heykelsiz
h. 8345
[=1]
- hiç** : hiç
h. 79, 180, 323, 556, 1022,
1045, 1729, 1851, 2064, 2454,
3403, 3412, 3421, 3533, 3813,
3954, 3962, 3970, 3978, 4193,
4417, 4488, 4546, 4564, 4864,
4990, 6299, 6606, 6760, 6764, 7110,
h. këne 1757
h. tügěl 7608
[=33]
- hiçkayçan** : hiçbir zaman
h. 4238, 5925
[=2]
- hiçnerse** : hiçbir şey
h.-ñ 3342
[=1]
- hiçni** : bk. **hiçnerse**
h. gëne 3753
[=1]
- höcüm** : hücum
h. 1455
h.-ge 1390, 4248
h.-nen 1473, 1842
[=5]
- höner** : ustalık, hüner, meslek
h. 5211
h.-ě 3780, 5211
h.-ëm 7893
[=4]
- huş** : akıl
h.-ımnan 2976
[=1]
- huş kit-** : bilincini kaybetmek
h.-ı kitěp yatkan 392
[=1]

H

ħafalan- : endişelenmek

ħ.-a 4221, 9943

ħ.-ğan 5655

[=3]

ħaķ : hak

ħ.-ın 5834

ħ.-ında 10392

ħ.-ıñ 4488, 6779

[=4]

ħaķına : hürmeten, uğruna

ħ. 2702, 8294, 8449

[=3]

ħaķıyķat : gerçek, hakikat

ħ. 8172

ħ.-ně 6918

[=2]

ħakimlĕk : hâkimlik

ħ. 6781

[=1]

ħaķla- : savunmak

ħ.-ma 5834

[=1]

ħaķlı : haklı

ħ. 4957

ħ.-mı 4062

[=2]

ħaķsız : haksız, hakkı

olmama

ħ. 4220

ħ.-ğa 328, 340, 5142, 7606

[=5]

ħaksızlıķ : haksızlık

ħ. 10183

[=1]

ħaķta : konuda

ħ. 540, 1570, 2929, 4103,

4962, 5832, 6296, 7100, 8360,

8436, 8918, 8928, 8948, 9810

[=14]

ħalat : elbise

ħ. 8229

[=1]

ħalet : ħâl, durum

ħ.-ěmněñ 7021

ħ.-ěnde 8095

[=2]

ħalıķ : halk, millet

ħ. 1308, 1974, 2875, 3328, 3444,

3496, 3621, 4020, 4061, 4153, 4167, 4170,

4597, 4642, 4663, 4682, 4769, 4784, 4847,

4851, 4860, 4861, 5240, 5378, 6311, 6865,

6867, 6900, 6987, 6988, 7876, 8326, 9725,

10554, 10625, 10626 (2), 10656

ħ. bĕlen 7115

ħ.öçĕn 10657

ħ.-ı 1180, 1924, 6637, 6655

ħ.-ıbızınıñ 115

ħ.-ım 5412, 7006, 7056

ħ.-ıma 4056

ħ.-ımda 10296

ħ.-ımınıñ 1524

ħ.-ına 638, 3075, 8447

ħ.-ınıñ 1329, 6906, 8192

ħ.-ķa 3999, 4634, 10781

ħ.-lar 1555, 6217, 8027

ħ.-lar bĕlen 8027

ħ.-larnıñ 3713, 6187, 6804, 10813

ħ.-nı 3898

ħ.-nıñ 3899, 4810, 4879, 8290, 10642

ħ.-ta 9981

ħ.-tan 9268

[=76]

ħaraktĕr : karakter

ħ.-ı 2532

[=1]

ħarap : bozuk

ħ. 8538

[=1]

ħarap it- : harap etmek

ħ. ittĕ 2564, 4960

[=2]

Ĥarkov : Ukrayna'nın ikinci büyük şehri

ħ. 1323, 1859, 6713, 8017

ħ.-lar 9434

ħ.-mı 5062

[=6]

ħas : ... has, özgü

ħ. 5625, 6673

[=2]

Ḥasan : Hasan
ḥ.-niñ 683
[=1]

ḥasiyet : özellik
ḥ.-lerēn 9376
[=1]

ḥasta : hasta
ḥ. 10527
[=1]

ḥat : mektup
ḥ. 830, 930, 972, 977,
2002, 3879, 4084, 4537, 6470,
6767, 9654, 9655
ḥ.-ı 6471
ḥ.-ka 4104, 4105, 8660
ḥ.-lar 918, 1210, 1372,
4616, 5562, 6911
ḥ.-lar ğına 11
ḥ.-ları 9625, 9636, 9637,
9657, 9660
ḥ.-larım 6911
ḥ.-ların 804, 9644
ḥ.-tan 8660
[=32]

ḥata : hata
ḥ.-niñ 6909
[=1]

ḥatın : eş, kadın
ḥ. 937, 2484, 2509, 2511,
ḥ. bēlen 879, 2930
ḥ. tūġēl 9790
ḥ.-ġa 6443
ḥ.-ı 1488, 2501, 3467,
4681, 5166, 5425, 5429
ḥ.-ım 2446
ḥ.-ın 3786, 8801
ḥ.-ınıñ 7556
ḥ.-nan 1303
ḥ.-nar 2665, 3374, 8155
ḥ.-nı 6253
[=24]

ḥatın-kız : kadınlar
ḥ. kızġa 7724
ḥ. kızlar 8849
ḥ. kızınıñ 7719
[=3]

ḥattat : hattat
ḥ. 8208
[=1]

ḥeber : haber
ḥ. 656, 672, 1037, 2000, 2002, 2174,
4346, 4511, 6173, 6480, 6767
ḥ.-de 6175
ḥ.-ē 2666
ḥ.-ler 6469, 9942
ḥ.-lernē 6431
[=16]

ḥeber it- : haber vermek, haber etmek
ḥ. ite 7517
ḥ. item 1363
ḥ. iter 4653
ḥ. itsēn 6515
[=4]

ḥeber sal- : haber vermek, haber
göndermek
ḥ. salıp 3617
ḥ. salġan 6947
[=2]

ḥebersēz : habersiz
ḥ. 397, 7530
[=2]

Ḥekim : Sibgat Hekim
ḥ. 8263, 8282, 10669
[=3]

ḥel : hal, durum; hal hatır; güç
ḥ. 1060, 2345, 5439, 8301, 10402,
10693
ḥ.-de 10180, 10589
ḥ.-ē 1432, 9935
ḥ.-ēn 1508, 3392, 4170, 4191, 6482,
8727, 9144
ḥ.-ēnde 6639
ḥ.-ēnēñ 3188
ḥ.-ge 3164, 4730, 6208
ḥ.-ler 2309, 6208, 8754
ḥ.-lerēn 5660
ḥ.-nē 4659
[=27]

ḥel it- : çözümlmek, halletmek
ḥ. iterge 2838
ḥ. itmek 10378
ḥ. itmiyçe 10661

ħ. ittě 9868
 [=4]
ħel kěr- : gürbüzleşmek
 ħ. kěrgeç 3475
 [=1]
ħelden tay-: halsizleşmek
 ħ.-ğan 4782
 [=1]
tercěmei ħel : hayat hikâyesi
 tercěmei ħ.-ěm 10489
 tercěmei ħ.-ně 10485
 [=2]
ħelel : helal
 ħ. iken 3590
 [=1]
ħelfe : hoca
 ħ. 5030
 [=1]
ħellě : hali iyi olan
 ħ.-ler 4696
 [=1]
ħelsěz : halsiz, cansız
 ħ. 6068, 6546
 [=2]
ħeměr : içki
 ħ. 7578
 [=1]
ħerbiy : askerî; asker
 ħ. 8729
 ħ.-ler 5441
 ħ.-lerçe 5439
 [=3]
ħerěf : yazı, harf
 ħ. 10426
 ħ.-ler bėlen 95
 [=2]
ħeraket : davranış
 ħ.-ěnde 8394
 [=1]
ħeraketke kil- : hareketlenmek
 ħ. 10553
 [=1]
Ĥesen : Hesen Tufan
 ħ. 10648, 10665, 10754
 ħ.-ner 5548
 [=4]

Ĥesen : Hasan
 ħ. 4733, 4750
 ħ.-dan 4722
 ħ.-niñ 4712
 [=4]
ħesret : keder, üzüntü
 ħ. 10183
 ħ. kěne 5309
 ħ.-ě 2983
 ħ.-ěñně 2795
 ħ.-ěnnen 4729
 ħ.-ke 5559
 ħ.-lenme 10552
 ħ.-lerě 9053
 ħ.-lerěm 337
 [=9]
ħesretke sal- : üzüntü vermek
 ħesretke s.-dı 9885
 [=1]
ħesretlě : kederli
 ħ. 9575
 [=1]
ħesretsěz : kedersiz
 ħ. 3864
 [=1]
ħester : gereken şey, hazırlık
 ħ.-ěn 242, 3277
 [=2]
ħeter : tehlikeli, kötü
 ħ. 5251, 10423
 ħ.-ler 3080
 [=3]
ħetěr : hatır, hafıza
 ħ. tügěl 1082
 ħ.-de 2744, 6548
 ħ.-den 8083, 8149
 ħ.-ě 5653
 ħ.-ěm 447
 ħ.-ěmnen 10395
 ħ.-ěñ 1082
 [=9]
ħetěrle- : hatırlamak
 ħ.-iym 8583
 ħ.-iyměn 8454
 ħ.-iymseñ 903
 ħ.-miy 689

h̡.-miym 3809
 h̡.-p 2291
 h̡.-rge 1293
 [=7]
het̡erlet- : hatırlatmak
 h̡.-e 5744
 h̡.-ëp 4874
 [=2]
het̡l̡e : kadar
 (“sınırlandırma”; karşılaştırma
 işlevleri)
 h̡. 1718, 2058, 2062, 2643,
 3067, 4046, 6658, 8296, 8491,
 9254
 [=10]
het̡ta : ayrıca, de/da,
 hatta, bile
 h̡. 332, 919, 1009, 1320,
 1354, 1529, 1699, 2547, 2825,
 2982, 4068, 4214, 4268, 4408,
 4473, 4609, 5170, 5241, 5896,
 6409, 6838, 6870, 7104, 7108,
 7180, 7783, 7922, 8000, 10038,
 10601, 10703, 10825
 [=32]
hev̡ef : korku
 h̡. 10424
 [=1]
hev̡efs̡ez : kaygısız
 h̡. 5775 (2)
 [=2]
hey̡er (I) : fakat
 h̡. 2731
 [=1]
hey̡er (II) : hayırlı
 h̡. 4038
 [=1]
hey̡er-doġa: hayırdua
 h̡.-sın 6320
 [=1]
hey̡erl̡e : hayırlı
 h̡. 10227
 h̡.-ge 5835
 [=2]
heyle : hile
 h̡. 1500

h̡.-s̡en 515
 [=2]
heyran kal- : hayran kalmak
 h̡. ala 3546
 h̡.-ġa alıp 4821
 [=2]
Heyrul : Heyrul
 h̡. 3830, 4459
 [=2]
Heyrulla : Heyrulla
 h̡. 3771, 3773, 3784, 3789, 3823,
 3829, 4424, 4428, 4432, 4455
 h̡.-ġa 3841
 h̡.-nıñ 3776, 3817
 [=13]
Heyyam : Gomer Heyyam
 h̡.-nar 10753
 [=1]
hez̡er : Şimdi, Şu an, artık, -dan/-den
 beri
 h̡. 13, 95, 597, 1046, 1093, 1122,
 1225, 1262, 1335, 1397, 1584, 1835, 1839,
 2244, 2450, 2466, 3174, 3274, 3328, 3479,
 3529, 3635, 3636, 3655, 3704, 3732, 3882,
 3948, 4007, 4079, 4140, 4258, 4262, 4929,
 5191, 5194, 5302, 5569, 5802, 5822, 5882,
 6039, 6075, 6258, 6290, 6301, 6723, 6729,
 7278, 7442, 7803, 7859, 8200, 8731, 8862,
 9071, 9211, 9323, 9743, 10139, 10350,
 10577, 10797, 10805
 h̡.-ge 442, 981, 1027, 1258, 1937
 [=69]
hez̡erg̡e : bugünkü, h̡alihazırda
 h̡. 7369, 10375, 10399
 [=3]
hez̡erle- : hazırlamak
 h̡.-rge 90
 [=1]
hez̡erlen- : hazırlanmak
 h̡.-em 6318
 [=1]
hez̡erl̡ek : hazırlık
 h̡. 8526, 9461
 h̡.-n̡eñ 241
 [=3]
hez̡ine : hazine

ħ. 7242
 [=1]
ħēt : hiç olmazsa, bari,
 ister...ister...
 ħ. 2514, 2615, 4289, 4437
 [=4]
ħēzmet : hizmet, iş, görev,
 emek
 ħ. 1731, 1843, 6052, 9003
 ħ. bēlen 1731
 ħ.-ēñ 7295
 ħ.-lerēn 3908
 ħ.-nēñ 1698
 ħ.-te 3074, 3177, 4661,
 7963, 8112
 ħ.-ten 1905, 9268
 [=14]
ħēzmet it- : çalışmak, görev
 yapmak, hizmet etmek, hizmet
 yapmak
 ħ. ite torġan 156
 ħ. itebēz 8262
 ħ. itken 1156, 1366
 ħ. itse 7644
 ħ. itsēn 4643
 [=6]
ħēzmet kērgen : alın teri
 ħ. 3591
 [=1]
ħēzmetçen : hizmetkâr
 ħ. 10248
 [=1]
ħezreti : Hazreti
 ħ. 7810
 [=1]
ħıyal : hayal
 ħ.-da 619
 ħ.-ġa 3476, 4218, 7578
 ħ.-ı 10764
 ħ.-ımnan 10443
 ħ.-ımnı 301
 ħ.-ında 9499
 ħ.-lardan 5194
 ħ.-ları 2772
 ħ.-larım 3055
 ħ.-larıñ 5289

[=12]
ħıyallan- : ümitlenmek
 ħ.-uv 416
 [=1]
ħıyalsız : hayalsiz
 ħ. 3469
 [=1]
ħıyanet : ihanet
 ħ. 635
 ħ.-ke 9333
 ħ.-nē 9331
 [=3]
ħıkeye : hikâye
 ħ.-ge 1256
 ħ.-sē 1386
 [=2]
ħıkmet : hikmet
 ħ. 10573
 ħ.-ke 6065
 [=2]
ħıkmetlē : hikmetli
 ħ. 10768
 [=1]
ħis : his, duygu
 ħ. 3265, 5764, 6438, 8246, 8250,
 10651
 ħ. bēlen 4637
 ħ.-ē 3689, 3690, 3714, 4668, 5022,
 6051
 ħ.-ē kēbēk 9508
 ħ.-ēm 2117
 ħ.-ēmnē 13
 ħ.-ke 6507
 ħ.-ler 618, 2794, 3237, 5630, 7046,
 7105, 7202, 7288, 9748, 10305
 ħ. bēlen 7213
 ħ.-lerden 9223
 ħ.-lerē 5150, 8515 (2), 8719, 10290
 ħ.-lerē ġēne 66
 ħ.-lerēm 283, 2066, 6499, 7462
 ħ.-lerēme 326, 338
 ħ.-lerēmñē 4776, 6087, 8023, 9553,
 10438
 ħ.-lerēmñēñ 521, 9057
 ħ.-lerēn 7018, 8291, 9283, 9390, 9403
 ħ.-lerēñe 221

h.-lerëññe 9253
 h.-lerge 5916 (2), 7074,
 10535
 h.-lernë 7364, 8431
 h.-lernëñ 7280, 10009
 h.-në 2075, 7357, 7361
 [=66]
his it- : hissetmek
 h.-em 7883
 [=1]
hisap bir- : hesap vermek
 h. birem 6306, 6313, 6317
 [=3]
hisapsız : sayısız
 h. 9523
 [=1]
Hismet : Hismet
 h. 8104
 h.-ke 8119
 h.-ten 8111
 [=3]
his : his
 h.-tegën 6593
 [=1]
hoda : Tanrı
 h.-ğa 1282
 [=1]
hoday : bk. **hoda**
 h. 3811, 4337, 8575
 h.-dan 6992, 7020
 [=5]
hod : kasa
 h.-largä 1747
 [=1]
hoķuķ : hüküm
 h.-nı 4861
 [=1]
holıķlı : karakterli, huylu
 h. 4308, 6113, 8356
 [=3]
Hozır : Hızır
 h. 10080
 [=1]
hökëm : hüküm
 h. 8214, 9973
 [=2]

hökëm çıgar- : hüküm çıkarmak
 h.-në çıgara 2512
 h.-në çıgarıp 2521
 [=2]
hökëm it- : hüküm vermek, yargılamak
 h. itken 8184
 h. itmiyler 10250
 [=2]
hör : hür
 h. 6905
 [=1]
hörmet : saygı, hürmet
 h. 1437, 2857, 7577
 h. bëlen 5003
 h.-ëne 8232
 h.-ke 3565, 3585, 3603
 [=8]
hörmet it- : hürmet etmek
 h. itken öçën 6686
 [=1]
hörmetlë : hürmetli, değerli
 h. 932, 3068, 5840
 [=3]
hörmetle- : hürmet etmek
 h.-p 10249
 [=1]
Hösnulla : Hösnu Veliullin
 h. 5070, 5076
 [=2]
huca : sahip; patron; reis, aile reisi;
 ev sahibi; çiftçi
 h. 1375, 4178, 9703, 10070
 h. bëlen 4766
 h.-nı 10166
 h.-sı 1140, 1858, 3733, 4308, 6448,
 6757, 9095
 [=13]
hup kür- : onaylamak
 h. kürmes 4733, 4734
 [=2]
hupla- : onaylamak
 h.-rgä 6361
 h.-ıy 5721
 [=2]
hurla- : eleştirmek
 h.-p 2798

[=1]
hurlıķ : aŝađılama
h.-tan 10398
[=1]
huş : hoş
h. 8517, 10446
[=1]
huş kil- : hoş gelmek
h. kilděň 4189
[=1]
Huzangay : Peder Huzangay
(Ünlü Çuvaş halk şairi)
h. 3087
[=1]

I

- ıçkın-** : fırlamak;
kurtulmak; kopmak
1. 3195 (2)
1.-amın 2973
1.-ır 5820
[=4]
- ıçkındır-** : kaçırmak
1.-ma 4786
[=1]
- ıgı-zıgı** : sıkıntı
1.zıgılardan 4180
[=1]
- Ik** : Tataristan'ın Ik
rayonunda bir nehir.
1. 8687, 8689, 8696, 8790
1.-ka 8770
1.-nı 8786
[=6]
- ıls** : yaprak
1.-larnı 9797
[=1]
- ım** : işaret
1.-narı 6228
[=1]
- ımlaş-** : işaretleşmek
1.-a 9938
[=1]
- ımsın-** : imrenmek
1.-ıp 10518
[=1]
- ındır** : harman; bahçe
1. 230, 1746, 1894
1.-da 1735, 8991
1.-dağın 8992
1.-lar 1695
[=7]
- ıngıraş-** : feryat etmek
1.-a 5819
1.-kan 1147
[=2]
- ırğıl-** : atılmak
1.-a 7456
[=1]

ırğıt- : fırlatmak, fırlatıp atmak,
dağıtmak

- 1.-ıp 2488
1.-tı 3312, 4855
1.-tı kük 5441
[=4]

ısil-da- : ısıldamak
1.-p 4996
[=1]

ısul : yöntem
1. 4994
[=1]

ısan- : inanmak, güvenmek
1. 6900, 7497
1.-a 3104
1.-a almıym 2711
1.-am 2087, 6592, 7058
1.-dım 8824
1.-ğan 8591
1.-ıp 905
1.-ıp bëtmegeñ 9195
1.-ıp bëtmiym 5841
1.-ma 7497, 8284
1.-mağaç 9957
1.-mıy 8248
1.-mıym 6118
1.-uvdan tügël 9989
[=18]

ışandır- : inandırmak
1.-mağçı 6114
[=1]

ışanıç : güven
1. 7898
[=1]

ışanuvçı : güvenilir
1. 9962
[=1]

ışıq : تنها
1.-ına 8588
1.-ında 7961
[=2]

ışna : ormanda tohum ekmek için
ayrılan yer
1.-da 7071
[=1]

İ

i : ah (ünlem)

i. 461
[=1]

i- : imek (Ana yardımcı fiil)

i.-dë 76, 77, 85, 358, 364, 378, 395, 396, 419, 438, 452, 453, 455, 457, 473, 548, 563, 566, 807, 808, 845, 990, 992, 995, 1274, 1292, 1395, 1651, 1841, 1865, 1880, 2005, 2144, 2156, 2157, 2406, 2615, 2620, 2794, 2811, 2813, 2828, 2962, 2998, 3327, 3444, 3468, 3472, 3619, 3665, 3699, 3702, 3703, 3744, 3801, 3813, 3839, 3917, 4139, 4242, 4328, 4329, 4422, 4492, 4495, 4543, 4585, 4627, 4732, 4842, 4956, 4985, 5054, 5112, 5157, 5546, 5634, 5646, 5664, 5667, 5669, 5845, 6011, 6044, 6056, 6059, 6060, 6218, 6265, 6296, 6641, 6679, 6821, 6823, 7019, 7048, 7080, 7157, 7264, 7269, 7320, 7440, 7448, 7648, 8080, 8136, 8467, 8534, 8540, 8585, 8587, 8826, 8830, 8834, 8836, 8849, 8856, 8857, 8858, 8863, 9626, 9630, 9640, 9697, 9699, 9704, 9864, 9886, 9892, 9895, 9913, 9964, 9966, 10135, 10136, 10137, 10138, 10287, 10291, 10303, 10343, 10575, 10793

i.-dëk 152, 422, 460, 5220, 7272, 7274

i.-dëler 5113, 5117, 8006

i.-dëm 25, 347, 372, 410, 430, 450, 1116, 1233, 1392, 1394, 1490, 1493, 1676, 1678, 1834, 2038, 2271, 2725, 2751, 2805, 3133, 3135, 3393, 3692, 3716, 4218, 4413, 4491, 4837, 5301, 6259, 6340, 6449, 6450, 6497,

6625, 7342, 7568, 7842, 8612, 8838, 10001, 10048, 10609

i.-dëñ 94, 467, 858, 861, 863, 1361, 1362, 1461, 1463, 1762, 2242, 2780, 2796, 2796, 6346, 6610, 6754, 6755, 9254

i.-ken 689, 910, 1006, 1298, 1408, 1414, 1417, 1419, 1436, 1438, 1440, 1442, 2375, 2616, 2666, 2706, 2727 (2), 2737, 2789, 2840, 2842, 2844, 2846, 2847, 2848, 2850, 2852, 2854, 2855, 2856, 2858, 2860, 2862, 2863, 2864, 2971, 2986, 3090, 3215, 3259, 3260, 3290, 3342, 3399, 3401, 3402, 3404, 3410, 3411, 3413, 3419, 3420, 3422, 3443, 3548, 3562, 3590, 3688, 3700, 3831, 3952, 3953, 4159, 4497, 4711, 5059, 5132, 5550, 5695, 5873, 5875, 5955, 6275, 6522, 6523, 6986, 7219, 7221, 7223, 7225, 7653, 7655, 7947, 7979, 8265, 8267, 8501, 8503, 8528, 9480, 9513, 9515, 9517, 9519, 9967, 10235, 10237, 10549 (2),

i.-kenë 8254

i.-kenën 496, 504, 2357, 4563, 8846, 10697

i.-kenlëğëne 6119

i.-kenmën 1003

[=324]

İbarruri : Ruben İbarruri (1920-1942 yılları arasında yaşamıştır. Komünist politikacı Dolores İbarruri'nin oğludur. Ruben İbarruri Kızıl orduya katılmış 1942'de Stalingrad savaşında ölmüştür.)

i. 8654

[=1]

İbrahim : İbrahim

i. 3300, 9642

i.-ğa 10100

[=3]

icat : sanat, yaratıcılık

i. 1331, 7093, 7601, 7916, 7917, 7932, 8024, 8179, 9469, 10313

i. bëlen 7928

i.-ı 7024, 9725

i.-ım 7277

i.-ıma 6380

i.-ımnıñ 5649

i.-қа 5151, 8408

i.-mñ 7091, 7927
i.-ta 7946
i.-tan 7915
i.-tan tüğəl 7610
[=23]
icat it- : yaratmak,
yapmak
i. itken 6595
i. itkenner 299
i. itkennerně 8215
[=3]
iç : elbette, tabii ki
i. 2997, 3886, 7889
[=3]
içmasam : hiç olmazsa; hatta
i. 88, 3266, 5612, 6725
[=4]
ideal : ideal
i.-larga 10785
[=1]
İdël : İdil Nehri
i. 127, 144, 648, 648, 661,
1944, 2074, 2576, 4894, 4900,
5359, 5483, 5493, 5543, 5621,
5629, 6859, 8148, 8569, 8577,
8663, 10138, 10407
i. bēlen 3150
i.-de 670, 4895, 7548,
8151
i.-degě 6363
i.-den 3625, 3626, 3645,
3646, 4891, 4893, 4905
i.-ěme 6813
i.-ge taba 2573
i.-key 2078 (2), 2088 (2)
i.-keyəm 2071, 2072, 2082
i.-ler 7474
i.-něñ 287, 652, 660, 2768,
4040
[=51]
İdil-yort : İdil boyunda
yerleşik eski Bulgar ve Kıpçak
devletleri
i.yortnı 1251
[=1]
iden : dōşeme, yer

i. 8463
i. bēlen 5968
i.-de 203
i.-degě 5675
i.-ge 2639
[=5]
iden-sayğak : zemin
i. 10199
[=1]
ifrat : çok
i. 3588
[=1]
igělěk : iyilik
i. 3331, 4844
[=2]
igèn : ekin
i. 1751, 2626, 2956, 4507, 4895, 4950,
4951, 8987
i.-ge 7368
i.-ner 1407, 1691, 7370
i.-nerně 3261
i.-nerněñ 1766
[=14]
igěncě : ikinci
i.-ler 4505, 4517
[=2]
iğlan : ilan
i.-nar 10548
[=1]
iğlan it- : ilan etmek
i. ittě 777
[=1]
iğtibarit- : dikkat etmek, itibar etmek
i. it 4287
i. itmıy 2454
[=2]
iğ : dertlenme duygusunu bildiren
ünlem (ah)
i. 2729
[=1]
iğlas : saflık
i. bēlen 929
[=1]
iğlaslan- : coşmak
i.-ıp 3332
[=1]

ihıtyarsız : hükümsüz

i. 162

[=1]

ihıtıram : saygı

i.-ı öçen 6689

[=1]

ik- : ekin ekmek

i.-ken 4895

[=1]

iken : meğer; acaba

(soru cümlesinde); ise(şart

cümlesinden asıl cümleye

bağlama)

i. 721, 1512, 1645, 1839,

1872, 2459, 3877, 4541, 4950,

4951, 6228, 6342, 6773, 6841,

8188, 8269, 8399, 9097, 10570,

10589, 10763, 10765

[=22]

ikev : ikisi birlikte, ikisi,

ikimiz, ikimiz birlikte

i. 1842, 2457, 2930, 5298,

5419, 8831, 8833, 9794, 10021

i. gëne 9578

i.-den 9578

[=11]

ikë : iki

i. 137, 245, 1188, 1241,

2007, 2181, 2671, 2764, 3010,

3675, 4493, 4522, 4598, 4831,

5004, 5978, 5980, 6219, 6225 (2),

6755, 6926, 7163, 7515, 7520,

7835, 8053, 8055, 8056, 8128,

8142, 8290, 8303 (2), 8397, 8562,

8743, 8889 (2), 8980, 9251, 9276,

9949, 10280, 10285, 10288,

10289, 10290, 10524, 10836 (2)

i.-bëz 10281

i.-ge 3827

i.-něñ 5098 (kırık ikënëñ),

9880

i.-së 3660, 3661, 8121,

9275

[=59]

ikë kullap : iki elle

i. kullap 6920

[=1]

ikëlen- : tereddüt etmek

i.-miy 5599

[=1]

ikëlete : iki defa

i. 5044, 5045

[=2]

ikënëçë : ikinci

i. 1289, 2827, 4052, 4179, 6201, 7268,

7906, 8548, 8827, 8829, 8843, 10629

i.-něñ 6213 (kırık ikënëçenën)

i.-së 8107

[=14]

ikëşer : ikişer, ikişer kez

i. 3479, 7834

[=2]

ikëyözlen- : ikiyüzlülük yapmak

i.-ëp 1372

[=1]

ikmek : ekmek; ekin

i. 1845, 7850

i. bëlen 1125

i.-ë 3221

i.-ëm 7682

i.-ëñ 6286

i.-ëñněñ 5320

[=7]

ikrar kıl- : kabul etmek

i. kılırga 9206

[=1]

iksëz-çiksëz : uçsuz bucaksız

i. 8706, 9319, 10808

[=3]

igë-çigë yuķ : uçsuz-bucaksız

i. çigë yuķ 9837

[=1]

il : memleket, devlet, ülke, şehir;

millet

i. 382, 1112, 1867, 1953, 3234, 3725,

4266, 4878, 4929, 8027, 8797, 8815, 9468,

9707, 10512, 10628, 10788

i. bëlen 3260, 3499, 9706

i. öçen 4741

i.-de 964, 4242, 4600, 6085 (2), 6417,

7880

i.-den 5959, 5966, 6768, 9955

i.-ě 4796, 10783
i.-ě bēlen 4803
i.-ěne 7771
i.-ēm 682, 894, 903, 908,
1604, 1754, 3183, 3663, 8547
i.-ěme 1497
i.-ěmněň 1368, 1670,
1932, 1956, 2262, 2394, 4059,
10004, 10014
i.-ěnde 1156, 5615, 10150
i.-ěne 4138
i.-ěnnen 1286
i.-ge 3593, 5830, 5978,
6432, 6768, 9955
i.-ge qader 10781
i.-ler 3930, 6104, 6179,
8652, 9867
i.-ně 3695, 3862, 6155
i.-někě 5618
i.-něň 1324, 1831, 3632,
3907, 4061
[=81]
il-kön : halk
i. 10540
[=1]
tuğan il : memleket
tuğan i. 623, 1319
tuğan i.-de 6214
tuğan i.-ēm 1016, 1300,
3685
tuğan i.-ěme 790
tuğan i.-ěmně 201
tuğan i.-ěñnen 1288
tuğan i.-lerēne 2124
tuğan i.-ně 1345
tuğan i.-něň 1950
[=12]
ilahi : ilâhi
i. 9710, 10414
[=1]
ilahilik : ilâhilik
i. 9709, 10333
[=2]
İlbaktı : İlbaktı
i. 6616, 6632
i.-niñ 6621

[=3]
ilçē : elçi
i. 4190
[=1]
ile- : elemek
i.-gen 2952
i.-p 4882, 8297
[=3]
ilek : elek
i. 4880
i.-ěnnen 8297
i.-ten 4888
[=3]
ilet- : eletmek
i.-ken 4697
[=1]
İlham : İlham Şakirov (Tatar
Dünyası'nın "Sanat Güneşi" olarak kabul
edilen klasik müzik sanatçısıdır.)
i. 5417
[=1]
ilham : ilham
i. 1012, 5177, 7092, 8025, 8548
i.-ım 1534
[=6]
illē (I) : memleketli
i. 8272
[=1]
illē (II) : elli
i. 4217, 4252 (2), 4524, 6105,
i. tügēl 7352
i.-ně 1930 (yöz illēne)
[=7]
ilt- : alıp gitmek, alıp götürmek,
götürmek, ulaştırmak
i. 2633, 3822
i.-e 3697, 4254, 6039, 10757
i.-e sıman 7013
i.-e torgan 2083
i.-em 302
i.-esēñ 6923
i.-ēgēz 3824
i.-ēp 3826, 4253, 6336
i.-üv 3712
[=15]
İlyas : Hızır İlyas

i.-ka 10080
[=1]
iman : iman, inanç
i. 6903, 6925, 10641
i.-ı 7055
i.-im 10641
[=5]
im : şifa
i.-ë 6929
[=1]
imen : meşe ağacı
i. 1172, 6041, 6042, 6062
i.-ner 2269, 2275, 5486,
6073, 6206
[=9]
imëş : acaba (şüpheli
bildiren ifadelerde); derler, derler
ki; sanki; sözde
i. 1271, 1288, 1421, 2532,
2843, 2967, 3786, 3828, 3887,
5607, 5900, 6064, 7809, 7874,
9728, 9736
i.-tër 4430
[=17]
İmet : köy adı
i. 4671, 4691
i.-ke 4678, 4682
i.-në 4675, 4707
i.-ten 4699
[=7]
imgek : bela
i. 10388
[=1]
İmgekcan : İmgekcan
i. 4683
[=1]
imin : sağ; sağlık
i.-ge 8547
i.-nerge 8029
[=2]
impërial : emperyalizm
i. 6795
i.-da 6798
[=2]
impëriya : imparatorluk
i.-ler 6796

[=1]
imtiħan : imtihan
i. 8467
[=1]
inan- : inanmak
i. 6901
i.-ğan 5861
[=2]
indë : çeşitli ifadelerle kullanılarak
hareketin tamamlandığını bildirir; şimdi; yeni;
artık
i. 28, 147, 289, 598, 941, 949, 962,
1136, 1213, 1267, 1278, 1383, 1521, 1578,
1649, 1800, 1835, 1874, 1930, 1949, 1964,
2346, 2525, 2526, 2568, 2595, 2608, 2626,
2667, 2692, 2755, 2926, 3004, 3036, 3067,
3080, 3131, 3208, 3212, 3305, 3328, 3442
(2), 3508, 3524, 3635, 3636, 3732, 3844,
3883, 3944, 3989, 4007, 4013, 4025, 4179,
4207, 4263, 4278, 4343, 4575, 4731, 4800,
4824 (2), 4839, 4923, 5100, 5193, 5277,
5569, 5726, 5786, 5830, 5842, 6075, 6157,
6216, 6258, 6300, 6365, 6413, 6490, 6552,
6585, 7692, 7779, 7993, 8622, 9093, 9156,
9217, 9546, 9658, 9670, 9671, 9743, 10003,
10190, 10305, 10429
[=101]
ine : iğne
i. 608
[=1]
inëş : dere, çay
i. 7001, 9275, 9285
i.-ëm 3213
i.-ke 1687, 2017
i.-te 2018, 9277
[=8]
intëk- : zahmet çekmek, ıstırap
çekmek, üzölmek, inlemek
i.-eler 5909
i.-ëp 471, 1621
i.-kende 9466
[=4]
intëktër- : incitmek, ağrıtmak
i.-gen 1274
i.-me 3284
[=2]

intërklub	: kulüp binası	i.-gen 5256, 6068
	i.-larda 7428	i.-iy 4646
	[=1]	[=3]
intim	: özel	ipiy
	i. 7430	: ekmek
	[=1]	i. 1715, 3309, 3778, 5002, 7389, 7660,
		10266, 10432
iň (I)	: en	i. bëlen 6053
	i. 91, 494, 521 (2), 1006,	i.-ge 3825
	1332, 1659, 2019, 2026, 2228,	i.-lerën 7868
	2240, 2315, 2550, 2955, 3329,	[=11]
	3330, 3993, 4055, 4121, 4626,	iplep
	4880, 4911 (2), 4945, 4977, 5863,	: dikkatlice, itinayla
	5957, 6006, 6066, 6325, 6603,	i. 937, 6046, 7256, 9796
	6854, 7046, 7232, 7275, 7510,	[=4]
	7907, 8326, 8570, 8578, 8679,	ipteş
	8876, 9726, 9827, 9828, 10101,	: arkadaş, dost, eş
	10550	i. 1026, 1074, 1089, 1290, 1891, 3201,
	[=47]	6581
iň (II)	: genişlik; omuz,	i.-ëm 1022
ense		i.-ën 33, 324
	i.-de 8889	i.-lerëñ 6089
	i.-degë 2444	i.-lerën bëlen 16
	i.-ën 10029	i.-lernëñ 1475
	i.-ëñe 466, 3723, 9572	[=13]
	i.-ge 3122	ipteşlëk
	i.-nerë 1729	: eşlik
	i.-nerëm 9251	i. 66
	i.-nerëmnen 9250, 9256	[=1]
	i.-në 8891	ir
	[=12]	: erkek; yiğit; koca, eş
iň-	: inmek; sinmek	i. 965, 980, 2483, 2518, 2597, 2778
	i.-ëp 5801	i.-ë 2599
	i.-er 10158, 10159	i.-ë bëlen 2670
	i.-gen 4908, 7932	i.-ëm 2492, 2595
	[=5]	i.-ën 2660, 2776, 2777, 2798
iňbaş	: omuz	i.-ëñ 2611
	i.-ı 1613, 1641, 4447	i.-ge 2656, 4212, 4820, 7720
	[=3]	i.-ler 2698, 2924, 4721
iňkülëk	: vadi	i.-lerën 2129
	i.-te 37	i.-në 4526, 4843
	[=1]	i.-nëñ 2605, 2825, 7723
iňle-	: arşınlamak	[=28]
	i.-gen 9852	ir-atsız
	[=1]	: erkeksiz
iňre-	: inlemek	i. 6561
		[=1]
		irëk
		: hürriyet, bağımsızlık
		i. 1600, 1928, 2376, 4651, 9236
		i. öçën 1525, 8129
		i.-në 621
		i.-nëñ 10291

i.-te 2436
[=10]
irëklë : serbest, hür
i. 6756, 7674
[=2]
irën- : üşenmek
i.-e 2563
i.-ëp 5026, 8757, 9295
i.-me 2494, 2821
[=6]
irk : güç
i.-ë 9190
[=1]
irke : nazlı; sevgili
i. 4115
i.-m 5, 803, 817
i.-së kük 8647
[=5]
irkele- : kucaklamak,
okşamak
i. 9571
i.-dë 3050
i.-iy 1951, 10005
i.-p 1607, 3244
i.-sën 327, 339
[=8]
irkën : geniş; bağımsız;
açık hava
i. 1440, 1662, 5455, 8790,
10542, 10559, 10805
i.-de 487
[=8]
irte : erken; sabah
i. 928, 1618, 2056, 2675,
3100, 4114, 4344, 4573, 8332,
9420, 9886, 10275
i.-den 4548, 9085
i.-lerde 5047, 6029
i.-rek 3242, 4436
[=18]
irtük (< irte ük) : erkenden;
sabahın körü
i. 4837, 6502
[=2]
irteğë : ertesi gün
i. 5067

[=1]
irteğësë : ertesi gün
i. 53
[=1]
irten : sabah, sabahleyin, sabahtan
i. 5, 194, 275, 279, 710, 915, 950,
1106, 1958, 2093, 2105, 3292, 3386, 3747,
3864, 4977, 5090, 5175, 5812, 6419, 7068,
7340, 7486, 7852, 10147, 10152, 10440
i.-ë 872
[=28]
irtengë : sabahki
i. 880, 2074, 8644
i. tiklë 1851
[=4]
is (I) : koku
i.-ë 1716, 4910, 6015, 6016, 6053,
6750, 7355, 7359, 7406, 9758, 9762, 10319
(2), 10446
i.-ë bëlen 2586
i.-ën 5589, 6897
i.-ler 1814
i.-lerën 9763
[=19]
is (II) : akıl, hafıza
i.-ëmde 4230
i.-ëñde 9400
i.-ëne 2751, 7638
i.-te 3808, 4560, 5123, 7794, 9956,
10608
i.-ten 4767
[=11]
is kë- : düşünmek
i.-lerëne kërmiy hëtta 4609
[=1]
is kit- : umurda olmak, ilgilenmek;
hayret etmek; aklı kalmak
i. kitmiy 3089
i.-ë kitmesën 31
i.-ë kitmiy 7665
i.-ëm kittë 4546
i.-ëñ kitëp 855
[=5]
iske al- : hatırlamak; hoşuna gitmek
i. ala 2223, 2946
i. aldım 6254

i. alıp 2866
i. almağanda 9744, 9752
i. almas 4740
i. alsa 7952
[=8]
iske töş- : hatırlanmak, akla
gelmek
i. töşe 2171
i. töşesëñ 3959, 3967,
3975, 3983
i. töşëp 1669, 2804, 7102
i. töştë 4625, 4638
[=10]
iske töşër- : hatırlamak,
hatırlatmak, akla gelmek, akla
getirmek
i. töşër 5248
i. töşërdëñ 1466
i. töşëre 2370, 3516, 4249,
9649, 10337
i. töşërep 5852, 7062
i. töşërer öçën 9621
i. töşëriym 7061
i. töşrep 1350
[=12]
is- : esmek
i.-e 3357, 5553, 9946
i.-ëp kuya 592, 640, 1667
i.-ken 2738, 7214, 7218,
7733, 8490, 8664, 8973, 9764,
9766
i.-mesëñ 4377
i.-miy 3094, 3111
i.-se 3325, 6250
i.-seler 4047
i.-të 3497, 9380
[=23]
isen : sağ, selamet,
hayatta, sağlam, sağlıklı, esen
i. 182, 358, 421, 438, 982,
1042, 1181, 1238, 1272, 1381,
1926, 1929, 5272, 5764, 6717,
7750, 7774, 8200, 9095, 9096,
9876
i.-më 1533
i.-nerge 4735

[=23]
isenmëşëz : merhaba
i. 4360, 4363, 4364, 4371, 4372
[=5]
isen-sav : sağ-salim
i. sav 4878
[=1]
İsenbet : Nekiy İsenbet (1899-1992
yılları arasında yaşamış Tataristan milli
yazarı, tanınmış tiyatrocusu, şair, nesir yazarı ve
âlim.)
i. këbëk 7849
i.-ke 3899
[=2]
isenlëk : sağlık, sağlıklı
i.-ë öçën 4194
i.-ëm öçën 5765
i.-ëne 6117
i.-ke 3077
[=4]
isenleş- : vedalaşmak
i.-ëp 364
[=1]
isep : hesap; miktar; niyet; fikir
i. 7207
i.-ë 4799, 4913
i.-ëm 3327
i.-ën 5038, 7779
i.-lerëmnë 878
[=7]
isep tot- : niyetlenmek
i. totıp 8325
[=1]
isepke al- : hesaba katmak
i. alğan 1913
[=1]
isep-hisap : hesap-kitap
i.-nı 3668
[=1]
iseple- : hesaplamak; düşünmek;
niyetlenmek
i.-gen 1481
i.-señ 8028
i.-iy 2667
i.-iym 878, 2203, 6259
[=6]

- iseplě** : kederli
i. 4382
[=1]
- isěm** : isim, ad
i. bělen 10576
i.-ě 2562, 4631, 6795,
7793
6481, 8976, 10351
i.-ěgěz 1115
i.-ěn 96, 135, 2693, 10242
i.-ěnnen 3328, 4635, 4840,
7432
i.-ner 4206
i.-nerě bělen 5080
i.-ně 5047, 8670
[=21]
- isěmlěk** : liste
i. 627
i.-ke 1476
[=2]
- isěmlěksěz** : künyesiz
i. 1838
[=1]
- iskě** : eski
i. 1166, 2268, 2583, 2670,
3003, 3312, 3318, 3654, 4172,
4274, 4298, 4727, 5479, 5707,
5750, 5806, 5814, 5818, 5989,
6486, 6683, 6761, 7050, 7092,
7377, 7413, 7450, 7451, 7464,
7468, 7482, 7504, 7642, 7995,
8023, 8034, 8130, 8331, 8442,
8605, 8609, 8972, 8977, 9064,
9258, 9344, 9345, 9647, 10128,
10415, 10425
i.-sěn 3317
[=52]
- Ískě Kišět** : Eski Kišit (Arça
rayonunda bir köy.)
i. 2694
[=1]
- iskěr-** : eskimek
i.-gen 3368
[=1]
- iskiterlěk** : olağanüstü
i. 2191
- [=1]
- İslam** : İslam
i. 6717
i.-niñ 6715
[=2]
- islě** : kokulu
i. 8517, 10380
[=2]
- isne-** : koklamak, koku almak;
sezmek
i.-iym 5588
i.-p 6120
i.-sem 3345
[=3]
- İspan** : İspanyol
i. 8666
[=1]
- İspaniya** : İspanya
i.-něñ 6164
[=1]
- istelěk** : hatıra, anı
i. 523, 620, 1075, 4324, 6240, 8114,
9064
i. töslě 9382
i. siman 7717
i.-ě 522
i.-ëm 4755
i.-ěn 128, 145, 7037
i.-ke 3874, 9443
i.-ler 2786, 5140, 5334, 6495, 8028,
8817
[=22]
- iş** : arkadaş, dost; benzer
i. 1475
i.-ler bělen 1596
i.-lerěn 2330, 4747
[=4]
- iş- (I)** : yıkmak
i.-ken kěběk 7363
i.-tě 7363
[=2]
- iş- (II)** : kürek çekmek
i.- kende 3138
[=1]
- işare** : işaret
i. 5654

i.-ler 7759
[=2]
işey- : çoğalmak
i.-e 5268
[=1]
işək : kapı, eşik
i. 44, 3297, 3589, 6765,
6784, 7804, 8463, 9633, 9722,
10460
i.-ě 104, 275, 8256
i.-ěn 1377, 1552, 6146
i.-ěne 6887
i.-ěnnen 7424, 8454
i.-ně 5638
[=20]
işəğal : bk. **işəğaldı**
i.-ları 8620
[=1]
işəğaldı : avlu
i.-nda 8615
[=1]
işəl- : dolanmak;
yıklılmak
i.-e kük 5335
i.-gen 7299
[=2]
işě : gibi
i.-ně 325
[=1]
işět- : işitmek, duymak
i. 1030
i.-e 7454
i.-em 1703, 3432, 4041,
4203, 6611, 7082, 7456, 7460,
8224, 9158, 10790
i.-em kėbek 124, 4189
i.-esěm kile 183
i.-ěp 1263, 9463
i.-ěp tora 5120
i.-ěp toram 4154
i.-ěr iděň 2780
i.-ěrsěň 2173
i.-ken 2267, 2692
i.-kenděr 135
i.-keněm 5310
i.-kenner 3470

i.-meděm 415
i.-se 871
i.-sem 2215
i.-tě 2405
i.-těm 380, 2413, 5782, 8628, 10294
i.-těm kük 4762
i.-těňmě 2411
[=38]
işětěl- : duyulmak, işitilmek
i.-dě 10743
i.-e 1967, 6818, 8524
i.-e kük 1827, 6464
i.-ěp kuya 1580
i.-ěp kuya kük 4688
i.-ěp kuyğan şikěllě 9373
i.-ěp tora idě 473
i.-miy 7193
i.-se 10141
i.-sěn 4319
[=13]
işkek : kayık, sandal çekmek için
kullanılan tahta kürek
i.-lerěm 3138
[=1]
işlě : kalabalık
i. 8618
i.-rek 4562
[=2]
işlě-işlě : çok çok
i.-sěn 3315
[=1]
İштуған : Saba rayonuna bağı olan bir
kasaba
i. 1981
i.-ğa 2005
[=2]
it- : etmek, yapmak, bulmak
(yardımcı fiil)
i.-e 1033 (2), 6781, 8235, 9221, 9242,
9542
i.-e almadıñ 391
i.-eler 5902, 5908
i.-em 8026
i.-ěp 351, 402, 795, 797, 853, 1891,
2200, 2618, 3706, 5224, 5442, 7737, 7739,
8162, 9996, 10625, 10717

i.-ëp bulmıy 10486
 i.-iyk 10167
 i.-ken 1317, 1383, 1865,
 2765, 3920, 4788, 6142, 6634,
 6635, 8214
 i.-megenner 4639
 i.-mes 636
 i.-miy 5476, 9332, 9756
 i.-se 7644
 i.-sën öçën 8179
 i.-të 2749, 3200, 3201
 i.-tëk 3303
 i.-tëler 3396, 6442
 i.-tëñ 8496
 [=54]
aç it- : aç bırakmak
 aç i.-medëm 2881
 [=1]
ant it- : yemin etmek
 ant i.-e 614, 623, 674, 676
 [=4]
ant itëş- : ant içmek
 ant i.-tëk 8279
 [=1]
avır it- : hasta olmak
 avır i.-ëp 6427
 [=1]
avız it- : tatmak
 avız i.-megen 6773
 [=1]
azat it- :
 bağımsızlaştırmak, hürriyete
 çıkarmak
 azat i.-e 6835
 azat i.-ken 1815, 8216,
 9427, 9431, 9435
 azat i.-të 9866
 [=7]
behtëlë it- : mutlu etmek,
 talihli yapmak
 behtëlë i.-er 9061
 behtële i.-ken 2955
 behtëlë i.-të 9742
 behtëlë i.-tëñ 3020, 3030,
 3040
 [=6]

bülek it- : hediye etmek
 bülek i.-ken 359, 439
 bülek i.-të 6209
 [=3]
cavap it- : cevap vermek
 cavap i.-ëp 163, 703
 [=2]
çërëm it- : hafif bir şekilde uyumak
 çërëm i.-em 9786
 [=1]
devam it- : devam etmek
 devam i.-e 5624
 devam i.-megen 9503
 devam i.-sën öçën 350
 [=3]
esir it- : esir etmek
 esir i.-er 4593
 [=1]
ëş it- : çalışmak
 ëş i.-em 7881
 ëş i.-të 5641
 [=2]
gölt it- : pırıl-pırıl olmak
 gölt i.-të 10620
 [=1]
ğafuv it- : affetmek
 ğafuv i.-e almıym 6372
 [=1]
ğasıyık it- : sevdirmek
 ğasıyık i.-ëp 265
 [=1]
gomër it- : yaşamak
 gomër i.-ken 942, 1399
 [=2]
harap it- : harap etmek
 harap i.-të 2564, 4960
 [=2]
heber it- : haber vermek, haber etmek
 heber i.-e 7517
 heber i.-em 1363
 heber i.-er 4653
 heber i.-sën 6515
 [=4]
hel it- : halletmek, çözümlmek
 hel i.-e 8301
 hel i.-erge 2838

Һел i.-mek 10378, 10402
 Һел i.-miyçe 10661
 Һел i.-тә 9868
 [=6]
Һәҙмет it- : ҫalışмак, һизмет
 япмак, һизмет етмек, гөрев
 япмак
 Һәҙмет i.-e торған 156
 Һәҙмет i.-ebәз 8262
 Һәҙмет i.-ken 1156, 1366
 Һәҙмет i.-sән 4643
 [=5]
Һис it- : һиссетмек
 Һ. i.-em 7883
 [=1]
Һөкәм it- : һүкүм вермек
 Һөкәм i.-ken 8184
 Һөкәм i.-миyлер 10250
 [=2]
Һөрмет it- : һүрмет етмек
 Һөрмет i.-ken өчән 6686
 [=1]
Иcat it- : япмак; яратмак
 icat i.-ken 6595
 icat i.-kenner 299
 icat i.-kennernә 8215
 [=3]
Иғлан it- : ilan етмек
 иғлан i.-тә 777
 [=1]
Иғтибар it- : itibar етмек;
 dikkat етмек
 иғтибар i. 4287
 иғтибар i.-миy 2454
 [=2]
Кәлт it- : tik tak етмек
 кәлт i.-әп 3958, 3966,
 3974, 3982
 [=4]
Киңеш it- : fikir alış-verişi
 етмек
 киңеш i.-iym 6582
 [=1]
Көн it- : yaşamaı
 sürdürмек, yaşamaк, ömür
 sürмек

kön i. 6064
 kön i.-erbәз 7417
 könән i.-ken 4896
 kön i.-тә 4429
 [=4]
Көнleşәrlәк it- : kıskançlık япмак
 көleşәrlәк i.-әп 7429
 [=1]
Күнәллә it- : keyifli şekilde япмак
 күнәллә i.-әп 56
 [=1]
Қабуl it- : kabul етмек
 қабуl i. 10537
 қабуl i.-тә 6920
 қабуl i.-тәм 10421
 [=3]
Меһрүм it- : mahrum етмек
 меһрүм i.-әгәз 4772
 [=1]
Мәскән it- : mutsuz етмек
 мәскән i.-e күк 6125
 [=1]
Мисқил it- : küçümsemek
 мисқил i.-e күк 6127
 [=1]
Өмәт it- : ümit етмек, ümitlenmek,
 beklemek
 өмәт i.-em 17
 өмәт i.-әп 5699
 өмәт i.-me 1505
 [=3]
Реһим it- : merhamet етмек; lutfetmek
 реһим i. 1854
 реһим i. te 7397
 [=2]
Рөһсет it- : müsaade етмек
 рөһсет i.-миy 5833
 [=1]
Сабир it- : sabretmek
 сабир i. 2967
 сабир i.-megan 1723
 [=2]
Сүзсәз it- : sessizleştirmek
 сүзсәз i.-e 9099
 [=1]
Тевбе it- : tövbe етмек

tevbe i.-tě 2826
[=1]
tělek it- : dilemek
tělek i.-meděm 1282
[=1]
yaşın it- : samimi olmak;
hürmet etmek
yařın i.-ěp 46
yařın i.-seň 3298
[=2]
yal it- : dinlenmek,
soluklanmak
yal i.-e 5965, 5969, 8142,
10809
yal i.-eler 7658
yal i.-em 6944
yal i.-er 3935
yal i.-erge 1349, 7709,
8805, 10035
yal i.-ken 344
yal i.-těm 6797
yal i.-üv 2810
[=14]
yat it- : yabancılamak,
yadırgamak
yat i.-meděň 272
yat i.-miym 4193
[=2]
tormış it- : yaşamak
tormıř i.-üvněň 10697
[=1]
tügerek it- : yuvarlamak
tügerek i.-ěp 7622
[=1]
üç it- : nispet yapmak,
gösterişte bulunmak, öç almak
üç i.-ěp 3471, 5612
üç i.-ken řikěllě 7296
[=3]
üç itkendey : beklenmedik bir
anda; nispet yapar gibi
üç i. 5280, 5671, 6607,
8400
[=4]
üz it- : yakın görmek
üz i.-ěp 1008

[=1]
veğde it- : vaat etmek
veğde i.-ěp 1437
[=1]
itek : etek; dağ eteği
i.-ě 2236
i.-ěnde 7884, 9501, 9554
i.-lerěn 3679
[=5]
iterlěk : edecek řekilde, etmek için,
etmelik
i. 3682, 3684 (2), 8568, 8576
[=5]
itěp : gibi; řekilde
i. 84, 87, 944, 1075, 1326, 1396, 1398,
1883, 1995, 3142, 3810, 4412, 5002, 6273,
7577, 9075, 9489, 9493, 9938, 9998
[=20]
ittěr- : yaptırmak
i.-ěp 308
[=1]
üz ittěr- : sevdirmek
üz i.-ěp 6059
[=1]
itěk : çizme
i.-ěm 5100, 8237
i.-ěn 4460
i.-ler 1459
i.-něň 1549
[=5]
iy- : eğmek
i.-dě 427, 6460
i.-děm 6343
i.-gen 2037, 2377
i.-e 634 (2)
i.-em 6816, 8465, 8971, 9575, 10643
i.-er 8725
i.-ěp 1019
[=14]
iyे : sahip
i. 4751
i.-sě 4296, 8369, 9882, 9883, 9902,
10330
[=7]
iyek : çene
i. 2833

[=1]
iyeleş- : alışmak
 i.-tēm 581
 [=1]
iyer- : katılmak; birinin
 peşine takılmak; takip etmek;
 birinin peşinden gitmek
 i. 6901
 i.-ēp 9160, 9855
 i.-ēрге 3293
 i.-ērler 6829
 i.-gen 5858
 i.-sēn 5190
 [=7]
küz iyerme : hızlı bir şekilde
 küz i. 2911, 4267
 [=2]
iyerçēn : takipçi
 i. 5192
 [=1]
iyert- : takip etmek;
 yanında götürmek, yanına takip
 götürmek, götürmek
 i.-ēp 1240, 1786
 i.-ēr 4595
 i.-ken 3561
 [=4]
iyēl- : eğilmek
 i.-e 4077, 7976
 i.-ēp 3777, 9391
 [=4]
iyēle-begēle : eğilip bükülerek
 i. begēle 2647
 [=1]
iyul : temmuz ayı
 i. 2224
 [=1]
iyun : haziran ayı
 i. 2113, 2114 (2), 2139,
 4140, 7230, 9099, 9100, 9103,
 9105, 9721, 9733, 9742, 9753
 i. kēbēk 8572
 i.-de 9749
 i.-ge 8549
 i.-nēñ 9740
 [=18]

iza : cefa
 i. 8213
 [=1]
ize- : vedalaşırken el sallamak
ıul ize- : el sallamak
 ıul i.-dē 2584
 ıul i.-dēm 9590
 ıul i.-iy 1572
 [=3]
izgē : güzel; büyük; kutsal,
 mukaddes, ilahi; hayırsever
 i. 900, 2169, 2476, 4343, 4749, 6031,
 6038, 6252, 6275, 7018, 7942, 8268, 8458,
 8462, 10333, 10624
 i.-dēr 4233
 i.-lerçe 10757
 [=18]
izgēlēk : iyilik; ilahilik
 i. 7845, 9584
 i. kēne 7924
 i.-nē 9909
 [=4]
izre- : içi geçmek
 i.-p 1906
 [=1]
izvest : kireç
 i. 4251
 [=1]

K

kadr : sahne
k.-lardan 9172
[=1]

kalligraf : hattat, yazı ustası
k. 8208, 8210
[=2]

Kamalov : Kamalov
k. 4522
k.-lar 4523
[=2]

Kamaz : Merkezi Naberezhnye Chelny, Tataristan ve Rusya olan ağır iş kamyonu üreten şirket ve markanın adı.
k. 7154, 7392, 7394, 7398, 9456, 9472, 10210, 10214, 10219, 10228

k.-da 7160, 7189
k.-dan 7162
k.-lar 7209, 7431
k.-largâ 7422
[=16]

Kamenşçikov : Kamenşçikov
k. 8658
[=1]

Kanada : Kanada
k.-ğa çaklı 4030
k.-niñ 4031
[=2]

Kanaşeviç : Luka Kanaşeviç
k. 7838
[=1]

Karakalpakstan:Karakalpakistan
k. 10792, 10811
[=2]

Karenina : Anna Karenina (Lev Tolstoy'un çok ünlü romanlarından birisidir.)
k. 6354
[=1]

karëra : kariyer
k.-sı 7109
[=1]

Karlovi : Karlovi Varı (Çek Cumhuriyeti'nin Bohemya bölgesinde bulunan kaplıcalarıyla ünlü bir turizm şehri)
k. 6774, 6782, 6790
[=3]

karta : harita
k.-larını 6661
k.-sınnan 3694
[=2]

kaska : kask; miğfer
k. 1273, 8030
k.-dağı 1276
[=3]

kaştan : kestane
k.-nar 427
[=1]

kaştan ağacı : kestane ağacı
k. 1486
[=1]

Kazagstan : Kazakistan
k. 3073, 9561
k.-ğa 9549
[=3]

kazna : hazine
k.-niñ 7633
[=1]

keğaz : kâğıt; evrak
k. 2449, 2453, 2455, 2466, 6219, 7936, 9746

k. tüğël 616
k.-den 7973
k.-ëme 93
k.-ge 5091, 6349, 7188
k.-ler 974
k.-lernë 2591
k.-ně 615, 2474
[=17]

keğaz tartma : kese kâğıdı
k. tartma 6231
[=1]

kebëste : lahana
k.-něñ 3797
[=1]

kerez : petek
k. töslë 5376
[=1]

Kerim : Fatih Kerim
(1909-1945 yılları arasında
yaşamış Tatar Edebiyatı'nın
önemli yazarlarından.)
k. 1498, 2924, 8193,
10787
[=4]
kervan : kervan
k.-nar 8828, 8868
[=2]
kevse : gövde
k.-sě 10207
[=1]
keyşf : keyif
k.-ěň 1462
[=1]
kěběk : gibi
k. 21, 57, 81, 110, 124,
149, 161, 167, 282, 306, 308, 312,
335, 392, 403, 410, 461, 465, 657,
659, 1767, 2120, 2411, 2577,
2612, 2685, 3086, 3139, 3186,
3206, 3298, 3610, 3661, 3834,
3873, 3924, 4042, 4056, 4076,
4081, 4177, 4184, 4189, 4501,
4530, 4551, 4567, 4571, 4818,
4845, 4917, 5053, 5116, 5131,
5231, 5233, 5249, 5300, 5378,
5388, 5449, 5495, 5499, 5535,
5650, 5679, 5728, 6025, 6061,
6075, 6077, 6158, 6270, 6335,
6628, 6733, 6833, 6888, 6898,
7144, 7241, 7286, 7351, 7363,
7369, 7371, 7381, 7522, 7686,
7849, 7858, 7883, 8018, 8035,
8097, 8100, 8309, 8322, 8331,
8338, 8340, 8346, 8348, 8415,
8417, 8572, 8715, 8717, 8737,
8745, 8835, 8986, 9028, 9120,
9122, 9276, 9278, 9314, 9316,
9333, 9347, 9380, 9381, 9384,
9508, 9510, 10042, 10082, 10269,
10297, 10299, 10411, 10441,
10482, 10502, 10542, 10662,
10667, 10701, 10705, 10723,

10760, 10798, 10806, 10809, 10818, 10827,
10830
k. idě 10291
[=150]
kěčě : küçük
k. 5324
[=1]
kěčělěklě : saygılı
k. 3065
[=1]
kěčěrey- : küçülmek
k.-dě 4856
[=1]
kěčkěne : küçük, küçücük, küçüklük;
cılız
k. 244, 993, 3748, 3778, 4322, 4663,
5994, 6264, 7789, 10581
k.-den 1651, 7158
[=12]
kědr : sedir
k. 9439, 9445, 9453
k.-ğa 9449
[=4]
kěle : kapı kilidi
k.-sěněň 10140
[=1]
kělet : kiler
k. 498
[=1]
kělt it- : tik tak etmek
k. itěp 3958, 3966, 3974, 3982
[=4]
kěltěre- : gürüldemek
k.-p 7276
[=1]
kěm : kim; kimse; herkes; birisi; ne
k. 235, 259, 344 (2), 349, 387, 406,
840, 1017, 1153, 1154 (2), 1156, 1159, 1184,
1318, 1645, 1913, 2038, 2186, 2532, 2552,
2645, 2812, 2824, 3107, 3383, 3469, 3519,
3700, 3751, 3752, 4272, 4538, 4593, 4594,
4614, 4779 (2), 4817, 5001, 5048, 5052,
5138, 5145, 5157, 5887, 5939, 6198, 6621,
6698, 7226, 7918, 7920, 8088, 8346, 8536,
9114, 9430, 9877, 9882, 9883, 9893, 9902,
10689

k. bělen 1225, 2791
 k. gěne 689
 k. idě 9630, 9640
 k. očěn 4549, 7809
 k.-de 2921
 k.-ěm 1518
 k.-ge 4775, 4993, 8202,
 8710
 k.-nen 3910
 k.-ner 4469, 5319, 8725
 k.-ner gěne 3848, 3853,
 3858
 k.-nerde 3548
 k.-nerge 389
 k.-nerně 9060
 k.-ně 2514, 2681, 2754
 (2), 4593, 4594, 5778, 10656
 k.-něň 2680, 3082, 3437
 (3), 4993, 7866, 9386, 9387
 [=106]
kěm de : hiç kimse, kimse;
 herkes
 k. 2454, 3849, 4549,
 4601 (2), 4995, 5551
 [=7]
kěmděr : biri, birisi
 k. 2544, 5311, 7278, 7460,
 9641, 9698, 10283
 [=7]
kěmlěk : kimlik
 k.-ěm 9266
 [=1]
kěmnerděr : birisi, birileri; her
 nasılsa
 k. 5485, 8410, 8416, 9388,
 9650, 10334
 [=6]
kěmnergeděr : birileri
 k. 3746
 [=1]
kěmnerněděr : bazıları
 k. 4542
 [=1]
kěmnerněňděr : birileri
 k. 6288
 [=1]

kěmněděr : birisi
 k. 866
 [=1]
kěmněňděr : birisi
 k. 2292
 [=1]
kěnděk : göbek
 k.-ěň 3575
 [=1]
kěne : sadece, tek; (sıfatlarda)
 oldukça; evvelki iş veya hâlin üstünden çok
 vaktin geçtiğini bildirir
 k. 20, 328, 340, 700, 875, 958, 1044,
 1123, 1436, 1757, 2046, 2653, 2714, 5086,
 5309, 7791, 7858, 7877, 7879, 7924, 8370,
 8845, 10186
 k. tügěl 5028
 [=24]
kěpka : kep
 k. 2684
 [=1]
kěr : kir, leke; çamaşır
 k. 1328, 1888, 2797, 3084, 5480, 8155
 [=6]
kěr- : girmek; ulaşmak; verilmek
 k. 2852, 3777, 4348, 5135, 6665,
 10090, 10105
 k.-dě 157, 2588, 4817, 4943, 6670,
 7422, 7423, 7552, 7558, 7796, 9709
 k.-děk 5846
 k.-děl 491, 2482
 k.-dēm 5997, 6613, 7200, 7201, 8049,
 8157
 k.-děň 3721
 k.-di ise 2113
 k.-e 2352, 2368, 2764, 3749, 4078,
 4157, 4954, 4967, 4971, 5485, 6935, 7002,
 7003, 7004, 7354, 8962, 8969, 10094, 10194
 k.-e almy 6884
 k.-e idēm 430, 6497
 k.-eler 5063, 5282
 k.-em 303, 7969, 8410
 k.-eměn 4235 (2), 8413, 841
 k.-esě 10586
 k.-esěň 4410

k.-ěp 298, 513, 811, 1068,
 1896, 2942, 2992, 3452, 4390,
 4397, 4404, 6786, 7394, 7561,
 7768, 9119, 9831, 10477
 k.-ěp kittěm 9855
 k.-ěr 843, 1243, 3568,
 3596, 3597, 6457
 k.-ěrlěk 237, 261
 k.-ěrměň 4790, 9255
 k.-geč 3781
 k.-gen 1349, 1842, 1869,
 2229, 3457, 5702, 6342, 8377,
 8455, 10200, 10691
 k.-gen iděm 1394
 k.-gen kük 8412
 k.-gen sayın 1365
 k.-genčě 10267
 k.-gende 7616
 k.-geně 1253, 1579
 k.-geněmně 7104, 7108
 k.-geněň 495, 1492, 1526
 k.-genner 9127
 k.-medě 1781
 k.-meděm 80
 k.-megen 1710
 k.-megeněň 2546
 k.-mesěň 3107
 k.-miy 1194, 6707, 6856,
 8348, 8686
 k.-miy iděm 5301
 k.-miyče 1449
 k.-miym 10386
 k.-se 3815, 5842
 k.-sem 1947, 4716
 k.-sem gěne 3521
 k.-sěň 1814, 3672, 7921
 k.-seň 3868, 4348
 k.-üv 1065, 8190
 [=141]
aқıl kěr- : anlamak
 aқıl k.-mes 910
 [=1]
can kěr- : sessizleşmek
 can k.-dě 7800
 [=1]
hel kěr- : gürbüzleşmek

hel k.-geč 3475
 [=1]
hězmet kěr- : alın teri ile elde etmek
 hězmet k.-gen 3591
 [=1]
is kěr- : düşünmek
 islerěne k.-miy 4609
 [=1]
küzge kěr- : göze girmek
 küzge k.-ěp 2560
 [=1]
kěreše : kırlangıç
 k.-ler tügěl 5536
 k.-lerměni 4591
 [=2]
kěreš : giriş bölümü
 k.-ěň 4551
 [=1]
kěreš- : başlamak
 k. 10205
 k.-e 10284
 k.-ěp 10240
 k.-sem 4198
 [=4]
kěrfěk : kirpik
 k.-lerě 560, 1663
 [=2]
kěrosin : gaz, gaz yağı
 k.-ğa 5161
 k.-ı 3698
 [=2]
kěrt- : yerleştirmek
 k.-ěp 6675
 [=1]
kěse : kese, cep
 k.-de 5840, 9479
 k.-degě 9987
 k.-ge 5842
 k.-mde 923
 [=5]
kěšě : kişi, insan, herhangi birisi
 k. 24, 245, 590, 965, 980, 1416, 1418,
 1439, 2313, 2483, 2565, 2616, 2778, 3301,
 3565, 3585, 3686, 3905, 4346, 4640, 4876,
 5202, 5444, 5741, 5769, 6064, 6423, 6567,
 6630, 6764, 6914, 7095, 7120, 7243, 7552,

7553, 7562, 7675, 7795, 7841,
7919, 7963, 7968, 8064, 8094,
8328, 8812, 8820, 8822, 9161,
9509, 9915, 9962, 9970, 9974,
9998, 10043, 10099, 10101
k. gëne 32
k. idě 5157, 9913
k. kěběk 392
k. kük 7304
k. siman 6885
k. tügěl 3774
k.-den 413
k.-ge 6014, 6112, 6323,
6339, 8820, 9081
k.-ler 189, 2298, 2323,
3001, 3851, 3856, 4130, 4256,
4332, 4613, 4617, 4623, 5618,
6558, 6843, 7316, 8246, 8250,
8270, 9991, 10740
k.-ler töslě 8749
k.-lerçe 9998
k.-lerden 3885, 7089
k.-lerě 6584, 9724, 10663
k.-lerēm 3054
k.-lerěn 3306, 10025
k.-lerěň 3725
k.-lerěňe 9142
k.-lerge 3687, 4415, 5214,
6879
k.-lerně 2099, 2949, 2997,
4604, 4816
k.-lerněň 1279, 2876,
3285, 6870, 7008
k.-m 1363, 4495
k.-mě 1877, 4827, 8536
k.-ň 1007, 6422
k.-ně 324, 1769, 2657,
10370
k.-něň 137, 4961, 7630,
7812, 8334
k.-sě 3445, 4192, 4424,
9917, 10444
k.-sěn 2706, 10335
k.-sěňěň 55
[=144]
kěšělěk : insanlık

k. 6036, 6679
k.-ě 9916
[=3]
kěšělěklě : kişilikli
k. 3064
[=1]
kěšěsěz : ıssız
k. 10363
[=1]
kěşne- : kişnemek
k.-iyler 4606, 6667
k.-p kuya 1226
[=3]
kiben : harman yığını, yığın
k.-ěn 7623
k.-ěnde 10307
k.-ner 1582, 8588
[=4]
kibět : dükkân
k. 1893
k.-ně 1886
k.-te 5431
[=3]
kiç : akşam
k. 5, 53, 1715, 2004, 2716, 3296,
4290, 5118, 5180, 5483, 5493, 5510, 7006,
8332, 8386, 9670, 9671
k.-ěmně 273
k.-ěnde 10264
k.-ler 7828
k.-lerde 3136
k.-lerěn 2287, 3624, 3644
k.-lerěnde 477, 2224
k.-te 3963
k.-ten 1182, 1764, 2899, 2907, 2988,
8811
[=33]
kiç bēlen : akşamleyin
k. bēlen 193, 860, 2367, 5106
[=4]
kiç- : geçmek; aşmak
k.-e 5791
k.-ěp 6374
k.-ken 1325, 4900, 8815, 9212
k.-medě 3634
k.-mekte 8117

- [=8]
vaz kiç- : vazgeçmek
vaz k.-ëp 2613, 9577
- [=2]
kiçe : dün; akşam
k. 2111, 2120, 5438, 8416,
9000
k.-de 2756
k.-lerge 7423
- [=7]
kiçëk- : gecikmek
k.-ëp 2125, 3245
- [=2]
kiçëktër- : geciktirmek
k. 7020
k.-esëñ 3096
- [=2]
kiçën : akşamleyin,
akşam, akşam vakti
k. 1789, 2929, 3872, 4862,
6965, 7800
- [=6]
kiçër- : geçirmek;
bağışlamak
k.-dë 8800
k.-dëm 81
k.-ër 8295
k.-gen 10361
- [=4]
kiçkë : akşamki ; akşama
ait
k. 86, 265, 1819, 1864,
4871, 4873, 6999, 7176, 7347,
7350, 7356, 8629, 8682, 9086,
9306, 9836, 10555
- [=17]
kiçkë aş : akşam yemeği
k. aşların 3289
- [=1]
kiçqırın : akşamüstü
k. 705
- [=1]
kil- : gelmek; ulaşmak;
yardımcı fiil “tezlik”, -p kil-
“devamlılık”; AsI kil- “istek”
k. 326, 338, 2884
- k.-dë 700, 1772, 1850, 2819, 4346,
4750, 4854, 5597, 6900, 6904 (2), 8047,
9748, 9751, 9976
k.-dëğëz 172
k.-dëk 165
k.-dëm 5910, 8146, 8673, 8785, 8894
ozata k.-dëñ 9250, 9252, 9256
k.-e 189, 445, 591, 639, 656, 672, 679,
730, 918, 1147, 1242, 1725, 1726, 1860,
2028, 2554, 2784, 3070, 3242, 3244, 3511,
3554, 3662, 3849, 4500, 4806, 5374, 6374,
6378, 6379, 6568, 6806, 7386, 8182, 8665,
9296, 9297, 9641, 9699, 10112, 10208, 10553
k.-e idë 4492, 5112, 8849
k.-e këbëk 6888
k.-e töslë 4224
bëlesë k.-e 3038
bëlesëm k.-e 1870
bulası k.-e 7865
cırlası k.-e 2089
ciberesë k.-e 4176
işëtesëm k.-e 183
kiyëndëresëm k.-e 2099
kötësëm k.-e 2152
kıçqırasım k.-e 6605
kuyırıp k.-e 4805
özesëm k.-e 2146
süz kuşası k.-e 2610
torası k.-e 1702
töşëp k.-e 4914
tüzesëm k.-e 2148
uzası k.-e 6019
ülesë k.-e 7867
ütesëm k.-e 2150
yılıysım k.-e 6147, 10344
yöriysëm k.-e 5574, 5582, 5590
k.-eler 5115, 5626
k.-em 5809, 7490, 7885, 10605
k.-ëp 191, 297, 644, 843, 1012, 1105,
1236, 1494, 1495, 2427, 2445, 2579, 3050,
3494, 4369, 4423, 4478, 4944, 5195, 5433,
5963, 6082, 6343, 7003, 7241, 7337, 7338,
7839, 7853, 8310, 8370, 8377, 8465, 8613,
9325, 9813, 9919, 10079, 10511, 10731,
10795
tanıysı k.-ëp 7191

k.-ër 223, 5024, 6591,
 6869, 7931, 10035
 k.-ërge 8204, 9451
 k.-ërler 5067
 k.-esë 4
 k.-esëz 10215
 k.-gen 310, 519, 1034,
 1114, 1177, 1184, 1316, 1350,
 1691, 1867, 2018, 2132, 2735,
 2736, 2809, 2993, 3373, 5703,
 6030, 6067, 6157, 6454, 6789,
 7120, 7361, 9281, 10024, 10573,
 10687
 k.-gen idë 548
 k.-gen idëm 1676
 k.-gen kük 9191
 k.-gen şikëllë 9102
 k.-gençë 8367
 k.-gende 216, 3164, 6208,
 10119
 k.-genën 2174, 7621
 k.-genmë 7994
 k.-genmën 5090
 k.-gennë 1205, 10525
 k.-genner 1175, 10408
 k.-genner kük 9025
 k.-medë 9751
 k.-medëñ 28, 479
 k.-megeçtën 584
 k.-megen 7110
 cuyası k.-mes 1910
 k.-miy 4451
 kimsëtesëm k.-miy 2696
 kitesëm k.-miy 9598
 yatasım k.-miy 1471,
 10175
 yuğaltası k.-miy 2251
 k.-miysëñ 9, 806
 k.-se 738, 4511
 tiñleşesëñ k.-se 4028
 k.-sek 3899, 7114
 k.-señ 3872
 k.-sën 3237, 7918, 7920,
 7921
 k.-üvge 241, 4770
 k.-üvlerë 4580

[=231]
alıp kil- : getirmek
 alıp k.-e 1189, 3002, 3003, 6897, alıp
 k.-e kük 9767
 alıp k.-ër öçën 4060
 alıp k.-gendër 7732
 alıp k.-sën 6651
 [=8]
dër-dër kil- : titremek
 dër-dër k.-e 9639
 [=1]
duv kil- : kızıp bağırmaq
 duv k.-gen 4167
 [=1]
gör kil- : gürültülü olmak
 gör k.-gen 8611
 [=1]
gör kilëp : çabuk
 g. 490
 [=1]
huş kildëñ : hoş geldin
 huş k. 4189
 [=1]
karşı kil- : karşı gelmek
 karşı k.-miy 9547
 [=1]
tëlge kil- : dile gelmek
 tëlge k.-dë 8068, 9889
 [=2]
şav kil- : bağrışmak
 şav k.-ëp 5419
 [=1]
şav-gör kil- : koşuşturarak gelmek
 şav-gör k.-ëp 16
 [=1]
tös kil- : uygun gelmek
 tösëmë k.-megen 1480
 [=1]
turı kil- : karşılaşmak; karşılamak;
 kesişmek; tesadüf etmek; denk gelmek
 turı k.-e 8400
 turı k.-emë 8096
 turı k.-gen 7479, 8480
 turı k.-señ idë 5054
 [=5]
yağın kil- : yakınlaşmak

yağın k.-ërge 3614
yağın k.-gen sayın 3687
[=2]
kileçek : gelecek
k. 440, 8880
k.-ë 7169
k.-ën 9436
k.-ëñ öçën 5133
k.-ke 3231, 4084
k.-te 2619, 9565, 10799
[=10]
kilën : gelin
k. 5147
k.-nëñ 45, 1364, 1366
[=4]
kilëş (I) : görüntü, görünüş,
hal, durum
k. 518, 1287, 2176, 2691,
4213,
4972, 6639, 7003, 7271
[=9]
kilëş (II) : gibi
k. 2471, 2792
[=2]
kilëş- : yakışmak
k.-e 7594, 10587
[=2]
kilëştër- : aklına getirmek;
yakınlaştırmak
k. 2429
k.-medë 1783
[=2]
kilëştërv : arabuluculuk
k. 2568
[=1]
kilgele- : hep gelmek
k.-p yördëñ 857
[=1]
kilovath : kilovatlı
k. 9947
[=1]
kim : eksik; az
k. 1475
k.-rek 3490
[=2]
kim digende : en azından

k. digende 8453
[=1]
kimçëlëk : eksiklik
k.-ë 9917
[=1]
Kimë : Mari Cumhuriyeti sınırındaki
Tatar köyü.
k. 2182, 8675, 9300
k.-de 2179
k.-ge 8675, 10594
k.-nëñ 2886
[=7]
kimë- : azalmak
k.-iy 2574, 3399, 4649, 9001 (2)
k.-iyler 6434
[=6]
kimënde : en azından; en az
k. 1134, 2181, 4320, 6190
[=4]
kimër- : kemirmek
k.-ër 3369
[=1]
kimsën- : kendini hor görmek;
aşağılandığını hissetmek
k.-e 2790
k.-ëp 1462
[=2]
kimsët- : küçümsemek; hor görmek
k.-esëm kilmiy 2696
k.-ken 4683
[=2]
kimsëtël- : aşağılanmak; hor görülmek
k.-gen 2788, 3709
[=2]
kindë ükë : ekmek yok (şairin notu)
k. ükëden 3006
[=1]
kindër : kendir, keten
k. 7731, 7735, 7741
k.-ge 483
k.-në 10204
[=5]
kindër suķ- : kendir dövmek
k. suķtı 5672, 5676
[=2]
kindër tuķmaķla- : kendir dövmek

k. tuğmağlağan 6646
[=1]
kinen- : sevinmek
k.-gen 3263
[=1]
kinet : aniden, birden
k. 82, 742, 1172, 1474,
2817, 3202, 4542, 4689, 4814,
4984, 5057, 5196, 5866, 6026,
6259, 6703, 6939, 7033, 7456,
7700, 7814, 8068, 8271, 8372,
9174, 9709, 9941, 9972, 10620
k. këne 20, 8370, 8845
k.-ten 2312, 3563, 4272
[=35]
kiñ : geniş
k. 184, 255, 356, 423, 436,
782, 1241, 1574, 1734, 1916,
1943, 2078, 2088, 2768, 2913,
3301, 4169, 4450, 4810, 5259,
6614, 6758, 6762, 6766, 8356,
8620, 9820, 9826
k.-më 10572
[=29]
kiñ itëp : genişçe
k. itëp 3810
[=1]
kiñeş : öğüt
k. 2433, 8803
k.-te 7625
[=3]
kiñeş it- : fikir alış-verişi
etmek
k. itiyim 6582
[=1]
kiñeş- : danışmak
k.-eler 7379
[=1]
kiñlëk : genişlik
k.-ë 1932, 6673
k.-ën 8375
k.-ke 1753
[=4]
kip- : kurumak
k.-ken 2957, 9027
k.-sën 5243

[=3]
kirë : geri; aksi; tekrar
k. 370, 530, 938, 1080, 1497, 2533,
2593, 7987, 8674
k.-ge 6098
[=10]
kirë al- : geri almak
k. ala 996
[=1]
kirë kaq- : geri çevirmek, reddetmek
k. kaqtım 735
k. қаға 5720
[=2]
kirek : gerek, gerekli, lazım; ihtiyaç;
-rğa/-rge kirek” gereklilik çekimi”
k. 1435, 1914, 2730, 2891, 3678,
3694, 3897, 3947 (2), 4121, 4980, 5594,
5600, 6044, 6326, 6597, 6601, 6775, 6838,
6858, 6874 (2), 7710, 7711, 7713, 7847,
7890, 7947, 9077, 10487
k. tügël 1992, 7769, 10547, 10548
k. iken 6275, 7947
köreşerge k. 8180
k.-ën 10201
[=38]
kirek-yaraq : ihtiyaç
k.-ı 2195
[=1]
kirek- : gerekmek
k.-miy 62, 74, 1130, 3340, 3343, 3348,
3353, 3430, 3434, 3438, 7589, 10174, 10257
k.-se 2341, 2633, 10543
[=16]
kireklë : gerekli
k.-sën 4055
[=1]
kireksëz : gereksiz
k. 6845
[=1]
kiremet : karaağaç
k.-ë 2980
k.-ë bëlen 5688
[=2]
kirpëç : kerpiç
k.-ler 8445
k.-lerën 5136

k.-ně 5131
[=3]
kirte : engel
k.-lerně 6892
[=1]
kirtelen- : beklemek
k.-e idě 457
[=1]
kis- : kesmek
k.-e idě 4956
k.-ěp 1169, 5001
k.-ken 5486, 5892, 6159
k.-me 5520
k.-meděm 8289
k.-sek 6045
k.-tě 3483
[=10]
Kisek : Usaklı Kisek
(Mari köyü)
k.-něň 2205
[=1]
kisek : parça
k. 6704 (2)
k. këne 328, 340
[=4]
kiseklě : parçalı
k. 4381 (2)
[=2]
kiset- : uyarmak
k.-ěp 5597, 1141
k.-ken 10744
k.-tě 7808
[=4]
kisetkele- : uyarmak
k.-p 7998
[=1]
kisetüv : uyarı
k. idě 2406
[=1]
kisěl- : kesilmek
k.-gen 8131
[=1]
kiskele- : kesmek
k.-p 7851
[=1]
kismek : kap

k.-ten 8109
[=1]
kişerlěk : pay, kısım; işlenecek şey
k. 6966
k.-ěm 9002
k.-ěmně 8993
[=3]
Kişět : Eski Kişit (Arça rayonunda
bir köy.)
k.-ten 2694
[=1]
kit- : gitmek; bitirmek; kaybetmek;
başlamak; yardımcı fiil: “tezlik, çabukluk”
işlevleri
k. 3356, 4267, 4714, 9596 (2)
k.-çě 2021
k.-e 1012, 1203, 1302, 3180 (2), 3246,
3248, 4086, 4948, 6034, 6664, 6745, 7632,
8040, 8217, 9981
k.-e alması 517
k.-e almıy 1999
k.-e almıyça 9843
k.-eler 7756, 9301
k.-em 4151, 8674, 9120
k.-eměň 7280
k.-er 139, 6179
k.-er iděm 347, 3133, 3135,
k.-er öçen 3452
basıp k.-er töslě 4809
oçıp k.-er töslě 2464
urıp k.-er töslě 8762
k.-erge 360, 1807, 9597
k.-ermě 7152
k.-erměň 840
k.-esěm kilmiy 9598
k.-ěp 997, 1069, 1333, 2823, 9548,
10606
k.-ěp yatқан 392
çığıp k.-ěp 8083
yomşap k.-ěp 946
k.-keç 385
k.-ken 1108, 1167, 1176, 1385, 1405,
2027, 2661, 3008, 5166, 6245, 8353, 8369,
10232, 10335, 10571
k.-ken idě 396
k.-ken këběk 2612

k.-ken kük 8042
 açılıp k.-ken 4784
 çağılıp k.-ken 7902
 kümëp k.-ken 1836
 aplap k.-ken 8159
 oyıp k.-ken 1025
 savıgıp k.-ken 968
 k.-kende 2218, 9589
 k.-kenge 9157
 k.-kenner 5322
 k.-megenner 1178
 k.-mes 1569, 2134
 k.-mesëñ 1376
 k.-miy 1757, 2495, 2496,
 3794, 9294, 9982, 10515
 adalıp k.-miy 4520
 k.-miyk 10661
 k.-se 1344, 9619
 k.-sëñ 5245
 k.-të 859, 1053, 2119,
 2583, 3292, 4017 (2), 4722, 6191,
 6195, 6199, 6203, 8810, 9900,
 10622
 kürëñëp k.-të 10612,
 10613
 yeşerëp k.-të 10621
 k.-tëk 8688, 9919
 k.-tëler 6444
 k.-tëm 274, 810, 5404,
 8864, 9855
 k.-tëñ 468, 1128
 k.-üv öçëñ 8837
 k.-üv idë 5634, 5664
 [=131]
alıp kit- : götürmek
 alıp k.-e 5037, 10435
 alıp k.-er 4703
 alıp k.-medëm 1284
 alıp k.-tëñ 116
 [=34]
is kit- : umurda olmak;
 hayret etmek; ilgilenmek; akılı
 kalmak
 is k.-miy 3089
 isë k.-mesëñ 31
 isë k.-miy 7665

isëñ k.-ëp 855
 isëm k.-të 4546
 [=5]
mordar kit- : imansız ölmek
 mordar k.-ken 9329
 [=1]
mökibben kit- : ilgilenmek
 mökibben k.-mese 6311, 6315
 [=2]
taşlap kit- : terk edilmek, bırakıp gitmek
 taşlap k.-ken 912, 2661, 5623, 5631
 [=4]
yokıgıa kit- : uykuya dalmak
 yokıgıa k.-tëm 99
 [=1]
kitap : kitap
 k. 542, 7426, 7792, 7798, 9122
 k.-ımnı 91
 k.-lar 243, 864
 k.-lardan 7842
 k.-larıñ 4135
 k.-niñ 7825
 k.-tan 6355
 [=12]
kitap-ulyazma: el yazması kitap
 k. 7835
 [=1]
kitaplı : kitaplı
 k. 7795, 7816
 [=1]
kitël- : yıpranmak
 k.-gen 1896
 [=1]
kitër- : getirmek; haber vermek
 k. 6767
 k.-dëñmë 3570
 k.-e 8308
 k.-ëp 3255, 6991, 10283, 10772
 k.-ërgen 2677, 5874, 10357
 k.-genë öçëñ 6480
 k.-genner 4165
 k.-ërse 9446
 [=13]
cëgën-cëkke kitërëp : çok eksiksiz
 cëgën-cëkke k. 3493
 [=1]

kitěřěl- : getirilmek
k.-gen 1874
[=1]

kiy- : takmak, giymek,
giyilmek
k.-e 4327
k.-er 7974
k.-erge 205, 797
k.-ěp 148, 1054, 1273,
3628, 3837, 5220, 10391
k.-gen 603, 1162, 2684,
6369
k.-gennen 3282
k.-meděm 1277
[=17]

kiyděr- : takmak
k.-e yazğan idě 1292
[=1]

kiyěk kazı : yaban kazı
k. 8848, 10714
[=2]

kiyěm : elbise, kıyafet
k. tōslě 9663
k.-ě 1247, 7143
k.-ěn 895
k.-ner 603, 2188
[=6]

kiyěn- : giyinmek
k.-ěp 895
[=1]

kiyěnděr- : giyindirmek
k.-esěm kile 2100
k.-gen 3886
[=2]

kiyěr- : açmak
k.-gen 1720
[=1]

kiyěrěl- : genişlemek
k.-e 6096
[=1]

kiyěrěnkě : zor
k. 6095, 8767
[=2]

Kiyev : Kiev
(Ukrayna'nın başkenti)
k.-te 196

[=1]

kiyev : damat
k. bėlen 499
k. iděň 1361
k.-de 3166, 9232
k.-něň 495
[=5]

kiyevge çıķ- : evlenmek
k.-ge çıķқан 2705
[=1]

kiyğěz- : giydirmek
k.-ěp 4460
[=1]

klass : (işçi) sınıf
k. 213
[=1]

klinděr : çörek
k.-ler 3876, 3880, 3888 (2), 3896 (2)
k.-ně 3890
[=7]

klub : kulüp
k. 6556
k.-ı 3932
k.-ın 6260
k.-ķa 48
k.-nıñ 6263
k.-ta 860
[=6]

kojan : palto
k. 3679
k.-ı 8397
k.-nan 3660
[=3]

Kokuşkino : Kokuşkino köyü (Pitreç
rayonunda bulunan bir köy, halk arasında
Appakay diye de bilinir.)
k. 9482, 9483, 9495, 9933, 9941
k.-dağı 9928, 9952
k. bėlen 9929
[=8]

kolħoz : kolhoz
k. 47, 1575, 3842
k.-da 1796, 2887, 8112
k.-dağı 4843
k.-ına 4844
k.-lar 865, 3840, 10143

k.-nı 1753, 3326
k.-niň 4612, 4958
[=16]
kolhozçı : kolhozcu
k.-lar 1853, 4509
k.-sı 1840
[=3]
koloniya : sömürge ülke,
koloni
k.-ler 4646
k.-lerge 3711
k.-lerněň 4652
[=3]
kolonna : sütun; kafiye
poňod kolonnası : geçit töreni
poňod k. 23
[=1]
kolonnalı : kolonlu
k. 10737
[=1]
komandir : komutan;
kumandan
k. 628, 631, 897, 907,
1077, 1089, 2238, 2238, 5488
k.-ı 9140, 10280, 10288
k.-ım 916
k.-ın 115
k.-ınıň 9145
[=15]
kombayn : biçerdöver
k.-nar 8360
[=1]
komědant : komutan
k.-ı 3920
[=1]
kommunist : komünist
k.-ka 8174
[=1]
kompozitor : bestekâr
k.-larnıň 158
[=1]
Koněv : İvan Konev
(Sovyet mareşal)
k.-lar 8039
[=1]

Kongo : Kongo (Bir Orta-Güney
Afrika ülkesi)
k. 4650
[=1]
kontor : büro
k.-dağı 9326
[=1]
kontsěrt : konser
k. 6611
k.-ları 6600
[=2]
konvert : zarf
k. 993
[=1]
konvoy : konvoy
k.-niň 6132
[=1]
konyuň : seyis
k. 1777, 1782, 1784, 2879, 2887
k.-ka 1794
[=6]
korabl : gemi
k. 9011
k.-degě 9013
[=2]
korpus : bina kompleksi
k.-ları 5126
[=1]
kosmonavt : astranot
k. 9013
[=1]
kostyum : kıyafet
k. 2531
[=1]
kotělok : tencere
k.-ın 8368
[=1]
kotomka : çıkın
k.-sın 360
[=1]
köç : güç
k. 825, 1869, 2352, 3683, 3947, 4126,
5074, 5818, 9132
k. iken 2375
k.-ě 378, 4035, 6763, 7011, 9123,
9124

k.-ən 2543, 4812, 5945
k.-ke 4751
k.-ně 5133
[=21]
köçke-çöçke : zar zor
k. 5636
[=1]
köçke-köçke: zar zor
k. 5666
[=1]
köçen- : kendini zorlamak
k.-me 4451
[=1]
köçey- : güçlenmek;
şiddetlenmek
k.-e 4144
k.-e gëne 464
k.-gen 1388
[=3]
köçeyt- : pekiştirmek;
artırmak
k.-eler 181
k.-ëp 7707
[=2]
köçëk : enik
k. 1117
[=1]
köçke : zorlukla,
zorlanarak, zar zor, güçlkle
k. 250, 3196, 3739, 3833,
4484, 4807, 8165
[=7]
köçlë : güçlü
k. 185, 590, 1915, 4040,
7106, 10013
k.-rek 3949, 5942
k.-së 753
[=9]
köçle- : mecbur etmek
k.-p 7857
[=1]
köl : kül
k. 6016
k.-ë 6973
k.-ge 1097
[=3]

köl- : gülmek, neşelenmek,
gülümsemek
k.-dëñ 4099
k.-dëler 493
k.-eler 5064, 10170
k.-em 5869, 7981
k.-ëp 576, 1096, 1740, 3589, 3656,
3979, 4785, 5869, 7383, 7430, 7559, 9349,
9615, 9894, 10114
k.-ëp tora 916, 1459
k.-me iken 2842
[=24]
köleç : güler yüzlü
k.-ler 5235
[=1]
Kölëmser : Kölimser
k. 5046, 5048, 5049, 5054
[=4]
kölkë : gülme
k.-më 2730
[=1]
költe : ekin demeti, demet
k. 531 (2)
k. kük 10320
k.-ge 1523
[=2]
kölüv : gülüş
k.-ler 82
[=1]
kömëş : gümüş
k. 1036, 6648 (3), 9370
k.-keñ 6649
[=6]
kömëş-saf : saf gümüş
k.-ların 6643
[=1]
kön : gün; güneş; gündüz
k. 79, 87, 334, 899, 909, 1405, 1495,
2305, 2815, 3731, 3979, 4368, 4376, 4628,
4653, 4944, 5065, 5127, 5613, 5722, 5921,
6154, 6429, 6452, 6984, 6985, 6999, 7312,
7405, 7852, 8020, 8234, 8358 (2), 8377,
8431, 8498, 8522, 9311, 9425, 10142, 10173,
10686
k. gëne 2213
k. idë 807

k. sayın 1554, 4646, 4649,
 5593, 8553, 9988
 k.-de 2101
 k.-ě 1369, 1504, 2419,
 3540, 3832, 4059, 5292
 k.-ěm 8533
 k.-ěm očěn tügěl 10647
 k.-ěmeče 10674
 k.-ěn 2422, 4514, 8185
 k.-ěň 1756, 4239
 k.-ěnde 2478, 2479, 3523,
 3527, 3531, 9964
 k.-ěne 4112, 8530
 k.-nen 3337
 k.-ge 53, 2614, 3479,
 4320, 6338, 6840, 10139, 10529
 k.-ge gěne 1428
 k.-geče 417
 k.-ně 85
 k.-nen 7554, 8796, 10162
 k.-ner 155, 233, 688, 2458,
 2461, 3655, 4363, 4574 (2), 4771,
 8449, 8713, 8723
 k.-ner idě 4242
 k.-nerde 9461, 10326
 k.-nerěm 4108
 k.-nerěmně 9207
 k.-nerěnde 22, 10293
 k.-nerěnde iken 8399
 k.-nerěňně 5176
 k.-nerge 4367, 4369
 k.-nerněň 4362, 4456
 k.-ně 1602, 1637, 2523,
 3296, 3543, 3544, 3791, 5222,
 6995, 7023, 7516, 7790 (2), 8814,
 10810
 [=131]
kön de : her gün
 k. 1491, 2050, 4169, 5812,
 8900, 10431
 [=6]
kön it- : yaşamak,
 yaşamını sürdürmek, ömür
 sürmek
 k. it 6064
 k. iterběz 7417

k. ittě 4429
 k.-ěn itken 4896
 [=4]
kön ütker- : geçinmek
 k. ütkerdě 5210
 [=1]
kön-tön : gece-gündüz
 k. 5031, 10523
 [=2]
köně-töně : gece-gündüz
 k. 5676
 [=1]
könbatış : batı
 k. 6106, 6120
 k.-ğa 1164, 6802
 k.-ta 6089
 [=5]
könbağış : ayçiçeği
 k. 9110
 k.-ta 9118
 [=2]
könčě : kıskanç
 k. 8451
 [=1]
könçıgış : doğu
 k. 8453
 [=1]
köndelěk : günlük, her günkü
 k. 8324, 10127
 [=2]
könděz : gündüz, gündüz vakti
 k. 1412, 3868, 6602, 7068
 k. bėlen 1412
 k.-den 3698
 k.-ěn 2369, 3576
 k.-gě 10387
 [=8]
könle- : kıskanmak; tahmin etmek
 k.-dēm 4099
 k.-iym 3948, 3949, 3950
 k.-miym 762
 k.-pmě 2845
 k.-sěn 4408
 [=7]
könleş- : imrenmek
 k.-ěp 4781

k.-tēm 8393, 8394
[=3]
könleşirläk it- : kıskançlık
yapmak
k. itöp 7429
[=1]
könlep : (yaklaşık) gün
k. 2758
[=1]
könläk : günlük
k. 606, 9082
[=2]
könyak : güney
k. 1191
[=1]
köpşelē : namlulu
k. 6268
[=1]
kör : gür; keyifli, neşeli
k. 1704, 7501, 7548,
10236
[=4]
körek : kürek; geniş
k. 3490, 8457, 9006, 9563,
10803
k.-ēm 8473
k.-ke 1776
k.-lerē 9991
[=8]
köreş : mücadele, savaş
k. 70
k.-ēnde 2136
k.-ke 2331
k.-te 2232, 6192, 6200
k.-tegē 4513
[=7]
köreş- : mücadele etmek,
savaşmak
k.-e 8813, 9674
k.-elerdēr 9234
k.-ērge 4829, 8180
k.-miyçe 4793, 8565
[=7]
köreşteş : savaşçı
k.-ler 1825
[=1]

kört : kar; kar yığını
k. 7819
k.-lerēn 6669
[=2]
köşel : yığın
k. 1743
[=1]
köt- (I) : beklemek
k. 1499, 3576 (2), 5992, 7069, 7070,
8531
k.-e 628, 1031, 1244, 1574, 1844,
1938, 2673, 5365, 5366, 6168, 8091, 8544,
8687 (2)
k.-e kük 10318
k.-edēr 2899, 2907
k.-em 5, 899, 5076, 6568, 6977, 7977
k.-emēn 5191, 5993
k.-emmēni 2987
k.-er 2130
k.-erge 1435
k.-ermēn 2220
k.-esēm kile 2152
k.-esēñ 2441
k.-esēz 5778
k.-ēp 1205, 3610, 5027, 6076, 7694, ,
9974
k.-ēp alam 4553
k.-ēp tora 7906
k.-iyk 8367
k.-ken 2070, 2777, 4145, 7291, 8645,
9738
k.-ken idēm 1490, 1493
k.-kende 9468
k.-kenēm 6671
k.-kenēn 1511
k.-kennerge 6468
k.-me 5253
k.-megēz 7566
k.-meseñ 456
k.-mesten 7817
k.-miy 1974
k.-sem 117
k.-tē 4829
k.-tēler 27, 499
k.-tēm 274, 477, 1495 (2), 9107, 9113
k.-tēñ 8659 (2), 8660

k.-üvden 3105, 3106
k.-üvën 50
[=84]
kötmegende : birdenbire,
beklenmedik bir anda,
beklenmedik bir şekilde
k. 2741, 3740, 4511
[=3]
köt- (II) : hayvan gütmek
k.-ken 10684
[=1]
kötël- : beklenmek
k.-esë 3395
k.-gen 3395
[=2]
köttër- : beklemek;
bekletmek; inandırmak
k.-ëp 3366
k.-miybëz 3854
k.-señ 10699
[=3]
kötüv : sürü; kalabalık
k. 1579, 1818, 5296, 6940,
7694, 8339, 8374, 8384, 8512,
10352, 10684
k. sayın 5178
k.-den 3393
k.-ë 8378, 8382, 8581,
10353
k.-ën 3388, 8388, 10357,
10699
k.-ëñnë 5292
k.-ler 4299, 4311, 6953
k.-lerge 5296
[=26]
kötüvçë : çoban
k. 5288, 6941, 6942, 6948,
8336, 8510, 10355
k.-ler 5286 (2), 5290,
5499, 9335
k.-në 2898, 2906
k.-së 8582
[=15]
köy : ezgi; türkü, şarkı;
hasret; düzen

k. 6814, 1015, 1020, 1351, 6961,
7512, 10306
k.-dër 9447
k.-ë 1016, 1347, 2823, 3180, 7509,
10551
k.-ë töslë 9665
k.-ën 601, 3894, 5187
k.-ge 2824
k.-në 1024, 7512, 9067
[=22]
köy- : yanmak; kurumak
k.-emën 4107
k.-ëp 2147
k.-gen 5317
k.-me 2843
[=4]
köydër- : yakmak
k.-ëp 9021
k.-gen 9022
[=2]
köyezlen- : caka satmak
k.-ërge 2016
[=1]
köyëk : yanık
k. 6015
[=1]
köyënce : ...halde
k. 2133
[=1]
köyle- (I) : türkü söylemek; türkü
mırıldanmak
k.-iyler 5981
k.-p 3866
[=2]
köyle- (II) : avutmak; ayarlamak; kurmak
k.-gen 8421
k.-iyler 5975, 5977
[=3]
köylen- : teselli etmek
k.-se 3397
[=1]
köyleş- : türkü söylemek
k. 5187
[=1]
köyme : kayık, sandal, tekne
k. 2767

k. siman 9297
k.-de 2461
k.-ler 5628
k.-lerde 3135, 3136, 5623
k.-lerge 5631
[=8]
köyre- : yanmak; tutuşmak
k.-gensëñ 3996
k.-iy 1219
k.-medě 849
k.-p torğan 348
k.-p yata 1182
[=5]
köz : sonbahar, güz
k. 387, 445, 1230, 2630,
3523, 3527, 3531, 5055, 5434,
6611, 7525, 7752, 8580, 8581,
8591, 8593, 10304, 10305 (2),
10366
k.-ën 1987
k.-geçe 5287
k.-më idë 990
k.-ně 448, 2648
[=25]
közgë (I) : ayna
k.-së 10403, 10411
[=2]
közgë (II) : güze ait,
sonbahardaki, sonbahara ait
k. 18, 28, 1163, 1232,
1768, 2746, 3522, 4247, 5045,
5162, 6618, 7657, 7666 (2), 8093,
8122, 8583, 8732, 8998, 10308,
10323, 10755
[=22]
kran : turna kuşu
k. 7136, 7139
k.-ğa 7141
[=3]
Krasnoyar : Krasnoyar
(hidroelektrik santrali)
k. 9476, 9510
[=2]
Kreml : Kremlin
k.-de 186
[=1]

krëstyan : köylü
k. 5306, 5307, 5325
k.-nıñ 4149
[=4]
Kronştağ : Kronştağ (Finlandiya
sınırında bulunan bir Rus kasabası)
k.-ğa 5433
k.-ta 5438 (2)
[=3]
krujka : bardak
k. 8231
[=1]
Kuba : Küba
k. 3707
k. bëlen 4662 (2)
[=3]
kuçër : sürücü, arabacı
k. 1142
k.-lar 5033
[=2]
kuñnya : mutfak
k.-sına 8369
[=1]
kukuruz : mısır
k. 4273, 4297
[=2]
kurort : sağlık ocağı, sağlık yurdu
k. 6839
k.-ğa 8805
k.-ta 10503
[=3]
Kursavi : Abdülnâsır Kursâvi
k.-lar 7329
[=1]
Kursk Duğası : Kursk Muharevesi, savaşın
yapıldığı yerin ismi
k. duğası 1812
[=1]
kübelek : kelebek
k.-ler 7755
[=1]
kübey- : artmak, çoğalmak
k.-dë 626, 8714
[=2]
kübëšë : çođu
k. 3539

k.-n 10500
[=2]
kübrek : daha çok
k. 174, 853, 1367, 2597,
2949, 3581, 4048, 4063 (2), 4064,
4070, 4429, 4476, 4585, 5321,
6151, 6218, 7790, 10467, 10617
[=20]
küç- (I) : göçmek;
dönüşmek; geçmek; taşınmak;
gitmek
k.-e 4600
k.-em 8995
k.-erge 5393, 7130, 10602
k.-ëp 1104, 1165
k.-keç 8443
k.-ken 4248
k.-miy 5394
k.-të 9898
k.-tëm 7145
[=12]
küç- (II) : yemek
k. 4441 (2)
[=2]
küçer : dingil; tekerlek
k. 10600
k.-ë 7716
k.-ën 7777
k.-ge 10600
[=4]
küçn- : göç etmek;
geçmek; yer değiştirmek
k.-dë 2559
k.-dëler 1856
k.-ëp 3534
[=3]
küçër- : götürmek;
taşımak; değiştirmek; yazmak;
kopyalamak
k. 9151, 9154, 9155
k.-dëñmë 223
k.-eler 2940
k.-ëp 93, 3466, 5132,
7831, 8214
k.-ëp tügël 8208
k.-ërge 9163

[=12]
küçteneç : saygı ve sevgi göstermek
üzere armağan olarak hazırlanan yiyecek
k.-ke 3887
[=1]
kük (I) : gökyüzü; gök
k. 1759, 4984, 5102, 7234, 8320, 9779
k.-ë 1901, 1956, 10014
k.-ëñe 1605, 10262, 10564
k.-ënnen 10560, 10562
k.-ke 3129, 8079, 8867, 9732, 10412,
10558
k.-në 6945, 9528, 9529
k.-nëñ 4826
k.-te 35, 2004, 3762, 3763, 4276,
4863, 6787, 10568
k.-ten 7996
[=33]
kük cir : yeryüzü
k. cirënde 4240
k. cirge 10605
[=2]
kük çitë : ufuk
k. çitënde 1949, 10003
k. çitëne 2548
[=3]
kük yözë : gökyüzü
k. yözë 650, 654, 10476
[=3]
kük (II) : gibi
k. 368, 527, 696, 1445, 1827, 1988,
1994, 2379, 2776, 4279, 4383, 4472, 4539,
4688, 4703, 4725, 4762, 4794, 5102, 5104,
5168, 5170, 5196, 5335, 5441, 5457, 5473,
5487, 5501, 5502, 5627, 5661, 5686, 5780,
5820, 5984, 6020, 6125, 6127, 6334, 6464,
6509, 6518, 6682, 6731, 6735, 6737, 6743,
6847, 6913, 6915, 6937, 6951, 6957, 7079,
7136, 7184, 7195, 7304, 7308, 7332, 7467,
7475, 7519, 7702, 7748, 7864, 7893, 7951,
7986, 7990, 8042, 8052, 8060, 8062, 8066,
8139, 8198, 8388, 8412, 8422, 8446, 8451,
8519, 8527, 8529, 8538, 8647, 8649, 8712,
8807, 8810, 8822, 8848, 8897, 8987, 9012,
9014, 9025, 9043, 9065, 9191, 9259 (2),
9261, 9264, 9294, 9349, 9471, 9667, 9669,

9767, 9972, 9993, 10129, 10167,
10176, 10256, 10258, 10259,
10278, 10318, 10320, 10332,
10420, 10426, 10715, 10776,
10812

k. idě 7048

[=130]

kük çeçek : peygamber çiçeği

k. çeçek iken 7225

k. çeçegën 7227

[=2]

kügerçën : güvercin

k.-něň 465

k.-ner 5976

[=2]

kükě : guguk kuşu

k.-den 6949

k.-ge 6947

k.-ler 6955

k.-sě 6943

[=4]

kükre- : gürlmek,

kükremek

k.-iy 8320

k.-iy kük 8052, 8060

k.-p kuydı 1759

k.-se 4984

[=5]

kükrek : göğüs; gönül

4040

k.-ě 4668

k.-ěmně 7187

k.-ěnde 5016

k.-ěne 3663

k.-ěne 6102

k.-ěnnen 5318

k.-lerě bēlen 2127

k.-lerěn 3649

[=8]

küksě- : küflenmek

k.-p bētken 2938

[=1]

kül : göl

k. 2367, 2381, 3139

k.-degě 9073

k.-den 3132

k.-ě 7752

k.-ěnde 6226, 10815, 10816, 10828

k.-ěndegě 10750

k.-ěne 6801

k.-ler 3144, 7283

k.-lerge 317

k.-lerněň 2278

k.-něň 3433 (3)

[=18]

külege : gölge

k. 8561

k.-de 6060

k.-sě 5091, 7651, 8385

k.-sěn 10134

[=6]

Küllě-Kimě : Etne rayonunda bulunan bir köy.

k. 3272

k.kiměně 6675

[=2]

külmek : gömlek; elbise

k. 202, 485, 1985, 10488

k.-ě 2531

k.-ěm 5468

k.-ěmně 2988

k.-ěň 7738

k.-ke 609, 1456

[=10]

külmeklě : elbiseli

k. 7503

[=1]

küm- : gömmek

k.-děk 9978, 9997, 9998

k.-e torğan 2868

k.-eler 9909, 10169

k.-erge 10174, 10177

k.-erler 10173

k.-gen 5313, 5314, 9593

k.-ěgěz 5692

k.-ěp 6664

k.-ěp kitken 1836

[=15]

kümeç : çörek

k. 5226, 5230, 5231

k.-ler 5237

k.-ně 5229

- [=5]
küml- : gömülmek;
 kaybolmak
 k.-dēm 513
 k.-dēñ 699
 k.-e 3429 (3), 9112
 k.-ēp 913, 1153, 1154,
 1758, 2460, 9105, 10171
 k.-gençē 1655
 k.-genēn 2011
 k.-genner 7836
 k.-miy 7443
 [17]
kümēr : kömür
 k. bēlen 4281
 k.-ē 348
 k.-ge 2996, 6550
 [=4]
kümüv : gömülüş
 k.-ē 9908
 [=1]
kün- : razı olmak;
 alışmak
 k.-çē 2207
 k.-ēp 8645
 k.-gen 7101, 8383
 k.-medē 377
 k.-miy iken 1436
 [=6]
küne suvı : cıva
 k. suvın 7285
 [=1]
künēk- : alışmak;
 öğrenmek
 k.-ēp bēttēm 5193
 k.-ken 5144, 6893, 8037
 k.-sēn 5923, 5924
 [=6]
küñēl : gönül; sevgi
 k. 602, 1084, 1444, 2609,
 2629, 2655, 2731, 3014, 3036,
 3088, 3104 (2), 3119, 3210, 3243,
 3260, 3311, 3461, 3462, 3508,
 3855, 4051, 4999, 5271, 5543,
 5692, 6085, 6307, 6324, 6329,
 6499, 6673, 6804, 6849, 7075,
 7922, 8037, 8248, 8747, 9824, 10072, 10746
 k. kēbēk 5449
 k. öçēn 2519, 2538, 8655
 k.-de 162, 3083, 3370, 3431 (3), 3435
 (3), 3439 (3), 5436, 6224, 6243, 65246574,
 7844, 8752, 9305, 9478, 9580, 9762, 10268
 k.-den 2773, 5973
 k.-ē 870, 946, 1555, 2167, 2210, 4169,
 4326
 k.-ē kēbēk 5378
 k.-ēm 255, 372, 452, 453, 1541, 1948,
 2064, 2096, 2108, 2153, 2258, 2390,
 2997, 3224, 3228, 3232, 3236, 3240, 3608,
 4048, 4063, 4064, 4232, 4675, 4707, 5171,
 5173, 6091, 8008, 8785, 9581
 k.-ēm kēbēk 8835
 k.-ēmde 3242, 5620, 8866, 10445
 k.-ēme 1343, 2162
 k.-ēmnen 1568, 3246
 k.-ēñ 3083, 3670, 4742, 5709, 5733,
 6649
 k.-ēñ bēlen 5792
 k.-ēnde 2194, 2606, 3286, 7924, 9739
 k.-ēñnē 67
 k.-ēnnen 1744, 1757
 k.-ge 3751, 3752, 3918, 3972, 4202,
 4409, 6576, 7815, 7944, 8430, 8479, 8488
 k.-ler 3112
 k.-lerde 1952, 10006, 10011
 k.-lernē 7340, 10807
 k.-nē 1014, 2293, 4450, 7038, 7703,
 9246, 9806, 10746
 k.-nēñ 2112, 10527
 [=163]
küñēl aç- : güzel vakit geçirmek,
 keyiflendirmek
 k. açarğa 333
 k. açuv öçēn 2837
 [=2]
küñēl bul- : gönlü olmak, gönlü hoş
 olmak, kanaat etmek
 k. bulğançı 10071
 k. bulsın öçēn 3855
 k.-ēm bulmıy idē 452, 453
 [=4]
küñēl küter-: keyiflendirmek

k.-ěmně kúterěp 3335
[=1]
küñěl tōš- : sevmek
k. tōšěp 9904
[=1]
küñěl tōšěr- : sevmek
k. tōšěrme 4573
[=1]
küñěl-kōzğě : gönül aynası
k.kōzğěněň 7925
[=1]
küñěllě (I) : keyifli, neşeli
k. 56, 3588, 7576
[=3]
küñěllě (II) : gönüllü
k. 6726
[=1]
küñělsěz : keyifsiz, kaygılı
k. 807, 4974, 8750
k.-ě 7510
[=4]
küp : fazla, çok; uzun
süre
k. 109, 397, 409, 931, 942,
1321, 1371, 1496, 1981, 2425,
2614, 2692, 3154, 3155, 3229,
3802, 4026, 4173, 4243, 4261,
4443, 4536 (2), 4537, 4634, 4772,
4876, 4982, 4989, 5018, 5194,
5258, 5395 (2), 5402, 5565, 5572,
5791, 6184, 6266, 6280, 6307,
6308, 6759, 6872, 6873, 7149,
7327, 7753, 7956, 7960, 8002,
8759, 8894, 9004, 9063, 9067,
9437, 9823, 9945, 10132, 10174,
10314, 10424, 10457, 10499,
10507, 10567, 10588, 10633
k. idě 4422, 8467
k.-měni 4695
k.-ně 4358
k.-těr siman 8407
[=75]
küpěr : köprü
k. 1235, 1238, 3009, 8049,
8053, 8056, 8408
k. siman 8409

k.-den 2539
k.-ge 1242, 7309
k.-něň 8060
[=12]
salavat küpěřě : gökkuşağı
salavat k. 3009, 8404
salavat k. tōslě 4997
salavat k.-nnen 8067
[=4]
küpěr- : köpürmek
k.-e 7307
[=1]
küpěrt- : kabartmak
k.-tě 3679
[=1]
küpke : uzun zaman için, uzun
zamandır
k. 6789
k.-mě 2323
[=2]
küplegen : binlerce
k. 3161
[=1]
küplep : çokça
k. 10016
[=1]
küpler : çokları, çoğu kişiler
k. 2537, 4214, 6417, 7773
k.-ně 9885
[=5]
küpmě : pek çok, çok fazla, birçok; ne
kadar; az mı
k. 24, 232, 509, 685, 1341, 2025,
2733, 3005, 3611, 3612, 5089, 5264, 5377,
5429, 5683, 5782, 6022, 6588, 6589, 6771,
6887, 6892, 6961 (2), 6962, 7040, 7120,
7156, 8051, 8110, 8125, 8161, 8180, 9132,
9156, 9232, 9233, 10076
k. gěne 117
[=39]
küpměge : ne kadar
k. k̄ader 352
[=1]
küpsěn- : çok görmek
k.-meděm 3007
[=1]

küpten : uzun zamandır,
uzun zaman önce, çoktan,
çoktandır

k. 289, 979, 1358, 1611,
1800, 2867, 3067, 3989, 4013,
4361, 4575, 5144, 5308, 6042,
6792, 7403, 8847, 9593, 9609,
10200

k.-mě 1089

k.-nen 4661

[=22]

küptengě : evvelki

k. 3874, 7518

[=2]

kür- : görmek, bakmak;
yapmak; hissetmek; çaresiz
izlemek

k. 386, 929, 3277, 3697,
4048, 4063, 5056, 5124, 6135,
10170

k.-çě 1982, 2861

k.-děk 6177, 6236

k.-děm 242, 311, 495,

1526, 2834, 3297, 4098, 6063,
6701, 7030, 7500, 7570, 10632

k.-di isem 1122

k.-e 645, 676, 677

k.-e almadım 395

k.-e almam 6869

k.-eçegěm 7229

k.-em 1367, 2073, 3737,

5338, 5339, 5347, 5348, 5944

k.-ěp 743, 766, 912, 936,

1057, 1363, 1383, 1765, 2652,

2871, 3208, 3356, 4629, 4818,

5300, 6002, 6393, 6642, 7044,

7620, 8016, 8233, 9960, 10271,

10480, 10720, 10738

k.-ěp alıp 6715

k.-ěp ƙal 4786, 7910, 9436

k.-ěp ƙalıym 8789

k.-ěp tora 1779, 4240,

4623, 5120

k.-ěp toram 3889

k.-ěp torasıñ 3832

k.-ěr 841

k.-ěrge 102, 152, 182, 404, 810, 2998,
4361

k.-ěrměñ 225

k.-esě 7648

k.-esěñ 3389, 4477, 4479, 8334

k.-gen 527, 991, 1009, 1332, 2186,
2230, 3556, 4358, 4495, 5037, 5974, 6193,
6422, 6649, 6893, 7226, 7760, 8007, 9488,
9499, 10132, 10762

k.-gen iděm 4491

k.-gen iděm 1233

k.-gende 8827

k.-genděr 6685

k.-genděr ƙük 6682

k.-geně 2529

k.-geněgěz 9409

k.-geněm 291, 9699

k.-geněñ 5069

k.-genlěgěñ 6738

k.-genně 4005

k.-gennerěñ 1256

k.-gennerně 7188

k.-iym gěñ 7905

onıta k.-me 908, 3880

k.-medě 4455

k.-meděm 363, 503, 8082

k.-megen 1632

k.-megende 6914

k.-megenděr 432

k.-megenge 2739

k.-mese 10106

k.-mesmě 5227

k.-miy 3261, 4006, 4141, 4508, 6842,
8901, 9069, 9070

k.-miy torƙan 4071

k.-miy toruv 418

k.-miym 10336

k.-miymě 2324

k.-se 10106

k.-segěz idě 8540

k.-sem 1802, 2474, 9924

k.-sene 3758, 3759

k.-üv 914

k.-üv bėlen 770

[=164]

çit kür- : yadırgamak

çit k.-meděň 272
 [=1]
ħup kür- : onaylamak
 ħup k.-mes 4733, 4734
 [=2]
küre : göre
 k. 2350
 k.-mě 4025
 [=2]
kürək (I) : güzellik, görkem
 k.-ě 758
 k.-ke 10718
 [=2]
kürək (II) : kürk
 k.-ě 3632
 [=1]
kürël- : görülmek
 k.-esě 1278
 k.-gen 1278
 [=2]
kürën- : görünmek,
 gözükmek
 k.-e 784, 1578, 1648,
 1817, 1969, 2008, 2980, 6245,
 8772, 9112, 10566
 k.-e idě 6265
 k.-ěp 3492, 8837, 9619
 k.-ěp kittě 10612, 10613
 k.-ěr 425, 3103, 5191
 k.-ěrsěň 17
 k.-iym gěne 5697
 k.-megen 5810
 k.-mem 2216
 k.-mese 9934
 k.-miy 1107, 1699, 1729,
 1941, 8406, 10464
 k.miyçe 3213
 k.-se 6272, 10596
 k.-sěn 5199
 [=35]
kürëněš : görünüş
 k.-lerněň 6803
 [=1]
kürënüv : görünüş
 k.-ě 9906
 [=1]

kürěš- : görüşmek; tokalaşmak;
 vedalaşmak
 k. 9368
 k.-em 8419, 9568, 9570
 k.-esě 9202
 k.-esě kile10209
 k.-ěp 1806
 k.-ěr iděk 422
 k.-kençě 10732
 k.-kenděr 9494
 k.-kenge 147
 k.-mevně 368
 [=12]
kürěštër- : görüştürmek
 k.-dě 7912
 [=1]
kürgezme : sergi
 k. 10073
 k.-sě 10068
kürke : kozalak
 k.-sěn 7747
 [=1]
kürset- : göstermek
 k. 5726, 6360
 k.-ěp 5297, 7319, 8099
 k.-ěp alğan 9315
 k.-ěr 6198
 k.-keç 4231
 k.-medě 3331, 4844
 k.-miyçe 10156
 [=11]
küršě : komşu; yakın; çevre
 k. 1964, 3296, 6634, 10353
 k.-bězge 3251
 k.-de 1728
 k.-degě 480, 893
 k.-ge 1625
 k.-gězge 491
 k.-lerge 6496
 k.-m 3252, 3300, 8726, 8800, 8801
 k.-mnen 1862
 k.-ñněň 2822
 k.-sě 2502
 k.-sěne 3446
 k.-sěnnen 1306
 [=21]

kürşë-külen : konu komşu
k. külen gëne 1690
[=1]
Kürüvgën : Kürüvgin
k.-de 6831
[=1]
küşëk- : soğuktan
uyuşmak
k.-ëp 7829
[=1]
küter- : kaldırmak, yukarı
kaldırmak, yükseltmek; taşımak;
sıvamak; kabul etmek
k. 9562
k.-dëñmë 225
k.-e 3252
k.-ebëz 8232, 10192
k.-esë idë 3744
k.-ëp 1590, 7010
k.-gen 1621, 7466
k.-genner 3827
k.-miy 8481
[=12]
küñël kütër-: keyiflendirmek
küñëlëmnë k.-ëp 3335
[=1]
küterël- : yukarı uzanmak;
yukarı çıkmak, yukarı çıkarılmak;
yukarı kaldırılmak; yükselmek,
yükseltilmek; yetişmek,
büyümek; ayağa kalkmak;
ayaklandırılmak
k. 2276, 4205, 7148
k.-dëñ 3722
k.-e 1187, 2050, 3708,
5498, 5793
k.-em 3182, 7155
k.-ëp 393, 5079, 8740
k.-gen 1308, 1863, 6793
k.-sën 4747
[=18]
küterënkë : neşeli
k. 8398
[=1]
küterëş- : dayanmak
k.-ër 3484

[=1]
Küvem : Etne rayonunda bir köy.
k.-nen 1307
[=1]
küves çilegë : Hamur teknesi
k. çilegëñëñ 7871
[=1]
küz : göz
k. 2079, 2134, 2637, 2799, 5893,
6048, 6439, 7043, 7161, 7899, 8212, 10523,
10621
k. idëñ 6755
k.-de 3193
k.-ë 2254, 2651
k.-ë bëlen 9169, 10263
k.-ëm 4, 22, 1185, 6808, 9761
k.-ëme 2243, 10822
k.-ëmnë 9802, 9808
k.-ën 7163, 8903
k.-ënde 4331
k.-ëndegë 3558
k.-ëne 2216, 2386, 4078
k.-ënnen 8255, 9358
k.-ge 1519, 1584, 2560, 3971, 5190,
8148, 8896, 8897, 9026, 10463, 10517
k.-ler 2672, 2977, 5051, 6365, 6626,
7661, 8865, 10692
k.-ler gëne 4587, 4588
k.-lerde 7088
k.-lerden 5041, 5760
k.-lerë bëlen 7760, 10823
k.-lerëm 320, 1684, 3413, 9117
k.-lerëm bëlen 7571
k.-lerëmde 9027
k.-lerëme 426, 1194
k.-lerëmnëñ 119
k.-lerën 2371
k.-lerënde 2581, 7912
k.-lerëñëñ 10604
k.-lerënnen 7838
k.-lernë 8699
k.-nëñ 9204
[=79]
küz aç- : göz açmak
k. açam 3739
k.-ëm açsam 916, 9790

k.-ën aç 9983
[=4]
küz al- : bakmak
k.-ën almastan 3845
[=1]
küz beylen- : (hava için)
kararmak, karanlık bastırmak
k. beylengence 1736
k. beylene 2311
[=2]
küz buya- : göz boyamak
k. buyav öčen 2403
[=1]
küz iyerme : hızlıca, hızlı bir
şekilde
k. iyerme 2911, 4267
[=2]
küz kabağı : göz kapağı
k. kabağı 5895
k.-ënde kabağı 4330
[=2]
küz karaşı : bakış
k. karaşım 2, 1970
k. karaşın 2041
[=3]
küz sal- : bakmak, göz
atmak
k. salam 3512
k. saldım 7540
k. salğan 3446
k. salıy 1028
k. salmıylar 5269
k.-ëñ salımı 5026
k.-ëññ sal 4743
[=7]
küz tük- : göz dikmek
k.lerëññ tüköp 2689
[=1]
küz tükel- : dikkatle bakmak
k.-ëm tükela 3251
[=1]
küz töp- : göz dikmek
k. töbep torganı 4328
k.-lerëmnë töbiym 2964
[=2]
küz töbel- : göz dikilmek

k.-ler töbeldë 5208
[=1]
küz töş- : bakmak, (göz) takılmak
k. töşe 3062
k.-ler töşer 5051 [=2]
küz töşer- : bakmak
k. töşer 4138
k.-ëñ töşer 4743
k. töşerdë 4834
k. töşeröp 7833
k.-ën töşergen 3502
k.-ën töşerse 1790
k. töşeröv bëlen 4869
[=7]
küz yavın al- : göze çarpmak, gözün
ferini almak
k. yavın alırlık 2189
k.-lerëmnëñ yavın aldılar 319
[=2]
küz yeşë : gözyaşı
k. yeşlerë 6289
[=1]
küz yom- : göz yummak, göz kapatmak
k. yoma 9984
k. yomarga 2732
k.-ëm yomsam 10521
k.-lerëmnë yomam 6808
[=4]
küzenek : gözenek
k.-ë sayın 5424
[=1]
küzet- : gözetmek, gözetlemek;
araştırmak
k. 5293 (2), 10153
k.-e 1778, 4796, 9092
k.-e idök 7274
k.-eler 5294
k.-em 6944, 7172, 7980, 9527, 9529,
9533
k.-tëm 518, 10567
[=16]
küzlë : gözlü
k. 4586
[=1]
küzlök : gözlük
k.-ën 7974

[=1]

Қ

- қaba** : kalın
қ.-lar 10462
[=1]
- қабак** : göz kapağı
қ.-ı 4330, 5895
[=2]
- Қабан** : Tataristan'da
bulunan bir göldür.
қ. 5855
[=1]
- қабар-** : kabarmak
қ.-ған 7135
[=1]
- қабарт-** : kabartmak
қ.-tı 4276
[=1]
- қабартма** : börek
қ. 6745, 10436, 10442
қ.-lar 6741
қ.-mı 10437
қ.-niñ 10446
[=6]
- қабат** : yeniden, tekrar,
kat, kere
қ. 234, 368, 1398, 1781,
2998, 3619, 4850, 6330, 6694,
8032, 8297, 9556, 10612
[=13]
- қабаттан** : tekrardan, yeniden
қ. 4144, 8809, 10774
[=3]
- қабатла-** : tekrarlamak
қ.-ıy 1953, 1954, 6430
қ.-ıylar 4072
қ.-ıysiñ 163
қ.-p 8381
қ.-rğa 6522
[=7]
- қабатлан-** : tekrarlanmak
к.-dı 10676, 10677
қ.-ған 2770, 2771
қ.-mıy 2458
қ.-mıy iken 6523
[=6]

- қабәр** : kabir, mezar
қ. 5668, 5967, 8650, 8651, 8663,
9317, 10241, 10355, 10415, 10425
қ.-de 8657, 8661, 10175
қ.-ě 5160, 5960, 5967, 6314, 9317,
9328, 9976
қ.-ән 6421
қ.-ěnde 9589
қ.-ěndegě 6519
қ.-ěne 5165, 5963, 8758, 9576
к.-ge 1918, 10267
қ.-lerge 1819
қ.-ně 4736
қ.-něñ 9882, 9883, 9902
[=34]
- қабıқ** : elbise, kıyafet; kabuk
қ. 8352
қ.-ı 9065
қ.-nı 8535, 8539
[=4]
- қабın-** : yanmak, yanıp tutuşmak,
tutuşmak
қ.-a 1789, 2372, 9580, 10324
қ.-dı 60, 72, 8718
қ.-dılar 266
қ.-ған 2009, 2060
қ.-ıp 2119
[=11]
- қабız-** : yakmak, tutuşturmak
к.-dı 5163
қ.-dım 6540
қ.-ırmın 354
[=3]
- қабул ит-** : kabul etmek
қ. ittě 6920
қ. ittëm 10421
қ. it 10537
[=3]
- қаç-** : kaçmak; gizlenmek
қ.-a idě 8585, 8587
қ.-ar idëm 4837
қ.-asiñ 5581
қ.-ıp 1176, 2359, 3799, 4180, 7612,
7838
қ.-ıp бөтер төслө 5093
қ.-ıp қалған 8064, 10368

.-ıı tora 1204
 .-ıı tğel 5107
 .-tılar 4226
 [=16]
aa-nite al- : kaybolup
 gitmek
 k. nite alsa 2665
 [=1]
adaqla- : entikleme
 .-p 4283
 [=1]
adaqlan- : ivilenmek
 .-sa 7041
 [=1]
adal- : saplanmak; yok
 olmak
 .-ıı 1410
 .-ıı kitmiy 4520
 [=2]
adat- : takmak
 .-an 3664
 [=1]
ader : kadar, gibi
 . 352, 827, 1002, 1914,
 2468, 3718, 3915, 6008, 6641,
 7343, 7825, 7873, 8497, 9700,
 9755, 9879, 10781
 [=17]
aderle : kadar
 . 6609, 9115
 [=2]
aděr : kıymet
 . 2857
 .-ě 6312
 .-ěn 5049
 .-ěňně 1004
 [=4]
aděrle : deęerli, kıymetli
 . 1041, 2933, 3590, 8160,
 8817, 9039, 9047, 9283, 10405
 .-rek 3125
 [=10]
aděrle- : hürmet etmek
 .-p eňe 5086
 [=1]
adimgě : eski

. 8819
 [=1]
ağıl- : değmek, dokunmak;
 sallanmak; uğramak; gelmek
 .-a 4978, 4979, 8414
 .-am 7240
 .-dım 2398, 3249
 .-ęan kebbek 7241
 .-mağan 2936, 5859
 .-mıym 4233
 .-sa 4713
 .-uv beľen 4916
 [=12]
aher : lanet
 . 10089
 [=1]
ak : ne zaman
 . 1816
 [=1]
ak- : vurmak, çarpmak; dikmek;
 silkelemek; kapı çalmak, çalmak
 . 6146
 .-a 7741
 k.-adır 9452
 .-alar 10460
 .-ar 1058
 .-aręa 3620
 .-ıı 129, 146
 .-an 9829
 .-anın 1766
 .-masın 4378
 .-sam 1552
 .-tı 4959, 6630
 .-uvın 44
 [=15]
irě ak- : reddetmek, geri çevirmek
 kirě .-a 5720
 kirě .-tım 735
 [=2]
akla- : temizlemek
 .-p 7238
 [=1]
akša- : harap olmak
 .-ęan 7767
 [=1]

kal- : kalmak; durmak;
geri kalmak; mahrum olmak;
yardımcı fiil fonksiyonunda:
netice bildirir.
k. 1851
alıp k. 4787
küröp k. 4786, 7910, 9436
torıp k. 8041
k.-a 881, 2630, 4481,
4483, 6202, 6361, 7000, 7001 (2),
7077, 7515, 7753, 7755, 7757,
7759, 9134, 9915
berölöp-berölöp k.-a 4915
ozatıp k.-a 8426, 8427
tınıp k.-a 6703, 6938
tıñlap k.-a 7513
tuqtap k.-a 744
yaba k.-a 1566
bulıp k.-abız 8275
k.-alar 2303
töşöp k.-a almam 7015
yeşep k.-am 9715
uylanıp k.-am 10597
k.-amı 2571
k.-dı 1556, 2459, 2786,
3009, 3295, 4576, 4996, 6425,
6484, 6773, 7425, 7527, 8039,
8459, 8468, 9305, 10268, 10446,
10648, 10675, 10771
balqıp k.-dı 1959
bulıp k.-dı 10698
uyılıp k.-dı 9030
tuqталıp k.-dı 9174
k.-dılar 321
k.-dım 9208, 9209, 9540
sizmiy k.-dım 10381
k.-diñ 462, 1272
k.-ğaç 1873, 6223, 6443,
9850
k.-ğan 138, 176, 1061,
1191, 1213, 1238, 1315, 1407,
1470, 1614, 1642, 1712, 1758,
1898, 2116, 2117, 2734, 2991,
3146, 3557, 4759, 4878, 5022,
5023, 5342, 5754, 6371, 6518,
6800, 6973, 7036, 7445, 7829,

7994, 8344, 8443, 8739, 8840, 9147, 9244,
9377, 9627, 9893, 9986, 10021, 10182,
10441, 10449
k.-ğan bulsañ 10301
k.-ğan iken 1512
k.-ğan këbək 5388
k.-ğan töslé 5021
basıp k.-ğan 9186
qaçıp k.-ğan 10368
qaçıp k.-ğan sıman 8064
qoyılıp k.-ğan 5375
qurqıp k.-ğan këbək 8745
oñşap k.-ğan 6358
oñşap k.-ğan kük 7308
saqlap k.-ğan 10578
tınıp k.-ğan 8022
urnaşıp k.-ğan 9188
k.-ğanda 8522
k.-ğandır 1381
k.-ğanga 7653
k.-ğanı 7579, 7585, 7591, 7597
k.-ğanın 950
k.-ğannar 10260
yazılıp k.-ğannar 8866
k.-ğannarı 2872
k.-ıp 6985, 8920
k.-ır 385, 7875, 9400
k.-ır idé 2794
k.-ırğa 377, 1501
k.-ırmın 4141
k.-ırsıñ 9401, 9403
küröp k.-ıym 8789
ürölöp k.-ıym 10425
k.-ma 5408, 6769
k.-madı 9760
k.-mağan 3808
k.-mağannar 6917
k.-mas 7420
k.-masın 4349, 8997, 9081
k.-mıy 3533, 7152, 10099
k.-mıylar 4125
k.-mıym 4092
k.-sa 1042, 3370, 6678, 7043, 8202
çeçmiy k.-sañ 8859
k.-sın öçen 298
k.-uvına 1279

[=181]
heyran al- : hayran
kalmak
heyran .-a 3546
heyrana .-ıp 4821
[=2]
het r  al- : hatırı kalmak
het r  .-an 5653
[=1]
aa-nite al- : kaybolup
gitmek
aa-nite .-sa 2665
[=1]
ori al- : bo kalmak
ori .-ma 9896
[=1]
ni pıaım alan : ne iim
var?
ni pıaım .-an 2535
[=1]
s z al- : gerekmek
s z .-mas 4828
[=1]
tamatan al- : itahtan
kesilmek
tamatan .-am 4146
[=1]
ta al- : hayran kalmak;
aa kalmak
ta ala 8233
ta .-dım 5941
[=2]
tar al- : daralmak
tar .-a 8219
[=1]
tol al : dul kalmak
tol .-ıp 2808
tol .-uvnı 2695
[=2]
uya al- : endielenmek
uya .-a 9941
[=1]
yetim al- : yetim kalmak
yetim .-an 2690
yetim .-ır id m 10048
[=2]

ala : ehir, kent
.-dan 3148
.-m 1938
.-sın 1972
[=3]
alay : sac
.-lar b len 1565
[=1]
aldı-postı : er  p
. postılardan 7872
[=1]
aldır- : kaldırmak, bıraktmak, ayırmak
. iken 5132, 6767
.-an 185, 1996, 4682, 7239, 7329
.-ıp 468, 8635, 10232
.-ıra 6144
.-ırsın 905
.-maız 4773
[=13]
aldıra : dokuma tezgahındaki tarak
. 10202
[=1]
alem : kalem
. 4001, 6915, 7936, 9746
. b len t g l 10545
.- m 8989
.- mn  314
.- ne 4057
.-ge 4345
.-n  7446
.-ner 257
.-nerden 316
[=12]
alemde : kalemde
. 10726
.-ler 171, 6434
[=3]
alfaq : inci ile ilenmi kadifeden
dikilmi kız apkası
.-ının 724
[=1]
alı- : y kselmek; ayaa kalkmak;
ıkmak; yukarı ıkmak
.-a 619, 669, 1909, 4724, 4934, 4936,
5907, 10465
.-alar 5493, 5494, 6978, 9074, 9770

ķ.-asıñ 2253
ķ.-ıp 2004, 5323, 8773
ķ.-ķan 7030
ķ.-tı 3900
[=19]
ķalın : kalın; sık; koyu;
gür; dolu; geniş
ķ. 2935, 3815, 4358, 4715,
5259, 6650 (ķ.-ķara), 6950, 7548,
8463 (2), 8889, 10081, 10477,
10711, 10735
ķ. itēp 5002
[=16]
ķalınay- : kalınlaşmak
ķ.-ğan 5894
[=1]
ķalkū : yüksek
ķ. 3492, 5315, 5606
ķ.-da 4548
ķ.-larnıñ 1821
[=5]
ķaltıra- : titremek
ķ.-ğan 5684
ķ.-ıy 4540, 4983
ķ.-p 7196
[=4]
ķaltırat- : titretmek
ķ.-ıp 6720
[=1]
ķaluvçı : kalıcı
ķ.-m 1656
[=1]
Ķama : İdil Nehri'nin bir
kolu.
ķ. 7190, 7199
ķ.-dan 3150
[=3]
ķama- : sarmak
ķ.-ğan 1380, 2280
[=2]
ķamalı : samur
ķ. 785
[=1]
ķamçı : kamçı
ķ. 500
[=1]

ķamıl : anız; anızlı toprak
ķ. 1905, 10319
ķ.-nıñ 2396
[=3]
ķamır : hamur
ķ. 2965, 7873
[=2]
ķamıř : kamış; sazlık
ķ. ķına 9603
ķ.-ı 3432, 4655
ķ.-ı ķēbēk 3139
ķ.-lar 9593
ķ.-larnıñ 4655
ķ.-nı 4673, 4705
[=8]
ķamıt : hamut
ķ.-ları bēlen 5313
[=1]
ķan : kan
ķ. 661, 1071, 2368, 2873, 4485, 6130,
6134, 6159, 7163, 8169, 8938, 10231, 10649,
10651
ķ.-ı 2225, 5566
ķ.-ıbiz 1831
ķ.-ım 9170
ķ.-narı 5565
ķ.-narın 670
ķ.-nı 10040
[=21]
ķanal : kanal
ķ.-lar 10803
[=1]
ķana- : kanamak
ķ.-r tōslē 7555
[=1]
ķanat : kanat
ķ. 282, 4352, 7901, 7905, 8397
ķ. bēlen 6742
ķ.-ı ķēbēk idē 10290
ķ.-ın 1720, 4500, 4502
ķ.-ına 1385
ķ.-ında 7137
ķ.-lar 3504, 8890
ķ.-ları 567
ķ.-larında 10410
[=16]

қанатлан- : heyecanlanmak

қ.-іп 4637

[=1]

қанатlı : neşeli, sevinçli

қ. 3223, 4278, 7673,

10405, 10413

[=5]

қаніқ- : sataşmak

қ.-алар 5275

[=1]

қанқай : soydaş

қ. 671

[=1]

қанлі : kanlı

қ. 3378

[=1]

қantar : lime-lime

қ.-лар 6136

[=1]

қап- : yemek veya

içmek için bir şeyi ağıza

götürmek, yemek; daralmak

қ. 5715

қ.-қан 3820

қ.-тік 6341 (2)

[=4]

қапчік : torba, kese

қ. 2748, 7466

қ.-ın 1124

қ.-ında 3283

қ.-лар 5484

қ.-larını 4822

қ.-larınıñ 3013

[=7]

қапқа : kapı; geçit

қ. 2750, 5722, 6033, 6665,

7631, 8599, 8623, 9723, 10140

қ. sayın 3789, 5742

қ.-бізға 77

қ.-дан 693, 5717

қ.-ға 494

қ.-лар 8596

қ.-ні 4568

қ.-ніñ 4158

қ.-sı 1876

қ.-sın 1451, 1574, 6939, 7410, 8621

қ.-sına 1450, 1716, 6013, 8590

қ.-sında 8343

қ.-sınnan 10224

[=30]

қапқаç : kapak

қ.-ın 7411

[=1]

қап-қара : kapkara

қ. 2012, 5105

[=2]

қапла- : kaplamak, çevrelemek;

engellemek

қ.-dı 5866

қ.-ған 8699

қ.-p 8606, 8763

қ.-p kitken 8159

қ.-r 6828

қ.-sa 7028

қ.-v öçen 6858

[=8]

қаплан- : kaplanmak

қ.-іп 6148

[=1]

Қаплан-қır : Karakum çölünün bir bölümü

қ. қırlарға 10800

[=1]

қапша- : yoklamak

қ.-ıy 1549, 5729

[=2]

қаптır- : yakalamak

қ.-a 7982

қ.-ған 3821

[=2]

қар : kar

қ. 585, 880, 2516, 5105, 6230, 6255,

6265, 6571, 6667, 6731, 6828, 7784, 7812,

7818, 8221, 8757, 8764, 8765, 8844, 8900,

9237, 9354, 9355, 9930, 10475, 10477

қ.-da1989

қ.-dan 5115, 6359, 6364, 6532

қ.-ға 3743, 8156, 9951

қ.-ı 6234, 7485, 7797

қ.-лар 3765, 8166, 9685, 9355

қ.-ларınнан 8223

қ.-ні 809, 813, 4166, 9012

[=46]
qara (I) : kara, siyah;
esmer; karanlık; koyu; sıradan;
neşesiz; cahil; kötü
q. 78, 149, 877, 883, 4586
(2), 5091, 5702, 5833, 6219,
6373, 6971, 6975, 6979, 7149,
7194, 7553, 7563, 7682, 8093,
9181, 9582

q. ğına 2807
q.-ğa 4068

[=24]

qara altın : petrol
q. altın 4906

[=1]

qaraboday : kara buğday
q. 5317, 7067, 7072, 7079,
9398

[=5]

qara qaş : kara maden
q. qaş 4471

[=1]

qara (II) : mürekkep
q.-ğa 7447
q.-sına 6915
[=2]

qara- : bakmak,
seyretmek; gözetmek; denemek
q. 1420, 1422, 2047,
2853, 4257, 5279, 5292, 6661,
6969, 7270

q.-dı 2573, 3628, 5893

q.-dı kük 7195

q.-dılar 7429

q.-dım 264, 393, 9775

q.-diñ 1679

q.-ğan 1619, 2282, 2283,
5359, 5360

q.-ğan kük 8451

q.-ğanıñ 9869

q.-ğannar 10692

q.-ıy 161, 998, 1040, 1585,
1794, 2412, 2639, 2925, 3056,
3523, 3527, 3531, 4522, 4720,
4725, 4754 (2), 4919, 5061 (2),
5079, 6350, 6354, 6625, 7854,

7965, 8814, 8816, 8896, 8897, 10188, 10822

q.-ıy idë 6059

q.-ıy kük 9349

q.-ıy torğan 8746

q.-ıylar 9026

q.-ıylar şikëllë 10517

q.-ıym 873, 1106, 1883, 3266, 3403

(2), 3412 (2), 3421 (2), 3734, 4470, 5128,
5189, 5567, 6133, 6212, 6309, 6800, 6868,
6926, 6927, 7258, 8450, 8656, 8991, 9164,
9165, 9169, 9171, 9267, 9802, 9808, 10262,
10264

q.-ıymın 7736

q.-ıysı kile 3555 (2)

q.-ıysı idë 8534

q.-ıysıñ 2165, 8964, 8965

q.-ma 3174, 4066

q.-madım 6380

q.-mas 4469

q.-mıy 1515, 7065, 9634

q.-mıyça 5951

q.-p 15, 281, 1196, 2540, 3133, 3294,
4949, 4953, 5555, 6021, 6186, 6696, 6697,
6749, 7989, 8327, 9485, 9497, 9732, 10090,
10092, 10095, 10097, 10104, 10105, 10115,
10117, 10593, 10801

q.-p qalsa 7043

q.-p qına 3847

q.-p tora 7185

q.-p toram 9681

q.-p tordı 370

q.-p tordım 179, 492, 4821

q.-p torğan 4173

q.-p torğan kēbēk 8309

q.-p torğanda 9213

q.-p torğandır 131

q.-p torma 1976

q.-p toruv 2978

q.-p yata 1164

q.-r 1056, 2038, 3673, 3674, 5095,
5228

q.-r öçen 8673

q.-rbız 949

q.-rga 1519, 3622, 4365, 7370, 8740

q.-rmın 284

[=172]

Ḳara Eḡmet : Ehmet İşhak
(şairin notu)

Ḳ. eḡmet 5547

[=1]

Ḳara şem : Kara şem (yer
adı)

Ḳ. şem 4797

[=1]

Ḳara yılġa : Puşkin'in savaşta
öldürüldüġü yer

Ḳ. yılġanıñ 6375

[=1]

Ḳara orman : Kara orman
(Almanya'nın güneybatısında
bulunan Baden—Württemberg
eyaletindeki ağaçlık daġ
bölgesidir. Ormanın doġu ve
güney kısımları Ren Nehri
tarafından sınırlandırılmıştır.)

Ḳ. orman 6831

[=1]

Ḳarabař : Tataristan'da
Bögilme şehri civarında bulunan
bir köy.

Ḳ. 4468

Ḳ.-ta 4471

[=2]

Ḳaraborın : Karaburun

Ḳ. 1119

[=1]

ḲaraḲ : belirsiz

Ḳ. 4700

[=1]

Ḳaral- : görüşülmek

Ḳ.-açaq 7540

[=1]

Ḳaralt- : karartmak

Ḳ.-ma 4742

[=1]

Ḳarama : karaaġaç

Ḳ. 10229

Ḳ. töslě 10233

Ḳ. bėlen 10614

Ḳ.-ġa 10618

Ḳ.-lar 4739

[=5]

Ḳaran- : saġa sola bakınmak,
bakınmak

Ḳ.-ġan 1482

Ḳ.-ıp 1415

[=2]

Ḳarañġı : karanlık

Ḳ. 2340, 2364, 5866, 7042, 7580,

10690

[=6]

Ḳarar : karar

Ḳ.-ın 2673

[=1]

Ḳarař : bakış; ideoloji

Ḳ. 3190, 9020

Ḳ. bėlen 45

Ḳ.-ı 2577, 7582

Ḳ.-ım 1970

Ḳ.-ın 3355

Ḳ.-ınnan 9359

Ḳ.-lar 8865, 9022

Ḳ.-larını 9852

[=11]

Ḳarař taşla-: bakmak

Ḳ. taşladım 425

[=1]

küz Ḳarařı : bakış

küz Ḳ.-m 2, 1970

küz Ḳ.-ın 2041

[=3]

Ḳarařlı : fikirli

Ḳ. 10404

[=1]

Ḳarat- : baktırmak

Ḳ.-ıym 10148

Ḳ.-Ḳan 4045

[=2]

Ḳarav : bakış; büyütme; çalışma

Ḳ. 2702

Ḳ.-ı 2197

Ḳ.-ın 54

Ḳ.-ıñ 5083

[=4]

Ḳaravcı : bakıcı

Ḳ. 4876

Ḳ.-sı 9859

[=2]

karavilla- : gözetmek
k.-ıy 7561
[=1]
karçık : yaşlı kadın;
ihtiyar, ihtiyarcık
k. 2807, 4316, 6356, 9632
k.-lar 5024
k.-ları 10449
k.-larnıñ 5034
k.-nı 2806
[=8]
kardeş : kardeş
k. 9549
k.-ler 9932
[=2]
kardeşlök : kardeşlik
k. 8294
[=1]
karğa- : nefretle
hatırlamak; beddua etmek
k.-p 7765
k.-r 4739
k.-ıym 8911, 8914
[=4]
karğal- : beddua edilmek
k.-ğan 8168
[=1]
karın : karın
k.-dağı 9014
[=1]
karındıklı : deri kaplı
k. idě 3702
[=1]
karış- : baş kaldırmak
k.-a 6733
[=1]
karıy : yaşlı
k. 10101
[=1]
karlı : karlı
k. 4574, 6627, 8229, 8998,
9280
[=5]
karlıgaç : kırlangıç
k. 1771,1772
k.-ım 1795

k.-kaynı 1778
k.-nıñ 7901
[=5]
karlığan : Firenk üzümü
k. 1997
k.-ın 1987
k.-nan 1977
k.-nıñ 2001
[=4]
karlıq- : bulanmak; bozulmak
k.-am 8223
k.-қан 9150
[=2]
karmaq : olta
k. 9687
[=1]
Karpat : Karpat dağları
k. 7884
k.-ta 2266
k.-tan 6830
[=3]
karşı : karşı; ön
k. 565, 6090
k.-ğa 4820
k.-ma 150, 2156, 9107, 9113, 9615,
10024
k.-na 1594, 2448, 2561, 4362, 5878,
8705, 9707
k.-nda 5750, 6635, 7131, 7514, 7583,
7734, 10447, 10451, 10455, 10459
k.-ndağı 10439
k.-ña 4472, 5124
k.-ñda 2611
k.-sına 6327
k.-sında 2826, 4061, 5605
[=34]
karşı al- : karşılamak
k. aluvın 46
k. almıy 8622
[=2]
karşı aluvçı : karşılayıcı
k. aluvçı 1654
[=1]
karşı çık- : itiraz etmek
k. çığıp 1853
[=1]

karşı kil- : karşı gelmek
k. kilmiy 9547
[=1]
karşıla- : karşılamak
k.-dı 8456
k.-ğan 8147
k.-ğan öçen 6316
k.-ıy 5385, 7634
k.-p 9830
k.-r 2648, 8537, 10010
k.-rğa 1494, 3678
[=11]
karşılık : karşılık; karşıtlık
k.-iñ 10019
k.-lar bēlen 8176
[=2]
kart : ihtiyar, yaşlı;
kocakarı; tecrübeli; eski
k. 1062, 1399, 1777, 3500,
3529, 3673, 4303, 4723, 4728,
4869, 5024, 5366, 5991, 6502,
6509, 6625, 6937, 7132, 7664,
7968, 8010, 8142, 8145, 8779,
9062, 9365, 9965, 10101, 10614
(2)
k.-ı 1393, 4419, 9096,
9726
k.-ına 2306
k.-iñnan 1540
k.-ka 10142
k.-lar 3158, 5029, 5042,
6342, 7656, 8742, 8744, 8749,
8751, 9005, 9654, 9658, 9754
k.-lar kēbēk 7371
k.-larğa 8739
k.-ları kēbēk 7381
k.-larına 7629
k.-nı 2945, 5300
k.-niñ 10127
[=57]
kartay- : yaşlanmak,
ihtiyarlamak; eskimek
k.-a 7636
k.-a tōşkeç 7725
k.-dı 3881, 7526, 9865,
9868

k.-dım 8713
k.-ğaç 9313
k.-ğan 4336, 5274, 8734
k.-ğan sayın 8601
k.-ğanım 9556
k.-ğansıñ 4148
[=14]
kartlık : ihtiyarlık
k. 5029, 9673, 9678
k. bēlen 7090
k.-ım bēlen 9209
k.-ıma 9200
k.-ımnan 6340
k.-ka 6343
[=8]
karurman : koca orman
k. 2344
[=1]
kase : kadeh
k.-ler 3076
[=1]
Kasıym : Kasıym
k. da 3551
[=1]
Kasıymcan : Kasıymcan
k. 3536, 3546, 3572, 3592 (2), 3598
(2)
k.-ğa 3566, 3586, 3604
[=10]
kaş : kaş
k.-ınnan 1255
k.-lar 2718
k.-ların 2717
k.-larıñ 3299
[=4]
kara kaş : kara maden
k. 4471
[=1]
kaşık : kaşık
k.-ın 1036
[=1]
kaşı- : kaşımak
k.-y 2833 (2)
[=2]
Kaşsaf : Gazi Kaşsaf
k. 5826, 5827, 5835, 5896, 5900

ķ.-ķa 5899
[=6]
ķat : kez, defa, kere,
kat
ķ. 134, 963, 1289, 2414,
2591, 2877, 3621, 4110, 4111,
5122, 6840, 8056
ķ.-largā 3745
[=13]
ķat-ķatlı : kat-kat
ķ. ķatlı 9198
[=1]
ķat- : bulaşmak,
kirlenmek
ķ.-ķan 2965, 10802
[=2]
ķata : ...boyunca
ķ. 9419
[=1]
ķatı : Çok; gcl; sert;
katı; acımasızca; şiddetli
ķ. 1081, 2043, 2136, 2674,
5328, 6459, 6726, 8757
ķ.-raķ 6250
[=9]
ķatı itp : sertçe; gclce
ķ. itp 87, 9075
[=2]
ķatıř : karışık
ķ. 803, 918, 2989
[=3]
ķatla- : katlamak
ķ.-p 4831
[=1]
ķatlav : kat
ķ. 8162 (2)
[=2]
ķatlavlı : zor, karmaşık
ķ. 3993, 5379, 8439, 8767
[=4]
ķatlı : katlı; taraflı
ķ. 3726 (2), 6273, 6926,
8053
[=5]
ķatnař- : katılmak
ķ.-ķan 3601

[=1]
ķavıř- : kavuşmak
ķ. 6407
ķ.-ķan 2457, 9608
[=3]
ķavıřtır- : kavuşturmak
ķ.-dın 3036
[=1]
ķavıřuv : kavuşma
ķ.-ına 9227
[=1]
ķavķaz : Kafkasya
ķ.-da 6600, 6611
[=2]
ķavla- : kovalamak
ķ. 4494
ķ.-ıy 1742
[=2]
ķavrıy : ty; kuş tüyü
ķ.-lar 3146 (2), 4123
[=3]
ķay : hangi; hiçbir; nereye; nerede
ķ. 1155, 2172, 2485, 2726, 3024,
3025, 3034, 3035, 3044, 3045, 3222, 4290,
4716, 7790 (2), 9325, 10092, 10104, 10469
ķ.-larda 2096, 2108, 2160
ķ.-largā 2633, 3697
[=24]
ķaya : nereye; nerede; neden; ne için
ķ. 1167, 1387, 2161, 2506, 3174, 3198
(2), 4178, 4812, 4993, 5830, 6332, 6878,
7532, 7672, 9241, 9475, 10571
ķ. etl 6658
ķ. ğına 2086, 6855
[=21]
ķayadır : bir yerlere
ķ. 7012, 8907
[=2]
ķayan : ne zaman; nereden; nerede;
nasıl; neden
ķ. 295, 888, 1882, 2426, 3237, 3373,
3910, 4943, 6658, 7715, 7910, 10552
[=12]
elle ķayan : acaba
e. ķayan 9748
[=1]

qaybër : bazı; hiçbir

q. 2836, 4006, 9917

q.-ë 1137

q.-së 9342

[=5]

qaybërev : bazısı

q.-ler 544

[=1]

Qaybıç : Tataristan'da bir

rayon. q. 4715, 4765

q.-tan 4714

[=3]

qayçağında : bk. **qayçaқта**

q. 2890, 2953, 2954, 3181

[=4]

qayçaq : bazen

q. 2476, 3740, 3835, 3972,

4150, 4151, 4528, 5497, 5498,

5567, 6079, 6102, 6126, 6334,

6930, 7829, 8308, 8754, 9087,

9130, 10076

[=21]

qayçaқта : bazen; ara sıra

q. 1139, 3078, 3119, 3507,

5257

[=5]

qayçan : ne zaman; arada

sırada bir; bazen; ara sıra; hiçbir

zaman; zaman

q. 1157, 1569, 4454, 5075,

6088, 8181, 8532, 10130

q. ğına 5207, 9538

q.-nan 4370

[=11]

elle qayçan: kim bilir

elle q. 2582

[=1]

qayçandır : bir zamanlar;

epeydir

q. 680, 1361, 1591, 3018,

5486, 6027, 7440, 8044

[=8]

qayda : nerede

q. 817, 818, 885, 1847,

2161, 2810, 2872, 2920, 2926,

2974 (2), 3352, 3987, 4011, 4250,

4251 (2), 4290, 4385, 4389, 4396, 4403,

4678, 4857, 4872, 5217, 5354, 5371, 6194,

6777, 6933, 7092, 7093, 7802, 7803, 7891,

8349, 8357, 8365, 8722, 9119, 9535, 9682,

9686, 9690, 9692, 9718, 10310, 10467,

10527, 10654, 10658, 10819, 10831

q. ğına 3290

q. idëñ 2242

[=56]

elle qayda : bilinmez ki

elle q. 5816

[=1]

qaydadır : bir yerlerde; belirsiz bir yerde

q. 821, 4699, 5971, 7650, 7894

[=5]

qaydan : nereden

q. 4892, 4898, 4904, 7116, 7117,

7121, 7792, 9298, 10222

[=9]

qayğı : üzüntü, kaygı, endişe, sıkıntı

q. 81, 366, 2304, 4464, 4752, 7815,

8800, 9739, 9863

q.-dan 7687, 10519

k.-ğa 2303, 7302

q.-lardan 4926

q.-largä 2456, 5647

q.-larnı 5646, 5657

q.-m 429, 1546, 6374, 6378, 6382,

10063

q.-mnı 7534

q.-nı 4289, 4333

q.-ña 3791

q.-ñnı 5795

q.-sı 3220, 9282

q.-sın 8555, 8802

q.-sınnan 6427

[=34]

qayğılı : endişeli

q. 9573

[=1]

qayğır- : kaygılanmak, endişelenmek

q.-am 248

q.-mıyq 3062

[=2]

qayğırt- : gözetmek; ilgilenmek; özen

göstermek

ķ.-ırġa 2555
ķ.-ķan 5831
ķ.-uvnı 7787
[=3]

ķayı- : işlemek; süslemek
ķ.-y 789, 801
ķ.-ybız 794 (2), 796
[=5]

ķayın : akķaaġaç, kayın
ķ. 6322, 8550, 8551, 8552,
8553, 8554
ķ.-nar 4236, 8556
ķ.-narġa 8557
ķ.-narımnan 7691
ķ.-narnıñ 7071
[=11]

ķayın cileġē : daġ ķileġi
ķ. cileklerēneñ 8516
[=1]

ķayın sar : Arķa rayonunda
bulunan bir ķōy.
ķ. 10579, 10581, 10582
ķ.-dan 10596
ķ.-ġa 10593
[=5]

ķayı r- : sıyırmak
ķ.-ıp 379
[=1]

ķayı rıl- : uzaklaşmak
ķ.-sam 10580
[=1]

ķayı ş : kemer
ķ. 1249
[=1]

ķayna- : kaynamak
ķ.-ġan 6192, 8573
ķ.-ıy 7211, 8509, 8513,
8513, 8514, 8515
ķ.-p 8452
ķ.-p torġan 7495, 10557
ķ.-rġa 10284
[=12]

ķaynar (I) : kaynar halde,
sıcak; heyecanlı; ateşli

ķ. 120, 625, 1276, 4023, 6622, 6872,
7187, 10074, 10390, 10538
ķ. idēler 8006
[=11]

ķaynar (II) : çeşme (Kazakça)
ķ. 9511
ķ. iken 9519
[=2]

ķaynat- : kaynatmak; coşturmak
ķ.-a 3731
ķ.-sın 4162
[=2]

ķayrı : deri; eskitme; kabuk
ķ. 7785, 7813
ķ.-sın 3819
[=3]

ķayı rıl- : bükülmek
ķ.-sın 3817
[=1]

ķaysı : hangi, hangisi; kimisi; bazısı,
herhangi bir; nereye
ķ. 485, 698, 1155, 1947, 2081, 2459,
3203, 3325, 4047, 4622, 5295, 6139, 6140,
6197, 7530, 7531, 8589, 8590, 10437, 10468
ķ.-dır 2501
ķ.-ġız 9386, 9387
ķ.-n 2578
ķ.-na 4365, 10617
ķ.-nda 3549
ķ.-nıñ 10243, 10244
ķ.-sı 2502, 7958
[=31]

ķayt - : dönmek; geri dönmek;
dönülmek; azalmak; bıkmak
ķ. 4134, 4137
ķ.-a 8, 952, 2006, 2123, 2124, 2128,
2604, 2747, 3377, 3451, 5296, 6478 (2),
7346, 7350, 7356, 8271, 8374, 8384, 9694,
10185
ķ.-a idēm 3393, 10609
ķ.-abız 5862
ķ.-a almassıñ 917
ķ.-am 2057 (2), 2061 (2), 2069 (2),
3184, 3204, 5746, 5747, 5772, 5804, 5808,
5824, 6441, 6965, 7050, 7436, 10177
ķ.-amin 4299, 4311, 7322

.-ası 10193
 .-ası id  7648
 .-ıp 80, 5174, 6313, 6457,
 8972, 9924
 .-ıp kile 189
 .-ıp kilgen 5703
 .-ır 2622, 5294
 .-ır id  419
 .-ırğa 1818
 .-ırmın 396, 1678
 .-a 2929, 8126, 8343
 .-an 1312, 1786, 1843,
 2670, 3288, 3681, 3787, 3818,
 3859, 5271, 5272, 5645, 6891,
 7350, 8855
 .-an id m 8838
 .-an sayın 5802, 5822,
 9323
 .-madı 9039, 9047
 .-mağan 664, 2771
 .-masına 8592
 .-mıym 5207
 .-sam 1554, 1653, 10063
 .-sañ 1080, 8266, 8919
 .-tı 3311, 5143, 5146,
 9868, 9956
 .-tılar 8126
 .-tım 829, 3366 (2), 3658,
 7613, 8238, 8244, 9032, 9033,
 9037, 9045
 [=116]
aytar- : geri g ndermek;
 geri evirmek; d nd rmek;
 d nmek
 .-a 6948
 .-ıgız 8674
 .-ıp 2593, 2641, 3904
 [=5]
aytıshly : d nerken
 . 1875, 10594
 [=2]
aytuv : d nme, d n ş,
 geri d n ş
 . 6999
 . b len 7529
 .-ım 8280

[=3]
ayvaqt : bazen
 . 4973, 5572, 5580, 5588
 [=4]
az : kaz
 . 8617, 9688, 9857, 9858, 9862, 9869
 .-ğa 2020
 .-lar ına 4996
 .-larına 2015
 [=9]
iy k az : yaban kazı
 iy k .-larınıñ 8848, 10714
 [=2]
azaq : Kazak T rk 
 . 3147
 [=1]
azan : kazan
 . 8885
 .-ı 8886
 [=2]
azan : Tataristan'ın başkenti.
 . 138, 263, 272, 1109, 1972, 3148,
 3192, 3225 (2), 3239 (2), 5154, 5159, 5332
 (2), 6718 (2), 7344, 7356, 7546, 8869, 8870,
 8875, 8880, 9221, 9239, 9241, 9242, 9296,
 9547, 10051, 10364
  b len 8898
 .-da 3928, 3932, 5355, 5372, 10427
 .-ğa 197, 3276, 7251
 .-aa 3273
 .-ı 8888
 .-ım 3731, 8888
 .-ımnan 10727
 .-ımınıñ 3732
 .-nan 2661, 3658, 4413, 4891, 4893,
 4899, 7013, 10795
 .-nı 4899
 .-nınıñ 3991, 4970, 9229
 [=59]
azan Artı : Kazan Ardı (Tataristan'ın
 kuzey b lgesi)
 . artı 57, 3049 (2), 3053 (2), 3057 (2)
 . artında 5428, 7324
 . artındağı 9668
 . artınıñ 1301, 1327
 . artınnan 1305

[=13]
Qazan Tatarı : Kazan Tatar
Türkleri
q. tatarı 5415
[=1]
qazan- : kazanmak
q.-ğan 2659
[=1]
qazanıŝ- : kazanmak
q.-қан 3074
[=1]
qazı- : kazmak
q.-maslar 4736
q.-p 9444
q.-y 8247
[=3]
qazıq : kazık
q. 7147, 7151
[=2]
qazıl- : kazılmak
q.-malı 2999
[=1]
qazın- : aranmak
q.-mıym 10539
[=1]
qacıtkan : ısırgan otu
q. 8616
[=1]
qıçqır- : bağırmak; bağırip
çağırmak; haykırmak; imdat
istemek
q.-a 7460, 8781, 9150,
9601, 9626, 10092, 10096, 10104,
10116
q.-a kük 1994
q.-alar 5759
q.-amin 6716, 8222
q.-asım kile 6605
q.-dı 697, 10732, 10740,
10748
q.-dılar 4493, 8850
q.-ğan 5491, 9694
q.-ıp 5575, 5583, 5591
q.-ıp kuya 10103
q.-mas 7954
q.-maska 7933

q.-sa 10087
[=29]
qıl : tel; duygu; derin his, his
q.-ın 7982
q.-ları 1013, 7175
q.-ların 2432, 2398
[=5]
qıl- : yapmak, etmek
q. 8302
q.-am 4194
q.-ğan 7204, 10796
q.-ım 2430
q.-sañ 4139
[=6]
ikrar qıl- : kabul etmek
ikrar q.-ırğa 9206
[=1]
qılğan : çalı
q. 6706
q.-nar 9363, 9367, 9371, 9375
q.-nar bēlen 9368
[=6]
qılıç : kılıç
q.-ın 7811
[=1]
qılıç (II) : dokuma tezgahında bulunan
parçalardan birisi
q. 10203
[=1]
qımşan- : kıpırdamak
q.-madı 8001
[=1]
qına : bk. **gēne**
q. 446, 944, 1377, 2012, 2255, 2387,
3464, 3847, 4338, 4842, 4920, 5771 (2),
5868, 6035, 6093, 7439, 8220, 9034, 9036,
9603, 10324
[=22]
qıñgır : yanlamasına
q. 1248
[=1]
qıñgırav : çan, çingırak
q. 4698, 5196
q.-ına 10282
k.-lar 3615 (2), 3620, 6958
[=7]

ķır : kır, bozkır, tarla, meydan
 ķ. 2140, 2626, 3050, 4952, 5309, 5315, 5396, 7308, 7311, 7408, 9136, 9138, 9152, 9671, 9817 (ķ. ũrde), 10144, 10234, 10330, 10620
 ķ.-da 912, 1018, 1657, 1734, 2625, 4547, 4672, 4704, 4935, 5287, 5290, 5299, 6967, 7215, 7220, 7708, 8221, 8744, 8756, 8832, 9108, 10078, 10307, 10320, 10321, 10344
 ķ.-dağı 1586, 8405
 ķ.-dan 1857, 6888, 6962
 ķ.-đa 6746, 7066, 7159, 8044, 8221, 9395, 9407, 10328
 ķ.-ı 4712, 4963, 6956, 6960, 6964, 8755, 8758, 9666
 ķ.-ı kũk 8987
 ķ.-ın 5867
 ķ.-ına 7067
 ķ.-ında 3796, 6242
 ķ.-ınnan 9926
 ķ.-lar 444, 782, 823, 2024, 2054, 2055, 2059, 2063, 2067, 2919, 4544, 4813, 4942, 5118, 5700, 5701, 5780, 6279, 7001, 7346, 8859, 9707, 9820, 10050
 ķ.-larda 4480, 6968, 6983, 8361, 9398, 9401
 ķ.-lardan 7733, 4804
 ķ.-largā 40, 1671, 2093, 2094, 2105, 2106, 6968, 8386, 10802
 ķ.-ları 2230, 8856
 ķ.-larım 9309
 ķ.-larım ķebĕk 10542
 ķ.-ların 7029
 ķ.-larına 516, 4085, 4089, 9392, 9394, 9396, 9406, 9408
 ķ.-larında 8564, 9187
 ķ.-larınıĕ 1528, 7177
 ķ.-larınnan 1915, 2122, 6082
 ķ.-larıĕ 8490

ķ.-larıĕa 5175
 ķ.-larını 6984
 ķ.-larınıĕ 8396, 9717
 ķ.-nı 1755, 4949, 10611, 10615, 10619
 ķ.-niĕ 3017, 8559, 8560
 [=146]
ķır ĉeĉegĕ : kır ĉiĉeđi
 ķ. ĉeĉegĕ 4774
 ķ. ĉeĉeklerĕ 9051
 ķ. ĉeĉeklerĕnĕĕ 9052
 ķ. ĉeĉeklerĕnde 9761
 [=4]
ķır- : temizlemek; kazımak, kazıtılmak
 ķ.-a 7870
 ķ.-dı 1458
 ķ.-đan 10389
 ķ.-đannar 6024
 [=4]
tamaķ ķır- : yutkunmak
 tamaķ ķ.-am 7141
 [=1]
tamaķ ķırđala- : yutkunup durmak
 ķ.-p 7374
 [=1]
ķırđıĉ : kaşağı
 ķ.-ķa 10000
 [=1]
ķırđıy : yaban
 ķ. 5382, 5384
 ķ.-nı 5398
 [=3]
ķırđıncı : kırkıncı
 ķ. 6886, 6896
 [=2]
ķırık : kırık
 ķ. 3695, 4288 (ķ. bĕr), 4288 (ķ. oĉ), 4288 (ķ. biş), 4612, 5098 (ķ. ikĕnĕĕ), 5100, 6213 (ķ. ikĕnĉĕnĕĕ), 8830 (ķ. altınıĕ)
 [=9]
ķırıkmiř : kuyruğu kırpılan tay
 ķ.-iĕ 4610
 [=1]
ķırın : yan, meyilli
 ķ. 930, 1220, 5685
 ķ.-ıraķ 2563

- [=4]
kırm sal- : eġmek
 kı. salġan 10598
 [=1]
- kırs** : sert; yabani;
 hoyrat
 kı. 4308, 9052, 9332
 [=3]
- kıry** : sınır; ücra; kenar
 kı. 1871, 6443
 kı.-da 1486, 1576, 7950,
 10721
 kı.-ġa 8895
 kı.-ma 9994
 kı.-ları 2452
 [=9]
- Kırlay** : Tukay'ın
 çocukluġunu ve ilk gençlik
 yıllarını geirdiġi bir Tatar
 köyüdür. Tukay Kırlay'da geçen
 yaşamını ömrünün en güzel
 günleri olarak anmış ve birçok
 şiirinde bu günlerini samimiyetle
 dile getirmiştir.
 kı. 4016, 4388, 4392, 4399,
 4406, 10051
 kı. tüġel 1342
 kı.-dan 4030
 [=8]
- kırmışka** : karınca
 kı.-lar 7749
 [=1]
- kıs-** : sıkıştırmak;
 baġlamak
 kı.-a kēbēk 4845
 kı.-alar 5677
 kı.-ıp 1984
 kı.-ķannar 5256
 kı.-masın 4701
 [=5]
- baş kıs-** : başaklanmak
 baş kı.-ķanın 4142
 [=1]
- ķul kıs-** : tokalaşmak; el
 sıkırmak
 ķul kı.-a 4131
- ķulıñnı kı.-ıp** 1890
ķulıñ kı.-ıym 5836
ķulların kı.-tım 507
 [=4]
- ķısan** : etin; sıkı
 kı. 2384, 6877
 [=2]
- ķısıl-** : küçülmek; sıkışmak
 kı.-a 2992 (2), 8011
 kı.-ıp 6677
 [=4]
- ķısınķı** : kasvetli
 kı. 4687
 [=1]
- ķısķa** : kısa
 kı. 1354, 2911, 6269, 7525, 7928,
 8227, 8698, 9116
 kı. iken 5955
 kı. kēbēk 3186, 3206
 kı. itēp 1396
 [=12]
- ķısķalıķ** : kısalık
 kı.-ına 7758
 kı.-ķa 6204
 [=2]
- ķısķası** : kısacası
 kı. 6338
 [=1]
- ķısırıķla-** : sıkıştırmak
 kı.-ıy 10018
 [=1]
- ķısta-** : ısrar etmek; davet etmek
 kı.-ġannı 3854
 kı.-p al 3855
 [=2]
- ķıstıby** : Çörek
 kı. 4440
 [=1]
- ķıstır-** : sıkıştırmak krş. **ķısırıķla-**
 kı.-ġan 9083
 [=1]
- ķıstırıl-** : sıkıştırılmak; baġlanmak
 kı.-ġan kilēř 2471
 kı.-ġan idē 358, 438
 [=3]
- ķıř** : kış

ķ. 534, 1938, 8614
ķ.-ı 5098, 8586
ķ.-ın 3760, 6664
ķ.-larını 2867
ķ.-mı 10480
ķ.-nıñ 587
ķ.-tan 3838
[=11]
ķışķı : kış, kışın
ķ. 41, 76, 77, 787, 799,
872, 3457, 6618, 6629, 7828,
7852, 9348
[=12]
ķışla- : kışı geçirmek
ķ.-ğan 10478
[=1]
ķıştırdav : hışırdama;
gıcırdama
ķ.-ın 2396, 9846
[=2]
ķıtırşı : pütürlü
ķ. 6708
[=1]
ķıy- : cesur davranmak;
cesaret etmek; çekinmek
ķ.-madı 4538
ķ.-mıy 5223, 6783
ķ.-mıylar 6436
ķ.-mıym 2984
[=5]
ķıya : kaya
ķ.-ğa 2332
[=1]
ķıyaķ : yaprak
ķ.-ların 6520
[=1]
ķıybla : kıble
ķ.-ğa 4930
[=1]
ķıyık : eğrilik
ķ.-ınnan 8626
[=1]
ķıyın : zor, çetin
ķ. 346, 2014, 5803, 5823,
5828, 7002, 7564, 7824, 8164,
10045, 10657

ķ. iken 2727, 3562
ķ. tüğel 1434
ķ.-raķ 5553
[=15]
ķıyırçık : ekmek
ķ. 7412
[=1]
ķıyırsıt- : gücendirmek
ķ. 7414
ķ.-sañ 7414
[=2]
ķıymmet : kıymetli
ķ. 9916
[=1]
ķıymmetcan : Kıymmetcan
ķ. 4681
[=1]
ķıyna- : galip gelmek; işkence etmek
ķ.-dık 1326
ķ.-dın 10275
[=2]
ķıynal- : üzölmek; dövölmek; dayak
yemek
ķ.-a 4928
ķ.-ğan 4702, 7304
ķ.-ıp 7606
[=4]
ķıyssa-i Yosıf: Kıssa-i Yusuf
ķ. yosıf 10410
[=1]
ķız : kız
ķ. 700, 960, 967, 2092, 2365, 2457,
2580, 2590, 2607, 2841, 5387, 5525, 5860,
5863, 5871, 7508, 8451, 9232, 9233
ķ. belen 740
ķ. siman 10368
ķ.-ğa 2197
ķ.-ı 469, 470, 478, 482, 502, 957,
1503, 1506, 2204, 6591, 7496, 9566, 9587,
10185
ķ.-ım 10105
ķ.-ın 9215
ķ.-lar 781, 1095, 3166, 3782, 3861,
4567, 4585, 4778, 5218, 6535, 6542, 6545,
7427, 8150, 10064
ķ.-largā 3782, 4291

ķ.-ları 788, 800, 4841
ķ.-larınıñ 3286
ķ.-larıñnıñ 6646
ķ.-larınıñ 5020, 7527
ķ.-mı 702, 875, 2325, 9326
ķ.-nıñ 871, 882, 2315,
2369, 6470
[=71]

ķız- : ısınmak;
meraklanmak; hiddetlenmek;
öfkelenmek; alevlenmek;
kızışmak

ķ.-a 1216, 7507
ķ.-ğan 1245, 1388
ķ.-ğanı 4839
ķ.-ğannan 1216
ķ.-ıp 3081
ķ.-salar 7808
[=8]

ķızamık : kızamık
ķ.-tan 10121
[=1]

ķızar- : kızarmak;
kırmızılaştırmak
ķ.-a 1788, 2288
ķ.-ğan 4330
ķ.-ıp 1683, 2029, 10119
[=6]

ķızçık : kızcağız
ķ.-lar 3578
[=1]

ķızğan- : acımak;
saklamak; çekinmek; esirgemek
ķ. 847
ķ.-am 347
ķ.-asıñ 1805
ķ.-ıp 5119
ķ.-madık 1320
ķ.-ğanmas 2344
[=6]

ķızğanıç : miskin
ķ. 6547
[=1]

ķızğanuv : merhamet
ķ.-nı 3190
[=1]

ķızğıldak : lale (Kazakça)
ķ. iken 9515
[=1]

ķızıķ : ilginç, orijinal, ilgi çekici
ķ. 1212, 1383, 2663, 10167, 10680
ķ. öçen 6333
[=6]

ķızıķ- : bulmak istemek; arzulamak,
dilemek
ķ.-am 5316
ķ.-uvım tüğel 7084
ķ.-tım 6644
[=3]

ķızıķsın- : ilgilenmek, merak etmek
ķ.-a 1903
ķ.-ıp 6660
[=2]

ķızıl Meydan : Moskova'daki dünyaca ünlü
meydan.

ķ. meydan 111
[=1]

ķızıl : kızıl; Sovyet ordusuna bağılı
ķ. 271, 701, 896, 1152, 4830, 4918,
4927, 5032, 6086
[=9]

ķızıl malçı : savaşa katılan tüccar
ķ. malçı 7253
[=1]

ķızın- : öfkelenmek
ķ.-ma 3100
[=1]

ķızıy : kızcağız
ķ. 9897
[=1]

ķızmaça : çakırkeyif
ķ. 4444
[=1]

ķızuv : sıcak, kızgın; aktif
ķ. 1734, 2224, 10078
ķ.-dan 5318
[=4]

ķızuvlık : kızgınlık
ķ.-ı 2574
[=1]

ķoç- : kucaklamak, sarmak
ķ.-ıp 3385, 9250, 9256, 9965, 10345

[=5]
koçak : kucak
k. -ına 4162
k. -ında 717
[=2]
koçak cey- : kucak açmak
k. ceyerler 2922
k. -ın ceyde 3841
[=2]
koçakla- : kucaklamak
k. -ğan 1173
k. -p alırday 9271
[=2]
koçaklaş- : kucaklaşmak
k. -ıp 1849
[=1]
koda : dünür
k. -sı 2185
[=1]
kodretle : kudretli
k. 1927, 5601
[=2]
kol : kul
k. 3684
k. -ımın 9104
[=2]
Kol Ğali : Kul Ali (12. yüzyılın sonları 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşamış “Kıssa-i Yusuf” adlı eserin yazarıdır.)
k. ğali 7780
[=1]
kolaç : kulaç
k. -ın 1598
[=1]
kolaç sal- : kulaç atmak
k. salıp 7449
[=1]
kolak : kulak
k. -ım 3269
k. -ıma 3866
k. -ımda 10678
k. -ına 7934
k. -ka 2439, 3882, 4688
k. -ta 9303
[=8]

kolak sal- : can kulağıyla dinlemek, dinlemek, kulak vermek
k. salıp 2002
k. saldım 314, 3005
k. salamın 8320
k. salıp 9629
k. -ıñnı sal 3593
[=6]
kolğa : sırik
k. -ğa 4853
[=1]
kolın : bir yaşına kadarki tay
k. 1198, 1202, 1222
k. -ğa 1213
k. -nıñ 9106
[=5]
kom : kum
k. 6579, 5518
k. -da 4744
k. -nan 8307, 10802
[=5]
komlı : kumlu
k. 2999
[=1]
koñğırt : kumral
k. 170
[=1]
kor- : yapmak, inşa etmek, kurmak, planlamak, yapılandırmak
k. -a 10144
k. -dı 3330
k. -ğan 433, 4952
k. -ıp cibere 646
k. -ıp birgen 1626, 2544
k. -ırğa 678
k. -mas 4238
k. -mıym 10422
k. -sınnar 3169
k. -uv 2759
[=12]
korban : kurban
k. 6022, 9330
k. -ın 6076
[=3]
korı- : kurumak
k. -ğan 10207

ķ.-mıy 5386
[=2]
ķori ķal- : boş kalmak
ķ. ķalma 9896
[=1]
ķoriç : çelik
ķ. 2049
[=1]
ķorımlı : isli
ķ. 10032
[=1]
ķoş : kuş
ķ. 5198, 5495, 10404,
10412
ķ.-ķa 3680
ķ.-ķayım 1780
ķ.-lar 8, 1076 , 1099, 1104,
1666, 2897, 2905, 4090, 4091,
4352, 4356, 4372, 5377, 7658,
8333
ķ.-largā 1106, 4375
ķ.-larım 1167
[=24]
ķoşçık : kuşçağız
ķ. ķeběk 282
ķ.-ım 1786
ķ.-lar 4120
ķ.-ların 4351
[=4]
ķot al- : ödü patlamak
ķ.-nı ala 4080
[=1]
ķotıl- : kurtulmak
ķ.-a 1049, 2359,
ķ.-a almassıñ 2487
ķ.-sa 10587
[=4]
ķotıp : kutup
ķ. 539, 562
ķ.-ımda 571
ķ.-ķa 546, 583
[=5]
ķotır- : şiddetlenmek,
çoşmak; öfkelenmek
ķ.-ıp 816, 9749
ķ.-mıy 4277

[=3]
ķotırt- : kızdırmak
ķ.-tı 4859
[=1]
ķotķar- : kurtarmak
ķ. 5390, 6889
ķ.-a alasıñ 9963
ķ.-dı 6989
ķ.-ğan 4431, 8020
ķ.-ırsıñ töslě 5084
ķ.-sañ 9963
[=8]
ķotķarıl- : kurtarılmak
ķ.-ğan 8210
[=1]
ķotla- : kutlamak
ķ.-p 4514, 7122
[=2]
ķoy- : dökmek, serpmek, saçmak;
akıp gelmek; yağmak
ķ.-a 594, 642, 5283
ķ.-alar 5585
ķ.-dı 9977
ķ.-ğan 6364 (2), 8938, 9648
[=9]
ķoyaş : güneş
ķ. 765, 778, 787, 799, 1357, 2028,
2720, 3103, 3523, 3527, 3531, 3801, 5102,
5724, 5865, 6964, 7069, 7869, 8559, 8560,
9086, 9348, 9675, 9677, 9727, 10323, 10332,
10475
ķ.-ı 1912, 3071, 3676
ķ.-ı bėlen 8544
ķ.-ıday 9959
ķ.-ım 928, 947
ķ.-ın 7321
ķ.-ında 9178
ķ.-ıña 3101, 3102
ķ.-ķa 775, 3056, 4748, 4937, 9672,
9673, 10308
ķ.-nı 3838, 3845
ķ.-nıñ 7900, 8391, 9676
ķ.-ta 4785, 7627, 10078
ķ.-tan 3533
[=55]
ķoyaşlı : güneşli

4344, 8567
 3528, 5568
 [=4]
koyu : kuyu
 2173, 5750, 5805, 5806,
 5814, 5818, 5825
 2164, 5808
 7701
 5812
 [=11]
koyul- : yaprak dökülmek,
 dökülmek; saçılmak; dağılmak;
 asılmak
 1229, 2102, 2322,
 2938, 5055
 337
 5375
 [=7]
koyun- : yüzmek
 9537, 9558
 5475, 7441
 [=4]
koyma : çit; duvar
 1484, 1625
 4158
 3324, 9338
 5708, 8764, 9574
 [=8]
koymak : gözleme
 10273
 [=1]
koyruk : kuyruk
 7443
 7446, 10766
 10769
 [=4]
koyruklu : kuyruklu
 10762
 [=1]
kozgın : kuzgun
 10085, 10087, 10096,
 10098, 10103, 10112, 10115
 10122
 [=8]
kozır : koz
 6858

[=1]
kubar- : koparmak
 5650
 [=1]
kul : el, kol
 1619, 4565, 6360, 8367
 2006, 5870, 6471, 7882, 9746
 1138
 257, 8042, 10461
 4831
 2936, 3817, 5216, 7053
 4034, 9969, 10627, 10629
 3137 (2), 5728
 3574, 7245, 7252, 9262
 3382
 1506, 5730
 4937
 194, 595, 627, 843, 2551
 953, 2314, 4879, 7696, 9636
 4883
 1049, 1629, 8138
 5836, 9251
 2163
 440
 483
 299, 926, 934, 2048, 3951, 4537,
 5677, 5970 (2), 7664, 7829
 6627
 8415
 607, 3076, 3578, 7664
 4336
 5058
 1623, 7781, 9639, 10496
 5642
 962
 379
 943, 4280, 4867
 500, 4868, 10186
 3122
 [=86]
kul başı : omuz
 7005
 [=1]
kul bir- : el uzatmak; el sıkışmak
 7617
 6694

ķ. bire 4453
ķ. birem 4366, 4374
ķ. birēp 8328, 8418, 9202,
10209
ķ.-ların bire 632
[=10]
ķul bolģa- : vedalaşma veya
uğurlama için el sallamak
ķ. bolģadı 578
[=1]
ķul cit- : yapmak
ķ. citmedē 6444
[=1]
ķul çap- : alkışlamak
ķ. abam 7122
[=1]
ķul ize- : el sallamak
ķ. izedē 2584
ķ. izedēm 9590
ķ. iziy 1572
[=3]
ķul kıs- : tokalaşmak, el
sıkılmak
ķ. kısa 4131
ķ.-iņ kısıym 5836
ķ.-iņni kısıp 1890
ķ.-ların kıstım 507
[=4]
ķul kuşır- : el kavuşturmak
ķ.-in kuřırģan 5031
[=1]
ķul sal- : zulmetmek
ķ. salģan 9329
[=1]
ķul sēlte- : ümidi kesmek; el
silkmek; elinin tersiyle itmek;
reddetmek
ķ. sēltege 2409
ķ.-in ğına sēltep 2456
ķ.-iņni sēlte 4229, 8285
[=4]
ķul suz- : el uzatmak
ķ. suzam 10791
ķ.-in suzģanda 894
ķ.-in suzıp 266
[=3]

ķul tiydēr- : dokunmak
ķ. tiydērēp 3673
[=1]
ķulģa tōř- : yakalanmak
ķ. tōřerge 7663
[=1]
ķul yaķ- : el kaldırmak
ķ. yaķģandır 2599
[=1]
ikē ķullap : iki elle
ikē ķ. 6920
[=1]
ķulhyn : ölü, ölüm
ķ. 4435, 8283, 8295
ķ.-ģa 4436
ķ.-nı 8287
[=5]
ķullan- : kullanmak
ķ.-ıp bulmıy 5647
[=1]
ķun- : konmak; konaklamak;
bulaşmak
ķ.-a 1394, 6102, 7853, 8311
ķ.-a alam 723
ķ.-ar 572
ķ.-ar öen 44
ķ.-dı 710
ķ.-dım 9520, 9521
ķ.-diņ 5174
ķ.-ģan 167, 1583
ķ.-ģan kēbēk 8417
ķ.-ıp 1422, 3935, 9538
ķ.-ıym 8293
ķ.-maģan 1888, 9220, 10825
[=21]
ķunak : konuk, misafir
ķ. 4433, 5920, 8281
ķ.-ı 8647
ķ.-lar 2180
ķ.-nı 1453
[=6]
ķuni : kon
ķ.-in 1549
[=1]
ķup- : başlamak; çıkmak; kopmak;
kalkmak; ayrılmak

.-ar kk 4539
 .-arga 5057
 .-arın 3616
 .-ıp 3887, 7372
 .-masın id 3619
 .-sa 2829
 .-sın 5247
 .-tım 8065
 [=9]
duv up- : ses ıkarmak,
 baırmak
 duv .-a 2300
 duv .-ar 5698
 [=2]
uptar- : ayırmak
 .-ır 8061
 [=1]
uran : anıt; kale
 . 8667
 .-da 8825
 .-nan 8816
 [=3]
ura : kurun
 .-lar 5586
 [=1]
urı- : korkmak; kamak
 .-a 2678, 5090 (2), 6500
 (2), 8455 (2), 8841 (.-a rkes)
 .-am 1286, 3614, 4141,
 10719
 .-asıñ 3321
 .-ıp 4209, 5301, 6251,
 6537, 6917
 .-ıp alan kbk 8745
 .-an 6895, 10396
 .-kanı 5667
 .-ma 1851, 2383
 .-mıy 1593
 [=25]
urıpsa : ıhlamur aacı lifi
 . 5219
 [=1]
urını : tehlikeli; korku
 verici, korkun
 . 2332, 4541, 5265, 6141,
 7481

. tgl 8190
 [=6]
urıt- : korkutmak
 .-tı 5868
 [=1]
uruv : korku
 . 4872, 5278
 . tgl 8000
 [=3]
uruva t- : korkmaya balamak
 .-a teler 2302
 [=1]
uruvsız : korkusuz
 . 2233
 [=1]
urma : Gaynan Kurma
 .-lar 5587, 5614
 [=2]
u- (I) : istemek, buyurmak,
 emredilmek
 . 6074
 .-a 5123
 .-alar 9597
 .-ıp tgl 4601
 .-an 7949
 .-ana 8785, 9547
 .-anı 3783
 .-mas 5095
 [=9]
sz u- : söze balamak; konumak;
 teklifte bulunmak
 sz .-ar 8089
 sz .-ası kile 2610
 sz .-anı 2202
 [=3]
u- (II) : katmak; karımak; kavumak
 .-a 3441
 .-sa 3835
 .-sınnar 4206
 [=3]
u- (III) : ad vermek, isim koymak
 .-ıp bulmıy 8669
 .-andır 5048
 [=2]
uıl- : katılmak; yardımlamak;
 karımak; eklenmek; kavumak

ķ. 3990, 4014
ķ.-a 2923
ķ.-a iken 6986
ķ.-dı 1559, 4669
ķ.-ğan 6973, 6974
ķ.-ğanın 2160
ķ.-ıp 2587, 9228, 10760
ķ.-ma 3990, 4014
[=14]

Ķuşlavıç : bir Tatar köyü.
ķ. 7951
[=1]

Ķutuy :Adil Kutuy
(Adilşa Nurmuhemmedoğlu
Kutuyev, 1903-1943 yılları
arasında yaşamış nesir, şiir, drama
yazarı ve eleştirmen.)
; yer ismi

ķ. bēlen 3740
ķ.-ğa 1110
ķ.-lar 1498, 6582
ķ.-niñ 10673
[=5]

Ķuv- : kovalamak,
kovmak; sürüklemek; devam
etmek; sürmek; kullanmak;
korumak

ķ.-a kilgen 2809
ķ.-ar 4463
ķ.-arğa 5406
ķ.-dı 9955
ķ.-ğan 1942, 5270
ķ.-ıp 1151, 1420, 1725,
5409, 5410, 10357
ķ.-ma 2884
ķ.-sañ 2495
[=14]

Ķuvaķ : çalı
ķ.-lar 2334, 4118
[=2]

Ķuvan- : sevinmek
ķ.-am 247, 4514, 6685
ķ.-asıñ 3747
ķ.-dım 2995, 4245
ķ.-ıp 1597, 7215
[=8]

Ķuvandır- : sevindirmek
ķ.-ğan 1769
[=1]

Ķuvanıç : sevinç
ķ.-ım 1802
[=1]

Ķuvet : kuvvet
ķ. 4499
ķ.-ě 9507
ķ.-ěn 2342
[=3]

Ķuviş : kovuk, boşluk; ev
ķ. 4718
ķ.-ına 5282
ķ.-iñni 390
ķ.-larda 4719
ķ.-lardan 4720, 4724
[=6]

Ķuy- : yapmak; koymak; yazmak;
yerleştirmek; yardımcı fiil “bitiş, tezlik”

ķ. 7577, 10204
ķ.-a 938, 7975, 10717, 10759
basıp ķ.-a 2967
berlěp ķ.-a 1013
erněp ķ.-a 1011
eyleněp ķ.-a 5169
eytěp ķ.-a 3879
isěp ķ.-a 592, 640, 1667
işětělěp ķ.-a 1580
işětělěp ķ.-a kük 4688
kěşnep ķ.-a 1226
kisetěp-yanap ķ.-a 1141
kisěp ķ.-a 5001
kiskelep ķ.-a 7851
ķıçķırıp ķ.-a 10103
östep ķ.-a kük 6509
şavlaşıp ķ.-a 633
şığırđap ķ.-a 9633
şıpırđap ķ.-a 9631
tartıp ķ.-a 2830
tělěp ķ.-a idě 3699
těşlep ķ.-a 1224
yarap ķ.-a 1139
ķ.-alar idě 8080
ķ.-am 940, 3262
ķ.-ar 4812

ķ.-arġa 3495, 7532
syp ķ.-arlıķ 5241
sylep ķ.-arlıķ 5239
yılmayıp ķ.-asıñ 3097,
3098
ķ.-dı 5556, 7810
kkrep ķ.-dı 1759
tġp ķ.-dı 1457
ttrenp ķ.-dı 4534
ķ.-dıķ 3807, 4265
ķ.-dım 915, 5119
aķıp ķ.-dım 1813
pkeletp ķ.-dım 329, 341
yazıp ķ.-dım 96
ķ.-dıñ 2918
ķ.-ġan 651, 4175, 6043,
6675, 7409, 8907
ķ.-ġan id 4732
ķ.-ġan sıman 9572
başlap ķ.-ġan 9502
beylep ķ.-ġan 10688
ĉiñlap ķ.-ġan 10694
iştlp ķ.-ġan şikell
9373
yabıp ķ.-ġan 1377
yasap ķ.-ġan 6359
uylap ta ķ.-ġansıñ 4434
ķ.-ıp 314, 483, 1023, 2543
, 2551, 4159, 5129, 7153, 7214,
7218, 10308
ķ.-ıp ĉıġa 5714
ķ.-ıp tora 4937, 4938
ķ.-madım 6554
ķ.-sa 7267
ķ.-salar 2726
ķ.-sın ĉn 8175
[=86]
ĉik ķuy- : engel olmak
ĉik ķ.-ıp 8244
[=1]
sz ķuyıř- : sözleşmek
sz ķ.-ķan 5817
[=1]
ķuyı : koyu; sık; yoġun
ķ. 170, 1835, 10692
ķ.-sı 4911

[=3]
ķuyıl- : verilmek
ķ.-ġan 4771
[=1]
ķuyın : koyun
ķ. 923
[=1]
ķuyın defter : not defteri
ķ. defter 6486
[=1]
ķuyır- : koyulaşmak, koyulaştırmak;
sıklaşmak
ķ.-a 2288, 4685
ķ.-ıp 3957
ķ.-ıp kile 4805
[=4]
ķuzak : bakla
ķ.-ın 4292
[=1]
ķuzġal- : kalkmak; silkinip kalkmak;
titremek; uyanmak; yönelmek; hareket etmek;
harekete geĉmek; güçlenmek; kıpırdamak;
davranmak; isyan etmek; baş kaldırmak
ķ. 3448, 1001, 1148, 1668, 1746, 6572
ķ.-ası bulma 2831
ķ.-asıñ 1807
ķ.-dıķ 1195
ķ.-dılar 490
ķ.-dım 7145
ķ.-ġan 3448, 7778
ķ.-ġanĉı 4938
ķ.-ġanımmı 8091
ķ.-ıp 7372
ķ.-ırġa 3281, 4538
ķ.-maġan 7832
ķ.-mıy 8090
ķ.-mıym 8090
[=21]
ķuzġalaķ : kuzukulaġı
ķ. 9322
ķ.-lar 1310
[=2]
ķuzġat- : uyandırmak; kimıldatmak
ķ.-alar 2940, 2947
ķ.-mıy 2642
ķ.-tı 7358

[=4]

L

la : elbette
l. 2208, 2210
[=2]

laçın : yiğit
l.-nar 597
[=1]

lager : kamp
l.-ěna 692
[=1]

lampa : lamba
l. 1737, 1792, 9940
[=3]

landış : inci çiçeği
l.-nı 4070
[=1]

lapas : çardak
l.-ta 6056
[=1]

layık : layık, yaraşır
l. 3565, 3585, 3603, 9468
[=4]

le : bk. **la**
l. 1233, 4381, 5828
[=3]

eytërsëň le : adeta; sanki
eytërsëň l. 2676, 4220,
4832, 4959, 5236, 5405, 5674,
5749, 6785, 7201, 8071, 8886,
8978, 9888, 10012, 10452
[=16]

lëğënda : efsane
l.-lar 4719
l.-larnıň 7492
l.-m 2267
[=3]

leğnetlen- : lanetlenmek
l.-gen 8168
[=1]

lekin : lakin, fakat, ama,
ancak, gerçi, ne var ki
l. 140, 233, 255, 294, 415,
433, 1160, 1886, 2052, 2240,
2249, 2542, 2593, 2743, 2771,
2881, 3316, 3518, 3651, 4051,

4154, 4260, 4465, 4934, 5304, 5396, 5447,
5788, 5843, 6019, 6035, 6118, 6464, 6760,
6774, 6895, 7082, 7662, 7954, 8261, 9039,
9047, 9129, 9303, 9918, 10160, 10566, 10581
[=48]

lektër- : kapılıp kalmak
l.-e töslë 7984
[=1]

lele : lale
l. 9514
[=1]

Lenin : Vladimir İlyiç Lenin (1870-
1924 yılları arasında yaşamış Rus sosyalist
politikacı, Ekim Devrimi'nin lideri, Sovyetler
Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) ilk genel
sekreteridir. Aynı zamanda Marksist teorik ve
felsefi yazıların yazarı olarak bilimsel
sosyalizmin de kurucularındandır.)

l. 96, 135, 3227, 3736, 4034, 4045,
6657 (2), 6682, 7115, 8270, 8274, 9222,
9483, 9487, 9491, 9495, 9499
l. bëlen 3224, 3228, 3232, 3236, 3240,
5340, 5349

l.-ça 6690

l.-ğa 6673

l.-nan 4907

l.-nı 102, 199

l.-niň 132, 9459, 9467

[=33]

Leningrad : Leningrad
l. 5435, 9953, 9954
l.-ta 10729
[=4]

lënta : kurdele
l.-lar bëlen 9240
[=1]

lëpërde- : uğuldamak
l.-p 10448
[=1]

Lermontov : Mihail Yuryeviç Lermontov
(Rus şair ve yazar)
l. 161
l.-lar 6156
l.-niň 6377
[=3]

Lev : Lev Tolstoy

1. 5300
[=1]
- Lěvitan** : Isaac Levitan
(Rus ressam)
1. 4531, 4533, 4533, 4541
1.-niñ 4532
[=5]
- lezzet** : lezzet, tat
1. 6771
1.-ě 6051
[=2]
- lirik** : lirik, duygusal
1. 8679
1.-niñ 10289
[=2]
- lomovoy** : arabacı
1.-ı 6718
[=1]
- Lorka** : Federico Garcia
Lorca (1898-1936 yılları arasında
yaşamış İspanyol oyun yazarı,
şair, ressam, piyanist ve
bestecidir.)
1.-largâ 6165
[=1]
- lupa** : büyüteç
1. 7975
[=1]
- Lvov** : Miñail Lvov (Rus
şair)
1. bēlen 8253
[=1]

M

Magnitka : Rusya
Federasyonu içerisinde bir köy.
m.-dan 7205
m.-lar 7208
[=2]
Mahibeder : Mahibeder
m. 1004
[=1]
mahsus : özel
m. 7862, 9522
[=2]
maqsat : amaç
m. bəlen 6913
[=1]
maқта- : övmek
m.-ıy 746, 5240, 7978
m.-mıylar 2695
m.-p 7122
m.-r 201
m.-rmin 6689
[=7]
maqtan- : övünmek
m.-ip 7373
m.-ır 3580
[=2]
maqtav : övgü
m. 5844, 9910
[=2]
maqtavlı : övgülü; övgüye
değer
m. 4206, 4631, 4634,
10530
[=4]
mal : mal; hayvan
m.-ğa 7085
m.-ım 7157
m.-ları 2308
m.-larım 2895, 2901
[=5]
mal-mölket : mal mülk
m. mölketən 9737
[=1]
malay : oğlan, delikanlı

m. 706, 889, 1346, 1400, 1411, 1417,
1427, 1453, 1592, 1740, 2685, 6530 (2),
7391, 7694, 7938, 7942, 9539, 10508, 10510
m. ğına 2525
m.-ı 4793, 5993, 8264, 8282
m.-iñ 2932
m.-lar 9686, 9692
m.-lar kəbək 7286
m.-largə 3793
m.-niñ 1431, 1445
[=32]
malçı : tüccar
m. 7253
[=1]
malyar : ressam
m. 7427
[=1]
mamıq : pamuk
m. 10799
m. kəbək 10798
[=2]
man- : banmak, batırmak, batmak
m.-a töslə 4912
m.-dı kük 6915
m.-ğan sıman 7447
[=3]
manara : kule
m.-ğa 2050
[=1]
manıl- : batmak
m.-ğanın 7070
[=1]
tirge manıl- : tere suya batmak
tirge m.-ğan 1217
[=1]
Mansur : Mansur Mozaffarov (besteci)
m. 7931
m.-ğa 7911, 7929
m.-niñ 7934
[=4]
mañgay : alın
m.-ın 3258
m.-ında 1152
[=2]

Mari : Rusya
Federasyonuna bağlı otonom bir
cumhuriyet; Fin-Ogurlardan Mari
halkı

m. 469, 470, 478, 482,
502, 2989, 2993, 3001, 3007,
3477, 4419, 4435, 4992, 5005,
5006 (2), 6614, 6615 (2), 6637,
6655, 6662, 6941, 6946, 6950,
7472, 7483, 8284, 9094, 10384
m. öçen gëne 3478
m.-da 4428
m.-dan 2180
m.-lar 1634
m.-lardan 6674
m.-ları 7476
m.-niñ 2980, 5687
m.-yiniñ 2184
[=39]

Mariça : Marice
m. 4443
[=1]

Marisiz : Marisiz
m. 2187
[=1]

Mariya : Mariya
m. 2193
[=1]

marşal : mareşal
m.-lar 8040
m.-ları 8036
[=2]

Sul Marş : Rus şair
Mayakovski'nin bir şiiri.
sul m.-in 183
[=1]

mart : mart
m. 8144, 8147, 8154,
10475
m. idë 8836
[=5]

maska : maske
m.-ları 159
[=1]

maskhalat : kamuflej giyimi
m.-tan 8227

[=1]

massa : halk
m.-ğa 839
[=1]

masştab : ölçek, miktar, büyüklük
m. 7154
m.-in 7396
m.-ların 9464
[=3]

maşina : makine; araba; kepçe
m. 1739, 4304, 4307, 8054
m.-da 6038
m.-ğa 3677, 7365
m.-lar 5704
[=8]

Maşuq : Lermontov'un savaşıta
öldürüldüğü yer
m.-niñ 6379
[=1]

mataş- : çabalamak
m.-mağan 3919
[=1]

matça : kalas
m. 1637
[=1]

matur : güzel
m. 57, 68, 253, 308, 612, 1351, 1594,
2100, 3144, 4511, 5065, 5077, 6774, 8114,
8570, 8578, 9005, 9334, 10659, 10662
m. ğına 5774
m.-niñ 1510
m.-rağ iken 3688
[=23]

maturla- : süslemek
m.-iy 1230
m.-p 403
[=2]

maturlıq : güzellik
m.-ı 2541, 2758
m.-in 1166, 1528, 2073
m.-niñ 290
[=6]

mavıq- : kapılmak
m.-ip 4197
[=1]

mavzoley : anıt, mezar

m. 8256
m.-niň 104
[=2]
may : mayıs ayı
m. 8239
m.-da 8376
[=2]
mayakçı : kılavuzcu
m. 2084
[=1]
mayak : işaret
m.-lar 833, 2084
m.-ların 826
[=3]
Mayakovskiy : Vladimir
Vladimiroviç Mayakovski (Rus
şair)
m.169, 9509
[=2]
mayla- : yağlamak
m.-ğan 1637
m.-ıy 6742
m.-p 7777
[=3]
mazut : mazot
m. 2019
m. kına 2012
[=2]
me : “al tut, al, işte al”
anlamlarındaki ikram veya takdim
sözü
m. 1506, 3829 (2)
[=3]
mecbür : mecbur
m. 9206
[=1]
meclës : meclis, toplantı
m.-ën 9701
m.-lerde 6580
m.-lerden 9893
m.-něň 5890
m.-te 3848, 3853, 3858,
8106, 9703
[=9]
meçët : mescit, cami
m. 7381

m. kěběk 4184
m.-ě 7181
[=3]
mediçka : hanım doktor
m.-niň 50
[=1]
meğarif : bilim
m. 10427, 10428
m.-mě 10437
[=3]
meğne : mana
m. 10363
[=2]
mehabet : büyük, ulu
m. 5304, 6794, 8450, 8462, 9455,
10080
[=6]
mehebbet : aşk, sevgi
m. 61, 73, 827, 831, 971, 2159, 2294,
2349, 2378, 2432, 2435, 3760, 7727, 9313,
9385, 10011
m.-ě 7719, 7723
m.-ěběz 3028
m.-ëm 2060
m.-ëmneň 2103, 8720
m.-ën 734, 776, 3130
m.-lerě 3116
m.-mě 2948
m.-ně 10010
m.-něň 1314, 2460, 2733, 2773, 2774
m.-ten 7523
[=34]
mehrüm : mahrum
m. 4772
[=1]
mejaçı : arabacı
m. 6283
[=1]
meķal : atasözü
m.-lerně 3902
[=1]
meķam : mevki
m. bělen 7375
[=1]
mektep : okul, mektep
m. 14, 6556

m.-ëm 5197
m.-ke 451, 6338, 6746
m.-lerge 1311
[=7]
melek : melek
m.-ler 7753
[=1]
Memke : Memke akarsuyu
m. 6282, 6290, 6295
[=3]
memorial : anıt
m. 4279
[=1]
Meñger : Carl Menger
(Avusturyalı iktisatçı)
m.-ler 10061
[=1]
meñgë : ebedî, ebediyen,
sonsuz
m. 1956, 3208, 3209,
3247, 4021, 4035, 4739, 4740,
5688, 5864, 6770, 6982, 8335,
8567, 10014
[=15]
meñgëge : ebediyen
m. 7566, 9101, 10777
[=3]
meñgële- : ölümsüzleştirmek
m.-r 10656
[=1]
meñgëleş- : ebedileşmek
m.-sën 5611
[=1]
meñgëlëk : sonsuz,
sonsuzluk, ebedîlik, ebediyen,
ebedî
m. 1825, 4908, 6695,
6722, 7059, 7595, 8225, 8422,
9336, 9378, 9800, 9804, 9807,
9809, 9848, 9849
[=16]
Mercani : Şahabeddin
Mercani (1818-1889 yılları
arasında yaşamış Tatar kimliğinin
benimsenmesi için mücadeleler

veren ilk ve en önemli aydınlardan birisidir.)
m. 7330, 7959
[=2]
merhüm : merhum
m. 6043
m.-něñ 10242
[=2]
mertebe : kere, kez
m. 4320, 4452, 8296
[=3]
mesele : mesele
m. 10616
[=1]
Meskev : Moskova
m. 101, 108, 187, 1322, 3185, 3205,
3964
m.-degë 3058
[=8]
meşekat : meşakkat, zorluk
m. 7962
m.-ë 2815, 6676
m.-lerëñněñ 7064
[=4]
meşekatsëz : meşakkatsiz
m. gëne 5633, 5663
[=2]
meşgullen- : uğraşmak
m.-ër 1374
[=1]
meşhür : ünlü, meşhur
m. 1305, 3905, 6005
[=3]
meydan : meydan
m. 111, 4802, 4814, 4818, 4825, 4845,
4862, 6472, 6474, 6996, 7003
m.-da 4802, 6038, 6996, 9230, 9242
m.-ğa 4817, 4819, 4858
m.-ına 4790, 9236
m.-nan 4837
m.-nardan 6464
m.-nı 184, 4809
m.-nı ğına 4859
m.-niñ 4832, 4839
[=28]
mezek : fıkra
m.-ně 3902

[=1]
mědal : nişan, madalya
 m. 3664, 3669, 9976
 m. gěne 9958
 m.-ěn 9961
 m.-ěněň 3675
 [=6]
měň : kürk
 m.-lar 3630, 3631
 m.-ları 3633 (2)
 [=4]
měňçı : kürkçü
 m.-lar 3623, 3630, 3631,
 3638, 3640, 3641, 3643
 [=7]
měja : tarla sınırı, sınır
 m.-da 7377
 m.-dan 6301
 m.-sın 6305
 [=3]
měň- : binmek; çıkmak,
 tırmanmak, tırmandırmak;
 yükselmek; artmak; aşmak
 m. 4205
 m.-dě 3677
 m.-děler 9009
 m.-dēm 486
 m.-e 3869, 7775
 m.-eler 2339 (2)
 m.-em 3265, 6196, 6792,
 9586
 m.-er 192
 m.-er öçěn 3946
 m.-esěn 2053
 m.-ěp 658, 1443, 8066
 m.-geç 2975, 5462, 5463,
 5467, 5471
 m.-gen 3861, 8025, 10420
 m.-gen sayın 3046
 m.-me iken 2844
 m.-megan 5363
 [=29]
měnder : yastık
 m. 5035
 [=1]

měne : işte; tabii, şimdi, şu anda
 m. 20, 310, 447, 536, 830, 1046, 1051,
 1091, 1160, 1246, 1286, 1295, 1891, 1939,
 2103, 2110, 2142 (2), 2172, 2450, 2605,
 2743, 3054, 3472, 3696, 3747, 4079, 4524,
 4546, 4650 (2), 4808, 5998, 6933, 7290,
 7773, 8586, 9535, 10377, 10401, 10616
 [=41]
měň : bin, binlerce, pek çok
 m. 1995, 2342, 2877, 3365 (2), 3571,
 3995, 4161, 5122, 5422, 5602, 6836, 9819
 (biş m. tuğız yüz yigirmi dürt), 10182, 10285
 m.-ner 2137, 2405, 2922, 2928, 4764,
 7182
 m.-nerçe 3153
 m.-nereň 1904, 6176, 9135
 [=24]
měngěz- : çıkarmak
 m.-děk 3804
 [=1]
měškěn : bahtsız, zavallı
 m. 1380
 [=1]
měškěn it- : mutsuz etmek
 m. ite kük 6125
 [=1]
mětro : metro
 m.-damı 10023
 [=1]
miltıq : tüfek
 m. 901, 5341
 m.-ın 1023
 m.-ınnan 1384
 [=4]
mısqal : mıskal: 4.26 grama eşit bir
 ağırlık ölçüsü
 m.-dağı 9216
 [=1]
mısqalla- : tartmak
 m.-p 8299
 [=1]
mısqıl it- : küçümsemek
 m. ite kük 6127
 [=1]
mışna- : mırlamak
 m.-ıy kėbėk 10482

[=1]
miç : fırın, soba, ocak
m. 3778, 5212, 5682,
6623, 6740
m. bēlen 5103
m.-ě 7409, 10442
m.-ke 6025, 7868, 7874
m.-ler 6017, 6070, 9769
m.-něň 7411
m.-te 2957
m.-ten gēne 5237
[=17]

miçke : varil, kap
m.-ler 5484, 9344
[=2]

Miçurinçi : Miçurinçi Teorisi
(Miçurinçi bitki türlerine
çaprazlama yöntemini
uygulamıştır. Canlı türlerle
ortamın birbirinden ayrılmaz bir
bütün olduğunu anlayarak, ortamı
değiştirmek yoluyla türleri de
dönüştürmeyi başarmıştır ve
böylece türlerin değişebileceğini
ortaya koymuştur.)
m. 1983

[=1]

Miħail : Mihail Lvov (Rus
şair) m. 8253
[=1]

Miħail : Mihail Dudin
(Rus şair) m. 10726
[=1]

miken : acaba, mı acaba,
mı ki, mı
m. 3 (2), 939, 1300, 1822,
2620, 2655, 3134, 3137 (2), 3346,
4875, 5381, 6304
[=14]

mileş : üvez ağacı
m.-lerēmnen 7690
[=1]

militsoněr : Milis mensubu
m. 5414
[=1]

millet : ulus, millet

m.-ě 1154
m.-ěmně 6680
m.-ěňně 6681
[=3]

milliard : milyar
m.-in 9561
[=1]

million : milyon
m. 4037, 6991, 9947, 10807
m.-nar 1922, 5981, 8823
[=7]

milliy : milli
m. 3082, 8275
[=2]

min : ben
m. 6, 15, 17, 24, 34, 41, 43, 47, 51, 55,
79, 81, 93, 97, 99, 107, 117, 179, 182, 239,
251, 264, 270, 273, 276, 284, 305, 328, 330,
340, 345, 353, 363, 369, 371, 374, 376, 380,
394, 409, 412, 428, 450, 475, 477, 486, 492,
495, 497, 505, 507, 512, 514, 518, 520, 525,
528, 551, 554, 582, 697, 707, 736, 761, 854,
877, 888, 889, 897, 906, 907, 911, 913, 915,
935, 982, 991, 1034, 1232, 1234, 1289, 1293,
1334, 1335, 1348, 1352, 1354, 1394, 1397,
1491, 1501, 1537, 1552, 1554, 1636, 1826,
1834, 1883, 1887, 1939, 2039, 2080, 2093,
2103, 2105, 2111, 2161, 2201, 2255, 2271,
2387, 2413, 2423, 2427, 2445, 2517, 2520,
2547, 2618, 2637, 2711, 2722, 2752, 2800,
2834, 2865, 2866, 2873, 2887, 2984, 2989,
2995, 3133, 3134, 3135, 3184, 3204, 3257,
3296, 3336 (2), 3337, 3338, 3354, 3366,
3380, 3386, 3391, 3394, 3507, 3510, 3513,
3520, 3533, 3575, 3607, 3657, 3659, 3696,
3732, 3877, 3948, 4040, 4055, 4062, 4129,
4146, 4154, 4181, 4190, 4192, 4210, 4220,
4244, 4362, 4365, 4370, 4373, 4413, 4438,
4470, 4503, 4515, 4552, 4553, 4555, 4557,
4597, 4628, 4630, 4637, 4660, 4662 (2),
4709, 4716, 4754, 4759, 4774, 4776, 4790,
4836, 4992, 5011 (2), 5119, 5191, 5193,
5302, 5316, 5329, 5407, 5411, 5420, 5474,
5477, 5492, 5567, 5644, 5653, 5682, 5746,
5764, 5772, 5779 (2), 5782, 5841, 5856,
5871, 5910, 5915 (2), 5920, 5987, 5990,

5994, 6129, 6145, 6212, 6323,
6330, 6338, 6449, 6497, 6501,
6512, 6521 (2), 6530, 6539, 6574,
6576, 6586, 6644, 6690, 6700,
6701, 6739, 6813, 6845, 6857,
6910, 6924, 6951, 6983, 6992,
6996, 7014, 7020, 7089, 7094,
7095 (2), 7100, 7122, 7140, 7189,
7209, 7212, 7217, 7243, 7249,
7278, 7388, 7401, 7540, 7566 (2),
7568, 7612, 7673, 7679, 7708,
7736, 7856, 7880, 7896, 7904,
7938, 7940, 7947, 7955, 7971,
8007, 8026, 8085, 8086, 8090,
8102, 8144, 8156, 8158, 8165,
8199, 8212, 8238, 8263, 8321,
8323, 8464, 8473, 8494, 8543,
8627, 8646, 8710, 8827, 8853,
8864, 8894, 8973, 9038, 9046,
9144, 9199, 9205, 9209, 9217,
9230, 9267, 9269, 9311, 9323,
9442, 9449, 9451, 9539, 9548,
9559, 9576, 9606, 9610, 9619,
9719 (2), 9749, 9794, 9844, 9855,
9921, 10022, 10076, 10077,
10177, 10260, 10271, 10273,
10315, 10379, 10386, 10387,
10388, 10433, 10444, 10480,
10520, 10527, 10594, 10605,
10609, 10719, 10721, 10768,
10776

m. gëne 3893, 3894, 8640

m. tügël 10748

m.-a (miña) 118, 335, 354,
803, 853, 905, 925, 1266, 1281,
1291, 1465, 1467, 1510, 1827,
1968, 2414, 2931, 2991, 3126,
3299, 3767, 3870, 3885, 4059,
4132, 4183, 4407, 4509, 5001,
5207, 5329, 5653, 5836, 5920,
6106, 6354, 6361, 6616, 6819,
6863, 6994 (2), 7022 (2), 7025,
7328, 7352, 7403, 7412, 7671,
8043, 8286, 8461, 8750, 9334,
9743, 9745, 9753, 9853, 9854,

10255, 10417, 10484, 10591, 10742

m.-a (miña) hetlë 3067

m.-a (miña) gına 3346

m.-amı (miñamı) 10719

m.-de 468, 759, 2926, 3690, 3714,
4193, 5689, 5764, 6081, 6401, 6528, 6925,
7027, 7158, 8714, 9715

m.-ë 180, 300, 456, 545, 693, 728,
743, 802, 833, 847, 892, 1496, 1951, 2634,
2719, 2726, 2804, 3129, 3200, 3265, 3359,
3363, 3367, 3372, 3379, 3390, 3396, 4087,
4211, 4215, 4219, 4222, 4559, 4595, 4995,
5007, 5396, 5405, 5472, 6334, 6809, 6989,
6997, 7680, 7688, 7896, 8195, 8197, 8497,
8674, 8833, 9099, 9252, 9742, 9784, 10005,
10049, 10173, 10772

m.-ëm 7, 110, 201, 283, 291, 320, 416,
426, 434, 511, 589, 696, 850, 1000, 1022,
1084, 1111, 1194, 1518, 1544, 1546, 1604,
1652, 2055, 2059, 2063, 2067, 2071, 2072,
2082, 2085, 2116, 2430, 2475, 2492, 2595,
2739, 2841, 2888, 2997, 3046, 3140, 3141,
3186, 3206, 3210, 3214, 3242, 3243, 3246,
3247, 3252, 3300, 3335, 3382, 3517, 3574,
3712, 3754, 3808, 3959, 3967, 3975, 3983,
4032, 4036, 4039, 4044, 4379, 4481, 4483,
4504, 4516, 4560, 4659, 4771, 4781, 5005,
5017, 5087, 5096, 5099, 5171, 5197, 5335,
5380, 5412, 5422, 5424, 5500, 5620, 5632,
5636, 5666, 5713, 5737, 5751, 5756, 5815,
5832, 5961, 6091, 6097, 6130, 6148, 6374,
6378, 6486, 6574, 6605, 6671, 6672, 6680,
6687, 6721, 7092, 7174, 7289, 7348, 7357,
7554, 7562, 7704, 7780, 7891, 7988, 8075,
8149, 8466, 8488, 8533, 8546, 8563, 8709,
8712, 8720, 8724, 8835, 8863, 9020, 9026,
9157, 9199, 9447, 9478, 9591, 9592, 9598,
9611, 9635, 9796, 9811, 9903, 10062, 10130,
10180, 10239, 10286, 10296, 10378, 10391,
10396, 10402, 10423, 10434, 10438, 10485,
10489, 10523, 10525, 10557, 10664, 10672

m.-ëm këbëk 5249

m.-ëm kük 7748

m.-ëm oçën 6998

m.-ëm şikëllë 9388

m.-nen 307, 576, 2174,
3389, 5421, 8672, 8909, 10074,
10260

[=726]

mina : mayın
m.-ğa 8076

[=1]

miněķě : benimki
m. 2894, 2902

[=2]

miněr : mayıncı
m.-lar 5059, 5064, 5068

[=3]

Miñlēbay : Minlebay
m. 9566, 9587

[=2]

Miñlēbike : Minlebike
m. 6454, 6472,
m. bēlen 6478, 6482

[=4]

minomēt : füze salar; havan
topu

m. 10030

m.-lar 6267, 6268

[=3]

minsěz : bensiz
m. 9470

[=1]

minut : dakika
m. 10833
m.-ğa 332, 4783, 6823
m.-lar 8268, 9040, 9048,

9183

m.-larda 6439

m.-lardan 3126

m.-ta 6256

m.-tan 4808

[=12]

miraj : serap
m. 8700

[=1]

miras : miras
m. 10405 (2)

[=2]

missiya : vazife
m. 10653

[=1]

Mitsķeviç : Adam Mitskeviç (heykel)
m.-ğa 7885

[=1]

mizgěl : an, zaman
m.-de 7902

m.-ēn 7927

[=2]

Moabit : Meşhur Tatar şairi Musa
Celil'in (1906-1944) II. Dünya Savaşı
sırasında 1942'de ağır yaralı olarak
Almanlara esir düştükten sonra Berlin'de
yattığı hapisane.

m.-niñ 2126

m.-tan 5130

[=2]

moğıl : hasat edilmiş ekin demeti
m.-lar 5015

[=1]

moğtac : muhtaç
m. 5903

[=1]

Moldavan : Moldovalı
m. 1386, 1393, 1395, 1488

[=4]

molodets : aferin
m. 1047

[=1]

monarģist : monarģist
m.-lar 2401 (2)

[=2]

monda : bk. **bu** (bulunma)
m. 886, 1170, 1340, 1424, 1447, 1586,
2047, 2192, 2557, 2677, 2690, 2791, 3002,
3068, 3220, 3268, 3851, 3856, 3861, 4118,
4122, 4126, 4130, 4141, 4285, 4286, 4356,
4581, 4589, 4690, 4718, 4769, 4791, 4798,
4860, 4946, 5173, 5202, 5342, 5455, 5460,
5461, 5477, 5616, 5965, 6024, 6028, 6142,
6191, 6195, 6199, 6203, 6261, 6291, 6312,
6357, 6617, 6778 (2), 6781, 7469, 7493,
7558, 7631, 7659, 9756, 9839, 10069, 10070,
10358, 10362, 10689

[=72]

mondağı : buradaki
m. 2273, 4239

[=2]
mondıy : böyle, böylesine,
 bu şekilde
 m. 294, 3274, 3373, 5068,
 5839, 5952, 9700, 10180
 [=8]
moni : bk. **bu** (yükleme)
 m. 4733, 4734, 8309
 m.-sına 2522
 [=4]
moniñ : bk. **bu** (ilgi)
 m. 941, 1630, 2599, 2969,
 4822
 [=5]
monnan : bk. **bu** (ayrılma)
 m. 901, 1176, 1195, 1591,
 2021, 6786, 7417
 [=7]
montër : elektirikçi
 m.-largâ 6441
 [=1]
moñ : hasret; kaygı,
 keder, hüzün; ezgi, nağme
 m. 2263, 4977, 5424,
 5523, 6229, 6838, 9358, 10075,
 10230, 10297, 10341, 10815,
 10816, 10828
 m.-ğa 114
 m.-ı 217, 508, 2583, 3051,
 4020, 5797, 5943, 7172, 8792,
 9774, 10551, 10714
 m.-ım 3515, 4788, 5017,
 9800, 9804
 m.-in 1258, 5978, 9446,
 10685
 m.-ında 5944
 m.-innan 9922
 m.-iñni 1660
 m.-nar 4021, 4022, 6883,
 8113, 9332, 9607, 10055, 10296
 m.-nardan 1313, 5895
 m.-nargâ 1353
 m.-narı 669, 2132, 3681,
 4285, 4685, 6230, 6814, 6834,
 9714
 m.-narım 6980, 6981

m.-narın 98, 3003, 3267, 5018, 7006
 m.-narına 4554
 m.-narıñ 3994, 10287
 m.-narnı 8424
 [=70]
moñ sal- : hüzünlendirmek
 m. sala 3751, 3752
 [=2]
moña : bk. **bu** (yönelme)
 m. 2711, 982
 m. kader 1002, 2468
 m. tiklë 1750
 [=5]
moñay- : kaygılanmak
 m.-dım 7040, 7042, 7044
 m.-ğan 1411
 [=4]
moñlan- : hüzünlenmek
 m.-a 5517
 m.-ğanın 3014
 [=2]
moñlı : kederli, hüzünlü
 m. 1015, 1304, 4569, 6299, 10289
 [=5]
moñsuv : kederli, hüzünlü, kasvetli
 m. 321, 1528, 1647, 4466, 5621, 5629,
 5630, 7501, 7547, 7575, 7740, 8664, 8666,
 8829, 10692
 m. ğına 15
 m. tüğël idëñ 6610
 [=17]
moñsuvlan- : hüzünlenmek
 m.-a 2629
 [=1]
moñsuvlıq : hüzün
 m. 3558, 4143
 [=2]
mordar : imansız; murdar
 m. 9329
 m.-lar 9330
 [=2]
Morgunok : Murgunok
 m. 7770, 7776
 [=2]
mosafir : misafir
 m.-ğa 9856

m.-nı 9833
[=2]
Moyka : Puşkin'in yaşadığı
yer.
m.-da 4163
m.-dağı 4164
[=2]
mödiyr : müdür
m.-ě 6931
[=1]
mögöz : boynuz
m.-ě bëlen 1452
m.-ler 10691
m.-lerde 10694
[=3]
mökibben kit-: ilgilenmek
m. kitnese 6311, 6315
[=2]
möldere- : taşmak, dökülüp
saçılmak
m.-me 2176
m.-iy 2287
m.-p 10471
[=3]
mömkın : mümkün, uygun
m. 4823, 6262, 9918,
10601
m. iken 1442
m. tüğəl 4581, 4589, 6405
m. tüğəl iken 6522
m.-mě 417
[=10]
mömkınlěk : bir şeyin olma
ihtimali, mümkün olabilirlik
m.-ě 8004
m.-ke 1752
[=2]
Mönire : Bulatova Mönire
m. 5949
[=1]
Mönir : Münir
m.-ler 5060
[=1]
Mönkir-Nenkir: Münkir-Nekir
(İslam inancına göre insanlar ölüp
mezara gömüldükten sonra

dirilecekler başlarına mezar tahtasına vurup o
zaman öldüklerini anlayacaklardır. Bu sırada
sorgu melekleri olan Münkir ve Nekir
gelecektir.
m. nenkir 9920
[=1]
mösafir : yolcu
m. ğına 4709
[=1]
möşke : oluk
m.-ge 7461
[=1]
mujik : köylü
m. 3279
m. kěběk 6061
[=2]
mul : zengin
m. 7577
[=1]
Mullanur : Mollanur
m. 5331, 5344
m.-nı 5339, 5341, 5348
[=5]
mullıq : bereket
m.-ka 1719
[=1]
munça : hamam
m. 3457, 5710, 5734
m.-da 5711, 5735
m.-ğa 3452
[=6]
Muraviye : Muraviye şehri
m. 7771
[=1]
Musa : Musa Celil
m. 2123, 3960, 3961, 3968, 3969,
3976, 3977, 3984, 3985, 5538, 5548, 5559,
5623, 5626, 5627, 5631, 5829, 5831, 5856,
5871, 5948, 6151, 6197, 6748, 8185, 10668
m. bëlen 3741
m.-ğa 2412
m.-lar 2135, 5571, 5595, 6173, 6583
m.-nı 6729
m.-nıqı 6140
m.-niñ 5946, 6440, 6739
[=38]

mut : kurnaz
m. tügěl iděň 1461
[=1]

muyın : boyun
m. 9346
m.-ına 6476
m.-nan 9948
[=3]

muzey : müze
m.-ğa 6337
[=1]

muzıka : müzik
m.-sı 6805
[=1]

mük : yosun
m. 8608
m.-ler 2939
[=2]

mük cilegě : Frenk üzümü
m. cilegě 8896
[=1]

müklě : yosunlu
m. 7641
[=1]

N

naçar : kötü
n. iken 4951
[=1]

naftusya : birçok hastalığa
iyi gelen maden suyu
n.-nı 10530
[=1]

naḫaḫ : delilsiz
n.-ḫa 7607
[=1]

namaz uḫi- : namaz kılmak
n. uḫırlık 9757
[=1]

namazlık : namazlık
n. 5480
[=1]

namus : namus
n. bēlen 4763
n.-ına 1329
[=2]

namuşlı : namuslu
n. 1697
[=1]

Napolëon : Napolyon
Bonapart (1769-1821), Fransız
Devrimi'nin generalidir, 11
Kasım 1799'dan 18 Mayıs 1804'e
kadar Fransa Konsülü olarak
Fransa Cumhuriyeti'nin ilk
başkanı, sonrasında da 18 Mayıs
1804 ile 6 Nisan 1814 arasında
Fransa İmparatoru ve İtalya Kralı
olmuştur.

n.-nı 5270
[=1]

narasıy : yavrucuk
n. iken 5875, 9870
[=2]

narat : çam ağacı
n. 1170, 1659, 3339, 3534,
6631, 7747, 9783, 9791, 9793,
9794, 9796, 10614
n.-ḫa 4744

n.-lar 633, 4723, 4725, 6625

n.-nı 1645

n.-tan 3323

n.-tay 4721

[=20]

narkom : halk komiseri
n.-nar 8115, 4639, 4640
n.-nar 4643
[=4]

naryad : iş elbisesi
n. 9479
[=1]

nasıyp : nasip
n. tügēl 4058
[=1]

nayan : oyunbaz
n.-nar 10751
[=1]

naz : naz
n. 10011
n.-ğa 9406
[=2]

Nazir : Nazir
n. 6457, 6462, 6481
[=3]

Nazire : Nazire
n.-nēñ 6470
[=1]

nazla- : şımartmak
n. 963, 6598
n.-vniñ 8846
[=3]

nazlı : nazlı
n. 4115
[=1]

nefis : güzel, zarif
n. 2647, 5013
[=2]

nefret : nefret
n. 1829, 4334
n.-ēn 4852
[=3]

nefretlen- : öfkelenmek
n.-gen 4167
[=1]

neft : petrol

n. 3700, 4250
n.-ě 7880
n.-ě bělen 4468
[=4]
neftčě : petrolcü
n. 2023
[=1]
neftlě : petrollü
n. 2014
[=1]
nek : tam
n. 334, 1051, 1231, 2526,
2595, 4388, 4997, 5085, 5305,
7050, 7243, 8146, 10408
[=13]
neķış : nakış
n. 484
[=1]
Nekıy : Nekıy İsenbet (Tataristan milli yazarı)
n. 7849
[=1]
nekrut : sigara içmez
n. 10583
n.-ķa 10584
[=2]
nelet : alçak, lanet
n. 1177
[=1]
nelet suķsın: lanet olsun
n. suķsın 8914
[=1]
neni : küçücük, kısacık
n. 693, 698, 922, 934, 940,
1222, 2717, 4585
[=8]
nerse : şey; ne; nesne;
hiçbir şey; her şey
n. 914, 1079, 2451, 2757,
2782, 2991, 3120, 3263, 3474,
3877, 3884, 4051, 4819, 4982,
5190, 5401, 6738, 6878, 6923,
7228, 7926, 8196, 8739, 8959,
9004, 9710, 10428
n.-de 2320
n.-den 3685, 4772

n.-ge 7240
n.-ně 1870, 2692
n.-sě 2190, 4183
[=35]
nerseděr : bir şey
n. 2372, 5056, 7444
[=3]
nersege : neden, neye
n. 8787, 9269, 10618
[=3]
nerseněděr : bir şey
n. 5720, 5721
[=2]
nesěl-neseb : nesil; akraba
n. neseběm 4504, 4516, 8975
[=3]
nevbet : sıra
n. 1281
[=1]
nezěr : Tatarların milli bayramında
arkadan gelen ata adak adama geleneği
n. 6453, 6455, 6461, 6473, 6479
[=5]
něķke : ince
n. 515, 4888, 5012
[=3]
něķker- : hassaslaşmak; incelmek;
ezilmek
n.-dě 6307
n.-e 7463
n.-ěp 1014
[=3]
Někrasov : Nikolay Alekseyeviç
Neksarov (Rus şair)
n. 4057, 5461
[=2]
Něměts : Alman
n. 5918, 6037, 6109, 6124
n.-lar 5885, 5937, 5946, 6728
n.-ları 8433
n.-nı 1190
n.-nıñ 5913
[=11]
nıķ : güçlü; sağlam, dayanıklı;
şiddetli; iyice; çok, pek; sıkıca

n. 905, 2346, 2482, 2697,
2779, 3397, 3723, 3881, 4218,
4683, 4721, 5110, 5123, 5459,
5541, 5677, 6207 (2), 6211 (2),
6215 (2), 6324, 6513, 6793, 7053
(2), 7055, 8788, 8939, 8940, 9186

n.-ı 4835

n.-ın 9827, 9828

n.-ırağ 4293

n.-rak 2775

[=37]

nırlap : sağlam, sağlamca

n. 6807

n. kına 1377

[=2]

nıgı- : kuvvetlenmek

n. 7148

[=1]

nıgıt- : güçlendirmek

n.-kan 5927

n.-masın 5927

[=2]

ni : ne; nasıl; şey

n. 1213, 1468, 1791, 2110,

2190, 2196, 2351, 2357, 2443,

2522, 2524, 2742, 2775, 2986,

3064, 3639, 3863, 3867 (2), 3871

(2), 3875 (2), 4053, 4193, 4535,

4563, 4631, 4792, 6228, 6300,

6679, 7167, 7184, 7793, 8196,

8846, 8976, 10093, 10256, 10363,

10445, 10589, 10697

n. öçen 3215, 3566, 3586,
3604, 5397

n. öçendër 4244, 5469,

9729

n.-yën 2969

[=53]

elle ni : kim bilir,
öyle

elle n. 1227, 1401

[=2]

ni pıçağım çalğan : ne işim
var?

n. pıçağım çalğan 2535

[=1]

ni pıçağıma : kahretsin

n. pıçağıma 10358

[=1]

niçağlı : ne kadar; kaç kere

n. 3666, 4384, 4701, 9600 (2)

[=5]

niçe : birçok, pek çok; fazlasıyla; ne
kadar; kaç kere; nice

n. 2668, 3508, 3557, 3560, 3634,

3939, 4110, 4111, 4452, 4485, 5953, 6300,

6423, 6490, 7312 (2), 7404, 7524, 8188,

8613, 8614, 10607

[=22]

elle niçe : her nasılsa

elle n. 3466

[=1]

niçëk : nasıl; ne

n. 24, 102, 245, 296, 386, 929, 1115,

1272, 1381, 1891, 2249, 2408, 2473, 2618,

2644, 2700, 2995, 3095, 3142, 3408, 3409,

3417, 3418, 3426, 3427, 3910, 4155, 4295,

4414, 5786, 6216, 6406, 6407, 6532, 6585,

6841, 6917, 7793, 8523, 8542, 8976, 9735,

9750, 9935 (2), 9936, 10036, 10406, 10421

n.-rek 4621

[=50]

elle niçëk : her nasılsa

elle n. 2395

[=1]

niçeme : her nasılsa

n. 10336

[=1]

niçençë : kaçınıcı

n. 3621

[=1]

nida : seda

n.-sı 10331

[=1]

niden : neden

n. 3257

[=1]

nidër : bir şey; her ne ararsan

n. 2577, 5304, 7180, 10318

[=4]

nige : niye, neden

n. 361, 915, 935, 1679,
2034, 2212, 2361, 2675, 2690,
2719, 3196, 3320, 3321, 3404,
3620, 3883, 4010, 4018, 4211,
4215, 4219, 4391, 4392, 4398,
4399, 4405, 4406, 4407, 4745 (2),
4934, 5064, 5615, 5616, 5900,
5931, 5959, 6220, 6515, 6566,
6899, 7099, 7103, 8269, 8603,
8604, 9327, 9957, 10764
[=49]

nigedër : her nedense
n. 836, 5269, 8194, 8274
[=4]

nigëz : ocak; temel; yer;
vatan; baba ocağı; köşe
n. 1898, 3169, 5783, 5785,
5786, 5792, 5794, 5800, 7047,
7048, 8462, 9758, 9762, 9763,
10062, 10198, 10199, 10346
n.-de 3465, 7044, 8442,
8977, 8985, 10171
n.-ë 4379, 8632, 9653
n.-ëm 4379
n.-ën 5649
n.-ënde 9757
n.-ëne 4958
n.-ge 8972
n.-ler 7056, 7186, 9771,
9772

n.-lerde 7360
n.-lerden 1316
n.-lerën 3706
n.-lerge 10474
n.-ně 3318, 5798
n.-něň 10359
[=43]

Nigmet : Nigmet
n. 4681
[=1]

Nigmetcan : Nigmetcan
n. 4680
[=1]

nik : neden, niçin
n. 88, 828, 887, 1680,
2200, 2363, 2540, 2641, 2690,

2721, 2732, 3055, 3379, 4237, 4337, 4418,
4420, 4497, 4520, 4540, 4541, 4690, 4889,
4942, 4987, 7098, 7100, 8214, 8496, 9023,
9616, 9755, 10275
[=33]

niķaderlë : bu kadar
n. 5077
[=1]

niķtër : nedense, her nedense
n. 9, 3462, 3614, 5071, 9321
[=5]

nindiy : nasıl, hangi, ne
n. 2, 299, 330, 886, 1168, 1298, 1982
(2), 2140, 2375, 2553, 2912, 2913, 2973,
3727, 4029, 4147, 4376 (2), 4535, 4614,
5047, 5057, 5288, 6772, 6855, 7316, 7919
(2), 8500, 9029, 9533, 9564, 9913, 9967,
10300, 10347, 10352, 10369, 10371, 10414,
10763
n. gëne 4377, 4378
n.-lerë 7493
[=45]

elle nindiy : böyle, öyle; nasılsa, nasıl
elle n. 6883, 7017, 9484, 9496, 9697
[=5]

nindiydër : nasılsa, her nasılsa; bir
şekilde
n. 933, 1514, 7374, 9585, 9832
[=5]

nişle- : “ne yapıyorsun, neylersin”
anlamında kullanılan soru fiili
n.-iy 1839
n.-iysëň 1037
n.-iysëň 9294
n.-r 2010, 9424
n.-r iken 2971
n.-rën 2328
[=7]

nişlep : neden, niçin
n. 2603, 2708, 4814, 5059, 8910
n.-tër 8730, 10116
[=7]

noķta : nokta
n.-dan 4259
n.-ğa 2503
n.-sı 9847

n.-sın 2918, 6791

[=5]

nomër : numara; otel

odası; küçük bölme

n.-da 6002, 6722

n.-lar 6491

n.-ların 6489

n.-niñ 6006, 6696

[=6]

Norlat : Tataristan'da bir rayondur.

n. 4791

[=1]

NTR : (National Transcontinental Railway) Milli Kıtalararası Demiryolu

n.-ğa 8704

[=1]

nu : haydi

n. 882

[=1]

nuja : dert

n.-sı 6285

[=1]

nur : nur, ışık

n. 6903, 8881, 9614

n. bēlen 9584

n.-dan 3865

n.-ğa 774

n.-ı 1671, 1951, 6820,

6903, 7925, 10005

n.-lar 1819, 5072

n.-ları 1583

n.-ların 100, 8212

[=17]

nurlı : nurlu

n. 6324

[=1]

O

obraz : suret

o.-ı 6440

[=1]

observatoriya: gözlemevi

o. 9531

[=1]

oç : uç; baş; taraf

o.-ı 2348, 8406, 10207

o.-ı bēlen 5426

o.-ı kük 9264

o.-ıday 7901

o.-ın 1985, 3833

o.-ına 2963

o.-ında 1639, 1760, 2829,

8098

o.-ınnan 6541

o.-ka 3833, 10097, 10107

o.-ların 1169, 7905

o.-tan 4716

[=20]

baş oçı : başucu

baş o.-nda 4160

başım o.-nda 8502,

9594

[=3]

oç- : uçmak, uçuşmak;
dağılmak; unutulmak; kaçmak

o. 5402

o.-a 4090, 4091, 4599,

5297, 6731

o.-alar 9604 (2)

o.-a almas 570

o.-ar 3680, 5230, 5231

o.-ar töslē 4572

o.-ar töslēler 4596

o.-ıp 780, 1066, 1175,

8310, 10408

o.-ıp kiter 2464

o.-ıp yörgen 1382

o.-ıp yöriy 1100

o.-kan 1378, 3132, 3143,

5197

o.-kan idē 563

o.-masın 5637

o.-sa 1043, 1048

o.-tı 1780, 4347, 7367

o.-tım 5407

[=34]

alğa oç- : geçip gitmek

alğa o.-kanın 10382

[=1]

oçın- : hızla koşmak; heyecanlanmak

o.-dıñ 5175

o.-ma 2831

[=2]

oçır- : uçurmak; atmak; geçirmek

o.-a 2355

o.-dıñ 5176

o.-ğan 8638

o.-ğanda 2065

o.-ıp cibergen 1360

[=5]

oçış : uçuş

o. 10414

[=1]

oçkın : kıvılcım

o. 706, 3193, 3194, 4588, 4599, 6623

o.-ın 707

o.-nar 4198

[=8]

oçla- : bitirmek

o. 8399

[=1]

oçlap : art arda

o. 7623

[=1]

oçlan- : bitmek

o.-a 4443

o.-ğan 5570

[=2]

oçlı : sivri

o. 5058, 8986

[=2]

oçra- : rastlamak

o.-dıñ 5429

o.-ıy 1307, 2596, 4004

o.-ıysındır 2175

o.-r töslē idē 10793

o.-r kük 10776

o.-sa 3453

- [=8]
oçraş- : karşılaşmak,
rastlamak, rastlaşmak
o.-a 3268
o.-am 3741, 6723, 10599,
10603
o.-ırbız 9114
o.-ırmın 6587, 6590, 6592
o.-kaç 8014
o.-masak 6717
o.-salar 4599
o.-tığ 8254, 8257, 8268,
8276
o.-tılar 5950, 5954
[=18]
oçraştır- : karşılaştırmak
o.-a 2741
o.-dı 7908
o.-ır 9624
[=3]
oçrat- : rastlamak,
rastlaşmak
o.-asıñ 3987, 4011
o.-ırğa 10556
o.-ırmın kēbēk idēm 410
o.-қан 3659
o.-madım 9321
o.-sa 10730
o.-sağız 399, 1109
o.-sam 1035
o.-tım 3796
[=11]
oçuvçı : pilot
o. 1041, 1055
o.-ğa 580
[=3]
Oder : Oder Nehri (Çek
Cumhuriyeti'nde doğarak
Avrupa'nın kuzey kesimindeki
ovaları sular ve Baltık Denizi'ne
dökülür. Vistül'den sonra
Polonya'nın ikinci uzun nehridir.)
o. idē 10138
[=1]
ofık : ufuk
o. 1788, 2008, 5189
- o.-iñ 4972
o.-қа 1693, 9049, 9050, 9054, 9058
o.-қа қaderlē 9115
o.-қақа 9055
o.-lar 7078
o.-ta 786, 798, 4106
[=15]
oñşa- : benzemek
o.-ğan 5541, 8633
o.-mağan 10584
o.-mas 6760
o.-p 6135, 9319, 10469
o.-p қалған 6358
o.-p қалған күк 7308
[=9]
oñşat- : benzetmek
o.-amin 4598
o.-tı 9215
o.-tım 10077
[=3]
okean : okyanus
o.-narga 3701
[=1]
okop : siper
o. 8226
o.-ıma 9785
o.-lar 1020, 1051
o.-larda 1337
o.-nı 1836
o.-nıñ 9994
o.-tan 1047, 9137
[=9]
okrug : bölge
o.-ta da tūğēl 4632
[=1]
oktyabr : ekim ayı; ekim devrimi
o. 432, 621
o.-de 4069
o.-ge 1599
[=4]
olav : kervan; araba, at arabası
o. 40, 1745
o.-ımda 518
o.-nıñ 1846
[=4]
olı : büyük, ulu, yüce, ihtiyar

o. 2801, 3686, 4814, 5159,
5203, 5890, 6472, 7328, 7544,
7572, 7624, 8181, 8364, 10071,
10185, 10713, 10778, 10786,
10813

o.-lar 2194
o.-larça 10393
o.-larda 5278
[=22]

olıla- : yüceltmek
o.-dı 4001
[=1]

oluluk : ululuk, büyüklük
o. 7180
o.-ın 5640
[=2]

omtil- : çabalamak,
atılmak
o.-a 6878, 9805
[=2]

omtıldır- : gayret ettirmek
o. 7584
o.-ğan 10412
o.-ıp 8771
[=3]

on : un; toz
o. 7389, 8701, 8702
o.-ı 10271
o.-ıbiz 2963
o.-ın 1632, 3490
o.-nan 6741
o.-nı 2972
[=9]

Onëgin : Yevgeniy Onigin
(Aleksandr Sergeyeviç Puşkin
tarafından yazılan, Rus
Edebiyatı'nın en önemli klasik
eserlerinden biri niteliğindeki
manzum roman.)

o.-nı 6899
[=1]

onık : torun
o. 7965, 9695
o.-ı 10094, 10106, 10114
o.-ına 10091
o.-lar 2859

o.-lardan 3158
o.-ları 5277
[=9]

onıt- : unutmak
o.-a kürme 908, 3880
o.-a torğan 8981
o.-abız 2477
o.-alar 2889
o.-amı 3014
o.-sı 2249
o.-ıp 1027, 1258, 3408, 3409, 3417,
3418, 3426, 3427, 8154, 8847, 9179, 9716
o.-ıp bulmıy 1299
o.-ıp cibergenmën 1227
o.-ıp cibersem 9266
o.-ırmı 3037
o.-ırsıñ 1892
o.-қан 7778, 8907
o.-қansıñ 1519
o.-ma 2380 (2), 2546, 4200, 6982,
7391, 7967, 9162
o.-mağan 3156, 4613, 4617, 5831,
10389
o.-mam 10266
o.-mas 3310, 4437
o.-masın 5925
o.-mıy 6246
o.-tı 1784
o.-tılar 3289
[=47]

onıtıl- : unutulmak
o. 7219
o. iken 7219
o.-a yazğan 2869
u.-am 6488, 10443
o.-ğan këbëk 9120
o.-ıp 1352, 1701, 2471, 7640, 8481,
9101
o.-ır 10028
o.-mas 79, 7739
o.-masın öçën 4356
o.-maslık 467, 1326
[=18]

onlı : unlu
o. 2965
[=1]

onta : un
o. 2938 (2)
o.-nı 3012, 4885
[=4]

opëra : opera
o.-nıñ 4550
[=1]

op-oh : büyük
o. 988
[=1]

or- : çarpmak; atmak
o.-ıp 6018
o.-ırğa 10771
[=2]

orçık : iş
o. 8634
[=1]

ordën : madalya, nişan
o.-ı 4323
o.-ı bēlen 3650

o.-nı 4324
[=3]

Orël : Rusya
Federasyonu'nda bir şehir
o. 6081, 9434
[=2]

orënbur : Orenburg
(Rusya'nın Volga Federal
Bölgesinde bulunan Orenburg
Oblastına bağlı, aynı zamanda
oblastın yönetim merkezi olan
şehir Tatarların da yaşadığı
bölgelerden birisidir.)
o.-nıñ 6752, 6753
[=2]

organ : org
o. 5972, 5984, 6817
o.-nı 5975
[=4]

orın- : takılmak
o.-ıp 5160
o.-mıym 4233
[=2]

orış- : kızıp söylenmek
o.-ır idë 85

[=1]

oriyëntir : doğu
o.-ğa 6812
[=1]

orkëstr : orkestra
o.-ğa 9319
[=1]

orhıq : tohum
o. 5186
o.-ı 8362
[=2]

Oslan : Oslan dağı; Tataristan'da bir
rayon.
o. 4041, 5549
o.-ğa 5546
o.-nan 5568
[=4]

osta : usta, ustaca
o. 515, 1398, 4412, 6812, 8210, 9142
o.-lar 3451, 3852, 3857, 3862, 5200,
10165
o.-ları 2658, 2946
o.-ların 10379
o.-larını 3313
o.-sı 388, 1612, 1630
o.-sın 4969
o.-sınıñ 153
[=21]

ostaz : usta
o.-ım 7115
o.-ıñ 7114
o.-largā 7114
[=3]

oşa- : hoşā gitmek; bk. **ohşa-**
o.-ıy 4476, 5712, 5736
[=3]

oşat- : beğenmek; sevmek
o.-madı 3319
o.-mağan 5444
o.-masın 5444
o.-mıy idë 3813
[=4]

oya : yuva, ev
o. 5377, 5537
o.-dan 1792, 8625
o.-m 5197, 9591, 9611

o.-sı 8631
o.-sın 5198
[=9]
oyal- : utanmak,
çekinmek
o.-alar 4927
o.-ıp tordım 5379
o.-madım 1540
o.-mıyça 2644
[=4]
oyalık : yuvalık
o. 5381
[=1]
oyat : utanç, utandırıcı
o. 6221
o.-ı 1079
o.-ımnan 8853
o.-ınnan 8852, 10398
[=5]
oyatsız : utanmaz
o. 4840
[=1]
oyık : çorap
o. 9691, 10454
[=2]
oyıkbaş : kısa konçlu çorap
o.-lar 10462
[=1]
oyı- : uyumak; uyuşmak
o.-p 3873, 7845
o.-p kitken 1025
[=3]
oyıt- : uyutmak
o.-ıp 2985
[=1]
ozak : uzun vakit
boyunca, uzun zaman, uzun süre,
uzunca, uzun; uzak
o. 141, 179, 296, 370, 492,
1495, 1701, 1764, 1883 (2), 2104,
2129, 3441, 3530, 4795, 5087,
5201, 7644, 7826, 7870, 10440,
10555
[=22]
ozakla- : çok vakit geçmek
o.-mıy 1369

[=1]
ozat- : uğurlamak
o.-a 4453, 7966, 8833, 9708
o.-a kilděň 9250, 9252, 9256
o.-alar 9911
o.-asıñ 3202
o.-ıp 1656, 4480, 8427, 9207
o.-ıp qala 8426
o.-qanda 5007
o.-qannar 2709
o.-uvı 2915
[=17]
ozın : uzun; yüksek
o. 41, 125, 142, 335, 1138, 1250,
1536, 3187, 3207, 3609, 3892, 4201, 4353,
4830, 5045, 5205, 6277, 6278, 6280, 6298,
7697, 7828, 9278, 9786, 10735
o. idě 10137
[=26]
tön ozın : gece boyunca
tön o. 6629
[=1]

Ö

öç : üç
ö. 2399, 2414, 2666, 2758, 2934, 2960 (ö.-dürt), 3011, 3061, 4288 (kırık ö.), 5400, 6000 (otuz ö.), 6840, 7096, 7112, 7435, 7492, 7496, 7499, 7508, 7514, 7521, 7523, 7535, 7860, 8988, 9082, 9543 (ö. yöz), 10139, 10529
ö. kəne 7791
ö.-əşən 2416
[=31]

öçev : üçü birlikte
ö. 5871, 8084 (2), 8102
[=4]

öçən : için, diye
ö. 44, 298, 350, 402, 690, 900, 924, 1161, 1163, 1319, 1516, 1525, 2232, 2403, 2462, 2519, 2538, 2837, 2876, 2885, 3145, 3215, 3237, 3248, 3250, 3452, 3566, 3586, 3604, 3669, 3810, 3855, 3946, 4060, 4071, 4194, 4356, 4369, 4474, 4549, 4590, 4602, 4680, 4741, 5133, 5135, 5215, 5397, 5603, 5765, 5911, 6040, 6249, 6276, 6316, 6333, 6372, 6445, 6480, 6636, 6654, 6686, 6688, 6689, 6858, 6918, 6998, 7809, 7861, 7863, 7903, 8077, 8079, 8129, 8131, 8132, 8175, 8178, 8179, 8197, 8199, 8300, 8549, 8653, 8655, 8673, 8837, 9059, 9061, 9079, 9080, 9235, 9243, 9327, 9621, 9622, 9838, 9840, 10036, 10196, 10376, 10400, 10430, 10647, 10657
ö. gəne 3478, 5165, 7996, 8206, 9888
ö. tügəl 10647
ö.-dər 4244, 5469, 9729
ö.-mə 2561, 7310
[=116]

Öçilə : Abdullah Tukay'ın çocukluğunu geçirdiği Tatar köylerinden birisidir.

ö. 10348, 10349, 10373
ö.-den 1307, 7118
[=5]

öçəncə : üçüncü

ö. 5995
ö.-sə 2413
[=2]

Öfə : Ufa

ö.-nəñ 4970
[=1]

öləş : pay, hisse

ö. 2545
ö.-ə 6014
[=2]

ölgə : örnek

ö.-ñnə 226
[=1]

ölgər- : vaktinde yetişmek; yakalamak; başarmak; olgunlaşmak, yetişmek; bitmek

ö.-də 5578
ö.-eler 5658
ö.-gen 1724, 1868, 2956, 4674, 4706, 7400, 10326
ö.-gençə 1761
ö.-gende 4935
ö.-genən 7401, 8994
ö.-megen 2760, 7916
ö.-miysəñ 1806
[=16]

ölke : ülke, bölge

ö.-de 2659
ö.-den 1155
ö.-ler 8038
ö.-sənde 8460, 9552
[=5]

ölken : ihtiyar

ö. 6433, 9541
[=2]

öme : imece

ö. bəlen 3496
[=1]

ömət : ümit

ö. 17, 967, 1505, 1955,
5699, 7156, 10013, 10324

ö. bĕlen 1770

ö.-ĕmnĕ 411

ö.-lerĕn 6468

[=11]

ömeĕtlen- : ümitlendirmek

ö.-dĕr 1499

[=1]

ömsĕn- : imrenmek

ö.-gen 8747

[=1]

ön (I) : gerĕek

ö.-ĕ 8974

ö.-meĕ 8778

[=2]

ön (II) : ses

ö.-ĕ 7897, 10112

[=2]

ön (III) : yuva

ö.-ĕmnen 8065

[=1]

Önse : Tatar köyü

ö. 788, 800

[=2]

önsĕz (I) : sessiz, sessizce

ö. 6778, 8087, 8058

[=3]

önsĕz (II) : yuvasız

ö.-ler 8749

[=1]

ör- (I) : söylemek

ö.-dĕ 8431

[=1]

ör- (II) : rüzgar esmek;

üflemek

ö.-e 7722

ö.-esĕn 2051

ö.-ĕp 8735

[=3]

örĕk- : ürkmek

ö.-esĕ 8841

ö.-ĕr töslĕ 10354

ö.-kenmeĕ 7162

[=3]

öreñĕ : akĕaaĕaĕ

ö. 8423

ö.-ler 5690, 6073, 8421

[=4]

örlĕklĕk : kiriş kalaslıĕı

ö. 1622

[=1]

ör-yaña : yepyeni

ö. yaña 1456, 1565

[=2]

örĕt- : korkutmak

ö.-medĕ 557

[=1]

ös, öst : üst, yukarı

ö. 5043, 8229

ö.-ke 100, 4805, 4806, 4815, 5907,

7010, 7155, 8051, 9796, 10095

ö.-lerĕn 795

ö.-lerge 603

ö.-lerĕnde 5409, 6784, 9432

ö.-lerĕne 6018

ö.-lerĕnnen 6650

ö.-ĕ (östĕ) 661, 2074, 2381, 2713,

7143, 7344, 8148

ö.-ĕ (östĕ) sıman 1944

ö.-ĕmde (östĕmde) 7609

ö.-ĕme (östĕme) 5335, 9473

ö.-ĕmnen (östĕmnen) 1600

ö.-ĕn (östĕn) 1058, 6369, 7348, 7990

ö.-ĕnde (östĕnde) 215, 382, 434, 782,

880, 1664, 1879, 2470, 4388, 4524, 4526,

5072, 6255, 6784, 6794, 7125, 7785, 8141,

8143, 8332, 8396, 8885, 9177, 9237, 9492,

10012, 10407, 10431, 10579

ö.-ĕne (östĕne) 167, 1052, 1582, 2354,

2748, 3780, 4077, 4119, 6230, 7457, 7786,

9976, 10276

ö.-ĕñe (östĕñe) 2277

[=78]

östĕnnen : üstünden, üzerinden

ö. 23, 187, 662, 666, 3611, 5704,

6665, 8490, 10834

[=9]

öst-baş : üst baş

ö.-ĕ başı 10032

[=1]

öskĕ : üstteki

- ö. 3745
 [=1]
- öste** : üstte, yukarıda
 ö. 2019, 3955, 5289, 5865,
 5975, 6269, 7138, 7260, 8002,
 8229, 9198, 9523, 9614
 [=13]
- öste-** : koymak, katmak,
 eklemek, ilave etmek
 ö. 3860
 ö.-dě 9473
 ö.-iy 4726
 ö.-p 6509, 6923, 7807
 ö.-rge 2451
 [=7]
- östel** : masa
 ö. 51, 629, 5089, 6219
 ö.-de 2453, 4440, 7425,
 7754, 8728, 8732, 8736
 ö.-ěm 5711, 5735, 7907,
 8987, 10541
 ö.-ěme 89, 7342, 7854
 ö.-ěň 921, 7973
 ö.-ěne 4854
 ö.-ěněň 7991
 ö.-ge 7974
 ö.-ler bělen 7937
 [=25]
- östel-** : eklenmek
 ö.-sěň 7578
 [=1]
- östeme** : ilave
 ö. 5291
 [=1]
- östen** : üstten, üst taraftan
 ö. 336, 1993, 3008, 7063,
 7854, 8050
 [=6]
- östev** : ilave
 ö. 3464
 [=1]
- östevěne** : üstüne
 ö. 9474
 [=1]
- östěn** : üstün
- ö. 1371, 3652, 3685, 5915 (2), 5915,
 9711
 ö.-degě 2531, 7235
 [=9]
- östěnlěk** : üstünlük
 ö. očěn 9080
 [=1]
- östěr-** : saldırtmak
 ö.-er 4594
 [=1]
- öšen-** : yorulmak
 ö.-dě 3480
 ö.-se 3481
 [=2]
- öšě-** : üşümek
 ö.-gen 10259, 10278
 ö.-p 6256
 [=3]
- ötěk** : yoksul
 ö.-ěň 6006
 [=1]
- ötěl-** : yakılmak
 ö.-ěp 8189
 [=1]
- öy** : ev
 ö. 453, 2121, 2943, 4540, 5043, 5652,
 5660, 6353, 7200, 7335, 7689, 7913, 9723,
 10468
 ö. bělen 9287
 ö.-de 2623, 4316, 4534, 5651, 6353,
 6750, 7536, 7828, 9656
 ö.-de bulğan 3456
 ö.-den 1376, 3742, 6768, 9722
 ö.-ě 3776, 3777, 3782, 5219, 5232,
 5234, 6614
 ö.-ěběz 386
 ö.-ěbězge 80
 ö.-ěm 6342, 8547
 ö.-ěmde 2420
 ö.-ěme 829, 2929, 7985
 ö.-ěmnen 1349
 ö.-ěmněň 285, 6171
 ö.-ěnde 175, 2524, 2823, 4679, 8726
 ö.-ěne 1393, 3568, 5270, 6884
 ö.-ěnnen 1262, 1711
 ö.-ěň 4448, 6757

ö.-ge 917, 1677, 2622,
 6339, 6768, 7796, 9255
 ö.-ge taba 8861
 ö.-ler 401, 1863, 2472,
 4919, 7757
 ö.-lerden 1317
 ö.-lerě 433, 1960, 7053
 ö.-lerěne 188,3451
 ö.-lerge 218, 431, 460
 ö.-ně 4321, 6842
 ö.-něň 6448, 7130
 [=86]
öydeş : ev arkadaşı
 ö. 5172, 5188
 [=2]
öyenkě : salkım söğüt
 ö.-ler 8709, 8711, 8724
 [=3]
öyez : ilçe
 ö. 6659
 [=1]
öy- : yığmak,
 yerleştirmek, düzenlemek
 ö.-děl 3255
 ö.-e 6743
 ö.-em 8470, 8474, 8475,
 8482
 ö.-er idem 7842
 ö.-gen 9736, 9737, 10394
 ö.-genner 5484
 ö.-seň 6641
 [=12]
öyěl- : kümelenmek,
 yığmak
 ö.-e 1743
 ö.-em 9609
 [=2]
öyëm : yığın
 ö.-neren 7362
 [=1]
öyër- : uçuşturmak
 ö.-gen 4166
 [=1]
öyërme : hortum
 ö. 3612
 [=1]

öyle : öğle vakti
 ö.-něň 9959
 [=1]
öylen- : evlenmek
 ö.-e 7632
 ö.-geç 3786
 ö.-gen 2525
 ö.-megen 8748
 [=4]
öyleněš- : evlenmek
 ö.-kenner 9225
 [=1]
öyren- : öğrenmek; anlamak;
 uzmanlaşmak; alışmak
 ö. 851, 8471, 8472
 ö.-dēm 5995
 ö.-děň 484, 1882
 ö.-eler 3909
 ö.-eler kěběk 4551
 ö.-gen 602, 1358, 1403, 1404, 2527,
 5914, 6204
 [=15]
öyrenüv : araştırma
 ö. 5854
 [=1]
öyret- : öğretmek
 ö.-ken 4890
 [=1]
öz- : koparmak; bozmak; kırmak;
 ayırmak; kesmek; tamamlamak; susmak
 ö. 10156
 ö.-dě 4841
 ö.-e 4956, 10756
 ö.-eměn 4292
 ö.-erge 2671
 ö.-erměni 967
 ö.-esēm kile 2146
 ö.-ěp 747, 2040, 2693, 10687
 ö.-ěp alıp 9223
 ö.-gen 510, 3668, 4584, 6288, 8485,
 10688
 ö.-medēm 411
 ö.-miy 6468
 [=21]
özděr- : etkilemek
 ö.-ěp 1679

[=1]

özəl- : parçalanmak;
kesilmek; tükenmek; kopmak,
koparılmak; söylenmek; ayrılmak;
derin hisler hissetmek; bitmek

ö.-də 82

ö.-e 4648

ö.-əp 127, 144, 477, 5329,

9204

ö.-ər kük 5820

ö.-gen 4411

ö.-gensəñ 6384, 6414,

6415

ö.-mes 1610, 6299, 6764

ö.-miyçe 6492

ö.-se 9425

[=17]

özgelen- : parçalanmak

ö.-əp bətken 10695

[=1]

özləksəz : devamlı

ö. 5864

[=1]

P

paķ : temiz
p. 3458 (2)
[=2]

palaç : cellat
p. kēbēk 6077
[=1]

palas : halı
p. 8411
[=1]

palatka : çadır
p. 549
p.-larğa 593, 641
[=3]

palto : palto
p. bēlen 204
[=1]

Papanin : Ivan Dmitrievich
Papanin (Rus Kutup araştırmacısı,
bilim adamı)
p.-nar 547
[=1]

par : eş, çift
p. 238, 262, 2163 (2),
2181, 3132, 3143, 3283, 7515,
7520
[=10]

paradnıy : tören
p.-larinnan 6782
[=1]

paraşyut : paraşüt
p. 1054
[=1]

Parij : Paris
p.-nı 3928
[=1]

park : park
p. 5134, 8663
p.-ı 8650, 8651
[=4]

parlaměnt : parlamento
p.-larda 3693, 3717
[=2]

parlı : çift
p.-larnıñ 4864

[=1]
parohod : vapur
p. 5483, 5489, 5538
p.-lar 6366, 6371
p.-larda 6363
[=6]

partbilět : parti cüzdanı
p.-nı 1888
[=1]

partiya : parti
p.-de 7096, 7112
p.-ge 1065, 7104
[=4]

partizan : partizan
p. 2272
p.-nar 1178
[=2]

pasport : pasaport, kimlik
p. 2592, 5840
p.-ı 7631
p.-ın 200
p.-ınnan 4066
[=5]

pasportsız : pasaportsuz
p. 5846
[=1]

patşa : çar
p. 675, 9728
p. tügěl 9728
p.-sı 9729
[=4]

paytehět : başkent
p.-ěnde 7325
p.-ke 6912
[=2]

pěçat : damga
p.-ěn 5563
[=1]

pěçen : ekin, yem, ot, saman, hasat
p. 3607, 8702, 10135
p.-ěne 913, 9105
p.-ge 732, 1547
p.-nerěm 5243
p.-nerně 3344, 8505
[=10]

- Peder** : Peder Huzangay
(Ünlü Çuvaş halk şairi.)
p. 3087
[=1]
- pensiya** : emekli maaşı
p.-sě 3551
[=1]
- perde** : perde
p. 6229, 8699
[=2]
- pěšě** : kedi
p.-key 10481
[=1]
- pěšělde-** : cikciklemek
p.-p kěne 7858
[=1]
- pěsi** : bk. **pěšě**
p. 4316
[=1]
- pěsnek** : baştankara, iskete
p. 7853, 7859
p.-lerden 6233
p.-lerge 6232
[=4]
- pěš-** : pişmek, pişirmek,
olgunlaşmak, haşlanmak
p.-e 2033, 8887
p.-ken 10436
p.-kennen tügěl 10397
p.-tě 6745
p.-tēm 6554
[=6]
- pěšěr-** : pişirmek
p.-e 6741, 6742
[=2]
- pětээр** : tanksavar
p. 10030
[=1]
- Peterburg** : Petersburg
p. 6912
p.-tan 9821
[=2]
- peyda bul-** : peyda olmak
p. buldı 8845
[=1]
- pıçaq** : bıçak
p. bēlen 7870
[=1]
- ni pıçaqım qalğan** : ne işim var?
ni p.-ım qalğan 2535
[=1]
- ni pıçaqıma** : kahretsin
ni p.-ıma 10358
[=1]
- pıçkı** : bıçkı
p. 8120
[=1]
- pıçraq** : çamur
p. 5162
p.-ta 5162
[=2]
- pır tuzdır-** : darmadağın etmek
p. tuzdırğan 921
[=1]
- pırhılда-** : pır-pır etmek
p.-p 4572
[=1]
- pışılda-** : fisıldamak
p.-dı 2580
p.-ıy 2337
p.-p 7933
[=1]
- pilotka** : başlık
p.-sın 1248
[=1]
- pioněr** : öncü
p.-lar 692, 704
[=2]
- pion** : şakayık çiçeği
p.-nar 9379, 9383
p.-narga 9391
p.-narı 9385
[=4]
- piramida** : piramit
p.-ların 292
[=1]
- pistolět** : tabanca
p.-ın 6160
[=1]
- plan** : plan
p.-narım 4049
[=1]

plastinka : gramafon, plak;
levha
p.-da 5947
p.-lar 5416, 5422, 5448,
8068
p.-lar kük 8422
p.-larını 8420
[=7]
poçmak : köşe; oda; taşra
p. 2933
p.-ı 3048
p.-ın 5427
p.-ına 10360
p.-ında 1889, 4765
p.-ka 5661
p.-ların 6697
p.-ta 5027, 5160, 5481,
5800
[=12]
poçmaklı : köşeli
p. 1863
[=1]
poçta : posta; postacı
p. 3376, 3535, 3536
[=3]
podval : bodrum
p. 6066
p.-lardan 3745
[=2]
poëma : şiir
p. 5542, 5547
p.-ını 5551
[=3]
poëzd : tren
p. 3197, 7017
p.-da 6999, 7016
p.-dan 7014
p.-ında 3185, 3205
p.-lar 3965
[=8]
poëziya : edebiyat
p. 7119
[=1]
pogon : apolet
p.-nan 1249
[=1]

poğod : resmî geçit; sefer; tören; asker
p. 23, 895, 1124
p.-ka tügël 600
p.-lar 2261, 2393
[=6]
pokos : çayır
p.-larım 5244
[=1]
polk : tabur; alay
p. 614, 622, 1190, 5487
p.-ka 605
p.-larını 4248
[=6]
polosa : parça; toprak; tarla
p. 7378, 8044, 8416
p.-da 8552
p.-dan 8319, 8429
p.-ğa 8405, 8413
[=8]
Polşa : Polonya
p. 6830
[=1]
Poltava : Ukrayna'da Poltava oblastının
merkezi şehridir.
p.-da 196
[=1]
Polyana : Moskova'nın iki yüz km.
güneyinde, Tula iline bağlı köy. Aynı
zamanda Tolstoy'un doğduğu ve hayatının
büyük kısmını geçirdiği çiftliğin bulunduğu
köydür.
p. 4238
p.-da 4225
[=2]
pos- : saklanmak, gizlenmek
p.-ıp 3013, 5661, 7801, 8895
p.-ıp tügël 5107
p.-kan 2548
[=6]
post : nöbet
p.-ta 5718
[=1]
poş- : bk. **ëç poş-**
ëçëm p.-kanda 7533
ëçëm p.-kanga 5544
ëçler p.-a 4091

[=3]
poşın- : sıkılmak
p.-ıp 3940
[=1]
poşır- : bk. **ëç poşır-**
ëçně p.-ıp 2589
[=1]
poşkışın- : homurdanmak
p.-ıp 39
[=1]
pot : 16,3 kilograma
denk gelen eski bir ağırlık ölçüsü,
yaklaşık bir tenekte.
p. 10383
p.-larnı 6991
[=2]
potla- : tartmak
p.-p 4283
[=1]
pověstka : ihbarname
p. 8810
[=1]
pöhte : temiz, nizam
p. 6352
p. tüğël 1072
[=2]
prädsedatel : başkan
p. 1877, 2883, 3303, 4630,
4633
[=5]
priiska : maden
p.-sı 7882, 10682
[=2]
prikaz : emir
p. 605
[=1]
Prohorovka : Rusya'da Belgrad
oblastına bağlı olan bir köy.
p. 1861, 1879, 1897, 1901,
9187
[=5]
Pronino : Pronino Rusya
Federasyonu'nda Vologodskaya
oblastına bağlı olan bir köy.
p. 2234
[=1]

prosto : açık
p. 6660
[=1]
protěst : protesto
p. kěběk 9333
[=1]
prozaik : nâsir
p. 8688
[=1]
Prut : Tuna Nehri'nin Ukrayna'nın
batısından kaynağını alan, Moldova ve
Romanya'dan geçen bir koludur.
p. 1560 (2)
[=2]
Pugaçev : Yemelyan Pugaçev (1740-
1775 yılları arasında yaşamış II. Katerina
döneminde Rusya İmparatorluğu'na karşı
ayaklanan Kazak lider, Rus köylü
ayaklanmasının lideri.)
p. 667
p.-lar 10753
[=2]
pulēmět : tüfek
p. 10029
[=1]
Puşkin : Aleksandr Sergeyeviç Puşkin
p. 1921, 4174, 4194, 4196, 4200 (2),
4204 (2), 4208 (2), 6156, 6921
p. bēlen 4644
p. öçēn 6372
p.-nan 4190, 6376
p.-narınnan 6237
p.-nıñ 1925, 4191, 6914
[=20]
puta : kuşak
p. 5032
[=1]

R

radioalğıç : radyo
r. bəlen 6420
[=1]

rakəta : füze
r. 8092
[=1]

Ramazan : Ramazan
r. 2682, 2708, 2716
r.-ğa 2683
r.-niñ 2712
[=3]

ram : çerçeve
r.-nan 6350
r.-nar 4976, 4983
r.-narğa 4978, 4979
r.-narı 4964, 4966, 4988
[=8]

ramla- : çerçevelemek
r.-ıylar 6349
[=1]

rasla- : ispat etmek,
ispatlamak
r.-ıyık 5849, 5850
r.-dı 5564
r.-vın 9975
[=4]

rayon : Sovyet düzeninde
rəspublika, kray içinde coğrafi ve
idari açıdan ayrılmış birim; bölge;
yer
r. 6908
r.-ına 6910
r.-ınıñ 3736
r.-nan 3377
[=4]

razıy bul- : razı olmak
r. bulıp 986
[=1]

Razin : Razin Stepan
(Sten'ka Razin, 1630-1671 yılları
arasında yaşamış Rusya'nın
güneydoğu sınırında baş gösteren
Kazak ve köylü isyanının lideri.)

r. 662, 663
[=2]

Refkat : Devletşa Şahi'nin oğlu
r. iken 8265
[=1]

rehet : rahat, bolluk; ferahlık; huzur,
huzurlu; keyifli
r. 2978, 4046, 6048, 6353, 6863, 7692,
9183, 10310
r. iken 8267
r.-ě 6998
r.-ën 4939
r.-lerě 3347
r.-těr 6864
[=13]

rehetlen- : rahatça yaşamak
r.-ěp 3316
[=1]

Rehim : Gerey Rehim (Radionov
Grigoriy Vasilyeviç) (1941 yılında doğmuş
Tatar Edebiyatı'nın son devir şairlerindendir.)
r. 5761, 10506, 10507
r.-ně 10536
r.-ner 3365
[=5]

rehim it- : merhamet etmek; lutfetmek
r. it 1854, 7397
[=2]

rehimlě : merhametli, şefkatli
r. 9745, 9753
[=2]

rehetmet : teşekkür; rahmet, merhamet
r. 2441, 4634, 6315, 6637, 6655, 6688,
6770 (2), 7692
r.-ëm 8546, 8548
r.-ënde 10110, 10246
[=13]

rehetmet eyt- : teşekkür etmek
r. eyt 5122
r. eytëp 5163, 5164
r.-ëm eyttëm 10479
[=4]

rehetmet ukı- : teşekkür etmek
r. ukıym 6297
[=1]

Rehetmetulla : Rehmetulla

- r. 10244
[=1]
- Remi** : Segiyt Remi
(1880-1926 yılları arasında yaşamış ünlü Tatar şairlerinden.)
r.-ler 6351, 7781
[=2]
- rencě-** : kırılmak;
öfkelenmek
r.-genděr 3816
r.-iy 6072
r.-me 10484
[=3]
- rencět-** : kırmak
r.-üvəm tügěl 10483
[=1]
- resëm** : resim; fotoğraf
r. 10132
r. kěběk 8331
r.-ě 4317
r.-ěn 1294, 7427
r.-ěñ 923
r.-ge 945
r.-ně 92
r.-nerě 6348
[=9]
- ressam** : ressam
r. 933
r.-ğa 10074
r.-ı 941
[=3]
- Resül** : Resul
r.-něñ 7888
[=1]
- reşe** : serap; buhar
r. 1694
r.-ñ bėlen 5464
r.-sěne 2460
[=3]
- Reşide** : Reşide
r. 9270, 9277
r.-něñ 9274
[=3]
- ret** : sıra; selamet;
zenginlik
r. 5224
- r.-ě 384
r.-ěn 9735
r.-te 2550
r.-ten 9993
[=5]
- retlě** : düzgün
r. 391
[=1]
- rěls** : ray
r.-lardan 7010
[=1]
- rěměn** : kayış
r.-ner 8031
r.-ner kěběk 8035
[=2]
- rěspublika** : Cumhuriyet
r.-bızniñ 4513
r.-da 4633
r.-dağı 171
r.-m 4032, 4036, 4044, 6656
[=7]
- rěvolyutsiya** : ihtilal
r.-ně 9505
[=1]
- rifma** : kafiye
r. 9214, 10487
r. öçěn gěne 9888
r.-sın 7983
[=4]
- rifmalaş-** : kafiyeleşmek
r.-ıp 5848
[=1]
- rişvetçě** : rüşvetçi
r. 8913
r.-ně 8912
[=2]
- ritm** : ritim
r.-ın 5729
[=1]
- ritmik** : ritmik
r. 10663
[=1]
- riza** : razı, razı olmak
r. 1501, 2961, 5477, 9619
r. bulsañ 1507
r.-mın 1354

[=6]
rizalık : razılık
 r. 2787
 [=1]
rizasızlık : rızasızlık
 r.-niñ 8478
 [=1]
rizık : rızık
 r. 8747
 r.-ı 5004
 r.-tan 4441
 [=3]
Rjöv : Rusya Federasyonu'nun Merkez Rusya Federal Bölgesi'nde yer alan Tver Oblastı'nda bulunan şehir.
 r. 1005, 5097 (2), 5101 (2), 6081, 6255, 9784, 9788
 r.-ka 5558
 r.-niñ 8156
 r.-ta 8144
 r.-tan 9765
 [=13]
rol : rol
 r.-ně 6066
 [=1]
roman : roman
 r. kěběk 10662
 [=1]
romaşka : papatya
 r.-lar 4914, 4916
 r.-largı 10824
 r.-nı 4069
 [=4]
Rossiya : Rusya
 r. 4654, 4658 (2), 4666 (2), 4670 (2)
 r. bėlen 4009
 [=8]
rota : Ask. bölük
 r. 1188, 9140, 9145, 10280, 10288
 [=5]
roza : gül
 r.-lardan 8172
 r.-niñ 8177

[=2]
röhset : izin, müsaade
 r. 695, 1244, 4829, 6319
 [=4]
röhset it- : müsaade etmek
 r. itmiy 5833
 [=1]
Röstem : Rüstem
 r.-ēm 919
 [=1]
Ruběn : Ruben İbarruri (1920-1942 yılları arasında yaşamıştır. Komünist politikacı Dolores İbarruri'nin oğludur. Ruben İbarruri Kızıl orduya katılmış 1942'de Stalingrad savaşında ölmüştür.)
 r. 8654
 [=1]
ruh : ruh; gönül
 r. 7650, 7652, 8400
 r.-ı 4024, 8661
 r.-ı bėlen 8777, 9559
 r.-ım 7016, 9583, 9805
 r.-ın 3683, 5945, 5987, 7932
 r.-ınıñ 7011
 r.-niñ 8398
 [=16]
ruhiy : manevi, ruhi
 r. 6318, 10322
 [=2]
ruhlan- : ilham almak
 r.-ırğa 6030
 [=1]
ruhlu : ruhlu
 r.-lar 7317
 [=1]
Rus : Rus
 r. 662, 1924, 2979, 3922, 8657
 r.-lar bėlen 1634
 r.-niñ 8252
 [=7]
Ruviym : Ruviym
 r. 10484
 [=1]

S

- sabağ** : ders
s.-ka 10440
[=1]
- sabağ uğı-** : nasihat vermek
s. uğı 2820
[=1]
- saban** : saban
s. 1859
[=1]
- saban tıy** : hasat bayramı
s. tıy 6995, 7023, 7511
s. tıyın 1467, 4145
s. tıyınan 4773
s. tıylarına 3657, 6456
[=8]
- Saba** : Yeni Saba
(Tataristan'da Tayga ormanlarının
başladığı ilçedir)
s.-niñ 1840
[=1]
- sabın** : sabun
s. 4998
[=1]
- sabır** : sakin, sabır,
sabırlı
s. 992, 8356, 8364
s.-im 2221
s.-in 2343, 2672, 4801
s.-innan 2774
[=8]
- sabır bul-** : sabırlı olmak
s. bul 6438
s. bulsañ ğına 1413
[=2]
- sabır it-** : sabretmek
s. it 2967
s. itmegen 1723
[=2]
- sabırım üncë** : sabret (şairin
notu)
s.-im üncë 2209
[=1]
- sabırlıq** : sabır
s. 10713
- s.-ı 10033
s.-ı bēlen 2805
[=3]
- sabıy** : çocuk; küçük çocuk;
çocukluk
s. 446, 1334, 2691, 4230, 7081, 7140,
10274, 10382, 10441
s. kük 527
s. töslë 1231
s.-lar 5267, 7327
s.-nı 2636
[=14]
- sabıylıq** : çocukluk
s.-niñ 375
[=1]
- Sabir** : Mirza Ali Ekber Sabir (1862-
1911 yılları arasında yaşayan Türk dünyasının
en ünlü hiciv şairlerinden birsidir ve
Azerbaycan'da modern şiirin
öncülerindedir.)
s. 3365, 4824, 4834, 4836, 4848 (2),
4852, 4854, 4857
s.-ğa 4825
s.-nı 4845
[=11]
- Sacide** : Abdullah Tukay'ın ablası
s. 10589
[=1]
- sade** : sade
s. 9801
[=1]
- saf (I)** : saf, temiz
s. 2773, 3116, 3130, 3865, 4021, 4022,
8362, 8719, 9237
[=9]
- saf (II)** : saf, sıra
s.-ı 6433
s.-ına 269
s.-iñnan 904
s.-ka 892, 4647, 6529, 7107
s.-lar 896
s.-ta 169, 5109
[=10]
- saf (III)** : sadece
s. 6257
[=1]

saflık : saflık
s.-ın 3002
[=1]
sağay- : kuşkulanmak
s. 4437
s.-ma 4437
[=2]
sağayt- : kuşkulantırmak;
tehdit etmek
s.-қан 8342
s.-қан sıman 10745
[=2]
sağın- : hatırlamak;
özlemek; özlenilmek; özlenmek
s. iken 10235
s.-a 33, 127, 144, 1346,
1768, 3508, 3838, 3928, 4052,
4069, 4070, 4675, 4707, 5033,
6259, 6837, 7642, 8346, 10797,
10805, 10810
s.-abız 3029
s.-am 5763 (2), 8363,
10537
s.-dım 6196
s.-dın 2245
s.-madın 2245
s.-ğan 1251, 2058, 2062,
2776, 4102, 6366
s.-ğannar 4479
s.-ıp 1303, 4762, 6475,
6800, 8046, 8146, 8786, 9622
s.-ır 10510
s.-ırlık 7544, 7572
s.-sınnar öçen 4590
[=49]
sağındır- : hasret çektiirmek;
hatırlatmak; özletmek
s.-a 4559
s.-ıp 7039, 7354
[=3]
sağınuv : özlem, hasret
s. 1258, 2588, 2765
s.-ın 5947
s.-ımnı 10
s.-ınnan 4417
[=6]

sağınuvlı : hasretli
s. 1210
[=1]
sağış : özlem, hasret, keder
s. 2132, 5041, 5888 (2), 6403, 6706,
6962, 6974, 8058, 10815, 10816, 10828
s. bēlen 10230
s.-ı 2260, 2392, 2733, 7075, 7667,
10709
s.-ım 181
s.-ımnan 5247
s.-ın 6577, 9245
s.-ınnan 2732
s.-қа 2681
s.-lardan 6882
s.-ları bēlen 2155
s.-larım 5244, 5632
s.-ların 10083
s.-larını 6617
s.-ta 4577
[=32]
sağışlı : hasretli
s. 5208, 8496
[=2]
sağra : kır
s. 10808
[=1]
sağ (I) : dikkatli; hassas
s. 2765, 4566
s. қına 944, 4338
s.-rak 3882
[=5]
sağta tor- : tetikte durmak
s. tora 3191
[=1]
sağ (II) : nöbet
s. 4924
[=1]
sağal : sakal
s. 7183, 9006
s.-ın 532, 1458
[=4]
sağallı : sakallı
s. 1539, 8457
[=2]
sağçı : bekçi, nöbetçi

s. 693
s.-ları 3821
s.-sı 4728
s.-sinnan 1244
[=4]

sakla- : korumak;
saklamak; aklında tutmak
s. 7332
s.-dım 2750
s.-ğan 5264, 5265
s.-ğan kük 7332
s.-ğız 10725, 10733,
10741, 10749
s.-ıy 5123
s.-ıy almağan 3459
s.-ıy kük 7136
s.-ıydır 2606
s.-ıym 706, 2200
s.-mıy 9877
s.-p 7018, 9989, 9990,
10161
s.-p ƙalğan 10578
s.-p tora kük 9043
s.-p torıp 9730
s.-r 9877, 10084
s.-rğa 622, 3843, 8279,
9539
s.-sın 5273
s.-v 1283
[=31]

saklan- : saklamak,
saklanmak; korunmak
s.-a 1538, 2264, 4600
s.-a iken 2986
s.-ğandır 2469
s.-ğannar 296, 6640
[=7]

sal : sal
s. 4463
s.-larda 4426
[=2]

sal- : bırakmak;
çıkarmak; yerleştirmek; yapmak;
vermek; koymak; kurmak, inşa
etmek; onarmak; takmak; sarmak;
dökmek; atmak; sermek;

bağlamak; salmak; yansıtmak; duyurmak;
gelmek; göndermek; katmak
s. 853, 2634, 4490, 5158, 6326 (2),
7461
s. ğına 4050
s.-a 1988, 3706, 4620, 4764, 8163,
8308, 8411
s.-açak 8434
s.-alar 8438, 9224
s.-am 9573
s.-amın 7285, 7286
s.-dı 3466, 4214, 7705, 7706, 9219,
10383
s.-dık 3375, 7261
s.-dılar 4461
s.-dım 345, 4213
s.-ğaç 6991
s.-ğan 876, 1248, 1616, 1644, 1715,
2539, 3068, 3742, 3856, 4867, 4954, 5200,
5814, 7358, 7944, 8115, 9796, 10627
s.-ğandır 401
s.-ğanın 363
s.-ıp 466, 1256, 3122, 3449, 4185,
5166, 6349, 6577, 7239, 8350, 8351, 8352,
8503, 10000
s.-ıp ƙına 6035
s.-ır 2681, 2963, 4833
s.-ır şikëllë 9968
s.-ırğa 4823
s.-ırlar 5656
s.-ıyƙ 3329
s.-ıym 3877, 6790
s.-madı 2824
s.-madiñ 389
s.-mağan 8236
s.-masın 8902
s.-mıy 3785
s.-sañ idë 3472
s.-sın 8902
s.-sın öçën 8178
s.-uvçı 413
[=87]

avaz sal- : haber vermek, bağirmek
avaz s.-a këbëk 4530
avaz s.-sa 2767
[=2]

baş sal- : can feda etmek
başın s.-ğanar 6826
[=1]
heber sal- : haber vermek,
haber göndermek
heber s.-ğan 6947
heber s.-ıp 3617
[=2]
hesretke sal- : üzüntü
vermek
hesretke s.-dı 9885
[=1]
kırın sal- : eğmek
kırın s.-ğan 10598
[=1]
küz sal- : bakmak, göz
atmak
küz s.-am 3512
küz s.-dım 7540
küz s.-ğan 3446
küz s.-ıyık 1028
küz s.-mıylar 5269
küzëñ s.-mıy 5026
küzëññe sal 4743
[=7]
kolaç sal- : kulaç atmak
kolaç s.-ıp 7449
[=1]
kolaç sal- : can kulağıyla
dinlemek, dinlemek, kulak
vermek
kolaç s.-amın 8320
kolaç s.-dım 314, 3005
kolaç s.-ıp 2002, 9629
kolaçınıñ s. 3593
[=6]
kul sal- : zulmetmek
kul s.-ğan 9329
[=1]
moñ sal- : hüzünlendirmek
moñ s.-a 3751, 3752
[=2]
salam : saman, ot
s. 5375, 6370, 10307
s.-ı 10316
s.-ın 3703

[=5]
salavat küpërë : gökkuşağı
s. küpërë 3009, 4997, 8404
s. küpërënnen 8067
[=4]
salın- : konulmak; bırakılmak;
yerleştirilmek; koyulmak; kurulmak; verilmek
s.-ğan 1747, 2056, 4035, 8409, 9132
s.-ıp 7004, 8891
[=7]
Salih : Salih
s. 5761
[=1]
salkın : serin, soğuk
s. 539, 807, 1186, 1937, 2867, 3230,
3795, 4574, 5098, 5336, 5343, 5345, 5806,
6012, 6018, 6627, 7722, 7828, 8584, 9518
s. bēlen 9674
s. idē 76, 77
s.-çaraq 2640
s.-dır 2045
s.-ı 7176
s.-nan 1163, 1852
s.-nar 8123
[=29]
salkınlık : serinlik
s.-ı 9772
[=1]
salmaq : yavaş-yavaş, ağır; düzgün;
sabır
s. 310, 6062
s.-lar 5110
s.-nı 6274
[=4]
samavır : semaver
s. 4440
s.-dan 6620
s.-ı 6619
[=3]
samolēt : uçak
s. 1039, 1053, 1066
s.-lar 7347, 7356
[=5]
san (I) : sayı
s.-ı 1475
s.-ına 1710

s. -ınıñ 4799
[=3]
san (II) : saygı, hürmet, itibar
s. 4033
s. öçen 9243
s. -ğa 3027
[=3]
sana- : hesap etmek, hesaplamak, saymak; sanmak
s. 10628
s. -dım 1838
s. -ıyık 5759
s. -ıym 5758, 9232
s. -ıymı 4212
s. -ma 4065
s. -mas 4700
s. -p 8185
s. -p kıyılğan 4771
s. -p kına torğan 4842
s. -sañ 2425
[=12]
sanal- : hesap edilmek
s. -ğannar 6659
[=1]
sanat- : saydırmak
s. -a 9988
[=1]
sanavlı : sınırlı
s. 10314
[=1]
Sanbat : Sanbat (yer adı)
s. -ka 1129
[=1]
sandık : sandık
s. 7234, 7242, 7246 (2), 7259, 9656
s. -ında 5479
s. -ta 2469, 7236, 9660, 9661
s. -tan 7249
[=12]
sandugaç : bülbül
s. 10154
s. -lar 727
s. -niñ 733

[=3]
sapër : istihkâm görevlisi, istihkâm eri
s. 8142
s. -lar 8080, 8121
[=3]
sap-salkın : sopsoguk
s. salkın 9090
[=1]
sap-sarı : sapsarı
s. sarı 9655
s. sarılar 9875
[=2]
sar- : sarmak
s. -ğanga 2445
s. -masam 2427
[=2]
Sara : Akuşirka Sara
s. -niñ 3569
[=2]
saray : kümes; baraka
s. -lar 1798
s. -ların 281
[=2]
sargay- : sararmak
s. -a kēbēk 7522
s. -ğan 8733
s. -ıp 1229
s. -masmı 3139
[=4]
sargılt : sarımsı
s. 2449, 2453, 2467, 3012, 8641, 8642, 9951
[=7]
sarı : sarı
s. 1249, 3609, 3615, 4477, 4794, 5088, 6579 (2), 7503, 7666, 7667, 9110
s. -sı 7073, 7074
[=14]
sarık : koyun
s. 9557, 9627
[=2]
sarıl- : sarılmak, dolanmak
s. -a 5012, 6378
s. -alar 4478
s. -dım 376

s.-ıp 6477
[=5]
sarıtüş : sarıtüş
s.-ler 7662
s.-lerde 7661
s.-lernëñ 7665
[=3]
sarķ- : sızmak
s.-ıy 9773, 9774
[=2]
sarķıl- : akmak
s.-ğan 4023
[=1]
Sarman : Tataristan'ın
doğusunda bulunan bir rayon.
s. 7509
s.-nar 6824
[=2]
sat- : satmak; ihanet
etmek; sergilemek
s.-a 1981, 1986, 5225
s.-arğa 1481
s.-ıp tora 1489
s.-ķandır 407
s.-ma 3189
s.-madiñ 6645
s.-mas 6902
s.-tı 3837
[=12]
satıl- : satılmak
s.-mıylar 6645
[=1]
sav : sağ, sağlık,
sağlıklı, canlı, salim; rahat
s. 1170, 3063, 4019, 4843,
4878, 7095, 7615, 8819, 8912,
8920
s.-ların 2871
s.-mı 172
[=12]
savmısız : merhaba
s. 1021
[=1]
sav bul- : hoşça kal
sav b. 3208, 3212

[=2]
sav- : toplanmak
s.-ğanın 2873
[=1]
savap : sevap
s.-ın 3571
[=1]
savbullaş- : vedalaşmak
s.-a 10195
s.-ıp 7574
s.-ıp torğan 5745
[=3]
savıķ- : iyileşmek
s.-ıp kitken 968
s.-ırmin 6599
s.-tım 7613
[=3]
savıķtır- : iyileştirmek
s.-ğıç 6603
[=1]
savıt : kap
s.-ķa 6033
[=1]
savıt-saba : kap kakak
s. saba 6362
[=1]
savlık : sağlık
s. 6874, 9555
s.-ın 5945
s.-ķa 7637, 9659
[=5]
say (I) : sığ
s. 4004
[=1]
say (II) : güzel
s.- mı 6652
[=1]
sayan : « Şuş u podnojiya Sayana...»
(Lenin'in yazmaya başladığı şiir)
s. 9501
[=1]
Sayan-Şuş : Sayan-Şuş (yer adı)
s.şuş 9477, 9775
[=2]
sayıķ- : sığlaşmak
s.-ıp 7445

[=1]
sayın : isimlerden ve -
ğan ekli fiillerden sonra “her”
anlamı bildiren edat, “-*ğan/-gen*
sayın” yapısında “-*dıķça/-dikçe*”
ekinin işlevini taşır.
s. 424, 463, 722, 1365,
1554, 1907, 2534, 2921, 3046,
3534, 3687, 3789, 3805, 3901,
3949, 4186, 4556, 4646, 4649,
4723, 5178, 5248, 5268, 5424,
5593, 5742, 5802, 5822, 7264,
8553, 8554, 8601, 9323, 9485,
9497, 9988, 10019, 10020, 10429,
10536

[=40]
sayla- : seçmek, seçilmek
s.-dı 3487, 8566
s.-dılar 3730
s.-ğan 1705, 10838
s.-ıy 5603, 5619
s.-ıylar 3630, 3631
s.-p 2270, 3919, 9828,

10201

[=13]
saylan- : seçilmek
s.-ğan 4835

[=1]
saylav : seçim
s. 4630
s.-lar idē 4627

[=2]
sayra- : ötmek
s.-ğan 10155
s.-ıy 4569 (2)
s.-r 1167
s.-sinnar 4354

[=5]
sazlı : bataklık
s. 5558
[=1]

Sēbastyan : Johann Sebastian
Bach (1685-1750 yılları arasında
yaşamış dünyaca ünlü Alman
klasik müzik bestecisi ve
orgcudur.)

s. 5964, 5988

[=2]

sebep : sebep
s.-ēn 7923
s.-lerēn 4746
s.-ten 3559

[=3]

sebepçē : sebep olan etken
s. 6276

[=1]

secde : secde
s.-ge 2612

[=1]

sedāķa : sadaka
s. 9985, 9990

s.-ģa 9995

[=3]

sefer : yolculuk, sefer
s. 10311
s.-ge 1195

[=2]

seģat : saat
s. 186, 523, 5921, 7971
s. kēne 2046
s.-ē 8367

s.-ēm 7978, 7986

s.-ēn 3128

s.-ke 4172

s.-lerde 9931, 9937

s.-lerdēr 1295

s.-lerēn 2476

s.-nē 4174, 4176

s.-nēñ 4319

[=17]

seģatçē : saatçi
s. 7980

[=1]

Segdi : Abdullah Tukay’ı Kırıl
köyünden yanına alan çiftçinin adıdır.
s. 1306, 6888

[=2]

Seģıyt : Seģıyt Remi (1880-1926
yılları arasında yaşamış ünlü Tatar
şairlerinden.)

s. 6351

[=1]

- sekě** : seki
s. 1640
s.-de 5212
[=2]
- sekund** : saniye
s.-ına 9194
[=1]
- selam** : selam
s. 931, 1110, 1303, 3154,
3155, 3162, 3163, 3170, 3171,
3178, 3179, 6587, 6949, 7476,
10074
s.-ën 3705, 7921
s.-ëñ 3564, 3584, 3602,
7626
[=21]
- selamet** : selamet
s. 8819
[=1]
- selametlěk** : sađlık, sađlıklı,
selametlik
s.1283, 5039, 6874
[=3]
- selet** : yetenek
s.-ëñ 7319
[=1]
- senek** : yaba
s.-ten 3557
[=1]
- senekčë** : Yabayla çalıřan,
harmancı; Sovyet devriminden
sonraki iç savaşta İdil-Ural
bölgesindeki direnişçilerin genel
adı.
s.-lerën 3556
[=1]
- senġat** : sanat
s. 153, 10071, 10413 (2)
s.-neñ 5926, 7321
s.-te 4029
[=7]
- Server** : Server
s.-neñ 3296
[=1]
- Seydeş** : Salih Seydeş
(Meşhur Tatar halk türkücüsü.)
s. 4902
s.-neñ 6814
[=2]
- seyeġet** : yolculuk, seyahat
s. 4139, 10312, 10796
s.-ke 6083
[=4]
- seyěr** : tuhaf, ilginç, garip
s. 2309, 5118, 5401, 5764, 6051, 8246,
8250, 8754, 9836
[=9]
- Sěběr** : Sibirya
s. 3298, 3737, 6757, 9440, 9780, 9826,
9837, 9853, 10684, 10690, 10706
s. öçën 9840
s.-de 9816, 9834
s.-ge 9821
s.-neñ 9500
[=16]
- sěběrķë** : süpürge
s.-sě 6750
[=1]
- sělk-** : silkelemek; karıřtırmak
s.-e 533 (2)
s.-ken 5643
[=3]
- bař sělk-** : bař sallamak
baş s.-iym 7856
[=1]
- sělkën-** : sallanmak, titremek,
kıvıldamak, harekete geçmek
s.-e 4447, 8644
s.-gen 10134
s.-megen 4349
s.-miy 3094, 3111, 8086
s.-miym 8086
s.-seler 4539
[=9]
- sělkět-** : sarsmak, oynatmak
s.-ken 1193
s.-sën 2497
[=2]
- sělte-** : silkmek
ķul sělte- : ümidi kesmek; el silkmek;
elinin tersiyle itmek; reddetmek
ķul s.-geç 2409

ķulin ğına s.-p 2456
ķulıñnı s. 4229, 8285
[=4]

sělten- : akmak
s.-e 4863
[=1]

sěmye : aile
s.-da 2598
s.-m 2564
[=1]

sěñ- : sinmek
s.-dě 188
s.-děmě 4857
s.-gen 1313, 1884, 5796,
6016, 7670
s.-gen kük 5104
[=8]

sěr : sır
s. 2200, 2860, 4496,
10158, 10159
s. bělen 6308
s.-ě 2320
s.-ěn 9218
s.-ěñ 10161
s.-ěñně 1804, 5530, 5531
s.-ge 8967
s.-ler 7262
s.-lerěn 7518
s.-lerěnnen 9019
s.-ně 6545
[=17]

Sěrafiym : Serafiym İlliye
s. 3069
[=1]

Sěrgěy : Sergey
Aleksandroviç Yesenin (1895-
1925 yılları arasında yaşamış Rus
şair.)

s. 7434
[=1]

sěriyelě : bölümlü
s. 9166
[=1]

sěrke : polen, toz
s. 1766, 2065
s.-de 3016, 4865

s.-sě 8641, 8642
s.-sě kük 8649
[=7]

sěrleř- : fisıldařmak
s.-e 3226
[=1]

sěrle : esrarlı, gizli, esrarengiz
s. 652, 1184, 2284, 3554, 6594, 6954,
7026, 7240, 7259, 9838, 9938, 10603, 10708
s.-ge 8908
[=14]

sěz : siz
s. 399, 523, 540, 890, 1092, 2840,
2846, 2847, 2854, 2855, 2862, 2863, 3665,
3946, 4772, 4892, 4898, 4904, 5376, 5379,
5594, 5777 (2), 5844, 7081, 8349, 8357,
8365, 8720, 9298, 9720, 10043, 10046,
10211, 10216, 10219, 10225, 10429, 10434,
10654, 10658
s.-de 496, 504, 509, 3166, 5380, 6853,
9311, 10213
s.-degě 8715
s.-ge 536, 931, 1825, 3154, 3155,
3503, 8710, 8725, 10227
s.-ge taban 227
s.-ně 9310
s.-něñ 400, 474, 494, 501, 888, 1824,
1828, 1893, 2578, 3948, 5245, 8280, 8288,
9409
s.-něñ bělen 8435
s.-něñ kük 8712
[=77]

sězd : kongre
s. 4242, 9544, 9545, 9546
[=4]

sığıl- : eğilmek
s.-ğan 5257
[=1]

sıluv : güzel
s.-ı 2315
s.-lar 3579
[=2]

sıman : gibi
s. 785, 1944, 3202, 5151, 6428, 6885,
6979, 7013, 7447, 7717, 8064, 8209, 8407,

8409, 8731, 8733, 9297, 9572,
10008, 10368, 10743, 10745
[=22]

sın : heykel
s.-ğa 6359
s.-nar 5974
[=2]

sın- : kırılmak
s.-ğan 4502, 6967
[=2]

sına- : denemek
s. 1448
s.-p 1619, 5228, 8296,
8655
s.-r 8005
s.-r oçen gëne 7996
[=7]

sınat- : ümit kırmak;
yenilmek; yorulmak
s.-ma 4131
s.-mas 6902
s.-maslar 3177
[=3]

sınav : sınav, deneme,
sınama
s. 9169
s. bëlen 2412
s.-ları bëlen 2763
s.-ların 3993
s.-nıñ 1848
[=5]

sınk : sıkıntılı; kırılmış
parça
s. 10516
s.-ın 6288
[=2]

sıñar : biricik, tek
s. 390, 4500
[=2]

sır- : dikmek
s.-ğan 10366
[=1]

sırhav : hasta
s.-ğa 10520
s.-lar 8741

[=2]

sırma : sırma
s.-ların 10366
s.-sı 7235
[=2]

sırt : sırt
s.-ı 1821
s.-ına 4498
s.-innan 1224
s.-ları 1573
s.-ları sıman 6979
[=5]

sıy : ikram
s. 1437, 7577
[=2]

sıy- : sığmak
s.-a almıy 1558
s.-ar 246
s.-madı 6877
s.-mağan 2708
s.-masa 3778
[=5]

sıyar-sıymas : azıcık
s. sıymas 5962
[=1]

sıydır- : sığdırmak
s.-a 1551
s.-a almıy 9465
s.-a almıym 13
[=3]

sıyın- : sığınmak
s.-a 8589
[=1]

sıyır : inek
s. 1482, 5295
s.-ğa 8702
s.-ın 1479, 1489
s.-lar 10359
[=6]

sıyırçık : sığırıcık
s. 8627, 8636, 8639
[=3]

sıyla- : ikram etmek
s.-ıymın 1125
[=1]

sıypa- : okşamak

- s.-ğan kēbĕk 10827
s.-ıy 4955, 5730
s.-ıym 10826
s.-mıy 2715
s.-p 4073 (2), 4074
[=8]
- sız- (I)** : çizmek; kibrit
çakmak
s.-ğan 8476
s.-ğan idĕ 845
s.-ıp 6304
[=3]
- sız- (II)** : sızlamak;
kederlendirmek; bitmek
s.-a 6849
s.-dı 8792
[=2]
- sızğan-** : kolları sıvamak
s.-ıp 149
[=1]
- sızgır-** : ıslık çalmak;
mırıldanmak; ötmek
s.-a 8775, 8779, 8791
s.-alar 7662
s.-dım 5242, 5246
s.-ıp 4348
s.-uvı 8794
[=8]
- sızıķ** : sınır, çizgi
s. 9128
s.-ķa 9126
s.-nıñ 8476
s.-ta 1214
s.-tan 5111, 10042
[=6]
- sızıl-** : belirlemek,
belirginleşmek, gözükme,
sızmak, çizilmek
s.-a 10057
s.-ıp 519, 1832, 3749,
9787, 10004
s.-ıp kilgende 216
[=7]
- sızla-** : sızlamak, ağrımak
s.-ıy 4487
s.-ıy kük 5168
- s.-p 6080
s.-r 9652, 9653
[=5]
- sızlan-** : kaygılanmak, üzölmek
s.-a 3119
s.-am 936
s.-ıp 10510
[=3]
- sibeľ-** : serpiştirmek
s.-p 813, 1759
[=2]
- sibĕľ-** : yayılmak, serpilmek,
saçılmak
s.-dĕ 217
s.-dĕk 6612 (2)
s.-dĕler 449
s.-e 1671, 6596, 6608, 6609
s.-gen 4123, 6392
[=10]
- sigara** : sigara
s.-sın 176
[=1]
- sigĕz** : sekiz
s. 10408
[=1]
- siĕĕrle-** : büyülemek
s.-p 2285
[=1]
- siĕĕrlĕ** : sihirli
s. 9103, 9100
[=2]
- siĕriy** : sihirli, büyülü
s. 4126, 9714
[=2]
- sikelteľ** : zorlu
s. 6833
[=1]
- sikĕr-** : atlamak, sıçramak
s.-ĕp 3677, 7094
[=2]
- siksen** : seksen
s. 3273, 4756, 10775
[=3]
- Simayıv** : Ehmet Simayıv
s.-lar 5613
[=1]

simvol : sembol
s.-ı kēbēk 10269
[=1]

sin : sen
s. 3, 4, 7, 8, 9, 14, 21, 28,
95, 116, 118, 219, 221, 241, 251,
254, 322, 352, 383, 385, 389, 443,
456, 462, 464, 468, 471, 484, 687,
702, 753, 756, 847, 852, 856, 864,
904, 917, 927, 1009, 1074, 1077,
1361, 1370, 1413, 1422, 1424,
1464, 1467, 1510, 1608, 1669,
1811, 1847, 1875, 1881, 1980,
2082, 2090, 2164, 2169, 2173,
2175, 2248, 2252, 2274, 2421,
2441, 2625, 2633, 2742, 2822,
2841, 2877, 2912, 2967, 3019,
3020, 3030, 3040, 3048, 3100,
3183, 3194, 3223, 3442, 3572,
3600, 3671, 3720, 3724, 3728,
3747, 3792, 3959, 3967, 3975,
3983, 3989, 3991, 3999, 4005,
4013, 4033, 4039 (2), 4048, 4063,
4065, 4093, 4103, 4115, 4116,
4134, 4137, 4147, 4203, 4257,
4315, 4342, 4343, 4346, 4409,
4434, 4573, 4578, 4615, 4619,
4640, 4686, 4738, 4742, 4747,
4786, 4787, 4789, 4872, 4939,
4945, 5026, 5039, 5133, 5135,
5145, 5171, 5172, 5173, 5174,
5177, 5184, 5186, 5187, 5188,
5249, 5253, 5288, 5428, 5432 (2),
5440, 5442, 5446 (2), 5464, 5466,
5500, 5501, 5502, 5520, 5530,
5581, 5784, 6153, 6245, 6305,
6347, 6610, 6711, 6778, 6879,
6984, 6994, 6997, 7022, 7092,
7093, 7110, 7111 (2), 7199, 7205,
7291, 7320, 7337, 7603, 7730,
7923, 7941, 8020, 8041, 8286,
8399, 8471, 8489, 8494, 8497,
8531, 8872, 8877, 8882, 8915,
8916, 8926, 8936, 8937, 8946,
9036, 9475, 9486, 9498, 9565,

9615, 9711, 9712, 9777, 9963, 10050
s. gēne 3121, 9962
s.-a (siña) 120, 276, 520, 1423, 1468,
1532, 1610, 1689, 1887, 2174, 2379, 2517,
2781, 2857, 2921, 3329, 4478, 4620, 4943,
4998, 5038, 5048, 5157, 5401 (2), 5986,
5998, 6276, 6437, 6633, 6637, 6651, 6655,
7608, 7612, 8450, 8458, 8499, 10063, 10487,
10634, 10795
s.-de 277, 1553, 3210, 4255, 5185 (2),
6606, 6642, 7613, 7618, 7619, 8452, 8871,
8876, 8957, 8958, 8963, 8970, 10053, 10060,
10061, 10062, 10067
s.-de gēne 4255
s.-dēr 7743 (2)
s.-ē 5, 27, 328, 340, 351, 398, 481,
499, 503, 1174, 1518, 1586, 1763, 2915,
3029, 3095, 3218, 3886, 3987, 4011, 4045,
4254, 4438, 4480, 4613, 4617, 4739, 5200,
5440, 6184, 6246, 6393, 6636, 6891, 8536,
10483, 10642
s.-ēñ 166, 266, 408, 440, 682, 885,
923, 924, 1127, 1538, 1544, 1660, 2081,
2102, 2171, 2545, 2611, 2744, 2923, 2932,
3023, 3033, 3043, 3130, 3182, 3599, 3998,
4001, 4254, 4414, 4621, 4625, 4638, 4641,
4946, 5050, 5069, 5125, 5179, 5181, 5206,
5449, 5474, 5709, 5733, 5956, 6240 (2),
6269, 6386, 6387, 6402, 6403, 6404, 6412,
6640, 6779, 7213, 8454, 8571, 8579, 9041,
9044, 9478, 9620, 9740, 10342, 10640,
10641, 10819, 10831
s.-ēñ bēlen 451, 1808, 1951, 3214,
3729, 4482, 5832, 10005
s.-ēñ kēbēk 1767, 7858
s.-ēñ kük 6951
s.-ēñ öçen 4474, 9838
s.-ēñ şikēllē 7742
s.-mē 5139
s.-nen 1364, 3994, 4003, 4615, 5782,
6189, 10049, 10636, 10639
[=429]

sinēkē : bk. **sin**
s. 3336 (2), 3337, 10163
[=4]

- sip-** : savurmak,
saçmak, yaymak, dağıtmak
s.-erge 458
s.-erler 5532, 5533
s.-ken 1609, 10512
s.-medě 3844
s.-tě 5557, 5558
s.-tělér 29
[=9]
- borçak sip-** : hile yapmak
b. sibe 3773
[=1]
- süzně sip-** : çene çalmak
süzně s.-megen 1638
[=1]
- siplet-** : onarmak
s.-ěr 387
s.-señ 3317
[=2]
- siregey-** : azalmak
s.-e 6433
[=1]
- sirek** : seyrek, nadir
s. 2458, 3523, 3524, 3527,
3531, 4284
s.-měni 980
[=7]
- sirěn** : leylak
s. 4583, 6210, 6390, 6391
s.-nen 6384, 6416
s.-ner 4584, 6218, 6400
[=9]
- sirěnsěz** : leylaksız
s. 6408, 7416
[=2]
- sirpě-** : saçmak
s.-iy 9951
[=1]
- sirpěl-** : saçılmak,
dağılmak; sızmak
s.-e 5041, 7720, 7721,
7724, 7725, 7728
s.-ěp 2583
s.-üvěn 7730
[=8]
- sirtme** : kuyu çıkırığı
s. 7443
[=1]
- sirken-** : irkilmek
s.-dě 2562
s.-ěp 915
[=2]
- siskenděr-** : ürpertmek
s.-ěp 1741
[=1]
- siz-** : hissetmek, sezmek, duymak,
farketmek
s.-dēm 84
s.-e 2051, 3210, 3398, 3525, 4928
s.-em 6435
s.-em gěne 4053
s.-eler 3616, 4976
s.-esěñděr 3113, 3114
s.-ěp 5758
s.-ěp tora 5794
s.-ěpmě 448
s.-gen kěběk 10667
s.-megenměn 7105, 7108, 9792
s.-mesten 2352
s.-miy 4603
s.-miy ıaldım 10381
[=22]
- sizděr-** : hissettirmek
s.-me 10160
s.-mesten 2629
s.-miy 5892, 7981
s.-miyçe 6079
s.-miyler 6437
[=6]
- sizěl-** : sezilmek, hissedilmek
s.-e 4838, 8395
s.-miy 278, 10465
[=4]
- sizěn-** : sezmek
s.-e 9635
s.-gen kük 368
[=2]
- sizğěr** : duyarlı
s. 4566
[=1]
- sklěroz** : skleroz
s.-dan 6936

[=1]
Slovak : Slovak
s.-lar 6851
[=1]
soqlan- : hayran olmak
s.-a 4300 (2), 4312 (2)
s.-dım 2800, 7630
s.-ğanda 2545
s.-ıp 1185
[=8]
soqlandır- : hayran bırakmak
s.-ıp 435
[=1]
soqlangıç : hayran olunacak şey
s. 7317
[=1]
soldat : asker
s. 1064, 1246, 1976, 1999,
2123, 3670, 3799, 3950, 4494,
5271, 5274, 7111, 8020, 8892,
8903
s. bēlen 8911
s.-ı 8657, 9878
s.-ka 8734, 8887
s.-lar 4869, 5112, 8066,
8076, 8344, 8345, 8440
s.-lar bēlen 6724
s.-lar kük 4725
s.-ları 2227
s.-larım 1196, 6713
s.-larım bēlen 8899
s.-ların 9433
s.-larıña 9130
s.-larını 1837, 8342
s.-larını 6700, 6705
s.-nıñ 4317, 5276
[=41]
soh : yulaf
s. 1728, 1835, 6956, 6960,
6964, 10271, 10273
s.-ğa 2880
s.-lar kük 6957
s.-ñ 1550
s.-nıñ 6289
[=11]

solıh : barış
s. kēbēk 8737
s.-nı 4310
[=2]
soñ : son, sonra; acaba; işte; peki,
mademki, gerçi; artık
s. 102, 295, 307, 349, 395, 417, 1079,
1192, 1212, 1214, 1286, 1374, 1473, 1517,
1521, 1905, 1979, 2199, 2284, 2320, 2324,
2425, 2496, 2557, 2678, 2708, 2730, 2766,
3038, 3095, 3198, 3347, 3352, 3383, 3404,
3457, 3541, 3624, 3644, 3664, 4062, 4183,
4266, 4351, 4391, 4392, 4398, 4399, 4405,
4406, 4411, 4817, 4936, 5239, 5271, 5828,
6376, 6410, 6411, 6586, 6692, 6693, 7417,
7554, 7798, 7878, 7956, 7960, 8366, 8432,
8439, 8497, 8739, 8829, 8837, 8839, 8873,
8874, 8878, 8879, 8883, 8884, 9658, 10617,
10665, 10832
s. ğına 99
s.-ğa 6769
s.-rak 6993
[=89]
soñar- : bk. soñgar-
s.-ıp 2125
[=1]
soñgar- : gecikmek, geride kalmak
s.-ıp 3246
[=1]
soñğı : sonuncu, son, sonra
s. 407, 963, 2660, 2937, 3211, 4003,
4164, 5007, 5008, 5642, 6023, 6096, 6439,
6716, 7133, 7575, 8140, 8766, 9245, 9911,
10674
s.-sı 4652
[=22]
soñınnan : sonradan, sonunda, ardından
s. 136, 330, 494, 579, 1257, 2537,
2569, 2783, 6552, 8326, 9448
[=11]
soñla- : bk. soñgar-
s.-p 6480, 6965, 9977
s.-p bulsa 6466
s.-sañ 8538
[=5]
sora- : sormak; istemek; gerekmek

- s. 695
s.-dim 412
s.-iy 1259, 2570, 4191,
5421, 6922, 9457, 9913, 10817,
10829
s.-iy kēbēk 6898
s.-ıylar 8542
s.-ıylar kēbēk 9028
s.-ıym 2787, 5411, 5420,
6193, 6992
s.-ıysıñ 1881
s.-ıysız 4892, 4898, 4904
s.-ma 7923
s.-maska 3883
s.-mıy 1132
s.-p 2767, 10272
s.-p kına 9034
s.-r 960, 4783, 7959
s.-r sıman 3202
s.-rlar 8909
s.-rmin 2206
s.-sañ 4659
[=36]
- soraş-** : sormak
s.-ıp tora 9933
s.-ıym 1085
s.-ma 4746
[=3]
- soraştır-** : soruşturmak
s.-ıp alam 1862
[=1]
- sorat-** : istetmek
s.-ıp 8187
[=1]
- sorav** : soru
s.-ğa 985
s.-larnı 1270
[=2]
- sorav al-** : sorgulamak
s. alsın 9919
s. almas 10190
[=2]
- sori** : boz
s. 1884, 5534
[=2]
- sort** : cins
s.-innan 2001
[=1]
- sos-** : kepçeyle doldurup almak
s.-tı 7365
[=1]
- Sovět** : Sovyetler Birliđi; meclis
s. 200, 1180, 1244, 8174
s.-ına 3730
s.-ınıñ 5605
s.-ka 7693
[=7]
- soyuz** : birlik; Sovyetler Birliği
s. tūğēl 6916
s.-niñ 423
[=2]
- sölēk** : sülük
s.-ler 5645
[=1]
- sölgē** : havlu
s. 4997, 8776
s.-ge 8906
s.-ler 7236
s.-ler töslē 7248
s.-lerden 6460
s.-ně 4830, 4855
[=8]
- sömsēr** : surat
s.-ē 2322
[=1]
- Sön** : Tataristan'da bir nehir.
s. 8687
s.-ge 8770, 8960, 8965
s.-ně 8786
[=5]
- sör- (I)** : toprak sürmek; keyif sürmek
s.-e 5180
s.-e bēlem 10543
s.-gen 3851
s.-medēler 9017
[=4]
- sör- (II)** : sürmek
s.-gen 6294
[=1]
- sörēl-** : sürülmek
s.-gen 5142
[=1]

- sörēm** : tepki
s.-ěn 6121
[=1]
- sörgән** : sürgün
s.-ge 9814
[=1]
- sörläk-** : eğilmek, eğilip
yatmak; sendelemek
s.-em 6310
s.-ěp 10027
s.-ken 7293
[=3]
- sört-** : silmek
s.-e 1255
s.-ěp 249, 6166
s.-me 6328
s.-tě 1564, 3258
[=6]
- sörtән-** : silinmek; yanlış
yapmak
s.-e 2013
s.-se 2817
[=2]
- sörtkele-** : silip temizlemek
s.-iy 4324
[=1]
- söt** : süt
s. 4301, 4302 (2), 4313,
4314 (2), 4910 (2), 6499
s.-ke 4912, 6497
s.-něň 4911
[=12]
- sötlě** : sütlü
s. 2642, 2961, 7355, 7358,
7683
[=5]
- sötsěz** : sütsüz
s. 2961
[=2]
- söy-** : sevmek, okşamak
s. 9896
s.-děň 887
s.-děň şikällě 866
s.-e 4955, 8668, 10651
s.-em 9376
s.-er 481
- s.-ersěň 2489
s.-ěp 8846, 9871, 10826
s.-gen 12, 1294, 1607, 2706, 2754,
2755
s.-me 2843
s.-medě 837
s.-mese 3238
s.-miy idě 2813
s.-miym 761
s.-miysěňmě 8668
s.-se 2754
s.-seň 802, 833
[=27]
- söye-** : dayamak
s.-p kuyarlık 5241
[=1]
- söyek** : kemik
s. 9895
s.-ěň 4947
s.-ke 3529
[=3]
- söyel-** : yaslanmak
s.-dēm 8059
s.-eměn 5804, 5824
[=3]
- söyěңčěk** : müjde
s.-e 5699
[=1]
- söyән-** : sevinmek
s.-dēm 2870
s.-e 1744, 4950
s.-em 6236, 6237, 6562, 10406
s.-ěp 1559, 2928, 3743
s.-ěp tora 9196
s.-gen 1719, 6396, 7081
s.-geněn 8523
s.-genně 9410
s.-mem 6216
[=17]
- söyënděr-** : sevindirmek
s.-e 7103
s.-esěň 2098
s.-gen 3862, 3878
[=4]
- söygen** : sevilen kişi, sevgili, yâr
s. 1029

s.-ě 955, 9386
s.-ěn 2292
[=4]
söyle- : söylemek,
konuşmak; anlatmak; okumak
s.-dě 2272, 4250
s.-děk 5856
s.-děm 4590
s.-děň 4147, 4945
s.-gen 1433
s.-gen idě 1395
s.-geněn 2832
s.-iy 128, 145, 535, 1098,
1773, 2011, 3300, 3407, 3416,
3425, 3798, 3863, 3867 (2), 3871
(2), 3875 (2), 4686, 4931, 4932,
4956, 5896, 5900, 6151, 6398,
6399, 7433, 7977, 8555, 9168,
9726, 9810, 9942, 10644, 10645,
10650, 10655, 10660
s.-iy idě 1651, 3444, 6296
s.-iyděr 9390
s.-iyler 7498, 9377
s.-iym 1265, 6593, 7534
s.-iysěň 1008, 8959
s.-me 3430, 3434, 3438,
4227
s.-meske 4581, 4589
s.-p 1570, 5986, 7128,
7930, 9553
s.-p kuyarlık 5239
s.-p torası 2183
s.-p torma 1508
s.-r 956, 1257, 9302
s.-r iděm 3692, 3716
s.-r iděň 6346
s.-r očěn 690, 9622
s.-rge 64, 429, 1801, 7490
s.-rměn 4776
s.-rsěň 3117, 3118
s.-sěn 2757, 2782
s.-sěnnēr 6152
[=91]
söylen- : söylenmek, kendi
kendine söylenmek, anlatmak
s.-dě 1782

s.-e 9880
s.-ěp yörmiy 4332
s.-ěr 6504
[=4]
söyleş- : konuşmak, söyleşmek
s. 4757, 5171
s.-e 2289, 2291, 3224, 3228, 3232,
3236, 3240, 4962, 6419
s.-e kük 5984
s.-eběz 5419
s.-eler 6227, 6955, 9931, 9937, 10448
s.-em 8979
s.-esě kile 2610
s.-ěp 5526, 7376, 7382, 9925
s.-ěrgě 153, 6930, 8219
s.-ken 8292, 9579
s.-se 4228
s.-sem 6536
s.-těk 2930
s.-těm 7937, 7939, 7940
[=35]
söylev : konuşma, anlatma
s. 1850
s.-den 3802
s.-ěň 56, 1992
[=4]
söyüv : sevgi, aşk
s. 70, 529, 10011
s.-den 2786
s.-něň 2260, 2392
[=6]
söyleštěr- : konuşturmak
s.-e kěběk 4076
[=1]
söylet- : konuşturmak
s. 3792
s.-üvě 3803
[=2]
söyre- : sürümek, sürüklemek; sürmek
s.-iy 6334
s.-iym 6301
s.-p 3818, 8063, 9176, 9647
s.-rge 5756
s.-sěn 2498
[=8]
söyüçen : ...perver

s. 1928
[=1]
söz- : süzmek
s.-öp 4816
[=1]
staj : staj
s.-ım 7096, 7112, 7113
[=3]
Stalingrad : Rusya'daki
Volgograd Oblastı'nın merkezi
olan şehirdir.
s. 1909
s. öçen 8653
s.-ka 7206, 8669
s.-niñ 8655
s.-tan 9765
[=6]
stan : makine, tezgâh
s.-ı 3781
s.-narı 10144
s.-narınıñ 4952
[=3]
stanok : tezgâh
s. 10204
[=1]
stantsiya : istasyon
s. sayın 424
[=1]
stěna : duvar
s. 4279, 5333 (2), 5336
(2), 5343 (2), 5345 (2)
s. tügěl 5334
s.-da 5342
s.-dağı 8330
s.-dan 2935, 4521, 6024
s.-ğa 206, 4172
s.-sı 7459
s.-sın 1885
s.-sındağı 4270
[=20]
Stěpan : Razin Stepan
(Sten'ka Razin), 1630-1671 yılları
arasında yaşamış Rusya'nın
güneydoğu sınırında baş gösteren
Kazak ve köylü isyanının lideri.
s. 663

[=1]
Stěpan : Yejev Stepan
s. 4728
s.-nar 4768
s.-nı 4767
[=3]
student : öğrencilik
s. 3360
[=1]
studiya : okul
s.-ge 8412
[=1]
su (suv) : su
s. 2165, 3090, 3401, 3938, 4894, 4998,
5010 (2), 5254, 5327, 5475, 5485, 5909,
6018, 6589, 6840, 7001, 7196, 7263, 7265,
7303, 7439, 7457, 7705, 7706, 7804, 7807,
8151, 8503, 8695, 8700, 8789, 9280, 10147,
10152
s. bēlen 9759
s. kēbēk 9381
s.-da 8101, 9280
s.-dan 7445
s.-dan 8387
s.-ğa (suvğa) 467, 476, 1676, 2319,
3089, 4427, 4999, 8139, 9180, 10470
s.-ı (suvı) 4711, 6557
s.-ın (suvın) 7283
s.-ında (suvında) 9296
s.-iñda (suvıñda) 2073
s.-lar 1589, 2373, 6570, 6573, 6575,
10178, 10193
s.-larda 10184
s.-largâ 6326
s.-ları 2278, 8108
s.-larım tügěl 1681
s.-ların 3350
s.-larınıñ 6872
s.-larınıñ 4394
s.-nı (suvnı) 2882, 8117
s.-niñ (suvniñ) 6503
[=73]
subay : kazık
s.-ğa 8059
[=1]
sud : mahkeme, duruşma

s. 2402, 2403, 2438, 2448,
2466, 2481, 2511, 2527, 2529,
2550, 2561, 2603, 2622, 2643,
2667, 2736, 2753, 7570, 8184

s.  etl  2643

s.-ında 2803

s.- a 2534, 2827, 2835,

7564

s.-larg a 2428

s.-ni n 2673

s.-ta 2423, 2474, 2520,

2598, 2662, 2727, 2757, 2782,

2865, 2866, 2877, 7537, 7550

[=40]

sudlaş- : davalaşmak

s.-a 2791

s.-ı 2480

s.-ır a 2828

s.- anda 2635

[=4]

sudya : h akim

s. 2570, 2652, 2822, 4769,

4854, 4860, 7538, 7552, 8301

s.- a 2507, 2639, 2674

s.-larnı 7560

s.-ni n 2440

[=14]

su ar- : sulamak

s.- an 10807

[=1]

su ıl- :  arpmak,

 arpılmak;  ekilmek; vurmak,

vurulmak

s.-a 6702

s.-dı 6876

s.- an 2785, 5255

s.- anda 1875

s.-ı 7762

[=6]

su ış : kavga, savaş

s. 956, 1060, 1193, 1245,

1253, 1267 (2), 1474, 1996, 2120,

2122, 2138, 2143, 2660, 2764,

2783, 2809, 3364, 3374, 3378 (2),

3619, 3649, 3653, 3796, 3938,

4211, 4215, 4219, 4338, 4484,

4519, 4539, 5545, 5810, 5811, 5881, 5956,
6121, 6183, 6242, 7029, 8005, 8032, 8069,
8149, 8195, 8238, 8737, 8897, 9167, 9861,
9881, 9953, 9954, 10310, 10664

s. b len 3667

s.-ı 1038, 1215, 4520

s.- a 1157, 1308, 3930, 4334, 8401,

9900, 10252

s.-lar 4306, 4720, 7772, 8437, 9872

s.-larda 1322, 1525, 3079, 6826

s.-lardan 6087, 9038, 9046

s.-larg a 5321

s.-ları 10292

s.-nı 1201, 1263, 2265

s.-ni n 1387, 4331, 6972, 8004, 8009,

8249, 9123, 9124, 9282

s.-ta 984, 3601, 5740, 5768, 6447,

6451, 6842, 7036, 7530, 8116, 8129, 8341,

8796

s.-ta  ına 6257

s.-ta ı 10453

s.-tan 1192, 5754, 6910, 7861, 8829,

8837, 8839, 8920, 9170, 10493

[=119]

Du a su ışı : Kursk Muharevesi

du a s.-n 2222

du a s.-ları 1833

[=2]

Grajdannar su ışı: Sovyet Devrimi'nden
sonra s ren i  savaş

grajdannar s. 3473

[=1]

Vatan su ışı : İkinci D nya Savaşı,
Vatan savaşı

vatan s.-ı 1074, 1907, 2118, 2131,

8036, 8167, 8667, 8798, 10025

vatan s.-ın 9744, 9752

vatan s.-ına 10497

vatan s.-ında 6462

vatan s.-ının 684, 9961

vatan s.-innan 6426

[=16]

su ış- : savaşmak, savaşılmak,
m cadele etmek

s.-a 6835

s.-ıp 1285, 5911, 7113,
7605, 8218, 10311
s.-ıp alğan 8073
s.-ıp yörüym 924
s.-қан 8030, 8158, 8808,
8937, 10541
s.-қанда 5843
s.-tı 6726
s.-tıлар 8127, 8132
s.-тім 7860
[=20]
suğışçı : savaşçı
s. 609, 615, 629
s.-lar 4529, 8007, 8228
s.-lar bēlen 8218
s.-nıñ 691
[=8]
suğışsız : savaşsız
s. 4217
[=1]
suğıstaş : birlikte savaşan
savaşçı
s.-lar 3659
[=1]
suқ- : vurmak; dövmeк,
ekin dövmeк, dövülmeк; çalmak;
dokumak; zarar vermek; karşılık
vermek; çakmak; çalışmak
s. 8057, 10156
s.-a 10283, 10644 (2),
10645 (2), 10650 (2), 10655 (2),
10660 (2)
s.-alar 2504
s.-arға 10205
s.-ıp 5563
s.-қан 1894, 10320
s.-қанı 2600
s.-қansız 8359
s.-madı 8851
s.-masa 2793
s.-mıy 1140, 7994
s.-sañ 8057
s.-tı 186, 5672, 5676
s.-tıлар 6534, 7315
[=30]
nelet suқsın: lanet olsun

nelet s. 8914
[=1]
suқır : kör
s. 7157
[=1]
suққала- : çakmak
s.-sı 6047
[=1]
suқmak : patika
s. 700, 1423, 6780, 9275, 9281
s. қına 9036
s.-ı 1823, 9274, 9270
s.-ımnıñ 3517
s.-ın 1336, 9044
s.-lar 475, 4232
s.-larda 6764
s.-ları 9623
s.-ların 1240, 4350
s.-nıñ 1687
s.-ta 1550, 9289
s.-tan 1133, 3520, 4341, 6591
[=25]
sul : sol
s.-da 6787
[=1]
sul- : kurumak, solmak,
solgunlaşmak
s.-ırının 7685
s.-ıy sımam 6428
s.-mıy 3760
[=3]
Sul Marş : Rus şair Mayakovski'nin bir
şiiri.
s. marşın 183
[=1]
sula- : solumak
s.-ıy 10108
s.-ıymın 6446
[=2]
sulav : soluk
s.-ınnam 4838
[=1]
sulış : nefes, soluk
s. 8011, 8735, 10712
s.-ın 4187, 4757
s.-ında 9135

s.-ta 10715
[=7]
sulkılda- : sızlamak
s.-r 8860
[=1]
sulkıldav : hıçkırma
s.-ı 9374
[=1]
suluv : nefes
s. 4152
[=1]
sumala : katran
s. 4425
[=1]
sumka : bohça
s.-da 1209
[=1]
susa : dokuma
tezgâhında demir oynar başlık
s. 10203
s.-lar 5679
[=2]
susa- : susamak
s.-ğanmın 1353
s.-ıy 4999
s.-ıym 8491, 8499
s.-p 3059, 9180, 9551
s.-v 8487
s.-v ğına 8493
s.-v iken 8501
s.-vın 5000
s.-vını 7654, 7707, 10812
[=14]
susin : susuzluk
s.-ım 7886
[=1]
susız : susuz
s. 7686
[=1]
suvğar- : sulamak
s.-ıp 3248
[=1]
suvık : soğuk
s. 5690, 7784, 10015
s. idë 5667
s.-larda 2942

[=5]
suvın- : soğumak
s.-ğan 2567
s.-ıp 7916
s.-mağan 2957
s.-mağan töslë 6017
[=4]
suvır- : içine çekmek
s.-ıp 1603, 6020, 6712
[=3]
suvırt- : emmek
s.-ası idë 5646
[=3]
suvıt- : soğutmak
s.-қан 10040
[=1]
suvla- : sulamak
s.-p 10805
s.-p tora 5315, 5323
[=3]
suyıl- : yaralanmak
s.-ğan 5258
[=1]
suz- : çekmek, uzatmak; sunmak,
sunulmak; bırakmak; süzölmek; uzun hava
biçiminde şarkı söylemek; türkü söylemek;
müzik aleti çalmak
s.-a 1017, 9638
s.-am 7252
s.-ğan 472, 890, 8045, 8417
s.-ıp 599, 10086
s.-mıy 3670
s.-sañ 1658
[=11]
ayak suz- : vefat etmek
ayak s.-a 9984
[=1]
kul suz- : el uzatmak
kul s.-am 10791
kulın s.-ğanda 894
kulın s.-ıp 266
[=3]
suzıl- : devam etmek, uzanmak
s.-a 2304
s.-dı 1916
s.-ğan 7664, 9116, 9138

s.-ğançı 7251
s.-ğannar 3454
s.-ıp 9785
s.-ma 3099
[=9]
sügën- : söylenmek;
sövmek
s.-e 4304, 9140
s.-e idēm 1116
s.-gen 9144
[=4]
sülpen : uyuşuk
s. 7985
[=1]
sün- : sönmek; susmak;
batmak; bitmek
s.-dē 6547
s.-dē kēbēk 657
s.-dēler 6548
s.-e 3108, 6235, 8098,
9678
s.-er 348, 6536
s.-erlēk 353
s.-ēp 8716, 9133
s.-gen 7043, 10565
s.-gen kük 5102
s.-gende 9677, 10569
s.-gennen tūgēl 2701
s.-miy 3761
s.-se 3762, 3763
[=21]
sündēr- : söndürmek
s.-em 6267
s.-miy 2373
[=2]
süre : Kur'an suresi
s. 6785
[=1]
sürēl- : sakinleşmek,
dinmek, sönmek
s.-ēp 9133
s.-gen 979
s.-medēñ 463
s.-miy 3952
[=4]
süren : cılız

s. 10323
s. gēne 5724
s.-ē 9676
[=3]
süs : elyaf
s.-ēñ 7737
[=1]
süser- : tiftik tiftik olmak
s.-ēp bētken 7696
[=1]
süt- : kurulmak; sökmek, bozmak,
çözmek ; etrafa saçmak; biriktirmek
s.-e 7037
s.-eler 2934, 3011
s.-em 7987
s.-ēp 1993, 3312
s.-ken 5328
s.-ken kük 7986
s.-kenē 2020
[=9]
sütēl- : dağıtılmak
s.-eçek 7125
[=1]
sütkele- : çözmek
s.-iym 6495
[=1]
süz : söz, kelime; sohbet, konuşma
s. 373, 414, 718, 867, 1120, 1228,
1302, 2214, 2508, 2614, 2677, 2798, 2878,
2891, 3189, 4147, 4227, 4689, 4713, 4836,
4849, 5201, 5238, 6404, 7847, 7966, 9470,
947, 9513, 9782, 10392, 10836
s. bēlen 6283, 6536
s. kük 6518
s. tūgēl 8173
s.-de 2499
s.-ē 1360, 1563, 2723, 2839, 5008,
6081
s.-ēm 2705
s.-ēm öçen 1516
s.-ēn 88
s.-ēñ 6648
s.-ēññ 3989, 4013
s.-ge 5000
s.-ler 64, 617, 625, 2910

2956, 4656, 6644, 6732, 8373,
 9871, 10415, 10419 (2)
 s.-lerě 4864, 9302, 9956
 s.-lerěm 1571, 1686, 4226
 s.-lerěn 6023
 s.-lerěne 749, 2451, 3005
 s.-lerěň 2171, 4104
 s.-lerěňně 1805
 s.-lerně 3785, 6734
 s.-lerněň 7944, 9218
 s.-ně 959, 1638, 4714,
 8804, 10839
 [=85]
süz bir- : söz vermek
 s. gěne bir 5899
 s. birděk 8278
 s. birdëm 9449
 [=3]
süz ƙal- : gerekmek
 s. ƙalmas 4828
 [=1]
süz ƙuş- : söze başlamak;
 konuşmak; teklifte bulunmak
 s. ƙuşar 8089
 s. ƙuşası kile 2610
 s. ƙuşƙançı 2202
 [=3]
süz ƙuyış- : sözleşmek
 s. ƙuyışƙan 5817
 [=1]
süzně sip- : çene çalmak
 s.-ně sipmegen 1638
 [=1]
süzsěz : sözsüz, sessiz
 s. 8382, 9022
 s. gěne 976, 9252
 [=4]
süzsěz it- : sessizleştirmek
 s. ite 9099
 [=1]
svyaznoy : haberci
 s.-ım 1839
 [=1]

Ş

Şabayıv : M. Şabayıv (Tatar Edebiyatı yazarlarından.)

ş.-lar 5614
[=1]

şağıyr : şair

ş. 175, 309, 516, 891,
2402, 3075, 3295, 3950, 4603,
5611, 5826, 6376, 6904, 7864,
7980, 8171, 8178, 8325, 8392,
9541, 10607

ş. bēlen 4597

ş. kēbēk 5535

ş.-ē 3513, 4237, 6924,

6988, 8252

ş.-ēm 850

ş.-ēn 10689

ş.-ēne 8174, 8183, 10630

ş.-ēnēñ 5837, 6312

ş.-ge 2728, 3595, 9854

ş.-ler 4006, 5658, 6580,

8681, 8685, 8875, 9410

ş.-lerē 7116, 7117, 7121,

10680

ş.-lerēn 6168, 10633

ş.-lerge 5604

ş.-lernē 8024

ş.-lernēñ 4635, 5566,

6159, 10750

ş.-nē 3184, 3204, 10608

ş.-nēñ 173, 1917, 6198

[=63]

şağıyrlēk : şairlik

ş. 5150, 10587

ş.-ēm 10639

ş.-ēñ 6347

[=4]

şah : padişah

ş. 6142

ş.-ı 7331

[=2]

şahit : şahit

ş. 6177

ş. şikēllē 9226

ş.-lar 6143, 6144

ş.-ları 8721

[=5]

Şakir : Şakir

ş. 3310, 3320, 3321

ş.-dan 3311

ş.-nı 3303

[=5]

Şakirov : İlham Şakirov (Tatar Dünyası'nın "Sanat Güneşi" olarak kabul edilen klasik müzik sanatçısıdır.)

ş. 5417

[=1]

şakkat- : şaşırmaq

ş.-tım 4628

[=1]

şakkatır- : hayran bırakmaq

ş.-ıp 6155

[=1]

şakıty : epeyce, pek çok, çok fazla,
çokça

ş. 1250, 2691, 2750, 3497, 3947, 4004,

6727, 8028

[=8]

şalaş : baraka

ş.-ın 646

ş.-tan 3847

[=2]

şamail : şemail (dini levha)

ş. 10630

ş.-ler 10625

[=2]

Şamil : Şamil

ş. 889

[=1]

şampanskiy : şampanya

ş. 10668

[=1]

şanlı : şanlı

ş. 8872, 8877, 8882

[=3]

şañğıra- : yankılanmaq

ş.-p 4355

[=1]

şar : çember, küre

ş.-ları 8003

ş.-mı 7997

[=2]
cir şarı : yeryüzü, yer küre,
yer yuvarlağı
cir ş. 8389
cir ş. kēbēk 10411
cir ş.-n 4265
[=3]
şart : şart
ş.-ı 7333
ş.-lar 7368
ş.-lar kēbēk 7369
ş.-larnıñ 6381
[=4]
şartla- : çatlamak,
kırılmak, yarılmak, patlamak
ş.-ıy 5690, 7698
ş.-mıy 4988
ş.-p 4648
[=4]
şaş- : şaşmak, şaşırmak,
sersemlemek
ş.-ıp 2409, 4354 (2), 6027,
10010
[=5]
şat : mutlu, sevinçli
ş. 3305, 4788, 5271, 6863,
7673, 8257, 8966, 9695, 9719,
10261, 10534
[=11]
şatlan- : sevinmek
ş.-a 4083, 5691, 9088
ş.-am 8999
ş.-dım 6383, 7614
ş.-ıp 21, 7383
ş.-ır 7300
[=9]
şatlandır- : sevindirmek
ş. 6769
[=1]
şatlık : mutluluk, sevinç
ş. 1803, 3666, 5185, 6651,
7906, 7907, 7912, 7914, 8113
ş. bēlen 5141
ş.-ım 1546, 3047, 7490
ş.-ın 3000, 8540
ş.-innan 5698

ş.-ların 3665, 6397
ş.-nı 4058
ş.-tan 1557, 1602, 2362, 4926, 4987
[=24]
şav : tamamen, tamamıyla
ş. 3016, 4655
[=2]
şav kil- : bağrışmak
ş. kilēp 5419
[=1]
şav-gör kil- : koşuşturarak gelmek
ş. gör kilēp 16
[=1]
şav-şuv : hengâme
ş. şuvına 9229
[=1]
şav-şuvlı : gürültülü
ş. şuvlı 5071
[=1]
şavkım : hastalık
ş.-ğa 7054
[=1]
şavkımlı : hastalıklı
ş. 10835
[=1]
şavla- : uğuldamak; bağırmak,
bağırarak konuşmak, gürültü yapmak, gürültü
çıkarmak, gürüldemek, çağıldamak; çınlamak
ş. 4758
ş.-dı 1563
ş.-ğan 7524, 8723, 10236
ş.-ğanın 7455
ş.-ıy 819, 1739, 1998, 3868, 4665,
4715, 5303, 5352, 5369, 6631 (2), 6831,
7505, 7543, 8553, 8598
ş.-ıy iken 3259
ş.-ıymı 4236
ş.-ma 2338 (2)
ş.-p 48, 1063, 1168, 2018, 2065, 2912,
2913, 3721, 4806, 7120, 8452, 9542, 9792
ş.-p tora 6564
ş.-p tordı 5443
ş.-p torğan 6474
ş.-p torsın 3248
ş.-r 287, 6302
ş.-sın 3073

[=45]
şavlaş- : uğuldamak
ş.-ıp kıya 633
[=1]
şavlat- : bağırtmak;
patırdatmak
ş.-ıp 8354
ş.-mıy 5716
[=2]
şavlav : uğultu
ş.-ın 3432
[=1]
şavlı : hayat dolu
ş. 10637
[=1]
şayan : muzip, şakacı
ş. 3906, 7287, 9474
[=3]
şayar- : oynamak;
kandırmak
ş.-ıp 1709, 2751
ş.-sın 1225
[=3]
şayart- : kandırmak,
aldatmak, şaka yapmak
ş.-a 4545, 6126
ş.-alar 2950
ş.-ıp 1433, 10169
ş.-қан siman 10743
ş.-mıym 4546
[=7]
şefek : şafak, tan
ş. 1582, 4871, 4873, 7073,
9090, 9335
ş.-ke 4875
ş.-қа 7070
ş.-ler bēlen 9404
ş.-nı 7233
ş.-ten 1683
[=11]
şep : güzel, etkili
ş. 2001
ş.-ē 4911
ş.-ēn 3329
ş.-rek 10022
[=4]

şefkatlē : şefkatli
ş. 7231
[=1]
şefkatsēz : acımasız
ş. 8601
[=1]
şehar : şehir, kent
ş. 151, 1954, 2803, 3730, 5134, 5605,
6556, 6558, 6560, 6562, 6564, 8233, 8650,
8651
ş.-de 1032, 1215, 5172, 5188, 7142,
7146, 7150, 10463
ş.-den 5644
ş.-ē 3720, 5121
ş.-ēm 3724, 3728
ş.-ēne 5125
ş.-ge 952, 1211, 1478, 4301, 4313
ş.-ler 4249, 6104, 9426
ş.-ler bēlen 8026
ş.-lerge 8216
ş.-lernē 9866
ş.-lernēñ 9427, 9431, 9435
[=42]
baş şehar : başkent
baş ş.-ge 172
[=1]
tuğan şehar : memleket
tuğan ş.-ge 1028
[=1]
şehsiy : şahsi
ş. 10780
[=1]
şel : şal
ş.-lerēn 5025
[=1]
Şem : Kara Şem
ş. 4797
[=1]
şem : boru dirseği
ş.-ner 2049
[=1]
şere : çıplak, çorak
ş. 5652, 7757, 8893 (2)
[=4]
şevle : hafif, gölge; yansıma
ş. 9786, 10524

ş.-ler 9185
ş.-së 4331
[=4]
Şeyḧzade : Şehzade Babiç
(1895-1919 yılları arasında
yaşamış Tatar ve Başkurt
halklarının ortak şairi.)
ş. 8207
[=1]
şeyhi : şeyhi
ş. 6502, 6509
[=2]
şeyle- : belli belirsiz
görmek, görmek; tahmin etmek
ş.-iy 4797
ş.-iym 10133
ş.-miy 6365
ş.-p 10526
[=4]
şelte : uyarı, azarlama
ş. bēlen 4509
ş.-sēn 2440
[=2]
şeltele- : kızmak
ş.-iym 4228
[=1]
şēşe : şişe
ş.-sēn 2642
[=1]
şıbirda- : şıpırdamak
ş.-p kuya 9631
[=1]
şıgırda- : kütürdemek,
gıcırdamak
ş.-ğan sayın 4723
ş.-p kuya 9633
[=2]
şıgırdat- : gıcırdatmak
ş.-ıp 809
[=1]
şıkılda- : tıkırdamak
ş.-ğanı 10141
[=1]
şıklan- : örtünmek
ş.-ıp 19
[=1]

şıklandır- : örtünmek
ş.-ğan 3339
[=1]
şıksız : keyifsiz
ş. 10460
[=1]
şilt : şırıldı, çıt
ş. 5476, 9756
[=2]
şınşı- : sızlanmak
ş.-p 10294
[=1]
şıpirt : sessizce, yavaşça
ş. 6538
ş. kına 7439, 8220
[=3]
şırpı : kibrit
ş.-nı 845
[=1]
şıt- : tohumdan filiz vermek;
doğmak
ş.-қан 5186
ş.-қанmın 3338
[=2]
şifa : şifa
ş.-sı 6873
[=1]
şifalı : şifalı
ş. 6603
[=1]
şıgr : şiir
ş. 164, 193, 351, 846, 849, 3532, 4003,
5184, 5436, 5437, 5534, 5856, 6334, 6346,
6736, 7433, 8304, 8471, 9162, 9265, 9667,
10017, 10306, 10649, 10651 (2)
ş. bēlen 9506
ş.-de 1228, 3995, 4383, 4640, 6552,
10637
ş.-den 1397
ş.-dēr 7970
ş.-ēm 4342, 9777
ş.-ēme 3749
ş.-ēmñ 8793
ş.-ēn 836
ş.-ēne 5906
ş.-ge 5862, 9465

ş.-ler 247, 862, 4582,
6095, 7754, 7892
ş.-lerden 6224
ş.-lerë 8313
ş.-lerë bëlen 3070
ş.-lerëm 305, 5659, 7366
ş.-lerën 920, 8298
ş.-lerëñ 2917
ş.-lernë 9412, 9562, 10022
ş.-lernëñ 7988
ş.-në 7341, 9502
ş.-nëñ 2424, 5729, 7982,
8202, 9774
[=69]
şigırlëk : şiiirlik
ş. 7903
[=1]
şigriy : şiiir, şiiirli
ş. 3521, 5437, 6654, 9484,
9496, 9586, 10084
[=7]
şigriyet : şiiir
ş.-ë 4024
ş.-te 7878
[=2]
şik : şüphe, kuşku
ş. 4943, 8752
ş.-ëm 5727
ş.-ëmnë 868
[=4]
şikëllë : gibi
ş. 866, 3846, 4887, 4941,
7222, 7284, 7296, 7298, 7742,
8260, 8318, 8693, 9102, 9173,
9226, 9373, 9388, 9968, 10517,
10634
[=20]
şiker : şeker
ş. 4655
[=1]
şiklen- : şüphelenmek,
kuşkulanmak; korkmak
ş.-e 5489
ş.-ëp 1056
ş.-megëz 4775
ş.-miymën 1869

[=4]
şiklë : şüpheli
ş. 1416
[=1]
şiksez : şüphesiz
ş. 5069
[=1]
Şillër : Friedrich Schiller (Johann
Christph Friedrich von Schiller (1759-1805),
şair, filozof, tarihçi ve en önemli Alman dram
yazarıdır. Yazdığı tiyatro eserleri Alman
tiyatrosunda başyapıt niteliğindedir.)
ş.-lar 5935
[=1]
Şimbër : Tataristan'da bir kent.
ş. 9669
[=1]
şinël : palto
ş.-den 991
ş.-ë 5932, 9197
ş.-ler 5933
[=4]
Şişkin : İlya Şişkin (Rus ressamı.)
ş. 1477
[=1]
şkaf : dolap
ş.-ında 202
[=1]
şofër : şoför
ş. 1243, 4250, 4303, 6037
ş.-lar 9340
ş.-larnıñ 3859
[=6]
şom : uğursuzluk
ş. 8225
[=1]
şoma : dümdüz
ş. 6138
[=1]
şomırt : kuş kirazı
ş. 26
ş.-ıñnıñ 7335
[=2]
Şomırtlı : Tataristan'da bir köy.
ş.-ğa 7437
[=1]

şomlan- : korkmak; gönlüne
kötülük düşmek

ş.-a 9824

ş.-dı 10746

[=2]

şomlı : uğursuz;
esrarengiz; ürkütücü

ş. 2677, 3613, 4535, 5688,
10112

ş.-rağ 4275, 4353

[=7]

şomlık : şanssızlık

ş.-ına 10092

[=1]

şöhret : şöhret

ş.-ëm 2927

ş.-ke 7085

[=2]

ştab : karargâh

ş. 9153

ş.-ına 1190

ş.-ka 1080

[=3]

şuğ : komik

ş. 7287

[=1]

şuğlık : şakacılık

ş. 2686

[=1]

Şuğşin : Vasili Şuğşin
(Ünlü Rus yazar.)

ş.-nar 8371

[=1]

şul : şu; bu; o

ş. 134, 162, 528, 546, 702,
707, 720, 763, 791, 996, 1104,
1116, 1300, 1385, 1391, 1659,
1761, 1937, 2014, 2042, 2119,
2133, 2159, 2171, 2219, 2241,
2247, 2252, 2286, 2289, 2474,
2529, 2589, 2631, 2677, 2743,
2755, 2870, 2903, 2962, 2997,
3001, 3126, 3128, 3133, 3218,
3284, 3296, 3309, 3376, 3489,
3520, 3529, 3543, 3544, 3554,
3712, 3732, 3767, 3798, 3893,

3894, 4009, 4016, 4061 (2), 4087, 4149,
4161, 4199, 4207, 4244, 4343, 4383, 4429,
4439, 4533, 4623, 4637, 4800, 4875, 4888,
4897, 4900, 4903, 4909, 4962, 4972, 5025,
5186, 5208, 5211, 5255, 5305, 5322, 5330
(2), 5359, 5398, 5432, 5501, 5502, 5608,
5611, 5622, 5675, 5740, 5746, 5768, 5808,
5812, 5872, 5911, 6046, 6054, 6148, 6263,
6299, 6373, 6448, 6612, 6639, 6671, 6672,
6708, 6829, 6837, 6983, 6999, 7003, 7006,
7048, 7103, 7134, 7222, 7270, 7358, 7499,
7514, 7629, 7642, 7647, 7712, 7746, 7879,
7887, 7898, 7904, 7917, 7927, 7994, 8009,
8035, 8095, 8099, 8134, 8140, 8199, 8360,
8400, 8464, 8489, 8556, 8564, 8603, 8604,
8620, 8623, 8657, 8661, 8665, 8703, 8736,
8752, 8794, 9118, 9119, 9149, 9161, 926,
9324, 9352, 9366, 9376, 9453, 9485, 9487,
9491, 9497, 9648, 9763, 9810, 9822, 9840,
9856, 9923, 10052, 10059, 10066, 10158,
10162, 10184, 10195, 10208, 10237, 10267,
10344, 10377, 10396, 10401, 10436, 10611,
10711, 10768, 10810

ş. idë 4328, 4329

ş.-mı 2710, 4216 (2)

[=220]

şul uğ : aynı

ş. uğ 5400, 9091

[=2]

şular : şunlar, bunlar

ş. 3780, 5310, 5798, 6188, 6189, 7011,
10381, 10515

ş. bëlen 10002

ş. bëlen idëm 10001

ş. öçën 5135

ş.-da 9863

ş.-ğa 7717, 10609

ş.-nı 687, 4315, 4342

ş.-nıqı këbëk 6158

ş.-niñ 5878

[=19]

şulay : böyle, şöyle; doğru dürüst

ş. 33, 496, 504, 830, 872, 977, 1291,
1517, 1971, 2162, 2255, 2387, 2571, 2625,
2668, 2675, 2716, 3078, 3210, 3235, 3241,
3245, 3346, 3357, 3449, 4236, 4592, 4628,

4749, 5070, 5085, 5434, 5865,
6009, 6079, 6496, 6616, 6880,
7524, 7536, 8335, 8562, 8788,
10421, 10577, 10585, 10686,
10729, 10734, 10758

[=51]

şunda : burada, şurada,
şuraya; yine de

ş. 374, 380, 514, 1233,
1280, 1293, 1669, 1701, 2395,
2546, 2801, 2830, 2994, 3507,
3749, 3779, 3883, 3934, 3958,
3966, 3974, 3982, 4174, 4418,
4760, 4987, 5176, 5177, 5284,
5610, 5713, 5737, 5746, 6019,
6109, 6336, 6472, 6473, 6544,
6677, 6716, 6806, 7009, 7086,
7174, 7212, 7233, 7280, 7366,
7465, 7650, 7652 (2), 7762, 7765,
7801, 7909, 7929, 7963, 8048,
8186, 8224, 8310, 8381, 8443,
8625, 8661, 9133, 9230, 9335 (2),
9341, 9344, 9345, 9556, 9716,
9731, 9815, 9816, 10023, 10083,
10205, 10430, 10603, 10683,
10694, 10760

ş. ğına 4081

[=88]

şundağı : şuradaki

ş. 9172

[=1]

şundiý : şöyle, böyle;
öylesine

ş. 331, 694, 1375, 1636,
2137, 3792, 3797, 4263, 4528,
4807, 4868, 5442, 5702, 6138,
6261, 6850, 7203 (2), 7550, 8037,
8630, 8743, 9100, 9756, 10480

ş.-larını 2875

[=26]

şuni : şunu, bunu

ş. 3037, 3398, 4660, 5202,
6430, 8910, 10156, 10160

[=8]

şuniň : şunun

ş. 7958

[=1]

şunısı : şurası

ş. 1160, 2762

[=2]

şunnan : bundan, şundan; şuradan,
buradan; şurası; o sebepten

ş. 867, 1706, 2687, 6449, 6800, 6977,
7195, 7419, 7911, 8157, 8670, 8759, 9157,
9334, 9828, 10220

ş. birlě 320, 503, 1277, 10670

[=20]

şuňa : şuna, buna, şundan ötürü,
ondandır ki, ondan ötürü

ş. 986, 2350, 2493, 2790, 3515, 4025,
4946, 5566, 5691, 6216, 6562, 6592, 6795,
6975, 10052, 10059, 10066

ş. ğına 3004

ş.-dır 9248

[=19]

şuňar : şuna krş. **şuňa**

ş. 8373

[=1]

Şuş : Şuş; « Şuş u podnojiya
Sayana... » (Lenin'in yazmaya başladığı şiir.)

ş. 9501, 9946

[=2]

Şuşënski : Şuşinski

ş. 9929

ş.-da 9440, 9459

ş.-dağı 9939

[=4]

şuşı : şu, bu, burası

ş. 112, 417, 910, 1067, 1196, 1295,
1379, 1657, 1892, 2052, 2956, 3341, 3567,
3587, 3605, 4067, 4727, 4824, 4832, 5082,
5261 (2), 6031, 6292, 6701, 6962, 7016,
7489, 7562, 7681, 8782, 8859, 8983 (2),
9193, 9281, 9289, 9814, 10322, 10337, 10505

ş.-mı 1861, 2378

[=43]

şuşında : şurada, şuracıkta, burada

ş. 1762, 3988 (2), 4012 (2), 5260,
7228, 7229, 7486, 8259, 8277, 8448, 9591,
9607, 9608, 9611, 9847, 9848, 10218

[=19]

şuşındıy : şöyle

ş. 7318

[=1]

şuşınnan : şuradan

ş. 2978, 10820

[=2]

şuv- : kaymak;

yuvarlanmak

ş.-ar 7821, 7822

ş.-dılar 5673

ş.-ıp tügël 5108

[=4]

Şürelë : Halk inancına göre
ormanda yaşayıp insanlara saldıran
canlı varlık, orman perisi; Abdullah
Tukay'ın ünlü bir şiiri.

ş. 4015, 4017, 4027, 10302

ş.-ge 4028

ş.-něñ 1343, 10295

[=7]

şürë : torba, torbacık

ş.-ler 5675, 10202

ş.-lerë 5673

[=3]

şürle- : korkmak

ş.-r 7999

[=1]

T

ta : bk. **da**
t. 161, 561, 1107, 1212,
1441, 2359, 2382, 2434, 2467,
2533, 3081, 3216, 3806, 4234,
4273, 4297, 4434, 4732, 4788,
4928, 5029, 5040, 5271, 5402,
5476, 5651, 5726, 5787, 5788,
5796, 5859, 5969, 6126, 6166,
6341 (2), 7026, 7066, 7151, 7670,
7710, 7713, 9678, 9756, 9794,
9992, 10332
t.-dır 1650
[=48]

taba (I) : tava
t. 6748
[=1]

taba (II) : -e doğru
t. 2573, 3222, 5245, 8861
[=4]

tabağ : tabak
t.-ğa 6743
[=1]

taban : bk. **taba**
t. 227
[=1]

tabıl- : bulunmak
t.-a 7486, 7846
t.-ğan 4043
t.-ıp tora 2816
t.-ır 3301, 5381, 7579,
7585, 7591, 7597
t.-masmını 381
t.-mıy 64
t.-mıy torğan 323
[=13]

tabın : yemek sofrası
t.-ğa 7850
[=1]

tabın- : tapmak; tutulmak
t.-a 2374
t.-dı 3608
t.-ğan şikëllë 10634
t.-madım 10635
[=4]

tabıș- : göstermek
t.-tıñ 3999
[=1]

tabiyğat : tabiat
t. 2141
t.-něñ 716, 757
[=3]

tabiyb : hekim, tabip
t. 7619
t.-lar 8013
[=2]

tabut : tabut
t. 4735
t.-ğa 4730
[=2]

tabuv : ele geçirme
t. 1098
[=1]

tağan : sacayağı
t.-da 2465
[=1]

tağı : bk. tağın
t. 512, 2522, 5931, 10719
[=4]

tağı da : daha çok
t. da 6864
[=1]

tağıl- : takılmak
t.-dı 10765
t.-mağan 5857
[=2]

tağın : yine, tekrar, yeniden; başka;
daha
t. 822, 1180, 1532, 1756, 1875, 1946,
2166, 2680, 2681, 2775, 2872, 3129, 3144,
3383, 3386, 3511, 3742, 4010, 4216, 4535,
4636, 4858, 5319, 5887, 5907, 5939, 6194,
6423, 6704, 6772, 7515, 7862, 7910, 8144,
8191, 8372, 8615, 9292, 9564, 9650
[=40]

tağın da : daha da, daha çok
t. da 1966, 5942
[=2]

Tair : Jarakov Tair
t. 3072
[=1]

tağ- : takmak
t.-ıp 479
t.-tılar 6108
[=2]

tağmak : kısa şiir
t.-ların 6647
[=1]

tahta : tahta
t. 8889
t. kük 4279
t.-lar 8890
t.-ların 4731
t.-larının 8061
t.-sı 1874
[=6]

Tahtalaçık : Gamil Afzal
(şairin notu) (1921'de doğmuş,
mizahî ve satirik hikâyeleriyle
tanınmış, pek çok şiir kitabı da
yayımlamış Tatar şair ve yazarı.)
t. 7124
[=1]

Taktaş : Hadi Taktaş
(Muhammethadi Heyrullaoğlu
Taktaşev) (1901- 1931 yılları
arasında yaşamış Tatar
Edebiyatı'nın klasik yazarlarından
birisidir.)
t. 2908, 4625, 4628, 4638,
10046
t. bēlen 6586
t.-ım 4380
t.-ka 6587
t.-nı 4902
[=9]

tal : söğüt, söğüt
ağacı; dal
t. 4543, 5009, 5248, 5252
(2), 5450, 5452, 5454, 5456,
5458, 5461, 7435, 7492, 7513,
7514, 7616, 9413, 9414, 9418,
9422, 10155
t.-dan 5024
t.-ğa 5255, 5268, 5455,
7499, 7535

t.-lar 1606, 4072, 4472, 4473, 7467,
7526, 9416, 9419, 9420, 9423, 9424
t.-lardan 7519
t.-ları 9258
t.-larımā hetlē 2058
t.-niñ 5013, 7523
[=43]

tal- : dalmak; yorulmak; dinlenmek
t.-a iken 3413
t.-ğan 114, 6077, 9944
t.-ıp 2977
t.-mas 3137
t.-sa 824
[=7]

tala- : saldırmak, hücum etmek
t.-ıy 8058, 8477
t.-sa 3000
[=3]

talān- : talan edilmek
t.-a 2308
[=1]

talānth : yetenekli
t. 1924
t.-lar 7123
[=2]

talaş- : dalaşmak
t.-kaŋa 6446
[=1]

talçıbık : söğüt dalı
t. 8085
[=1]

talçık- : yorulmak
t.-ıp 8087, 10153
[=2]

talqın- : eziyet çekmek, cefa çekmek
t.-a 2700, 4054
[=2]

tallık : söğütlük
t.-nı 7643
t.-ta 7639
[=2]

talpın- : kanat çırpılmak
t.-ıp 10407
[=1]

talyan : akordeon
t. 454, 508, 5018

t.-nargā 1313
[=4]
tam- : damlamak
t.-a 945, 1221
t.-a töslē 10231
t.-argā 9203
t.-dı 120, 5565
t.-ğan 316, 1831, 2225,
4382, 6134 (2), 6289
[=13]
tamaḡ : damak; karın;
ağız; iştahlı
t. 5040, 10387
t.-ı 2713, 3489
t.-ña 5715
t.-nı 3221
[=6]
erem tamaḡ : boşboğaz
erem t. 4848, 4852
[=2]
tamaḡ astı : gerdan
t. astı kēbēk 465
[=1]
tamaḡ kır- : yutkunmak
t. kırām 714
[=1]
tamaḡ kırğala- : yutkunup
durmak
t. kırğalap 7374
[=1]
tamaḡ yalğa- : açlığı
bastırmak için bir şeyler yemek
t. yalğar oçēn 6040
[=1]
tamaḡtan ḡal- : iştaktan
kesilmek
t.-tan ḡalam 4146
[=1]
tamaḡtan ütme- : boğazdan
geçmemek
t.-tan ütmıy 10516
[=1]
tambur : bir nakış işleme
türü
t.-lar bēlen 792
[=1]

tamçı : damla
t.-lar 316
t.-ları 130, 4382
t.-ların 458
t.-sı 309
[=5]
tamğa : damga
t. 5457
t.-m 5815
[=2]
tamır : kök; damar; nesil
t. 7148
t.-da 5262
t.-dan 3869
t.-lar 4868, 5262, 10220
t.-larda 6130
[=7]
tanav : burun
t.-ı ġına 9360
[=1]
tanı- : tanımak, bilmek
t.-dım 1887
t.-ğan şikēllē 9173
t.-mıy 4942
t.-p 6316, 7617
t.-p bulmıy 8158
t.-r idēm 25
t.-r kük 9259
t.-rlar 4870
t.-y 1587
t.-ybız 4942
t.-ym 875, 1963, 5760, 6089, 6699,
6700, 7182, 9171, 9201
t.-ymın 2982
t.-ysı kilēp 7191
t.-ysıñ 4280
t.-ysızmı 4941
[=25]
tanıl- : tanınmak
t.-ğan 8252
[=1]
tanış : tanıdık, aşına, tanış
t. 92, 1266, 1580, 3054, 4533, 6406,
6491, 6700, 8228, 8415, 8418, 8678, 8709,
8724, 9618, 10495, 10591

t. tögöl 3738
t.-ım 3060
t.-ına 2994
[=20]
tanış- : tanışmak, bilgi
sahibi olmak
t. idēm 7568
t.-ıp 154
t.-kansıız 10218
[=3]
tanıştır- : tanıştırmak
t.-diñ 3019
[=1]
tanķ : tank
t. 1409
t.-lar 1207, 9182
[=3]
tantana : alay; tören
t. 8217, 8235
[=2]
tañ (I) : şafak, tan
t. 215, 459, 510, 598,
1184, 1435, 1474, 1657, 1733,
2366, 2540, 4535, 4726, 5418,
6651, 6820, 7517, 9432, 9618,
10119, 10763
t. bēlen 2198, 7372, 7408,
8018, 8353, 9285, 9429, 10282
t. kēbēk 9384
t. sayın 9485, 9497
t. sıman 10008
t.-da 637, 1548, 2157,
2415, 3227, 4567, 4944, 7818,
7915, 9430, 10448, 10755
t.-ğa 1196, 4045
t.-ğaça 5443
t.-ı 1670
t.-ın 432
t.-ında 279
t.-nan 3544
t.-nar 1962, 5621, 5622,
5629, 5817, 10056, 10057
t.-narda 7740
t.-narı 1832, 4968
t.-narım 2903
t.-narımını 2151

t.-nı 274, 6236
t.-niñ 519, 1974
[=68]
tañ at- : şafak sökmek, tan atmak
t. ata 9421
t. atķanda 1661
t. atsa 2029
t.-ı ata 1950, 10004
t.-narı ata 5181
t.-narınıñ atķanı 4387
[=7]
tañ cilē : tan yeli, tan rüzgârı
t. cilē 4653
t. cillerē 7338
[=2]
tañ (II) : değerli, gerekli
tañ kal- : şaşa kalmak; hayran olmak
t. ķala 8233
t. ķaldım 5941
[=2]
tap : leke
t.-ları 4325
t.-ları bēlen 1071
t.-larınıñ 5848
[=3]
tap- : bulmak, bulunmak; çocuk
doğurmak; para kazanmak
t. 324, 1500, 2493, 2494, 3278, 4994,
6598, 9713
t.-a 6467
t.-a iken 3411
t.-a almadım 1686
t.-a almağan 1622
t.-a almam 1900
t.-a almassıñ 1978
t.-a almıym 3403, 3412, 3421
t.-am 6811
t.-amın 7282
t.-ar 3850, 5198, 6503
t.-arın 1553, 3695, 4438
t.-arınımı 6810
t.-ıp 4732, 8186, 8350
t.-ķan 312, 405, 1379, 3349, 3917,
4343, 5499, 7080
t.-ķan iken 2706
t.-ķan şikēllē 8260

t.-kanın 4924
t.-mas 1858
t.-masaň 2420
t.-maska 6585
t.-mıy 1078, 4812, 5678,
6570, 6850, 6931, 10513
t.-salar 9007
t.-sam 7094
t.-tıň 5177
[=53]
tapkıır : kez
t. 101, 2600, 2668, 3211,
3450, 5089, 5642, 6716, 8188,
8258, 9567, 10529
[=12]
tapşır- : iletmek;
göndermek; vermek; sığınmak;
hak vermek, birisinin hakkını
vermek
t.-am 1036, 10501
t.-dı 3842
t.-dılar 1889
t.-ğan 1453
t.-ğan kēbēk 10502
t.-ıgız 1110
t.-ırlar 9564
t.-mıy 8929
t.-sın 8575
[=10]
tapta- : yürümek; ezmek
t.-ıym 8900
t.-p 1336
[=2]
taptal- : çiğnenmek
t.-mağan 3518
[=1]
taptan- : dolaşmak
t.-a 8594
[=1]
tap-tar : dap-dar
t. tar ğınamı 10572
[=1]
tap-taza : tap-taze
t. taza 7095
[=1]
tar (I) : dar

t. 255, 475, 476, 1240, 1727, 3061,
4448, 4687, 6877
t. ğına 4341
t. sıman 5151
t.-dır 3518
[=12]
tar kal- : daralmak
t. kıala 8219
[=1]
tar (II) : karanlık
t. 1823
[=1]
taraf : taraf, yön
t.-ka taba 3222
t.-largā 1359
t.-tan 3325 ,4047, 8225
[=5]
taral- : yayılmak; saçılmak;
dağılmak; unutulmak; parçalanmak
t.-asıň 8506
t.-dık 229
t.-ğaç 6996, 7511
t.-ğan 1718, 2237, 8613, 8637, 10198
(2)
t.-ğanda 10367
t.-ğandır 2927
t.-ğannar 8520
t.-ıp 1053, 10202
t.-ırmı 5228
[=16]
taralış- : dağılmak
t.-a idēk 460
[=1]
tarama : *tarama* ?
t.-lar 8518,
t.-lar kük 8519
t.-sında 8508
[=3]
tarat- : yaymak; yayımlamak
t. 4064, 6432
t.-a 5979
t.-madı 839
[=4]
tarı- : tesadüf etmek
t.-saň 2513
[=1]

tariyh : tarih
t. 303, 5481, 5905, 6126,
6631, 9365, 9861, 10073, 10081,
10554
t.-ı 668, 3553, 5610, 6005,
7190
t.-ım 7780, 8871, 10418
t.-ımını 10422
t.-ın 4000, 4282, 7178
t.-ınnan 10801
t.-ka 9125
t.-ni 2941
t.-niñ 5904, 6373
t.-ta 7478
[=28]
tarğav : dağınık
t. 5905
[=1]
tarlık : darlık
t.-ın 3517
[=1]
Tarlyuk : Tarlyuk
t. 2177, 2193, 2219
t.-ka 2201
t.-tan 2215
[=5]
tarsın- : daralmak
t.-a 2154
[=1]
tart- (I) : taşımak; kendine
çekmek, çekmek; (saban) sürmek
t.-a 713, 1218, 1721, 5396,
5543, 5718, 5719, 5804, 5808,
5824, 9307
t.-amı 5413
t.-ıp 1859, 2418, 2697,
6745, 7250, 7276, 7789, 8019,
8847, 8855
t.-ıp kuya 2830
t.-ıyk 2969
t.-kan 1632, 2952
t.-madı 367
t.-sañ 2970
t.-tı 3051, 7159
[=30]
baş tart- : karşı gelmek

baş t.-ır 6621
[=1]
tart- (II) : sigara içmek, sigara
kullanmak
t.-mıy 999, 2604
[=2]
tartar : otların arasında yaşayan,
kahverengi renginde, dar gövdeli, ufakça,
hızlı hareket eden bir kuş
t. 3509
t.-miñ 3511
[=2]
tar-tar : tartar kuşunun çıkardığı ses
t. 3516
[=1]
tartıl- : içilmek
t.-mıyça 176
[=1]
tartın- : çekinmek
t.-mıyça 1810
[=1]
tartınuvçan : mahcup
t. 5432
[=1]
tartış- : tartışmak; mücadele etmek
t.-ıp 8777
t.-sam 573
[=2]
tartma : çekmece
t. 7086
t.-da 4322
t.-m 7080
t.-ni 4327
[=4]
tarttır- : çektirmek
t. 4289
t.-ğan 4697
[=2]
tasma-tasma : birlikte
t. 1501
[=1]
taş : taş
t. 18, 1132, 1242, 1886, 1935, 2640,
4527, 5166, 5333, 5334, 5336, 5343, 5345,
5787, 5788, 5796, 5801, 6519, 6713, 8463,
9177

t. kēbēk 8986
t.-ta 5518
t.-ına 10241
t.-ında 10355
t.-innan 10254
t.-iñda 3719
t.-ğa 2970, 5534
t.-lar 1820, 2336, 3382,
3386, 4092, 4737, 7045, 8169,
9846
t.-larda 4289
t.-largā 1884
t.-ları 4251
t.-larına 10426
t.-larında 7463, 10415
t.-larını 2353
t.-nı 2723
t.-tan 3599
[=47]
Taşēk : Taşek Yaroslav (
I. Yaroslav, Kiev Büyük Knezi.)
t. 3906
[=1]
taş- : taşmak
t.-ıp 626, 9748
t.-ıp torğan 2909
t.-ırğa 2609
t.-ıy 2256, 2388, 6572,
8509, 10178
[=9]
taşı- : taşımak; haber
getirmek
t.-dı 3483, 5161
t.-ğan 5153, 5254
t.-ğaniñ 5076
t.-ır 5075
t.-sın 3383
[=7]
taşıt- : taşımak
t.-uv 7288
[=1]
taşkın : taşkın
t. 9366
t.-iña 2923
t.-mın 4096, 4097
t.-nan 4203

[=5]
Taşkiçüv : Arça ilçesine bağlı bir köy.
t. 7957
[=1]
taşla- : atmak; fırlatmak; bırakmak;
bitirmek; terk etmek; çıkarmak; gitmek
t. 4578
t.-dı 886, 920, 4253
t.-dılar kēbēk 5650
t.-diñ 2719, 7205
t.-ğanın 1511
t.-ğız 10739
t.-ıy 999, 1993, 6336, 7747, 9077
t.-ıy idē 9895
t.-ma 983
t.-mağan 2226, 6163
t.-mam 2722
t.-p 347, 1067, 1999, 2661, 5623,
5631, 6761, 8205
t.-p kitken 912
t.-r 192
[=29]
ķaraş taşla-: bakmak
ķaraş t.-dım 425
[=1]
taşlan- : terk edilmek; atılmak
t.-a 2500
t.-dık 10473
t.-ğan 7047, 9771
t.-mağan 2473
[=5]
taşlı : taşlı
t. 2934, 3011, 4901
t. iken 7979
[=4]
taşuv : sel
t.-da 4430
t.-lar 6578
[=2]
taşuvçı : taşıyıcı
t. 126, 143, 6470
[=3]
Tatar : İdil boyu merkez olmak üzere
Kırım, Astırhan, Samara, Saratav, Moskova,
Penza, Orenburg, Ufa ve Batı Sibirya

bölgelerinde yaşayan Türk topluluğu; Kazan Tatarı
t. 480, 1329, 2979, 2989, 4237, 4408, 4793, 5425, 5429, 5837, 5844, 5902, 5993, 6662, 6690, 6822, 6825, 6827, 6906, 7116, 7117, 7121, 7472, 7956, 7960, 8183, 8192, 8254, 8661, 10574, 10680
t. tüğälləğən 4407
t.-da 10607, 10636
t.-ı 3918
t.-ın 3917, 8259
t.-lar 3079, 5885, 5886, 5937, 5938, 6170, 6174, 6178, 6182
t.-largä 5847
t.-ları 10571
t.-mın 6691
t.-nı 10578
t.-mñ 2184, 3513, 5850, 5922, 5943, 5944, 6834
[=57]
Qazan Tatarı : Kazan Tatar Türkleri
q. tatarı 5415
[=1]
Tatar Tanayı: yeşil vadi rayonunda, Göbine nehri civarında bulunan bir köy
t. tanayı 4791
[=1]
Tatarça : Tatarca
t. 4442, 5416, 5445, 8278
[=4]
Tatarstan : Tataristan
t. 3696, 3710, 4032, 4036, 4044, 4897, 4903, 4909, 7880
[=9]
tatı- : tatmak
t.-dı 5164
t.-dım 3380
t.-ğan 8153
t.-ğandır 2704
t.-p 8746
t.-sın 7596

[=6]
tatlı : tatlı
t. 459, 3055, 7232, 8747, 9389
t.-sın 521
[=6]
tatu : dost
t.-lar 8108
[=1]
tatulan- : dost edinmek
t.-dık 336
[=1]
tav : dağ; yığın
t. 167, 264, 336, 472, 764, 2300, 2348, 4618, 5350, 5353, 5356, 5357, 5361, 5364, 5367, 5370, 5506, 6794, 9339 (2)
t. qader 6641
t.-da 5503, 5504, 5509, 5514, 5519, 5524, 5529
t.-dan 5359
t.-ğa 3265
t.-ındağı 5549
t.-innan 4041
t.-lar 2236, 2290, 3723, 5362, 5363, 6780, 7888, 7889
t.-lar bəlen 420
t.-lar tüğəl 420
t.-larda 2296, 2326, 2384
t.-lardan 6180
t.-largä 658, 2844, 6180
t.-ları 1817
t.-larıma Һetlə 2062
t.-larına 6868
t.-larınıñ 6791
t.-larınnan 4469, 8306
t.-larını 2273
t.-larınıñ 1572, 6870
[=58]
tav (II) : teşekkür
t. 6633, 6637, 6655
[=3]
Tav ilē : Tav şehri
t. 4796, 4803
[=2]
tavıq : tavuk
t. 8525
t. töslē 7135

t.-mı 8537
[=3]
tavış : ses, gürültü
t. 2829, 6402, 9150
t. bēlen 198
t.-ı 40, 130, 187, 510,
1147, 1236, 1850, 1945, 3511,
3790, 3869, 4319, 4531, 4532,
4698, 5341, 5522, 5652, 6132,
6594, 6720, 6888, 7101, 7548,
10102
t.-in 98, 185, 2405, 3250,
4040, 4154, 4620, 6366, 6861,
8428, 10790
t.-ına 703, 9629
t.-innan 1704, 4540, 10673
t.-ka 4566, 10666
t.-lar 5491
t.-ları 5540, 6463, 6465,
6817, 6934, 6936, 8524, 10678
t.-ların 4761, 8224
[=58]
tavışla- : seslenmek, ses
çıkarmak
t.-ıy 5303
t.-p 3922
[=2]
tavışlı : sesli
t. 5994
[=1]
tavşal- : buruşmak
t.-ğan 2467, 8730
[=2]
tay : tay
t. 2888
t.-iñ 4610
t.-lar 4606
t.-mı 1234
[=4]
tayak : sopa
t. 5058
[=1]
tayan- : dayanmak,
yaslanmak; güvenmek
t. 3775
t.-ğan 2335

t.-ıp 1776, 3723
t.-ırğa 6583
[=5]
tayanıç : dayanak
t. 7890, 7891
[=2]
tayğa : Avrupa ve Asya'da kuzey
bölgelerdeki büyük ormanlarla kaplı alan,
tayga
t. 5409, 9779
t.-sınnan 9826
[=3]
taypıl- : dönmek
t. 6131
[=1]
taza : güçlü, dayanıklı; temiz
t. 126, 143, 604, 1886, 2650, 2698,
4212, 4820, 5252, 8006
[=10]
tazarın- : tazelenmek
t.-a 2013
[=1]
tazart- : temizlemek
t.-a 7972
[=1]
te : bk. **da**
t. 24, 180, 245, 1002, 1201, 1333,
1464, 1570, 1729, 1806, 1929, 2064, 2141,
2168, 2244, 2408, 2425, 2507, 2614, 2703,
2795, 2857, 3314, 3541, 3683, 3781, 3837,
3954, 3962, 3970, 3978, 4341, 4438, 4547,
4681, 4990, 5279, 5279, 5321, 5402, 5433,
5474, 5510, 5695, 5898, 6840, 7397, 8238,
8489, 8694, 9603, 10720
[=52]
tebenek : bodur, alçacık
t. 2807, 2943, 3777
[=3]
Teběrdě : Kafkas dağlarından doğan
Karaçay bölgesinde bulunan bir ırmaktır.
t. 4734, 4750, 4766
t.-něñ 4711
[=4]
tebikmek : buğday böreği, börek
t. 10374, 10376, 10377, 10390, 10400,
10401

t.-ě 6622
[=7]
tebrikle- : tebrik etmek
t.-p 631
[=1]
teěsiyr : etki, tesir
t. 3682
t.-ler 5973
[=2]
teftilev : Hristiyan olan
Tatar mirzalarından Kutlu
Muhammed Tevkilev,
Başkurdistan'ın kuzeyinde
bulunan elliye yakın köyü
yağmalayıp yaktı. Binden fazla
köy ahalisini öldürttü. Söyentüş
köyünde yüz beş kişiyi ambara
kilitleyip diri diri yaktı. Başkurtlar
Albay Tevkilev'i lanetleyip ağıt
yaktılar. Bu ağıta Teftilev ağıtı
denir.
t.-ně 5448
[=1]
teger- : yuvarlanmak
t.-ep 891, 7488
[=2]
tegeret- : yuvarlamak
t. 3779
t.-ěr 5229
t.-ken 1275
[=3]
teħět : taht
t.-ně 7328
[=1]
tekebběr : kibirli
t. 6866, 10157
t.-ěň 10163
t.-ně 10149
[=4]
Telgat : Telgat
t. 10238, 10239
[=2]
telinke : çanak
t. 8303
t.-ge 8310
[=2]

temam : tamamen
t. 2527, 7007, 8752, 10040, 10072,
10760
[=6]
temekě : tütün
t. 998, 1088
t.-něň 1504
[=3]
temlě : tatlı, lezzetli; güzel; keyifli
t. 1814, 1982, 3884, 7359, 8016
t. iken 4711
[=6]
temuğ : cehennem
t.-ka 8191
t.-tan 8191
[=2]
ten : beden
t. 8189
t.-ě 3458
t.-ěm bėlen 10321
t.-ěň 10646
t.-ěnnen 6846
[=5]
tenefěs : mola
t.-te 2559
[=1]
teňke : akçe, para
t.-ler 6639, 6644
t.-lerněň 6643
t.-me 1521
[=4]
tercěme : tercüme
t. 5902, 5908, 10486
[=3]
tercěmeçě : tercüman
t. 5913
[=1]
tercěmei ħel : hayat hikâyesi
t. ħelně 10485
t. ħelěm 10489
[=2]
terez : bk. tereze
t. 2470
[=1]
tereze : pencere

t. 224, 873, 4679, 4964,
4966, 6244, 7041, 7741, 10131
t.-de 4871, 6221, 6241,
9939
t.-den 424, 6626, 6712,
6926, 10691
t.-den gëne 7832
t.-ge 2572, 6670, 7852
t.-ler 3766, 4918, 4927,
5206, 5242, 5246, 6227, 6721,
9249, 10672
t.-lerëñ 3056
t.-m 6251, 7734
t.-ně 6695, 6807
t.-mnëñ 286
t.-ně 6629
t.-së 3702
t.-sën 285, 1813
t.-sënnen 3501
[=43]
terëľë : madalyalı
t. 9181
[=1]
Ternovka : Ukrayna'da
Dnipropetrovsk oblastına bağlı,
Bahçesaray'ın yakınlarında
bulunan bir köydür.
t. 2235
[=1]
terte : ok
t.-ge 1223, 7768
[=2]
tertiyp : kural, düzen
t. 694, 6352
[=2]
tesbiyh : tespîh
t. 5718, 9307
t.-ı 4323
t.-ka 10113
[=4]
tesbiyhli : tespîhli
t. 4336
[=1]
tevbe it- : tövbe etmek
t. ittë 2826
[=1]

tevlëk : gün; yıl ve kön sözleri
yanında gelerek bu vaktin bütününi ifade
eder.
t. 4268, 5402
t.-ëne 9567
[=3]
tëgë : şu, bu
t. 1963, 2367, 2558, 3822, 7812, 9640,
9686, 9690, 9692, 10018, 10501
[=11]
tëgël- : dikilmek
t.-ëp 611
t.-gen 6737
[=2]
tëgën : dikim
t.-de 1101
[=1]
tëgërmën : değirmen
t. 1631, 1721, 2951, 2958, 3472, 3491,
4270, 4274, 4277, 4298, 7450, 7459, 7462,
7464, 7468, 7482, 7504, 7528, 9258, 9260
t.-ë 1577, 7265
t.-ë bëlen 2941
t.-ën 7277
t.-ge 3487, 3502
t.-më 2948
t.-ně 2934, 3011
t.-nen 2747
t.-nëñ 3495
[=31]
tëgërmënçë : değirmenci
t. 2945
t.-ge 7268
t.-nëñ 7496
[=3]
tëk- (I) : dikmek
t.-e 610, 6345
t.-eler 3638
t.-ëp kuydı 1457
[=4]
tëk- (II) : gözünü dikmek
t.-ëp 2689
[=1]
tëke : sarp, dik
t. 1557, 5362
[=2]

- těkel-** : dikilmek,
bakmak, gözünü dikip bakmak
t.-dě 10558
t.-e 1970, 3251
t.-ěp 2925, 4521, 9213,
10474
t.-gen 4825, 9200, 9201
[=10]
- těl** : dil
t. 2963, 5636, 5666, 6863,
9705, 9706
t. očěn 5911
t.-de 9516
t.-den 5996
t.-ě 4075, 5912, 10623 (2)
t.-ě bělen 3870, 6708,
6954
t.-ěm 1685, 3052, 6686,
7016, 10640
t.-ěmnen 6735, 6844
t.-ěn 8472
t.-ěnde 3922, 4656
t.-ěne 5923
t.-ěnnen 1270, 3470
t.-ěň 859
t.-ěň očěn 6654
t.-ěňnen 5447
t.-ěňně 8293
t.-ge 5000
t.-lerěnnen 6861, 6863
t.-ně 8278, 10043
t.-něň 7325
[=39]
- tělge al-** : konuşmak
t. alıyķ 3898
[=1]
- tělge kil-** : dile gelmek
t. kildě 8068, 9889
[=2]
- tugan těl** : ana dil
tuġan t. 5482, 10640
tuġan t. očěn 1319
tuġan t.-ně 9702
tuġan t.-lerde 6604
[=5]
- tuġan těllě** : ana dilli
t. těllě 9720
[=1]
- těl-** : dilmek, kesmek
t.-děm 6553
t.-ěp 1015, 3699, 7851
[=4]
- těle-** : dilemek, istemek
t. 5039, 7730
t.-děm 270
t.-gen 7244, 10146
t.-genděr 404
t.-iy 5693
t.-iym 182, 305, 2104
t.-iym iken 721
t.-messěň 8287
t.-miym 832, 7677
t.-p 376, 2169, 3293, 7933, 8447,
10035, 10556
t.-se 9735
t.-sem 7015
t.-sěn 2645
[=24]
- tělek** : istek, dilek
t. 288, 2169
t.-ě 5634, 5664
t.-ěm 4241
t.-ěmně 1801
t.-lerněň 4260
[=7]
- tělek it-** : dilemek
t. itmedim 1282
[=1]
- tělěfon** : telefon
t. 9139, 9148
t.-da 6934
t.-ı 6487
t.-nan 6930, 9159
t.-nar 6492
t.-nı 6493
[=8]
- tělěgramma** : telgraf
t. 2784 (2), 2793
[=3]
- tělěm** : dilim
t.-ěn 5002
t.-něň 5004

[=2]
tělě- : istemek
 t.-gen 5449
 [=1]
těllě : dilli
 t. 842, 8273
 [=2]
Těľman : Telman
 t. 6209
 [=1]
těľsěz : dilsiz
 t. 6778
 [=1]
těťtě- : didik didik etmek
 t.-p 2400
 [=1]
těřě : diri, canlı, dinç
 t. 714, 1287, 2669, 2685,
 4753, 7271, 8029
 [=7]
těřek : direk
 t. 7133
 [=1]
těřel- : bakmak; durmak
 t.-geç 3494
 t.-gençë 4748
 [=2]
těřěköměš : cıva
 t. 7273, 7287
 [=2]
těřěl- : canlanmak,
 dirilmek
 t.-dë 6524
 t.-ëp 8441
 t.-gen 1866, 4296
 [=4]
těřgěz- : diriltmek
 t.-ër 349
 [=1]
těřke- : kaydetmek
 t.-iy 6804
 t.-p 1476, 7188
 [=3]
těřkel- : dizilmek
 t.-ërge 269
 [=1]

těřkěľde- : yürümek
 t.-r 10026
 [=1]
těřneklen- : sağlığa kavuşmak
 t.-e 3475
 [=1]
těš : diş
 t.-lerë 3881
 [=1]
těšle- : ısırılmak
 t.-p kuya 1224
 t.-vëm 4231
 [=2]
tět- : dağıtmak
 t.-tëler 501
 [=1]
tětře- : sarsılmak
 t.-p 6091
 [=1]
tětřen- : titremek
 t.-ëp kuydı 4534
 [=1]
tětřet- : titretmek
 t.-ërlëk 1995
 [=1]
tětřev : titreme, titreyiş
 t. bëlen 7255
 t.-lerën 10561
 [=2]
těz : diz
 t.-ge 1590
 t.-lerëne 4867
 [=2]
těz- : yerleştirmek, dizmek
 t. 833
 t.-ëp 89, 2416, 5224, 5556
 t.-gen 2084, 5136, 9042
 [=8]
tězěl- : dizilmek
 t.-e 4647
 t.-ëp 6344, 8849, 9994, 9999
 t.-genner 4591
 [=6]
tězělěš- : dizilmek
 t.-ëp 10454
 [=1]

t zlen- : diz  okmek
t.-em 8492
t.- p 7649
[=2]
t zlend r- : diz  okt rmek
t.-e almıy 2408
[=1]
tıbr n- : yerinde duramamak
t.-a 1991
[=1]
tı kan : cılız
t. 6272
[=1]
tı ıl- : tıkanmak
t.-masın 6505, 6506, 6510, 6511
[=4]
tı ız : sıkı
t. 7002, 9197
[=2]
tı - : koymak
t.- a  7868
[=1]
tı rı  : patika, sokak, ara sokak
t. 5740, 5748, 5768, 6684, 8605, 8609, 9747, 10128, 10767
t.- a 7616
t.-nı 3091, 8354
t.-ta 3058, 5738, 5766, 8629, 10121
t.-tan 5746, 5762
[=19]
tıl : cephe gerisi
t. 7106
t.-da 5561
[=2]
tılma  : terc man
t.- a 5903
[=1]
tın : sessiz, sessizlik, ıssız, durgun, sakin, تنها, soluk
t. 185, 1426, 1560, 1944, 2074, 2270, 2516, 2640, 2800, 3270, 3596, 3963, 4275, 4341,

5072, 5073, 5366, 5628, 5780, 6226, 7126, 7740, 7744 (2), 8011, 8610, 9348, 9364, 9523, 9683, 9909, 9991, 9992 (2), 10524
t.  ına 5451, 5490, 9415
t. iken 7653
t.-ı 7897
[=39]
tın al- : dinlenmek
t.-ın alsın 6508
[=1]
tın- : susmak, dinmek, sakinle mek, ses kesilmek, sessiz kalmak, vazge mek
t.-a 822, 1946, 6703, 10717
t.-am 6816
t.-dı 1474, 1562, 4484, 4814, 7101, 9901 (2), 10102
t.-dılar 7032
t.- a  2783, 3563, 3803
t.- an 1589, 2283
t.-ıp 1191, 8630, 9685, 9972
t.-ıp  ala 6703, 6938
t.-ıp  alğan 8022
t.-mas 6303
t.-maslar 5584
t.-mıy 3754, 5453, 5723, 8565, 9417, 9421
t.-mıylar 5510
t.-sa 3755, 3756
[=37]
tıngı : huzur, s k net, rahatlık
t. 6707, 8145
t.-sın 898
[=3]
tıngısız : huzursuz
t. 3618
[=1]
tıni  : sakin, sessiz, rahat, yava a, barı 
t. 218, 1171, 1560, 1990, 2919, 4160, 4290, 4922, 5501, 6088, 6113, 6450, 7516, 8041, 8386, 8913, 9430, 10002
t. id n 858
t. t g l 8781
t.-ta 8116
[=21]

tınıçlan- : nefes almak
t.-a almas 6036
[=1]
tınıçlık : sakinlik, sessizlik
t. 3942
t.-ı 2112
t.-niñ 2136
[=3]
tınlık : sessizlik, sakinlik
t. 4528, 5042, 5044, 5044,
7033, 7710, 7711, 9188, 9754,
9755, 9756
t.-ı 1906, 2623
t.-ında 7471
t.-ka 3059
t.-ta 7470, 7712, 8088,
8625
t.-tan 5580, 9526
[=21]
tınmas : huzursuz
t. 3443
[=1]
tıñla- : dinlemek, kulak
vermek, nefes almak
t.-dım 97, 7802
t.-diñ 5442
t.-diñmı 219
t.-ğan 957, 5018
t.-ğan idēm 2271
t.-ğız 6181 (2)
t.-ıy 2510, 5946, 5948
t.-ıy idēñ 861
t.-ıydır 1025
t.-ıylar 1018
t.-ıym 3267 (2), 7006,
10328
t.-ıymın 1963
t.-p 2556, 4570, 5660,
5790, 5883, 6647, 6861, 7513,
7550, 8293, 8428, 10561
t.-p tora 1659
t.-p tora kēbēk 4567
t.-r öçen 3250
t.-rğa 42, 601, 1355, 5316,
7798
[=40]

tıpırda- : takırdamak
t.-ıy 8595
[=1]
tıp-tın : sessiz, sessizce, sessiz
sedasız, tenha
t. tın 3212, 4922, 5332, 8155, 8558,
8806, 9683, 10330, 10722
t. tın ğına 54
[=10]
tırış : gayretli
t. 5157, 10248
[=2]
tırış- : gayret etmek, çabalamak,
uğraşmak
t. 7876
t.-alar 4549
t.-ıp 1845, 10482
t.-ma 8161
t.-tım 1293
[=6]
tırışlık : gayretlilik
t. 9003
[=1]
tırna- : tırmalamak
t.-dı 8854
t.-p 5662
[=2]
tırnaç : tırnak
t.-ı 7402
[=1]
tırpay- : öfkelenmek
t.-ıp 9769
[=1]
tış (I) : dış; astar
t.-ında 6932
t.-ları 5035
t.-ta 97, 1798, 3895, 4166, 5671, 5690,
6331, 6370, 6710, 7722, 7796, 7812, 8459,
10533
t.-tan 5073, 6270, 6581 (2), 8526
[=21]
tış (II) : -dan başka
t. 3282, 6237
[=2]
tışav : ayak bağı
t.-ların 8694

[=1]
tışkı : dışarıdan gelen,
görünen
t. 609, 1456
[=2]
tıy- : tutmak,
engellemek
t.-a almadım 1542
t.-ğannı 9698
[=2]
tıynaŝ : mütevazı
t. 1847
[=1]
tıbëŝ : çarpıŝ
t.-ëññë 5790
[=1]
tıbrel- : dalgalanmak,
titretmek
t.-e 1694
t.-e töslë 2077
[=2]
tıbren- : çırpınmak,
uçuşmak
t.-dë 1685
t.-ëp 1664
t.-ër 10154
[=3]
tıbret- : sallamak
t.-ken 2314
[=1]
tıbüv : çarpma
t.-lerëñ 4578
[=1]
tıf : tifo
t.-ten 10514
[=1]
tıgëz : düz; düzgün;
dostça, sakin; pürüzsüz
t. 1444 (2), 1943, 2710,
3028, 3168, 5552, 5968, 6138,
7019, 7728, 8446, 8611, 10033,
10487
[=15]
bër tıgëz : eşit
bër t. 8262
[=1]

tıgëzle- : düzeltmek
t.-gen 2944
[=1]
tıgëzlen- : dengelenmek, eşitlenmek,
düzlennmek
t.-dë 9759
t.-e 8312
t.-gen 10351
[=3]
tıgëzlë : eşitlik
t.-së 9760
[=1]
tık (I) : yalnız, yalnızca; tek; sadece;
ama, ancak, fakat; elbette
t. 32, 52, 101, 395, 427, 464, 588, 863,
1359, 1417, 1515, 1545, 1690, 1826, 2101,
2226, 2282, 2715, 2786, 2858, 2962, 3121,
3287, 3295, 3474, 3491, 3814, 3988, 4012,
4140, 4334, 4579, 4920, 4980, 5096, 5268,
5381, 5764, 5781 (2), 5888, 6046, 6054,
6142, 6225, 6443, 6732, 6866, 6913, 7598,
7667, 7707, 7858, 7917, 7924, 8206, 8347,
8493, 8537, 8640, 8839, 9097, 9411, 9619,
9746, 9863, 9896, 9968, 10333, 10639,
10675, 10771
t. kënë 10186
[=73]
barı tık : ancak, muhtemelen
barı t. 4019, 7451, 7794, 7967, 9201
[=5]
tık (II) : gibi
t. 3217, 6149, 6150, 8896, 10789
[=5]
tık (III) : hareketsiz
tık tor- : sabit durmak
t. tora 4446
[=1]
tıklë : bk. **çaçlı**
t. 1750, 1851, 3203, 8691, 10509
[=5]
tıkŝër- : anlamaya çalışmak, dikkatle
düşünüp bakmak, kontrol etmek, araştırıp
öğrenmek
t.-dë kük 7990
t.-e 8094, 8096
t.-ëp tora kük 10129

t.-gen 2442
[=5]
tilě : deli, çılgın
t. 528, 6806
[=2]
tilěr- : coşmak
t.-ěp 8235
[=1]
tilgen : çaylak kuşu
t. 7139
t.-nen 7136
t.-něň 5092
[=3]
tilměr- : mahrum olmak
t.-gen 9359
[=1]
tilpěn- : kanatlanmak
t.-e 10188
[=1]
timěr : demir
t. 1238, 1747, 4648, 5103,
6017, 6070
t.-ge 9347
t.-ler 9361
t.-ně 3369
[=9]
timěr yul : demiryolu
t. yul 1879
[=1]
timěr-tomır : hırdavat
t. tomırlar 9339
[=1]
timgěl : benek
t. 795
[=1]
tiň : denk, eş, akran
t. 1672, 3066, 7841,
10498, 10724, 10839
[=6]
tiňdeş : denk
t.-ě 4445
[=1]
tiňdeşsěz : eşsiz
t. 1921
[=1]
tiňentěn : bk. **çaqlı, hetlě**

t. 9346
[=1]
tiňle- : eşitlemek
t.-p 2738
[=1]
tiňleş- : denk olmak
t.-esěň kilse 4028
[=1]
tiňlevčě : denk olan
t.-ler 2596
[=1]
tiňsěz : eşsiz
t. 290
[=1]
tip- : atmak, yürek çarpmak; hücum
etmek
t.-e 1926, 6130
t.-erlěk 2928
t.-ken 5318, 6836
t.-keně 1828
t.-tě 2585 (2)
[=8]
tır (I) : ter
t. 1255, 7291
t.-lerēm 249
[=3]
tırge manıl- : tere suya batmak
t. manılğan 1217
[=1]
tır (II) : atış yeri
t.-lardan 6094
[=1]
tıran : tiran
t.-ğa 5612
[=1]
tırbel- : sallanmak, salınmak, titremek
t.-e 1946, 1952, 9524, 10006
t.-gen 6092
[=5]
tırbet- : sallamak, titretmek
t.-ken 8351
t.-sěn 2497
t.-tě 4672, 4673, 4704, 4705
[=6]

tire : çevre; çember;
yer; baş; taraf; rakamlarla birlikte
kullanıldığında civarında anlamını
verir.
t.-de 388, 2459, 3514,
3515
t.-den 1965, 5496, 9324
t.-lerë 2683
t.-mde 4123
t.-ně 1958
t.-sënde 51, 1062, 5042,
5276, 9754, 10381
t.-sëne 5617
t.-sënnen 1893, 9300
[=19]
tire-yağ : etraf
t. yağın 3727
[=1]
tire-yün : çevre
t. yünëm 5374
t. yünëmde 7326
[=2]
tirek : kavak ağacı, ağaç
t. 5272, 5274, 5276, 5283,
7131, 7132, 7134, 9286
t. këbëk 9278
t.-ke 5281
t.-ně 5284
t.-te 1666
[=12]
tirele- : çevrelemek
t.-iy 9835
[=1]
tiren : derin
t. 98, 114, 660, 664, 668,
1324, 4024 (2), 4487, 4641, 4838,
5750, 5806, 6066, 7263, 9218,
10707
t. idë 7440
t.-de 1989, 2371, 4789,
5610, 6666
t.-derek 5074
t.-ge 4226
t.-nen 668, 3264, 5494,
5630
[=29]

tirës : tezek
t. 7045
[=1]
tirge- : kızmak, öfkelenmek, lanet
okumak, çıkışmak, hor görmek, küfretmek
t. 2820, 9571
t.-dëm 331, 1081
t.-iy 545
t.-iybëz 3308
t.-iyler 9310
t.-iyım 1520
t.-p 5279
[=9]
tirgen- : öfkelenmek
t.-ëp 1120
[=1]
tirgev : öfke; küfür
t. 918
t.-ën 3308
[=2]
tirme : çadır
t. 9525, 9532
t.-de 9522
[=3]
titan : Grek mitolojisine göre,
Olimpos tanrılarına karşı savaşılan ölümlü
kahraman.
t.-ğa 4269
[=1]
Titov : German Stepanoviç Titov
(1935-2000 yılları arasında yaşamış Sovyet
kozmonotu. Yuri Gagarin'den sonra uzaya
çıkan ikinci insandır.)
t. 4264
t.-lar 4268
[=2]
tiy- : dokunmak, değmek; nasip
olmak; faydası olmak; tahrip etmek
t.-dë 5916
t.-dëñ 1521
t.-e 10015
t.-er 7412
t.-ëp 1344
t.-ëp këne 1044
t.-ëp tora 5622
t.-gen 1605

t.-me 6327, 6994 (2), 7022
(2), 9530
t.-megen 2954, 4565,
10406
t.-mese 3230
t.-mesmě 1794
t.-miy 6112
t.-miyk 3654
t.-se 4449
[=22]
tiyděr- : dokunmak
t.-ěp 3673
[=1]
tiyěn (I) : sincap
t. 7402, 7404
t.-ner 7746
[=3]
tiyěn (II) : kuruş, para
t.-ner 7083
t.-nerně 6035, 9987
[=3]
tiyěş : gerek
t. 3233
[=1]
tiyěşlě : gerekli; tahsis
edilmek
t. 2778, 3897, 7130
t.-sěn 3671
[=4]
tiz : hemen, çabuk,
çabucak, tez
t. 353, 396, 2477, 3311,
4507, 5516, 5517, 6093, 6316,
6503, 7164, 9596 (2), 9597
t. gěne 1677
t.-rek 2170, 2494, 2641,
2673, 3195, 3454, 3744 (2), 4075,
4161, 4786, 7385, 7461, 7930,
8535
[=30]
tizden : derhal, çabucak
t. 1513, 4550, 8695
[=3]
tizlěk : hız
t.-ěne 4264
[=1]

tizzit : tavuscuk kuşu
t.-lar 9595
t.-largâ 9599
[=2]
toķım : nesil; kalabalık
t. 5228, 10248
[=2]
tol : dul
t. 2695, 2703, 2808, 3394, 3597, 6417,
6443
t. sayın 8554
t.-lar 4536, 8557
t.-largâ 8556
t.-ları 2130
t.-larını 2696
[=13]
tolım : saç örgüsü
t. 2007
[=1]
tolıp : gocuk
t.-ķa 874
[=1]
tollık : dulluk
t.-ı 2621
[=1]
Tolstoy : Lev Nikolayeviç Tolstoy
(1828-1910 yılları arasında yaşamış büyük
Rus yazarı, fikir, eğitim, sanat dünyasının en
önlü kişilerinden biridir.)
t. 5305, 6919
t. kěběk 5300
t.-lar 8457, 8460
[=5]
Tolyatti : Rusya Federasyonu'nun
Volga Federal Bölgesi'nde bulunan Samara
Oblastı'nda bir şehir.
t.-lar 7431
[=1]
tom : cilt
t. 7834, 7835
t.-nar 4645, 7831
[=4]
tomala- : kapatmak; bastırmak
t.-ıy 4973
t.-p 7409
[=2]

tomalan- : kapanmak
t.-sa 7701
[=1]

toman : sis, buğu
t. 783, 1187, 5351, 5368,
6818, 7088, 7703
t. iken 3422
t.-da 2761
t.-nar 3577, 8069
t.-nardan 9768
t.-narı 699
t.-narım 2893
[=14]

tomanlı : puslu, sisli,
buğulu
t. 5206, 7024, 8697, 9117,
9249
[=5]

tomansız : sissiz
t. 4467
[=1]

tondır- : atmak
t.-ğan 9341
[=1]

tonık : donuk; solgun;
belirsiz; net işitilmeyen
t. 2382, 4761, 5651, 7025,
7026
t. kına 6093, 10324
[=7]

tonıklan- : donuklaşmak
t.-dı 1821
[=1]

topol : kavak ağacı
t. 5742, 9589, 10447,
10451, 10455, 10459
t.-lerněň 506
[=7]

tor- : ayakta durmak,
durmak; kalkmak; yaşamak;
değişmek; geçirmek; bulunmak;
olmak; yardımcı fiil olarak
hareketin sürekliliğini ifade eder.
t. 1026 (2), 6681, 8020 (2)
t.-a 159, 169, 434, 820,
1061, 1079, 1204, 1206, 1487,

1489, 1777, 1779, 1901, 1999, 2196, 2707,
3191, 4446, 4496, 4631, 4667, 4921, 4922,
4937, 4938, 5066, 5138, 5252 (2), 5414,
5644, 5718, 5853, 6086, 6149, 6150, 6206,
6419, 6492, 6793, 6794, 7126, 7129, 7950,
8333, 8607, 9083, 9085, 9179, 9183, 9192,
9203, 9817, 9861, 10473, 10490, 10491,
10492, 10493, 10495, 10497
t.-a idě 10287
barlap t.-a 4624
bělěněp t.-a 8255
çaķrıp t.-a 5816
çıǵıp t.-a 5027
işětěp t.-a 5120
iştělěp t.-a idě 473
ķarap t.-a 7185
kölěp t.-a 916, 1459
kötěp t.-a 7906
kürěp t.-a 4240, 4623, 5120
orınıp t.-a 5160
saķlap t.-a kük 9043
sizěp t.-a 5794
soraşıp t.-a 9933
söyěněp t.-a 9196
suvlap t.-a 5315, 5323
şavlap t.-a 6564
tabılıp t.-a 2816
tikşěrěp t.-a kük 10129
tiyěp t.-a 5622
tıñlap t.-a 1659
tıñlap t.-a kěběk 4567
tuvıp t.-a 6928
uylanıp t.-a 1936
uynap t.-a 4526
yantayıp t.-a 1613, 1641
t.-alar 4306
t.-alar kěběk 8348
t.-am 907, 1371, 6574, 6576, 7192,
8058, 8087
basıp t.-am 19, 103, 4186, 10721
ělegěp t.-am 8648
işětěp t.-am 4154
kürěp t.-am 3889
ķarap t.-am 9681
sikrěp t.-am 7094
soķlanıp t.-am 1185

tüzəp t.-am 750
tuqталıp t.-am 5747
uylanıp t.-am 9679, 9680
t.-amı 8094
t.-amın 10234
t.-ası kile 1702
söylep t.-ası 2183
kürəp t.-asıñ 3832
t.-dı 7558, 7807
qarap t.-dı 370
şavlap t.-dı 5443
ziñlap t.-dı 10674
t.-dım 1352
qarap t.-dım 179, 492,
4821
oyalıp t.-dım 5379
t.-diñmi 221
t.-ğan 156, 323, 431, 897,
2458, 2943, 2985, 3219, 3823,
4021, 4071, 4778, 6882, 6981,
4842, 5358, 5608, 5685, 5705,
6070, 6282, 6322, 7165, 7782,
8797, 9332, 10557
t.-ğan sayın 2921, 3949,
4186
cıya t.-ğan 7179, 9184
ilte t.-ğan 2083
köyrep t.-ğan 348
küme t.-ğan 2868
qarap t.-ğan 4173, 7495
qarap t.-ğan kəbək 8309
qarıy t.-ğan 8746
onıta t.-ğan 8981
savbullaşıp t.-ğan 5745
şavlap t.-ğan 6474
taşıp t.-ğan 2909
utırıp t.-ğan 2636
uynap t.-ğan 2651, 2672
ülçiy t.-ğan 1895
üle t.-ğan 7164
üsəp t.-ğan 1171
yöriy t.-ğan 2158
t.-ğanda 8558
qarap t.-ğanda 9213
qarap t.-ğandır 131
t.-ğandır 2470

t.-ğanı 4328, 7404
t.-ğansız 4545
t.-ıgız 5571, 5578, 5579, 5586, 5587,
5594, 5595
t.-ıp 279, 2563, 3943, 4413, 8032,
8073, 8475, 8780, 9137, 9730, 10668
t.-ıp qal 8041
t.-ır 1876, 6825, 6827
basıp t.-ır 112
basıp t.-ır idən 1762
bəte t.-ırğa 2305
t.-ırsıñ 855, 2489
qarap t.-ma 1976
söylep t.-ma 1508
t.-madı 4458
t.-madım 1116
t.-mağan 6166
t.-maska 2540
t.-mıy 9741
t.-mıy idəñ 863
birəp t.-sa 2995
cıyılıp t.-sa 3956
quyırıp t.-sa 3957
yavıp t.-sa 3765
t.-salar 2137
kisetkelep t.-sam 7998
salıp t.-sañ iken 8503
t.-sın 62, 74, 4037, 4355
t.-sın idə 7019
balqıp t.-sın öçən 6445
kürənəp t.-sın 3492
şavlap t.-sın öçən 3248
tüzəp t.-sın 4792
t.-sınnar 3168
t.-uv 418, 2978
[=255]
tora-bara : biraz vakit geçince, vakit
geçince
t. bara 10575, 10747
[=2]
toraq : mesken
t.-larnıñ 7423
t.-niñ 3735
[=2]
torflu : torflu
t. 9602

[=1]
torgız- : kaldırmak; inşa etmek
t.-ırlar kēbēk 6628
t.-sa 3326
[=2]
tormış : hayat, ömür, yaşam, yaşama
t. 2654, 2741, 2759, 3397, 4683, 5555, 5564, 6204, 7692, 7751, 8430, 8511, 8735, 9053, 9352, 9464, 9469, 9681, 9950, 10019, 10020, 10540, 10659, 10662, 10697, 10710, 10832
t.-ı 3834
t.-ım 2252, 4161, 8513
t.-ımnı 276
t.-ımnıñ 1808
t.-ın 2824
t.-ında 6892
t.-ınıñ 1265, 4153
t.-ıñmı 1881, 3039
t.-қа 237, 261, 2544, 2547, 2992, 4067, 7586, 8163, 10479
t.-mı 7388
t.-niñ 1472, 2703, 5217, 6234, 9481, 9777
t.-ta 3995, 5593, 5861, 7600, 7604, 9233, 10002
t.-tan 2528, 8040
[=64]
tost : kadeh
t.-larnı 8231
[=1]
tost tot- : kadeh kaldırmak
t. totam 6116
[=1]
tot- : tutmak; korumak; durdurmak; yönetmek; almak; kaplamak; çevirmek; yakalamak; kabul etmek
t. 5402, 7066, 10608
t.-a 7035
t.-alar 4450
t.-am 6857
t.-ar 5798

t.-ar idē 3839
t.-ıp 200, 627, 901, 993, 2558, 3921, 5058, 5427, 5728, 6093, 6539, 8182, 8368, 9563, 9687, 9966, 10803
t.-қан 922, 4924, 6162, 7882, 8302, 8842, 10682
t.-қанı 7153
t.-қannardır kēbēk 5131
t.-mas 5799
t.-mıy 4337
t.-sa 5798
t.-saқ 2434
t.-sañ 3222
t.-tım 313, 8467
t.-tıñ 1680
[=43]
dan tot- : meşhur olmak, şöreti yakalamak
dan t.-қан 3857, 7247
[=2]
isep tot- : niyetlenmek
isep t.-ıp 8325
[=1]
yul tot- : yönelmek
yul t.-ıp 10506
yul t.-sam 2086
[=2]
totaş : bitişik, birleşik; dinmeyen, aralıksız, durmaksızın
t. 4335, 4838, 6960, 7309, 7797, 9779 (2), 9780
t.-tan 3953
[=9]
totaş- : bağlanmak, birleşmek, katılmak
t.-a 8404
t.-a kük 7475
t.-ıp 1693
t.-қан 4128, 10251
t.-tı 9706
[=6]
totaştır- : birleştirmek
t.-dı 3010
[=1]
total- : engellemek
t.-ma 7270

[=1]
totun- : tutunmak;
başlamak
t.-am 6488
t.-dı ise 10113
t.-ğan 1618, 2335
t.-ğan idë 8136
t.-ıp 3182, 7127, 10769
t.-uvım 4345
[=9]
totkın : tutuklu, esir
t.-nar 6175
t.-narnıñ 6023
[=1]
totlıq- : tutulmak
t.-tı 5912
[=1]
tottır- : tutturmak
t.-dılar 9557
[=1]
tovar : satılık mal
t.-ın 3697
[=1]
toy- : hissetmek,
duymak, anlamak
t. 4757, 4939
t.-a 3086, 3269, 9289
t.-a idëm 4413
t.-am 1940, 4157, 4186,
6859, 6860, 7082
t.-am ğına 4054
t.-dı 9251, 9253
t.-dım 2396, 2872, 9845,
9849
t.-ıp 5473, 8375, 9463
t.-mıym 6848
t.-sam 3355
[=24]
toyaq : toynak
t. 6463
[=1]
toyğı : duygu, his
t.-lar 625, 3082
t.-nı 6905 (2)
[=4]

toyıl- : hissedilmek, duyulmak;
gelmek
t.-a 2162, 3346
t.-dı 335, 10742
[=4]
toz : tuz
t. 5161, 5169
t.-dan 10802
[=3]
tozlı : tuzlu
t. kük 5170
[=1]
töbe- : göz dikmek; hedeflemek,
odaklamak
t.-gen 6167
t.-p 3231
[=2]
küz töp- : göz dikmek
küz t.-p torganı 4328
[=1]
töbek : bölge
t.-lerge 6855
[=1]
töbel- : doğrultmak; göz dikilmek
t.-dë 5208
t.-dëm 6887
t.-gen 4664
küzlerëmnë t.-iym 2964
[=4]
küz töbel- : göz dikilmek
küzler t.-dë 5208
[=1]
töçë : tuzsuz; tatlı
t. 7407
t.-sën 2704
[=2]
töçkëlt : hoş
t. 10319
[=1]
töçkëltëm : tuzsuz
t. 7407
[=1]
tökër- : tükürmek
t.-e 3791
[=1]
tön : gece

t. 1738, 1799, 2151, 2340,
3739, 4169, 4465 (2), 5045, 5453,
5882, 6346, 6534, 6629 (2), 7312,
7483, 7914, 8595, 8599, 9417,
9419, 9654, 10690

t. belen 1108
t. idě 9626
t.-de 41, 1354, 8093
t.-ě 7481, 10690
t.-ěn 3576, 9538
t.-mě 8778
t.-ner 10, 6261, 7830
t.-nerě 652
t.-nerěmněň 278
t.-nerge 315
t.-nerde 6602, 8583, 9643
t.-nerěn 2299
t.-nerněň 1902, 6885
t.-něň 7928
[=47]

töngě : geceki
t. 98, 1192, 1852, 3750,
3757, 3764, 6219, 6225, 7638,
9931, 9937, 9944
[=12]

tönegěn : dün
t. 329, 341
[=2]

tönle : geceleyin
t. 1422, 2769, 4529, 8289,
10687
t. gěne 5174
[=6]

tönlěk : delik
t.-ten 9528
[=1]

töp : dip; kök; iç; asıl;
yerli; kütük
t. 3322, 4039, 5488, 7289,
8885, 10206
t.-ě 2284, 8470, 8474,
8482
t.-ě sayın 3534, 5742
t.-ěn 2750, 7870
t.-ěň 9129

t.-ěnde 104, 498, 1792, 2269, 5722,
7438, 7452, 7804, 8256, 8623, 9208, 9656

t.-ěndegě 6033, 7263, 7336
t.-ěne 4128, 5904, 6799
t.-ěnnen 322, 3339, 8599
t.-ke 5492, 7261, 7275
t.-ler 1429, 6624, 8885, 8892
t.-lerěnde 1905
t.-lerěnde gěne 286
t.-mě 4827
t.-ně 5061
t.-te 5816, 7083
t.-ten 2947
[=50]

töpsěz : dipsiz; derin
t. 5806, 7042
[=2]

töpçěk : kalıntı
t. 7875
t. kěne 7879
[=2]

töpçě- : arařtırmak
t.-p kěne 7877
[=1]

töpçěn- : soruřtırmak
t.-seň 3802
[=1]

töplen- : yerleşmek
t.-e 7052
[=1]

tönyak : kuzey
t.-ta 537
[=1]

tör- : sarmak, sarmalamak, dürmek
t.-ěp 326, 338, 938, 998, 3787
t.-ěr 1088
t.-gen 8906, 9645
t.-megěz 7590
[=9]

Törěk : Türk
t. 9729
[=1]

törěl- : dürölmek
t.-gen 9197
[=1]

törěn- : bürönmek

t.-ëp 874
[=1]
törgek : tomar, bohça
t. 9637 (2)
t.-ně 3830
[=3]
törkëm : grup, topluluk
t. 1099
t.-de 5109
t.-ě kük 8848
t.-ën 311
t.-nen 10024
t.-nerněň 190
t.-ně 1787
[=7]
Törkiy : Türk
t. 9512 (2)
[=2]
törlë : türlü, çeşitli, farklı
t. 867, 1010, 1179, 1268,
3249, 3268, 3498, 3559 (2), 3902,
3907, 3996, 4007, 4103, 4180,
4806, 4991, 5023, 5262, 5521,
5522, 5557, 5572, 5973, 6381,
6382, 6597, 6601, 6617, 6804,
7541, 7972, 8003, 8273, 8323,
8324, 8638, 9867, 9942, 10547,
10548, 10633, 10681
t.-rek 4580
t.-sě 7600, 7604
t.-sěn 174, 1321, 2834,
8637
t.-sěne 9899
[=51]
törlëçe : farklı farklı
t. 6526, 7500, 8005
[=3]
törme : zindan
t.-ler 6169
t.-lerněň 6146
[=2]
tört- : dürtmek; eğmek
t.-ëp 2880, 4231, 4505,
4517, 5066, 6514, 8081
[=7]
baş tört- : uyumak

baş t.-üvge 5036
başın t.-ken 8378
[=2]
törtël- : tıkanıp kalmak
t.-seň 4120
[=1]
tös : renk; sima; görüntü, görünüş;
hatıra, yadigâr
t. 5702, 6240, 8562, 9951
t.-ě 7671, 9771, 9996, 10031, 10039
t.-ën 9455
t.-ëne 2368
t.-ěň 7739
t.-ěñnen 25
t.-ke 1820, 5391
t.-ler 7594, 8160, 8403
t.-lerën 8163, 8167
t.-lerge 8323
t.-lerně 8160
t.-lerněň 7667
t.-te 5505, 5515
[=25]
tös kil- : uygun gelmek
t.-ëmě kilmegen 1480
[=1]
töslë : gibi; adeta
t. 1231, 2077, 2464, 2983, 3194, 3617,
4079, 4080, 4224, 4572, 4809, 4828, 4912,
4997, 5021, 5084, 5093, 5195, 5305, 5376,
5680, 6017, 6137, 6549, 6712, 7135, 7248,
7353, 7555, 7984, 8032, 8749, 8762, 9021,
9073, 9195, 9336, 9382, 9663, 9665, 9798,
9943, 10057, 10058, 10231, 10233, 10354,
10356, 10450
t. idë 10793
t.-ler 4596
[=51]
tösmërle- : göz önünde canlanmak,
hatırlamak
t.-p 2760, 4760
[=2]
töş (I) : düş, rüya, hayal
t. 914
t. tügël 7935
t.-ěň 1009
t.-ënde 1024

t.-ěně 2655
t.-ěmde 4210, 10270
t.-ler 8016
t.-lerě 5037
t.-lerěme 8962, 8969
t.-lerge 4390, 4397, 4404
t.-te 4455, 6738, 6756
[=17]
töš (II) : gün ortası
t. 786, 798
[=2]
töš (III) : yer, köşe bucak
t. 4547
t.-ěn 1899, 4121, 7281
t.-ěnde 423, 5250, 5251,
5266, 8559, 8560, 8561
t.-ke 4626, 7179, 7257,
8742
t.-ke tiklě 3203
t.-lerden 3152
t.-te 3897, 4290, 4352,
4446, 5525, 6352, 9814, 10469
t.-te tüğěl 5469
t.-teděr 4558
t.-ten 1426 (2), 5568, 6997
[=31]
töš- : düşmek;
dökülmek; döşenmek; inmek;
gelmek; gitmek; konmak;
yerleştirilmek; yağmak; yıkılmak;
ulaşmak; girmek; bitmek;
başlamak; bulaşmak; yardımcı fiil
olarak: yaklaşma ifade eder.
t. 10147, 10152
t.-e 728, 1055, 2516, 2597,
3718, 3743, 3748, 5497, 5724,
5793, 5904, 7399, 7774, 7969
t.-e iděň 467
t.-eler 6976
t.-em 7436, 7528, 7534
t.-eměn 7437
t.-er 476
t.-erge 4676
t.-esěň 3960, 3961, 3968,
3969, 3976, 3977, 3984, 3985

t.-ěp 371, 428, 1378, 1860, 2017,
2554, 4914, 6678, 7015, 7279
t.-keç 3475, 7725, 9318
t.-keçtěn 2312
t.-ken 1548, 1687, 1707, 2452, 2896,
2904, 3801, 3881, 5329, 5848, 6230, 6295,
7004, 8891, 9089, 9313, 10461
t.-kençě 257
t.-kençě ük 6162
t.-kendey 336
t.-megen 1629
t.-meděk 227
t.-mesěn 1328, 7580
t.-se 3276
t.-tě 2574, 3382, 4710, 4856, 4932,
6551, 7161, 10617
t.-tě kük 8139
t.-těk 8277
t.-tēm 8853
[=82]
töšmegeyě : düşmez inşallah
t. 3846, 5092
[=2]
esir töš- : esir düşmek
esirge t.-ěp 4210
[=1]
iske töš- : hatırlanmak, akla gelmek
iske t.-e 2171
iske t.-esěň 3959, 3967, 3975, 3983
iske t.-ěp 1669, 2804, 7102
iske t.-tě 4625, 4638
[=10]
küñěl töš- : sevmek
küñěl t.-ěp 9904
[=1]
küz töš- : bakmak, (göz) takılmak
küz t.-e 3062
küzler t.-er 5051
[=2]
ķulģa töš- : yakalanmak
ķulģa t.-erge 7663
[=1]
ķurķuvģa töš- : korkmaya başlamak
ķurķuvģa t.-eler 2302
[=1]
töšěn- : anlamak

- t.-dēm 514, 525
t.-ěp 3468
t.-ěp citmiym 362
t.-gen 3504, 8380
t.-megen 6843
t.-messěň 1045
[=8]
- töšěnkě** : sıkıntılı
t. 1084
[=1]
- töšěr-** : düşürmek;
indirmek; atmak; kaydetmek;
çizmek; ulaştırmak; kondurmak
t.-dēm 93
t.-e 2049, 6184
t.-ěp 6034
t.-ěr idě 995
t.-gen 933, 1384
t.-iym 7063
t.-miy 2797
[=9]
- iske töšěr-** : hatırlamak,
hatırlatmak, akla gelmek, akla
getirmek
iske t. 5248
iske t.-děň 1466
iske t.-e 2370, 3516, 4249,
9649, 10337
iske t.-ěp 5852, 7062
isěne t.-ěr idēm 2751
iske t.-ěr očěn 9621
iske t.-iym 7061
[=12]
- küňěl töšěr-** : sevmek
küňěl t.-me 4573
[=1]
- küz töšěr-** : bakmak
küz t. 4138
küzěň t. 4743
küz t.-dě 4834
küz t.-ěp 7833
küzěn t.-gen 3502
küzěn t.-se 1790
küz t.-üv bėlen 4869
[=7]
- tötěn** : duman
- t. 1864, 1884
[=2]
- töy-** : düğümlemek
t.-ěp 1209
[=1]
- töye-** : yüklemek; istiflemek
t.-gen 1443
t.-rge 1442
t.-p 2993, 3700
[=4]
- töyel-** : düğümlemek, düğümlenmek
t.-gen 2697, 5632
[=2]
- töyěñčěk** : çıkın
t.-ěn 2558
[=1]
- töyěr** : parça, kabarcık
t. 3370
t.-ě 6907
t.-ně 3371
[=3]
- töyne-** : düğümlemek
t.-p 9284
[=1]
- töz-** : kurmak, anlaşma yapmak
t.-gen 4049
t.-iy 10143
t.-megen 4310
[=3]
- tözel-** : iyileşmek
t.-e 962
t.-mes 7049
[=2]
- tözet-** : onarmak
t.-ken 1625
[=1]
- tözetkele-** : onarmak
t.-p 9343
[=1]
- tözettěr-** : ayarlattırmak
t.-em 7971
[=1]
- tözěk** : barış
t.-en 6657
[=1]
- tözüvčě** : inşaatçı

t.-ler 1965
[=1]
traditsion : geleneksel
t. 9667
[=1]
trakt : yol
t.-in 3737
[=1]
traktor : traktör
t.-da 5179
t.-ı 1859
t.-lar 4607, 4608
[=4]
tranşeya : siper, hendek
t.-lar 8034, 8226
[=2]
tribuna : kürsü
t.-ğa 10644, 10645, 10650,
10655, 10660
[=5]
trubka : telefon ahizesi
t.-ğa 6488, 6935
t.-sın 9139
t.-sinnan 9148
[=4]
Truskavëts : Ukrayna'nın İlbav
vilayetinde bulunan şehir.
t. 10503
t.-ta 7884
[=2]
Tsar-baba : Çar baba
t.-baba 2649, 2653
t.-babaga 2654
t.-babanı 2668
[=4]
tsëmënt : çimento
t.-ka 5137
[=1]
tsëntnër : kental
t.-lar 4284
[=1]
tsifr : rakam
t.-lar 9818
[=1]
tubal : heybe
t.-ı 3482

[=1]
Tufan : Hesên Tufan (1900-1981
yılları arasında yaşamış ünlü Tatar şairidir.)
t. 5561, 7986, 10502, 10644, 10665,
10685, 10698 (2), 10700, 10754, 10761,
10793, 10819, 10823, 10827, 10831, 10837
t.-ğa 5562
t.-nan 7970, 10648
t.-nar 10683
t.-narı 10787, 10835
t.-mı 6229, 10725, 10733, 10741,
10749, 10814
t.-niñ 6222, 10704
[=31]
Tufanlı : Tufanlı
t. 6238
[=1]
Tufansız : Tufansız
t. 10046
[=1]
tufli : çarık, terlik
t. 794
t.-ler 5870
[=2]
tufraq : toprak
t. 3651, 5787, 5788, 5796, 6828, 7149,
7362, 7384, 8169
t.-ı 2886
t.-in 9444
t.-ına 1831, 4907
t.-ında 7489
t.-iñ 1541
t.-iña 4034
t.-ka 8983
t.-miñ 5474
t.-tan 7681
[=19]
tuğan : doğma yeri, memleket;
kardeş, akraba, öz
t. 108, 948, 1897, 1938, 2803, 4286,
5158, 6740, 7856, 7857, 9393, 9405, 9549,
9979, 10372
t.-nar 4647
t.-narça 1890
t.-narğa 893
t.-narı 1159

- t.-sň 4033
[=20]
- tuġan cir** : bk. **tuġan il**
t. cir 1347, 1567, 1568,
3217, 9576
t. cirde 7639
t. cirde iken 2858,
t. cirden 1318, 6846
t. cirė oćen 1161
t. cirėm 520
t. cirėmnen 1351, 7669
t. cirėnde 383
t. cirge 1492, 4143, 6770
t. cirlerėň 884
t. cirnėň 2072, 2397
[=20]
- tuġan il** : memleket
t. il 623, 1319
t. ilde 6214
t. ilėm 1016, 1300, 3685
t. ilėme 790
t. ilėmnė 201
t. ilėninen 1288
t. illerėne 2124
t. ilnė 1345
t. ilnėň 1950
[=12]
- tuġan Şehir** : bk. **tuġan il**
t. Őeherge 1028
t. Őehirėm 3724
[=2]
- tuġan tėl** : ana dil
t. tėl 1319, 5482, 10640
t. tėlė 10623
t. tėlnė 9702, 9705
t. tėllerde 6604
[=7]
- tuġan tėllė** : ana dilli
t. tėllė 9720
[=1]
- tuġan yać** : bk. **tuġan il**
t. yaćı bėlen 2745
t. yaćım 5463, 5467, 5471
t. yaćıma 7322
t. yaćına 3926
- t. yać 1530, 1534, 4124, 7234, 7242,
7246, 7258, 8488, 9800, 9804, 9921
t. yaćća 1653, 5772, 6309, 10188
t. yaćlarda 9248
t. yaćlarıma 2057, 2061, 2069
t. yaćnıň 6271, 6943, 9623, 9714
t. yaćta 5450, 5454, 5458, 5697, 6516,
9413, 9414, 9418, 9422
[=38]
- tuġan yort** : bk. **tuġan il**
t. yortım 10418
t. yortnıň 1252
[=2]
- tuġanlıć** : kardeŐlik
t.-nı oćen 6636
[=1]
- tuġar-** : koşulu atı serbest bırakmak;
atın koşumlarını çıkarmak
t.-a bėlem 10544
t.-am 7099
t.-ıp 1403
[=3]
- tuġay** : vadi, kıy, akarsu yataćı
t. 8574, 6952, 8697
t.-da 2893, 5267, 6940 (2), 6952
t.-daćı 2895
t.-dan 9764
t.-ća 2896
t.-ı 8337
t.-lar 4475, 6575
t.-lardan 2576
t.-larga 2094, 2106, 3608, 4571
t.-larım 2892
t.-ların 8696, 8790
t.-larında 8689
t.-larınıň 7173, 8569, 8577
t.-nı 1232
[=27]
- tuġaylı** : vadili
t. 8784
[=1]
- tuġız** : dokuz
t. 9819 (biŐ meň t. yöz yėćermė), 8355
[=2]
- tuġızını** : dokuzuncu
t. 9545

[=1]
tuğızlı : dokuzlu
t.-dan 5214
[=1]
tuğrı : dürüst; sadık
t. 3659, 4043, 7586, 10653
[=4]
tuğ : tok
t. 2713, 2953, 3489, 5040,
5232 (2), 7953, 10376, 10400
t. kēbēk 5233
[=10]
Tuğay : Abdullah Tuğay
(1900-1951 yılları arasında
yaşamış Tatar Edebiyatı'nın en
ünlü şairlerindendir.)
t. 3051, 3152, 3932, 3986,
4057, 4644, 5482, 5797, 6260,
6881, 6893, 6900, 6904, 6906 (2),
6910, 6912, 6919, 6921, 6927,
7930, 9708, 10550, 10553, 10559,
10577, 10578, 10582, 10583,
10623, 10652, 10759
t. bēlen 5849,7908, 10761
t. kük 7864
t. öçen 7863
t.-da 5912, 5917
t.-dağı 10672
t.-dan 7878, 9711, 10832
t.-dan iken 9517
t.-dır 10597
t.-ğa 6009, 10631, 10757
t.-lar 4402, 5928, 5929,
7331
t.-lardan 6157
t.-larını 5030
t.-nı 1345, 5919, 5924,
6003, 6857, 7955, 10556
t.-niñ 5906, 10068, 10610
[=64]
Tuğaylı : Tuğaylı
t. 6238
[=1]
Tuğaysız : Tuğaysız
t. 10045, 10046
[=2]

tuğı- : üstelemek
t.-dı 8804
[=1]
tuğlandır- : doyurmak
t.-ğan 10432
[=1]
tuğlan- : karnını doyurmak
t.-ıp 1183
[=1]
tuğma- : keserle vurmak
t.-ğanda 6069
t.-p 6064
[=2]
tuğmak : keser
t. 6041, 6042, 6062 (2), 6067, 6072
[=6]
tuğmakla- : dövmek
t.-ğan 6646
[=1]
tuğsan : doksan
t. 10775
[=1]
tuğta- : durmak, durdurmak;
duraklamak, duraksamak; dinmek; vazgeçmek
t. 7060, 7184, 9630, 9641
t.-ıy 3510, 3734, 3802
t.-ıy iken 3548
t.-mas 4417
t.-mıy 9569
t.-p 107, 345, 5628, 7378, 8344, 10712
t.-p kıala 744
t.-r 3789, 9718
t.-rğa 3503
t.-rmını 3105, 3106
t.-sa 8106
t.-sam 3510
t.-sın 2920
[=25]
tuğtal- : durmak, duraklamak;
konaklamak
t.-am 7098
t.-dı 5917, 6197, 10731
t.-diñ 6220
t.-ıp 197, 1087, 2810, 2944, 4127,
4659, 5747, 9174
t.-madı 10833

t.-mas 1873
t.-mıy 2048
t.-uv 1387
[=17]
tuqtat- : durdurmak
t.-a 1142, 6922
t.-ıp 4175
t.-ırının 4258, 4262
t.-қан 9732
t.-madı 4995
t.-sa 7278
t.-tıñ 5472
[=9]
tuqtavsız : kesintisiz,
durmaksızın, durmadan, aralıksız
t. 1743, 4302, 4314, 5864,
7303, 8791, 9356, 9610, 9648,
10086
[=10]
tu- : dolmak,
kaplanmak, toplanmak;
tamamlamak
t.-a 1948, 2609
t.-dı 774, 7815
t.-ğaç 2166
t.-ğan 508, 655, 996, 1581,
5609
t.-gangamı 372
t.-gannar 8071
t.-ıp 1726, 3939
t.-mıy 1475
t.-sa 3971, 3981
t.-uvın 6258
[=18]
tułğan- : serpilmek
t.-ıp 5014
[=1]
tulı : dolu, bütün
t. 1770, 1809, 1955, 2090,
3782, 4213, 4668, 5219, 5234,
6308, 7311, 8176, 8305 (2),
10013, 10470, 10558
[=17]
borçaq kėbėk tulı: gėrbűz,
kuvvetli borçaq kėbėk t.
2685

[=1]
tulış- : dolmak
t.-a 9583
[=1]
tumboçqa : komodin
t.-da 6348, 6355
[=2]
tun : palto, manto
t. 6270
t.-ğa 3639
t.-ı 7785, 7813
t.-ıñ 6269 (2)
t.-nan 8227
t.-nar 3638
[=8]
tunlı : paltolu
t. 7795
[=1]
tuñ- : donmak; donuklaşmak;
dinmek
t.-a 6891
t.-am 6602 (2)
t.-ar 569, 2048
t.-arın 1852
t.-ğan 2746, 5686
t.-ıp 6256
t.-mas oçėn 1163
t.-masın 5389
t.-mıyça 1535
t.-sa 2048, 3766
[=14]
tup : top
t.-ı 4664
t.-ıñ 9131
t. kėbėk 5231
t.-lar 1207, 1236, 1885, 7032, 9788
t.-ların 8063
t.-larnı 9176
t.-larnıñ 6090
[=11]
tup yar- : yankılanmak
t. yarıp 5749
[=1]
tupçı : topçu
t.-ğa 9128
[=1]

tupla- : toplamak
t.-p 2330, 5789
t.-rının 6088
[=3]
fikër tupla- : düşünmek
fikër t.-iy 5719
[=1]
tup-tulu : dop-dolu
t. tulu 2581
[=1]
tup-turı : doğrudan
doğruya, dümdüz
t. turı 7107, 9055
[=1]
turay- : ayağa kalmak
t.-ğan 4473
t.-ğanın 7171, 8788
[=3]
turgay : turgay kuşu
t. 4569, 7129
t. kēbēk 4571
[=3]
turgaysız : turgaysız
t. 4547
[=1]
turı : doğru; dürüst;
yakın; hakkında; doğrudan
t. 1516, 1696, 2802, 2811,
2838, 2874, 3990, 4014, 5552,
6901
t.-nnan 1933, 2628, 10131
t.-sında 10468
t.-sınnan 865, 9730
[=16]
turı kil- : karşılaşmak;
karşılama; keşişmek; tesadüf
etmek; denk gelmek
turı k.-e 8400
turı k.-emē 8096
turı k.-gen 7479, 8480
turı k.-señ idē 5054
[=5]
turında : hakkında
t. 956, 1065, 2110, 6173,
6228, 8959, 9167, 9469, 9872
[=9]

turındağı : hakkındaki
t. 6656
[=1]
tut : çil; keder
t.-ına 5725
t.-lar 8714, 8716
t.-lar kēbēk 8715
[=4]
tutaş : yetişkin kız
t.-nı 9708
[=1]
tutur- : doldurmak; tamamlamak;
açmak
t.-ğan 1209
t.-ıp 1585, 9802, 9808
t.-sın 1073
[=5]
tuv : yıllarca koşulmadan kalan
besili at
t.-largā 5404
[=1]
tuv- : doğmak, dünyaya gelmek;
ortaya çıkmak
t.-a 1832, 3581, 3655, 9432, 9983
t.-a kük 8822
t.-adır 8824
t.-ası 5152
t.-dı 867, 4656
t.-dımı 2815
t.-diñ 3574
t.-ğaç 7670
t.-ğan 164, 2417, 2523, 3337, 4059,
8571, 8579, 10083
t.-ğan kēbēk 3661
t.-ğanda 1962
t.-ğannar 3579, 10681
t.-ğansız 10044
t.-ıp 2137, 3341, 5751, 6928
t.-mağan 2239
t.-mıştan 4428
t.-mıy iken 5550
t.-sa 3979
[=34]
tuvdır- : doğurmak
t.-a 7964
t.-am 2517, 2518

t.-ğan 1923, 8967, 10642
[=6]
tuvdıruv yortı: doğum evi
t. yortı 49
[=1]
tuy : düğün, tören
t. 522, 1033, 2178, 2468,
5527 (2), 8738, 8740, 9221, 9224,
9242, 9696, 9698, 9699, 9701,
9705, 9717
t. bēlen 7576
t. idē 9697
t.-da 1111, 10664
t.-dağıça 10676
t.-dan 9893
t.-ğa 1112, 9709
t.-ı 2756, 7483
t.-ına 1112
t.-lar 1317, 2462, 2849,
6963
t.-largā 7580, 7581 (3)
t.-larını 9700
t.-nı 492, 10665
t.-niñ 2758, 10675
[=41]
saban tuyı : hasat bayramı
s. tuyı 6995, 7023, 7511
s. tuyın 1467, 4145
s. tuyınnan 4773
s. tuylarına 3657, 6456
[=8]
tuy- : doymak; bıkmak,
usanmak; ihtiyacı kalmamak
t.-ğan 1375
t.-ğan öçen 7861
t.-ğançı 3266, 3345, 3674,
6321, 8532
t.-ıp 4570, 6340
t.-madım 6606
t.-mağan 2064
t.-mas 3208, 3209
t.-mıy 7637, 9673
t.-mıylar 5526
[=16]
tuydır- : doyurmak
t. ğına 5234

[=1]
tuz- : eskimek, yıpranmak
t.-dı 5100
t.-ğan 7047, 8610, 8730, 9065, 9066
t.-ıp 386
[=7]
tuzan : toz, çamur
t. 3831, 7045, 7367, 8610, 9473,
10825
t.-day 3084
t.-ğa 1247, 5560
t.-ın 4294
t.-nan 8606
t.-narda 7837
t.-nı 4885
[=13]
tuzanlı : tozlu
t. 9177
[=1]
tuzdır- (I) : savurmak, saçmak
t.-ıp 170
t.-uv 586
[=2]
pır tuzdır- : darmadağın etmek
pır t.-ğan 921
[=1]
tuzdır- (II) : eskitmek
t.-ıp 5682
[=1]
tuzğı- : öfkelenmek
t.-ğan 9601
t.-p 9604
[=2]
tuzğıt- : savurmak
t.-a 3012
[=1]
tübe : tepe; çatı; başın üst kısmı
t.-ge 2348
t.-leren 3734
t.-m 1604, 7609
t.-sē 8607
t.-sen 1566, 1624, 1872
[=8]
tüben : aşağı; çukur
t. 1054, 6976, 10107
t.-de 2275

t.-ge 1151, 1378, 7820
t.-nen 1309
[=8]
tübenlök : alçaklık,
namussuzluk
t.-ten 1371, 7611
[=2]
tübetey : şekli fesi andıran
fazla yüksek olmayan Tatar millî
başlığı
t.-ën 148
[=1]
tügerək : çember
t.-ke 4778
[=1]
tügerək it- : yuvarlamak
t. itöp 7622
[=1]
tügël : değil; “isim
bildirmesinde olumsuzluk”; karşıt
bağlama işlevi
t. 373, 420, 600, 616, 618,
805, 966, 975, 1072, 1082, 1267,
1340, 1342, 1402, 1432, 1434,
1461, 1463, 1681, 1897, 1992,
2248, 2620, 2701, 2712, 2976,
3274, 3324, 3738, 3774, 3913,
4058, 4223, 4227, 4337, 4416,
4581, 4589, 4601, 4602, 4632,
4775, 4877, 5028, 5107, 5108,
5334, 5403, 5469, 5536, 5694,
5695, 5889, 6405, 6522, 6580,
6610, 6666, 6725, 6788, 6916 (2),
7068, 7084, 7164, 7313, 7352 (2),
7602, 7608, 7610, 7729, 7769,
7935, 8000, 8173 (2), 8190, 8194,
8203, 8214, 8242, 8781, 9079,
9080, 9129, 9457, 9728, 9790,
9989, 10124, 10145, 10150,
10397, 10483, 10519, 10545,
10547, 10548, 10573, 10638,
10647, 10748
t.-ën 6110
t.-më 2725, 4318
t.-mën 697
t.-mëni 5694, 10037

[=109]
tügël- : dökülmek, saçılmak
t.-dë 1682
t.-dëñ 511
t.-ër 2277, 10471
t.-mes 10471
[=5]
tügëllök : olmama
t.-ëñ 4407
[=1]
tük- : dökmek, akıtmak
t.-emën 5470
t.-ëp 8212
t.-ken 7291
t.-me 7583
t.-medë 2812
t.-tëm 374
[=6]
tüle- : ödemek
t.-r öçën 2885
[=1]
tülevsöz : ücretsiz
t. 9655
[=1]
tümgek : tümsek
t. 9603
t.-ën 1529
[=2]
tümgeklök : tümsek
t.-te 9595
[=1]
tün- : dönmek
t.-erlök tügël 3324
[=1]
tür : başköşe; evin önü; bir şeyin iç
kısmı; köşe; ücra yer
t.-de 5971, 6815, 8456, 9703
t.-ëmnen 2121
t.-ënde 1555, 5891
t.-ënnen 453, 1860, 6946
t.-ge 256
t.-ëmdegë 7689
t.-ëndegë 177
[=13]
tüş : göğüs
t. bëlen 5108

[=1]
tüšek : döşek
t.-te 6898
[=1]
tüşel- : döşenmek
t.-gen 2937
[=1]
tüşem : döşeme; tavan
t.-ge 1790, 4449
t.-nen 2935
[=3]
tüz- : sabretmek,
katlanmak, dayanmak
t. 4691, 8530
t.-dëm 6841, 8052
t.-e almağaç 222
t.-em 2413
t.-er iken 2616
t.-erlëk 4692
t.-ermëni 965
t.-esëm kile 2148
t.-ëp 2916
t.-ëp toram 750
t.-ëp torsın 4792
t.-gen 5258
t.-medëm 486
t.-mes 6825, 6827
t.-miy 8585
t.-miym 10327
t.-se 2616
t.-sën gëne 974
[=21]
tüzëmlë : sabırlı
t. 796
[=1]

U

ucım : ekin, yeşil ekin
u. 8608, 9666 (2)
u.-nan 2027
u.-nar 1768
u.-narniñ 9905
[=6]

uç : avuç, avuç içi
u. 9129
u.-ğa 313
u.-larım 7705
u.-larında 7660
[=4]

uçak : ocak
u. 342, 351, 705, 1182,
5183
u. kēbēk 461
u.-niñ 707
u.-ta 656, 8716
u.-tan 346
[=10]

uçastok : tarla
u.-ta 4632
[=1]

uçma : tutam, demet
u. 4695, 9231 (2)
u.-lar 8999
u.-larniñ 1522
u.-sın 4703
[=6]

uf : üzüntü bildiren
ünlem ah; rahatlama ünlemi oh
u. 4107, 10702, 10717
[=3]

uftan- : oflamak; üzölmek
u.-dı 9960
u.-ıp 9018
u.-ırğa 7491
[=3]

Ugor-fin : Ugor-Fin
u.finner 7477
[=1]

uq : tâ; çok; tam; tam
şu vakitte; -dan itibaren, -den beri

u. 3544, 3889, 4697, 4770, 4820,
4975, 9693, 10794
[=8]

bēr uq : farklı
bēr u. 5506, 5507
[=2]

şul uq : aynı
şul u. 5400, 9091
[=2]

ukaz : hüküm
u.-nı 4629
[=1]

uqı- : okumak, öğrenim görmek; iş
yapmak

u. 9638
u.-dım 7009
u.-diñ 5184
u.-ğan 14
u.-ğan kēbēk 9122
u.-madı 5551
u.-p 542, 5726, 5996, 5998
u.-r 199, 5202, 7539
u.-r öçēn 10430
u.-r öçēn gēne 8206
u.-rsiñ 1075
u.-y 930, 5031, 9654
u.-ylar 6728, 6732, 6736, 9658
u.-ym 7809
u.-ysiñ 862, 4280
[=26]

cēnaza uqı- : cenaze namazı kılmak
cēnaza u.-ğaçtın 9971
cēnazanı u.-p 9912
[=2]

namaz uqı- : namaz kılmak
namaz u.-rlık 9757
[=1]

reḡmet uqı- : teşekkür etmek
reḡmet u.-ym 6297
[=1]

sabaq uqı- : nasihat vermek
sabaq u. 2820
[=1]

uqıt- : okutmak
u.-madı 838
[=1]

uđıtuvęı : ęđretmen	943, 956, 981, 987, 993, 999, 1006, 1024,
u. 3552	1031, 1042, 1043, 1046, 1091, 1098, 1153,
[=1]	1154, 1161, 1162, 1203, 1206, 1223, 1234,
uğmaştır- : biriktirmek	1263, 1271, 1285, 1331, 1377, 1381, 1405,
u.-a 7872	1412, 1428, 1437, 1483, 1515, 1556, 1570,
[=1]	1602, 1608, 1615, 1618, 1620, 1628, 1640,
Ukraina : Ukrayna	1643, 1647, 1653, 1697, 1713, 1775, 1779,
u. 408	1791, 1834, 1841, 1867, 1919, 1927, 1928,
[=1]	1929, 1953, 1981, 2010, 2012, 2028, 2034,
uğuv : okuma	2048, 2182, 2204, 2223, 2229, 2230, 2268,
u.-dan 10445	2319, 2325, 2350, 2370, 2375, 2376, 2385,
[=1]	2426, 2437, 2455, 2461, 2470, 2495, 2496,
uğuv yortı : mektep	2508, 2510, 2552, 2564, 2565, 2573, 2580,
u. yortlarıñ 267	2605, 2612, 2615, 2638, 2641, 2646, 2648,
[=1]	2656, 2659, 2669, 2674, 2678, 2679, 2687,
uđuvęı : okur, okuyucu	2705, 2736, 2748, 2752, 2757, 2771, 2782,
u.-lar 4254, 10318	2790 (2), 2798, 2810, 2824, 2926, 2931,
u.-m 5985	2965, 2973, 3198, 3200, 3243, 3247, 3253,
[=3]	3258, 3279, 3326, 3330, 3352, 3436, 3456,
ul (I) : oğul, evlat, vatan	3500, 3501, 3516, 3543, 3544, 3553, 3562,
evladı	3570, 3580, 3596, 3597, 3698, 3711, 3774,
u.-ı 2407, 3358	3785, 3786, 3791, 3791, 3809, 3814, 3818,
u.-ım 110, 922, 3572,	3820, 3824, 3838, 3844, 3864, 3872, 3882,
3880, 5709, 5733	3886, 3891, 3895 (2), 3899, 3904, 4005,
u.-ımınıñ 1294	4022, 4067, 4078, 4080, 4179, 4212, 4222,
u.-ın 3919	4238, 4240, 4253, 4259, 4278, 4290, 4316,
u.-ına 369	4321, 4369, 4386, 4387, 4393, 4394, 4400,
u.-ınıñ 4323	4401, 4421, 4423, 4429, 4451, 4452, 4462,
u.-ınnan 1259	4486, 4498, 4502, 4603, 4627, 4667, 4678,
u.-iñ 398	4680, 4686, 4700, 4702, 4724, 4755, 4803,
u.-iñni 902	4826, 4827 (2), 4829, 4833, 4855, 4856 (2),
u.-ları 671, 8192	4858, 4859, 4867, 4923, 4925, 4934, 4948,
u.-larıma 4755	4953, 4957, 4959, 4965, 4981, 4982, 5014
u.-ların 3618, 7964	(2), 5018, 5019, 5073, 5143, 5144, 5169,
u.-larına 10453	5210, 5222, 5263, 5265, 5304, 5315, 5323,
u.-larıñ 166, 4741	5337, 5342, 5346, 5363, 5384, 5386, 5392,
u.-larını 5745	5394, 5415, 5421, 5601 (2), 5602, 5693,
[=24]	5696, 5707, 5719, 5721, 5787, 5789, 5833,
ul (II) : o (gösterme ve	5842, 5845, 5861, 5889, 5905, 5907, 5972,
kişi zamiri); işte	6056, 6124, 6141, 6152, 6163, 6166, 6172,
u. 87, 150, 155, 191, 195,	6176, 6181, 6192, 6200, 6247, 6270, 6277 ,
196, 200, 207, 219, 233, 235, 259,	6278, 6279, 6281, 6286, 6293, 6294, 6360,
273, 316, 365, 377, 394, 400, 401,	6366, 6417, 6430, 6432, 6469, 6475, 6477,
404, 407, 425, 432, 540, 570, 583,	6542, 6561, 6563, 6619, 6644, 6680, 6724,
637, 679, 697, 714, 718 , 775,	6761, 6787, 6789, 6878, 6880, 6894, 6898,
817, 818, 836, 850, 914, 937, 939,	6906, 6914, 6988, 7100, 7164, 7165, 7220,

7269, 7290, 7364, 7415, 7419,
7421, 7440, 7444, 7576, 7588,
7601, 7635, 7653, 7743, 7774,
7830, 7831, 7833, 7841, 7848,
7896, 7909, 7934, 7977, 7997,
7999, 8160, 8187, 8234, 8263,
8264, 8309, 8339, 8374, 8379,
8384, 8387, 8448, 8483, 8607,
8622, 8640, 8716, 8722, 8731,
8732, 8751, 8806, 8825, 8826,
8865, 8906, 8918, 8928, 8948,
8985, 9173, 9178, 9186, 9192,
9199, 9219, 9289, 9325, 9437,
9450, 9454, 9458, 9493, 9514,
9519, 9535, 9643, 9645, 9673,
9692, 9725, 9737, 9809, 9815,
9830, 9832, 9848, 9877, 9965,
9985, 10027, 10041, 10101,
10310, 10375, 10393, 10397,
10399, 10507, 10627, 10629,
10649, 10651, 10675, 10734,
10748, 10775, 10796, 10803,
10809, 10824
u. ğına 5784
u. kader 827
u.-mı 5139, 8089
[=474]
ula- : ulumak
u.-iy 821, 822
[=2]
ulağ : oluk
u.-ı 4129, 7641
u.-in 7267
u.-innan 7647
[=4]
ulağsız : oluksuz
u. 5500
[=1]
ulav : uğultu
u.-dan 7032
[=1]
Ulina : Ulina
u. 469, 470, 478, 482, 502
[=5]
ulli : oğullu
u. 4523

[=1]
Ulyanov : Vladimir Ilyich Ulyanov
(Lenin)
u. 5360, 9813, 9936
u.-mı 5365
[=4]
umaç : Yemeğe koymak üzere una
süt veya su konarak yapılan hamurdan
yiyecek.
u. 7355
u.-ına 2961
[=2]
umaçlık : umaçlık
u. 2960
[=1]
un : on, on kez
u. 1398, 2419, 2422, 3682, 3818,
4112, 4113, 4337, 5503, 5504, 5505, 5509,
5514, 5515, 5519, 5521, 5522, 5524, 5525
(2), 5529, 7353, 8355, 8759, 10362
u.-ısı 5505, 5515
[=27]
yöz de un : yüz on
yöz de u. 9460
[=1]
unaltı : on altı
u. 5738, 5739, 5766, 5767
[=4]
unbiş : on beş
u. 10191
[=1]
uncidě : on yedi
u. 2932
[=1]
unciděňčě : on yedinci
u. 10564
[=1]
undürt : on dört
u. 3666, 10507
[=2]
unikě : on iki
u. 5620
[=1]
unikěňčě : on ikinci
u. 10403
[=1]

univěrsitět : üniversite
u. 1933
u.-ka 131
[=2]
unnarça : onlarca
u. 9695
[=1]
unsigěz : on sekiz
u. 7979
[=1]
uñ : sağ
u. 2551
u.-da 6787
[=2]
uñ- : büyümek; iyi
sonuçlanmak; rastlamak
u.-armı 5743
u.-arsıñ 2385
u.-sa 4507
[=3]
uñay : rahat
u. tügěl 1340
[=1]
uñaylı : uygun
u. 402
[=1]
uñaysız : faydasız
u. 3885, 7968, 8198
[=3]
uñğan : çalışkan
u.-ı iděñ 1362
[=1]
uñış : mahsül
u.-tan 1714
[=1]
up- : yer yarılmak;
kaplamak
u.-ar 6026
u.-sa 5221
[=2]
upkın : girdap
u.-da 7495
[=1]
ur- : ekin biçmek
u. ğına 7292, 7294
u.-amin 8994, 8997

u.-ası 9002
u.-dılar 7315
u.-ğanda 5299
u.-ğansız 8359
u.-ıp kiter töslě 8762
u.-ır idě 10136
u.-ıy 8652 (2)
[=12]
ura : savaş narası “hurra”
u. 9132, 9694
[=2]
ura- : dolamak; etrafından
dolanmak; sigara sarmak
u.-dı 4831
u.-ıydır 7820
u.-p 5809, 6965
u.-rga 1505
[=5]
urap çık- : etrafı kaplamak
u. çığa 7349
[=1]
uraķ : orak; ekin biçme
u. 6967, 8989
u.-ı 1722
u.-ım 8989
u.-ımnı 1520
u.-ımnıñ 9263
u.-ın 8761, 10136
u.-ka 4676, 8353
[=10]
uraķka töş- : hasada başlamak
u. töşken 1707
[=1]
uraķ ur- : ekin biçmek
u. urğanda 5299
[=1]
uraķçı : orakçı
u.-lar kěběk 7351
[=1]
Ural : Ural dağları; Ural nehri
u. 8306
u.-kay 118
[=2]
ural- : dolanmak
u.-ıp 5021
[=1]

uram : sokak, cadde, yol, meydan, dışarı
u. 228, 818, 1215, 1943, 2516, 4919, 5134, 7384, 8993, 9683, 9684, 9693
u.-da 18, 1964, 7542, 7543, 8738, 9627, 9650, 9679, 9680, 9684, 9688, 9876
u.-damı 10023
u.-ğa 365, 486, 1348, 1947, 2329, 9705, 10117
u.-ı 10574
u.-ında 138, 1109, 3227, 3648, 5418
u.-nan 2329, 3623, 3643
u.-nar 1968, 3755, 3756, 10215
u.-narda 3750, 3757, 3764, 10555
u.-nardan 190, 270, 4925
u.-narı 1954, 3923, 4901
u.-narıñ 280, 3718
u.-narnı 3738, 6894
u.-narnıñ 3549
u.-nı 3790
u.-nıñ 1717
[=62]

Urazay : Tataristan'da bir köy
u. 8769, 8783, 8956, 8961 (2), 8968 (2)
[=7]

urğı- : fişkırmak, taşmak
u.-p 4582 (2)
u.-y 5630
[=3]

urğıl- : fişkırmak
u.-a 4127
u.-ır 4906
[=2]

urğuv : çağlayış
u.-ında 10364
[=1]

urıl- : ekin biçilmek
u.-ğan 2626
[=1]

urın : yer; meydan; sokak; yatak
u. 2317, 3487, 4812, 5040, 5380, 5603, 5606, 5609, 5619, 5643, 5678, 6031, 6850, 7420, 9334
u.-da 112, 3492, 5608, 5611, 6578, 7050, 8707
u.-dağı 8741
u.-ğa 1067, 8169, 8171
u.-ı 2753, 3537, 4693, 6815, 7464, 7469
u.-ı bēlen 1408
u.-ı tūğēl 4227
u.-ımda 8100
u.-ımnan 7094, 7144
u.-ın 1857, 4862, 6198, 6329, 6422
u.-ına 3807, 4327, 7528
u.-ında 1876, 3368, 4836, 5152, 5596, 7450, 7482, 7504
u.-ında tūğēl 4223
u.-nar 6194
u.-nardan 1312
u.-narğa 4556, 8809, 10311
u.-narı 6344
u.-narın 4953
u.-nı 904, 1892, 2270, 2943
[=65]

urında : (bir şeyi yapacak yerde yapmamak ifadesiyle) yerde
u. 7300
[=1]

urındıķ : sandalye
u.-ķa 3061
u.-ta 10439
[=2]

urla- : çalmak
u.-ğansız 526
u.-madı 3812
u.-lap 8289
[=3]

urlat- : çaldırmak
u.-ıp 7764
[=1]

urlav : hırsızlık, çalma
u. 10392
u.-ın 3813
[=2]

urman : orman
u. 36, 613, 702, 784, 820,
1166, 1174, 1179, 1180, 3477 (2),
3863, 3867 (2), 3871 (2), 3875
(2), 4355, 4358 (2), 4425, 4751,
5302, 6591, 6613, 6632, 6650,
6831, 6954, 7666, 7744 (2), 8158,
8159, 8885, 8892, 8893, 9784,
9788, 10050, 10237, 10416,
10817, 10829
u.-da 1421, 2900, 3522,
4232, 5055, 6028, 6226, 10294
u.-dağı 7657
u.-ğa 5301
u.-ı 3477, 5097, 5101,
6946, 7756, 10232
u.-ın 4031
u.-ına 8157
u.-ınıñ 3001
u.-innan 4016
u.-iñ 3815
u.-nan 3814
u.-nar 2140, 4457, 7961,
10711
u.-nar bēlen 8292
u.-narda 6594, 6638
u.-nardan 1304
u.-narğa 4348, 4713
u.-narı 1953, 4715, 4765,
10081
u.-narın 6950
u.-narınıñ 10706, 10708
u.-narınıñ 698, 4727
u.-nı 8288
u.-nıñ 2363, 3820
[=89]
Urmançë : Bakıy Urmançı
(1897—1990 yılları arasında
yaşamış heykeltıraş ve ressam.)
u. 10070, 10082
[=2]
urnaş- : yerleşmek;
kaplamak; olmak, oluşmak
u.-a 4528, 7052
u.-ıp 4224, 9188
u.-tı 7033

[=5]
urta : orta, orta hâlli; merkez; eşit;
yarı; orta hâlli köylü
u. 2650, 5391
u.-da 3912, 5748, 5967, 6200, 7442,
8302, 8511
u.-ğa 7508
u.-sı 772, 2247, 4561
u.-sın 3319
u.-sına 1896, 3991, 4940, 7394
u.-sında 111, 704, 1738, 6474, 6822,
6886, 8103, 8475, 8768, 8899, 9136, 10234,
10613
u.-sinnan 8389, 9707, 9717
[=34]
urtaça : ortaca
u. 5391
[=1]
urtaq : ortak
u. 8291
u. iken 9513
u.-qa 8435
[=3]
urtaqlaş- : paylaşmak
u.-tıñ 5465, 5466
[=2]
urtaqlıq : ortaklık
u. 9516
u.-ın 4002
[=2]
urtalay : tam ortadan
u. 4418
[=1]
usaq : kavak ağacı
u. 9977
[=1]
Usaqlı : Usaklı Kisek (Mari köyü)
u. 2205
[=1]
usal : acımasız, zalim; keskin
u. 692, 842, 3372, 3390, 3396, 6131
u.-raq 2533
[=7]
usallıq : acımasızlık, zalimlik
u. 3373, 3399
[=2]

ut : ateş; ışık;
aydınlık; duygu
u. 343, 657, 1380, 2009,
2379, 3108, 3769, 3770, 4030,
4077, 4335, 5111, 5163, 5651,
6225, 6252, 6275, 6445, 6695,
6699, 6702, 6708, 6714, 6722 (2),
7051, 7187, 8003, 8949, 9580,
9934, 10646, 10747
u. töslě 9336
u. tŭgěl iděň 1463
u.-ı 5881, 6222, 6263,
6264, 6271, 7916, 7988, 7995,
9940
u.-ıday 6272
u.-ım 7615
u.-ımı 2376
u.-ın 4873, 6002, 8249
u.-ında 71
u.-ınıň 5183
u.-iňmi 9154, 9162
u.-ka 4079, 5135, 6326,
10586
u.-lar 38, 5180, 6235,
6527, 7345, 7393, 9938
u.-lar bėlen 6723
u.-lar kėbėk 8717
u.-largā 2852, 7904
u.-larıň 265
u.-larmını 3109, 3110
u.-larnıň 4401
u.-mı 2250, 4082, 6449,
6720, 8117, 9151
u.-nıň 1895, 4078
u.-ta 4107, 5878, 6701,
6706, 6714, 8101, 8189 (2), 9147
u.-tan 1181, 5273, 9038,
8387, 9046
u.-tay 2252
[=96]
ut aç- : ateş açmak
u. açkan 3951
[=1]
ut-küz : yangın
u.-küz 10406
[=1]

uta- : zararlı otları ayıklamak
u.-a 7385
[=1]
utın : odun
u. 6045 (2), 6049, 6050, 6054, 6074
u.-ga 1405
u.-ın 2993
u.-ını 1454
u.-nar 848
[=10]
utır- : oturmak; durmak; yaşamak;
yerleşmek; saplanmak; dinlenmek; olmak
u. 2884, 4050, 7550
u.-a 1063, 1144, 1576, 1708, 2611,
2612, 2627, 3613, 4967, 4971, 5010, 5182,
5723, 5891, 5934, 7520, 8444, 8756, 9383,
10118, 10356
u.-a idě 9704
u.-a kėbėk 3610, 3873
u.-alar 9727
u.-alar töslě 10450
u.-am 7324, 7326, 7470, 8726, 8977,
10386, 10440
u.-asıňmi 7855
u.-dı 2552
u.-dılar 9980, 9993, 9999
u.-dım 428, 2520, 2865, 2866, 5404,
6538 (2)
u.-diň 1128
u.-ğan 874, 1186, 1443, 3600, 4168,
6429, 7276, 7330, 7628, 7830, 7831, 9261,
9769
u.-ğan kük 9993
u.-ğanda 1476, 3016, 4865
u.-ğannar 6345, 6663
u.-ıp 10, 53, 1087, 2636, 5534, 7848,
8402
u.-ırğa 2556, 6262
u.-sa 4202, 4304, 5561
[=80]
çeçekte utır- : çiçeklenmek
çeçekte u.-a 5149
çeçekte u.-ğan 9397
[=2]
utırışçı : vekil, müzakereci
u. 2728, 7536, 7537, 7538

[=4]
utirt- : ağaç dikmek;
 ekmek
 u. 4747
 u.-alar 8251
 u.-kan 1645, 5272, 8550,
 8551
 u.-tım 9445
 [=7]
utız : otuz
 u. 2887, 4923, 4929, 4960
 (u. ciděňčě), 6000 (u. üç), 8014,
 8072, 8146, 8366, 8432
 [=10]
utızınçı : otuzuncu
 u. 3840, 10794
 [=2]
utızlap : bk. **utız**
 u. 4929
 [=1]
utla- : otlamak
 u.-p 6953
 [=1]
utlı : heyecanlı; ışıklı
 u. 4656, 6442
 [=2]
utrav : ada
 u. 4663
 [=1]
uv- : yıkamak
 u.-ğan 5480
 [=1]
uy : akıl, fikir,
 düşünce; endişe, sıkıntı, kaygı,
 kaygılı
 u. 5559, 6961
 u.-da 2553, 4173, 5187,
 5535, 6524
 u.-dan 5139
 u.-ğa 113, 121, 9944
 u.-ım 7348
 u.-ımda 8603, 10539
 u.-ın 3852
 u.-ında 10143
 u.-iñ 1465, 4945, 9029

u.-lar 1496, 5087, 6806, 6956 (2),
 7661, 10305, 10557
 u.-lardan 5573, 9030
 u.-larğa 3420, 6184, 9389
 u.-ları 10251
 u.-larım 2259, 2391, 3441, 7452,
 8519, 10179
 u.-larıma 332
 u.-larımnan 7453
 u.-larımını 3231
 u.-larımınıñ 898, 4055
 u.-ların 3872, 7009, 8380
 u.-larında 10028
 u.-larınıñ 4729
 u.-larıñını 1810
 u.-larını 9184
 u.-nı 5788
 [=52]
uyğa kal- : endişelenmek
 u. kala 9941
 [=1]
uy- : oymak
 u.-ğandır 4357
 [=1]
uyan- : uyanmak
 u. 3447
 u.-a 1662, 1666, 1670, 1732, 2334,
 9429, 9632
 u.-am 9429
 u.-amın 4209
 u.-asıñ 1765
 u.-dı 1818
 u.-dım 4110
 u.-ğan 3447, 6748
 u.-ıp 1355
 u.-ır 597
 u.-mağan 3225, 3239
 [=19]
uyanmaslıq : aymazlık
 u. 1865
 [=1]
uyat- : uyandırmak
 u. 4350, 4351
 u.-a 2075, 4222, 7742, 8018
 u.-ıp 7818
 u.-ırğa 5223

u.-ırlar töslë 3617
u.-tı 1957, 7046
[=11]
uyçan : endişeli, tasalı,
efkârlı
u. 321, 2382, 4536, 7501
[=4]
uyçanlan- : kederlenmek
u.-dı 2
[=1]
uydırma : yalan
u. 8173
[=1]
uyıl- : kazınmak,
oyulmak
u.-ıp 206, 1315
u.-ıp kaldı 9030
[=3]
uyım : çukur
u.-nar 9031
[=1]
uyın : oyun; çalgı çalma
u. 1445, 7507
u. ğına 2654
u. tüğël 1432
u.-ğa 7506
u.-mı 2347
u.-nardan 5019
[=7]
uyınçık : oyuncak
u. 527
u.-lar 922
[=2]
uyıla- : düşünmek
u.-ğan 235, 259, 2016
u.-ıy 4982, 5785, 5941 (2)
u.-ıy iken 1417
u.-ıylar 3640, 3641
u.-ıym 251, 2618, 6003,
6213, 6685
u.-ıymı 3891
u.-ıymın 8248
u.-ıysız 7081, 10429
u.-ma 2490, 4207

u.-p 1764, 2536, 3387, 3746, 5201,
6123, 7745, 7877, 10609
u.-p kuyğansıñ 4434
u.-p yördëm 2111, 6513
u.-p yörgen 133, 4361
u.-rğa 2317
u.-lasañ 3275
[=37]
uyılan- : efkârlanmak, endişelenmek;
düşünmek, düşünmeye dalmak
u. 10235
u.-a 8361, 9087
u.-am 7100
u.-asıñ 2689
u.-dım 4111
u.-ıp 240, 5358, 7984, 9679, 9680,
10118
u.-ıp kalam 10597
u.-ıp tora 1936
u.-ırsıñ 9486, 9498
[=16]
uylandır- : efkârlandırmak; düşündürmek
u. 4359
u.-a 300
u.-a alsañ 4359
[=3]
uylanuv : düşünce
u.-lar 5596
[=1]
uylat- : düşündürmek,
endişelendirmek
u.-a 6003, 9833
[=2]
uyna- : müzik aleti çalmak; oynamak,
oynatmak; kurmak; kımıldamak, sallanmak,
hareketlenmek; parlamak; yansımak; uçurmak
u. 5445
u.-dı 599 (2), 8002, 8562
u.-ğan 2066, 5972, 7220
u.-ğanmı 2465
u.-ma 2842
u.-ıy 122, 813, 1202, 1203, 1665,
2007, 3505, 3676, 3831, 4651, 4813, 5325,
5326, 5679, 5783, 5792, 5800, 6704, 6706
(2), 6970, 7446, 9067, 9356, 9664
u.-ıy torğan 4778

u.-p 454, 489, 2098, 2672,
2836, 7900, 10386, 10557

u.-p tora 4526
u.-p torğan 2651
u.-p yöriy 1150
u.-r 637, 7075
u.-rğa 595, 3476
u.-rlık 9098
[=52]

uynaqla- : eğlenmek
u.-p 7274
[=1]

uynal- : sahnelenmek
u.-açaq 4550
[=1]

uynat- : oynatmak;
sallamak
u.-am 7252
u.-ip 500
[=2]

uynav : oynama
u.-innan 1375
[=1]

uz- : geçmek,
geçilmek, geçirmek, geride
bırakmak, arkada bırakmak,
aşmak, aşılmak, gitmek; gelmek;
yapılmak; gerek kalmak;
benimsemek

u. 10037
u.-a 39, 1015, 3220, 3623,
3643, 4953, 5538, 8314, 10053,
10060, 10067, 10131
u.-a almağan 1483
u.-alar 2121
u.-am 1815, 6802, 10593
u.-amin 4710, 8429
u.-ar 109, 6759, 7223,
9437

u.-arğa 1245, 3233
u.-armin şikëllë 4887
u.-ası kile 6019
u.-asıñ 6304
u.-dı 397, 1756, 3611,
3938, 3940, 3994, 6382, 8054,

8055, 8452, 9472, 9540, 9786, 9865, 10834

u.-dı kük 8062
u.-dıq 4259
u.-ğaç 2937, 8014
u.-ğan 123, 662, 666, 1168, 1304,

1390, 2698, 2756, 2867, 3667, 4870, 5026,
5338, 5347, 5399, 5567, 5740, 5768, 6147,
6172, 6183, 6279, 6285, 6447, 6577, 6589,
6613, 6894, 7098, 7545, 7573, 7699, 7763,
7770, 8230, 8449, 8808, 8871, 8963, 8970,
9040, 9048, 9731, 9872, 10111, 10181,
10211, 10225, 10311, 10453, 10522, 10821

u.-ğan sayın 463
u.-ğanı 7168, 10464
u.-ğanımnı 10423
u.-ğanın 2187
u.-ğanmın 10770
u.-ip 7013, 7386
u.-madı 2827, 4579
u.-madılar 1497
u.-mağan 6115, 9288
u.-mağanmın 3006
u.-mas 1449, 2850
u.-mıy 8498
u.-sa 1543, 3965, 9823
u.-sam 4508, 9926
u.-uvdan 4201
[=123]

alğa uz- : ilerlemek
alğa u.-ğanda 896
[=1]

uzar- : aşmak; kabul etmek
u.-a 2290, 4310
[=2]

uzdır- : geçmek, geçirmek
u.-a 4969
u.-am 2423
u.-ğan 5854
[=3]

uzğala- : geçmek
u.-p 9324
[=1]

uzıl- : geçilmek, geride bırakılmak
u.-dı 1914
u.-ğan 1341, 2025
u.-sa 1261

[=3]
uzış- : geçmek
u.-ıř 10622
[=1]

Ü

- übüş-** : öpüşmek
ü.-ërge 9891
[=1]
- üç** : intikam
ü. 665
ü.-něň 2357
[=2]
- üç it-** : nispet yapmak,
gösterişte bulunmak, ölç almak
ü. itěp 3471, 5612
ü. itken şikěllě 7296
[=3]
- üç itkendey** : beklenmedik bir
anda; nispet yapar gibi
ü. itkendey 5280, 5671,
6607, 8400
[=4]
- üçěk-** : öfkelenmek
ü.-ěp 3532
[=1]
- ügětle-** : öğüt vermek,
öğütlemek
ü. 2821
ü.-p 5279
[=2]
- ügěz** : öküz
ü. 1406, 1446, 1451,
10686
ü. bělen 1414
ü.-de 1448
[=6]
- ük** : bk. **uķ**
ü. 471, 979, 1378, 1807,
3781, 4077, 4078, 4467, 4548,
6162, 10732
[=11]
- běr ük** : aynı
běr ü. 2415, 3465 (2),
6942
[=4]
- ükěn-** : pişman olmak,
hayıflanmak
ü.-děm 330
ü.-e kěběk 7144
ü.-em 3004
ü.-ěr očěnmě 7310
ü.-ěrsěň 9897
ü.-gen 2537
ü.-mem 3134 (2), 9927
ü.-messěň 9395, 9399, 9407
ü.-miy 3115
ü.-seň 2246
ü.-meseň 2246
[=15]
- ükěněrlěk bul-** : pişman olmak
ü. bulma 1979
[=1]
- ükěnděr-** : pişman ettirmek
ü.-ěp 6004
[=1]
- ükěněçlě** : pişmanlık verici, pişmanlık
dolu
ü. 2762, 9023
ü. tügěl 4877
[=3]
- ükěnüv** : pişmanlık
ü. 2549
[=1]
- ükěr-** : böğürmek
ü.-e 10359
[=1]
- üksě-** : hıçkırmak
ü.-dě kěběk 659
ü.-iy 6849
ü.-iy iděm 372
ü.-p 10270, 10393
ü.-rlər 5708
[=6]
- üksět-** : hıçkırarak ağlatmak
ü.-e 2589
[=1]
- üksěz** : öksüz
ü.-ler kük 5661
[=1]
- ülç-** : tartmak, ölçmek; dikkatlice
bakmak
ü.-e 2001, 7397, 9734, 9735
ü.-ep 4924, 6380, 7021
ü.-er 5052
ü.-er očěn 8300

ü.-iy 8302
 ü.-iy alsañ 9734
 ü.-iy torğan 1895
 [=12]
ülçen- : ölçülmek
 ü.-gen 4283
 [=1]
ülçev : ölçüm, ölçü
 ü. 8312
 ü.-lerge 6990
 [=2]
ül- : ölmek, yok
 olmak, helâk olmak
 ü.-dë 5635, 5648, 5665,
 5670, 6424, 8283
 ü.-dëler 6170, 6174, 6178,
 6182
 ü.-dëm 3944
 ü.-e torğan 7164
 ü.-er 6739, 8483
 ü.-erën 4454
 ü.-ermën 2217
 ü.-esë kile 7867
 ü.-esën 8329
 ü.-ëp 840, 1279
 ü.-geç 4438, 5241, 5312,
 5474, 5694, 5695, 9082, 10250
 ü.-gen 1161, 2676, 4174,
 4763, 6435, 7531, 7754, 7773,
 8218, 8341, 8440
 ü.-gençë 8691, 10084
 ü.-gende 3501, 8502,
 10395
 ü.-gendër 4435
 ü.-genge 2667
 ü.-genner 6837, 8075,
 10514
 ü.-gennerën 3583
 ü.-gennerge 6838
 ü.-gennernëñ 5834
 ü.-medëm 1477
 ü.-megen 5150
 ü.-mes 124, 8074
 ü.-mese 419
 ü.-messëñ 383

ü.-miy 382, 3116, 4021, 6567, 7782
 ü.-miyçe 10301
 ü.-miyler 7826
 ü.-sem 925, 984, 1471, 9927
 [=69]
ülë : ölü
 ü.-ler 8234
 [=1]
ülëk : cansız, ceset, ölü
 ü. gëne 1688
 ü.-lernë 6071
 ü.-lernëñ 9794
 [=3]
ülëm : ölüm; bela
 ü. 686, 1297, 1996, 2399, 2623, 3381,
 5105, 7563, 8085, 8102, 8184, 8211, 10040
 ü. bëlen 10021
 ü.-ë 2678
 ü.-ën 7557
 ü.-ge 8184, 8244
 ü.-në 5119, 6142
 ü.-nen 1272, 2678, 3194, 4431, 10099
 ü.-nëñ 7568
 [=26]
ülëm-citëm : ölüm-kalım
 ü. citëmnen 10490
 [=1]
ülëmsëzlëk : ölümsüzlük
 ü.-ë 10302
 [=1]
ülen : ot
 ü. 1587, 6514, 6516, 6518, 6765
 ü.-degë 767
 ü.-ge 709, 1153
 ü.-ner 1018, 1219
 ü.-nerge 1186
 ü.-nernë 1741
 [=12]
ülüv : ölme
 ü. 1285
 [=1]
üp- : öpmek
 ü.-e 943
 ü.-ken 1603
 ü.-të 778
 [=3]

üpke : öfke, öfkelenme
 ü. 803, 2718
 ü. bēlen 8760
 ü.-m 10265
 ü.-ně 2814
 ü.-ñ 4625, 4638
 [=7]
üpkelě : öfkeli
 ü. 5893
 [=1]
üpkelē- : öfkelenmek,
 kızmak; hatırı kalmak
 ü.-gen 2674
 ü.-iym 9599
 ü.-me 925
 ü.-mes 5898
 ü.-p 2168
 [=5]
üpkelēš- : birbirine
 öfkelenmek
 ü.-ken sayın 2534
 [=1]
üpkelēt- : incitmek
 ü.-ěp kıydım 329, 341
 [=2]
ür : tepe, zirve, üst
 taraf, yukarı
 ü. 3506, 4029, 4530, 6201,
 6202, 9586, 9841
 ü.-de 6197, 9317, 9817,
 9825, 10309, 10313, 10317
 ü.-den 4914, 5207, 5697,
 9934
 ü.-derek 3488
 ü.-ěnde 3440, 3505
 ü.-ěne 1646, 9829
 ü.-ge 3046, 5199, 6196,
 6201
 ü.-ler 1572, 7774, 7775
 ü.-ler kük 10420
 ü.-lerden 8073, 9590
 ü.-lerě 3351
 ü.-lerěnde 2253
 ü.-lerěne 8024
 ü.-lerěnde 5470

ü.-lerěñně 5462, 5463, 5467, 5471
 ü.-lerněñ 3352
 ü.-ně 2975, 6196, 9318
 [=45]
ür- : örmek; kaplamak, sarmak
 ü.-dě 5214
 ü.-e 647
 ü.-e torğan 7165
 ü.-ěp 8209
 [=4]
ürçē- : çoğalmak
 ü.-iy 8999
 [=1]
ürěl- (I) : bağlanmak
 ü.-ěp 5022, 5023, 10420
 [=3]
ürěl- (II) : uzanmak
 ü.-ěp 7854, 8770
 ü.-ěp kalıym 10425
 [=3]
ürle- : gelişmek
 ü.-iy 6565
 [=1]
ürmele- : sürünmek; tırmanmak;
 yayılmak
 ü.-iy 2333
 ü.-p 3486
 ü.-r 6180
 [=3]
ürselen- : üzölmek
 ü.-em 9922
 [=1]
Ürtem : Ürtem
 ü.-ě 2979
 [=1]
ürte- : küçümsemek, alay etmek,
 utandırmak; tamamen yakmak
 ü.-iy 2969, 6127
 ü.-p 3516, 9806
 ü.-rge 2721
 [=5]
üs- : gelişmek; büyümek; uzamak;
 yetişmek; yaşamak; çoğalmak; oluşmak;
 ilerlemek
 ü. 4758, 5998

ü.-e 3719, 5384, 6049,
 7131, 7718, 7731, 7734, 7735,
 10752
 ü.-e iken 3260
 ü.-eler 5592
 ü.-emě 3478
 ü.-er 1180, 3229, 5050,
 10799, 10800
 ü.-ersěň 442
 ü.-ěp 1464, 1761, 2722,
 3026, 9450
 ü.-ěp torġan 1171
 ü.-ken 487, 506, 891,
 1168, 1424, 1430, 1550, 1647,
 1849, 2939, 3341, 3362, 3891,
 4744, 5012, 5014, 5475, 5751,
 6647, 7335, 9277
 ü.-kenběz 8261
 ü.-kençě 2859
 ü.-kende 2313
 ü.-miy 5392
 ü.-sěnner 7592
 ü.-tě 3710, 6248
 ü.-těk 5674, 7415, 7441,
 10045
 ü.-těm 3394, 7488
 ü.-těň 471
 [=61]
üsěntě : filiz
 ü.-sěň 9453
 [=1]
üsměr : yetişkin
 ü. 52
 [=1]
üstěr- : büyütmeġ,
 yetiştirmek; artırmak
 ü.-děň 2169
 ü.-e 7850
 ü.-emě 1845
 ü.-ěġěz 1997
 ü.-ěr idem 2038
 ü.-ěrlěk 4751
 ü.-gen 1983, 5260, 8355,
 8619
 ü.-genděr 5085
 ü.-genner 4474

ü.-miy 2034
 [=13]
üstěrěš- : yaşatmak
 ü.-těm 9560
 [=1]
üt- : geçmek; geride kalmak;
 çıkmak
 ü. 4341
 ü.-e 137, 630, 1705, 1934, 3023, 3033,
 3043, 3526 (2), 4073, 4074, 5496, 6566
 ü.-eběz 5490
 ü.-eçek iken 7223
 ü.-em 15
 ü.-er 958
 ü.-er öçen 9059
 ü.-esem kile 2150
 ü.-esěň 7745
 ü.-ěp 43, 107, 2126, 2569, 4157, 4752,
 4992, 6670, 8894
 ü.-iymmě 3261
 ü.-ken 58, 190, 278, 1250, 1291, 1601,
 2536, 2740, 2797, 4877, 5033, 5167, 5681,
 5821, 6631, 6972, 8387, 8614
 ü.-kençě 3594
 ü.-kenen 3892
 ü.-kenmě 2461
 ü.-kennen 4936
 ü.-kenner 1096
 ü.-kennerně 680
 ü.-mesem 454
 ü.-miy 5717, 10516
 ü.-miymen 1123
 ü.-miymeni 2699
 ü.-se 3788
 ü.-sěň 5921 (2)
 ü.-senge 6154
 ü.-sěnner 5706
 ü.-tě 103, 147, 232, 2849, 4432, 4432,
 4575, 4781, 5770, 5774, 6444, 6963 (2),
 7992, 7993, 9149, 9945
 ü.-tě töslě 9021
 ü.-těk 4259
 ü.-teler 5928, 8050
 ü.-těm 270, 409, 475, 1535
 ü.-těmmě 815
 ü.-těň 1755, 2912, 2913

ü.-üv bělen 9546
 ü.-üvĕn 48
 [=96]
üte- : yapmak,
 gerçekleştirmek
 ü.-p 6067
 ü.-v öçĕn 900
 [=2]
ütel- : gerçekleşmek
 ü.-dĕ 4241
 ü.-megen 9247
 [=2]
ütĕn- : istemek
 ü.-em 7020
 [=1]
ütĕr- : öldürmek
 ü.-dĕler 2415
 ü.-e almadılar 160
 ü.-gen 2675
 ü.-seĕn 2975
 [=4]
ütĕrĕl- : öldürölmek
 ü.-gen 4702
 [=1]
ütĕřliy : geçerken
 ü. 507
 ü. gĕne 1826
 [=2]
ütken : geğermiş
 ü. 2628, 5328, 5749, 6525,
 7060, 7168, 7766
 ü.-ĕ 2020
 ü.-ĕm 1584
 ü.-ĕm bělen 8979
 ü.-ĕn 1509, 7952, 8981
 ü.-ĕĕnĕ 7390
 ü.-nen 9034
 ü.-ner 619
 ü.-ner bělen 10504
 ü.-nerden 10424
 ü.-nerĕmnen 6122
 ü.-nerĕ 9621
 ü.-nerĕĕn 128, 145
 [=22]
ütĕĕn : keskin; gŭçlü
 ü. 357, 437

[=2]
ütĕr : bk. **ütĕĕn**
 ü. 105
 [=1]
ütĕr- : geğerirmek; geğerinmek; yol
 göstermek; işlemek; yapmak; gerçekleştirmek
 ü.-dĕ 5210
 ü.-e 4881, 4882
 ü.-ĕp 1425, 3333, 3334
 ü.-geçer 4677
 ü.-gen 1633
 ü.-medĕ 694
 ü.-se 2178, 2524
 ü.-seĕnner 5838
 ü.-üv 1434
 [=13]
ütüvĕĕ : bir yerden geçer
 ü.-den 1085
 [=1]
üz : kendi; kendisine ait; tam; öz,
 asıl
 ü. 256, 904, 1069, 1143, 1497, 1524,
 1620, 1703, 1876, 2025, 2330, 2524, 2604,
 2617, 2658, 2714, 2733, 2812, 2882, 2981,
 3023, 3033, 3039, 3043, 3140, 3188, 3216,
 3358, 3537 (2), 3561, 3807, 3903, 4285,
 4327, 4486, 4804, 4833, 4989, 5198, 5352,
 5369, 5430, 5615, 5642, 6076, 6757, 6810,
 6833, 6884, 7245, 7571, 7645, 7671, 7675,
 7679, 7760, 7786, 7950, 8002, 8078, 8153,
 8163, 8259, 8590, 8777, 8888, 8993, 9130,
 9131, 9142, 9411, 9738, 9829, 10024, 10026,
 10689, 10780
 ü.-ĕ bělen 361
 ü.-ĕbĕz 1815, 8216, 9427, 9431, 9435
 ü.-ĕbĕz ĕĕbĕk 4042
 ü.-ĕbĕzden 6890
 ü.-ĕbĕznĕĕn 3302, 5428, 6260, 8680
 ü.-ĕm 982, 2040, 2095, 2107, 3344,
 3349, 3391, 3401, 3402, 5397, 5985, 6001,
 6301, 6309, 6595, 7567, 8476, 8478, 9715,
 10261, 10503, 10820
 ü.-ĕm gĕne 2068
 ü.-ĕm ĕĕbĕk 110, 308
 ü.-ĕme 2874, 6220, 6494, 8863
 ü.-ĕmnĕ 84, 1081, 9171, 9211

ü.-ěmnen 8477
 ü.-ěmněň 4244
 ü.-ěň 844, 3085, 4700,
 5390, 6125, 6715, 7910, 10077
 ü.-ěň 325, 2047, 3113,
 3114, 3117, 3118, 3942, 6648,
 6923, 7948, 8966 (2), 8967
 ü.-ěň bělen 4088
 ü.-ěň kěběk 5053
 ü.-ěnde 6022
 ü.-ěne 184, 268, 713,
 1045, 1692, 3313, 3330, 3671,
 4593, 4594, 4783, 4826, 5128,
 5858, 6032, 6377, 7017, 8566,
 8814, 9329, 9484, 9496, 9973,
 10724, 10839
 ü.-ěňe 8267, 10148
 ü.-ěněň 33, 155, 418,
 1050, 2341, 2555, 2670, 2763,
 2815, 2965, 3200, 3291, 3358,
 3470, 3776, 3843, 4502, 5314,
 6014, 6360, 6846, 7166, 7406,
 7840, 8137, 8170, 8178, 8329,
 9084, 9273, 9455, 9965, 10629
 ü.-ěnnen 1844
 ü.-ěňnen 6410, 6411
 ü.-ěňněň 390
 ü.-lerě 3632, 7123, 7704,
 8748
 ü.-lerě bělen 4615
 ü.-lerěn 10784
 ü.-lerěne 295, 6864
 [=221]
üz cayı bělen : normal şekilde
 ü. cayı bělen 987
 [=1]
üz cir : memleket
 ü. cir 1527
 ü. cirěněň 3676
 [=2]
üz digençe : kendince, kendine
 has
 ü. digençe 5460, 5641
 [=2]
üz it- : yakın görmek
 ü. itěp 1008

[=1]
üz ittěr- : sevdirmek
 ü. ittěrěp 6059
 [=1]
üz yaq : memleket
 ü. yaq 7166
 [=1]
üzara : kendi aralarında, karşılıklı
 ü. 6544, 7379
 [=2]
üzě : kendisi; tam
 ü. 679, 769, 1285, 1376, 1402, 1403,
 1404, 2034, 2239, 2508, 2743, 2799, 2883,
 2960, 3362, 3483, 3483, 3710, 3837, 4008,
 4083, 4171, 4223, 4239, 4408, 4603, 4824,
 4861, 4890, 4952, 4954, 5095, 5232, 5240,
 5482, 5643, 5829, 5889, 5948, 6751 (2),
 6884, 7195, 7654, 7965, 8182, 8233, 8575,
 9167, 9239, 9493, 9704, 9876, 9920, 9958,
 10073, 10245, 10394, 10550, 10554 (2),
 10686, 10756
 ü. bělen 361, 10217
 ü. kěběk 10806, 10818, 10830
 ü. kük 9065
 ü. öçen 5215
 ü. tügěl 10145
 [=71]
üzek : merkez
 ü.-ěne 3333, 3334
 [=2]
üzemçe : kendimce
 ü. 3512
 [=1]
üzěnce : kendince
 ü. 524, 6153, 8555, 9423
 [=4]
üzěněkě : kendisinininki
 ü. 10551
 [=1]
üzěněkě it- : kendi bildiğini yapmak
 ü.-n ittě 2749
 [=1]
üzenlěk : vadi
 ü.-te 1150
 [=1]
üzěnnen-üzě : kendi kendisine

ü. üzě 7846
 [=1]

üzen : vadi
 ü. ner 444, 591, 639
 ü.-nerde 2054, 2055, 2059,
 2067
 ü.-nerden 2063
 ü.-nerěm 508
 ü.-nerěnde 1561
 ü.-nerněň 2582, 8957
 [=12]

üzge : başka
 ü. 8973 (2), 8974
 [=3]

üzger- : değişmek
 ü.-dě 4266 (2), 5143,
 6207, 6211, 6215, 6308, 9682
 ü.-děň 1460
 [=9]

üzgerěş : deęişim
 ü. 6435
 [=1]

üzgert- : değiştirmek;
 yapılandırmak
 ü.-ěp 678, 10422
 ü.-iykmě 2571
 [=3]

üz-üzěm : kendi kendim
 ü. üzěm bělen 4197
 ü. üzěme 4384
 ü. üzěmně 331
 [=3]

üz-üzěne : kendi kendisine,
 kendi kendine
 ü. üzěne 5451, 9415
 [=2]

üz-üzěnnen : kendi kendisinden
 ü. üzěnnen 2909, 9320
 [=2]

V

Vafa : Vafa (kişi adı)

v.-nı 3552
[=1]

vafat : ölü

v. 5274, 8283
[=2]

vağay- : önem kaybetmek,
değer kaybetmek

v.-ip 4257
v.-ırğa 4256
[=2]

vagon : vagon

v. 1813
v.-da 6805
v.-ğa 7002
[=3]

vağ : ufak, küçük; az

v. 457, 1520, 5071, 9846
v.-ın 6803
v.-ların 4156
[=6]

vağ-töyek : ufak

v. töyek 7972
[=1]

Vağıt : Vakit gazetesi

v. 8300, 8301 (2)
[=3]

vağıt : vakit, zaman; çağ;
an, sıra

v. 989, 1261, 1391, 2289,
3793, 4173, 4199, 4443, 5294,
6931, 7454, 7458, 8186, 8219,
8298, 9063, 9067, 9992, 10611

v.-ında 2604, 2882, 3903,
4991, 5280, 5352, 5369, 7323

v.-innan 4738, 8078
v.-nı 446, 1834, 10017
v.-ta 4674, 4706, 6942,

7244, 7318, 9892, 10396, 10758

v.-tağı şikëllë 8318
v.-tan 1537

v.-ım 5962
[=43]

vağıtı bëlen : zamanında

v. bëlen 1143

[=1]

vağıtılı : geçiçi; vakitlice

v. 7200, 8646

v. ğına 30

v. tüğël 7729

[=4]

vağıtılıça : vakitlice

v. 6788

[=1]

vağıtsız : zamansız

v. 1551

[=1]

vağıyğa : olay, vaka

v. 690

v.-lar 6588

[=2]

vağlık : alçaklık

v.-tan 7611

[=1]

val : şaft

v.-ın 3495

v.-ına 3494

[=2]

valçık : kırıntı

v.-ları 7660

[=1]

vanna : banyo teknesi

v.-larınñ 6799

[=1]

Vaptsarov : Nikola Vaptsarov (7 Aralık 1909–23 Temmuz 1942), Bulgar şair, makine teknisyeni olan Vaptsarov Bulgaristan Komünist Partisi saflarında politik faaliyetlerde bulunmuş, tutuklanmış ve işkence görmüştür. Beş arkadaşıyla birlikte 23 Temmuz 1942’de idam edilmiştir.

v. 2135, 2402

v.-nı 2404

[=3]

Varı : Karlovı Varı (Çek Cumhuriyeti’nin Bohemya bölgesinde bulunan kaplıcalarıyla ünlü bir turizm şehri.)

v. 6774, 6782, 6790

[=3]

varis : mirasçı

v.-ları 10068
[=1]
vasiyet : vasiyet
v. 8671, 9362
v.-lerĕn 9378
[=3]
vat- : parçalamak,
kırmak
v.-arın 6500
v.-ıp 8535
[=2]
vatan : vatan
v. 6428, 6860, 8797, 8921,
8931, 8941, 8951
v. bĕlen 7373
v.-ı 10783
v.-ımın 3048
v.-nı 9004
[=11]
Vatan suĝıŝı : İkinci Dünya
Savaşı, Vatan savaşı
v. suĝıŝı 1074, 1907, 2118,
2131, 8036, 8167, 8667, 8798,
10025
v. suĝıŝın 9744, 9752
v. suĝıŝına 10497
v. suĝıŝında 6462
v. suĝıŝının 684, 9961
v. suĝıŝınnan 6426
[=16]
vatanlı : vatanlı
v. 8272
[=1]
vatıl- : daĝılmak
v.-ĝanın 8165
[=1]
vaz kiç- : vazgeçmek
v. kiçĕp 2613, 9577
[=2]
veĝde : söz; yemin
v.-ler 5023, 9247
v.-lernĕ 3145
v.-m 1689
v.-me 2207
v.-nĕ 3096
[=6]

veĝde it- : vaat etmek
v. itĕp 1437
[=1]
veķarlĕ : vakarlı
v. 9006
[=1]
vĕlosipĕd : iki veya üç tekerlekli bisiklet
v.-ta 7695
[=1]
vĕnĕra : venüs
v.-nı 291
[=1]
vĕnok : çelenk
v. 8172, 8175
[=2]
Vĕrĝovniy : kanun çıkarma yetkisine sahip
olan en üstteki devlet organı.
v.-ĝa 4626
[=1]
vĕrĝovoy : sondaj işinde en yukarı
kısımda çalışan kişi.
v. 2044
[=1]
Vesime : Vesime
v.-ler bĕlen 5060
[=1]
vĕtĕran : gazi, emektar
v. 8795, 8799
v.-ı 8798
v.-nar bĕlen 4026
[=4]
Vĕtnam : Vietnam
v. 3707
[=1]
Vĕtpunkt : yer adı
v.-nı ĝına 5706
[=1]
Vĕymar : Thuringen Eyaleti'nin
kültürel miraslarıyla ũnlü olan bir şehridir.
v.-da 5989, 6001
v.-dan 6030
v.-ĝa 6040
[=4]
voĕnkomat : askerlik ŝubesi
v.-tan 3662, 8811
[=2]

vokzal : gar
v.-ğa 195
[=1]

Volhov : Rusya'nın dört
büyük nehrinden birisidir.
v. 5558
[=1]

Volodya : Volodya
v. 674
[=1]

volost : nahiye
v.-lar 6659
[=1]

vöcdan : vicdan
v.-ım 2475, 4241
[=1]

vraç : hekim
v. kēbēk 5728
v.-lar 8013
[=2]

vuz : yüksekokul
v.-larıña 274
[=1]

vzvod : kısım; takım
v. 5741, 5769
v.-ı bēlen 2228
v.-ımda 1837
[=4]

Y

ya (I) : ben

y. 208

[=1]

ya (II) : ya

y. 9751 (2)

[=2]

ya (III) : veya

y. 10029, 10030

[=2]

yabal- : örtmek, kapatmak

y.-mağan 1624

y.-mas 10458

[=2]

yabalak : lapa lapa

y. 8765 (2)

[=2]

yabaldaş : ağaç dalı

y. 10456

[=2]

yabık : çelimsiz; çorak

y. 1735, 8834

[=2]

yabık- : ezilmek

y.-a 2799

[=1]

yabil- : kapanmak

y.-ğannar 8596

[=1]

Yabınçılar : Tatar köyü

y. 7957

[=1]

yabın- : örtünmek

y.-ğan 2748

y.-ıp 100

[=2]

yabiş- : sarılmak

y.-қан 8643

[=1]

yabırıl- : saldırmak

y.-alar 8602

[=1]

yafrac : yaprak

y. 1229, 1664, 3094, 3111,

3226, 3259, 3798, 4234

y. bēlen 3226

y. siman 8733

y.-ın 594, 642, 3797, 9977

y.-қа 5263, 5478

y.-lar 448, 1941, 5055, 9308

y.-ları 3865, 8423, 10457

y.-larını 29, 1151

[=25]

yağa : yer; kıyı

y.-da 4622

y.-m 7211

[=2]

yağala- : çevrelemek

y.-p 8763

[=1]

yağıl- : sürülmek

y.-ıp 2970

[=1]

yağımlı : güzel, gönül okşayıcı

y. 4689, 7231

[=2]

yağımlı itēp : güzelce

y. itēp 9489, 9493

[=2]

yağniy : yani

y. 6949

[=1]

yağşı : güzel, iyi; kolay

y. 975, 4880, 5550, 6653

y.-ların 173

y.-rağın 1978

[=6]

yağşılık : iyilik

y.-ı 9915

[=1]

yaq : yön, taraf; yaka; yer; toprak;
memleket

y. 5689, 8678, 9484, 9496, 10029

y.-ı 1809, 5005, 5114, 7151, 8677,

8679, 9094, 9482, 9483 (2), 9487 (2), 9491
(2), 9495 (2), 10050, 10051, 10054, 10373

y.-ımmı 2981, 2989, 3010

y.-ın 7021, 8567, 10804

y.-ına 1069

y.-ında 3675, 7147, 8304, 8304

y.-ınnan 1179, 1241, 2768, 3964, 4457

y.-iñda 5203, 5205
 y.-ka 400, 1034, 1615,
 1643, 2172, 2485, 3498, 4087,
 4919, 6310, 8638, 9119, 9767,
 10092, 10104, 10193
 y.-ka taba 5245
 y.-lar 8772
 y.-larda 3538
 y.-lardan 9325
 y.-largä 3133, 6788, 8280,
 9485, 9497, 10505
 y.-ları 4392, 4399, 4406
 y.-ların 1266
 y.-larına 5036
 y.-larnıñ 10591
 y.-mı 8678
 y.-nı 8763
 y.-niñ 2230, 5181, 9393,
 9405
 y.-ta 62, 74, 4429, 4709,
 8303, 8510, 10404, 10412
 y.-tan 4806
 [=90]
yağınnan : bakımından
 y. 1401
 [=1]
yağ-yağı : her tarafı
 y. yağınnan 3806
 [=1]
yağ-yaқта : sağa sola
 y. yaқта 5476
 [=1]
yağ-yaқтаğı : çevredeki
 y. yaқтаğı 8425
 [=1]
tuğan yaq : memleket
 tuğan y. 1530, 4124, 7234,
 7242, 7246, 7258, 8488, 9800,
 9804, 9921
 tuğan y.-ı bēlen 2745
 tuğan y.-ım 1534, 5463,
 5467, 5471
 tuğan y.-ıma 7322
 tuğan y.-ına 3926
 tuğan y.-ka 1653, 5772,
 6309, 10188

tuğan y.-larda 9248
 tuğan y.-larıma 2057, 2061, 2069
 tuğan y.-niñ 6271, 6943, 9623, 9714
 tuğan y.-ta 5450, 5454, 5458, 5697,
 6516, 9413, 9414, 9418, 9422
 [=38]
üz yaq : memleket
 üz y.-ı 7166
 [=1]
yaq- (I) : yakmak, ısıtmak
 y.-a 4077
 y.-a idē 3703
 y.-arğa 1441
 y.-қан 344, 6353, 6740, 7913
 y.-қанı 4402
 [=8]
yaq- (II) : suçlamak
yala yaq : haksız yere suçlamak
 yala y.-a 3519
 [=1]
kul yaq- : el kaldırmak
 kul y.-қandır 2599
 [=1]
yaqa : yaka
 y. 610, 611, 1457
 [=3]
yaqın : yakın
 y. 474, 893, 1006, 1332, 1363, 1547
 (2), 1900, 2026, 2109, 3201, 3918, 6634,
 8489, 10417
 y.-da 820, 8586
 y.-ıraq 5138
 y.-nan 1850
 y.-nar 9534
 [=20]
yaqın it- : samimi olmak, hürmet etmek
 y. itēp 46
 y. itseñ 3298
 [=2]
yaqın kil- : yaklaşmak
 y. kilērge 3614
 y. kilgen sayın 3687
 [=2]
yaqınayt- : yaklaştırmak
 y.-a 3198
 [=1]

yaşınlaş- : yakınlaşmak
y.-ip 7621
[=1]
yaşın-tire : yakın çevre
y. tirene 435
[=1]
yaki : veya
y.1135, 1511, 4512, 6993,
7606, 9571, 9668, 10030
[=8]
yaşla- : taraf tutmak,
savunmak
y.-p 4493, 4804, 7165,
8937, 9975
[=5]
yaşlavçı : savunucu
y.-sı 683
[=1]
yaştaş : köylü
y.-lar 3176
[=1]
yaştı : aydınlık; ışık;
ferah
y. 140, 1797, 1823, 1950,
1960, 2090, 2914, 3048, 3199 (2),
3743, 3748 (2), 4945, 5748, 6261
(2), 6614, 6670, 6710 (2), 6722,
6747, 6938, 7076, 7545, 7573,
7927, 8148, 8876, 9283, 9384,
9586, 10004, 10227, 10528,
10563, 10617
y. bēlen 8074
y.-da 6671
y.-nı 4064
y.-sı 9508, 9834
y.-sın 519
y.-sında 1737, 5183, 7900,
10323
[=48]
yaştılık : ışık
y.1609
[=1]
yaştırt- : aydınlatmak
y. 4031
y.-a 3652
y.-alar 6188

y.-ip 4862
y.-tı 10611, 10615, 10619
y.-tılar 8074
[=8]
yal (I) : mola; tatil; dinlenme
y. 4783, 6494, 7656
y. tügēl 10519
y.-ğa 606, 1143, 4220, 6077, 9323
y.-ım 10519
[=10]
yal it- : dinlenmek, soluklanmak
y. ite 5965, 5969, 8142, 10809
y. iteler 7658
y. item 6944
y. iter 3935
y. iterge 1349, 7709, 8805, 10035
y. itken 344
y. ittēm 6797
y. itüv 2810
[=14]
yal (II) : yeke
y.-ında 8598
[=1]
yalaya yaş- : haksız yere suçlamak
y. yağa 3519
[=1]
yalaya- : yalamak
y.-p aldı 6709
[=1]
yalan : kır; تنها
y. 6245, 7210
y.-da 7894, 9825
y.-ğa 6809
y.-narı 7192
[=6]
yalanayaş : yalınayaş
y. 1537
[=1]
yalğa- : bağlamak; devam ettirmek
y.-dın 4412
y.-p yöriyer kük 5627
y.-vı 2431
y.-vın 3833
[=4]
tamaş yalğa- : açlığı yatıştırmak için bir
şeyler yemek

tamağ y.-r öçen 6040
[=1]
yalğan : yalan
y.-ın 3835
y.-narga 3772
[=2]
yalğan- : bağlanmak
y.-mıyça 2397
[=1]
yalğancı : yalancı
y. 10164, 10172, 10176
[=3]
yalğış : yanlış, yanlışlıkla;
elde olmadan, aniden
y. 2818, 5859, 6020, 6500,
7994, 8077, 9131
y.-iñ 6287
[=8]
yalgız : yalnız, yalnız
başına, tek başına
y. 343, 1061, 1576, 2022,
2039, 2736, 3108, 3109, 3110,
3138, 4188, 4745, 5384, 5385,
6417, 6632, 8359, 9317, 9401,
9626, 10233, 10385, 10449
y.-ı 1202, 2627, 6504,
8444
y.-ım 1083
y.-iñ 1421, 7066
[=30]
yalgızlık : yalnızlık
y. 2701, 9525, 10126,
10139, 10145
y.-ı 2621
y.-tan 2699, 5544, 8222
[=9]
yalın- : rica etmek;
yalvarmak
y. 6074
y.-a 2566
y.-am 5393
y.-ıp 2206, 2968
y.-sam 5394
[=6]
yalqav : tembel
y. 1137

[=1]
yalqın : alev; heyecanlı
y. 277, 461, 2486, 3761, 5114
y. idē 808
y.-ım 1681
y.-ına 513
y.-narda 5130
y.-narı 61, 73
y.-nariñni 852
y.-narniñ 752
[=13]
yaltır- : ışık saçmak
y.-r 4785
[=1]
yaltırat- : parlatmak
y.-ıp 4717, 7811
[=2]
yaman : kötü
y. 6469
[=1]
yamat- : yamatmak
y.-tım 2988
[=1]
yamav : yama
y. 5683
y.-lar 9969
[=2]
yan : yan, yan taraf; taraf; etraf;
çevre; kenar
y.-da 1998, 4168, 5423, 5442, 5743,
6322, 8240
y.-da ğma 4380
y.-ğa 1023, 1087, 9790, 10391
y.-ı 5097, 5101, 8756
y.-ı bēlen 4816
y.-ımda 7327
y.-ımdağı 2036
y.-ımnan 9472
y.-ına 629, 4461
y.-ında 106, 1057, 1323, 1429, 1708,
1935, 2173, 2484, 5430, 5960, 6171, 8617,
8729, 8769
y.-ınnan 1746, 1798, 9175
y.-iñda 353, 2931, 4204
y.-nan 3455
y.-narı 5148

y.-narına 2707, 5089, 6344
[=46]
yan- : yanmak,
tutuşmak, çakmak; uyanmak;
parlamak; sevmek
y. 3944 (2), 3952, 5145,
5865
y. iken 3952, 3953
y.-a 35, 343, 462, 1039,
1102, 1152, 1731, 3690, 3691,
3714, 3715, 4871, 4874, 5180,
6225, 6623, 6624 (2), 7051, 7345,
7393, 8949, 8980, 9090, 9959,
10671 (2)
y.-alar 6527, 10469
y.-am 6249, 6724, 7212
(2), 7213
y.-am iken 3404
y.-ar 5145
y.-ar öçen 3237
y.-ar töslë 4080
y.-arga 5144
y.-armin 854
y.-asın 2043
y.-dı 3193, 6542 (2), 8133,
8718, 9018 (2)
y.-dılar 6452
y.-dım 4112, 4113, 6543,
9559
y.-ğan 1179, 1182, 1409,
1683, 2250, 6025, 6192, 6222,
7806, 7928, 9403
y.-ğanda 9466
y.-ğanın 2553
y.-ğaniñ 4414
y.-ıp 828, 848, 1366, 2147,
3995, 4577, 9238, 10565
y.-madı 846
y.-mıy 835, 1061, 5145
y.-mıyça 3943
y.-sañ 6725
y.-sın 71
[=90]
yana- (I) : korkutmak
y.-p kuya 1141
[=1]

barmak yana- : işaret parmağını
sallayarak korkutmak
barmak y.-dı 4510
[=1]
yana- (II) : bilemek
y.-vları 7193
[=1]
yandır- : yakmak
y.-a 2486
y.-abız 1174
y.-dı 5881
y.-ıym 844
[=4]
yandırıl- : yakılmak
y.-ğan 7836
[=1]
yanğın : yangın
y.-nan 1181
[=1]
yantay- : eğilmek
y.-a 7976
y.-ıp tora 1613, 1641
[=3]
yanuv : yangın; yanma
y.-da 6986
y.-dan 2766, 9569
y.-niñ 2575
[=4]
Yaña Biste : Kürkleri ile ünlü bir yer.
y. biste 3627, 3637, 3647
[=3]
Yaña Saba :Yeni Saba (Tataristan'da Tayga
ormanlarının başladığı ilçedir.)
y. saba 1840
[=1]
yaña : yeni; taze; bu yılın ürünü
y. 164, 165, 193, 214, 282, 525, 604,
1553, 1714, 1787, 1856, 1939, 1962, 2123,
2538, 2579, 2592, 2922, 3661, 3707 (2),
3742, 4224, 4813, 4958, 5291, 5480, 6121,
6168, 6205, 6317, 6319, 6514, 6517, 6556,
6558, 6560, 6562, 6564, 6772, 6790, 6925
(2), 7051, 7142, 7146, 7150, 7170, 7384 (2),
7559, 8152, 8153, 8162, 8408, 8707 (2),
9191, 9225, 10605
y. gına 4347, 4584

y.-nı 4508
y.-niñ 8982
y.-sınmı 1073
[=65]
yaña yıl : yılbaşı
y. yıl 2478, 2479, 2515
[=3]
yañadan : tekrar, yeniden
y. 349, 450, 2679, 2770,
4326, 4463, 4691, 4811, 5094,
5585, 6525, 7775, 8042, 8260,
8499, 8818, 8822, 9219, 9451,
9503, 9583
[=21]
yañaq : yanak
y.-im 8980
y.-in 2551
[=2]
yañalık : yenilik
y. 8110
[=1]
yañar- : yenilenmek
y.-am 4235
[=1]
yañart- : yenilemek;
hatırlatmak
y.-a 447
y.-ırğa 8022
[=2]
yañır : yağmur
y. 18, 130, 309, 313, 1760,
1871, 3332, 5283, 5770, 5774,
5868, 5872, 5874, 7525, 7848,
8048, 8402, 8593, 9631, 9648
y.-dan 2746
y.-ğa 4271 (2), 8584,
8998, 9551, 9634
y.-ı 7484, 9721
y.-in 9733, 9738
y.-ina 9740
y.-innan 3338
y.-lar 139, 4293, 8122,
8123
y.-mı 3895
y.-nı 3008, 4295, 5883
y.-niñ 9628

[=42]
yañıra- : yankılanmak
y.-dı 4532, 4850
y.-p 601
y.-r 141
y.-sın idë 6821, 6823
y.-iy 1931, 1955, 4199, 5930, 6082,
7698, 9158, 10013, 10534, 10678, 10789
y.-iy almıyça 9134
[=18]
yañırlı : yağmurlu
y. 990, 9643
[=2]
yañra- : bk. **yañıra-**
y.-iy 5942, 5977, 6132, 6805
[=4]
yap- : örtmek, kapatmak; kaplamak;
giyinmek; tıkamak
y.-a 3703
y.-a qala 1566
y.-am 6251, 6807
y.-amin 7256
y.-ar idëm 7342
y.-arlarını 1872
y.-ıp 5638, 7267
y.-ıp kuyğan 1377
y.-қан 356, 436
y.-madı 10089
y.-tılar 9702
[=14]
yap-yaqtı : ap-aydınlık
yap-y. 5148
[=1]
yar (I) : sahil, kıyı, kenar; uçurum
y. 113, 121, 343, 672, 2769, 3939,
5261, 5536
y.-da 674, 7192, 7513, 7514, 7520
y.-dan 1275, 2076, 7449, 8780
y.-ğa 2076, 4155, 5459, 5622
y.-ina 129
y.-ına 146, 428
y.-ında 1606, 7776
y.-iñda 2081, 4665
y.-lar 5373 (2), 5376 (2), 5378 (2),
8939
y.-larda 5628

- y.-largâ 1557
y.-ları 648, 7761
y.-larında 4592
y.-larınan 9776, 9778
y.-larınñ 7152
y.-nı 5265
[=44]
- yar (II)** : sevgili, yâr
y. 236, 260, 4114
y.-ı 9387
y.-ın 1035
y.-iñ 1029, 1512
y.-lar 3115, 9424
y.-nı 810, 887
[=11]
- yar-** : yarmak, kesmek;
çınlatmak; çırpamak; çatlatmak;
(yaprak) açmak; yol açmak
y.-a 8539
y.-dı 10665
y.-dım 6541
y.-ğan 282, 5327 (2)
y.-ıp 2127, 6285, 9012,
10409
y.-ır 2723, 3790
y.-ırğa 6074
y.-mağan 4234
y.-mıysıñ 4418
y.-sağ 6045
y.-uv 6054
y.-uvı 5827
y.-niñ 6050
[=19]
- tup yar-** : yankılanmak
tup y.-ıp 5749
[=1]
- yara** : yara
y. 4726, 7049
y.-ğa 3654
y.-lar 9967
y.-lar kük 6737
y.-largâ 4726
y.-larını 10458
y.-m 4487, 6243
y.-sı 953, 971
y.-sına 814
- [=12]
- yara-** : yaramak, işe yaramak, faydalı
olmak; uygun olmak, iyi olmak
y.-ıy 3529
y.-ıy idēñ 6754
y.-mağaç 2608
y.-mıy 2687, 3503
y.-p kuya 1139
y.-r 5215
y.-r idē 2005, 4139
[=9]
- yaraqlaş-** : alışmak
y.-қан 9789
[=1]
- yaral-** : doğmak
y.-a 3656
y.-ğan 9535, 9839
[=3]
- yaralan-** : yaralanmak
y.-a 1070
y.-ıp 1841, 5879
[=3]
- yaralı** : yaralı
y. 954, 5259, 8793
y.-larınñ 1146
[=4]
- yaraluv** : dünyaya geliş
y. 8521
y.-niñ 8541
[=2]
- yaran** : yaran
y. 6239, 6241, 6246, 6247, 6248
[=5]
- yararlıq** : uygun, yarar
y. 4291, 9342
[=2]
- yarat- (I)** : sevmek; beğenmek
y. 4063
y.-a 32, 2435, 3281, 3772, 4295
y.-am 6, 34, 41, 43, 47, 51, 55, 5398,
5987
y.-amın 6865
y.-ıp 2505, 4604
y.-қан 3115, 4424, 9326
y.-қанı öçēn 9327
y.-madı 837, 3318

y.-mağan 6143, 9894
y.-mıy 9698
y.-mıylar idë 2828
y.-sañ 65
y.-tı 2875, 3543
y.-tık 3091
y.-tim 1231, 2041, 2990,
10379
[=36]
yarat- (II) : yapmak; yaratmak
y.-a 5211
y.-tı 1922
y.-tim 4780
[=3]
yaratıl- : yaratılmak
y.-ğan 2463, 8152
[=2]
yaratmavçı : sevmeyen
y. 3190
[=1]
yardem : yardım
y. 894
y.-ge 1867
[=2]
yarğalan- : aralamak
y.-ıp 10801
[=1]
yarık : aralık
y.-tan 9089
[=1]
yarıl- : yarılmak;
patlamak
y.-ıp 2116
y.-ırğa 4339
[=2]
yarım : yarım
y. 2248
y. bēlen 3018
[=2]
yariş- : yarışmak
y.-a 10535
y.-ıp 10533
y.-ırğa 6223 (2)
[=4]
yarıy : “iyi olur, tamam,
uygun

y. 1042, 2447, 6236, 7603, 8204
y.-mı 1517
[=6]
yarıy la : belki
y. la 2208, 2210
[=2]
yarıy elë : tamam
y. elë 2472
[=1]
yarlı : yoksul, fakir; yetersiz
y. 5263, 8618, 9309, 9732, 9738
y. tügël 4416
y.-niñ 9731
y.-sın 4416
[=8]
Yaroslav : Taşek Yaroslav (I. Yaroslav,
Kiev Büyük Knezi.)
y. 3906, 3924
[=2]
yarsı- : coşmak, heyecanlanmak;
öfkelenmek; tepinmek
y.-ğan 1562
y.-p 1595, 2089, 4606, 6129, 6876,
8633, 9106, 10231
y.-y 6573
[=10]
yarsın- : öfkelenmek
y.-a 2446
[=1]
yarsuv : coşkulu; heyecan
y. 4667
y.-ında 9127
[=2]
yartı : yarı, yarım
y. 815, 1428, 2046, 3635, 3636, 3997,
4636, 5005, 5114, 5741, 5769, 8453, 10790,
10791
y. ğına 3141
y.-sı 1543
[=16]
yartılaş : hemen hemen
y. 5867
[=1]
Yarulla : Yarulla
y. 8582, 8600
y.-lar 8604

[=3]
yasa- : yapmak; işlemek;
değiştirmek

y.-ğan 5377, 5537
y.-ğannar 5156
y.-ıy 2511, 4008, 4965,

6575
y.-maslar 4735
y.-p 5210, 6043, 7427,

9505
y.-p kuyğan 6359
y.-r öçen 2462

[=14]

yasalma : sahte
y.-sın 8904
[=1]

yasın- : süslenmek
y.-ıp 1466
[=1]

Yasnaya : Yasnaya Polyana
(Moskova'nın iki yüz km.
güneyinde, Tula iline bağlı bir
köy. Aynı zamanda Tolstoy'un
doğduğu ve hayatının büyük
kısımını geçirdiği çiftliğin
bulunduğu köydür.)

y. 4225, 4238
[=2]

yat : yabancı
y. 1066, 1339, 1439, 6778,
10417

y.-ka 2860
y.-largâ 10417
y.-rağ sımın 8731
[=8]

yat it- : yabancılamak,
yadırgamak
y. itmedeñ 272
y. itmiym 4193
[=2]

yat- : yatmak, uzanmak;
durmak; bulunmak; kaplamak;
olmak; yaşamak; saklanmak
y.-a 37, 203, 1164, 1182 ,
1220, 2453, 2466, 4702, 4719,
5205, 5482, 5789, 5790, 5800,

6072, 6076, 6136, 6749, 6967, 8658, 8728,
8732, 8736, 9333, 9657, 9662, 9798, 9974,
10171, 10202, 10805

y.-a idë 6056, 6060
y.-a kük 9972
y.-alar 9238

y.-am 1083, 5883, 6798, 6944, 9628,
10307, 10316, 10320, 10321, 10531
y.-ar 4730, 6820

y.-armın kük 5473
y.-asım kilmiy 1471, 10175
y.-asıñ 4789, 8507 (2)

y.-ıp 553, 930, 3350, 5311, 5708, 6293
y.-kan 392, 1439, 1485, 1836, 2397,
3441, 5170, 6256, 6355, 7236, 7556, 8386,
8985, 9791, 10033, 10562

y.-kanın 3799

y.-kanıñ 1764

y.-kannar 7306

y.-mas 3486, 4462, 9097

y.-mıy 5351, 5368, 10187

y.-sa 7844

y.-sam 8962, 8969

y.-tı 1819, 3847

y.-tım 7089, 9527

[=91]

yatla- : ezberlemek

y.-p 1338

[=1]

yatlan- : ezberlenmek

y.-a 653

[=1]

yatsın- : yadırgamak

y.-a 2438

y.-ğan kük 7951

[=2]

yattan : gönülden; ezberden

y. 199, 1838, 6728

[=3]

yav : düşman

y. 964

y.-ğa 1177, 8441

y.-ı 667

[=4]

küz yavın al- : göze çarpmak, gözün
ferini almak

- küz y.-in alırlık 2189
küzlerëmnëñ y.-in aldılar
319
[=2]
yav- : yağmak
y.-a 18, 3332 (2), 7297 (2),
7484, 7485, 8402, 8757, 8764,
8765
y.-arın 4272
y.-dı 1760, 5844, 8048
y.-ğan 7848, 9236
y.-ıp 3765, 5770, 5774
y.-mıyça 3927
y.-sa 4092
[=22]
yavdır- : yağıdırmak
y.-a 1271
[=1]
yavla- : işgal etmek;
kazanmak; kaplamak
y.-ıy 4813
y.-p 5982, 7113
[=3]
yavlık : eşarp; mendil
y. 466, 701, 5427, 10456
y. bëlen 1254
y.-ımnı 3384
y.-iñ 7738, 9620
y.-ka 9284
y.-lar 5776
y.-largã 4795
y.-ları 5020
y.-larıñ 6385
[=13]
yaz : ilkbahar, bahar
y. 644, 648, 1991, 2018,
2022, 3242, 3246, 4561, 4770,
5352, 5369, 6568, 6897, 6928,
6929, 6932 (2), 7524, 7542, 7543,
7548, 8144, 8154, 8613, 8615,
8829, 9291, 9292 (2), 10012
y. bëlen 3581, 4144
y. sayın 4556, 5268
y.-dan 5287
y.-ğa 1767, 7833
y.-ğa çaqlı 1990
y.-ı 7505
y.-ı idë 8830
y.-ımnı 529
y.-ın 2017, 6358, 6514, 6516, 6532,
6933, 7494, 8034, 10122
y.-lar 4466, 4575, 4576, 4579, 6302,
7208, 10194
y.-ların 5147
y.-larmı 4553, 4975
y.-nı 1768, 4627, 5385
y.-niñ 4770, 6929
[=65]
yaz- (I) : yazmak, yazılmak; yazgısı
olmak
y. 3442 (2), 3508, 4050, 4102, 4103,
4104, 4105, 4122, 6220, 6221, 7876
y.-a 981, 1064, 3907, 8325
y.-a birdëm 8000
y.-açak 4346
y.-alar 9412
y.-am 247, 3532 (2), 7894, 10022,
10545, 10546
y.-amın 3733
y.-ar 193, 10255, 10306
y.-argã 851, 4133, 4889, 8471
y.-dık 5542, 5547
y.-dım 351, 830, 5238, 6911, 7936,
9749
y.-diñ 864
y.-ğan 10, 617, 836, 918, 931, 1303,
1397, 4084, 5534, 6013, 6154, 7536, 8208,
10242, 10247, 10249, 10251, 10253, 10426,
10630
y.-ğanda 7890
y.-ğandır 8118
y.-ğanım 841, 7987
y.-ğannar 4282
y.-ğannar 10314
y.-ıp 2443, 2917, 4171, 4853, 6512,
7782, 7914
y.-ıp kuydım 96
y.-ma 1372
y.-madım 2837
y.-mağan 9504
y.-masañ 4118, 4122, 4126, 4130
y.-mav 6221

- y.-mıysıñ 6899
y.-sa 7228
y.-sam 10076
y.-sın 9125
[=89]
- yaz- (II)** : kaybetmek
y.-ğanğa tüğəl 2976
[=1]
- yaz- (III)** : açmak
y.-ğannar 8425
[=1]
- yaz- (IV)** : yardımcı fiil
fonksiyonunda asıl hareketin
gerçekleşmesine az kaldığını,
bitmediğini ifade eder.
kiydere y.-ğan idë 1292
ontıla y.-ğan 2869
[=2]
- yazğı** : bahara ait,
bahardaki, ilkbahardaki
y. 139, 1799, 2024, 3577,
4430, 5162, 5189, 5254, 6456,
6570, 8828, 8868, 9280, 9905,
9992, 10178
y.-sın 6618
[=17]
- yazıl-** : yazılmak
y.-aççaq 5659, 7366
y.-dı 4507
y.-ğan 206, 9146
y.-ıp qalğannar 8866
[=6]
- yazış-** : birlikte yazmak
y.-tıñ 4000
[=3]
- yazmış** : kader, yazğı;
hayat; gelecek
y. 6634, 7668 (2), 7676
(2), 7684 (2), 10512, 10696
y. bēlen 6418, 10681
y.-ı 2262, 2394, 5495
y.-ı bēlen 10788
y.-ı kēbēk 5495, 6833
y.-ım 8893
y.-ım bēlen 6691
y.-ımmı 10378, 10402
- y.-ın 2555, 6620, 9867, 10667
y.-ınnan 8823, 10813
y.-ıñ 1127, 3218, 6286
y.-ıñnı 1895
y.-qa 5857, 8196, 8645
y.-lar 4669, 7478, 7598, 7599 (3)
y.-lardan 6882
y.-ları bēlen 9411, 9932
y.-ları oçēn 2876
y.-nı 3948
y.-nıñ 4002, 10217
y.-ta 2417
y.-tan 10838
[=49]
- yazuv** : yazı; belge; yazma
y. 921, 977, 7564, 7907, 7991, 8460,
10541
y.-dan 4537
y.-lar 4270, 4322
y.-largā 7541
[=11]
- yazuvçı** : yazar
y. tüğəl 6916
y.-lar 9543
[=2]
- ye (I)** : elbette, peki
y. 248, 1847, 9029
[=3]
- ye (II)** : ya, veya; belki; yoksa
y. 1011, 1012, 1740 (2), 1791, 2429,
2470, 5337 (2), 5346 (2), 5375, 6336, 6337,
6338, 7085 (2), 7491, 8017, 8157, 8902 (2),
9881 (2), 10256
[=25]
- ye indë** : lütfen
y. indë 5726
[=1]
- Yeñin** : Rüstem Yehin (1921-1993
yılları arasında yaşamış ünlü besteci.)
y. 9665
[=1]
- yeise** : ya da
y. 1119
[=1]
- Yejov** : Yejov Stepan
y. 4728

[=1]
yem : g zellik, tat
y. 6412, 7796
y.-  384, 759, 4093, 4116,
8957, 9306
y.-  k k 10256
y.- n 1472, 3341, 4846,
8543, 9272
[=14]

yemle- : g zelleştirmek
y.-iyler 7783
[=1]

yeml  : g zel, keyifli
y. 2523, 3624, 3644, 3722,
4712, 6456, 6753, 8570, 8578,
8696, 9393
[=11]

yems z : keyifsiz,  irkin
y. 7553
y.-ler  3582
y.-lern  760
[=3]

yem-yeş l : yemyeşil
y. yeş l 613, 649, 2024,
2140, 8420
[=5]

yenes  : sanki, g ya, s zde
y. 2643, 6112, 6698
[=3]

yeneşe : yan yana, yakın
y. 2301, 5340, 5349, 8084
y.-mde 9792
[=5]

Yenisey : Yenisey Arktik Okyanusu'na boşalan en b y k nehir sistemi. Angara ve Selenga kolları ile birlikte d nyanın en uzun beşinci akarsuyu olma  zelliği taşır. Moğolistan'ın dağlarından doğar, nehir T rkler a ısından tarihi  nem teşkil eder, bir  ok T rk ve Moğol devleti bu nehrin kenarlarında kurulmuştur.

y. 9776
y.-da 9947
[=2]

yep-yeş : gepegepe, gencecik, taptaze
y.yeş 488, 954, 9445
[=3]

yeş (I) : gepe, taze, yeni, toy, k c k
y. 45, 67, 709, 740, 897, 907, 914,
1074, 1095, 1364, 1599, 1606, 2231, 2369,
2744, 2817, 2841, 3307, 3579, 4094, 4212,
4249, 4610, 4744, 4782, 5020, 5360, 5387,
5525, 5535, 5539, 5860, 6253, 6448, 6542,
6558, 6719, 6941, 7095, 7142, 7146, 7150,
7944, 8006, 8009, 8150, 8159, 8318, 8900,
9233, 9892, 9901, 10009, 10043, 10155,
10376, 10400, 10793

y. k ne 700, 875
y. t g lm n 697
y.-e 2306
y.-ler 730, 7506, 7542, 7970
y.-ler  9010
y.-ler n n 47
y.-ler n n n 268
y.-lern n 9227
y.-ley 2060
y.-rek 2242, 2483, 6109, 9891
y.-ten 471
[=76]

yeş (II) : yaş
y. 1401, 1649, 5038, 9642, 9743,
10508

y. t sl  7353
y.-  b len 7840
y.- m 7993
y.- mn  10538
y.- mnen 5324
y.- n 4066
y.-ke 910
y.-lerde 2650
y.-te 5693
y.-te g ne 443
[=16]

yeş (III) : g zyaşı
y. 3971, 6134, 7088, 7583, 9027
y.-  9204
y.- m 5470
y.-ler 2581
y.-ler  945, 1221, 6289
y.-ler m 120, 1542

y.-lerēm bēlen 7232
y.-lerēn 375, 1564
y.-lerēñnē 6328
[=17]
yeşçik : kutu
y.-ka 995
[=1]
yeşe-
olmak : yaşamak, var
y. 2859, 5134, 10657
y.-dē 7027
y.-dēk 8446
y.-dēm 3394
y.-gen 2295, 3469, 3538,
3696, 4026, 4896, 5260, 5355,
5372, 5999, 7132, 7134, 7834,
10361
y.-genge 6638
y.-iy 987, 1904, 2662 (2),
2688, 2718, 3060, 4380, 4923,
4946, 5689, 6357, 6401, 6520,
6617, 6698, 7052, 7058, 7751,
7909, 7962, 8185, 9715
y.-iy almıy 6560
y.-iy bir 1796
y.-iy birse 2792
y.-iybēz 8272
y.-iydēr 8913
y.-iyler 5277, 7826, 9234
y.-iyim 4636, 4661 (2)
, 6521, 6690, 7859, 9957, 10504
y.-iyim kük 8198
y.-p 1002, 1929, 2526,
3622, 5641, 6606, 10573
y.-p kalam 9715
y.-r 207, 6719
y.-r kük idē 7048
y.-r öçēn 6276, 10196
y. rēn 2619
y.-rge 906, 1197, 4133,
5477, 7706
y.-rsēñ 352, 2505, 8873,
8874, 8878, 8879, 8883, 8884
y.-sem 2080
y.-sēn 6052, 6052, 9746
y.-sēnner 307

[=93]
yeşer- (I) : yeşermek
y.-ēp kittē 10621
[=1]
yeşer- (II) : gençleşmek
y.-gen 8826
[=1]
yeşerlēk : yaşayabilecek şekilde
y. 3316
[=1]
yeşert- : yeşertmek, yeşillendirmek
y.-e 6929
y.-ēp 3243
[=2]
yeşet- : yaşatmak
y.-ēрге 10044
[=1]
yeşev : yaşam, yaşama
y. 4035
y. öçēn 402
y.-ēn 2104
y.-ēñnē 4622
y.-ge 7055
y.-nē 4217
[=6]
yeşeyēş : yaşayış
y.-ē 9907
[=1]
yeşēl : yeşil
y. 649, 1200, 1249, 1835, 2939, 3172,
4068, 4184, 4808, 5230, 5468, 6516, 6752,
7336, 7641, 8134, 8337, 8508, 8545, 8608
(2), 8858, 9035, 9272, 9554, 9623, 9663,
9791, 9923, 9940, 10456 (2), 10457
[=33]
yeşēlçe : manav
y.-den 3288
[=1]
yeşēn : şimşek
y. 4717, 4863, 5280, 7988, 7995,
8057, 9789, 10611, 10615, 10619
y.-ner 5275, 5326, 5874
[=13]
yeşēr- : saklamak
y.-e bēlgen 10707
y.-ēp 2795

y.-gen 2325
 y.-gen kük 7519
 y.-miyçe 6593
 y.-miym 3954, 3962, 3970,
 3978, 7272
 y.-se 3460
 [=11]
yeşerën : gizlice
 y. 4496, 5074
 [=2]
yeşerën- : gizlenmek
 y.-ëp 1068
 [=1]
yeşöllök : yeşillik
 y.-ně 7643
 [=1]
yeşerën : gizlenmiş, gizlice
 y. 2155, 6094
 [=2]
yeşlě : yaşlı
 y. 9117
 [=1]
yeşlök (I) : gençlik
 y. 1887, 1952, 2351, 2465,
 2476, 2584, 2749, 3291, 3436,
 3720, 3980, 4525, 4872, 5017,
 5049, 5182, 5545, 5570, 5814,
 6348, 6963, 7220, 7222, 7224,
 7465, 7544, 7572, 7576, 7588,
 7992, 8738, 8746, 9003, 9044,
 9390, 9901, 10006, 10342, 10535
 y. kěne tügěl 5028
 y. öçen 924
 y.-ě 7526, 8808
 y.-ëm 526, 5852, 9205
 y.-ëm bėlen 497, 505
 y.-ëmde 8466
 y.-ëme 9032, 9033, 9037,
 9045, 9199
 y.-ëmně 696, 4213
 y.-ëmněň 8486
 y.-ke 2797, 5625, 6507,
 7448, 7586, 7587 (3), 7589, 7594,
 7595, 8114, 8750, 9382, 10111,
 10211, 10225
 y.-ně 2592, 3560, 7590

y.-něň 68, 8719, 10213
 y.-te 4402, 7582, 7727
 y.-ten 9025, 9035
 [=85]
yeşlök (II) : yaşındaki, ...yaşında
 y. 2932, 9642, 10088, 10309, 10317
 [=5]
yeşlen- : göz yaşarmak
 y.-gençě 2977
 [=1]
yeşne- : şimşek çakmak
 y.-gende 4717
 [=1]
yeşteş : yaşıt
 y.-ler 8104
 y.-lerēm 5762
 [=2]
yetim : yetim
 y. 84, 2690, 3394, 10048, 10260
 y.-ě kük 8897
 [=6]
yetimlök : yetimlik
 y.-ëmnen 10492
 [=1]
Yėvropa : Avrupa
 y. 1561, 10312
 y.-da 6824
 y.-niň 6821
 [=4]
yėfek : ipek
 y. 5020
 y.-ke 9216
 [=2]
yėğermě : yirmi
 y. 2740 (2), 6484, 7866 (y. cidě),
 8530, 8531 (y. bėrën), 9166, 9819 (biş meň
 tuğız yöz y.)
 [=8]
yėğerměncě : yirminci
 y. 6668, 6669
 [=2]
yėğět : delikanlı; yiğit; genç erkek
 y. 498, 512, 595, 635, 741, 1070,
 1287, 1463, 1514, 2031, 2383, 2457, 2841,
 4425, 4782, 9069, 9864
 y.-ě 480, 2327, 3535, 3536, 6718

y.-ëne 9894
y.-ke 2196
y.-key 914
y.-ler 488, 2345, 9121
y.-lerçe 1172, 1254
y.-lerë 1301, 1327, 6350,
6825, 6827, 9887, 9890
y.-lerën 4796, 4797
y.-lernëñ 4835
y.-në 126, 143
y.-nëñ 954, 968, 2321
y.-ten 870
[=46]

Yësënin : Sergej
Aleksandroviç Yesenin (1895-
1925 yılları arasında yaşamış Rus
şair.)

y. 7415, 7419
y.-nan 7426
y.-nar 7434
y.-nar bëlen 8371
y.-sız 7418
[=6]

yıgıl- : eğilmek;
yıkılmak; düşmek; yenilmek;
yalvarmak

y.-dık 5879
y.-dım 7608, 7612
y.-ğan 2226
y.-ıp 1312, 2615, 3801,
5497

y.-madı 575
y.-mam 3183
y.-sa 1050, 2818
[=12]

yık- : düşmek
y.-sa 3485
[=1]

yıl : yıl
y. 109, 232, 901, 1816,
2666, 2740, 3270, 3526, 4037,
4217, 4432, 4923, 4960, 5264,
6258, 6484, 6841, 7132, 7134,
7290, 7860, 7862, 8014, 8146,
9156, 9567, 10464, 10505, 10560,
10561, 10758 (2)

y.-da 3840
y.-dan 1261, 6586, 8366, 8432
y.-ğa 4252, 4929, 5953, 7254, 7834,

10775

y.-ımnıñ 2419, 2422
y.-ına 6313
y.-ında 3374
y.-lar 103, 141, 147, 277, 397, 463,
509, 1770, 2781, 2783, 3369, 3396, 4008,
4022, 4201, 4485, 4649, 5602, 5821, 6300,
6490, 6566, 6576, 7721, 7779, 7830, 8314,
8659, 9381, 9429, 9437, 9540, 9823, 9865,
9945, 9988, 10034, 10564, 10794

y.-lar idë 364
y.-lar öçën 4071
y.-larga 1672, 3713, 4287, 8780
y.-ları 68, 3364, 6719
y.-ların 6373
y.-larında 2660
y.-larınnan 10182
y.-larını 7584
y.-larıñ 1594, 6978, 7505, 7583,

8705

y.-nı 10377, 10401
y.-nıñ 4991, 6668, 6669, 7323
[=110]

yıl da : her yıl

y. da 6455
[=1]

yaña yıl : yılbaşı

yaña y. 2478, 2479, 2515
[=3]

yıla- : ağlamak

y.-dı 6475, 6477, 10393, 10397
y.-dım 582, 3385, 6554, 10270, 10272
y.-ğan 5311, 6293
y.-ğanın 7551
y.-ıy 5659, 6080, 6171, 6756, 10532
y.-ıy idë 9964, 9966
y.-ıylar 5660, 5662, 8015, 9605
y.-ıymın 7301, 9606
y.-ıysı kile 10344
y.-ıysım kile 6147
y.-mağan 5319
y.-mıy 5253
y.-p 1312

y.-rğa kirek 2730
y.-sın 6321, 6322
[=33]
yılaş- : ağlaşmak
y.-tılar 5950, 5954
[=2]
yılat- : ağlatmak
y.-қан 2949
y.-тің 10696
[=2]
yılav : ağlama
y. 9910
y.-ın 5253, 10295
y.-lardan 10498
[=4]
yılğa : ırmak, akarsu, nehir
y. 116, 2539, 4605, 5072,
5075, 7438, 7452
y.-da 6292
y.-ğa 2318
y.-lar 5071, 8597, 8677
y.-ların 1325
y.-larınñ 7549
y.-ñ 1606
y.-nıñ 122, 1241, 5250,
5251, 5266, 7468
y.-sı 2091, 6290, 10365
y.-sın 7288
y.-sında 7546
[=26]
yılış- : yönelmek;
gizlenmek
y.-am 3528
y.-қаннар 9357
[=2]
yıllap : ... yıl boyunca
y. 2887, 2952
[=2]
yıllıқ : yıllık; yıl
y. 2342, 3666, 4787
y.-ına 9460
y.-ında 8072
[=5]
yılmay- : gülümsemek
y.-a 9088, 9095

y.-ıp 150, 630, 1058, 6170, 6174,
6178, 6182, 7628, 10255
y.-ıp қуыasıñ 3097, 3098
y.-mıym 737
y.-sın idë 4985
[=15]
yılmayuv : tebessüm
y.-ı 4525
[=1]
yıltıra- : parlamak
y.-ıy 9360
[=1]
yır- : (su taşkını, sel için) önündeki
her şeyi sürükleyip götürmek; aşmak;
kazmak; yarmak; açmak; geçmek
y.-a 6572
y.-ğan 4641, 10803
y.-ıp 687, 4790, 8166, 8505
[=7]
yıraq : uzak; uzun, uzun süre
y. 83, 101, 301, 1237, 1264, 1309,
1365, 1483, 1693, 1767, 1832, 2083, 2464,
2686, 3131 (2), 3460, 5299, 5810, 5940,
6172, 6465, 6774, 6800, 6978, 7012, 7346,
7473, 8321, 8895, 9032, 9033, 9037, 9045,
9552, 9816, 9930, 9949, 10679, 10795
y. tügël 805
y.-ın 3387
y.-қа 3099, 4596, 7012
y.-larda 6844
y.-lardan 8665
y.-largа 1333, 1942
y.-mı 885, 6367
y.-ta 784, 947, 1512, 3422, 3428,
3625, 3626, 3645, 3646, 5876, 6244, 7634,
7645, 9303, 10727
y.-tağı 1357, 2720, 9264
y.-tadır 4947
y.-tan 1648, 1969, 2122, 2947, 3051,
3564, 3584, 3602, 3889, 4150, 5199, 5779,
5779, 6001, 6263, 7030, 7258, 7626
[=88]
yıraqlaş- : uzaklaşmak
y.-a 1966
y.-ıp 4849
y.-қан sayın 1907

[=3]
yırđanak : ağlayan
y.-lar 315
[=1]
yırt- : yırtmak
y.-mıy 3221
[=1]
yırtıl- : yırtılmak
y.-ıp 2473
[=1]
yış : sık, sık sık
y. 4222, 4862, 5669, 6254,
6446 (2)
[=6]
yış kına : sık sık; çoğu
zaman
y. kına 446, 2255, 2387
[=3]
yodriğ : yumruk
y. kâder 7873
[=1]
yodriğ-yodriğ: lapa-lapa
y. 9354
[=1]
yoğar- : sinmek, tesir
etmek
y. 7073, 7074
[=1]
yoğıntı : etki, tesir
y.-sın 6381, 10610
[=2]
yoğ- : sinmek
y.-ıp 1470
[=1]
yoğı : uyku
y. 220, 1194, 6707, 8686,
9784
y.-da 4922
y.-dan 2333
y.-mnan 6628
y.-mnı 6709
y.-ñda 1763
y.-ñnan 1026
y.-sı 459, 10700, 10704,
10724
y.-sın 1732, 6176

[=17]
yoğığa kit- : uykuya dalmak
y.-đa kittem 99
[=1]
yoğılı : uykulu
y. 2765
[=1]
yoğısız : uykusuz
y. 2261, 2393
y.-lar 9651
[=3]
yoğla- : uyumak; uyuklamak
y.-dı 2879
y.-dım 554, 913
y.-đanda 2716, 8016
y.-đanın 10720
y.-ıy 715, 1153, 1154, 1188, 1906,
1990, 5976, 6528, 8591, 8856, 8857, 8858,
10701, 10705, 10723
y.-ıy almıym 6451
y.-madım 7936
y.-mıy 2151, 8593, 9644, 9651
y.-mıya 273
y.-p 10187
y.-r 9430
y.-r idem 6450, 6625
y.-rđa 1854
y.-sın 8681, 8685
[=35]
yola : gelenek
y. 1470, 4949, 9986
y.-larnıñ 9985
y.-sın 6105
[=5]
yoldız : yıldız
y. 35, 1152, 2004, 3762, 3763, 9524,
10558, 10559, 10565, 10569
y.-lar 60, 72, 654, 811, 1949, 9533,
9839, 10003, 10279, 10466, 10472
y.-lar kük 5686
y.-ları 10466
y.-ları belen 5684
y.-larnı 3758, 3759
y.-larnıñ 10569
y.-nı 10762
y.-niñ 10768

[=29]
yoldız atıl- : yıldız kaymak
y. atılğanın 10567
y. atılıp 10563
[=2]
yoldızlı : yıldızlı
y. 6086
[=1]
yoldızsız : yıldızsız
y. 4465
[=1]
yolıq- : çekmek;
yağmalamak
y.-ıp 3384
y.-ırğa 4306
[=1]
yolqın- : çekip çıkarılmak
y.-a 6705
[=1]
yom- : göz kapatmak,
göz yummak
y.-a 9984
y.-am 6808
y.-arğa 2732
[=3]
küz yom- : göz yummak, göz
kapatmak
küz y.-a 9984
küzlerëmnë y.-am 6808
küz y.-arğa 2732
küzëm y.-sam 10521
[=4]
yomarlan- : sıkıştırılmak
y.-ğan 9353
[=1]
yomğaq : sonuç
y.-ğın 4008
[=1]
yomiçqa : yonga
y.-lar 10385
[=1]
yomıl- : kapanmak;
kesilmek
y.-ıp 2613
y.-sa 7700
[=2]

yomran : köstebek
y. 8766, 8775, 8779, 8779, 8782, 8794
y.-niñ 8787
[=7]
yomşa- : bk. **yomşar-**
y.-dı 6727
y.-ıy 7922
y.-p kitëp 946
[=3]
yomşaq : yumuşak; özenli; ipek gibi;
ılık; sevimli
y. 944, 3865, 5088, 8836, 9355, 9969,
10559
y.-raq 3884
y.-lar 9875
[=9]
yomşar- : yumuşamak
y.-rmı 7999
[=1]
yomşart- : yumuşatmak
y.-a 2293
y.-ıp 9444
[=2]
yonçı- : yorgun düşmek
y.-y 7636
[=1]
yort : ev; bina; ülke; vatan;
memleket; yurt; il
y. 384, 413, 1061, 2195, 2307, 3856,
4928, 5738, 5766, 6443, 6632, 7051, 7125,
8443, 8605, 8609, 8621, 8637, 10128, 10138,
10165, 10199, 10383, 10447, 10451, 10455,
10459, 10722
y. bēlen 5744
y. qına 4920
y. sayın 3805
y.-ı 5029, 5042, 8631, 8870, 8875,
8880, 9653, 9730, 9754, 10427
y.-ı iken 6342
y.-ıbız 7019
y.-ım 4039 (2), 5751
y.-ın 3312, 3465, 5273
y.-ına 151, 1713, 4164
y.-ında 5884, 5936, 5990, 6445, 7656
y.-ınnan 1620
y.-iñnan 3219

y.-ka 1480, 6761, 8458,
9646
y.-lar 389, 1094, 1337,
3449, 3600, 7170, 10055
y.-largā 1856, 3596, 3597
y.-ları 1575, 1969
y.-larıñ 1551, 3726
y.-mı 1379, 6684
y.-niñ 1871, 3329, 3368,
3735, 5637, 8612, 9096
y.-ta 4519, 4527 (2), 9063,
9630, 9640
y.-tan 2640, 9646
[=94]
tuğan yort : memleket
t. yortım 10418
t. yortniñ 1252
[=2]
tuvdiruv yortı: doğum evi
tuvdiruv y.-ı 49
[=1]
uquv yortı : mektep
uquv y.-larıñ 267
[=1]
yorthı : evli
y. 9094
[=1]
Yosıf : Hz. Yusuf
y. 7803
y.-lar 5179, 7827
[=3]
Qıyssa-i Yosıf : Kıssa-i Yusuf
k. yosıf 10410
[=1]
Yoşkar-Ola : Rusya
Federasyonu'na bağılı Mari El
Cumhuriyeti'nin başkentidir.
y. olanıñ 8898
[=1]
yot- : yutmak, içine
çekmek
y.-a 7512
y.-ıp 6070
[=2]
ëçke yot- : içe atmak
ëçke y.-alar 4333

ëçke. y.-am 10500
eçene y.-ıp 2617
[=3]
yotım : yudum
y. iken 7655
[=1]
yöde- : yorulmak
y.-iysëñ 5573
[=1]
yödet- : telaşlandırmak
y.-e 4390, 4397, 4404
[=3]
yögen : yular takımı
y.-ën 5312
[=1]
yögër- : koşmak; (süratli bir şekilde)
geçmek, çabucak geçmek; coşmak
y. 2534
y.-dëk 5870, 5877
y.-e 1348 (2), 9049, 9050, 9051, 9054,
9058, 9060, 9363, 9365, 9367, 9371, 9375
y.-dëm 394, 823
y.-ëp 2769, 6497
y.-ër 5700, 5701, 5703, 8533
y.-esëñ 2958
y.-gen 1595, 1596, 9806
y.-genën 7275
y.-miym 5882
[=30]
yök : yük
y. 126, 143, 912, 1183, 4018
y.-ë 1379
y.-ë bëlen 1454, 10277
y.-ën 1218, 2697
[=10]
yör- (yörë-) : yürüme; gezmek;
geçmek; bulunmak; olmak; varmak; gitmek;
yaşamak; yayılmak; adlandırmak; düşünmek;
meşgul olmak; çalışmak; hareket etmek;
yardımcı fiil olarak "devamlılık, süreç"
y. 1078 (yörë), 6985, 10161
y. iken 1414
y.-dë 3837, 4423, 4836, 5559, 5639,
7788, 7792
y.-dëk 5843, 9514, 9518
y.-dëler 9009

y.-dēm 240, 868, 1273,
 2111, 4760 (2), 5011, 6513, 7189
 (2), 8046, 9552, 9835, 10071,
 10072, 10555
 y.-dēñ 857
 y.-ěp 280, 3209, 3901,
 5177, 7992, 8505
 y.-ěr idēn 2796
 y.-ěrge 154, 2436
 y.-gen 133, 289, 818, 964,
 1264, 1311, 1382
 y.-gen 2168, 2582, 2663,
 2883, 3152, 3428, 4361, 5087,
 6028, 6029, 6350, 6786, 6885,
 7650, 9036, 9539, 9733, 9904
 y.-gen idēm 1392
 y.-gen ikenmēn 1003
 y.-gende 3449, 9463,
 10728
 y.-genmēn 1494
 y.-iy 1020, 1100, 1150,
 1183, 1971, 2031, 2158, 2401,
 3625, 3626, 3645, 3646, 4482 (2),
 6491, 6953, 7376, 7382, 7442,
 7560, 7694, 9160, 9161, 9646,
 10524, 10526, 10550
 y.-iy birsēn 5068
 y.-iy idēm 2725
 y.-iy iken 5059
 y.-iy kēběk 3924
 y.-iyler 607, 2480, 9874

 y.-iyler kük 5627
 y.-iym 828, 924, 1336,
 1338, 1800, 3227, 3507, 3533,
 3607, 3750, 3757, 3764, 6501,
 6862, 7215, 7216, 8623, 8971 (2),
 9101, 9230, 9243, 9244, 9324
 y.-iymēn 6123, 6568, 8624
 y.-iysēm kile 5575, 5583,
 5591
 y.-iysēñ 1370, 2625, 4690,
 9778
 y.-me 2023
 y.-me iken 2850
 y.-megen 1711

y.-mes iděk 5220
 y.-meske 3567, 3587, 3605
 y.-miy 2686, 4332
 y.-miyler 9071
 y.-sem 2161
 y.-señ 3573
 [=153]
yörek : yürek; gönül
 y. 852, 1011, 1251, 2585, 3000, 3238,
 3525, 4488, 4564, 4578, 5322, 5790, 6836,
 7518, 7554, 7726, 9486, 9498, 9569, 9635,
 9901, 10671
 y.-ě 970, 1925, 2928, 4019, 5306,
 5307, 6158, 6987, 6987, 9652, 10810
 y.-ě bēlen 4792
 y.-ēm 70, 327, 339, 9253
 y.-ēmde 706, 3761, 7615, 9031
 y.-ěme 2873, 10341
 y.-ēmnen 1682, 10515
 y.-ěmně 455, 1803, 5662, 8854
 y.-ěmněñ 2042
 y.-ěñ 1995, 3467, 3936, 4597, 5314,
 9966
 y.-ěnde 1904, 4020, 5325, 6233
 y.-ěne 6164, 10159
 y.-ěněñ 9290
 y.-ke 6597, 6601, 7806, 9214
 y.-keyēm 3754
 y.-keyěmně 3768
 y.-keyěmněñ 8514
 y.-lerde 2131, 5344
 y.-lerě 2700
 y.-lerge 6135
 y.-lerněñ 1828
 y.-ně 7, 233, 252, 5892, 8792, 9020
 y.-něñ 814, 7174
 y.-te 808, 1668, 4385, 4389 (2), 4396
 (2), 4403 (2)
 y.-tegě 751
 y.-ten 2418, 5153, 5330, 10230
 [=98]
yörěl- : yürünmek
 y.-gen 1280
 [=1]
yörěş : adım
 y.-ěñ 10038

[=1]
yörēt- : yürütmek;
saklamak; beklemek
y.-e 5601
y.-esěň 10298
y.-miy 2508
y.-üvçě 3376
[=4]
yörüv : yürüme; yaşam
y. 4949
y.-ě 4318
[=2]
yörüvčě : yürüyen
y.-ler 2557
[=1]
yöz (I) : yüz (sayı), yüz
kez; asır
y. 1649, 1930 (y. illině),
4882, 5609 (biş y.), 6339 (2),
6586, 6916, 7132, 7134, 7182,
7835 (ikě y.), 8296, 8297, 8881,
9460, 9543 (üç y.), 9642, 9642,
9819 (biş měň tuğız y. yěğermě),
10088, 10403
[=22]
yözlep : yüzlerce
y. 3799, 10607
[=2]
yöz (II) : yüz
y. 3222, 3320, 8257
y.-ě 883, 7025, 7630, 9492
y.-ě bėlen 168
y.-ěň 2572, 4930, 6187,
6701, 8606
y.-ěnde 5888, 6903, 7166,
7172, 7176, 9089, 9185, 9189,
9190, 10709, 10710, 10713
y.-ěne 9146
y.-ěnnen 7008
y.-ge 7728
y.-ler 8865
y.-lerě 318, 3652, 7522
y.-lerěne 6871
y.-ně 10308
[=34]
kük yözě : gökyüzü

k. yözě 650, 654, 10476
[=3]
yöz- : yüzmek; havada süzölmek
y.-dě 7196
y.-e 2019
y.-e kük 5487
y.-esě idě 7448
y.-ěp 310
y.-gen 538, 782, 9011
y.-mese 5289
[=9]
yözěnnen : yüzünden
y. 5653
[=1]
yözlegen : yüzlerce
y. 8054, 8597
[=2]
yözleş : yüzölü; mizaçlı
y. 6356
y. idě 992
[=2]
yözleşk : nakış; bir şeyin ön kısmı
y. 789, 801
y.-ěnde 1640
[=3]
yuğal- : kaybolmak; yok olmak
y.-a 1069, 2316, 9582
y.-alar 8372
y.-dı 3364, 4226, 4932
y.-dın 6242
y.-ğan 355, 811, 7487, 7531
y.-ğan kilěş 2792
y.-mam 1635
[=14]
yuğalt- : kaybetmek; söndürmek
y.-ası kilmiy 2251
y.-ıp 8258
y.-ır idě 6679
y.-қан 8903, 8904
y.-madı 3290
y.-maska 8161
y.-sa 10370
y.-tı 5741, 5769
[=10]
yuğaltuv : zarar
y.-niñ 4563

[=1]
yuğarı : yukarı; yüce
y. 2276, 3804, 4205, 4626,
5498, 10097
y.-da 6815
[=7]
yuğartın : yukarıdan
y. 2355
[=1]
yuğıyşe : aslında, zaten;
veya
y. 5506, 5507, 8901, 9958,
10098, 10303
y.-m 3530
[=7]
yuk : yok; hayır
y. 3, 8, 9, 12, 95, 1170,
1204, 1253, 1477, 1518, 1898,
1902, 2183, 2317, 2361, 2507,
2601, 2705, 2755, 2827, 2963,
2976, 3084, 3090, 3125, 3324,
3389, 3503, 3582, 3619, 3683,
3698, 3774, 3828, 3848, 3853,
3858, 3913, 3942, 4106, 4234,
4252, 4260, 4286 (2), 4436, 4445,
4488, 4547, 4579, 4692, 4693,
4733, 4734, 4799, 5284, 5363,
5446, 5485, 5755, 6008, 6098,
6143, 6582, 6707, 6779, 6873,
6909, 7056, 7082, 7207, 7493,
7659, 7715 7716, 7897, 7926,
7945, 8190, 8214, 8234, 8316,
8317, 8330, 8341, 8373, 8572,
8751, 8753, 8781, 8832, 8841,
8851, 8930, 9053, 9109, 9152,
9334, 9837, 10063, 10064, 10145,
10180, 10200, 10266, 10331,
10350, 10375, 10392, 10399
y.-ın 5466
y. idē 9699
y. iken 2666
y.-mı 815, 5320, 5416
y.-tır 3064, 7230, 7824
[=118]
yuk kına : güçsüz
y. kına 5868

[=1]
yukta, yuktan : olmadığı zamanda,
yokken,
y. 1376, 10824 (yukta)
y. 4321 (yuktan)
[=3]
yukça : ince
y. 6569, 7143
[=2]
yuk-bar : gereksiz; var yok şeyler
y. bar 2814
y. barmı 4227, 10739
[=3]
yukka : boşuna, boş yere, yok yere,
sebepsiz, nafile
y. 543, 1092, 2199, 2421, 2737, 3062,
3112, 5652, 7145, 7726, 8347, 9310
y. ğına 416, 1493
[=14]
yüksin- : yokluğunu hissetmek,
özlemek
y. 5249, 1226, 4542, 8922, 8932,
8942, 8952, 10817, 10829
[=9]
yüksinuv : hasret
y. 1
y.-ım 30
[=2]
yuktan : boşuna
y. 7609
[=1]
yuk-yuğın : aslında
y. yuğın 3314
[=1]
yul : yol; yolculuk; iz; satır; mısra
y. 434, 506, 815, 826, 1132, 1444,
1513, 1708, 2085, 2127, 2384, 3068, 3277,
3375, 3376, 3892, 3909, 3999, 4010, 4018,
4201, 4343, 4962, 5159, 5203, 5205, 5295,
5297, 5411, 5420, 5552, 5554, 5773 (2),
5827, 6084, 6136, 6172, 6459, 6570, 6572,
6632, 6746, 7824, 9116, 9177, 9820, 10227,
10431, 10662
y. iken 1298

y.-da 1206, 1941, 3453,
3567, 3587, 3605, 3775, 3831,
4042, 4245, 4774, 5167, 5406,
6621, 6922, 7098, 8048, 10612
y.-dağı 6337
y.-dan 4, 39, 312, 1446,
3457, 3859, 4710, 5703, 6478,
7745, 8868
y.-dır 6279
y.-ğa 178, 393, 406, 1001,
2165, 3235, 545, 3554, 4243,
5007, 6330, 6368, 6369, 7941,
7942, 8379, 9616, 9911, 10777
y.-ı 136, 1250, 1673, 1916,
2914, 5154, 5159, 5508, 5545,
6713, 6775, 7024, 7159, 7744,
8793, 10127, 10137
y.-ı kader 7825
y.-ım 2083, 3142, 3186,
3206, 4506, 4518, 4710, 6097,
8838, 10179, 10579
y.-ıma 1608, 5567, 9843
y.-ımda 1331, 7749
y.-ımnıñ 1296, 2247
y.-ın 1098, 1259, 1536,
3909, 5033, 6159
y.-ına 371, 3192
y.-ınnan 1095, 1189
y.-iñ 3599
y.-lar 932, 1242, 1592,
2070, 2999 (2), 3214, 3233, 3577,
4086, 4353 (2), 4536, 5680, 5743,
6128 (2), 6141 (2), 6747, 6780,
6832 (2), 9480, 10309, 10313,
10317, 10419, 10599
y.-lardan 1311
y.-larğa 449, 617, 3419,
6148
y.-ları 2240, 5496, 6736
y.-ları kük 9667, 9669
y.-larım 1706
y.-larıma 511, 6820
y.-ların 164, 2158, 2527,
3411, 5520
y.-larına 1328

y.-larınıñ 2159, 2568, 9265
y.-larınnan 4501, 6458
y.-larıñ 441
y.-larıña 6389
y.-larıñda 5050
y.-larını 2698, 4301, 4313, 6137
y.-larınıñ 2297, 4305
y.-nı 4493, 4870, 5338, 5347, 5400,
5624, 6507
y.-nıñ 123, 3387
[=219]
yul aç- : mümkün olmak
y. açıp 1752
[=1]
yul bir- : yol vermek; izin vermek
y. bir 6131
y. birdë 3476
y. birem 4367, 4375
y. birëp 8704
[=5]
yul tot- : yönelmek
y. tutup 10506
y. tutsam 2086
[=2]
timër yul : demiryolu
timër y. 1879
[=1]
yulçı : yolcu
y.-larınıñ 42
y.-nı 9832
[=2]
yuldaş : dost; yoldaş
y.-ı 5192
y.-iñ 7943
y.-lar 3149, 3151, 3157, 3159, 3165,
3167, 3173, 3175, 5297
[=11]
yulı : defa
y. 1811, 5599
[=2]
yulıq- : karşılaşmak, rastlamak
y.-ır 5513
y.-sañ 2386
y.-tım 935, 5963
[=4]
yulla- : aramak

y.-p 8299
[=1]
yullıq : yolluk
y. 3278
[=1]
yumart : cömert
y. 8683
[=1]
yura- : yormak,
yorumlamak
y.-dı 3700
y.-ıy 10109
y.-rğa 1507
[=3]
yurğan : yorgan
y. 6749
y.-ımnan 8019
y.-ınnan 6744
[=3]
yuşqın : keder
y.-nar 4202
[=1]
yuv- : yıkamak;
temizlemek, temizlenmek
y.-am 7233
y.-dın 5464
y.-ğan 670, 2472, 6362
y.-ğannardır töslä 6137
y.-ıp 139
y.-ma 6328
y.-saydä 4293
[=9]
yuvan- : avunmak,
oyalanmak
y.-am iken 3402
y.-asız 1090
y.-ıp 10095
y.-ırğa 1358
[=4]
yuvanıç : teselli
y. 3461
[=1]
yuvaş : yavaş
y. kına 5771 (2)
[=2]

yuvat- : teselli etmek, ümitlendirmek
y. 2821, 4315, 4342
y.-asıñ 1513, 3121, 3123
y.-mıylar 180
[=7]
yuvatuv : teselli
y.-nı 4564
[=1]
yuvdırt- : yıkattırmak
y. 4203
[=1]
yuvın- : yıkanmak; yontmak
y.-ğan 8905
y.-ırğa 1617, 4998
[=3]
yuvırt- : koşturmak
y.-қан 1446
[=1]
yuvış- : yok etmek
y.-ırğa gına 5657
[=1]
yübiley : jübile
y.-ě iken 10549
[=1]
yüke : ıhlamur ağacı
y. 1936, 2586, 3819, 5219, 7142,
7146, 7150
y.-ler 3816, 4236, 5366
y.-ně 5155
y.-ñnë 3829
[=12]
yüler : deli
y. 2324, 9892
[=2]
yünel- : yönelmek
y.-ěr 195
y.-gen 1478
y.-sem 2172
[=3]
yünelëş : yöneliş
y. ě idë 1880
[=1]
yünkërs : Rus yapımı savaş uçağı.
y. 1373
y.-lar 1175
y.-nı 1382

y.-niň 1378

[=4]

yüriy : bile bile; mahsus,
kasten

y. 1433, 3842, 5200, 5581,
5918, 5922, 6124, 10107, 10743,
10837

y. gëne 2918

[=11]

yüyüş : nemli

y. 9355

[=1]

Z

zags : kayıt ofisi; nüfus dairesi

z.-қа 2679
z.-tan 2455, 10216
[=3]

zakon : kanun; kural
z. 3783, 4957
z.-nar 2663, 3688
[=4]

zal : salon; toplantı; misafir salonu
z. 132
z. bēlen 2800
z.-da 2652, 4585, 4587, 5441, 9543

z.-dan 6611, 8220
z.-ğa 198, 5440, 8071
z.-ı 2529
z.-ın 2438
z.-ına 2481
z.-ında 2550, 2736, 7570
z.-ındamını 2753
z.-lardan 6817
z.-larında 8456
z.-larını 10735, 10737
[=23]

zaman : zaman, çağ
z. 3993, 4724, , 5136, 5408, 5598, 5603, 5619, 5681, 6141, 6143, 6300, 6467, 6922, 7086, 7908, 8069, 8230, 8940, 9559, 9829
z. bēlen 4757, 4758, 8315, 9560

z.-da 4179
z.-ğa 7087
z.-ı 8395, 10037
z.-iñniñ 6305
z.-nar 9369, 9370, 9950
z.-niñ 9228
[=33]

zamana : zamane
z. 4624
[=1]

zamandaş : çağdaş, zamandaş
z.-ı 1848
z.-ım 7535
z.-iñ 5124
[=3]

Zamanov : Hesen Zamanov (Sovyet askeri)
z. 8923, 8924, 8925, 8933, 8934, 8935, 8943, 8944, 8945, 8953, 8954, 8955
[=12]

zapas : azık; yedek
z.-ımnı 4243
z.-iñ 4787
z.-ta 897, 907
z.-taraқ 6857
[=5]

zar : yakınma, şikâyet; keder; dert
z. 4177
z.-ı 9910
z.-ı bēlen 5686
z.-ın 380, 2812, 7128
z.-ında 2734
[=7]

zarar : zarar
z.-ı 9659
[=1]

zarıқ- : sabırsızlanmak; üzülmek
z.-a idē 2998
z.-ıp 117, 1031
[=3]

zarlan- : yakınmak, sızlanmak
z.-ıp 8950
z.-ırға 6436
[=2]

zastava : gümrük
z. 1450, 1451
[=2]

zat : zat, varlık
z. 7919, 10080
z.-iñ 3686
z.-ına 2597
[=4]

zavod : fabrika; fırın
z. 8434, 8438, 10431, 10439
z.-ı 10432
z.-larıñ 267

z.-ta 10436
[=7]
zeher : zehir; güçlü
z. 2051
z.-ën 2617
z.-ler 4247
[=3]
zeherlen- : öfkelenmek
z.-ëp 8762
[=1]
zëmyanka : toprak; toprak
dam
z.-dan 1855
z.-lar 1857, 10031, 10039
[=4]
zeñger : gök mavisi, mavi
z. 125, 142, 1573, 2097,
2463, 2638, 2684, 3351, 5189,
5410, 5548, 5776, 6945, 7080,
7086, 7234, 7470, 7547, 8771,
8867, 9042, 9775, 10056, 10420,
10475, 10476, 10478, 10481
z. kük 10332
z.-ler 10056
[=30]
zeñger çeçek : peygamber çiçeği
z. çeçek 2624, 2627
[=2]
zeñgerlëk : mavilik
z. 8958
[=1]
zeñgersu : mavimsi, açık
mavi
z. 2381, 10050
[=2]
zep-zeñger : masmavi
zep-z. 7502
[=1]
zëre : boşuna
z. 9288
[=1]
zeviķ : zevk
z.-nı 10434
[=1]
Zey : Tataristan'ın Zey
rayonunda bir nehir.

z. 3722
z.-ge kader 3718
[=2]
zñla- : çınılamak
z.-dı 6721
z.-p 10674
[=2]
Zıya : Zıya Mansur
z.-niñ 6487
[=1]
zıyanlı : zararlı
z. 3774
[=1]
zıyansız : zararsız
z. 6057
[=1]
zifa : çok güzel, güzel
z. 1170, 4721
[=2]
Zinnet : Zinnet
z. 8104, 8136
z. bëlen 8111, 8119
z.-neñ 8133
[=5]
zirat : kabir, mezar; mezarlık
z. 5707, 6566, 8332, 8756, 8764,
9338, 9914, 9992, 10128, 10347
z.-ı 8755, 10348
z.-ın 6683
z.-ına 8675
z.-ınnan 7181, 9182
z.-ķa 4230
z.-lar 10679
z.-ta 4439, 8127, 10086, 10122
z.-tan 5781 (2), 9328
[=25]
ziratsız : mezarlıksız
z. 6563
[=1]
zirek : akıllı; hisli
z. 2233
z.-mëni 978
[=2]
zirëk : kızılağaç
z. 8134, 8143
z. öçen 8131, 8132

z.-ler 8426
z.-më 8140
[=6]
ziyaret : ziyaret
z. 9574
[=1]
zöbercet : zümrüt
z. 59, 63, 75
[=3]
Zöhre : Zöhre
z. 1987, 1994, 2003, 2006
[=4]
Zöleyha : Züleyha
z. 7802, 7827
[=2]
Zöye : İdil Nehri'nin sağ
kolu
z. bëlen 4777
z.-něň 4592
[=2]
zur : büyük, büyüklük;
çok, fazla; kalabalık; mühim,
ciddi
z. 95, 1112, 1242, 1308,
1368, 1409, 1886, 1921, 1950,
2078, 2088, 3092, 3162, 3163,
3234, 3542, 3601, 3705, 3938,
4042, 4153, 4248, 4627, 4749,
4832, 4921, 5072, 5256, 5376,
5563, 5840, 5987, 5997, 6066,
6325, 6440, 6447, 6588 (2), 6623,
6708, 6758, 6762, 6766, 6794,
6817, 6854, 6986, 7101, 7170,
7204, 7246, 7316, 7624, 7841,
7907, 7911, 7942, 8004, 8013,
8072, 8364, 8385, 8670, 8768,
8800, 9167, 9429, 9830, 9861,
9900, 10073, 10265, 10300,
10554, 10785
z. tüğël 1402
z.-dan 3887
z.-ı 1698
z.-ın 4156, 6803
z.-ına 3670
z.-lar kēbēk 81
z.-ları 5876

z.-mı 10572
z.-rağ 2987
[=86]
zup-zur : kocaman
zup-z.5015
[=1]
zuray- : büyümek, boy atmak
z.-am 4235
z.-dı 6248
z.-ğaç 9450
[=3]
zurayt- : büyütme
z.-қан 4317
[=1]
zurla- : hürmet göstermek
z.-ğansız 524
z.-p 5003
[=2]
zurlıq : büyüklük
z.-ı 1908
z.-ına 6383, 9550
[=3]
zvonkuyu : güçlü ses
z. 210
[=1]

IV.SONUÇ

Bu çalışmada Tatar şairlerinden Sibgat Hekim'in şiirleri, şiirlerinde kullandığı dil, şairin edebî kişiliği konu edilmiştir. Bu çalışmayla hem XX. yüzyılın usta şairlerinden birisi olan Sibgat Hekim'in isminin, şiirlerinin daha çok duyulmasını sağlamak hem de Tatar Türkçesi üzerine yapılacak başka çalışmalar için ek bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır. Sibgat Hekim geçmiş gelenekleri şiirlerinde korumuş gelecek nesillerin de bunu yapmasını istemiştir. Tatar edebiyatının genç isimlerinin onun şiirlerinden öğreneceği çok şey vardır. Şair şiirlerinde gayet sade bir dil kullanmış, kullandığı bu dil ile duyguları çok çarpıcı ve etkili bir şekilde vermeyi başarabilmiştir. Onun ustalığı bu özelliğinde saklıdır. Sibgat Hekim'in usta bir şair olmasında etkili olan önemli bir nokta da kendisinden önceki Rus, Alman, Fransız ve Tatar şairlerini örnek alması, şiirlerinde onların geleneklerini devam ettirmesidir. Ondan sonraki kuşaklar için de bu özellikleriyle Sibgat Hekim örnek alınması gereken bir ustadır.

Sibgat Hekim'in bazı şiirlerinde Tatar dünyasının klasik müzik sanatçısı İlham Şakirov, Alman klasik müzik bestecileri Johann Sebastian Bach, Ludwig van Beethoven, yine besteci Nuretdin Azantin Fettehitdiniyev gibi isimlere rastlanır. Sibgat Hekim müziğe önem veren birisidir. Şiirlerinin ahenkli olması, bir çok şiirinin de bestelenmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Sibgat Hekim müziğe olduğu kadar resim sanatına da önem verir. Şiirlerinde ünlü ressam, İlya Şişkin, İsaac Levitan, Bakıy Urmançı gibi isimlere rastlamak mümkündür. Çevre tasvirlerindeki ustalığı, şiirlerinde çevreye verdiği önem resim sanatına olan ilgisine bağlanabilir. Ressam ve bestecilerin dışında şiirlerinde heykeltıraş ve bilim adamlarının isimlerine de rastlanır. Bütün bunlar şairin bilim, kültür ve sanata verdiği önemi gösterir.

Sibgat Hekim şiirleriyle, makaleleriyle, mektuplarıyla Tatar edebiyatına büyük katkısı olmuş bir şairdir. Hekim tam bir Tukaycıdır. Tukay ekolünü devam ettirmiş, şiirlerinde Tukay geleneklerini sürdürmüştür, Tukay onun en çok işlediği temalardan birisi olmuştur. Memleketine çok sıkı bir şekilde bağlı olan şiirlerinde ilhamı köyden aldığını belirten Hekim gerçek bir halk şairidir.

Sibgat Hekim, 1911 yılında Arça bölgesinde Külli-Kimi köyünde dünyaya gelir, ilk eğitimini köyünde alır, 1931 yılında Kazan'a gider, önce Tataristan İşçi

Fakültesi'nde, daha sonra Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsü'nün Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünde okur. İlk şiirleri de otuzlu yılların başında görülmeye başlanır. 1938 yılında da ilk kitabı basılır. Şair II. Dünya Savaşı ile birlikte meydana gelen ülkedeki, sosyal ve siyasî değişiklikleri bizzat yaşamış, savaşta ön saflarda savaşmış, gösterdiği başarılarından dolayı da çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın yansımalarına eserlerinde sıkça rastlanır. Şair cephede de şiir yazmayı sürdürmüştür. Sibgat Hekim'in savaşı gerçekten yaşayan birisi olarak kaleme aldığı savaş temalı şiirler orijinaldir. Bu şiirlerde şair savaşı olmayan bir yaşamı hayal eder, kaybedilenleri ve kaybedilenlere duyulan özlemi dile getirir. O savaşta hayatını kaybeden diğer şair ve yazar dostlarına göre şanslıdır. Şiirlerinde savaşta kaybedilen şair ve yazarlara yine Tatar edebiyatının önde gelen bütün isimlerine yer verir. Dostluğu zengindir Hekim'in. O güncel konuları da şiirlerinde işlemiştir (Kamaz, petrol teması vb.) Şairin bir çok şiiri bestelenir, türkü olarak yankılanır. Geleneklerine sınıksız bağlı oluşuyla, şiirlerindeki doğallık ve lirizm sayesinde şairin halkın gönlünde ayrı bir yeri vardır.

Sibgat Hekim 75 yıllık ömrü boyunca Tatar edebiyatına büyük katkılar yapmış, uzun yıllar Sovyet Edebiyatı (Kazan Utları) dergisinde edebî çalışmalarını sürdürmüş, şiirde Tukay geleneğini devam ettirmesine rağmen yeniliklere karşı çıkmamış, genç şair ve yazarları cesaretlendirmiş, onların yetişmesinde büyük pay sahibi olmuş daha sağken altmış civarında kitabı basılmıştır. Arşivindeki mektuplar da edebî açıdan büyük önem taşır.

Şair Rusya Federasyonu'nun *M. Gorkiy* ismindeki Devlet ödülünün, Tataristan Cumhuriyeti'nin *G. Tukay* ismindeki Devlet ödülünün ve Lenin nişanının sahibidir.

Çalışmamız Sibgat Hekim'in 1986 yılında basılan iki ciltlik *Saylanma Eserler* adlı eseri üzerine kuruludur. İncelememize konu olan şiirler şairin 1938–1984 yılları arasında kaleme alınmıştır. Şiirlerde ön plana çıkan temalar memleket, sevgi, Tukay ve savaştır. Bu temaların dışında şairin güncel konularla ilgili, annesiyle ilgili kaleme aldığı şiirler de vardır. Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır (Giriş-Metin-Dizin). Giriş kısmında şairin yaşadığı yüzyıl göz önüne alınarak onu hazırlayan sosyal ve edebî çevre hakkında bilgi vermek ve XX. yüzyıl edebiyatı içerisinde Sibgat Hekim'in yerini görmek amacıyla XX. yüzyıl Tatar edebiyatının bir değerlendirilmesi yapılmış yüzyılın

diğer şair ve yazarları hakkında kısa bilgiler verilmiştir. XX. yüzyıl tamamen 19. yüzyıldaki yeniliklerden beslendiği için de bu bölümün başında XIX. yüzyılın da bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümden sonra Sibgat Hekim'in hayat hikâyesine ve edebî kişiliğine yer verilmiştir. Edebî kişiliği şiirlerinden de örnekler göstererek açıklanmaya çalışılmış, ardından Sibgat Hekim'in eserlerinin bir listesi verilmiştir. Metnin transkripsiyon esasları, dil özellikleri, metinde Standart Tatar Türkçesinden ayrılan diyalektolojik özellikler, metnin Türkiye Türkçesi verilirken esas alınan prensipler gibi metin ile ilgili bilgiler ve metnin dizini ile ilgili bilgiler, dizin hakkında temel prensipler de birinci bölümde yer almıştır. Birinci bölümün sonunda konunun incelenmesi için yararlanılan kitap, makale ve sözlüklerin bibliyografyaları verilmiştir.

İkinci bölümde toplam 584 şiirin Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinleri yer alır. Şiirler Türkiye Türkçesine aktarılırken metnin orijinalliğinin korunmasına özellikle dikkat edilmiş, serbest aktarma yoluna gidilmemiştir. Türkiye Türkçesi metin, Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine bire bir tercüme edilmiştir. Ancak şiirlerde yer alan Tatar Türkçesine ait kimi deyimleşmiş söz öbeklerinin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ayrıca dipnot verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Cümlelerin anlaşılması için mısraların nesir gibi ifade edilmesinden kaçınılmış, şiirsel söyleyişin bozulmamasına dikkat edilmiş, devrik yapılar aynen aktarılmış, dizim (sentaks) sırası bozulmamıştır.

Üçüncü bölümde de 4349 madde başına ve 39602 toplam kelime sayısına sahip olan metnin dizini yer almaktadır. Dizinde her sözcüğün anlamı “Tatar Têlênêñ Anlatmalı Süzlêğê” adlı çalışma temelinde metinde kullanılan anlamıyla belirtilmiştir. Anlamı belirtilen sözcükler yazıçevrimli metinde geçtiği yer numarası belirtilerek aldığı eklerle dizinlenmiştir. Dizinlenme yapılırken madde başı ile ilgili bazı sözler, yapılar o maddenin altında alt madde olarak verilmiştir. Metinde her kelimenin ne kadar kullanıldığı da ilgili maddelerin altında belirtilmiş, sıklık dizini oluşturulmuştur.

Çalışmamız Sibgat Hekim'in büyük Tatar şairleri ve yazarları arasındaki yerini göstermeye, Türkiye Türkleri için yabancı bir şair olan Sibgat Hekim'in isminin, ustaca yazılmış şiirlerinin tanınmasını sağlamaya ve Tatar Türkçesi üzerine yapılacak olan başka çalışmalar için bir ek kaynak oluşturmaya yönelik olmuştur. Sibgat Hekim orijinal bir şairdir, kendisinden sonraki nesillerin şiir adına ondan öğreneceği çok şey vardır.

ÖZGEÇMİŞ

21.01.1985 tarihinde Antalya'nın Kaş ilçesinde doğdum. İlkokulu Kars'ın Sarıkamış ilçesindeki Kazım Karabekir İlköğretim okulunda, Ortaokulu Antalya'nın Kumluca ilçesindeki Mimar Sinan İlköğretim okulunda, liseyi de Kumluca Anadolu Lisesi'nde tamamladım. 2003 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım. Bir yıl hazırlık eğitimi aldıktan sonra lisansı öğrenimimi 13.06.2008 yılında tamamladım. Aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim dalında yüksek lisans yapmaya hak kazandım.

ÖZET

Sibgat Hekim'in 1986'da yayımlanan *Saylanma Eserler* adlı iki ciltlik şiir kitabı üzerinde yaptığımız incelemeyle Sibgat Hekim'i, onun Tatar edebiyatındaki yerini, şiirlerini, edebî kişiliğini, şiirlerindeki dil özelliklerini tanıtmaya çalıştık. Sibgat Hekim (1911–1986) XX. yüzyıl Tatar edebiyatının önde gelen isimlerinden birisidir. Yetmiş beş yıllık yaşamına çok şey sığdırmış, Tatar edebiyatına büyük katkılar yapmıştır. Şair, II. Dünya savaşında cephede aktif olarak savaşmış, büyük kahramanlıklar göstermiş, cephede bile şiir yazmayı sürdürmüştür. II. Dünya savaşında cephede hayatını kaybeden Tatar edebiyatının önemli isimleri Hekim'in şiirlerinde yankılanmıştır.

Sibgat Hekim şiirlerinde Tukay geleneğini sürdüren, memleketine sınıksız bağlı olan gerçek bir usta, gerçek bir halk şairidir. Uzun yıllar *Sovyet Edebiyatı* dergisinde çalışmış, genç yazar ve şairleri desteklemiştir.

Sibgat Hekim'in şiirlerini temel alan bu çalışma üç temel bölümden (Giriş-Metin-Dizin) oluşur. Bu çalışmanın birinci bölümünde XX. yüzyıl Tatar edebiyatının genel özellikleri çeşitli kaynakların ışığında değerlendirilmiştir. XX. yüzyıl Tatar edebiyatı, XIX. yüzyıl edebiyatının üzerinde şekillendiği için XX. yüzyıl edebiyatından önce XIX. yüzyıl Tatar edebiyatının da kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır. XX. yüzyıl Tatar Edebiyatı'nın değerlendirilmesinin ardından şairin biyografisi, edebî kişiliği, eserleri verilmiştir. Metnin transkripsiyon esasları, dil özellikleri, metinde Standart Tatar Türkçesinden ayrılan diyalektolojik özellikler, metnin Türkiye Türkçesi verilirken esas alınan prensipler gibi metin ile ilgili bilgiler ve metnin dizini ile ilgili bilgiler de birinci bölümde yer almıştır. Birinci bölümün sonunda konunun incelenmesi için yararlanılan kitap, makale ve sözlüklerin bibliyografyaları verilmiştir. İkinci bölümde toplam 584 şiirin Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinleri yer alır. Üçüncü bölümde 4349 madde başına ve 39602 toplam kelime sayısına sahip olan metnin dizini ve sonuç kısmı yer almaktadır.

ABSTRACT

Upon our research on Sibgat Hekim's poetry book in two volumes *Saylanma Eserler* which was published in 1986, we have aimed to introduce Sibgat Hekim, his position in Tatar literature, his poems, his literary personality and the characteristics of the language of his poems. Sibgat Hekim is one of the most widely-recognized name in XX. Century (1911-1986) Tatar literature. He accomplished much in his life-span of 75 years and his contributions to Tatar literature have been major. The poet fought in WWII at the front, showed heroism and anyhow, went on writing poems. In Hekim's poems, the recognized names of Tatar literature who lost their lives during WWII were mentioned.

In his poems, Sibgat Hekim is an actual public poet who carries on the traditions of Tukay and is devotedly attached to his country. For many years he worked for the *Soviet Literature* print and encouraged young writers and poets.

This study which is based on Sibgat Hekim's poems consists of three main parts (Introduction- Text- Index). In the first part of this study, the general features of XX. Century Tatar literature have been assessed in the light of various resources. Because the XX. Century Tatar literature is shaped upon the literature of the XIX. Century, prior to the assessment of the XX. Century literature, the XIX. Century Tatar literature has been briefly assessed as well. Following the assessment of the XX. Century Tatar literature, the poet's biography, literary personality and works are mentioned. Furthermore, the text's transcription elements, the features of its language, the dialectologic features in the text that differ from the Standard Tatar Turkish, the principles taken into consideration in the process of giving the text in Turkey Turkish, likewise info about the text and the index as well take place in the first part. In the end of the first part the bibliographies of the books, articles and dictionaries used so as to analyze the subject take place. In the second part, all of the 584 poem's texts are given in Tatar Turkish and Turkey Turkish. In the third part 4349 entries, the text's index of 39602 words in total and the conclusion takes place.